

[illegible]

DE CLARIS ARCHIGYMNASII *BONONIENSIS* PROFESSORIBUS

A SÆCULO XI.

USQUE

AD SÆCULUM XIV.

TOMI I. PARS I.

BONONIÆ MDCCLXIX.

Ex Typographia Lælii a Vulpe Instituti Scientiarum Typographi.

SUPERIORUM AUCTORITATE.

CLEMENTI XIV.

PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

I qua unquam, BEATISSIME PATER, veræ felicitatis ſpes Chriſtianæ Reipublicæ affulſit, dum eidem pietate, & ſapientia præſtantes admodum Pontifices Di-

vinitatis instinctu dati sunt; eadem profecto omnium animis summa cum voluptate injecta est, vix dum felix ille, & faustissimus illuxit dies, qui initium attulit summæ illius, & cum mortali nulla comparandæ dignitatis, qua TE, summa Sacri Senatus consensione, cumulatum novit Christiana Respublica. Enimvero ea est, BEATISSIME PATER, & ita admirabilis cum ea, qua nunc exsplendescis dignitate, virtutum tuarum conjunctio, ut ad Summum hoc Imperium administrandum natus factusque videri jam antea posses. Etsi enim nihil fortasse magis optares, quam ut Divina illa tua Virtus soli ipsi Tibi apud Deum Optimum Maximum prodesset, & quibusdam veluti tenebris implicita delitesceret; quod sane summæ est virtutis testimonium; attamen Solis instar eos, vel TE invito, radios ex se se effundere potuit, ut ad illius lucis admirabilem, & uberrimum fontem intuendum, quemque trahere facile etiam potuerit. Vidit olim eosdem media in sua Majestate Sapientissimus, idemque Æquissimus rerum Judex CLEMENS XIII. jampridem vita functus, Teque nihil tale vel cupientem, vel expectantem, inter Supremi Senatus Patres amplissimos cooptatum voluit. Viderunt eosdem in immensum pene micantes, qui TE nuper ad summum hoc fastigium, TE unicè

dis-

difcrepante, magna totius Chriftiani Orbis exultatione, evectum voluerunt. Jam vero communem hanc, eamque maximam lætitiam in ipfis Pontificatus Tui primordiis confirmafti, auxifti; & omnium ordinum hominibus certiffima jam infedit fpes, fore ut in fumma temporum felicitate perpetuo verfemur. Omnium jam fermonibus celebratur tua illa fingularis & ingenii, & prudentiæ vis, qua Chriftianorum Principum animos Tibi devinxifti; & exultat in primis, BEATISSIME PATER, Chriftiana Refpublica, dum omnia in ampliffimo Lufitaniæ Regno, tam difficili tempore, ad pacem, & tranquillitatem compofita intuetur, fibique jam gratulatur de aliis æque magnis tuis laboribus, quos pro Dei Ecclefia aufpicatò fufcepifti. Quid vero dicam de admirabili illa Providentia, qua florentiffimi Imperii tui Provincias, & Civitates complexus es, quæque Principis, feu potius Patris amantiffimi nomen Tibi promeruit? Clementiæ tuæ, & incomparabilis Beneficentiæ fructus uberrimos jam tulit Urbium omnium princeps Roma, cui, per TE, BEATISSIME PATER, nihil ad fummam felicitatem deeffe poffe videtur; tulerunt aliæ quotquot mitiffimo imperio tuo fruuntur, quibus vel in Annonæ caritate, vel in aliis Civium, & Populorum anguftiis clementiffime con-

fultum voluisti. Itaque quod olim per quamdam assentationem de Tito Vespasiano literarum monumentis commendatum accepimus; eum nempe AMOREM, ac DELICIAS GENERIS HUMANI fuisse; illud idem magnifice, & vere prædicabunt de TE omnes, BEATISSIME PATER, Cui tantum sanè non artis, aut fortunæ, sed veræ virtutis, ac incomparabilis morum suavitatis ineft, ad promerendam omnium voluntatem, atque ad publicam tranquillitatem constituendam. Sed cum omnia, BEATISSIME PATER, quæ ad Rempublicam pertinent, perfugium in TE nullo unquam tempore non invenient; tum vero maxime bonæ artes, earumque cultores summa quæque abs TE expectare poterunt: cum enim Doctrinis omnibus, ac præsertim divinarum rerum Scientia præstes, quam qui maxime, Disciplinas profecto omnes, quibus, velut fundamento, Reipublicæ felicitas nititur, alere, & in sinu tuo quodammodo fovere dignum Summo Principe judicabis. Et vero, BEATISSIME PATER, si quis a primis adolescentiæ tuæ temporibus ad hæc usque repetat, nullum profecto inveniet severioribus studiis vacuum, in quibus florente adhuc ætate ita excelluisti, ut doctrinæ tuæ lux quædam admirabilis in omnium oculos incurrere facile potuerit; & non modo Romæ, quod quidem ad egregiam lau-

dem

dem satis esse posset, sed in totius Italiæ Urbibus illustrioribus, & longius etiam tuum Nomen celebrari contigerit. Satis mihi sit, PATER BEATISSIME, inter tot præstantes sapientia Viros, quos in tuæ doctrinæ admirationem rapere potuisti, BENEDICTUM XIV. commemorare, qui sciens, & volens TE inter Supremæ Inquisitionis Consultores, ut vocant, adlectum voluit, & cujus ea aliquando vox fuit, tuæ in gravissimis quæstionibus sententiæ tantum tribuendum esse, quantum nulli alteri, neque oportere amplius alios, licet doctissimos, in consilium adhibere. Magnum sane, & dignum tanto Pontifice judicium, quo certe nihil illustrius, nihil honorificentius, nihilque accommodatius ad doctrinæ tuæ magnitudinem declarandam. Quid mirum propterea, si ut multorum opinio fuit, idem incomparabilis, & immortalitate dignissimus Pontifex summis TE honoribus augere secum ipse constituerat; & nisi acerba mors intercessisset, ad alia ipsius egregie facta, hoc etiam longe splendidum accedere potuisset. Sed cum omnes, BEATISSIME PATER, qui TE norunt, doctrinæ tuæ æquos Judices nullo unquam tempore non habuisti, tum vero in primis Bononienses meos, quorum certe de Sapientia tua judicium, pro tua incredibili Clementia, gratum habere non dubitabis.

Me-

Meminit adhuc hæc Civitas tui illius admirabilis ingenii, tuæque doctrinæ, qua omnium expectationem facile vincebas, cum olim in amplissimo tuo & nobilissimo DIVI FRANCISCI Asceterio tuæ Familiæ Adolescentibus Disciplinis gravioribus erudiendis summa cum laude incumberes. Et quamvis nihil abs TE sibi deberi intelligat; ad eam enim non discendi, sed docendi caussa accessisti; attamen liceat illi per TE, BEATISSIME PATER, aliquid gloriæ sibi vindicare, quæ cum Matris Studiorum splendido nomine jam inde a veteri ætate decoretur, Professorum etiam, quotquot in ea sunt, si non doctrinam, gloriam certe augere plurimum potest. Opus igitur, quod de CLARIS ARCHIGYMNASII BONONIENSIS PROFESSORIBUS inscribitur, quodque a MAURO SARTIO Abbate ex mea Camaldulensi Congregatione, jussu BENEDICTI XIV., & deinde CLEMENTIS XIII. cœptum, mihique postmodum ad perficiendum, SARTIO vita functo, ejusdem CLEMENTIS indulgentia demandatum, TIBI, BEATISSIME PATER, non uno nomine deberi quisque intelligit. Quod enim illorum Pontificum clementiæ fuit, hoc idem arbitratus sum jure reddendum esse TIBI, qui iisdem in Summo hoc Imperio administrando suffectus es. Igitur in genua provolutus, BEATISSIME PA-

TER,

TER, humillime abs TE peto, ut laboris hujus, certe non exigui, primitias tuo Patrocinio tueri, tua Clementia fovere magnopere velis. TE, BEATISSIME PATER, qui Rempublicam Chriſtianam ex utilitate omnium regis & adminiſtras, Deus Optimus Maximus diutiſſime incolumem, florentemque præſtet. HOC UNUM OMNIUM VOTUM EST SALUS TUA: huic enim Chriſtiani Populi Tutelam, Pacem, Concordiam, Bona denique omnia commiſſa eſſe intelligimus.

Bononiæ XIV. Kal. Septembris MDCCLXX.

Humillimus, Addictiſſimus, Obſequentiſſimus Servus & Subditus
Maurus Fattorini Abbas Camaldulenſis.

LE-

LECTORI CANDIDO.

HIstoriam Civilem Bononiensem scripserunt multi; atque utinam non ita multi, sed accuratius. At de Scholis nemo adhuc data opera: & si quid ea de re prodiit ex occasione scriptum, haud magnopere placuit Eruditis. Alidosius, Orlandius, aliique laude digni sunt; sed ea ætate scripserunt, qua magnis ad Historiam Literariam vere illustrandam adminiculis carebant. Plus etiam hominum philautiæ, quàm veritati sæpe tribuerunt. Sed universim de Scholis adhuc expectat Respublica Literaria Scriptorem copiosum & accuratum: idque jure dandum erat ejus votis; cum & Parisiensis Academia, & Oxfordiensis, & Patavina, & Ferrariensis, ac pleræque aliæ non careant. Id muneris demandatum tandem a BENEDICTO XIV. Mauro Sartio Abbati ex mea Camaldulensi Congregatione; cujus sane ingenio & eruditione digna res erat; & Pontifex ille incomparabilis, ac ingeniorum optimus Judex, eum inter multos huic oneri sustinendo aptissimum judicavit. Multa de hac re tanta colloquutus doctissimus Pontifex cum Sartio; & constitutum tandem inter eos, ut non Historia scriberetur, sed de Claris Professoribus disquisitio institueretur. Habet quidem hoc Scriptionis genus minus invidiæ, sed plus difficultatis, ob res multas, & admodum varias, in quibus delectus haberi debet, ut copiam simul, quæ nimia sit, & quamdam etiam exilitatem effugias. Sartius, ut suscepto muneri pro dignitate satisfaceret, Roma Bononiam venit tanti Principis beneficiis cumulatus; statimque lustrare cœpit Civitatis Archiva: qui quidem labor non levis, sed plerumque inutilis. Antiqua tamen monumenta ubique summa diligentia investigavit, & magnis sibi comparatis præsidiis varias Professorum Classes describere est aggressus. Quoniam vero res erudito homini commendata poscebat, ut vera a falsis sine cujusque invidia secernerentur; id egregie sane ab eo præstitum. Illius enim Academiæ, quæ nunc est, monumenta colligere instituit, veterumque memoriam illustrare, quorum clara succéssio ad hanc nostram perducta est ætatem. Ea autem ultra Sæculum XI. non porrigitur; & nec multa, nec magna indicia habere possumus tantæ rei, quæ postea fuit. Non dubito sane, quin honos habitus sit Literis in Civitate nostra jam inde ab eo tempore, cum Hetruscorum legibus, moribusque regebatur. Cui enim ignotum est, fuisse Hetruscos Literarum, bonarumque Artium cultores? Cum autem inter nobiliores fuerit Civitas nostra, locum quoque doctrinis in ea patuisse oportet; simili enim admodum itinere progredi solent opes, & literæ, ut quæ Civitas illis maxime præstat, ea etiam literis sit exculta. Ubi vero in Romanorum ditionem venit, sive florente Republica, sive ea per Cæsares subacta, ut varia ejus Civitatis fortuna fuit, sic non eodem loco semper Literas fuisse existimo, quæ variam Civitatum, ac Populorum

rum

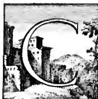
rum fortunam ſequi debent. Putandum eſt igitur, fuiſſe jam tum in Civitate noſtra Scholas bonarum Artium, earumque illuſtres Profeſſores. Sed quoniam eorum temporum monumenta minime ſupereſſe poſſunt, & quæ nunc Scholæ ſunt apud nos, atque hæc noſtra, quam appellant, Scholarum Univerſitas nihil commune habet cum antiquis illis Scholis; idcirco Cl. Sartius, optimo ſane conſilio, quærere omiſit vetera illa, tanto Sæculorum intervallo a nobis diſſita, ac exordia naſci voluit ab Irneriana Schola, quæ ſub initia Sæculi XII. in Civitate noſtra floruit; etſi conſtet, Irnerium in artibus docuiſſe Sæculo XI. ad finem properante, quemadmodum in Irnerio ipſo demonſtrat Sartius.

Sed tantus hic Vir, & in ſcribendo cultiſſimus, magno Literarum detrimento Romæ deceſſit ſub finem Anni MDCCLXVI., nec ipſam Primam, eamque difficiliorem Operis Partem abſolvere potuit. Suffectus ego in ejus locum initio Anni MDCCLXVII., rem perficiendam ſumſi, viribus licet imparibus, magno tamen aſſequendi ſtudio. Deerat Præfatio, deerant Claſſes tum Philoſophiæ, tum Theologiæ, & magna ex parte Humaniorum Literarum Profeſſorum. Deerat tandem Collectio, eaque ſatis magna & ampla veterum Monumentorum, quæ ipſe Bononiæ, Romæ, aliiſque in locis viderat, & eorum, quæ per Amicos nota habuerat. Mirari tamen id nullus debet; cum enim Vir Clarus ſe ſupremo fato præveniendum ſuſpicari certe non poſſet, & præterea Romæ, ubi morabatur, plurimis, iiſque graviſſimis diſtineretur occupationibus, omnia parare non potuit: ſed facilius ſane fuiſſet ipſi, quàm mihi deinde novo homini, aut alteri cuipiam colligere vetera illa Monumenta, quæ jam antea viderat. Ego vero ejus veſtigiis, quæ aut pene nulla, aut incerta admodum in ſuis ſchedis reliquit, inſiſtere vix potui; & fortaſſe moleſtioris laboris eſt cœpta ab alio perficere, quàm nova moliri. Danda igitur mihi venia ab æquis rerum Judicibus, ſi in hoc Opere, quod Poſthumum dici poteſt, aliquid majoris diligentiæ ad deſiderandum relinquitur: in primis verò illud mihi vitio verti nolim, ſi monumentorum Appendix alteri Parti deſtinata eſt. Non commiliſſem ego ſane, ut ita res cederet, ſi jam inde ab ejus initiis eadem mihi ad diſponendum contigiſſet. Sed nimium jam progreſſus erat Typographus, nec meliori aptiorique ordini locus amplius relinquebatur. Itaque neceſſe fuit in unam & alteram Partem Opus tribuere, & utramque ad quamdam æqualitatis rationem componere. Ceterum antiquorum Monumentorum, quæ ſæpiſſime in priori hac Parte laudantur, particulæ identidem in imis paginis afferuntur, ad eorum, quæ narrantur, fidem adſtruendam. Hæc Te, Lector optime, noſſe cupiebam. Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO.

C*Arolus Sigonius elegantissimus Historiarum Bononiensium scriptor politiam Civitatis nostræ, quæ erat ad ann.* MCXXIII. *libro secundo describere aggressus:* Schola, *inquit*, in qua artes liberales exercebantur, quantum colligi conjectura potest, nondum erat ea famæ celebritate, qua postea fuit, neque Scholares ullum adhuc corpus, ut postea, neque corporis caput nacti erant, verum eidem foro, eidemque legi, cui reliqui cives parebant. (a) *Cum in hæc forte incidisset Cæsar Egassius Bulæus celeberrimus Historiæ Universitatis Parisiensis auctor, quamquam ad ejus institutum nihil admodum eadem pertinerent, libenter tamen in medium adduxit, tacite nimirum Academiam Bononiensem notans, ut Parisiensi sua & ætate, & dignitate longe inferiorem exhiberet. Si par pari referre vellem, possem & ipse Bulæum adeo magnifice, sed minus vere de sua Academia scribentem provocare ad Kalendarium vetus Licæi Bononiensis, cujus excerpta non exigua edita sunt in adnotatis ad libros Historiarum Bononiensium Caroli Sigonii, qui cum cæteris ejusdem aucloris operibus Mediolani prodiere ex Ædibus Palatinis. Ibi enim ex antiquissimo more profectum dicitur, ac fortasse ab ipsa Theodosii junioris ætate, ut Doctores Scholarium caussas cognoscant, & judicia in eos exerceant. Neque vero magis certa sunt, quæ tradit Bulæus de suæ Parisiensis Academiæ legibus, & institutis jam inde a Caroli Magni temporibus, quam quæ de nostræ Academiæ dignitate, atque antiquitate ibi literarum monumentis commendata leguntur. Sed jamdiu vel ipsi Scriptores Galli quotquot sunt præjudicatis opinionibus soluti magnifica illa Bulæi commenta, quæ de sua Universitate grandibus & confertis voluminibus complexus est, dispunxerunt. Et vero Palatinas Caroli Magni Scholas diutius perseverasse, aut quid-*

a *quam*

(a) *Sigon. Histor. Bonon. l. 2. T. 3. edit. Mediol. col. 106.*

quam commune habuisse cum ea, quæ multo post tempore extitit Universitas Parisiensis, eruditiores quique jam negant. Detur tamen hæc venia Bulæo, ut ab ultima pene antiquitate Universitatis suæ initia repetat, cum nec paucis, nec infimis Scriptoribus placuerit magnopere augustiora facere exordia ejus rei, de qua scribendum susceperant. Ego vero Academiæ nostræ Bononiensis gloriæ, & antiquitati etiam satis consultum arbitror, si res tota supra septingentesimum annum repetatur, quod quidem non poeticis fabulis, sed incorruptis monumentis Clarissimus Abbas Maurus Sartius *in singulis, quæ sequuntur Professorum nostrorum seriebus, ingenti eruditionis vi certissime demonstravit, quodque mihi etiam saltem propositum fuisse in Historia ipsa persequenda vere affirmare possum. Sed quod Civitati totius Orbis principi olim indecorum minime fuit, ut ab exiguis eam initiis profectam ingenui Scriptores, & nobilissimi memoriæ tradiderint, illud idem Academiæ nostræ splendori & dignitati valde obesse non poterit, præsertim cum ejusdem gloria brevi eò creverit, ut vix ab ipsius primordiis adultam eamdem, ac optime constitutam Europa omnis conspexerit; quod cum ex multis argumentis constare potest, tum vero maxime ex magna exterorum undique ad Scholas nostras advenientium frequentia.*

II. De magno hoc exterorum hominum concursu ad Civitatem nostram studiorum caussa medio sæculo XII. egregium ni fallor, testimonium habemus in literis Eugenii III. Ferentino datis V. nonas Martii. (a) *Eas hic nunc primum in lucem proferimus ex pervetusto Codice membranaceo publici Tabularii Bononiensis* (b).

Eugenius episcopus servus servorum dei dilectis filiis G. rector. & bonon. populo salutem & apostolicam benedictionem.

Predecessorum vestrorum antiquam & legalem constantiam multi diversarum gentium qui apud vos morari consueverunt manifestis rerum experimentis plenius agnoverunt. quos eorum nominis gloriosa fama est per diversa mundi climata nuntiata & longe lateque diffusa. Vos igitur si eorum gloriam habere & retinere optatis oportet vos ipsorum vestigia firmiter imitari & ad eos qui se vestre deffensioni comittunt more paterno donec optatum finem habeant virtutis perseverantiam retinere. Non enim cepisse bonum, sed perfecisse virtutis est. homines siquidem de sancto cassiano qui in vobis post deum suam fiduciam posuerunt qualiter sunt dispersi quam miserabiliter afflicti eorum calamitas patefacit & vestra discretio recognoscit. Quamvis autem quidam illorum de sancto cassiano cum Imolensibus forte tribu-

(a) Exscribi curavit Comes Ludovicus Saviolus cubicularius Serenifs. Bavariæ Electoris. Eum hic amicitiæ & honoris causa nominatum volo; antiquæ enim generis nobilitati, qua præstat, singularem ingenii & doctrinæ laudem apprime conjungit.

(b) *Regist. Grosf. L. 1. pag. 6.*

tribulationibus pressi vel nequitia aliorum seducti convenerint tamen si vos alios qui semper de patrocinio vestro confidunt adjuvare & tedio affecti a vestro proposito desistatis gloriam profecto amittitis & inutilis labor vester omnino existit. Ut igitur vestrae fatigationes atque sudores letum finem autore domino consequantur & praedictorum imolensium malitia & iniquitas retundatur per praesentia vobis scripta precipiendo mandamus quatenus lapsa erigere dispersa colligere satagatis. Et ut locus idem reparari & homines ibi congregati possint diligenti studio mora postposita intendatis & contra sacrilegos ipsos tamquam strenui bellatores viriliter accingamini. Venerabili etiam fratri nostro R. (*Rodulpho*) episcopo tam in custodia bagnarie & aliorum custodia (*fortasse castrorum*) que ei atque comitibus adhuc residua sunt ita opem & consilium efficaciter tribuatis ut benedictionem omnipotentis domini consequamini & beati petri & nostra gratia semper inveniamini dignores. Dat. ferentini 5. Non. Martii.

III. Hortatur itaque Eugenius Bononienses, ut Sancti Cassiani incolis, qui miserandum in modum, & per summam injuriam a vicinis, & nimium gravibus Imolensibus afflicti fuerant, opitulari velint. Atque ut eos vehementius impellat, majorum exempla iis imitanda proponit, quorum antiquam virtutem, & ut ipse ait, legalem constantiam multi diversarum gentium, qui Bononiae morari consueverunt manifestis rerum experimentis *abunde perspectam habent; quo fit ut eorum fama, & illustre nomen per dissitas, remotasque regiones longe, lateque diffusum omnium sermonibus celebretur. Aliam autem caussam fuisse, cur Civitas nostra tantam exterorum frequentiam videret, praeterquam ob studia literarum ac praecipue ob jurisprudentiam addiscendam, vix mihi suadere possum. Nondum enim vero Bononia ad tantam magnitudinem, atq. artium celebritatem, ac populi frequentiam excreverat, qua Superis bene faventibus nunc est, nec aliud quidquam esse poterat, quod alienos tantopere alliceret, atque ad eam traheret praeter Professorum nostrorum excellentiam, & restituta a nostris jurisprudentiae studia. Atque ille ipse tantus hominum concursus, qui Bononiae fieri jam coeperat, non minimum gloriae incrementum peperit Civitati, quae populo & opibus magnopere aucta est, ita sane ut etiam pomaerium multitudini capiendae amplificari oportuerit.*

IV. Sed rogabit aliquis, cur Eugenius mentionem non injecerit de restitutis apud Bononienses legum studiis, earumque Scholis, & claris Professoribus, si his quidem rebus tanta Civitatis gloria referri debuisset accepta? Et haec sane commemoratio, ut admodum honorifica, ita & perjucunda Bononiensibus fuisset. Ego vero mihi suadeo, Eugenium consulto a legibus Romanis commemorandis abstinuisse, quas plus aequo jam extolli, & celebrari videbat, ita ut ecclesiastici etiam Viri, imo & Monachi iis addiscendis operam impen-

penderent; quo fiebat ut divinarum literarum studia magno religionis detrimento negligerentur. Fuerunt ea de re multorum querelæ, & ipsi etiam Romani Pontifices editis legibus theologica studia adversus juris civilis præpotentiam, *ut eam appellabat magnus Rogerius Baco*, (a) *pristino honori restituere conati sunt. Id inter cæteros præstitit Honorius III. qui, si fides Ghirardaccio* (b), *Episcopo Bononiensi mandavit, ut Theologiam in Academia nostra tradi curaret. Ne igitur Eugenius suo veluti oraculo legum Romanarum studia commendasse videretur, ab eorum mentione facienda prudenter admodum abstinuit.*

V. Datæ sunt hæ Pontificis literæ V. non. Martii Ferentino, ex quibus loci, & temporis notis facile demonstrari potest pertinere eas ad ann. MCLI. Anno enim MCL. Eugenius Romanis mœniis exiit, ubi non satis honeste, nec fortasse etiam tuto esse poterat invisus Civitatis primoribus, qui insana quadam cupiditate restituendæ antiquæ Senatus Romani majestatis, contra Pontificis auctoritatem anarchiam quamdam tueri nitebantur. Itaque Octobri mense ejus anni Ferentini Eugenium fuisse constat, ubi Episcopos multos, & Archiepiscopos consecravit. (c) *Diu autem substitit Eugenius Ferentini, ubi adhuc erat Aprili mense anni qui proxime sequutus est, ut ex ejus diplomate apud Ughellum* (d) *in Archiepiscopis Acheruntinis. Literæ igitur Eugenii ad Bononienses, quæ datæ sunt V. non. Martii Ferentino, ad hunc annum pertinent; neque enim ad insequentem, nimirum MCLII. trahi possunt, quo anno Eugenius Ferentinum rursus non videtur reverti potuisse, quem & Romæ, & aliis locis, ac præsertim in Provincia Patrimonii versatum scimus ex eorum temporum monimentis, quoad anno MCLIII. Tibure naturæ concessit. Neque etiam ante annum MCLI. Ferentini esse potuit Eugenius, ut ex tota ejus itinerum, & rerum gestarum ratione facile est colligere.*

VI. Accedit quod illi ipsi tempori assignanda est Sancassianensium clades, quibus opem ferri per Bononienses Eugenius valde optabat. Quæ res quoniam non satis perspecta fuit Scriptoribus nostris, & Muratorio etiam, & Historiæ Episcoporum Imolensium Scriptori, hanc etiam ob caussam non inutile fuerit has Eugenii III. literas recitasse, quibus hæc historiæ particula luce non mediocri adspergitur. Scriptoribus enim, quos ante nominavimus, persuasum fuerat Bononienses vel solos, vel una cum Faventinis fœderatis, bellum importasse Imolensibus; cumque propitio Marte pugnassent, castrum S. Cassiani, quod Imolensium fuisse putant, pene delevisse. Sed res aliter omnino accidit, atque in Sancassianenses non a Bononiensibus, sed ab Imolensibus sævitum fuerat

(a) *Vid. Vood Hist. Univ. Oxon. pag.* 53. *l.* 1.
(b) *Hist. Bonon. ad ann.* 1219.
(c) *Jo. de Ceccano in chron. Fossæ novæ Tom. VII. Rer. Italic. script.*
(d) *Ital. sacr. Tom. VII. col.* 42. *edit. Colet.*

rat, quorum propterea malitiam, & iniquitatem graviter reprehendit Eugenius, ac Bononienses hortatur ut desertis, & afflictis S. Cassiani incolis contra Imolensium feritatem auxilio praesto sint. Miror autem, Clarissimum Sigonium, qui has Eugenii literas non ignorabat, id non pervidisse. Si quis autem nosse cupiat, quae caussa impelleret Imolenses, ut ea acerbitate uterentur contra S. Cassiani incolas, repetat paullo altius rei inquisitionem, oportet. Condita enim nova Civitate Imola non penitus deletum est Forum Cornelii, vetusta Æmiliae Civitas, cui Imola successit. Sed veteri Fori Cornelii nomine in desuetudinem abeunte S. Cassiani Castrum dicebantur haud magnae illae reliquiae antiquae Civitatis, ubi erat & Ecclesia Cathedralis, & Episcopi sedes. Optassent quidem Imolenses Civitati suae adjungere S. Cassiani incolas; sed repugnabat Episcopus, cui non minimum jus erat in Castrum S. Cassiani, atque ipsi Sancassianenses nihil magis metuebant, quam ut e suis sedibus avulsi, Imolensium imperio subjicerentur. Itaque Bononiensium fidei atque tutelae se se tradiderant, quod ex his ipsis Eugenii literis intelligimus. Hinc autem perpetuae dissensiones & peracerba odia inter Imolenses & S. Cassiani incolas.

VII. Narrat Tolosanus Canonicus Ecclesiae Faventinae, qui paullo post haec tempora suum Chronicon Faventinum scribebat, a Hieronymo Rubeo visum, & a Tondutio historico Faventino expilatum, nondum editum, sed brevi tamen evulgandum (a), narrat, inquam, anno MCXLVIII. Bononienses Imolensibus bellum intulisse, iisque devictis Castrum S. Cassiani, & Castellum Imolae, quae Imolenses destruxerant, revocatis habitatoribus infra annum, & dimidium reaedificasse, unde hostes non modicum affligebant. Adeo igitur Bononiensibus nostris tribuenda non est Sancassianensium clades, quemadmodum Sigonio, aliisque Scriptoribus visum, qui S. Cassiani incolas alios ab Imolensibus minime fuisse putarunt, ut potius Sancassianenses ipsos contra Imolenses defenderint, eorumque Castrum, & Castellum Imolae, cui etiam excidium intulerant Imolenses, reficienda curaverint. Hoc autem Castellum Imolae, & ab ipsa Civitate Imolensi, & a S. Cassiani Castro diversum fuisse, vix puto melius aliunde cognosci posse, quam ex hoc Tolosani testimonio.

VIII. Haec vero S. Cassiani, & Castelli Imolae reparatio facta est exeunte anno MCXLIX., vel initio anni MCL. mensibus nimirum octodecim post Bononiensium victoriam, qui anno MCXLVIII. armis adorti erant Imolenses, ut ex laudato Tolosano accepimus. Sed narrat idem auctor (b) Imolenses non admodum diu quievisse, sed ipso anno MCL. Octobri mense iterum

b sum-

(a) Id fiet diligentia & studio Joannis Baptistae Borserii, eximii in Urbe Faventia Medicinae Professoris, qui ejusdem Chronici particulam huc spectantem mecum humanissime communicavit.

(b) Cap. 48.

ſumptis armis in Caſtellum Imolæ impetum feciſſe, illudque denuo devaſtâſſe; atque hæc quidem procella Sancaſſianenſes, quippe qui in eadem verſabantur cauſſâ, plurimum afflixit. Itaque Eugenius III. (a) *proxime ſequuto anno MCLI. Bononienſes hortatus eſt, ut Sancaſſianenſes ab Imolenſium injuriis vindicent, & Rodulpho Epiſcopo præſidio ſint ad retinendam Bagnariam, & alia Caſtra agri Forocornelienſis, quæ illi adhuc, aut aliis Comitibus obtemperabant, quæque iidem Imolenſes ad augendum Civitatis ſuæ ſplendorem, vicinorum oppreſſione pro more temporum, ſibi ſubjicere nitebantur. Favebat autem Rodulpho Epiſcopo Eugenius, ut videre eſt apud Manzonium. Itaque eo etiam adnitente Eugenium arbitror tuendos ſuſcepiſſe Imolenſes, atque adeo Rodulphum ipſum, ad quem certe pars aliqua illius calamitatis ſundebatur, ita ſane ut ab avitis laribus extorris perfugium ſibi quæſitum oportuerit ad Caſtrum* Ducciam *in montibus ſuæ Diœceſeos, qui ſunt prope Bononienſium fines. Narrat hunc Rodulphi ſeceſſum laudatus Manzonius in Epiſcopis Imolenſibus, ejuſque cauſſam ducit ex S. Caſſiani excidio Bononienſium armis illato; in quo ſane ſtatuendo tota via ipſum aberrare, ſatis jam ex dictis compertum fieri arbitror. Sed jam nimis multa de his Bononienſium diſſidiis cum Imolenſibus. Nunc e diverticulo in viam.*

IX Uſque ad hæc tempora non alia adjumenta Academiæ noſtræ fuere, quam quæ ex Civium ſolertia, & Profeſſorum induſtria proficiſci poterant. His poſtea non mediocris facta eſt acceſſio ex indulgentia Principum: quamvis enim ex auctoritate Mathildis Comitiſſæ, & fortaſſe etiam Lotharii II. Irnerius Leges Romanas interpretari cœperit, diuque Juriſprudentiæ Scholam habuerit; haud tamen conſtat, ab iis Principibus quidquam actum, aut ſancitum fuiſſe, quo Profeſſorum honoribus, ejuſque facultatis, & doctrinæ, quam profitebantur, incremento conſuleretur. Primus, qui reviviſcentibus in Italia bonarum artium, ac præſertim Romanæ Juriſprudentiæ ſtudiis opem ac præſidium magno Principe dignum contulerit, fuit ſane Fridericus Ænobarbus, qui liberalium artium Profeſſores, ac ſtudiis addictos immunitatibus, & privilegiis minime vulgaribus ornatos voluit, ac noſtris præſertim juris Interpretibus eos honores detulit, quos haud ſcio, an ullo umquam tempore cuiquam publico literarum Profeſſori delati fuerint.

X. Venerat in Italiam Fridericus biennio poſt adeptum Regnum, anno ſcilicet MCLIIII. & conventum de more ad Roncalliam celebraverat, in quo Italici Regni negotia diſcuſſâ, & lites, & querelæ ſive a privatis hominibus, ſive a Principibus, aut Civitatibus Italicis ad Imperatoris judicium delatæ, ex ſententia Juriſperitorum diremtæ, compoſitæque ſunt. Aſſederit ne ullus ex no-

(a) Conſtat ex actis a Muratorio indicatis in Italiæ Annalibus *Tom. VII. ad ann. MCLXXVII.* Imolenſes Friderico Imperatori faviſſe: Sancaſſianenſes autem Pontifici. Quare nil mirum, quod Eugenius eos ab Imolenſium injuriis liberare ſtuduerit.

nostris legum Doctoribus Friderico ad Roncalliam judicia exercenti, affirmare non ausim; cum neque Otto Frisingensis, neque Ligurinus, aut alius quisquam, qui Friderici acta literarum monumentis mandavit, ullum nominet. Fieri tamen, ut ego quidem arbitror, non potuit, ut ad Fridericum in ipso Italiæ sinu commorantem, de fama discipulorum Irnerii aliquid non perveniret. Eos etiam multo magis nosse potuit, cum Romam veniens, ut augustali corona ab Hadriano Pontifice more Majorum ornaretur, castra ad Rhenum posuit pene ad Bononiensium mœnia, ibique festum diem Pentecostes egit.

XI. Erant aliquæ offensionis caussæ per illud tempus Imperatori cum Bononiensibus ob excisum ab illis Medicinæ Castrum, quod Imperator refici mandavit; & nihilominus Bononiensibus placatus non minimas immunitates, & privilegia iisdem concessit, ut ex ejus Diplomate apud Ghirardaccium; (a) *& credi sane potest, aliquem ex suis illis legum Doctoribus a Communi Bononiensium destinatum ad Imperatorem fuisse. Cum autem Fridericus arderet incredibili cupiditate extollendi Imperialem dignitatem, & pristina jura, quoad fieri poterat, recuperandi, non solum in Armis, sed etiam in Legibus Romanis magnum sibi ad eam rem præsidium collocaverat. Itaque Legibus Romanis, quæ haud ita pridem in Scholis, & Foro præ Langobardis, Salicis, aliisque Barbaricis legibus dominari cœperant, mirifice favit Fridericus, earumque Professores in deliciis habuit, ut ipse, ad quamdam jactationem, gloriari potuerit,* leges romanas suis beneficiis ad summam dignitatem evectas fuisse. *Sic enim in concione, quam habuit ad exercitum ex Germanis, & Italis conflatum in altera expeditione Italica.* Nostis, *inquit*, quod jura civilia nostris beneficiis in summum provecta, firmata, ac moribus utentium approbata satis habent roboris. (b) *Suscepit secundam illam expeditionem Fridericus ann. MCLVIII. eo quidem consilio, ut Italiam fere omnem, quæ vix ullam Imperatoribus Romanis subjectionem præstabat, ac Mediolanenses in primis, quorum potentia magis suspecta, atque invisa esse poterat, sibi parere cogeret. Itaque transmisso per Alpes in Italiam Exercitu Germanico, in quo Rex Bohemorum Uladislaus, Henricus Dux Austriæ, aliique ex Germaniæ Principibus erant cum ingentibus copiis, primo in Brixienses, proximam alpibus Civitatem, impetum fecit, qui cum circumjacentem agrum incendio vastari, castra dirui viderent, metu excidii impendentis perculsi deditionem, etsi durioribus conditionibus, fecerunt. Interea convenerant copiæ Italicarum Civitatum, earumque Magistratus, & Judices, & sacrorum etiam Antistites plerique, quos præmissi jam in Italiam Raynaldus Cancellarius, & Otho Palatinus Legati, Imperatori in Italiam venienti præsto esse jusserant.* Jam totus exercitus tam cisalpinus, nem-

(a) *Istor. di Bol. l. 3.* (b) *Radevic. de gestis Friderici l. l. 2. c. 3.*

nempe Germanicus, quam transalpinus, *idest Italicus*, convenerat: jam multitudo prudentium, & in lege doctissimorum in unum coierant, omniumque aures intentæ erant, quas in partes, vel in quas Nationes in primis eos bellicus labor, & voluntas Principis invitaret. *Ita Radeuicus Canonicus Frisingensis Friderico Imperatori a sacris domesticis, qui his omnibus præsens interfuit. Porro inter* prudentes, & in lege doctissimos, *quorum in primis rationem in eo conuentu habitam constat, principem locum obtinuisse Irnerii discipulos, qui tunc maxime in Ciuitate nostra legum scientia explendescebant, nullus dubito, tum quia nemo erat ubiuis gentium, qui cognitione legum civilium cum iis comparari posset, tum quia Radeuicus ipse postea describens, quæ ad Roncalliam ab Imperatore acta sunt, & leges ab eo latas, nihil non ex eorumdem Jurisperitorum sententia factum narrat.*

XII. Sed Fridericus in ipso tantæ rei procinctu, quantum detulerit legibus, earumque Doctoribus ostendit; cum enim junctis Italorum, & Germanorum copiis concionem habuisset, seseque dixisset decrevisse Mediolanenses primum oppugnare, quorum superbia, & sibi inuisa, & vicinis Ciuitatibus valde noxia esset; quamquam nemo ausus sit improbare consilium Principis gestientis jam, & animo præripientis gratulationem certissimæ victoriæ; attamen legum periti auctores fuerunt Imperatori, ut jure ac legibus in contumaces ante ageretur, quam armis subigerentur. Dixerat (*Fridericus*) verbumque Augusti strepitus, clamor, favorque totius exercitus prosequitur, & divina quædam alacritas militibus incidit, salutis datori vota, ac Friderico Imperatori fausta quisque patria voce adclamantes. *Ita exceptam ab exercitu Friderici concionem, & deliberationem de Mediolanensibus profligandis, narrat idem Radevicus. Sed ita pergit:* At sapientes, & legum periti persuadent Mediolanenses, licet superbos, & infames, judicis tamen officio per legitimas inducias citandos esse, ne violentia eis illata, vel contra jus in absentes prolata sententia videretur: legitimas vero inducias dicunt judicis edictum unum, mox alterum, & tertium, seu unum pro omnibus, quod peremptorium nominatur, quod & factum est. *Itaque compellati Mediolanenses, auditique eorum legati, qui cum nulla defensione ad ciues suos culpa liberandos uti potuissent, nec oblata etiam pecunia delinire animum Principis; tandem ex Legisperitorum sententia Mediolanenses damnati, pronuntiatique sunt hostes.* (a) *Ac mirum sane, tantam fuisse Jurisperitorum nostrorum auctoritatem, ut Principem animo ferocem, & ualidissimo exercitu instructum, remorari potuerint.*

XIII. Sed ubi debellatis Mediolanensibus ad exercenda de more judicia, & Italorum caussas cognoscendas ad Roncalliam consedit Fridericus; hic vero maximus honos est habitus Doctoribus nostris,

(a) *Radev. loc. cit. 28.*

ſtris, quos nominatim ad illum conventum acciverat, ſibique aſſidere voluerat; Bulgarum *ſcilicet*, Martinum, *&* Hugonem, *atque* Jacobum de Porta Ravennate. (a) *Fuere in eo conventu, præter Germaniæ, & Italiæ Proceres, & plurimarum Civitatum Magiſtratus ac Judices, Archiepiſcopi quoque & Epiſcopi fere triginta cum Guidone Diacono Cardinali, & ſedis Apoſtolicæ Legato.* (b) *Ac primo quidem dies tres conſultationibus, & deliberationibus impenſi; edixerat enim Fridericus, ut communi conſilio perviderent, quid facto opus eſſet ad Eccleſiæ tranquillitatem, & Imperii jura, ſive, ut appellant,* regalia *conſtituenda, & firmanda. Poſt autem judicia habita ſunt, & multa ad publicam quietem decreta, ac privatorum cauſſæ ad exitum adductæ:* Sequentibus diebus, *inquit ſæpe laudatus Radevicus loc. cit. c. 5.*, plena atque ſolemni Curia, judicio & juſtitiæ a mane uſque ad veſperam intentus, querimonias & proclamationes tam divitum, quam pauperum diligenter audiebat. Habenſque quatuor Judices, videlicet, Bulgarum, Martinum, Jacobum, Hugonem, viros diſertos, religioſos, & in Lege doctiſſimos, Legumque in civitate Bononienſi doctores, & multorum auditorum Præceptores, cum his, aliiſque Legiſperitis, qui diverſi ex diverſis civitatibus aderant, audiebat, diſcutiebat, & terminabat negotia.

XIV. His omnibus fauſte & feliciter confectis, ventum eſt ad ſtatuenda Imperii jura, de quibus magnopere ſollicitus erat Fridericus. Dederat ad expediendum magnum hoc negotium quatuor noſtris Doctoribus, ut decernerent ipſi, quænam eſſent Imperatoris jura in Regnum Italicum. Verum ipſi ſatis intelligentes, quanti eſſet molem hanc movere, negarunt ſe tantum negotium ſuſcepturos, atque a Principe impetrare potuerunt, ut ex ſingulis Civitatibus duo adlecti Judices in conſilium adhiberentur (c). *Primo itaque communi conſenſione inter eos convenit, ſupremo Imperii jure contineri* Ducatus, Marchias, Comitatus, Conſulatus, Monetas, Telonia, Vectigalia, Portus, Pedatica, Molendina, Peſcarias, omnemque utilitatem ex decurſu fluminum provenientem: nec de terra tantum, verum etiam de ſuis propriis capitibus cenſus annui redditionem, *ut inquit Radevicus* loc. cit. *Atque hæc ſunt, quæ* regalia *vulgo appellantur: quæ poſtquam a Juriſperitis ita definita, & conſtituta fuerunt, quotquot in eo erant conventu Eccleſiarum Prælati, & Magiſtratus, cum nihil afferre viderentur pro veteri libertate tuenda, quod illam Juriſperitorum ſententiam aut vinceret,*

c *aut*

(a) Interea namque Imperator colloquium in Roncallia in Sancto Martino proximo veniente maximum ſe habiturum conſtituit, omnibuſque fere Italiæ Principibus, Conſulibuſq; etiam Civitatum in ipſo colloquio ineſſe præcepit, ad quod quatuor etiam principales Legis Doctores, videlicet Bulgarum, & Martinum Goſiam, ſeu Jacobum, atque Hugonem a Porta Ravegnana, Bononiæ Magiſtros intereſſe fecit. *Otto Morena hiſtor. Rer. Laud. ap. Murat. T. VI. Rer. Italic. Script. col.* 1015. 1017.

(b) *Radev. l. 2. c. 1. 2. 3.*

(c) *Rem totam narrat Otto Morena hiſt. rer. Laud. l. cit. col. 1017.*

aut extenuaret, regalia, *quæ diximus*, *Imperatori restituere decreverunt*. *Sed quamquam ad hæc Imperii jura constituenda adhibiti sunt reliquarum Langobardiæ Civitatum Judices; totius tamen deliberationis vel laudem*, *vel dedecus nostris Doctoribus tribui contigit*. *Eos propterea carpit Placentinus*, *quod Imperatori persuaserint*, Italiam factam esse tributariam, *ei scilicet adjudicatis vectigalibus*, *censu capitum*, *aliisque tributis*, *quæ ad Imperii jura*, *sive* regalia, *pertinere sanxerunt*. Sed nec illud obstat, *inquit*, quod impie & falsissime, & contra proprias conscientias a miseris Bononiensibus Friderico Imperatori Placentiæ persuasum est, Italiam factam esse tributariam. (a) *Cum autem post annos plures Venetiis ageretur de sancienda pace inter Fridericum ipsum*, *& Langobardos*, *quorum pleræque Civitates libertate recuperata* regalia *Imperatori præstare recusabant*, *ipsius Imperatoris Legati*, *ut narrat Romualdus Archiepiscopus Salernitanus*, *has pro pace ineunda conditiones proposuerunt: ut Langobardi aut* regalia *restituerent*, *aut sententiæ a Bononiensibus Judicibus latæ se se subjicerent*, *aut ea Imperatori præstarent*, *quæ olim Henrici IV. ætate præstari solebant* (b). *Ad hæc autem respondit Gerardus Testa Mediolanensium Judex ea*, *quæ ad suæ caussæ defensionem opportuna videbantur*. *Quoad sententiam vero Judicum Bononiensium*, *negavit sane ad Roncalliam legitimum habitum esse judicium:* Plane inficiamur, *inquit*, eam non fuisse sententiam, sed Imperatoriam jussionem. Etenim quum plures ex nobis, nec per contumaciam, fuissemus absentes, quidquid tunc contra nos dictum fuit, nobis nocere non debet, nec pro sententia reputari; secundùm leges enim in absentes prolata sententia nullius est roboris vel valoris. (c) *Ex his compertum fit*, *tributa fuisse Doctoribus nostris*, *quæ ad Roncalliam acta*, *ac sancita sunt*. *Quod si apud multos in reprehensionem incidisse videmus*, *quæ de Imperii juribus Doctores nostri decernenda putarunt*, *profecto aliæ leges*, *quæ ab Imperatore ex eorumdem sententia latæ sunt*, *magno iis honori esse debuerunt*. *Earum aliquot totidem verbis recitat Radevicus*, *quæ sunt* de jure feudorum, & de pace tenenda.

XV. Sed Doctoribus nostris maxime illud etiam cordi fuit, *ut Imperator ea decerneret*, *quibus ipsorum dignitati in posterum consultum esset*. *Itaque edita est celebris illa constitutio de Doctorum*, *ac Scholarium immunitatibus*, *& privilegiis*, *cujus capita infra ad Juris Civilis Professores describit Cl. Sartius* (d). *Quamquam vero fatemur*, *hanc Friderici constitutionem promulgatam non fuisse pro nostris Scholis Bononiensibus dumtaxat*, *ut aliqui putarunt*, *sed pro omnibus; attamen*, *cum eadem spectet in primis sacrarum Legum professores*, *nec ullibi essent per illud tempus legum Scholæ*

satis

(a) *Placent. Summa in l. X. C. de annonis & tributis*.
(b) *Romuald. Salernit. in chronic. apud Murat. T. VII. rerum Italic. Scriptor. col.* 222. 223. (c) *Ibid.* (d) *Pag.* 10.

satis celebres, præterquam in Civitate nostra, illud idcirco Principis beneficium ad neminem magis, quam ad Professores nostros permanare potuit. Atque hæc quidem privilegia animo reputans, in id facile adducor, ut putem, maximam illam gloriæ accessionem, quæ Academiæ nostræ facta est hoc ipso sæculo, ex iis, velut ex nativo fonte, petendam omnino esse; tanto enim majore frequentia ad eam exterorum concursus fieri cœpit, quanto majoribus immunitatibus frui poterant ex indulgentia Principis, qui literis vacabant; quantoque splendidiore loco erant Professores, & Magistri, tanto doctissimus quisque ad eum honoris gradum obtinendum nitebatur. Neque vero dubitandum est, quin post Friderici legem, qua Doctoribus jurisdictio in Scholares attributa est, eorum etiam dignitas mirum in modum aucta sit, & insigniorem, quam umquam antea, honoris locum tenere cœperint. Erant ante illud tempus Doctores, eorumque Auditores eodem jure, ac cæteri cives. Postea vero quam concessa est Doctoribus in Scholares jurisdictio, Doctores ipsi quodam veluti principatu uti cœperunt. Ipsa quoque Civitas non vulgares honores detulit primo quidem Professoribus legum, deinde decretorum Doctoribus, qui semper ante cæteros cives, & supra legitimum numerum locum habebant in Consilio civitatis. Itaque primi in Consilio sententiam dicebant; nec ullum fere alicujus momenti publicum erat negotium, ad quod expediendum aliquis legum Doctor Civitatis nomine non adhiberetur.

XVI. Ita ab exiguis principiis res magnæ proficiscuntur, & Academiæ nostræ optime jam constitutæ labentibus annis honores maximi delati. Romani ipsi Pontifices ejus gloriam augere voluerunt; inter quos Alexander III. primo nominandus est, quippe qui primus omnium, datis publice ad Academiam Bononiensem Literis, suæ erga illam optimæ voluntatis testimonium exhibuit. Is ille ipse est, qui inter Scholarum nostrarum Professores quondam locum obtinuerat, Rolandus Bandinellus appellatus, de quo dicemus inter Theologiæ professores. Pontifex renuntiatus anno MCLIX., cum diri schismatis periculum imminere perspiceret ob trium Cardinalium proterviam, Octaviani *scilicet,* Joannis de S. Martino, *&* Guidonis Cremensis, *qui valde ejus electioni repugnantes unum ex eorum numero, nempe* Octavianum *Pontificem, creari volebant, paucis post consecrationem suam diebus, ad præcipuos Catholici orbis Prælatos Literas dedit, quibus accurate certiores eos facit de iis, quæ in sui electione gesta erant, ne quis dubitare posset, quin legitime ad Petri Cathedram esset evectus. Quamquam autem ejusmodi epistolæ encyclicæ non ad singulos Episcopos, sed ad majores Antistites mitti consueverunt; hanc tamen Alexander III., novo & inusitato ad eam diem exemplo, non solum Episcopo, & Canonicis Ecclesiæ Bononiensis, sed etiam legum Doctoribus, cæterisque Scholarum nostrarum Magistris inscripsit, eo scilicet consilio, ut re-*

cte

cte animadvertit Annalium Ecclesiasticorum parens Baronius, quod magni momenti esse duxerit Bononienses suis literis prævenire, eo quod illa Civitas tunc vigebat lectoribus, jus utrumque profitentibus, & inter alios, quos superius nominavimus, *Bulgarum nempe, Martinum, Jacobum & Hugonem*, Gratiano, qui Decreti libri auctor summa æstimatione fulgebat. (a) *Moverant enimvero Alexandrum, quæ de Bononiensibus Doctoribus omnium sermonibus celebrabantur, & præcipue Friderici erga ipsos voluntas, qui certe tantum iis detulerat, ut in conventu ad Roncallias anno superiori celebrato nihil non ex eorum auctoritate, & judicio agi voluerit, non solum in privatorum caussis definiendis, sed vel in ipsis Imperii juribus constituendis, legibusque ad omnium utilitatem sanciendis. Itaque in ipsis suæ dignitatis initiis, cum metueret, ne malo improborum dolo Ecclesiæ unitas ingens aliquod detrimentum pateretur, magni interesse duxit Doctorum Bononiensium animos sibi devincire, quorum sane auctoritas Dei, & Ecclesiæ Sponsæ caussam non parum juvare poterat.*

XVII. Cum autem non multo post Alexandri consecrationem Schismatis flamma caput extulisset, Pontificiis ornamentis insignito apud Farfense monasterium pseudopontifice Octaviano, qui Victor IV. appellatus est, idque in primis adnitente Friderico Imperatore, qui infensus admodum fuerat Hadriano IV. Alexandri prædecessori, quique jam in Ecclesiæ jura palam invadere non metuebat; Pontifex iterum ad Ecclesiarum Prælatos scripsit, atque una ad Scholarum nostrarum Professores, ut eos in fide erga se, & in Ecclesiæ Catholicæ unitate retineret. Non binas tamen Epistolas hanc in rem dedit Alexander; sed unam, atque eamdem: primo enim ea scripsit, quæ in sui electione, & consecratione contigerant, & commemoravit etiam insanam trium Cardinalium pertinaciam, necnon mira quædam Octaviani ad summam Ecclesiæ Præfecturam impotenter inhiantis deliria. Post autem eidem Epistolæ adjecit, quæ in Victoris consecratione, sive potius execratione, *ut eam Pontifex appellat, acta fuerant. Semel igitur atque iterum data est eadem Alexandri III. epistola, primo quidem Terracina III. Non. Decembris, diebus quindecim post ejus consecrationem, & coronationem ad Nimphæ locum celebratam XII. Kal. Octobris, deinde Anagniæ Idibus Decembris. Sub eo exemplo, quo primum ad Bononienses transmissa est, eam descripsit Radevicus lib. 2. de gestis Friderici I. c. 51., ac propterea ibi desunt, quæ ad inaugurationem Victoris pertinent, quem* frustra ait *Pontifex* ad eum usque diem Episcopos quæsivisse, a quibus consecrationis, seu verius execrationis larvam illam acciperet, quam postea obtinuit: Unde, *inquit*, nec adhuc invenire potest, licet modis omnibus enitatur, qui ei manus execrationis imponat. *Sed Hieronymus Rubeus elegan-*

(a) *Bar. Annal. Eccles. ad ann.* 1159.

gantissimus Historiarum Ravennatium Scriptor ex insigni Tabulario Ecclesiæ Ravennatis eam protulit cum adjectionibus eidem factis a Pontifice postquam Victor apud Farfense Monasterium inauguratus est. Inscripta est Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis, Episcopis, & dilectis filiis Abbatibus, Prioribus, & universis Ecclesiarum Prælatis per Liguriam, Æmiliam, Histriam, & Ducatum Venetiæ constitutis. *Baronius eamdem produxerat Bononiensibus inscriptam, & a Radevico acceptam; atque ex eodem fonte hauserat etiam Bulæus, a quo edita est in Historia Universit. Parisien. T. II., ut Sigonium, & Ghirardaccium prætermittam, qui eam ex eodem Radevico notam habuerunt.*

XVIII. Cl. Constantinus Rogerius, jampridem fato functus, Bibliothecæ Eminentissimi Cardinalis Spinelli, olim Renati Imperialis, Præfectus huic epistolæ primum locum dedit in collectione veterum monumentorum ad publicas Bononiensium Scholas pertinentium, quam ex Romanis Archivis jussu Benedicti XIV. *confecit. Quantum autem operæ, atque diligentiæ in ea emendanda, atque illustranda posuerit, præstat ex ipso audire, qui ad eam ita præfatur:* Nos vero utrumque epistolæ exemplar, Baronio scilicet, aliisque ex Radevico, atque ex Tabulario Ecclesiæ Ravennatis a Rubeo editum, non modo invicem contulimus, sed duos insuper Codices mss. Vaticanos consuluimus, ad quorum fidem epistolam recensuimus, ac menda, quæ in apographo Radeviciano animadvertit Baronius, omnino expunximus, varias insuper contextus lineas, quæ in ipsa deerant, adjecimus, sicque eam pristinæ, ac genuinæ lectioni non mediocri sacrarum literarum bono nunc primum restituisse lætamur.

XIX. Codices verò Vaticanos, quibus Rogerius usus est, describere aggressus ait, alterum, qui notatus est n. ciii. exhibere hanc epistolam Theobaldo Archiepiscopo Cantuariensi, ejusque Suffraganeis inscriptam. Alterum Codicem, qui numero mmmmmmmxxiv. notatus est, epistolam ait exhibere inscriptam: Venerabili Fratri P. Parisiensi Episcopo, & dilectis filiis Canonicis majoris Ecclesiæ, & universo Clero Parisiensi. *Bulæus, qui hanc inscriptionem minime viderat, non quidem ex certo aliquo monumento, sed ex multiplici conjectura hanc epistolam Alexandri III. Gymnasio etiam Parisiensi, mutato solum titulo, transmissam fuisse pronuntiat.* Tunc enim, *inquit*, utraque Schola Bononiensis, & Parisiensis inter omnes maxime florebant, & virorum doctorum numero abundabant, eratque inter eas quædam studiorum necessitudo propter frequentem ex altera ad alteram migrationem. Quemadmodum enim multi ex Bononiensi ad Parisiensem, ita ex Parisiensi ad Bononiensem proficiscebantur eruditionis, & curiositatis caussa, maxime vero ad discendum Jus utrumque, cujus ibi florebat in primis disciplina. *Immortales habendæ sunt gratiæ Bulæo, qui cum sæpe aliàs de Bo-*

nonienſi Academia demiſsè admodum locutus ſit, nunc tandem eam in aliquam gloriæ ſocietatem cum ſua Pariſienſi venire ſinit, imo utriuſque præſtantiam ad quomdam æqualitatem extollit. Ne quid tamen diſſimulaſſe videar, quamquam in epiſtolæ inſcriptione ad P. Epiſcopum, & Clerum Pariſienſem nulla Scholarum, aut Profeſſorum mentio occurrit; attamen Cleri nomine Doctores etiam, & Scholares Pariſienſes intelligi poſſe fateor; quod quidem Eruditis ſatis notum eſt.

XX. Sed ut redeam ad Codicem Vaticanum, quo uſus eſt Rogerius, fuit is illatus in Bibliothecam Vaticanam ſedente Urbano VIII, ex libris Lælii Ruvini patricii Bononienſis, ſedis Apoſtolicæ Legati apud Regem Poloniæ, & Epiſcopi Balneoregienſis, qui ann. MDCXXII. extremum diem obiiſſe ab Ughello dicitur (a). *Epiſtolam autem ipſam Alexandri III. cum variis lectionibus, & adnotationibus a Rogerio adjectis hic exhibemus, daturi in Appendice alias aliquot ejuſdem Pontificis, quæ ad Scholas noſtros pertinere poſſunt.* Alexander Epiſcopus Servus Servorum Dei. Venerabili Fratri Gerardo Epiſcopo, & Dilectis filiis Canonicis Bononienſis Eccleſiæ, & legis Doctoribus, cæteriſque Magiſtris Bononiæ commorantibus. Æterna, & (b) incommutabilis providentia Conditoris Sanctam, & Immaculatam Eccleſiam a ſuæ fundationis exordio ea ratione voluit, & ordine gubernari, ut unus (c) ei paſtor, & inſtitutor exiſteret, cui univerſi (d) Eccleſiarum Prælati abſque repugnantia ſubjacerent, & membra tamquàm ſuo capiti coerentia ei ſe mirabili quadam (e) unitate conjungerent, & ab ipſo nullatenus diſſiderent. Qui vero Apoſtolis ſuis pro eorum fidei firmitate promiſit, dicens: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi: ille procul dubio Eccleſiam ſuam, cujus ipſi Apoſtoli magiſterium aſſumpſerunt, ſua promiſſione fraudari nullo modo patietur, ſed eam in ſuo ſtatu, & ordine, licet ad inſtar naviculæ Petri fluctuare aliquando videatur, perpetuo faciet permanere. Unde, & quamvis hoc tempore tres falſi fratres, qui a nobis quidem exierunt, ſed non fuerunt de nobis, transfigurantes ſe in Angelos Lucis, cum ſint Satanæ, (f) inconſutilem Chriſti tunicam, quam ubique ipſe quidem (g) ex perſona Pſalmographi a Leonibus petit, & a framea erui, & de manu canis orat, ac poſtulat liberari, ſcindere, & laniare laborant. Chriſtus tamen auctor, & caput Eccleſiæ, eam velut unicam Sponſam ſuam provida gubernatione tuetur, & navem egregii Piſcatoris, licet (h) ſæpius quatiatur a fluctibus, non permittit naufragium ſubſtinere.

Porro

(a) *Ital. Sacr. T. I. col. 370.* (b) Immutabilis. *Rubeus.*

(c) Unus ei, *ita Rubeus, & Radevicus.* C. R. (*Ideſt Codex Vaticanus 6024. his literis a Rogerio deſignatus, quemadmodum & alius n. 103. literis C. V.*) unus ejus.

(d) Univerſi *C. R.* univerſarum. (e) Unitate *deeſt in C. R.*

(f) Sint Satanæ. C. R. Sint ipſi Satanæ.

(g) Ubique ipſe quidem. C, R. ipſe idem.

(h) Licet ſæpius quatiatur. C. R. Licet quatiatur.

Porro cum Anteceſſor noſter bo: me: Hadrianus PP. Kal. Octobris (a), dum eſſemus Anagniæ, debitum naturæ ſolviſſet, & de terris ad cælum, de imis migraſſet Domino (b) vocante ad Superna, eo Romam adducto, & pridie Non. Septemb. in Eccleſia B. Petri præſentibus fere (c) omnibus fratribus ſatis honorifice (d) ſicut moris eſt (e) tumulato cœperunt fratres, & nos cum eis, ſecundum Eccleſiæ conſuetudinem de ſubſtituendo Pontifice in eadem (f) Eccleſia ſtudioſius cogitare, & tribus inter ſe diebus (g) de ipſa electione tractantes, tandem in perſonam noſtram inſufficientem huic oneri, & tantæ dignitatis faſtigio minime congruentem omnes fratres (h) quotquot fuerunt, tribus tantum exceptis, Octaviano ſcilicet (i), Joanne de Sancto Martino, & Guidone Cremenſi, Deo teſte (k) quia mendacium non fingimus, ſed meram ſcilicet, ut eſt, loquimur veritatem, concorditer, atque unanimiter convenerunt, & nos aſſentiente Clero, ac Populo in Romanum Pontificem elegerunt. Duo vero Joannes, & Guido (l), quos prænotavimus, tertium ſcilicet Octavianum nominantes, ad ejus electionem pertinaciter intendebant. Unde & ipſe Octavianus in tantam (m) audaciam, veſaniamque prorupit, quod mantum, quo nos reluctantes, & renitentes, quia noſtram inſufficientiam videbamus, juxta morem Eccleſiæ (n) Oddo Prior Diaconorum induerat, tanquam abreptitius a collo noſtro propriis manibus violenter excuſſit, & ſecum inter tumultuoſos fremitus aſportavit. Cæterum cum quidam de Senatoribus tantum facinus inſpexiſſent, unus ex eis Spiritu divino ſuccenſus, mantum ipſum de manu (o) eripuit ſævientis. Ipſe vero ad quemdam Capellanum ſuum, qui ad hoc inſtructus venerat, & paratus, illico flammeos oculos fremebundus inflexit. Clamans, & innuens, ut mantum, quem (p) fraudulenter portaverat,

(a) Dum eſſemus; *hæc verba deerant apud Radevicum, extant vero in utroque Cod.*, & *apud Rubeum, eaque idcirco ſuo loco reſtituimus; nam ex ipſis conſtat, Rolandum tit. S. Marcelli Presbyterum Card. poſtea Alexandrum III. Hadriani IV. Deceſſoris ſui morti interfuiſſe; quod etiam patentiſſime innuunt Schiſmaticorum Cardinalium literæ circulares, quas ex Radevico deſcripſit Baronius:* poſtmodum, *inquiunt*, jam ſæpe dicto Patre noſtro Adriano Anagniæ Kal. Septembris defuncto omnes illuc convenimus, & cum de corpore, ſive ibidem tumulando, ſive Romam deferendo, non parva contentio oriretur, tandem Romam corpore deportato &c.

(b) Porro vocante, *deſunt in* C. R. (c) Fere omnes C. *R.* ferme omnibus.

(d) Honorifice: *ſic in utroque Cod.*, & *apud Rubeum; Radevicus legit* honeſte.

(e) Tumulato C. *R.* intumulato. (f) In eadem Eccleſia, *deſunt in* C. *R.*

(g) Inter ſe, *deſunt in editis*, & *in* C. *V.*

(h) Fratres *non habetur in Editis, extat in utroque* Cod.

(i) Joanne de S. Martino: nempe Joannem tit. S. Martini, & Guidonem tit. S. Caliſti Presbyteros Cardinales: *in C. R. legitur* Ivonem de S. Martino; *ſed mendoſe, nam in omnibus illius ævi monumentis* Joannes, *non* Ivo *hic dicitur. Vid. Pagium T. III. Breviar. Geſtor. Rom. Pont.* (k) Quia C. R. quod. (l) Joannes C. *R.* Ivo.

(m) In tantam audaciam, veſaniamque. *Radevicus habet* inſaniam; *at in utroque Cod. Vat.*, & *apud Rubeum ita legitur, eique conſenſit Anonymus Auctor Vitæ Alex. III. apud Baronium, dum legit*, in tantam veſaniam, audaciamque prorumpit.

(n) Oddo Prior Diaconorum. C *V.* Otto, *nempe* Oddo *S. Georgii ad velum aureum Diaconus Cardinalis* Prior Diaconor. *dicitur, nempe* Primus Diaconus: *ita quoque in inſcriptione Epiſtolæ Schiſmaticorum Cardinalium legitur:* Imarus Tuſculanus Epiſcopus Prior Epiſcoporum *nimirum S. Collegii Decanus:* Oddonis *nomen legitur in fronte Epiſtolæ a Catholicis Cardinalibus Friderico Imperatori conſcriptæ, quam a Radevico deſumpſit Baronius.*

(o) De manu C. R. de manibus. (p) Fraudulenter *deeſt in* C. R.

rat, festinanter afferret; quo utique sine mora delato, (a) idem Octavianus abstracto pileo, & capite inclinato cunctis fratribus, aut loco inde (b), aut voluntate remotis, mantum per manus ejusdem Capellani, & alterius cujusdam (c) Clerici sui ambitiosius (d) assumpsit, & ipse idem, quia non erat alius in hoc opere Capellano, & Clerico extitit coadjutor. Verum ex Divino credimus judicio contigisse, quod ea pars manti, quæ tegere anteriora debuerat, multis videntibus, & ridentibus posteriora tegebat. Et cum ipse idem hoc emendare studiosius voluisset, quia caputium manti extra se raptus non poterat invenire, collo (e) inferiorem fimbriam circumduxit, ut saltem mantus ipse appensus (f) ei quodammodo videretur. Sicque factum est, ut sicut tortæ mentis erat, & intentionis obliquæ, ita ex transverso, & obliquo mantum fuerit in testimonium suæ damnationis indutus. Quo facto, Portæ Ecclesiæ (g), quæ firmatæ fuerant, reserantur, & armatorum cunei, quos, sicut ex re apparuit, pecuniæ largitione conduxerat, evaginatis gladiis cum immenso strepitu cucurrerunt, & pestis illa mortifera, quia Cardinales, & Episcopos non habebat, armatorum caterva militum vallabatur. (h) Considerate itaque Venerabilis in Christo Frater, & Dilecti Filii tam piaculare flagitium diligenter attendite, * & * videte si est dolor sicut dolor iste, & si ab exordio nascentis * Ecclesiæ tanta vesania fuerit unquam ab aliquo Schismatico, * vel Hæretico attentata. * Fratres vero facinus tam immensum, & a sæculis inauditum (i) ex insperato videntes, & formidantes ne a conductitiis militibus (k) truncarentur, se se in munitionem (l) Ecclesiæ nobiscum pariter receperunt. Ibique (m) novem diebus continuis, ne exinde libere exiremus, fecit nos quorumdam Senatorum assensu, quos pecunia oblata corrupeiat, diu noctuque armata manu cum omni diligentia custodiri. Sane (n) omni populo incessanter, & jugiter (o) acclamante, & in Senatores, pro tanta impietate, multa immanitate fremente, de custodia fuimus illius

(a) Idem Octavianus, *desunt in C. R.* (b) Inde, *deest in C. R.*

(c) Et alterius cujusdam Clerici sui *Radev. vocem* alterius *non habet; extat vero in C. V., & apud Rubeum*

(d) Ambitiosius assumpsit, *Rubeus, & Codd. Vat. habent* ambitiosius. *Anonymus legit* impudenter.

(e) Collo inferiorem fimbriam. *Radev., & Codd. Vat. habent* fimbrias.

(f) Mantus ipse appensus ei quodammodo videretur. *In Cod. Vatic., & apud Rubeum legitur* quomodolibet: *in C. R.* Mantus ipse quomodolibet appositus ei videretur.

(g) Firmatæ, *Rubeus legit* firmæ.

(h) Considerate itaque. *Sequentes lineæ asteriscis notatæ non habentur in Editis; extant in utroque Codice, & apud Rubeum.*

(i) Inauditum. *Sic in utroque Codice, & apud Rubeum. Radevicus habet* non auditum.

(k) Militibus truncarentur. *Rubeus legit* erectum adorare Idolum cogerentur. *Radevicus habet* trucidarentur.

(l) Munitionem Ecclesiæ. *Cod. R.* Munitiones Ecclesiæ. *In Epistola Schismaticorum Cardinalium apud Baronium, post narratam Pseudopontificis electionem ab ipsis tentatam, hæc habentur:* Adversæ vero partis Cardinales retrocedentes, in Castrum Beati Petri se contulerunt, ibique per dies octo, & amplius inclusi permanserunt. *Anonymus verò hæc eadem narrans, Alexandri Epistolam de verbo ad verbum describit.* (m) Ibique. *Rubeus* in qua.

(n) Sane omni populo, *ita Cod. R.*

(o) Jugiter acclamante. *Rubeus* jugiter conclamante.

illius munitionis erepti; ſed in arctiori, & tutiori loco apud Transtiberim nos iidem Senatores, recepta inde pecunia, poſuerunt. Cumque moram ibidem ferme per triduum feciſſemus, univerſo populo tantam proditionem, atque malitiam de cætero nullatenus ſubſtinente (a) Senatores cum nobilibus, & populo venientes, nos, & fratres noſtros per Urbem magnifice, & honorifice cum immenſis laudibus, & præconiis, campanis etiam in tranſitu noſtro [b] ubique pulſantibus, conduxerunt. Et ſic tandem a violentia perſequentis erepti, & noſtræ redditi libertati, ſequenti die Dominico, [c] Vigilia ſcilicet S. Matthæi * Venerabilibus Fratribus noſtris, * Gregorio [d] Sabinenſi, Hubaldo Oſtienſi, Bernardo Portuenſi, * Walthero Albanenſi, Joanne Signenſi, & Bertrando Tarracinenſi * Epiſcopis, Cardinalibus quoque, Abbatibus, Prioribus, Judicibus, Advocatis, Scriniariis, Primicerio, & Schola Cantorum, Nobilibus etiam, & quadam parte de Populo Urbis apud Nympham, [e] non longe ab Urbe, inſimul congregatis, manus conſecrationis accepimus; & ſicut in Romana Eccleſia conſuetudinis eſt, [f] ibi-

(a) Senatores; *hæc paulo diſtinctius narrat Anonymus, dum inquit*, unde factum eſt, quod Populus Romanus immanitatem tantam iniquitatis amplius ſubſtinere non valens cum Hectore Frangipane, & aliis nobilibus Romanis venit ad locum, ubi fratres tenebantur incluſi, compellens jam dictos Senatores, ut ipſius munitionis portas celeriter aperirent, & eoſdem fratres cum Domino Alexandro abſolutos, & liberos abire permitterent.

(b) Ubique; *deeſt apud Radewicum; extat vero in utroque Codice, & apud Rubeum: Anonymus legit* undique.

(c) Vigilia ſcilicet S. Matthæi; *hæc ex autographo exemplari apud Rubeum in epiſtolæ contextum nunc primum intulimus.*

(d) Gregorio Sabinenſi: *locus apud Radewicum fœde corruptus; utriuſque vero Codicis, & authographi exemplaris Ravennatis auxilio genuinæ nunc primum lectioni reſtitutus. Radewicus ita legit:* Gregorio Sabinenſi, Hubaldo Oſtienſi, Bertrando, Waltero, Julio, & B. Epiſcopis. *Nec meliora ſunt ea, quæ habentur apud Anonymum in utraque illius editione; nam ibi legitur:* Gregorio Sabinenſi, H. Oſtienſi, B. Portuenſi, F. Albanenſi, T. Signenſi, T. Tarracinenſi Epiſcopis. Gregorius Sabinenſis *natione Romanus de Regione Suburræ, Anaſtaſii Papæ IV. Nepos, a quo in Cardinalium cœtum cooptatus, & Sabinenſi Epiſcopatu donatus fuit. De ipſo conſule Ughellum Ital. Sacr. Tom. 1. col. 184. n. 20. edit. primæ, & Ciaconium Tom. II.* Hubaldus Allucingolus *Lucenſis, ex Canonico Eccleſiæ Lucenſis primo Presbyter Cardinalis tit. S. Praxedis, ac poſtmodum ab Adriano IV. Epiſcopus Oſtienſis creatus, tandem poſt Alexandri III. Pont. Max. obitum ad Summum Pontificatum evectus, Lucii III. nomen aſſumpſit. Ughell. ibid. col. 82. n. 41. Franciſcus Pagius Tom. III. Breviarii Geſtor. Rom. Pont. Ciaconius ibid.* Bertrandus *ex Canonico Regulari Congregat. S. Frigidiani Lucenſis Presbyter Cardinalis ab Eugenio III., & paſtea Epiſcopus Portuenſis ab Adriano IV. creatus, varias legationes obtinuit, quas breviter recenſent Ughellus ibid. col. 149. n. 30., Ciaconius ibidem; Pontifex maximo digniſſimus dicitur a Petro Bleſenſi Epiſt. 48.* Walthesus, *ſeu, ut in Codice Rubei,* Galtherius *ab Adriano IV. Epiſcopus Cardinalis Albanenſis creatus anno 1154. Ughel. ibid. col. 253. n. 35.* Joannes, *qui corrupte apud Radewicum dicitur* Julius Epiſcopus Signenſis, *interfuit Canonizationi B. Thomæ Cantuarienſis ab Alexandro III in Eccleſia Signina peractæ, Ughel. Tom. I. part. 2. col. 150. n. 13.* Bertrandus Terracinenſis: *hic Epiſcopus Ughellum latuit; nam poſt Gregorium, qui an. 1106. interfuit Concilio Vaſtulienſi, Hugonem ſtatim nominat, qui anno 1179. interfuit Concilio Lateranenſi: ideoq. Bertrandus noſter ſtatim poſt Gregorium locandus eſt; atque hoc pacto Terracinenſium Epiſcoporum Album noſtrorum Codicum ope mire ſuppletur.*

(e) Apud Nympham: *ita quoque Anonymus; ſed locum hunc clarius indicant Cardinales Schiſmatici in eorum Epiſtola; ajunt enim mortalium peſſimi:* unde poſtmodum per Senatores educti extra Urbem receſſerunt, & duodecima poſtea die in Caſtro nomine Ciſterna inter Ariciam, & Terracinam Rolandum Cancellarium immantaverant: *hujuſce Oppidi nomen etiam nunc supereſt, ex quo in ipſis fere conſecrationis ſuæ ſolemniis Alexander III. Caſinenſis Monaſterii Privilegia Diplomate ſuo confirmavit, quod nuper edidit V. Cl. Eraſmus Gatula in Hiſtoria Caſinenſi T. II.*

(f) Conſuetudinis eſt. *Radewicus* moris eſt. *Anonymus* ſecundum ſolitum Eccleſiæ morem.

dem Pontificali Regno [a] magnifice fuimus, ac folemniter coronati.

Cæterum prædictus Octavianus, cum pro confecratione, immo execratione fua, dum & in Urbe effet, & poftquam latenter Urbem exivit, multos Epifcopos convocaffet, [b] nullum prorfus, præter unum, Ferentinatem [c] videlicet, habere potuit pro fua temeritate, & vexania confirmanda: quofdam tamen Epifcopos Imperialibus minis, quofdam violentia laicali, quofdam vero pecuniis, & blanditiis allicere voluit, fed nihil, Domino impediente, profecit. (d) Unde nec adhuc invenire poteft, licet omnibus modis enitatur, qui ei manus execrationis imponat, & fe tantæ faciat præfumptionis, (e) & impietatis auctorem: verum memorati Joannes, & Guido cæcitatis tenebris obvoluti, quoniam fcriptum eft, *Peccator cum venerit in profundum vitiorum* (f) *contemnet*, nec fic a fua præfumptione damnabili refipifcunt, quem fibi in Statuam erexerunt, obftinata perfidia venerantur, & eum, relicta unitate Ecclefiæ, præfumunt ufque adhuc tamquam Idolum, aut Simulacrum adorare. Ipfe autem Antichrifti tempora præfigurans, ufque adeo erectus eft fupra fe, ut etiam in templo Dei federit, oftendens fe tamquam fit Deus; & multi abominationem defolationis ftantem in loco Sancto, non fine multa lacrimarum effufione, corporeis oculis infpexeruut. (g)

Sane nos infirmitatem noftram, & virtutum indigentiam cognofcentes, noftrum in Domino (h) jactamus cogitatum; fperantes, & de Chrifti mifericordia plenius (i) confidentes, quod Ecclefiam Sanctam fuam, pro qua ipfe idem in fubftantia noftræ mortalitatis apparuit, ut eam fibi non habentem rugam, aut maculam exhiberet, optata faciet tranquillitate lætari, & procellarum omnium inundatione fedata, nihil erit, quod (k) jam poffit obfiftere, ubi unicus ejus Sponfus voluerit nubilofa quæque, & noxia propulfare. Nunc igitur, quia nos de noftrorum (l) meritorum qualitate diffidimus, & de honeftate, & religione veftra plenam fiduciam obtinemus, (m) veftris, & univerfalis Ecclefiæ precibus infirmitatem noftram petimus adjuvari: caritatem veftram per apoftolica fcripta rogantes, & (n) commonentes attentius, ut ficut viri catho-

(a) Pontificali Regno: *de Regno, feu de Mitra turbinata Rom. Pont. Confule Pagium Tom. III. Breviar. Rom. Pont.*

(b) Nullum prorfus &c. *ufque* potuit, *defunt apud Rubeum: nam hæc ante Octaviani confecrationem acciderunt.*

(c) Ferentinatem, *nempe Ubaldum natione Etrufcum, Domo Pratenfem, Eugenii Papæ III. antea familiarem, a quo Ferentinatem Epifcopatum obtinuit. Vid. Ughel. T. I. col. 722., & Anonymum Vatic. apud Baronium.*

(d) Unde nec adhuc, *ufque* auctorem: *hæc quoque defunt apud Rubeum. Defunt autem quia jam inauguratus erat.*

(e) Præfumptionis, & impietatis; C. *V.* impietatis, & temeritatis.

(f) Vitiorum: *Sic uterque Codex, & Rubeus. Radewicus habet* malorum.

(g) Infpexerunt. *In fecunda Epiftolæ editione ea hic addita leguntur, quæ ad calcem Epiftolæ defcripfimus.* (h) In Domino; *Radewicus* in Dominum. (i) Plenius, *deeft in* C. R.

(k) Nihil erit quod jam ei poffit obfiftere, ubi unicus ejus Sponfus voluerit: *hæc defunt in* C. R. *librarii fortaffe vitio* (l) noftrorum, *deeft in* C. R.

(m) Obtinemus: *Rad.* habemus. (n) Commonentes attentius; C.*R.* admonentes attentius.

tholici, vos pro Domo Domini muros inespugnabiles opponatis, & in devotione, ac fidelitate [a] matris Vestræ Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ immobiliter persistentes, ab ejus unitate nullatenus recedatis. Quod si præfatus [b] Vir impietatis ad partes vestras aliqua damnationis suæ scripta transmiserit, ea sicut respuenda sunt, respuatis, & tamquam vana, ac sacrilega contemnere, & abjicere [c] studeatis.

Noverit insuper discretio vestra, quod nos supradictum Octavianum apostaticum, & schismaticum in octavo die a consecratione nostra (tunc enim terminum ei resipiscendi, & ad unitatem Matris Ecclesiæ redeundi præfiximus) tamquam inobedientem, & contumacem, & illos, qui ei manus præsumerent, (d) non dicimus consecrationis, sed execrationis imponere, de communi Fratrum nostrorum Episcoporum, & Cardinalium voluntate, atque consilio, accensis Candelis, & cœtu Clericorum in Ecclesia congregato, vinculo anathematis, & excommunicationis astrinximus, & eos cum suo auctore Diabolo condemnavimus. (e) * Duos vero (f)
* fautores ejus, videlicet Joannem de Sancto Martino, & Guido-
* nem Cremonensem, & Ferentinatem Episcopum, qui ei præsu-
* mit pertinaciter adhærere, alios quoque complices, & principa-
* les ipsius coadjutores, & omnes, qui scienter ei communicave-
* rint, eidem excommunicationi, & condemnationi decrevimus sub-
* jacere (g). Datum Terracinæ tertio nonas Octobris.

XXI. His verbis scripsit Alexander ad Episcopum, & Canonicos, & Scholarum Bononiensium Professores; neque id frustra: nam Bononienses adduci numquam potuerunt, ut Alexandrum legitimum Pontificem desererent. Itaque nec Episcopus Bononiensis conciliabulo Papiensi interfuit, ubi Victor a Friderici Symmystis verus Pontifex est dictus, & Alexander condemnatus, ac postmodum in alio Episcoporum conventu, qui ann. MCLXXI. Laude Pompeja a Schismaticis celebratus est, Episcopus Bononiensis excommunicatus fuit, ac depositus, ut narrat Otto Morena civis Laudensis, qui tunc res gestas Friderici Imperatoris, atque ea præsertim, quæ ad Civitatem suam pertinebant, literis mandabat. Ac miror sane, neque Labbeum, neque Cl. Mansium in supplementis ad Labbeum hujus conciliabuli meminisse, in quo, Morena teste, cum Imperatore ipso Magnates multi, & Peregrinus Patriarca Aquilejensis, & Guido Ravennatium electus Archiepiscopus, & Episcopi, ac minores Ecclesiarum Prælati ingenti numero interfuerunt. Sic enim

ea

(a) Ac fidelitate, *deest in C. R.*
(b) Præfatus Vir impietatis; C. R. prædictus vir iniquitatis.
(c) Abjicere, *deest in C. R.* (d) præsumerent; C. R. præsumpserint.
(e) condemnavimus: *hactenus Radewicus; cætera apud ipsum desiderantur, quæ nunc primum edimus ex utroque Codice.* (f) Duos vero; C. V. Duos quoque.
(g) Datum Terracinæ III. non. Octob. *Hæc nota temporis deest in C. R., habetur in V. Hæc igitur Epistola scripta fuit xv. die post ipsius Coronationem, quæ contigit die xx. Septembris* post quem cum Fratribus suis ad Terracinam descendit; *ut testatur Anonymus: Ibique literas ad Fridericum Imperatorem dedit.*

ea de re Otto Morena scriptum reliquit. Sequenti vero die, in quo fuit tunc festivitas Sanctorum Gervasii, & Protasii, incœptum est sacrum Concilium, quod a principio Papiæ, deinde Cremonæ fieri dispositum fuerat. Postremum tamen ad honorem Laudensium ex voluntate Imperatoris Laudæ celebratum est. In quo Dominus Imperator cum Principibus suis, & Dux Boemiæ, ac Dominus Pelegrinus Aquilegiensis Patriarcha, & Dominus Guido Electus Ravennæ Archiepiscopus, ac Dominus Raynaldus Electus Archiepiscopus Coloniæ, & Dominus Archiepiscopus Trevenerienfis (Tretirensis *opinor legendum*) & Dominus Vianensis Archiepiscopus, & una cum plus de.... Episcopis, & magna copia Priorum, Abbatum, Præpositorum, aliorumque Clericorum, qui venerant ad Synodum, seu Concilium, unanimiter confirmaverunt electionem, & illam confirmationem, quæ in præterito anno Papiæ jam facta fuerat, de ipso Papa Victore. (a) *Pergit Morena, qui certe Friderico, & Victori adhærebat, alia scribere, quæ in eo conciliabulo gesta sunt, vera falsis admiscens, ut hominem illarum partium agnoscere facile possis. Tum sententias a schismaticis latas contra Ubertum Archiepiscopum Mediolanensem, aliosque Episcopos, ac nominatim Bononiensem, narrat; quæ omnia apud ipsum sunt videnda.*

XXII. Præerat tunc Bononiensi Ecclesiæ Gerardus, quem Ghirardaccius (b) *hoc ipso anno, quo habitum est Concilium Schismaticorum apud Laudem Pompejam, Episcopatum Bononiensem dimisisse narrat, ut Episcopus Mutinensis crearetur; ac subinde ait, pro Apostolica Sede Legationem objisse, ac demum Vicetiæ vivendi finem fecisse. Interim, abdicante Gerardo, Hildebrandum Crassum Bononiensium Episcopum creatum scribit, qui Episcopatum inire recusaverit, posteaque S. R. E. Cardinalis renuntiatus sit: itaque eo ipso anno Joannem ex Canonicis S. Joannis in Monte ad Bononiensem Cathedram evectum. Carolus Sigonius, & Ughellus idem statuunt de abdicatione Gerardi, & electione Hildebrandi, ac Joannis. Sed Ughellus Samuelem quemdam commemorat, qui Gerardi tempore jam inde ab ann. MCLVII. Episcopus Bononiensis diceretur, sive quia jam designatus esset, sive quia ex schismate ad eam sedem obrepsisset. Aliquid, opinor, innotuerat Sigonio de Gerardi exauctoratione in pseudosynodo Laudensi facta, ac propterea eum abdicasse scripsit. Cætera unde hausta sint, divinare certe non ausim. Quod autem Ughellus cum Gerardo Samuelem quemdam conjungit, id ab Alidosio habuit in catalogo Antistitum Bononiensium.* (c) *Sed neque Gerardum umquam se hoc Bononiensi Præsulatu abdicasse constat, nec Episcopum Mutinensem creatum, aut Legatum Sedis Apostolicæ fuisse. Neque Hildebrandus, qui jam in Collegio erat Cardinalium, contra quam Ghirardaccio est visum, ad*

(a) Otto Morena apud Murat. rer. Italic. Scriptor. T. VI. col. 1089.
(b) *Istor. di Bol. l. 3. p. 84.* (c) *Alidosio Pontefici &c. Bolognesi pag. 16.*

ad Bononiensem Cathedram postulatus est, neque Joannes ante ann. MCLXV. Bononiensium Antistes creatus, quo anno, Gerardi obitu, ea Sedes vacavit.

XXIII. Ad Samuelem quod attinet, is procul dubio a Schismaticis est renuntiatus, non tamen ad ann. MCLVII. ut divinat Ughellus; nondum enim eo anno exorsum erat schisma illud, quod post obitum Hadriani IV. in novi Pontificis creatione erupit. Sed exauctorato per Schismaticos legitimo Bononiensium Episcopo Gerardo, illud sua sponte consequebatur, ut aliquem iidem inter suos symmystas deligerent, cui hunc honorem deferrent; atque is fuit Samuel. Clarissimus Trombellius *Rhenanæ Congregationis Abbas, cujus non vulgarem eruditionem ipse suspicio, edidit antiquum Catalogum Episcoporum Bononiensium* (a), *in quo ita Gerardus cum Samuele sociatur:* D. Gerardus, & Samuel uno tempore fuerunt. *Binos uno tempore Episcopos legitime assumptos eadem Civitas habere non poterat: quare clarum esse debet, alterum ex iis fuisse schismaticum. Cum autem in eo Catalogo tribus locis occurrat similis Episcoporum geminatio, verisimillimum est, alterum ex duobus Episcopis ibidem geminatis catholicum fuisse, & legitimum, schismaticum alterum, vel intrusum. Viderat hunc Catalogum Alidosius, ac propterea cum Gerardo Samuelem conjunxerat; sed ignoravit tamen, qui fieri potuerit, ut duo eodem tempore Bononiensem Cathedram occupaverint. Schismaticum igitur Episcopum Samuelem fuisse non dubito, atque eum existimo vix biennium, invitis Bononiensibus, præfuisse, quamdiu scilicet Fridericus Imperator Civitatis imperium tenuit, quod Bononienses, Mediolanensium clade perspecta, ac simillimæ calamitatis metu perculsi, ad eum detulerant. Cum enim Fridericus ann. MCLXII. ad summum crudelitatis exemplum Mediolanenses longa obsidione domitos ad deditionem compulisset, omnibus exire jussis, splendidam illam, atque opulentam Civitatem prædæ militum primo concessit; post autem vastari prorsus, ac exscindi voluit, & solo æquari ædificia, ut eam incolere nullus posset. Reliquis insuper Civitatibus, quæ sibi in Insubribus adversabantur, ac palam, aut obscure Alexandro Pontifici contra Victorem favebant, facile in sui potestatem redactis, in Bononiensium fines exercitum traduxit, ut Civitatem, & jam non admodum amicam, & post conventum quoque Roncalliensem Imperiali ditioni haud plane subjectam, ac tandem Alexandro Pontifici palam faventem, armis sibi parere cogeret.* Sequenti mense Julii, *inquit, Morena,* feliciſſimus Imperator cum duce Austriæ [*erat is Henricus, quem ex Marchione primum Austriæ Ducem Fridericus creaverat*] (b) & Comite Palatino fratre Imperatoris, & cum numerosa multitudine tam Ducum, quam Marchionum, & Comitum, atque Episco-

f

(a) *Veter. PP. Latin. Opusc. Tom. II. Part. II. pag. 287.*
(b) *Vid. adnot. ad hunc Morenæ locum apud Murat.*

ſcoporum, aliquibuſque militum Teutonicorum, & Longobardorum verſus Bononiam, quæ nondum jugo imperiali fuerat ſubdita, iter arripuit. *Sed Bononienſes, ubi Imperatoris copias ad utramque Rheni ripam caſtra poſuiſſe, jamque Civitati imminere ſenſiſſent, tempori cedendum arbitrati ſunt, veriti, ne ſi viribus impares cum robuſtiore bellarent, parem cum Mediolanenſibus fortunam ſubirent. Extat in Archivo S. Joannis in Monte Friderici Diploma, quo Canonicorum S. Victoris, & S. Jo: in Monte jura, & bona confirmat, ac tuenda ſuſcipit, quod* datum *dicitur* in territorio Bonon. poſt deſtructionem Mediolani anno ſecundo (a). *Ex quo conſtare poteſt, qua efferretur ſuperbia Fridericus ob vaſtatam Mediolanenſium Civitatem, & quem aliis timorem injicere vellet. Itaque Bononienſes Civitatem Imperatori tradiderunt; atque his ſancitis conditionibus in gratiam ſunt recepti: nimirum ut foſſas Civitatis æquarent, mœnia diruerent, non minimam argenti ſummam penderent, & Prætorem ex Imperatoris voluntate reciperent, qui in Civitate jus diceret. Quæ cum narraſſet Otto Morena:* Pollebat, *inquit,* tunc Bononia in literalibus ſtudiis præ cæteris Italiæ Civitatibus, quatuor legum columnis inter cæteros magnifice tunc radiantibus, ſcilicet Martino Goxia, & Bulgaro, & Jacobo, atque Ugone de Porta Ravegnana.

XXIV. Opportuna minime videretur Scholarum, & Doctorum Bononienſium commemoratio, quam injecit Morena, niſi perſuaſum ei fuiſſet, Fridericum permotum celebritate Scholarum, multoque etiam magis quatuor illuſtrium Doctorum, qui apud illum gratia plurimum valebant, clementiæ ſuæ aliquid, media in ipſa victoria, Bononienſibus impertiri voluiſſe. Et ſane conſtat inter Scriptores noſtros, quatuor illos eximios legum Doctores ad Fridericum a Communi Bononienſium deſtinatos, ut ejus animum lenirent, atque cum eo agerent de tradenda Civitate honeſtioribus mitioribuſque, quoad fieri poſſet, conditionibus, ſi quidem priſtinæ libertatis retinendæ nulla ſpes relinqueretur. Ac Sigonius quidem adeo copioſe, & eleganter hæc deſcripſit, ut orationem etiam, qua Imperatorem affati ſunt Doctores noſtri, ad Livianarum concionum exemplum confingat, reprehenſione tamen aliqua notandus, quod Bononienſium nomine coram Imperatore ea dicta velit, quæ minime decuiſſent ingenuos homines, & probos, qui ſane loquebantur pro illa Civitate, quæ non in fictæ ſimulationis ſpecie, ſed ſumma fide, ac religione ſequebatur Alexandrum Pontificem, cujus odio potiſſimum movebatur Fridericus ad Bononienſes debellandos. Sed hi quidem, quam ex animo Friderici dominatum abhorrerent, & legitimi Pontificis Alexandri III. ſtudioſi eſſent, ſatis profecto declararunt, cum vix biennio poſt Civitatem Imperatori deditam, impoſitum, per ſummum nefas, jugum excuſſerunt, ac obtruncato Bozo, ſive

(a) *Incidit hic annus in ann.* MCLXII.

sive Bozone, qui ab Imperatore ipso Civitati præfectus, ejus nomine judicia exercebat, Consules ex civium numero, veteri more, crearunt, penes quos summum imperium esset, & Reipublicæ administratio.

XXV. Eo igitur biennio, quo Civitas Friderico obtemperavit, fortasse Samuel ille, de quo superius diximus, Sacrorum Præfecturam obtinuit, latente, aut extra Civitatem agente Episcopo Gerardo, qui, exacto Imperatoris dominatu, redux postea in Civitatem suo iterum munere fungi potuit, atque in eo esse, quoad vixit. Obiit autem ann. MCLXV. VI. Id. Augusti, ut ex Necrologio Canonicorum Lateranensium S. Jo: in Monte, in quo ita ejus obitus assignatur: VI. Id. Aug. Anno Domini MCXLV. (*legendum MCLXV. sublato mendo ex notarum numeralium transpositione*) Girardus beate memorie Bonon. Episcopus & fr. noster migravit ad Dominum. Gemma Sacerdotum & decus Ecclesie vivat & o vivat in Christo numquam moriturus ad sortem summi capitis flos ipse futurus. *Atque hæc hactenus de epistola Alexandri III. ad Episcopum, Canonicos, & Doctores Bononienses, cujus occasione ad alia digressi sumus. Sed non pœnitet particulam hanc Historiæ Bononiensis, a nostris Scriptoribus male habitam, restituisse.*

XXVI. Sed cum Academiæ nostræ celebritas quotidie augeretur, factum etiam est, ut Scholarium undique adventantium licentia, & fortasse etiam Magistrorum fastus Civitatis quietem & tranquillitatem haud parum turbaverit. Sive enim ostentatione quadam divitiarum, & ut bene nummati viderentur, sive privati commodi, atque utilitatis studio, hospitia quælibet, oblato majore pretio, invadebant, expulsis prioribus ac legitimis incolis; quæ res, ut plane injusta, ita multarum dissensionum fons erat & origo. Itaque Guillielmus Portuensis Episcopus, & S. R. E. Legatus, edita Constitutione, cautum voluit sub excommunicationis pœna, ne quis deinceps aliena jura adeo injuste turbaret, ac invaderet; atque ita Civitatis tranquillitati consultum est. Eadem lex post aliquot annos confirmata est a Petro Tusculano Episcopo, & tandem a Clemente III., ut ex ejus Constitutione apparet, quam infra suo loco afferemus. Si inquiramus autem de tempore, quo Guillielmus Constitutionem suam promulgavit, illud sane vel ann. MCLXXVI. vel initiis sequentis assignandum videtur. Cum enim Fridericus, qui, ut jam diximus, Alexandro III. admodum infensus Romanam Ecclesiam per ea tempora vexabat, tandem pacis consilia agitare animo cœpisset, atque ab Alexandro ipso petiisset, ut aliquos ex Cardinalium Collegio ad se mitteret, quibuscum de pacis conditionibus ageretur, Pontifex Legatos ad Imperatorem renuntiavit Hubaldum Ostiensem, Bernardum Portuensem Episcopum, & Guillielmum S. Petri ad vincula R. E. Cardinalem (a), ut est apud Romualdum Salernitanum.

(a) *Ann. MCLXXVI. adhuc titulum S. Petri ad vincula obtinebat.*

num. (a) *Cum autem anno* MCLXXVII. *celeberrimus ille conventus habendus esset, in quo pax inter Pontificem, & Imperatorem firmaretur, præmissus est anno superiore a Pontifice Guillielmus cum aliis Cardinalibus, ut cum Friderici Legatis de loco statuerent, in quo conventus ille cogeretur; neque enim placuit Friderico haberi illum Bononiæ, uti constitutum erat, in Civitate scilicet, quam satis sibi amicam existimare haud poterat Fridericus; quod sane Bononiensium laudi tribuendum est. Delecta ad tantum negotium expediendum inclita Venetorum Civitas, in qua res cessit ex communibus votis, & pax sancita inter Imperatorem, & Pontificem, præsentibus ipsius Pontificis Legatis.*

XXVII. *Idem Romualdus Salernitanus* (b) *Alexandri III. reditum describens, post firmatam Venetiis pacem, inquit:* Dum autem Papa a Siponto Anagiam veniret Ecclesiæ peccatis exigentibus Hugo de Bononia Cardinalis Beneventi est mortuus, Villelmus de Papia Portuensis Episcopus apud Aversam obiit, Manfredus Prænestinus Episcopus apud Anagiam diem clausit extremum. *Ughellus* (c) *Guillielmi obitum assignat ad diem XV. Kal. Janu. antedicti anni. Quamobrem ejus legatio in Æmilia, aut Insubribus, quam cum obiret, legem superius commemoratam edidit, contingere non potuit, nisi infra hoc breve temporis spatium, quod inter ann.* MCLXXVI. *post Bernardi Portuensis, cui suffectus est Guillielmus, mortem* (d) *& finem anni insequentis* MCLXXVII. *interjacet. At vero hujus anni partem haud minimum insumpsit Guillielmus in parandis expediendisque, quæ ad pacem postea reconciliandam necessaria esse poterant. Neque post conventum Venetum videtur in Æmilia substitisse; hanc enim Provinciam Alexander III. Raynerio Cardinali detulit, & Græco Subdiacono, quos Romualdus Salernitanus ait descendisse in Romaniam cum Christiano Moguntino Archiepiscopo, Italiæ Cancellario pro* restauratione regalium, *quæ Imperator invaserat,* recipienda. *Restat igitur, ut sub finem anni* MCLXXVI., *vel sub initia anni* MCLXXVII. *Guillielmus eam Legationem gesserit. Absoluto enim colloquio, quod habitum est anno* MCLXXVI. *prope Bononiam, credi potest hic substitisse, eodemque tempore delatis ad eum multorum querelis contra Scholarium effrænem licentiam, edita, quam diximus, Constitutione eam compescere studuisse. Sed paucis post annis necesse fuit eamdem legem confirmare, quod præstitit Petrus Tusculanus, qui cum esset Legatus S. Sedis in Æmilia, aut Insubribus, observari jussit, sub anathematis pœna, decretum Guillielmi Portuensis. Quo anno hujusmodi Legationem gesserit, non indicavit Ughellus, neque Ciaconius rescivit, neque, qui Ciaconio suppetias tulit, Oldoinus. Sed & Ughellus, & Oldoinus tradunt, Petrum sub Lucio III. vicariam* ope-

(a) *In chronic. apud Murat. rer. Italic. Scriptor. T. VII. col.* 214.
(b) *Ibid Col.* 240. (c) *Tom. I. Ital. sacr. in Episc. Portuens. p.* 226.
(d) *Obiit an.* MCLXXVI. *xv. Kal. Septemb. Ughellus ibid.*

operam Pontifici in Romanæ Civitatis administratione contulisse, & id muneris obivisse usque ad initia Pontificatus Clementis III. Quæ si vera sunt, cùm anno MCLXXXI. mense Septembri Lucius III. Pontifex creatus sit, Petri Legationem intra illud triennium, quod excurrit ab anno MCLXXVIII., vel paulo infra illud tempus, contigisse oportuit. Sed adhuc novæ semper controversiæ ob Scholarium domicilia; quibus omnino tollendis, finiendisque Clemens III. litteris ad Episcopum Bononiensem datis confirmavit Guillielmi Portuensis decretum. Hujusmodi litteras in solemni conventu Magistrorum, & Scholarium quotannis publice recitari mandavit; atque eas quidem contractas habemus in tertio Decretalium Gregorii IX., (a) *integras vero in secunda Collectione antiqua Decretalium, quam cum aliis antiquis Collectionibus edidit celebris Antonius Augustinus, unde eas hìc producimus.*

CLEMENS III. Ex rescripto litterarum piæ recordationis P. quondam Tusculan. Episcopi nobis innotuit, quod cum Civitatem Bonon. tempore suæ Legationis intrasset, invenit fuisse ibi a bo. mem. W. quondam Portuen. Episcopo constitutum, & sub excommunicatione prohibitum, ne aliqui Scholares hospitia, majoris mercedis promissione, conducerent, ut ea sibi, vel majoris gloriæ studio quasi potentiores in expensis apparere volentes, vel privatæ utilitatis commodo, vindicarent. Unde ipse sollicita provisione considerans, quod hujusmodi conductionis improbitas & discordiæ fomitem, & impedimenta non modica pareret studiorum, prædictam Constitutionem, Legatione, qua fungebatur, Sedis Apost. confirmavit perpetuis temporibus, & sub pœna decernens anathematis observandam, ut nullus Magistrorum, sive Scholarium super conducendis aliorum hospitiis in læsionem, vel præjudicium habitantium, audeat hospitem convenire, nisi prius constiterit tempus conductionis elapsum, vel inquilini in hoc suum præstiterint favorem, & consensum. Quocirca nos, qui detestabiles versutias bonæ fidei contractibus inimicas, non solum in Clericis, sed etiam in quibuslibet Mercatoribus condemnamus, prædictam Constitutionem a præfato Portuen. Episcopo factam, & demum a jam dicto Episcopo Tusculano confirmatam, ratam esse decrevimus, & eam auctoritate Apost. confirmamus, statuentes, ut a te, Frater Episcope, & tuo quolibet Successore singulis annis in communi Audientia Magistrorum, atque Scholarium præsens pagina recitetur, & prætaxata pravæ conductionis improbitas, innovata excommunicationis sententia, reprimatur. Nulli ergo omnino hominum liceat paginam nostræ confirmationis infringere &c.

XXVIII. Quo anno data sit hæc Clementis epistola, adscribere omisit ejus Collectionis auctor; quod & in aliis Romanorum Pontificum epistolis ibidem peccatum, non modico Historiæ detrimento. Clemens

(a) *Tit. xii. de locat. & conduct. cap. vii.*

mens III. ad Pontificatum evectus est exeunte anno MCLXXXVII. decessit ann. MCXCI. mense Martio. Id unum igitur certo affirmari potest, intra illud triennium, & menses aliquot, quibus Pontificatum gessit, eam epistolam Bononiensi Episcopo transmissam. Cum autem Gregorius IX. eidem postea locum dederit in suis Decretalium libris, id sane argumento est, ætate hujus Pontificis permagnum fuisse ad Academiam nostram Scholarium concursum, ex quo oriri poterant eadem illa dissidia, quibus vel propulsandis, vel extinguendis Decretum illud primò latum a Guillielmo Portuensi, mox a Petro Tusculano, ac tandem a Clemente III. confirmatum, Gregorii IX. auctoritate rursus approbatum, in corpus Juris Canonici, ut vocant, illatum est.

XXIX. Jam ergo non dubitandum, quin Scholæ nostræ Bononienses ad summam gloriam properaverint, ac cæteris, Disciplinarum dignitate, Exterorum adventantium copia, Professorum celebritate, antecellere facile potuerint. Et vero non floruit illa solum Legum Civilium fama, sed etiam Juris Canonici studio, quod Gratiani opera, natum hic atque altum, plurimum deinde amplificari contigit, aucto magnopere ejus Professorum numero. At hi quidem, ut fit in cujusque rei initiis, cum antea non alio, quam Magistri, *nomine dicerentur, concesso nomine* Doctoris *Legum Civilium Professoribus, qui illud sibi velut proprium vindicabant, sub finem sæc. XII. & sequentis initia, fervente in dies magis Juris Canonici studio, & ad Decretorum volumen additis Decretalium Collectionibus, titulis atq. honoribus augeri etiam voluerunt. Itaque & ipsi* Decretorum Doctores *dicti sunt, & eò etiam processum est, ut Juris Civilis Professoribus dignitate, atque auctoritate præstarent. Extat Innocentii III. Epistola inscripta Doctoribus Decretorum Bononiæ, quam hic damus, variis additamentis, ac lectionibus auctam & illustratam*

Doctoribus Decretorum Bononiæ.

Inter alia, quæ Venerabilis Frater noster Nidrosiensis (a) Archiepiscopus dudum Apostolatui nostro proponi fecit humiliter consulendo, illud etiam, si bene meminimus, inquisivit, utrum excommunicato communicare quis, & qui etiam teneantur. Cui super illo recolimus articulo respondisse; (b) quod nullus omnino nomi-

(a) *In Decretal. commun. legitur* Strigoniensis. *In tertia Collectione Decretalium antiquarum, quam editam curavit Antonius Augustinus, est* Mendionensis, *quæ vox nihili est. At in Collectione prima epistolarum Innocentii* III. *quam Raynerius Monachus concinnavit, quæque a Baluzio est edita, est* Nidrosiensis; *quod retinendum videtur, ut ex infra adnotandis patebit. Est autem* Nidrosia, *sive* Dronthemium (Drontheim) *in Norwegia, sedes olim Regia, nunc Præfectura, Archiepiscopali Cathedra insignis, cujus mentio in* notitia antiqua edit. *ad calcem Geographiæ sacræ Caroli a S. Paulo pag.* 71.

(b) *Extat prima hæc Innocentii* III. *epistola hic indicata inter editas a Baluzio, & est trecentesima octogesima prima libri primi, data vi. Octobris apud Civitatem Castellanam. Est autem inscripta Nidrosiensi Archiepiscopo; ad quem etiam extat trecentesima octogesima quarta ejusdem libri, ut hinc etiam appareat, mendosum esse lectionem Decretalium communium, quæ hanc epistolam* Strigoniensi *Archiepiscopo inscriptam exhibent, & tertiæ Collectionis antiquæ, in qua est* Mindoniensis *Archiepiscopus.*

nominatim excommunicato ſcienter tenetur communicare (a), niſi quædam perſonæ, quæ per illud Gregorii Papæ capitulum *Quoniam multos* ſpecialiter accuſantur. Verum ex hac noſtra reſponſione magna quibuſdam (b), ſicut accepimus (c), exorta eſt occaſio diſputandi, aliis concedentibus, quod excommunicatis communicare tenentur (d) perſonæ in prædicto capitulo nominatæ, præſertim quæ prius ad communicationem eorum ex debito tenebantur, aliis aſſerentibus, eos excommunicatis communicare licite poſſe, ſi velint, non tamen ad hoc (e) ex neceſſitate teneri. Ut igitur, unde jus prodiit, interpretatio quoque (f) procedat, ambiguitatem hujuſmodi taliter duximus abſolvendam: quod cum (g) quædam perſonæ in præmiſſo capitulo denotatæ (h) illis, in quos lata fuerat (i) excommunicationis ſententia, ſubſequenter ante prolationem ipſius obſequi (k) tenerentur, & familiariter adhærere, neque poſtmodum ad contrarium teneantur, (l) cum adhuc ipſum debitum duret, beneficio Canonis id agente, a priore (m) non ſunt obnoxietate ſolutæ, ſed ad familiare tenentur obſequium, & ita per conſequentiam ad communicationem (n) quoque tenentur, ſine qua illud nequeunt exhibere. Id autem non ad omnes perſonas Capituli (o) credimus referendum, ut videlicet obnoxietati hujuſmodi ſint ſubjectæ, cùm viatores, peregrini, & mercatores a communione talium perſonarum, niſi articulus neceſſitatis immineat, debeant abſtinere, ſicut ejuſdem Canonis ſerie (p) colligitur manifeſte, ſed ad illas dumtaxat, quæ talibus arctiori tenentur obnoxietate conſtrictæ, quibus tamen in his, pro quibus ſunt excommunicatione notatæ, ut in criminibus, communicare non debeant, (q) ſed ab eis penitus abſtinere. Unde prudenter in præmiſſa conſultatione reſpondemus, non omnes perſonas, ſed quaſdam, quæ per illud Gregorii Papæ capitulum ſpecialiter excuſantur, ad communionem, hujuſmodi præmiſſo modo, teneri. Ut jam autem & illæ perſonæ, propter atrocitatem facinoris ſeverius puniendi, a communione talium per excom-

(a) *Ita & Decret. Commun. In Collectione Rayneril apud Baluzium* tenetur communicare ſcienter.
(b) *In tertia Collect. antiqua* magna quidem.
(c) *Ibid.* orta eſt.
(d) *Ibid.* teneantur.
(e) *In Collect. Raynerius* ex hoc.
(f) *Ibid. deeſt* quoque.
(g) *Ibid.* cum quod quædam.
(h) *In tertia collect.* prius denotatæ.
(i) *In Collect. Rayner.* fuit. *In tertia Collect. antiq.* fuerit.
(k) *Decretales Communes, & tertia Collectio antiq.* obſequio tenerentur familiariter adhærere.
(l) *Tertia Collect.* ad neceſſaria teneantur.
(m) *Collect. Rayneril* priore.
(n) *Ibid.* ad communionem quoq. tenentur. *Tertia Collect.* ad communicationem tenentur.
(o) *Tertia Collect. Id autem non ad omnes perſonas Capitulum.*
(p) *Decretales Commun. & tertia Collect.* ul in fine colligitur.
(q) *Tertia Collectio* debent.

excommunicationis ſententiam debeant aliquando prohiberi, quia quæſitum non extitit, reſponſum non fuit.

XXX. Neque vero quiſquam putet, in Academia noſtra per ea tempora Juris Civilis, & Canonici diſciplinas tantummodo floruiſſe, reliquas vero aut conticuiſſe, aut minimum iiſdem honorem habitum. Fuit quidem hæc multorum opinio, quam tamen ſuis locis diſpunxit Cl. Sartius, & nos quoque convellere conati ſumus, præſertim in Philoſophiæ Profeſſoribus recenſendis atque illuſtrandis. Ingenue quidem fatendum eſt, binas illas, quas nominavimus, diſciplinas eam Academiæ noſtræ famam peperiſſe, ut reliquas alias, etſi bene hic conſtitutas, ac pro temporum conditione explendeſcentes, quodammodo oppreſſerint. Sed revera eas etiam noſtri excoluerunt diligenter, & ſuos quæque habuit Profeſſores, quorum aliqui doctrinæ & nominis celebritate præſtantiſſimi ſunt habiti, & Academiæ Bononienſis gloriam non mediocriter augere potuerunt. Quoniam vero hæc abunde ſuis diſputata ſunt locis, neque aliud aliquid ad inquirendum, relictum eſſe videtur, pro hac prima Operis Parte plura adhuc præfari neceſſe minime erit.

JURIS

JURIS CIVILIS PROFESSORES.

Uit olim multorum opinio leges Romanas, poſt vaſtatum a barbaris Romanum Imperium, neglectas pluribus ſæculis jacuiſſe, & prorſus exulaſſe a foro, & judiciis, locum cedere coactas Langobardis, Salicis, Ripuariis, aliiſque impolitis, & inconditis legibus, quas victores populi in Europam invexerant. Hanc vero laudem Lothario II. Imperatori tribuebant, quod proſcriptis ejuſmodi barbaris legibus, Romanas leges quaſi poſtliminio revocaverit: nec deerant etiam, qui tam præclarum facinus Mathildi comitiſſæ tribuerent. Sed veterem hanc fabulam jamdiu diſpunxerunt viri eruditi, a quibus ſatis demonſtratum eſt leges Romanas numquam plane extinctas fuiſſe, nec minimum earum uſum ſemper fuiſſe, præſertim in Italia: non aliter denique cum iis actum, quam cum reliquis bonis artibus, quæ quidem afflictæ, & proſtratæ fuerant, ſed numquam omnino abjectæ & deletæ.

II. Laudatur a Milone Criſpino ſcriptore Anglo S. Lanfrancus, quod *ad morem patriæ*, hoc eſt Italiæ, legibus navaſſet operam, (a) atque hoc idem Italis laudi tribuitur a Wippone, quod a teneris annis cum aliis literis legum ſtudia conjungant. Itaque Henricum Auguſtum rogat, ut nova lege hunc Italorum morem apud Teutonicos ſuos inducat. (b) Eſt hic Henricus II. Conradi Salici filius, alii III. appellant, qui centum fere annis ante Lotharium regnavit, cujus etiam præcipua laus fuit, quod, curante Giſela matre, legum ſtudia a primis annis coluerit, (c) dignus propterea, quem *lineam juſtitiæ cuncti pæne prudentes cognominarint*, ut Wippo ipſe ſcriptum reliquit. (d) Neque ſuſpicari fas eſt Milonem Criſpinum, & Wipponem de legibus Romanis non eſſe locu-

(a) *Milo Criſpinus in vita S. Lanfranci Cap. V.*

(b) Tunc fac edictum per terram Teutonicorum,
Quilibet ut dives ſibi natos inſtruat omnes
Literulis, legemque ſuam perſuadeat illis,
Ut, cum principibus placitandi venerit uſus,
Quiſque ſuis libris exemplum proferat illis.
Moribus his dudum vivebat Roma decenter,
His ſtudiis tantos potuit vincere tyrannos,
Hoc ſervant Itali poſt prima crepundia cuncti.
Wippo in Panegyrico Henrici II. quem Tetralogum inſcripſit, apud Caniſ. Lection. Antiq. To. IV. p. 166.

(c) *Wippo Henricum laudaturus in Tetralogo, qui eſt quatuor perſonarum ſermo, primo ſe ipſum inducit, ſecundo chorum Muſarum, tertio legem, poſtremo gratiam, ſic autem lex ait:*

Carmen legis.

Ad regis laudes lex ambas erigit aures....
Quis Cæſar melius, ſi quid rubrica notavit
Scire valet, primis quam diſcere cœperat annis.
Felix ſit genitor ....
Felix ſit mater memorando carmine digna
Giſela de Caroli procedens ſanguine Magni...
Hæc operam dederat, quod rex in lege ſtudebat:
Illa ſibi libros perſuaſerat eſſe legendos,
Ut varios ritus dijudicet arte peritus.
Wippo ibid. p. 167.

(d) *Wippo in Vita Conradi Aug. apud Piſtor. Rer. Germanic. ſcriptor. T. III. p. 461.*

tos, ſed de barbaris illis, quas ante memoravi. Quæ enim laus fuiſſet Romanas leges negligere, & in iis perdiſcendis tempus terere, quæ non informandis ad humanitatem moribus, ſed comprimendis efferatis hominibus inſtitutæ videntur, quæque propterea nullam eruditionem præſtant, nullo ingenii acumine egent, rudes adeo, ut ne leges quidem, aliquorum judicio, appellari debuiſſent? (a)

III. Quam bene autem huic egregiæ educationi reſponderit optimus Princeps Henricus II. oſtendit nova conſtitutio ab eo edita de juramento calumniæ clericorum, qua controverſiam diremit inter juriſperitos quoſdam exortam. (b) Data eſt Arimino, cum in Germaniam rediret, compoſitis Italiæ rebus, anno MXLVII. (c) eamque poſtmodum confirmavit Honorius II. (d) legum ipſe quoque peritiſſimus, qui Archidiaconatum Bononienſem geſſerat eo ipſo tempore, quo Juriſprudentiæ ſtudia in civitate noſtra Irnerii opera maxime fervebant. Atque hæc prima, ni fallor, lex eſt, in qua poſt ſuperiorum temporum barbariem, Imperatoriam maieſtatem veluti redivivam intueri licet, (e) quamque miror non prolatam ab illis, qui fabulam extinctæ Juriſprudentiæ Romanæ ante Lotharii II., aut Mathildis ætatem, convellere aggreſſi ſunt.

IV. Non fluere igitur ante Irnerium Romanæ leges, nec defuere legum periti, qui quæſtiones de jure Romano moverent, quarum unam nova conſtitutione diremit Henricus II. Sic etiam non defuiſſe oportet, qui leges Romanas docerent, raros quidem & ineruditos, non tamen nullos. Ac Ravennæ quidem manifeſtum eſt ſæculo XI. decurrente, ſatis celebrem, pro infelicitate temporum, fuiſſe juris Romani ſcholam, quam incolumem utcumque ſervavit Ravennatium Archiepiſcoporum late jus dicentium potentia, & Romani Imperii majeſtas, nondum omnino per illud tempus Ravennæ extincta. (f) Ex ea civitate narrat Odofredus, clarus, & antiquus ſcholarum noſtrarum profeſſor, legum Romanarum libros primum Bononiam allatos Irnerii ætate, (g) qui relictis Philoſophiæ ſtudiis, quibus eo tempore vacabat, iis interpretandis ſe totum dederit, atque ita natam Juriſprudentiæ ſcholam hanc noſtram longe nobiliſſimam, quæ & præſtantia & numero doctiſſimorum interpretum, legibus ipſis novam lucem attuliſſe viſa eſt.

V. Sed, ut Irnerium libenter agnoſco præcipuum inſtauratorem, Odofredus *illuminatorem* dicit, Romanæ Juriſprudentiæ, fundatorem etiam, & parentem hujus noſtræ ſcholæ, quæ perpetua doctorum ſucceſſione ad hanc ipſam ætatem pervenit;

(a) *Vid. Murator. In præfat. ad leg. Langob. Rer. Ital. Script. T. I. P. II.*

(b) *Extat apud Muratorium Rer. Ital. Script. T. I. P. II. col. 178.*

(c) *Edidit Bernardus Papienſis in prima antiquarum decretalium collectione hanc Henrici II. legem cum hoc titulo, & his notis chronicis:* Conſtitutio nova D. Henrici Imperatoris Aug. dat. IIII. die menſis Aprilis civitate Arimino. *Eſt in lib. I. ad tit. de juram. calum. Hinc autem apparet latam eſſe hanc Henrici legem anno MXLVII. cum ex Italia in Germaniam, reddita Eccleſiæ pace, rediret. Percommode enim eo anno eſſe potuit Arimini quarta die Aprilis, quum poſtmodum conſtat Mantuæ Paſchæ feſtum magna celebritate egiſſe, quod incidit in diem XIX. ejus menſis, ut eſt apud Muratorium in Annalibus ad hunc annum.*

(d) *Edita eſt in appendice ad concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. conſtitutio Honorii II. confirmantis, & moderantis hanc Henrici Aug. legem tit.* de juram. calum. c. I. *ſed ibi mendum irrepſit in ea verba:* ſecundum deciſionem etiam filii noſtri H. (*Henrici*) quondam Imperatoris. *Legendum enim* ſecundum deciſionem etiam bo. mem. *aut* fel. mem. Henrici quondam Imperatoris. *Sic enim Romani Pontifices loquuntur de principibus jamdiu vita functis. Sed imperitus aliquis amanuenſis, qui hanc Honorii II. conſtitutionem ex autographo, aut ex antiquo exemplari exſcripſit, ratus Henricum ejus legis auctorem fuiſſe Henricum IV. Imperatorem, qui Honorio ſedente obierat, pro* bonæ memoriæ, *aut* felicis memoriæ *legendum putavit* filii noſtri. *Fortaſſe in autographo ſcriptum erat* fel. mem. *aut* il. m. *in quibus notis facile potuit imperitus ſcriptor impingere.*

(e) *Hac nova conſtitutione legem unam & alteram Codicis exponit, & conciliat Henricus Aug. ut Romanus Imperator, quod haud ſcio num ab alio Imperatore ad illud tempus actum fuiſſet, poſt redactum ſcilicet ad Francos, & Germanos Imperium.*

(f) *De Ottone, incertum I. ne, an II., conſtat palatium Imperiale ab eo conditum Ravennæ, ut ex Placito Joannis archiepiſcopi Placentini apud Murator. To. II. antiqu. med. ævi col. 950. De Conrado etiam Salico narrat Wippo Ravennam illum intraſſe, & cum magna poteſtate ibi regnaſſe.* VVippo in Vita Conradi apud Piſtor. rer. Germanic. Script. To. III. p. 471. *Plura de genere hoc afferri poſſent, ſi opus eſſet.*

(g) *Odofred. in l. jus civile ff. de juſt. & jure, & alibi.*

venit; ita difficile concedam ignotos fuiſſe legum libros, ac neminem prorſus fuiſſe in hac civitate, qui jus Romanum docuerit ante Irnerium, hoc eſt ante initium XII., aut finem XI. ſæculi, quo tempore vivebat Irnerius. In ſumma veterum monumentorum inopia, qua laboramus, non levia tamen elucent ſcholarum Bononienſium indicia ante Irnerii ætatem. S. Guidonem Aquenſem epiſcopum Bononiam ſtudiorum cauſa veniſſe, narrant ejus acta, a ſociis Bollandianis edita. (a) Erat igitur aliquis exterorum concurſus ad ſcholas noſtras Guidonis ætate, qui circa initium XI. ſæculi ex nobiliſſimo genere natus eſt in ea ipſa civitate, cujus poſtea epiſcopatum obtinuit. (b)

VI. Eſt aliquid etiam in libro dictaminum S. Bennonis epiſcopi Miſnenſis, ex quo celebritas ſcholarum Bononienſium indicari videtur. Scriptus eſt Bennonis liber circa annum MLXX. ut adnotatum eſt a Bernardo Pezio, qui eum librum in lucem emiſit. (c) Continentur autem eo libro variæ literarum formulæ, & traduntur ſcribendi præcepta pro varietate negotiorum, atque in his ſunt exempla literarum, quæ ſcribendæ erant ab iis, qui Bononiam ſtudiorum cauſa venire optaſſent, cum formulis etiam reſponſionum, quæ ejuſmodi literis dandæ eſſent. Harum una nomen cuiuſdam monachi, & epiſcopi Bononienſis præfert, & *optandis diſcipulis* eſt inſcripta. Sed, ut totus ille liber ex inemendato exemplari a Pezio editus eſt, ſic facile crediderim epiſcopi vocem, vel ab imperito aliquo ſcriptore intruſam fuiſſe, vel non id ſignificare, quod prima fronte videtur. (d) Præceſſerant litteræ diſcipulorum optantium ad hujus Bononienſis profeſſoris ſcholas admitti. Atque hæc capite V. eius libri. Capite VI. rurſus prodit exemplum epiſtolæ, quam diſcipulus ad profeſſorem Bononienſem magiſtrum ſuum ſcribit, magnis laudibus ejus doctrinam cumulans, & grato animo commemorans beneficia ab eo accepta, cum in ejus diſciplina verſaretur. Inſcripta eſt *viro induſtrio præ omnibus, & in omnia diligendo A. Bononienſi clerico*, (e) qui in epiſtola ipſa dicitur *natura clarus, ætate gravis, divitiis pollens, ingenio providus, lingua facundus*. Hæc literarum exempla, ſive ficta ſint, ſive vera, niſi Bennonem divinaſſe velimus, & multo ante proſpexiſſe celebritatem ſcholarum Bononienſium, quæ poſt Irnerium fuit, oportet ætate illa jam ſcholas noſtras exterorum concurſu frequentari cœpiſſe.

VII. Non dubito, quin antiquiſſimæ civitatis noſtræ ſcholæ fuerint apud eccleſiam cathedralem, & in monachorum ædibus; in iis enim locis ſe abdere ſolebant literæ iniquitate temporum vexatæ, atque ex ejuſmodi ſcholis epiſcopalibus, ut vocabantur, & eccleſiaſticis, vel ipſa Pariſienſis Academia exordium accepit. (f) Itaque & in S. Felicis monaſterio, ubi poſtmodum nova juris canonici ſchola, auctore Gratiano, nata eſt, antiquiſſimas fuiſſe ſcholas cenſeo; & magis etiam in S. Proculi, in cujus monaſterii vicinia, poſteriori etiam ævo, ſcholarum magna frequentia fuit, ut ea pars civitatis multis ſæculis quaſi propria ſcholarium, & ſtudioſorum ſedes fuerit; præſertim autem apud eccleſiam cathedralem, ubi canonici ex veteri inſtituto una vivebant, quibus jam inde ab anno MLXV. Lambertus epiſcopus prædia multa largitus eſt, ne quid iis deeſſet, quo minus literarum ſtudiis, & eccleſiæ ſervitio commode vacare poſſent. (g)

 VIII.

(a) *Act. SS. Jun. T. I. p. 229. Ex mſſ. Aquenſi §. 1.*

(b) *Ortus dicitur* ſub Rodulpho Imperatore Italiæ, *Rodulpho ſcilicet II. rege Arelatenſi & Burgundiæ Ciſiuranæ ſuperioris, qui cognomento iners dicebatur, quique regnavit ab anno* DCCCCXCIII. *ad an. MXXXII. ut ex Honorato Bouchet l. VI. Hiſt. Provinc. in Rodulpho III. oſtendunt Bollandiani ſocii. Ibid.*

(c) *Ext. apud Bernard. Pez. in Cod. Diplom.* P. I.

(d) *En ejus epiſtolæ titulum*: C. Bononienſis civitatis monachus & ſacerdos humillimus, ſolo nomine epiſcopus I. B. optandis diſcipulis ſalutem. Ex quo veſtræ fraternitatis literas ſæpe legendo ſoplicavi, meum extemplo animum non mediocriter exhilaravi. Id enim vos video me expoſcere, quod divino dictante ſpiritu vobis poſſum affluenter impendere... ſine ergo ulla dubitatione ad me veniatis, & quod petitis, efficaciter habeatis. *Ibid. c. V. p. 272.*

(e) *Ibid.*

(f) *Vid. Launojum de ſcholis celebrior. per occidentem reſtaurat. C. LIX. & Claud. Joly Traité hiſtorique des ecol. epiſcopal. & Eccleſiaſtiques.*

(g) *Lambertus epiſcopus, reſtituta regulari diſciplina inter canonicos eccleſiæ Bononienſis, ſtudia quoque literarum reſtituiſſe debuit, quod etiam ex inſigni ejus charta apparet anno MLXV. ſcrip-*

VIII. Ac certe Irnerius ipse, antequam ad jus civile interpretandum accederet, docebat in artibus, ut ait Odofredus, (a) & ex elegantia, & nitore, qua in interpretandis legibus usus est, manifeste apparet illum fuisse bonis literis non mediocriter eruditum. Sed ne hæc ipsa quoque legum studia, in quibus postea Irnerius, quasi supra humanum modum, excellere visus est, ante Irnerium ipsum in nostra civitate ignota fuisse, haud levibus argumentis assequimur. Ex primis, qui jacentes in occidente literas excitare aggressi sunt, S. Lanfrancum fuisse, neminem dubitare existimo. Is autem Papiæ natus sub initium sæculi XI. ex primariæ nobilitatis familia, in patria primum eruditus est, deinde aliarum civitatum scholas discendi studio obivit, quas doctorum hominum fama celebrari audivisset. Ad ceterarum vero liberalium artium eruditionem, studium quoque legum civilium adjunxit, in quo ita profecit, ut in ipso juventutis flore veteranos advocatos in foro vinceret. Ita de Lanfranco Milo Crispinus, auctor synchronus, & optimæ fidei, (b) & qui Milonem secutus videtur Ordericus Vitalis. (c) Sed Robertus Montensis in accessionibus ad Sigibertum hoc amplius addit, Lanfrancum cum Garnerio sodali suo, repertis Bononiæ legum libris, naviter iis interpretandis insudasse: quamquam Lanfrancus aliud vitæ genus postea spectans, & aliis studiis addictus, ab incœpto destiterit, in quo perseveravit Garnerius. (d) Hæc Robertus Montensis ad annum MXXXII. quæ primum protulit V. Cl. Guido Grandius, ut ostenderet multo ante Lotharii II. aut Mathildis comitissæ tempora, legum Romanarum studium, agente S. Lanfranco, in civitate nostra excitatum; contra quam viris doctis vulgo persuasum erat.

IX. Sed obstat Conradi Abbatis Urspergensis auctoritas, qui multo serius excitatum in Italia narrat Romanæ Jurisprudentiæ studium. Is enim in chronico ad annum MCXXVI. ait Wernerium iis temporibus legum libros, qui dudum ita neglecti fuerunt, ut nemo in iis studuerit, petente Mathilde comitissa, revocasse in lucem, &, ut ipse inquit, renovasse. (e) Consentit Odofredus antiquus legum interpres in scholis nostris, qui hanc laudem Irnerio tribuit, ut primus omnium ausus sit leges Romanas interpretari, post extincta Romæ, & Ravennæ ea studia, idque ex traditione majorum se accepisse narrat. (f) Est autem idem homo Garnerius, Warnerius, & Irnerius, cujus exoticum nomen variis modis corruptum apud scriptores legitur. (g) Cum autem Irnerius, sic enim jam appellari solet, initio XII. sæculi vixerit, & ad summum XI. sæculi finem attigerit, cum eo Lanfrancus non potuit instaurandis legum studiis circa annum MXXXII. incumbere, cum is nondum vitales auras carpere cœpisset.

X. Ut hanc difficultatem declinaret cl. Grandius, Garnerium Lanfranci sodalem alium esse existimavit ab Irnerio, de quo sermo est apud Urspergensem, qui-

ta, in qua hæc verba leguntur: Cunctorum præsentium ac futurorum sanctæ Dei ecclesiæ fidelium periciæ notum fieri volumus, quod Canonicam (*Bononiensis ecclesiæ*) nostro tempore, nostroque studio, donante Christi misericordia, congregatam, atque canon co more ordinatam Apostolico quoque & Imperiali præcepto rite munitam, bono animo, ardentique desiderio augeri, ditari, firmari quantum possumus omni jure vehementer cupimus.... Idcirco nostros canonicos in studiis intentos esse decrevimus. Igitur dignum fore duximus, ut eos bonis ecclesiæ, cui studiose serviunt, fulciri studeamus &c.

Ego Johannes diaconus ejusdem ecclesiæ præceptum domini mei episcopi sicut superius legitur, scripsi & absolvi;

Extat in archivo canonicorum eccles. Bonon. Fascic. I. n. II.

(a) *Vide infra in Irnerio.*

(b) *Milo Crispin. in Vita S. Lanfranci cap. I. & V.*

(c) *Orderic. Vital. Hist. Eccles. l. IV.*

(d) Lanfrancus Papiensis, & Garnerius socius ejus, repertis apud Bononiam legibus Romanis, quas Justinianus Imperator Romanorum anno ab Incarnatione Domini DXXX. abbreviatas emendaverat, his, inquam, repertis operam dederant eas legere, & aliis exponere. Sed Guarnerius in hoc perseveravit; Lanfrancus vero disciplinas liberales, & literas Divinas in Galliis multos edocens, tandem Beccum venit, & ibi monachus factus est. *Robert. de Monte ex edit. d'Achery ad calcem Oper. Guiberti Abbatis de Novingeato p. 722.*

(e) Eisdem temporibus dominus VVernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildis comitissæ renovavit, & secundum quod olim a divæ recordationis Imperatore Justiniano compilati fuerant, paucis forte verbis alicubi interpositis, eos distinxit. *Urspergen. in chron. ad an MCXXVI.*

(f) *Odofred. in l. sane si hæc. C. de sacros. Eccl. & in l. jus civile. ff. de just. & jure.*

(g) *Vide in Irnerio.*

quique *lucerna juris* est dictus. (a) Sed id non probabunt viri docti, quibus gratis confictus videbitur alter iste Garnerius Jurisprudentiæ instaurator. Muratorius vero vix conciliari posse existimat Urspergensem cum Roberto Montensi, quamquam hujus testimonium rejicere non audeat, quem fatetur Urspergensi ipso aliquanto antiquiorem. (b) Movetur autem Milonis Crispini silentio, qui Lanfrancum ait *in primæva ætate amore discendi ad studia literarum* esse profectum, at de labore suscepto in interpretandis legum libris verbum non habet.

XI. Sed adeo non obest Roberto Montensi Milonis Crispini silentium, ut ejusdem auctoritas potius suffragetur. Duobus locis narrat Milo Crispinus de Lanfranci studiis, quod non vidit, vel dissimulavit Muratorius. Primo ait Lanfrancum patre orbatum, a teneris annis ad studia literarum perrexisse, nec rediisse in patriam, nisi postquam *omni sæculari scientia perfecte esset imbutus*. Hæc sunt Milonis verba capite I. quæ vidit Muratorius. At rursum capite V. quasi se corripiens, quod nimis parcus fuisset in narrandis Lanfranci studiis, eum ait annis puerilibus eruditum *in liberalium artium, & legum sæcularium scholis ad patriæ suæ*, (hoc est Italiæ) *morem*, ita ut adhuc adolescens contra veteranos causidicos in foro disceptaret, & causas obtineret. Mox addit, tamquam rem miram, & eo tudi sæculo inauditam, Lanfrancum cum causas ageret, in promptu habuisse legum sententias, quas jurisperiti, judices, & prætores grate admodum accipiebant. Ita enim interpretari licebit ea Milonis verba: *In ipsa ætate sententias depromere sapuit, quas gratanter jurisperiti, judices, vel prætores civitatis accipiebant*. (c) Hæc habet Milo Crispinus capite V. quæ si vidisset, vel non dissimulasset Muratorius, non erat cur objiceret Roberto Montensi hujus auctoris silentium, sed potius credibile admodum judicasset, hominem, qui tantopere legum scientia excelluerit, iis etiam docendis aliquando vacasse.

XII. Non prorsus igitur irreconciliabile videtur dissidium esse inter Robertum Montensem, & Conradum Urspergensem. Errat uterque in aliquo, sublato autem utriusque errore, dissidium tollitur. Ait Urspergensis in libris legum neminem ante Irnerium studuisse, quod a vero alienissimum est, ut omnes jam eruditi viri consentiunt, & Muratorius ipse fatetur. (d) Unum igitur huic auctori concedi potest, novam lucem ab Irnerio legibus Romanis additam, non quod ipse omnium primus, renascentibus in Italia literis, eas utcumque interpretari aggressus sit, sed quod primus glossas, ut ajunt, in eas scripserit, atque ita novam docendi rationem induxerit, quæ magno plausu excepta, & propagata est ad nostram usque ætatem. Hinc factum est, ut interpretum eorum, qui ante Irnerium fuerunt, memoria omnis extincta sit, quod nihil scriptum reliquerint, & quod etiam haud magno doctrinæ & eruditionis apparatu interpretandarum legum provinciam susceperint: quare nec diuturnam instituerunt scholam, quæ post eorum mortem persisteret, nec etiam dum viverent, satis magnam de se existimationem commoverunt. Si hanc emendationem, uti necesse est, Urspergensi adhibeamus, nihil impediet, quo minus assentiri possimus Roberto Montensi, dum primam instauratæ Jurisprudentiæ laudem Lanfranco tribuit, modo ne velimus Lanfrancum cum Garnerio, sive Irnerio conjungere, in quo Robertus Montensis magnopere erravit, sed eo tamen errore, quem aliqua venia dignum existimo.

XIII. Vixit Robertus in eo ipso monasterio Beccensi, in quo floruit S. Lanfrancus, & in eadem illa liberalium artium schola eruditus est, quæ ibi a S. Lanfranco instituta, plurimos doctrina & pietate præstantes viros protulit. In eo monasterio, cum alios S. Lanfranci discipulos, tum ejus nepotem Lanfrancum agnoscere potuit, a quibus multa sciscitaretur, multaque audiret de S. Lanfranco, qui quasi alter ejus monasterii fundator, & parens habebatur. Et quoniam plures Itali ad illud ipsum monasterium discendi cupiditate confluxerant, inter quos

(a) *G. Grandi ep. de Pandect. Pisan. p. 18. & p. 84.*
(b) *Murator. Antiquit. medii ævi dissert. XLIV. To. III. col. 885.*
(c) *Milo Crisp. in Vita S. Lanfranci c. V.*
(d) *Murator. Ibid. col. 888.*

quos celeberrimi sunt Alexander II. Romanus Pontifex, S. Anselmus Lanfranco ipsi in Cantuariensi Archiepiscopatu successor, & Guitmundus Aversanus Episcopus; (a) dubium non est, quin etiam, Lanfranco ipso silente, multa ab hisce ejus discipulis narrata sint, cum de ceteris ejus rebus gestis, tum vero maxime de studiis literarum in Italia susceptis, ac de fama doctrinæ, quam in Italia reliquerat, quæque illos traxerat ad Beccensem scholam, tantis terrarum spatiis ab Italiæ finibus remotam. Cum igitur Robertus Montensis scripserit Lanfrancum, repertis Bononiæ legibus, iis interpretandis aliquid operæ contulisse, non video cur de ejus fide dubitandum sit, qui nec facile decipi potuit, nec alios credendus est voluisse decipere, vir nimirum probus, & gravis, nec solum concellitarum suorum, sed vel ipsius Alexandri III. sapientissimi Pontificis judicio commendatus, cujus jussu concilio Turonensi anno MCLXIX. celebrato interfuit. Sed cum Robertus fama celebrari audiret Garnerium, sive Irnerium, tamquam Jurisprudentiæ instauratorem, & scholam Bononiensem ab eo fundatam ignorare non posset; hic vero, infelici anachronismo admisso, misere erravit, & æqualem ætate fecit Lanfranco Irnerium: quamquam hoc erratum minuere visus est, cum scripsit Lanfrancum mature relictis legum studiis ad sacras literas convolasse, secus ac fecit Irnerius, qui ab instituto interpretandarum legum non discessit.

XIV. Sic igitur conciliari posse existimo Robertum de Monte cum Abbate Urspergensi, ut quoniam neque omnium primus leges Romanas ab oblivione vindicavit Irnerius, quod Urspergensis dixerat, nec Lanfranco Irnerius comes esse potuit in instaurandis legum studiis, ut scripserat Robertus de Monte; utrique ita fidem ex parte adhibeamus, ex parte adimamus, ut neque omnino falsum reputetur, quod de legum studiis Bononiæ a Lanfranco instauratis, neque omnino verum, quod de Irnerio primo Romanarum legum assertore, & vindice Robertus de Monte, & Abbas Urspergensis tradiderunt. Eadem ratione conciliatur cum Roberto Montensi Odofredus, cui, cum neminem constaret ante Irnerium glossandis, ut aiebant, legibus claruisse, & aliquam celebritatem scholæ Bononiensi tribuisse, præ Irnerii fama, quæ ubique pervagata est, nec umquam extincta; Irnerio hanc laudem tribuit, quod omnium primus ad leges interpretandas se contulerit.

XV. At Odofredus ait legum libros Bononiam deportatos eo tempore, quo Irnerius liberales artes docebat. (b) Igitur nulla ratione cum Roberto Montensi conciliari potest, nec potuit Lanfrancus, aut alius quispiam ante Irnerium, legibus Romanis Bononiæ interpretandis vacare, si qua fides Odofredo habenda sit. Sed ego Odofredum minime audiendum arbitror, cum ait omnes legum libros non ante Irnerium Bononiam allatos. Possem id fortasse de Pandectis concedere, quæ ob magnitudinem, & raritatem exemplarium jamdiu ex usu scholæ & fori excessisse videntur, barbaris præsertim sæculis, quæ Irnerii ætatem præcesserunt. At Justiniani Codice, & Institutionibus, & Novellis nulla ætas caruit, neque vero carere potuit. Si enim leges Romanæ numquam siluerunt, ut satis jam a viris doctis demonstratum est, contra quam olim vulgo persuasum fuit, &, si in Italia præsertim, jam inde ab initio sæculi XI. Jurisprudentiæ Romanæ studium fervebat, notissimi erant, qui ante nominati sunt legum libri, nec expectandum erat a nostris Bononiensibus, ut ex urbe Ravenna, quasi ex sacrario deprompti, cum Pandectarum libris ad scholas nostras ipsi quoque adducerentur. Et sane, si quis Odofredum legat, ubi de allatis legum libris ad scholas nostras loquitur, vix risum tenebit, ac facile judicabit celebrem hunc ICtum, cum legum, jurisque peritissimus fuerit, in antiqua Historia satis imperitum fuisse. (c) Nihil obstat igitur quin S. Lanfrancus interpretandis legibus aliquando in civitate nostra vacare potuerit.

XVI.

(a) *Vid. Dacher. in præfat. ad Opera S Lanfr.*

(b) *Odofr. in l. jus civile. ff. de justi. & ju. de quo infra in Irner.*

(c) Majores nostri ita ferunt. Studium primum fuit Romæ. Postea propter bella, quæ fuerunt in Marchia destructum est studium. Tunc in Italia secundum locum obtinebat Pentapolis, quæ dicta Ravenna postea est, unde (ubi) Karolus fixit pedes suos, & ibi est testamentum ejus, unde ibi cœpit esse studium.

XVI. Sed ſunt alia veſtigia antiquæ ſcholæ Bononienſis, in qua jus Romanum doceretur ante Irnerium. Prodit ex autographa charta archivi Fratrum Minorum *Albertus legis doctor*, qui in vivis erat anno MLXVII. (a) Atque hic profecto inſtitui non potuit in ſchola Irnerii, qui nondum fortaſſe lucem aſpexerat. Neque dubium eſſe videtur, quin ipſe quoque docendis legibus vacaverit, atque inter pauciſſimos numerandus ſit, qui ætatibus illis eo munere fungebantur: neque enim doctorem quemquam dicere amavit vetuſtior ætas, qui, quam profitebatur facultatem, non doceret.

XVII. Agnoſcimus ex alia veteri charta, quam ex archivo monialium S. Chriſtinæ ediderunt Annalium Camaldulenſium auctores, doctorem alterum ante ignotum. Eſt hic *Petrus de Monte Armato legis doctor*, qui anno MCIX. inter mortales agebat. (b) Atque hic etiam in alia, quam Irnerii ſchola eruditus videtur, atque in alia etiam docuiſſe. Irnerius certe in monumentis, quæ de illo extant, uſque ad annum MCXVIII. non alio quam judicis, aut cauſidici titulo donatur. Quis autem credat jam inde ab anno MCIX. Petrum de Monte Armato, ſi quidem Irnerii diſcipulus fuiſſet, ſuperbam doctoris appellationem uſurpaſſe, a qua ſibi magiſter ipſe temperaſſet? Ac nondum fortaſſe per illud tempus Irneriana ſchola doctores effundere cœperat.

XVIII. Sed Odofredus etiam, qui Irnerii ætate legum libros primo Bononiam allatos narrat, non inficiari poteſt fuiſſe aliquem, qui ante Irnerium jus civile in noſtra civitate docuerit. Unum ille memorat Peponem, quem nullius nominis fuiſſe dicit. (c) Ac niſi eum commemoraſſet Odofredus, ejus memoria prorſus extincta eſſet, quod & reliquis fere contigit, qui ante Irnerium vixerunt, qui, cum nihil ſcripto tradiderint, & nondum invaluiſſet, ut legum interpretes aliquid ſcripto adnotarent ad leges ipſas, mirandum non eſt ne eorum quidem nomina ad nos perveniſſe. Sed ludunt aliqui in Peponis nomine, quaſi hoc ipſo nomine ejus inſcitia, & tarditas ingenii notaretur, quo nihil inſulſius eſſe poteſt. Contra vero non deſunt, qui eum non modice laudent, & numiſma etiam cum ejus effigie confictum jactant. Sed nullibi umquam fuit hic nummus, quam in ejus cerebro, a quo confictus eſt, qui ne ullam quidem antiquitatis ſpeciem ei conciliare potuit. (d)

XIX. Ex hac pervetuſta ſchola Bononienſi prodierunt Joannes Bonus, & Marchiſellus cauſidici Bononienſes, quos Mathildis comitiſſa penes ſe habuit anno MCIII. (e) antequam Irnerium, nondum tunc fama notum, ad ſe accerſeret. Sed quid hæc ad celebritatem ſcholæ Bononienſis, quæ fuit poſt Irnerium? Hic omnium primus leges Romanas, ex veteri barbarie caput efferre nitentes, ſuſtulit, & nova luce donavit, ac novam juriſprudentiæ ſcholam Bononiæ circa ſæculi XII. initium inſtituit, quæ omnium princeps ſemper eſt habita. Ex ea dein-

Poſt mortem Karoli civitas illa collapſa eſt. Poſtmodum fuit translatum ſtudium ad civitatem iſtam. Cum libri fuerunt portati, fuerunt portati hi libri, Codex, Digeſtum vetus, & novum, & Inſtitutiones. Poſtea fuit inventum Infortiatum ſine tribus partibus. Poſtea fuerunt portati tres libri. Ultimo liber Authenticorum inventus eſt. *Odofred. ad l. Falcid.*

(a) In nomine ſanctiſs. & individuæ trinitatis ab incarnacione dñi noſtri ieſu chriſti mileſimo ſexageſimo ſeptimo regnante enricus fil quond. enricus imperatoris anno undecimo die quinto exeunte menſe ianuarij indic. quarta ſubtus plano epiſcopio bolonienſis iudiciariæ Motinenſis. Conſtat nos arefredo & maria iugale de burgo galeria venditore vendidiſſe... infra plebe S. Vincentij in fundo reno &c. Actum in prædicto burgo galeria.

✠ Ego Albertus legis doctor huic paginæ interfui, & m. m. ss.

Ex archiv. S. Franciſci L. I. n. VII.

(b) Anno MCIX. Hacta in caſtro Bixano feliciter. Nomina teſtium haec ſunt: Azo presbiter de Bixano, & Petrus legis doctor de Monte Armato, atque Brando filio quondam Brando &c. *Append. ad To. III. Annal. Camaldul. col. 222.*

(c) *Odofred. in l. jus civile. ff. de juſt. & ju. de quo vid. infra in Irnerio.*

(d) *Hic nummus habere dicitur in antica parte Peponis caput cum hac epigraphe:* PEPO. J. C. BONONIENSIS. *In averſa parte pyramidem, cui ab ima baſi ad ſummum verticem frondoſa hedera circumvoluta ſit cum hoc lemmate:* ORNAT NON ONERAT. *Prodiere ex eadem officina Irnerii, Bulgari, & Irei Beccarij numiſmata, eodem in pretio habenda, quæ præteriri potuiſſent, niſi verendum eſſet, ne cui fucum facerent. Vid. Apolog. Auguſtal. p. 85. §. 250. Bononiæ 1726.*

(e) *Fiorentini Memorie della Cont. Matilde To. II. p. 188. 189. edit. Cl. Manſius.*

deinceps ejus facultatis studia per omnem Europam propagata sunt, (a) & Bononia legum mater, & civitas docta omnium consensu est appellata. Pervetusta est moneta Bononiensis cum hac epigraphe: BONONIA MATER STUDIORUM, & illa item cum his literis: BONONIA DOCET, non pari tamen antiquitate. In veteri quoque civitatis sigillo, cujus hodie dum in quibusdam actis publicis fit usus, hic versus legitur: PETRUS UBIQUE PATER LEGUMQUE BONONIA MATER. Itaque ut Parisiis Theologia, Salerni Medicina, sic apud nos Jurisprudentia suam veluti sedem fixisse videtur. (b)

XX. Subobscure indicat Cardinalis Ostiensis in suis ad decretales Gregorianas commentariis, quid causæ fuerit, cur legum studia Bononiæ restituta sint. Cum enim de assis notione, & partibus disseruisset, propter hoc verbum ait Bononiam venisse *studium civile*, idque se audivisse *a domino suo* confirmat. (c) Fuerat Ostiensis dominus, idest magister, Jacobus Balduinus, atque hic Azonem audierat. Vigebat igitur inter priscos scholæ Bononiensis doctores hæc opinio a majoribus accepta de instauratis Bononiæ legum studiis ob assis vocabulum. Sed quid tandem ferebat hæc opinio? Crediderim aliquando exortam de asse controversiam inter Jurisperitos, & Grammaticos Bononienses, cui solvendæ cum ceteri impares essent, Irnerium legum libros consulendos censuisse, atque ita factum, ut homo elegantis ingenii, & bonis literis, quantum ea tempora sinebant, eruditus, legum Romanarum elegantia, & mira concinnitate captus, totum se iis addixerit.

XXI. Si divinare licet, ita natam existimo Irnerianam scholam, illam nimirum celebrem scholam, & illustrem studiosorum affluxu, & doctorum præstantia, quæ Bononiæ florebat Ostiensis ætate, in qua ipse quoque eruditus est. Nam ante Irnerium non prorsus Bononiæ jacuisse Romanam Jurisprudentiam, satis ostendimus. Sed quæcumque tandem causa, & origo fuerit Irnerianæ scholæ, summam ei celebritatem conciliavit auctor ipse, non solum ob eruditionem & doctrinam, qua superiores omnes longo intervallo post se reliquit, sed ob novam docendi rationem, quam in scholam invexit. Excitatus enim exemplo sacrorum interpretum, qui libros divini fœderis, non solum viva voce exponebant, sed scriptis etiam adnotatiunculis, & glossis maxime, ut ajebant, interlinearibus, quibus ætas illa plurimum delectabatur, ad difficiliora loca appositis, illustrabant; Irnerius eamdem rationem in interpretandis legibus omnium primus secutus est, quæ mirum in modum placuit, quamque ante illud tempus nemo tentare ausus fuerat, sive ob imperitiam, sive quod obstare crederetur Justiniani interdictum, qui vetuerat, ne quis legibus ab se editis scholium ullum, aut interpretationem scripto adjiceret: (d) veritus nimirum ne licentia interpretum vim faceret legibus, easque in alienam sententiam detorqueret.

XXII. Accedebat, quod Irnerius non in aliqua tantum juris parte explicanda sistebat, quod ante solebant tenues illi juris professores superiorum temporum, qui vix Institutiones, & Codicem novisse videntur, & Codice etiam integro caruisse. At Irnerius universum juris corpus scholæ commendavit, latentes in magnis Pandectarum voluminibus Jurisprudentiæ opes, pœne ignotas feliciter detexit & exposuit, in Codice ipso, quem luxatum, & mancum habebant, restituendo & perficiendo, quantum conjicere possumus, non levem operam

(a) *Placentinus ex Irneriana schola in Galliam, Vacarius in Angliam legum studia invexit. Nam quæ aliqui narrant de Petro Abaelardo in Gallia, & Vacario in Anglia docente eo ipso tempore, quo Irnerius Bononiæ Jurisprudentiæ studia instaurabat, meræ fabulæ sunt, quas suo loco refutabimus.*

(b) In morbis sanat medica virtute Salernum
Ægros: in causis Bononia legibus ornat
Nudos: Parisius dispensat in artibus illos
Panes, unde cibat robustos: Aurelianis
Educat in cunis auctorum lacte tenellos.

Gaufridus in poetria nova v. 1009. Apud Fabric. Biblioth. Gr. Vol. XIII. Lib. VI. p. 126.

(c) Propter quod verbum (As) venit Bononiam studium civile, ut audivi a Domino meo. *Ost. ad rubr. de testam. Studium hic intelligo non qualecumque, sed commune, publicum, magna studiosorum & doctorum frequentia celebre, ut Ostiensis ætate dicere amabant: Sic Maurisius in histor. Ecelini apud Murator. Rer. Ital. Script. To. VIII. col.* 15. Sub isto venit studium scholarium in civitate Vicetiæ, & duravit usque ad potestariam domini Drudi.

(d) Ex *præfat. ff. §. Hæc autem tria.*

ram contulit, ex fastidiosa Novellarum farragine utiliora capita selegit, & in studiosorum commodum Codici inseruit, quæ omnia uberius explicabimus, ubi de Irnerio agetur.

XXIII. Commendabat etiam Irnerii scholam magistri facundia, & dicendi copia, qua in exponendis legibus, & caussis agendis utebatur. Atque hæc non infima laus fuit Irnerianæ scholæ, quæ diu viguit in ejus alumnis, ob quam si qui copiose ornateque in legibus interpretandis, & agendis caussis dicere didicissent, ii Bononiensem in morem dicere, sive *Bononicum* sermonem, ut ab Anglo scriptore appellatur, usurpare dicebantur. (a) Excelluerat in hoc etiam S. Lanfrancus, ut eloquentiam cum Jurisprudentia conjungeret, quare a Milone Crispino, auctore synchrono, laudatur, non quod aridas legum formulas, & sententias in caussis agendis depromeret, sed quod eloquenter de jure disceptaret. (b) Ut autem de Irnerio constat ejus glossas eleganter nitideque scriptas fuisse, (c) sic & prisci illi doctores, qui ex ejus schola prodierant, pari laude floruerunt. Sed eorum glossas Accursii pelago absorptas, difficile est internoscere, ac multo difficilius est vetustos codices legum nancisci, in quibus puræ, ac genuinæ Bulgari, Martini, Jacobi, aliorumque antiquiorum interpretum glossæ reperiantur.

XXIV. Communicavit mihi nuper Vir Clarissimus Caietanus Montius, quem & deinceps sæpissime honoris, & grati animi caussa nominabo, & alio loco demonstravi, quantum ex incredibili ejus humanitate, & eruditione profecerim in hisce commentariis perficiendis, sententiam Jacobi glossatoris antiqui, quem primum ferunt Bononiensem scholam Jurisprudentiæ post Irnerium rexisse, ex qua apparet quantum primi illi doctores a barbarie posteriorum temporum distarent, (d) quod etiam apparet ex legibus, & edictis antiquioribus Populi Bononiensis, quibus scribendis non dubium est, quin legum professores adhiberentur. Atque ejus etiam rei specimen infra exhibemus. (e) Sunt & Pilli quæstiones, satis dilucide nitideque scriptæ, quæque hominem produnt, qui si vellet, posset ornate copioseque dicere. Tale aliquid elucet in Placentini scriptis, nec in Azonis summa ea barbaries grassatur, quam in Accursio, ac multo magis in Odofredo, reprehendimus, quæque adeo deinceps crevit, ut non solum eloquentiam posterioris ævi interpretes non coluerint, sed sprevisse etiam videantur. Id autem accidisse oportuit, cum studiosi Jurisprudentiæ, relictis legum fontibus purissimis, fæculentos rivos, & lacunas interpretum adire cœperunt: quo factum est, ut invisa politioribus ingeniis legum studia aliquando evaserint, quæ olim allicere solebant homines ob nativam quamdam orationis puritatem, & elegantiam, quam in legibus mirabantur. (f)

XXV. Auxit famam scholæ Irnerianæ Friderici I. judicium, apud quem in summo honore fuerunt quatuor principes ejus scholæ doctores Bulgarus, Marti-

(a) *Vid. infra in Rogerio Normanno.*

(b) Ab annis puerilibus eruditus est in scholis liberalium artium, & legum sæcularium ad suæ morem patriæ. Adolescens orator veteranos adversantes in actionibus caussarum frequenter vicit torrente facundiæ accurate dicendo. *Milo Crisp. in vita S. Lanfranci c. V.*

(c) *Vid. in Irnerio.*

(d) An. MCLI. die... Ego Jacobus ex precepto dn. Guidonis rectoris Bononiæ cognoscens de negotio, quod vertitur inter Bavosum & Ungarellos, scilicet Aigutium & fratres suos, & Azonem; cum cognoverim, testium allegationibus in actis repositis, potiorem esse caussam de Ungarellis, in Braida, quam prædictus Bavosus petit ab eis, eos ab omni intentione ipsius Bavosi absolvo. Actum apud curiam & domus potestatis. Ugo caussidicus, & alii testes adfuere. *Ex archiv. canonic. S. Jo. in Monte.*

(e) Quintodecimo Kal. Jun. indict. XII. Nos Bononiensis populus propter perpetratum scelus a Grasso de Randuino commissum, quod Octolinum, suum videlicet generum, occulte nocte interfecit; juramus prædictum Grassum, & qui cum eo conscii & participes fuerant mortis præfati Octolini, deinceps in perpetuum neque concives civitatis fore Bononiæ, neque habitatores castri seu burgi, sive villæ, vel cujuslibet alterius loci, & territorii, sive comitatus Bononiensis, eorumque bona in nullius bonis esse volumus, sed vacua semper atque deserta, velut publicata, & proscripta in commune totius populi Bononiensis civitatis permaneant. *Ex Reg. Grosf. Archivi pub. Bonon. pag. XXII. Est inter alia acta circa an. MCLIII. scripta.*

(f) *Petrus Blesensis nihil magis suspiciebat in legum libris, quam vim quamdam eloquentiæ, qua rapi se ad earum studia dicebat. Videatur ejus epistola XXVI.*

nus, Hugo, & Jacobus de Porta Ravennate, quorum opera potissimum usus est in constituendis Italici regni legibus, in celebri principum, & magnatum conventu ad Roncalliam habito ad annum MCLVIII. (a) Iisdem suadentibus aliæ leges ab eo Principe latæ sunt, quarum aliquæ totidem verbis descriptæ sunt apud Radevicum, (b) & ea, quæ est de *sacramentis puberum* (c) inter Authenticas Codici insertas, locum obtinuit. Aliæ fuerant de *Jure feudorum*, ac de *Pace tenenda*, quas dubium non est, quin fuerint ab illis ipsis nostria doctoribus scriptæ.

XXVI. Sed, cum Friderico suctores fuissent, ut multa decerneret ad Imperatoriam majestatem in Italia augendam, & pacem tranquillitatemque publicam conservandam; tum vero etiam suæ ipsorum dignitati egregie consuluerunt. Tunc enim, iis suadentibus, edita est celebris illa constitutio de scholarium, & doctorum immunitatibus & privilegiis, quæ totius juris Academici basis & fundamentum est. (d) Ejus tria sunt capita. Primum, ut qui *causa studiorum peregrinantur, & maxime divinarum, sacrarumque legum professores ad loca, in quibus literarum studia exercentur, tam ipsi, quam eorum nuncii veniant, & cum eis secure habitent*, quibus verbis non solum scholaribus liberum itum, & reditum, sed immunitatem etiam a vectigalibus, portoriis, alisque oneribus concessam interpretantur. Alterum, ne quis in eos, resve eorum, manum injicere queat, jure, ut ajunt, represaliarum. Tertium, ut sit eis optio, utrum velint coram domino, vel magistro suo, (e) an coram episcopo in judicio, ubi opus sit, conveniri.

XXVII. Ante illud tempus doctores, & scholares eodem jure fuerant, ac ceteri cives. Post autem doctores legum (f) in sua quique schola dominatum quemdam exercere cœperunt, & jus dixere auditoribus suis cum in civilibus, tum in criminalibus causis. (g) Ex eo tempore non jam doctores tantum, sed *domini legum* dici amarunt. (h) Præsertim autem illis visa est vilescere sola doctoris appellatio, cum eam quoque usurpare cœperunt sacrorum canonum professores, decretorum doctores postea nuncupati. Sed hæc privilegia doctoribus & scholaribus a Friderico concessa, non tam valuerunt ejus principis auctoritate, quæ cito post conventum Roncalliensem, in quo ea lex edita est, apud Bononienses nostros refriguit, quam beneficio ipsius Populi Bononiensis, (i) qui

(a) Interea Imperator colloquium in Roncallia in S. Martino proximo veniente maximum se habiturum constituit, omnibus fere Italiæ principibus, consulibusque etiam civitatum in ipso colloquio inesse præcepit: ad quod quatuor etiam principales legis doctores, videlicet Bulgarum, & Martinum Gosiam, seu Jacobum, atque Hugonem de Porta Ravennate, Bononiæ magistros interesse voluit. *Otto Morena Histor Rer. Laudea. apud Muratar. To. VI. Rer. Ital. Script. col. 1016 1017.* In primis vocavit Imperator omnes jam dctos Bononiæ magistros, jussitque eis, quod ipsi indicarent ei in veritate omnia regalia jura quæcumque Imperii jure in Longobardia ad ipsum pertinerent. *Ibid. Quamvis autem doctores nostri ad declinandam invidiam, reliquarum quoque civitatum magistratus accersendos, & consulendos Imperatori suaserint; iis tamen unis tributæ sunt leges in eo conventu editæ. Qua de re videri potest Placentinus in summa III. Libr. Cod. tit. de annonis & tributis, & Romualdus Salernitanus in Chronico To. VI. Rer. Ital Script. col. 222. 223.*

(b) *Radevicus de gestis Friderici lib. I.*

(c) *Hujus legis ferendæ auctor fuit Martinus ob controversiam, quam cum Bulgaro habuit, & de qua coram Friderico disputavit. De ea redicemus in Bulgaro, & Martino. Est Auth. Sacramenta puberum C. si adversus vendit.*

(d) *Hæc etiam, mandante Friderico, Codici inserta est ad tit. ne filius pro patre. Est Auth. Habita.*

(e) *Nostri doctores, a quibus procul dubio hæc lex scripta est,* Domini *titulum affectare jam cœperant; ut ex his verbis apparet. Vide quæ infra adnotantur.*

(f) *Etiam doctores decretorum, & liberalium artium magistros esse ordinarios judices inter scholares suos docet Odofredus in l. Si se subjiciant. ff. de judicibus, recte ne, an non, alii viderint.*

(g) *Judicia criminalium rerum desiere apud doctores paulo post initium sæculi XIII. Vide infra in Azone.*

(h) *Doctores legum passim in antiquis monumentis civitatis nostræ* Domini legum *appellantur.* Statuimus, quod Domini legum non faciant pactum, nec juramentum cum aliquo pro mutanda contrata causa studii. *Ita in Statutis mss. Populi Bonon. an. MCCLII. in unum collectis, sed multo ante editis. Item ibidem.* Quod Domini legum dare debeant consilium potestati & judicibus Communis Bonon. *Et ita alibi passim.*

(i) *Populum Bononiensem dico, quia olim civitatis nostræ populare regimen fuit. Illud sæculo XIV. paulatim elanguit, ac fere extinctum est. Successit Senatus, cujus nobilissimi ordinis præcipua auctoritas deinceps fuit.*

qui & alia multa deinceps indulsit legum doctoribus, & studiosis, quæ postmodum magna ex parte communicata sunt aliarum facultatum, & maxime juris canonici professoribus.

XXVIII. Sed doctoribus legum præcipuus semper honor habitus est a Populo Bononiensi. Iis ante omnes locus datus in consilio civitatis, (a) ac nihil publice actum, quod alicujus momenti esset, iis inconsultis: ut vere dici possit civitatem nostram ad tantam magnitudinem, qua nunc est, & ad eam potentiam, qua erat XII. & XIII. sæculo, cum magnam Æmiliæ partem subjectam habebat, quod jurisprudentium consilio regeretur, pervenisse. Hinc facile intelligi potest, cur priscis temporibus, cum aliarum disciplinarum studia cuique paterent, legum professionem non alii fere sequerentur, quam nobiles viri, & primarii cives. (b) Tales fuere nostri legum professores pletique omnes usque ad sæculum XV. & multo etiam serius. Contra vero Philosophiæ, Medicinæ, & humaniorum literarum professores Academia nostra plerumque habuit nulla olim generis commendatione illustres, plerosque etiam exteros, nostris civibus facile concedentibus, quibus earum facultatum professio, nec æque nobilis, nec æque etiam quæstuosa videbatur. Sed ne ipsi quidem professores juris canonici initio fuerunt pari honore cum doctoribus legum apud majores nostros: quamquam progressu temporis, ac præsertim postquam laici homines cives nobilissimi hanc facultatem profiteri cœperunt, quam soli ecclesiastici olim sequebantur; doctores decretorum, non solum æquati sunt, sed prælati etiam doctoribus legum. Atque hæc hactenus de nostra Jurisprudentiæ schola, ejusque antiquitate, & præstantia. Deinceps de claris ejusdem professoribus, qui usque ad annum MCCC. vixerunt, servato temporum ordine dicendum erit.

I.

IRNERIUS.

QUamvis ante Irnerium non omnino jacerent Jurisprudentiæ studia, ut satis demonstratum est; exiguos tamen progressus ad illud tempus fecerant. Ille omnium primus leges Romanas ex veteri barbarie caput erigere nitentes fustulit, & pristinæ dignitati restituit. Sed vir tantus, ac tam bene meritus de literis, ac de humana societate, vix nomine notus est, & quæ de illo narrantur, plerumque incerta, dubia, & fabulis non raro admixta. Ac nomen quidem ejus Germanicam originem prodit. Est enim genuinum hujus hominis nomen, non Irnerius, uti nunc dicitur, sed Wernerius, Warnerius, sive Guarnerius, quod miris modis ab imperitis scriptoribus detortum, vel vitio sermonis corruptum est, (c) ac tandem ex ea corruptione Irnerius effluxit, quod omnibus deinde placuit. (d) Hæc autem ejus nominis inversio in causa fuisse videtur, cur aliqui existimarint primum Romanæ Jurisprudentiæ instauratorem Warnerium,

(a) *Consilium Populi Bononiensis non eadem semper forma fuit. Aliquando ex CC. delectis viris, aliquando ex DCCC. quandoque etiam ex MM. constabat. Sed in eo semper primo loco, & quidem supra numerum, descripti fuere doctores legum, & decretorum, ut ex antiquis tabulis manifestum est.*

(b) *De judicibus hanc legem tulit Lotharius I.* De judicibus inquiratur si nobiles, & sapientes, & Deum timentes constituti sint... Quod si viles personæ, & minus idoneæ ad hoc constitutæ sunt, ejiciantur. *Crediderim aliquod vestigium hujus antiqui moris in Italia superfuisse Irnerii ætate, ut quoniam viles homines a judiciis exercendis arcebantur, iidem ab Jurisperitorum ordine universo excludendi censerentur.*

(c) *Brenemannus variis modis hujus hominis nomen efferri narrat ex Bynkershoekio; nam & Irnerium, sive Yrnerium, Hirnerium, vel Hyrnerium, Wirnerium, Wernerium, Wernerum, Wernherium, Warnerium, & Guarnerium alicubi dictum esse ait, nec deesse, qui Ireneum vocet, genuinum autem nomen videri Werner, aut Warner, quæ vox Teutonica, cum difficile ab Italis pronunciari possit, in Irnerius degeneraverit. Brenman. de Pandect. Pisan. Lib. I. c. V.*

(d) *Wernerii, sive Warnerii nomen sigla W expressum in antiquis libris erat. Hæc facile in Y. conversa est, eique addita literula r, ut esset Yr. Hinc enatum videtur Yrnerii, mox Irnerii nomen. Ita conjicit Cl. Mentius.*

rium, five Guarnerium, alium fuiſſe ab Irnerio noſtro, pro quo etiam Ireum neſcio quem, gratis omnino confictum, nonnulli inrruſerunt. (a)

II. Ex eo autem, quod verum Irnerii nomen Warnerius, five Guarnerius Germanicam originem redoleat, pluribus perſuaſum eſt illum patria Germanum fuiſſe. (b) Nec deſunt etiam qui Mediolanenſem, (c) & qui Florentinum dicaut. (d) Sed nihil vetat, quominus & Italus, & quidem Bononienſis fuerit, quamvis Germanicum nomen tulerit. Et vero Bononienſem fuiſſe plura demonſtiant. In primis vetus charta anno MCXIII. ſcripta, quam edidit in Hiſtoriarum Ravennatium libro quinto Hieronymus Rubens. In ea *VVarnerius de Bononia*, cum aliis judicibus & cauſidicis adfuiſſe dicitur, cum Mathildis comitiſſa *in loco Baviana* jus diceret. (e) Triennio poſt idem Warnerius in placito Henrici V. Imperatoris, quod a Muratorio editum eſt, Bononienſis dicitur, (f) & rurſum in alio ejuſdem Imperatoris placito, quod inſequenti anno MCXVII. ſcriptum eſt, a Muratorio item editum. (g) Adde & Landulphum ſeniorem, magnæ auctoritatis ſcriptorem, & fere ſynchronum, qui illum appellat *magiſtrum Guarnerium Bononienſem*, (h) ut jam de ejus patria dubitare non liceat. Nam qui Germanum, aut alia quavis ex natione dicunt, nec antiquitatis prærogativa gaudent, nec ullum ſatis probabile argumentum pro ſe afferre poſſunt.

III. Hunc aliqui exiſtimant CPolim diſcendi ſtudio profectum, ibique non ſolum græcas literas didiciſſe, ſed ſedulam quoque operam Juriſprudentiæ navaſſe, atque ita juris Romani ſcientiam ex ea civitate in Italiam, ubi jamdiu amiſſam fuiſſe putant, revocaſſe. Aliis tamen probabilius videtur, Irnerium juris Romani addiſcendi cupidum Ravennam profectum eſſe, ubi nondum omnino extincta erant ea ſtudia, quemadmodum ex S. Petro Damiano intelligimus. (i) Sed hæc etiam gratis aſſeruntur, nec ullus eſt antiquus auctor, qui horum aliquid memoriæ prodiderit. Ac de allata ab Irnerio in Italiam legum ſcientia ex urbe CPolitana non immerito Donatus Antonius Aſtenſis Janum Vincentium Gravinam ridet, (k) qui hanc fabulam ex Mornacio, & Cironio nimis credulus acceperat. (l) Græcas autem literas Irnerio ignotas manifeſtum videtur. Si enim eam linguam noviſſet, quæ ſunt in legum libris græce ſcripta, interpretatus eſſet, ut ea auditoribus ſuis exponere poſſet. At certum eſt, vivente Irnerio, id a nemine adhuc tentatum. Itaque aliqui exiſtimarunt hanc laudem tribuendam fuiſſe Bulgaro Irnerii diſcipulo. Sed id etiam falſum eſt: Burgundioni enim Piſano, qui alia multa ex græco in latinum tranſtulit, id debuere veteres JCti, ut quæ in libris legum græce ſcripta ſunt, latine reddita poſſent intelligere. (m) Floruit autem Burgundio annis non paucis poſt Irnerium, quippe qui ætatem pio-

(a) *Vid. Guil. Grandi Nuova Diſamina della Stor. delle Pand. Piſ. P. II. c. IV.*

(b) *Brenneman. l. cit. Pancirol. de clar. leg. interpr. L. II. C. 13. Forſter. Hiſtor. jur. civ. &c.*

(c) *Vid. Brencmann. l. cit.*

(d) *Vid. Donat. Anton. Aſten. Dell' uſo e autor. della rag. civ. C. V. & Brencman. l. cit. p. 53.*

(e) Anno ab incarnatione domini milleſimo tertiodecimo menſe Madii indictione VIII. cum adeſſet domina Matilda grandis ducatrix & comitiſſa marchionis Bonifacii filia in loco Baviana, ibique cum ea Ubaldus judex & Bonus judex, Albertus de Adigerio, & Petrus judices, & Siginfredus judex, cauſidicus quoque Warnerius de Bononia, Lambertus &c. *Hieron. Rub. Hiſt. Rav. L. V. p. 328.*

(f) Dum in Dei nomine die Sabati, quæ eſt ſexta dies intrancte menſe Martii in loco Cubernule ſcilicet in canonica ſancti Remigii Henricus Dei gratia quartus Romanorum Imperator Auguſtus in conſilio ſtaret pro ſui imperii, ſuorumque fidelium utilitate, adeſſent cum eo Warnerius Bononienſis, Ubaldus de Carpeneta, Ribaldus Veronenſis &c. Factum eſt hoc anno ab incarnat. Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo centeſimo decimo ſexto indictione VIII

✠ Ego Wernerius judex affui & ſubſcripſi. *Murator. antiq. Ital. med. ævi Diſſert. LIII. To. IV. col. 625.*

(g) Dum in Dei nomine die Sabati Henricus Dei gratia Imperator in judicio reſideret, & adeſſent cum eo Wernerius Bononienſis, Ubaldus de Carpenedia &c. *Ibid. Diſſert. XXXI. To. II. col. 944.*

(h) Magiſter Guarnerius de Bononia, & plures legis periti, populum Romanum convenit &c. *Landulph. Senior. Hiſtor. Mediolan. c. XXXII. apud Murator. Rer. Ital. Scriptor. To. V. col. 502.*

(i) *S. Petr. Dam. Opuſc. de parentelæ grad. c. 8.*

(k) *Donatus Ant. Aſt. L. II. c. V. p. 133.*

(l) *J. Vinc. Gravina de ortu & progreſſ. jur. civil. Lib. I. c. 143.*

(m) *Vide quæ infra dicentur in Bulgaro Irnerii diſcipulo.*

produxit ad exitum usque sæculi XII. (a) Neque minus a vero alienum judico Irnerium Jurisprudentiam ex schola Ravennate Bononiam comportasse. Ut enim libenter concedo apud Ravennates non incelebres aliquos legum professores sæculo XI. vixisse, ita nulla mihi ratio succurrit, silentibus antiquis scriptoribus, cur Irnerius Ravennam proficisci debuerit ad Jurisprudentiam adipiscendam, quam suo sibi marte comparavit, & ad quam potuisset initiari, si voluisset, in schola Bononiensi, quam nullam non fuisse ante Irnerium, supra ostendimus.

IV. Est hic omnino audiendus Odofredus, illustris Irnerianæ scholæ alumnus, qui unus omnium aliquid scripto tradidit de ejus scholæ initiis, & de ejus fundatore Irnerio. Quamquam enim annis multis post Irnerium vixerit, quippe qui anno MCCLXV. decessit, & antiquæ Historiæ parum peritus fuerit; non video tamen, cur ei fides abneganda sit, cum ait Irnerium prius docuisse *in artibus* in civitate nostra, dein se ad Jurisprudentiam contulisse, ac studuisse *per se sicut potuit* in legibus. Hæc narrat Odofredus ex auctoritate, & traditione majorum, idest Irnerianæ scholæ doctorum, qui perpetua successione ab Irnerio ad Odofredum ipsum pervenerunt, quem reputare possumus ultimum ejus scholæ moderatorem: etenim post illud tempus schola Bononiensis unum fere Accursium secuta est. Sed juvat Odofredum ipsum suis verbis dicentem audire, quamquam enim sermo ejus horridulus est, & incultus, tamen nativa quadam simplicitate placet. Sic ergo Odofredus auditores suos in schola alloquitur. *Debetis scire vos, Domini, quod sicut nos fuimus instructi a nostris majoribus, dominus Yrnerius fuit primus, qui fuit ausus dirigere cor suum ad legem istam. Nam dominus Yrnerius erat magister in artibus .... & dominus Yrnerius studuit per se, sicut potuit, postea cœpit docere in jure civili.* (b) Similia habet alio loco Odofredus: *Segnori, dominus Yrnerius, qui fuit apud nos lucerna juris, idest primus qui docuit in civitate ista, nam primo cœpit esse studium in civitate ista in artibus. Et cum studium esset destructum Romæ, libri legales fuerunt deportati ad civitatem Ravennæ, & de Ravenna ad civitatem istam. Quidam dominus Pepo cœpit auctoritate sua legere in legibus, tamen, quidquid fuerit de scientia sua, nullius nominis fuit. Sed dominus Yrnerius, dum doceret in artibus in civitate ista, cum fuerunt deportati libri legales, cœpit per se studere in libris nostris, & studendo cœpit docere in legibus, & ipse fuit maximi nominis, & primus illuminator scientiæ nostræ.* (c) Hactenus Odofredus a quo duo hæc intelligimus, Bononiæ scilicet antiquissimam scholam fuisse, in qua Irnerius Philosophiam, eique cognatas facultates, quas artium nomine hodie dum appellatas novimus, docuerit, antequam ad Jurisprudentiam accesserit. (d) Quare manifesti erroris convincitur Muratorius, cum solam Jurisprudentiæ scholam diu in civitate nostra viguisse autumat, reliquarum vero facultatum studia multo serius in Academiam nostram inducta. (e) Deinde constat Irnerium nec alibi liberales artes professum, quam Bononiæ, nec alio migrasse, ut leges Romanas addisceret.

V. Sed quam felici omine Irnerius relictis artium studiis ad leges accesserit, novæ scholæ ab eo institutæ celebritas ostendit, & judicium omnium nationum, quæ ab Irneriana schola, quasi ex fonte, Jurisprudentiam hauserunt. Placuit ejus nova docendi ratio, placuere ejus glossæ elegantes & breves, quæ reconditas legum opes nitide & candide exponebant, ut ferri nullo modo possit Catellianus Cotta, (f) aliique pecudum instar ejus judicium secuti, qui dicere ausi sunt Irnerium immerito *juris lucernam* appellari, cum non lucem sed tenebras ejus glossæ legum libris induxerint. Qui hanc contumeliam Irnerio irrogant, nullo modo perspectum habuerunt, quam interpretandi rationem secutus sit,

(a) *Obiit anno MCXCIII. ut ex ejus epitaphio apud Grandium ep. de Pandect. p. 100.*

(b) *Odofred. in l. sane si hæc C. de sacros. Eccles.*

(c) *Odofr. in l. jus civile. ff. de justitia & jure.*

(d) Signori: Dominus Yrnerius, qui logicus fuit, & magister fuit in civitate ista in artibus, antequam doceret in legibus &c: *Odofred. in l. ult. C. de in ins. rest. min. Similia habes aliis locis.*

(e) *Murator. Annali d' Italia An. 1116. & Antiquit. med. ævi dissert. 44.*

(f) *Casell. Cotta recens. Juris Interpr. V. Irnerius.*

sit, & in scholam suam induxerit Irnerius. Fuerunt ejus glossæ breves, & elegantes, (a) & illæ quidem non continenti oratione scriptæ, sed intercisæ, & ad loca tantum obscuriora legum & difficiliora appictæ. Atque hæc optima, & commodissima est ratio interpretandi veteres libros, quam primi & antiquissimi cujusque facultatis interpretes usurparunt. Visuntur adhuc in pluteis bibliothecarum, quæ antiquis libris abundant, veteres codices manu exarati ejusmodi glossematibus, brevibusque adnotationibus instructi, quas vulgo glossas interlineares appellare solent, quia inter ipsas scripturæ lineas insertæ sunt, & raro ad occupandum libri marginem excurrunt. Erat autem hæc interpretandi, sive, ut ajunt, glossandi stilo maxime familiaris sacrorum bibliorum interpretibus, eamque instituto suo opportunissimam censuit Irnerius, cujus *interlineares glossæ* sæpissime memorantur ab Odofredo, (b) quod de aliorum veterum JCtorum glossis non æque dictum reperio. Sed hanc magistri sobrietatem, qui post illum ad interpretandas leges accesserunt, non admodum diu tenuerunt: cum enim suas singuli glossas, & adnotationes, primum exemplo & æmulatione magistri, post autem vel novitatis amore, vel ostentatione ingenii in medium afferrent; paulatim enatæ sunt immanes illæ, quas cernimus apparatuum, lecturarum, repetitionum farragines, quas non injuria multi conquesti sunt, non lucem afferre legibus, sed tenebras & caliginem. Sed procul abfuit ab hac culpa Irnerius, cujus glossæ cujusmodi fuerint, si quis nosse cupiat, præter illas, quas identidem Azo, (c) Odofredus, (d) aliique veteres commemorant, ac de brevitate, & elegantia commendant, earum specimen videre poterit, quod ex codice Vaticano, venerandæ antiquitatis in appendice damus. (e) Sunt in eo codice Irnerii glossæ, quantum conjicere licet, puræ putæ, nec aliorum doctorum glossis admixtæ. Eæ sunt, ut plurimum, interlineares, ac semper certe breves, & elegantes. Multæ leges intellectu faciliores, vel glossis omnino carent, vel rarissimas habent. Authenticæ autem non sunt Codicis legibus insertæ, sed ad marginem, vel in summa, aut ima pagina, glossarum instar, appictæ, nec semper iisdem verbis expressæ, quibus nunc in libris editis leguntur. Desiderantur etiam interdum aliquæ ex Authenticis, quas in editis habemus, & quædam abundant. Optandum esset, ut ex certis indiciis ejus libri ætatem cognoscere liceret. Ac mihi sane, quantum ex literarum forma conjicere possum, non videtur scriptus post Irnerii tempora. Accedit, quod sunt in eo libro unius Irnerii adnotationes, & glossæ. Credibile autem non est, si post Irnerium scriptus esset, voluisse illum quisquis fuerit, qui eum librum sibi exscribendum curavit, carere omnino eorum glossis & interpretationibus, qui post Irnerium interpretandis legibus claruerunt. Inde etiam ejus antiquitas comprobatur, quod non solum secundi, sed primi etiam Friderici constitutiones ab eo absunt. Sola autem Auth. *Sacramenta puberum*, (f) quæ est Friderici I. in ima pagina, & quidem minus antiqua manu, scripta est, ut multo post exaratum librum additam appareat.

VI. Sed quod magis in eo Vaticano exemplari quispiam miretur illud est, quod non solum tres postremi Codicis Justinianei libri in eo desunt, sed multæ etiam leges in novem prioribus libris desiderantur. Ex eo intelligi potest ob eamdem causam, cur tres postremi Justinianei Codicis libri, tamquam minus neces-

(a) Hic glossat dominus Irnerius elegantissimis verbis. *Odofr. in l. manumissiones. ff. de justi. & ju. & ita sæpe loquitur, cum Irnerii glossas producit.*

(b) Ad istud breviter respondebo, ut dixit dn. Yr. & hoc dicit interlinearis sua in libris antiquis, servum fugitivum sui furtum facere dicit ipse, non in eo, quod homo est, sed in eo, quod servus: non inspecto jure naturali, sed jure gentium inspecto. *Odofr. in l. jus civile. ff. de justi. & jure.* Unde vos assignabitis rationem talem; sicut declarat glossa interlinearis dn. Yr.... & dicit sic litera ista: duo pluresve possunt habere in solidum usum balnei, vel portici, vel campi. Dicit glo. Yr. inspecta licentia juris, non considerata potentia facti. *Odofred. in l. si duobus vehiculum. ff. commodati, vel con.* Ubi dicitur quod nullus purpuram audeat vendere. Interlineavit dn. Yrnerius *nescio quare*. Sed Segnori, si ipse nescivit debuit scire. *Odofred. in l. Fucandæ C. quæ res vendi non possunt.*

(c) *Vid. Summam Azo. tit. de jurisdic. om. jud. ubi jurisdictionis definitionem ponit.*

(d) *Odofred. l. cit.*

(e) *Append. N. I.*

(f) *Lib. II. C. ad tit. si adversus venlit.*

necessarii, olim negligebantur, nec scribi etiam solebant cum novem prioribus libris; sic ne ipsos quidem novem priores libros integros aliquibus placuisse, multasque leges, quod minus necessariæ reputarentur, omissas. Itaque illud accidit Justiniani Codici, quod ejus Novellis, quarum plures in antiquis libris desideramus, ob eamdem causam ab legum studiosis omissas, quod scholæ, & foro minus utiles reputarentur. (a)

VII. Est etiam illud peculiare in Vaticano exemplari, quod Codicis libri non per titulos, ut in aliis exemplaribus, sed per capitula distinguuntur, & aliqua etiam identidem in ipsius titulis, sive capitulorum argumentis, varietas, & discrimen cum editis libris reperitur. (b) Et licet leges ipsæ in hoc codice admodum emendate scriptæ sint; tituli tamen, sive capitulorum inscriptiones non raro mendosissimæ sunt & confusæ. Atque in hunc fere modum detruncata & mutila fuisse arbitror Codicis Justinianei exemplaria, quæ ante restituta Jurisprudentiæ studia in usu erant. Nec meliori usum exemplari Irnerium ipsum puto, cum primum ad Codicem interpretandum accessit. Quare, ni meæ me rationes fallunt, in hoc Vaticano exemplari primos Irnerii conatus in jure civili enucleando deprehendere licet, quos deinde perfecit, cum integrum, sanumque Codicis exemplar nactus, libros apte per titulos distinxit, priores glossas & adnotationes ad incudem revocavit, &, quod caput est, Authenticas, ut vocant, sive novas constitutiones suis quasque locis aptavit, rejectis nonnullis, ac nonnullis etiam adscitis, quæ in prima operis informatione vel admiserat, vel rejecerat. Atque hinc etiam apparet, Irnerium haud sane indignum ea laude, qua donari solet, quod nimirum *variis codicibus undique coactis, & simul collatis, atque pluribus ex fragmentis judicio & acumine suo commissis, sparsa juris membra collegerit, quemque nunc habemus voluminum ordinem in regiones, ætatesque omnes, additis obscuriorum locorum interpretationibus transmiserit.* (c)

VIII. Non sum equidem nescius magnum esse inter eruditos JCtos dissidium quoad Authenticarum epitomas Codici insertas. Et quamvis olim adeo certum vulgo reputaretur id Irnerii inventum fuisse, ut ne dubitaret quidem ea de re quisquam; postea tamen exorti sunt acri judicio viri, qui hanc laudem Irnerio, vel non temere tribuendam, vel novis etiam rationibus plane auferendam putaverint. Rursum inter eos, qui Irnerio tribuunt Authenticas Codici additas, non desunt plures, qui eum graviter accusant, quod vel Punica fide, vel per summam inscitiam Authenticarum epitomas Codici inferendas concinnaverit, quarum aliquæ extra locum collocatæ, aliquæ non rectam continere sententiam dicuntur, Sed mei instituti non est hoc loco Irnerianæ doctrinæ apologiam contexere, quod ad legum professores pertinet, & alii diligenter fecerunt. (d) Nam de ejus Punica fide quod aliqui suspicantur; plane calumniosum reputo. Quis enim sibi suadebit tantæ auctoritatis virum non bona fide egisse, cum Novellarum excerpta Codicis legibus vel corrigendis, vel moderandis, vel supplendis insereret? Patebant unicuique Novellæ ipsæ, sive ex Juliani Epitome, sive ex Authenticorum, ut vocabant, libro. Quare unusquisque potuisset Irnerium falsi arguere, si quid ex Novellis decerptum contra rectam, veramque, & palam receptam earum sententiam, mala fide, in Codicem intulisset.

IX. Quantum ad eos attinet, qui ab Irnerio negant Authenticas Codici insertas, non video quid respondere possint Azoni, Odofredo, & Accursio, qui quoties Authenticarum epitomas Codici additas interpretantur, vel unum Irnerium

(a) *Accursius non plures, quam IIC. ex Justiniani Novellis interpretatus est, quamvis earum numerus ad CLXVIII. excrescat; ceteris nimirum ab schola, & foro olim exulare jussis. Vid. Anton. Contium in præfat. ad Novellas., & Gravinam de ortu & progressu Jur. Civ.* §. CXXXV.

(b) *Patet id hoc uno exemplo; sic enim describuntur secundi libri capitula initio ejus libri:* Incipiunt capitula secundi libri. I. De edendo. II. De in jus vocando &c. VIII. De errore advocatorum vel libellos confitientium. VIIII. Ut quæ desunt advocationi partium judex suppleat. X. De causis quibus irrogatur infamia. XVI. Ne fiscus vel res per procuratorem alien. &c.

(c) *Gravina de ortu & progressu Jur. Civ.* §. CXLIII.

(d) *Vid. Alex. Arnoldi Pagenstecheri differt.* Irnerius injuria vapulans.

rium memorant, tamquam earum auctorem, vel neminem prӕteres. Habemus Azonis commentaria in Codicem, fcripta ab Alexandro a S. Ægidio ejus difcipulo, in quibus paffim Irnerio tribuitur Authenticarum coaptatio ad Codicis leges. (a) Sӕpius etiam Irnerium memorat Odofredus, ubi de Authenticis Codici adjectis ex occafione differit. Scrupulofe autem diftinguit, & lectorem monet fi verbum aliquod eft ab Irnerio adjectum, ad coaptandam, atque, ut ipfe loquitur, continuandam Authenticam cum Codicis legibus, ne quis fcilicet, quӕ Irnerii verba funt, pro verbis Authenticӕ, hoc eft novӕ conftitutionis, accipiat. Itaque expofiturus Auth. *Ad hӕc. de judiciis. l. III. C.* monet duas illas voculas *ad hӕc* non effe verba legis, fed Irnerii aptantis, & conjungentis Authenticam illam cum fuperiori lege. (b) Similia habet pluribus locis. (c) Quoties autem fert occafio, ut in interpretandis Authenticis Irnerium nominet, fic de illo loquitur, ut non dubitet, quin ille unus ante omnes eas novarum conftitutionum petiochas Codici adjecerit. Ita Irnerio tribuit, quod Ecclefiӕ Romanӕ privilegium centenariӕ prӕfcriptionis in Auth. *quas actiones. C. de Ss. Ecclef.* competere dixerit, contra quam a Juftiniano in alia conftitutione, qua, ut fibi videtur, priorem correxit, fit prӕfcriptum. (d) Quod fi quando acciderit, ut aliquis legum profeffor, non contentus Irnerii brevitate in illis periochis contexendis, fontes ipfos adierit, & Authenticam aliquam uberius & prolixius ex ipfo Novellarum libro eduxerit; id fedulo monet Odofredus. (e) Similia habet Odofredus de Hugolino, celebri legum profeffore, qui paulo ante Odofredum ipfum floruit. (f) Sed pofteriores iftӕ Azonis, & Hugolini curӕ ad unam vel alteram Authenticam, Codici jam infertam, uberius, & ut ipfis videbatur, clarius ex Novellarum corpore extrahendam, non videntur epitomas illas primum ab Irnerio in Codicem inductas e gradu deieciffe. Certe Auth. *nifi rogati* fatis brevis eft, uti nunc legitur in vulgaris Codicis Juftinianei libris, nec Odofredus ipfe videtur eo loco probaffe Azonis, & Hugolini confilium, qui Auth. illam uberius extraxerant ex libro Novellarum. Ait enim Auth. illam, ut ab Irnerio expreffam, faris claram, & intellectu facilem fuiffe, fecus autem, ut apud Azonem legebatur. Quod fi quis noffe cupiat, quantum differat ejus Novellӕ excerprum, ut prius ab Irnerio concinnatum fuerat, ab eo, quod Azonis cura poftmodum effectum eft, utrumque totidem verbis in ipfius Azonis commentariis in Codicem reperiet. (g)

X. Accurfius Azoni, & Odofredo confentit in afferendis Irnerio Authenticis Codici infertis: fic enim habet in Auth. *in fucceffione. C. de fuis & legitimis: Nota quod hӕc verba* fola naturali, *non funt de corpore Auth. fed Irnerius pofuit.* (h) Hic vero mirificus mihi videtur Joannes Straukius, qui in ea differtatio-

(a) *Ita inquit hic Azonis exceptor & difcipulus ad Auth hoc jus porrectum C. de Ss Ecclef.* Dominus Y. tamquam vir fubtilis pofuit quӕdam de Auth illa in iftam, & ita ex prӕdictis duabus Auth. hanc compilavit. *Similiter ad Auth Generaliter autem. De ep. & cleric. eod. lib.* Hic autem dominus Yr. tamquam vir prudens affignavit Auth. *Non aliter loquitur aliis multis in locis ac prӕfertim ad Auth. nifi rogati. C. ad S. C. Trebellianam, ubi oftendit eam Auth. latius & uberius ab Azone ipfa extractam, quam ab Irnerio, & ad Auth fed cum teftator. C. ad Falcid. ac non uno loco lectorem monet, ut verba Irnerii Authenticam aptantis ad leges Codicis, ab ipfius Authenticӕ verbis rite diftinguat.*

(b) Ad hӕc: juxta hӕc. Et funt verba Irnerii continuantis iftam Auth. ad l. C. *Dixerat paulo ante:* Auth. ifta non legitur fuper hanc legem, ut corrigat eam, fed ut addat ei. *Odofred. in Auth. ad hӕc. C. de judiciis.*

(c) *Vid. Odofr. ad Auth. multo magis &c.*

(d) *Odofr. ad Auth. quas actiones.*

(e) *Ita poft legem fuper chirographariis ad Auth. fed novo jure: C. fi certum petatur:* Antiqui libri, *inquit*, fatis breviter habent hanc Auth. hic fecundum quod dominus Irnerius extraxit eam breviter de corpore Auth. fed dominus Azo diffufius extraxit eam de corpore Auth. *Eundem in modum loquitur ad Auth. nifi rogati. C. ad S. C. Trebell.* Quia, *inquit*, dominus Azo extraxit hanc Auth. alio modo de corpore Authenticorum, quam dominus Irnerius, ideo eft difficilis, fed fi quis habet eam, ut libri antiqui habent, & ficut dominus Irnerius extraxit eam de corpore Authenticorum, illa Auth. eft fane plana & facilis... fed dominus Azo aliter eam extraxit pinguius, & latius, fecundum quod libri novi habent.

(f) Or fignori, dominus Hugolinus extraxit eam prolixius, quando ivit ad librum Novellarum, & ficut ibi invenit, fcripfit eam hic. *Odofr. in Auth. nifi rogati. C. ad S. C. Trebellian.*

(g) *Azo ad Auth. nifi rogati. C. ad S. C. Trebellian.*

(h) *Gloffa in Auth. in fucceff. C. de fuis & legit.*

tatione, quam inscripsit *Irnerius non errans*, (a) magno eruditionis apparatu ostendere nititur, multo ante Irnerium Authenticas Codici adjectas fuisse. Cum enim se Accursii auctoritate premi videret, ad ea verba: *sed Irnerius posuit: At posuit*, inquit, *ceu glossam*, *posuit extra textum*, *Authenticæ interpretandi gratia: quæ verba postea in ipsam Authenticam errore librariorum assumpta*: (b) sed frustra nititur Straukius Accursii auctoritatem eludere; nisi enim Accursio & omnibus vulgo persuasum esset, Irnerio auctore, Authenticarum excerpta Codici indita fuisse; non erat cur ibi mentionem Irnerii faceret. Similem io modum loquitur Accursius in Auth. *defuncto. C. ad S. C. Tertullianum*, & in Auth. *qui res*. (c) *C. de Ss. Eccles.* Aperte autem ad Auth. *sed novo jure C. de ser. fugit.* omnes Authenticas ab Irnerio signatas asseruit super leges Codicis, ut de ejus mente dubitare non liceat. (d) Adjungere possum tribus istis JCtorum choryphæis aotiquissimum canonum professorem Huguccionem Pisanum, qui ante Azonem in scholis nostris floruit. Is enim, non secus ac Aao, Odofredus, & Accursius, ab Irnerio, sive, ut recte ait, Guarnerio, Authenticas Codici additas manifeste indicat in sua celebri Decretorum Summa, quam in Vaticano codice vidimus. (e)

XI. Sed illud decretorium videtur, quod Straukius, & ante illum alii plures attulerunt, ut Irnerio abjudicarent epitomas Novellarum in Codicem illatas. Ajunt enim, ætatibus multis ante natum Irnerium, Novellarum excerpta, sive, ut dicimus, Autheoticas Codici fuisse iofertas; idque cooftare ex epistola (f) S. Gregorii M. ad Joannem Defensorem, cui in Hispaniam euoti formam præscribit in clericorum judiciis servandam, atque præ ceteris Novellam constitutiooem allegat ex Libro I. Codicis, quæ est Auth. *presbyteros. C. de ep. & cleric.* Eraot igitur Magni Gregorii ætate Codici Justinianeo insertæ Novellarum laciniæ, quas Authenticarum oomine posterior ætas nuncupavit. Porro ex ea Magoi Gregorii epistola Gratianus decerpsit canonem *de persona XI. q. I. c.* 38. qui ita inquit: *De persona presbyteri... Ne vero objiciatur, quia de clericis hoc loquitur non de presbytero; sciendum est, quod superius in eadem constitutione lib. Cod. I. legitur appellatione clericorum etiam presbyteros & diaconos contineri: Verba autem legis ista sunt: Presbyteros autem, & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores, quos omnes clericos appellamus, & reliqua.* Ita M. Gregorius apud Gratianum io libris editis. At in antiquioribus libris manu exaratis res aliter habet. Neque etiam in omnibus Gratiani editionibus notæ illæ *L. l. Cod.* vel *L. Cod. l.* apparent: oam io Veneta, quæ prodiit anno MCDLXXXIII. sic habetur *L. cap. I.* Sed jamdiu monuerunt correctores Romani, ne in libris quidem mss. fatis certam esse Codicis adootatiooem eo loco factam, pro qua in aliis has siglas repererunt *L. I. c.* idest *c.* (constitutionis) *LI. Novellæ*. Atque id unum Straukio suspicionem ingerere debuisset de vitiata eius canonis adnotatione, atque ab eo diligenter investigandum fuerat, num revera S. Gregorius M. caput illud Novellæ ex libro Codicis primo in suam epistolam iotulisset. Sed is contra cum Carolo Molinæo (g) insultat correctoribus Romanis, sive, ut ipse appellat, criticis Gregorianis, quorum divinationem tanti valere inquit, quantum ei quisque tribuerit. (h) Ipse interim mala fide exscribit correctorum Romanorum emendationem, quo magis eorum justissimam conjecturam debilitet.

C XII.

(a) *Joannis Straukii Irnerius non errans, sive Dissertatio ad Auth. Quas actiones. C. de Ss. Eccles.*

(b) *Ibid. c.* 2.

(c) *Etiam Odofredus in Auth. qui res. C. de Ss. Eccles. monuerat, esse quædam verba in ejus Auth. contextu, quæ non erant de corpore Authenticorum, sed ipsius Irnerii.*

(d) Hæc verba non sunt in corpore Auth. sed sunt verba Yr. qui extraxit omnes Auth. signatas super leges Codicis. *Glo. ad Auth. sed now. post l. fugitivi. C. de ser. fugit.*

(e) Sed numquid sacerdotes debent reddi? Dixit quidam sic, propter Auth. quæ habetur in C. tit. de ep. & cler. & l. Di. lxxxi. si servus, ubi dicitur quod episcopalis dignitas non liberat a curia. Ergo multo minus sacerdotalis. Sed illa verba creduntur esse Guarnerii, nec sunt in corpore Authenticorum. *Hugue. in c. præterea Di.* 51. *extat in cod. Vaticano N.* 2280.

(f) *Est ep. LIV. Lib. XII. sive Capitulare II. sic enim inscribitur in edit. monachorum S. Mauri.*

(g) *Carol. Molin. Lect. Dolan. N.* 20. 21. 22. 23.

(h) *Strauk. l. cit.*

XII. At enimvero neque Gratianus in can. *de persona*, neque M. Gregorius in ea epistola, ex qua decisus est canon ille, ullam Codicis Justinianei mentionem fecerunt. Neque obstant Gratiani exemplaria typis edita, & aliqua etiam exemplaria epistolarum M. Gregorii, in quibus eam adnotationem Libri I. Codicis videmus; aliqua, inquam, exemplaria epistolarum sanctissimi Pontificis, non omnia; nam in editione, quam adornarunt monachi S. Mauri, nulla est Codicis mentio. Sic enim ibi habetur: *quia in eodem constitutione Lı. c. legitur, appellatione clericorum, etiam presbyteros, & diaconos contineri*. Monent autem accuratissimi editores, in Vaticanis quinque codicibus ita scriptum esse: *in eadem constitutione quinquagesimo primo capitulo:* ac rejecta Codicis importuna notatione, *sic explicari potest*, inquiunt, *quod habent plerique mss. Lı. c.* Habent igitur libri plerique manu exarati has notas *Lı. c.* quas viri illi doctissimi non interpretantur *Libro I. Codicis*, sed *quinquagesimo primo capitulo*. Quia vero etiam exemplaria manu exarata Gratiani, ut animadvertunt censores Romani, habent easdem notas, quibus non primus Codicis liber, sed quinquagesimum primum capitulum designatur; hinc apparet, numquam S. Gregorium M. Codicis Justinianei mentionem in illa epistola injecisse. Et quamvis posteriori ævo, librariorum imperitia, in libros editos ille error irrepserit; ætate Gratiani codices epistolarum M. Gregorii, ex quibus suum illum canonem exscripsit, nondum tale mendum contraxerant.

XIII. Sed non aliunde melius hæc controversia dirimi potest, quam ex antiquis epistolarum Magni Gregorii exemplaribus, ac præsertim ex Vaticanis, ad quos monachi S. Mauri, ut supra dictum est, appellant. Eos igitur diligentissime inspexi, permittente Dominico Passioneo Cardinali S. Romanæ Ecclesiæ bibliothecario, cujus gratia diu mihi, dum viveret, ad bibliothecam Vaticanam aditus patuit, & plurimum favente ejus bibliothecæ præfecto Josepho Simonio Assemannio præsule doctissimo. Sunt autem tres omnino codices antiqui epistolarum Gregorii M, quos reperire licuerit in bibliotheca Vaticana; licet monachi S. Mauri, nescio an memoriæ lapsu, quinque commemorent. Eorum primus, quadrata forma, & quadam literarum crassitie, totiusque scripturæ dissolutione, quæ usitata est in antiquioribus quibusque libris, summam antiquitatem demonstrat. (a) In eo codice sic habet jactatus ille locus epistolæ S. Gregorii: *quia superius in eadem constitutione Lj. capl. legitur appellatione clericorum aut presbyteros aut diaconos aut lectores & cantores quos omnes clericos appellamus*. In altero codice, qui priore quidem minus antiquus est, sed tamen infra sæculum XI. non videtur scriptus, eæ notæ ita sunt expressæ *Ll. cap.* (b) Tertius codex etiam minorem aliquanto antiquitatem præfert, sed minime tamen contemnendus. Is olim fuit Theodori de Leliis sacri palatii apostolici auditoris, emptus Parisiis cum aliis codicibus, ut in libri fronte adscriptum est. (c) In eo sic habetur: *superius in eadem constitutione l. 1. cap. legitur*.

XIV. His codicibus iuvicem collatis, facile coniici potest, veram & genuinam notationem constitutionis Novellæ a S. Gregorio M. indicatæ ex antiquioribus libris in minus antiquos aliquantulum corruptam pervenisse. Quæ enim in duobus primis est *Lj. capl.*, scilicet, quinquagesimo primo capitulo, ea in tertio minus antiquo est *l. 1. cap.*, quod ambiguitatem aliquam lectori potest ingerere. At monent editores Benedictini, in plerisque codicibus mss. esse has notas *Lı. c.* quæ magis etiam sunt ambiguæ. Sed ne ita quidem librum primum Codicis designant, quod in postremas denique editiones irrepsit, infelici amanuensium, aut editorum conjectura; qui cum notas illas baud recte intelligerent, & aliunde perspectum haberent, Authent. *Presbyteros* decerptam ex Novella Justiniani constitutione, quam affert S. Gregorius M., Libro I. Codicis insertam esse; propterea tam in Gratiani canonem, quam in S. Gregorii epistolam Codicis librum primum induxerunt, repugnante sancto Pontifice, qui de Codice Justiniani eo loco ne cogitavit quidem, sed capitulum quinquagesimum primum adduxit ejus constitutionis, cujus auctoritatem ante usurpaverat. XV.

(a) *Est codex Vatic. N. 621.*
(b) *Est codex N. 618.*
(c) *Est cod. Vatic. N. 619.*

XV. Sed incredibilis cuipiam videbitur, & fictitia tanta hæc unius constitutionis concisio, ut illud M. Gregorio fuerit caput quinquagesimum primum, quod nunc est decimum nonum; ei quidem in Novellæ CXXIII. capite XIX. leguntur ea verba, quæ M. Gregorius eo loco attulit. Levis profecto est hæc objectio; sed quis crederet ab Huguccione Pisano, Ferrariensi Episcopo, qui eodem sæculo, quo vixit Gratianus, Decretorum librum in nostris scholis interpretatus est, eam fuisse & prævisam, & solutam? At enimvero is in sua olim celeberrima Decretorum Summa ad ea verba *cap. LI in c. de persona: Sic vocat*, inquit, *paragraphos, (non constitutionem vel collationem) qui in eadem constitutione & collatione inveniuntur*. Nec curandum esse ait, si tot in quolibet libro non reperiantur, *quia in diversis libris varie ponuntur*. (a) Hinc autem novum, & invictum ducitur argumentum ad eliminandam tum ex Gratiani canone, tum ex Gregorii epistola Justiniani Codicis mentionem temere intrusam; constat enim, Huguccionis ætate non aliud in eo canone indicatum fuisse, & quidem apertissimis notis, quam primum & quinquagesimum capitulum Novellæ constitutionis CXXIII.

XVI. Hic autem obiter animadvertere licet, Gratianum, sive potius Magnum Gregorium, sicut ad ea verba, *appellatione clericorum etiam presbyteros & diaconos contineri*, capitulum LI. Novellæ constitutionis, quæ est de *episcopis clericis & monachis*, indicavit, sic ad alia verba ejusdem constitutionis, quæ paulo supra attulerat, capitulum LIII. indicasse. Id apparet tum ex Huguccione Ferrariensi Episcopo, (b) tum ex Gratiani editione Veneta anni MCDLXXXIII. quam miror a correctoribus Romanis non fuisse perpensam. Ac multo magis apparet id ex codice Vaticano epistolarum S. Gregorii M. omnium antiquissimo, quem supra laudavimus, in quo, ut secundo loco capl. LI., ita & primo loco capl. LIII. nitidissime est adnotatum, (c) quod equidem ad Justiniani Codicem referri non potest.

XVII. Cum hæc scripsissem, contigit mihi, ut in Vaticana bibliotheca viderim insignem canonum collectionem in pervetusto libro membranaceo, qui multo ante Irnerii & Gratiani ætatem scriptus est. (d) In ea collectione multæ ex M. Gregorii epistolis afferuntur, atque in his illa ipsa, quæ est ad Joannem Defensorem, ex qua sumptus est canon *de persona* apud Gratianum. XI. q. I. Sic autem ibi habet Gregorianæ epistolæ locus apud Gratianum vexatus: *Sicut hæc novellarum constitutio manifestat, quæ eloquitur de sacrotissimis & Deo amabilibus, ac reverentissimis episcopis, & clericis, & monachis imperante Justiniano pp. ag. Petro gloriosissimo pp. Kap. LIII. Si quis contra aliquem ... Ne vero obiciatur quia ecce de eodem clero loquitur non de presbytero, sciendum est quia superius in eadem constitutione quinquagesimo primo capitulo legitur &c.* Est hic per siglas expressum capitulum LIII. ejus constitutionis, at capitulum LI. non per siglas, sed integris dictionibus, &, ut ajunt, per consequentiam literarum adnotatum est; quo nihil clarius ad eliminandam ex epistola M. Gregorii, & Gratiani canone Justinianei Codicis mentionem. Hujus Vaticani libri in Appendice specimen damus. (e)

XVIII. Atque hæc paulo prolixius discutienda esse censui, ut funditus everteretur præcipuum argumentum, in quo tantopere sibi placuere Molinæus, & Straukius, & quotquot negarunt Authenticarum periochas Codici Justinianeo ab Irnerio adjectas. Quibus id unum concedere possumus, minus elegantem illam Novellarum versionem ex græca in latinam linguam, ex qua decerptæ sunt Au-

(a) *Huguc. ad c. de persona cit. ex cod. Vat.* 2280.

(b) *En integrum Huguccionis locum*. Capl. LIII. Sic vocat paragraphos, (non constitutiones, vel collationem) qui in eadem constitutione & collatione inveniuntur. Hic præcedit illum, qui sequitur, & tamen hic habetur capitulum LIII. & ibi habetur capitulum LI. & verum est, quod ille §. præcedit istum §. uno medio. Nec est curandum, si tot §. non inveniuntur in quolibet libro a principio tituli constitutionis usque huc, quod in diversis libris varie ponuntur. *Huguc. in Summa decret. l. cit.*

(c) *Cod. Vatic. 625. cit.*

(d) *Cod. Palatinovatic.* 580.

(e) *Vid. Specim. vetust. Cod. in Append. N. IV.*

thenticæ Codici infertæ, quamque aliqui non recte a Bulgaro factam existimarunt, (a) multo antiquiorem fuisse, utpote vel ipsi Gregorio Magno notam; id, inquam, concedere possumus, præterea nihil. Potuit autem Burchardus Vormatiensis, potuit Ivo Carnutensis ex hac Novellarum versione, quæ ante Irnerii ætatem cuique obvia erat, aliqua decerpere, & in suos Decretorum libros inferre: neque bona est Straukii argumentatio, dum hoc etiam argumento demonstrare nititur, Authenticas ante Irnerium Codici assutas fuisse, quia apud Burchardum, & Ivonem habemus Auth. *Item prædium*, & Auth. *Sed & permutare*, quæ sunt in I. Codicis libro I. *de Ss. Eccles.*; ex eodem enim fonte Burchardus, Ivo, & Irnerius haurire potuerunt. Neque hic dissimulanda est mira Straukii confidentia, qui Ivonem pronunciat annis omnino XIV. obiisse antequam Irnerius jus Romanum profiteri cœpisset. In quo errat insigniter; neque enim anno MCXXVIII. Irnerius primum se contulit ad jus civile interpretandum, ut Straukius existimat, sed multo ante, & quidem annis aliquot antequam Ivo, qui in vivis fuit ad annum usque MCXIV., extremum diem obierit; qua de re postea dicemus.

XIX. Sed sunt nonnulli, qui ita censent Authenticas Codici insertas ab Irnerio, ut non ipse omnes, sed aliquas post Irnerium Martinus, aliquas Azo, & aliquas etiam fortasse Rogerius, Bulgarus, Placentinus, Pillius, Joannes, Bagarottus, Roffredus, Jacobus, & Hugo de Porta Ravennate, (b) Hugolinus, Antonius Lius, aliique, qui XII. & XIII. sæculo restituendæ Jurisprudentiæ insudarunt, inter Codicis leges inseruerint. Est in hac sententia Cornelius Van Bynkershoek, qui dissertationem hac de re edidit, (c) in qua opinionem suam callide potius, & per aucupia verborum, ut mibi videtur, quam solidis rationibus defendit. Et quoniam inter Codicis leges, præter excerpta novarum constitutionum Justiniani Imperatoris, aliquot alias etiam habemus Friderici I. & II. quæ omnes Authenticarum nomine celebrantur, de postremis istis quæstionem non movebimus; neque enim ab Irnerio poterant in Codicem inferri, qui, cum Fridericus I. Imperio potitus est, jam decesserat. Ostendemus autem alio loco, quibus auctoribus in Codicem sint illatæ, & fabulam explodemus de JCtis Papiensibus (d) olim ab Alvarotto venditatam, & refricatam postea a multis, atque in primis a Straukio, Heineccio, aliisque multis, qui, JCtos Papienses Friderici II. constitutiones Codici inseruisse, existimant.

XX. Quoad Authenticas vero ex Justiniani Novellis petitas, audivimus jam quid Azo, Odofredus, Accursius, & Huguccio Pisanus, Ferrariensis Episcopus, existiment. Et quamvis aliquam ex bis novis Justiniani constitutionibus Azo ipse, & Hugolinus etiam ex Authenticorum libro latius, & uberius extraxerint, Irneriana brevitate non admodum contenti; ceteri legum interpretes hanc Azonis, & Hugolini libertatem non semper probarunt; ut apparet ex eo, quod Authenticas illas, quas supra uberius ab Azone extractas diximus, in editis Justinianei Codicis libris breves admodum, & exiles cernimus. (e) Quod si a tam multis, uti Cornelius Van Bynkershoek existimat, Authenticæ in Codicem inductæ fuissent; mira esset in iis diversitas in verborum contextu, & quandoque etiam in sententiis, unusquisque enim arbitratu suo Novellarum excerpta confecisset, & ad Codicis leges, ut sibi visum esset, accommodasset; in quo fieri nullo modo potuisset, ut maxima non appareret diversitas, & dissensio. Neque vero credibile est, Irnerium, cum id sibi proposuisset, ut seipsum, & ceteros legum studiosos eo labore, ac tædio levaret, ut novas Justiniani constitutiones, quibus Codicis leges vel emendabantur, vel supplebantur, in verboso illo, prolixo, & tricoso Authenticorum, ut vocabant, libro semper, ubi opus esset, investigarent; ac propterea earum constitutionum summa capita, & brevissima excerpta ad singulas Codicis leges aptare cogitasset; credibile, inquam, non est, aliquas tan-

(a) *Alciat. Parerg. Lib. 2. C. 40.*

(b) *Cornel. Van Bynkershoek dissert. de auctore, sive auctorib. Authentic. c. 1. p. 124.*

(c) *Extat inter ejus Opuscula Halæ edita 1729.*

(d) *Vid. infra in Hugolino Presb.*

(e) *Confer quæ supra dicta sunt de Auth. Nisi rogati ex Azone ipso, sive ex Alexandro de S. Ægidio in comment. ad Codicem.*

tantum ex iis constitutionibus excerpsisse, ceteras reliquisse intactas. Rursum, si ab aliis atque aliis Authenticæ Codici adjectæ fuissent; sicut Irnerium Azo, Accursius, & Odofredus tam sæpe commemorant, quidni & alios nominassent, cum aliquam Authenticam non ab Irnerio, sed ab illis in Codicem inductam interpretarentur? Et sane Joannes Cremonensis antiquissimus legum interpres, Azonis magister, in sua Authenticorum Summa (a) ad singulas quasque constitutiones diligenter adnotat, quænam ex iis Authenticæ sint decerptæ, & Codici addictæ. Atque inde apparet, Authenticas, quas nunc inter Codicis leges habemus, jam tum eo illatas fuisse.

XXI. At, inquit Cornelius Van Bynkershoek, Joannem Cremonensem in ea ipsa Summa ad constitutionem X. collationis VIII. ita scribere: *Ex hac constitutione quidam habent in C. in tit. prædicto super l. sacri affatus, vel super l. fin. Authenticam quæ incipit: Gloriosissimi quoque*. Et ad constit. 11. ejusdem collationis simile quiddam habet. At si quidam habent, inquit Cornelius Van Bynkershoek, non ergo unus Irnerius, sed alii atque alii Authenticarum excerpta Codici indiderunt. (b) Ita argumentatur auctor iste; sed non recte, meo quidem judicio. Authenticæ omnes, idest, Novellarum laciniæ suis quæque locis ad leges Codicis aptatæ erant, ætate Joannis Cremonensis; sed cum una, aut altera quibusdam legum professoribus minus necessariæ viderentur, propterea eas in suis codicibus adscribere omiserunt. Id sibi vult Joannes Cremonensis, nec aliud præterea. Dum ergo ait *quidam habent ex hac constitutione Authenticam* hanc, aut illam, id unum concludere potuit Van Bynkershoek, non omnes doctores, non omnes libros eam habere Authenticam. Quod si quidam habebant, quidam autem non habebant; jam tum in aliquos libros irrepserant non solum reliquæ Authenticæ, sed etiam una illa, & fortasse altera, quibus aliqui libri carebant. Non erat igitur expectandum, ut Azo, Rofredus, Bagarottus, aliique, qui post Joannem vixerunt, nova Authenticarum excerpta Codicis legibus agglutinarent. Atque ita Cornelius Van Bynkershoek, suis ipse telis conficitur. Quod autem auguratur de Accursio, Fridericum II. id honoris ei tribuisse, ut suas constitutiones ab eo in Codicem inferri voluerit; id vero lepidissimum commentum est. Anno MCCXX. edita est celebris illa constitutio de immunitate & libertate Ecclesiarum, ex qua decisa est *Auth. cassa. C. de Ss. Eccles.*, & aliæ plures Codici sub variis titulis insertæ. Eam constitutionem Fridericus, paulo postquam edita est, doctoribus Bononiensibus misit, ut in Codicem inferrent; quod ab iis diligenter perfectum est. (c) Erat autem Accursius per illud tempus nullius nominis & famæ, vix inter infimi subsellii professores, aut adhuc fortasse inter scholares numerandus. (d)

XXII. Sed mirabitur fortasse aliquis, Irnerium, cum Authenticorum librum uti spurium & apocryphum rejiceret, voluisse ex eo libro excerpta legum in Codicem ingerere. Ita autem sensisse de Authenticorum libro Irnerium, liquet ex ejus glossa *in l. 1. C. de emendat. Cod.* (e) quare ab Azone primum, mox ab Odofredo (f) accurate confutatus est. Sed ante utrumque, hunc errorem Irnerii notaverat, & rejecerat Joannes Cremonensis in prooemio ad Summam Authenticorum: quamquam hic potius nititur benigna interpretatione opinionem Irnerii non prorsus falsam ostendere. Itaque existimat, Irnerium non dubitasse quidem de auctoritate novarum constitutionum, quæ Authenticorum libro continebantur; sed offensum earum prolixitate, & cum in eis frustra requireret concinnitatem illam, elegantiam, & brevitatem, quam in ceteris Justiniani legibus admirantur omnes, sibi suadere non potuisse, librum tam verbosum, & incomptum, quoad verba, & totius orationis contextum, esse legitimum Justiniani fœtum. (g) Quod si re-

(a) *Edita est hæc Joannis Summa plerumque post Summam Azonis, & quidem sub ipso Azonis nomine; sed quoniam ejus prooemium est Joannis Cremonensis, non video cur Summa ipsa alium auctorem habere debeat.*

(b) *Bynkershoek l. cit. Cap. II. p. 145.*

(c) *Vid. infra in Hugolino Presbyt.*

(d) *Vid. infra in Accursio.*

(e) *Vid. commentar. Azonis in C. ad præfat. de emendat. Cod.*

(f) *Odofred. ibid.*

(g) Sed tamen, quod Irnerius voluit dicere, verum esse potest quoad dicta. Sed tamen authoritas a Justiniano data fuit. *Jo. Bass. in prooemio ad Summam Authentic.*

si revera spurium, & apocryphum eum librum reputasset, adeo nullam ex eo libro particulam inter purissimas Codicis leges induxisset, ut illum potius omnino ab JCtorum republica, quam ipse primus, ut ita dicam, instauravit, diuque moderatus est, eliminandum curasset. Fieri etiam potest, ut aliquando eum librum repudiaverit, post autem certis rationibus convictus agnoverit, eum esse genuinum; & tunc tandem ejus excerpta Codici inserere cogitaverit. Atque id verosimilius judico, si quidem vera sunt, quæ narrat Odofredus de Irnerio: qui cum causam aliquando in foro defenderet, eique adversarius legem quamdam ex Authenticorum libro opponeret; apage, inquit, bone vir, neque enim Justinianum habet auctorem liber ille, sed ineptum quemdam monachum. Itaque neque stilo, neque ordine, aut ulla re prorsus cum aliis Justiniani libris convenire deprehenditur; neque per titulos distribuitur, sed per collationes; nec leges sub congruentibus titulis dispositas continet, sed prolixas constitutiones seorsim editas. (a) Hisce de causis infirmare nitebatur hujus libri auctoritatem Irnerius; si Odofredo fides.

XXIII. Quod hic vero mussitasse dicitur Irnerius de monacho auctore libri Authenticorum, alii retulerunt ad epitomen Novellarum a Juliano antecessore editam, qua Burchardus, & Ivo, & alii passim ab antiquiori ævo usi sunt; sed nostri tamen Irnerianæ scholæ interpretes non magni fecerunt, quod in ea constaret, totidem verbis latinas ex græcis non esse factas Justiniani constitutiones Novellas. Huic itaque antepofuerunt incomptam illam, & inelegantem versionem, in qua verbum verbo scrupulose redditum erat; atque hanc Authenticum, sive librum Authenticorum dixerunt. (b) De Juliani epitome in hanc sententiam loquitur Huguccio Ferrariensis Episcopus antiquus juris pontificii interpres in nostris scholis, qui eam tribuit pseudomonacho Juliano, nec esse authenticam dicit. (c) Atque hinc etiam, ni fallor, conjici potest, non ante Irnerii ætatem decisas esse ex Authenticorum libro particulas, quas Codicis legibus interjectas habemus. Hac enim una de causa videntur Juliani Novellæ, quæ ante Irnerium summam obtinebant auctoritatem, e gradu dejectæ fuisse, quod, illis relictis, ex libro Authenticorum suppetiæ novarum constitutionum Codici Justinianeo sint allatæ. Tunc Authenticorum libri auctoritas crevit, & ex Juliano antecessore pseudomonachus Julianus confictus, Novellarum auctor est habitus. Sed de his hactenus.

XXIV. Itaque Irnerius, cum primo repudiasset Authenticorum librum, uti spurium, & a pseudomonacho confictum, quia nondum in eo discutiendo satis diligentem operam impenderat, solerti postmodum adhibita consideratione eum agnovit legitimum Justiniani fœtum, ejusque *totam utilitatem*, ut inquit Odofredus, (d) in Codicem transtulit. De aliis legum libris dubitatum est ab aliquibus, num Irnerio omnes innotuerint, & in schola ab eo expositi sint. Atque id aliqui negant de tertia Pandectarum parte, quam Infortiatum dixere. Eam primum a Rogerio expositam, & glossis instructam putant. (e) Sed hanc quoque Pandectarum partem Irnerio notam pro certo habeo, quem constat vel ipsam *Infortiati* vocem exposuisse. (f) Habemus etiam Azonis Summam in rubri-

(a) Or Segnori, ex ista litera colligitur argumentum contra dn. Ir. Qui dictus dn. Ir. eum allegaret semel in judicio, & oppositum sibi fuisset de quadam l. Auth. quæ ei contradicebat, ipse dixit: Vade, bone homo; quia liber ille non erat a Justiniano factus, sed a quodam monacho &c. *Odofred. l. cit.*

(b) *Vid. Ant. Contii præfat. ad Novellas.*

(c) Est & alius liber, qui appellatur Novellarum, & est quoddam opus, quod dicitur factum a Juliano apostata & monacho, nec est authenticum. *Hug. in summa Decret. ad c. de persona. XI. q. I.*

(d) Sed credo quod dominus Ir. dedit tunc tale responsum ideo quod non studuerat tunc adhuc in illo libro, unde necesse habuit dare tale responsum. Sed postea ipse mutavit talem opinionem suam, quod sapientis est mutare consilium in melius, & dixit, quod standum erat illi libro, & in illo libro studuit optime, & bene scivit eum, quod apparet ex eo, quod ipse totam utilitatem posuit super Codicem, signando Authenticas, quæ leguntur super Codice. *Odofred. l. cit.*

(e) *Vid. Guid. Grand. Nuova disamina &c. P. II. Cap. 4. p. 145.*

(f) Dicunt quidam secundo, quod Infortiatum dicitur, idest augmentatum, ... Unde dixit dominus Guarnerius, quod ex libro isto fuit augmentatum jus nostrum, ut dicitur de

bricas ff. vet. & Infort. in qua vix ullus Infortiati titulus est, seu rubrica, ad quam Irnerii nomen non sit adnotatum. Neque Guidoni Grandio assentior, cum negat Infortiati etymon ab Irnerio expositum; ac putat, eum, qui eam vocem, ut est apud Odofredum, exposuit, non Irnerium fuisse, sed vel Ircum, vel Henricum de Baila. (a) At Ircus ille JCtus fictitius est, nec umquam post homines natos fuit: nec umquam Henrici glossæ Irnerii nomine consignatæ fuerunt, ut Grandio, aliisque visum est; qua de re alibi dicemus. Sed quid Odofredo respondeas, qui ait, Rogerium fuisse primum Infortiati glossatorem? (b) Dicam, Odofredum esse intelligendum de amplo glossarum apparatu, quem fecerit Rogerius, cum Irnerius paucas Infortiati legibus inspersit. Nam certe Odofredus ipse fatetur, Infortiatum Irnerio notum fuisse, ut supra dictum est, & saltem aliquas ab Irnerio glossas in tit. ff. *soluto matrimonio* scriptas observat Donatus Antonius Astensis. (c)

XXV. Itaque vix fide ulla mihi dignus videtur Pancirolus, cum ab Irnerio non alios legum libros in schola expositos scribit, quam Codicem & Digestum vetus; neque enim haberi potuisset tamquam Romanæ Jurisprudentiæ instaurator, qui ceteras juris partes aut ignorasset, aut neglexisset. Neque Bononiensis schola tam celebris Irnerii ætate fuisset, ac multo minus civitas nostra jam tum ex legum studiis nomen sibi famamque comparasset, si eos solum libros Irneriana schola exposuisset. Narrat Odofredus, quo ordine in scholam Bononiensem illati sint legum libri; aitque, primum esse importatum Codicem, mox Digestum vetus, & novum, dein Institutiones, postea Infortiatum, denique tres libros Codicis postremos, & librum Authenticorum. (d) Cum autem postremum hunc librum & viderit, & excerpserit Irnerius, ut supra dictum est, multo minus credendum est, reliquos legum libros, præter Codicem & ff. vetus, fuisse neglectos. Atque huc etiam facit Urspergensis auctoritas, qui nisi totum juris civilis corpus scholæ commendatum fuisset ab Irnerio, non satis vere de illo dixisset, legum libros, qui dudum neglecti fuerant ab eo renovatos, & prout a Justiniano compilati fuerant, paucis fortasse verbis alicubi interjectis, distinctos; (e) quod cum de ceteris libris, tum maxime de Pandectis intelligendum est: nam Codex, Institutiones, & Novellæ etiam ante Irnerium minime negligebantur, & his saltem libris scholam Bononiensem proculdubio usam censeo antequam Irnerius novam Jurisprudentiæ lucem afferret.

XXVI. Quo tempore Irnerius docere cœperit, haud plane certum. Sed ne illud quidem, num suo arbitratu tantum, an auctoritate Principis Jurisprudentiæ scholam instituerit. Atque hic rursum, qui id affirmant, minime inter se consentiunt; alii enim, Mathildis comitissæ, alii autem Lotharii II. auctoritate Irnerium docendi provinciam suscepisse, existimant. Sed ad tempus quod attinet, quamquam certis monumentis non liceat, non inanibus tamen conjecturis Irnerianæ scholæ epocham figere licet circa finem XI. sæculi, aut initium XII. Supra indicavimus placitum Mathildis comitissæ, quod habuit anno MCXIII., ut fieri solebat, in magno judicum, jurisperitorum & procerum conventu in loco Baviana. (f) Ei interfuit *VVarnerius de Bononia causidicus*, & quidem honoris causa nominatus ante alios plures causidicos diversarum civitatum; nec dubium est, quin sit Irnerius noster, cui Warnerio, seu Guarnerio nomen fuisse, supra ostendimus. Non disputo nunc, essetne Irnerius in Mathildis comitatu, & familia, an ab illustri comitissa evocatus sit cum aliis aliarum civitatum causidicis, ut eum assidentem haberet in judicandis subditorum suorum causis in eo solemni conventu: quamquam hoc probabilius judico; sic enim postea factitasse comperimus Fridericum OEnobarbum cum Irnerii discipulis, quos ad Roncalliensem conventum ex Academia Bononiensi revocavit, & in gravioribus Italici regni negotiis expedien-

dis

veste de lana infortiata, idest de veste de lana augmentata. *Odofr. in proœm. ff. novi.*

(a) *Grandi l. cit.*

(b) Secundum Ro. qui fuit primus glossator in libro isto. *Odofred. in l. 1. soluto matrimonio. Vid. & in l. divortio eod. tit.*

(c) *Astensis l. cit.*

(d) *Odofred. ad l. Falcid.*

(e) *Ursperg. l. cit.*

(f) *Extat apud Rub. Hist. Rav. Lib. IV. p. 318. cit.*

dis in consilium adhibuit. Vix autem intelligi potest, Irnerium scholam ab se Bononiæ institutam deseruisse, ut Mathildis comitissæ servitio se addiceret; nec monumenta habemus, quæ id evincant: sed utcumque ea se res habeat; anno, quem diximus, MCXIII. tantæ auctoritatis Irnerius habebatur, ut principem locum teneret inter causidicos Mathildi assidentes. Igitur non tum primum, sed multis ante annis debuerat, relictis artium studiis & professione, ad Jurisprudentiam accedere, atque in ea facultate profitenda ingentem sibi famam conciliare.

XXVII. Cum autem, biennio post, anno scilicet MCXV., Mathildis obiisset, ejusque patrimonium Henricus V., quem alii IV. appellant, occupasset; retinuit is judices & causidicos eosdem, quos in palatio Mathildis repererat. In his eminebat Ubaldus de Carpeneta in plurimis comitissæ tabulis per annos multos nominatus. (a) At in duplici hujus Principis placito, quod supra ex Muratorio attulimus, ante omnes causidicos & judices, ne ipso quidem Ubaldo excepto, Irnerium honoris causa nominatum vidimus. Illud idem apparet ex aliis Henrici V. placitis, & monumentis apud Muratorium, (b) quæ quidem omnia pertinent ad annos MCXVI. MCXVII. & MCXVIII. Hoc autem postremo anno Irnerius cum Henrico Romam venit, eique suam operam contulit in excitandis Romanorum animis ad eligendum pseudopontificem Burdinum contra legitimum pontificem Gelasium II. (c) In quo quidem negotio feliciter conficiendo magnam fuisse oportet Irnerii auctoritatem, & æstimationem. Cum enim Romani jactarent, velle se optimum Pontificem eligere juxta legum & canonum præscripta, ut fere solent refractarii & seditiosi homines suam impudentiam legum velamento obtegere; Henricus, ad fovendam hanc Romanorum insaniam, cum alios jurisperitos, tum vero ante omnes Irnerium adhibuit, quem hac una de causa Romam adduxerat. Qua re confecta, cum eodem principe ex urbe Roma digressus est; nec eo triennio ab Henrici latere discessisse videtur. Oportet igitur multo ante Jurisprudentiæ scholam ab Irnerio institutam; in qua & ipse tantam sibi famam conciliaverit, quanta necesse erat eum celebrari, qui apud Mathildem prudentissimam fœminam, & Henricum Imperatorem primum in consilio locum obtinuerit, & alios etiam erudierit, qui eo absente ejus vices in scholasticis muneribus sustinere possent: in quo numero esse potuit magister ille Walfredus, legum professor illustris, de quo postea dicemus.

XXVIII. Neque vero credibile est, Irnerium, postquam Henrico V. in exercendis judiciis, regnique negotiis tractandis suam operam contulit, tunc tandem ad legum libros in schola interpretandos accessisse. Primo enim obstat Odofredi auctoritas, qui ex majorum traditione narravit, Irnerium, cum esset artium professor, ea professione relicta ad leges convolasse; quibus perdiscendis cum aliquandiu suo marte vacasset, eas postmodum in schola interpretari cœpit: *Dominus Irnerius*, inquit, *dum doceret in artibus... cœpit per se studere in libris nostris, & studendo cœpit docere*. (d) Itaque Irnerius, Philosophiæ & artium scholis relictis, cum jam in Jurisprudentiæ professione supra Peponem, & reliquos omnes, qui ad illud tempus fuerant, celebrari cœpisset; tunc a Mathilde comitissa primum, dein ab Henrico V. expetitus est, & ceteris palatinis judicibus & causidicis antehabitus; quo sane honore dignus non fuisset homo nuper ex artium schola productus.

XXIX.

(a) *Ubaldus advocatus de Carpeneta in tribus placitis Mathildis comitissæ ad an. 1099. & 1100. Apud Ughel. in ep. Lucensibus, & in aliis pluribus apud Murator. in antiquit. Ital. med. ævi.*

(b) An. MCXVI. die XII. Madii *donationi cuidam Henrici Aug. pro Monasterio Padolironensi ante Ubaldum judicem subscribit* Warnerius judex. *Murat. Antiquit. med. ævi. To. I. p. 602.* *Item eodem anno ante Ubaldum judicem subscribit diplomati ejusdem principis, quo bona, ac jura Bononiensium confirmat. Ibid. p. 603.* *An. MCXVIII. XI. Kal. Jul. Idem Imperator confirmat immunitatem a Mathilde comitissa concessam Hospitali prope Renum. Subscribit Gernerius judex, idem profecto ac Guarnerius noster. Id. To. III. p. 579.*

(c) Magister Guarnerius de Bononia, & plures legis periti, populum Romanum ad eligendum Papam convenit, & quidam expeditus lector in pulpito S. Petri per prolixam lectionem decreta Pontificum de substituendo Papa explicavit. *Landulph. Jun. Histor. Mediol. apud Murat. To. V. Rer. Ital. Script. p. 502.*

(d) *Odofred. in l. jus civile. de justi. & jure.*

XXIX. Adde, quod ex Irnerianæ scholæ celebritate & frequentia novum civitati nostræ decus accessit; quod ejus proprium ac suum per omnem postea ætatem, omnium nationum consensu, reputatum fuit. Exinde enim & legum mater haberi cœpit, & civitas docta appellari; quod & postmodum in suis nummis, & insignibus inscripsit, ut alio loco diximus. Nihil autem opportunius ad antiquum hunc doctrinæ, & Jurisprudentiæ principatum civitati nostræ asserendum, quam quod apud anonymum poetam perantiquum habetur, qui librum edidit *de bello & excidio urbis Comensis*, a Muratorio editum. (a) In eo populos & civitates recensens a Mediolanensibus accitas adversus Comenses, Bononiam hoc versu memorat:

Docta suas secum duxit Bononia leges. (b)

Hæc ad annum MCXIX. gesta sunt. Rursus autem ad annum MCXXVII. Bononiensium copias Mediolanensibus auxilio venisse ait:

Docta Bononia venit & huc cum legibus una. (c)

Erat igitur per illud ipsum tempus, quo bellum utrumque a Mediolanensibus contra Comenses gestum est, Bononia ex legum studiis sic vulgo nota, & celebris, ut leges ipsæ Bononiensium quodammodo propriæ reputarentur: siquidem iisdem temporibus poeta ille floruit, & bellis ipsis, quæ versibus descripsit, interfuit: sic enim de se ipso canit:

falsa tacebo,
Quæque meis oculis vidi, potius referabo. (d)

Scripsit autem suum illud impolitum & rude poema circa annum MCXXX. ut Muratorius observat. (e) Si ergo tam rotundis verbis poeta Comensis, homo exterus, cujus minime suspecta esse potest auctoritas, Bononiam *doctam* civitatem, & legum quodammodo altricem prædicat; necesse est, jamdiu ibi constabilitam fuisse Jurisprudentiæ scholam. Neque vero brevi tempore, ac perfunctoria opera, potuit civitati nostræ laus hæc inhærescere. Et quamquam ante Irnerium jam cœpissent bonæ literæ in nostra civitate pristinam excutere barbariem, ei tamen potissimum referri debet acceptum hoc vetustum laudis & famæ patrimonium, quo civitas nostra gloriatur. Quare admodum vero simile est, Irnerium, antequam Henrico V. se addixerit, interpretandis legibus, & restituendis Jurisprudentiæ studiis Bononiæ vacasse. Itaque Irnerianæ scholæ epocham saltem circa initium sæculi XII. statuendam esse existimo: qua in re facile consentientem Muratorium habeo, qui originem & progressum Irnerianæ scholæ cum ætate Mathildis recte componi existimat. Imo, non solum circa initium XII. potuit Irnerius ex Muratorii sententia Jurisprudentiæ scholam Bononiæ moderari, sed etiam annis multis ante finem sæculi XI. (f) Sed nihil certi hac de re constitui potest. Tantum apparet, quam absurda sit eorum opinio, qui putant, non ante Lotharium II. restitui cœpta Jurisprudentiæ studia, fovente eius Principis auctoritate Irnerii industriam & conatus. Sed hactenus Irnerianæ scholæ incunabula investigasse sufficiat.

XXX. Sed num qua tandem Principis auctoritate Irnerii schola constituta est; an vero ipse sua sponte ad docendum se contulit? Ita equidem existimo: ac moveor in primis Odofredi silentio, qui cum probe cognitam haberet scholæ Irnerianæ originem, in ea describenda ne verbum quidem facit de Principe ullo, qui vel Irnerio auctor fuerit ad leges Romanas interpretandas, vel praeclarum hoc institutum ab Irnerio susceptum sua auctoritate confirmarit. Accedit, quod cum antiqui nostrarum scholarum professores, qui paulo post Irnerium floruerunt, ægerrime ferrent, alibi, quam in civitate nostra, legum scholas haberi, variæ sunt ab iis excogitatæ rationes, quibus persuaderent, id jure fieri non posse; quod distortis etiam legum interpretationibus ostendere conabantur (g); non omissuri profecto privilegium, aut rescriptum præsertim Imperiale,

(a) *Extat in To. V. Rer. Italic. Script. p. 401. sequ.*

(b) *Ibid. versu 211. pag. 418.*

(c) *Ibid. versu 1848. pag. 453.*

(d) *Ibid. versu 5. 6. p. 413.*

(e) *Murator. Antiquit. Ital. med. ævi differt. XLIV. To. III. p. 888.*

(f) *Ibid.*

(g) *Glo. ad l. si duas de excusat. tutor. & ad l. ff. omnem reipublicæ §. Hæc autem tria.*

riale, ſi quod afferre potuiſſent, ad vindicandam & adſtruendam ſuæ ſcholæ dignitatem. Et de Lothario II. quidem nullum dubium eſt, quin ejus ætate non ſolum inſtituta, ſed plane jam confirmata, & multum celebris fuerit Irnerii ſchola; ut manifeſtum eſt ex iis, quæ paulo ante diſſeruimus. Nec quiſquam eſt hoc tempore, qui de repertis apud Amalphim Pandectarum libris, Lothario imperante, deque ejus Principis decreto de abolendis Langobardis legibus, & Romanis revocandis, fabulam olim receptiſſimam non rejiciat. Ac miror, huc impegiſſe elegantem Academiæ Patavinæ hiſtoriographum; quem ſi terrebant grandia & ſpiſſa Muratorii volumina, (a) at Donati Antonii Aſtenſis, Guidonis Grandii, & ſi qui ſunt aliorum id genus libri, nec nimis grandes, nec impoliti, in quibus hæc accurate tractantur, terrere non debuiſſent.

XXXI. De Mathilde vero comitiſſa non inficior, potuiſſe illam, pro ſua ſingulari prudentia, hortari Irnerium ad publice interpretandas leges Romanas; quod ab Urſpergenſi traditum eſt: (b) ſed ex ejus auctoritate Juriſprudentiæ ſcholam Bononiæ fundatam, id falſum judico, quam quod maxime. Mathildis enim numquam in civitate noſtra imperium ullum exercuit; nec alibi, quam in ea civitate legum ſcholam ab Irnerio inſtitutam, memoriæ proditum eſt. Paruere Mathildi comitiſſæ caſtra Montisbellii, Medicinæ, & Argelatæ agro Bononienſi contermina, ac prope interjecta; at Bononienſes ipſi numquam in ejus ditione fuerunt: neque audiendus eſt Leander Albertus, (c) ſcriptor alias non indiligens rerum Bononienſium, qui id ſine tabulis, & teſtibus affirmat. (d) Quamquam, ut verum fatear, inutilis mihi videtur tota hæc diſquiſitio. Cum enim Irnerius legum interpretandarum provinciam ſuſcepit, jam aliqua erat Bononiæ Juriſprudentiæ ſchola, ut ſupra demonſtratum eſt. Erant etiam Philoſophiæ profeſſores, inter quos numerabatur Irnerius ipſe, antequam legum ſtudia capeſſeret: non erat igitur, cur Irnerius Principis auctoritate indigeret ad Juriſprudentiæ ſcholam inſtituendam.

XXXII. Quamdiu ætatem egerit Irnerius, id quoque incertum eſt. Ego viventis memoriam non reperio poſt annum MCXVIII., quo Romæ fuit cum Henrico Auguſto. Sed tamen attigiſſe videtur Lotharii II. tempora, qui Imperator electus eſt anno MCXXV. His enim temporibus illum floruiſſe, narrat Urſpergenſis. Illud pro certo habendum, circa annum MCXL. jam obiiſſe. (e) Per illud enim tempus Bononienſem Juriſprudentiæ ſcholam regebat Jacobus, vetus ille gloſſator, quem unum ex quatuor celeberrimis Irnerii diſcipulis fuiſſe perhibent. (f) Atque hunc narrant ab Irnerio ipſo, poſthabitis Bulgaro, Martino, & Hugone, qui inter ejus diſcipulos præcipui habebantur, delectum, ut ſibi morienti in regenda ſchola ſuccederet. Fertur enim Irnerius, cum ab eo jam ſene, & cum morte luctante quæſitum eſſet, quiſnam ex quatuor illis ejus diſcipulis, qui ceteris eruditione & doctrina eminebant, in ejus ſchola moderanda ſuccedere deberet, reſponſum his verſiculis dediſſe:

Bul-

(a) *Magnæ molis libros ſibi minime probari, ait non uno loco hic auctor. Sed haud ſcio, an exiguos ejus libellos in re quidem magna alii ſint probaturi.*

(b) *Urſpergen. l. cit.*

(c) *Leand. Albert. Hiſtor. Bon. ad an. MCVI.*

(d) *Neque in publicis populi Bononienſis, neque in privatis civium tabulis eorum temporum umquam præmittitur Mathildis nomen, ſed aut Romani Pontificis, aut imperatoris, aut utriuſque, aut neutrius, prout univerſa civitas, aut ii, qui contractuum, aliorumve actuum tabulas ſcribendas curabant, in utrumque, aut in alterutrum affecti erant. Sed Leander Albertus deceptus videtur ob hanc cauſam, quod monaſterium S. Bartholomæi in fundo Muſſiliano conſtructum exiſtimavit a Mathilde comitiſſa: quod quidem monaſterium medio in agro Bononienſi ſitum eſt; ſed multis ante natam Mathildem annis conditum fuerat, anno ſcilicet* DCCCCLXXXI., *ut ex tabulis a Muratorio productis ex archivo monachorum S. Stephani, nunc ampliſſimi Senatus Bononienſis.* Murator. Antiquit. med. ævi To. II. col. 257. *Ubi obiter emendare licet alterum Leandri errorem, qui monaſterium illud* S. Stephani de Monſignano *appellat. Quia nimirum monachis inde exactis vetuſtiſſimi monaſterii ædes, & prædia Bononienſi S. Stephani monaſterio jamdin attributa fuerunt.*

(e) *Ne commemoranda quidem hic videtur eorum opinio, qui vixiſſe ſcripſerunt ad annum uſque* MCXC.; *cui refellendæ nimis multam operam impendit Donatus Antonius Aſtenſis, fortaſſe, quod a viris doctiſſimis defenſam videret, & antiquitatis etiam ſuffragio munitam: ita enim Diplovataccio, Pancirolo, aliiſque viſum erat; ut Trithemium prætercam, qui ad annum* MCC. *Irnerium vixiſſe tradiderat.*

(f) *Vid. infra in Jacobo, & Gratiano.*

Bulgarus os aureum, Martinus copia legum,
Hugo fons legum, Jacobus id quod ego:

atque ita Jacobum in Irnerii ſchola moderanda ſucceſſiſſe. Sed hoc Irnerii oraculum, quod habemus in Hiſtoria Laudenſi Ottonis Morenæ ab Oſio edita, neſcio quid fabuloſum redolet. In ejus Hiſtoriæ editione, quam ex optimo exemplari pervetuſto bibliothecæ Ambroſianæ curavit Muratorius, nihil tale legitur. (a) Fortaſſe quia Bulgarus *os aureum* vulgo dicebatur, & Martinus *copia legum*, quod aliunde ex certis monumentis notum eſt; cum etiam conſtaret, Jacobum Bononienſem Juriſprudentiæ ſcholam Irnerii obitu vacuam, ſive ipſius Irnerii ſuffragio, ſive aliorum doctorum conſenſu, regendam ſuſcepiſſe (de quo dubitare non auſim ob Huguccionis, ſcriptoris fere ſynchroni, auctoritatem); (b) propterea ſciolus aliquis verſiculos illos, *totamque fabellam confingere potuit*.

XXXIII. Sed illud etiam incertum eſt, quamquam in eo ſcriptores omnes jam vulgo conſentiant, Jacobum, quem dixi, Bulgarum, Martinum, & Hugonem Irnerii diſcipulos fuiſſe; licet certum ſit, ex Irneriana ſchola prodiiſſe, eamque plurimum illuſtraſſe. Cum enim iſti non ante medium ſæculum XII. floruiſſe reperiantur, Irnerius autem initio ejus ſæculi, aut fortaſſe etiam ſub finem ſæculi ſuperioris florere cœperit, nimis magnum temporis intervallum inter magiſtrum & diſcipulos excurriſſe videtur. Sed cum certa monumenta deſint, ob qualemcumque conjecturam a communi & vulgata opinione recedendum non cenſeo, quæ quatuor illos JCtorum principes pro Irnerii diſcipulis agnoſcit.

XXXIV. Sunt qui putant, Irnerium, dum viveret, pro Henrico V. Imperatore Italiam rexiſſe, Imperialem vicarium propterea appellatum; atque ita in Carionis chronico legitur. (c) Sed recentior eſt ejus chronici auctor, quam ut de re tam antiqua fidem facere poſſit. Quo tempore florebat Irnerius noſter, & multo etiam poſtea, vixit Guarnerius marchio, ex quo *Marca Guarnerii* ea regio dicta eſt, quæ nunc, magna ſaltem ex parte, Marchia Anconitana dicitur. Tenuit ille has regiones Imperatorum nomine; ejuſque perfrequens mentio eſt in monumentis ſæculi XII. Cum autem utrique idem nomen eſſet, nam genuinum Irnerii nomen Guarnerium, ſive Warnerium, quod idem eſt, fuiſse diximus, id huic opinioni cauſam præbere potuit. Eſt illud etiam maxime incertum, quod ab Irnerio primum tradunt morem inductum fuiſse creandi doctores, ſive is ſua ſponte invexerit, ſive Lotharius II. jus illud ex perſcripta ab Irnerio formula tradiderit. Ego nullum ejus rei vetuſtum monumentum, aut indicium reperio. Nam probatos quidem aliquo judicio eos, qui publice facultatem aliquam profiteri optabant, jam inde ab antiquiſſimis temporibus non dubito; ſed ſolemnem hanc doctorum inaugurationem, quæ poſtea invaluit, tradito conceptis verbis libro, & additis honoris inſignibus, aliquanto poſt Irnerium inductam exiſtimo; eique fortaſse cauſam præbuit Friderici ŒEnobarbi conſtitutio de privilegiis ſcholarium, (d) quæ non in civilibus modo, ſed & in criminalibus cauſis juriſdictionem doctoribus tribuit in ſcholares ſuos: qua re, ut mirum in modum aucta eſt doctorum dignitas & auctoritas, ita pronum fuit, ut nova ſibi procurarent honorum inſignia. Præter gloſsas in legum libros, ſcripſit Irnerius formulas inſtrumentorum, quibus tabelliones in ſuis tabulis ſcribendis uterentur; atque hic Irnerii liber Formularium tabellionum vulgo dicebatur, qui ab aliis poſtea auctus eorum nomine circumfertur. (e) Hæc fuere prima Artis Notariæ elementa, quam poſtea perfecit Rolandinus Paſsagerius.

XXXV. Sed infinitus ſim oportet, ſi ſingula diſcutere velim, quæ de Irnerio apud ſcriptores leguntur; quæ centies ab aliis regeſta, & novis ut plurimum erroribus aucta, cum nullius fere momenti ſint, ſine piaculo prætermitti

 pote-

(a) *Extat To. VI. Rer. Ital. Script. utraque ejus Hiſtoriæ editio, altera alteri collata.*

(b) *Hugue. in Summa Decretor. ad c. forma apoſtolorum II. Q. VI. in Cod. Vatic. 2280. de quo vide infra in Gratiano, & in Append. N. VI.*

(c) *Chron. Carion. Lib. 3.*

(d) *Auth.* habita. C. ne filius pro patre.

(e) *Panciroi. lib. II. c. XIII. ex Odofredo in Auth. qui res. C. de ſacroſ. eccl. & Accurſio in gloſſa in l. 2. §. ſane. C. de ſacroſ. eccl.*

poterunt. Illud singulare est, quod Irnerius non solum jus civile, sed canonicum quoque docuisse, & in utroque parem laudem consecutus dicitur a Trithemio, (a) quo nihil fingi potest absurdius; tum quod jus canonicum illud, quod postea in scholis obtinuit, nondum, Irnerii ætate, Gratiani opera exortum fuerat; tum quod primi illi legum professores Academiæ nostræ, post exortum jus canonicum, ab eo alienissimi fuerunt. Sed ne illud quidem dissimulare possum, etiam numisma quoddam cum Irnerii effigie esse confictum. In ejus antica parte circa effigiem hæc verba expressa dicuntur: IRNERIUS. GLOSSATOR. In postica manus insculpta dicitur, æneum vas pulsans, ad revocandum examen apum ad alveare infra positum cum hac epigraphe: INSTAURATIO. ARCHIGYMNASII. quod quorsum pertineat, nemo non intelligit. (b) Sed revera numquam hic nummus in rerum natura fuit, nec nisi inscite admodum excogitatus est ab homine totius antiquitatis imperitissimo. Sed quidni igitur, inquies, has nugas præterii? Quia typis editæ sunt, & per manus hominum circumlatæ credulo incautoque popello fraudi esse possunt.

II.

RAYMUNDUS DE GENA.

Vixit Irnerii ætate Raymundus de Gena, non causidicus modo, sed *legis lator* appellatus; quo titulo donatum quoque postmodum constat Jacobum de Porta Ravennate. Porro Raymundum novimus ex veteri charta archivi monachorum Montis Oliveti ad S. Michaelis in Busco. Scripta est ad annum MCXXVII. eique Raymundus non contentus causidici appellatione, quo donatus a notario fuerat, ipse in hunc modum subscribit: *Egomet Raymundus legis lator mm. ss.* (c) Eam indicavit Cl. Montius.

III.

WALFREDUS.

Vixit etiam cum Irnerio VValfredus, sive Gualfredus, legum professor illustris, cujus perfrequens mentio est in antiquis eorum temporum tabulis; ex quibus conjicere licet, nec minimæ auctoritatis hominem fuisse, & opes non modicas legum professione, ut opinor, & actionibus fori consecutum. Imperatoris Lotharii judicem fuisse constat, ut ex tabulis archivi publici Bononiensium intelligimus, (d) quas indicavit Cl Montius. Eum plane ignorarunt scriptores nostri; ac dubitari de illo potest, num in Irnerii schola eruditus sit. Certe antiquum docendi morem, qui obtinebat ante Irnerium, a VValfredo servatum existimo, ut vi-

(a) *Trithem. l. cit.*

(b) Succedit tertius, Irnerii scilicet, nummus, cujus veteri veste induta imago quemnam referat, verba pandunt ibi = *Irnerius Glossator* = Conspicitur in retrofacie vas æneum, in quod manus pulsat, actum tamquam ejus agens, qui ad alveare advolantes apes revocet, quæ non ablonge conspiciuntur, præposito motu: *Instauratio Archigymnasii. Apolog. Augustal. &c. § 152. pag. 83.*

(c) In nomine.... An. MCXXVII. die quarto mensis Jul. indict. quinta. Albertus cujusdam Raynerii donat vobis Ugo, & Albertus, & Ildebrandus, & Gisnardus filiis medietatem suorum bonorum in castro Saisilioni &c. Signum nomina testium hæc sunt: Ugo presbiter filius cujusdam Gerardo de Gaibano, nec non Raymundus causidicus de Gena &c. Teucius de castro Zena notarius. *Supra Raymundi nomen hæc verba inserta sunt*: Egomet Raymundus legis lator m. m. ss. *Ex archiv. S. Michael. in Busco. Indicavit Cl. Montius.*

(d) A. D. MCLVII. regn. Federico imperatore anno sexto regni ejus, imperii vero tertio indict. V. In presentia dni. Gerardi episcopi Dei gratia sc. Bonon. eccl. in concione populi Bononiæ in curia S. Ambrosii in conspectu eorum consulum scil. Accarisii qu. Lamberti Curtis. Isnardi Ricardi Attonis, Ursonis Angli Garisendi & eorum judicum Rolandi Dei gratia filii Rodulfi causidici. Guerini. Ildebrandi bone memorie fil. Gualfredi judicis imperatoris Lotharii, & eorum Treguanorum &c. *Regist. gros. p. 8.*

ut viva voce leges Romanas exponeret, a scribendis glossis abstineret, quod primus omnium ausus est Irnerius. Et sane, si quas ipse quoque glossas, & interpretationes legibus adjecisset, ut Irnerius, & ejus discipuli fecerunt, earum, cujuscumque tandem pretii fuissent, vestigium aliquod appareret in Odofredi, aliorumque veterum interpretum commentariis. Neque vero dubium est, quin Walfredus docendis legibus diu vacaverit, cui & honorificam magistri appellationem semper tributam reperio, (a) & non solum *jurisperitus*, sed & *legum doctor* dictus est. (b) Fuit Walfredo, dum viveret, magna conjunctio cum Canonicis Regularibus S. Victoris, ut ex eorum antiquis tabulis constat, quæ nunc in archivo S. Joannis in Monte asservantur. Ex iis ætatem agnoscimus, qua vivebat Walfredus, ab initio scilicet usque ad medium circiter sæculum XII. Anno certe MCXLVI. (c) adhuc in vivis erat, sed anno MCLI. extremum diem obierat. (d) Notatur ejus obitus in necrologio Canonicorum S. Victoris ad diem XV. Kal. Octobris his verbis: *Obiit magister Gualfredus frater noster exterior, pro quo novem lectiones agimus, quia multum nos dilexit, & adjutorium impendit.*

II. Fuit Walfredo filius, Ildebrandus nomine, qui, non secus ac pater, Canonicis S. Victoris addictissimus vixit, iisque non minimam bonorum suorum partem moriens reliquit, siquidem eos ex asse hæredes non instituit. (e) Ejus obitus in eodem necrologio notatus est ad diem II. Non. Septembris his verbis: *Obiit Ildebrandinus, mag. Gualfredi filius, frater noster, qui reliquit nobis multa bona.* Qui hic Ildebrandinus, in pluribus antiquis tabulis Ildebrandus semper appellatur. Quod autem in necrologio Victorino dicitur *frater noster*, id non eo pertinet, quod Ildebrandus Canonicus Regularis in eo loco fuerit; sed quod, ob beneficia iis collata, a Canonicis in societatem bonorum spiritualium adscitus sit, quemadmodum & ejus pater, qui propterea recte ibidem dicitur *frater noster exterior*. Id autem non inutile fuerit adnotasse, ne quis existimet, omnes, qui *fratris nostri* appellatione in eo necrologio donantur, Canonicorum Regularium institutum secutos esse; quo in numero sunt Episcopi plures, ut videre licet in ejus necrologii excerptis, quæ in appendice damus. Ac de Ildebrando quidem constat, uxorem habuisse, Mathildam nomine, quæ ei fuit superstes, quæque anno MCXCVI. adhuc vivebat. (f) Gessit Ildebrandus præturam Bononiensem anno MCLXXXVI., (g) quo tempore nondum lege cautum fuerat, ne quis, qui civis esset Bononiensis, civitatis prætor esse posset.

III. Fuit etiam Walfredo filia, Agnes nomine, quæ nupserat Raynerio de Preitone, quæque in antiquis tabulis anno MCLXIX. scriptis filia dicitur *beatæ memoriæ domini Gualfridi judicis*. (h) Eas in appendice damus ex archivo S. Gregorii ad Sapinam; quæ nunc abbatia commendata est Flavio Chisio S. R. E. Cardinali amplissimo, quem hic honoris & obsequii causa nominatum volo.

BUL-

(a) An. MCXXVIII. octavodecimo Kal. Febr. Stephanus presbyter vendit domino Walfredo jurisperito agrum in fundo querceto. *Ex tab. archiv. S. Jo. in Monte Lib. II. n. XX.*

(b) An. MCXXXII. VIII. Kal. Jun. Albertus quondam de Arardo renunciat liti quam habebat cum Alberio priore S. Victoris in præsentia dn. Henrici Episcopi, dn. Fantini Archipresbyteri S. Auxani, & Gerardi canonici filii Alberti Grassi, & Henrici de Gena, & Walfredi legis doctoris &c. *Ibid. n. XXIII.* Anno MCXXXIX. Alberius prior S. Victoris investit mag. Walfredum doctorem legum. *Ibid. Lib. III. n. X.*

(c) An. mil. centes. quadrages. quarto tertio id. Januar. Indic. septima. In presentia Walfredi magistri, & Alberti de Oddone &c. ego dn. Martinus prios ecclesie S. Victoris conquestus sum tibi dn. Henrico episcopo sc. Bonon. ecclef. *Ibid. Lib. III. n. XLIII. Et rursum*, An. MCXLVI. Walfredus magister. Atto Conte, *aliique nobiles viri testes intersunt donationi* Gislæ filiæ Abbassacontis, *quam fecit Ecclesiæ S. Victoris. Ibid. Lib. IV. n. VIII.*

(d) An. MCLI. Ildebrandus filius quondam mag. Walfredi *testis subscriptus in tabul. arch. S. Jo. in Monte ejus anni.*

(e) *Vid. adnotat. sequ.*

(f) An. MCXCVI. Hæ sunt res quas dn. Matelda uxor quondam Ildebrandi magistri Gualfredi stipulat. promisit restituere in morte sua donno Rodulfo priori ecclesie S. Victoris &c. *Ex charta archivi S. Jo. in Monte Lib. VIII. Hinc conjici posse puto, Ildebrandum sine liberis decessisse, & hæredes sibi instituisse Canonicos Regulares S. Victoris.*

(g) *Ex tab. ejus anni in Regist. gros.*

(h) *Vid. in Append. tabulas anno MCLXIX. signatas.*

IV.

BULGARUS.

De Bulgari patria multis disputat Guido Grandius in animadversionibus ad epistolam de Pandectis ad Averanium, ubi Bulgarum patria Pisanum fuisse defendit. (a) Est autem Grandio prora, & puppis Bartholi locus *in l. hac consultissima. C. qui testam. facere possint*, ad quam legem ita Bartholus scribit: *Finaliter glossa ponit quandom opinionem Bulgari glossatoris antiqui, qui fuit Pisanus.*

II. Cum autem multa sibi ab iis, qui Bononiensem fuisse existimant, objici posse videat, ea ex ordine sibi proponit, & refellere nititur; atque, ut ingenio & eruditione præstans erat, videri potuit malam causam vicisse. Primo igitur sibi objicit id, quod ante Pancirolus animadverterat, Bartholi locum vitiatum esse, ac *Bondinum*, secluso *Bulgaro*, ibi esse legendum: *Patria Pisanus esse a nonnullis Bulgarus existimatur*, inquit Pancirolus, *cui errori causam corruptus Bartholi codex dedit, qui pro Bandino Pisano, Bulgarum citat. Ego, ut plurimos ejus ætatis interpretes, Bononiensem fuisse existimo, qui ingenii felicitate, excultaque doctrina, supra alios sui temporis Iurisconsultos excelluit; & cum venusta etiam pronunciatione doceret, vulgo os aureum est appellatus.* Cum igitur Bartholi auctoritate nitantur, qui Bulgarum Pisanis adiudicant, ea sublata, fundamentum omne ejus opinionis corruere oportet. Fatetur autem vel ipse oculatissimus Grandius, Glossæ locum a Bartholo indicatum, in quibusdam editionibus habere *Bandinum*, in aliis *Blandinium*. Sed cur, inquit, in veteri codice, quo Bartholus usus est, non potuit Bulgari nomen scriptum repetiri? *Cur etiam*, pergit idem vir clarissimus, *pro more scribendi veterum Glossarum, initiali dumtaxat litera B. ejus sententiæ auctor eo loci indicatus a Glossa supponi non possit, quem Bartholus quidem Bulgarum, alii vero Bondinum, vel Blandinium, (quemadmodum & alii Berguntionem, sive Burgundium ex Pancirolo lib. 2. c. 16.) fuerint interpretati?* Sive igitur vera sit, sive falsa censeatur Glossæ lectio, stat pro Pisanis Bartholi auctoritas, qui diserte Bulgarum Pisanum fuisse asserit. Ita concludit Grandius; qui addit insuper, *antiqui Glossatoris* nomen, quo suum hunc Pisanum juris interpretem appellat Bartholus, convenire potius Bulgaro, quam Bandino; ille enim floruit medio sæculo XII., ac decessit anno MCLXVII., hic autem vixit post initium sæculi XIII., & obiit anno MCCXVIII., ut ex necrologio Canonicorum S. Mariæ ad Rhenum apparet.

III. Ita Grandius, auctoritate Bartholi potissimum fretus, Bulgarum Pisanis adscribit. Sed quanti demum Bartholi auctoritas facienda est, qui annis, ut minimum, CXLVI. natus est post Bulgari obitum? Obiit enim Bulgarus anno MCLXVII., Bartholus autem natus est anno MCCCXIII., ex Panciroli sententia. Sed quid, quod de Bartholi etiam auctoritate dubitare licet? In antiquo codice manu exarato bibliothecæ collegii Albornotiani ad S. Clementis, quo Bartholi commentaria in Codicem continentur, in hunc modum scripta est perioche illa, ex qua nata est disputatio: *finaliter glossa ponit quandam opinionem py. glossatoris antiqui, qui fuit Pisanus:* quæ lectio, si retinenda esset, aliquis dicere posset, Pillium antiquum utique juris interpretem, qui fere in vetustis libris mss. & editis ea nota Py. designari solet, patria Pisanum fuisse; quod quantum a vero absit, liquet ex iis, quæ suo loco de Pillii patria dicentur. Sed ex hoc manifesto sphalmate, quod in eo codice occurrit, facile intelligimus, parum fidendum esse etiam editis Bartholi commentariis, in quibus Bulgarus Pisanus appellatur.

IV. Ego vero non solum dubiam esse existimo Bartholi auctoritatem, quam pro sua causa affert Grandius; sed plane nullam. Nego enim, Bartholum umquam dixisse, Bulgarum glossatorem antiquum fuisse Pisanum. Bulgarum Pillius, Pla-

(a) *Guid. Grandi epistola de Pandectis pag. 87. sequ.*

Placentinus, Azo, Accursius, Roffredus, Odofredus, aliique doctores antiqui, sæpissime memorant, nulla umquam ejus patriæ mentione facta; ita enim celebre erat Bulgari nomen, ut nulla egeret aut patriæ, aut parentum, atque agnominis nota, ut agnosceretur ab omnibus. Bartholus ipse Bulgarum sæpe laudat; sed patriæ ejus mentionem numquam ingerit. (a) Cur ergo eo tandem loco, novo atque inaudito exemplo, illum dicere potuit Pisanum? Aut undenam tandem didicit, eum esse Pisanum, quod nemo antea dixerat; non esse autem Bononiensem, quod argumenta multa, Barthola ipsi minime ignota, demonstrabant? Res igitur eo redit, ut non solum corrupti sint codices, si qui sunt, in quibus Bartholus *Bulgarum Pisanum* legerit; sed ejusdem Bartholi libri omnino mendosi sint, qui hoc idem babent; ac propterea antiquus ille glossator, a Bartholo citatus, non *Bulgarus* fuerit, sed *Bandinus*, clarus item scholarum Bononiensium professor, patria Pisanus; de quo postea dicemus. Sic itaque accidisse puto. Cum Bartholus in suis commentariis unica sigla B. nomen Bandini Pisani ex more scripsisset, aliquis amanuensis, cui Bandinus iste, haud sane celeberrimus, si cum antiquioribus illis glossatoribus comparetur, ignotus erat, Bulgarum ejus loco substituit, aut Pillium; quæ nomina erant vel ipsis JCtorum famulis notissima. Simile mendum in aliqua Digestorum editione cum glossis Accursianis enatum est ad *l. ult. fin. regund.*, ubi Accursius ait, interpretationem latinam ejus legis esse Bulgari Pisani. Scribendum fuerat, Burgundionis Pisani, quem ex primis fuisse novimus, qui aliqua ex græca lingua in latinam verterit. Id multo ante observavit Odofredus. (b)

V. Potuit autem Bartholus Bandinum Pisanum glossatorem antiquum recte appellare, licet Bulgaro recentiorem. Solebant enim nostri scriptores appellare doctores, aut glossatores antiquos eos omnea, qui ante eorum ætatem vixerunt, quosque ipsi minime potuerunt agnoscere. Id maxime ex Odofredi scriptis intelligi potest; sunt enim Odofredo doctores antiqui illi omnes, qui Azonem, Jacobi Balduini, a quo ipse eruditus est, magistrum, ætate præcesserunt. (c) Cum ergo Bandinus Pisanus annis fere centum decesserit, antequam nasceretur Bartholus; non video, cur glossatorem antiquum appellare non potuerit. Sed quoniam, fatente ipso Guidone Grandio, in libris editis Accursii glossæ ad citatam legem non Bulgarum babent, sed Bandinum, vel Blandinum; & Bandinum Pisanum fuisse constat; nulla fides habenda est Bartholo, aut ejus amanuensibus, & exscriptoribus, dum glossam, quam Accursius Bandino, ipsi Bulgaro tribuunt. Adde, quod in melioris notæ editionibus Justinianei Codicis, ut est illa, quæ, curante Antonio Contio, emendatissima, & elegantissima prodiit Parisiis anno MDLXXVI., in glossis Accursianis ad eam legem non Bulgarus, sed Bandinus aperte legitur in hunc modum: *Sed Bandinus contra: quia non probatur* &c. Eodem prorsus modo legitur antiqui hujus glossatoris nomen in pervetusto Codicis Justinianei exemplari manu exarato in membrania cum glossis Accursii, qui est in bibliotheca Barberina, (d) ut jam dubitare non liceat, quin revera Accursius Bandinum scripserit, nec ullus ibi Bulgaro locus esse possit. Igitur hujus unius codicis auctoritate, quem mihi considerandum permisit vir eruditissimus, mihique amicissimus Simon Ballerinius ei bibliothecæ præfectus, omnis hæc controversia dirimitur. Rejectis igitur, quæ afferri poterant ad Pisanam civitatem Bulgaro adstruendam, restat, ut nullam jam de ejus patria mo-

vere

(a) *Bart. in l. 1. C. si advers. vendit. Idem in l. 2. C. eod. tit., & in l. 3. C. de tempo. in integ. rest., & in l. 10. C. de Judiciis, & in l. C. de Ord. judic., & in l. 11. C. de petit. hæredit., & alibi sæpissime Bartholus Bulgarum allegat nulla patriæ indicatione facta.*

(b) Unum tamen vobis non omitto, ut sciatis semper, quod in antiquis libris, ubi vos invenietis græcum, quod vos invenietis extra textum unum B. & *e*, *r* & dicit *Ber*. Verum tamen est, quod scriptores ponunt B, *u*, & *l*, & dicunt, quod fuerunt facta per dominum Bulgarum. Sed hoc non est verum, quia dominus Bulgarus non plus scivit de græco, quam ego. Sed interpretationes de græco in latinum fuerunt factæ per quemdam Pisanum, qui vocabatur dominus Bergintio, & fuit avus domini Leonis ejusdem terræ. *Odofred. in l. Demosthenes. ff. de leg. & S. C.*

(c) Ponam vobis exemplum antiquorum doctorum, quod habuit locum usque ad tempora Jo. & Azo. *Odofred. in l. servum fugitivum. C. de serv. fugit.*

(d) *Cod. mss.* 480.

vere litem liceat. Nam præter ſcriptores noſtros, qui numquam dubitarunt, non eſſe Bononienſem, (a) talis etiam dicitur a Guilielmo Paſtrengo, ſcriptore admodum antiquo, (b) & Pancirolo, qui primus detexiſſe videtur hunc ſcriptorum plurium errorem de Bulgari patria, cui cauſam dedit corruptus Bartholi codex. (c)

VI. Alidoſius Bulgarum dicit Alberti Bulgari filium ex nobili genere natum: quod ſi verum eſſet, non Bononienſem fortaſſe dici oporteret Bulgarum; ſed Imolenſem. Viderat Alidoſius inter acta antiqua civitatis exemplum fœderis inter Bononienſes, & Imolenſes initi anno MCLXVIII., cui ſcribendo interfuit *Bulgarus de Alberto de Bulgaro*: ſic hunc arbitratus eſt eſſe Bulgarum noſtrum, mirifice deceptus eſt. Erat Bulgarus ille ex Imolenſium primoribus; fortaſſe ille ipſe, aut certe ex eadem gente, qua Bulgarus alter Imolenſis anno MCLXXXI. in alia charta fœderis Bononienſium cum Imolenſibus nominatus. (d)

VII. Jus civile Bulgarus ab Irnerio didiciſſe dicitur cum Martino, Hugone, & Jacobo. (e) Cum iiſdem JCtorum principibus Friderico I. Imperatori aſſedit in conventu ad Roncallias celebrato, ubi Italici regni jura ex eorum maxime ſententia ſunt conſtituta. Sed ex quatuor iſtis, Bulgaro maxime, & Martino ſe amicum oſtendit Imperator; quos & familiariſſime acceptos ſæpius in conſilium adhibuit, & multis beneficiis affecit. (f) Laudatur autem Bulgarus, quod libere, quæ ſentiebat, Imperatori diceret; cum Martinus contra ejus aures mulceret, nec ab aſſentationis vitio videretur alienus. Itaque cum aliquando utrumque interrogaſſet, num ipſe, uti Romanorum Imperator, eſſet rerum omnium dominus, Bulgarus intra æquiſſimos terminos hanc Imperialem poteſtatem concluſit, quam Martinus effrenem prorſus, & nullis definitam limitibus prædicavit, ut narrat Odofredus. (g) Id alii aliter narrant. Muratorius in Annalibus Italiæ narrat, Fridericum Bulgaro, & Martino quæſtionem de mundi dominio propoſuiſſe, cum medius inter utrumque equitaret. Itaque cum Martini reſponſum ei gratiſſimum accidiſſet, ubi ex equo deſcendit, nobilem equum, cui inſederat, Martino donaſſe; quare Bulgarus facete dixerit: *amiſi equum, quia dixi æquum, quod non erat æquum*. Hoc Muratorius narrat ex fide Ottonis Morenæ in Hiſtoria Laudenſi. (h) Sed Odofredus narrat id de Azone, & Lothario, (i) quibus ait ſimilem quæſtionem ab Henrico VI. propoſitam. Atque huic certe major fides habenda eſt; præſertim cum ea narratiuncula abſit ab antiquis codicibus Ambroſianis, ex quibus multo puriorem hiſtoriam Laudenſem edidit Muratorius ipſe, quam quæ olim ab Oſio edita fuerat, in qua hæc narratiuncula continetur, ab eo, qui hiſtoriam illam interpolavit, ut arbitror, adjecta. (k)

VIII. Perpetuas habuit contentiones Bulgarus cum Martino, qui primus, poſt reſtituta Juriſprudentiæ ſtudia, novæ ſectæ inter JCtos auctor fuerat, & a recep-

(a) *Alidoſ. Dottori Bologneſi di leg. can. e civ. p. 39. Orlandi Scrittori Bologn. V. Bulgaro.*

(b) *Guil. de Paſtrengo de orig. rerum p. 15.*

(c) *Pancirol. Lib. II. Cap. XV.*

(d) *Extant in archivo pub. Bonon. in libro, qui inſcribitur Regiſt. Groſ. p. 15. &c.*

(e) *Ita fert communis opinio, a qua diſcedere non licet, propter ſcriptorum conſenſum. Sed temporum ratio non ſatis bene conſtare videtur, ut ſupra monuimus.*

(f) Olim, ſicut fertur a majoribus noſtris, quando Imperator Fridericus ſenior regnabat in Italia, dominus Martinus, & Bulgarus legebant in civitate iſta, & dominus Fridericus utebatur conſilio dominorum Martini, & Bulgari, & unuſquiſque multa a principe habuit, & in arduis quæſtionibus recurrebat ad eos. *Odofred. in l. ſi minor. C. ſi adverſ. vendi.*

(g) *Cum omnia principis.* Hic voluit colligere dominus Martinus, quod Imperator ſit dominus omnium rerum ſingularium, & ita reſpondit Imperatori Friderico ſeniori, dum eſſet apud Roncalliam, timore, vel amore. Sed Bulgarus dixit contra in eodem loco... & intelligebat dominus Bulgarus quod dicitur hic, quod omnia ſunt principis quoad protectionem, vel juriſdictionem, vel verius, omnia ſunt principis, ſcilicet, fiſcalia, & patrimonialia. *Odofred. in l. Bene a Zenone C. de quadrien. præſc.*

(h) *Murator. Annal. d' Ital. To. VI. an. MCLVIII.*

(i) *Vid. in Azone.*

(k) *Hiſtoria Ottonis Morenæ, tam ex editione Oſii, quam ex codicibus Ambroſianis, extat To. VI. Rer. Ital. Script., quam vide ad p. 1017. 1018.*

receptis opinionibus scholæ Irnerianæ, in qua veluti princeps habebatur Bulgarus, sæpius recedebat. Sed Bulgarus, tum propter eruditionem & doctrinam, tum propter facundiam quamdam, & copiam dicendi, propter quam vulgo *os aureum* dictus est, (a) & libentius, & majore multo scholarium concursu audiebatur, quam Martinus. Hic autem, cum majore studio ad aucupandam Imperatoris gratiam niteretur, quam Bulgarus; facile ab eo obtinuit, ut opinionem quamdam, quam contra Bulgarum tuebatur, quæque non admodum placebat studiosis, sua constitutione confirmaret: atque ob hanc causam edita est constitutio, quæ incipit: *Sacramenta puberum*. Ita Bulgarum vicit Martinus non doctrina & eruditione sua, sed gratia, quam apud principem obsequio & assentatione captabat. Hæc narrat Odofredus, cujus verba inferne atteximus, lectu digna ob nativam quamdam ejus auctoris simplicitatem. (b)

IX. Summa Bulgari auctoritas fuit in civitate nostra, in qua, quia populari imperio regebatur, rudibus adhuc moribus, facile erat tam excellenti homini primas honoris partes deferri. Neque gratia, qua apud Imperatorem Italicis civitatibus invisum valebat, Bulgari æstimationem apud populum minuit. Immo, cum aliquando auctor fuisset dedendæ Imperatori ipsi civitati, populus ejus consilium secutus est, ratus, hominem adeo prudentem, & bonum civem, nihil consulere, quod ex patriæ utilitate non esset. Itaque æque charus & Imperatori, & civibus suis, Vicarius, ut appellabant, Imperialis in civitate nostra fuit. (c) Verum definire non licet, quo tempore, & quamdiu eo munere functus sit. In antiquis monumentis, quæ de eo extant, causidicus, & legum doctor appellatur; ac nullibi Vicarii Imperialis titulo appellatum reperio; ex quo fortasse licebit conjicere, non diu admodum illud munus gessisse. Postquam in conventu Roncalliensi jura Italici regni constituta, civitatibus Italicis magistratus datus est, qui pro Imperatore jus diceret. Eo munere postea functus est in civitate nostra Bozo quidam, avarus homo, & populo exosus, a quo tandem occisus est; & civitas, hoc Imperialis servitii jugo excusso, libertatem arripuit. (d) Pancirolus existimat, hujus magistratus non aliam fuisse auctoritatem, quam judicandi in causis appellationum, quæ excederent summam XXV. librarum; atque hoc ipsum munus Bulgaro demandatum. Sed cuinam credibile videbitur, tanto viro tam levem procurationem tributam, quæ pedaneum quemlibet, & plebejum judicem vix requirebat? Si quando igitur Vicarius Imperatoris fuit Bulgarus, major ejus dignitas, & auctoritas fuit, quam quæ judicis appellationum esse poterat. Ac fallitur certe Pancirolus, cum rectores civitatibus Langobardis a Friderico datos, post conventum Roncalliensem, non alios fuisse existimat, quam appellationum judices. Fuit illis summa auctoritas in regendis civitatibus, ut prætorum esse solebat: judices autem appellationum in causis, quæ summam XXV. librarum excederent, admisere civitates post redditam iis libertatem in pace Constantiensi, tamquam exiguum vestigium subjectionis erga Imperatorem, quam prorsus abjicere voluissent.

X. Quod autem ait Pancirolus, Bulgarum in eo magistratu tanta æquitate

E jus

(a) Imo, quod os aureum (*idest, Bulgarus*) egregie excogitavit, ut determinaret contrarium. *Placentin. in exposit. ad reg. jur. CLIII. Et Odofredus in l. scio etiam ff. de minoribus.* Potest dici, ut dixit os aureum, scilicet dn. Bulgarus.

(b) Unusquisque multa a principe habuit.... & Martinus plusquam Bulgarus erat gratiosus, quia sciebat melius applaudere.... Et dominus Martinus sciens esse discordiam inter dominum Bulgarum & ipsum, & videns quod opinio domini Bulgari magis placuit scholaribus, una die cum equitaret cum Imperatore dixit: Domine, quædam opinio est inter me & Bulgarum, qui dicit, quod venditio facta a minore de re sua sine decreto non valet ipso jure... Ego dico, si minor vendidit rem suam sine decreto, non valet, sed si jurat sive cum decreto, sive sine decreto valet... Decidatis quæ opinio videtur vobis verior. Dixit Imperator: Domine Martine, vestra opinio placet nobis, & vestra opinio est verior. Dixit Martinus Imperatori: Modo faciatis unam constitutionem. Et ipse fecit constitutionem, quæ incipit: *Sacramenta puberum. Odofred. in l. si minor. C. si advers. venditionem.*

(c) Bulgarus, qui Vicarius fuit Imperatoris in civitate Bononiæ, interpretatus fuit, ut filiis heredibus institutis, uxor tantum habeat alimenta. *Salicet. in auth. quod locum.*

(d) *Vid. Ghirardac.*

jus dixisse, ut ejus sententiæ de ambiguo jure prolatæ in universa Italia vim legis habuerint, accepit ab Accursio, qui in glossa ad Auth. *Quod locum* id præclare institutum memorat, *ut uxori, quam maritus in testamento bonorum dominam, & fructuariam esse voluit, stantibus liberis, ex conjecta mente defuncti, alimenta tantum debeantur;* quod cum jure inductum non sit, in Curia tamen Bulgari obtiuuit, & ubique in Italia observatur. (a) Sed Pancirolus hic non recte assecutus est, quid sit Curia Bulgari. Neque vero quidquam commune habuit Curia Bulgari cum Vicariatu Imperiali, si quidem hunc umquam gessit. Bartholus id aliquanto melius intellexit (b): *Curiam* enim *Bulgari*, quam Accursius memorat, esse ait viam quamdam (domum dicere debuerat, sive palatium), in qua morabatur Bulgarus, ubi ad tollendas contentiones civium, quæ ante illud tempus a Populo Bononiensi, ex veteri usu & consuetudine, recepta erant, in scriptis redigi cœperunt, Bulgaro ipso vivente. (c) Itaque in Bulgari ædibus prima juris municipalis scripti, sive Statutotum populi Bononiensis principia posita sunt. Et quamvis nulla ex Statutorum Bononiensium collectionibus, quas habemus in libris, sive editis, sive manu exaratis (sunt autem postremi hujus generis plurimæ), nulla ad Bulgari ætatem assurgat; tamen ex primis illis rudimentis, quæ Bulgari ætate scripta emerserunt, non dubium est, quin cetera creverint. Omnium antiquissima Statutorum Bononiensium collectio, quam viderim, annum præfert MCCXLIX.; verum in hac ipsa collectione leges quædam insertæ sunt, quæ annum MCCIV. habent adscriptum: nec dubito, quin inter leges illas, quibus nulla temporis, quo editæ sunt, nota adjungitur, plures sint longe antiquiores; ex iis nempe, quæ prius usu & consuetudine Populi Bononiensis inductæ fuerant, post autem in Curia Bulgari scripto traditæ. Mansit autem hic honor Bulgari ædibus diu etiam post ejus mortem. Atque hæc fuit Curia Bulgari, in qua ipse primum, dum viveret, & jus dixit, & responsa dedit, & diu maximo scholarium undique adventantium concursu docuit. Post autem, eo mortuo, prætor Bononiensium eo ipso in loco, satis jam celebri, sedem aliquandiu tenuit, & judicia exercuit. (d) Erat autem vetus hæc domus, & Curia Bulgari commodissimo civitatis loco, ubi postmodum excitatum est archigymnasium Bononiense. Ibi erat etiam Ecclesia Sanctæ Mariæ de Bulgaris appellata, cujus patroni fuere Bulgari, quoad ea familia viguit.

XI. De Bulgari moribus conjectura fieri potest ex iis, quæ diximus, & ex paucis ejus factis, quorum, in tanta temporum distantia, nondum memoria extincta est. In his celebratur insigne probitatis, & constantiæ exemplum, quod amissa uxore, communibus filiis superstitibus, dotem socero restitnit. Erat enim ejus opinio, defuncta in matrimonio filia, dotem patri restituendam, sive extent liberi, sive non extent. Contra sentiebat Martinus, extantibus liberis dotem non esse restituendam. Mortua itaque Bulgari uxore, ejus pater cum Martinum consuluisset, repeteretne dotem? si mihi, inquit, filia tua nupsisset, frustra a me dotem repeteres, cui persuasum est, extantibus filiis dotem non esse reddendam: at a genero tuo tu quidem repetere debebis, cui aliter persuasum

(a) *Pancirol. Lib. II. c. XV.*

(b) Curia Bulgari est contrata quædam in civitate Bononiæ, ubi stetit Bulgarus, & ad fugiendas contentiones tempore ipsius Bulgari fuerunt ibi redacta quædam in scriptis, quæ fuerant Bononiæ observata, & de consuetudine approbata. *Barthol. in l. 34. §. 7. ff. de legat. secunda.*

(c) *Etiam Pisani, cum suas consuetudines non scriptas jamdia baberent, anno MCLXI. in scriptis redigendas curarunt. Vid. Brencman. Lib. I. Cap. IX. Histor. Pandect. p. 57. 58.*

(d) *Habemus ejus rei monumenta jam inde ab anno MCLXXIX., quo ex tempore actis publicis sæpe adscriptum legimus:* Actum in domo quondam domini Bulgari, ubi moratur Potestas. (*Extant in Reg. gross. archivi publ. pag. 73. & alibi passim*) *Ac fortasse verosimilius est, non ante illud tempus factam fuisse primam illam Statutarum Bononiensium delineationem, quam vivente Bulgaro factam censuit Bartholus: nisi quis dixerit, vivente adhuc Bulgaro, magistratus urbanos consuevisse in suis ædibus convenire, ut cum eo de re publica deliberarent. Neque enim, Bulgaro solum auctore, prodire potuerunt prima illa Populi Bononiensis Statuta scripta tradita; quoniam privati hominis non est, quamvis maximæ auctoritatis, civitatis mores & consuetudines in leges scriptas convertere.*

ſum eſt. Itaque Bulgarus ſocero petenti dotem ſine ulla controverſia reſtituit: & magna cum laude, conſervata exiſtimatione, patrimonii, quam famæ diſpendium pati maluit; (a) ægre id ferente Martino, qui adverſario ſuo inſidias paraverat. Sed Albericus Bulgari auditor, quamquam ejus ſententiam probaſſet, cum ſibi idem accidiſſet, ut uxor, relictis liberis, deceſſiſſet, dotem reſtituere recuſavit; quod diceret, ita quidem olim ſenſiſſe, ſed mutaſſe ſententiam: quod in tanto viro valde reprehenſum eſt, ut narrat Odofredus. (b) Aliquando autem Bulgarus ſcholarem vetuit, aprum laqueo hærentem capere, contra propriam ſententiam: non quod id jure fieri non potuiſſet; ſed quod indecorum videbatur, & hominum dicteriis locum dare poterat. (c) Itaque nullo diſcrimine paratus erat opiniones ſuas in agendo & ſequi, & deſerere, contra commodum & utilitatem ſuam; ubi id honeſtum & decorum requirere videretur.

XII. Plures Bulgaro filii nati erant ex prima uxore, quos optima diſciplina educaverat. (d) Sed omnes jam adultos amiſit. Doluit autem maxime unius morte, qui inter legum profeſſores famam ſibi, & opes non minimas comparaverat: cui cum pater infelix contra votum ſuccederet, triſtem hunc verſum protuliſſe fertur:

Ordine turbato, ſuccedis, Bulgare, nato.

Duorum ex filiis Bulgari nomina innoteſcunt ex Necrologio Canonicorum Regularium S. Salvatoris, Bonaccurſii nimirum, & Bulgarini: (e) atque hunc poſtremum exiſtimo fuiſſe doctorem legum; de quo infra poſt Bulgarum pauca dicam. Agnoſcimus ex eodem Necrologio Tedericum Bulgari fratrem; ex quo propagatam puto Bulgarorum familiam, (f) quæ tamen brevi tempore extincta eſt, (g) ejuſque hæreditas ad Lambertaccios, potentiſſimam civitatis gentem, perveniſſe videtur. (h)

XIII. Sed Bulgarus, filiis omnibus amiſſis, quamvis annis jam gravis, cupidus procreandæ prolis uxorem iterum duxit. Accidit autem, ut cum prima poſt noctem nuptiarum die in ſcholis interpretaretur legem illam, quæ incipit *rem non novam*, rati ſcholares, ejus legis initium referri poſſe ad ejus uxorem, quam pro virgine acceperat, quamvis alii aliter de illa judicarent; ſtrepitus protervæ juventutis in ſchola excitatus eſt, & plauſus ingens, libris, quos tunc ferebant, in neoſponſum complosis, vel ad ſcamna alliſis. (i)

 XIV.

(a) Pater uxoris domini Bulgari, poſt mortem ejus quæſivit a dn Martino utrum repetere poſſet dotem a dn. Bulgaro, cum liberi extarent. Qui ſcilicet Martinus dixit: Domine, ſi ego fuiſſem maritus filiæ veſtræ, a me dotem non poſſetis petere. Nam ego ſum in opinione, quod ſi liberi extent, quod pater non poteſt petere dotem; ſed vos a dn. Bulgaro poteſtis petere; nam ipſe eſt in opinione, quod ſive extent filii, ſive non, & filiafamilias decedit conſtante matrimonio, quod pater poſſit petere dotem. Unde conſulo & moneo, quod ad dn. Bulgarum accedatis, & repetatis dotem, & ſi negabit, eum de ſua opinione ſcandalizabo. Sed dominus Bulgarus bene cavit ſibi, nam dotem ſibi reſtituit abſque omni controverſia, & ſic, ut dixi, de jure & de facto ſuam opinionem approbavit, quod dn. Martino non placuit. *Odufred. in l. dos a patre. C. ſolut. matrim.*

(b) *Odofred. l. cit.*

(c) Et ita referunt majores noſtri, *antiqui ſcilicet doctores*, feciſſe dn. Bulgarum, dum una die equitaret verſus Galeriam cum quodam ſuo ſcholari, quia ſunt ibi multi porci, invenit unum laqueum, unde voluit deſcendere. Scholaris dixit dn. Bulgaro, quod volebat capere eum, ut haberent inde bonam cœnam. Et tunc dixit ei dn. Bulgarus: Non bene dicis: Sed ſcholaris ita reſpondit ei: Nonne altera die expoſuiſti ita *l. in laqueum?* Dixit dn. Bulgarus: Non muto opinionem, ſed nolo quod accipias aprum, non quia timeam judicium futurum, ſed ſcandala, vel verba. *Odofred. in l. in laqueum. ff. de acquir. rer. domin.*

(d) Sicut ſcripſit Joannes in commentario ſuo, dn. Bulgarus habuit plures filios, & bonos, & inter ceteros habuit quemdam doctorem, qui virili ætate mortuus eſt. Ipſe ſupervixit omnibus liberis ſuis, unde dixit: *Ordine turbatu* &c. *Odofred. in l. pater. ff. de inoffic. teſtam.*

(e) *Ad diem XXV. Aug., & V. Octobr. Vid. Append. N. X.*

(f) *Ibid. ad diem XXVII. Aug.*

(g) *In Bononienſi chronico Seccadenarii, quod mſſ. conditum eſt in bibliotheca publica Bononienſis Inſtituti Scientiarum, hæc familia extincta dicitur anno MCCX., ob ſimultates cum Guriſendis.*

(h) *Bulgarini nomen diu viguit inter Lambertaccios, ad quos etiam pertinuit jus patronatus Eccleſiæ S. M. de Bulgaris, quod poſtea ad Caldarinos tranſiit, extincta prorſus Lambertacciorum familia circa annum MCCCCX., ut ex monumentis a Cl. Montio indicatis.*

(i) Signori, hic dominus Joannes & Azo ſcripſerunt quamdam gloſſam ſolatii cauſa, &

XIV. Vixit hæc postrema Bulgari uxor, quæ Imelda dicebatur, post illum annis multis. Anno MCLXXVII. die XIII. Kal. Sept. testamentum, cum gravi morbo decumberet, condidit, quo sacræ Camaldulensi eremo legavit possessiones omnes, quas habebat in Beveraria, & fundum etiam, quem emerat, ut in eo Xenodochium, & Ecclesia construeretur in honorem Deiparæ Virginis. (a) Atque hæc sunt initia Ecclesiæ, & Monasterii S. Mariæ de Ravone, ubi diu incoluerunt Camaldulenses monachi primum, dein moniales. Post autem ejus bona attributa sunt eremo Camaldulini: atque hanc eremum, prioratum S. M. de Camaldulino postea appellatam, Seminario Bononiensi extremis temporibus adjunctam constat. (b)

XV. Sed Bulgarus, cum ad decrepitam ætatem vixisset, extremis vitæ temporibus repuerascere visus est, ut nec jam memoria valeret, nec pristinam retineret viri gravitatem. (c) Sigonius obiisse dicit anno MCLXI., (d) Matthæus de Griffonibus, antiqui chronici Bononiensis auctor, quod Memoriale Historicum appellavit, anno MCLXVI. (e) Guido Grandius, in epistola de Pandectis, anno MCLXVII. Decessit Kalendis Januarii, ut ex Necrologio Rhenano intelligimus. Humatus est apud valvas Ecclesiæ Divi Proculi, contra Martini, qui ante obierat, sepulcrum. (f) Ejus memoria non admodum frequenter occurrit in monumentis Bononiensibus. Hæc pauca mihi innotuere. Anno MCLIV. cum Martino, Hugone, & Jacobo, aliisque viris clarissimis interfuit, cum Ildebrandus Cardinalis S. Eustachii, ab Anastasio IV. delegatus, sententiam dixit in causa, quam habebat Guibertus Abbas S. Stephani cum Ildebrando monacho, & priore Hospitalis S. Stephani ad Claternam. (g) Anno dein MCLIX. causam cognovit, quam Canonici S. Victoris habebant cum Cabalerio quodam, aliisque civibus. (h)

XVI. Hanc laudem aliqui Bulgaro tribuunt, (i) quod, quæ in Pandectarum libris græce scripta sunt, ipse latina fecerit: atque hæc opinio jam inde ab Odofredi ætate exorta erat; quam ipse apertis verbis refellit, ac verum indicat interpretem græcarum legum, quæ in Pandectis occurrunt, nempe Burgundionem Pisanum, hominem alias de literaria republica optime meritum, ob plures Græcorum optimos libros latine conversos; ut supra indicavimus. Et quamvis in plerisque editionibus Accursianarum glossarum pro Burgundione Bulgarus legatur, jamdiu hunc errorem viri eruditi persenserant. (k) Sed Diplovataccius dum Bulgarum ex mendosis Accursii glossis expungit, Bergolinum Pistoriensem in scenam producit, hominem mihi plane ignotum, a quo exposita dicit, quæ græce scripta erant in legum libris. Viderat nempe, ut ipse fatetur, adnotatum in antiquis libris ad eas interpretationes græcarum legum, & verborum *secundum Bg. Pis.*; cumque Burgundionem Pisanum ignoraret, Bergolinum Pistoriensem commentus est. (l)

XVII.

dicunt ipsi, dum dominus Bulgarus quodam mane legeret legem istam, & in nocte præcedenti duxisset uxorem, quam ipse pro virgine acceperat, cum a multis contrarium crederetur, & exposuisset *rem non novam, neque insolitam* ... scholares pulsabant libros contra eum. *Odofred. in l. rem non novam. C. de judiciis.*

(a) *Hujus testamenti excerpta videsis in Annalibus Camald. To. IV. p. 70.*

(b) *Grandi append. ad ep. de Pandect. p. 268. Et Annal. Camald. l. cit.*

(c) Ita referunt majores doctores nostri de domino Bulgaro. Nam dominus Bulgarus fuit optimus doctor, sed vixit tanto tempore, quod deductus est ad infantiam, quia non recordabatur aliquid, & ludebat ad pulverem cum pueris. *Odofred. in l. sed an. ff. de negot. gestis.*

(d) *Sig. Histor. Bonon. l. III. ad an. MCLXI.*

(e) *Apud Muratori. Rer. Ital. Script. To. XVIII. pag. 107.*

(f) Corpus suum Bononiæ apud S. Proculum tumulari jussit contra valvas ecclesiæ, Martini sepulcro directe oppositas, ut sicut vivens illi contrarius fuerat, sic deficiens, objiceretur in morte. *Guil. Pastreng. de orig. rer. V. Bulgarus.*

(g) *Vid. Append.*

(h) *Ex charta archivi S. Jo. in Monte.*

(i) *Vid. Leopold. Guadagni V. Cl. dissert. de Pandect. Florent. p. 134.*

(k) *Pancirol. lib. II. c. 15. Diplovatac. in Bulgaro. post Odofred. l. cit., & Cin. in l. nam & Demosthenes: ff. de legi. Senatusq. C.*

(l) Ille, qui fecit interpretationes, fuit quidam de civitate Pistorii, nomine Bergolinus, qui verba græca in nostris libris juris civilis inserta transtulit in latinum. Nam in glossa antiqua dicebatur *secundum Bg.*, sed vitio scriptorum dictum est *secundum Bulgarum*, & male. *Diplovat. in Bulgaro.*

XVII. Ejus gloſſæ in libros legum, & copia, & doctrinæ excellentia, ceterorum gloſſis præſtiterunt. Id apparet ex antiquorum libris, ac præſertim ex Odofredi ampliſſimis commentariis, in quibus vix ullam puto pagellam eſſe, in qua ſæpius Bulgari opiniones, legumque interpretationes non recitentur, & explicentur. Fuerunt autem ejus gloſſæ breves & elegantes, (a) Irnerianis ſimiles: nondum enim mos invaluerat prolixos apparatus concinnare in legum libros. Ex iis autem multum profecit Accurſius in ſuis commentariis; quamvis rariuſcule & Bulgarum, & doctores reliquos, quos expilavit, nominare ſoleat. Scripſiſſe etiam dicitur commentarium in regulas juris, cui adnotationes adjecit Placentinus. (b) Peculiares aliquas ejus ſententias cognoſcere licet ex Odofredo, qui eaſdem, ut plurimum, amplexus eſt, a Joanne, ſcilicet, Azone, & Jacobo Balduini, quaſi per manus traditas: ut enim Bulgaro Joannes, ſic Joanni Azo, Azoni Jacobus Balduinus, & huic tandem Odofredus in ſchola ſucceſſit. Sed multo facilius cognoſci poſſet, quæ fuerint priorum juris interpretum opiniones, Bulgari, nimirum, Martini, Hugonis, & Jacobi, quos magiſtros præcipuos & primarios, (c) & quatuor legum columnas ætate ſua appellatos novimus, (d) ex pervetuſto libello, cui titulus eſt: *Diverſitates Dominorum in jure:* quem numquam editum puto. Eum habet bibliotheca Regalis Collegii Hiſpanorum Bononiæ (e) in membranis ſcriptum literis omnino antiquis, quæque ad eorum doctorum ætatem accedunt. In eo recitantur ſingulorum doctorum opiniones adverſæ & oppoſitæ, indicatis in libri margine eorum nominibus per ſiglas B. M. I., Bulgarum, Martinum, & Jacobum deſignantes; de quo libello dicemus infra in Rogerio Beneventano. Sed quid de Bulgari numiſmate, qui ſollicitum habuit Cl. Grandium in epiſtola de Pandectis ad Averanium? (f) Pudet his nugis chartas inficere. (g) Nec de Bulgaro aliud memoria dignum occurrit.

V.

BULGARINUS.

EX Bulgari filiis unum fuiſſe, qui Bulgarinus diceretur, notum eſt ex Necrologio Canonicorum Regularium S. Salvatoris. (h) Atque hunc eſſe puto, qui legum profeſſione, vivo adhuc patre, clareſcere cœperat; quique jam grandis natu, magno patris dolore, humanis exemptus eſt. Ad iſtum pertinere poſſunt, niſi quis potius ad Bulgarum patrem referre velit, *Excerpta legum edita a Bulgarino cauſidico:* hic enim eſt libelli titulus, quem communicavit mihi V. Cl. Joſephus Garampius Vaticanæ baſilicæ canonicus, & apoſtolicis archivis præfectus, optimus ſtudiorum meorum fautor, & amicus. Eſt in parvo codice membranaceo, qui Bulgari ætatem præſeferre videtur; atque in hunc modum incipit: *Meo amico, & domino A. Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cancellario B. in Chriſto ſalutem, & eorum, quæ juris ſunt arcana, ſalutem. Veſtræ ſerenitatis apices*

(a) *Odofred. in l. regula, ff. de reg. jur.*

(b) *Carolus Stephanus Pariſiis ediderat hunc commentarium Placentino inſcriptum; ſed Antonius Contius, Bulgaro auctori ſuo reſtitutum, rurſus edendum curavit. Anton. Contius Diſput. Lib. I. Cap. VI.*

(c) *Otto Morena in Hiſtor. Lauden. apud Murator. To. VI. Rer. Ital. Script. col. 1015.*

(d) *Ibid. col. 4113.*

(e) *Eſt Codex N. LXXIII., in quo Placentini Summa, & alia antiquorum doctorum opuſcula continentur.*

(f) *Grandi ep. de Pandect. p. 93.*

(g) *Indicavit olim neſcio quis Guidoni Grandio nummum Bulgari effigie ſignatum, cum hac epigraphe:* CIVEM HABET BULGARUM FELSINA CHRYSOSTOMUM: *atque hujus nummi teſtimonio Bulgarum civitati Bononienſi vindicabat. Sed Grandius, cui perſuaſum erat, Bulgarum patria Piſanum eſſe, negavit, nummum eſſe Bulgari ætate percuſſum, atque, illum eo tempore cuſum, cum aliqui jam cœperant Bulgarum Bononienſibus adſcribere. Nullam, ſcilicet, fraudem ibi ſuſpicabatur vir ingenuus: ſed revera numquam in rerum natura viſus eſt ille nummus, qui ex eadem officina prodiit, ex qua Peponis, & Irnerii, & Irci Beccurii numiſmata, & monumenta aliquot alia bonis viris per ſummam confidentiam ab eodem illo homine obtruſa, quem conſtat iſtiuſmodi adulterinarum mercium propolam inſignem fuiſſe.*

(h) *Die V. Octob. Ob. Bulgarinus filius mag. Bulgari.*

apices ad nos denique a vobis servili affectione suscepimus; proinde materiam ministratam, licet nimis arduam, feliciter, Domino favente, prosequimur.

Arbitrum itaque eum dicimus, cui proprio consensu compromittentes auctor & reus partes committunt. Judex vero &c. Sequitur porro ostendens discrimen inter arbitrum, & judicem. Atque in hunc modum breves legum regulas, & præcepta juxta alphabeti ordinem eleganter, & strictim proponit & explicat. Est autem notissimus in Historia Ecclesiastica Aymericus Cardinalis, Romanæ Ecclesiæ Cancellarius, qui floruit sedente Innocentio II., & anno MCXLVIII. humanis excessit (a); nec dubito, quin huic ipsi libellum suum Bulgarinus, sive Bulgarus pater, inscripserit. Alium certe non reperio Romanæ Ecclesiæ Cancellarium, ætate illa viventem, cujus nomen litera A. designari possit. Aymericum autem Bononiæ studiorum causa aliquando fuisse, verosimillimum duco, atque eo tempore propensiori studio colere cœpisse Canonicos S. Victoris, & S. Mariæ ad Rhenum, quibus moriens opulenta legata dedit. (b) Fortasse in Bulgari schola eruditus est; ac propter hanc causam libellum illum vel a Bulgaro ipso, vel a Bulgarino filio extorsit,

V I.

MARTINUS GOSIA. GUILIELMUS FILIUS. HUGOLINUS NEPOS.

Bononiæ natus est Martinus ex Gosia prænobili familia circa initium sæculi XII. Sed hæc, exortis Ghibellinorum, & Guelphorum factionibus, eo quod Ghibellinarum partium esset, a Guelphis victoribus e civitate ejecta est. (c) Sed quia Volaterranus, & alii Volaterranum secuti, (d) Martinum ex gente Bosia prognatum dixerunt, unde & Bosianus ab iis appellatus est, hinc eorum error subortus est, qui Martinum Cremonensem putarunt; in qua civitate satis nota esse videbatur Bosiana, sive Bossiana gens, ex qua Joannes Bossianus, ut ab iis dicitur, natus est, æque celebris legum interpres, qui non multo post Martinum floruit. Ac miror sane, in hunc errorem incidisse auctores, alias accuratissimos, ephemeridis literatorum Italiæ, (e) qui Martinum optime secernunt a Joanne Bassiano, sive, ut ipsi dicunt, Bosiano Cremonensi; quod non recte viderat Volaterranus, majori venia propterea dignus, quod Martinum & Bosianum dixerit, & patria Cremonensem putaverit.

II. Sed quid est, quod iidem auctores ephemeridis literatorum Italiæ Martinum quidem scribunt Bononiensem genere, Cremonæ tamen natum, ejus majoribus Bononia expulsis ob factionem Ghibellinam? Florebat Martinus circa medium sæculum XII., ex quo conjicimus natum circa initium ejus sæculi; quo sane tempore Guelphorum, & Ghibellinorum nomina Bononiæ ignota & inaudita fuerunt. Neque etiam ferendus Muratorii error, qui, Martinum Gosiam patria Anconitanum fuisse, scripsit. (f) Nam gentem Gosiam non solum Martini ætate, sed etiam postea Bononiæ viguisse, manifestum est. (g) Nobilem

(a) *Ciaccon. pag. 949. edit. Romæ an. MDCLXXVII.*

(b) *Canonicis S. Victoris XX. uncias auri legavit, ut ex eorum Necrologia, cujus excerpta in Appendice damus. Canonicis autem Rhenanis calicem magnum legavit, & scyphum argenteum, & X. uncias auri, ut etiam ex eorum Necrologie apparet ad diem V. Kal. Jun.*

(c) Ultimo colligitur argumentum contra Gosianos, idest, contra illos, qui tenent opinionem Martini Gosiani, ideo sic dicti, quod fuit de Gosis de Bononia, viris nobilibus, propter partem Ghibellinam expulsis. *Cinus in l. tacit. C. de rei uxor. vendicat.*

(d) *Volaterran. Anthropolog. Lib. XXI. Arisius Cremen. liter. V. Martinus Bosianus. Ephemerid. literat. Ital. To. X. p. 274.*

(e) *Loc. cit.*

(f) *Murator. Antiquit. Ital. med. ævi, Dissert. XLIV. To. III. p. 900.*

(g) *Anno MCXCII. Hugolinus Gosia testis nominatur in charta archivi S. Jo. in Monte. Ao. MCXCIV.* dn. Maria fil. qnd. dn. Guillielmi Gosiæ, uxor dn. Brancaleonis. *Ex charta archivi monialium S. Agnetis. An. MCCIV.* dn. Hugolinus Gosia, & dn. Guilielmus frater ejus *promittunt ratam habere venditionem quamdam. Ex charta ejusdem archivi S. Agnetis.*

lem vero cum primis reputatam, vel ex hoc ipso perspicuum est, quod Martini nepos Hugolinus, Muratorio notissimus, præturam Anconitanam non multo post initium sæculi XIII. gesserit; ad quod munus in civitate aliqua, præsertim tam clara, nemo ætate illa eligi potuisset, quem generis nobilitas non commendaret.

III. Martinus in Irnerii schola eruditus inter jurisperitorum ætatis suæ principes numeratus est. Fertur tamen nimis pertinax fuisse in tuendis opinionibus, quas semel animo indiderat; ex quo contigisse dicunt, ut cum aliquando legem in promptu non haberet ad id, quod volebat, adstruendum, ad æquitatem quamdam confugeret, quam sibi animo fingebat, qua vim oppositarum legum eluderet. Itaque non semel ei accidisse narrant, ut prolatis ab adversariis contra ea, quæ in jure respondebat, legum testimoniis, rubore suffusus obmutuerit, non semper in sua illa æquitate præsidium idoneum nactus. (a) Odofredus, in dicendo barbarus, sed minime illepidus, fictam hanc Martini æquitatem frequenter ridet, eamque *bursalem* vocat, idest, non ex juris, legumque principiis petitam, sed ex impotenti quæstus cupiditate enatam. (b) Sed Martinus, ut erat acri ingenio, & doctrina legum supra vulgarem modum instructus, & in dicendo etiam facundus, ita opiniones suas, licet ab aliorum doctorum, ac Bulgari præsertim, placitis alienas, ornabat verbis, ut auditoribus suis maxime probarentur. Hinc primum aperta scholarum dissidia, & sectæ inter legum studiosos exortæ, quibus Martinus causam, atque initium præbuit; ut olim apud Romanos Antistius Labeo JCtus. (c) Sunt autem Martini sectatores Gosiani appellati, ceteris Jurisprudentiæ studiosis parum plerumque accepti. Eo factum est, ut Gosianæ scholæ opiniones raro ab aliis doctoribus probarentur; (d) & Accursius certe, qui superiorum omnium doctorum scripta in suis glossis delibavit, Martino, ut plurimum, adversatur. (e)

IV. Prodiere tamen ex Martini secta plures magni nominis doctores, Placentinus in primis, & Pillius. Pancirolus addit Albericum de Porta Ravennate: sed is Bulgarum audivit. (f) Innocentius III. aliquam ex Martini opinionibus, contra aliorum sententiam, secutus est, & lege lata confirmavit; (g) quod & Innocentius IV. fecit. (h) Ostiensis quoque, (i) & alii Decretorum professores passim in Martini sententiam iverunt: qui, cum ad naturalis æquitatis normam antiquarum legum severitatem emollire studeret, magis placebat ecclesiasticarum legum conditoribus, & professoribus. Itaque illa Martini æquitas, ceteris legum interpretibus adeo invisa, illustres patronos habuit inter juris Pontificii professores. Sed Fridericus etiam AEnobarbus, ex Martini sententia, aliquid ex juris Romani rigore novis constitutionibus temperavit; & nostra etiam Statuta Bononiensia Martini opinionem de non restituenda post mortem uxoris dote, sive extent liberi, sive non extent, non ratam modo habuerunt, sed ampliarunt etiam. (k)

V. Fuit Martinus cum Bulgaro, Hugone, & Jacobo in conventu Roncalliensi. Et quamvis adversarios palam haberet primi subsellii JCtos, atque in his Bulgarum Irnerianæ scholæ principem; tamen gratia, & auctoritate apud Fride-

(a) *Odofred. in l. 4. ff. de his, qui notantur infam. apud Pancirol. l. II. c. XIV.*

(b) Dixit Martinus de sua ficta æquitate, & bursali, propter quam est passus multas verecundias. *Odofred. in l. item si quis furti. ff. de his, qui not. infam.*

(c) *Pancirol. l. cit.*

(d) Dn. Joannes in quæstione ista putat dn. Martinum bene dixisse, quod raro accidit ut ejus opinio approbetur. *Odofred. in l. si quis. C. ubi in rem actio exer. deb.*

(e) Ejus opiniones, ut plurimum, ab Accursio improbantur, Bulgarum imitante, qui ei semper fuit adversus. *Guilielm. Pastreng. de orig. rer. V. Martinus Gosianus p. 51.*

(f) *Vide quæ in Alberico dicuntur.*

(g) Ista opinio antiquorum, idest Martini, & Placentini, est canonizata extra. de caus. possess. c. pastoralis, quam decretalem dominus Innocentius tertius fecit, & fecit eam, sicut faciunt domini, qui non verentur dicere, nisi sicut placet eis, quia non est in illa decretali alia ratio, nisi pro ratione voluntas, & fecit se glossatorem legum. *Odofred. in l. ordinarii jud. C. de rei vendicat.*

(h) Innocentius IV. traxit se in partes Martini, & Placentini, ut extra. de caus. possess., & propr. *Odofred. in l. exitus. ff. de acquirend. rer. poss.*

(i) In quo confirmatur sententia Martini, & reprobatur sententia Joannis Baxiani. *Osti. in C. relatum. de pot. jud. deleg.*

(k) *Statut. Bonon. Rubr. CXII. de dot. restit. §. 14. & 25.*

Fridericum AEnobarbum reliquos doctores vicit. Sed hic tamen Friderici favor, & aliorum doctorum obtrectationes in causa fuisse videntur, cur Martinus aliquando Bononiæ libenter non fuerit, & Patavium concesserit, ubi anno MCLXIV. moram agebat, ut ex tabulis a Cl. Facciolato nuper indicatis intelligimus, (a) si revera Martinus in iis tabulis nominatus, cum nostro est idem. Cum autem anno MCLXV. Bozone interfecto, quem Fridericus Rectorem civitati nostræ præfecerat, Imperiale servitium nostri excussissent; eo potissimum tempore Martinus, qui Friderico impensius favebat, solum vertere potuit, ne quid sibi in civitate Imperatori prorsus inimica periculi crearetur. Ajunt aliqui, Martinum, propterea quod Imperatori rerum omnium dominium & proprietatem adjudicare veritus non sit contra Bulgari sententiam, meruisse, ut ejus agnati a Friderico inter principes referrentur. Sed ejus agnatos non alio in numero, quam privatorum civium fuisse in civitate nostra, compertum est. Ac miror, Janum Vincentium Gravinam, qui hoc, nescio quo auctore, narrat, hujus fabulæ falsitatem subodorasse. (b)

VI. Laudatur Martinus in primis ab singulari memoria, (c) ob quam factum reor, ut ipse vulgo dictus sit *Martinus copia legum*. Ita siquidem appellatur in eo disticho, quod in Bulgaro attulimus. Eodem titulo donatur a Boncompagno, vetusto scriptore, in libello, quem edidit de obsidione Anconæ, qui a Muratorio in lucem editus est. (d) Laudat ibi Boncompagnus præclaram Martini sententiam, dicentis, *libertatem non posse ab aliquo exhiberi, sed detegi a quodam velamine servitutis:* quare præcipuum libertatis patronum jure habendum esse Martinum, concludit. (e)

VII. Anno MCLIV. Martinus, cum tribus reliquis Irnerii discipulis, Bulgaro, Hugone, & Jacobo, præsens adfuit cum Ildebrandus Cardinalis sententiam diceret in causa monachorum S. Stephani; ibique, in charta procul dubio autographa, (f) Martinus Gosia appellatur, ut hinc etiam de ejus familia dubitare non liceat, quam aliqui Bossianam dixerunt, ut supra adnotavimus; & apud Boncompagnum, vitio amanuensium, ut arbitror, Gossia dicitur.

VIII. De ejus simultatibus cum Azone, & aliis doctoribus, nihil attinet dicere, quam inscite multa scripserit Pancirolus, aliique. Floruit Azo post Martini obitum; sed ut erat Gosianorum secta, quæ nimirum auctorem habuerat Martinum, ceteris doctoribus odiosa, ejus opiniones Azo palam rejicere consuevit, quod & postea Accursius, & quidem intemperantius, quam ceteri; quippe qui non solum Martini opiniones explodere, sed auctorem ipsum ludibrio habere non semel visus est. (g) Quare alii audaciores facti, Martinum nihil sani, verique umquam protulisse, non veriti sunt affirmare. (h) Cervicosum quoque fuisse ferunt, ut quam semel defendendam suscepisset opinionem, quantumlibet erroneam, & singularem, numquam dimiserit. Itaque factum ajunt, ut ejus pervicacia in proverbium ierit apud JCtos, qui hodiedum Martinum appellent hominem quempiam, qui opinionem suam, contra ceterorum sententiam, perfracte tueatur. (i) Sed quod aliqui narrant, cum Martinus in publico certamine Azonem disputando vicisse visus esset, & de victoria sibi plauderet, Azonem, ira percitum, æmulum suum occidisse, auditorii clavibus ejus capiti impactis; merum commentum, non solum nullo antiqui scriptoris testimonio comprobatum, sed ne scite quidem excogitatum: obiit enim Martinus, quantum ex ratione temporum conjicere possumus, Azone puero, aut certe infra eam ætatem, qua certamen ingenii & doctrinæ cum illo exercere posset.

IX.

(a) Cum regeret in legibus in domo Martini de Gosso juxta majorem ecclesiam Paduanam. *Facciol. Syntagm. p. 9.*

(b) *Gravina de ortu, & progress. jur. civ. cap. 145.*

(c) *Gullel. de Pastrengo l. cit.*

(d) Sed occurrit generosa laudis materia peroranti, qualiter vester avus Martinus Gossia (l. Gosia) fuisse doctus (l. dictus) copia legum. *Boncomp. de obsid. Ancon. apud Murat. Rer. Ital. Script. To. VI. col. 926.*

(e) *Ibid.*

(f) *Vid. in Append. chartam anno MCLIV. scriptam.*

(g) *Pancirol. in Martino.*

(h) *Jas. in §. 22. si minus. Insti. de act. apud Pancirol. l. cit.*

(i) *Baron. Annal. eccles. ad an. MCLVIII. N. X.*

IX. Filium post se reliquit Martinus Guilielmum, scientia legum, humanitate, & moribus viro nobili dignis, ac patri non degenerem. (a) Ex eo natus est Hugolinus Gosia, cui Boncompagnus librum de obsidione Anconæ dicavit, quem scripsit circa annum MCCXX., ut conjicere licet ex iis, quæ Muratorius ad eum librum præfatur. (b) Erat tunc Hugolinus Anconitanorum prætor, militiæ cingulo non minus, quam legum scientia clarus. (c) Atque hinc arbitror, Muratorio excidisse, ut, Martinum Gosiam, Hugolini avum, patria Anconitanum fuisse, scripserit. (d)

X. Martini obitum conjicit Alidosius in annum MCLXVII.: (e) sed undenam id expiscari potuerit, reperire non licuit. Si Guilielmo de Pastrengo fides habenda sit, dicendum erit, Martinum ante Bulgarum obiisse, & ante Ecclesiam S. Proculi sepultum. Narrat enim, Bulgarum tumulari voluisse contra valvas ejus Ecclesiæ, ad quas erat Martini tumulus; ut qui vivens contra ejus sententias perpetuo ierat, etiam post mortem illi se adversarium ostenderet. (f) Verum id parum credibile est. Ex eo, quod Bulgari, & Martini sepulcra in eum modum posita cernerentur, & vulgo constaret, eos, dum viverent, mirum in modum sententiis discrepasse, propterea natam puto hanc fabellam, ut etiam post mortem Bulgarus ostendere voluerit, quam esset adversario suo infensus.

XI. De ætate etiam, quod tradit Pancirolus, decessisse Martinum, cum annum ageret LXXVIII., plane incertum judico. Quod autem sepultum scribit Bononiæ apud Fratres Minores loco celebri, id non potuit ab homine vigilante dici, qui sciret, nondum eo tempore natum S. Franciscum Ordinis Minorum fundatorem, cum Martinus decessit. Sed id videtur ab imperito quopiam Panciroli commentariis assutum, quos ille impolitos & inemendatos moriens reliquit, ut conjici potest ex multis gravissimis antilogiis & anachronismis, tanto viro indignis, qui in iis libris, quos de claris legum interpretibus scripsit, scriptos reperimus.

XII. Joannes Franciscus Nigrius in annalibus Bononiensibus, qui manu exarati multis magnisque voluminibus continentur, ad annum MCLXVII. Bulgari, & Martini mortem narrat, & carmina producit ad eorum tumulos inscripta, quæ, quia stilum XII. sæculi, & ejus ætatis gustum non præseferunt, a novitio aliquo scriptore conficta censeo, nec digna, quæ hic lectorem morentur. Vixit Joannes Franciscus Nigrius sæculo superiore, & ejus annales adservatos vidi Romæ in bibliotheca Barberina, & in publica Instituti Scientiarum Bononiæ.

XIII. Scripsit Martinus glossas in libros legum, ut prisci doctores solebant, antequam cupido incesserit consarcinandi perpetuos apparatus, lecturas, repetitiones, summas, consilia, quæstiones, & si quo alio nomine appellantur doctorum, qui post illa tempora fuerunt, lucubrationes. Peculiares quasdam ejus sententias dispicimus in libello, qui inscribitur *Diversitates Dominorum in jure*, de quo supra dictum est.

XIV. Guilielmus quoque Martini filius, quem legum scientia claruisse diximus, aliqua scripsisse videtur; ut intelligere licet ex alio quodam libello, quo continentur *Dissensiones doctorum in quibusdam juris civilis sententiis*. In eo laudatur Martinus, & ejus filius. (g) Eum vidi in codice membranaceo manu exarato bibliothecæ Chisianæ, ad quam mihi aditus patuit beneficio amplissimi Cardinalis Flavii Chisii, hujus mei Gregoriani Monasterii Abbatis Commendatarii; qui mihi semper colendus, & cum laudis præfatione nominandus erit, ob eximias virtutes, summamque pietatem. Videtur autem libellus iste scriptus

F ante

(a) Et quamquam filius ejus (*Martini*) a quo per successivam carnis propaginem consistitis, propter legum scientiam, & alia curialitatis insignia clarissimus extiterit &c. *Ita Boncompagnus Hugolinum, & patrem ejus Guilielmum laudans, apud Murator. l. cit.*

(b) *Boncomp. l. cit.* (c) *Ibid.*

(d) *Murator. Antiquit. Ital. med. ævi To. III. pol. 909.*

(e) *Alidof. Dott. Bologn. di legge &c. p. 39.*

(f) *Guil. de Pastr supra in Bulgaro cit.*

(g) Contra sentiunt in actionem rescissoriam, vel restitutoriam. Dicunt enim Jac. eam sua natura esse restitutoriam, & datur a prætore mortuo restitutis. Idem dicit Martinus, & ejus filius. *Extat in Cod. biblioth. Chisianæ, cum tractatu de Actionibus Joannis de Blanasco,*

ante finem XII. sæculi. In eo enim passim committuntur Hugo, Bulgarus, Jacobus, Martinus, Albericus, Joannes, qui ante ejus sæculi finem floruerunt. Ac, si quid video, huic libello basis & fundus fuit alter ille libellus, de quo supra dixi, qui *Diversitates Dominorum in jure* inscribitur; qui ex solis Irnerii discipulorum sententiis primum excerptus, postmodum auctus est, expilatis Alberici, & Joannis Bassiani glossis.

XV. Non rara est Guilielmi Gosiæ memoria in monumentis Bononiensibus. Sed quamquam Jurisprudentiam coleret, doctoris tamen insignia consecutus non est. Caruit etiam eo honore Hugolinus Guilielmi filius, quamvis non tam militari cingulo, quam legum scientia clarus a Boncompagno dictus sit. Eum tamen judicem appellatum reperio, (a) quo nomine dici consueverunt, qui Jurisprudentiam profitebantur, nec ad doctoris gradum pervenerant, quem paucissimi per illud tempus obtinebant. Sed Ghirardaccius terræ cælum miscet, cum Hugolinum Martini nepotem scribit legum doctorem fuisse, & anno MCCLXXXVI. a scholis abductum, cum egregia militum manu a Populo Bononiensi Anconitanis subsidio missum in bello, quod cum Venetis habebant: (b) quæ omnia tam falsa sunt, quam est falsum, hominem, qui paulo post initium sæculi XIII. præturam Anconitanam gerebat, ut supra demonstratum est, potuisse eodem labente sæculo docere in scholis, & belli munia obire. Fuere duo Hugolini fratres, Guilielmus II., qui cum præturam Tisernatium gereret, in ea civitate occisus est, de qua injuria sarcienda convenit inter Populum Bononiensem, & Tisernatem; (c) & Scannabicchus, ex quo natus est Guilielmus III., qui anno MCCLVI. præturam Faventinorum tenuit, & anno MCCLXXIV. cum Lamberracciis, quarum partes sequebatur, expulsus est, ejusque domus excisæ, atque in earum vacua area (d) Nosocomium, & Ecclesia S. Mariæ de Vita postmodum extructa fuerunt.

VII.

HUGO DE PORTA RAVENNATE.

MEns legum, ob excellentiam, & copiam doctrinæ, appellatus, Bononiæ floruit Hugo cum Bulgaro, Martino, & Jacobo, Irnerianæ scholæ principibus; ex qua ipse quoque prodiit. Patrem habuit Albericum Lombardum, (e) virum non obscuræ famæ, ex quo ejus posteri agnomen duxerunt, Alberici propterea dicti. Floruit autem Bononiæ hæc Albericorum familia quoad expulsa est cum ceteris, quæ erant Ghibellinarum partium; ac postmodum restituta pristinum dignitatis gradum retinuit. Cum autem ejus familiæ domus essent prope Portam Ravennatem, ubi & turris Albericorum appellata diu fuit, (f) propterea Hugo *de Porta Ravennate* dici solebat; quemadmodum & Albericus, ex eadem familia genitus, qui paulo post vixit, & legum etiam professione claruit, de Porta Ravennate dictus est. (g) Diu autem mansere in ea familia Hugonis & Alberici nomina, ut ex monumentis Bononiensibus apparet. (h) Sed indicavit mihi Cl. Montius, quo oculatiorem hominem in explican-

(a) An. MCIIC. prid. Kal. Nov. coram dn. Ugolino de Gosio judice, Petro de Romancio, Rodaldo Rubeo, Palmerio causidicis &c. *Reg. gros. p. 74. in archiv. Commun. Bonon.*

(b) *Ghirardac. Lib. VIII. pag.* 268.

(c) *Agitur ea de re in Statutis Civitatis anno MCCXLIX. editis.*

(d) *Locus ille vulgo dicebatur* il Guasto de' Gosi.

(e) Hugo de Alberico causidicus, & legum doctor *nominatur in charta S. Jo. in Monte ad annum MCLI. In charta vero abbatiæ S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis, quæ scripta est anno MCLIV. dicitur* Hugo de Porta Ravennate causidicus, & legum doctor. *Vid. etiam quæ infra adnotantur.*

(f) Anno MCCI. In questo anno addi VII. de Maggio cascò la torre di messer Albericho di messer Ugo Albericho, e cascò sopra porta Asinella, & molte altre case, & ammazzò Piero degli Asinelli con la donna sua, & con le donne de Mussarello & Guielmo Mariscalco, & Ghiberto de Lucha. *Ex Chronic. Bonon. mss. in biblioth. Instit. Scient. Bonon.*

(g) *Alidosius fratrem dicit. Alidos. Dott. Bol. di legge can. e civ. p.* 221.

(h) *Ex Chronic. cit.*

candis antiquæ historiæ Bononiensis ambagibus neminem unquam reperi, Hugonis familiam in duas olim scissam fuisse, in Hugo-Albericos nimirum, & in Amedeos; ac primos censet ab Hugone ipso recta successione profluxisse, apud quos Hugonis memoriam sæculo XIV. adhuc in honore fuisse, idem Vir Clarissimus observat. (a)

II. Pancirolus vix agnovit hunc insignem legum doctorem, quem ne discrevit quidem ab Hugolino Presbyteri, qui annis multis post hunc vixit. In eodem luto hæsit Diplovataccius, &, quod magis etiam miror, Alidosius, quem latere non poterant domestica utriusque monumenta. (b) Ac in eo etiam erravit Alidosius, quod Hugonem Albericum, & Hugonem de Porta Ravennate duos fuisse homines censuit, quorum alter Legum, alter Philosophiæ & Artium professor fuerit. Erravit etiam, quod Hugonem Jacobi, de quo mox dicemus, fratrem fuisse existimavit. Floruit Hugo post Irnerium, unus ex quatuor doctoribus, quos Fridericus AEnobarbus constituendis Italici regni juribus ad Roncalliam in consilium adhibuit. (c) Ejus opera Irnerianæ scholæ celebritas aucta, & Academiæ nostræ honor additus, majore in dies scholarium concursu. Juxta morem ab Irnerio traditum, ejus studium fuit illustrandi legum libros non perpetuis ac prolixis commentariis, sed variis adnotatiunculis & glossis ad obscuriora legum loca appositis, ex quibus multa decerpsit Accursius. Observat autem vir accuratissimus Donatus Antonius Astensis, neminem ex antiquis doctoribus uberiorem glossarum segetem Accursio suppeditasse in Pandectarum libros, quam Hugonem. (d) Eum itaque auctorem passim sequuntur, & laudant, præter Accursium, Azo, Roffredus, Odofredus, & alii doctores antiqui, in quorum libris Hugonis glossæ, ac sententiæ veteri more hanc siglam, ejus nominis indicem, *H.* vel *Hu.* appictam habent.

III. Verum si quis paulo diligentius in hanc rem inquirat, fortasse conjiciet, glossas, quæ hac sigla apud Accursium maxime in Pandectarum commentariis notatæ sunt, potius pertinere ad Hugolinum Presbyteri, de quo infra dicemus, quam ad Hugonem Albericum. Certe Odofredus in eum modum Hugolini Presbyteri nomen designat, (e) Hugonis vero nomen integrum apponere solet, & quidem cum aliqua honoris significatione. (f) Constat autem, Hugolinum Presbyteri optimum glossarum apparatum in Pandectas, quem Odofredus ceteris ad illud tempus editis anteponere solebat, edidisse. (g) Itaque ex hoc apparatu uberiorem glossarum segetem colligere potuit Accursius suis commentariis inserendam. Et sane in Accursianis commentariis *Azo.* & *Hu.* fere semper una simul occurrunt; & aut alter cum altero committitur, si dissentiant; aut invicem componuntur, si consentiant; & nomen quidem *Azo.* semper præponitur, *Hu.* autem postponitur: quæ satis ostendere videntur, doctorem illum, hac nota *Hu.* designatum, non priscum Hugonem fuisse, sed Hugolinum, qui cum Azone vixit, & Azone ipso ætate aliquanto inferior fuit; ut egregie conjicit Cl. Montius, cui totam hanc animadversionem debemus.

IV. Sed quamquam Hugonis nomen magnopere celebraretur in scholis, post vulgatos Accursii apparatus, ut reliquorum, qui præcesserant clarissimorum legum interpretum; ita & Hugonis fama paulatim obliterata est, ejusque nomen rarius exaudiri cœpit apud legum studiosos. In codice manu exarato bibliothecæ regiæ

(a) An. MCCCLVIII. die XIII. Maji dn. Mixina quondam Francisci de domo Ugonis Albrici uxor olim dn. Petri de Carbonensibus. *Ex Mem. Com. Bonon. Jacobi Petri de Zaacordis.*

(b) *Alidos l. cit.*

(c) *Anno MCLXII. cum Bononienses Friderico Imperatori se dediderunt, vivebant adhuc quatuor Irnerii discipuli, ut narrat Otto Morena in Historia Laudensi.* Pollebat, *inquit*, tunc Bononia in literalibus studiis præ ceteris Italiæ civitatibus, quatuor Legum Columnis inter ceteros magnifice tunc radiantibus, scilicet Martino Goxia, & Bulgaro, ac Jacobo, atque Ugone de Porta Ravegnana. *Apud Murator. Rer. Ital. Script. To. VI. col.* 1113.

(d) *Don. Ant. d'Asti Lib. II. c. VII. p.* 186.

(e) Dn. Hu. discordavit ab Azo. dn. Azo dixerat, ut supra dictum est, sed dn. Hu. dicebat &c. *Ita passim loquitur Odofredus.*

(f) *Odofredus Hugonem raro admodum nominat, eumque appellat* magnæ auctoritatis virum, *aut simili aliqua laudis significatione ornat.*

(g) Scio tamen quod dn. Azo. in apparatu suo notavit quædam, & dn. Hu. qui fecie meliorem apparatum, qui fuit publicatus. *Odofred. in l. si dotis causa ff. soluto matrimonio.*

regiæ Parisiensis habentur *Distinctiones domini H. in varios libros Codicis*. (a) Hunc esse Hugonem nostrum existimo, cujus distinctiones perfecit absolvitque Albericus de Porta Ravennate ejus agnatus; qua de re postea dicemus. (b)

V. Ejus non infrequens memoria est in antiquis Bononiensium tabulis ab anno MCXXXI. ad MCLXVIII., quo decessit; si quidem ille idem est Hugo magister, cujus mentio est in tabulis Monachorum Divi Stephani ad annum MCXXXI. (c) Anno MCLI. *sub præsentia & testimonio dn. Hugonis de Alberico causidici & legum doctoris* actum de querimonia, quam Martinus prior S. Joannis in Monte & S. Victoris ad Bononiensium prætorem Guidonem Raynerii de Sasso detulerat. Est hic primus Bononiensium prætor, quem in antiquis eorum temporum monumentis reperire licuerit. Is se Dei gratia *Bononiensium rectorem*, *& potestatem* appellabat. (d) Vides, hic Hugonem dici causidicum & legum doctorem. In alia ejusdem anni charta causidicus tantum appellatur. (e) Ejus patrem Albericum certo cognoscimus, & patriam quoque, unde originem duxit, ni fallor, ex alia charta, quæ scripta est anno MCLIX. (f) Ei scribendæ interfuit Lambertinus Guidonis filius, Lamberti nepos, Mundi pronepos, ex nobilissima jam tum Lambertinorum familia; cujus nunc primum commemorandæ oblatam occasionem lubens amplector. Quamquam enim ea non egeat commendatione priscorum temporum, postquam immortalis memoriæ Pontificem protulit Benedictum XIV., qui non solum genti, & patriæ suæ, sed universæ christianæ reipublicæ maximo ornamento fuit; juvat tamen hoc loco quasi intento digito ostendere, quam altis ex principiis ducenda sit ejus familiæ origo. Mundus enim, quem hic habemus, saltem circa medium Christi sæculum XI. ætatem egisse videtur. Fuit Mundi pater Lambertus, quem agnoscimus ex veteri charta ad annum MCIV., quam communicavit Cl. Montius. In ea subscriptus legitur *Lambertus filius Mundi de Lamberto*, (g) cujus ætas facile assurgere potuit ad XI. sæculi initium. Neque dubium est, quin primus ille Lambertus, quem veluti Lambertinæ gentis auctorem agnoscere licet, egregius vir fuerit, non secus ac Mundus ejus filius; utriusque enim nomen in posteritate diu servatum est, & ex eorum altero commune gentis agnomen est effectum. Sed in hujus clarissimæ familiæ stemmate explicando dabimus alibi prolixiorem operam.

VI. De Hugone illud addemus, anno MCLXVI. adhuc in vivis fuisse, (h) nec post eum annum ullibi ejus memoriam in monumentis Bononiensibus reperiri. Egisse tamen vitam creditur ad annum usque MCLXVIII., ut in ejus sepulcrali titulo adnotatum est, quem hic damus.

❈ TRAN-

(a) *Est in Cod. sv. MDCIX. ex To. III. Indicis Libr. mss. biblioth. reg. Paris. p. 624.*

(b) *Vid. infra in Alberico.*

(c) *Anno MCXXXI.* Hugo magister, *cum aliis multis præsens instrumento in archivo monachorum D. Stephani, nunc Senatus Bononien.*

(d) An. MCLI. Sub præsentia & testimonio domini Ugonis de Alberico causidici & legum doctoris & Guarini de Sproato dominus Martinus Dei gratia prior S. Jo. in Monte & S. Victoris de querimonia quam fecerat dn. Guidoni Rainerii de Sasso Dei gratia Bonon. rectoris & potestatis &c. Rolandinus notarius Bononiensis potestatis Gerardi tabularii filius. *Extat in archivo S. Jo. in Monte.*

(e) Ugo causidicus de Alberico, *cum aliis testibus præsens interfuit, cum causa quædam Bavosi, quondam Ugonis Vicecomitis*, jussione potestatis Bonon. commissa est domino Jacobo causidico examinanda & definienda. Actum apud curiam & domum potestatis. *Extat in cod. archivo.*

(f) An. MCLIX. die XVIII. Jul. dn. Guibertus Abbas Monasterii S. Stephani renovat domos &c. Ugoni causidico filio Alberici Lombardi. Testes fuerunt Lambertinus filius Guidonis Lamberti de Mundo Petrus de Asinella &c. *Extat in archivo S. Stephani, nunc amplissimi Senatus Bonon.*

(g) *Extat hæc charta in archivo monialium S. Agnetis, cui testium nomina in hunc modum adscripta sunt:*

Ego Hieremias m. m. s. s.

Ego Johannes bonus causidicus interfui.

Lambertus filius Mundi de Lamberto. Reginerius & Albertus germani filii Lamberti de Bero.

(h) Anno MCLXVI. Sex. Kal. Oct. Dn. Ugo de Porta Rav. testis. *Ex archiv. S. Jo. in Monte.*

✠ TRANSIIT . VT . VIVAT . MVNDANE . LEGIS . A
LVMNVS . MORS . SIT . EI , REQVIES . VLTIMA . VITA . DE
VS . VRBIS . HONOR . MVNDI , SPECVLVM . IACET . HIC . VGO
LINVS . SPIRITVS . ASTRA . TENET . CORPORA . SIGNAT .
HVMVS . CVI . FORTVNA . MANVM . REVOCANS . CON
CESSA . TETENDIT . CVI . LEX . VBERIVS . VBERA . PLE
NA . DEDIT . MENS . LEGVM . CECIDIT . RELIQVI . LA
TITANT . FARISEI . XPISTVS . QVI . NOVIT . PARCERE .
PARCAT . EI . MENS . RESPONDEBAT . VERACI . CON
SONA . LINGVE . ET . PAR . EFFECTVS . CORDIS . ET .
ORIS . ERAT . FRAVDIS . NEQVITIE . LIVORIS . ET . AM
BICIONIS . INTER . CONCIVES . VNICVS . HOSTIS . E
RAT . MORS . VOLVIT . MVNDVM . SVB . CERTA . LEGE . TE
NERI . NAM . CINIS . EST . HODIE . QVI . FVIT . IGNIS . ERI .

A . D . M . C . L . X . VIII .

VII. Tumulum habuit Hugo in clauftro Canonicorum S. Victoris, ubi adhuc ea inſcriptio viſitur, ſed literis non admodum antiquis ſcripta. Forraſſe ex antiquiori lapide exſcripta eſt, ut diutius vim temporis ferret; niſi potius annis multis poſt Hugonis obitum compoſita ſit, ad ejus memoriam retinendam. Ac mirum certe cuipiam videbitur, Hugolinum hic appellari hunc doctorem, qui nuſpiam alio, quam Hugonis nomine dictus eſt. Hinc aliquis ſuſpicabitur confictam, vel ex veteri reformatam inſcriptionem illam, poſtquam Hugonem hunc doctorem antiquum cum Hugolino, qui aliquanto ſerius vixit, confundi contigit.

VIII. In vetuſto Necrologio Canonicorum Regularium S. Jo. in Monte & S. Victoris ita Hugonis obitus notatur: *Kal. Jun. Obiit Ugo cauſidicus clericus & frater noſter A. D. MCLXVIII.* Sed multis locis interpolatum eſt Necrologium iſtud; nec ego præſtare auſim, ita in primo ejus Necrologii autographo ſcriptum fuiſſe. Qui enim a Canonicis illis dici potuerit *clericus & frater*, non intelligo; niſi fortaſſe extremis vitæ ſuæ annis, terrenarum rerum curis abjectis, Canonicis S. Victoris ſe adjunxerit. Sed vanam eſſe hanc conjecturam, monuit me Cl. Montius, qui anno MCLXXI, & anno rurſum MCLXXXVI. adhuc in vivis fuiſſe Hugonis uxorem, compertum habuit ex antiquis eorum temporum tabulis. (a)

VIII.

JACOBUS.

Hunc etiam de Porta Ravennate aliqui appellant. (b) Atque hinc factum arbitror, ut Alidoſius, Hugonis, de quo ſupra dictum eſt, fratrem fuiſſe, ſcripſerit. Jacobi patrem prodit vetus charta archivi Monialium S. Agnetis, quam indicavit Cl. Montius. Is fuit Ildebrandus Hugonis Boni. (c) Atque hic idem Ildebrandus rurſum prodit ex alia charta Canonicorum S. Joannis in Monte, ubi dicitur *Ildebrandus Alberti Hugonis de Boni:* (d) ex qua agnoſcimus non

(a) An. MCLXXI. Conſtat me quidem Io. Pegoloctum de ſtrata majori vendidiſſe tibi pbro Alberto accipienti pro eccleſia S. Victoris & pro dn. Yſabella quondam uxore dn. Hugonis de Alberico peciam unam terre. VI. Kal. Octob. *Ext. in archiv. S. Jo. in Monte, Faſcic.* VIII. n. XXI.

An. MCLXXXVI. X. Kal. Maji. Conſtat me quidem dn. Yſabellam uxor. dn. Ugonis donaſſe tibi dn. Ribaldo priori &c. *Ibid. Faſcic.* IX. n. XXXVI.

(b) *Odofred. in l. in bonæ fidei. C. de rebus creditis. Jo. Andr. in Addit. ad Specul. tit. de Confeſſ. §. nunc videndum.*

(c) An. MCLVII. Cartam venditionis & conditionis fecerunt Guitaſtoris filius Joannis Boni de Anna & Amelgarda vir & uxor de duabus tornaturis ... in Bertalia ... in nomine Jacobi legis doctoris filii Ildebrandi Ugonis Boni & ejus heredum &c. *Ext. in archiv. Monial. S. Agnetis.*

(d) *In charta emptionis Walfredi doctoris, anno MCXXVIII. ſcripta, teſtis occurrit* Ildebrandus de Alberto de Ugo de Boni. *Ext. in archivo Canonic. S. Jo. in Monte.*

non solum patrem, sed avum quoque Jacobi, quem Notarius in charta Monialium S. Agnetis, brevitatis causa, omiserat. (a) Non igitur ex Albericia gente prodiit Jacobus, ex qua Hugonem editum fuisse ostendimus. Eum potius crediderim aliquo agnationis gradu conjunctum cum Walfredo legum doctore, qui cum Irnerio floruit. Moveor, ut id credam, ex eo, quod Ildebrandum Jacobi patrem video Walfredi contractibus & negotiis interesse. Adde, quod utriusque agri erant contermini, (b) & quod in Walfredi quoque familia Ildebrandi nomen usitatum erat; nam & Walfredo filium fuisse constat, qui Ildebrandus dicebatur, ut supra demonstravimus. Odofredus, & alii fortasse, Jacobum appellare consueverunt doctorem, seu glossatorem antiquum; quod Pancirolo errandi causam præbuit: is enim duos sibi fingit hoc nomine, Jacobum scilicet Irnerii auditorem, qui glossator antiquus merito dici potest, & Jacobum Bandini, cujus minorem esse antiquitatem existimat. Sed postremum hunc fictitium judico. Potuit autem Odofredus Jacobum doctorem, aut glossatorem antiquum dicere præ Jacobo Balduino, qui multo post Jacobum de Porta Ravennate ætatem egit, & Odofredum ipsum in jure civili erudiit. Ceterum id familiare fuit Odofredo, ut doctores antiquos vocaret eos omnes, qui ante ejus ætatem vixerant.

II. Porro Jacobum delectum ajunt ab Irnerio, ut sibi succederet in regenda Jurisprudentiæ schola, cujus ipse fuerat fundator & parens; idque apparet ex iis versiculis, quos in Bulgaro retulimus. Est autem credibile, Irnerio vivente, unam tantum fuisse legum scholam, nec quemquam ex ejus auditoribus ausum esse leges interpretari. Hanc itaque scholam regendam primus post Irnerii mortem obtinere potuit Jacobus. Post autem docuere Bulgarus, Martinus, Hugo, & alii plures; atque ita professorum numerus in dies est auctus. Sed minime ferendus est Donati Antonii Astensis error, qui professorem hunc nostrum appellat Jacobum Grosiam, ex eoque natam dicit Grosianorum sectam, Bulgari placitis adversam. Gosianos nimirum dicere voluit, quos auctore Martino Gosia enatos, manifestum est. (c) Docuit autem Jacobus per illud tempus, quo Gratianus monachus Decretorum librum Bononiæ composuit; ut liquet ex testimonio Hugucionis Episcopi Ferrariensis, qui, annis non admodum multis post Gratianum, librum Decretorum in scholis nostris interpretatus est. Is enim in sua Decretorum Summa, ad *c. post appellationem II. q. VI.*, editum fuisse ait Decretorum librum, *Jacobo Bononiensi jam docente in scientia legali, & Alexandro tertio Bononiæ residente in cathedra magistrali in divina pagina, ante apostolatum ejus*. Atque ita legitur apud Huguccionem in pervetusto codice Vaticano; (d) nam glossa hujus loci in libris editis, licet ab Huguccione petita sit, & quoad sententiam congruat, verbis tamen differt. Cur autem Huguccio, ceteris prætermissis, unum Jacobum ex legum professoribus commemoret, & Alexandrum quoque III., sive Rolandum Bandinellum, qui fuit Alexander III., Bononiæ Theologicas disciplinas profitentem, huc inducat, casu factum fuisse, vix mihi persuaserim. Num credibile est, Gratianum, dum suam illam concordiam discordantium canonum componeret, in iis, quæ ad jus civile pertinent, Jacobi glossatoris, in Theologicis autem Rolandi Bandinelli consilio usum? Etiam Bonifacius VIII., cum sextum Decretalium librum edere decrevisset, præter tres insignes juris canonici professores, quibus hanc provinciam demandavit, legum quoque professorem eximium eidem operi perficiendo adhibuit, Dinum Mugellanum. Multo igitur magis Gratianus in magna illa canonum sylloge concinnanda, & in ordinem redigenda, optimi legum professoris, & Theologi consilio egere poterat, præsertim cum tam multa complecti deberet ex Legum & Theologiæ fontibus necessario petenda. Nam quod aliqui existimant, quæ apud Gratianum ex jure civili afferuntur, alia manu addita fuisse post emissum a Gratiano ipso Decretorum librum, id merum commentum est, quod accurate refellendum erit, ubi de Gratiano agemus.

III.

(a) *In alia veteri charta Canon. S. Jo. in Monte, anno MCXXXIX. scripta, quæ etiam spectat ad Walfredum doctorem, habetur* Ildebrandus de Ugo de Boni investitor.

(b) *Id apparet ex iisdem antiquis tabulis eorumdem Canonicorum, ut observavit Cl. Montius.*

(c) *Donatus Ant. Asten. l. II. c. VIII. p. 185.*

(d) *Huguccio in Sum. Decret. ex cod. Vatic.* 2280.

III. Scribebat Gratianus circa annum MCXL.; quare dubium non eſt, quin per illud tempus Jacobus in ſchola floreret. Hic etiam cum Bulgaro, Martino, & Hugone de Porta Ravennate Friderico I. adſuit in conventu Roncallienſi. Anno MCLI. juſſu prætoris Bononienſium cauſam quamdam Bavoſi Hugonis Vicecomitis filii coguoſcendam, & definiendam ſuſcepit: cujus ſententiam ſupra attulimus, ut oſtenderemus, Irnerianam ſcholam non adeo ferream ac barbaram in dicendo fuiſſe, ut, poſterioris ævi JCtos fuiſſe, comperimus.

IV. Hunc eximio legislatoris titulo ornatum quandoque novimus in antiquis tabulis. (a) Baronius ad annum MCLVIII. ſcribit, Jacobum ſummis laudibus donatum a Petro Bleſenſi in epiſtola poſt ejus obitum ſcripta, *quam potius*, inquit, *publicum dixeris epitaphium*; ac miratur, *quomodo hunc tanta luce coruſcum non viderit, qui recentiorum JCtorum vitas conſcripſit*. Sed ea epiſtola (quod pace tanti viri dixerim) non eſt Petri Bleſenſis, & alium habet auctorem; licet aliquando edita ſit inter Bleſenſis epiſtolas. Eſt autem Petri de Vineis, qui in ea non Jacobi antiqui gloſſatoris, ſed Jacobi Balduini obitum deflet; de quo ſuo loco dicemus.

V. Jacobus uxorem habuit Julittam, quæ ei fuit ſuperſtes. (b) Obiit autem Jacobus anno MCLXXVIII. V. Id. Octob., quo die ejus obitus in Necrologio S. Salvatoris adnotatur. (c) Etiam Julittæ uxoris, & Julianæ filiæ obitus in eodem Necrologio notatus eſt. (d) Anno MCCXXV. inter moniales nobiliſſimi monaſterii S. Agnetis degebat vidua quædam Julitta, cum Jacobina filia. (e) Num hæc Julitta Jacobi uxor fuit, ejuſdemque filia Jacobina? Si ita ſit, facile intelligi poterit, cur tot antiquæ tabulæ, ad Jacobum doctorem, Ildebrandum ejus patrem, & avum quoque Albertum (f) pertinentes, habeantur nunc in archivo monialium S. Agnetis. Ubi enim ad illud monaſterium receſſit Julitta Jacobi uxor, cum Jacobina filia, tabulas quoque ſecum attuliſſe debuit, quibus Jacobi hæreditatem ad moniales translatam tueretur. (g)

VI. Alidoſius hic intrudit Auguſtinum de Porta Ravennate, quem vixiſſe ait anno MCLXV., & gloſſas ediſſe in legum libris ab Odofredo laudatas. (h) Sed corruptum aliquem Odofredi locum Alidoſio fucum feciſſe arbitror: eſt enim plane inauditum hujus doctoris nomen. Ireum quoque, ſive Ircum Beccarium aliqui adjungunt Irnerii diſcipulis, (i) quem poſt homines natos numquam fuiſſe exiſtimo, (k) quemadmodum & alios plures apud Alidoſium, Ghirardaccium, Bumaldum, & Orlandium confictos.

(a) An. MCLIII. octavo Kal. Mart. Ego quidem Gerardus de Bilicia & Inmila jugales... vendimus & concedimus tibi Jacobo legislatoris tuiſque heredibus peciam unam terre... prope Britalia. *Ex tab. archivi S. Agnetis.*

(b) An. MCLXXXI. IX. Kal. Octob. Conſtat me quidem Vinciguerram... vendidiſſe... tibi Villano procuratorio nomine pro dna Julicta relicta dni Jacobi ejuſque heredibus totum illud quod habebam in clauſura ipſius dne Julicte in Bertalia &c. *ibid.*

(c) *Vid. excerpta Necrolog. S. Salvator. in Append. n. X.*

(d) *Ibid. menſe Aug., & Sept.*

(e) Eodem die & anno (MCCXXV.) dn. Agneſia que fuit de civitate Roma & nunc priora eccleſie S. Agnetis preſentibus & conſentientibus infraſcriptis ſuis ſororibus ſcilicet dna Julicta & dna Jacobina ejus filia & dna Diana &c. *Ex archiv. monial. S. Agnetis.*

(f) An. MXC. die XIII. Febr. Petimus a te Alberto filio qnd. Ugonis qnd. de Boni..., ut nobis Leo... libello enfiteotico &c. *Ibid.*

(g) *Ita ſuſpicatur Cl. Montius.*

(h) *Alidoſ. Dot. Bol. di legge &c. p. 2.*

(i) *Ibid. p. 150.*

(k) *Eſt locus mendoſe ſcriptus in libellis Roffredi Beneventani, in quo legitur, Henrici de Baila gloſſas ſignatas fuiſſe per Ir. Sed quiſnam iſte Ir., qui Henrici gloſſas ſuo nomine notabat? Ireum ajunt, ſive Ircum Beccarium. Ita ex duabus literulis male intellectis novus legum profeſſor expreſſus; de quo etiam numiſma confictum eſt cum ejus effigie, his additis literis:* IRCUS BONONIENSIS. J. C. *In averſa parte aries in ſidereo cælo micans cum hac epigraphe:* FVLGET IN AETHERE MODO. *de quo vide Apolog. Auguſtal. diplom. §. 152. p. 84. Prodiit hic nummus ex ea officina, quæ Peponis, Irnerii, & Bulgari nummos effuderat; ejuſque nothiam, nemini ſano non obviam, cum ſubodoraſſet cl. vir Guido Grandius, rejicere tamen, ut ſpurium, immo plane fictitium, & imaginarium, non auſus eſt, in amici gratiam, a quo ejus deſcriptionem acceperat. Vid. Guil. Grandi = Nuova diſamina della Storia delle Paudette, P. II. Cap. IV.*

IX.

HUGO ANSALDUS. ALBERTUS GRASSUS. ROLANDUS RODULPHI GUARINI. GUIDO CASTELLIUS. GALLITIANUS. ERRO. GUIDO ROMANCIUS. MAGISTER ÆGIDIUS.

HIs celeberrimis legum doctoribus causidicos aliquot adjunglmus, qui iisdem temporibus vixerunt. Memoravimus alio loco Joannem Bonum, & Marchisellum Bononienses, Mathildis comitissæ judices. His addere licet Hugonem Ansaldum, & Albertum Grassum causidicos, qui anno MCXVI. ad Henricum V. a Populo Bononiensi legati sunt, ut eum principem civitati iratum, ob arcem, quæ Imperatoris nomine teneri solebat, destructam, conciliarent: quod ab iis feliciter actum est; & non solum in Imperatoris gratiam Bononienses restituti, sed eorum etiam consuetudines, & privilegia ab eo confirmata fuerunt. (a) In charta monachorum S. Stephani, nunc Amplissimi Senatus Bononiensis, anno MCVIII. scripta, dicitur *Ugo judex de Ansaldo*. Ex ejus familia, quæ diu non viguit, appellationem nacta est Ecclesia S. Andreæ de Ansaldis hodiedum nuncupata. Alberti Grassi gens adhuc superest, quæ per omnem ætatem egregios cives, & viros omni genere laudis præstantes tulit. Albertus filium habuit Gerardum, (b) primo Canonicum, dein Episcopum Bononiensem.

II. Vixit aliquanto serius Rolandus Rodulphi Guarini, quem interfuisse reperio quibusdam actis publicis ad annum MCLIX. (c) Eodemque tempore vivebat Guido Castellius, Guido Perticonis, ex Patris nomine, alias dictus, qui testis adfuit anno MCLX. quibusdam tabulis, quæ sunt in archivo Canonicorum S. Jo in Monte. (d) Vivebat eo tempore, quo ejus familia Placentinum celebrem JCtum ex Montepessulano Bononiam revocavit. Ac fortasse is ipse ejus rei auctor fuit. (e)

III. Gallitianus, & Erro causidici una vixerunt inclinante sæculo XII. Uterque interfuit anno MCLXXXVI. quibusdam actis, quæ sunt in archivo publico civitatis. Erro autem obiit insequenti anno, ut liquet ex Necrologio S. Victoris, in quo legitur: *Kal. Jul. Ob. dn. Erro causidicus amicus noster. MCLXXXVII.* (f) Gallitiano filius superstes fuit, Odoricus nomine, cujus mentio honorifica est in Annalibus Ordinis Prædicatorum: is enim ex præcipuis fuit, qui nascentem illum Ordinem in civitate nostra consilio & opera plurimum adjuvit. Vixit iisdem temporibus Guido Romancius causidicus, ita dictus ex Romancii patris nomine. Ab eo gens Romancia clara & nobilis agnomen sumpsit, ex qua fuit Rolandinus Romancius celebris legum interpres; de quo suo loco dicemus.

IV. Exeunte XII. sæculo floruisse videtur magister Ægidius legum professor, doctoris quidem insignibus minime ornatus, sed non ignobilis tamen in scholis, uti & Aldricus, de quo infra dicemus. Ægidio certe tribuitur libellus quidam, qui inscribitur *Diversitates Dominorum in jure*, (g) de quo dicemus infra in Rogerio Beneventano. Etiam in bibliotheca regia Parisiensi *libellus pauperum mag. Ægidii* memoratur, qui fortasse Ægidio huic nostro tribuendus videtur,

VACA-

(a) Hæc omnia impetrata sunt ab Alberto Grasso, & Ugone de Ansaldo, *ut legitur in insigni harum rerum monumento apud Murator. Antiquit. Ital. med. ævi To. I. col. 603.*

(b) *In charta anni MCXXVIII in archivo S. Jo. in Monte subscribit* Gerardus clericus sce Bonon. eccles. filius Alberti Grassi causidici. *Idem Gerardus anno* M.CXXXII. *inter Canonicos Bononienses recensetur in tabulis Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis.*

(c) Guido de Perticone causidicus & Rolandus causidicus fil. Rodulphi de Guarino *in actis an. MCLIX. in Reg. gross. Sed Rolandum biennio ante præsentem reperio deditioni Montisbellii, quæ acta est* Anno MCLVII. XIV. Kal. Jun. in presentia domini Gerardi epi sce Bonon. eccl. in concione Populi Bonon. in curia scti Ambrosii in presentia eorum consulum, scilicet Accarisii filii qnd. Lamberti Curtis . . . & eorum judicum Rolandi Dei gratia filii Rodulfi causidici Guarini Ildebrandi bone memorie filii Gualfredi Dei gratia judicis Imperatoris Lotharii & eorum treguanorum. *Extant hæc acta in archivo Communis Bonon. in Reg. gross. p. XXIIII.*

(d) *In iis tabulis dicitur* Guido causidicus de Castello.

(e) *Ex numero Consulum Civitatis fuit an. MCLXXIV. & MCLXXV.*

(f) *Vid. Append. N. X.*

(g) Diversitates dominorum in jure *tribuuntur mag. Ægidio in catalogo libror., qui fuerunt Cervotti Accursii, quem in Append. exhibemus N. XV.*

X.

VACARIUS.

S. THOMAS CANTUARIENSIS. ROGERIUS NORMANNUS. PETRUS BLESENSIS.

QUo tempore Imerius Bononiæ, eodem in Galliis Petrum Abaelardum, in Anglia Vacarium jus civile docuisse, tradit Donatus Antonius Astensis in iis libris, quos scripsit de usu juris civilis iu provinciis Occidentali Imperio subjectis. (a) Sed quod ad Abaelardum pertinet, non leve est Asteusis erratum, qui fictitium nobis juris interpretem obtrudit, toti antiquitati ignotum, cujus doctas lucubrationes in jure civili temporum injuria periisse, frustra conqueritur. Petrus Abaelardus, quem unum vetus historia memorat, adeo jus civile in scholis non docuit, ut ne didicerit quidem; totus enim in Philosophicis ac Theologicis studiis fuit, ut ejus scripta declarant. Porro Astensem decepit glossa in *l. quinque pedum. C. fin. regund.*, quæ Petrum Abaelardum memorat. (b) Ac multo ante Astensem eodem impegerat Alciatus, qui in ea lege interpretanda cespitasse ait Petrum Abaelardum, *tempestate sua non incelebrem professorem*, ibique inscitiam suam publice confessum esse. (c) Sed Alciatus, & Astensis, & quotquot sunt, qui Petrum Abaelardum, glossa illa commendatum, in JCtorum rempublicam induxerant, non satis oculati fuerunt. Petrus Abaelardus, cum ex subtilitate ingenii sui nimium sibi plauderet, quo factum est, ut novas etiam, & ab Ecclesia reprobatas opiniones in Theologiam invexerit, ridebat JCtos, quasi hebetes homines, qui in interpretandis legibus planissimis atque apertissimis insudarent. Itaque ajebat, nullam esse legum particulam, cujus ipse, qui numquam in ea disciplina versatus erat, rectam sententiam assequi non posset. Sed egregie retudit ejus hominis temeritatem aliquis ex JCtorum familia. Cum enim ab eo postulasset, ut exponeret legem illam, quam supra memoravimus, quæ profecto obscurissima est; hæsit Abaelardus, suamque inscitiam prodidit. Huc spectat glossa illa, in qua novum legum interpretem Alciatus, aliique sibi detexisse visi sunt. Narrat hanc historiolam Odofredus ex Joanne Cremonensi, sive Nicolao Furioso, (d) ex quibus item accepit Accursius. Neque alium Abaelardum, sive Bailardum, ut in glossa dicitur, hic excogitare licet: unum enim Petrum Abaelardum, literarum scientia clarum, novimus, non tam doctrina, quam erroribus, & vitæ suæ casibus sæculo XII. in Gallia insignem. Atque hunc ipsum indigitat Odofredus, cum & acutissimum Philosophum fuisse dicit, & Parisiis versatum, & magicis etiam præstigiis deditum; quo vitio insimulari solebant rudibus illis sæculis quotquot erant supra vulgi captum docti homines, & acuti Philosophi.

II. Expungendus igitur ex JCtorum albo Petrus Abaelardus. De Vacario autem non negaverim, ejus opera Jurisprudentiæ studia in Anglia floruisse. Sed id aliquanto serius accidit, quam Astensi est visum. Leges Romanas in Angliam attulit Theobaldus Cantuariensis Archiepiscopus, ut narrat Joannes Saresbe-

(a) *Donat. Ant. Asten. L. I. c. IV. p. 75. & c. VII. p. 147.*

(b) Sed Petrus Bailardus, qui se jactavit, quod ex qualibet quantumcumque difficili litera traheret aliquem sanum intellectum, hic dicit: nescio. *Gloss. in l. quinque pedum. C. fin. regund.*

(c) *Alciat. in l. cit.*

(d) In lege ista sicut scriptum invenitur per dominum Joannem sive per Nicolaum furiosum qui scripsit post eum fuit deceptus quidam qui magnus philosophus putabatur. & dicitur quod fuit quidam qui vocabatur magister Petrus baiardi. & fertur de eo quod in nocte nativitatis domini dum esset in curia romana ivit ad civitatem parisius: & cantavit ibi unam lectionem matutinarum. & in mane tempestive rediit ad curiam romanam coram domino papa. & multa alia mirabilia feruntur de eo. & valde deridebat legistas & jactabat se: quod nulla lex esset in corpore juris quantumcumque esset difficilis in litera quin in ea poneret casum. & de ea traheret sanum intellectum. unde una die fuit sibi ostensa a quodam ista lex. & tunc ipse dixit nescio quid velit dicere ista lex. unde derisus fuit. *Odofred. in l. quinque pedum. C. fin. regund.*

riensis auctor synchronus. (a) Is anno MCXXXIX. ex Abbate Beccensi inauguratus est Cantuariensium Antistes, ac non multo post Romam profectus est, ut Pallium more maiorum ab Apostolica Sede acciperet (b). In hoc autem itinere, cum legum studia, in Italia feliciter excitata, maxime in scholis nostris fervere comperisset, redux in Angliam viros in ea facultate præstantes adducere potuit, qui Jurisprudentiam docerent, quorum princeps Vacarius.

III. Sed si Gervasium Dorobernensem audimus, probatum auctorem, & ea ætate scribentem, non ante annum MCXLIV. leges Romanæ in Angliam appulisse videntur. Is narrat, leges & causidicos in Angliam accitos, ob lites & dissidia, quæ tunc exorta sunt, cum Theobaldus a Cælestino II. Rom. Pontifice petiit, ut sibi Sedis Apostolicæ legatio deferretur, ex qua deiectus fuerat Henricus Episcopus Wintoniensis. (c) Cum autem Cælestinus Pontifex creatus sit anno MCXLIII., mense Septembris, nec amplius quam mensibus quinque Petri Cathedram obtinuerit, non ante annum MCXLIV., quo decessit, legum & causidicorum transitus in Angliam constitui potest.

IV. Atque hoc quidem Vacarii nomen retinendum est, licet in aliqua Saresberiensis editione pro *Vacario* legatur *Vicario*; ex quo aliquis suspicari potuit de Theobaldi Archiepiscopi Vicario quopiam, ius Romanum in Anglia tunc profitente. Sed plane indubium est, primo huic Justinianei iuris in Anglia interpreti Vacario nomen fuisse. Nam, præter Saresberiensis auctoritatem, sic etiam appellatur a Gervasio Dorobernensi in actis Pontificum Cantuariensium. (d) Eodem etiam nomine dicitur in chronico Normannico, quod edidit Duchesnius inter antiquos Historiæ Normannicæ Scriptores, (e) cujus chronici locum insignem postea perpendemus.

V. Cum igitur Vacarius in Angliam venerit in comitatu Theobaldi Cantuariensis Archiepiscopi, post Pallium a Romano Pontifice acceptum ad Ecclesiam suam redeuntis, id contingere debuit aliquanto post annum MCXL. ex notatione temporum, quam supra indicavi. Suffragatur chronicon Normannicum a Duchesnio editum, in quo Vacarius dicitur leges Romanas anno MCIL. in Anglia apud frequentes auditores docuisse. (f) Itaque de tempore, quo in Anglia Romanæ Jurisprudentiæ schola instituta est, dubitare non licet. Atque illud æque certum videtur, post Irnerii obitum leges Romanas in Angliam migrasse, contra quam Attensi est visum.

VI. Nemo etiam prudenter, ut opinor, dubitabit, quin Theobaldus Vacarium e scholis nostris abduxerit; tum quia nulla erat ubivis gentium celebris Jurisprudentiæ schola, nisi in civitate nostra; tum quia, etiam post invectam apud Anglos Jurisprudentiam Romanam, docente Vacario, si quis fuit ex Anglorum natione, qui majores in ea facultate progressus facere optaverit, is ad Academiam nostram venit, ut non jam ex rivulis, quos aperuerat Vacarius, sed ex suis fontibus, unde Vacarius ipse hauserat, legum scientiam acciperent. Thomas Beket Cantuariensis Archiepiscopus & martyr, aliique plures ex Anglia Bononiam, Vacario ipso vivente, ad Jurisprudentiam perdiscendam profecti sunt; ac tantus Anglorum concursus fuit ad scholas nostras sæculo Christi XII., ut vix dum ex humanis per martyrium rapto Thoma Cantuariensi, & in Sanctorum album relato, Angli scholares, qui Bononiæ erant, aram sancto martyri conterraneo suo in æde divi Salvatoris erexerint. (g) Ac verissime affirmari potest, nullam nationem fuisse, ex qua jam inde ab XII. Christi sæculo major studiosorum concur-

(a) Tempore regis Stephani a regno (*Angliæ*) jussæ sunt leges Romanæ exulare, quas in Britanniam domus venerabilis patris Theobaldi Britanniarum primatis asciverat. Ne quis etiam libros retineret edicto regio prohibitum est, & Vacario nostro indictum silentium; sed Deo faciente, eo magis virtus legis invaluit, quo eam amplius nitebatur impietas infirmare. *Jo. Saresber. Policrat. lib. VIII. c. 22.*

(b) *Worton Angl. Sac. To. I. p. 7.*

(c) *Gervas. Dorob. inter Scriptores Angl. a Seldeno edit. col. 1665.*

(d) Erat diebus illis apostolicæ sedis legatus Henricus Wintoniensis... Tunc leges & causidici in Angliam primo vocati sunt, quorum primus erat M. Vacarius. Hic in Oxfordia legem docuit. *Gervas. Dorobern. inter Script. Angl. edit. Selden. col. 1348.*

(e) *Vid. infra.* (f) *Ibid.*

(g) *Trombelli Memorie Istoriche di S. Maria di Reno e di S. Salvatore p. 71.*

cursus ad scholas nostras, quam ex Anglis, fuerit. (a) Non aliis igitur e scholis, quam ex Bononiensibus nostris, in Angliam migravit Vacarius, quem surculum Irnerianæ institutionis appellare non dubito. Neque vero credibile est, a Theobaldo accitum, ad instituendam Jurisprudentiæ schnlam in Anglia, novitium professorem, nullius nominis ac famæ; sed hominem in scholastico pulvere diu exercitatum, quique interpretandis legibus, cum auditorum plausu, diu vacaverit. Tempora autem egregie congruunt, ut Vacarius & Irnerium senem audire potuerit, & annis aliquot in Academia nostra exerceri post Irnerii obitum, antequam in Angliam proficisceretur.

VII. Vacarii patriam obscure indicat chronicon Normannicum supra laudatum, in quo Vacarius gente Lombardus dicitur. Ac nostram quidem civitatem inter Lombardas, uti tunc appellabant, censitam indubium est. Non propterea tamen Vacarium certo dixerim nostris civibus adscribendum: quamquam primos quosque celeberrimos legum interpretes in Irnerii schola eruditos Bononienses fuisse constat, nt vel ipse Pancirolus fatetur. (b) Docuit Vacarius in Academia Oxoniensi, quæ jam celebris erat ob Sacrarum Literarum & Theologiæ studia. (c) Sed contra nascentem in Anglia Jurisprudentiam Romanam atrox procella desævit. Leges Romanas male feriati quidam homines Stephano Anglorum regi in invidiam adduxerunt, ab eoque edictum extorserunt, quo proscriptæ sunt, & exulare jussæ ab Angliæ finibus. Gravi etiam pœna interdictum est, ne quis quem librum ejus facultatis penes se retineret; & silentium Vacario impositum. Ita narrat Joannes Saresberiensis: sed ab eo etiam accipimus, non diuturnam admodum fuisse hanc procellam; (d) qua disjecta, & Vacarius intermissum docendi officium repetere potuit, & Jurisprudentiæ Romanæ studia tanto ardentius expetita sunt, quanto magis insana quorumdam consilia ad ea extinguenda & abolenda conspiraverant.

VIII. Habemus Alexandri III. epistolam Decretalem *Abbati de Fontibus, & Magistro Vacario* inscriptam. Extat in appendice ad Concilium Lateranense celebratum anno MCLXXIX., ubi idem erratum irrepsit, ac in quibusdam Joannis Saresberiensis editionibus, nam pro *Vacario* mendose scriptum est *Vicario*. (e) Sed Antonius Augustinus, qui eamdem edidit in prima collectione Decretalium, (f) legitimum Vacarii nomen ex optimæ notæ codicibus intulit, ut dubitare non liceat, quin unus idemque Vacarius sit, de quo disserimus. Quoniam autem in ea epistola mentio est Rogerii Eboracensis Archiepiscopi Sedis Apostolicæ legati, & hanc legationem anno MCLXIV. a Rogerio susceptam constat ex actis S. Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi, qui Sanctæ Sedis legatus usque ad eum annum fuerat; hinc apparet, saltem eo tempore Vacarium adhuc in Anglia fuisse, nec alio tamen, quam magistri titulo illustrem, ac nondum fortasse a docendi munere abductum.

IX. De hoc primo Cæsarei juris interprete apud Anglos mirum, quam multa turbet Joannes Seldenus, vir abstrusiore eruditione spectabilis, sed in hac particula patriæ historiæ plane ignarus. (g) Atque illud in primis vix ferendum in tanto viro videtur, quod Vacarium esse eumdem putat, ac Rogerium Beneventanum, inter legum professores ejus ætatis celebrem. Hunc autem rursus confundit cum Rogerio Beccensi Abbate, viro apprime docto & pio, qui post cædem S. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis, in ejus locum ad eam Ecclesiam regendam expetitus est; sed, quamquam magno electorum studio sollicitatus, munus illud invicta constantia detrectavit. (h) Itaque si Seldenum audiamus, unus idemque homo fuit Vacarius legum professor, Rogerius Beneventanus etiam legum professor, & Rogerius monachus Beccensis, qui nimirum in Beccensi mo-

(a) *Vid. excerpta Necrolog. S. Salvatoris in Append. n. X.*

(b) *Pancirol. de cl. leg. interpr. Lib. II. c. XV.*

(c) *Gervas. Dorobern. l. cit.*

(d) *Jo. Saresber. l. cit.*

(e) *Append. ad Concil. Lateran. P. VI. de Sponsalibus &c. c. XIII.*

(f) *Anton. Augustin. in prima collect. Decretal. Lib. IV. tit. VII. de eo qui duxit Cap. II.*

(g) *Jo. Seldenus Dissert. in Fletam Cap. VII. Operum To. II. Vol. II.*

(h) *Robert. de Monte in Append. ad Sigibert. ad an. MCLXXIII.*

nasterio diœcesis Rothomagensis in Normannia, in quo S. Lanfranci opera celebris patebat cum sanctioris disciplinæ, tum literarum schola, monasticæ militiæ nomen dedit, atque post annos aliquot Prior monasterii creatus est, dein Abbas; quo in munere, post recusatum Archiepiscopatum Cantuariensem, anno MCLXXIX. (a) diem extremum obiit. Ita Seldenus, qui nec solus, nec, opinor, primus hæc commenta protulit; sed unus tamen ceteros scriptores vicit in iis exponeudis & ornandis.

X. Sed neque Rogerius Beneventanus cum Rogerio Abbate Beccensi, nec Vacarius quidquam commune habet cum alterutro, nedum cum utroque. Sed Seldenum decepit corruptus locus chronici Normannici a Duchesnio editi, in quo hæc leguntur: *An. MCXLVIII. obiit Bechardus*, (l. Lethardus) *cui successit Rogerius magister Wacarius gente Longobardus vir honestus & juris peritus, cum leges Romanas anno ab incarnatione Domini MCXLIX. in Anglia discipulos doceret, & multi tam divites, quam pauperes ad eum causa discendi confluerent. Suggestione pauperum de Codice & Digesta excerptos IX. libros composuit, quæ sufficiunt ad omnes lites, quæ in scholis frequentari solent, si quis eos perfecte noverit*. (a) Nihil attinet dicere, quam mendose editum sit hoc chronicon; ex hac enim brevi perioche judicium de ceteris partibus facere licet. Sed levi tamen opera offendiculum tollitur, in quod imprudeus Seldenus impegit. Sic enim addita interpunctione legendum est: *Obiit Lethardus*, hoc enim ei Abbati nomen fuit, *cui successit Rogerius. Magister Vacarius gente Longobardus... cum leges Romanas... doceret &c.* Obitum scilicet Lethardi Abbatis, & Rogerii successoris electionem narrat chronicon Normannicum. Dein alia omnia: ac de magistro Vacario dicere incipit, qui per illud tempus jus civile in Anglia profitebatur.

XI. Neque difficile fuerat ejusmodi mendum in chronico Normannico pervidere, & emendare. Quid enim sapit *Rogerius magister Vacarius?* Si de uno eodemque homine hic diceret chronici auctor, quantumvis impolitus & rudis, usitata forma scripsisset: *Obiit magister Rogerius Vacarius*. Atque hanc sane difficultatem præsensit Seldenus; quam ut caute declinet, disputare incipit de Vacarii nomine, (c) qua in re ita vir doctissimus ineptit, ut hic plane Seldenum non agnoscam. Si familiare, inquit, cognomen fuisset Vacarius, aut locum cognominis tenuisset, haud ita commode dictus fuisset *Rogerius magister Vacarius*, sed aut *Rogerius Vacarius magister*, aut *magister Rogerius Vacarius*. Scite admodum. Sed hic tamen monendus est Seldenus, scribi non potuisse *Rogerius Vacarius magister*, sine huius Rogerii Vacarii injuria: magistri enim appellatio proprio hominis nomini postposita mechanicæ cuiuspiam artis professorem plerumque indicabat; præposita autem professorem artium liberalium. Sed quidquid hac de re sit, quid est igitur, quod contra receptum dicendi morem, Seldeno ipsi probatum, *Rogerius magister Vacarius* ab auctore chronici Normannici appellatur? Hic se torquet Seldenus, & suspicatur, Vacarium esse appellativum nomen, quo designetur singulare munus ab eo homine susceptum, vacandi nimirum legendis & interpretandis legibus; quo nomine alios eo ævo dictos auguratur. Hic autem, ut infelicissimam conjectationem sufulciat, Grammaticos importune consulit, & Joannis Januensis catholicon, atque Huguccionis derivationes expilat, ut Vacarium a vacando dictum & sibi, & populo, si superis placet, persuasum eat. Tandem, quasi re confecta, sibi plaudit de tam præclaro invento: nec minus apte dictum putat Vacarium a vacando, quam Accursium ab accurrendo; nam & Accursium ita dictum ferunt, propterea quod *accurrit, & succurrit contra tenebras juris civilis*. Sed ut omnes nunc rident Accursiani nominis etymon, quod Accursius ipse commentus est; ita nemo sapiens hanc Seldeni etymologicam conjectationem probabit, plane insulsam & nugatoriam, nec viro sobrio dignam.

XII.

(a) *Hoc anno obiisse Rogerium Abbatem, legimus in chronico Beccensi, quod vulgavit Lucas Dacherius ad calcem Operum S. Lanfranci.*

(b) *Chronic. Norman. inter Histor. Norman. Scriptor. antiquos a Duchesne edit. p. 983.*

(c) *Ibid. §. V.*

XII. Quod si Rogerius ille Vacarius monachus primum Beccensis in Normannia, dein Prior celeberrimi ejus monasterii fuit, ex quo munere gradum sibi ad Abbatiam fecit, quam anno MCXLIX. consecutus est, ut Seldenus ipse fatetur; non video, qui fieri potuerit, ut in Angliam Romanæ leges ejus opera inductæ sint. Qui enim in eo monasterio, in quo per illud tempus Benedictini instituti disciplina religiosissime vigebat, Prioris munere fungebatur, profecto esse non poterat in comitatu Theobaldi Archiepiscopi, cum ex Italia rediret. Ac multo minus poterat Oxonii, aut si alibi placet, scholam Romanæ Jurisprudentiæ instituere. Norunt enim quotquot monachorum ritus & institutiones callent, Prioris officium ejusmodi esse, ut qui illud gerit, ad eum totius monasterii cura, quantum ad monasticam disciplinam, & quotidianas Ascesis exercitationes, maxime pertineat; nec ullo modo illud munus ab absente administrari posse. Neque fingi potest, Rogerium, cum privatus esset monachus, Jurisprudentiam Romanam in Angliam induxisse. Contra enim faciunt, ut cetera omittam, momenta ipsa a Seldeno allata. (a) Rogerius igitur Beccensis monachus nihil commune habuit cum Vacario: Rogerius enim monasticen professus est in monasterio Beccensi, in quo, ob spectata virtutum merita, ad ejus monasterii præfecturam ascendit: Vacarius ex Italia accitus in Oxoniensibus scholis Jurisprudentiam docuit. Ille anno MCIL. creatus est Abbas Beccensis: hic autem sedente Alexandro III. adhuc inter scholarum professores censebatur, ut liquet ex inscriptione Decretalis epistolæ ab eo Pontifice ad eum datæ, quam supra memoravimus. Frustra autem Seldeuus Vacarium alterum hic comminiscitur a superiore diversum, qui leges Romanas in Angliam advexit. Id enim inane effugium est, ad difficultatem declinandam; vel ipsa enim insolentia nominis, cui haud scio, an geminum in tota antiquitate reperire liceat, Seldenum admonere debuerat, ne tam audax in fingendo esset.

XIII. Neque magis certum judico, Rogerium hunc Beccensem Abbatem eumdem esse cum Rogerio glossatore antiquo, qui primus omnium summas, ut vocant, juris civilis scribere aggressus est. Potuit id persuaderi Seldeno, aliisque, qui unum eumdemque hominem fuisse existimarunt Rogerium Vacarium; cum enim etiam de Vacario auctor chronici Normannici narret utiliora juris capita in ordinem redacta, hoc est, summam juris civilis ab eo conscriptam, facili quadam, sed tamen admodum infelici conjectura Rogerium illum antiquum legum interpretem traduxerunt in Angliam, & monastico cucullo personatum in scenam induxerunt. Sed totius fabulæ fundamento sublato, cetera uno tempore corruunt, ut iis diruendis opus non sit maiorem operam impendere. Non frustra tamen susceptum puto laborem refutandi Seldenum, cujus auctoritas viros etiam apprime doctos transversum agere posset; ut egit Donatum Antonium Astensem, & criticum primi subsellii Heineccium, qui Rogerium Vacarium Irnerio æqualem jus Romanum ex Justiniani libris in Angliam, curante Theobaldo Cantuariensi, importasse, ibique in scholis publice exposuisse tradit, nec Abbatem Beccensem fuisse diffitetur. (b)

XIV. De Vacarii scriptis nullibi mentionem reperio, præterquam in chronico Normannico. At Seldenus, qui totus est in ornando primo hoc legum Romanarum adventu in Angliam suam, mirum quam multa hic congerat, trahens ad Vacarium suum quæcumque de antiquo illo legum glossatore Rogerio uspiam leguntur, non solum apud spectatos & eruditos, sed apud plebejos quos-

(a) *Corruptus chronici Normannici locus, quo usus est Seldenus, habet, eodem tempore Rogerium electum esse Abbatem Beccensem, & leges Romanas ejus opera in Angliam inductas. Rursum Seldenus probat, Rogerium fuisse Priorem Beccensem, ex Beccensis monasterii chronico, in quo hæc leguntur:* Huic sancto viro (*Letbardo*) successit dominus Rogerius prior secundus in utroque testamento apprime eruditus, nec non clericali & sæculari scientia decenter ornatus. *Hæc ad annum MCIL. gesta narrantur. At Seldenus, cum ibi legerit, Rogerium fuisse Priorem secundum monasterii Beccensis, id eo pertinere existimat, ut S. Lanfranci in eo prioratu successor fuerit. Gerere igitur debuisset Rogerius prioratum Beccensem jam inde ab eo tempore, quo Sanctus Lanfrancus ex Priore Beccensi creatus est Archiepiscopus Cantuariensis, scilicet, jam inde ab anno MLXX., quo nunc Rogerius nondum erat natus. Miror, virum doctum, quum hæc absurda, & repugnantia sint, non vidisse.*

(b) *Heinecc. histor. juris L. II. c. III. §. LVII.*

quosque ac triobolares scriptores. Sed mihi vel ipsa chronici Normannici fides aliquantulum dubia est quoad novem libros, qui a Vacario scripti dicuntur. Nullum certe vestigium eorum librorum in tota antiquitate occurrit. Cum autem Britannicæ bibliothecæ perampla codicum mss. supellectili instructæ sint, quorum indices diligentissime scriptos habemus, frustra in iis requirimus indicium ullum eorum librorum, quos Vacarius scripsisse dicitur; quique cum esse, ac reputari debuissent utilissimi, necesse fuisset & frequenter exscribi, & per manus hominum ferri; ac tandem pluta eorum exemplaria etiam extra Angliæ fines excurrere oportuisset, quo factum esset, ut aliqua saltem vel integra, vel semilacera alicubi nunc asservari contingeret. Sed neque in Anglicis bibliothecis, neque in aliis aliarum gentium ad hanc diem vel exigua lacinia ex Vacarii libris reperta est; nec, quod etiam pluris facio, apud ullum antiquum scriptorem, chronico Normannico excepto, eorum librorum mentionem reperio. Sed cum ejus chronici auctor centum & amplius annis post adventum Vacarii in Angliam scriberet, desinit enim in anno MCCLIX., quo tempore plena erant omnia summis, apparatibus, & tractatibus juris, ac plures de ordine judiciario libri erant scripti; fieri potuit, ut aliqua ex ejusmodi lucubrationibus ad fori usum aptata, & usu recepta apud Anglos, Vacario tributa sit, idque in chronico Normannico adnotatum, quod vulgi opinione ferebatur. Mihi igitur prorsus incredibile videtur, Vacarium auctorem esse eorum librorum, quos chronicon Normannicum memorat.

XV. Quod autem nuperus scriptor Britannus tradit, non leges Romanas ex Justiniani libris, sed jus canonicum ex Gratiani Decretis in Angliam a Vacario illatum, (a) id nullam veri speciem habet: pugnat enim contra apertissimum Joannis Sarisberiensis auctoris synchroni, aliorumque veterum scriptorum testimonium. Ac nondum fortasse vulgatus erat Decretorum liber a Gratiano monacho, cum Vacarius in Angliam profectus est; ut suo loco dicemus. Neque mirum est, ab ecclesiastico viro, Theobaldo scilicet Archiepiscopo Cantuariensi, cogitationem susceptam inducendi leges Romanas in Angliam; clerici enim fere ubique gentium in causis civilibus jure Romano potius, quam patriis legibus uti volebant.

XVI. Sed quamvis primas partes egerit Vacarius in legibus Romanis in Angliam inducendis, sua tamen laude fraudandus non est Thomas Beketus, sanctissimus Cantuariensium Archiepiscopus. Audivimus ex Joanne Saresberiensi, domum, idest familiam, Theobaldi Archiepiscopi Cantuariensis leges Romanas in Angliam importasse. (b) In familia autem Theobaldi Archiepiscopi honestissimum locum obtinuit Thomas Beketus, ut narrat ipse Saresberiensis; (c) a quo etiam accipimus, Thomam juri civili operam dedisse, ut in causis perorandis & definiendis, atque in instruendis populis facilitatem sibi compararet. (d) Sed quamquam Saresberiensis locum non indicat, ubi Thomas legum civilium studia secutus sit; dubium tamen non est, quin id Bononiæ egerit. Matthæus Parker, qui in Vita Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi profitetur, se operam non minimam in id contulisse, ut, quoniam de eo viro multa varie magis, quam vere scribuntur, veritate diligenter investigata, ea proferat, quæ indubiæ sint fidei, ait, Thomam in Theobaldi Archiepiscopi familiam, & clientelam receptum esse, ab eoque ob ingenium & doctrinam unice dilectum, atque in Italiam missum esse, ut jus civile perdisceret, ne quid in eo desiderari posset, quod ad reipublicæ administrationem, ad quam eum jam animo destinarat, pertineret. Itaque juris civilis scientiam consecutum ad Theobaldum rediisse scribit. (e)

XVII. Ne quis autem dubitet, quin Thomas, cum in Italiam missus dicitur

(a) *De Rapin Thoyras Histoire d'Angleterre To. I. p. 191. edit. Basil. MDCCXL.*

(b) *Jo. Saresber. l. cit.*

(c) Inter primos & præcipuos familiares (*Theobaldi*) in brevi admissus est. *Jo. Saresber. in Vita S. Thomæ Cantuar. c. 3.*

(d) Ut vero in causis perorandis, & decidendis, & populis instruendis a Deo prædestinato facilitas pararetur antistiti, juri civili operam dedit. *Jo. Saresber. l. cit.*

(e) *Parker de antiquit. Britan. eccles. p. 197.*

citur, ad Jurisprudentiam perdiscendam ad Academiam Bononiensem se contulisse, præterquam nulla in Italia erat celebris Jurisprudentiæ schola, præter Bononiensem, id aperte tradit Joannes Brompton antiquus auctor Anglus in chronico, (a) quod edidit Seldenus. Idem narrat Joannes Saresberiensis, fidus Sancti Thomæ sodalis, in ejus Vita, non quidem ut edita est, sed multo locupletiori, quam in pervetusto codice optimæ fidei Parisiis vidit apud Abbatem le Beuf, Academiæ inscriptionum & humaniorum literarum socium, amicus meus Petrus Antonius Tiolius, vir eruditus, inter Pontificii cubiculi custodes honorarios a Benedicto XIV. P. M. adlectus. Locus igitur tribuendus S. Thomæ Cantuariensi inter scholarum nostrarum alumnos; in quibus audivisse videtur aliquem ex quatuor celeberrimis doctoribus, quos ferunt Irnerii discipulos fuisse, qui tunc maxime florebant. Cum enim Theobaldus inauguratus sit Archiepiscopus Cantuariensis anno MCXXXIX., ut supra dictum est, Thomas non multo post in Italiam venit; quo tempore quatuor illi illustres doctores Academiam nostram toto orbe celebrem reddiderant.

XVIII. Huic sancto viro, paulo post mortem, ara erecta est in Ecclesia S. Salvatoris a scholaribus Anglis, quæ post annos aliquot dejecta est, & justæ magnitudinis ædicula cum novo altari in honorem S. Martyris ab iisdem scholaribus Anglis excitata; de qua multa sunt diligenter scripta a Cl. Trombellio in Historia S. Mariæ ad Rhenum & S. Salvatoris. (b)

XIX. Giraldus Cambrensis in commentariis de vita sua Rogerium Normannum laudat, quem doctorem egregium appellat; aitque, in scholis Parisinis liberales artes docuisse, ac diu Bononiæ legum studia secutum. (c) Hunc viderat Giraldus Parisiis anno MCLXXIX. postquam ex Italia redierat. (d) Adnumerandus est igitur antiquioribus Academiæ nostræ alumnis. Ex numero professorum fuisse, non ausim dicere. Is ita de præstantia doctorum, & Academiæ nostræ judicabat, ut neminem putaret magnum aliquid in Jurisprudentiæ studio efficere posse, qui a nostris scholis abfuisset. Testatur id Giraldus ipse; quem cum Rogerius de jure disputantem in scholis audivisset, ratus, illum Bononiæ Jurisprudentiæ studia secutum, non est, inquit, sub sole scientia (de legum scientia loquitur), quæ magis alibi, quam Bononiæ, floreat. (e) Hæc porro communis omnium persuasio erat: quare Giraldus ipse, cum omnium votis expeteretur ad regendam Jurisprudentiæ scholam, quam Matthæus Andegavensis Romam vocatus ab Alexandro III., a quo Cardinalis creatus est, relinquebat, conditionem recusavit Giraldus hac una de causa, quod ad majores in legum scientia progressus faciendos Bononiam cogitabat; malebatque inter auditores scholarum nostrarum mereri, quam inter Academiæ Parisinæ professores. (f) In qua quidem Academia cum quandoque, ut eruditiores scholares solebant, publicam disputationem habuisset, plane *Bononicum idioma*, hoc est, ex Bononiensi usu & ratione, & qualem in scholis Bononiensibus audiri solebat, ejus orationem fuisse, vel ipse magister ejus Matthæus Andegavensis affirmare non dubitavit. Nec deerant qui ab eo sciscitarentur, quamdiu Bononiæ studuisset. Hæc de se narrat Giraldus Cambrensis, vir ætate sua celebris, nec tam doctrina, & muneribus, quam vitæ casibus illustris. Sed Rogerius Normannus, cujus causa huc digressi sumus, post annos plures in scholis Parisinis transactos inter Artium professores, Rothomagensis Ecclesiæ Decanatum obtinuit, ut Giraldus ipse narrat, eamque dignitatem extremis annis sæculi XIII. obtinebat, non prætermissus in syllabo Decanorum Rothomagensium a Galliæ Christianæ auctoribus, qui Rogerium *le Normand* illum appellarunt, (g) sed de ejus tamen doctrina nihil exploratum habuerunt.

XX.

(a) *Brompton in chron. edit. Selden. col.* 1057.

(b) *Trombellius l. cit.*

(c) Doctor quidam egregius Mag. D. Anglus, qui & Parisiis in artibus legerat, & diu Bononiæ in legibus studuerat, cujus nuncupatio, mag. Rogerius Normannus &c. *Girald. Cambren. de rebus a se gestis Lib. II. c. II. in Anglia Sac. To. II. p. 478.*

(d) *Ibid. Vid. & synopsim Vitæ Giraldi ipsius, quæ ibid. habetur p.* 374.

(e) Non est sub sole scientia, si fuerit Parisios forte delata, quæ incomparabiliter ibi (*sc. Bononiæ*) & longe excellentius, quam alibi, non prævaleat. *Ibid.*

(f) *Ibid.*

(g) *Gall. Christ. To. XI. p. 117.*

XX. Petrus ex civitate Britanniæ minoria, in qua natus est, Blesensis appellatus, pietate, literisque, ac rebus gestis magnopere claruit. Primam adolescentiam Parisiis in literarum humaniorum studiis transegit, poesi maxime delectatus. Sed has nugas, ut ab ipso appellantur, satis mature, atque *a primo juventutis limine* deseruit, (a) captus, ac prope inebriatus incredibili quodam amore legum civilium. (b) Neque mirum videri debet, hominem eleganti ingenio tam facile potuisse musis amœnioribus, post gustatas earum delicias, nuncium remittere, ac majorem sibi uberioremque voluptatem in legum studio polliceri; poterat enim tunc nativa legum elegantia & amœnitas quemlibet non stupidum, aut barbarum hominem allicere. Nondum scilicet glossarum illuvies, & interpretum ineptiæ purissimos legum fontes infecerant; nec legum professores ex suis commentariis, sed ex ipsis legum libris Jurisprudentiam docebant. Incensus igitur desiderio addiscendi juris civilis Bononiam venit, & (quantum ex ratione temporum conjicere possumus) aliquem ex Irnerii discipulis audire potuit. Cum enim circa annum MCC., (c) & quidem ætate gravis obierit, inito calculo, facile intelligitur, accessisse illum ad Academiam nostram non multo post annum MCL., quo tempore quatuor celebres Irnerii discipuli adhuc in vivis erant. Sed quamvis tantopere eam facultatem expetiisset, non tamen in ea quievit ejus animus, meliora semper affectans. Itaque cum in Jurisprudentia magnos jam progressus fecisset, se totum Theologicis disciplinis, & sacris literis tradere constituit. Ob eam rem ab Academia nostra ad Parisinam (d) profectus est, in qua Joannem Saresberiensem, postea Carnotensem Episcopum, audivit. (e) Sed ita tamen a scholis nostris discessit, ut *crebro*, quemadmodum ipse inquit, *Bononiensis castra militiæ suspiraverit, quæ vehementer amata, citius & præmature* ab se deserta dolebat. (f) Cum Bononiæ esset, rogatus a sodalibus suis, Jurisprudentiæ studiosis, sermones identidem ad eos habuit, quibus ad virtutem, ac pietatem eos hortabatur; quos cum morosus quidam censor aliquando legisset, auctorem reprehendit, quod in iis legum verba, & aliquas iuris formulas non raro usurpasset, quas ille scilicet nimia alienas reputabat ab Christiani doctoris officio. Sed eam criminationem accurate refellit Petrus Blesensis, ac certum sibi esse profitetur, *numquam super verbis se facturum quæstionem, de qua facultate sumantur, dummodo ædificent ad salutem*. (g) Medicinæ quoque non inutilem operam contulit; (h) sed dubium est, Bononiæ ne, an Parisiis, an denique alibi gentium. Nulla tunc erat in nostra civitate Medicinæ schola, cujus memoria supersit; sed potuit tamen Petrus Blesensis, vel proprio marte, vel privata institutione usus, ei facultati eodem tempore incumbere, quo legibus vacabat. Cum enim relictis humanitatis studiis ad Jurisprudentiam se contulerit, & post navatam Jurisprudentiæ operam, non tantam fortasse, quantum voluisset, ad Theologiam in scholis Parisinis accesserit, verisimile non est, voluisse illum, quo tempore sacris studiis omnino erat addictus, Medicinam addiscere.

XXI. Expletis Theologiæ studiis, nihil attinet dicere, quam multa pro Ecclesia Dei præclare gesserit, quæ munera obierit, quam charus magnis principibus fuerit, ac præsertim Guilielmo II. Siciliæ regi, cujus aliquando magister fuit, & Henrico II. regi Angliæ, in cujus palatio magno cum honore diu versatus est. Hæc abunde ab aliis explicata sunt, (i) & ceteris etiam silentibus,

(a) *Petr. Blef. ep. LXXVI.*

(b) Lex equidem secularis gloriosa supellectili verborum, lepidaque orationis urbanitate lasciviens me vehementer allexerat, & inebriaverat mentem meam. *Ep. XXVI.*

(c) *Petrus de Cussanvilla in Vita Petri Blef. ejus operibus præfixa.*

(d) *Petr. Blef. ep. XXVI.*

(e) *Petr. Blef. ep.* XXII.

(f) *Id. cit. ep. XXVI.*

(g) Increpas me, quia in exhortationibus meis, quas rogatu conscholarium nostrorum quandoque Bononiæ feci, verba posui, quæ jus civile redolebant.... Loquebar equidem legisperitis... de terribili sententia districti & extremi judicii, & dicebam, quod nec appellationis remedio, nec supplicationis suffragio, nec actione in factum subsidiaria, nec aliquo restitutionis beneficio poterat attentari &c. *Petr. Blef. ep. VIII.*

(h) *Vid. ep. XLIII.*

(i) *Vide ejus Vitam a Petro de Cussanvilla scriptam.*

bus, ex eius fcriptis, quæ plura funt, & Chriftiano doctore digniffima, qui vir, quantufque fuerit, fatis intelligi poteft. Archidiaconi Bathonienfis titulo notiffimus eft, quod eam dignitatem annis plurimis gefferit, licet extremo vitæ fuæ tempore Archidiaconus Londinenfis fit creatus. (a)

X I.

ROGERIUS BENEVENTANUS.

FAma notiffimus eft Rogerius Beneventanus inter antiquiores legum interpretes. Sed, ut ejus nomen clariffimum eft, ita cetera plane obfcura. Pancirolus vix nomen recitat; nec in tempore quidem, quo vixit, defignando fcriptores conveniunt. Itaque enitendum, ut aliquid ad ejus memoriam illuftrandam afferatur. Ac primo dubitare non licet, quin inter Irnerianæ fcholæ alumnos recenfendus fit, ut primi quique illuftres legum profeffores. Bulgari difcipulus fuit, & eo adhuc vivente clarefcere cœpit. Intelligimus id ab Alexandro a S. Ægidio, feu potius ab Azone, cujus commentaria in Codicem Alexander a S. Ægidio, ab ore docentis accepta, emifit in lucem. Is enim narrat, a Rogerio defenfos Barcenfes quofdam Provinciæ magnates in perduellionis judicio, quod de iis actum eft coram Friderico AEnobarbo Imperatore, cum Bulgarus Rogerii præceptor in eadem caufa diceret pro Comite Barcinonenfi, qui eos magnates perduellionis accufaverat. (b) Eft hic locus Azonis infignis, non folum ad doctorem hunc nobilem fcholæ noftræ adftruendum, fed ad ejus quoque ætatem agnofcendam. Atque ex eo etiam aliquid elucet ad antiqua Imperatorum jura demonftranda in regnum Arelatenfe, ad quod Provincia, & Comitatus Barcinonenfis pertinebant. Sed hoc alii viderint.

II Fuit Rogerius patria Beneventanus; fic enim a Rofredo contribule, & auditore fuo diferte appellatur. (c) Minime igitur audiendus Diplovataccius; (d) & fi quis eft alius, qui Mutinenfem dicat. Diplovataccium decepit non bene intellectus Speculatoris locus, ex quo quidem intelligitur, Rogerium Mutinæ aliquandiu verfatum; fed nihil hoc ad ejus patriam defignandam. (e) Sed multo minus audiendus eft Seldenus, qui Anglum fuiffe dicit, (f) cujus fabulam de Rogerio Vacario fupra disiecimus: eft enim Seldeno Rogerius gloffator antiquus idem ac Vacarius ille, qui leges Romanas in Angliam intulit. Itaque de Rogerio multa congerit; fed extra chorum, ut aiunt, faltat. Eodem impegit Heineccius, qui fruftra Joannis Saresberienfis fidem appellat: (g) nec defuere alii viri docti, qui incaute novum hoc monftrum, ex Rogerio & Vacario conflatum, in publicum protulerunt. (h)

III. In aliquibus antiquis libris cum impreffis, tum manu exaratis celebris

H hic

(a) *Ep. CLI.*

(b) Facit lex ifta ad quamdam magnam caufam, quæ quandoque agitata fuit in curia domini Federici. Accufabantur Barcenfes magni viri Provinciæ de infidelitate coram Imperatore a comite Barcilonenfi.... Et fic dominus R. qui in caufa pro eis ftabat. Sed dominus B. cujus fcholaris fuit R. adverfæ parti præftans patrocinium &c. *Alexand. a S. Ægidio in l. fi maritus. C. de donat. inter vir. & uxor. Porro figlis illis B. & R. certum mihi eft defignari Bulgarum, & Rogerium: alii enim doctores iis temporibus non fuerunt, quorum nomina iis figlis defignari potuerint.*

(c) Dominus meus Rogerius Beneventanus dum Placentiæ regeret &c. *Rofred. in Libell. de interdicto utrobique. pag. 109.*

(d) Ille Rogerius fuit Mutinenfis fecundum Speculatorem in tit. de poffeffor. & petitor. §. 1. *Diplovat. in Roger.*

(e) Si eat dejectus ad judicem dicens: Domine, talis me violenter de poffeffione dejecit... unde eum peto puniri &c.. Clientulus refpondebit: Domine, immo pro me fententia eft ferenda, æque enim probaveram me poffidere.... Sic fecit fieri Rogerius Mutin. prout recitat Ubertus de Bobio & Rofredus. *Specul. de petit. & poff. §.*

(f) *Selden. Differtat. ad Fletam C. VII. n. 6.*

(g) *Heineccius in Hiftor. Jur. civil. L. I. c. V. ex Joannis Saresberienfis Policratico L. VIII. C. XXII. ait, Rogerium Vacarium leges Romanas in Angliam invexiffe. At Saresberienfis Rogerium Vacarium nullum agnofcit; ac Vacarium folummodo præclari ejus facti auctorem nominat.*

(h) *Vid. Leopol. Guadagnium de Pandect. Florent. Cap. XII. p. 69.*

hic legum professor Frigerius, aut Frogerius dicitur; quandoque etiam Fridericum appellatum observat Pancirolus: (a) corrupte scilicet, & amanuensium scriptorum culpa; nam de genuino ejus nomine Rogerio, quod plura, & probatiora habent exemplaria, dubitare non licet. Est etiam magnus scriptorum dissensus in Rogerii ætate definienda. Qui Martino, & Bulgaro æqualem faciunt, quo in numero est Pancirolus, (b) minus a vero aberrant, quam qui Irnerio vel æqualem, vel superiorem fuisse existimant; in quo errore consentiunt scriptores multi minime ignobiles, Joannes Seldenus, (c) Donatus Antonius Astensis, (d) Guido Grandius, (e) Bernardus Tanuccius, (f) Leopoldus Guadagnius, (g) aliique. Sed quoniam Rofredum Beneventanum, qui circa initium XIII. sæculi florere cœpit, Rogerius erudiit, ut a Rofredo ipso plurimis locis traditum est, ipse autem Bulgarum audierat, & cum Bulgaro magnæ cujusdam causæ patrocinium gesserat; dubitari non potest, quin post medium sæculum XII. cum Joanne Bassiano, Ottone Papiensi, & Placentino, & serius etiam cum Azone juvene, quem item Rofredus audivit, senex ipse floruerit. Hic autem prætereundum non est lepidum Diplovataccii commentum, qui cum Rogerium glossatorem omnium antiquissimum, & Irnerio ipso ætate multo superiorem statueret, videretque, se Rofredi testimonio jugulari; pro Rogerio Beneventano substituendum esse voluit Carolum Beneventanum in Rofredi libris, atque hunc esse censuit Rofredi magistrum, Carolum nempe de Tocco appellatum, de quo infra dicendum est. Sed hoc nodum scindere est, non dissolvere; nec facile cuiquam suaderi poterit, nomen unum pro altero tam diversum in Rofredi libris intrusum.

IV. Neque duos fingere licet Rogerios, quorum alter Irnerio æqualis, vel superior fuerit, alter multo inferior Rofredi tempora attigerit. Qua enim ratione alterum ab altero distinguas? Laudant antiqui doctores Rogerium quemdam illustrem legum interpretem, cujus glossæ post ejus mortem in legum libris extabant, & opiniones in pretio erant. Hic omnium primus juris compendium, quod Summam vocant, confecit. Atque hæc de Rogerio notissima sunt; quæ cum aptissime cadant in Rogerium unum Rofredi præceptorem, nec aliunde certa ratio in promptu sit pro antiquiori Rogerio adstruendo; non video, cur duos eodem nomine admitti oporteat legum interpretes. Sed Rofredus ipse certis indiciis ostendit, Codicis Summam, quæ veteri legum interpreti Rogerio nomen & famam conciliavit, non alium auctorem habere, quam Rogerium Beneventanum magistrum suum. Sic enim inquit ad tit. de S. C. Turpil. *Voluit notare dn. H. ut tradit dominus meus in Summa*. (h) Agnoscit igitur Rofredus Rogerium magistrum suum Summæ Codicis auctorem. Neque aliquis dicat, hanc Summam ab Rofredo memoratam Azonis esse, non Rogerii; nam Azonem quoque, ut magistrum suum, laudat Rofredus, ejusque Summam sæpius extollit. Siquidem in Azonis Summa ad caput illud, quo S. C. Turpilianum exponitur, ne verbum quidem est, ut observat Cl. Montius, de illa Hugonis adnotatione, quam Rofredus in præceptoris sui Summa legerat. Non alius igitur a Rogerio Beneventano Rofredi præceptore fuit Rogerius ille vetus interpres, qui Summam Codicis omnium primus confecit.

V. Neque etiam ex eo inferre licet, Rogerium unum aliquem fuisse multo antiquiorem Rofredo, quod primus Infortiati interpres Rogerius fuisse dicatur; (i) eo quod vero simile non sit, hanc præcipuam legum civilium partem negle-

(a) *Pancirol. L. II Cap. XVIII.*
(b) *Ibid.*
(c) *Selden. l. cit.*
(d) *Don. Ant. d'Asti dell' uso della rag. civile L. I C. IV. p. 67 ex Petro Pelanto in adnotat. ad P. de Bellapert.*
(e) *Guil. Grandi Nuova Disamina della Storia delle Pandette Pisane P. II. C. IX. § 2. p. 185.*
(f) *De Pandect. Pisan. p. 128.*
(g) *Leop. Guadagn. l. cit.*
(h) *Rofred. in Libell. ad tit. de S. C. Turpil. rub. ult.*
(i) Ut bene intelligatis quamdam glossam Domini Ro. qui fuit primus glossator, & priores glossas ex illis descendentes ad evidentiam hujus legis notavit. *Odofred. in l. Divortio ff. soluto matrimonio*. Rursum: Secundum Ro. qui fuit primus glossator in libro isto. *Idem ibid. in l. 2. eod. tit.*

neglectam fuisse usque ad Rofredi tempora. Id enim non ita intelligendum est, quasi nemo ante Rogerium glossas ullas in Infortiatum scripserit; sed quod ipse primus uberiorem apparatum in eum librum ediderit, qui cum in scholis olim extra ordinem legeretur, (a) non est mirandum, quod aliquanto serius copiosis commentariis sit illustratus.

VI. Scripsit Rogerius, more antiquorum interpretum, glossas in legum libros, ac præsertim in Infortiatum, quibus Rofredus, Odofredus, Accursius, aliique usi sunt.

VII. *Summam Codicis* primus omnium confecit, non admodum prolixam, nec numeris omnibus absolutam, quam Placentinus æmulatus est, & alii deinceps.

VIII. *Summam* quoque perbrevem edidit *de Præscriptionibus*, cui *Dialogum* adjunxit de eodem argumento, in quo Rogerius ipse cum Jurisprudentia disputans inducitur. Hæc edita sunt inter Tractatus Juris universi. Sed multo ante in lucem prodierant, cum Placentini libro de varietate Actionum, Moguntiæ ex ædibus Joannis Scheffer anno MDXXXI. Prodiit rursum Coloniæ Agrippinæ Rogerii tractatus de Præscriptionibus anno MDLXVIII., ac Venetiis anno MDLXXXIV.

IX. His Rogerii & Placentini libellis adjecit Nicolaus Rhodius alium Rogerii tractatum *De quorumdam veterum JCtorum antinomicis sententiis*, cuius tale est initium. *Inter cetera juris studia, quæ ejus candidatis scientiam cum utilitate conjunctam afferre possunt, in primis id utilissimum puta varias vos legum sententias in memoria habere. Sed quia natura ita comparatum est, ut ea, quæ quis optime novit, meminisse perpetua non possit; ideo diversitatem sententiarum, quæ inter maximos legum professores vertitur .... ego Rogerius, Deo auctore, quam fieri poterit brevissime colligere studebo. Contrarii sunt in quadam lege de integ. resti. Nam dicit Jacobus &c.* Pergit in hunc modum Jacobum, Martinum, & Bulgarum invicem committere, quos bisce siglis indigitat Ja. M. B., nec alium doctorem nominat, nisi aliquando Irnerium. (b) Hujus opusculi inscriptio Rogerii ætatem non sapit, & ab editore ipso addita videtur. Opusculum vero ipsum magnam habet similitudinem cum altero, quod inscribitur *Diversitates Dominorum in jure*, cujus alibi mentionem fecimus, & alterum ab altero expressum videtur.

X. Suspicabitur fortasse aliquis, Nicolaum Rhodium non bona fide egisse, quod *Diversitates Dominorum* non ediderit, uti ab eo repertæ sunt, sed non leviter immutaverit, & novam eis formam, servata rerum substantia, indiderit. Confer excerpta ex *Diversitatibus Dominorum*, quæ in Appendice exhibentur. Sed quid est, quod *Diversitates Dominorum* in indiculo librorum, qui fuerant Cervotti Accursii, tribuuntur magistro Ægidio? Et quis tandem hic magister Ægidius? Ignotus est antiquissimus hic JCtus, quisquis ille fuerit, qui eum libellum edidit, olim vulgatissimum. (c) Ac mihi sane verisimilius est, ejus libelli auctorem fuisse Ægidium, quem habebat Cervotti liber, quam Rogerius, cui tribuitur a Nicolao Rhodio. Quis enim mendum suspicetur in catalogo librorum Cervotti, qui anno MCCLXXIII. scriptus est, cum eos libros Cervottus Guilielmo fratri vendidisset? At Nicolaus Rhodius facile mendosum codicem reperire potuit; vel, ob imperitiam antiquæ scripturæ, Rogerium pro Ægidio incautis lectoribus obtrudere.

XI. Sunt qui putent, duos fuisse Rogerios, quorum alter ab antiquo ævo leges civiles, alter canonicas sit interpretatus: (d) sed unus juris civilis professor Rogerius Beneventanus ex omnium temporum memoria cognitus est; alter vero ille omnino ignotus, ac merito ab eruditis viris expunctus. (e)

(a) *Vid. Pancirol. L. II. Cap. XIII.*

(b) Ja. usus clausula domini Irnerii, qui dicit ex ignorantia deficit id quod a sciente fieret, ut hic fuit pactum alias delictum. *Roger. de Antinomic. sent. post init.*

(c) *Catalog. libr. Cervotti est in Append. N. XV. Hunc etiam libellum habet catalogus librorum, qui erat apud Stationarios Universitatis, quem vide sis in Append. N. XIV.*

(d) *Vid. Dionys. Simon. biblioth. historic. auctorum juris, V. Rogerius; Morerium in Lexico &c.*

(e) *Vid. præfat. ad Summam S. Raymundi edit. Veron. §. XV.*

XII.

CIPRIANUS FLORENTINUS.

PLaudit sibi miris modis Thomas Dempsterius, quod novum Italiæ decus, & Jurisprudentiæ lumen detexerit Kilianum Scotum. Hunc ait ante omnes in Italia leges Romanas interpretari aggressum, eique præclari facinoris comitem additum Irnerium, & alios postea ingenti numero secutos. (a) Hæc si vera essent, non solum inter professores nostros illustrem locum teneret Kilianus, sed veluti primus Jurisprudentiæ restitutor habendus esset. Sed ego hominem hunc numquam fuisse existimo. Hunc primus, quod sciam, Joannes Fichardus in scenam produxit. Cum enim de Rofredo Beneventano diceret, illum ait præceptore usum Kiliano quodam, cujus nulla scripta supersunt. At Rofredus, qui sæpissime præceptores suos cum honoris præfatione nominat, Kilianum perpetuo silet. Ciprianum quidem alicubi magistrum suum appellat, (b) atque ex ejus corrupto ob oscitantiam hujus librarii nomine, Kilianum toti antiquitati ignotum prodiisse censeo.

II. Expuncto igitur Kiliano, de Cipriano dubitandum non est, quin antiquioribus legum interpretibus sit adjungendus. Patria Florentinum fuisse, ab Accursio accipimus. Is enim aliquam ejus glossam producens, & rejiciens, Florentinum aperte dicit. (c) Et quamvis alii aliter huius antiqui interpretis nomen legant, in pervetustis tamen codicibus bibliothecæ Barbetinæ, & Collegii Hispanorum Bononiæ hujus JCti nomen compendio scriptum reperi in hunc modum Cy. quod Cyprianum, sive Ciprianum interpretari licet; alium enim non habemus, cujus nomen ea compendiaria notá scriptum esse possit.

III. Laudatur Ciprianus a Philippo Villanio, qui ex paucis Accursii verbis magnificum Cipriani elogium effingit, potius oratorio more ad quamdam veri speciem, quam ad historiæ fidem accommodatum. Itaque nihil aliud fere, quam ejus nomen, & patriam, & professionem ab eo auctore habemus, quæ ipse ab Accursio accepit. Unum addit de suo; quod, quam in sententiam accipiendum sit, haud satis intelligo. Cum jura, inquit, civilia Ravennæ docerentur, Ciprianus fere primus omnium, quæ contraria in legibus prima fronte videbantur, egregie conciliavit; quæque in diversis locis dispersa in eamdem sententiam conveniebant, in unum collegit, ac rite dispofuit. Ita Philippus Villanius in libro, quem inscripsit, de origine civitatis Florentiæ, & de eiusdem famosis civibus ad Philippum de Alenconio Cardinalem Ostiensem; cuius synopsim Italicam edidit Cl. Mazucchellius, nos latini autographi excerpta in Appendice damus. (d) Sed ea ætate, qua Ciprianus vixit, nec magnam fuisse scholæ Ravennatis celebritatem arbitror, nec ipse inter primos recenseri potest, qui jura civilia interpretati sunt, nec aliud ab eo scriptum censeo, quam breves aliquot glossulas in libris legum, quos interpretabatur, ex quibus unam aliquam decerpsit Accursius. Vixisse enim Ciprianum oportet exeunte XII. sæculo, ac fortasse initium quoque XIII. sæculi attigisse; quippe qui Rofredum Beneventanum erudiit, qui Azonem etiam in nostris scholis audivit. Eo autem tempore aut nulla erat omnino, aut fere jam deserta apud Ravennates Jurisprudentiæ schola, cujus in tanta veterum tabularum copia, quibus archivum Metropolitanæ Ecclesiæ ejus civitatis, & Classensis nostrum abundant, nullum certum monumentum reperire licuit. Cum autem eo tempore multi jam fuissent clarissimi legum interpretes, quos supra recensuimus, non video, cur Ciprianus eo nomine laudandus sit, quod fere omnium primus ex eo numero fuerit.

Ne-

(a) *Dempster. Histor. Ecclesiast. gentis Scot. l. X. p. 417.*

(b) In hac opinione fuit magister meus Cyprianus. *Rofred. Libell. P. VII. de S. C. Turpil.*

(c) Reprobo hic opinionem Cy. qui dixit textum hunc habere locum ... tamen non dicit verum, nec est bona sua argumentatio, licet fuerit noster concivis, scilicet Florentinus. *Accurs. in auth. de incest. & nef. nupt. collat. III. ex codic. biblioth. Barberin. & Colleg. Hispan.*

(d) *Vid. Append. N. XII.*

Neque etiam aut amplioribus commentariis, aut aliis scriptis civilem Jurisprudentiam illustrasse videtur, quæ ante Philippum Villanium, ineruditum scriptorem, & a Cipriani temporibus nimis distantem, commemoravit nemo.

IV. Hujus Florentini JCti filius fuisse videtur Gerardus Cipriani filius Jurisperitus Florentinus, qui anno MCCXII, cum esset judex Communis Bononiensium, cum duobus primariis civibus legatus est ad Archiepiscopum Pisanum, electum arbitrum in controversia quadam, quæ erat inter Bononienses nostros & Pistorienses. Præturam Bononiensem eo anno gesserunt eodem tempore Florentini duo, Gerardus Capoinsaccus, & Catellanus. Apud horum alterum Assessoris officio functum existimo Gerardum Cipriani filium. (a) Atque ex JCtis istis verisimile est propagatam fuisse Ciprianorum familiam, Florentiæ olim illustrem, de qua habemus Dini Mugellani consilium, quo demonstrat, Ciprianos non esse ex magnatum ordine, qui in Republica Florentina, populari regimini assueta, quemadmodum aliquando etiam in nostra, a publicis procurationibus arcebantur.

XIII.

ALBERICUS DE PORTA RAVENNATE.

ORlandius, inter Scriptores Bononienses, duos, qui eodem tempore vixerint, & eadem legum professione claruerint, Albericos recenset, alterum de Porta Ravennate appellatum, de Scannabicchis alterum; quæ gens olim Bononiæ notissima fuit. Ac postremum hunc reliquisse dicit quasdam juris quæstiones, quas extare dicit; vademque sistit Ghirardaccium (b). Sed nihil ejusmodi apud Ghirardaccium legitur; nec ulla alibi hujus doctoris mentio, qui cum Alberico de Porta Ravennate ætatem egerit. Alidosius, præter Albericum de Porta Ravennate, Albericum Arimundum de Scannabicchis de S. Petro inducit; sed eum recte dicit multo serius, quam Albericum de Porta Ravennate, vixisse. (c) Sed Albericus iste Scannabicchius, & Arimundus de S. Petro non unus idemque doctor fuit, sed unus & alter; de quibus suo loco dicetur. Nunc igitur de Alberico de Porta Ravennate. Hunc autem plerique non recte distinguunt a magistro Aldrico, qui iisdem temporibus vixit, nec incelebris fuit in JCtorum ordine. Sed facile est, alterum ab altero apud Odofredum distinguere, qui utrumque sæpissime laudat. Primum semper dicit doctorem legum, aut antiquum doctorem; alterum non alio, quam magistri Aldrici nomine appellat: ex quo apparet, postremum hunc doctorum cœtui adscriptum non fuisse, quamvis legum scientia excelleret. Etiam in Accursii glossis non raro utriusque auctoritas affertur; sed sæpius Albericus in Aldricum, amanuensium culpa, conversus est; & contra.

II. Sed Albericus vulgo de Porta Ravennate dicebatur; atque ex eadem familia prodiisse videtur, ex qua Hugonem fuisse diximus. Erant propria ejus familiæ nomina Hugo, & Albericus, (d) atque ex hoc postremo cognomen duxit. Bulgarum in jure civili audivit, (e) in quo ita excelluit, ut nemo majori auditorum concursu eam facultatem in Academia nostra docuerit. Testis est Odofredus, qui in scrutanda antiquorum doctorum historia diligentissimus fuit, Albericum, ob auditorum frequentiam, legere consuevisse in palatio Communis Bononiæ, sive in scholis S. Ambrosii, quæ tunc erant palatium Communis Bononiæ: (f) nullæ enim erant per illud tempus publicæ scholæ, & doctores in suis

(a) *Vid. Zaccar. Anecdot. p. 132. 133.*

(b) *Orlandi Notizie degli Scritt. Bol. p. 40.*

(c) *Alidosius Dottori Bolognesi. V. Alberico.*

(d) *Hugo legum doctor Irnerii discipulus, de quo supra dictum est, patre Alberico natus est. In charta vero archivi Monialium S. Agnetis, anno MCCXXIIII. scripto, habemus d. Amedeum qnd. dn. Ugonis Alberici filium, qui vendit &c.*

(e) *Odofred. in l. jure succursum est. ff. de jure dot.*

(f) Dixit Albericus antiquus doctor, & audivi a domino Bagarotto, quod habebat tot scholares, quod regebat in palatio Communis, scilicet, in scholis S. Ambrosii, quæ erant tunc palatium Communis. *Odofred. in l. quicumque. ff. de fide instrum.*

fuis quique ædibus idoneæ fibi auditoria conftruenda curabant, vel pretio conducebant. Erant autem, quantum ab Odofredo ipfo intelligimus, S. Ambrofii fcholæ ampla quædam conclavia prope S. Ambrofii Ecclefiam, ubi ab antiquiori tempore Populi Bononienfis conventus haberi folebant, & a Magiftratibus urbanis jus dicebatur, antequam Bulgari ædes ad id fuerint delectæ. Conveniebant in iifdem fcholis certis diebus focietates artium: (a) atque hoc primum fuit Reipublicæ Bononienfis palatium, curia S. Ambrofii appellatum, cujus exiguæ reliquiæ adhuc fuperfunt prope fplendidum S. Petronii templum in vico, qui eft ad ejus latus occiduum.

III. Extat ad Albericum Stephani Tornacenfis epiftola, qua illi commendat Hugonem Clericum Aurelianenfem, rogans, ut eum in fuo contubernio habere velit. Stephanus Albericum Bononiæ noverat, cum ibi ftudiorum caufa verfaretur; ejufque abfentiæ dolorem folari fe ait affidua ejus recordatione, quare & ejus nomen non ceffabat apud amicos & domefticos prædicare & extollere. (b)

IV. Sed ejus factum illaudabile narrat Odofredus, quod fupra indicavimus, ubi de Bulgaro dicebatur. Cum effet vini appetens, & conviviis libenter intereffet, animi levitatem, & intemperantiam doctore indignam aliquando oftendit. Cum apud Hifpanos difcipulos pranderet, ac vinum præpotens nigrum appofitum effet, pofcenti aquam ad diluendum, vinum album mifcuerunt, quo potu largius fumpto inebriatus eft, ac pofcentibus difcipulis, ut erat mente non integra, recufare non potuit, quin pro illis fidejuberet, eifque fua fcripta commodaret, quam ob caufam has illi infidias ftruxerant. (c)

V. Vixit cum Joanne, Aldrico, Henrico de Baila, Placentino, aliifque, qui ante finem XII. fæculi Academiam noftram illuftrarunt. Odofredus tamen air, fuiffe aliquanto Joanne antiquiorem, licet uterque ex Bulgari fchola prodierit. (d) Alidoflus floruiffe ait anno MCXL. (e) Ego ferius exiftimo. In tabulis Bononienfibus eum reperio ab anno MCLXV. ad MCXCIV. (f)

VI. Gloffas in legum libros fcripfit, ut ceteri doctores eorum temporum. Ejus quoque celebrabantur Diftinctiones, prolixum opus, quod prius edidit minus perfectum & abfolutum, poftea vero fecundis curis perfecit & auxit. Novas, & antiquas Alberici Diftinctiones memorat Odofredus; qui multo copiofiores, & meliores effe ait Alberici Diftinctiones, quam Joannis. (g) Eas numquam typis editas fuiffe exiftimo. In codice mff bibliothecæ regiæ Parifienfis habentur *Diftinctiones a dn. Hugone compofitæ, a dn. Alberico confummatæ*. (h) Atque hinc etiam conjectura ducitur de eadem familia Hugonis, & Alberici: videtur enim Albericus inceptum opus ab Hugone, quafi hæreditario jure, perficiendum accepiffe.

A L-

(a) *Odofred. in l. item magiftri. ff. de pactis.*

(b) *Extat To. XII. P. II. Bibliot. PP. Colon. p. 409. Eft epiftola XXIV.*

(c) *Odofred. in l. dolum. C. de dolo malo.*

(d) Dominus Albericus antiquus doctor, qui fuit contemporaneus dn. Joannis, immo fenior ætate, ut audivi a dn. Bagarotto *Odofred. in l. præfcriptione. C. fi contra jus vel utili. pub.*

(e) *Alidof. l. cit.*

(f) In charta archivi Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bonon., anno MCLXV. fcripta, nominatur dn. Albericus caufidicus. Item anno MCXCI præfens fuit *emptioni Canonicorum S. Petri* a minittralibus fcholæ congregatæ in S. Sifto dominus Albericus legis doctor. *Extat in archivo Canonic. S. Petri fafcic. II. n. I. Item nominatur in charta archivi Monialium S. Agnetis fcripta anno MCXCIV. die XV. Febr. quam indicavit Cl. Montius.*

(g) Ad folutionem horum contrariorum... ita diftinguendum eft ut confuevi diftinguere. & advertatis hanc diftinctionem: quia bona & quotidiana eft: & eft in multis locis: & eft prima in novis & antiquis diftinctionibus dn. Alberici & dominus Azo fcripfit eam in fumma hujus tituli.... Item dominus Joannes fcripfit eam in fuis diftinctionibus: & incipiunt *Pactorum &c.* ut illę domini Alberici. fed longe majores & meliores funt illę domini Alberici quam illę domini Joannis. & durant per quindenos quinternos. fed illę domini Joannis non durant nifi per duos quinternos. unde caveatis vobis quando emitis... Dicetis ergo quod pacta alia funt fuper fubftantialibus contractus. alia fuper naturalibus. alia fuper accidentalibus &c. *Odofred. in l. in bonæ fidei. C. de pactis. Ex his Odofredi verbis intelligimus, cujufmodi effent Alberici diftinctiones his ab eo editæ, ut aliæ effent novæ, aliæ antiquæ.*

(h) *Eft codex nv. MDCIII. ex To. III. Indic. libr. mff. biblioth. Reg. p. 613.*

XIV.

ALDRICUS.

IGnoravit Aldricum Pancirolus; quem tamen facile agnoscere poterat in Odofredi, Rofredi Beneventani, Cardinalis Ostiensis, aliorumque veterum doctorum libris. Floruit Bononiæ cum Bulgaro, Martino, Hugone, Jacobo, non pari quidem fama cum illis JCtorum principibus, sed tamen non ita obscurus, ut ejus memoria ad ætatem nostram pertingere non potuerit. Diplovataccius, qui non bene ab Alberico secernit, plura ait ab illo scripta fuisse in jure civili *per modum novellarum, quæ tamen non inveniuntur*. (a) Quid velit hic sibi Diplovataccius, non intelligo. Glossas credo Aldricum, ex more aliorum doctorum, scripsisse in legum libros, quibus usi sunt antiqui doctores, quos supra nominavi, in primis autem Accursius, qui tamen non semper Aldricum ab Alberico recte distinguit. Est autem manifestus error glossæ Accursianæ ad *l. dolum. C. de dolo malo*, ubi Aldrico tribuitur id, quod Alberico accidisse alibi ostendimus. (b) Quamquam hunc errorem tribuendum censeo amanuensibus & librariis potius, quam Accursio ipsi, cui ignotum esse non poterat, quænam essent Alberici, quænam Aldrici scripta. Eum scribit Ostiensis annis pluribus jus civile Bononiæ docuisse; (c) & magnæ auctoritatis virum appellat Rofredus Beneventanus. Si tamen apud Ostiensem etiam, & Rofredum, pro Aldrico Alberici nomen reponendum non sit. (d) Sed nemo frequentius ejus auctoritatem usurpat, quam Odofredus; qui tamen nec dominum, neque doctorem umquam appellat, sed magistrum. Ita etiam appellatur in antiquis tabulis anno MCLIV. (e) & MCLXXII. (f) scriptis: quod non casu, sed certa ratione factum est. Quamvis enim & doctrina excelluerit, & in docendo etiam famam non vulgarem consecutus sit, doctoris tamen gradum non obtinuit.

II Suspicatur Cl. Montius, Aldricum nec glossas in legum libros scripsisse, nec aliud docuisse, quam formulas actionum forensium. Itaque ut in Accursii glossis, sic in aliis veterum JCtorum libris perperam Aldricum pro Alberico irrepsisse putat, ac propterea Aldrici nomen ibi tantummodo retinendum, ubi magistri nuncupatione donatur; ut est non raro apud Odofredum.

XV.

HENRICUS DE BAILA.

HUnc etiam ignoravit Pancirolus, & ceteri fere, qui de claris legum interpretibus scripserunt. Sed ejus memoriam nobis servarunt Odofredus, & Rofredus Beneventanus, a quibus accepit diligentissimus Diplovataccius. (g) Alidosius vix nomine notum habuit, & vixisse ait anno MCC. (h) Natus est ex

(a) *Diplovat. in Alberico*.

(b) Et ponebat Aldricus casum in hac lege in Hispanis, qui invitaverant eum ad prandium, ut fidejuberet pro eis, vel rationes suas accommodaret, & dabant ei vinum quasi aquam rubeo mixtam, ut sic inebriaretur. *Glo. in l. dolum. C. de dolo malo*.

(c) *Osti. in Summa tit. de testi.*

(d) *Rofred. tit. de actionibus*.

(e) *Mag. Aldricus cum Bulgaro, Martino, Hugone, & Jacobo, aliisque primariis viris interfuit scribendæ sententiæ Hildebrandi Cardinalis in causa Monachorum S. Stephani, quam in Appendice dedimus. Nominatur autem mag. Aldricus non solum post quatuor illos doctores, sed post plerosque ex iis magnatibus, & claris civibus, qui una adfuerunt*.

(f) An. MCLXXII. Mag. Aldricus, & Guido de Romanzo judices *dati a Coss. populi Bonon. in causa Canonicorum S. Jo. in Monte. Extat in eorum archivo*.

(g) Henricus de Bulla (*l. de Baila*) patria Bononiensis, summus legista, atque orator, in jure civili pulchra per modum glossarum composuit, cujus glossæ inveniuntur signatæ per Irnerium secundum Rofredum Beneventanum in suis Libellis *tit.* de S. C. Velleiano. Hic fuit vir nobilis &c. *Diplovat. in Henrico de Bulla*.

(h) *Alidosius Dottori Bolognesi di legge can. e civ. p. 64*.

ex nobili & potenti familia, quæ diu in civitate noſtra floruit, ac de Baila dicebatur. Diplovataccius de Bulla perperam vocat; Alidoſius de Balia. (a) Fuit autem æque clarus ſcientia legum, ac manu promptus, & ſtrenuus in armis. (b) Qui vir eſſet Henricus, experimento ſuo didicit Placentinus. Cum enim in ſchola exponeret S. C. Vellejanum, & quamdam Henrici opinionem rejiceret, per jocum inquit: *Homo ille*, nimirum Henricus de Baila, quem confutabat, *erat in partibus*, *ubi habitat Vellejanum*. Sed caro ei ſtetit hoc dicterium; cum enim id reſciviſſet Henricus, nocte correptis armis in eum irruit, injuriam dicaculi doctoris ulturus. Sed ille fuga ſibi conſuluit, & ad Montempeſſulanum ſe recepit; (c) ubi jus civile, quoad vixit, profeſſus eſt. Vivebat Henricus anno MCLXIX., ut ex tabulis archivi Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bononienſis, in quibus *Henricus cauſidicus*, *& legum doctor* ſubſcriptus legitur.

II. Atque hinc intelligimus, Henricum non ſolum interpretandis legibus in ſchola, ſed etiam agitandis in foro cauſis intendiſſe; quod *cauſidici*, & *legum doctoris* tituli declarant. Scripſit, ut primi illi interpretes, qui ante illum fuerant, non perpetuos apparatus in legum libros, quos in ſcholis legebat, ſed breves gloſſas, ex quibus ſua commentaria ditavit Accurſius. Rofredus aliquando eum laudat, ejuſque gloſſas memorat, quas ait reperiri ſignatas per *Yr*. Ita in libris editis legitur. Ego Henrici gloſſas hiſce ſiglis notatas exiſtimo *Hn*. vel *Hr*., quibus Henrici nomen indicaretur. Neque enim ſola litera *H*., quæ eſt prima ejus nominis, deſignari poterat. eadem enim ſigla uſus erat Hugo; ſic enim hodiedum non ſolum in manu exaratis, ſed etiam in editis antiquorum doctorum libris notatum videmus ejus doctoris nomen. Frequentes enim ſunt in Rofredi Libellis, in Summa Azonis, in commentariis Accurſii, & Odofredi hæ, & id genus aliæ ſiglæ *H. B.* vel *Bul. M P Pla.*, quæ Hugonem, Bulgarum, Martinum, Pillium, Placentinum deſignant. Sed amanuenſium culpa vitiatæ ſunt eæ ſiglæ, quibus Henrici gloſſæ inſignitæ erant, ut jam fere in editis libris, & in manu etiam exaratis, non admodum antiquis, in hunc modum exhibeantur *Yr*. Mendoſa hæc nota fucum fecit Diplovataccio; qui cum apud Rofredum legiſſet, gloſſas Henrici de Bulla (ſic ille hunc doctorem appellat) reperiri ſignatas per *Yr*., exiſtimavit, ibi Irnerium indicari, & Henricianas gloſſas ab Irnerio ſignatas. Hoc autem admiſſo, neceſſe erat, Irnerium Henrico vel poſteriorem, vel ſaltem æqualem fuiſſe, atque etiam Placentinum, qui cum Henrico vixit, quique Martini Goſiæ auditor fuit. Martinum vero ipſum, Bulgarum, Hugonem, & Jacobum multo ante Irnerium vixiſſe oportuiſſet. Ita unius notatiunculæ vitio in miras ambages incidit Diplovataccius, ex quibus ſe explicare non potuit; & primam reſtitutæ per Irnerium Juriſprudentiæ epocham infeliciter turbavit.

III. In eumdem ſcopulum impegit Bernardus Tanuccius, cum jus civile profiteretur in Academia Piſana; ex qua, ob ſingularem prudentiam ad ſummos honores, & primos miniſterii gradus apud Regem Neapolitanum expetitus eſt. (d) Neque Guido Grandius, cum Tanuccium confutare niteretur, quamvis recte viderit, non potuiſſe Henricum de Baila eſſe coævum Irnerio, tamen cum explicare vellet, qui fieri potuerit, ut Henrici gloſſæ ſignatæ fuerint per *Yr*., ideſt, ut ipſi videbatur, per *Irnerium*, aliquid dicere potuit, quod veri ſpeciem ullam præſeferat. (e)

GUI-

(a) *Hujus familiæ de Baila dictæ mentio occurrit in actis publicis civitatis uſque ad ſæculum XIV.*

(b) In queſtione iſta dixit dn. Henricus de Bailia (*l. de Baila*) qui fuit antiquus doctor & ſtrenuus in armis, magiſque in legibus, quod queſtio iſta erat erronea. *Odofred. in l. quam vis C. de juris & facti ignorantia*.

(c) Hanc ſententiam ſecuti ſunt multi, præcipue Pl. qui dum in cathedra legeret dixit de domino Henrico de Baila, cujus gloſſæ inveniuntur ſignatæ per *Yr* qui nobilis erat & potens in civitate Bononiæ, & tunc temporis regebat: Homo ille erat in partibus, ubi habitat Velleianum. Unde dominus Henricus, qui erat in contraria opinione, de nocte aſſalivit dominum Placentinum, & ſic timore illius receſſit de Bononia & ivit apud Montem Peſſulanum. *Rofred. Benev. in Libel. Rubr. I. de S. C. Velleiano*.

(d) *Grandi Nuova diſamina della Storia delle Pandette Piſane P. II. c. IV. p. 142.*

(e) *Ibid.*

XVI.

GUILIELMUS DE CABRIANO.

Hic etiam Panciroli diligentiam fugit, immo & Diplovataccii, quod magis miror, & ceterorum, qui recenti memoria de claris legum interpretibus scripserunt. Sed tamen ætate sua non vulgaris doctrinæ famam consecutus est; eumque perpetuo laudat Odofredus, & Accursius etiam non pauca ab eo mutuatus est. Originem & agnomen duxerat ejus familia, quæ ex præcipuis Brixianorum fuit, ex castro agri Brixiani Cabriano, quod ab ea civitate passibus circiter XIII. mille distat. Sed hujus tamen professoris nomen non uno modo effertur in antiquorum libris, ob librariorum imperitiam, ubi non modo Cabrianum, sed & Gabrianum, & alicubi etiam Camianum reperio. Hunc esse Guilielmum censeo, quem studiose laudat Stephanus Tornacensis; tempora enim & professio congruunt, nec alius per illud tempus occurrit eo nomine inter legum professores, qui Bononiæ floruerint, iis laudibus dignus. Ei commendat Hugonem Clericum Aurelianensem, de quo etiam scripsit ad Albericum de Porta Ravennate. Pergratum sibi accidisse ait, quod ex testimonio multorum, qui Bononia advenerant, acceperit, ejus famam ac celebritatem nominis in dies crescere, & se ipsa majorem fieri. Itaque optare se, ut magis magisque aucta, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, & longe lateque diffusa in ejus auditorium remotas excitet nationes. (a)

II. Cum Bononiæ degeret Stephanus Tornacensis, vel nondum inter professores legum sedere cœperat Guilielmus, vel minore adhuc fama docebat in scholis, quam supra modum deinde auctam gratulatur Stephanus Tornacensis. Sed cum Guilielmus patria Bononiensis non esset, non miror, nullibi ejus mentionem in monumentis civitatis nostræ reperiri. Neque vero de ejus ætate quidquam statui posset, nisi ex epistolis Stephani Tornacensis constaret, Guilielmum, & Albericum de Porta Ravennate coævos fuisse: utrique enim Clericum illum Aurelianensem commendavit. Scripsit Guilielmus casus legum, quibus commentaria adjecit Joannes Bassianus; (b) atque hinc etiam de ejus ætate aliquam ducere licet conjecturam: senior enim Joanne fuisse videtur; quod etiam de Alberico dixerat Odofredus. Scripsit præterea glossas veteri more in libros legum, quas frequenter Accursius, Odofredus, aliique usurpant.

III. Guilielmnm de Cauriano Archiepiscopum Ravennatem iisdem temporibus habemus, qui creatus circa annum MCXC., anno MCCI. obiisse dicitnr. (c) Si cognomentum hujus hominis spectes, nihil impediet, quo minus eumdem esse putes, qui prius annis multis in Academia nostra jus civile docuerit, post autem Ravennatium Antistes inauguratus sit. (d) Suffragatur agnominis raritas; & tempora etiam mire conveniunt. Ut igitur Lotharius Cremonensis ad Pisanam, ita Guilielmus de Cabriano ad Ravennatem cathedram per illud ferme tempus evectus est.

IV. Jacobus Malvicius in chronico Brixiano, inter rerum Italicarum scriptores a Muratorio edito, Guilielmum quemdam de Cardinalibus memorat, Ra-

I ven-

(a) Hilaris opinio tua, relatu commeantium, se ipsam in dies excedens gratum mihi præbet spectaculum... Crescat obsecro, & sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, longe lateque diffusa, in auditorium tuum remotas excitet nationes. *In editis est* adiutorium, *quod manifeste mendosum est. Steph. Tornac. epist. XXVI.*

(b) D. Joannes, sive Nicolaus Furiosus post eum commentavit legem istam in libro isto. insuper etiam commentavit eam eisdem verbis in casibus dn. Guilielmi de Cabriano, qui Casus nuncupantur: sed casus non ponuntur, nisi in quibusdam legibus. *Odofred. in l. cum & judices. C. de jurejur. propter calum.*

(c) Sub id tempus Guilielmus Ravennatum Archiepiscopus, quem nonnulla ejus ætatis monumenta Willelmum de Cauriano appellant, cum diligenter Ecclesiam administrasset, de vita decessit. *Hier. Rub. Histor. Rav. L. V. p. 368. Vide & p. 360.*

(d) *Satis notum est, olim promiscuum fuisse usum, & nunc etiam alicubi esse, duarum literarum b, & u, ut nihil inter has voces Cabrianum, & Caurianum intersit.*

vennatem Archiepiscopum, quem ex præclara Brixiæ familia editum dicit; eumque ait pro Lombardis apud Fridericum Ænobarbum de concilianda pace primum tractasse, demum anno MCLXXXIII. extremam ei operi manum imposuisse; eoque agente pacem Constantiæ compositam. (a) Quem hic de Cardinalibus dictum habemus, eumdem esse puto ac Guilielmum de Cabriano, de Cardinalibus dictum, librariorum imperitia. At Malvicius memoria lapsus turpiter in historia peccat: nec dum enim, cum de pace inter Imperatorem Fridericum, & Italicas civitates & magnates agebatur, Guilielmus cathedram Ravennatem obtinuerat. Conventui Italicorum procerum anno MCLXXV. habito, in quo primum de pace cum Imperatore firmanda tractari cœptum est, pro Brixianis interfuit Albricus de Cauriano. (b) Hinc erroris causam Malvicio extitisse arbitror. Adde, quod Guilielmum noverat Imperatori amicissimum fuisse, minus æquum, vel aperte infensum Pontifici Romano; mortuo enim Henrico VI. constat, Ravennatem Archiepiscopum, qui tunc erat Guilielmus de Cabriano, Innocentio III. obstitisse, cum Æmiliam provinciam sibi subjicere niteretur. (c) Huic ipsi tribuendum censeo, quod Henricus VI. amplissimo diplomate Brixianos donaverit, quod anno MCXCII. in Germania datum est, cique scribendo cum multis Ecclesiasticis proceribus, unus ex Italicis interfuit Guilielmus Archiepiscopus Ravennas. (d)

XVII.

ANSELMUS AB HORTO.

NOn obscurus est in historia Mediolanensi Obertus ab Horto. Is consul erat anno MCLXXI., cum nova Mediolani mœnia constructa sunt, annis aliquot post civitatem a Friderico Ænobarbo vastatam. (e) Sed multo celebrior est inter Jurisprudentiæ professores: est enim quasi primus auctor juris feudalis. Is omnium primus cum Gerardo Cagapisti (Bernardinum appellat Diplovataccius (f)) consuetudines feudales in ordinem redegit, & literis mandavit; quæ hodiedum in corpore juris civilis locum habent, & omnium suffragio sunt probatæ. Filium habuit, Anselmum nomine, sive, ut tunc dicere solebant, Ansellum, qui in nostris scholis eruditus est; quod credo etiam de ejus patre Oberto: vix enim quisquam fuit primis illis restitutæ Jurisprudentiæ temporibus, qui aliquam in ea facultate laudem consequi posse speraret procul a nostris scholis.

II. Edidit Anselmus *libellum de instrumento actionum*, quem manu exaratum vidi in codice membranaceo bibliothecæ Collegii Hispanorum, ad quam aditus mihi commodissime patuit humanitate Illustrissimi Domini Antonii Martinez, eius Collegii moderatoris, doctrina & eruditione spectatissimi viri. (g) Mira est autem imago Academiæ Bononiensis, quam auctor iste, rudis quidem & inelegans, in eo libro exhibet; & est aptissima ad convellendam Muratorii opinionem, qui ait, initio solas leges in nostris scholis floruisse, ceteras autem facultates multo serius inductas. (h) Justitiæ templum appellat Academiam nostram,

(a) Intercurrentibus autem multo tempore Legatis hinc inde, venerabilis pater, & civis noster memorandus dn. Gulielmus de Cardinalibus, tunc Archiepiscopus Ravennatum, pro Lombardis ad Imperatorem profectus est. Erat quippe diebus illis genealogia civium illorum de Cardinalibus summe præcipua, quæ apud multos cives Brixiæ, me vivente, digna memoria, nemine tamen de ea superstite, observatur. *Jac. Malvec in chron. Brixian. Distinct. VII. Cap. LIII. To. XIV. Rer. Ital. Script.* Anno Christi MCLXXXIII. Julio mense in Constantia urbe Alemanniæ idem dn. Gulielmus pacem inter Imperatorem, & Lombardos composuit. *Ibid.*

(b) *Ex actis conventus anno MCLXXV. celebrati apud Fridericum I. pro concilianda pace. Extant in archivo Communis Bonon. in libro, qui inscribitur* Reg. Gross., *unde edidit Muratorius To. IV. Antiquit. Ital. med. ævi col. 275.*

(c) *Murat. Annali d'Italia ad an. MCIIC.*

(d) *Id. Antiquit. Ital. med. ævi To. IV. col. 467.*

(e) *Corius Histor. Mediol. ad an. MCLXXI.*

(f) *Diplovat. in Oberto ab Orto.*

(g) *Ejus libri specimen in Appendice exhibemus.*

(h) *Murator Antiquit. Italic. med. ævi Dissert. XLIV. To. III. col. 899. & in Annal. Ital. ad an. MCXII.*

ſtram, quam eſſe dicit domum trilateram, cui tectum apponunt ſeptem planetæ, dexter autem paries ex variis naturis rerum coagmentatus erat, ſiniſter vero numeris colligatus, ultimus denique quibuſdam formis contextus. Porro præclari ædificii fundamentum caſibus conſtructum, argumentis confirmatum, coloribus, veluti quibuſdam floribus, erat variatum. Hanc domum Bononiæ ſe reperiſſe dicit, in eaque diu multumque conſediſſe, & omnia diligenti perquiſitione ſcrutatum eſſe. Nemo hic non videt, præter Juriſprudentiam, propter quam hoc præclarum ædificium juſtitiæ templum appellatur, Aſtronomiam, Phyſicam, Arithmeticam, Dialecticam, Grammaticam denique, & Rhetoricam, ac Poeſim, haud prorſus inſulſe expreſſas, quibus ſe dediſſe operam fatetur, ſed Juriſprudentiæ in primis, cui potiores ſtudiorum ſuorum partes devoverit. In eumdem modum, cum doctor quidam Pariſienſis ad ſodales ſuos ſermonem haberet in illud Prov. IX. 1. *Sapientia ædificavit ſibi domum*, ita Sapientiæ domum conſtituit, ut artibus pro baſi poſitis, Leges, & Medicinam parietibus, Theologiam tecto ſuperno comparaverit. (a)

III. Anſelmum memorat Obertus ejus pater, qui eidem inſcribit ſecundum librum feudorum. Apparet autem ex ipſa libri inſcriptione, Anſelmum non minus, quam ejus patrem, patrocinandis cauſis vacaſſe; quod etiam obſervavit Diplovataccius, qui multa ab eo feudalia dubia definita fuiſſe confirmat. (b)

XVIII.

PLACENTINUS.

POſt Martini Goſiæ deceſſum, principem locum tenuiſſe videtur in Goſianorum ſecta Placentinus. Hunc Martini auditorem fuiſſe ferunt; ac certe fuit ejus opinionum non inſtrenuus aſſertor. Sed ut erat in dicendo liberrimus, & audaciſſimus, non ita Martini ſtudioſus fuit, ut ab eo poſt mortem inſectando abſtinere potuerit. (c) Heineccius eum vocat Ottonem Placentinum, contra veterum omnium monumentorum fidem. (d) Et ſunt, qui natum in Gallia dicant; (e) ſed id etiam nulla ratione. Moventur, opinor, quibuſdam verbis ex ejus procemio ad Summam in tres poſtremos Codicis libros, quam vix inchoatam reliquit; ſic enim inquit: *Exacta quadriennia iterum damum apud Montempeſſulanum redii, ibique mihi cordi fuit trium librorum Codicis titulos utiles, & Digeſtorum... ſub ſummulis comprehendere*. Dixerat ante, Bononiæ ſe quadriennio docuiſſe, accitum a ſcholaribus, qui eum e patria ſua, ubi vacuus curis, & docendi labore ætatem agere decreverat, importunis precibus, & conſanguineorum etiam officiis extraxerant. Sed mihi videtur locus ille corruptus; ut eſt revera innumeris mendis fœdata in libris editis Summa illa a Placentino incœpta, & a Pillio abſoluta. Itaque legendum exiſtimo, *exacta quadriennia iterum demum apud Montempeſſulanum redii*. Quod ſi quis aut vitium hic eſſe neget, aut emendationem non probet, non admodum repugnabo, dum mihi concedat, Placentinum iis verbis patriam ſuam non deſignaſſe; quippe qui in eodem procemio aperte oſtenderat, patrium ſolum non eſſe ſibi apud Montempeſſulanum. *Ad hæc*, inquit, *loco tertio mihi apud Montempeſſulanum venit in animum tyronibus legum introductiones ad libros juris majores componere... His autem peractis longe poſtea in patriam reverſus ſum*. Si ergo, poſt diuturnam moram apud Montempeſſulanum habitam, Placentinus in patriam ſe reverſum fatetur, alibi natum oportet, quam apud Montempeſſulanum.

II. Sed quænam igitur Placentini patria? Ego Placentiam cenſeo, ſive vi-

(a) *Ext. mſſ. inter cod. Digb. n. 33. ex Vood lib. I. p. 22.*

(b) *Diplovat. in Oberto ab Orto*.

(c) Sed nec illud obſtat, quod impie, & falſiſſime, & contra propriam conſcientiam a miſeris Bononienſibus (*Martino ſcilicet, & aliis tribus Irnerii diſcipulis*) Friderico Imperatori Placentiæ (*in conventu ſcilicet Roncallienſi*) perſuaſum eſt, Italiam eſſe tributariam. *Placent. in Summa C. ad rub. de annon. & tribut.*

(d) *Heinec. hiſtor. jur. civ. Lib. I. Cap. IV.*

(e) *Pancirol. Lib. II. Cap. XX.*

cum aliquem ex agro Placentino in Insubribus. Placentinum certe appellat Diplovataccius (a); atque id etiam non infelici, ni fallor, conjectura assequimur ex antiquis tabulis. (b)

III. Quæ Placentini fortuna fuerit, ubi primum ex Martini disciplina excessit, plane obscurum est. Sed, ut erat Martinus ipse, totaque ejus secta non profecto acceptissima ceteris nostris doctoribus, Placentinus in nostra Academia cum dignitatis locum non perpetuo tenuit, quem excellens ejus ingenium & doctrina postulare videbatur. Fastus etiam & elatio quædam animi in eo erat, quæ alios professores ab se alienare plurimum poterat. Vix legi possunt sine stomacho quæ ipse præfatur ad Summam in tres postremos libros Codicis; & quidem non in ipso juventutis flore, in quo aliqua ætati venia concedi posset, sed extremis vitæ suæ annis, paulo ante, quam e vita excederet. (c) Hisce ex causis accidisse arbitror, ut Placentinus non semel relictis scholis nostris, in quibus eruditus fuerat, in aliis civitatibus jus civile interpretatus sit. Ipse fatetur, se aliquamdiu Mantuæ docuisse, in ea Summa, quam scripsit de actionibus, earumque varietate, quæ incipit: *Cum essem Mantuæ*. Sed ego hanc typis editam non vidi: ab Odofredo tamen, (d) & a Diplovataccio (e) laudatam reperio. Postmodum apud Montempessulanum diu fuit, ubi multa scripsit, quæ ipse in prooemio suæ Summæ in tres postremos libros Codicis enumerat. Ex Montepessulano in patriam rediit; (f) ubi nondum duos menses egerat, cum a Bononiensibus, qui cognomen acceperant ex Castello, ubi erant eorum ædes, accitus Bononiam venit, & jus civile in Castello per biennium docuit, tanta celebritate, & auditorum concursu, ut aliorum scholæ vacuæ sint relictæ; si vera sunt, quæ ipse jactabundus narrat. (g) Exacto biennio in patriam rediit, unde mox extractus est a juris studiosis, qui iterum illum ad scholas Bononienses magno studio perduxerunt, quas annis quatuor tenuit, nec fortasse umquam postea deseruisset, nisi sua dicacitate magnum sibi capitis periculum creasset; a quo ut sibi caveret, rursus ad Montempessulanum aufugit, ubi, vixdum incœpta Summa in tres extremos libros Codicis, extremum obiit diem.

IV. Narrat hæc omnia de se ipso Placentinus (h) in ejus Summæ prooemio; sed causam silet, cur postremo ad Montempessulanum concesserit. Eam porro intelli-

(a) Placentinus eximius legum doctor, & clarissimus, patria Placentinus. *Diplovat. in Placentino.*

(b) *In antiqua, ut vocant, matricula Notariorum, scripta post initium sæculi XIII. occurrit inter Notarios Bononienses* Savinus nepos magistri Placentini, filius Alberti, Vallis Tari de Placentia. *Extat in archivo publ. Bonon.*

(c) Credidi multum expedire mihi ad memoriam, meique nominis famam in perpetuum conservandam, legum cupidis ad juris scientiam addiscendam ab initus Codicis incipere, Rogerii Summas in desuetudinem mittere... longe postea in patriam reversus sum, indeque post aliquot dies, ante duos videlicet menses, ab illis Bononiensibus, qui de Castello vocantur, accitus Bononiam veni, ibique in Castello continuo biennio discipulis jura tradidi, aliosque præceptores ad lumen invidiæ provocavi, scholas eorum discipulis vacuavi, juris arcana pandidi, legum contraria compescui, occulta potentissime reseravi. Et quod fuit mirabilius, et am rogatus ut de legibus sermonem facerem, rem non novam (*fortasse* rem novam) aggressus sum, cunctisque vocatis scholaribus morem gessi. *Placentin. in proœm. Summæ in tres postrem. lib.* C.

(d) Alius tamen, antequam ipse dominus Jacobus (*Balduinus*) natus esset, plenam super hoc tradidit doctrinam, scilicet dominus Placentinus in sua Summa laudabiliter, quæ incipit: *Cum essem Mantuæ. Odofred. in l. de dolo. C. de dolo malo.*

(e) *Diplovat. in Placentino.*

(f) *Ex proœm. cit.*

(g) *Celebris est adhuc in civitate nostra locus, qui a Castello nomen ducit, quod ibi olim castrum, sive arcem fuisse constat, quam Bononienses, ut Imperialium jugum excuterent, anno MCXII. diruerunt. Vid. Murat. in Antiquit. Ital. med. ævi To. I. Dissert. XI. col. 604. & Ghirardac. Histor. Bonon. Lib. II. p. 61. Atque eo ipso in loco splendidas habet ædes Castellia gens, quam laudat Placentinus, quæque ad hæc usque tempora præcipuum dignitatis locum in nostra civitate obtinuit. Jam inde ab anno MCXVII. hujus familiæ monumenta habemus. Aicardus enim de Castello nominatur in tabulis archivi Canonicorum S. Jo. in Monte, ad eum annum scriptis, quas indicavit Cl. Montius. Sed ejus familiæ unus tantum nunc surculus superest, annis jam gravis, Catelanus Comes, legum professor emeritus in scholis nostris, in quo tam præclara gens deficiet. Hic recta successione descendit ab Alberto de Castello, qui in vivis erat ad annum MCXXI., ut ex tabulis ejusdem archivi, quas idem V. Cl. vidit, & indicavit.*

(h) *In proœmio cit.*

telligimus ab Rofredo Beneventano, quæ ejusmodi fuit. Cum Placentinus in schola de more differeret, & S. C. Vellejanum exponeret, rejecit opinionem quamdam Henrici de Baila viri nobilis & potentis, qui per illud tempus jus civile item in Academia nostra docebat. Neque vero opinionem modo rejecit, sed auctorem etiam notavit mordaci joco; sic enim de Henrico dixit: *Homo ille erat in partibus, ubi habitat Vellejanum*. Quod cum Henrico allatum esset, is ira percitus Placentinum noctu armatus aggressus est: qui cum ex eo discrimine vivus evasisset, nec satis sibi cavere posse intelligeret ab adversario irato & potenti, tutum sibi recessum ad Montempessulanum quæsivit. (a) Arisius hæc omnia tribuit Azoni, qui post Placentinum floruit; atque in eumdem errorem incaute lapsi sunt auctores Ephemeridis literatorum Italiæ, (b) ab Arisio decepti.

V. Habuerat etiam Bononiæ adversarium Joannem Bassianum; incertum, an solum quod sententiis discreparent, an vero æmulatione, & obtrectatione laudis, ex qua facile injuriæ nascuntur. (c) Hac eadem ex causa Azo, qui paulo post Placentinum floruit, & quasi numen aliquod Jurisprudentiæ ætate sua habitus est, in Placentinum, licet jam humanis exemptum, satis invidum se prodidit, (d) quamvis eum alicubi laudat. Atque Baldus observat, ipsum Azonem, & Accursium sæpe Placentini opiniones improbare non alia ex causa, quam ob invidentiam. (e) Contra Pillius, qui ex eadem Martini Gosiæ schola prodierat, & fortasse Placentinum ipsum aliquando in jure civili audierat, summis eum laudibus extollit. Ait enim, Placentinum plus contulisse legibus, quam ipsæ leges sibi; illum tenebras ab legibus depulisse, quibus erant involutæ; quæque mutæ & elingues antea erant, ejus opera eloquentes & disertas esse redditas. (f) Etiam Innocentius III. juris canonici non minus interpres, quam auctor egregius, quandoque, contra aliorum sententiam, Martino. & Placentino consensit: qua de re inurbane carpitur ab Odofredo. (g) Accursius vero licet quandoque ejus opiniones non admiserit, ut a Baldo observatum est, sæpissime tamen ejus auctoritate nititur in suis commentariis ad corpus juris civilis universum; quod & interpretes juris canonici faciunt, ut negari non possit, Placentini doctrinam permagni semper æstimatam fuisse. Summam vero famam sibi comparavit legum libris in compendium redactis, quod prius tentaverat Rogerius, sed ipse majore industria perfecit. *Summas* appellarunt veteres JCti ejusmodi synopses, & compendiarias institutiones, quæ magno usui fuerunt iis, quibus grandia illa legum volumina formidini erant: quamquam hæ quoque Summæ in magnam postea molem excreverint. Sed de Placentini scriptis postea. Narrat ipse de se, tantum valuisse dicendo, ut rogatus a discipulis orationem publice habuerit de legibus. Sive ex tempore dixerit, sive meditatus, & de scripto orationem recitaverit; hic ejus ingenii partus nusquam visus est, quo sane haud ægre carere possumus: erat enim Placentinus rudis earum artium, quæ in probabili oratore requiruntur.

VI. Est etiam magna laus Placentini, quod primus apud Montempessulanum juris civilis scholam instituerit; in qua civitate Medicinæ studia florebant, & nostra etiam ætate ut cum maxime florent. Non abnuit hanc laudem Bulæus Placentino, quoad Montispessulani Academiam: sed Parisiis tamen, antequam Placentinus ex nostris scholis juris civilis disciplinam apud Montempessulanum propagaret, fuisse claros juris civilis interpretes affirmat. (h) Optandum fuisset, ut aliquem ex eo numero nobis indicasset; quod cum non fecerit, vir ceteroqui adeo diligens, ut quæcumque ad rem literariam pertineant, ubivis gentium gesta, in suos commentarios de historia Universitatis Parisiensis magno studio con-

(a) *Rofred. in Libel. ad S. C. Vellei.*

(b) *Aris. Cremon. literat. p. 89. Ephemer. literat. Ital. To. X. p. 281.*

(c) Dominus Placentinus in Summa sua scripsit & bene super titulum. licet Dominus Joannes eum more hostili fuerit persecutus. *Odofred. in l. qui se patris. C. unde liberi.*

(d) Unde invidens Azo d. Placentino scripsit talem doctrinam. *Odofred. in l. qua ratione ff. de acquir. rer. domin.*

(e) *Bald. in l. 2. num. 3. C. de conveni. fisci debit. lib. X.*

(f) *Pillius in proœm. ad Sum. Placent. tit. de municip & origin. etc.*

(g) *Vid. supra in Martino Gosia.*

(h) *Bulæus Histor. Universit. Par. To. II. p. 488.*

congesserit; erit unicuique integrum, fidem illi adhibere, aut negare, dum antiquitatem, & celebritatem scholæ juris civilis in sua Academia Parisiensi extollit & prædicat.

VII. Obiit Placentinus apud Montempessulanum anno MCXCII., ibique honestum tumulum habuit in cœmeterio D. Bartholomæi extra urbis mœnia cum hoc titulo, quem habemus apud Bulæum:

PETRA PLACENTINI CORPVS TENET HIC TVMVLATVM,
SED PETRA, QVÆ CHRISTVS EST, ANIMAM TENET IN PARADISO.
IN FESTO EVLALIÆ VIR NOBIS TOLLITVR ISTE,
ANNO MILLENO DVCENTENO MINVS OCTO.

Dies Eulaliæ Barcinonensis festus est prid. Id. Februarii, Emeritensis vero IV. Id. Decembris.

VIII. Pancirolus aliam inscriptionem habet mutilam & mancam, quæ ad ejus sepulcrum posita dicebatur. In ea laudatur Placentinus, quod *jura Pontificia & Cæsarea præclare docuerit*. Vel ipsa iuris Pontificii, & Cæsarei nuncupatio novitatem sapit: nec vero constat, Placentinum juris canonici peritia celebratum esse; quod fuisset contra ejus ætatis morem; ea enim ætate juris civilis professores jus canonicum, quasi novitiam disciplinam, nec cum majestate legum Romanarum comparandam, elato supercilio despiciebant.

IX. Placentinum laudat Trithemius, aliique, qui de medii ævi scriptoribus agunt; sed longum esset emendare eorum errores. Trithemius eum dicit utriusque juris cultorem, & explanatorem celeberrimum, scilicet, ex usu nostrorum temporum, cum nemo Jurisprudentiam profitetur, quin utriusque juris laurea donetur. Ait præterea claruisse sub Henrico VI. anno MCC.; quam ætatem non attigit. Auctor chronici chronicorum Placentinum dicit Irnerii discipulum; quod perfalsum est. Pancirolus etiam minus diligens in Placentino visus est, quam in plerisque JCtis. Præter illud, in quo de ejus patria erravit, hoc etiam ferendum non est, quod gymnasium apud Montempessulanum aperuisse dicit Placentinum circa annum MCXCVI; ex quo consequeretur, eum obiisse multo post annum MCC. Bis enim apud Montempessulanum fuit; & postrema ejus secessio ad eam civitatem multis annis accidit post primam. Plura de genere hoc omitto, quibus expendendis & emendandis operæ pretium non est tempus impendere.

PLACENTINI SCRIPTA.

Summa Codicis. Hanc laudat Odofredus multis locis. Præripuit enim Placentinus palmam Rogerio, & Joanni Bassiano, qui parum plaudente populo in eodem pulvere versati sunt. (a) Hanc edidit apud Montempessulanum, ut ipse inquit in sua Summa Institutionum. (b) Hæc solum complectitur novem priores Codicis libros; nam reliqui tres omitti solebant a doctoribus, tamquam minus utiles. Sæpius typis edita est hæc Placentini Summa, quæ olim magno in pretio habebatur.

Summa Institutionum. Hæc etiam sæpe typis edita est, & laudata ab antiquis doctoribus.

Summa, seu tractatus de varietate actionum. Hanc scripsit Placentinus, cum esset Mantuæ, ut ipse inquit in ejus exordio. (c) Hanc quoque laudat Odofredus. (d)

De

(a) Post eum (*sc. Rogerium*) fecit dominus Placentinus suam Summam. Post eum dominus Joannes, quę incipit *Quicumque vult*, & est nulla. *Odofred. in l. qui transigit. ff. de transact.*

(b) Summa novem librorum Codicis, quam apud Montempessulanum promulgavi. *Placentin. in Summa Instit. tit. XIV. Lib. II.*

(c) Ceterum, quæ restant de fructibus, deque possessionibus, in Summa, quam feci Mantuæ, de varietatibus actionum, diligens lector inveniet. *Placentin. ibid. tit. I. l. cit.*

(d) Plenam super hoc tradidit doctrinam, dominus Placentinus in sua Summa laudabiliter, quę incipit: *Cum essem Mantuæ. Odofred. in l. de dolo. C. de dolo malo.*

De actionibus personalibus tractatum scripsit, quem editum habemus inter tractatus juris universi To. III. P. II.

De accusationibus publicorum judiciorum. Hic etiam Placentini tractatus ibidem editus est To. XI. P. I.

De judiciis & jurisdictionis prorogatione. Extat ibidem To. III. P. I.

De Senatusconsultis. Extat hoc Placentini opusculum ibidem To. I.

Ad S. C. Macedonianum brevis commentariolus, est ibid. in eodem volumine.

Pillius in Summa trium librorum Codicis innuere videtur, Placentinum scripsisse Summulam de Decurionibus, cujus alibi nullum vestigium reperio. *Pil. ad tit. de Decurion.*

Glossas etiam scripsit more aliorum juris interpretum in libros, quos legebat in scholis, ex quibus non pauca delibavit Accursius.

XIX.

ODERICUS BONCONSILIUS.

JOANNINUS PRÆCEPTOR. MERCADANS. GUIDO BARATTERIUS.

PRæter nobiliores istos legum interpretes, qui extremis XI., & primis XII. sæculi annis floruerunt, non defuere alii plures minori fama, & nullis, qui ad ætatem nostram pervenerint, libris editis clari; qui tamen, dum viverent, hoc uno magnum honorem assecuti videntur, quod in Academia nostra docuerint, quæ Jurisprudentiæ primatum obtinebat. Eorum aliquot hic recensere juvat, ne suus antiquitati honos denegetur. Est autem ex eo numero Odericus Bonconsilius. Sed mirum, quæ varietas in hujus professoris agnomine: modo enim ex Bonisconsiliis, modo autem ex Malisconsiliis dicebatur. (a) Atque hæc agnominis varietas diu post Odericum in ejus familia mansit. (b) Anno MCLXVI. in actis publicis civitatis reperio Odericum judicem, & anno MCLXXVIII. Odericum causidicum. (c) Sed anno rursum MCXCVII. adhuc judicem appellatum reperio Odericum Bonconsilium, (d) qui insequenti anno legum doctor dicitur, & cum Azone, Hugolino, aliisque nobilissimis viris deditioni Montisbellii interfuit; ex quo apparet, magnæ auctoritatis hominem fuisse. Hic fortasse, ut bonis, malisve consiliis suis clientibus adesse reputabatur, modo Bonconsilius, modo autem Malconsilius appellatus videtur. Sed dubitari potest, num idem sit Odericus ille, qui anno MCLXVI., & qui rursum anno MCXCVII. judex appellatur. (e) Filium habuit Odericus Bonconsilius legum doctor Bonifacium, legum item doctorem haud ignobilem, de quo infra dicemus; & ex eadem familia alii postea extiterunt professores, Galvanus legum, & Guilielmus decretorum. Sed Oderico id in primis gloriosum fuit, quod Pillium Medicinensem JCtum nobilissimum erudiit. Is enim Odericum dominum suum appellat, & aliquam ex ejus opinionibus exhibet; (f) ex quo conjicere licet, Odericum aliquid scripto dedisse, glossas saltem in libros legum, quos in schola interpretabatur.

II. Joanninus Præceptor, mihi aliunde ignotus, anno MCIIC. inter legum pro-

(a) *An. MCC. V. Id. Aug.* D. Odericus de Maloconsilio *testis subscribitur in tabulis archivi S. Agnetis, quas vidit Cl. Montius.*

(b) *An. MCCXCII.* Bonifacius qu. dn. Guilielmi de Boncontiliis, sive de Malconsiliis *bona paterna divisit cum Bonifacio, & Guidone fratribus suis. Ex Memor. Commun. Bonon. Indicavit Cl. Montius.*

(c) *Extant in archivo pub. in Reg. Grass. Indicavit idem V. Cl.*

(d) *An. MCXCVII. mense Martio sententiæ cuidam Gerardi Subtilis, qui erat judex prætoris Bononiensium, testis interfuit* dn. Odricus de Bono consilio judex. *Extat in archivo Canonic. S. Petri Bonon. Fascic. II. n. III.*

(e) *Qui Jurisprudentiam profitebantur, antequam doctores crearentur, jurisperiti judices, aut causidici dici solebant. Si ergo idem sit Odericus iste, annis, ut minimum, uno & triginta inter juris professores fuisset, antequam doctoris insignia consecutus esset.*

(f) Dominus autem meus Odericus dicebat. *Pillius in QQ. Sabbat. Q. LXVIII.*

professores cooptatus est, ut liquet ex ejus juramento ex formula recitato, quam in appendice damus. Est idem fortasse ac Joanninus Tebaldus Index, qui anno MCCIII. cum Hugolino legum doctore Regium missus est, ad foedus cum illa civitate feriundum; ut ex tabulis archivi publici Bononiensium.

III. Mercadantem, sive, ut alibi dicitur, Mercatantem, aut Mercatorem, doctorem legum veteres tabulae exhibent jam inde ab anno MCXC. (a) Is anno MCCIII. cum Azone, & Guidone Baratterio delectus est a Populo Bononiensi, ut decerneret, quantum ex aere publico praestandum esset Opizoni de Osa, qui post initam praeturam Bononiensem, abdicare coactus est; ad sarcienda nimirum damna, quae ob eam rem pertulerat. (b) Rursum anno MCCVII. praesentem fuisse constat scribendis concordiae legibus inter Bononienses, & Ferrarienses. (c) Hunc non ignoravit Alidosius, qui ad annum MCCIII. vixisse ait. (d)

IV. Guido Baratterius legum doctor cum Mercadante vixit, ut ante dictum est. Anno MCCV. praesens adsuit Oberto Vicecomiti Bononiensium praetori, cum sententiam diceret ex arbitrio Ariminensium, & Caesenatium in causa finium. (e) Est haec vetus controversia, in qua Ubertus arbiter electus pronunciavit, agrum Ariminensem, & Caesenatem Rubicone amne terminari. Sed in eo amne constituendo non minus acerba est nunc inter literatos quosdam utriusque civitatis dissensio, quam olim fuerit inter civitates ipsas de agrorum finibus regundis.

XX.

PILLIUS.

DE Pillio multa Pancirolus, & ceteri, qui de claris legum interpretibus scripserunt. Ac certe post restituta Jurisprudentiae studia, pauci elegantioribus scriptis eam facultatem ad illud tempus illustraverant. Sed in ejus patria designanda plerique omnes falluntur. Alii Modoetiae natum dicunt, (f) alii Mutinae, aut in pago Mutinensi, (g) Diplovataccius ejus patriam Mitilinam appellat; (h) & sunt qui Modicensem etiam, aut Medicensem esse dicant. (i) Atque illi, qui Medicensem vocant, propius ad veram ejus patriam indicandam accedunt. Natus est enim Medicinae, celebri loco agri Bononiensis, ut ab Odofredo intelligimus, (k) cujus maximi facienda est auctoritas; vixit enim non multo post Pillium ipsum. Minime igitur audiendus Pancirolus, dum tacite reprehendens illos, qui Pillium a Modoetia, agri Mediolanensis castello, oriundum dicunt, ex patre Mutinensi in Bononiae pago, qui Modoecia vocabatur, natum existimat. Numquam enim Modoeciae nomen in Bononiensium finibus auditum: at Medicinae nomen plane notissimum. Repudianda etiam Muratorii censura, qui dum eos reprehendit, a quibus Pillius Modoetiensis appellatur, reprehensione ipse non caret: vult enim, Pillium patria Mutinensem fuisse, propterea quod patre Mutinensi se ipse natum dicit.

II. Sed Muratorium decepit corruptus locus ex Summa Placentini in posteriores tres Codicis libros, quam Pillius a Placentino inchoatam absolvit.

Quae-

(a) *An. MCXC. Indict. II. dn. Mercatans Il. doctor testis cuidam venditioni Petri de Asinella. Ex tabulis archivi S. Jo. in Monte.*

(b) *Ex Reg. Gross. p. 126. in archivo pub.*

(c) *Ibid p. 166.*

(d) *Alidosi Dottori Bolognesi di Legge ec.*

(e) *Extat Oberti sententia in Codice diplomatico civitatis Bonon. in bibliotb. Instituti Scientiar.*

(f) *Pancirol. Lib. II. c. XXI.*

(g) *Gravina de orta & progress. Jur. civ. § 149. Murator. Antiquit. med. aevi Dissert. XLIV. To. III. p. 903.*

(h) Pilius de Mitilina composuit egregium tractatum &c. *Diplov. in Pillio.*

(i) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. juris in proom. Pillium dicit* Medicensem. Et assume de Pilleo, qui Medicensis fuit, qui tantum in principio sui libelli &c *Ita Jo. Andreae in codice mss. bibliotbecae Barberinae (Est codex 452.) In libris editis* Modicensis *dicitur. Sed vox* Medicensis *magis ad veram accedit; nata enim videtur ex* Medicinensis *voce vera & genuina, quam librarius imperitus corrupit.*

(k) *Vide infra Odofredi verba, ubi Pillii scripta recensentur.*

Quærit Pillius *in tit. de municip. & originar.*, quid de illo dicendum, qui non ex civitate ortus sit, sed ex vico civitati subjecto. Respondet, esse municipem illius civitatis, sub qua vicus ille est constitutus. Sic autem de se ipse inquit: *Cum igitur Mutinensis natus sim, qui sub Bononiæ civitate constitutus est, jure Bononiensis possum appellari*. An potuit hic Muratorius Pillii patriam Mutinensem videre? Potius videre debuerat hunc locum non levi mendo fœdatum; sed ita tamen, ut facillime posset emendari. Sic igitur restituendum puto: *Cum igitur Medicinæ vico natus sim, qui sub Bononiæ civitate constitutus est*: nisi magis placeat: *Cum igitur Medicinensis natus sim, qui vicus sub Bononiæ civitate constitutus est, jure Bononiensis possum appellari*. Hæc plana & aperta est responsio, quam unam Pillius propositæ quæstioni aptare poterat. Atque id Muratorius ipse concedere debet, nisi velit, Mutinam a Pillio vicum appellari sub Bononiensi civitate constitutum; quod Mutinensium aures horrebunt.

III. Non est igitur de legitima huius loci emendatione dubitandum: ac Pillium jure optimo civitati nostræ adscribemus, natum in vico, seu castro agri Bononiensis præcipuo, & opulento, Medicina; cujus nomen parum notum scriptoribus, variis modis detortum est, ut supra indicavimus. Natus est autem Pillius non ignobili genere, ut ipse de se testatur in ea oratione, quam sibi habitam a Mutinensi civitate fingit, ut illum ad se invitaret; qua de re postea agemus. Ac videtur in tenera ætate ad literarum studia accessisse. Cum enim tertium jam annum jus civile in nostris scholis magno plausu & concursu auditorum interpretaretur, juvenem, immo adolescentem in illa ipsa oratione se dicit. Nec dubium est, quin diligenter in humanioribus quoque literis eruditus fuisset, cum se contulit ad Jurisprudentiam; lucet enim interdum in ejus scriptis, ac præsertim in quæstionibus Sabbatinis, species quædam eloquentiæ, & puritas latini sermonis; ex quibus apparet, potuisse illum satis eleganter scribere, si id curasset.

IV. Quos præceptores audierit in Academia nostra, haud plane certum reputo. Vixit cum Alberico, Joanne Bassiano, Placentino, Oderico, aliisque. Odericum alicubi dominum suum appellat; quo nomine præceptorem antiquitus significatum novimus. Fortasse illum non admodum ætate provectum juvenis ipse audivit, ut fuerint fere ejusdem ætatis. Certe cum Pillius Academiam nostram deseruit, ut ad leges Mutinæ interpretandas accederet, anno circiter MCLXXXVIII. non solum adhuc vivebat Odericus, sed etiam decennio post erat in vivis, ut suo loco diximus. (a) Non abhorret etiam a vero, Placentini auditorem fuisse, cujus Summam perfecit, & a quo filius appellatur in oratione, quam Placentinus ad eum in visu fingitur habuisse, cum ei suam Summam perficiendam commendavit. Ac certe Martini, & Placentini opiniones libenter sequitur; quo etiam nomine parum gratus esse poterat reliquis Academiæ nostræ professoribus, quibus odiosa erat Gosianorum secta, quam Pillius ipse secutus videtur.

V. Sed præter jus civile, in quo Pillius excelluit, etiam jus canonicum attigit, contra eorum temporum morem. Habemus id a Tancredo inter juris canonici professores celeberrimo, qui cum Pillio vixit, sed ætate tamen inferior. Hic enim in egregio tractatu de Ordine Judiciario auctores commemorans, qui idem argumentum tractaverant, Pillium laudat doctorem egregium, quem imitari se velle profitetur; aitque, illum, præter leges civiles, aliquid etiam ex jure canonico delibasse. (b)

VI. Pillius igitur legum doctor creatus, in scholis nostris magno plausu & auditorum frequentia docere cœpit. Quo munere cum tertium jam annum fungeretur, a Mutinensibus optimis conditionibus invitatus est ad jus civile in

(a) *Vid. in Oderico.*

(b) Primo Richardus Anglicus (*editi libri habent* Angelicus) ad instar cujusdam compilationis leges & canones sub certis paragraphis inducendo, & pro utraque parte in singulis articulis allegando tractavit. Postmodum Pileus legista, & doctor egregius civili ordine paucos tantum canones inducendo, ad modum Summæ scribendo perfecit, quam pro sui sapientia & doctrina imitari dispono. *Tancred. de ord. judiciar. in proœm.*

ea civitate interpretandum; quas ille conditiones repudiandas non duxit, præsertim inopia rei familiaris afflictus, & a creditoribus, ob vadimonia infeliciter suscepta, misere agitatus. Obtulerant autem Pillio Mutinenses C. marchas argenti, (a) quæ sane ingens summa erat pro illis temporibus: centum enim argenti marchæ DCCC. argenti uncias pendebant, &, ex Panciroli calculo, DCLXX. aureorum summam conficere poterant. (b) Sed non erat tamen immodica; neque enim quotannis stipendii & honorarii loco pensitata, ut existimasse videtur Pancirolus, &, quod etiam magis miror, Muratorius; (c) sed semel initio tribuenda, ut ex eius fructibus haberet Pillius, unde necessarii sibi sumptus consequenti tempore præstarentur. Erat id ex usu eorum temporum, ut non annali stipendio fere conducerentur professores, sed congruo pecuniæ munere semel collato; atque ea, ut plurimum, conditione, ut qui conducebantur, fundos ex accepta pecunia coemerent, quos amitterent, si iis pactis non stetissent, quibus fuerant conducti. Ita Mutinenses ipsi postea egerunt cum Guidone de Suzaria, ut ex tabulis a Muratorio editis. (d) Ita & nostri cum Hugone Lucensi Medico, cui libras DC. in feudum, sic enim ajebant, dedere pro se, & ejus hæredibus, ea lege, ut fieret civis Bononiensis, & aliquot quovis anno mensibus Bononiæ degeret, & chirurgiam exerceret; de quo viro plura suo loco dicentur. Hæc qui minus perspecta habent, incredibilia narrant de effusis professorum stipendiis priscorum temporum. Sed ad Pillium redeo.

VII. Cum igitur aliquid manasset in publicum de conditionibus Pillio oblatis a populo Mutinensi, Bononienses nostri, qui ejus discessum scholis perniciosum fore prospiciebant, & ægre patiebantur, in civitate vicina, nec admodum amica, celebrari studia legum, quæ veluti propria & sua reputabant, professores legum sacramenti religione retinendos censuerunt. Itaque, ne is tunc, & alii postea elaberentur, Magistratus Bononiensis, vocatis professoribus legum, imperavit, ut singuli iurarent, se in biennium e scholis nostris non discessuros. Narrat hoc ipsum Pillius; sed, ut erat exulcerato animo, stylum in Bononienses plus æquo acuisse videtur. (e)

VIII. Sed quamquam Pillius cum ceteris doctoribus sacramento se obstrinxisset, ne saltem in biennium ab Academia nostra discederet; callida tamen juramenti interpretatione, & reditum promittens, Bononienses elusit, & Mutinam profectus est ad jus civile docendum (f). Sed Pillii discessus in causa fuisse videtur, cur Bononienses legem illam tulerint multis odiosam, & multarum turbarum fomitem, qua nemini licebat in Academia nostra docere, nisi sacramento se obligasset, non alibi umquam Jurisprudentiæ scholam, quam Bononiæ

(a) *Præstat, Pillium ipsum audire rhetoricantem, & suam defectionem excusantem, inducta per prosopopœiam Mutinensi civitate, quæ illum animo mœrentem consolatur, & ad se invitat:* Cum essem, *inquit*, Bononiæ, ibique juris præcepta quamplurimis auditoribus traderem, cursumque mei magisterii in triennium traherem; quadam die, dum de variis sociorum meorum debitis, quibus etiam tenebar adstrictus, cogitatem, minasque creditorum, & infestationes sustinerem; occurrit mihi Mutina, quæ juris alumnos semper diligere consuevit, meoque compatiens labori, benignissimo vultu, talibus me allocuta est: Quid hic facis juvenis? Cur tantis, & tam importabilibus agitaris? Non convenit tuæ adolescentiæ... Accede igitur ad me, qui tibi similes consuevi dulciter affectuoseque complecti, & te, ac socios tuos his omnibus liberabo. Statimque mihi prope centum marchas obtulit argenti pro munere. *Pillius in Sum. Placentini ad rub. de municip. & origin.*

(b) *Pancirol. l. cit.*

(c) *Murat. l. cit.*

(d) *Murat. l. cit. col. 905.*

(e) Quo non multo post a Bononiensibus audito, sub alio velamine omnibus legalibus professoribus convocatis, ipsos, & me ad sacramentum compulerunt, ne per continuum biennium extra civitatem Bononiæ discipulis jura civilia traderemus. Quo facto, tamquam ligatis hircis ad fustem, ut Italico utar proverbio, parangaria exemplo (*fortasse legendum* extemplo) munera, quantum rustici portare consueverunt, nobis induxerunt (*legere malim* indixerunt). His ergo tam inhonestis injuriis prioribus cumulatis, importabile onus collo meo portandum persensi. *Pil. l. cit.*

(f) *Ita ea de re scribit Pillius ipse, sed obscure admodum, ut locus mendosus videatur:* Idonea itaque securitate, deinde promissis accepta, omnique pactione de nunc, vel in posterum regendis scholis cessante, cum ea (*Mutinensem civitatem intelligit*) a suis civibus receptus, non declinata origine, sic domicilium mutavi. Bononiensibus tamen fidem promissam, licet coacte, servare disposui. *Pillius l. cit.*

noniæ habiturum. Diſceſſerat etiam a ſcholis noſtris ante Pillium Placentinus, qui Mantuæ docuit, atque in aliis fortaſſe Italiæ locis, denique apud Montempeſſulanum Juriſprudentiæ ſcholam inſtituit. Hanc autem defectionem doctorum aliquot a ſcholis noſtris non ſolum Populus Bononienſis ægre ferebat; ſed ea quoque aliis doctoribus noſtris magnopere diſplicebat, quorum res agebatur: inſtitutis enim alibi ſcholis, decreſcere oportebat exterorum concurſum ad Academiam noſtram, atque ita minui doctorum noſtrorum quæſtum; neque enim profeſſoribus ſtipendium ullum ex publico, ſed ex ſcholarium collationibus præſtabatur. Itaque quod magiſtratus Bononienſes agebant, ut legibus & edictis profeſſores religione ſacramenti adactos retinerent; hoc noſtri doctores diſtortis legum interpretationibus aſſequi nitebantur. Somnia videntur & deliria, quæ veteres illi maiorum gentium interpretes ſcripſerunt in *l. ſi duas ff. de excuſat. tutor. Doctores Bononiæ*, inquit Odofredus, *habent excuſationem a tutelis, non qui docent Mutinæ, vel Regii*. Ita ſcilicet leges, quæ ſunt de immunitatibus & privilegiis doctorum, interpretabantur, ut non ad alios, quam ad Bononienſium ſcholarum profeſſores pertinere dicerent.

IX. Accurſius, qui non minori ſtudio tenebatur retinendi dignitatem ſcholarum Bononienſium, quam ceteri doctores, quorum ſcripta expilavit, cum eamdem legem interpretaretur, ad illa legis verba, *Romæ autem docentes, a tutela, & cura remittuntur*, hanc gloſſam ſcripſit: *Romæ. vel in oppido Berytenſium, vel in aliqua civitate regia: ut Bononiæ...... non ultra Apoſam: quia extra civitatem veterem eſt.* (a) *non Mutinæ, non Regii*. Ita Accurſius in gloſſa ad illam legem. Sed totam hanc fabulam pluribus exponit Odofredus, qui veluti proditores eos habet, qui extra ſcholas noſtras jus civile docerent. (b) At Pillius, & qui, poſt accepta Bononiæ doctoris inſignia, alibi docebant, quorſum hæ doctorum gloſſæ & interpretationes ſpectarent, minime ignorare poterant. Itaque Pillius ipſe cum interpretaretur Codicis titulum, qui eſt *de ſtudiis liberalibus urbis Romæ, & Conſtantinopolitanæ*, jura quovis loco tradi poſſe docuit; nec vim legis veritus eſt, quæ vetabat, ne alibi traderentur, quam Romæ, CPoli, Beryti, & ſi qua erat alia civitas regia, quæve hoc privilegio donata eſſet: *Verum*, inquit, *cum Imperium modernis temporibus ſciſſuram ſenſerit, iſtæ quoque civitates duæ dominationem perdiderunt: cœperunt quoque jura quovis loco tradi, & Bononiæ maxime, quæ legalium ſtudiorum Monarchiam tenuit, necnon Mutinæ, in qua Juriſprudentiæ arcana referamus*. (c)

X. Pillius igitur & ſacramenti religione, ut ſibi videbatur, ſolutus, & nullum veritus famæ diſpendium, Mutinam ad docendum conceſſit. Et quoniam ea lex, quam ſupra indicavimus, de ſacramento profeſſorum, lata eſt circa annum MCLXXXIX., ut alio loco oſtendemus, (d) circa illud tempus Pillium ad Mutinenſes migraſſe conjicimus. Num autem perpetuo in ea civitate permanſerit, an iterum Bononiam venerit ad docendum, ut diſcedens promiſerat, certo definire non auſim. Anno MCCVII. Bononiæ erat: interfuit enim cum Abbate S. Michaelis Medicinenſis Monaſterii, cum Gerardus Epiſcopus Bononienſis ſententiam diceret in cauſa decimarum, quæ erat inter Capitulum Eccleſiæ Bononienſis, & Medicinenſes; cui ſententiæ poſt Abbatem S. Michaelis ſubſcribit *dn. Pillius doctor legum*. (e) Atque hinc verum ejus nomen elicimus: alibi enim,

(a) *Apoſa eſt amnis exiguus, ultra quem olim civitas non protendebatur, nunc fere mediam ſecat.*

(b) Cuſtodiatis vos hic, *ita Odofredus auditores ſuos alloquitur*, propter unam gloſſam hic ſcriptam, & eſt dn. Joannis, & Azonis: & hi gloſſant hic: *remiſſionem (al. vacationem) non habent*. Igitur doctores, qui docent ultra Apoſam, non debent habere immunitatem. de quo docebat dominus Bagarottus unde procedebat hoc. Scholares voluerunt, quod dominus Azo legeret in platea S. Stephani. Dicebant enim: Bononia eſt regia civitas, ut invenitur in legenda S. Ambroſii, & S. Petronii. Et Bononia eſt ab Apoſa citra. Unde dicebant ipſi: Si nos docemus in regia civitate, debemus habere immunitatem, ſi citra Apoſam. Si ultra, non, ſimiliter & liberi eorum, & uxores debent habere immunitatem, non qui docent leges Regii, vel Mutinæ: immo eſt una proditio. *Odofred. ad l. ſi duas. ff. de excuſat.*

(c) *Pillius in Summa Placentini ad Lib. XI. C. tit. de ſtudiis liberalib. urb. Romæ.*

(d) *Vid. infra in Lothario Cremonenſi.*

(e) *Extat Gerardi Epiſcopi ſententia in tabulis archivi Canonicorum S. Petri an. MCCVII. XI. Kal. Sept. ſcriptis.*

non minima varietate, Pylius, Pyleus, aut Pileus, Pius etiam quandoque appellatur. (a)

XI. Verum cum alia monumenta non suppetant, quibus comprobari possit, Pillium diuturniores moras Bononiæ habuisse, quam quantas oportebat, ut interesset Medicinensibus conterraneis suis in judicio disceptantibus; recte inferri non potest, illum aliquando desertis scholis Mutinensibus ad nostras rediisse. Sed Odofredus etiam, ni fallor, ostendit, Pillium numquam recessisse a scholis Mutinensibus: sic enim ejus discessum a civitate nostra memorat, & honorificam ejus mansionem apud Mutinenses, a quibus civitate donatus est, ut reditum omnino sileat; quod non erat ab eo omittendum, si quidem Bononiam reversus juris civilis interpretandi provinciam iterum in scholis nostris suscepisset. (b) Diplovataccius, alias diligentissimus in perscrutandis veterum JCtorum monumentis, narrat ex fide Speculatoris, Pillium fuisse apud Montempessulanum, ubi, præter usitatum morem doctorum, modesto admodum vestitu usum dicit. Sed verisimile est, mendosum fuisse Speculatoris locum, quem præ oculis habuit Diplovataccius: immo alterius doctoris nomen sola hac sigla *P.* ibi notatum esse, ut fere sunt JCtorum nomina in antiquis libris, facile ostendi potest. (c) Pillium certe alibi, quam Bononiæ, & Mutinæ, jus civile interpretatum non constat.

XII. Cum scribendo, & docendo vacaret Pillius, suam quoque operam in foro patrocinandis causis impendit. Memorat ipse defensos a se Monachos Cantuarienses contra ejus Ecclesiæ Archiepiscopum (d), qui causa cecidit, quamvis a Petro Blesensi defensus. Actum est hoc judicium ab Urbano III., cum Veronæ esset ad annum MCLXXXVII., quo Pillius accessit rogatus a Monachis Cantuariensibus, quorum aliquot in Italiam cum Priore Monasterii ob eam causam venerant. Erat ibi etiam Petrus Blesensis, primus inter Legatos Archiepiscopi ad Pontificem, qui Archiepiscopi partes strenue tuebatur. Ea de re tota multis agit Gervasius Dorobernensis in chronico; qui & responsa Pilli coram Pontifice, & ejusdem Pontificis literas ad Clerum Angliæ refert; aitque, multis diebus a Pillio, & Petro Blesensi coram Pontifice in ea causa disputatum fuisse. (e) Causam quoque magni momenti contra Regem Angliæ, ejusque procuratores defendit, & obtinuit, cujus meminit Glossa *in c. Daminus noster. 23. qu. II.* his verbis: *Et per hoc decretum Pius obtinuit contra nuntios regis Angliæ: quia cum ipse (rex) commonitus recusaret de suis justitiam facere, fecit litem suam, unde nuntii ipsi condemnati sunt.* Sed hic pro *Pius* legendum omnino *Pillius*, tum quia inter antiquos juris professores numquam Pii nomen auditum, tum quia in libris manu exaratis, quibus utebatur Diplovataccius, id Pillio tribuitur, ut ex Diplovataccio ipso intelligimus. Neque omittendum est lepidum Pillii commentum ad quosdam clientes suos in judicio defendendos, quod ex Baldo recitat Pancirolus: *Machinarii*, inquit, *ex alta lapidem projecturi præclamarunt prætereuntibus, ut sibi caverent. Quidam vero iter faciens, ea voce neglecto, fuit vulneratus, & machinarios in jus vocavit, ut vulneris impensas solverent: illi Pileum consuluerunt, qui cum sciret testibus probari non posse, illos transeuntes præmonuisse, hac usus est arte. Machinarios in judicium duxit, & cum a prætore interrogarentur, cur temere lapidem dejecissent, monitu advocati, nihil responderunt. Mirante id prætore, & causam quærente, muti sunt, respondit Pileus, & nihil audiunt. Tunc adversarius, imo, inquit, audivi, eos transeuntibus acclamantes, ut sibi caverent. Ergo absolvuntur, subjunxit Pileus, præmonens enim de damno non tenetur, eosque liberavit.* (f) XIII.

(a) *Pilius etiam dicitur in veteri charta anno MCLXXXVI. scripta, quam ex archivo S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis, in Appendice damus.*

(b) Alio modo legitur secundum do. Pyleum qui fuit de Medicina: & fuit valde bonus: & recessit de civitate ista: & fecit se civem Mutinensem: & habuit hic (*scilicet Mutinæ*) magnum honorem. *Odofred. in l. solutum. ff. de pignor. act.*

(c) Volentem autem ex humilitate, vel corporis necessitate, humilem ferre habitum, non contemno: ut P. de Corbis in Montepessulano. *Speculat. tit. de Advocato. §. sequitur videre. in fin.*

(d) *Ad tit. de Metrop. Beryt. Lib. XI. C.*

(e) *Gervas. Dorobern. in chronico edit. Selden. col. 1497. sequ.*

(f) *Bald. in practica utriusq. jur. Rub. de cautel.*

XIII. Pillii doctrinam, an probitatem laudet Odofredus, dum eum *valde bonum* appellat, non satis intelligo. Laborasse videtur eo vitio, quo plerique ex clarioribus illis juris interpretibus, immodica scilicet cupiditate gloriæ, qua aperte fatetur se excitatum ad perficiendam *Summam in tres postremos libros Codicis*, vix a Placentino inchoatam (a). Uxorem habuit, ex qua filium suscepisse videtur Guidonem, qui in tabulis ad annum MCCLXVII. scriptis *Pillei de Medicina* filius appellatur (b). Ac de ejus uxore narrant, cum esset in extremo vitæ discrimine, non hæredem nominasse; sed tantum respondisse, se facere hæredem eum, de quo interrogata fuerat. Quare dubitatum est, an illud testamentum censendum esset jure factum; quod negavit Pillius, & auctoritate legum sustinuit: (c) quamvis plures JCri non infimi subsellii ejusmodi testamentum pro legitimo habeant. (d) Ejus mortis & sepulcri nullum extare monumentum vere tradit Pancirolus. Videtur autem Mutinæ extremum obiisse diem. Eum laudat Trithemius, aliique omnes veterum JCtorum biographi. Aliquid Orlandio suboluisse videtur de hoc scriptore; atque hic ipse est, ut opinor, quem appellat *Pilium Bogarottum* glossatorem antiquissimum, quem vixisse ait anno MCLX. (e)

PILLII SCRIPTA.

Quæstiones Sabbotinæ. Ita inscriptus est liber Pillii quæstiones juris continens ab eo in scholis die Sabbati disputatas. Atque ejus exemplo editas habemus quæstiones Sabbatinas Rofredi, Dominicales, & Veneriales, sive Venercales Bartholomæi Brixiensis, diebus nimirum Dominicis, & Veneris disputatas. Notissimus est apud antiquos JCtos hic Pillii liber; & sæpe vel ab ipso Accursio quæstiones Sabbatinas laudatas observat Pancirolus. (f) In iis quæstionibus proponebat Pillius quæ vel facto contigerant, vel ad veri speciem excogitata erant, poterantque dubitationem movere. Itaque iis explicandis & definiendis argumenta in utramque partem adducit; quibus invicem collatis, suam tandem sententiam profert. Scriptæ sunt satis eleganter & dilucide, procul ab illa exuberantia & nimietate, quæ post Accursium JCtorum scripta invasit. Apparet autem ex his ipsis quæstionibus, Pillium vel Bononiensem fuisse, vel diu in civitate nostra versatum; plura enim in iis tractantur, quæ ad res Bononiensium pertinent. Talis est quæstio XXXII., quæ sic incipit: *Bononienses, dum civitatem suam contra hostilem incursum Teutonicorum vallis munirent, & fossis, medietatem prædii Caji Sei occupaverunt &c.* Eas primum edidit ex codice mss. Episcopi Narniensis Vincentius Portius JCtus Lucensis, & Carolo Borromæo Cardinali amplissimo dedicavit, cum hoc titulo: *Celeberrimi Jurisconsulti, ac Glossotoris vetustissimi D. Pilei Modicensis quæstiones aureæ. Romæ apud Antonium Bladum MDLX.* Sunt quæstiones CXXXII. Erat ille Narniensis Episcopus Donatus Cælius, vir clarissimus, postmodum inter Cardinales adlectus, qui Bononiæ a teneris annis legum studia secutus erat; eamque civitatem non semel postea feliciter rexit. Ejus bibliothecam Vincentius Portius laudat plusquam centum membranaceis libris instructam. In hac scholastica exercitatione Pillius ea primum invenisse dicitur, quæ in Jurisperitorum libris Brocarda appellantur (g). Sunt autem Brocarda, inquit Pancirolus, regulæ generales, vel, ut aliis placet, perplexæ quæstiones, plurimis ab utraque parte argumentis, rationibusque munitæ, ex quibus non secus ac ex labyrin-

(a) Cœpi cogitare quidnam possem scribere, per quod mihi memoriam meam conservarem, & alios præceptores ad invidiam provocarem. *Pil. in proœm. cit.*

(b) Guido quond. Pillei de Medicina in Capella S. Isaiæ *testis cuidam instrum. Ex Mem. Commun. Et an. MCCLXXII.* D. Pileus Guidonis Pilei Cap. S. Isaiæ. *Ibid.*

(c) *Jo: Andr. in addit. ad Specul. tit. de testam. in addit. incip. Pyleus, & est ejus quæstio CX.*

(d) *Paul. de Castro in l. 8. C. qui test. fac poss.*

(e) *Orlandi Notizie degli Scrittori Bolognesi p. 237.*

(f) *Pancirol. Lib. II. c. XXI. cit.*

(g) *Pancirol. ex Bal. in c. ult. de Feud. Marchiæ, & Azo in Sum. tit. de munic. & origin.*

rintho, five longa diftinctione, nemo fe facile explicare poteft. Hæc ab aliis fæpe aucta, & fub aliis atque aliis JCtorum nominibus paffim extant in libris tum editis, tum manu exaratis.

Liber Difputationum. Hunc perfecit non multo poftquam Mutinam venit, (a) Bononiæ incœptum, quem ipfe fatetur certantibus in foro utiliffimum. Dubitavi aliquando, num hic ipfe liber ille effet, qui Sabbatinas quæftiones complectitur. Sed Diplovataccius alterum ab altero fecernit; & in libro Difputationum mentionem ait fieri quæftionum Sabbatinarum.

Summa Placentini in tres poftremos Codicis libros. Hanc vix inchoatam a Placentino perfecit Pillius. Fingit autem, Placentinum, cum fecum ipfe deliberaret, fibi in vifu adfuiffe, geftantem dextera manu librum perfectum abfolutumque, quo continebantur Summæ Inftitutionum, & priorum novem librorum Codicis, aliæque in alias juris partes ab eo perfcriptæ; finiftra vero imperfectum librum, in quo Summam in tres poftremos libros Codicis fcribere incœperat, feque a Placentino admonitum, ut librum, quem ipfe vix inchoaverat, perficeret; quod ab eo diligenter eft factum. Sed huic Placentini, & Pillii Summæ aliquid pofteriori manu adjectum eft, ut ad lib. XI. *de decurion. & fil. eor.* ubi mentio eft Fr. Joannis Vicetini viri celeberrimi ex ordine Prædicatorum, qui vixit poft Pillii ætatem. Scribebat autem Pillius hanc Summam Mutinæ paulo poft annum MCXCI. (b)

Summa in libros Feudorum. Hoc etiam Pillii opus memorat Diplovataccius, qui Pillium dicit ante omnes in libros Feudorum fcripfiffe. Ejus etiam meminit Baldus in procem. Feud.

De Ordine Judiciario. Quod judicium Tancredi fuerit de hoc libro, fupra oftenfum eft. Magno ufui fuit in foro agentibus, antequam prodiret Speculum Juris Guilielmi Durantis, qui reliquis palmam præripuit. Rofredus Beneventanus, cum idem argumentum tractaret, plurimum fe profeciffe ex Pillii commentariis profeffus eft.

Oppofitiones per modum dialogi. Hunc Pillii librum memorat Odofredus in *l. bene eft. ff. de rebus creditis*, his verbis: *Or in oppofitionibus domini Pylei, qui fuit de Medicina, & receffit de civitate ifta, & fecit quafdam oppofitiones per modum dialogi &c.*

Pillii librum de Ordine Criminali laudat Otto Papienfis in fuo tractatu *de Ordine Judiciali*. Fortaffe idem eft, qui alias infcribitur *de Ordine Judiciario*.

Tractatus de confectione & porrectione libelli. Hunc memorat Diplovataccius ex Jo. Andreæ.

Gloffas frequentes fcripfit in libros legum, quos in fcholis legebat. Hinc fæpe ejus nomen apparet inter veteres juris interpretes, quorum fcripta expilavit Accurfius, hac nota *Pi.*, vel *Py.* plerumque expreffum. Vide glo. in *l. fin. C. de municip.*, & in *l. cives. C. de incolis Lib. X.*, & glo. in *l. fi quis in tant. C. unde vi. &c* Laudatur etiam in gloffis decretorum. Vide glo. in *c. Dominus nofter XXIII. q. 2.*

JOAN-

(a) *Pil. in procem. cit.*

(b) *Meminit Pillius* ad tit. de jure reip. *monetæ Bononienfis, cujus cudendæ jus nuper ab Henrico VI. conceffum dicit. Conftat autem, monetam Bononienfibus ab Henrico conceffam anno MCXCI., ut ex ejus diplomate apud Muratorium in antiquitatibus Italicis Differt. XXVII. col. 665.*

XXI.

JOANNES BASSIANUS.

PRæcipuus inter Bulgari auditores fuit Joannes Baſſianus. (a) Atque ita omnino appellandum cenſeo, Baxanum enim dicit Odofredus, Baxianum Oſtienſis, quod perinde eſt ac Baſſianum, ut aperte dicitur a Paſtrengo. Alii ergo non recte Boſſianum, aut Boſianum, alii Bazianum appellant. Patria Cremonenſis fuit. Aliqui Bononienſem dicunt; ſed non recte. Cremonenſem aperte appellant Guilielmus de Paſtrengo vetuſtus auctor, (b) & Trithemius, (c) quique omnium inſtar eſſe debet, Carolus de Tocco, qui eum in legibus præceptorem habuit. (d) Ad Juriſprudentiam acceſſit Joannes in Bulgari ſchola, cum jam eſſet in Philoſophiæ, & Artium ſtudiis verſatus; (e) quibus præſidiis adjutus, cum acri ingenio polleret, (f) ad ſingularem doctrinæ excellentiam pervenit, nec ullum ex legum profeſſoribus, qui tunc in Academia noſtra florebant, ſuperiorem habere viſus eſt. Quare & lucernam juris, nt olim Irnerius, & inſolentiori etiam elogio ſpeculum mundi dictum autumant. (g)

II. Sed hæc præclara doctrinæ ornamenta corruptis moribus, & illaudabili vita fœdaſſe dicitur. Ludo in primis, & comeſſationibus præter modum deditum, in iis ita intemperanter quandoque verſatum tradunt, ut nudus in alea remanſerit. (h) Simultates cum Placentino exercuit, qui Goſianorum ſectæ, ceteris ſemper inviſæ, princeps habebatur. Itaque & ejus ſententias ſæpius oppugnare conſuevit, & impotenti quadam æmulatione Summam quamdam edidit, quam Placentini Summæ opponeret. (i) Verum id parum feliciter Joanni ceſſit; cujus Summam ventoſam appellat Odofredus, (k) inanem ſcilicet, nec tanto viro dignam. In opinionibus vero Placentini refutandis, plus odio adverſarii ſui, quam veritatis amore, quandoque ductus videtur: interdum enim quædam rejecit, non quod juri adverſa, ſed quod a Placentino aſſerta eſſent. (l) Neque id mirum cuiquam videri debet: ut enim Bulgarus, & Martinus perpetuo inter ſe diſſidentes fuerunt; ita Joannes in Bulgari ſchola ſucceſſor difficile convenire poterat cum Placentino, qui Martini placita tuebatur, & primum inter Goſianos locum tenebat.

III. Plures diſcipulos magni nominis erudiit Joannes Cremonenſis. Præ ceteris celebratur Azo; nec omittendi ſunt Carolus Beneventanus, alias de Tocco appellatus, & Nicolaus Furioſus, qui utilem ſane ac diligentem operam magiſtro ſuo docenti præſtitit. Quæcumque enim ab eo, cum leges in ſchola interpretaretur, dicebantur, ſcripto mandabat; (m) ut plus iſte ſtudioſus ſcribendo, quam ille docendo viſus ſit. (n) Sic autem Nicolaus Furioſus Joannis dicta venerabatur, nt nihil pateretur excidere, & ea quandoque, non ſecus ac divina quædam oracula exciperet. (o) Ut igitur exceptoris officio apud Azonem fun-

(a) Dominus Bulgarus, & Joannes, qui fuit diſcipulus dn. Bulgari, & dn. Azo, qui fuis diſcipulus dn. Joannis. *Odofr. in l. & ſi poſt tres. ff. ſi quis cautionibus. Et in l. quinimo interdum. §. de pactis.*

(b) *Guil. de Paſtrenga de orig. rer. p.* 44.

(c) *Tritbem. de Script. Eccl. c.* 421.

(d) *Carolus de Tocco Joannis diſcipulus eum ſæpe laudat in ſuis commentariis ad leges Langobardorum, & Joannem Cremonenſem perpetuo appellat.*

(e) De dn. Azone non miror, quia neſcivit in artibus: ſed de dn. Joanne ſic, quia ſcivit in artibus. *Odofr. in l. mora fieri intellig. ff. de uſuris. Et in l. quæcumque ſpecialiter. ff. de offic. ejus cui mand. eſt juriſd.* De domino Azo. non miror, quia non fuis extremus in artibus, licet in ſcientia noſtra fuerit ſummus: ſed de dn. Joanne miror, quia fuit extremus in artibus &c.

(f) Dom. Joannes de ſubtilitate ingenii ſui, quę fuit maxima, revocabat in dubium. *Odofr. in l. cum & judices. C. de jur. prop. cal.*

(g) *Pancirol. L. II. c. XXIII.*

(h) Joannes Baſſianus Cremonenſis patria, legum doctor, vir elegantis ingenii, ſed perditæ vitæ: ludo enim, & comeſſationibus deditus, nonnumquam pannis exutus, nudus remanebat in alea. *Guil. de Paſtrengo p.* 44.

(i) *Pancirol. l. cit.*

(k) *Vide quæ infra adnotata ſunt ex Odofr.*

(l) Dominus Joannes, qui multum perſequebatur dom. Placentinum. *Odofred. in l. edita. C. de edendo.*

(m) *Vid. adnotata infra in Nicolao Furioſo.*

(n) *Pancirol. l. cit.*

(o) Sed dom. Joannes pro intellectu hujus §. obſcurando, & ad hoc ut nullus ſcholaris in-

functus est Alexander de S. Ægidio in scribendis ejus commentariis in Codicem, ut suo loco dicemus; sic Nicolaus Furiosus apud Joannem Cremonensem. Sed Azonis commentaria, ab Alexandro scripta, typis edita habemus; Joannis vero glossas in legum libros, a Nicolao exceptas, jam diu amisimus. Extat inter codices bibliothecæ Regiæ *Lectura Joannis in Codicem*, (a) quam esse Joannis Cremonensis existimo. Ex ejus glossis maxime creverunt Accursii commentaria; (b) ac sæpissime etiam ab Odofredo laudantur. Sed hic tamen Joannem non semel reprehendit, quod, licet liberalium artium scientia esset instructus, & in dialecticis egregie eruditus, ingenio autem esset acutissimo, hanc suam ingenii subtilitatem & excellentiam in legibus interpretandis non semper ostenderit. (c) Quandoque etiam nimis intemperanter dialecticis cavillationibus indulsisse videtur in legibus paulo difficilioribus enodandis, ut observat idem Odofredus. (d)

IV. Perpetuus fuit Azonis consensus cum Joanne præceptore suo; nec desunt qui Joannem Azoni præponant, si quando, quod rarissime accidit, eos dissentientes reperiant. (e) Celebrem quoque Azonis Summam, quo vix alter prodiit liber majori plausu exceptus a legum studiosis, Joannis opibus non minima ex parte ditatam, aliquando creditum est. (f) Arborem actionum, libellum ingeniosum & elegantem, scripsit, magno semper in pretio habitum. Diplovataccius illum laudat ob rerum delectum, & concinnam brevitatem. Alios vero doctores, qui postea idem argumentum tractarunt, reprehendit, quod quæstiones inutiles nexuerint; & cum Joannes Bassianus duodecim non amplius distinctionibus & divisionibus omnes actiones judiciales complexus esset, ipsi novis excogitatis subtilitatibus rem in aperto positam magnopere implicuerint. Laudat tamen Joannem Baptistam de S. Blasio doctorem Patavinum, qui sua ætate egregium commentarium in Joannis arborem edidit. (g) Etiam Rofredus Beneventanus miram prædicat hujus libri concinnitatem, utilitatemque; quod actiones omnes, quotquot esse possunt, in eo sint descriptæ. (h) Hunc porro librum idoneo schemate ornavit ad arboris formam, cujus ramis e trunco nascentibus circulos inscripsit, quibus singularum actionum nomina indidit; uti arborem consanguinitatis, & affinitatis pingere solemus. (i)

V. Ejus etiam extat Summa libri Authenticorum, quæ edita est cum additionibus Accursii post Azonis Summam. Hæc Azoni ipsi tributa videtur; sed ex prooemio constat, esse legitimum Joannis Bassiani fœtum. Scripserat etiam Codicis Summam æmulatione Placentini, ut supra indicavimus. Sed parum probatus fuit legum studiosis hic Joannis labor; quem non uno loco deridet Odofredus. (k) Scripsit præterea *librum Distinctionum*, cui Odofredus distinctiones Albe-

telligeret §. istum, scripsit hic quamdam glossam, de qua Nicolaus Furiosus in tantum gavisus fuit, ac si esset raptus a Deo, & ita scripsit post eum = audi quæ dixit dn. Jo. tria vel quatuor: primo ex tribus de quatuor redde primum secundum & ultimum: secundo primum tertium & ultimum: tertio quę sunt tria post primum. *Odofred. in l. item quæritur. §. qui impleto. ff. locat. & conducti.*

(a) *Est codex 4824. ex Bibliotheca Bibliothecarum.*

(b) Scripsit (*Joannes*) optimas glossas super toto corpore juris civilis, quas Accursius in suo posuit apparatu, cujus opiniones ceteris præstant. *Gulielm. de Pastrengo l. cit.*

(c) Licet dn. Joannes fuerit literata persona in artibus, & etiam ex subtilitate ingenii sui, in expositione hujus glos non fuit subtilis. *Odofr. in l. non videtur. C. de in integ. rest. min. XXV an.*

(d) Vel potest dici secundo modo secundum Jo. qui convolavit ad dialecticam suam &c. *Odofred. in l. Julianus. ff. de condi. indebi.*

(e) Audivi Oldradum de Laude præceptorem meum dicentem, quod quotiescumque Joannem, & discipulum illius Azonem dissidentes comperiebat, quod raro fit, semper Joannis opinionem amplectebatur, reparationibus (*l. reportationibus*) & argumentis validioribus, legibusque fulcitam. *Guilelm. de Pastrengo l. cit.*

(f) *Idem ibid.*

(g) *Diplovatac. in Joanne Bassiano.*

(h) Omnes actiones, quæ sunt in mundo, inveniuntur notatæ in arbore Joannis. *Rofred. de Libell. tit. qualiter concipiendus est libellus.*

(i) Licet dominus Joannes fecerit duos circulos in arbore actionum de istis duobus interdictis, ego tamen conjunctim de utroque tracto. *Rofred. in Libel. Ad interdict. de fonte resic.*

(k) Dn. Frogerius (*l. Rogerius*) in articulo isto contradixit, & ita invenietis scriptum in Summa sua. Post eum fecit dn. Placentinus suam. Post eum dn. Joannes fecit suam, quę incipit: *Quicumque vult*. Et est nulla. *Odofred.*

Alberici antehabendas judicat. (a) Ejus etiam habemus brevem Summam Pandectarum, quæ item edita esse solet post Summam Azonis, & Azoni etiam attributa est ab imperito typographo; qui cum initio libri Azonis Summas Codicis & Institutionum impressisset, Joannis Bassiani, Placentini, ac Pillii scripta in eodem volumine edita Azoni tribuit, ingeminans in summa quaque pagina Azonis nomen. (b) Aliqua etiam addidit Joannes Casibus Guilielmi de Cabriano, ut ex Odofredo intelligimus. (c)

VI. Cum in Bulgari schola eruditus sit Joannes Cremonensis, & Azonem ipse erudierit, ejus ætatem his duobus veluti terminis interjectam oportet Cetera enim incerta omnia; nec quo tempore docere cœperit, nec quamdiu ætatem egerit, quove anno decesserit, ulla ratione definiri potest. Floruit igitur post Bulgarum cum Placentino, Pillio, Alberico, & aliquamdiu etiam cum ejus discipulo Azone, sæculo nimirum XII. properante ad exitum. Non igitur audiendos arbitror eos, qui Joannem jam inde ab anno MCLV. celebrem sibi famam comparasse existimant. Id natum opinor ex falsa quorumdam opinione, qui Joannem Irnerii discipulum fuisse dixerunt: quo in errore versati sunt auctores Ephemeridis literatorum Italiæ. Neque etiam certum est, extremum diem obiisse anno MCXCVII., quemadmodum Pancirolo visum. Errat hic misere Pancirolus, sepulcralem titulum prælongum, rudi carmine scriptum, afferens; quem ad Joannis Bassiani tumulum positum fuisse censet in æde divi Antonii: sed neque in divi Antonii æde sepulcrum illud, neque ad Joannem Bassianum pertinet. Jacuit in eo Magister Bazianus, non inglorius canonum professor; de quo suo loco dicendum erit. Is in Cathedrali æde tumulatus fuit, ubi adhuc titulus sepulcralis marmori inscriptus superest. Sed Joannes Bassianus ubinam obierit, ac tumulum acceperit, omnino non liquet.

VII. Narrat Oldradus de Ponte, Joannem aliquando a scholaribus Hispanis invitatum liberius vino indulsisse, & inebriatum commodasse illis suos libros; quod sana mente non fecisset. Sed fallitur Oldradus, Joanni tribuens quod Alberico acciderat. (d) Atque hinc forte aliquis conjiciet natam minus æquam scriptorum aliquot opinionem de corruptis Joannis moribus, de qua supra diximus. Pancirolus Joannem alterum, Odofredo auctore (e) huic nostro subjicit, quem antiquiorem vocat. Sed is male interpretatur Odofredum, qui non alium agnovit Joannem legum interpretem, quam Cremonensem, Bulgari auditorem. Quod si Joannes ille Cremonensi nostro antiquior fuisset, ut hariolatur Pancirolus, vixisse debuisset vel cum Bulgaro ipso, vel cum Irnerio; quibus temporibus Joannem nullum legum interpretem, præterquam dicente Pancirolo, fuisse audivimus.

VIII. Incidunt in hæc tempora Joannis Bassiani prima Universitatis scholasticæ initia; si id Universitatis nomine intelligamus, quod iisdem temporibus placebat. Quamquam enim jam tum docente Irnerio permagnus fuerit exterorum concursus ad scholas nostras, atque hic deinceps auctus sit, aucta scholarum fama, & numero docentium, ut etiam Eugenio III. sedente civitas nostra maxime ob hanc causam toto orbe celebris esset, ut testatur Eugenius ipse literis ad Episcopum Bononiensem datis; (f) tamen nullum adhuc scholarium corpus con-

L stitu-

in l. qui transigit. ff. de transact. Et in l. edita actio. C. de edendo: Dn. Joannes, *inquit*, fecit Summam suam, quæ incipit: *Quicumque vult:* quæ Summa non valet unam festucam. *Et in l. qua quisque. ff. de edendo:* Ita scripsit in sua Summa verbosa & pomposa... quæ non valet unam nucem marcidam.

(a) Distinctiones dn. Alberici meliores sunt, quam ille dn. Joannis. *Odofred. in l. in bonæ fidei. C. de pactis.*

(b) Incipit materia super Pandectas secundum Jo. Bossia. *Ita in editis inscribi solet. In extremo libri titulo auctor se prodere vult in dialecticis versatum, voces aliquot dialecticorum proprias non necessario usurpans. Sed hoc potius libri fragmentum quoddam videtur, quam opus absolutum & perfectum. In ejus proœmio juris studiosos hortatur, ut ante sonum campanæ divi Proculi surgant.*

(c) Dominus Joannes commentavit legem istam in duobus locis. Ipse commentavit eam in Casibus domini Guilielmi, in quibus fecit additiones suas. *Odofred. in l. si quis in tantam. C. Unde vi.*

(d) *Vid. in Alberico.*

(e) *Pancirol. ex Odofr. ex libr. 2. ff. rubr. si ex noxali causa &c.*

(f) *Vid. literas Eugenii III. in Append.*

ſtitutum fuerat, nec ſocietas inita, quæ rectores, cui ſubeſſet, aut leges haberet, quibus regeretur. Id primum inclinante ſæculo XII. inſtitutum eſt; ac fortaſſe nationes ſingulæ, aut ſaltem quæ ceteris ſcholarium numero præſtabant, ſocietatem initio inierunt. Poſt autem univerſa ſcholarium multitudo, bifariam diſcreta, duo corpora, ſive duas univerſitates Citramontanorum, & Ultramontanorum conſtituit. Sed hæc ſcholarium coitio non parum doctoribus noſtris diſplicuit; ita enim everti videbanr ſuum illud regnum ſcholaſticum, quod Friderici I. conſtitutione, & Populi Bononienſis auctoritate obtinuerant. Itaque contra novos iſtos ſcholarium auſus non dubitarunt ſua arma exerere, leges nimirum Romanas, ex quarum præſcripto negabant fas eſſe ſcholaribus coire in corpus, & rectores creare. (a) Diſplicuit etiam civitatis moderatoribus hæc ſcholarium coitio; nec leves exortæ ſunt turbæ ob hanc cauſam, quibus quandoque compeſcendis non minimam operam impendit Honorius III. Romanus Pontifex, ut in Roſredo Beneventano dicemus. Sed cum ſcholares in propoſito perſiſterent, quieverunt doctores, & Populus Bononienſis inſtitutam a ſcholaribus ſocietatem, ſive Univerſitatem probavit.

XXII.

NICOLAUS FURIOSUS.

A Joanne Baſſiano ſejungendus non eſt Nicolaus Furioſus, inter ejus diſcipulos præcipuus, & præ omnibus de magiſtro ſuo optime meritus. Guilielmus de Paſtrengo patria Regienſem fuiſſe ſuſpicatur. (b) Ei plurimum debuere legum ſtudioſi, quod ex ore magiſtri in ſchola docentis legum interpretationes, & gloſſas exceperit; quamobrem ſæpiſſime ab Odofredo laudatur, qui Joannis gloſſas non tam Joanni ipſi tribuit, quam Nicolao Furioſo. (c) Sed aliquid etiam de ſuo protulit Nicolaus Furioſus, gloſſas nimirum in uſus feudorum, quas Baldus commemorat. (d) Docuit Bononiæ exeunte ſæculo XII., eiuſque ſcholæ fuiſſe videntur in foro majori, loco civitatis celeberrimo. (e) Cardinalis Oſtienſis Nicolaum Furioſum non ſine furore ſcripſiſſe ait, bigamum, ſi ex diſpenſatione ordinetur, non recipere characterem, ob hanc rationem, quod ſicut non poteſt Pontifex oculum amiſſum reddere, ita nec defectum Sacramenti ſanare. (f) Si hic revera Nicolaus Furioſus fuerit Joannis Baſſiani auditor, dicendum videtur, non ſolum in jure civili verſatum fuiſſe, ſed aliquid etiam delibaſſe ex jure canonico; quod non erat ex uſu eorum temporum. Albericus de Roſate Nicolaum quemdam Cremonenſem doctorem Decretorum alicubi laudat. (g) Judicabunt alii, num hic eſſe potuerit, quem Oſtienſis pro Nicolao Furioſo acceperit.

OT-

(a) Sic ergo dicimus, quod ſcholares cum faciant univerſitatem, & corpus, quod poſſint creare & habere rectores. Veruntamen dicimus quod de jure ſcholares non poſſunt eligere rectores: quia iſti ſunt diſcipuli doctorum. unde ipſi doctores, qui exercent profeſſionem, debent eligere rectores: & ita ſcripſit hic Joannes & Azo. Et ita dicitur quod eſt Pariſius, quod doctores eligunt rectores, & non ſcholares: tamen per l. municipalem hujus civitatis ſcholares creant rectores. *Odofr. in l. pernicioſum. C. de juriſd. om. jud. Ex his Odofredi verbis ſubluc et, quæ fuerit Joannis Baſſiani opinio quoad banc rem, ſcholares nimirum non poſſe coire in corpus, & habere rectores, quia non exercent profeſſionem aliquam, ſed ſunt ſub exercentibus, idest, ſub doctoribus. Itaque quod pictoribus, campſoribus, negotiatoribus concedebant, id ſcholaribus eo jure negabant, quod ipſi profeſſores alicujus artis, aut facultatis non erant.* Qui exercent profeſſionem, ipſi eligunt judices: ſed diſcipuli non exercent: unde ipſi non eligunt. *Ita Odofred. ibid.*

(b) *Guil. de Paſtrengo de orig. rer. p. 52.*

(c) Joannes, qui primo notavit, ſive Nicolaus Furioſus, qui notabat poſt eum, circa legem iſtam graviter videtur erraſſe. *Odofred. in l. ſi a furioſo. ff. de reb. cred. Et in l. cum & judices. C. de jur. prop. cal.* Dom. Joannes, *inquit*, ſive Nicolaus Furioſus poſt eum commentavit &c *Et rurſum ibidem*. Nicolaus Furioſus ſic incepit commentare.. quę Joannes facundus.. in medium conſulit. *Et alibi paſſim*.

(d) *Bal. in proœm. Feud. & ad tit. de Pace Conſtant.*

(e) Actum in ſchol. Do. Nicolai in platea majori anno MCXCIV. *In tabulis archivi S. Salvatoris. Faſcic.* XXIII. *n.* 24.

(f) *Oſti. de bigam. non ordinan. v. & an cum bigam.*

(g) *Alberic. ad rubr.* C. *ne filios pro patre.*

XXIII.

OTTO PAPIENSIS.

FLoruit ante XII. fæculi finem Otto Papienfis JCtus celebris, fæpe laudatus a Rofredo Beneventano, Odofredo, aliifque antiquis legum profefforibus. Ejus auditor fuit Carolus de Tocco. (a) Credo in fcholis noftris: exterus enim homo voluiffe non videtur alibi requirere doctos magiftros, cum hic haberet ætatis fuæ principes, & aliquos reipfa hic audiviffet, Joannem, & Placentinum. (b) Petrus Jannonus Bagarottum addit, (c) quem ego fruftra in Caroli commentariis quæfivi. De ceteris nullum eft dubium; & de Ottone quidem annis multis fe ejus auditorem fuiffe dicit. (d) Neque Papienfis fchola ullius famæ erat, fi erat quidem illis temporibus. In noftra igitur Academia docuiffe videtur, & in ea Carolum de Tocco, aliofque erudiiffe. Ac certe non alibi, quam in Academia noftra, Carolum in jure civili eruditum, Jannonus ipfe exiftimat; & nos infra oftendemus, ex perfpicuo Odofredi loco, Carolum de Tocco noftris profefforibus effe adjungendum. Scripfit Otto librum de Ordine judiciario, quem typis editum habemus. In eo affert Decretales Alexandri III., & Lucii III., ex quo aliquam de ejus ætate conjecturam facere licet. Gloffas etiam fcripfit in libros, quos legebat in fcholis, ut prifci doctores folebant. Ex iis non pauca mutuati funt Odofredus, & Accurfius, ut mirum fit, tam celebrem doctorem a Diplovataccio prætermiffum, cujus mentionem haud raro factam videre poterat apud Odofredum, & Accurfium, & alios præterea multos.

XXIV.

LOTHARIUS CREMONENSIS.

NUlla fuperfunt Lotharii Cremonenfis fcripta; fed tamen prætereundus non eft, ob nominis celebritatem, quam confecutus eft dum viveret in Academia noftra, ex qua ad ampliffimas dignitates evectus eft. Fuiffe enim conftat Epifcopum Vercellenfem, mox Archiepifcopum Pifanum. Addunt & Patriarcham Hierofolymitanum fuiffe. Ego illum credo auditorem fuiffe Joannis Baffiani, contribulis fui, qui fæculo XII. inclinante princeps in jure civili interpretando in noftris fcholis habebatur. Certe utriufque tempora mirifice congruunt. Docuit autem Lotharius in fcholis noftris, quantum conjicere licet, eo tempore, quo primum lex lata eft, ne quis docere in fcholis noftris poffet, nifi prius facramento fe obftrinxiffet, fe numquam alibi jus civile interpretaturum, neque daturum operam, ut alibi, quam in civitate noftra, juris civilis fchola haberetur. Itaque is eft omnium primus, quem conftet eo facramento fe obftrinxiffe ex formula, quam in appendice damus. (e) Ex ea apparet, procuratores Communis Bononiæ prius promififfe Lothario, fe illum non coacturos, ut juraret, Bononiæ potius, quam ullibi gentium, Jurifprudentiæ fcholam habiturum; poft autem, & in continenti Lotharium eo facramento fe obftrinxiffe. Ita fcilicet, nifi ego magnopere fallor, prudenter fibi cavebant magiftratus noftri, ne doctores eludere poffent vim facramenti, quo fe fcholis noftris devoverant, quafi non libere juraffent.

II. Obligavit Lotharius fuam operam fcholæ Bononienfi, ex præfcripta juramenti formula, Kalendis Dec. an. MCLXXXIX., (f) & faltem ufque ad annum

(a) Otto Papienfis, cujus auditor extiti per multos annos, dixit. *Carolus de Tocco in Leg. Longobard. Lib. III. l. 4. fi quis Longobardus. tit. 4. de his quæ a viro.*

(b) *Vid. infra in Car. de Tocco.*

(c) *Giannon. Iftor. civil. del regno di Napoli. To. II. Lib. X. p. 227.*

(d) *Loc. cit.*

(e) *Vid. Append.*

(f) *Ibid.*

num MCCIV. jus civile profeſſus eſt. (a) Gloſſas in legum libros, quos interpretabatur, ſcripſit; quarum non minima pars in Accurſii commentaria migravit. Neque rara in iis eſt Lotharii mentio, uti & apud Odofredum, alioſque antiquos legum interpretes. Vixit cum Nicolao Furioſo, Pillio, Azone, & aliis, qui vertente ſæculo XII., & ineunte XIII. in Academia noſtra floruerunt. Cum Azone celebrem habuit controverſiam de ſupremo Imperatoris dominio; de qua in Azone dicam. Sed quamquam Odofredus, qui eam controverſiam narrat, Lotharium, præ Azone, meliorem fuiſſe militem dicat, quam doctorem, ex quo de Lotharii nobilitate judicare licet; tamen Lotharium doctrina pluſquam vulgari fuiſſe manifeſtum eſt, quippe quem Henricus VI. Imperator, cum Bononiæ eſſet, in conſilio habere voluit, cum eoque, atque una cum Azone, aliquando equitare ſibi non indecorum duxit. (b) Neque ipſe Odofredus Lotharii auctoritatem in ſuis commentariis uſurpare prætermittit, ut ſupra dictum eſt.

III. Narrat idem Odofredus non uno loco, Lotharium fuiſſe ſequioris ſexus magis, quam virum gravem deceret, amicum. (c) Et quamquam Ariſius Lotharii famam tueri nitatur, (d) & Pancirolum redarguat, qui hoc Lotharii vitium minime diſſimulaverat; nihil tamen affert, quod Odofredi auctoritatem extenuet, nedum evertat; & gratis aſſerit, hanc calumniam, a Pancirolo exceptam, ab Lotharii adverſariis confictam fuiſſe, qui ægre ferebant, Henricum Imperatorem ei nimium favere: quaſi vero grande piaculum reputaretur, iis præſertim temporibus, hominem Imperatori amicum mulieroſum eſſe. Non video autem, quid cauſæ fuerit, cur Odofredus hæc de Lothario confingeret, qui annis multis poſt ejus obitum in noſtris ſcholis florere cœperat. Fallitur etiam, meo judicio, Ariſius, dum Lotharium Cremonenſem, juris profeſſorem, alium exiſtimat ab eo, qui ex Epiſcopo Vercellenſi ad Archiepiſcopatum Piſanum evectus eſt. Odofredus, qui eo tempore de Lothario ſcribebat, cum recens erat Lotharii memoria in civitate noſtra, eumdem non ſemel ait fuiſſe Archiepiſcopum Piſanum, qui jus civile in ſcholis noſtris docuerat. (e) Idem tradit Albericus de Roſate, antiquus legum interpres, qui Lotharium Academiæ noſtræ profeſſorem, ob excellentem doctrinam, electum ſcribit Archiepiſcopum Piſanum, (f) cui ſuffragatur Diplovataccius, (g) ne quid de Pancirolo, aliiſque recentioribus dicam. Itaque miror, virum clariſſimum Guidonem Grandium has Ariſii ineptias probaſſe. (h) Potius igitur valebit ad vindicandam Lotharii famam id, quod tradidit Cavitellius in Annalibus Cremonenſibus, de eius pietate & religione. Narrat enim, ejus potiſſimum impenſa, conſtructam Cremonæ Eccleſiam, cum is adhuc in ſcholis doceret, ac nondum ſactis miniſteriis initiatus eſſet. (i)

IV.

(a) *An. MCCIV. die.... dn. Buiamoas & dn. Lotharius Cremonenſis præſentes fuerunt ſententiæ latæ a Jo. Card. Diac. S. M. in Coſmedin Bononiæ in cauſa Monachorum S. Stephani cum Canonicis S. Petri. Ex tabulis in archivo Canonic. S. Petri, in Lib. Axium p. 13.*

(b) *Vid. Odofredi locum ex commentariis in l. imperium. ff. de juriſdi. omn. judi.; quem dabimus, ubi de Azone.*

(c) Et hic colligitur argumentum a lege expreſſa pro ſententia Azonis contra ſententiam Lotharii: dum dn. Azo & Lotharius docerent in civitate iſta, & compromiſſa eſſet eis quædam cauſa, dicebat Lotharius: nos ſumus judices delegati, non poſſumus citare, ſed requirere eamus perſonaliter... dn. Azo dicebat: judices delegati non poſſunt citare per edicta... ſed requirere per nuncium vel per epiſtolam... verumtamen excuſabitur Lotharius, quod fuit homo, qui multum placebat dominabus... excuſabat eum, quod cauſa illa erat inter quemdam dominum, & dominam, & carnaliter volebat eam cognoſcere. *Odofred. in l. ſed interpellatur. §. arbiter. ff. de arbitris. Item in l. ſancimus. C. de judiciis.*

Debetis ſcire quod dn. Lotharius diligebat multum dominas, & libenter eas videbat: licet poſtea fuerit factus Archiepiſcopus Piſanus, & propter eum fuit facta decretalis *extrav. de foro competenti. c. ſi diligenti. Idem in l. imperium. ff. de juriſd. om. jud.*

(d) *Ariſius Cremon. Liter. To. I. p. 93.*

(e) *Odofred. loc. cit.*

(f) *Alberic. in l. ſancimus. C. de judiciis.*

(g) *Diplovatac. in Lothario.*

(h) *Guido Grand. in adnotat. ad monumenta Piſana, quæ edidit ad calcem ep. de Pandectis.*

(i) Sicardus Epiſcopus Cremonenſis fecit Eccleſiam in vico Bonomerci ære proprio Lotharii leges Bononiæ publice docentis, & fratrum ejus, & Brocardi equitis. *Cavitell. Hiſtor. Cremon. ad an. MCXCV.*

IV. Sed antequam Lotharius Cathedram Pisanam ascenderit, Vercellensem Episcopatum gesserat. Id est manifestum ex epistola Innocentii III., quæ est cxxxiv. inter editas a Bosqueto, & data est Kal. Octob. an. XIII.. ideft anno MCCX., ad Episcopum Novariensem. Ex ea constar, Lothario, qui tunc erat Archiepiscopus Pisanus, cum esser Vercellensis Episcopus, commissam fuisse a Pontifice visitationem Ecclesiæ Albigaunensis una cum ipso Episcopo Novariensi, qui tunc erat Abbas Tilletanus, & cum Patriarcha Antiocheno, qui tunc erat Episcopus Eporediensis. (a)

V. Cum annis aliquot Episcopatum Vercellensem gessisset, creatus est Archiepiscopus Pisanus. Ughellus anno MCCIX. translatum scripserat ad Cathedram Pisanam. At in nupera Italiæ Sacræ editione, ex Troncii fide in Annalibus Pisanis, creatus dicitur Archiepiscopus Pisanus anno MCCVIII. Eum Pontifex ad Ottonem IV. legavit, ut efferatum ejus animum leniret, & a divexanda Ecclesia Romana deterreret; quod in irritum cessit, ob Imperatoris pervicaciam. Hanc autem Pisani Archiepiscopi legationem Muratorius recte confert in annum MCCIX., quo anno furere cœpit princeps ille, & Romanam Ecclesiam affligere. (b)

VI. De Patriarchatu Hierosolymitano major est difficultas. Ughellus anno MCCXV. Patriarcham Hierosolymitanum creatum scribit, cum pridem, accepta Cruce, ad sacrum bellum cum delecta Pisanorum manu profectus esset. Insequenti anno MCCXVI. sedisse ait in Concilio generali ad Lateranum celebrato, ac demum anno MCCXXVII. extremum obiisse diem. (c) Si haberemus acta hujus Concilii Lateranensis cum Patrum subscriptionibus, aliquid lucis affulgeret ad Lotharii Patriarchatum vel adstruendum, vel rejiciendum. Sed cum ea desint, eadem semper difficultas manet.

VII. Accuratissimus Le Quien in Oriente Christiano diligenter in hanc rem inquirit; (d) & quoniam ab Ughello aperte dissentire non audet, qui Lotharium & cum Crucesignatis in Asiam profectum, & ibi Patriarcham creatum scribit, ut utrumque sustineat, mire hariolatur, & conjicit, eumdem esse Lotharium nostrum, & Gualterium illum, qui ab Episcopatu Aconensi translatus est ad Patriarchatum Hierosolymitanum anno MCCXII., ut tradit Albericus in Chronico. (e) Sed hic etiam viro docto aqua bæret; compertum enim habet ex Marino Sanuto, Albertum Patriarcham Hierosolymitanum anno MCCXIV. decessisse, cui successerit Rodulphus. (f) In tanta rerum obscuritate, nisi quis certa monumenta afferat pro adstruendo Patriarchatu Lotharii, verbum non addam iis, quæ de illo narrant Odofredus, Albericus de Rosate, aliique auctores, qui ut Lotharii Archiepiscopatum Pisanum memorant, ita multo minus Patriarchatum Hierosolymitanum reticuissent.

VIII. Cum Lotharius Cathedram Pisanam obtineret, ad eum scripsit Innocentius III. reprehendens, quod diceret, posse Clericos se abdicare privilegio fori, quo gaudent: quod Pontifex doctissimus, jurisque peritissimus demonstrat contrarium esse vel ipsis Instiniani legibus, quibus cavetur, pacto privatorum juri publico minime derogari. (g) De eo etiam conquestus est Innocentius Pontifex, quod jura Ecclesiæ Romanæ in Principatum Calaritanum sibi usurparet; qua de re non semel frustra monitum memorat. (h) IX.

(a) *Innocentius &c. Novariensi electo*. Ex literis ven. fr. nostri Patriarchæ Antiocheni, tunc Yporien. Episcopi, & tui tunc de Tilleto Abbatis, meminimus recepisse, quod cum dudum ad Albiganensem Ecclesiam una cum ven. fr. nostro... Pisano Archiepiscopo, tunc Episcopo Vercellen. accessissetis visitationis officium impleturi &c. *Epist. Innoc. III. Lib. I. Regest. XIII. p. 117. edit. Tolosæ MDCXXXV.*

(b) *Murator. in Annal. Ital. ad an. MCCIX. ex Ceccani Chronico*.

(c) *Ughel. in Archiep. Pisan.*

(d) *Michael Le Quien, Oriens Christianus To. III. col. 1255.*

(e) *Alberic. in Chron. apud Le Quien l. cit.*

(f) *Marinus Sanutus L. III. P. XI. c. V. ibid.*

(g) Super eo autem admiramur plurimum & movemur, quod cum te reputemus virum providum, & discretum, & juxta debitum pontificalis officii, statuta Sanctorum Patrum ignota tibi esse non debeant, & jurisperitorum copiam habere noscaris, asseruisti te usque ad hæc tempora tenuisse, quod licitum sit clerico renunciare, saltem in temporalibus causis, juri suo, & sibi laicum judicem constituere, præsertim ubi adversarii voluntas accedit. *Innoc. III. in c. si diligenti. de foro competenti.*

(h) *C. si diligenti. de præscription. Vid. cam-*

IX. Ex prima Innocentii querela in Lotharium clarissimus Grandius præsidium quærit opinioni suæ, quam supra indicavimus. Erat, inquit, legum plane ignarus ille Pisanus Antistes, quem Innocentius redarguebat. Alius igitur esse debuit ab Lothario illo, qui jus civile in scholis Bononiensibus professus fuerat. (a) Sed hæc conjectura nimis imbecilla est contra apertam Odofredi auctoritatem, ab Alberico de Rosate, aliisque miro consensu suffultam. Sed quid quod Pontifex ipse fatetur, Archiepiscopum Pisanum, ad quem scribit, ab se reputari virum providum & discretum? Id, ex more loquendi eorum temporum, non vulgarem doctrinæ laudem continet. Accedit, quod Lotharii opinio, quamvis falsa a juris canonici professoribus judicetur, non tamen caret aliqua specie veritatis; ut apparet vel ex ipsa glossa communi in hanc decretalem epistolam Innocentii III., quæ plures in utramque partem leges adducit. (b) Potuerat igitur Lotharius, absque inscitiæ nota, eam opinionem sustinere, licet in foro ecclesiastico reprobatam, pro qua non levia legum & rationum momenta stare videbantur.

X. Sed dubium oriri potest, num una eademque epistola duplicem querimoniæ causam in Lotharium exposuerit Innocentius III., an bis ad eum literas dederit. Si glossam communem consulimus, una atque eadem epistola esse videtur in duas partes secta; quarum altera in titulum *de foro competenti*, altera in titulum *de præscriptionibus* conjecta est. At in eleganti editione Decretalium, quam olim curavit Joannes Paulus Lancelottus, & postmodum etiam emendatissima prodiit cura & studio Christophori Henrici Ferromontani, videntur esse epistolæ duæ; quarum quæ habetur *de foro competenti*, scripta dicitur anno MCCX., altera autem, quæ est ad titulum *de præscriptionibus*, anno MCCXII. promulgata dicitur. Verum probabilius mihi videtur, unam tantum epistolam ab Innocentio scriptam ad Lotharium, qua utramque querelam complexus est. Cur enim duas epistolas, diverso tempore ad eumdem scriptas, iisdem plane verbis inchoasset? Esset enim utriusque epistolæ initium *Si diligenti*. Ac de Lothario hactenus.

XXV.

CAROLUS DE TOCCO.

Ex vico, sive oppidulo agri Beneventani, cui Tocco nomen, Carolus appellatus est, quem aliqui etiam Carolum Beneventanum dicunt. (c) Sed Toppius in Bibliotheca Neapolitana ex gente de Tocco dicta, apud Teatinos apprime nobili, natum contendit, quæ plures illustres viros dedit, atque in primis Bartholomæum de Tocco in jure peritissimum, qui fuit Episcopus Sulmonensis, & Marinum de Tocco Episcopum Teatinum. (d) Sed facile fieri potuit, ut Caroli familia ex Tocco profecta Teate sedem fixerit, ibique successu temporis, obliterata antiquæ originis memoria, inter patricias censita sit. Sed Carolum de Tocco Siculis etiam aliqui tribuunt; & Siculus reipsa dicitur in titulo, qui præfixus est ejus commentariis in Legem Langobardam Venetæ editionis an. MDXXXVII. Floruit etiam, paulo post Caroli nostri ætatem, Guilielmus de Tocco, non incelebris scriptor Ordinis Prædicatorum, patria Neapolitanus, & quidem nobili admodum ex gente natus (e); quæ num ab eadem propagata sit, ex qua Carolus noster natus est, viderint Neapolitani scriptores.

II. Petrus Jannonus Carolum non tenui laude extollit in Historia civili Regni

dem Decretal. in tertia compilat. antiqua sub eod. tit. edit. Ant. Augustin.

(a) *Grandius l. cit.*

(b) Ad id quod dicitur, jus publicum non tollitur pacto privatorum, glossa allegat XII. jura pro concor. In contrarium allegat XI. jura. Solve distinguendo &c. *Glossa in C. si diligenti. de foro compet.*

(c) Carolus Beneventanus J. U. doctissimus, ac memoriæ, ingeniique acutissimus &c. *Diplovat. in Carolo Benev.*

(d) *Toppi Biblioth. Neapol. V. Carolus de Tocco.*

(e) *Echard Scriptor. Ord. Prædic. To. I. p. 522. a.*

Regni Neapolitani; (a) aitque, Bononiam venisse, ut Jurisprudentiam disceret; ubi doctores in ea facultate nactus sit Placentinum, Joannem Bassianum Cremonensem, Ottonem Papiensem, & Bagarottum. Ac de tribus quidem primis non dissentio; de Bagarotto autem temporis ratio obstare videtur. Floruit enim Bagarottus sæculo XIII., & quidem admodum adulto, quo vix pervenisse Caroli ætatem existimo; (b) tres autem priores ante finem sæculi XII. in vivis esse desierunt. Et sane Carolus ipse in suis commentariis in Legem Langobardam Placentinum, & Joannem Cremonensem, (c) & Ottonem quoque Papiensem (d) præceptores suos appellat; Bagarottum vero nuspiam in ejus commentariis nominatum reperio. Narrat idem Jannonus, Carolum de Tocco ad annum MCLXII. creatum fuisse magnum, ut appellabant, regni Justitiarium regnante Guilielmo I., idque ex fide Ciarlanti, (e) in quo mirifice fallitur; atque hinc saltem, si quidem id verum putasset, intelligere poterat, Carolum multo antiquiorem Bagarotto fuisse. Immo vero difficile admodum Placentini, Joannis Bassiani, & Ottonis Papiensis discipulus esse potuisset, si jam inde ab anno MCLXII. ad illud munus, quod adolescenti homini deferendum non videbatur, a Guilielmo Rege delectus fuisset. Sed quoniam, fatente ipso Jannono, Carolus patrem habuit jurisperitum non incelebrem, hinc fieri potuit, ut quod de patre dicendum fuerat, imperitus aliquis scriptor ei ipsi tribuerit, quod Jannonus bona fide exceperit.

III. Cum in scholis nostris Jurisprudentiam didicisset Carolus de Tocco, in iisdem postea doctoris munere functus est. (f) Docuit cum Azone, magna nominis celebritate; eumque Odofredus, qui aliquanto post vixit, dominum Carolum appellat, quasi unum scilicet ex nostris Bononiensibus; eo enim fere titulo honoris doctores nostros appellare solet. Sed cum multis locis Odofredus Carolum commemoret, tum maxime considerandum est, quod de illo habet ad *l. ut inter Divinum. C. de Sacros. Eccles.* Ostendit ibi Odofredus, ex pervulgata fama, & publico rumore satis comprobari hominis alicujus interitum, qui in longinquis regionibus extremum diem obierit. *Alias*, inquit, *si cum quæritur de longinquo loco, non probaretur per famam, & vulgi opinionem, quomodo probaremus Bul. & Joan. & Carolum esse mortuos?* Est autem aptissimus hic Odofredi locus ad ostendendum, Carolum de Tocco adjungendum esse professoribus nostris. Quis enim non videt, voluisse Odofredum tres ex clarissimis nostris professoribus in exemplum afferre, qui cum diu in scholis nostris versati essent, ac nemini non essent notissimi, veteri admodum memoria, (g) sive alibi gentium vivendi finem fecerint?

IV. Porro audiendum non puto Diplovataccium, qui, quoties Rofredus dominum R. Beneventanum præceptorem suum appellat, Carolum Beneventanum legendum esse contendit. Cum enim Diplovataccio persuasum esset, Rogerium glossatorem antiquum multo ante Rofredum vixisse, lectores monitos voluit, ut caverent a librariorum sphalmate, qui pro *C.* in Rofredi libris scripsissent *R.*, pro Carolo scilicet Rogerium. (h) Sed Rogerius Beneventanus Ro-

(a) *P. Giannone Ist. civile del reg. di Nap. To. II. lib. X. p. 117.*

(b) *Bagarottus vivebat adhuc ad annum MCCXLII., ut suo loco dicemus.*

(c) Super quo audivi dominum Placentinum præceptorem meum dicentem. *Carolus de Tocco in l. si quis. C. de eo qui pecul. Lib. I. Et in l. 1. de scandal.* Concilium, *inquit*, ut a Placentino audivi, est conventus hominum, quo voluntaria jurisdictio exercetur. *Joannis vero Bassiani meminit in l. si quis puellam. de injuria mulier. Lib. I.* Joannes Cre. præceptor meus respondet.

(d) Otto Papiensis, cujus auditor extiti per multos annos, dixit. *In l. 4. si quis Longobardus tit. 4. de his quæ a viro. Lib. II.*

(e) *P. Giannon. l. cit.*

(f) *Diplovat. in Carol. Benevent.*

(g) *De Bulgari morte, an propter longinquitatem temporis publica tantum fama probari posset, quæstionem vulgo in scholis, exempli scilicet causa, usurpatam indicavit Cl. Montius ex Thoma Piperata in Tract. de fama, & Alberto Gandino tit. Quæ ad famæ probat. &c. Mendum itaque eo loci apud Odofredum irrepsisse arbitror; quem etiam longinqui temporis rationem habuisse verisimile est: de Bulgaro enim ne dubitari quidem posse videtur, quin Bononiæ obierit. Corruptissima vero esse Odofredi exemplaria typis edita, notissimum est.*

(h) Quoties (Rofredus) per literam *R.* allegat dominum suum, vult dicere de prædicto Carolo, licet aliqui crediderint velle dicere de Rogerio, quod non puto verum, quia longe

Rofredi magifter adeo antiquus non eft, ut Rofredum erudire non potuerit, ut fupra oftendimus. Cum autem, nec uno loco Rofredus Rogerium in fuis libris nominet; nec folum in editis, fed etiam in manu exaratis, & perantiquis exemplaribus, quemadmodum eft Bononienfe Collegii Hifpanorum, quod alio loco indicavimus, Rogerii nomen appareat; non eft, cur quidquam temere immutemus; nec fatis certa ratione Diplovataccius ex Rofredi libris Rogerium Beneventanum expungit, ut Carolum inferat.

V. Scribit idem Diplovataccius, Carolum Bononiæ, & Placentiæ docuiffe. (a) Et Bononiæ quidem non dubito, ubi diu eximios noftræ Academiæ profeffores audivit, quos fupra nominavimus. Placentiæ vero Rogerium quidem Beneventanum docuiffe, ex Rofredo conftat; Carolum vero, non item. Narrat enim Rofredus, Rogerium magiftrum fuum, quo tempore Placentiæ jus civile docebat, advocatum fuiffe in quadam caufa; (b) atque id Diplovataccius Carolo Beneventano tribuit, & Rofredi locum corrumpit, Carolum pro Rogerio intrudens. (c)

VI. Hunc ait Diplovataccius fcripfiffe Summas in jus civile, & maxime in materia actionum. (d) Sed de his Caroli fcriptis nulla ufpiam mentio a me reperta eft. Scripfiffe tamen non dubito gloffas in legum libros, more antiquorum interpretum, qui publice docendi munere fungebantur. Memorat hæc Commentaria Caroli Beneventani Odofredus. (e) Sed ejus induftria maxime emicuit in legibus Langobardorum exponendis, quarum ufus maxime in patria fua vigebat. Itaque ejus gloffæ paffim receptæ funt, & textui ipfi adnexæ; (f) quas poftmodum Andreas de Barulo fecundis curis ornavit & auxit. Eft autem id Academiæ noftræ perhonorificum, quod hæc etiam juris pars a noftris doctoribus lucem acceperit. Videtur Carolus hæc commentaria fcripfiffe circa annum MCCVIII., quem annum præfert quidam libellus accufationis, cujus ipfe formulam exhibet. (g)

VII. Ex eo autem, quod viri docti, cujufmodi certe fuit Carolus de Tocco, & poft eum Andreas de Barulo, qui Caroli veftigia fecutus eft, exponendæ Langobardæ legi, quam vulgo Lombardam appellant, operam fuam impenderint, nemo non intelligit, eam legem a Lothario II. minime abrogatam fuiffe, ut plurimi, nec certe plebeji fcriptores tradiderunt. Nec dubium eft, quin admodum diu poft Lotharii tempora ea lex in multis Italiæ partibus fervata fit. Hinc noftri interpretes fæpe ejus auctoritatem ufurpant; nec Gratianus ipfe aliquid ex ea delibare dubitavit, quod in fuum Decretorum librum inferret. Itaque inter libros, qui publice proftabant apud Stationarios Academiæ noftræ, in ftudioforum ufum & commodum, *Textum Lombardæ* repetio, & *Apparatum fuper libro Lombardæ*. (h) Eatque hic Apparatus ille ipfe, quem fupra diximus a Carolo Beneventano fcriptum; cui poftmodum fecundas curas adjecit Andreas de Barulo. Quare Oftienfis libros enumerans, in quibus univerfa Jurifprudentia confiftit, Langobardorum leges minime omittit. (i)

BAN-

per plures annos fuerit Rogerius ante Azonem. *Diplovat. in Carolo Beneventano*.

(a) Legit Bononiæ tempore Azonis, & Placentiæ, ubi regebat cathedram magiftralem fecundum Rofredum Beneventanum in fuo opere de ord. judic. in tit. *fi poffeffio alicujus rei mob.* in princ., & in v. *fed quid in aliis*, ubi dicit quod dominus fuus Carolus cum Placentiæ legeret, & duo ad invicem contenderent de poffeffione, & omnes æqualiter probarent, & dic. Carolus erat pro una parte advocatus. *Ita apud Diplovataccium: fed Rofredus ibi Rogerium non femel, fed fæpius nominat.*

(b) *Rofred. de ord. judic. P. II. Rub. fi quis poff. ff. alicujus rei mob.*

(c) *Diplovat. ut fupra*.

(d) Compofuit fummas in jure noftro, & maxime in materia actionum. *Diplovat. in Carolo Benevent.*

(e) Et ifta exempla dominus Carolus fcripfit hic in commento fuo, & dominus meus approbat exempla ifta. *Odofr. l. per hanc differentiam. C. de temp. appellat.*

(f) Gloffas etiam fcripfit in leges Longobardorum, & fuæ gloffæ textui funt annexæ. *Diplovat. ibid.*

(g) *In Lib. I. Leg. Langobard. tit. XXXIII. l. VIII. fi adulter.* (h) *Vid. Append. N. XIV.*

(i) Ut breviter comprehendam in quinquaginta libris Pandectarum, quatuor Inftitutionum, duodecim Codicis, novem collationibus Authenticorum, Lombarda, & Conftitutionibus Feudorum confiftit legalis fapientia. *Oft. in c. firmiter. de Sum. Trin.*

XXVI.

BANDINUS FAMILIATUS.

ERuditus in scholis nostris Bandinus, in iisdem professoris locum diu cum laude tenuit. Patria Pisanus fuit, ex gente Familiata, cui agnomen fecisse videtur aliquis, qui Familiatus diceretur. (a) Muratorius ergo Bandinum Familiarem non recte appellat: (b) Familiatus enim dicitur in certissimis ejus ævi, quo vixit, monumentis. (c) Vulgo tamen Bandinus Pisanus dicebatur.

II. Hic anno MCIIC. Bononiæ docere cœpit; aut certe eo anno solemni sacramento se obstrinxit, quod Bononienses per illud tempus a novis legum professoribus, vel invitis & repugnantibus, exigebant; de quo in Pillio, & alibi diximus. Non igitur floruit medio circiter sæculo XII., ut aliqui existimant. (d) Docuit autem annis viginti, scilicet, usque ad annum MCCXVIII., quo humanis exemptus est. Itaque vixit in civitate nostra cum Azone, Bagarotto, Jacobo Balduino, aliisque multis scholarum nostrarum professoribus. Habemus Innocentii III. epistolam ad Præpositum S. Prosperi datam, qua jubetur causam quamdam Canonicorum S. Joannis in Monte cognoscere, qui appellaverant a Bandini sententia, quam in Appendice damus. (e) Anno MCCIX. Bandinus interfuit deditioni Medicinæ, Argelatæ, & Comitatus Imolæ cum aliis doctoribus. (f) Interfuit etiam quibusdam actis Oberti Vicecomitis Bononiensium Prætoris, qui arbiter delectus fuerat in causa finium inter Ariminenses, & Cæsenates. (g) Anno MCCXVIII. finem vivendi fecit, & tumulatus est apud Canonicos Regulares S. Salvatoris, hisce versiculis tumulo inscriptis:

BANDINVS TVSCVS LEGVM SPLENDORE CORVSCVS.
IN PISA NATVS JACET HOC TVMVLO TVMVLATVS.

Notatur ejus obitus in veteri Necrologio S. Salvatoris pridie Non. Februarii; & rursus pridie Non. Dec., & iidem illi versiculi utrobique perscripti sunt: (h) incertum qua ex causa; nisi oscitantia amanuensis id acciderit, qui Necrologium illud ex vetustiori libro exscripsit. Ejus testamenti curatores fuere Henricus Episcopus Bononiensis, & Prior Camaldulensium Bononiensis Eremi; (i) ex quo de hujus viri dignitate judicare licet: nam homo ignobilis, & cui curta supellex fuisset, non esset ausus ejusmodi curatores eligere.

III. Scripsit Bandinus glossas in libros legum, quæ ante Accursium ejus famam aluerunt. Post autem, cum Accursius, expilatis superiorum interpretum glossis, unus omnium instar esse cœpit, Bandini memoria propemodum extincta est. Valuit autem plurimum ad ejus memoriam obliterandam librariorum inscitia, qui Bandini nomen ex Accursii commentariis extruserunt, ut in ejus locum Bulgarum inducerent; qua de re in Bulgaro diximus. Sed tamen in Summa Ostiensis Bandini nomen servatum est; ut dubitare non liceat, quin etiam Ostiensis ætate, qui cum Accursio vixit, aliquanto tamen junior, Bandini scripta a Jurisprudentiæ studiosis legerentur.

IV. Eum omnino ignoravit Diplovataccius, ceteroqui felicissimus in expiscandis antiquorum temporum JCtis. Pancirolus vero non illum prorsus ignoravit; sed in paucis, quæ de illo habet, multis se erroribus implicat. *Ea-*

M *dem*

(a) *Vivebat anno MCXXXIV. Guillelmus Familiati, cujus mentio est in veteri charta in Appendice ad To. III. Annal. Camald. edita, col. 343.*

(b) *Murator. Antiquit. Ital. medii ævi To. III. col. 902.*

(c) *Vid. Bandini juramentum in Append.*

(d) *Mazzucchell. Vol. II. P. I. p. 228.*

(e) *In ea epistola dicitur* mag. Baldinus Decretista. *Sed erravit scriba Pontificius ita appellans Bandinum, qui erat doctor legum, non decretorum. Et sane in veteri charta archivi Canonicorum S. Jo. in Monte, quo ejus causæ acta continentur, non alio nomine appellatur, quam Bandinus Familiatus legum doctor.*

(f) *Vid. Append.*

(g) *Ext. in Codice Diplomat. Mss. in bibliotb. pub.*

(h) *Trombelli Memorie Istoriche di S. Salvatore, Append. c. II.*

(i) An. MCCXIX. die XII. intrant. mens. Martii dn. Henricus Ep. Bonon. & Prior Camaldulen. Bonon. commissarii dn. Bandini olim professoris legum &c. *in charta archivi S. Stephani, nunc Senatus Bonon.*

dem ætate, inquit, Jacobi nimirum, de quo ante dixerat, *Bandinus Pisanus, quem alii Gandinum vocant, Codicem interpretatus esse videtur, etsi hunc Bartholus mendose Bulgarum nominet, ex quo Jacobus junior natus esse creditur. Alii eum Berguntionem esse volunt, qui græca jura in latinum vertit.* (a) Vides hic, Pancirolum ubique nutabundum, locum non habere, ubi pedem figat. Sed ejus aberrationes ita sunt manifestæ, ut confutatione non egeant.

XXVII.

CACCIAVILLANUS.

GUILIELMUS, ET RUFINUS DE PORTA. ODDO DE LANDRIANO BENINTENDI. PONTIUS CATELANUS.

ANno MCIC. V. Id. Octob. Cacciavillanus legum doctor ex usitata forma juravit, seque nostris scholis ad docendum addixit. Alidosius hunc patria Bononiensem fuisse scribit, eumque ait a Cyno laudatum, & aliqua Azonis Brocardis addidisse. (b)

II. Eodem die & anno Guilielmus, & Rufinus de Porta Placentini eadem sacramenti religione se obstrinxerunt. Sed Rufinus non perpetuo hæsit in scholis: anno enim MCCVII. Placentiæ agebat publicis rebus intentus. (c) Anno autem MCCX. Bononiam rediit cum Oberto Vicecomite Placentino, Bononiensium Prætore, ut apud illum judicis, sive assessoris officio fungeretur. Videtur igitur parum probatus Academiæ nostræ, cito a scholis discessisse. Sed Ghirardaccius misere deceptus est, cum scripsit, alterum ex his doctoribus Placentinis Summam Codicis, & Institutionum edidisse ante Azonem, idque testari Azonem ipsum in suæ Summæ procemio. Ignoravit scilicet Ghirardaccius Placentinum celebrem JCtum Summæ Institutionum, & Codicis auctorem, quem in procemio Summæ suæ laudavit Azo. Hinc factum est, ut alterum ex his duobus Placentinis doctoribus putaverit esse Placentinum Summæ Institutionum, & Codicis auctorem ab Azone laudatum. Sed ne illud quidem recte dictum est a Ghirardaccio, duos illos professores Placentinos cum Cacciavillano conductos publice ad docendum: neque enim solebant eo tempore professores publice ad docendum conduci; nec ullum professoribus stipendium decretum est ante annum circiter MCCXC.

III. Oddo de Landriano, si cetera desint, saltem ex generis claritate laudandus erit. Ea enim familia, quæ ex Landriano agnomen duxit, diu apud Mediolanenses floruit inter primas ac præcipuas nobilissimæ civitatis. Ex ea editus est Oddo legum doctor, qui anno MCCXIII., cum Guidone Boncambio, & Jacobo Balduino, usitato doctorum sacramento se ad docendum obstrinxit. Sed nullibi deinceps ejus memoria occurrit.

IV. Eodem anno ad docendum jurati accessere Benintendi, & Pontius Catelanus, uterque Bononiensis, si Ghirardaccio, & Alidosio fides. (d) Sed Benintendi non diu postea vixit: ejus enim obitus in Necrologio S. Victoris XIII. Kal. Aprilis his verbis notatur: *Ob. dn. Benintendi doctor legum canonicus fr. noster. MCCXVIIII.* Sed nisi extremo vitæ suæ tempore Canonicorum Regularium institutum susceperit hic legum professor, non video, qui dici potuerit *canonicus & frater*. (e)

AZO.

(a) *Pancirol. Lib.* II. C. 16.

(b) *Alidos. Append. pag.* 19. *Idem quoque scribit Bumaldus in sua Bibliotheca Bononiensi pag.* 42. *lit.* C.

(c) *Umbert. Locat. Histor. Placent. ad an.* MCCVII.

(d) *Ghirardac. Lib.* IV. *p.* 117. *Alidos. p.* 187.

(e) *Non nunc primum monemus, audacissime interpolatum fuisse Necrologium S. Victoris, cujus excerpta in Appendice damus N. XI.*

XXVIII.

AZO.

INter legum interpretes, qui post restituta Jurisprudentiæ studia in Italia floruerunt, nemo Azonem opinione doctrinæ, & nominis celebritate superavit. Illum Arisius in vico agri Cremonensis, Casali majori, natum scripsit, ex gente Portia, sive de Portis. (a) Diplovataccius in Gallia natum existimat (b) apud Montempessulanum. Sed uterque fallitur; nec ulla est probabilis ratio, cur Azo dicendus non sit Bononiensis, ut eum dicit Pancirolus, aliique plures. Id non ignoravit Diplovataccius; sed tamen contra eorum sententiam contendit, Azonem ex Montepessulano fuisse, idque Azone ipso auctore, qui id indicare videtur in proœmio Summæ in tres postremos Codicis libros. Verum ea Summa non est Azonis, sed Placentini; ut alibi demonstravimus. Nullo igitur fundamento nititur Diplovataccii opinio. Neque magis audiendus est Arisius Hic etiam, quæ de se Placentinus initio Summæ in tres postremos Codicis libros dicit, ea tribuit Azoni: & Arisio incaute adstipulantur auctores Ephemeridum literatorum Italiæ; (c) qui & Azonem patria Cremonensem volunt. Sed Arisius magnopere irascitur scriptoribus nostris, quod Azonem Bononiensem dicant; eosque, quasi in aere piscarentur, deridet; magis ipse ridendus, quod, absque ullo veteri monumento, & ullo antiqui auctoris testimonio, suis Cremonensibus adjungit Azonem vel repugnantem, seque civem Bononiensem esse inclamantem. Talem certe se dicit, Arisio ipso fatente, in sua Institutionum Summa. Neque est, cur Arisius sibi animo fingat, Azonem propterea se in eo libro civem Bononiensem dicere, quod eum scripserit, postquam civitate donatus a Bononiensibus fuerat. Hoc merum commentum est, cui nulla adhibenda fides. Numquam Azoni, aliisque ejus ætatis, donatam civitatem a Bononiensibus constat ob excellentem doctrinam; neque illud fortasse ferebant ejus ætatis mores. Exteros scholares, & doctores, populi Bononiensis beneficio, veluti cives multis in rebus habitos video; sed non propterea cives Bononienses in publicis actis, aut in suis scriptis dicebantur. Sed pergit suam fabulam ornare Arisius; aitque, Azone ad Montempessulanum abeunte, pæne viduatam scholaribus Academiam nostram. At scriptores non solum nostri, sed etiam exteri, numquam majorem scholarium frequentiam Bononiæ fuisse ajunt, quam Azonis tempore: hanc vero solitudinem Academiæ nostræ nemo, præter unum Arisium, novit.

II. Non est igitur, cur quispiam Azonem civitati nostræ subripiat; quem non solum recentiores plerique, sed antiqui etiam scriptores Bononiensem aperte confirmant. In his maxime audiendus Alexander de S. Ægidio, ejus auditor, qui Azonem prædicat *Justinianeæ sanctionis thesaurarium, & jurisperitorum eximium, cui fæcunda Bononia*, inquit, *originem contulit, & vena ingenii facundiam magistrandi*. (d)

III. Azonis genus non satis notum queritur Pancirolus; nec injuria. Verum non id obscuritati ejus & ignobilitati tribuendum, sed veterum monumentorum inopiæ. Patre Soldano natus est; (e) atque id nominis ita vel usitatum, vel celebre fuisse videtur in Azonis familia, ut quandoque de Soldanis sit dicta. (f) Postmodum de Azzis, ob memoriam Azonis, appellata est. Sed pristinam de Soldanis appellationem non prorsus abjecerat etiam post Azonis

 obi-

(a) *Aris. Cremon. literat. P. I. p. 89.*

(b) Hic Azo, secundum aliquos, fuit Bononiensis, sed certe credo quod fuit Ultramontanus de Monte Pessulano, ut percipi potest ex dictis per ipsum in proœmio suæ Summæ super tribus libris C. circa medium, ubi dicit quod existens apud Montem Pessulanum sibi venit in mentem tironibus legum introductiones ad libros juris majores componere &c. *Diplovatac. in Azone.*

(c) *Giorn. de' Letter. d' Ital. To. X. p.* 281. 282.

(d) *Alexand. de S. Ægid. in præfat. ad comment. Azonis in lib.* XII. C.

(e) *Id videras etiam Alidosius, & congruunt reliqua monumenta, quæ subinde indicamus.*

(f) *Amcus Azonis nostri filius de Soldanis dicitur in Petri Cantinelli Chronico infra citando.*

obitum. Et anno MCCLXV. adhuc Soldani vetus sive nomen, sive agnomen in honore erat in ea familia. (a) Qui Azonem Dominicum quoque dictum existimarunt, minime audiendi sunt; nullibi enim in antiquis libris, aut cujusvis generis monumentis ita appellatum constat. Sed fortasse imperitus aliquis, cum in hunc modum veteri more Azonis nomen scriptum vidisset *Do. Azo*, vel *Dom. Azo*, subindicatum ibi Dominici nomen existimavit; cum *Dominus Azo* legendum esset. Videtur tamen a teneris annis, sive ob elegantiam morum, sive ob quamdam venustatem oris, aut corporis habitum, & staturam fortasse modicam, Azolinus passim vocitatus; quod ei nomen diu hæsit, & non semel in antiquis tabulis occurrit *Dominus Azolinus doctor legum*. (b)

IV. Audivit in jure civili Joannem Bassianum, (c) quem propterea dominum suum appellat; hoc enim honoris titulo veteres illi doctores appellare solebant præceptores suos, ut omnes norunt. (d) Dum autem in patria juri operam daret, in contubernio præclari ingenii socium habuit, quicum se exercere consueverat. Is longo post tempore, dum ad aulam Pontificis proficiscitur, Azonis auditorium peregrino habitu ingressus, interrogandi veniam petiit; tunc enim mane docentes interpellandi jus non erat. Ei potestate dicendi facta, quæ ab Azone relata fuerant, confutando, adeo erudite disseruit, ut ipsum docentem superaverit. Qui cum e cathedra descendisset, agnitum hominem, & pro meritis laudatum amplexus, secum domum ad prandium duxit, sæpiusque hospitis acumen commendavit. Ita ex Odofredo conceptis verbis narrat Pancirolus. (e)

V. Quamvis in dialectica, & aliis artibus (f) non admodum versatus esset, tamen in ejus scriptis, ac præsertim in Summa Codicis, præter eruditionem pro illis temporibus non vulgarem, & acumen in explicandis legibus vel difficillimis, nitor quidam, & lucidus ordo ubique apparet, quod ejus ingenii excellentiam demonstrat. Eum aliqui reprehendunt, quod in jure canonico parum eruditus fuerit; quo factum esse ajunt, ut cum in foro causam contra Boatinum Mantuanum defenderet, & canonem quemdam ab amico juris Pontificii professore commonitus allegasset, adversarius, prolato ad rem alio canone, Azonis opinionem jugulavit, qui rubore suffusus insulso joco dolorem, quem animo conceperat, celare studuerit. (g) Hoc autem minime mirandum esset, etenim per illud tempus vix quisquam erat, qui utriusque juris studio magnopere teneretur; nec parum videbatur, posse aliquem in alterutro, quantum satis esset, proficere. Sed omnino commentitia est hæc Azonis disceptatio cum Boatino Mantuano, qui multo post Azonem vixit; ac nondum, ut opinor, natus erat Boatinus, cum Azo finem vivendi fecit. (h) Sed enim vero in jure civili adeo excelluisse visus

(a) *An. MCCLXV. die quinta Maji* Garatonus qnd. dn. Rolandi Azonis Soldani venit & dixit &c. *Ex Mem. Com. Bon. ejus anni pag. 6. ex Mem. Nascimpacis Rajorii.*

(b) *In tabulis archivi S. Salvatoris ad an. MCXC. Fascic. XXIII., & S. Francisci ad an. MCXCIV.*

(c) Odofred. *in l. & si post tres. ff. si quis cautionibus.*

(d) *Diplovataccius Azonem fuisse dicit Joannis Bassiani* condiscipulum: *sed fortasse amanuensis mendum est, qui* discipulum *scribere debuerat.* Iste Azo, *inquit*, fuit condiscipulus Joannis Bassiani, quem dominum suum nominat. *Diplov. in Azone.*

(e) *Panciról. l. cit. Odofr. in l. licet judice. C. de judiciis.*

(f) Odofred. *in l. quæcumque specialiter. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd.*

(g) *Volebat Azo delegatam jurisdictionem cessare, ubi is, qui delegasset, ante litem contestatam obiisset, atque in eam sententiam attulerat* c. relatum. de off. delega. *Sed objecit adversarius* c. gratum. *ibid.* de off. deleg., *quo a sola citatione jurisdictionem perennare evincitur. Itaque Azo ad amicos conversus, dissimulato animi dolore, inquit:* Gratum & relatum fecit me vituperatum. *Ex Jo. Andre. in c. relatum.*

(h) *Floruit Azo sub initium, & Boatinus sub finem sæculi XIII. Sed vidit egregie Cl. Montius hujus erroris originem, ut aliquis Azonem, & Boatinum Mantuanum, adeo ætate dispares, conjunxerit. Narrat Ostiensis quid Azoni aliquando acciderit, cum causam in foro defenderet, his verbis:* Ex hoc accidit, quod Azo in quadam causa de facto a quodam canonista edoctus, induxit hanc decretalem (*ex qua nimirum est c. relatum*) ad domini sui dicti Joannis comprobandam sententiam, quam fovebat; & statim fuit sibi per decretalem sequentem (*ex qua est c. gratum*) replicatum, per quam succubuit, & valde confusus exivit, qui tamen intraverat cum *boata*. Unde dicitur, quod gratum & relatum interfecerunt Azonem. *Ost. ad c. relatum de pot. jud. deleg. Ex voce* boatu, *qua*

visus est Azo, ut vulgo dictus sit *fons legum*, *vas electionis*, *lucerna juris*, *tuba veritatis*. (a)

VI. Hinc habita summo in pretio ejus scripta; quibus accidit, quod paucis omnino, ne dicam nullis veterum Jurisconsultorum libris, ut etiam ætate nostra magni æstimentur ab iis, qui juris civilis studia sequuntur. (b) Tantum autem Azoni olim tribuebant, ut is plane rudis in jure civili haberetur, qui in Azonis libris diu multumque non insudasset; unde illud adagium, sive præceptum, *Chi non ha Azzo non vada a Palazzo*. Ferunt autem, alicubi lege cautum fuisse, ne quis in Jurisconsultorum collegium cooptari posset, qui in sua libraria supellectile Azonem non haberet; quasi ille unus omnium instar esset. Id Veronæ statutum tradit Pancirolus, (c) & Patavii Diplovataccius. Mediolani vero in ordinem JCtorum recipi neminem, qui Azonis Summam secum non tulerit, ac suam esse juraverit, tradit idem Pancirolus. (d)

VII. Docendo itaque, & scribendo doctissimi JCti laudem adeptus est, ut etiam superasse omnes, qui ante fuerant, a quibusdam creditus sit. Causas etiam in foro tractavit, ac plerumque ab Hugolino Presbyteri, celebri ejusdem ætatis professore, dissentire solebat. (e) Hugolinus tamen Azonis Summam adeo utilem existimavit, ut aliqua ei additamenta fecerit, quæ olim se vidisse narrat Diplovataccius (f). Sunt qui Azonem in Hispania docuisse crediderint; nec defuere plures, qui ejus regni leges, quas *quinque Partitarum* appellant, scripto traditas ab Azone existimaverint: quem errorem solide confutavit Ludovicus Molina celebris JCtus Hispanus. (g) Plures etiam Azonem Mutinæ, & apud Montempessulanum jus civile publice interpretatum volunt; sed ii magnopere falluntur. Scilicet procemium illud Summæ in tres postremos Codicis libros, ex falsa inscriptione Azoni tributæ, illis fraudi fuit. Narrat equidem ejus procemii auctor, se ad declinandam aliorum invidiam e scholis Bononiensibus discessisse non semel, & apud Montempessulanum docuisse; sed qui Summam illam in tres postremos libros Codicis scribere aggressus est, non Azo, sed Placentinus fuit, qui vix inceptum opus moriens reliquit aliena manu perficiendum, a Pillio scilicet, ut alibi dictum est. Et Pillius quidem a scholis Bononiensium elapsus Mutinæ docuit; Azo autem numquam ex nostra Academia discessit, in qua, quoad vixit, principatum quemdam honoris & dignitatis gessisse visus est; & ejus quoque familia diu post illum Bononiæ viguit. Merito igitur reprehendit Mazzucchellius Vedrianum, & Paulum Merulam, qui Azonem male a Bononiensibus habitum Mutinam concessisse tradunt ad docendum: id enim Pillio contigit, non Azoni. At Mazzucchellius ipse corrigendus, dum scribit, Azonem relictis nostris scholis ad Montispessulanas migrasse, ad declinandas adversariorum obtrectationes: quem errorem multis communem satis jam refutavimus.

VIII. Cum diu jus civile docuisset, sacræ militiæ nomen dedisse, & Canonicum esse factum, ac Sacerdotio etiam initiatum Azonem, scribit Pancirolus; ex quo tempore, relicta civili Jurisprudentia, jus Pontificium in scholis tradidisse dicitur. Sed hoc inane commentum est. Azonem alterum Ecclesiæ Bononiensis Canonicum, & juris Pontificii professorem memorat Alidosius, quem vixisse ait ad annum MCLXXIII; (h) sed hic etiam fictitius est, ejusque nulla mentio occurrit in antiquis tabulis Canonicorum Bononiensium, qui XII. sæculo vixerunt. Floruit annis multis post Azonem hunc, juris civilis professorem eximium, Azo Lambertaccius, Decretorum doctor, & Canonicus Bononiensis; de quo suo loco agemus. De hoc fortasse aliquid suboluit Pancirolo, aut si quis fuit ante Pancirolum, qui Azonem illum, celebrem juris civilis interpretem Cleri-

clamor & fastus Azonis ad causam accedentis demonstratur, *Boatiaus*, *per summam alicujus hominis inscitiam*, *& oscitantiam*, *emersit*.

(a) *Apud Pancirol. in Azone*.

(b) *Summa Azonis*, *Gravina judice*, talis est, tantique acuminis ac soliditatis, ut quamvis barbaris temporibus nata, ea tamen in hac eruditionis luce sine damno ac fraude nostra carere non possimus. *Grav. de orig. jur. To. I. p. 93.*

(c) *Pancirol. loc. cit.* (d) *Ibid.*

(e) *Vid. infra in Hugolino*. (f) *Ibid.*

(g) *Molina de Hispan. primogenit. L. III. c. VII. n. XXIIII.*

(h) *Alidos. Dott. Bologn. di legge can. e civ. p. 8.*

Clericali militiæ adscriptum tradiderit; atque hinc fabula illa orta est, cui refutandæ non vacat operam & tempus impendere.

IX. Tanta fuit ejus nominis celebritas, ut ad eum audiendum incredibilis studiosorum concursus fieret. Ac ferunt, cum scholæ & auditoria multitudini non sufficerent, debuisse illum docere in foro, quod est ad Divi Stephani. Sed illi supra modum exaggerant hanc frequentiam auditorum in schola Azonis, qui eum quandoque narrant uno tempore habuisse decem scholarium millia (a). Imprudenter autem, ne quid pejus dicam, in hujus rei testimonium afferunt Odofredum, qui nihil tale umquam somniavit. Scripserat enim Odofredus, Azonis tempore Bononiæ fuisse decem millia scholarium (b), ingentem sane numerum, sed qui non in unius Azonis, sed in aliorum quoque professorum auditoria distribuebatur. Illud etiam, auctore Bagarotto, dixerat, Azonem aliquando rogatum ab auditoribus suis, ut in platea S. Stephani lectiones haberet, non acquievisse, permotum ea ratione sane frigida, & insulsa, quod locus ille erat ultra Aposam; atque adeo extra civitatem. (c) Id unum igitur concedi potest, Azoni præ ceteris majorem discipulorum numerum fuisse; qui propterea, angustiis domesticæ scholæ parum contenti, optaverint, ut eorum magister ampliori loco, in platea S. Stephani doceret. At Arisius, qui hæc decem scholarium millia ex fide Odofredi, nil tale dicentis, Azoni tribuerat, hoc præterea de suo addidit, Azone ad Montempessulanum concedente, pæne viduatas auditoribus scholas Bononienses, quæ postea eo redeunte recaluerint. (d) Ita ingenio suo indulget Arisius, ut suam *Cremonam Literatam* novis & peregrinis mercibus augeat, & ornet.

X. Prodiere ex Azonis disciplina plurimi viri doctissimi, Rofredus Beneventanus, (e) Jacobus Balduinus, (f) Accursius, (g) Martinus de Fano, (h) Goffredus Tranensis, (i) Jacobus Ardıtionis, (k) Bernardus Dorna, (l) Alexander de S. Ægidio. (m) Addunt Tancredum Archidiaconum Bononiensem, Sinibaldum Fliscum, qui Pontifex maximus creatus est, & Innocentii IV. nomen gessit, Homobonum Cremonensem, Joannem de Blanosco, Albertum Galeottum, & alios, de quibus operosius quærere hoc loco non licet. Non tamen defuerunt, qui cum præcipuos Azonis auditores enumerare vellent, nonnullos gratis, aut contra rationem intruderent. (n)

XI.

(a) *Alii laud. l. cit. Diplovat. in Azone, aliique.*

(b) Vid. hoc in civitate ista tempore dn. Azonis, quod scholares poterant declinare forum in causa criminali: & erant hic tunc temporis bn. X. millia scholares. *Odofred. in Auth. habita. C. ne filius pro patre.*

(c) Doctores, qui docent ultra Aposam non debent habere immunitatem: de quo docebat dn. Bagerotus (*l. Bagarottus*) unde procedebat hoc: scholares voluerunt, quod dn. Azo legeret in platea S. Stephani. Dicebat ipse, Bononia est regia civitas, ut invenitur in legenda S. Ambrosii, & S. Petronii: & Bononia est ab Aposa citra. *Odofred. in l. si duas. ff. de excusat. tutor.*

(d) *Arisius Cremon. Liter. in Azone.*

(e) *Vide Joan Andreæ ad Speculat. Tit. de Confessionibus, §. Nunc videndum.*

Pluribus locis Rufredus ipse laudat Azonem dominum, ac præceptorem suum; ut inutile sit, locum ejus aliquem indicare.

(f) Dom. Jacobus Balduinus, qui multum persequebatur Doctorem suum Azonem, dicebat &c. *Odofred. in l. filium. C. familiæ herciscundæ.*

(g) *De Accursio manifesta res est, jus civile ab Azone didicisse; sæpius enim Accursius Azonem vocat dominum, & præceptorem suum: quemadmodum in glos. ad l. ult. ff. de condit. causa data &c.*

(h) Quia in jure emphyteotico dubitatur, & quæstiones plurimæ oriuntur, ideo decet me ad mei, & aliorum utilitatem super ista præscribere, quæ & Dominus meus in Summa non bene prænotavit. *Martin. de Fano in Tract. de jure emphyteotico, in princip.*

(i) Goffredo non placet, quod non valuerit .... unde sequitur dominum suum Azonem. *Joan Andreæ in Novella, tit. ut lite pendente. c. dilectus.*

(k) Cum Bononiæ fere amore legalis scientiæ discendæ exulassem, & personam ibidem exinanivissem, quod sæpe scholares facere contingit, audiens jus civile a dn. Azone, legalis scientiæ moribus, & facundia undique perito &c. *Jacob. Ardit. in Tract. de usibus feudorum, cap. 8.*

(l) *Joan. Andreæ in addit. ad Speculat. v. De aliis, in proœm.*

(m) *Alexand. de S. Ægidio in præfat. ad commeat. Azonis in Cod. in princip.*

(n) *Joannem Andreæ, qui centum amplius annis post Azonem floruit, omnino præter rationem inducit Labbeus in sua Dissert. Hist. de Script. Eccl. ad ann. 1330., teste Cl. Mazzuchell. Vol. I. P. II. pag. 696. annot. 10.*

Gabrielem quoque Offeletum, JCtum longe recentiorem, inter Azonis discipulos numerat Alidosius.

XI. Narrant, Azonem magnas ſibi delicias in ſcholaſticis exercitationibus, & docendi labore feciſſe, ut ſemper optime valuerit, cum docebat; diceretque, numquam ſe ægrotare, niſi cum vacaret: quo etiam factum eſt, ut autumnalium vacationum tempore morbo correptus obierit. (b) Eum laudat Odofredus, quod minime mulierofus eſſet, quo vitio laborare dicebatur Lotharius Azonis æqualis (c): ſed iracundus tamen fuiſſe dicitur, & in æmulos acerbus & impotens; quare præclarum virum Jacobum Balduinum, qui ætate illa magnopere in ſcholis noſtris celebrabatur, ſe cohibere non potuit, quin ſcriberet, eſſe mentitum. (d) Ajunt etiam, invidentiæ morbo laboraſſe, ac præſertim in Placentinum, (e) cujus non tam imitatione, quam iniquiore æmulatione, Codicis Summam ſcribere aggreſſus eſt; quod ante jam fecerat Placentinus.

XII. Quo ſtudio ſuam dignitatem tueretur, intelligere ex eo licet, quod de illo narrat Odofredus. Cum enim aliquando ab illuſtri ſcholari invitatus eſſet ad prandium, eo proceſſit præeunte apparitore, ſive, ut vocant, bidello, & non minima amicorum caterva ſtipatus, quod negaret, ſibi licere in publicum prodire ſine illo comitatu. (f) Henrico VI. Imperatori fuit admodum carus; a quo ſæpius de jure interrogatus, libere quod ſentiebat, abſque ulla aſſentatione, reſpondere conſuevit. Quid ei aliquando contigerit ob hanc ejus libertatem reſpondendi, digniſſimam certe viro ſapienti, & optimo juriſperito, narrat multis verbis Odofredus; atque ex ipſo audire præſtat, barbare quidem, ſed non inſulſe prorſus dicente: *Dominus Imperator Henricus*, inquit, *pater domini Federici minoris, qui regnabat modo ſunt ſexaginta anni.* (g) *Tunc temporis dominus Aza, & dominus Lotharius docebant in civitate iſta. Et Imperator vocavit eos ad ſe pro quodam negotio: & dum una die equitaret cum eis, fecit eis talem quæſtionem, Signori: dicatis mihi cui competit merum imperium.* (h) *Dixit Aza domino Lotharia: dicatis mihi. Et licet dominus Lotharius eſſet melior miles, tamen dominus Aza fuit melior in jure noſtro.* Hic aliqua ingerit Odofredus de Lothario, quæ ad rem non faciunt. Poſt autem pergit: *Et dixit dominus Lotharius: ex quo vult dominus Azo, quod prius ego dicam, dico quod vobis ſoli competit merum imperium, & non alii. Poſtea dicit Imperator domino Azo. vos quid dicetis? Dixit dominus Azo: in legibus noſtris dicitur, quod alii judices habent gladii poteſtatem* (in qua ſcilicet maxime conſiſtit merum imperium); *ſed vos habetis per excellentiam... Quando fuerunt reverſi ad palatium dominus Imperator miſit domino Lothario unum equum, & domino Azo. nihil.* (i) Memorat id Azo ipſe in Summa Codicis, ubi inquit: *Hoc merum imperium ſoli principi quidem competere dicunt...ſed merum imperium etiam aliis ſublimioribus poteſtatibus competere dico, licet ob hoc amiſerim equum, quod non fuit æquum.* Hinc conflatum illud dicterium, quod aliqui tribuunt Bulgaro, in ſimili facto, quod ei cum Mar-

(a) Audivi ab eo, quod non infirmabatur niſi in diebus vacationis: & ita tempore vacationis mortuus eſt. Sed dicebat, quod quando legebat, ſemper erat bonæ voluntatis. *Odofred. in concluſione comment. in Codicem.*

(b) *Odofred. in l. ſancimus. C. de judiciis.*

(c) Uſque ad diem illum dn. Azo non commentavit legem iſtam in Summa hujus tituli. Sed quando fuit dictum ei, quod dn. Jacobus dicebat, quod intelligebat legem iſtam in contrariis ſcripturis, licet ipſe intelligeret legem iſtam tantum in diverſis ſcripturis; unde ipſe commentavit legem iſtam, & uſus eſt incurialibus verbis, dicendo ſic: mentiuntur illi, qui dicunt me dixiſſe legem iſtam in diverſis ſcripturis tantum debere intelligi, non in contrariis. *Odofred. in l. ſcripturæ. C. de fide inſtrument.*

(d) *Id. in l. qua ratione. ff. de acquir. rer. domin.*

(e) Cum dominus Azo eſſet invitatus ad prandium a quodam ſcholari Archidiacono, & miſiſſet unum nuncium pro eo, ipſe ivit cum bidello ſuo, & cum pluribus ſociis. Dominus Archidiaconus vidit prædictos, & dixit ei: quid eſt hoc? Ipſe ſe excuſavit prædicto modo, quod non decebat eum ire per civitatem niſi cum honeſta comitiva; unde qui invitabat eum ad prandium, invitabat eum cum ſuis præcedentibus, & ſubſequentibus. *Odofred. in l. edita actio. C. de edendo.*

(f) *Aliquid hic deeſſe videtur omiſſum typographorum incuria, qui inemendatiſſimos ediderunt Odofredi libros.*

(g) *Scilicet, ut olim Fridericus I. ad Roncallias, auctoritate noſtrorum ſapientum, imperium omnium rerum ſibi uni adſtrui volebat, ſic Henricus optabat, ut celeberrimi, qui tunc erant noſtræ Academiæ Juriſconſulti decernerent, ſibi uni merum imperium competere.*

(h) *Odofred. in l. imperium. ff. de juriſd. omn. judic.*

Martino acciderit coram Friderico I. Imperatore, *amisi equum, quia dixi æquum, quod non erat æquum*.

XIII. Quo tempore cœperit Azo jus civile in nostra Academia exponere, clam omnino est. Cl. Mazzucchellius cathedram Jurisprudentiæ Azoni adsignatam tradit circa finem fæculi XII. Sed nulla tunc publica auctoritas fuit vel principis, vel magistratus urbani, quæ professores ad docendum destinaret, iisque cathedras, ut nunc amamus dicere, decerneret. Id multo serius invectum; ac turbata est vetus illa forma reipublicæ literariæ, quæ in nostra civitate erat: de qua alio loco disseruimus. Sed Azonem fæculo XII. inclinante in nostra Academia docuisse, certum est. Anno MCXC. hoc munere fungebatur, ut ex tabulis ad eum annum scriptis, quæ sunt in archivo Canonicorum Regularium ad divi Salvatoris. (a) Ex eo anno ad annum usque MCCXX. Azonis mentio fit in monumentis Bononiensibus; ex quibus etiam constat, rerum publicarum curam non raro ab eo susceptam fuisse. Anno MCIIC. interfuit deditioni Montisbelli cum Hugolino legum doctore; de quo postea dicemus. (b) Anno etiam MCCIV. cum eodem Hugolino primus sententiam dicit, cum de fœdere cum Mutinensibus ineundo ageretur. (c) Rursum anno MCCXI. legatus Bononiensium, cum aliis sapientibus, & magnatibus, Mutinam profectus est ad Cardinalem Gerardum Albanensem electum, Apostolicæ Sedis Legatum, oraturus, ne ad civitatem nostram tunc temporis accederet, quod periculosum videbatur; vix enim fieri poterat, ut ejus adventus causam non afferret magnis motibus & turbis, quæ civitatis tranquillitatem & pacem jam nutantem penitus concussissent. (d)

XIV. De anno, quo decessit Azo, minime consentiunt auctores. (e) Pancirolus, (quem plures incaute sequuntur) ex fide inscriptionis recentiori ævo instauratæ, obiisse tradit anno MCC.; nec desunt qui ad annum usque MCCXC. vitam produxisse autument. Sed ego ceteris præferendum censeo Albericum Monachum Trium fontium, auctorem fere æqualem Azoni, qui eius obitum contigisse narrat ad annum MCCXX. (f) Anno certe MCCXVII. ad finem properante adhuc erat in vivis, ut patet ex tabulis archivi S. Joannis in Monte. (g) Vivebat etiam anno ipso MCCXX. Eo enim anno XVIII. Kal. Aug. cum ceteris fere legum doctoribus, qui tunc erant in scholis nostris, interfuit consilio populi Bononiensis, in quo de procuratore Communis eligendo agebatur; ut ex tabulis publicis, quas indicavit Cl. Montius. (h) Ex eo tempore nusquam occurrit mentio Azonis viventis in monumentis Bononiensibus; quare admodum verisimile est, non multo post eum diem extremo morbo correptum autumnalibus feriis, quæ consecutæ sunt, decessisse: nam Azonem eo anni tempore humanis exemptum, constans est scriptorum opinio. Eius tumulus prope turrim campanariam SS. Gervasii, & Protasii (i) vetustate corruptus, vel potius ejus memoria anno MCCCCXCVI. restituta est; ut ex apposita inscriptione, quæ adhuc extat, quæque & ipsa vim temporis sensit. Ea est hujusmodi:

TRI-

(a) Anno mill. centes. nonagesimo. IX. Kal. Decembris. Ego quidem donnus Ugo Dei gratia Canonicus & Prior Eccleſie S. Marie de Reno una cum donno Lanfranco ..... do & concedo vobis dn. Azolino legum doctori & Rolandino suo fratri domum quamdam in Porta nova que fuit Joannis de Sala &c. *Ex archiv. Canonic. Regul. D. Salvat. fascic. XXIII. n. XX. Vides Cl. Montiat.*

(b) *Vide ejus deditionis acta in Append.*

(c) An. MCCIV. Actum Bonon. in plena concione Bonon. in curia palatii communis ad campanam coadunata die Dominico nono mensis Madii. *Ex act. pub. Ciott.*

(d) *Vid. Append.* (e) *Vid. Mazzucchell. l. cit.*

(f) A. MCCXX. Apud Bononiam civitatem Angliæ (*Vide amanuensis oscitantiam. Quis enim tam immane erratum Alberico tribuet?*) Azo legum interpres optimus, & renovator, cum esset apud legistas opinione celeberrimus, hoc anno decessit, non magister appellatus, sed dominus legum. *Alberic. Monach. trium fontium pag. 507. edit. Leibnit.*

(g) Actum in claustro S. Victoris. Interfuerunt dn. Azo doct. leg. dn. Benintendi doct. leg. dn. Guido domine Ostie Ugolinus scholaris de Valentia &c. *Ext. in arch. S. Jo. in Monte Lib. XII.*

(h) *Extant in archiv. pub. in Reg. Gr.*

(i) Prope turrim S. Servatii, *legimus apud Pancirolum, amanuensium, opinor, lascitia.*

TRINITATI
AZONI . IVRECONSULTORVM
NVMINI
ANNO . GRATIAE . MCC . HIC . TVMVLATO
IN . SEPVLCHRO . VETVSTATE
COLLAPSO
AC . INTER . RVDERA . VIX . AGNITO
IO . FRANC . ALDROVANDVS
DICTATOR.
ET . CONSVLES . BONON.
P. IMPENSA
CONCIVI . SVO . B. M. MEMORIAM
PO.
ANNO . SALVTIS . MCCCCXCVI.
V. IDVS . OCTOBR.

Hac inſcriptione decepti putarunt aliqui, Azonem anno MCC. ex hac luce ſublatum: ſed procul dubio errant; fuit enim in vivis ad annum uſque MCCXX., ut ſupra demonſtravimus.

XV. Sed multo etiam magis errant, qui Azonem capite damnatum tradunt, & ſummo ſupplicio affectum ob illatam Martino necem; alii ob interfectum Bulgarum. (a) Sed iſti mire falluntur ignoratione temporum. Bulgarus certe, & Martinus multo ante Azonem floruerunt. Sunt alii, qui de Azone ſupplicium captum dicunt ob occiſum Hugolinum. (b) Qui porro hanc fabulam de Azonis ſupplicio narrant, addunt, Azonem, cum in vincula conjectus eſſet, ſæpius hanc vocem ingeminaſſe *ad beſtias*, quod ejus legis initium eſt, quæ vetat, excellentiſſimum virum boni publici cauſa vel nocentem occidi; qua voce irritati judices, quod ſe tamquam belluas inſimulari crederent, nullum veniæ locum reliquerunt. (c) Sed qui hæc ſcripſerunt, nimis ab ætate Azonis diſtant; ideo minime audiendi ſunt. Odofredo autem fides habenda eſt, qui Azonem ſcribit maximo omnium luctu elatum fuiſſe; quo tantopere univerſa civitas commota eſt, ut vel ipſi Academiæ noſtræ profeſſores ob eam cauſam ſerius, quam ſolebant, ſcholaſticas exercitationes inchoaverint (d). Cum enim circa feſtum S. Lucæ Octobri menſe ſtudiorum inauguratio haberi ſoleret, eo anno, ob juſtitium Azonis, profeſſores noſtri uſque ad Kalendas Novembris clauſis ſcholis ſiluerunt. Narrant hoc idem Hiſtorici Bononienſes, qui putidam illam de Azonis ſupplicio fabellam ſolide refutant. (e)

XVI. Plures poſt ſe filios reliquit Azo, Rolandinum ſcilicet, Albertum, Ameum, Landulphum, & Jacobinum, quorum acta nonnulla haud magni momenti extant in tabulis arcbivi Fratrum Minorum. (f) Ex his Ameus capitis pœnam ſubiit ob cædem Bononiæ patratam anno MCCXLIII., ex ſententia Azonis de Pirovalo Bononienſium prætoris, ut narrat Petrus Cantinellius in Chronico. (g) Dicitur ibi Ameus de Soldanis; atque hinc agnoſcimus, fuiſſe Azonis filium.

N

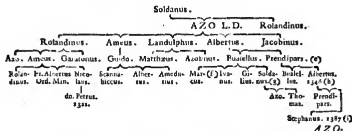
(a) *Vid. Mazzucchell. loc. cit.*
(b) *Diplovat. ſupra cit.*
(c) *Alciat. Parerg. jur. l. IX. c. XXV. Panciról. loc. cit., aliique.*
(d) Or Signori debemus regratiari Deo, & beatæ Virgini matri ejus, quod hunc librum complevimus: & ſi tarde incepimus, tarde finivimus, propter interdictum huius civitatis... Unde incepimus in vigilia omnium Sanctorum iſtum librum: quod non vidi fieri alias, niſi in eo anno, in quo deceſſit dominus Azo: quia amore ſui fuit tardatum ſtudium uſque in feſtum omnium SS. *Odofr. in concl. comment. in Cod.*
(e) *Ghirardac. Iſtor. di Bologna L. IV. p. 122. Alidoſius loc. cit.*
(f) Dn. Rolandinus & dn. Albertus fratres & filii qu. dn. Azonis Legum Doctoris conſenſerunt venditioni facte Marie uxori Zani & Jacobino eorum fratri... Dn. Ameus frater Jacobini filii qu. Dn. Azonis conſenſit venditioni facte a Jacobino fratri ſuo... Et dñus Landulfus frater dicti venditoris dicte venditioni conſenſit &c. *Pertinent hæc acta ad an. MCCXXXIII. Lib. C. arcbiv. Fr. Minor.*
(g) Poſtea vero captus fuit dn. Ameus de Soldanis, eo quod ipſe fecerat occidi dn. Guiduccium Guiduccinum de Lambertaciis, & fuit decapitatus in platea communis Bononiæ. *Petrus Cantinel. in Chron. penes me mſ. ad annum MCCXLIII.*

filium. Ex hac autem obſcura fama ſupplicii de Ameo Azonis filio, publice ſumpti, error eorum ortus videtur, qui Azonem ipſum capitali ſententia damnatum tradiderunt. Fuerat Ameus anno MCCXXXII. *miles juſtitiæ* Communis Bononiæ, ut ex publicis tabulis, quas indicavit Cl. Montius. (a)

XVII. Ariſius Azonis filium unum agnoſcit Dominicum nomine, quem artis Notariæ profeſſorem in noſtra Academia fuiſſe tradit, & vixiſſe ad annum MCCLXXVI.; quod habuiſſe dicit ex Ghirardaccio. Sed non adeo ſtolidus fuit noſter ille Hiſtoricus, ut Azonis filium ſcripſerit annis CVI. poſt patris mortem in noſtris ſcholis docuiſſe. Anno MCCCVI. electum narrat ad docendam artem Notariæ Dominicum quemdam Joannis Azonis filium. (b) Sed nihil hic ad Azonem noſtrum. Quod addit Ariſius, Azoni filiam quoque fuiſſe, quæ Accurſio nupſerit, a vero quidem non abhorret; ſed optandum erat, ne celatos nos vellet, unde id accepiſſet.

XVIII. Anno MCCLXXIV. Garatonus Rolandini filius, Azonis nepos, expulſa Lambertacciorum factione, quam ſequebatur, proſcriptus eſt. (c) Ceteri ex Azonis agnatione incolumes in patria perſtitere, de Azzis, ex Azonis nomine, appellati. Ac diu viguit ea gens, non magnis tamen opibus; plures enim ex ea fuerunt pictores librarii, ſive, ut dicebantur, miniatores, qui quæſtum ex pingendis libris facerent, ut ex ſubjecto Azziorum ſtemmate apparebit, quod ex Cl. Montii ſchedis huc inductum eſt. Azoni ſervus ſcholaſticus, ſive bidellus fuit, Galloprèſſus nomine, patria Tarentinus, qui cum deformi & atro vultu eſſet, ſtatura pumilio, miros in eo ludos ſibi faciebant ſcholares. Sed is non parum profecit ex hac laſcivientis juventutis licentia; grandem enim pecuniam emunxit, ad bis mille libras bononinorum, (d) quæ ſumma per illud tempus totidem aureos, ut minimum, æquabat.

AZONIS STEMMA.

AZO.

(a) An. MCCXXXII. die VIII. April. Inter Maſſarios Communis Bononiæ poſtulantibus Dalmaxio notar. & Albertone de Saragoza notar. receperunt Bonacurſius Artinixocti & dn. Ameus Azonis Soldani milites juſtitiæ Communis Bonon. capoſoldos dn. Jacobini Lamberti Guidonis Lambertini pro Libr. XVII. *Ex archiv. Excell. Famil. Lambertinæ.*

(b) *Ghirardac. Lib. IV. pag. 492.*

(c) *Ex tabulis proſcriptorum in archiv. pub.*

(d) *Pancirol. ex Odofred., l. cit.*

(e) An. MCCLXIX. penult. ex. Mart. dn. Prendiparte qu. dn. Alberti dñi Azi Soldani vendit in curia Saleti. *Ex Memor. Com. Bon.*

(f) Eod. an. d. Yvanus d. Marcus fratres & filii qu. dn. Bualelli Alberti de Azzis cum auctoritate d. Prendipartis filii qu. d. Alberti de Azzis ejus curator. &c. proprio nomine & nomine Gilii & Soldani filiorum dicti Bualelli &c. *Ibid. ex Memor. Thomarii Alberti Fabri ejuſdem anni.*

(g) An. MCCLXXXVI. XIX. Dec. Soldanus quondam dn. Bualelli de Azzis capellæ S. Laurentii promiſit dn. Joanni dn. Juliani de Calcina gloſſare totum decretum de apparatu dn. Joannis. *Ibid. ex Memor. Alberti Vinciguerræ Rovixii p. 177.*

(h) MCCCXLVI. XVI. Octob. D. Ugolinus de Scanello Canon. Monaſt. S. Jo. in Monte &c. locavit peciam unam terræ &c. Albertutio qund. Prendipartis de Aазis miniatori Cap. S. Laurentii portæ Sterii & Prendiparti ejus filio &c. Actum in ſtatione dictorum conductorum in Cap. S. Jacobi de Carboneſibus. *Ibid. ex Memor. Jacobi Paris.*

(i) MCCCLXXXVII. XI. Apr. Stephano qu. Alberti de Azzis &c. miniatori venditur quædam domus in Cap. S. Proculi &c. *Ex lib. Proviſor. ejus an.*

AZONIS SCRIPTA.

Summa Codicis. Præ ceteris Azonis ſcriptis celebratur Summa Codicis, priorum ſcilicet librorum novem; nam tres poſtremos minore opera & ſtudio dignos reputabant veteres JCti, ac certe eorum doctrinam ſeorſim tradere ſolebant, nec eos etiam plerumque cum novem prioribus ſcribi patiebantur; quare cum quatuor Inſtitutionum libris, & uſibus feudorum, & Novellis, extremum in legum corpore locum tenebant. Antequam Azo hanc Summam produceret, Placentini Summæ, quibus utilius nihil, & commodius adhuc prodierat, forum & ſcholas occupaverant. Sed in iis multa notavit Azo, (a) quibus offenſus, novam ipſe Summam ſcribere inſtituit; in qua nemo improbare auſus eſt, quamdiu viguit vetus illa Juriſprudentia, quam noſtri doctores, Irnerio duce, invexerant, & noſtris etiam temporibus in pretio eſſe apud politiores Juriſprudentiæ cultores, ſupra oſtendimus. Eam ſupplevit Odofredus, ut ſuo loco dicemus; & alii doctores ſuis adnotationibus illuſtrarunt. Sæpius edita eſt; neque operæ pretium eſt, varias ejus editiones recenſere. Hanc Azonis Summam *cum omnibus extraordinariis* in antiquis tabulis memoratam video. (b) Ejus titulus in aliqua editione vitiatus eſt. Talis eſt, quæ prodiit Lugduni anno MDXCIII. cum hoc titulo: *Azonis de Rameughis Summa aucta cum notis Accurſii Pratei &c.* Azo Ramengus Bononiæ vixit annis plurimis poſt Azonem noſtrum, nec ullo modo cum iſto JCtorum coryphæo comparandus eſt.

Summa Inſtitutionum. Poſt Summam Codicis promiſerat Azo ſe editurum Inſtitutionum Summam. (c) Placentini exemplum in ea re ſecutus. Itaque ſuam fidem liberavit, & promiſſum opus perfecit, Juriſprudentiæ ſtudioſis maxime proficuum; quorum hortatu & precibus utriuſque Summæ ſcribendæ conſilium ſe cœpiſſe profeſſus eſt. Atque hæc etiam Inſtitutionum Summa edita eſt cum ſcholiis clariſſimorum juris interpretum, Bartholi in primis, & Baldi, Pauli Caſtrenſis, Alexandri, & fortaſſe aliorum, qui in illuſtranda quoque Codicis Summa inſudarunt. Eorum adnotationes ad ſingulos quoſque titulos, ſive rubricas, adjecit Hieronymus Gigantes JCtus illuſtris.

Apparatus in libros Digeſtorum. Hi numquam typis editi ſunt. Scripſit autem prius *apparatus minores*, poſt autem *majores*. Prius nempe pauciores gloſſas in Digeſtorum libros edidit, quas ſecundis curis amplificavit & auxit; ſic enim interpretor *majores*, & *minores apparatus* Azonis, ſæpius ab Odofredo laudatos. (d) Eos expilavit Accurſius; & Odofredo ipſi magno uſui fuerunt in ſuis commentariis, ſive gloſſarum apparatibus concinnandis. Sed quia Joannis Baſſiani præceptoris ſui ſententiis & opinionibus Azo innutritus eſt, nec ab eo diſſentire conſuevit, utrumque fere ſemper conjungit Odofredus, & vix umquam Azonis auctoritatem prætermiſſo Joanne uſurpat. Extant Digeſtorum libri in pervetuſto codice Vaticano cum gloſſis genuinis

(a) Scio ſiquidem, quod Dominus Placentinus præclarus & famoſus juriſperitus apud Montempeſſulanum ſuper Codice, & Inſtitutionibus Summas laudabiles compoſuit, cujus dictis non propoſui derogare. Nam licet in quibuſdam minus plene, in quibuſdam ordine irregulari, & in quibuſdam non obſervato tramite juris, confuſe proceſſiſſe videatur &c. *Azo in proœm. Summæ Cod.*

(b) *An. MCCLXIX. Benvenutus Jacobi de Peruſio vendidit* Summam Azonis cum omnibus extraordinariis *Puccio Fabri Provinciali ſcholari Bonon. pretio xxx. lib. Bonon. Ex Memorial. Communis Bonon. in archiv. pub.*

(c) Nunc autem ego Azo reſidens Bononiæ in Juriſperitorum ordine, honorabilium ſociorum precibus humiliter condeſcendi, qui vita commendabili, morum honeſtate, ſcientiæ magnitudine, numero perſonarum, nobilitate proſapiæ, multa liberalitate reſplendent. Unde juxta ipſorum amicabiles ſupplicationes Codicis, & Inſtitutionum Summas lucide tractare ſtudebo. *Az. in proœm. ad Summam C.*

(d) Dominus Azo primo fecit minores apparatus, poſtea Summam, tertio fecit magnos apparatus in libro iſto, *nimirum Digeſto veteri*, & *Codice*. *Odofred. in l. Julianus. ff. de condi. indebit.*

Et rurſum: Scio quod dominus Azo ſubjecit aliud exemplum, licet in gloſſis veſtris non habeatis. Tamen qui habent apparatum ſuum magnum hic ſcriptum bene habent hoc ſcriptum. *Odofred. in l. jus civile. ff. de juſti. & jure.*

Azonis, & Irnerii (a). Irnerianæ interlineares sunt, perpaucis exceptis, quæ, quia aliquanto longiores, latius spatium in libri margine requirebant, quam quod est inter unam & alteram lineam. Azonis vero glossæ omnes in libri margine scriptæ sunt. Cum his paucissimæ sunt aliorum doctorum, qui Azonem præcesserunt, Martini scilicet, Hugonis, Henrici de Baila, & Joannis, his notis consignatæ *M. H. Hr. Joh.* Et hæ quidem in libri margine, & quidem perpaucæ admodum præ Azonianis, quæ multo plures sunt. At cum glossis interlinearibus Irnerii mixtæ sunt interdum Martini glossæ pariter interlineares; hoc semper servato discrimine, quod Irnerii nomen hac nota *Y.* glossis præmittitur, Martini autem hac nota *M.* postponitur. Quæ ut ad oculum pateant, damus in Appendice Vaticani codicis specimen. Omnibus adpictum est Azonis nomen hac nota *Az.*, exceptis Irnerianis, quæ hac nota *Yr.*, vel *Y.* consignantur. Sunt autem Azonis glossæ non admodum spissæ & frequentes. Quæ paulo longiores sunt, in ora libri sunt scriptæ; breviores autem sunt interlineares. Omnes elegantissimis literulis scriptæ sunt. Codex nihil habet, quo Azonis ætatem non redoleat; ac fortasse est antiquior. Glossæ alia manu addita, vel ab Azone ipso, vel a solerti aliquo ejus auditore, qui ab eius autographo glossas exscripsit. Hic certe amanuensis illiterati, & conductitii scriptoris operam mihi videre non videor. Nam neque una prorsus forma, neque eodem atramento glossarum scriptura procedit. Id argumento est, non uno tempore, sed alio atque alio glossas illi codici adiectas. Leges aliquot, minus obscuræ, glossis omnino carent: quædam paucissimas habent, ut libri margo sæpiuscule glossis vacet. In eo apparet antiquiorum interpretum sobrietas.

Incipiunt istæ Azonis glossæ ab ea præfationis parte, cujus hoc est initium: *Omnem reipublicæ nostræ sanctionem*. Ea omittitur, quæ incipit: *Deo auctore*. Omittitur etiam secunda præfatio, quæ incipit: *Tanta circa nos*. Et tertia: *Dedit nobis*. Ac statim itur ad primum libri prioris titulum *de justi. & jure*. Sic autem incipit Azonis præfatiuncula ad suas glossas: *Si omnes scirent quid justitia &c.*

Apparatus in Codicem. Habemus hunc typis editum, prout collectus fuerat ab Alexandro de S. Ægidio ejus auditore, qui ita suam fidem ac diligentiam lectoribus commendat in præfatione ad hunc Azonis apparatum: *Justinianeæ sanctionis thesaurarium, & jurisperitorum eximium Azonem, cui fæcunda Bononia originem contulit, & vena ingenii facundiam magistrandi, ego Alexander de S. Ægidio in legalibus disciplinis audivi, & suum legendi modum expositiones & glossas super totum Codicem memoriæ mandavi*. (b) Hæc commentaria ex docentis ore excepta videntur, ut sæpius ab aliis factitatum novimus.

Quæstiones Azonis. In catalogo librorum, quos Stationarii Universitatis nostræ in promptu habere debebant scholarium usibus, (c) occurrunt *Azonis Quæstiones*. Extant in Codice Vaticano. (d)

Definitiones Azonis. Hunc etiam librum habebant Stationarii Universitatis; nec eum alibi indicatum reperio, quam in eodem catalogo.

Brocarda Azonis. Edita sunt post ejus Summam cum hoc titulo: *Generalia, quæ vulgo Brocardica* (alias Brocarda) *dicuntur a D. Azone composita, & eorum discordantium concordantia*. Passim manu exarata reperiuntur in antiquis libris. Sunt autem generales quædam regulæ, & veluti communes loci juris civilis.

Summa Institutionum juris. Hanc editam habemus Lugduni an. MDXCIII. in f.°

Summa de Usuris. Laudatur hæc Azonis Summa in glossa *C. ad l. cunctos populos. de summa Trinitate*, his verbis: *Unde dominus Azo in Summa de usuris concessit quo. §. non possunt peti*. Hunc Azonis librum aliunde notum non

(a) *Cod. Vatic.* 1408.

(b) *Alex. de S. Ægidio præfat. ad apparat. Az. in C.*

(c) *Append. n. XIV.*

(d) *Cod. Vatic.* 2661.

non habeo; quem nec Diplovataccius, nec Pancirolus, aut alius quisquam commemorat,

M. Azonis Repetita juris. Hunc titulum habet codex mss. bibliothecæ Vallis clericorum, indicatus a Bernardo de Montefaucon in Bibliotheca bibliothecarum mss. (a) Divinabunt alii, num hic magister Azo sit noster iste Jurisperitorum princeps. Sunt autem *Repetita juris*, si quid video, fusiores commentarii in aliquas leges, vel titulos, quos sequiori ævo Repetitionum nomine appellatos novimus ab ineleganti JCtorum familia; ex quo manavit celebris illa JCtorum divisio in *repetentes* & *consulentes*.

Diligentissimus Diplovataccius Azonis scripta in hunc modum recenset: „ Azo „ Summas C. a Rogerio initiatas ad plenum consummavit. *Ex proœm. Sum.* „ *in III. libr. C.*

„ Fecit & minorem apparatum in Pandectas. Aliqui dicunt prædictas Summas „ esse Joannis Bossiani. *Vid. Odofred. in l. legem. C. de pactis*.

„ Item Summam mirabilem super toto C. cui fecit additiones Odofredus Beneventanus, prout in quibusdam Summis incorporatæ habentur. Fecit & additiones dominus Hugolinus, prout vidi in quibusdam Summis.

„ Item super Institutiones pulchram Summam edidit, cujus principium: *Quasi* „ *modo geniti pueri*.

„ Item & super Digestum vetus apparatum, de quo dicit Odofredus *in l. Julia-* „ *nus. ff. de credi. & debi.* = Ille apparatus super ff. vet. fuit optimus.

„ Fecit & Summam super librum Authenticorum, quam aliqui Joannis Bossiani „ esse affirmant.

„ Composuit & Brocarda. Incipiunt: *De origine negotii probanda*.

Summis laudibus vulgo Azonem cumulant veteres legum interpretes, ut etiam non *doctor* modo, sed *dominus legum* dictus sit. Sed tamen Odofredus Azonis, &. quem fere Azo sequitur, Joannis Bassiani glossas non raro improbat; eosque dormitasse, atque in Parnasso somniasse dictitat. (b) Eum etiam quandoque carpit, & vellicat, quod in dialecticis vel non eruditus sit, vel suam in iis eruditionem frustra ostentet; (c) ut hinc appareat, neminem ita secundo populo uti, quin aliquem obtrectatorem habeat.

XXIX.

LAMBERTINUS AZONIS GARDINI.

BENEDICTUS BENEVENTANUS.

EST adhuc Bononiæ vicus, qui Azogardinus dicitur. Ei nomen fecit Azo Gardinus, qui late patentem aream, hortosque in ea vicinia possidebat; ubi postea domus extructæ, & pristini domini nomen permansit. (d) Fuit Azonis Gardini filius Lambertinus legum doctor, qui anno MCCXX. ex solita forma juravit, se non alibi, quam Bononiæ, jus civile interpretaturum. (e) Anno MCCXXXIV. interfuit deditioni Frinianensium, de qua Ghirardaccius Historiarum Bononiensium libro VI. (f)

II. An-

(a) *Pag.* 1299.

(b) Et circa hoc no. istud exemplum: Dominus Jo. & dn. Azo videntur somniasse in Parnasso. *Odofred. in l. jus civile. ff. de justi. & jure. Alibi dicit*, Jo. & Azonis glossas hirsute & intricate scriptas. *Ita in l. quæcomque specialiter. ff. de offi. ejus cui mand. est jurisd. Et alibi*: Jo. & Azo... si jurassent ad sancta Dei evangelia, obscurare materiam istam, melius non fecissent. *Ita in l. quoniam. ff. de reb. cred.*

(c) De domino Azo. non miror, quia non fuit extremus in artibus, licet in scientia nostra fuerit summus: sed de dño Jo. miror, quia fuit extremus in artibus. *In l. quæcumque specialiter. cit. Vid. & in l. omnibus magistratibus. ff. si quis jus dicenti non obtemp. & in l. mora fieri intellig. ff. de usuris*

(d) *Hæc indicant acta civitatis; ex quibus etiam liquet, Azonem Gardinum, ejusque posteros alio urbis loco habitasse, nempe, ad S. Michaelis in Foro medio.*

(e) *Vid. Append.*

(f) *Ghirardac. lib. VI. p.* 115. *Extant ejus deditionis acta in Reg. Grosf. archivi pub. Bonon.*

II. Anno MCCXXI. ſcholis noſtris juramento ſe addixit Benedictus Beneventanus legum profeſſor. (a) Diplovataccius poſt Goffredum Tranenſem canonum profeſſorem, & Martinum de Fano doctorem legum, Benedictum quemdam recenſet, quem ſcripſiſſe ait nonnulla in jure civili, quæ perierunt, præter brevem tractatiunculam de primo, & ſecundo decreto, a Diplovataccio ipſo viſam. Ejus patriam ignorare ſe dicit: non ignobilem tamen doctorem fuiſſe, jure exiſtimat; cum ejus auctoritatem crebro uſurpent Speculator, & Joannes Andreæ. (b) Hunc porro ipſum eſſe arbitror Benedictum Beneventanum, qui anno MCCXXI. ſcholis noſtris ſe adjecit; cum & tempora conveniant, nec alterum reperire contigerit, qui eo nomine inter legum profeſſores ætate illa floruerit. Prodiit ex Benedicti diſciplina Joannes Faſolus celebris ICtus Piſanus, ut a Joanne Andreæ accipimus.

XXX.

HUGOLINUS PRESBYTERI.

ALius ab Hugone Albericio, Irnerii, ut ferunt, diſcipulo, ſub initium ſæculi XIII. Bononiæ floruit Hugo, ſive, ut vulgo appellari conſuevit, Hugolinus legum profeſſor illuſtris. Hunc Diplovataccius patria Florentinum ſcribit. (c) Sed fallitur, & Accurſium hujus opinionis auctorem fruſtra appellat, ex gloſſ. *ad auth. de inceſt. nupt.* §. *ſancimus*, ubi Accurſius, inquit, conceptis verbis vocat Hugolinum *concivem ſuum*, nempe Florentinum. Sed neque in libris editis, neque in mſſ. quos ego viderim, tale quidquam repertum eſt. In commentariis Accurſii ad Authenticorum librum, cum Antonii Contii ſcholiis editum, *ad auth. de inceſt nupt.* ſic lego: *Reprobo hic opinionem Mar. qui dicit... licet noſter fuerit concivis, ſcilicet Florentinus.* Conſentiunt antiquiores aliquot editiones. At in codice manu exarato, & admodum antiquo, Collegii majoris S. Clementis Hiſpanorum Bononiæ ſic habetur: *Reprobo hic opinionem cy.* Eadem omnino eſt lectio in pervetuſto Authenticorum libro membranaceo cum gloſſis Accurſii in bibliotheca Barberina. (d) Sed Albericus de Roſate in lexico ad v. *Florentini* ita ſcribit: *Florentini fuere Accurſius, & Ubertus;* & adnotat Accurſii gloſſam *ad auth. de inceſt. nupt.* §. *ſancimus*. Viderat hunc Alberici locum Diplovataccius; ſed non tanti fuit ejus auctoritas, ut propterea opinionem mutaverit. (e) Facile igitur intelligi poteſt, in hanc Accurſii gloſſam mendum antiquitus irrepſiſſe; quod cum emendare neſcierint amanuenſes poſteriorum temporum, alii alio modo nomen Florentini illius doctoris, quem afferebat Accurſius, reddiderunt. Itaque ut Albericus in libro, quo utebatur, Ubertum legerat, ſic Diplovataccius Hugolinum legit in ſuo; & qui antiquas libri Authenticorum editiones curarunt, *Mar.*, ſive Martinum legerunt.

II. Sed mihi certum eſt, antiquum illum legum interpretem, cujus opinionem reprobat Accurſius *in auth. de inceſt. & nef. nupt.*, & cujus nomen hac nota *Cy.* tum in Bononienſi codice Collegii Hiſpanorum, tum in Romano bibliothecæ Barberinæ expreſſum eſt, Ciprianum fuiſſe. Nam Ciprianum, gloſſatorem antiquum, & Florentinum fuiſſe conſtat, & Accurſio antiquiorem. (f) Neque id mihi nunc primum in mentem venit; ſed olim ita vulgo perſuaſum fuiſſe, oſtendit brevis adnotatiuncula, antiquis admodum literis ſcripta, in margine

(a) *Damus in appendice ejus juramenti formulam, Muratorio ignotam, qui alia Doctorum noſtrorum ſacramenta vulgavit.*

(b) Benedictus legum doctor ſcripſit in jure civili, quorum copiam & patriam non habemus. Fuit præceptor Joannis Faſoli per Jo. Andr. in addit. Spec. &c *de libel. conc.* §. *nunc dicendum*, v. 35. Ejus meminit Specul. Tit. de primo, & ſec. decr. Scripſit brevem tractatum de primo & ſecundo decreto. Incipit: *Primo videamus. Diplovat. in Benedicto II. doctore.*

(c) Hugolinus natione Tuſcus, patria Florentinus, de quo in gloſſ. Accurſii ſæpe. *Diplovat. in Hugol.*

(d) *Cod. Barberini N.* 481.

(e) *Vide adnotata infra ex Diplovat.*

(f) *Philip. Villan. quem vide in Append.* N. XII.

gine codicis Barberini ad eum locum, ubi Accursius priscum illum *Cy.* legum professorem nominat, his verbis: *No. ciprianum glo. fuisse Florentinum*. (a) Verum cum Cipriani memoria cito admodum obsoleverit, & altero post Accursium sæculo floruerit in scholis nostris Cinus Pistoriensis, cujus nomen in antiquis libris, & in editis etiam hac eadem nota *Cy.* designari solet; eo factum est, ut subsequentium temporum doctores, & amanuenses, cum in Accursii glossis Cinum ea nota indicatum admittere non possent, quem constabat Accursio posteriorem fuisse, & Ciprianum illum veterem ignorarent; alii Ubertum, alii Martinum, aut Hugolinum, aut alium quemlibet, in ejus locum induxerint.

III. Sed quisquis tandem fuerit Florentinus ille doctor ab Accursio laudatus, Hugolinus certe non fuit, quem Bononiensem fuisse certum est, vel Presbyteri filium, aut certe ex familia, quæ ex Presbyteri agnomine diceretur. Ac Bononiensem certe appellat Jason in prooemio commentarii ad usus feudorum. Bononiensis quoque dicitur in monumentis a Diplovataccio visis, quæ tamen contempsit, nescio quo cacoethe stimulatus eripiendi civitati nostræ clarum hunc legum professorem. (b) Bononiensem denique ostendunt publica civitatis negotia ab eo gesta, de quibus infra dicemus. Ea enim nonnisi civibus nostris demandari solebant.

IV. Florere cœpit Bononiæ Hugolinus exeunte sæculo XII., quo tempore principatum in legum scholis obtinebat Azo. Sed cum uterque non solum interpretandis legibus incumberet, sed etiam tractandis causis in foro versaretur; animis atque sententiis perpetuo inter se dissentientes fuerunt Hugolinus, & Azo. Atque hæc fama diu post eorum ætatem superstes originem dedit fabulæ de Hugolino ab Azone interfecto, quam narrat Diplovataccius; ex quo factum sit, ut Azo ipse extremo supplicio tanti facinoris pœnam luerit. (c) Id aliter alii narrant; sed tamen æque omnes decepti, ut supra in Azone demonstratum est.

V. Dicitur etiam Hugolinus Accursio invisus fuisse; qui propterea ejus opiniones passim in suis commentariis rejecerit. Ita vero crevisse ajunt simultates inter Accursium, & Hugolinum, ut Hugolino ob eam causam solum vertendum fuerit, & in exilium eundum. Irritatum vero Accursium contra Hugolinum narrant non tam ob sententiarum & opinionum dissensionem, quam ob Hugolini insanos amores in Accursii uxorem, quam etiam violasse dicebatur. (d) Atque hæc etiam posteriori ævo conficta existimo; quibus fidem non addit Baldi auctoritas, qui ea narrat in libello *de commemoratione famosorum doctorum* barbare inscripto, quem vidit, & expilavit Diplovataccius.

VI. Hugolinum certe magnæ auctoritatis virum fuisse, indubium est, quippe quem ceteri legum doctores Bononienses delegerint, ut constitutiones feudales in ordinem redactas, post librum Novellarum, sive Authenticorum, corpori juris civilis adnecteret. (e) Quare non solum Hugolino locus tribuendus est inter illustres juris interpretes, sed etiam inter juris architectos, ut a Chifletio ingeniose appellantur Justinianus, & Tribonianus, quoad jus civile, Gratianus, & S. Raymundus, quoad jus canonicum. Sed de hac Hugolini cura alibi dictum est.

VII.

(a) *Noto, Ciprianum glossatorem fuisse Florentinum.*

(b) Adde quod de isto Hugolino inveni infrascripta: Hugolinus glossator legum antiquus fuit Bononiensis, & in Ecclesia Cathedrali S. Petri ipsius civitatis extra portam domus Episcopalis inhumatus & sepultus est secundum Baldum in tract. de commemor. famos. doctor. *Diplov. in Hugolino.*

(c) Inveni quod Azo & Hugolinus regulariter in palatio discordabant intantum, quod instigante diabolo semel Azo Hugolinum, cum descenderet de palatio potestatis, interfecit, & illa de causa Azo decapitatus fuit. *Diplov. l. cit. ex Baldi libello de commemorat. famos. doctor.*

(d) Item habetur ibi (*scilicet in Baldi libro de commemorat. famos. doctor., & dicit, se audivisse a domino suo, scilicet a Bartholo*) quod Accursius glossator ita reprehendit sæpe in glossis Hugolinum, tum quia ejus inimicus erat, tum quia ejus uxorem supponebat. Tandem tantum scivit tractare, quod fecit illum bandire de Bononia. *Diplovat. l. cit.*

(e) *Vid. Odofred. in auth. cassa. C. de Sacros. Eccl.*

VII. Hugolini mentio non rara est in monumentis Bononiensibus ab anno MCXCVII. ad MCCXXXII., ex quibus aliqua hic paucis indicabimus. Anno itaque MCXCVII sententiam dixit in causa, quæ erat inter Canonicos Ecclesiæ Bononiensis, & Azolinam comitissam quondam uxorem viri nobilis Gerardi de Amula, de decimis fundi Casulæ, quas Hugolinus Canonicis iisdem adjudicavit. Extant ejus causæ acta in archivo Ecclesiæ Bononiensis. (a) Idem anno MCIIC. XVII. Kal. Sept. deditioni Montis Belli cum procuratoribus, sive legatis communis Bononiensium interfuit, (b) pro more eorum temporum, quo vix ullum alicujus momenti negotium publicum agebatur, quin præsens adesset aliquis legum professor. Anno etiam MCCIII. Bononiensium legatus Florentiam profectus est, ut concordiam iniret inter utramque civitatem. (c) Erat cum Hugolino Bagarottus legum professor; de quo postea dicemus. Eodem anno legationem quoque apud Reginos suscepit, ut de fœdere sanciendo cum ea civitate ageret. (d) Anno insequenti Bononiensium prætor arbiter electus ab utraque civitate sententiàm dixit, qua fines agri Bononiensis, & Mutinensis constituit; qua de re acriter disceptatum fuerat. Præsens autem fuit huic judicio Hugolinus Presbyteri, cum Azone, (e) ut dubitare non liceat, quin utriusque opera tam difficile negotium adeo feliciter confectum sit. Vix enim credibile videtur, Reipublicæ Mutinensis rectores & proceres prætori Bononiensium concessisse arbitrium in causa finium regundorum inter utramque civitatem; idque tribuendum judico eorum solertiæ, cui id negotii a Bononiensibus demandatum fuerat. Idem Hugolinus adfuit cum anno MCCIX. Bononienses Medicinam, Argelatam, & Imolæ Comitatum Imperatori cesserunt; in qua quidem cessione, quam diu facere recusaverant, quoad fieri poterat, sua jura salva esse voluerunt; ita nimirum consulente Hugolino, & item Bandino Familiato illustri juris professore, qui præsens adfuit, quemque formulam ejus deditionis cum Hugolino scripsisse crediderim. (f)

VIII. Ipsum quoque arbitrum cum Bagarotto electum novimus ad annum MCCXVII. ut diffidia componeret, quæ erant inter commune Bononiensium, & Episcopum Henricum, de jure eligendi prætorem in castris agri Bononiensis Persiceto, Duliolo, Enzola, ac Ozzano, quæ ad Ecclesiam Bononiensem pertinebant. (g) Anno etiam MCCXX. cum nova diffidia inter Episcopum, & commune Bononiensium orta essent, jamque de iis tollendis ageretur, idque negotium Guizzardino legum doctori datum esset, ut cum Episcopo tractaret, cum is ad consilium referret, quibus conditionibus pax iniri posset, & conditiones consilio placuissent, publico decreto statutum est, standum esse iis conditionibus, de quibus Guizzardinus cum Episcopo convenisset; atque acta sunt præsentibus quatuor legum doctoribus, Hugolino Presbyteri, Jacobo Balduini, Bagarotto, & Guizzardino ipso; (h) in quibus ideo Hugolinum primo loco nominatum existimo, quod reliquis dignitate anteiret, doctoris nimirum insigniis ante alios ornatus.

IX. Illud denique Hugolino perhonorificum fuit, quod cum Honorius III. triennio jam Bononienses urgeret, ut statuta quædam contra scholarium libertatem edita abrogarentur, unus ille præ ceteris professoribus delectus est, qui ad Pontificem pergeret, ac tentaret Pontificis animum, num qua ratione flecti posset, & a sententia dimoveri: qua de re tota infra in Rofredo dicemus. Qui vero tam sæpe publicis negotiis gerendis adhibitus est, multo magis privatorum causis defendendis expeti debuit. Memorat Odofredus plures Hugolini cum aliis

(a) *Fascic. II. n. III.*

(b) In præsentia testium ad hoc rogatorum & vocatorum videlicet dn. Guidonis de Lambertino... Ugonis doctoris legum... Actum in castro Montis Velii. *Ext. in Reg. gross. A. p. 73. Qui autem hic dicitur Hugo doctor, idem in aliis tabulis ibidem existentibus p. 72. dicitur Hugo juris professor, qui profecto alius non est, ac noster Hugolinus.*

(c) *Extant ejus legationis acta in codice diplomatico mss. civitatis in bibliotheca Instituti Scientiarum.*

(d) *Extant hæc acta in Reg. gross. ad an. MCCIII.*

(e) *Ibid. in actis an. MCCIV.*

(f) *Ibid. in actis an. MCCIX.*

(g) *Ibid. in actis MCCXVII.*

(h) *Vid. in Guizzardino.*

aliis doctoribus forenses disceptationes, (a) & aliquas etiam Guilielmus Durantes in Speculo; (b) ut dubitari non possit, quin æque in schola clarus, atque in foro fuerit. S. Dominicum Ordinis Prædicatorum fundatorem anno MCCXXI. Bononiæ suis Fratribus ædes parantem pecunia juvit non exigua. (c) Ac biennio ante, nempe anno MCCXIX., cum Fr. Reginaldus domum pro iisdem Fratribus emeret, præsens scribendis tabulis adfuit Hugolinus; (d) quo declaratur ejus animi propensio in novum illum Ordinem, tunc Bononiæ nascentem.

X. Quo anno decesserit, non liquet. Anno MCCXXXIII. erat adhuc in vivis. Deinceps nullam ejus viventis memoriam reperire licuit. (e) Tumulatus est ad Divi Petri prope portam, quam Episcopalem dicebant, ut narrat ex Baldo Diplovataccius. Vivebat iisdem temporibus Hugolinus Presbyteri, alter ab hoc nostro legum doctore. Sed is etiam legum studia sequebatur; doctoris tamen honore numquam insignitus. Anno MCCXXI. judex erat Communis Bononiæ; (f) anno autem MCCXXIV. Januam profectus est cum Andreolo Bononiensi Januensium prætore. (g) Hunc esse puto, qui anno MCCXXXI. sub fornicibus palatii Communis Bononiensium occisus est, si vera narrantur a Matthæo de Griffonibus in annalibus Bononiensibus ad eum annum. (h) Utrumque Hugolinum præsentem habemus testamento Guidotti Basii in tabulis archivi Fratrum Minorum anno MCCXIII. scriptis. Ac primus in iis tabulis non aliter dicitur, quam *Hugolinus doctor legum*. Alter appellatur *Hugolinus nepos presbyteri Sanctæ Mariæ Rotundæ*. Celebris fuit presbyter hic, Huguccio appellatus: ejusque familia, quasi illo auctore, de Presbyteris, alias *del Prevede*, deinceps est dicta; ex qua sæculo XIV. plures doctores legum extiterunt. (i)

XI. Hugolinum legum doctorem vidit, audivitque Odofredus senem juvenis: plura enim habet, quæ se ab Hugolino accepisse, & didicisse dicit. (k) Numquam tamen dominum, ac doctorem suum appellat. Glossas scripsit in legum libros, quas excerpsit Accursius. Immo, ex Odofredi sententia, glossarum apparatus, quem Hugolinus dederat in Digestorum libros, optimus omnium, qui ea ætate prodierant, reputabatur. (l) Cum autem in interpretandis Authenticis, Codici insertis, earum brevitas illi aliquando displiceret; ipse aliquas ex corpore Authenticorum latius & uberius extraxit, quam fuerant ab Irnerio extractæ; ut ab Odofredo intelligimus. (m) Inter libros, quos anno MCCLXII. Bonajunta Peponis doctor Decretorum donavit Monachis S. Galgani Volaterranæ Diœcesis, erat *Infortiatum cum apparatu Dn. Hugolini*. (n)

XII. Scripsit etiam *Distinctionum* librum, cujus id initium fuit: *Munera alia sordida, alia honesta*. (o) Atque hic liber, ab antiquis magnopere laudatus, prostabat apud Stationarios Academiæ nostræ, ut quisquis ex legum studiosis ejus exscribendi copiam habere posset. (p) *Insolubilia* quoque *dn. Hugolini* in-

O dicat

(a) *Odofred. in l. momentaneæ. C. qui legit. person.*

(b) *Spec. tit. de libel. concept. §. utrum libellus. in fin., & tit. de sentent. & de his quæ ipsam sequ. §. qualiter. v. lex debet.*

(c) Anno MCCXXI. die lunæ VII. intrante Jun. Mag. Dominicus emit quamdam soli partem in eo loco ubi nunc est cœnobium Fratrum Prædicatorum Bononiæ computatis in pretio C. Libr. Bonon. quas dederat dn. Hugolinus doctor legum. Præsens adfuit ipse dn. Hugolinus. *Ex charta archivi Fr. Prædic. Bonon. C. I.*

(d) *Annal. Ord. Prædic. To. I. Append. col. 369. 371.*

(e) *An. MCCXXXIII. cum Bernardo Parmensi Decretalium glossatore præsens fuit transactioni initæ inter Canonicos Ecclesiæ Bononiensis & Fratres Cruciferos. Ex charta archivi Canonic. S. Petri. Fascic. III. n. 3.*

(f) Anno MCCXXI. die... Ego dn. Hugolinus Presbiteri judex Communis Bononiæ ex delegatione dn. G. de Pusler. potestatis Bon. sententiam dico pro Canonicis S. Victoris &c. *Ex charta archivi S. Jo. in Monte.*

(g) *Caffari Annal. Januen. Lib. VI. ad an. MCCXXIV. apud Murat. Rer. Ital. Script. To. VI.*

(h) *Math. Grif. Memor. Histor. Bonon. apud Murat. To. XVIII. col. 110. 111.*

(i) *Hæc indicavit. Cl. Montius.*

(k) Or Signori, Dominus Hugolinus reprobat istam rationem: non quod ipse scripserit in aliquibus scriptis: sed ego Odofredus audivi ab eo dum legeret Auth. istam. *Odofr. in Auth. ex causa. C. de liberis præter. vel exher.*

(l) *Odofred. in l. dotis causa. ff. soluto matrimonio.*

(m) *Vid. supra in Irnerio*, N. IX.

(n) *Vid. Append. N. XV.*

(o) *Diplovat. in Hugolino.*

(p) *Append. N. XIV.*

dicat Bernardus Montfaucon ab se visa in codice S. Gatiani Turonensis. (a) Hunc ait Diplovataccius jussu Friderici II. aptasse Authenticorum librum; & librum Feudorum post nonam collationem Authenticorum posuisse cum Constitutionibus ipsius Friderici II., & Friderici I., & aliquot etiam Conradi Imperatoris. Sed Odofredus, quo auctore hæc scribit Diplovataccius, id aliter narrat. Fridericum II. ait misisse doctoribus Bononiensibus constitutionem ab se editam favore Romanæ Ecclesiæ anno MCCXX. cum Imperialem coronam a Romano Pontifice accepisset, ut eam constitutionem sub congruentibus titulis Codici Justinianeo aptarent. Itaque cum doctores ea de causa ad Divi Petri convenissent, ubi suos habere conventus solebant, ad tit. *de Sacrosanctis Ecclesiis* post *l. privilegia* aptaverunt ejus constitutionis particulam, quæ est Auth. *Cassa*. (b) Similiter aliis locis, ut opportunum duxerunt, reliquas ejus constitutionis particulas Codici inseruerunt. Non igitur Hugolino id mandaverat Fridericus, sed universis doctoribus nostris, quemadmodum narrat Odofredus; & manifestum est ex ipsius constitutionis inscriptione, & prooemio, prout in libris antiquis manu exaratis habentur. (c)

XIII. Sed gravius erratum est a Diplovataccio, cum hunc doctorum conventum, ad inferendas Friderici leges Codici Justinianeo, habitum narrat Ticini, in Ecclesia S. Petri, non autem Bononiæ; quare & Hugolinum in Ticinensi Academia floruisse dicit. (d) Decepit Diplovataccium Baldus, qui hunc doctorum conventum Ticini habitum scribit ad Divi Petri in cælo aureo (e). Verum Baldus vel oscitanter legerat Odofredum, qui unus ex antiquis hoc factum narrat, vel non bona fide id gestum scripsit in Ecclesia S. Petri in cælo aureo; quod eum minime latebat, in Bononiensi Ecclesia Divi Petri actum fuisse. Neque ullam veri speciem habet, Fridericum II. ad doctores Ticinenses suas leges misisse, quorum nulla tunc erat celebritas. Vetus schola Papiensis, quam a Carolo Magno fundatam aliqui volunt, cum jamdiu deserta esset, florere iterum cœpit sub finem sæculi XIV., curante Galeatio Vicecomite; ac Baldus ipse ex primis fuit, qui ei famam conciliavit. Falsi ergo manifeste convincitur, cum doctoribus Papiensibus missam tradit Friderici junioris constitutionem Codici inferendam.

XIV. Quoad alias constitutiones Imperatorum ab Hugolino post Feudorum librum digestas, aliqua varietas est editorum librorum cum ineditis. In pervetusto codice Vaticano, (f) inter Friderici I. constitutiones, post Feudorum librum adiectas, unam reperio, quam in libris editis videre non licuit. Ea est de sportulis judicum, aliisque ad judicia pertinentibus; & data dicitur IV. die Decembris an. MCLXXVII. apud Auximum. (g) Hæc autem varietas, quæ est in anti-

(a) *Montfauc. bibliotheca bibliothecar. p. 1227.*

(b) Quando venit Imperator Federicus junior misit has constitutiones ad civitatem istam doctoribus legum, ut aptarent eas singulis legibus sub congruentibus titulis. Et ita fecerunt doctores, dum convenerunt in S. Petro: quoniam istam adaptaverunt ad legem istam. Postea quid fecerunt? Dominus Hugolinus post nonam *collationem* posuit librum feudalem, & omnes constitutiones Federici antiqui, & junioris, & aliquas Conradi Imperatoris. *Odofred. in Auth. Cassa. C. de Sacros. Eccles*

(c) Fridericus Romanorum ... & semper Augustus. Universis legum doctoribus, & scholaribus Bononiæ commorantibus salutem & gratiam suam. Ad honorem omnipotentis Dei, & Ecclesiæ Sanctæ suæ, in die, quo de manu sacratissimi Patris nostri H. Summi Pontificis suscepimus Imperii diadema, edidimus quasdam leges, quas præsenti paginæ fecimus annotari; per Imperialia vobis scripta mandantes, quatenus eas faciatis in vestris scribi codicibus, & de cetero legatis solemniter, tamquam perpetuis temporibus valituras. Sunt autem hæ leges: Ad decus, & decorem Imperii &c. *Ita legitur in vetusto codice membranaceo Regalis Collegii Hispanorum N. 275. Ita etiam in codice Pistoriensi, quem indicavit V. Cl. Fr. Antonius Zaccaria Societatis Jesu in Bibliotheca Pistoriensi pag. 15. In editis tamen ea constitutio inscripta legitur marchionibus, comitibus, cunctisque populis Imperatori subjectis, quibus necesse erat eas leges communicari, ne quem laterent.*

(d) Jussu Friderici II. adaptavit authenticorum librum, & librum feudorum, & post nonam collationem posuit librum feudorum... ex Odofredo in auth. cassa. & Baldo in prælud. feudorum. Floruit Papiæ secundum doctores in prælud feud. ubi dicunt quod Fridericus misit prædictas constitutiones ad civitatem Papiæ, & aliqui dicunt quod misit ad civitatem Bononiæ. *Diplovat. in Hugolino.*

(e) *Bald. in prælud. Feudorum.*

(f) *Cod. Vat. N. 1435.*

(g) *Vid. Append.*

antiquis libris, comprobat, esse verissimum id, quod Odofredus scripserat, nimirum, in paucis libris decimam collationem, quæ constabat ex libro Feudorum, & Friderici utriusque, atque Conradi constitutionibus, ita reperiri, ut ab Hugolino digesta fuerat. (a)

XV. Pancirolus Hugolinum non recte secernit ab Hugone Irnerii discipulo, quem obiisse dicit anno MCLXVIII. (b) Sed cum ex testimonio Odofredi narrat, Fridericum Imperatorem Bononiam misisse constitutionem suam, legibus Romanis inserendam, quoniam Odofredus Fridericum hunc juniorem appellat, Pancirolus de Friderico II. id interpretari debuit. Insano igitur anachronismo vivum facit Hugolinum regnante Friderico II, quem anno MCLXVIII. temporibus Friderici I. obiisse dixerat. Cum autem Hugolinum ab antiquo Hugone secernere nititur, cespitat magis: *Alii*, inquit, *duos Hugonem, & Hugolinum faciunt, qui Hugolinus Fontana cognominabatur*. Quis homo fuerit Hugolinus Fontana, hic quærere non vacat; sed quisquis tandem fuerit, si quidem fuit umquam, nihil illi commune fuit cum Hugolino Presbyteri, de quo hactenus disseruimus. Inter Hugolini auditores unum apprime celebrem novimus Jacobum Arditionis Veronensem, de quo postea dicemus.

XXXI.

BAGAROTTUS.

Miris modis dissentiunt recentiores bibliographi in hujus professoris nomine designando. Aliqui Vincentium Bagarottum (c) appellant; alii Dominicum Bagarortum. (d) Orlandius noster Bagarortum Gottifredi vocat. (e) Hæret, ut in aliis de hoc professore, ita & in nomine Cl. Mazzucchellius. (f) Sed unicum, & genuinum ejus nomen Bagarottus fuit; quod in multis libris impressis, librariorum incuria, in Bagerottum deflexit. In antiquis autem civitatis nostræ monumentis, quæ de illo admodum multa supersunt, non alio umquam, quam Bagarotti nomine appellatur.

II. Claruit is magis dum viveret, sive ob doctrinæ excellentiam, sive ob prudentiam in rebus gerendis, quam post mortem ob ingenii monumenta, quæ reliquit; quæ neque oppido magna sunt, neque ejusmodi, ut illum summis Jurisconsultis adjungant. Sed vivens tamen principem auctoritatis locum in patria obtinere debuit: neque enim alterum reperio ex doctoribus nostris, cui plura, & graviora negotia expedienda publice mandata sint. Atque id etiam, ni fallor, argumento est, Bagarottum patria Bononiensem fuisse; contra quam aliquibus visum est, qui alienigenam dixere. (g) Sed hic error ex eo ortus est, quod posteriori ævo Bagarotti familia e civitate nostra expulsa est, cum factionibus, & bellis civilibus agitaretur. (h) Atque ea quidem plures doctos viros Patavii protulit. (i) Quare pronum fuit, celebrem JCtum Bagarottum ei quoque civitati adscribere.

III. Alidosius eum dicit filium Sinenominis Gottifredi Gottifredii. (k) Sed unde id acceperit, more suo non indicat; ut nescias, quæ ei fides habenda sit. Ego vix ullam hic arbitror: est enim aliunde notus Sinenomen, legum doctor, filius Sinenominis, alias *Senzanome*, qui post medium sæculum XIII. erat in vivis; nec constat, ad ejus gentem pertinuisse Bagarottum. Neque ab-

(a) Post nonam collationem posuit librum feudalem; ... Sed pauci sunt, qui habeant ita ordinate in libris suis. *Odofred. l. cit.*

(b) *Pancirol. Lib. II. Cap. XVII.*

(c) *Fontana in biblioth. legal.*

(d) *Catalog. biblioth. Imperial.*

(e) *Orlandi Scrittori Bologn. V. Bagarotto.*

(f) *Mazzucchelli Scrittori Ital. V. Bagarotto.*

(g) *Pancirolus Gallum fuisse scribit l. II. c. XXIV.*

(h) *Bagarottos, cum Gbibellinæ factionis essent, Bononia expulsos narrat Gbirardaccius anno MCCLXXIV. Patavii consedisse. Gbirardac. To. I. p. 226.*

(i) *Facciolat.*

(k) *Alidos. Dottori Bolognesi in legge civile p. 39.*

surditas, & insolentia ejus nominis patitur, ut frequentius usurpatum putemus. Sed vidit oculatissimus Montius, unde hic error manaverit. Cum anno MCCXXXVIII. doctores legum, qui tunc Bononiæ agebant, consulti essent a reipublicæ moderatoribus de minuendis proscriptionum terminis, responsum ex scripto dederunt, apposito singulorum nomine, ut ex tabulis in archivo publico asservatis manifestum est. In iis cum Alidosius vidisset Bagarottum, deinde Sinenomen Guittifredi; postremum hunc Bagarotti patrem, crasso prorsus errore, existimavit. (a) Florere cœperat Bononiæ Bagarottus, Jo. Bassiani (teste Pancirolo) primum auditor, (b) anno MCC., quo primum ejus mentionem reperio in actis publicis civitatis. Ferrariam, Veronam, & Tarvisium legatus est eo anno Bagarottus, ut emeret a Salinguerra, & Petro de Remingarda ejus fratre, domos, quas Bononiæ habebant eo loci, ubi publicum civitatis palatium construendum erat. Est hic Salinguerra vir ille præpotens, & princeps factionis Ghibellinæ apud Ferrarienses; cujus pater Torellus, sive Taurellus, ad quem pertinuerant domus illæ, qnas Salinguerra, & Petrus ejus frater Bononiensibus vendiderunt. (c) Erat tunc Bagarottus judex Communis Bononiæ, quemadmodum appellatur in tabulis ea de re confectis, & in aliis etiam ad annum MCCII. scriptis. (d) Insequenti anno Ravennam profectus est, a nostris missus cum Guidone Lambertino, ut fœdus inter utramque civitatem firmaretur: quod feliciter actum est; scribendisque conditionibus Bagarottus ipse interfuit Ravennæ in ædibus Petri Traversariæ. (e) Ex eo anno ad annum MCCXVI. in actis publicis civitatis Bagarotti memoriam non reperio: privatorum tamen negotia curasse constat, ac præsertim Monachorum S. Stephani, & Canonicorum S. Joannis in Monte; ut ex tabulis, quæ in eorum tabulariis adservantur. (f)

IV. Cum anno MCCXVI. Bononiensium prætor Vicecomes monetam Bononiensem locaret, interfuit ante omnes Bagarottus legum doctor, non ut unus quilibet ex consilio civitatis, sed ut peritus legum, ne quid rei publicæ detrimenti accideret in ejusmodi contractu. Ac recte quidem tunc constitutam fuisse rem monetariam, pro ratione eorum temporum, non dubito; triennio enim post, anno scilicet MCCXIX., cum novi monetarii successissent, sacramento se obstrinxerunt, ut monetam *bonam*, *& legalem* conflarent ad eum modum, quo fieri consueverat Vicecomite prætore. Nondum tunc Bononiæ aurum, aut argentum purum cudi, ac feriri cœperat. Unciis novem cum quadrante cupri optimi miscebantur unciæ duæ cum tribus quadrantibus argenti; atque ex hac massa solidi XLVIIII., & VI. denarii conflabantur, idest, denarii DXCIV., solidus enim denariis XII. constabat. Itaque ex ejus mixturæ massa, quæ esset unius libræ pondo, moneta conflabatur, quæ valebat libras Bononienses duas, solidos novem, denarios sex. Semper enim hæc fuit libræ Bononiensis ratio, ut constaret XX. solidis, & solidi denariis XII. Sed hæc obiter; non frustra tamen: hinc enim lux aliqua affulget ad valorem libræ Bononiensis, qui olim erat, intelligendum. (g)

V. Ad

(a) Dominus Zacharias Gualingui. dn. Johannes Petri Michaelis. dn. Acursus. dn. Rolandus de Gisso. dn. Bagarotus. dn. Zenzanome dñi Guitifredi. dn. Ugo de Atrio Dei. dn. Odofredus. dn. Jacobinus de Tebaldis. dn. Bonaventura de Savignano. predicti omnes Domini legum excepto dño Bagaroto pronunciando consuluerunt & sententiaverunt in communi concordia ac voluntate quod terminus condemnationum possit abreviari occasione arbitrii Potestatis ipse autem dn. Bagarotus consuluit quod terminus non possit abreviari nisi expresse fiat de termino statuti mensis. A. D. MCCXXXVIII. indict. XI. die XIII. ex. Octo. *Ex tabul. archiv. pub. Bonon. quas Indicavit Clarissimus Montius.*

(b) *Panciról. l. cit.*

(c) *Ex tabulis pluribus in Reg. Nov. p. 96. 97.*

(d) *Extant in archivo S. Jo. in Monte.*

(e) *Extant in Codice diplomat. Civit. Bonon. mss. in bibliotheca publ. Instituti Scientiarum.*

(f) An. MCCII. Dn. Pascensipauperem & Dn. Bagarotus judex *præsentes cuidam instrumento Canonicorum S. Joan. in Monte.* An. MCCVI. Dn. Bandinus doctor legum & Dn. Bagarotus doctor legum *præsentes item instrumento emphyteusis Azonis Abbatis S. Stephani. Extat utraque charta in archivo S. Jo. in Monte. Est alia charta mutila, sed quæ tamen omnino scripta videtur circa initium sæculi XIII., qua continentur acta quædam in causa Monachorum S. Stephani coram* D. Jacobo Abbate S. Proculi & mag. Johanne decretista & mag. Vernatio a Dn. Papa judicibus delegatis presentibus dn. Bagaroto & dn. Guidone Boncambii. *Extat in archiv. S. Steph., nunc amplissimi Senatus Bononiensis.*

(g) Monetam bonam & legalem faciam...,

V. Ad Bagarottum redeo, cui anno MCCXVII. cum Hugolino Presbyteri arbitrium delatum est, ut gravissima dissidia componeret, quæ erant inter Commune, & Episcopum Bononiensem, ob jurisdictionem, quam Episcopus in castris Persiceti, Dulioli, Enzolæ, & Olzani liberam sibi esse debere contendebat, ut in iis locis prætorem ipse creare posset; Commune autem Bononiensium repugnabat. (a) Hæc autem fiducia utriusque partis in Bagarotium, & Hugolinum satis ostendit, quod hominum judicium esset de eorum æquitate, & prudentia. Biennio post cum Guidone Alberici, & Ranfredo legum doctore Pistorium legatus est a Bononiensibus, ut pacem inirent cum ea civitate; & agrum Sambucanis ereptum a Pistoriensibus, propterea quod Bononiensibus se dediderant, restitui curarent: quod optimo successu actum est, & pax inter utramque civitatem firmata, & Sambucæ incolis agri restituti, ex sententia Hugolini Ostiensis Episcopi, quemadmodum cum Bagarotto, aliisque Legatis Bononiensium constitutum fuerat. (b)

VI. Eum quoque interfuisse reperio anno MCCXX. cum Conradus Metensis, & Spirensis Episcopus, Friderici II. legatus, Bononienses absolvit a sententia Episcopi Taurinensis, qua grandi pecuniæ summa multati fuerant ob occupatum Imolensem comitatum: (c) & anno item MCCXXVII. præsens adfuit cum promulgaretur ejusdem Friderici constitutio, qua abrogabantur quæ ab ipso in Bononienses, præsertim de abolendis scholis, decreta fuerant. (d) Deinceps ad annum usque MCCXXXVIII. nihil de Bagarotto occurrit in monumentis Bononiensibus. Anno MCCXLII. præsentem reperio transactioni cuidam inter Jacobum Guidonis Lambertini, & Isnardum Abbatem Sancti Stephani. (e) Neque diutius multo post annum illum vixisse existimo; quem admodum senem jam fuisse oportet, siquidem jam inde ab anno MCC. Bononiæ florere cœperat.

VII. Filios Bagarotti novimus Conradinum, (f) & Manentem, (g) ex antiquis tabulis; ex quibus etiam constat, Bagarotti posteros, quoad Bononiæ fuerunt,

& tres uncias minus uno quarterio argenti mittam & VIIII. uncias & unum quarterium de ramo. & XLVIIII. solid. & VI. denar. de denariis modenatis per libram Bonon. ponderatam faciam secundum consuetudinem monete facte tempore dn. Vicecomitis potestatis &c. *Ex actis pub. civit. in Reg. grof. ad an. MCCXIX. pag.* 350.

(a) An. mil. ducent. septimodecimo die octava exeunte Decembri congregato consilio... major pars cujus consilii & dn. Guido de Canossa potestas Bononie constituerunt dominos Graidanum & Ugolinum Aldrevandi procuratores communis Bonon. ut nomine & vice ipsius communis promittant dn. Episcopo Bonon. sub pena C. marcarum argenti. & recipiant promissionem ab eodem Episcopo sub eadem pena de stando obediendo & ratum habendo laudo & arbitrio dn. Bagarotti & dn. Ugolini LL. doct. de discordia que erat inter ipsum commune super election. pot. faciendis vel non faciendis in terris in quibus dicitur ipsum Episcopum habere jurisdictionem... *Reg. groff. p.* 332. *t.*

(b) An. dn. MCCXVIIII. Kal... indict. sept. In Ecclesia S. Zenonis de Pistorio presentibus dn. Bagarotto legum doctore dn. Guidone Alberici ambaxiatoribus communis Bonon. & dn. Ranfredo legum doctore... Nomina illorum civitatis de Pistoria qui juraverunt ut in prædicto Brevi legitur.... Ad audiendam sententiam d. Ugolini legati secundum tenorem & formam & tractatum habitum inter ipsum dn. Ugolinum & dn. Bagarottum & dn. Guidonem Albrici nomine communis Bonon....

Lata est sententia Hugolini Ostiensis Episcopi die XVI. Aug. ejusdem anni, & anno sequenti die septima intrante Aprili in palatio Episcopi Pistoriensis petitur, ut Pistorienses restituant possessiones hominibus de Sambuca qui propter guerram venerant ad partes Bononiensium secundum formam sententie dn. Ugolini Episcopi Ostiensis. *Ex actis pub. in Reg. groff. ad an. MCCXIX. & MCCXX.*

(c) *An. MCCXX. Kal. Septembris. Conrados Metensis & Spirensis Episcopos, Friderici II. legatus, Bononienses absolvit* a banno in quo positi fuerant ab Episcopo Taurinensi *præsentibus Bagarotto legum doctore, Guidone Boncambii, Gerardo de Butrio, Guizzardino doctore legum, Guidone Tantidenarii, aliisque. Reg. grof. p.* 436. *t.*

(d) *Vid. Append.*

(e) *Ex tabulis eo anno scriptis, quæ sunt in archivo Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis.*

(f) *Anno MCCXXXIV. in consilio speciali populi Bononiensis, quod credentiæ dicebant, occurrit* Conradinus dñi Bagarotti. *Ext. in Reg. Nov. Indicavit Cl. Mutius.*

(g) An. MCCLXXII. D. Manente qu. dn. Bagarotti leg. doct. infirmus fecit suum testamentum die XII. ex. Decemb. in capella S. Michaelis de Lebroxeto &c. *Ex Memorial. Com. Bonon. Indicavit idem V. Cl.*

runt, de Contadis esse appellatos. (a) Ubi autem cum Lambertacciis proscripti in Patavinam civitatem recepti sunt, ex Bagarotti JCti nomine cognomentum sumpsisse videntur, vetere relicto, quod Bononiæ gesserunt: ut enim cum Bononiæ essent, vix umquam Bagarotti sunt dicti; sic numquam, ubi Patavium concessere, Conradorum agnomen usurparunt.

VIII. Scripta, quæ Bagarottus reliquit, quæque ad nos pervenerunt, haud multa sunt, ut supra diximus. Ostendunt, illum maxime in judiciis & foro versatum fuisse. Scripsit enim tractatum *de reprobatione testium*, qui editus est in Oceano Juris. (b) Scripsit etiam tractatum *de exceptionibus dilatoriis, & declinatoriis*, qui ibidem editus est. Fatetur autem initio ejus libri, se illud opus suscepisse suadente nobilissimo socio Jacio Parisiensi, & Archidiacono, & Patre suo. (c) Sed hic videtur mendum esse in libris editis; nec manu exaratos reperire licuit, qui dubium tollerent. Constat autem, socios appellari consuevisse a doctoribus auditores suos honoris causa; quare dubium non est, quin Jacius iste Bagarotti discipulus fuerit. Sed num idem homo sit, quem & Archidiaconum, & Patrem suum vocat, incertum reputo.

IX. Guilielmus Pastrengus, in paucis, quos commemorat legum professores, qui ad ætatem suam floruerunt, Bagarottum non omittit; & tractatum ab eo scriptum recenset, qui appellatur *Cavillationes Bagarotti*: (d) quem Bagarotti tractatum memorat etiam Diplovataccius, (e) aliique. Edidit Ubertus de Bonacurso librum *de præludiis causarum*, Bagarotti cavillationibus quam simillimum. Uter eorum plagii crimine teneatur, Deus novit, ut inquit Joannes Andreæ. (f) Scripsit etiam *de judicis recusatione*, & tractatum, qui incipit: *Ab accusatore*, quem deperditum ait Pancirolus. Sed fortasse unus atque idem tractatus Bagarotti, diverso titulo designatus, pro diversis tractatibus habitus est.

X. Lipenius in Bibliotheca Reali Juridica Bagarotti glossas memorat Bononiæ editas anno, ut ipse ait, MDLXXXVII.; quem librum, si quis quærat, facilius delphinum in silvis, aprum in fluctibus reperiet. Legerat nimirum apud Alidosium, & Orlandium scriptas a Bagarotto glossas in legum libros; quod verissimum est. Atque has glossas, quarum vix tenuis memoria nunc restat, nescio quo mentis errore, Bononiæ typis editas scripsit. Simile aliud Lipenio erratum excidit, cum Bononiæ anno MDXIX. typis editas scripsit glossas Irci Beccarii, qui numquam inter homines, nedum inter professores nostros fuit, & Henrici de Baila, cujus glossæ, nisi si quæ forte Accursianis permixtæ sunt, multis ab hinc sæculis perierunt; ut alio loco diximus.

GUIZ-

(a) An. MCCLXXIII. D. Jacobina filia Gerardi Abatisi & uxor qu. dn. Manentis qu. dn. Bagarotti de Coradis. *Ex Memor. Com. Bon. In libris quoque expulsoram inter Lambertaccios recensentur* Simon, Zoannes, Jacobus qnd. Coradini de Coradis. *Vidit Cl. Montius.*

(b) *Tom. III. P. II. p. 128., & To. IV. p. 298.*

(c) Precibus & instantia nobilissimi socii Domini Jacii Parisiensis, & Archidiaconi, & Patris mei, ego Bagarottus Professor Juris Civilis paucis verbis expono.

(d) Bagarottus unus ex juris civilis professoribus, cautis implicitus, libellum edidit, *cujus* titulus, qualis in agendis litibus fuerit, præstat *indicium*: cavillationes namque Bagarotti *nuncupatur*. *Guil. de Pastr. de orig. rerum p. 15.*

(e) *Diplovat. in Bagarotto.*

(f) Bagarottus libellum composuit, & incipit: Precibus & instantia: & tractatum, qui incipit: Ab accusatore. Composuit & secundum, cui cavillationum nomen imposuit: & incipit: Cum periculosum sit mihi: & de judicis recusatione premittit. Scias tamen hoc quasi per omnia idem opus ad literam cum opere Uber de Bonacur. de quo sequitus, quod aliquis horum fur fuerit. Quis autem fuerit, relinquamus illi, cujus est furta punire alterius: igitur nomen quoad illud opus expressum pro utroque sufficiat. *Jo. Andr. in addit. spec. in proœm.*

XXXII.

GUIZZARDINUS.

FLoruit cum Bagarotto Guizzardinus legum professor, ætate sua celebris. Ejus mentio non infrequens est in actis publicis civitatis nostræ, ac præsertim ad annum MCCXX., quo semel & iterum a Communi Bononiensium ad Episcopum civitatis cum undecim sapientibus missus est, ut cum illo de pace ageret. Erat ille graviter offensus ob turbatam jurisdictionem, & Ecclesiasticam immunitatem violatam; qua de causa anathematis sententiam dixerat in prætorem, & consilium universum. Quam vero feliciter hoc negotium a Guizzardino confectum sit, narrant Historici nostri. (a) Damus in Appendice ejus rei monumentum ex actis publicis petitum. (b) Eodem anno cum aliquot aliis legum professoribus, & nobilissimis civibus præsens adfuit, cum a Friderici II. legatis civitas nostra in gratiam ejus Principis recepta est, condonatis pœnis, ad quas ex ejus sententia teneri dicebantur. (c) Obstrinxerat Guizzardinus suam fidem Academiæ nostræ, juramento ex solita forma concepto, anno MCCXVI. (d) Post annos sex finem vivendi fecit Idibus Septembris, anno scilicet MCCXXII., ut ex Necrologio S. Joannis in Monte intelligimus, ubi ad illum diem ejus obitus notatur: *Ob. dn. Guizardinus ll. doct. fr. nr. cujus anima vivat in Christo. anno MCCXXII.* Aliqua scripsit Guizzardinus, quæ jamdiu perierunt, aut jacent in tenebris. Erant hæc cum aliquot aliis libris, quos magister Guilielmus Remensis, Laudonensis, & Pontisarensis Canonicus Bononiæ habebat pignori obligatos apud argentarios. (e)

XXXIII.

JACOBUS BALDUINUS.

EX innumeris auditoribus, qui in Azonis schola eruditi sunt; haud scio, an quisquam Jacobo Balduino præstiterit. Natus est Bononiæ, sæculo XII. ad finem vergente, ex familia, quantum conjicere possumus, clara & nobili. Ab Ostiensi, qui ejus discipulus fuit, Jacobus de Balduino appellatur: (f) ex quo apparet, Balduini filium fuisse; nec audiendus est Alidosius, qui Joannis filium dicit. (g) Appellatum quoque ait Alidosius Jacobum de S. Barbatiano, quod ejus domus esset prope S. Barbatiani Ecclesiam. Sed hanc appellationem Jacobo tributam nullibi reperio. Cl. Montius, quem nihil latet ex antiqua historia Bononiensi, & Balduinum Jacobi patrem, & Joannem ejus fratrem, quem Alidosius pro patre dederat, & Januensem sororem ex antiquis tabulis perspectos habet. (h) Cum jus civile cum Azone didicisset, eo adhuc superstite, docere cœpit, magno scholarium plausu. Fecit autem id, quod novi doctores interdum solent, qui magnis ausibus ad famam nituntur, ut præ suis magistris se efferant, & eorum opiniones vel aperte improbent & rejiciant, vel non satis tuto sequi se posse existiment, nisi novis rationibus ab se excogitatis suffulciant & muniant. Fertur itaque Jacobus Balduinus Azoni magistro suo palam obtrectatus,

(a) *Ghirardac. Histor. Bonon. Lib. V. p. 132.*
(b) *Vid. Append. In actis an. MCCXX.*
(c) *Ghirardac. l. cit. p. 130.*
(d) *Vid. Append.*
(e) Unum librum scriptorum dn. Guizardini super Codice *cum aliis libris redimit* mag. Bernardus de Virgiliacho procurator mag. Guilielmi Remensis, Laudonensis, & Pontisarensis canonici *a Bonsignoribus argentariis anno MCCXCIII.*, *de quo vid. Append. N. XV.*
(f) *Osti. tit. de pactis. §. quæ sunt divisiones.*
(g) *Alidos. Dottori Bolognesi p. 92.*
(h) *In consilio Populi Bonon. quod credentiæ appellabant, anno MCCXXXIV. occurrit* dn. Johannes frater dn. Jacobi Balduini. *Extat in archiv. pub. in Reg. novo. Item in Memorialibus Communis Bonon. ad an. MCCLXXIII. occurrit* dña Januensis filia qnd. dn. Balduini, soror dn. Johannis Balduini, uxor quondam dn. Alberti Galli de Gallutiis. *Indicavit. Cl. Montius.*

ctatus, ejus sententias multo liberius rejecisse, quam tanti viri dignitas ferre potuisset; immo & falsæ doctrinæ notam eidem audacter injecisse: (a) quod adeo Azonem commoverit, ut ira percitus, impudentis mendacii illum accusaverit, & ingratum discipulum mentiri, publice proclamarit. (b)

II. Quo tempore docere cœperit, discimus ex formula juramenti, quo se obstrinxit, non habiturum se alibi scholas Jurisprudentiæ, quam Bononiæ. Id anno MCCXIII. (c) actum est, septennio ante, quam Azo finem vivendi fecerit. Hinc palmaris error Catelliani Cottæ, & Marci Mantuæ (d) refutatur, qui, Jacobum Balduinum annis aliquot post Accursium floruisse, scripserunt. Adeo enim Jacobus Balduinus post Accursium non vixit, ut eum potius præcesserit. Alidosius Jacobum Balduinum scribit a scholaribus ad docendum electum fuisse: quod sæpe jam diximus alienum esse ab usu eorum temporum. Expetitum autem maximopere a scholaribus non dubito; & eo temporis interstitio, quod fluxit inter obitum Azonis, & Accursii celebritatem, aut reliquos professores ab eo superatos, aut eum a nemine superatum existimo. Itaque principem Jurisprudentiæ scholam, quam post Irnerium nobilitavit Bulgarus, & post Bulgarum moderatus est Joannes Bassianus, post Joannem Bassianum Azo, eamdem Azonis successor tenuit Jacobus Balduinus. Atque hanc doctorum successionem in eadem schola sæpe extollit Odofredus. Sic autem fuisse dicitur in docendo assiduus Jacobus Balduinus, ut ne ruri quidem cessare consueverit. Sed Felinum, & alios, qui id narrant, decepisse videtur locus quidam non recte intellectus ex Summa Ostiensis. Videntur enim, pro facto id accepisse, quod Ostiensis fieri potuisse finxerat. (e)

III. Sed Jacobus etiam in foro & judiciis, nedum in schola, plurimum valuit; nec minima ejus prudentiæ opinio fuit. Eo factum est, ut Januenses illum in potentissimæ civitatis suæ prætorem in annum MCCXXIX. elegerint, qui sæpe consueverunt ex nostris primariis civibus præstantes viros ad illud munus assumere, uti fuerunt Lambertinus Guidonis Bualelli, (f) Andreolus, (g) Brancaleo Andalonis, (h) qui paulo ante Jacobum Balduinum Jannensem præturam gesserunt, & alii plures deinceps, de quibus in Annalibus Jauuensium, a Caffaro scriptis, fit mentio. Atque ob eam electionem putavit jure ab scholis abesse posse, ut notat Odofredus (i). Sed tamen Jacobo Balduino prætura Januensis minus prospere cessisse dicitur. Cum enim patricium quemdam virum ex primoribus civitatis ob atrox facinus suspendio necari jussisset, contra municipales Januensium leges, quæ in nobiles cives non laqueo, sed gladio animadverti mandabant; exauctoratum dicunt prætorem, & nova lege cautum a Januensibus, ne quis in posterum, qui esset legum doctor, civitatis prætor crearetur: (k) Jacobum enim sciebant, utpote legum peritissimum, probe intelligere, in atrociotibus criminibus tas esse leges ipsas transcendere, (l) quod illi

ægre

(a) D. Jacobus Balduinus, qui multum persequebatur doctorem suum dominum Azonem. *Odofr. in l. filium. C. familiæ hercifcundæ.* Dixit dn. Azo... Dominus tamen meus (*nempe Jacobus Balduinus*) contradicebat, & dominum Azonem lapidabat de hoc. *Id. in l. idem Pomponius. ff. de dolo malo.* Or segnori glossavit hic Azo unum, de quo dominus meus scandalizavit eum ab initio diei usque ad occasum, accusans eum etiam de hæreti, dicens, quod falsum dicebat. *Id. in l. bonorum possessio. C. qui admitti ad bon. poss. non pos.*

(b) *Odofred. in l. scripturæ. C. de fide instrum. Vid. supra in Azone, N. XI.*

(c) *Vide Jacobi Balduini sacramentum in Appendice.*

(d) *M. Mant. epit. vir. illustr. n. 145. Catel. Cotta recenfio jur. interpret. v. Jacobus Bald.*

(e) *Ita suspicatur Cl. Montius. Est autem Ostiensis locus:* Tamen non facio vim in hoc, sed in studio. Quid enim si D. Jacobus de Bald. hodie viveret, & transferret se ad aliquod castrum ex causa, & ibi solum doceret, numquid relinquens studium Bononiæ, quia magis crederet cum ipso proficere, quam cum aliis præbendam suam haberet? Credo quod sic. *Osti. ad c. tuæ fraternitatis. de cler. non resid.*

(f) *Hic præter Januensium fuit anno MCCXVIII. MCCXIX. MCCXX. Ex annalibus Caffari ad eos annos.*

(g) *Anno MCCXXIV. Ibid.*

(h) *Anno MCCXXV. Ibid.*

(i) Dominus meus Jacobus Balduinus dum fuisset electus in potestatem civitatis Januæ, auctoritate hujus legis, recepit dictam potestariam, & cessavit in studio per biennium. *Odofred. in l. lecta. ff. de rebus creditis.*

(k) *Pancirol. ex Alberico.*

(l) *Innoc. IV. in c. 1. de consit. apud M. Mant. in epit. n. 145.*

ægre patiebantur. Itaque illum ajunt Bononiam reversum, & scholæ, ac foro restitutum.

IV. Hæc ex Alberico Pancirolus; quæ nullam, meo judicio, fidem merentur. In Januensium annalibus a Muratorio editis altum de his silentium reperio. Magnis vero laudibus effertur Jacobus Balduinus ob præturam egregie administratam; nam civitatis tranquillitati, & civium concordiæ diligenter prospexit, fœdera cum aliis civitatibus reipublicæ utilissima sanxit, commercium maritimum sedulo curavit; adeo autem in publico consilio assiduus fuit, ut non solum interdiu, sed quandoque ad multam noctem absque cibo publicis negotiis pertractandis intentus vigilaverit. Quam autem grata fuerint civitati universæ hæc optimi prætoris officia, tunc manifeste apparuit, cum ei uni potestas facta est reformandi, & in novam formam redigendi populi Januensis leges & statuta: quod ab ipso diutina, & solerti opera perfectum est. Verum hoc Januensium favore animatus, cum non diffideret, posse sibi in posterum annum præturam prorogari, jamque illum constaret totis viribus in eam rem niti, & electores de eo retinendo deliberarent, excitato populari tumultu, quod ea res contra jus fasque esse videretur, successorem dari oportuit. Hæc, uti gesta sunt, in annalibus Januensium a Caffaro narrantur: (a) quorum auctor accuratus & diligens, quamquam Jacobum Balduinum, ob præturam optime gestam, non perfunctorie laudat; non dissimulat tamen nimiam quamdam ejus vel de minimis quibusque rebus sollicitudinem & anxietatem, quæ gravis & incommoda erat populi primoribus, ceterisque delectis viris, cum quibus de republica agi oportebat: (b) neque etiam libenter auditum esse narrat, quod illi emendandorum statutorum provincia delata est; qua de re maximum fuisse tumultum dicit. (c) Sed nihil hic de viri nobilis supplicio, nihil de lege populi Januensis, qua vetaretur, ne quis deinceps legum doctor ad præturam accerseretur. Quam quidem legem Januæ latam non existimo ea etiam ratione, quod, post Jacobum Balduinum, præturam aliquando tributam Martino Fanensi illustri legum doctori, compertum est.

V. Pancirolus Jacobum Balduinum traducit etiam tamquam malum civem; qui Bononiæ cum esset, ingenti civium studio, creatus decurio, accepta pecunia, adversus Commune Bononiensium causam privati cujusdam defenderit. Cum autem a Guilielmo de Posterla, qui tunc præturam Bononiensem gerebat, inofficiosæ actionis argueretur, respondisse fertur, id se pro consuetudine civitatis fecisse. Sed Odofredus, (d) a quo hæc Pancirolus accepit, non probat quidem eam consuetudinem, quæ Bononiæ inoleverat, ut legum doctores, & advocati, qui essent in Consilio civitatis, adversus civitatem ipsam patrocinia causarum susciperent; sed id Jacobo Balduino nominatim vitio non vertit, nec eum dicit ingenti studio civitatis electum decurionem. Non egebant doctores, Odofredi ætate, populi suffragio, ut in Consilium cooptarentur: semper enim eorum ratio habita est; & doctores omnes, cum legum, tum decretorum, tamquam præcipui cives reliquis sapientia præstantes, locum ante omnes, & quidem supra numerum, obtinebant in Consilio civitatis. (e) Ob hanc causam tolerari posse videbatur ea consuetudo, ut aliqui doctores, pro re nata, causas privatorum contra rempublicam quandoque defenderent. Quoniam autem gra-

P tuitum

(a) *Caffari Annal. Januen. Murat. rer. Ital. Script. To. VI. col. 456. 457.*

(b) Officiales, & Consiliatores, & vocatos ad Consilia... tam pro minimis, quam pro magnis contra voluntatem ipsorum, non distinguendo inter diem & diem, nec inter horam & horam, fecit pluries jejunare. *Ibid.*

(c) Tamen ex eo, quod fuit constitutus emendator, maximus rumor fuit. *Ibid.*

(d) Dum commune Bononiæ haberet causam cum aliqua privata persona de aliqua re, & statuisset ei terminum ad ostendendum quomodo esset sua; illa privata persona ivit ad dominum Jacobum Balduinum, & dixit eum ad dominum Guilielmum de Postilla, *(l. Posterla)* & Dominus Jacobus dixit: veniamus coram eo. Unde dominus Guilielmus interrogavit dominum Jacobum Balduinum si erat de consilio. Qui respondit, quod sic. Et ipse dixit ei: quomodo venistis ad advocandum contra commune Bononiæ? Dixit Dominus Jacobus Bald. quia consuetudo admittit. Sed non bene excusavit se. *Odofred. in l. si qui fisci. ff. de postulando.*

(e) Civitas Bononiæ habet duo millia consiliariorum exceptis doctoribus. *Odofred. in l. jus autem. ff. de justi. & jur.*

tuitum patrocinium nemini præstare tenebantur, non propterea culpandi erant, quod a suis clientibus pecuniam acciperent. In re igitur non satis sibi perspecta cespitavit Pancirolus.

VI. Sed Jacobum Balduinum bonum civem fuisse reputatum, & patriæ cum primis studiosum, facile intelligi potest ex paucis, quæ supersunt, eorum temporum monumentis, & actis publicis civitatis. Constat enim, rebus publicis administrandis assiduam operam ab eo impensam annis multis, ab anno scilicet MCCXIII. ad MCCXXXIII. (a) Post annum MCCXXXIII. nullibi ejus memoriam in nostris monumentis reperio. Vixit tamen ad annum usque MCCXXXV., quo anno ejus obitus in Necrologio Sancti Salvatoris adnotatur ad diem XII. Kal. Maji. Non igitur ætatem produxit usque ad annum MCCXL., ut aliqui scripserunt. (b) Alidosius sepultum ait e regione Ecclesiæ S. Barbatiani secus viam, indeque amotum tumulum post annos multos, quod ejus moles, coangustata via, iter publicum minus commodum efficiebat. (c)

VII. Num quos filios reliquerit Jacobus Balduinus, mihi incompertum est. Alterum Jacobum Balduinum reperio, qui aliquanto serius vixit. Is etiam legum studia secutus est, non tamen doctor creatus; ac judex tantum fuit. Ex eadem familia cum Jacobo legum doctore editum existimo, ejus fortasse nepotem. Is anno MCCLXXVII. a prætore Bononiensium, ex consilii sententia, cum Nicolao Avenzonio item judice, delectus est, ut de pace tractaret inter Opizonem Estensem marchionem, & Bonifacium Archiepiscopum Ravennatem. (d) Atque ejus non semel mentio est in libris Historiarum Bononiensium. (e) Sed hæc obiter. Jacobi legum doctoris mortem deflevit Petrus de Vineis in epistola, quam ad universos juris professores ob eam causam dedit. Edita est cum hoc titulo: *De morte Jacobi Baldewini*. (f) Dicitur autem Jacobus *unicus*, *& singularis homo in terris*, *in quo velut in proprio sinu leges convenerant*, *& vivebant*: *eloquentiæ jubar*, *& consilii plenitudo sedebat*. Haud scio, an quidquam honorificentius de Jacobo Balduino dici potuerit. Tribuitur hæc epistola Petro Blesensi; & revera cum aliis hujus auctoris epistolis edita est in bibliotheca Patrum, & a Gussanvilleo seorsim cum reliquis operibus Petri Blesensis. (g) Sed non recte omnino: neque enim lugere poterat obitum Jacobi Balduini Petrus Blesensis, qui annis pluribus ante illum obierat.

VIII. Jacobus plurimos habuit discipulos; quorum celeberrimi fuerunt Odofredus, & Ostiensis, qui magistrum sæpe laudant, ejusque opiniones sequuntur. Baldus excellentissimum doctorem vocat, (h) eique assentitur Bartholus, (i) aliique veteres legum interpretes. (k) Illud autem singulare, quod de illo narrat Diplovataccius ex Petro de Bellapertica; eum nempe noctem unam egisse insomnem ante aram Deiparæ Virginis, ut Deus sibi solutionem ostenderet antilogiæ, quam in lege quadam deprehenderat; in qua lege interpretanda vel ipsi Accursio aqua hærebat. (l) Sed Diplovataccium deceptum arbitror, nec

bene

(a) *An. MCCXIII. interfuit locationi quorumdam Bonorum Communis Bononiæ cum Guidone Bonesmilii II. doctore*. Ex Reg. gross. p. 318.
An. MCCXX. præsens fuit cum a legato Friderici Imperatoris civitas in gratiam recepta est. Ex Ghirardac. Histor. Bonon. Lib. V. p. 130.
Eodem anno Jacobus cum aliis sapientibus viris delectus ad pacem cum Episcopo firmandam. Alia de genere hoc occurrunt in actis publicis civitatis usque ad annum MCCXXX., quæ brevitatis causa omittuntur.

(b) *Ghirardac. Lib. V. p. 163.*

(c) *Alidos. Dottori Bolognesi p. 92.*

(d) An. Mill. ducent. LXXVII. indict. quinta die septima intrante Madio dn. Aldigerius de la Senaza potestas Bonon. ... de voluntate Communis Bonon. ... constituerunt discretos viros dn. Nicolaum de Avenzonibus & dn. Jacobum Balduinum judices & ambaxatores Communis Bonon. absentes procuratores ad tractandum de pace inter dn. Bonifacium Archiep. Rav. & suos sequaces & dn. Opizonem Estensem & Commune Ferrariæ &c. *Ex charta archivi Ecclesiæ Metropolit. Raven. N. 6434.*

(e) *Vid. Ghirardac. Histor. Bonon. p. 252. 254. 270. 317. &c.*

(f) *Petri de Vineis epist. Lib. IV. ep. IX.*

(g) *Est inter epistolas Petri Blesensis ep.* CLXXVI.

(h) *Bald. in l. vacuatis. C. de decurion.*

(i) *Bart. ad S. C. Turpil. §. Inspectis.*

(k) *Petr. Bouterius in lect. artis notar. rubr.* 141. 142. *Alberic. in l. lecta. ff. si cert. pet.*

(l) *Diplovat. in Jac. Bald.*

bene assecutum esse sententiam Petri de Bellapertica. En Diplovataccii verba in Jacobo Balduino: *De isto dicit Petrus Bellapertica in l. Julianus. ff. qui satisdare cogantur, quod glossa (l. glossator) quando glossabat illam legem, non habebat notitiam illius legis. Sed Jacobus Balduinus, doctor suus, vigilavit una nocte coram altare B. Mariæ, ut Deus daret solutionem illius contrarii, & non vidit postea in allegata lege. Sed si ante glossavit, dico, quod glossa bene dicit, sed nescit, quia verum dicit, sicut qui cantavit per naturam.* Hæc Diplovataccius; qui Jacobo Balduino tribuit id, quod Jacobo de Ravanis tribuendum fuerat. Hunc enim præceptorem habuit Petrus de Bellapertica, non autem Jacobum Balduinum, qui extremum diem obiit, cum nondum, ut opinor, Petrus de Bellapertica natus esset. Sic itaque scripsisse arbitror Petrum de Bellapertica *Jacobus doctor meus;* quod cum referret Diplovataccius, existimans, illum esse Jacobum Balduinum, imprudenter scripsit *Jacobus Balduinus doctor suus*. Si typis edita essent integra Petri de Bellapertica in Digestorum libros commentaria, conjecturis opus non esset ad hanc quæstionem dirimendam: sed neque typis edita, neque manu exarata repetire licuit, quæ ab eo scripta sunt in *l. Julianus. ff. qui satisdare cog.*

IX. Vixit Jacobus Balduinus cum Azone magistro suo, cum Hugolino Presbyteri, Bagarotto, Accursio, Bandino, Guizzardino, aliisque legum professoribus, qui ætate illa in Academia nostra excelluerunt; ut nihil dicam de Tancredo, Joanne Teutonico, Vincentio Hispano, Bartholomæo Brixiensi, aliisque plurimis professoribus canonum: numquam enim major fuit, quam ætate illa, studiosorum freqnentia, & professorum celebritas. Scripsit Jacobus Balduinus egregia commentaria in Pandectas, & Codicem, quibus magnopere usi sunt posteriorum temporum interpretes. Odofredus in primis, & Accursius plurima ab eo mutuati sunt. Scripsit etiam tractatiunculam de primo, & secundo decreto, quam primo brevem admodum edidit, mox autem multo locupletiorem, ut monet Joannes Andreæ in additionibus ad Speculum juris. (a)

XXXIV.

GUIDO BONCAMBIUS.

Guidoni Boncambio præclarum genus fuit, ejusque familia diu in civitate nostra floruit. Is anno MCCXIII. usitato sacramento se addixit scholis nostris, (b) in quibus jus civile longo annorum cursu professus est. Ejus memoria sæpius occurrit in actis publicis, ab anno præsertim, quem diximus, ad annum MCCXXXIII. Nulla ejus scripta supersunt; ac nihil fortasse literis mandavit. Judex appellationum pro Imperatore fuit in civitate nostra pro caussis quibusdam civilibus, ex jurisdictione, quam sibi servaverat Fridericus Ænobarbus in civitatibus Italicis. Atque id munus gerebat ad annum MCCXXV. (c) Cum anno MCCXX. Conradus Metensis, & Spirensis Antistes, Friderici II. legatus Bononienses absolvisset a noxa, qua tenebantur ob spreta ejus Principis jussa, Guido cum aliquot aliis legum doctoribus, & primariis civibus scribendo Conradi decreto interfuit. (d) Anno autem MCCXXVI. exeunte Novembri in conventu, quem rectores societatis, ut appellabant, Lombardæ, Bononiæ in palatio Episcopi habuerunt, cum legati delecti essent, qui cum Friderico II. de pace tractarent, ex eorum numero fuit Guido Boncambius; cui rursus in eodem conventu negotium datum est, ut idem cum Pontifice, & Cardinalibus ea de re ageret. Testes adfuerunt Bagarottus, & Semprebonus doctores legum. (e)

 Anno

(a) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. rubr. de primo & sec. decr.* (b) *Vid. Append.*

(c) An. MCCXXV. XI. intrante Junio. Ego Guido Boncambii legum doctor, & Imperialis curiæ judex & cognitor caussarum appellationis, quæ excedunt quantitatem xxv. libr. imperialium in civitate Bononiæ, nunc cognitor causę appellationis a sententia Dn. Prendipartis &c. *Ex charta archivi Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bonon.*

(d) *Ex actis publicis ejus anni.*

(e) *Vid. Append.*

Anno MCCXXXI. conventui Mantuano interfuit cum Bonifacio Bonconsilio legum doctore; in quo conventu Mantuani, & Ferrarienses se adjunxerunt Societati Lombardæ. (a) Rursus quum anno MCCXXXIII. arbitrio Joannis Vicetini Ordinis Prædicatorum professoris, viri sanctissimi, cui id in primis divinitus datum videbatur, ut dissidentium animos ad concordiam perduceret, Episcopus, & Populus Bononiensis finiendam permisissent veterem, & acerbissimam controversiam, quæ inter eos erat, ob castra quædam, & pagos agri Bononiensis, quæ Populus Bononiensis ægre patiebatur Episcopo subjecta esse; promulgandis concordiæ legibus Guidonem interfuisse comperimus. (b) Præsens adfuit eidem concordiæ fanciendæ Jacobus Boncambius, quem Scriptores nostri Guidonis filium fuisse tradunt; (c) sed fratrem fuisse constat. (d) Is autem eo ipso anno cum Joannem Vicetinum e superiore loco dicentem, & vitia acriter, ut solebat, increpantem audivisset, subito compunctus e laxiori vita conversus fuerat: &, ut Deo liberius servire posset, ad Ordinem Prædicatorum convolaverat; in quo annis aliquot religiose admodum vixit. Sed Innocentius IV., ejus virtute cognita, Jacobum ad se accivit, & Vicecancellarii Pontificii munere fungi voluit. Demum Bononiensem Episcopum creavit; qua in dignitate ita vixit, ut eximiæ sanctitatis, & prudentiæ laudem sit assecutus: dignus propterea, qui post mortem Beati nuncupationem obtinuerit.

XXXV.

LAMBERTINUS MALATACCHIUS.

SEMPREBONUS.

Vivebat his temporibus Lambertinus Malatacchius legum professor, ex familia olim in nostra civitate non obscura editus. Hic anno MCCXXIV. sententiam dixit in quadam causa appellationis, quam ei definiendam commiserat Jacobus Peluchius judex Guilielmi Burrii Bononiensium prætoris. (e) Quadriennio ante erat in Consilio civitatis, quod Credentiæ appellabant; sed nondum doctoris insignia per id tempus accepisse videtur. (f) Deinceps altum de illo silentium in monumentis Bononiensibus.

II. Floruit etiam iisdem temporibus Semprebonus, alias Semprebene, legum doctor non ignobilis, nec minimæ auctoritatis in civitate nostra. Ejus mentionem primum reperio in tabulis anno MCCXXV. scriptis; quo anno interfuit divisioni bonorum familiæ Maccagnanæ antiquæ & illustris: (g) & anno insequenti, cum Henricus Episcopus concessit prætori Bononiensium, ut in palatio Communis, in quo ille habitare consueverat, facellum habere posset, in quo sacrum perageretur, & divina officia celebrarentur, præsens adfuit Semprebonus legum doctor cum Jacobo Balduino, & Accursio, præcipuis scholarum nostrarum professoribus. (h) Rursus eodem anno MCCXXVI. procurator Populi Bononiensis electus disceptavit coram Honorio III. in quadam causa, quam Bononienses cum Alberto comite Mangonis habebant; ut ex Honorii ipsius literis ad Alatrinum Subdiaconum suum datis intelligimus, quas in Appendicem contulimus. Post eum annum nullam hujus doctoris mentionem reperio. Inter primos, qui Ita-

(a) *Murat. antiqu. med. ævi To. IV. Dissert. XLVIII. col. 323.* (b) *Ex actis publ. ejus anni.*

(c) *Ghirardac. To. I. p. 166.*

(d) Fr. Jacobus quondam domini Boncambii. *Ita appellatur in laudo Fr. Joannis, de quo supra. Vid. Append. N. cit.*

(e) Ego Lambertinus Maletacnorum legum doctor ex delegatione dn. Jacobi Peluchi judicis dn G. Burri potest. Bonon. &c. *Extat in charta archivi olim S. Stephani, nunc amplissimi Senatus Bonon. Vidit, & indicavit Cl. Montius. Cum autem Guilielmus Burrius Mediolanensis anno MCCXXIV. præturam Bononiensem gesserit, ut ex Ghirardaccia intelligimus, eo anno latam constat Lambertini sententiam, quæ nullas chronicas notas in ea charta adscriptas habet.*

(f) Dñs Lambertinus de Malatacchis. *Ita ejus nomen sine doctoris appellatione descriptum legitur cum aliis, qui anno MCCXX. erant in Consilio, quod Credentiæ appellabant. Extat eorum elenchus in Reg. grof. Indicavit idem V. Cl.*

(g) *Ex charta archivi S. Salvatoris, Fascic. XXXVI. N. XXXIII.*

(h) *Ex actis publ. in Reg. grof.*

Italicam Poesim coluerunt, habemus Semprebene Bononiensem, quem doctoris titulo donat Crescimbenius. Si hic idem sit legum doctor, de quo hactenus diximus, multo ante floruisset Poesis Italica in nostra civitate, quam vulgo existimant. Sed hac de re alibi dicemus.

XXXVI.

ALBERTUS GALEOTTUS PARMENSIS.

ALBERTUS PAPIENSIS.

ALbertum Galeottum Parisiensem recenset Bulæus inter Academicos illustres, qui ex schola Parisiensi prodierunt. Ait, Bononiæ floruisse, ibique jus civile professum, in quo etiam præclara scripta reliquerit, a Trithemio laudata. (a) De eodem alio loco dixerat, nempe ad annum MCCXXXV.; ubi post narratam Gregorii IX. compilationem Decretalium, Bononiensis scholæ professoribus missam, tunc Bononiæ floruisse ait Albertum Galeotti Parisiensem, canonum, & legum civilium professorem nobilissimum, (b) qui *Margaritam quæstionum* edidit, & *Declarationes judiciorum*. Sed cur Bulæus Albertum Galeottum Parisiensibus suis adscripserit, non video. Hic procul dubio Parmensis fuit, ut a Pancirolo, & Diplovataccio, &, quod multo pluris facio, a Joanne Andreæ appellatur. (c) Fuit alius legum professor Albertus nomine, patria Papiensis. Quoniam autem Albertum Galeottum, qui *Margaritam quæstionum* scripsit, Mutinæ diu floruisse, Pancirolo, & Diplovataccio auctoribus, didiceram; cum Albertum quoque Papiensem doctorem legum paulo post initium sæculi XIII. Mutinæ degentem reperissem; dubitabam, num unus idemque esset Albertus Galeottus, & Albertus Papiensis. Sed omne dubium sustulit Joannes Andreæ, qui in proœmio additionum ad speculum juris aperte scribit, Albertum Galeottum patria Parmensem fuisse; ut ante dictum est. Diplovataccius etiam alterum ab altero egregie secernit, & utriusque scripta recenset; cum Pancirolus, prætermisso Alberto Papiensi, unum Albertum Galeottum commemoret. Ait itaque Diplovataccius, Albertum Papiensem floruisse temporibus Jacobi Balduini, cum quo in quadam juris opinione dissensionem habuit. (d) Deinde ejus scripta recensens scripsisse ait lecturas in Codicem, & Pandectarum libros, quæ sæpissime laudantur ab Uberto de Bobio, & ab Homobono Cremonensi; qui ait, Ubertum de Bobio aptasse scripta Alberti Papiensis. Et revera fatetur Diplovataccius, se habere Alberti Papiensis lecturam in Codicem, Uberti opera aptatam.

II. Anno MCCXI. Albertus Papiensis cum duobus aliis legum doctoribus Mutinæ degebat, eratque adscriptus Consilio civitatis: qua in re Mutinenses morem civitatis nostræ sequebantur, in qua doctores legum, & decretorum, quotquot erant, in consilium adsciscebantur. Rursum anno MCCXXXI. cum Uberto de Bonacursio legum doctore arbiter electus est ab Episcopo Mutinensi in quadam causa, quam habebat cum Canonicis Ecclesiæ Mutinensis; ut ex veteri charta apud Ughellum; (e) quam si vidisset Muratorius, non omisisset Ubertum de Bonacursio recensere in paucis legum professoribus, qui Mutinensem scholam, æmulatione Bononiensis, haud magno successu excitatam, sæculo XIII. illustrarunt. (f)

III. At Albertus Galeottus aliquanto serius vixisse videtur. Bulæus anno MCCXXXV. eum Bononiæ docuisse existimat. De illo Diplovataccius (g) *Rogatus*, inquit, *a sociis*, a suis nempe auditoribus, *composuit summam super jure cano-*

(a) *Bulæus Histor. Universit. Paris. To. III. p. 673.*

(b) *Ibid. p. 154.*

(c) *Pancirol. Lib. II. C. XXXIX. Diplov. in Alberto Galeotto. Jo. Andr. in proœm. addit. ad spec. juris.*

(d) *Diplovat. in Alberto Pap. ex Jo. Andr. in addit. spec. tit. de ceff. acti. §. 1. v. sed numquid minor.*

(e) *Ughell. Ital. Sac. To. II. col. 122.*

(f) *Murat. antiqu. Ital. med. ævi Dissert. XLIV. To. III. col. 904.*

(g) *Diplovat. in Alberto Galeotto.*

canonico & civili, qua instruit advocatos. Ejus tale est initium: Idcirco ego Albertus Galeottus: cui fecit additiones Rolandinus Bononiensis, & incipit: Qualiter contrahatur pigno. obli. Tractatum quoque de consiliis habendis. Incipit: Circa peritiam consiliorum. Denique reportationes super Codicem, quas allegat Jo. Andreæ in addit. ad speculum juris. Legisse ait Mutinæ, & Patavii; ejusque *summulam quæstionum* vulgo *margaritam* appellari.

IV. Addit Diplovataccius Albertum Gallicum; quem ait practicam in jure canonico scripsisse, a Joanne Andreæ citatam. (a) Sed fallitur Diplovataccius. Joannes Andreæ, præter utrumque Albertum, Parmensem, & Papiensem, Gallicum quemdam indicat, qui aliquanto serius vixit, nimirum, post Innocentii IV. ætatem. Hunc canonum professorem fuisse ait, &, quantum conjicere licet, auctorem cujusdam tractatus, cujus hoc erat initium: *Ut nos minores*. (b) Ex Gallico hoc apud Joannem Andreæ non recte cognito enatus est Albertus Gallicus, quem libenter admisit post Diplovataccium, & Pancirolum Bulæus; cui pronum fuit, ut illum Parisiensem faceret.

XXXVII.

ROFREDUS BENEVENTANUS.

ROfredum, auctorem librorum de ordine judiciario, sive de libellis conficiendis, non bene aliqui secernunt ab Odofredo, illustri legum interprete, cujus ampla commentaria habemus in legum libros: atque hic non solum exteri, sed nostri etiam Scriptores cæspitarunt. (c) Sed Rofredus patria Beneventanus fuit; (d) nec, post exactam Bononiæ juventutem perdiscendis, & docendis legibus, diuturniores moras in scholis nostris egit: Odofredus autem, patria Bononiensis, Bononiæ perpetuo vixit, & magna nominis celebritate in Academia nostra docuit usque ad annum MCCLXV., quo migravit e vita. Neque etiam utriusque ætas omnino congruit; Rofredus enim annis non paucis ante Odofredum florere cœpit. Et quamquam nihil certi constitui possit de anno, quo Rofredus in lucem editus est; ex præceptoribus tamen, quos in scholis nostris audivit, conjicere licet, natum esse circa annum MCLXX.; eos enim præceptores habuit, qui sub finem XII. sæculi, & initio XIII. in scholis nostris docuerunt, Rogerium scilicet Beneventanum, Ottonem Papiensem, Joannem Bassianum,Ciprianum, & Azonem. Constat igitur, nihil commune fuisse Rofredo Beneventano cum Odofredo Bononiensi.

II. Sed Rofredum aliqui narrant ex Epiphania gente, apud Beneventanos nobilissima, prodiisse; quæ ex Langobardis principibus olim Beneventi dominantibus originem duxerit. Et quantum ad familiam Epiphaniam, hariolantur ex titulo, quem Rofredus ipse posuit ad sacellum a se constructum Beneventi in Ecclesia Fratrum Prædicatorum, in quo appellatur *doctor epiphanides*. (e) Verum nisi quis saltem demonstret, fuisse olim Beneventi gentem Epiphanidem, sive, ut ajunt, Epiphaniam, numquam Rofredi familiam in iis verbis agnoscam. Mihi certe vero similius videtur, Rofredum Epiphanidem in eo titulo appellati, ad ejus claritatem & celebritatem nominis, non ad genus & familiam demonstrandam: ut idem sit *doctor epiphanides*, ac clarus, illustris, conspicuus; voce nimirum ex græco ducta, quæque non admodum peregrina videri poterat Bene-

(a) *Diplov. in Alberto Gallico.*

(b) *Jo. Andreæ in proœmio additionum ad speculum juris, post enumeratos auctores, qui de ordine judiciario egerunt, quatuor memorat tractatus, quorum ignorabantur auctores. Horum unus hoc habebat initium*: Ut nos minores: *de quo ait*: In quantum ex contextu percipere potui, Gallicus fuit auctor ejus, & post tempora Innocentii IV. fuit, & juris utriusque peritus.

(c) *Alidosius, Orlandius, Ghirardaccius dum Odofredum Beneventanum dicunt, alterum ab altero se non distinguere ostendunt.*

(d) *Beneventanum se aperte dicit Rofredus ipse in proœmio ad quæstiones Sabbatinas, & lib. I. de ord. judic. tit. qualiter concip. libell. & alibi sæpe.*

(e) *Jo. Bernardinus Tafurius in Scriptor. Neapolit. To. XXIV. Opusc. Calog. p. 293.*

Beneventi; qua in civitate, uti & in plerisque regni Neapolitani, clara admodum ejus sermonis vestigia post Græcorum principum dominatum diu superfuerunt. Pancirolus Rofredum Butiensem dicit; quasi id esset ejus familiæ agnomen. Atque id porro ex fide Joannis Andreæ: cujus auctoris testimonium, si quidem id ab eo scriptum est, nec aliquo exemplari mendoso usus sit Pancirolus, haud plane inconcussum reputo; quippe qui multo post Rofredi ætatem vixit. (a)

III. Laudat sæpissime Rofredus præceptores suos, atque in his præcipue Rogerium Beneventanum, & Azonem, dein Ottonem Papiensem, Joannem Cremonensem, & Ciprianum. Ac de Rogerio quidem quid commentus sit Diplovataccius, ut ejus loco Carolum de Tocco intruderet, supra ostendimus; nec dubitari potest, quin Rofredus in Rogerii conterranei sui disciplina fuerit. (b) De Azone etiam certum est, Rofredi magistrum fuisse. Illum enim sæpissime in suis scriptis laudat, ac dominum, sive præceptorem suum appellat. De Joanne Cremonensi, (c) & Ottone Papiensi (d) non perinde est: quamvis enim non raro utrumque in suis scriptis memoret; semel tantum, quod quidem noverim, utrumque appellat dominum suum. Facile igitur conjici poterit, aut Rofredum brevi omnino tempore in Joannis Cremonensis, & Ottonis Papiensis disciplina versatum, aut librariorum incuria factum, ut uterque Rofredi dominus, sive magister sit dictus. Neque aliter de Cipriano (e) judicandum censeo, quem semel alicubi Rofredus dominum suum appellat; pro quo Fichardus Cilianum induxit, & ex Ciliano Dempsterus Kilianum effinxit, ac novam fabulam ignoti legum professoris ornavit; qua de re supra diximus.

IV. Sed quoniam Rofredus non solum in jure civili, sed etiam in canonico, cum laude versatus est, ut ejus scripta demonstrant, non dubito, quin aliquem etiam ex multis canonum interpretibus, qui sub finem XII., & initium XIII. sæculi in Academia nostra docuerunt, audierit. Ex his unum novimus Rodoicum, cognomento Modicipassus, quem Joannes Andreæ Rofredi præceptorem fuisse dicit. (f) His doctoribus in utraque juris facultate multum profecit; & diu etiam Bononiæ jus civile docuit. Sed tamen non arbitror, legum doctorem adhuc creatum fuisse: nec illum constat cum aliis doctoribus sacramento se adstrinxisse ad præstandam Academiæ nostræ operam. Quamquam autem solis legum doctoribus liceret lectiones juris civilis ordinarias habere; non erat tamen vetitum, si quis esset ex legum studiosis, qui id auderet, & ingenio suo confideret, lectiones habere extra ordinem; (g) immo nemini, qui ante per aliquod tempus non docuisset, aditus esse poterat ad doctoris gradum assequendum. Ex horum numero fuisse censeo Rofredum, quem diu constat in Academia nostra versatum, (h) in eaque non minimam librorum suorum partem scripsisse, (i) & fori etiam actionibus vacasse. (k)

V. Sed anno MCCXV. relictis scholis nostris, Arretium venit, ibique apud frequentes auditores jus civile professus est. (l) Cur autem scholas nostras dese-

(a) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. tit. de succ. ab intest. apud Pancirol. in Rufredo.*

(b) Hanc sententiam sequitur dominus & præceptor meus R. *Rofred. de ord. judic. lib. I. rubr. utrum reguliriter ordinarius. & lib. I. de interdict. ne vis fiat, & ubi passim.*

(c) Sed respondet dominus meus Joannes. *Rofred. de ord. judic. rubr. de act. ex stipulat.*

(d) Dominus tamen Otto aliter voluit respondere ... & hoc dicit dominus meus Otto. *Ibid. rubr. de interdict. & tab.*

(e) *Vid. supra in Cipriano.*

(f) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. rubr. de primo, & secundo decreto. §. nam de effectu.*

(g) *De lectionibus ordinariis, & extra ordinem dicemus in Dino Mugellano, qui floruit exeunte sæculo* XIII.

(h) *De Bononiensium rebus, tamquam sibi notissimis, passim loquitur Rofredus in suis libris, ac præcipue caussam memorat inter Canonicos Ecclesiæ Bononiensis, & Monachos S. Stephani agitatum, quam anno MCCIV. exortam constat ex tabulis in archivo Canonicorum asservatis, quas indicavit Cl. Montius.*

(i) *Rofr. de ord. judiciario, tit. de interdictis, recenset tractatus legales, quos se ait scripsisse, cum Bononiæ degeret.*

(k) In civitate Bononiæ, ut vidi, & composui de facto libellos in caussis. *Rofred. de ord. jud. rubr. de act. publici.*

(l) Cum essem Arretii, ibique in cathedra residerem, post transmigrationem Bononiæ, ego Rofredus Beneventanus juris civilis professor an. Dn. MCCXV. mense Octobrio, & co-

deseruerit, causam asserunt factiones intestinas, quæ civitatem agitabant, & externa bella, propter quæ aiunt intermissa Bononiæ studia, & professores alio transductos. (a) Verum nec motus civiles circa annum MCCXV. Bononiæ fuerunt, nec bellum externum, quantum ex antiqua historia civitatis intelligimus, quod scholis nostris tantam perniciem afferre potuerit, ut, professoribus abire coactis, studia literarum jacuerint. Florebat ut cum maxime Academia Bononiensis & celebritate professorum, & auditorum frequentia, qui per illud ipsum tempus, docente Azone, ad decem millia fuisse dicuntur. Verum tam ingens numerus calamitati fuit: in tanta enim nationum, & ingeniorum varietate consensio animorum servari non potuit. Itaque gravia exorta sunt dissidia inter scholares, & maximum bellum, ut ab Odufredo appellatur; quo factum est, ut non solum tota Academia, sed etiam civitas in periculo esset. Cum autem parum valeret doctorum auctoritas ad has turbas comprimendas, & restituendam Academiæ tranquillitatem; hoc negotium a prætore civitatis susceptum est, & quæstiones habitæ, & fontes puniti, ad tollendam in posterum peccandi impunitatem. Atque hanc unam causam fuisse existimo, cur Rofredus, & alii fortasse professores, cum scholaribus non paucis Thuscis, ut opinor, Romanis, & Campanis, (b) conspiratione facta, Arretium migrarint.

VI. Quæ consecuta sint hanc transmigrationem, ut eam Rofredus appellat, (c) quamquam ad Rofredum non omnino pertineant, quia nec ab instituto meo prorsus aliena sunt, nec Scriptoribus nostris cognita, fas erit mihi hoc loco paucis exponere. Itaque Populus Bononiensis veritus, ne Academia nostra novis scholarium defectionibus deinceps dissolveretur, leges tulit scholaribus maxime invisas; quarum hæc duo capita fuerunt. Primo scholaribus edictum est, ne in corpus coirent, & rectores crearent, qui universum corpus moderarentur. Quod si rectoribus carere nollent, & jamdiu institutam societatem scholasticam aboleri; decretum est, ut rectores, cum primum magistratum inirent, jurare deberent, se numquam daturos operam, ut studium legum alio transferretur. Deinde interdictum est scholaribus, quibus ante illud tempus licuerat jus civile extra ordinem interpretari, uti cuique libuisset, ne quis lectiones extra ordinem haberet, nisi itidem jurasset, se non alibi, quam in scholis nostris, lectiones habiturum. Primum caput hujus legis eo spectabat, ut, dissoluta scholarium societate, & sublatis rectoribus, vel sacramento obstrictis, duces defectionis scholaribus in posterum deessent. Alterum, ut nullus legum professor, postquam in Academia nostra famam sibi docendo comparasset, aliorsum commigrans scholares secum abduceret, & novam Jurisprudentiæ scholam institueret; ut Rofredus, & alii fortasse apud Arretinos fecerant. Itaque ut olim qui doctores essent, sic tandem quicumque leges explicare vellent, sacramenti religione retinendos Populus Bononiensis ea lege curavit.

VII. Sed ea lex novarum turbarum causa fuit: parere enim detrectarunt scholares, & Honorii III. Rom. Pontificis patrocinium imploraverunt, ut ejus auctoritate pristina Academiæ Bononiensis libertas sustineretur. Itaque Honorius negotium libenter suscepit: & non ipse quidem latam a Populo Bononiensi legem sustulit, ut scribit Odoricus Raynaldus in Annalibus Ecclesiasticis; (d) sed magno studio egit, ut Bononienses ipsi legem illam abrogarent, quam parum æquam, & scholaribus injuriosam putabat. Habemus ea de re plures Honorii literas primum ad Prætorem, & Populum Bononiensem datas, qui-

gitarem, quid utile, & fructuosum possem sociis de legum scientia ministrare &c. *Rofred. in proœm. ad QQ. Sabat.*

(a) *Pancirol l. cit.*

(b) *Inter Thuscos, & Lombardos præcipue dissidium exarsisse, narrat Odofredus ad Auth. Habita. C. ne filius pro patre. Habemus autem epistolam Honorii III. datam VI. Kal. Junii anno I.* ad universos scholares de Urbe, de Campania, & de Thuscia, *quos monet*, exire potius de civitate, quam perjurii reatum incurrere, si ad alterum prædictorum eos contigerit per Potestatem arctari. *Hinc apparet, irritatos præ ceteris fuisse earum nationum scholares. Eam epistolam cum aliis aliquot Honorii III. ad eam rem spectantibus in Appendice damus.*

(c) *Rofred. l. cit.*

(d) *Odoric. Raynald. Annal. Eccles. ad an.* MCCXX. *num. 26.*

quibus benigne hortatur, ut eam legem rescinderent; deinde ad Episcopum, Archidiaconum, & Archipresbyterum Reginum, quibus jubet, ut Bononienses auctoritate Apostolica cogant ad eam legem abrogandam. Sed restitere diu obfirmatis animis Bononienses; qui etiam ad Pontificem miserant oratores duos, Hugolinum Presbyteri, & Fridericum quemdam prudentem, & sagacem virum, ut eum a suscepto scholarium patrocinio dimoverent. Sed ii frustra egerunt, scholaribus suam libertatem magnis studiis apud Pontificem tuentibus; ad quem ipsi quoque duos legatos miserant, Rufinum Decretorum doctorem, & O. de Tovengo, virum apprime doctum, & prudentem. Hæc annis multis agitata; nec ante annum MCCXXIV. ad exitum properantem constat eam legem a Populo Bononiensi sublatam. Damus in Appendice has Honorii III. literas, ex quibus totum hoc negotium cognoscitur. In iis præclara est laus civitatis, & Academiæ nostræ, his verbis perscripta, quæ hic nefas esset omittere: *Cum ex studia literarum præter infinita commoda, quæ sentitis*, ita enim ad Bononienses scribit, *ex ea vestra civitas inter alias sit famosa, & in universo mundo nomen annuntietur ipsius, factaque sit altera Bethleem, domus videlicet panis, qui parvulis frangitur in eadem, ex qua exeunt duces, qui regant populum Domini, quoniam in studio eruditi assumuntur ad regimen animarum; non solum debetis a scholarium gravaminibus conquiescere, verum etiam illas honoribus prævenire; attendentes, quod ipsi gratuito ad studendum vestram prælegerint civitatem, quæ cum prius esset humilis, per eos ibidem congregatis divitiis, fere supergressa est civitates provinciæ universas*.

VIII. Hæ sunt turbæ, quæ Academiam Bononiensem agitarunt paulo post initium XIII. sæculi. Ob has anno MCCXV. Rofredus scholas nostras deseruit, & Arretium profectus est, ut supra diximus. Sed non diu placuit huic homini Arretina schola, quam summa alacritate ingressus erat. Anno MCCXX. erat in comitatu Friderici II., cum Romam venit, ut coronam, & Imperialia insignia ab Honorio III. acciperet; (a) nec ab ejus latere deinceps annis multis discessisse videtur, apud quem primatii judicis officio functus est. Hoc tempore in publicum emisit libros de ordine judiciario, & quæstiones Sabbatinas, quas Arretii inchoaverat. Itaque mirum non est, hominem Friderico addictum minus interdum amice de rebus Bononiensium scribere in his libris: noverat enim Fridericum implacabili odio in Bononienses incitatum; quibus etiam publicas scholas adimere, licet incassum, conatus est.

IX. Anno MCCXXIV. Rofredus Fridericum sequebatur; quo anno a Friderico ipso impetravit, ne S. Germani mœnia diruerentur, ut narrat Richardus Sangermanensis in chronico (b). Anno etiam MCCXXVII. erat cum eodem Principe: narrat enim idem Richardus Sangermanensis, Rofredum eo anno Romam ab Imperatore missum, ut ei defensionem aliquam pararet adversus Gregorium IX. Pontificem, qui semel & iterum anathematis sententiam in eum tulerat. Sacramento se obstrinxerat Fridericus ad bellum sacrum suscipiendum intra biennium, atque ea conditione Honorio III. reconciliatus fuerat. Sed biennio elapso, cum non solum promissis non staret, sed etiam remorari videretur Crucesignatos, qui in Orientem profecturi erant; Gregorius IX., Honorii successor, graviter commotus, in eum, veluti perjurii reum, & Christiani nominis hostem, sententiam dixit. Quamquam autem Fridericus per Barensem, & Rheginum Archiepiscopos, aliosque viros principes, quos ob eam causam ad Gregorium Pontificem legaverat, purgare se niteretur; adeo non profecit, ut Gregorius in illum, gravioris in diem perfidiæ reum, iterum animadverterit, & priorem sententiam confirmarit. Quam infamiam ut a se averteret Fridericus, virulentum edidit scriptum, non tam sui tuendi causa, quam ut Pontificem accusaret, & carperet; ejusque Romæ promulgandi negotium Rofredo de-

(a) Qualiter vidi jurare Principes domino Imperatori, & Episcopos Lombardiæ, & Tusciæ, & alios Prælatos, & milites, quando veni cum domino meo Imperatore ad coronandum. *Rofred. de ord. judic. P. IV. rubr. sacram. cujusl. vass.*

(b) *Richard. de S. German. in chronic. apud Ughell. Ital. Sac. To. III. col. 984. edit. Romæ 1647.*

dit; qui illud, annuente Senatu, & Populi Romani primoribus, in Capitolio promulgavit, ut multitudinem conciliaret Imperatori, & a Pontifice alienaret. Ita factum narrat Richardus Sangermanensis, (a) mitius sane, quam pro rei veritate: sed alii aliter narrant; neque id ad institutum nostrum pertinet.

X. At Rofredus, sive quod conscientia ductus nefas esse tandem intellexerit Principem sequi sacris interdictum, & Ecclesiæ hostem sæpius declaratum, sive quod melioribus conditionibus a Gregorio Pontifice invitaretur, Fridericum deseruit, ac Romanæ sedis servitio se addixit. Atque hoc tempore (b) scripsit de ordine judiciario, sive de libellis ex usu fori Ecclesiastici. Quam autem de eo opinionem haberet prudentissimus Pontifex Gregorius, satis ostendit cum illum ad Fridericum misit, ut cum eo de pace ageret, & funestum illud dissidium tolleretur, quod Ecclesiam omnem miserandum in modum lacerabat. Intelligimus id ex ipsius Gregorii literis ad Christiani orbis Episcopos, quibus edicit, ut Fridericum excommunicatum denuncient. (c) Erat tunc Rofredus Cameræ Apostolicæ, ut ajebant, Clericus; ex quo apparet, amissam ab eo per illud tempus uxorem, quæ anno MCCXXX. (d) vivebat, & ex qua filiam genuerat: neque enim eorum temporum mores ferebant, ut quisquam matrimonio ligatus officium ullum in curia Romana gerere posset. Magnas etiam causas ab se defensas coram eodem Pontifice ipse memorat in suis libris. (e) Sed anno MCCXXXIX. recrudueré dissidia inter Imperatorem, & Pontificem; qui illum rursus fidelium communione interdixit. Is autem nullum deinceps modum tenuit in vexando Pontifice; totamque Italiam, Pontifici magna ex parte amicam, palam subjugare minabatur. Inter hæc Beneventum Pontificiam civitatem obsedit, & cepit anno MCCXLI.; (f) atque ita sibi visus est recuperasse Rofredum Beneventanum, quem ægre ferebat tot annis Romano Pontifici addictum vixisse. Habemus ejus epistolam ad Rofredum scriptam, qua sibi mire plaudit & gratulatur ob tantum virum receptum: sic enim cum eo agit, quasi subacta civitate, Rofredum quoque ejus civem optimo jure recepeit. Plena est autem ea epistola scommatibus indignissimis in Ecclesiam Romanam, quæ vix sine stomacho legi possunt. Quis enim ferat, quod ait, Rofredum ex antris ferarum, quasi ovem errabundam, ad ovile dominicum reverti? Et item illud satis insulse dictum, vereri se, ne Rofredus, quod antea Pontificem secutus sit, velut ex contactu mores, & habitum Sacerdotum redoleat? (g) Sed illud æquius de Rofredo metuendum fuit, ne ex Friderici, alio-

(a) Tunc prudentem virum magistrum Roffredum de Benevento mittit ad urbem cum excusationis suis, quas idem magister publice legi fecit in Capitolio, de voluntate Senatus, Populique Romani. *Richard. de S. Germano loc. cit. col. 992.*

(b) *Ex quadam formula, quam Rofredus in prima parte ejus libri, ad tit. de forma electionis, quæ adscriptum habet annum MCCXXXV., appares, hunc librum circa illum annum adscriptum fuisse, postquam a Friderico discesserat: neque enim videtur, potuisse in jure canonico tam libere versari, cum judicis officio fungebatur apud eum Principem. Rursus anno MCCXXXII. cum Fridericus judicaret de controversiis, quæ erant inter Senenses, & Florentinos, interfuere quidem Petrus de Vinea, & Petrus de S. Germano, Imperialis aulæ judices; at nulla Rofredi mentio. Vid. Murator. in antiquit. Ital. med. ævi To IV. Dissert. L. col. 485. & sequ. Videtur igitur jam tum Fridericus a Rofredo relictus.*

(c) Cum enim piæ recordationis Honorius prædecessor noster per bonæ memoriæ Tusculanum, & Sabinensem Episcopos, & dilectos filios magistrum Dualdum notarium nostrum, & Rofridum clericum cameræ nostræ, & Abbatem S. Martini Viterbiensem Cistercientis Ordinis, diversis temporibus, super diversis articulis diligenter commonere fecissemus &c. *Extat hæc Gregorii IX. epistola in codice membranaceo biblioth. Barberinæ, N. 2314.*

(d) *Vid. infra.*

(e) *In causa primatus inter Archiepiscopos Bituricensem, & Burdigulensem patrocinium Bituricensi præbuit coram Gregorio IX., & Compostellano etiam in simili causa, quam habebat cum Tolosano. Pisanum quoque Archiepiscopum coram eodem Pontifice defendit in causa primatus Sardiniæ. Rofred. de ord. judic. in jure canon. P. II de jur. qu. comp. prælat.*

(f) *Richard. de S. Germano loc. cit. col.* 1035.

(g) Fridericus Rofrido Beneventano. In recuperatione tui, qui velut ovis ex gregibus ad ferarum antra digrediens, credebaris amissus, nostro noviter acquisita dominio civitas Beneventana providerat .... Ad caulam igitur propriam, & ovile dominicum hilaris, & securus accedas ... Timere compellimur, ne velut ex contactu redoleas mores & habitum Sacerdotum. *Extat apud Martene To. II. ampliss. collect. vet. Script. & monum. col. 1157.*

aliorumque Ecclesiæ Romanæ inimicorum consuetudine, quam diu retinuerat antequam Pontificis partes sequeretur, labem ipse contraxisset. Ac certe multa sunt in ejus scriptis temere & audacter in viros Ecclesiasticos dicta; nec veritus est alicubi indignis modis Honorium III. Pontificem optimum luggillare ob Decretalem epistulam, qua Clericis, & Monachis legum civilium, & Medicinæ studia interdixit. (a)

XI. Sed quamquam Fridericus in ea epistola triumphum agit, quod capto Benevento Rofredum quoque, utpote Beneventanum civem, sibi recepisse videbatur; tamen hunc triumphum inanem fuisse, nec Rofredum a latere Pontificis discessisse, existimo. Itaque rursus ad Rofredum scripsit Petrus de Vineis, qui primum gratiæ, & auctoritatis locum apud Fridericum tenebat, amicum rogans, ut quantocius ad Imperatorem veniret, ne, si quid moræ fecisset, aut omnino negasset, is, a quo tam amice invitatus fuerat, se contemptum crederet. (b) Quid responderit Rofredus, non liquet; sed non videtur tamen bonarum partium desertor fuisse. Certe aliquanto post occupatum Beneventum, & inclinante jam Friderici fortuna, Rofredus ab ejus amicitia alienus erat. Talem se prodidit in libro de ordine judiciario secundum jus canonicum, ubi docet, Clericos, licet a publicis muneribus excusentur, non tamen a vigiliis, & castrorum custodia censendos esse immunes: atque ita factum ait *quando Imperator Fridericus opprimebat Beneventum, tunc etenim Clerici custodiebant castrum*. (c) Neque vero in hunc modum scribere ausus esset Rufredus Friderico amicus; nec patriam suam ab eo oppressam, sine maxima ejus injuria, dixisset. Accedit, quod ipse præsentem se fuisse dicit in Romana curia, cum Gregorius IX. decessit, & Cælestinus IV. electus est, qui vix XV. diebus Petri cathedram tenuit. Tum electionem Innocentii IV., quæ consecuta est, ita describit, ut manifeste ostendat, se præsentem iis omnibus adfuisse. (d) Ne quis autem dubitet, hæc aliena manu Rofredi scriptis adjecta, videre licet hanc ipsam Rofredi periocham a Joanne Andreæ commemoratam, & Rofredo tributam. (e) Constat igitur, Rofredum, licet ab Imperatore sollicitatum, in fide Romani Pontificis perstitisse, & adhuc in Romana curia versatum anno MCCXLII., quo Innocentius IV. ad Petri sedem evectus est.

XII. Post hunc annum diu vixisse Rufredum, non arbitror. Cum Innocentius Pontifex anno postero, abiecta spe omni conciliandæ pacis cum Friderico, in Galliam se contulisset, credibile est, Rofredum annis jam gravem, ac prope octogenarium, (f) honestam missionem a Pontifice obtinuisse, seque in patriam recepisse, ubi paulo post vivendi finem fecerit. Nam Rofredum Beneventi obiisse, ex ejus titulo sepulcrali intelligimus, qui in hunc modum scriptus est:

QVI MVNDVM QVONDAM FAMOSA LEGE REPLEVI
ROFREDVM TVMVLVS ME CAPIT ISTE BREVIS.
AVDIVI IVDEX MVLTAVI CRIMINE MVLTOS
NVNC SVB IVDICIO IVDICIS ORE TREMO.
DEBITA PERSOLVI LEGIS NATVRA COACTVS
MORS FVIT EXACTRIX CREDITOR IPSE DEVS.
QVI LEGITIS LEGEM HANC SVMMAM LEGITE LEGEM
QVISQVE ROGANDO DEVM QVOD SIBI PARCAT. AMEN.

(a) Si audeo dicere, tam lator canonis illius, (*Honorius*) quam & duo consiliarii, qui fuerunt pure Theologi, fecerunt sicut vulpes, quæ cum non posset gustare de cerasis, cœpit illa publice vituperare. *Rofred. de ord. judic. in jure canon. P. IV. rubr. 1.*

(b) *Epist. Petri de Vineis apud Martene, loc. cit.*

(c) *Rofred. de ord. jud. in jure canon. P. I. rubr. de forma electionis.*

(d) *Rofred. in fine lib. de ord. judic. secundum jus canonicum.*

(e) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. juris tit. ne sede vacante aliquid innov.*

(f) *Diplovataccius scribit, Rofredum obiisse, cum esset jam senex & decrepitæ ætatis; quod recte congruit cum iis, quæ dicta sunt de ejus præceptoribus: se enim audivit Rogerium Beneventanum Bulgari discipulum, Ottonem Papiensem, & si quem alium eorum temporum, oportet illum non multo post annum MCLXXX. in scholis nostris versatum. Atque hinc totius ejus ætatis ratio initur.*

Ita Rofredi epitaphium affert diligentissimus Diplovataccius. Aliud a Toppio in bibliotheca Neapolitana affertur, (a) quatuor tantum versiculis expressum; quorum duo primi levi mutatione apud Diplovataccium quoque leguntur: postremi duo plane diversi sunt.

XIII. Superest adhuc ejus pietatis monumentum in Ecclesia olim S. Mariæ Magdalenæ, nunc S. Dominici Fratrum Prædicatorum appellata, quam in patria sua exstruendam curavit; ubi & sibi paravit sepulcrum. Hanc ædem Rofredus pari voto cum uxore Trusia excitavit anno MCCXXX., ut ex hac inscriptione, ibidem in grandi marmore posita, manifestum est.

IVDEX ROFREDVS IN LEGVM DOGMATE FIDVS
DOCTOR EPIPHANIDES AVCTOR FVIT ISTIVS AVLAE.
CHRISTE MARIA TIBI DOMINICE MAGDALE PAVLE
IVDEX ROFREDVS AETERNVM CONFERO FOEDVS
FRATRIBVS HOC MVNVS VT POST MISERABILE FVNVS
NVLLVS NATORVM POSSIT TRANSFERRE SVORVM.
IVS PATRONATVS EST LOCVS ISTE DATVS
CHRISTI NASCENTIS TER DENIS MILLE DVCENTIS. (b)

Ad huius latus sunt hæc verba: DE MENSE AUGUSTI CUM UXORE TRUSIA. Ex hac fœmina, quam sibi matrimonio junxerat, filiam suscepit Sibiliam, quæ nupsit Francisco Morræ Gregorii VIII. agnato. (c) An mares quoque susceperit, non liquet. Videtur paulo post illum annum uxorem amisisse. Ita ei licuit Romanæ sedis servitio se addicere; quod facere non potuisset conjugio ligatus. Vir fuit Rofredus festivi ingenii: quod ejus scripta declarant, in quibus opportune, suaviterque multis locis jocatur, ut animadvertit Pancirolus; sed sæpe etiam ad ineptias, sæpe ad procaces jocos, & amarulentos sarcasmos, præsertim in Ecclesiasticos viros, deflectit: nec Bononiensibus nostris parcit; quod tamen mirandum non est; eos enim noverat Friderico II., quem ipse diu coluit, alienissimos semper fuisse. Alterum huius discipulum hic intrudit Pancirolus, quem alii malunt Fridericum appellari, patria item Beneventanum, auctorem præclari tractatus de pugna, & duello. Sed hunc omnino fictitium censeo; & Diplovataccio assentior, qui tractatum de pugna & duello Rofredo Beneventano, de quo hactenus diximus, attribuit. Dum autem Pancirolus ait, Rofredum Bononiæ defunctum, ad Divi Francisci tumulatum fuisse, ex eoque profluxisse Odofredos, claram civitatis nostræ familiam; nemo non videt, hæc Odofredo Bononiensi detracta ad Rofredum Beneventanum ornandum.

ROFREDI SCRIPTA.

PLura scripta reliquit Rofredus, quæ eius memoriam posteritati commendarunt. Sed omnium maxime celebratus est ob prolixum, & summæ utilitatis librum de ordine judiciario. Est in octo partes distributus, in quibus omnia diligentissime exequitur, quæ ad ordinem judiciarium pertinent, & quia formulas libellorum tradit, quorum usus esse potest in omni judiciali actione; hinc factum est, ut passim istud Rofredi opus de libellis appelletur, aut etiam Rofredi libellus ab antiquis JCtis dicatur. Huius operis argumentum paucis verbis expressum est in codice mss. bibliothecæ Collegii Hispanorum ad Divi Clementis: *Incipit libellus de ordine judiciario compilatus a Ro. Beneventano juris civilis professore, in quo opere tractatur qualiter concipiatur libellus, & fiant confessiones, & de natura cujuslibet actionis poterunt studentes invenire* (d)

De eo opere sic Rofredus ipse præfatur: *Ideo ego Rofredus Beneventanus juris civilis*

(a) Ille ego, qui mundum famosus lege replevi
Rofredus, tumulus me capit iste brevis.
Discite legentes, quod nec sapientia legum
Restitit morti, nec summa potentia regum.
Toppi Biblioth. Neapolit. V. Rofredus.

(b) *Toppi ibid.*

(c) *Jo. Bernardin. Tafur. in Scriptor. Neapolit. inter Opuscula Calogeriana To. XXIV. p. 29.*

(d) *Cod. membran. in fol.*

civilis professor ad preces & instantias sociorum meorum, nobilium de partibus Tusciæ, cum essem in civitate scilicet civilissima Arretina, ausus sum hoc opus componere. Quos hic appellat *socios suos, nobiles de partibus Tusciæ*, non alios esse constat, quam Rofredi auditores: sic enim honoris ergo socios potius, quam discipulos, antiqui professores vocabant. Et recte quidem: plerumque enim non imberbes adolescentuli, sed maturæ ætatis homines, & non raro etiam nobilitate, opibusque, & dignitatibus Ecclesiasticis spectandi, ad jus civile, & canonicum perdiscendum in scholis nostris accedebant. Quia vero Rofredus Thuscos solum scholares nominat, coniici potest, ex hac dumtaxat, non autem ex aliis nationibus aliquos cum Rofredo ex nostris scholis Arretium migrasse, ob turbas, quas supra memoravimus. Sed quamquam Rofredus de libellis scriberet, cum Arretii Jurisprudentiam doceret; alibi tamen opus istud absolvit, ut patet ex diversis formulis libellorum, alias atque alias notas temporum præferentibus. Tentaverant alii ejusmodi opus, ad fori usum omnino necessarium; neque ipse diffitetur, se ex antiquorum, ac præsertim Joannis, & Pillii commentariis profecisse. (a)

Sed cum Rofredus non solum in Civili, sed etiam in Ecclesiastico foro cum dignitate versatus sit, post editum librum de ordine judiciario pro foro Civili, simile opus aggressus est pro foro Ecclesiastico, præsertim ex usu & consuetudine Romanæ curiæ. Id autem se profitetur suscepisse propter legum professores, qui jus canonicum plerumque ignorabant. (b) Atque hi libri de ordine judiciario pro utroque foro sæpius editi sunt, & olim omnium manibus terebantur.

Scripsit etiam quæstiones Sabbatinas, ita appellatas, quia Sabbati diebus disputari ab eo solebant in scholis: qua in re morem imitatus est professorum Bononiensium, qui Pillii quæstiones iisdem diebus in Academia nostra agitabant. Sed Pillius causas ingenio suo confictas, & quæstiones plerumque arbitrarias proposuisse putabatur; Rofredus autem ex factis, quæ in diem accidebant, quæstiones tenebat. (c) Scribere cœpit has quæstiones in scholis Arretinis; sed eas quoque alibi perfecit. (d) Has porro quæstiones proponebant doctores in schola, & a studiosis in utramque partem disputabantur; post autem majori doctrinæ copia a doctoribus tractatæ prodibant in publicum. (e) Tot autem sunt quæstiones Sabbatinæ Rofredi, quot literæ, quæ hoc acrostichum constituunt: ROFREDVS BENEVENTANVS IVRIS CIVILIS PROFESSOR FACTOR OPERIS. Singularum enim quæstionum primæ literæ ea verba componunt. (f) Editæ sunt quæstiones Rofredi cum libris de ordine judiciario.

Scripsit & *in libros Institutionum*, ut observat Diplovataccius ex Joanne Andreæ in additionibus ad Speculum juris, tit. *de raptor. & incendiar.*, ubi ait de Rofredo: *Remittit autem ad ea, quæ scripsit Instit. de act.* §. *ex maleficio*. Sed hæ lucubrationes Rofredi publicam lucem, quod sciam, numquam viderunt.

Rofredi tractatum *de pugna & duello* supra indicavimus. Eius meminit Albericus de Rosate in lexico *V. pugna fieri non debet*, ut monet Diplovataccius. (g)

De

(a) Præsumo ergo præsens opus ex comentariis antiquorum, & præcipue ex comentariis dn. Jo. & dn. Pylei, supplendo illa, quæ ipsi in eorum libellis disputatoriis reliquerunt. *Rofred. de ord. jud. rubr. de acti. Publiciana*.

(b) *Rofred. de ord. judic. secundum jus canon. in proœmio. Videant hoc nostri ævi scriptores, qui vetera ex usu nostræ ætatis metientes, cum de antiquis legum interpretibus loquuntur, eos utriusque juris doctores plerumque appellant*.

(c) *Rofred. in proœm. ad QQ. Sabbatinas*.

(d) *Ita inquit Rofredus in quæstione XXVII.* In hoc casu fuit lata sententia, & eram doctor Arretii ego Rofredus Beneventanus J. C. professor, in qua fui advocatus. *Non erat igitur Arretii, quando hæc scribebat*.

(e) *Id colligitur ex his Rofredi verbis in proœmio ad QQ. Sabbatinas*: Ideo quæstiones de facto emergentes utiles & fructuosas ad rogatum meorum sociorum in scriptis redegi, quas quæstiones sapientes & periti mei socii in singulis Sabbatis tractaverant.

(f) *Id declarat Rofredus in prima quæstione, quæ incipit*: Romana quidem Ecclesia.

(g) *Diplov. in Rofred. Benev.*

De bonorum possessionibus tractatum quoque scripsisse dicitur. Sic enim de illo Joannes Andreæ in additionibus ad Speculum juris, tit. *de testam.* §. 3. *sequitur videre. De his* (bonorum possessionibus) *tractat Rofredus tit. de bonorum possess. cum XII. rubricis. Habetur etiam parvus tractatus de his, quæ dicit se composuisse Arretii, quem puta ejus opus libellarum præcessisse.* Hunc tractatum ignoravit Diplovataccius; ne quid dicam de Panciroio, & aliis.

Denique tractatum edidit *de positionibus*, cujus hoc est initium: *Quoniam frequens, & quotidianus est usus positianum.* Ex Joanne Andreæ ad Speculum juris, tit. *de positionibus*, sub initium. Atque hæc Rofredi opuscula inedita existimo.

Liparulus ad commentaria in usus Feudorum narrat, apud Bartholomæum Camerarium, celebrem JCtum, Rofredi scripta ingenti numero extare in XII. voluminibus, quæ etiam inedita credebantur. Joannes Bernardinus Tafurius Rofredi opera recenset in hunc modum, eaque dicit edita Argentinæ anno MDXCI.

IN JURE CIVILI.

I. *De prætoriis actianibus.*
II. *De interdictis.*
III. *De edictis.*
IV. *De actionibus civilibus.*
V. *De bonarum possessionibus.*
VI. *De senatusconsultis.*
VII. *De constitutianibus, quibus violentiæ puniuntur.*

IN JURE CANONICO.

I. *De electianibus & postulatianibus.*
II. *De juribus, quæ competunt prælatis.*
III. *De sponsalibus & matrimonio.*
IV. *De decimis & primitiis.*
V. *De jure patronatus.*
VI. *De parochis & alienis parochianis.*
VII. *De accusationibus, inquisitionibus, & denunciationibus.*
VIII. *De excommunicationibus, quando dicuntur nullæ, & injustæ.*
IX. *De judicibus, & arbitris eligendis.*
X. *De appellationibus.*
XI. *De executione rei judicatæ.*
XII. *De gratia petenda.*

Sed pleraque ex his, ac fortasse omnia, non sunt peculiaria Rofredi scripta; sed partes librorum, quos de ordine judiciario, sive de libellis, secundum jus civile, & canonicum conscripsit.

XXXVIII.

ALEXANDER DE S. ÆGIDIO.

HIc etiam Azonem in scholis nostris audivit, ac præ ceteris de magistro suo optime meritus est; quæ enim ab Azone audiebat, dum Codicem Justinianeum in schola interpretaretur, diligenter memoriæ commendans, ea postmodum scripto tradebat: atque ita nobis reliquit commentaria in Codicem; quæ, si doctrinam spectes, ea quidem sunt Azonis; at scriptio universa est Alexandri, qui hæc narrat in proœmio ad commentaria Azonis in Codicem, quæ typis edita habemus.

II Diplovataccius, alias felicissimus in reperiendis veterum JCtorum scriptis, hæc Azonis commentaria ab Alexandro de S. Ægidio collecta & exposita non vidit. Non ignoravit tamen Alexandrum, quem sæpius laudatum viderat ab Joanne Andreæ. Illum ait scripsisse in Codicem, & Pandectas. (a) Panciroius illum omnino præteriit.

BER-

(a) *Alexander doctor in jure civili præcipuus præclara quædam scripsit in C. & ff., de quo vide Jo Andr. in tit. de redi. speci. §. 1. v. quintum est remedium in addit. speculi. & in tit. de injur. & dam. dat. §. 1. v. actio. & tit. de confess. in princip. & §. sequitur videre. v. 7. Fuit discipulus Azonis per Jo. Andr. in addit. spec. tit. de libell. concept. §. nunc ostendemus. Diplovat. in Alexand.*

XXXIX.

BERNARDUS DORNA.

NObilioribus Azonis diſcipulis (a) adnumerandus eſt etiam Bernardus Dorna, natione Gallus, in Provincia natus; quem Trithemius floruiſſe dicit circa annum Chriſti MCCXL. (b) Ejus meminit cum laude Diplovataccius, (c) qui illum ſcripſiſſe ait librum perutilem de libellorum conceptione. Id habuit Diplovataccius ex Joanne Andreæ; ac neuter aliud quidquam addit de hoc illuſtri doctore. Illum ego pro certo habeo Bononiæ floruiſſe, & docuiſſe in ſcholis noſtris: idque conſtare arbitror ex eo ipſo libro, quem ſcripſit, de libellorum conceptione, quem his verbis exorditur: *Quoniam nefanda, ſubdolaque hominum calliditas adeo prævoluit, quod Dei penitus fides recto ab eorum mentibus tranſmigravit... Ego Bernardus Dorno Provincialis ad inſtantiam quorumdam amicorum & ſociorum meorum valde proborum, ſummulam de libellis componere, & de eorum compoſitione auſus ſum attemptare.* Amicos & ſocios antiqui doctores appellare ſolebant honoris cauſa auditores ſuos, ut ſæpe diximus: (d) atque hinc apparet, Bernardum, cum tractatum hunc de libellis ſcriberet, juris interpretem in ſcholis egiſſe. Bononiæ autem per illud tempus potius, quam alibi fuiſſe, ex eo conſtat, quod libellorum formulas, quas proponit, ſemper exhibet prout Bononiæ uſurpantur. Sic autem alicubi ait: *In alia forma concipiuntur Romæ libelli, in alia Bononiæ. Romæ ſic: S. V. Pater ſanctiſſime pro Clerico &c. Bononiæ vero ſic: Deo & vobis R. Poteſtati Bononiæ conqueror ego B. Dorna &c* (e) Pergit ſubinde libellorum formulas exponere pro varia actionum judicialium natura; ſed ita ſemper, ut Bononiæ ſe verſari oſtendat, nec ullas unquam libellorum formulas ex iis proferat, quæ Romæ, aut alibi obſervenur. (f) In quadam vero formula, quam exhibet ad libri finem, indicatur tempus Guilielmi de Poſterla prætoris Bononienſium, qui anno MCCIII. eo munere functus eſt, quo anno fœdus initum, ſeu potius reſtitutum cum Ferrarienſibus, ut ex publicis tabulis, quibus ſcribendis interfuere Guilielmus de Poſterla Bononienſium, & Salinguerra Ferrarienſium prætores. (g) Fuit iterum Guilielmus de Poſterla Bononienſium prætor anno MCCXI., & rurſus anno MCCXX., ut ex chronicis liquet. Ex his autem aliquid lucis affulget ad ætatem, qua floruit Bernardus Dorna, agnoſcendam; neque enim credibile eſt, hunc librum a Bernardo ſcriptum multis annis poſt Guilielmi præturam, quam ſuæ illi formulæ adſcribit. Ac multo veriſimilius eſt, eodem illo tempore ſcriptum, quo Guilielmus præturam Bononiæ gerebat, non ſerius nimirum anno MCCXX.

II. Laudat ſæpiſſime Bernardus in eo libro, præter Azonem præceptorem ſuum, Martinum, Pillium, atque in primis Joannem Cremonenſem. Atque hunc etiam exiſtimo Bernardi magiſtrum fuiſſe; initio enim libri ſui profitetur, ſe vel latum unguem diſcedere nolle ab inſtitutis domini Joannis Cremonenſis doctoris egregii, quantum ad ordinem actionum judicialium, quarum ille ſyntagma quoddam ediderat. (h) Atque alibi etiam Joannem ipſum inter ceteros præceptores ſuos

(a) *Bernardum Dorna Azonis auditorem fuiſſe, narrat Jo. Andreæ in addit. ad Speculat. v. ceterum in proœm.*

(b) *Trithem. de Script. Eccleſ. c. 438.*

(c) Bernardus Dorna doctor legum ſingularis & eximius per hoc tempus cum ſupraſcriptis (*Tancredo ſcilicet, Guilielmo Naſoae, Alexandro &c.*) floruit. Hic ſecundum Jo. Andr. in addit. ſpec. in v. ceterum, fuit Provincialis & ſcholaris Azonis, & librum de libellorum compoſitione compoſuit... de jure canonico parum allegans. *Diplov. in Bernardo Dorna.*

(d) *Ita Bagarottus, Azo, Jo. de Deo, aliique doctores alloquuntur auditores ſuos in libris, quos eorum gratia ſcripſerunt.*

(e) *Bernard. Dorna tit. qualiter concip. libell. ſuper qualibet acti.*

(f) Primo videamus qualiter concipiatur libellus ſecundum ſententiam Pi. Ita ſcilicet: Deo & vobis poteſtati Bonon. domino R. conqueror ego B. Dorna provincialis de T. qui detinet talem domum &c. *Ita habet tit. de Public. acti. & alibi paſſim.*

(g) *Extant in archiv. pub. Bonon. in Reg. groſ. p. 114. t.*

(h) Ideo nos volentes ordinationi dn. Jo. Cremonenſis doctoris egregii ſuper arbore actionum factæ, mente humili deſervire, ab actione Publiciana, quæ prima eſt in arbore, ſumam exordium. *Ibid.*

ſuos recenſet. (a) Itaque admodum veriſimile eſt, Bernardum Dorna floruiſſe multo ante annum MCCXL. a Trithemio adnotatum, atque adeo attigiſſe finem ſæculi XII., & initium XIII. Videtur autem omnium primus de formandis libellis ſcripſiſſe: quam provinciam poſtea ſuſcepit Rofredus Beneventanus, a quo argumentum illud latius atque uberius tractatum eſt. Extat opus iſtud Bernardi Dorna in codice membranaceo bibliothecæ Barberinæ admodum antiquo, quique ad auctoris ætatem accedere videtur. (b) Ex eo pauca hæc de Bernardo excerpſimus, permittente V. Cl. Simone Ballerino ejus bibliothecæ præfecto, vetere mihi amicitia conjunctiſſimo, cujus humanitati me plurimum debere profiteor.

III. Sunt qui Bernardum dicant profanæ vitæ tædio Minorum Ordinem ingreſſum eſſe. Sed unde id acceptum ſit, non video: neque Pancirolus, qui hoc narrat, auctorem ullum indicat, qui id memoriæ tradiderit. (c) Trithemius eum dicit plura ſcripſiſſe opuſcula; ſed nullum ſe vidiſſe fatetur, præter tractatum de libellis concipiendis. Ait etiam fuiſſe utriuſque juris profeſſorem: quod ægre credam; eum enim Diplovataccius ex Joannis Andreæ cenſura notat, quod raro jus canonicum in ſuis libellis allegare conſueverit. (d)

XL.

PETRUS DE VINEA.

NOn eſt mihi animus longam hic commentationem inſtituere de vita & rebus geſtis Petri de Vinea. (e) Hoſpitem eſſe oportet in Civili, & Eccleſiaſtica hiſtoria, qui neſciat, qui vir fuerit, quantum gratia, & auctoritate valuerit apud Fridericum II., & quantum opera & conſilio Principem illum juverit. Ex ultima plebis fæce ad ſummos honores evectus eſt. Aditum ſibi primum fecit ad Principis gratiam eloquentia & dictatoria arte, ſic enim appellabant ornate dicendi ſcribendique facultatem; quare Petrus de Vinea dictator ſui temporis excellentiſſimus habebatur. (f) Acceſſit legum & canonum ſcientia, qua etiam excelluit. Itaque primum Imperialis notarius (g) a Friderico creatus eſt, dein protonotarius, ac tandem Siculi regni cancellarius, ſive logotheta: (h) in quibus obeundis muneribus ita fidem induſtriamque ſuam Friderico probavit, ut unus omnium hominum ferociſſimi, ne dicam efferati Principis animum moderari, & nutu ſuo, quo vellet, flectere potuerit. (i) Tantas vero conſecutus eſſe opes dicitur, quantas privato homini ſine temeritate ſperare non liceat. (k) Sed hæc abunde perſecuti ſunt, qui Fridericiana tempora, Eccleſiæ admodum luctuoſa, deſcripſerunt. Ac nuper doctiſſimi auctores Ephemeridis literatorum Florentiæ, dum Iſelianam editionem epiſtolarum Petri de Vinea recenſent, (l) quæ Baſileæ prodiit anno MDCCXL., plurima ex antiquis monumentis, & probatiſſimis ſcriptoribus colligunt ad ejus viri memoriam illuſtrandam aptiſſima; quorum ſi partem aliquam ſaltem obſervaſſet Iſelius, non adeo mancam & imperfectam dediſ-

(a) Sed Jo. & ceteris præceptoribus noſtris viſum eſt contrarium. *Ibid.*

(b) *Cod. 548. biblioth. Barber. in fol.*

(c) *Pancirol. de cl. leg. interpr. P. II. c. 36.*

(d) *Diplov. loc. cit.*

(e) *Petrum de Vineis vulgo appellant: at ipſe ſe Petrum de Vinea dicit in epiſtola ad Henricum Angliæ regem, apud Martene To. II. vet. monum. Ita etiam dicitur a Guidone Bonatto, aliiſque antiquioris ævi ſcriptoribus.*

(f) Fuit magnus dictator ſtili curſorii, miſſivi, curialis. *Benvenut. Imolen. ad cap. XIII. Inferni Dantis.*

(g) *Ex Guid. Bonat., de quo infra.*

(h) *Extat Friderici II. diploma pro Eugubinis* ſcriptum per manus Petri de Vinea Imperialis aulæ protonotarii & regni Siciliæ logothetæ an. Dominicæ Incarnat. MCCXLVIII. menſe Majo. *Editum eſt in append. ad librum qui inſcribitur* Lettera contenente la diſamina delle Memorie Storiche di Pergola.

(i) Io ſon colui, che tenni ambe le chiavi
Del cor di Federico, e che le volſi
Serrando e diſſerrando sì ſoavi,
Che dal ſecreto ſuo quaſi ogn' uom tolſi ec.
Ita Dantes Petrum de Vinea dicentem inducit.

(k) *Vid. Guid. Bonatt. in infra adnotat.*

(l) *Giornale de' Letterati, To. I. P. I. p. 60. In Firenze MDCCXLII.*

dedisset ejus vitam, quam epistolarum editioni præfixit. Sed nemo tamen, quod sciam, ex multis, qui de Petro de Vinea scripserunt, memoriæ prodidit, illum in nostris scholis eruditum. Debemus id Guidoni Bonatto, qui eodem tempore vixit, quo Petrus de Vinea, & de Astrologia, qua in arte vanissima grande sibi nomen & famam conciliavit, libros, qui adhuc extant, nugarum plenissimos conscripsit. Hic ait, Petrum de Vinea ex vili progenie in regno Apuliæ natum, sic tunc Neapolitanum, sive Siculum regnum appellabant, ita pauperem fuisse, ut, cum Bononiæ degeret inter scholares, victum mendicaret. Postmodum ait creatum esse notarium, dein protonotarium Friderici II. Post hæc audivisse leges, & creatum judicem majoris curiæ apud eumdem Imperatorem. (a) Videtur igitur Petrus de Vinea primum eloquentiæ dedisse operam in Academia nostra, indeque abductus notarii munere functus apud Fridericum Imperatorem; post autem, ut amico Principi utiliorem operam præstare posset, legum studia secutus; in quibus adeo profecisse dicitur, ut quemadmodum dictandi arte, ita & legum peritia nulli fere ætate sua secundus haberetur. (b) Et quoniam in aliqua ex epistolis suis mortem defiet magistri Bene literarum humaniorum professoris in Academia nostra, ut ea ferebant tempora, admodum illustris, & in aliqua rursum mortem deplorat Jacobi Balduini legum professoris longe celeberrimi, credibile est, ab altero artem dictaminis, ab altero Jurisprudentiam didicisse. Quamquam vero doctoris gradum consecutus non sit, ut conjicitur ex eo, quod numquam eo titulo donatus legitur; vix tamen dubitare ausim, quin aliquandiu in scholis nostris docuerit, ut facere solebant, qui inter ceteros auditores magis ingenio & doctrina præstabant. Alia addit Bonattus de Petri summa auctoritate apud Fridericum, de immanibus divitiis, ac demum de infelici ejus exitu, (c) quæ prætereunda non erunt ab iis, si qui erunt, qui diligentius & accuratius ejus viri acta colligere, & literis mandare voluerint. Non eum prætererat Diplovataccius; sed codex, quo utor, eo loco mutilus est, ubi de illo agebatur. Sunt multa etiam de illo apud Dominicum Bandini Arretinum in libro, quem scripsit de claris viris. Est hic liber trigesimus vastissimi operis, quod inscripsit *Fontem universi*. (d) Sed eadem fere, quæ apud hunc auctorem leguntur de Petro de Vinea, totidem verbis habemus in commentariis Benvenuti Imolensis ad Dantis Infernum. Unum tamen est, quod a Benvenuto ignoratum exposuit Dominicus Arretinus, Petrum nempe, postquam Imperatoris jussu obcæcatus fuerat, libellum ad se ipsum in sua calamitate consolandum scripsisse, cujus hoc fuit initium: *Aperi labia mea Deus*. (e) Addit Dominicus, eum voluisse sepulcro suo hunc versiculum inscribi:

HIC REDIT IN NIHILVM QVI FVIT ANTE NIHIL.

R JACO-

(a) Fuit similiter quidam de regno Apuliæ, natione vilis, nomine Petrus de Vinea, qui cum esset scholaris Bononiæ, mendicabat, nec habebat quod comederet, & postea effectus est notarius, dein protonotarius Friderici II. Et postmodum audivit leges, & effectus est judex majoris curiæ Imperatoris, & ascendit ad tantam dignitatem, quod beatus reputabatur, qui poterat fimbriolam aliqualem habere gratiæ ipsius. *Guido Bonattus Astrolog. P. I. consider at.* 141. *p.* 210.

(b) Tantum processu temporis Imperiali favore, dictandi arte, ac juris peritia effloruit, ut fere nulli sui temporis in eisdem facultatibus esset secundus. *Francisc. Pipin. in chronic. L. II. cap.* 39.

(c) Quidquid ipse faciebat Imperator habebat ratum. Ipse autem multa retractabat, & infringebat de his, quæ faciebat Imperator. Et fecit eum Imperator dominum, sive dominatorem totius Apuliæ, & inventus est habuisse in bonis solum in auro decies mille libras Augustanensium sine aliis divitiis, quæ dicebantur inæstimabiles. *Guid. Bonat. loc. cit.*

(d) *Extat mss. in biblioth. Vatic. cod.* 2029.

(e) *Narrat Dominicus Arretinus, Petrum de Vinea mortem sibi conscivisse, composito prius libello consolatorio, cujus sunt initia*: Aperi labia mea Deus. *Ex cod. Vatic. cit.*

XLI.

JACOBUS ARDITIONIS.

JAcobus Arditionis de Broilo Veronensis sub Azone primum, mox sub Hugolino Presbyteri legum studia secutus est, in quibus magnopere claruit. (a) Sed cum Hugolinus, ad quem post mortem Azonis accessit, maxime in Feudali jure excelleret, quod ipse aptaverat, & in studiosorum commodum post librum Authenticorum adjecerat, Jacobus quoque hanc juris partem præ ceteris coluit, & Summam perutilem de usibus Feudorum scripsit; quam ceteri postea, qui in eodem argumento versati sunt, non vulgari laude dignam censuerunt. Eam commendat Baldus, (b) & Alvarottus in primis, qui adeo absolute, & subtiliter Feudorum materiam a Jacobo Arditionis tractatam existimat, ut nihil desiderandum reliquerit. (c) Baldus autem hunc principibus juris Feudalis professoribus adnumerat. (d) Daniel Scarameus JCtus Astensis hunc librum, adhuc cum tineis blattisque luctantem, ex vetustis bibliothecæ suæ cimeliis, anno MDXVIII. in lucem emisit. (e) Sed præter hanc Feudorum Summam, glossas etiam scripsit in libros legum; (f) ex quo intelligi potest, professoris munere functum in scholis. Eas ipse glossas Arditionis patris sui nomine notatas voluit potius, quam suo, ut fatetur in procemio Summæ Feudorum. Eum laudat Scipio Maffejus marchio; atque ob hoc præcipue commendandam existimat ejus Summam Feudorum, quod ad ejus calcem quædam fragmenta Imperialium Constitutionum reperiuntur, quæ alibi frustra quæri potuissent, ut Cujacius observat. (g) Hæc autem Arditionis fragmenta a Cujacio ipso appellantur. (h) Sed non recte sibi constat Maffejus, dum Jacobum Arditionis Azonis nostri discipulum agnoscit, quem vel ipse fatetur anno MCCXX. obiisse, eumdemque ex fide Alberici de Rosate tradit Avenionem vocatum, ibi aliquandiu in curia Pontificia fuisse. Cum autem Pontifices Avenionem ante annum MCCCVI. profecti non sint, nimis longævum fuisse oporteret Jacobum Arditionis, si cum initio XIII sæculi sub Azone in scholis Bononiensibus versatus esset, idem initio sæculi XIV. in aula Pontificis apud Avenionem fuisset.

II. Impulit in hunc eumdem errorem Albericus Cl. Mazzucchellium. (i) Sed is anachronismum veritus, quoniam Jacobus Arditionis se auditorem dicit Hugolini Presbyteri, Hugolinum hunc alium ab eo fuisse existimat, qui ex Alidosio vivebat sub initium XIII. sæculi. Itaque Hugolinum Presbyteri celebrem professorem nostrum circa annum MCCCLXXVIII. vixisse suspicatur. Et sane Alidosius ad annum MCCCLXXVIII. Hugolinum quemdam Presbyteri inter doctores Bononienses recenset, quem non recte secemit a priori Hugolino viro celeberrimo, qui initio sæculi XIII. florebat. Sed quoniam Jacobus Arditionis etiam Azonis discipulum se fuisse dicit, id quod & Alidosius ipse fatetur, dum inter Azonis præcipuos auditores Jacobum Arditionis recenset; negat Mazzucchellius, fuisse hunc Jacobi magistrum veterem illum Azonem JCtorum sui temporis celeberrimum, sed Azonem Bonjoannis, quem anno MCCCXLVII. obiisse narrat Alidosius. Ita ex uno errore plures nascuntur.

III. Sed plana est Jacobi Arditionis sententia, dum se Azoni primum ad jus

(a) Cum Bononiæ fere amore legalis scientiæ discendæ exulassem, & personam ibidem exinanivissem, quod sæpe scholares facere contingit... audiens jus civile a do. Azone juris civilis professore, ac post ejus mortem a do. Hugolino Presbitero, qui merito sacerdos appellatur... visum fuit mihi Jacobo de Ardizone de Broilo, a quo originem sumpsi, ad cujus commemorationem & honorem signum Ar. glosulis meis & summulis apposui... visum fuit mihi utile summulam quamdam super feudorum genera.... componere. *Jac. Ardit. in procem. Summæ Feud. edit. Colon. Agrippinæ* 1569.

(b) *Bald. consil.* 398. *&c.*

(c) *Alvar. in procem. Feud.*

(d) *Bald. in procem. Feud., ubi eum Veronensem dicit.*

(e) *Pancirol. Lib. II. c.* 32.

(f) *Jacob. Ardit. in procem. Sum. Feud. ut supra.*

(g) *Maffei Verona illustr. To. II. Lib. II. p.* 85.

(h) *Cujac. de Feud. Lib. IV. tit.* 73.

(i) *Mazzucchell. in Script. Ital. Vol. I. P. II.*

jus civile perdiscendum adhæsisse dicit, post autem Hugolino Presbyteri, cum Azo ex humanis excessisset. Hæc ita egregie congruunt cum iis, quæ idem Jacobus in Summa Feudorum de se ipso tradit, ut nulla ratione distrahi possint. Vixisse enim se dicit tempore Friderici II. (a), qui ab anno MCCXX. ad MCCL. Imperio potitus est. Potius igitur Jacobo Arditionis de se ipso dicenti credendum est, quam Alberico de Rosate; qui vel de alio Jacobo Arditionis loquitur, vel non ea scripsit, quæ Maffejus, & Mazzucchellius existimant, decepti fortasse a libris vitiatis & mendosis, ut sunt plerique omnes veterum JCtorum libri typis impressi.

XLII.

BONIFACIUS BONCONSILIUS.

Vixit iisdem temporibus Bonifacius Bonconsilius, sive de Bonoconsilio, ut tunc ejus familia dicebatur, in civitate nostra non incelebris. Patrem habuit Odericum Bonconsilium legum doctorem, de quo supra diximus. Sed ejus familia quandoque etiam de Malconsiliis, sive de Malisconsiliis est appellata. Anno MCCXX. Bonifacius Academiæ nostræ se addixit, sacramento ex solita forma concepto, quod in Appendice damus. Est Bonifacii hujus legum doctoris mentio in actis publicis civitatis cum Accursio ad annum MCCXXX. (b) Vidimus etiam eius testamentum anno MCCXXXIII. scriptum, (c) quod est in tabulario Fratrum Minorum ad Divi Francisci. Ex eo constat, Bonifacium non minus erudiendis auditoribus in schola, quam patrocinandis causis in foro insudasse. Memorabile est quod ille in testamento cavit *ad summam animæ suæ securitatem*. Cum enim multis modis peccari intelligeret, ut ipse inquit, in habendis scholaribus, C. librarum Bonon. summam pauperibus erogandam reliquit ad redimendam noxam minus æqui lucri, quod in schola fecisset. Respiciebat fortasse ad ea pacta, quæ professores quandoque cum scholaribus inibant, ut suas scholas frequentarent, quibus etiam pecuniam fœnori dabant, aut fictis tabulis se dedisse simulabant, ne elaberentur, cum solvenda erat professoribus collecta, quam stipendii loco exigebant; qua de re alibi diximus. Mandavit etiam hæredibus suis Bonifacius, ut si quid quæstus iniqui in causis defendendis fecisset, id ex asse restitueretur; vel compositione satisfieret iis, quos quæstu non æquo læsisset. Atque hæc omnia in suo testamento professus est se statuisse ex consilio Fratrum Prædicatorum, & Minorum, qui nuper in Ecclesia exorti curandæ animarum saluti, magno Christianæ reipublicæ emolumento, se totos devoverant. Obiit insequenti anno MCCXXXIV., ut ex Necrologio S. Salvatoris ad XIX. Martii diem intelligimus. (d)

(a) Jacobus de dn. Ardizone de Broilo Veronen. inter doctores excellentissimus, composuit Summam utilem super usibus Feudorum, quam laudat Bald. *cons. 398. &c.* Floruit tempore Friderici II. ut refert in rubricell. *de success. Imper.* & refert Bald. §. *hæc quoad nos*. de pace Constant. *Diplovatac. in Jac. Ardit.*

(b) Au. MCCXXX. die IX. exeunt. Aug. in palatio communis Bonon. presentibus dn. Bonifacio II. doctore dn. Accursio II. doctore &c. dn. Castellanus Sturlitti post emancipationem &c. *Ext. in Reg. gros. A. pag. 606.*

(c) *Vid. Append.*

(d) XIII. Kal. April. anno dn. milesimo ducentesimo tricesimo quarto O. bone memorie dn. Bonifacius doctor legum, pro quo habuimus duos Baldachinos. *Ex Necrolog. Sancti Salvatoris ad eum diem.*

XLIII.

MARTINUS FANENSIS.

EX Fano Fortunæ, quæ ei patria fuit, cognomen duxit Martinus, non aliter appellatus quoad vixit, & post mortem in suis scriptis, quam Martinus de Fano. Est ejus nomen inter legum professores ætatis suæ celeberrimum. Augebat famam doctrinæ generis nobilitas. Ejus familia erat ex præcipuis suæ civitatis. De Cassaro dicebatur; ejusque domus erat ad eam partem civitatis, quæ mari est proxima. (a) In ea vicinia arcem fuisse puto, quæ sequiori ævo cassarum dicebatur; indeque opinor Martini familiæ cognomen accessisse. Dirutis autem aliquando ejus familiæ ædibus ob seditionem, id nominis diu loco hæsit: *Il guasto di Martino da Fano*. (b)

II. Floruit Bononiæ tempore Jacobi Balduini, & Accursii glossatoris; cum altero enim quæstionem quamdam disputasse, (c) alterius autem consilio usum se narrat in alia quæstione solvenda. (d) Audivit in jure civili Azonem, quem dominum suum appellat, (e) quemque in dubiis quæstionibus aliquando consuluit. (f) Anno MCCXXXVIII. Fani erat, cum ad eum divertit Salimbenus Adami Parmensis, qui postea in Ordinem Minorum adscitus suorum temporum chronicon scripsit adhuc ineditum, ex quo non pauca habemus ad Martini memoriam illustrandam. Extat id chronicon manu exaratum in codice bibliothecæ Comitum Romæ; cujus excerpta aliqua in appendice damus. (g) Anno autem MCCLV. jus civile profitebatur Arretii in Thuscia; quo anno instaurata videtur Academia Arretina, novis conditis statutis, quæ nuper vulgavit Clarissimus eques Laurentius Guazzesius. Profitebantur eodem tempore Arretii Roisellus, & Bonaguida celebres JCti: sed primatum in scholis obtinebat Martinus; qui etiam omnium primus in ea Academiæ instauratione rector electus est. (h) Docuit etiam aliquando Mutinæ publice conductus: (i) & in gravi negotio cum Bononiensibus pertractando, suam operam feliciter impendit Reginis, qui eum procuratorem in eam rem elegerant. (k) Cum autem anno MCCL. post diuturnum bellum, quod maxime cum nostris Bononiensibus habuerant, Mutinensibus pax reddita fuerit, credibile est, circa eum annum Martinum Fanensem, instauratis scholis, Mutinam accitum ad jus civile docendum. Et quoniam eodem anno inter Bononienses, & Reginos aliquid armis turbatum fuerat, (l) his motibus compescendis adhibitum arbitror Martinum Fanensem. Præturam quoque Januensem gessit ad annum MCCLX. (m); quod ipsum argumentum est, claro satis genere illum esse natum; non enim ferebant eorum temporum mores, ut ulla civitas, nedum Januensium nobilissima, virum ignobilem in prætorem eligeret.

III. Ut a prætura excessit, terrenis rebus valedixit Martinus, & Ordinem Prædicatorum jam senex ingressus est. Narrat Salimbenus, illum cogitasse de capessen-

(a) *Vid. excerpta ex Chron. Fr. Salimbeni in Append.*

(b) *Diplovat. in Martino Fanensi.*

(c) Martinus de Fano in tract. *de jure emphyt. qu.* 27. dicit se illam quæstionem tractasse cum Jacobo Balduino. *Ex Diplovat. in Martino de Fano.*

(d) Ibid. qu. 24. in fin. *Ex eod. Diplov.*

(e) *In rubr. de testament. in scriptis bis appellat Azonem dominum suum. Diplovat. in Mart. Fan. Vid. & Jo. Andr. in addit. ad Speculum juris tit. de jure emphy.* §. 57.

(f) Sic respondit Azo a Martino de Fano consultus. *Jo. Andr. ibid.* §. 69.

(g) *Append.* N. XIII.

(h) In nomine Domini &c. Anno MCCLV. ... Hæc sunt ordinamenta firmata & approbata ab omnibus magistris de Arretio, scilicet dn. Martino de Fano, & dn. Roizzello, & dn. Bonaguida, a magistro Teboldo Rolando, mag. Roissello, & dn. Rainerio, & mag Benvenuto. In primis Rectorem ipsorum elegerunt supradictum dn. Martinum a festo Omnium SS. ... usque ad Kal. Jan. &c. *Guazzesi dell' antico dominio del Vesc. di Arezzo p.* 107. *seq.*

(i) *Ex Chron. Fr. Salimb. cit.*

(k) *Ibidem.*

(l) *Ghirardac. Lib. VI. p.* 283.

(m) An. MCCLX. Potestas civitatis Januæ fuit dn. Martinus de Fano legum doctor. *Caffari Annal. Januen. L. VI. ap. Murat. To. VI. Rer. Ital. Script. col.* 527.

pessendo instituto Fratrum Minorum, sed deterritum fuisse a quodam perverso ejus Ordinis Fratre, de quo multa illiberaliter dicit more suo: est enim hic auctor in scribendo liber, ut sæpius ad impudentiam vergat. Cum autem ad veterem famam, quam sibi cum docendo, & scribendo, tum publicis negotiis tractandis conciliaverat, magna accessio fit facta ob sanctioris vitæ professionem; non defuere qui illum expeterint, atque elegerint in suæ civitatis Episcopum. Sed obstitere sui Ordinis Fratres, qui ægre nimis tulissent tanti viri jacturam facere. (a) Neque id inusitatum ac novum fuit in eo Ordine; siquidem tunc etiam, cum agebatur de trahendo Alberto Magno ad Episcopatum, quem tamen postea nullo modo effugere potuit, Jordanus supremus Ordinis Magister intercessit, & gravissimis ad eum datis literis, multis rationibus ab ea dignitate suscipienda dehortatus est. (b)

IV. Nulfius Fanensium historicus ineditus, quem affert Amianus, (c) scriptum reliquerat, Martinum, post actam in multis civitatibus præturam, & postquam annis multis Bononiæ docuisset, ibidem Institutum Fratrum Prædicatorum amplexum, anno MCCXCV. obiisse. Sed hoc postremum verum esse non potest, nisi Martinus ad inauditam senectutem pervenerit. Quis enim ad annum usque MCCXCV. vitam egisse illum existimet, qui cum Azone vixerit, quem obiisse constat anno MCCXX., ut alio loco ostendimus? Bononiæ autem Martinum obiisse, quod tradit Nulfius, id verisimillimum judico. Fuerat quidem aliquando Arimini, ubi eum primum vidit Frater Salimbenus novi Instituti professorem (d). Aliquando etiam Florentiæ fuisse videtur, ubi a quodam Advocato in quæstione difficillima consultum fuisse, tradit Bartholus. (e) Sed cum anno MCCLXX., & MCCLXXII. Bononiæ degeret, credibile non est, hominem ea ætate, ac dignitate a moderatoribus Ordinis inde amotum, atque alio transductum. Interfuit anno MCCLXX. Martinus, cum Rolandinus Passagerius, artis Notariæ insignis professor, testamentum sua manu scriptum deposuit; ac primus ante omnes sui Ordinis Fratres, qui aderant, nominatur in hunc modum, *presentibus domino fratre Martino de Fano olim legum doctore*. Est autem memorabilis hæc *domini* appellatio in homine, qui multis ab inde annis Religioso Ordini nomen dederat. (f) Biennio post adhuc in vivis erat. (g) Eum Diplovataccius existimat, etiam post susceptum Prædicatorum Institutum, Jurisprudentiæ studia adeo non abjecisse, ut etiam tractatum de testamentis ediderit. Sed cum Martinus de testamentis scriberet anno MCCLVI., ut Diplovataccius ipse animadvertit, nec Ordini Prædicatorum se adjunxerit, nisi post gestam Januensium præturam, quam anno MCCLX. obtinuerat, ignoratione temporum in manifestum errorem incidit Diplovataccius.

V. Existimavere aliqui, Martinum Fani in patria sua obiisse, ibique tumulatum esse apud Fratres Prædicatores cum insigni Epitaphio, quod apud Diplovataccium reperio, sed ita mendosum, ut vix ferri possit. (h) Illud idem protulit

(a) *Fr. Salimb. loc. cit.*

(b) *Extant Jordani literæ la Chron. Fr. Sebastiani de Olmeda, ubi de Jordano generali magistro Ord. Præd.*

(c) *Amiani Memor. Istor. di Fano To. I. p. 233.*

(d) *Cum eum primum vidit Fr. Salimbenus Prædicatorum veste indutum, feci di, inquit, quod Patriarcham Jacob dixisse novimus:* Justum est, ut aliquando provideam domui meæ, *quam sententiam, sibi opportunissime a Fr. Salimbeno indicatam, diligenter adnotavit, ut narrat ipse Salimbenus loc. cit.*

(e) *Bart. in l. fin. C. de impub. & al. subst. ex Diplovat. in Mart. de Fano.*

(f) *Ex Memorial. Communis Bonon. die VIII. exeunte Jul. indicavit Cl. Montius.*

(g) An. MCCLXXII. die III. exeunte Martio.... Bartolus Armannini procurator dn. Palmerii potestatis Fani filii dn. Martini de Fano.... promisit dare & solvere dn. Benvenuto Canzi judici LXXV. lib. Bonon. pro suo feudo & salario a Kal. April. prox. ad unum annum.... Ex instrumento dn. Dinadani notar. facto hodie in capitulo Ecclesie Fr. Predicat. present. Fr. Martino de Fano Fr Petro de Pisis Ord. Predic. *Ex Memor. Communis Bonon. communicavit Cl. Montius.*

(h) Tandem moritur & sepultus est Fani in Ecclesia S. Dominici, ubi secundum Fanenses tale epitaphium est: ITALIAE SIDUS &c. Sed quamvis dicatur per illos de Fano, quod sit epitaphium Martini de Fano, tamen ex quo dicitur, quod mortuus fuerit anno MCCCII. quo tempore non poterat vivere.... propterea est epitaphium Jacobi.... qui fuit filius Martini de Fano, & fuit potestas Bononiæ. *Diplovat. in Martino Fanen.*

tulit nuper Amianus in Monumentis Historicis Fanensium, majori quidem cura descriptum, sed non tamen sine multis mendis. Extare adhuc dicit in Ecclesia Fratrum Prædicatorum, & est hujusmodi:

ITALIAE SYDVS MARTINVS COPIA LEGVM
EGREDITVR FIDVS DOCTOR.... CONSCIA LEGVM
INCLITA CVI PROLES DE QVA PROCESSIT AMOENVS
FLOS DECVS ET SOL ES PATRIAE ROS ATQVE SERENVS.
SOL TENEBRAS PATITVR PROSERPINA LVCE DEHISCIT
DVM IACOBVS MORITVR DE CASSARO TRISTIA FIXIT
ATROPOS INFAVSTA DEPLORANT MOENIA PHANI
PROBITAS EXAVSTA TESTATVR DEBITA CANI.

AEOLVS O VTINAM PERFLASSET CARBASA RETRO
VECTVS PATAVIVM CADERET NON LIMINE RETRO.
SVRGAT BONONIA CONSVRGAT MEDIOLANVM
PERDITVR AH GLORIA NISI PERDAT CRIMINA CANVM
ANNIS SVB MILLE DVO DE TRECENTIS EVENIT
MILES DVX ILLE STRENVVS QVOD MISERE VENIT
HIC IACET. INFODITVR VBI CORDE SEMPER ADHAESIT
THEOTOCOS IGITVR VT REGNET MINIME DESIT.

Menda aliquot conjectura sustulimus; cetera dispungi vix poterunt non inspecto autographo. Est illud sepulcrum Jacobi de Cassaro, qui Bononiensium prætor fuit anno MCCXCVI., quo tempore bellum atrox habebant cum Ferrariensium Principe Azone Atestino. Hunc porro graviter in se irritavit Jacobus, non solum res Bononiensium bene gerendo, sed dicteriis etiam, & amarulentis scommatibus; in quod vitium procliviorem fuisse hunc hominem ferunt. Itaque anno MCCIIC. cum Venetiis Patavium proficisceretur, ut Mediolanum pergeret, ad præturam ejus civitatis capessendam, confossus est ab sicariis Azonis, qui ejus perdendi cogitationem numquam abjecerat. Eum inducit Dantes in Purgatorio de infelici exitu suo loquentem: atque ad eum locum plura de Jacobo habet Dantis interpres Benvenutus Imolensis; (a) qui cum commentarios suos in Comœdiam Dantis Nicolao Atestino dicasset, iniquior fuisse videtur in Jacobum.

VI. Hunc porro Amianus fuisse dicit filium Martini Fanensis doctoris legum, de quo hactenus disseruimus; ac reprehendit Ghirardaccium nostrum propterea quod ex Huguccione natum dicat. Et sane potior esse deberet Amiani auctoritas patriam Historiam scribentis. Sed Ghirardaccius tamen non id temere scripsit: in publicis enim, quos vocant, Reformationum libris præturam Bononiensem anno MCCXCVI. gessisse legimus Jacobum Huguccionis Fanensem. Addit Amianus, Palmerium Martini filium eodem tempore in Academia nostra jus civile docuisse; invitatum autem utrumque fratrem a Bononiensibus, alterum ad præturam, alterum ad Jurisprudentiæ cathedram eo consilio, ut, captata in hunc modum Fanensium benevolentia, auxiliares copias, quibus in bello egebant, ab iis facilius obtinerent. Sed unde hæc acceperit Amianus, neque ipse indicat, nec ego divinare ausim. Est autem aliunde ignotus omnino Palmerius iste Fanensis inter scholarum nostrarum professores.

VII. Sed tamen Martino Fanensi filium fuisse, Palmerium nomine, qui anno MCCLXXII. præturam Fanensem gessit, indubium est. (b) Huic fratrem fuisse oportet, Huguccionem appellatum, ex quo genitus sit Jacobus Bononiensium prætor, a sicariis Azonis Ferrariensium Principis occisus, quem fuisse Martini nepotem ostendit versus ille in ejus epitaphio scriptus: INCLITA CVI PROLES DE QVA PROCESSIT AMOENVS FLOS DECVS ET SOL &c. Scilicet, ex inclyta Martini prole, non ex Martino ipso, ut Amianus existimat, processit Jacobus, flos, decus, & sol patriæ ibi appellatus. (c)

VIII.

(a) *Apud Murator. To. I. Antiqu. Ital. med. ævi col. 1157. 1158.*

(b) *Ex tabulis supra indicatis.*

(c) *Ita nodum hunc solvit Cl. Montius.*

MARTINI SCRIPTA.

QUi de antiquis legum interpretibus scripserunt, Pancirolus, & ante illum Trithemius, ceterique Martini scripta commemorant; sed plura ab iis omittuntur, ac plerique etiam in aliis non leviter errant, quæ ad hunc professorem pertinent, ut Trithemius, qui eum dicit Joannis Andreæ magistrum, (a) quamvis necdum fortasse natus esset Joannes Andreæ, cum Martinus Fanensis decessit. Neque levius erratum est a Pancirolo, ubi scriptum reliquit, obscuris natalibus hunc ortum videri, quod ejus agnatio non legatur; vix enim alterum fuisse puto ex professoribus eorum temporum, qui paria nobilitatis stemmata proferre potuerit. Sed ejus scripta omnium accuratissime recensuit Diplovataccius in hunc modum.

„Martinus de Fano scripsit pulchrum opus in practica. Incipit: *Quoniam ple-„rique*. Ubi distinguit XI. tempora causarum.

„Aliud opus, in quo in singulis actionibus ponit instrumenta brevissima, quibus „conjungit brevissimos libellos, quod opus etiam brevibus verbis (*fortasse* „versibus) ornavit. Incipit: *Ego quidem Martinus*. De quo vide Jo. And. „in addit. Spec. in procem. v. *ceterum*.

„Tractatum de Homagiis, quem ponit Speculator in tit. *de feudis* §. 2., de quo „Jo. And. ubi supra, & Albericus de Rosate *ff. de stat. hom. in princ.*„ Vidi hunc tractatum in Cod. Vatic. 2642., ejusque tale est initium: *Quoniam mihi Martino Fanensi sæpe quæstiones in scholis, & causis super homagiis proponuntur*. Subscribit ad finem libelli: *Martinus de Fano doctor legum*.

„Tractatum de Alimentis. Incipit: *Quoniam de Alimentis quæstio sæpe ventilo-„tur &c.*, quem ponit Speculator tit. *qui sint fil. legit.*

„Tractatum de positionibus. Incipit: *Quoniam frequens & quotidianus est usus „positionum.*

„Tractatum de jure emphitheutico. Incipit: *Quia de jure emphitheutico dubito-„tur*. Ubi per XXVIII. quæstiones complectitur totam materiam.„ Hic etiam tractatus adjumento fuit ad Speculum juris perficiendum. Jo. Andreæ in adjection. ad Spec. juris, tit. *de Emphyth.* §. *Nunc aliquo*.

„Tractatum de dotis restitutione. Incipit: *Noto quod quondo*.

„Tractatum principalem de ordine judiciorum juris civilis & canonici. Incipit: „*Nescientes officium ejus scire non possunt*.

„Tractatum de arbitris secundum Johannem Andreæ in addit. Spec. *de arbitr. & „arbitrator.* §. 1.„ Hujus tractatus partem tantum se habuisse scripsit. Jo. And. l. cit. v. *arbitrium*, & in cap. *compromissum* 1. X.

„Tractatum de exceptionibus impedientibus litis ingressum. Incipit: *Quoniam „de exceptionibus*.

„Tractatum de restitutione in integrum per modum summæ. Incipit: *Quæri & „dubitari consuevit*, de quo Jo. And. in addit. Spec. tit. *de rest. in int.*

„Tractatum de conditione humani generis, de quo Albericus de Rosate v. *ge-„nus humanum*.

„Tractatum, qualiter negativa probetur. Incipit: *Qualiter probando sit negotiva*. „Sed vere ille tractatus non est Martini prædicti.

„Tractatum de modo studendi, per viam epistolæ, quam direxit Petro socio suo. „Incipit: *Dn. Petro dilecto socio Martinus de Fano salutem. Studendi modum „inquiritis &c.* quam epistolam de verbo ad verbum ponit Albericus de Ro-„sate in procem. ff.„ Socios autem honoris causa professores nostri appellabant auditores suos, ex quorum numero esse debuit Petrus ille, cui Martinus studendi rationem præscripsit. Quid porro sibi velit Pancirolus, non intelligo, cum ait, Martinum scripsisse duos libellos de modo studendi, qui postea evanuere. Inter Codices Regiæ bibliothecæ Taurinensis habetur *Epistola*

(a) Martinus de Fano utriusque juris professor & interpres omnium suo tempore celeberrimus Johannis Andreæ Bononiensis præceptor .... Claruit sub Alberto Imperatore anno Domini MCCC. *Trithem. de Script. Eccles. n. DXXX.*

stola Martini de Fano scholaribus suis in jure civili studentibus, (a) quam esse puto eum ipsum tractatum *de modo studendi*, quem indicavit Diplovataccius.
„Scripsit etiam super ordinariis juris civilis, maxime super C. pulchra commen-
„taria, & maxime super Auth. *contra propriam*. C. *de non numer. pec.* &
„super Auth. *rogati*. & l. *humanitatis*. C. *de natur. liber.*

His adde tractatum de testamentis, quem Diplovataccius narrat se vidisse satis antiquum in membranis scriptum apud Ludovicum Buzzacherinum civem Pisaurensem, in cujus Rubricæ initio ita auctoris nomen adscriptum erat: *Incipit tractatus de testamentis editus a fr. Martino de Fano Ordinis Prædicatorum maximo jurista*. Animadvertit autem Diplovataccius, scriptum esse hunc tractatum anno MCCLV., ut auctor ipse notat semel & iterum ad Rubricam *de testamento in scriptis*. Porro æquivocam esse hujus libri inscriptionem, manifestum est: qui enim librum ex alio exemplari exscripsit, per quamdam prolepsim editum scripsit librum a Fr. Martino Fanensi; non quod talis dicendus esset, cum ille est editus, nondum enim ad Ordinem Prædicatorum anno MCCLV. transitum fecerat; sed quia cum liber, quem Diplovataccius vidit, exscriptus est, jam Martinus ad eum Ordinem commigraverat.

XLIV.

ACCURSIUS.

Accursius glossator appellatus est ob glossam, quam vocant ordinariam, in universum corpus juris civilis ab eo scriptam, & omnium scholarum suffragiis, sæculis multis, probatam. Scriptores non pauci, neque vulgares, eum appellant Franciscum Accursium; quasi vero Accursii nomen paternum genus indicaret, sive familiæ agnomen esset (b). Sed istis, utpote recentissimis, & ab Accursii ætate remotissimis, nulla fides in eo habenda est. Nullus vero et auctor paulo antiquior, ac nullum vetus monumentum, in quo alio, quam Accursii nomine dicatur. Fuit Accursio filius, Franciscus nomine, qui inter clariores ætatis suæ JCtos habitus est; quem cum non bene cognitum haberent scriptores, qui multo post illa tempora fuere, propterea Accursio ipsi Francisci nomen inditum putarunt.

II. Plurimum vero sibi placuit Accursius ipse in hoc nomine; cujus etymon sibi sane gloriosum, sed putride tamen, & non sine jactantiæ nota, confinxit hujusmodi. Cum enim legem interpretaretur, quæ hæredi præscribit, ut defuncti nomen assumat, si is ita velit, & nomen honestum sit, hoc affert exemplum: *Instituo te hæredem, si imponas tibi nomen meum, scilicet Accursius, quod est honestum nomen, dictum quia accurrit, & succurrit contra tenebras juris civilis*. (c) Quasi vero id ei nomen divinitus a nativitate ipsa impositum fuerit, quo portenderetur, quantus vir futurus esset, & quam excellens juris civilis interpres. Sed patiebatur illa ætas ejusmodi etymologica somnia; (d) in quibus lusisse etiam videbimus Hugonem, sive Huguccionem præclarum juris canonici interpretem, ac postea Episcopum Ferrariensem, qui paulo ante Accursium in nostra Academia floruit. (e) Erat autem per illud tempus satis usitatum, præsertim apud Florentinos, Accursii nomen; nec deerat in civitate nostra eodem decurrente sæculo Accursius alter, qui & filium habuit Accursium, cujus

(a) *Cod. mss. bibliotb. Taur. N. 342. fol.*

(b) *Accursio Francisci prænomen addunt Fabricius in Bibliotb. lat. med. & infim. æt. Vol. I. pag. 9. & Vol. II. pag. 580., & ante Fabricium Barthius, Arturus Duk, & alii apud Mazzuchellium. Eodem impegit Julius Negri in Scriptoribus Florentinis, qui gravius multo erravit, unum hunc celeberrimum auctorem in duos discerpens, deceptus, opinor, ex eo, quod hunc modo Accursium, modo Franciscum Accursium appellatum compererat; ut accuratissimus Mazzucchellius observat.*

(c) *Gloss. in l. facta. §. si in danda. ff. ad S. C. Trebell.*

(d) Poi Ostiense, e 'l Fiorentino Accorso,
Che fe le chiose, e dichiarò 'l mio testo,
E alle leggi diede gran soccorso.
Frezzi Quadrireg. l. IV. c. XIII.

(e) *De Hugo. vid. inter juris canon professores.*

cujus mentio est in Memorialibus Communis Bononiæ. (a) Accursium quoque mercatorem Florentinum iisdem temporibus viventem comperio. (b) Itaque quod aliqui existimant, Accursium, proprio nomine amisso, hoc retinuisse, quod ei conciliaverat ingenii celeritas, (c) merum commentum censeo, magis inane, & putidum, quam ea ipsa etymologica ratio, quam venditavit Accursius. Quod etiam ajunt, Accursium ex Azonis nomine nuncupatum, quia nimirum Azonis auditor fuerat, (d) id unde profluxerit, ignoro; nullibi enim reperio hunc Accursium Azonem, aut Azonium, ut alii appellant, apud auctorem fide aliqua dignum. Neque etiam intelligo, cur Donatus Antonius Astensis vir doctissimus, aliique cum eo, glossatorem nostrum Bonum Accursium dicant. (e)

III. De Accursii patria dubium non est, quin Florentinus fuerit; sed non perinde certum, in civitate ne, an in agro natus sit. Ipse se Florentinum dicit; (f) quod æque verum est, utrubi sit natus. Dominicus Bandini Arretinus scriptor antiquus, cujus excerpta aliqua in Appendice vulgamus, Florentiæ natum dicit. (g) Consentit Philippus Villanius in libro de origine Florentiæ, & ejus claris civibus, ut est in codice manu exarato bibliothecæ Gaddianæ, quem vidit V. Cl. Laurentius Mehus (h). At in codice Barberino, ex quo excerpta item damus in Appendice, (i) natus dicitur Accursius *in villa Balneoli* ad V. passuum millia supra civitatem ad australem plagam: ibique narrat Villanius ætate sua superfuisse aliquos ex Accursii agnatione, ignobiles homines; & domum etiam memorat, in qua natus est Accursius, per illud tempus in ruinis jacentem. Uter ex his codicibus genuinum Villanii librum exhibeat, is demum fortasse judicabit, qui utrumque conferre possit. In Italica epitome hujus libri, quam edidit Clarissimus Mazzucchellius, legitur hoc idem, quod in codice Barberino. Est autem codex ille omnino antiquus; nec videtur ætate inferior Villanio ipso, qui scribebat hunc libellum sæculo XIV. ad finem properante.

IV. Accursii genus vile prorsus & obscurum aliqui tradiderunt. Sed ne id quidem certum judico. Neque id voluit Dominicus Arretinus, cum Florentiæ natum scripsit origine populari. (k) Plures enim erant Florentiæ, ut olim Romæ, familiæ populares, & honestissimæ, & ditissimæ; qua de re aliquid alio loco diximus. (l) Atque id etiam in civitate nostra diu servatum est, cum magnates a publicis muneribus, & ab administratione reipublicæ arcebantur. Neque etiam ex eo, quod Philippus Villanius scripserit, Accursium ruri natum, si quidem ea est Villanii sententia, jure aliquis inferet, prorsus obscuræ originis fuisse. Ego certe difficile mihi suaderi patiar, talem fuisse Accursium; neque enim legum professio per illud tempus in nostra Academia nisi ab honestissimis, & fere etiam nobilitate spectandis hominibus colebatur; nec legum doctor creari quisquam poterat, nisi bene nummatus & dives.

V. Eum putat Cl. Mazzucchellius in lucem editum circa annum MCLI., quod verum esset, si revera obiisset anno MCCXXIX., ut eidem viro eruditissimo, ex multorum scriptorum sententia, verisimile videtur. Verum id esse nullo modo potest. Cum autem ætatem duxerit ad annum usque MCCLX., ut infra demonstrabimus, & annos vixerit LXXVIII., ut fert probabilis multorum opinio, circa annum MCLXXXII. natum esse oportet. A prima ætate

(a) *Anno MCCLXVIII. Accursius Accursii filius mutuo dat. Ex tabulis Inter Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

(b) *Memoratur in Bullar. Ord. Prædicat. To. I. p. 79.*

(c) Perduto il proprio nome, mantenne solo quello di Accorso, che al dire del Poccianti, guadagnogli la celerità dell' ingegno. *Negri Scrittori Fiorentini pag. 1.*

(d) Accorso detto Azone, perchè fu discepolo di Azone. *Ibid.*

(e) *Donat. Ant. Asten. dell' uso e aut. della Rag. civile L.II. Cap. II. p. 6.*

(f) *Glo in l. sancimus si quis pro alio. C. de fidejussorib. & mandatorib. §. reddere.*

(g) Accursius legum illuminator Florentiæ natus est origine populari &c. *Dom. Bandin. de quo vid. Append. n. XII.*

(h) Accursius ... Florentiæ natus est generosis parentibus, sed plebeis, antiquissimis tamen, & Romanæ propaginis. *Villan. apud Mehus ad epistolas Ambros. Camald. To. I. p.* CLXI.

(i) *Append. Ibid.*

(k) *Vide quæ supra adnotata sunt ex Dominico Bandini.*

(l) *Vide supra in Cipriano Florentino.*

literis ſe dedit, & mira temporis brevitate artes liberales didicit. Mox ad jus civile ſe contulit in tenera adhuc ætate; a quo ſtudio numquam deinceps diſceſſit. Ita narrat Dominicus Arretinus, cui aſſentitur Villanius. (a) Sunt autem hi duo ſcriptores ætate propemodum æquales, omnium autem antiquiſſimi, qui de Accurſii vita paulo uberius ſcripſerint. Horum igitur auctoritate moveor, ut credam, ad fabulas ablegandum id, quod recentiores ſcriptores miro conſenſu tradiderunt, Accurſium nempe jam grandem natu, agentem annos ſupra triginta, vel, ut aliis placet, quadraginta, (b) ad ſcholas Juriſprudentiæ acceſſiſſe, ut ceteri auditores eum riderent, ac nonnemo etiam auſus ſit eum amarulentis dicteriis inceſſere, cui ipſe, non malus æſtimator ingenii ſui, reſponderit, ſero ſe ad ſcholas acceſſiſſe, ſed cito diſceſſurum.

VI. Igitur Accurſius, cum liberales artes, Philoſophiam, ut opinor, & eloquentiam, prout ea ferebant tempora, ſive in patria ſua, ſive in ſcholis noſtris didiciſſet, Juriſprudentiæ ſtudia arripuit, ſeque Azoni, qui initio XIII. ſæculi in Academia noſtra inter legum profeſſores principem locum obtinebat, informandum ſe tradidit. (c) Sunt qui dicant, ab Odofredo quoque eruditum; (d) ſed is ſerius omnino vixit, quam ut Accurſii præceptor eſſe potuerit. Facilius ergo id concederem de Rofredo Beneventano, quem aliqui cum Odofredo confundunt, quique in Academia Bononienſi jus civile tradidit non multo poſt ſæculi XIII. initium, quo tempore Accurſius videtur Bononiæ ei facultati ſtuduiſſe. Odofredum vero non Accurſii magiſtrum, ſed æmulum potius, &, ut dicere amabant, *concurrentem* in Academia noſtra fuiſſe, tradunt antiqui ſcriptores; qua de re infra dicemus. Sed ante Azonis obitum clarere cœperat Accurſius, & inter optimos juris profeſſores habebatur: conſtat enim, aliquando in quadam cauſa ſimul cum Azone ipſo, & Hugolino Presbyteri conſultum fuiſſe, ut ex Guilielmo Durante intelligimus. (e) Cum ergo finem vivendi fecerit Azo circa annum MCCXX., ut in Azone ipſo diximus, manifeſtum eſt, ante illud tempus Accurſium inter juris profeſſores Academiæ noſtræ non inglorium ſediſſe. Minime vero audiendi ſunt qui circa annum MCLXXXVIII. Accurſium in Azonis diſciplinam ſe dediſſe aiunt, quo anno adhuc infantulum fuiſſe oportet.

VII. Cum Accurſius jus civile profiteri cœpit, initio ſtatim intellexit, tam multas, ac diverſas, atque inter ſe diſcrepantes ſuperiorum interpretum gloſſas libris legum adjectas, adeo non utiles eſſe & commodas Juriſprudentiæ ſtudioſis, ut iis potius incredibilem difficultatem parerent. Fuerant enim ante Accurſium triginta, ut minimum, interpretes, qui legum libris gloſſas inſperſerant, ut animadvertit Diplovataccius. (f) Itaque id optimo conſilio agere inſtituit, ut collatis invicem aliorum gloſſis, meliora quæque ſecerneret, & partim ex iis, partim ex ingenio ſuo novos ipſe commentarios ad ſingulos legum libros concinnaret, quos qui verſare voluiſſent, non magnopere deſiderare deberent ſuperiorum interpretum apparatus, & gloſſas. Atque hic perpetuus in omni vita ejus labor fuit; ex quo multo majorem laudem conſecutus eſt, quam ſi, ut alii doctores, Summis, quas vocant, aut tractatibus ſcribendis, aut gloſſis uſitato more libris legum inferendis animum adjeciſſet. Prima autem ejus cura videtur fuiſſe interpretandi Novellarum, ſive Authenticorum librum, quo in libro minori ſtudio fortaſſe verſati fuerant ſuperiores Juriſconſulti. Interpretabatur hunc librum Accurſius anno MCCXX.; (g) alioſque ſubinde libros legum

gum

(a) *Append. loc. cit.*

(b) *Vid. Mazzucchell. in Script. Ital. V. Accorſo.*

(c) *Accurſius ipſe in gloſſa juris civilis ſæpius Azonem dominum, idest, doctorem ſuum appellat, ac præcipue in auth. de Eccleſiaſt. titulis &c. & Inſt. t. de juſti. & jur. v. ſunt poſitiones, in fin., ut obſervat Diplovat., aliique.*

(d) *Volaterranus lib. XXI. Anthropolog. Taiſſant le Vies des plus celebres Juriſconſultes, in Accurſio &c.*

(e) Quod facit ad quæſtionem illam, qua cum quidam nobilis quemdam interfeciſſet in platea Bonon. & Poteſtas de feneſtris palatii hoc vidiſſet, tandem quia homicidium illud non probabatur, Poteſtas voluit illum ad quæſtionem ponere, ut ſic ab ipſo erueret veritatem. Sed Azo, Hu. & Accur. conſulti reſponderunt, quod hoc facere non poterat. *Specul. tit. de ſentent. & his quæ eam ſeq. §. qualiter.*

(f) *Diplov. in Accurſio.*

(g) *Ad Auth. ut præponatur nomen Imperatoris. V. Indictionis exemplum profert Accurſius annum MCCXX. decurrentem deſignans.*

gum perpetuis, & luculentis commentariis illuſtravit. Sed quoniam liber Authenticorum non legebatur ordinarie, quare etiam ſcholares, qui nondum doctoris inſignia conſecuti erant, illum interpretari poterant; propterea Accurſii primas curas fuiſſe cenſeo in hoc libro in ſcholis interpretando, & ſuis gloſſis ornando; ex quo ſubinde gradum ſibi fecerit ad nobiliores legum libros. Et in Codicem quidem Bononiæ ſcribebat anno MCCXXVII. (a) Ex omnibus autem commentariis Accurſianis eos abſolutiſſimos cenſet Diplovataccius, qui ſunt in quatuor libros Inſtitutionum ſcripti, utpote ab auctore recognitos, & ſecundis curis quaſi ad incudem poſt primam editionem revocatos; quod & de ceteris facturus videbatur, niſi mors interceſſiſſet. (b)

VIII. Ut tantum opus perficeret, ſcholis relictis, in quibus annos multos maxima auditorum frequentia verſatus erat, ſolitudinem quæſiviſſe dicitur, ubi vacuus negotiis, & ſcholaſticis occupationibus lateret. (c) Sed alii aliter id narrant. Ajunt enim, Accurſium ſubodoratum eſſe ſimile conſilium ab Odofredo captum perpetuis commentariis illuſtrandi libros legum. Itaque cum vereretur, ne Odofredus ſibi palmam præriperet, valetudinem ſimulaſſe, ac tamdiu domi ſe continuiſſe, quoad extremam manum ſuis gloſſis, & apparatibus impoſuiſſet, accito interim non ſemel medico, & comportatis pharmacis, quibus uti ſe fingeret ad vim morbi leniendam, atque hac arte victam Odofredi diligentiam; cujus commentarii ſerius prodierunt, cum Accurſius, ſuis latebris relictis, noviſque commentariis prolatis, in ſcholis & foro jam regnare cœpiſſet. (d) Ubi enim Accurſiani apparatus lucem aſpexerunt, nullo jam loco haberi viſæ ſunt ſuperiorum interpretum gloſſæ, & unus Accurſius deinceps quaſi numen aliquod civilis Juriſprudentiæ palam eſt habitus. (e)

IX. Auctor eſt Benvenutus Imolenſis, Odofredum fuiſſe Accurſii antagoniſtam, ſive, ut tunc dicebant, concurrentem. (f) Erant autem concurrentes profeſſores quidam aliis profeſſoribus quaſi æmuli adjuncti, qui eadem hora docerent, eademque jura interpretarentur, &, peractis lectionibus, cum iis in certamen deſcenderent: quod ideo in pluribus Academiis inductum fuerat, ut profeſſores, hac æmulatione incitati, diligentius muneri ſuo facerent ſatis. Ajunt autem, id inſtitutum in noſtris ſcholis ætate Azonis. Sed ego indicium ejus moris nullum reperio per illa tempora. Ac magnopere vereor, ne Benvenutus receptiſſimam ſui temporis conſuetudinem ex ingenio ſuo ad Accurſii ætatem traduxerit, ut ſolent multi antiqua ex ſuorum temporum moribus metiri.

X. Erat ante Accurſium duplex Juriſconſultorum ſecta in Academia noſtra: alii enim Bulgari placita ſequebantur, alii Martini Goſiæ. Verum, ubi prodiere Accurſii apparatus, omnis juris ſtudioſorum familia Accurſio ſe dedit, & priſtina illa diſſenſio ſententiarum ſublata eſt. (g) Adeo autem Accurſii gloſſæ probatæ ſunt, ut auctoritatem multo majorem obtinuerint, quam pro merito privati interpretis; nec defuerint etiam doctores haud obſcuræ famæ, qui interpretandis ipſis Accurſii gloſſis recte, atque utiliter ſtudium ſuum collocaſſe crediderint. (h)

S 2 XI.

(a) *Vide Mazzuchellium V. Cl. l. cit.*

(b) *Diplovat. in Accurſio.*

(c) *Pancirolus Lib. II. Cap. XXIX., aliique plurimi.*

(d) *Benvenutus Imolenſis in commentariis ad Dantem Aligerium ad illud hemiſtichium*

e Franceſco d' Accorſo anco

Inferno. Cant. XV. v. 110. *apud Murat. To. I. Antiqu. Ital. med. ævi.*

(e) Nota etiam multum illud, quod dicit Bart. hic de auctoritate gloſſæ, quod ſit major, quam aliorum doctorum... Et Cynus in l. *non moriturum*. C. *de contrah. & commit. ſtipul.* appellat gloſſam idolum ſuum... Et Bald. in l. *precibus in 9. coll.* C. *de impub. & al. ſubſtit.* dicit: Inhæreas gloſſæ ordinariæ, ſicut Bononienſes inhærent carroccio, & ſicut ducens navem temoni inhæret. *Jaſ. in l. ut vim. ff. de juſt. & jure.*

(f) *Benvenut. Imolen. l. cit.*

(g) *Villan. & Domiaic. Arret. l. cit., aliique paſſim.*

(h) *Hanc interpretandi libidinem, & novas gloſſas antiquis agglomerandi jamdiu exoſam habent viri docti & prudentes:* Scribunt noſtri doctores moderni lecturas novas, in quibus non gloſſant gloſſas, ſed gloſſarum gloſſas. Et hodie in lecturis ſuis tranſponuntur jam dicta. Quod enim unus in una lege ponit, alius ponit in alia per eadem verba, vel paulo diſtantia. *Ita hoc vitium notabat ſæculo XV. Cabrinus de Zamoreis Parmenſis in proœmio ad ſermones quoſdam de virtutibus, quos mſſ. vidi in bibliotheca nobiliſſimi Monaſterii S. Michaelis in Boſco Monachorum Montis Oliveti prope Bononiam.*

XI. Sed undenam tanta auctoritas Accursianis apparatibus, & glossis accessit? Num Principis decreto commendatæ hunc dignitatis gradum tenuerunt? Ita quidem existimare videtur Benvenutus Imolensis vetus auctor, Francisci Petrarchæ æqualis & amicus. (a) Sed cum Benvenutus videret, summos honores deferri ætate sua glossis Accursii, propterea existimavit, eas Imperiali sanctione inductas esse in scholas. Sed nullum extat ejus sanctionis indicium: qua de re non siluissent Accursianæ doctrinæ adoratores; nec omisissent, ejusmodi sanctionem, si qua fuisset, prolixis ex eorum more commentariis infarcire. Ut igitur leges Romanæ magna ex parte olim intermortuæ, & novis Gothorum, Langobardorum, Burgundionum, aliarumque gentium barbaris legibus obtritæ, nullo Principum decreto, sed solo utentium consensu, & nostrorum hominum industria, qui Irnerium secuti Jurisprudentiam Romanam restituerunt, passim in Occidente amissam auctoritatem recepere; ut nemo jam fere sit inter homines doctos & eruditos, qui non commentitium judicet Lotharii II. edictum de revocando jure Romano, & abolendis legibus Langobardis, ut alio loco diximus; ita Accursii glossas nulla Principis confirmatione indiguisse censeo, ut passim admitterentur in scholis. Tanta enim erat Academiæ nostræ celebritas, in qua leges Romanæ quasi quoddam regnum sibi constituerant, ut quod nostri legum doctores communi calculo probassent, id ubivis gentium passim admitteretur. Itaque non alia commendatione egebant Accursii glossæ, ut ad illum auctoritatis gradum pertingerent, quam ut a nostris doctoribus in scholas inducerentur; quod quidem haud difficulter consecutæ sunt propter earum præ reliquis omnibus excellentiam.

XII. Fuit hic honor glossis Accursianis per plures ætates, ut haberentur quasi quædam appendices, & supplementa legum ipsarum; atque ubi verba legis cujuspiam deficerent, glossæ auctoritas succederet. Non defuere tamen post Accursii mortem, ac fortasse eo etiam vivo, qui aliquid in ejus glossis improbarent. Fuit ex eo numero Benincasa Arretinus, cujus, cum ei non placeret tanta illa glossarum congeries, hæc aliquando vox in scholis audita est: *Ite, ite ad Accursium, qui imbrattavit* (idest, conspurcavit) *totum Corpus juris*. (b) Etiam qui ex Odofredi schola prodierant, minus æqui fuisse in Accursium videntur. Sed Franciscus Accursii filius, ac ceteri Accursiani, patris, ac magistri doctrinam egregie vindicarunt. Itaque annis circiter tercentis Accursius in civili Jurisprudentia regnum obtinuit. At ubi Alciatus, græcis, & latinis literis egregie instructus, & in antiquorum temporum historia excellenter versatus, ad interpretandas leges accessit, nova JCtorum secta excitata est, cui post Alciatum magnum attulere incrementum Antonius Augustinus, Cujacius, Duarenus, Ottomannus, aliique subinde doctissimi, & eruditissimi viri ad nostram usque ætatem; qui spreta sequioris ævi barbarie, & neglecta veterum glossarum ingenti farragine, nativum veluti colorem, & amissam tot sæculorum decursu pristinam Jurisprudentiæ elegantiam conati sunt restituere. Fuit id Accursio exitiosum; de cujus auctoritate & dignitate tantum visum est detrahi, quanto nova hæc interpretandi ratio latius pervagata est, & a cultissimis quibusque Jurisprudentiæ studiosis recepta. Hinc atrox bellum excitatum ab elegantioribus istis Jurisprudentiæ cultoribus contra Accursium, ejusque sectarores, quos, ut barbaros, vaniloquos, cavillosos, a penitiore legum cognitione ut plurimum alienos, traducere non verentur. Non est hujus loci disputationem instituere de Accursii doctrina, neque pluribus exponere, quæ ab ejus vel adversariis, vel patronis producantur. Id unum dicam, vel ex ipsis politioris Jurisprudentiæ instauratoribus, & assertoribus non deesse, qui magnis laudibus Accursium extollant. Cujacius delirare ait Bartholum, cum ab Accursio dissentit. (c) Alciatus ejus diligentiam commendat in consulendis antiquis codicibus, ubi lectionis dubietas esset. (d) Anto-

(a) *Benvenut. l. cit.*

(b) *Idem in Cant. VI. Purgator. Dantis, v. 13. apud Murat. l. cit. col.* 1163.

(c) *Cujac. apud Gravinam de ortu & progress. jur. civil. c.* 150.

(d) *Alciat. VI. Paradox.* 2. *apud Breneman. L. 3. C. 3. p.* 249.

Antonius Augustinus multa Accursio ab aliis assuta existimat; atque id ejus judicium est, ubi aliqua in ejus glossis occurrunt, quæ tanto viro indigna videntur. (a) Guido Pancirolus legum studiosis præscribit, ut prima Jurisprudentiæ elementa ex solis Accursii glossis sibi comparent. (b) Heineccius denique, ut innumeros alios prætercam, & supra omnes Janus Vincentius Gravina Accursium magnopere laudant; atque hic postremus ceteris omnibus interpretibus anteponendum existimat. (c) Adeo autem non plane deserta est Accursii schola, ut sint etiam, qui illam anteponant elegantiori huic disciplinæ, quam eruditiores quique legum interpretes sequuntur. (d)

XIII. Sed mihi certum est, multas ex accusationibus, quæ in Accursium afferuntur, casuras, si Accursianas glossas ab alienis secernere liceret. Alienas autem dico non solum, si quæ sunt ab aliis assutæ, ut censet Antonius Augustinus; sed eas omnes, quas Accursius ab aliis interpretibus accepit, nec suas fecit. Si codices manu exaratos integerrimæ fidei nancisci liceret, facile esset Accursii glossas ab aliis distinguere; singulis enim, ex usitato suorum temporum more, sui nominis notam per siglam unam, aut alteram adscripsit; atque aliorum quoque glossas & interpretationes vel sine nota ulla reliquit, vel proprio cujusque auctoris nomine designavit; ut in vetustis exemplaribus bene multis perspicere licet. Sed cum amanuensium indiligentia hanc glossarum indicationem perverterit, pronum fuit, Accursiu errores imponere non suos. Id jamdiu animadversum fuerat a Joanne Andreæ, cum duas in Accursio glossas repugnantes perpenderet, & contrarias, quarum alteram fuisse dicit *Hug.*, alteram *Azo.*, Hugolini scilicet, & Azonis, quibus ea contradictio tribuenda erat, non Accursio. (e)

XIV. Docuit Accursius in Academia nostra annis circiter XL., ut narrat cum Dominico Arretino Philippus Villanius. Atque id recte componitur cum rationibus nostris. Anno enim MCCXX. jam inter professores erat adscriptus, & librum Authenticorum interpretabatur. Vixit autem saltem ad annum usque MCCLIX., ut mox constabit. Non dubitandum igitur, quin annis circiter XL. in scholis docere potuerit, licet fortasse aliquandiu domi se continuerit, & a scholasticis muneribus vacaverit, ut prulixum glossarum opus perfectum & absolutum, quoad fieri poterat, emitteret in lucem. Non diffiteor equidem, magnam esse scriptorum dissensionem in anno, quo Accursius obiit, definiendo. Sed alii serius multo, quam oportuit, alii citius decessisse narrant. Pancirolus cum Ciacconio, Popeblount, Gravina, & aliis, anno MCCXXIX. obiisse tradunt. Ab his non dissentit Cl. Mazzucchellius. At Volaterranus, cum Ricciolio, & aliis multis, anno MCCLXXIX. (f) Mitto ceteros miris modis inter se dissentientes. Ac miror, non magni habitam, immo neglectam, in ea re scriptorum Bononiensium auctoritatem, qui omnium primi audiendi fuerant. Hi Accursium decessisse tradunt anno MCCLX. Ita est non solum apud Ghirardaccium, & Alidosium, qui nec admodum antiqui sunt, nec semper omnino accurati; (g) sed etiam in vetusto Chronico Bononiensi, quod vulgavit Muratorius inter Rerum Italicarum Scriptores. (h) Ab iis parum dissentit Riccobaldus Ferrariensis, Accursio synchronus, qui in historia Imperatorum ad annum MCCLVIII. ita de Accursio, & Odofredo scriptum reliquit: *Per hæc tempora moritur Accursius legum commentator bonus, natione Thuscus, urbe... Cui* pau-

(a) *Ant. Aug. L. 2. 4. emend. 5.*

(b) *Pancirol. de claris Leg. Interpr. Lib. II. C. XI.*

(c) *Heinec. Histor. jur. civ. Gravina de ortu & progres. jur. civ. l. cit.*

(d) *Vid. Alberic Gentil. dialog. de juris interp.*

(e) Ad excusationem Accursii & aliorum antiquorum glossantium, hoc scias, quod semper quandocumque ponebant glosellam in puncto notabilem, ponebant signum illius, cujus fuerat glossa prædicta, per quod breve signum insinuabant opinionem, vel dictum fuisse signati sine protelatione sermonis. Sed sic est, quod in libris modernis ista signa ante finem glossarum reservata sunt, sed in fine quasi abolita, quæ si durassent sicut in libris primis habentur, cessaret reprehensio. *Jo. And. ad Spec. Jur. ad §. 5. Quinto de Accusatione.*

(f) *Vid. Mazzucchell. l. cit.*

(g) *Alidos. Dottori Bolognesi in Append. p. 2. Ghirardac. Lib. VI. p. 200.*

(h) *Murat. Rer. Ital. Script. To. XVIII. col. 271.*

paucis annis supervixit Odofredus natione Bononiensis, Jurisperitus Accursio non inferior. Hi ambo sepulti Bononiæ apud Frotrum Minorum Ecclesiom, quibus fabricotæ sunt in sepulchra pyromides speciosæ in operimentum mousolæi. (a) Sed anno MCCLIX. adhuc Accursius erat in vivis. (b) Post annum vero illum nullibi ejus viventis memoriam reperire licuit. Itaque nihil est, cur longe ab anno MCCLX. ejus obitum retrahamus. Et anno certe MCCLXIII. Accursium fato jam cessisse, indubium est ex publicis tabulis, in quibus ejus filii Franciscus, Cervottus, Guilielmus, & Cursinus patre orbati commemorantur. (c) Quod si, quoto ætatis anno decesserit, æque manifestum esset, ejus quoque natalis annus nullo negotio definiri posset. Pancirolus Accursium tradit vixisse annis LXXVIII.; sed unde id habuerit, non indicat. (d) Philippus Villanius, non equidem in Epitome Italica ejus libri, quem de origine Florentiæ, & viris illustribus Florentinis scripsit, sed in libro ipso latine scripto, Accursio eamdem ætatem tribuit. (e) Neque multum a Villanio dissentit Dominicus Bandini Arretinus, qui Accursium scribit vixisse annis LXXV. (f) Quare annus a Pancirolo notatus retinendus omnino videtur, quamvis non certa, sed tamen satis probabili auctoritate constitutus.

XV. Non perfunctorie agit de Accursio, ejusque filio Francisco, Laurentius Mehus in spisso volumine, quod, prodromi instar, præmisit epistolis Ambrosii Camaldulensis, nuper editis. (g) Producit is etiam quæ de utroque scripta sunt a Philippo Villanio, & a Dominico Bandini: sed nescio, qua fide scripti sint codices manu exarati, quibus usus est, vel qua diligentia eos ipse exscripserit. Villanius in codice Barberino integerrimo, quique ab auctoris ætate non abludit, Accursium scribit obiisse *anno gratiæ millesimo ducentesimo sexogesimo quinto, ætatis septuagesimo octavo*. Dominicus vero Bandini in codice Vaticano, qui mihi ad manus fuit, obiisse dicit anno MCCLXXVII. At in Mehusii ecgraphis tam Villanius, quam Dominicus Bandini scribunt, Accursium obiisse anno MCCXXVIII. Suspectus mihi est horum consensus in re tam falsa; ac miror etiam, Mehusium, qui ubique censoriam virgam in auctores exerit, non solum viles & plebejos, sed nobilissimos quoque, qua vivos, qua vita functos, non vidisse tam crassum errorem. Scribit Mehusius ipse, Franciscum Accursii filium obiisse anno MCCIIC., idque ex Villanii fide, vel anno MCCCIX. ex fide Dominici Bandini. (h) Vixisse autem creditur Franciscus Accursii filius annos LXVIII., Mehusio ipso non diffitente. Oportet igitur, Franciscum annis duobus in Villanii sententia, & annis undecim in sententia Dominici Bandini natum esse post Accursii patris sui obitum, si quidem obiit anno ætatis LXVIII. In his monstrosis erroribus emendandis melius operam suam collocasset Mehusius, quam viris doctis injuria lacessendis. Quæ igitur a Mehusio magno apparatu congesta sunt, adeo non explicant Accursiorum chronologiam, ut eam potius novis ambagibus involvant. Quare nec Accursii obitus citra annum MCCLIX. retrahendus est; nec minor, quam annorum circiter LXXVIII., ætas eidem videtur tribuenda. Ac certe dubitari non potest, quin ad multam ætatem vixerit; quippe qui jam inde ab anno MCCXX. legum libris interpretandis animum adjecerat, ut supra dictum est. Sed etiam aliquanto ante annum MCCXX. Accursius non exiguam sibi famam comparaverat in Academia nostra; quippe qui cum Azone, JCtorum sui temporis principe,

(a) *Ricobald. apud Murat. Rer. Ital. Script. To. IX. col. 133.*

(b) *In matricula Societatis Thuscorum ad an. MCCXLVIII. scripta, & anno MCCLIX. recognita & aucta, designati sunt* Dn. Accursius doctor legum dn. Franciscus doctor legum & dn. Cervottus doctor legum. *Ext. in Archiv. publ. Bonon.*

(c) MCCLXIII. Indict. VI. Bononie ante Ecclesiam, sive per plateam Monasterii S. Stephani Bonon.... in presentia venerabilium Patrum Dominorum Imolen. Episc.... Domini Jacobi Tavernarii de Parma Bonon. Potestatis DD. Bonaventure de Savignano Arimundi D. Alberici de S. Petro *Francisci qu. D. Accursii* legum professoribus D. Castellano de Andalottis Rodulfi de Graidano Civium Bononien. & cleri ac populi Bonon. civitat. Pater venerabilis D. Octavianus de mandato D. Philippi S. Raven. Eccles. Archiepisc. present. ibidem D. Imolensi Episcopo consecratus *Rubeus Histor. Ravenn Lib. VI.*

(d) *Pancirol. Lib. II. c. XXIX.*

(e) *Vid. Append. n. XII.* (f) *Ibidem.*

(g) *Ambros. Camald. Epist. To. I. p. 159. sequ.* (h) *Ibid. p. 161.*

cipe, & magistro suo, & cum Hugolino Presbyteri, qui proxime ad Azonis existimationem accedebat, in gravi quadam causa consultus est, ut a Speculatore accepimus. (a) At Azonem alibi ostendimus haud ultra annum MCCXX. vitam produxisse. Non ignobilem igitur locum in hominum æstimatione jam tum obtinebat Accursius. Itaque his fere terminis omnis Accursii vita concluditur, ut circa annum MCLXXXII. in lucem editus, cum sedulam operam humanioribus literis, & Philosophiæ impendisset, post initium XIII. sæculi se Azoni in jure civili erudiendum tradiderit, eoque adhuc vivente doctor creatus, in legum professione florere cœperit, ac tandem anno circiter MCCLX. laudatissimæ vitæ cursum confecerit.

XVI. Mira doctrinæ opinio, in qua fuit Accursius, quoad vixit, magno ei adjumenro fuit ad maximas opes comparandas. Quare & in civitate magnificas ædes habuit, loco urbis celeberrimo, ubi nunc est palarium publicum civitatis, in quo Legatus Apostolicus, & Magistratus urbani sedem habent, ad eam partem, ubi præcelsa turris cum horologio assurgit; (b) & in agro Bononiensi splendidam villam, & ampla latifundia ad Ricardinam; qui locus, ut tunc Accursii secessu, ita post aliquod tempus, ob prælium atrox inter Venetos, & Galearii Sfortiæ copias ibi gestum, (c) celebris fuit. Meminit Accursius ipse hujusce domus, quam, ut erat satis gloriosus, palatium vocat; in eaque fuisse dicit rotam hydraulicam: quod eo rudi sæculo pro miraculo haberi poterat. (d) Ac villæ etiam suæ Ricardinæ meminit. (e) Nec dubium est, quin eo loci se abdere consueverit, cum vacaret a scholasticis muneribus, & fori etiam occupationibus; in quo verisimile est illum non raro versatum esse, (f) ibique suis commentariis in Juris Cæsarei libros scribendis, ac poliendis incubuisse. Has Accursii ædes ad Ricardinam descriptas habemus in tabulis anno MCCCXVIII. scriptis, cum Anna Lambertina Francisci Accursii nurus tutelam suscepit Castellani sui nepotis. Eas in Appendice damus. (g) Sunt autem in eis descripta etiam prædia, quæ in iis locis ad Castellanum pupillum ex patris hæreditate pertinebant; erantque non minus, quam MCXXX. jugera, sive tornaturæ, ut vocant, agri optimi. Guilielmi, & Cursini hæredes sua item prædia in iisdem locis possidebant: & Cervotto item sua pars ex paternis fundis in ea vicinia obtigerat. (h) Atque hinc facile conjicere licet, quam ampla sibi latifundia comparasset Accursius. Falluntur ergo qui tradunt, Accursium hanc villam ea pecunia sibi comparasse, quam a Richardo Anglorum Rege, ob magnam ejus causam in foro defensam, acceperat. (i) Nullus enim Accursii ætate vixit Angliæ Rex Richardi nomine. Nec minus errant, qui beneficentia Eduardi Regis id factum dicunt, qui post Accursii mortem regnare cœpit. Erat autem hæc Accursii villa ad Idicem amnem (Pancirolus non recte ad Sapinam scribit) prope eum pontem, qua transitus est via Bononiensi ad Ricardinam. Ac videtur Accursius ipse eum pontem exstruendum curasse; nulla enim ejus loci celebritas anre conditam Accursii villam. Postmodum Accursii filii vel ex ligneo lapideum, uti nunc est, fecerunt, vel collapsum, aut perruptum restituerunt post Accursii mortem. (k)

XVII. Habuit Accursius ad D. Francisci sepulcrum in marmoreo sarcophago, supra quem pyramis columnis suffulta tollebatur, non quidem in Ecclesia ipsa,

(a) *Spec. Juris tit. de sentent. & his q. eam sequ. §. qualiter. v. jam debet. Ex Diplovat.*

(b) *Ex pluribus contract. tab. in Memor. Commun. Bonon.* (c) *Pancirol. loc. cit.*

(d) Ut in palatio dñi Accursii, ubi rota est, per quam trahitur aqua. *Glos. in l. qui fundum. ff. de contrab. empt.*

(e) *Hierophylaco*. nomen est capellæ, vel loci, ubi est capella: ut Sacerdos Ricardinæ delectabilis nostræ villæ. *Glos. in l. annua. §. Attia. ff. de annuis legat.*

(f) *Pancirol. l. cit.* (g) *Vid. Append.*

(h) *Anno MCCLXVIII. Cervottus Accursii filius agros vendit in curia Ricardinæ, & Butrii pretio libr. DCCCLXX. Ex Memor Comm. Bonon.*

(i) *Incidit nuper in hunc errorem Antonius M. Salvinus in adnot. ad Comment. Bocaccii in Dantem, Vol. II. p. 384.*

(k) *An. MCCLXX. die XV. Dec. Montanarius de Baragaza cedit dn. Accursino dn. Accursii omne jus, quod habebat contra quosdam magistros, occasione operæ pontis Idicis in loco, qui dicitur Ricardina. Et dn. Franciscus dn. Accursii promittit servare indemnem dictum Montanarium. Ex Mem. Com. Bonon.*

ipsa, sed in adjacenti area; uti tunc mos erat ejusmodi sepulcra construere. Nunc autem nova ædificiorum molitione Accursii sepulcrum obseptum est, & una tantum ex parte conspici potest. Affertur a Diplovataccio Epitaphium Accursio positum, quod est hujusmodi:

HIC IACET ACCVRSVS QVI LEGVM DOGMATE CVRSVS
DETEXIT CVNCTIS STVDIORVM . . . .
IPSI NON POTERANT CONCLVDERE NVLLA SOPHISTAE
ASPICE QVAM PARVO LOCVLO CONCLVDITVR IPSE.
SPIRITVS ALMA PETIT CARO VERMIBVS ESCA PARATVR
DEPERIT EV CORPVS SED SPIRITVS ALMIFICATVR
CVI DEVS AETERNAM REQVIEM LVCEMQVE SVPERNAM
DONET IN ARCE POLI SPREVIT VT ATRA SOLI.

Num hæc carmina Accursii tumulo insculpta fuerint, ex Diplovataccio non liquet. Nunc certe non apparent; potuere tamen ex ea parte sculpta esse, quæ nunc novis ædificiis obtegitur. Ex ea vero parte, qua Accursii tumulus conspicuus est, hic perbrevis titulus legitur.

Alidosius in hunc modum affert inscriptionem Accursii sepulcro appositam: *Sepulc. Accursii Glosat. leg. & Franc. filii MCCLX.* Sed nulla ibi est anni nota. Erat fortasse in alia sepulcri facie, nunc minime conspicua.

XVIII. Accursius filios reliquit, Franciscum hunc, qui cum eo tumulatus est, Cervottum, & Guilielmum, non tam paternarum opum, quam doctrinæ, & gloriæ hæredes, Cursinum quoque, sive Accursinum. Hos senex ex secunda uxore suscepit. Nam duas habuisse uxores, indubium est; ex quarum prima natus est Franciscus, ex altera Cervottus, Guilielmus, & Cursinus. Et Franciscus quidem, cum in lucem editus sit circa annum MCCXXV., ut suo loco ostendam, vel ex hoc minus credibile est, ex eadem matre nasci potuisse Cursinum, qui in tenera ætate erat cum decessit Accursius. (a) Filiam quoque Accursio aliqui tribuunt, quæ jus civile aliquando Bononiæ docuerit; cujus ego nullum indicium reperio in antiquis Accursiorum monumentis, quæ plurima vidi, & diligenter investigavi. (b) Itaque id æque incertum existimo, ac quod aliqui tradunt de Azonis filia, Accursio in matrimonium collocata. (c)

XIX Alii duas, nedum unam, Accursio filias tribuunt, quæ publice jus civile docuerint; easque nuper inter fœminas JCtas recensuit Carolus Ferdinandus Hommelius professor Lipsiensis, (d) auctorem secutus Albericum de Rosate *ad l. qui filium. ff. ubi pupill. educ. deb.* Ego ne unam quidem existimo. Nam Albericus, qui non duas quidem, sed unam tantum memorat, sic de illa loquitur, ut dubio locum relinquat. Ait enim, se audivisse, Accursio filiam fuisse, quæ Bononiæ docuerit. (e) Hæc loquendi ratio Bælio dubium movit (f). A quo etiam

(a) An. MCCLXXVIII. die XVI. Octob. Accursinus fil. qud. dñi Accursi curatorem postulat ad vendendum ex bonis paternis. Ex *Mem. Commun. Bon. Igitur annis XIX. post patris obitum erat adhuc ætate minor.*

(b) *Vid. Pancirol. l. cit., aliosque plures.*

(c) *Arisius Cremon. liter. in Azone.*

(d) *Carol. Ferd. Hommelius professor Lipsiensis in Litteratura Juris Lib. I. Cap. XX.*

(e) Audivi, quod Accursius unam filiam habuit, quæ actu legebat Bononiæ. *Alberic. in l. qui filium. ff. ubi pupill. educ. deb.*

(f) *Bælius dict. Critic.*

enim andivit? An deerant iis temporibus nugatores, & boni etiam viri, qui fabulas procuderent, aut venditarent?

XX. Ab Accursii filiis ejus familia Bononiæ propagata est, quæ ab ipso, veluti auctore, Accursiorum agnomen tulit, & inter præcipuas civitatis nostræ aliquandiu floruit. (a) Ipse tamen Accursius extremis tantum vitæ annis civitate donatus videtur: anno enim MCCLII. assessoris munere functus est apud civitatis prætorem; quo munere fungi civis noster non potuisset in patria sua. Id intelligimus ex historiarum Ravennatium scriptore Hieronymo Rubeo, qui, Accursio prætoris assessore consulente, quasdam populi Bononiensis leges, de exulibus, & de sacramento prætoris, paulo duriores, eo anno abrogatas narrat; (b) qua de re, non bene sibi cognita, nescio quid subobscure indicat Ghirardaccius. (c)

XXI. Christophorus Landinus Forensem memorat Accursii JCti fratrem, & sororem Picardam, (d) de quibus est aliquid apud Dantem Aligherium. Landinum refellunt Benvenutus Imolensis, (e) & ex Joannis Bocaccii commentariis in Dantem Diplovataccius: (f) scilicet, Forensem illum fratrem fuisse docent Cursii Donati inter Florentinos Proceres ineunte sæculo XIV. clari ac præpotentis viri; qui præturam Bononiensem gessit anno MCCLXXXIII. & rursum anno MCCLXXXVIII. (g) Cum Accursio autem nostro, præter patriam, ac nomen haud multum dissimile, nihil commune habuit.

XXII. Potius igitur Alidosio credam, qui Accursii fratrem memorat Bonum, scribam publicum, sive notarium. (h) Fuit autem Notariorum Collegium semper in civitate nostra honestissimum, præsertim iis temporibus, ob merita Rolandini Passagerii artis notariæ instauratoris. Sed Bonum typographi incuria dictum arbitror hunc Accursii fratrem, qui Donus revera dicebatur (i) Bonajutum quoque alterum Accursii fratrem antiquæ tabulæ recensent.

XXIII. Alia plura traduntur de Accursio a scriptoribus, haud sane vulgaribus, vel admodum incerta, vel plane falsa. Ejusmodi est quod narrat Joannes Clericus, fuisse Accursium Eduardo Angliæ Regi a consiliis, qui ejus opera sæpe usus sit in difficillimis regni negotiis explicandis. (k) Est id omnino falsum: qui enim Angliæ Regi se adjunxit, non is fuit Accursius glossator, sed ejus filius Franciscus; idque annis multis post Accursii mortem. Miror autem, Joannem Clericum in recensendis actis publicis priscorum Angliæ regum, a Thoma Rymer collectis, & vulgatis, huc impegisse: ea enim ipsa acta inter Rymer collectanea, quæ hac de re agunt, ad Franciscum Accursii, non ad Accursium ipsum pertinent; & eo tempore scripta sunt, quo Accursius glossator in vivis esse non poterat. (l)

XXIV. Jacobus Facciolatus Vir Cl. inter professores Patavinos, qui sæculo XIII. floruerunt, *magnum JCtum Accursium Regiensem* recenset. (m) Accursium, qui magnus dici potuerit, unum novi, nostrum hunc glossatorem legum; præterea neminem. Sed is neque Regiensis est, nec Patavii docuit. Itaque dum Regiensem illum doctorem magnum prædicat, neutrum illi satis cognitum fuisse censeo. Albertus quidem Gandinus, Jacobus de Arena, aliique Accursium Regiensem, JCrum non sane ignobilem, commemorant; sed quis illum maguum Accursium appellare audeat? (n)

XXV. Infinitus essem, si omnia vellem huc afferre, quæ a scriptoribus

T de

(a) *Accursii Stemma vid. infra in Gulielmo Accursio.*

(b) *Rubeus Histor. Raven. Lib. VI.*

(c) *Ghirardac. Hist. Bonon. ad an. MCCLII.*

(d) *Christoph. Landin. in Purg. Cant. XXIII. & Paradis. Cant. III.*

(e) *Benvenut. Imol. Comment. in Dantis comœd. ad Cant. XXIII. Purgat. vers. 37., apud Murat. To. I. Antiquit. Ital. med. ævi, col. 1221.*

(f) *Diplov. in Accursio.* (g) *Ex actis Civit.*

(h) *Alidos. in Append. ad librum de Doctor. Bonon.*

(i) *Ex tabulis transactionis anno MCCXXI. inter Canonicos Ecclesiæ Bonon. & Canon. Regul. S. Barbatiani initæ, quibus cum aliis multis interfuit* Donus frater dñi Accursii doctoris legum. *Ext. in archivo Canonic. S. Petri Bonon.*

(k) *Jo. Cleric. Biblioth. chois. To. XX. P. I. p. 1129.* (l) *Vid. in Francisco Accursio.*

(m) *Jac. Facciol. in Fastis Gymnas. Patav. To. I. p. X.*

(n) *Albert. Gandin. de Bannitis pro maleficio. Jac. de Aren. de cess. act. Ext. in tract. univers. juris tom. 3.*

de Accursio dicuntur; quorum aliqui velut hominem e cælo lapsum venerantur, aliqui minus etiam verecunde accusant. Is certe Academiæ nostræ magnam attulit lucem, ejusque famam apud nationes omnes magis magisque propagavit. Tam religiose autem Academia ipsa, & universa civitas Accursii, & ejus filii Francisci memoriam coluit, ut eorum quoque posteri non minimis beneficiis propterea sint affecti. Singulare est illud, quod habemus in actis publicis civitatis ad annum MCCCVI.; petente enim universitate scholarium juris civilis, Bartholomæus Castellani filius, aliique ex Accursiorum familia, qui Bononiæ degebant, ex Lambertacciorum libris Populi Bononiensis decreto deleti sunt; iisque concessum, ut æqun jure essent cum reliquis civibus partis Jeremiensium in solvendis publicis vectigalibus, aliisque oneribus comportandis. Vocantur illi *descendentes venerandæ memoriæ dn. Accursii & dn. Francisci de Accursiis patrum & dominorum omnium scholarium & studentium in jure civili per universum mundum, qui tantum honoris attulerunt civitati nostræ glossando & illuminando jus civile, & scholares ex omni mundi plaga ad eam convocando, ut ejus nomen per universum orbem celebretur*. (a) Hæc in actis civitatis ejus anni leguntur. Et rursum Accursii anno MCCCXXII. cum fortasse ob novas Reipublicæ turbas eo populi Bononiensis beneficio uti libere non possent, petente scholarium universitate, inter Jeremienses censiti. (b)

XXVI. Scripsit Accursius, ut dictum est, commentaria in totum corpus juris civilis herculeo prorsus labore, in quo ætatem consumpsit. Hæc edita sunt cum ipsis legum libris; & glossæ ordinariæ nomine celebrantur. Observat Diplovataccius, Accursium, præter glossas, quæ cum Authenticorum libro editæ sunt, alium apparatum scripsisse in Novellas, qui ita incipit: *Imperatoris cognitio*. Addit idem Diplovataccius, Accursii commentaria in Institutiones absolutissima esse, & pluris facienda, quam quæ edidit in alios legum libros; quippe quæ magis castigata, & ab auctore post primam editionem diligenter recognita: nam ceteros apparatus glossarum non perinde sub incudem revocare potuit, uti prudenter destinaverat. Edidit etiam tractatum de arbitris, cujus meminit idem Diplovataccius. Incipit: *De arbitris tractaturi*. Ejus quoque disputationes & quæstiones memorat Jo. Andreæ in additionibus ad Speculum Guilielmi Durantis; (c) qui etiam scribit, se habuisse quæstionem ab Accursio disputatam in codice ipsius auctoris manu obsignato; cujus quæstionis meminit etiam Cinus. (d)

XXVII. Scripserat Joannes antiquus doctor, Azonis præceptor, de quo supra diximus, Summam Authenticorum. Huic additamenta fecit Accursius. (e) Quod autem aliquis existimat, Accursium ex græcis latinas fecisse Justiniani Novellas, adeo absurdum est, ut vix cuiquam in mentem cadere potuerit. Jam inde enim ab ætate Magni Gregorii Justiniani Novellæ latinæ habebantur. Nec vero Accursius literarum græcarum ita erat peritus, nisi imperitissimus erat, quod multi non temere existimant, ut posset tale opus aggredi, si quidem antea perfectum non esset. Itaque mirificus mihi videtur Samuel Coccejus, cum negat, editionem latinam Novellarum, qua utimur, esse authenticam, *quia tantum versio est*, inquit, *& quidem privata cujusdam JCti Accursii:* (f) Accursius sesqui sæculo fere post Irnerium floruit. Assutas autem ab Irnerio Codici Justinianeo Novellarum epitomas ex ineleganti illa versione, quæ jamdiu extabat, notissima res est. Bulgarus, & Martinus, & Joannes, & Azo, & quotquot ante Accursium vixere clari legum interpretes, Irnerii consilium probarunt; nec etiam

(a) *Vid. Append.*

(b) *Ex Lib. Reformat. ejus anni.*

(c) *Jo. Andr. in addit. ad Specul. tit. de restit. in integ. §. quis autem. v. idem quoque.*

(d) *Cin. in l. reipu. ff. ex quib. caus. major.*

(e) *Extat cum Summa Azonis cum hoc titulo:* Summa secundum Joan. cum additionibus Dom. Accursii in librum Novellarum, seu Authenticorum. *Eam vidi nuper Venetiis in codice mss. apud V. Cl. Joannem Benedictum Mittarellium Muranensis Monasterii S. Michaelis Abbatem; qui locus cum ob monasticam disciplinam maxime floret, tum ob cultum bonarum artium Athenæum Camaldulense appellari mihi posse videtur.*

(f) *Coccejus in præfat. ad jus civile controvers. Qu. V.*

etiam Accursio laudi, aut vitio tribui potest, quod ipse inelegantem hanc Novellarum versionem prætulerit eleganti illi, quam Julianus antecessor emiserat, eamque Authenticam primus omnium appellaverit, ut auctor in Encyclopædia laudatus affirmat. (a)

XXVIII. Extat Accursii epistola ad Petrum de Vinea. Eam edidit Edmundus Martene in amplissima collectione Veterum Monumentorum; (b) ac plena est officii erga hominem illum ætate sua admodum celebrem, & summa gratia & auctoritate valentem apud Fridericum Imperatorem II. Ei se addictissimum profitetur Accursius. *Non vivit*, inquit, *in orbe terrarum, qui honorem vestrum magis me sitiat, & serviendi voluntatem habeat promptiorem. Et hoc malo, quod veridica venientium de curia relatio afferat, & operum affirmet effectu* (fortasse legendum *effectus*) *quam benevolentiæ referat continuata series literarum*. Cum autem omnis Accursii familia Ghibellinæ factionis semper fuerit, non est mirandum, Accursium ipsum & Petri de Vinea amicissimum fuisse, & Friderici II. Imperatoris studiosum.

XXIX. Chemicæ artis peritum fuisse Accursium, aliqui tradidere, & tractatum ab eo scriptum in Rosarium Arnoldi. Sed si tractatus ejusmodi, qui Accursii nomen præseferat, in rerum natura umquam fuit, alium ab Accursio nostro auctorem fuisse censeo. Nimis enim distant a Chemicorum experimentis, vel tentaminibus, legum studia, in quibus ætatem contrivit Accursius. Itaque Mazzucchellius, pensata Orlandii auctoritate, (c) & aliorum, si qui sunt, qui tractatum illum Accursio tribuunt, nihil ea de re pronunciare audet; & poterat etiam non temere, meo quidem judicio, totum id ad fabulas amandare.

XLV.

ODOFREDUS.

BOnoniæ natus est Odofredus circa initium sæculi XIII. ex gente Denaria; neque recenti, neque ignobili, quæque ab opulento & bene nummato homine agnomen duxisse videtur. Odofredi pater fuit Bonacursus Richardi Denarii filius. Hic alios etiam liberos reliquit Odofredi fratres, Honestum, (d) & Caravitam. (e) Erat autem usitatum & antiquum in ea familia Caravitæ nomen. Constat enim de Caravita seniore, qui anno MCLXXVII. testamentum condidit, & cum esset sine liberis masculis, Remberginam filiam hæredem instituit, & Caravitæ juniori nepoti suo legatum dedit. Extat ejus testamentum penes nobilem civem Augustinum Gandulphum Odofredum, in cujus familiam superiori sæculo Odofredi transierunt.

II. Errant igitur, qui Odofredum patria Beneventanum dicunt; quo in errore versatur Trithemius (f), aliique non pauci. Cespitat autem Trithemii adnotator dum Rofredum Beneventanum appellat Odofredum seniorem. (g) Ac multo etiam magis cespitat Diplovataccius in patria, & familia Odofredi indicanda, cum eum dicit Beneventanum simul & civem Bononiensem ex gente, quæ de Odofredis dicebatur. (h) Et gentem quidem Odofredam noverat Diplovataccius adhuc ætate sua florentem Bononiæ inter patricias & nobiles, ex qua con-

(a) *Encicloped*ie *To. I. v.* Authentiques.

(b) *Martene Ampliss. Collect. To. II. col.* 1173.

(c) *Orlandi Scrittori Bolognesi. V. Accursio.*

(d) *Honestus Odofredi frater interfuit emancipationi Alberti Odofredi filii anno MCCLV., de qua infra, ubi de Alberto.*

(e) Anno MCCXLV. die ultima Sept. Facto in discordia cum Romana Camera permanente. Remburga fil. Guilielmi Anglici cultellarii jure proprio vendidit & tradidit dn. Odofredo doctori legum filio quondam Bonacursii Richardi de Denariis & Caravite fratribus dimidiam partem unius domus pro indiviso posit. in quarterio porte S. Proculi in contrata seu vico vallis Apose. *Extat penes nobilem civem Augustinum Gandulphum Odofredum. Communicavit Joseph Zanettus Falloppius Medicin. doctor.*

(f) *Trithem. de Script. Eccles. n.* 444.

(g) *Vid. adnotat. ad Trithem. Cap.* 425. *de Script. Eccles.*

(h) Odofredus Beneventanus civis Bononiensis, & de Odofredis, celeberrimus legum commentator. *Diplov. in Odofredo.*

constabat Odofredum prodiisse; propterea existimavit, jam inde ab ipsius Odofredi temporibus eo agnomine appellatam. Atque in eodem errore fuit multo ante Diplovataccium Benvenutus Imolensis, Dantis interpres, quem Diplovataccius secutus videtur. (a) Sed quod esset ejus gentis agnomen, cum natus est Odofredus, supra dictum est. Cum autem Odofredi filii ex patris Odofredi potius, quam ex avito Denariorum nomine amarent appellari; hinc qui Denarii ante dicebantur, Odofredi postea sunt dicti: (b) indeque obtinuit gens Odofreda non infimum honoris locum in civitate nostra, quoad sæculo superiore in aliam gentem nomenque transiit, ut ante dictum est.

III. Cum prima humaniorum literarum studia, Philosophiæ etiam, aut saltem Dialecticæ, (c) in qua satis eruditus in suis scriptis videri vult Odofredus, (d) ut ea ferebant tempora, explesset, ad Jurisprudentiam se contulit; quæ numquam majore hominum studio exculta est in scholis nostris, quam per illud tempus, quo ei addiscendæ se dedit Odofredus. Audivit Jacobum Balduinum, quem propterea appellare solet dominum suum; (e) sed ejus opiniones passim refutare consuevit: idque palam profitebatur, non quod invidus in eum esset, aut malevolus; sed potius libertate quadam judicii, quæ in ejus scriptis ubique apparet. (f) Audivit etiam Hugolinum Presbyteri, ut ipse non uno loco fatetur. (g) Quod autem Baldus in eo libro, quem inscripsit *de commemoratione famosorum doctorum*, Odofredum Accursii discipulum fuisse narrat, (h) id æque falsum judico, ac illud, quod alii dixere, fuisse Accursium Odofredi discipulum. Quamvis enim, si utriusque ætatem spectemus, haud plane repugnet, Odofredum in Accursii schola fuisse, quandoquidem tam Accursius ipse, quam Jacobus Balduinus Azonem audiverunt, quare ut Jacobum Balduinum præceptorem habuit, ita & Accursium habere potuisset; tamen cum Odofredus ipse perpetuo & infinitis propemodum locis Jacobum Balduinum dominum suum appellet, Accursium semel fortasse, aut iterum nominet, credibile non est, ab eo eruditum fuisse. Baldus autem serius vixit, quam ut de ea re certam fidem facere potuerit. Non igitur Accursii auditorem fuisse censeo Odofredum, sed æmulum, atque, ut ait Benvenutus Imolensis, *concurrentem*, non quidem ex Instituto Academiæ nostræ datum; nondum enim puto per illud tempus invectum, ut professoribus nostris *concurrentes*, idest, æmuli, & antagonistæ darentur; sed sponte oblatum ex eodem illo laudis desiderio, quo tenebatur Accursius: qua de re in Accursio satis dictum.

IV. Odofredus anno MCCXXVIII. nondum doctoris insignia acceperat; uxorem tamen duxerat, jamque filium susceperat Richardum, sive Richardinum, (i) qui postea Ordini Minorum nomen dedit. (k) Biennio ante Bonacursum ejus patrem novimus legum libris emendis intentum, pro filio nimirum

(a) Concurrit autem (*Accursius*) cum Odofredo de Odofredis, nobili de Bononia, excellentissimo doctore. *Benvenut. Imol. in Cant. XV. Infern.*

(b) *Pancirol. L. II. C. XXVIII. ubi de Rofredo Beneventano.*

(c) *Dialecticum se prodit Odofredus in l. ea est natura. ff. de reg. jur.*

(d) *Odofr. in l. quæcumque specialiter. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.*

(e) *Odofr. in l. Idem Pomponius. ff. de dolo malo. & alibi.*

(f) Ego tamen opinionem domini mei non approbo in hac parte, imo eam reprobo, ut consuetus sum. *Odofr. in l. in bonæ fidei. C. de pactis.*

(g) Est secunda opinio domini Hugolini, & ita audivi ab eo. *Odofr. in l. cum pro eo. C. de sent. quæ pro eo quod interest profer.*

Or Segnori, Dominus Hugolinus reprobat istam rationem: non quod ipse scripserit in aliquibus scriptis: sed ego Odofredus audivi ab eo, dum legeret authenticam istam. *Odofr. in Auth Ex causa exhæredationis, vel præteritionis. ad tit. de liberis præteritis.*

(h) Odofredus Bononiensis fuit origine, & nobilis homo, & sepultus est in Ecclesia S. Francisci extra portam ipsius Monasterii in quodam sepulchro alto, & fuit discipulus Accursii. *Bald. in tract. de commemor. famos. doct. apud Diplovataccium in Odofredo.*

(i) *An. MCCXXVIII. dn. Caravita fil. olim Richardi de Denariis testamentum condidit, quo præ ceteris legavit* dnæ Zuliane uxori dn. Odofredi vestimenta de viridi nova facta pro dña Bichilina uxore sua. Item Ricardino fil. dñe Zuliane domum suam totam in qua habitat. *Item in codicillo non multo post facto* Ricardino fil. dn. Odofredi nepoti suo *legat C. libras. Extat in archivo Fr. Minor. Conventualium ad Divi Francisci, fascic. A. n. 5.*

(k) *Ex tabulis plurimis in archivo Fr. Min.*

rum Odofredo, qui Jurisprudentiæ studia colebat. (a) Eodem anno Odofredus ipse nescio quid librorum ejus facultatis coemit, ut ex antiquis tabulis intelligimus. Audiebat iis temporibus procul dubio Jacobum Balduinum, qui ad annum usque MCCXXXV. ætatem egit, & magna celebritate in Academia nostra floruit. Sed paulo post annum MCCXXVIII. inter professores adlectum censeo, & doctorem creatum. Juvenis adhuc, & infra eam celebritatem, quam postea consecutus est, in Piceno, & Apulia, immo & aliquando etiam in Gallia moras egit, judicis, opinor, officio perfunctus; nisi quis velit docendis legibus occupatum. Fuisse autem in Apulia videtur circa annum MCCXXXII., (b) in Gallia vero circa annum MCCXXX. (c) In Thuscia etiam judicia exercuisse dicitur, & insontem hominem Florentiæ summo supplicio inconsulte damnasse. (d) Sed postmodum in patriam reversus, & Academiæ redditus, in ea usque ad vitæ exitum maxime emicuit, & plane regnavit, seu potius cum Accursio divisum habuit Jurisprudentiæ imperium. Quamquam enim Accursius Odofredum scribendo vicerit; in schola tamen, & in palæstra vel æquales fuerunt, vel, quod optavit maxime, Accursium superavit Odofredus. Augebat autem hujus professoris famam civicus quidam splendor, & summa auctoritas, qua in civitate nostra pollebat, quæque in Accursio, ut in homine extero, & cive adscititio, multo minora erant.

V. Floruit etiam in foro, in quo adversarium quandoque habuit Franciscum Accursium, ut a Joanne Andreæ accipimus. (e) Scholas habuit peramplas in suis ædibus, quarum aliquando mentionem ingerit in commentariis ad Pandectas. Ne quid autem commodi suis auditoribus deesset, in ipsis suis ædibus compactori librorum officinam locavit. (f) Libros quoque scholaribus commodari curabat, quibus in schola egebant, ut ex antiquis tabulis intelligimus. Itaque licet ab iis artibus abhorreret, quibus professores multi uti solebant ad aucupandos auditores, (g) haud scio, an quisquam majori concursu docuerit, & maiores opes docendo comparaverit. (h) Nondum enim constitutis professorum stipendiis, ut non semel dictum est, tanto quisque majorem quæstum docendo faciebat, quanto plures ad eum audiendum confluebant: a singulis enim auditoribus certam pecuniam ex pacto exigebant, quæ usitato nomine collecta dicebatur. Quam ingentem vero quæstum facerent ex his scholarium collationibus doctores, qui majori plausu & concursu docebant, vel ipsius Odofredi exemplo intelligi potest, cui, quo tempore ex hac vita migravit, scholares aliquor quadringentas libras, ingentem sane summam, collectæ nomine debebant. (i) Sed Odofredus, ut auditorum desiderio faceret satis, consuevit aliquando, præter ordinariam lectionem, quæ propria erat doctorum, extraordinariam quoque habere, quæ minus nobilis reputabatur. Sed postremam

hanc

(a) *Ibid. Lib. IV.*

(b) Grylli, qui tantam habent voluntatem comedendi, quod devoranr omnes segetes, ut jam vidi in Marchia Anconitana, & in Apulia... & possunt forte esse triginta anni. *Odofr. in l. excepto temp. C. de locato & conducto.*

(c) Istam divisionem probat decretalis *conquestus es*. Tamen eo tempore, quo eram in Gallia, non erat facta illa decretalis: quia omnes magnæ causæ diebus feriatis trutinabantur; & istud erar mihi sæpe utile: quia diebus non feriatis non poteram ita intendere. *Odofr. in l. a nullo jud. C. de feriis. Edita est hæc Decretalis ex Pithœi calculis anno MCCXXXII.*

(d) *Alberic. Gentil. Dialog. I. rei tantæ solus auctor, sine ulla veterum monumentorum fide.*

(e) *Jo. Andreæ in addit. ad Spec. tit. de vestit. in integ. §. quis autem. in fin. v. ubi.*

(f) *Ex tabulis, quæ sunt in archivo Fr. Minor. Conventual.*

(g) Unde colligitur argumentum contra doctores, qui mutuant pecuniam scholaribus, ut audiant eos: nam eo ipso sunt suspecti, quod ingerant operas suas. *Odofr. in l. omnia omnino crimina. ff. de officio præfecti urbis.*

(h) *Extant in Memorial. Com. Bon. plures emptionum tabulæ, quæ Odofredum ostendunt bene nummatum fuisse. Sunt aliæ etiam in archivo Fr. Minor. præsertim ad annum MCCLXI.*

(i) Anno MCCLXIX. die Jovis XIII. exeunr. April. Albertus qn. dn. Odofredi doct. leg. fuit confessus recepisse a dn. Viviano.... scholare Bonon. quinquaginta libras bonon. quas in solidum cum mag. Gorlano suo fratre ei dare tenebatur ex instrumento manu Ugolini qn. Ugolini Presbiteri notar. Item xxxvi. libr. bonon. pro parte sua, & dicto suo fratri contingente de debito quadringentarum libr. bonon. quas in solidum cum pluribus scholaribus dicto dño Odofredo dare tenebantur ratione collectæ ex instrum. Mich. Vinciguerræ notar. *Ex Mem. Com. Bonon.*

hanc se omiſſurum aliquando denunciavit, non tam laboris pertæſus, quam quod auditores minus promptos in conferenda ſtipe compererat. Id narrat ipſe ad calcem commentariorum in Digeſtum vetus, cujus verba infra damus, quæ libenter legentur ab antiquitatum ſcholaſticarum amatoribus. (a)

VI. Habemus ampla Odofredi commentaria in legum libros; quæ, niſi Accurſianæ gloſſæ extitiſſent, primum locum tenere poterant in foro & in ſcholis. Elucet enim ubique mira facilitas in conciliandis legibus in ſpeciem diverſis, mira perſpicuitas in iis explicandis, optimum judicium in opinionum delectu. (b) Illam vero ipſam exuberantiam rerum ſæpius aliunde petitarum, & copiam verborum abſque ulla concinnitate, & elegantia, quæ illi nunc vitio vertitur, magis fuiſſe opinor ad ejus ſæculi guſtum, quam eſſent parca & limatula ſcripta recentiorum interpretum. Ac fuit Panciroli opinio, ex omnibus interpretibus alium eo clariorem non fuiſſe, & tironibus utiliorem.

VII. Sunt autem ejus commentaria univerſa ad uſum ſcholæ accommodata; ut ex eo apparet, quod perpetuo auditores ſuos in iis alloquitur: atque, ut omittam, quantum ea præſtent ceteris, quæ ante illud tempus prodierant, illud magnopere placet in illis, quod plurima interſerit aliena fere ab inſtituto ſuo, ſed ad ſui temporis hiſtoriam, & mores cognoſcendos opportuniſſima. Nullus eſt ex profeſſoribus legum, qui ad ætatem illam vixerit, ſi fortaſſe Accurſium excipias, æmulum ſcilicet ſuum, cujus honoribus & gloriæ minime favebat, (c) quem non ſæpius nominet, deque ejus patria, doctrina, ſcriptis, moribus aliqua commemoret. Itaque niſi ejus libros haberemus, vix nomine noti eſſent nobis Irnerius in primis, atque ejus diſcipuli, aliique plures, qui conſecuti ſunt, quoſque identidem vel laudat, vel notat Odofredus. Ut autem vir erat feſtiviſſimi ingenii, nec ſane indiſertus, licet dicendo impolitus, mirum, quot hiſtoriolas, commenta, fabellas narret, quam multa ex trivio, & ex quotidiano uſu petita exempla proferat, quæ ut auditores in ſcholis magnopere oblectabant, ita nunc libenter leguntur ab iis, qui eorum temporum mores cognoſcere amant. Vix ulla pagella eſt in ejus ſcriptis, quæ his nugis, haud inficetis, vacet. Exemplo ſint paucula hæc, quæ infra adnotamus. Alia alibi ex occaſione dedimus. (d)

VIII.

(a) Signori: nos incepimus, & finivimus, & mediavimus librum iſtum, ſicut ſcitis vos, qui fuiſtis de auditorio iſto: de quo agimus gratias Deo, & beatæ Mariæ Virgini matri ipſius, & omnibus Sanctis ejus. Et eſt conſuetudo diutius obtenta in civitate iſta, quod cantatur Miſſa, quando liber finitur, & ad honorem Sancti Spiritus: & eſt bona conſuetudo, & ideo eſt tenenda. Sed quod moris eſt, quod doctores in fine libri dicant aliqua de ſuo propoſito; dicam vobis aliqua: pauca tamen. Et dico vobis, quod in anno ſequenti intendo docere ordinarie bene & legaliter, ſicut umquam feci: extraordinarie non credo legere; quia ſcholares non ſunt boni pagatores: quia volunt ſcire, ſed nolunt ſolvere, juxta illud: *Scire volunt omnes: mercedem ſolvere nemo*. Non habeo vobis plura dicere: eatis cum benedictione Domini. *Odofred. in fin. ff. vet.*

(b) *Pancirol. L. II. C. XXXV.*

(c) *Hunc tamen aliquando citat & laudat, vel ſemel in l. Cato. ff. de verb. oblig.*

(d) Nota hic ſecundo quoddam pulchrum notabile ſecundum jus noſtrum contra ſcholares: quod quando ſcholaris eſt in terra ſua, & vult ſcribere doctori ſuo aliquid in ſalutatione ſua ſcribit *reverendo viro*: licet bene dicat; tamen non honorat doctorem ſuum ſicut deberet: quod ſi eſt doctor, deberet dicere *illuſtri viro Bononiæ docenti*: quia hic Imperator ipſos doctores illuſtres vocat. *Odofr. in proæm. Digeſti vet., ideſt, prima Conſtitutione Digeſt.*

Quando moritur aliquis in ſero, habentur clerici, & dicunt officium mortuorum tota nocte: iſti non debent vocari in jus. *Idem in l. in jus vocari. ff de in jus vocan.*

Sed nos vocamus ſtadium milliare. Unde in Lombardia videbitis lapides ſtantes, & de uno lapide ad alium eſt unum milliare, & eſt milliare mille paſſus. *Id. in l. univerſit. ſunt. ff. de rer. diviſ.*

Or Signori: hic colligimus argumentum, quod aliquis, quando venit coram magiſtratu, debet ei revereri: quod eſt contra Ferrarienſes, qui ſi eſſent coram Deo, non extraherent ſibi capellum, vel birretum de capite, nec flexis genibus poſtularent: ſed hoc... in civitate iſta, & alibi bene ſervatur. *Id. in l. ſecundo loco. ff. de poſtulando.*

Mulieres quando nubunt, volunt lectum de lignis ſiccis, ſed de arbore vivente. Sed in omnibus opinionibus ſuis fatuæ ſunt. *Id. in l. legata. ff. de ſupellectili lega.*

Unde domini orbi, qui vadunt in curiam Communis Bononiæ, & cantant de domino Rolando, & Oliverio, ſi pro pretio faciunt, ſunt infames. *Id. in l. quod ait prætor. ff. de his qui not. infam.*

Dixit pater filio... vade Pariſius, vel Bonon. & mittam tibi annuatim centum libras. Iſte

VIII. Cum Bononiæ summo hominum plausu jus civile doceret, & in foro etiam celebraretur, multæ gravis momenti controversiæ ejus consilio diremptæ sunt. (a) Ejus etiam consilio stetit Gregorius de Monte Longo Pontificis Legatus in difficili deliberatione; (b) ac sæpissime adhibitus est a Communi Bononiensium rebus publicis tractandis, quæ graviori consilio, & diligenti opera indigerent. Itaque anno MCCXLIV., ut alibi dicemus, cum Rolando de Gisso, & Sinenomine legum doctoribus delectus est ad cognoscenda Oliveti, aliorumque castrorum & vicorum agri Bononiensis antiqua jura, quæ eorum incolæ obtendebant, quo se a muneribus publicis, & vectigalibus eximerent. Quinquennio post gravior ei procuratio decreta est cum Pascipovero, celebri item Academiæ nostræ professore. Hi enim una cum Octaviano Episcopo pacis conditiones cum Mutinensibus statuere, postquam bello victi fuerant a nostris, & rex Hentius in prælio captus. (c) Eodem anno, qui fuit MCCXLIX. ex IIII. viris fuit, qui a Communi Bononiensium delecti sunt ad censum Fumantium, quos vocant, conficiendum. Et extant adhuc ejus census tabulæ, *extimum fumantium* vulgo appellatæ; suntque ex antiquissimis, quas a Bononiensi republica factas fuisse constet. Anno etiam MCCLIII. cum Alberico Scannabicchio, & tribus aliis ex primoribus civitatis Ravennam legatus est ad fœdus cum Ravennatibus feriundum. (d) Et anno MCCLIV. cum eodem Alberico Mutinam profectus est, ut dissidia componeret, quæ in interpretandis legibus fœderis, nuper cum ea civitate percussi, suborta erant. (e)

IX. Vixit Odofredus ad annum usque MCCLXV. Obiit autem III. Non. Decemb., ut ex titulo ad ejus sepulcrum posito, quem ita nobis servavit Alidosius.

CLAVDITVR HIC MVNDI SENSVS IVRISQVE PROFVNDI
LVX FOEDVS PACIS DOCTORVM FLOS ODOFREDVS.
SI SEMEL MILLE CENTVM BIS SEXAGINTAQVINQVE MENTE TENEBIS
HINC SINE NOVEMBRIS IN TERNA NOCTE DECEMBRIS. (f)

Postremus hic versus Œdipum requirit. Sed eo tamen indicatur, Odofredum obiisse tertia nocte Decembris. Forte prima ejus versus verba mendo non carent.

Ne

quid fecit? ivit Parisius: & fecit libros suos babuinare de literis aureis... ibat ad cerdonem: & faciebat se calceari omni die Sabbati. *Id. in l. Macedoniani. C. ad senatusconf. Macedon.*

Unde homines in festivitatibus Apostolorum non debent ire ad spectacula: quod est contra homines Lombardiæ, qui faciunt ludum de gradicolis in prædictis diebus: & maximus ludus fit in civitate Pisana. *Id. in l. omnes dies. C. de feriis.*

Antiqui nimis diligebant dominas suas, ut faciunt domini Tusci, & maxime Pisani. Sed Lombardi & Francigenæ multum sunt curiales de suis dominabus. Unde quid faciebant olim domini veteres? Ipsi castrabant homines, ut custodirent dominas suas. *Id. in l. Romanæ gentis. C. de eunuchis.*

Or ponamus, mulier non dat mihi fundum in dotem, ex quo percipiantur messes, vel vineam, ex qua percipiatur vindemia, quia non est Italica; nec dat mihi silvam cæduam, quia non est Francigena: sed quia est Anglica, dat mihi oves in dotem. *Id. in l. ob donationes. §. quod in anno. ff. soluto matrimonio.*

Sed in Gallia non fiunt istæ designationes locorum (*in conviviis*); imo quicumque potest ire citius ad tabulam, vadit: & ita servant etiam Gallici scholares in civitate ista, dum faciunt aliquem choredum: sed non servant bene ordinem juris. *Id. in l. quod ait prætor. ff. de his qui not. infa.*

Promittis dare decem libras bonon. ex causa donationis: Tu dixisti: Promitto decem aureos... tamen, quod eadem est æstimatio, valet stipulatio. *Id. in l. quæ extrinsecus. ff. de verb. obligat.*

Bene scitis quod cum doctores faciunt collectam, doctor non quærit a scholaribus, sed eligit duos scholares, ut scrutentur voluntates scholarium: promittunt scholares per illos. Mali scholares nolunt solvere, quia dicunt, quod per procuratorem non quæritur actio domino. *Id. in l. si procuratori. ff. de verb. oblignt.*

(a) *Vide infra, ubi de Odofredi scriptis.*

(b) Dn. Papa Gregorius (IX.) misit quemdam legatum in Lombardiam nomine dn. Gregorium de Monte longo: & ipso extante in legatione decessit Papa Gregorius. Ipse dubitabat utrum esset revocata jurisdictio sua. Quæsivit ipse tunc temporis de ista quæstione: & quidam peritissimi dixerunt quod erat finita jurisdictio: & ego dixi ei quod non... & ipse acquievit meo consilio. *Odofred. l. more majorum. ff. de jurisd. omn. jud.*

(c) *Extat fœdus Bononiensium cum Mutinensibus percussum anno MCCXLIX. in Reg. novo pag. xxxiv.*

(d) *Ex act. pub. in Reg. nov. p. CXVIII.*

(e) *Ex libro Provis. antiquis. in archivo Communis Bonon. Indicavit Cl. Montius.*

(f) *Alidos. in 1. addit. ad doctores Bonon. pag. 244. Vid. etiam Doctores ad pag. 183., ubi paulo aliter sepulcri epigraphen describit; ex quo apparet, jam tum sic fuisse vetustate obtritam, ut vix legi posset.*

Ne quis autem dubitet, Odofredum anno MCCLXV. obiisse, sunt alia monumenta, quæ id demonstrant. Eo certe anno ad diem XVII. Kal. Septembris adhuc in vivis erat, quo die magister Ægidius de Pruino per sponsores suos se subjecit judicio ipsius Odofredi, & Henrici Angli rectoris scholarium ultramontanorum, in controversia, quam habebat cum Philippono Pepolo. (a) At XVII. Kal. Jan. ejusdem anni jam humanis excesserat, ut manifestum est ex tabulis eo die confectis. (b) Errant igitur tota via, qui Odofredum scribunt vixisse usque ad tempora Joannis Andreæ, qui Bononiæ florere cœpit initio XIV. sæculi, & anno MCCCXLVIII. ex peste obiit, annos nimirum fere LXXX. post Odofredum. (c)

X. Extat Odofredi sepulcrum in area, quæ est circa Ecclesiam Fratrum Minorum Bononiæ, paulo infra Accursii sepulcrum; ut visus sit etiam post mortem voluisse cum illo certare, cum quo perpetua ei fuit æmulatio dum viveret. Sepulcro pyramis imminet columnis marmoreis fulta, hæretque porticibus, quæ infra supraque eam Ecclesiam postea exstructæ sunt. Sed inscriptio vetus amplius legi non potest, obtecta parietibus, quibus fulciri oportuit fatiscentem sepulcri molem. Hæc autem inscriptio ibidem posita est, cum sepulcrum reparari contigit.

DEO . TRINO . ET VNI .

PYRAMIDEM . ET . SEPVLCHRVM . VETVSTATE .
CORVPTA .
QVAE . ALBERTVS . GENITORI . SVO . ODOFREDO .
LEGVM . PARENTI .
ANNO . SALVT. M. CC. LXV. III. NON. DECEMBR.
DEFVNCTO . POSVERAT .
LAVRENTIVS . ODOFREDVS . DOMINICI . F.
ODOFREDI . POSTERIOR . ALBERTIQ. TRINEPOS.
SVA . IMPENSA . IN . MELIOREM . FACIEM.
OPERE . ET . CVLTV SPLENDIDIORE.
RESTITVIT.
ANNO . GRATIAE . M. CCCC. XCVII. KL. SEPTEMB.

Sed reparato rursum monumento hæc insuper inscriptio posita est.

HIERONYMVS QVON. LAVRENTII
DE ODOFREDIS REPARAVIT
DIE PRIMO MENSIS
DECEMBRIS DE ANNO
MDXLVIII.

XI. Ghirardaccius, (d) & Alidosius (e) mirifice luserunt, cum de Odofredo scriberent. Primo enim Odofredum unum & alterum commenti sunt; quorum unum obiisse scribunt anno MCCXLIV. Hunc appellant Richardi Denarii filium, patria Beneventanum, qui ob eximia merita, & doctrinam singularem stipendio conductus fuerit ad legum scholam moderandam; post autem civitate donatus. Atque hunc auctorem putant librorum de ordine judiciario, ac libellis, deque arte notaria. Odofredum alterum hujus nepotem dicunt, Honesti Denarii filium, ex quo gens Odofreda propagata est. Huic tribuunt commentaria in Pandectarum libros, & Codicem, aliaque scripta, quæ sunt veri Odofredi fœtus; atque illum tradunt anno MCCLXV. obiisse. Hunc itaque habent pro illo insigni professore Academiæ nostræ, de quo hactenus diximus; superiorem

(a) *Ex Memor. Commun. Bonon. ejus anni.*

(b) An. MCCLXV. die XV. intrante Dec. dn. Caravita frater quondam dn. Odofredi exigit quamdam pensionem. *Ibid.*

(c) *Jo. Bapt. Gazalupus id colligi dicit ex his, quæ habet Jo. Andreæ in addit. ad Spec. juris in rubr. de locat. Sed id merum est commentum.*

(d) *Ghirardac. Lib. VI. p. 166. & Lib. VII. p. 210.*

(e) *Alidos. in Doct. Bonon. pag. 183. & in addit. loc. cit.*

rem vero cum Rofredo Beneventano misere miscuerunt. Puto autem in tam absurdas allucinationes delapsos duplici ex causa. Primo, quia in monumentis Bononiensibus, & actis publicis civitatis, quæ studiose quidem scrutati sunt, sed non eo judicio instructi, iisque præsidiis, quæ in historiæ literariæ scriptore requiruntur, Odofredos viderunt duos, seniorem unum, juniorem alterum, prioris ex fratre nepotem. Fuit enim re ipsa Odofredus Honesti fratris Odofredi filius; sed qui neque doctoris titulo insignis reperitur, nec alia re celebris, quam quod magni Odofredi agnatus, ejusque fratris filius fuerit. Sed cum in Odofredi libris non semel citari viderent Odofredum, quasi auctorem alterum ab eo, qui scriberet, pronum fuit hominibus minus cautis eo prolabi, ut patruum & nepotem hic agnoscerent. Atque hæc fuit altera causa tam immanium aberrationum Ghirardaccii, & Alidosii.

XII. Verum, qui in Odofredi commentariis citatur Odofredus, non alter est ab eo, qui commentaria ipsa scribit; sed unus atque idem est. Ita vero se res habet. Odofredi commentaria in libros legum, quæ nunc seorsim edita habemus, & sejuncta ab ipsis legum libris, Pandectarum, scilicet, & Codicis, non ita initio scripta sunt ab auctore ipso; sed carptim adjecta sunt singulis legibus, immo singulis legum particulis, aut verbis etiam, quæ obscuriora viderentur. Atque hunc morem secuti sunt antiqui interpretes, & glossographi, qui, ut alibi diximus, animadversiones, & glossas quique suas proprio nomine notabant, una vel altera litera expressum in hunc fere modum: *B. M. Pla. Ac.* Bulgarus, Martinus, Placentinus, Accursius. Id ipsum factitasse Odofredum identidem non dubito. Hinc ejus nomen vel compendio indicatum, vel integre adscriptum aliquibus ejus glossis, ex mss. codicibus in libros editos inductum est, & erroris causam Ghirardaccio, & Alidosio præbuit, qui Odofredum unum ab altero diversum in ejus commentariis reperisse sibi visus est. Hæsit in eodem luto Orlandius in scriptoribus Bononiensibus, Ghirardaccium, & Alidosium secutus.

XIII. Ex Juliana uxore (a) filios reliquit Odofredus, Richardinum, Albertum, & Lazarinam. Richardinus Ordinem Minorum professus est, in quo diu vixit. (b) Atque hic natu major videtur Alberto: eum enim anno MCCXXVIII. natum constat; Albertum vero non item. Lazarina quoque in celeberrimo, & eo maxime tempore ob sanctioris disciplinæ famam florentissimo parthenone S. Francisci inter Virgines Deo sacras nomen dedit, (c) cui etiam ob perspectam virtutem aliquando præfuit. (d) Albertus legum studiis inclaruit, & Odofredam gentem Bononiæ propagavit. Atque in eo Odofredus Accursium vicit, quod ejus posteritas aucta opibus diutissime floruit, cum Accursii familia cito admodum extincta sit. Sed quantopere propagata sit Odofredi familia eo adhuc vivente, Odofredorum stemma demonstrat, quod in Alberto Odofredo damus.

XIV. Laudatur inter primos ac præcipuos Italicæ Poeseos cultores a Dante Aligherio, (e) aliisque deinceps, qui de Italica Poesi scripserunt, Honestus Bononiensis. Hunc Alidosius Odofredi nepotem fuisse existimat, Alberti filium; nec poetica solum facultate, sed etiam legum professione clarum: quamobrem illum inter legum doctores Bononienses recenset. Sed Orlandius Odofredi junioris patrem fuisse putat. Est autem Orlandio Odofredus junior idem ac no-

 ster

(a) *Nota est Juliana, sive Zuliana, Odofredi uxor ex testamento Caravitæ junioris condito ad annum MCCXXVIII., quod supra indicavimus.*

(b) *Ex eodem testamento Richardinum Odofredi, & Julianæ filium agnoscimus. Idem anno MCCLXVII. vivebat inter Fratres Minores, quo anno Landulfus, quondam dn. Landulfi filius testamentum condidit in Capitulo Fratrum Minorum, præsentibus* Fratre Richardino domini Odofredi de Ordine Minorum, *aliisque Fratribus. Ext. in archiv. S. Francisci.*

(c) An. MCCLXII. Domina Beatrixina fil. qnd. dn. Bonifacii Guidonis Guizardi priorissa sive abbatissa Monasterii sive loci S. Francisci de Bononia & sorores sive moniales dicti loci scilicet soror Lazarina filia dn. Odofredi & soror Maria qnd. dn. Fabri &c. *Ext. in eod. archiv.*

(d) *Ex aliquibus instrumentis in lib. Memor. Commun. Bonon. in quibus Lazarina priorissa, sive abbatissa ejus Monasterii nominatur.*

(e) *Dantes de vulgari eloqu. Lib. I. cap. XVI.*

ster Odofredus illustris legum professor, de quo hactenus disseruimus. Novissime etiam Quadrius Honestum Poetam Alberti Odofredi filium fuisse scripsit, & ipsum JCtum, a Crescimbenio dissentiens, qui Medicum fuisse putaverat. Sed æque omnes in manifestissimo errore versantur. Unus enim fuit in Odofredi agnatione, qui Honestus diceretur, atque hic Odofredi frater fuit; ut ex certissimis eorum temporum monumentis constat. (a) Si quis igitur fuisset ex Odofredi familia Poetica laude clarus, hic unus esse posset. Sed id parum verisimile est, ne dicam aperte falsum: tempora enim Honesti Odofredi fratris, & Honesti Poetæ Bononiensis non bene congruunt. Vixit Honestus Poeta cum Cino Pistoriensi, celebri JCto, qui Dinum Mugellanum, inclinante sæculo XIII., in nostris scholis audivit: sunt enim utriusque carmina Italica alterius ad alterum scripta, quæque utriusque amores, & juveniles jocos exprimunt. At eo tempore, quo Cinus Bononiæ legum studiis operam dare potuit, Honestus frater Odofredi vel jam decesserat, vel provectissimæ ætatis præstolabatur exitum, ludis & amoribus impar. Nec Poetam igitur fuisse censeo Honestum Odofredi fratrem, nec legum doctorem: nam postremum hoc de Honesto tradit Orlandius, præter veterum monumentorum fidem, in quibus numquam doctoris titulo insignitus apparet. Sed de Honesto Poeta Bononiensi erit alibi dicendi locus.

XV. Pertinere videtur ad hæc tempora Betisia Gozadina, non minus generis claritate, quam eloquentia, ac legum professione illustris: ita enim ferunt Odofredi sapientiam, præstantemque doctrinam admirari solitam, ut præcipuæ felicitatis loco duceret, quod tanto viro coæva extitisset: cuius etiam præmature extinctæ funus Odofredus ipse cum lacrymis prosecutus esse dicitur. Betisiam Ghirardaccius, (b) & nostri ab eo deinceps Scriptores eximiis laudibus certatim extulerunt.

ODOFREDI SCRIPTA

PRæclara, quæ reliquit Odofredus Opera, ita recenset Diplovataccius. „Scripsit Odofredus acutissimas lecturas, quam maxime super Codicem. Incipit: *Or Signori est multiplex rubrica*. In qua lectura sæpe utitur istis „verbis: *Or Signori*.

„Item & super ff. vetus, & super ordinariis juris civilis.

„Item & super usibus feudorum utilissimam Summam secundum Baldum in prælud. feudorum in 3. col. Commentavit capitula Pacis Constantiæ, prout Baldus ipse facit mentionem, & dicit Barthol. Veronensis, in auth. *sed novo jure* in 6. col. C. *de serv. fugit.*, quod de voluntate Imperatorum Odofredus „glossavit titulum *de pace Constantiæ, qui dederant sibi potestatem ut glossaret.* „ Hæc typis edita sunt non semel; sed ita mendose, ut vix legi possint. Decurrunt autem Odofredi commentaria non solum in Digestum vetus, ut habet Diplovataccius, sed in Digestum quoque novum, & in Infortiatum, in omnes nempe Pandectarum libros.

„Composuit etiam plures tractatus, & præcipue tractatum de percussionibus. „Incipit: *Super hoc frequenter propter duplicitatis ambiguum*.

„Item de positionibus, quem posuit Speculator in tit. de position.

„Item & de confessione, quem posuit Speculator in tit. de confess. Et vide Joannem Andreæ in additionibus ad speculum in tit. de offi. omni. judi. §. fin. „in fin.

„Item & Summam de libellis formandis super qualibet actione, quæ incipit: „*Postquam opus notariæ*. In qua primo tractat quid sit libellus.

„Item ordinem judiciarium, qui incipit: *Quemadmodum Christi favente clementia*. Et tractat primo de editione actionis.

„Fecit

(a) Anno MCCLV. Dn. Honestus frater dn. Odofredi legum doctoris emit quartam partem domus ubi sunt scholæ ipsius dn. Odofredi. *Ex tabula archivi Fr. Minor. C. n. 36. Vide stemma Odofredi infra positum in Alberto ejus filio.*

(b) *Ghirardac. Lib. VI. pag.* 158. 161. 163. 166. 203.

„ Fecit etiam additiones Summæ Azonis, quas incorporatas vidi, & ipsas alle-„ gat Joannes Andreæ in additionibus Speculi in procem. v. *ceterum*. in ad-„ ditione magna. Et Albericus de Rosate in pluribus locis, & maxime in suo „ opere Statutorum par. 2. q. 36.

„ Item super tribus libris C. utiliter scripsit. Incipit: *Lex ista solet aliquantu-„ lum difficilis reputari*. „ Hactenus Diplovataccius.

Summam in usus feudorum non vidit Diplovataccius, qui illam memorat tantum ex testimonio Baldi. Typis edita est a Francisco Liparulo Neapolitano JCto, qui suis commentariis illustravit, eamque suo auctori vindicavit; neque enim defuere, qui negarint, esse genuinum Odofredi partum. Incipit hæc Odofredi Summa his verbis: *Cum natura*. At Andreas de Isernia (a) Summam, quæ ita incipit, Odofredo tribuit: non igitur novitium opus est ea Summa, ut aliquibus visum erat, sed admodum antiquum; nec Odofredo auctori per vim adimendum. Sed cum idem Liparulus de Odofredo ipso differit, adeo imperitum in veterum JCtorum historia se prodit, ut nihil esse possit ineptius. Nam neque antiquum Odofredum Summæ auctorem, quem ipse Beneventanum dicit, satis distinguit a Rofredo Beneventano, & Goffredo Tranensi; & diversum esse putat ab Odofredo illo, qui celebris est ob commentaria in jus civile. Hunc serius vixisse dicit, ætate nimirum Guidonis de Baisio, & Crassiæ, Garsiæ scilicet Hispani, quos sub finem sæculi XIII. floruisse constat. Sed hæc ambagibus plena: quamquam se accepisse narrat ex ipsius Archidiaconi scriptis, nempe Guidonis de Baisio, quem vulgo Archidiaconum appellant.

Scripsit etiam Tractatum *de curatore bonis dando*. Extat To. VIII. P. II. inter Tractatus juris.

De primo & secundo decreto. Ibid. To. III. P. I.

De restitutione dotis. Ibid. To. IX.

Plurima denique consilia & juris responsa pro re nata scripsit, quæ numquam ab aliquo collecta sunt; quo factum est, ut jamdiu perierint. Eorum unum & alterum vidi in tabulario Canonicorum maioris Ecclesiæ Bononiensis, & Fratrum Minorum ad Divi Francisci. Primum protulit anno MCC. cum Bonrecupero de Porro, Jacobino Gratiadei legum doctoribus, & Navarro Canonico Burgensi in causa Fratrum Eremitanorum, & Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis, quod in Appendice damus. (b) Alterum dedit anno MCCLV. cum Guidone Boaterio Jurisperito, & Hugolino Gardini legum doctore. (c) Extremis etiam suæ vitæ diebus consultus est a Canonicis S. Jo. in Monte, in gravi dissidio, quod inter eos exortum erat ob Prioris electionem; atque ex ejus sententia omne dissidium sublatum est. (d)

XLVI.

PASCIPOVERUS.

A Pascendis pauperibus nomen nostri hujus legum professoris profluxit. Non ipse tamen primus id nominis in gentem suam intulit; sed longa successione a majoribus acceptum ipse traduxit ad posteros. Vivebat centum amplius annis ante hunc nostrum Pascipoverus, (e) qui primus fortasse id nomen ob charitatem in pauperes sibi quæsivit, & proprium gentis suæ fecit. Ex ea natus

V 2

(a) *Isern. in c. sancimus n. 8. quo tempore miles*.

(b) *Vid. Append.*

(c) *Ext. in archiv. S. Franc. Lib. C.*

(d) An. MCCLXV. die VI. exeunte Madio dn. Petrus Capretius Canon. S. Petri, & dn. Guido Archipbr. S. Petri de Sambro laudant in Priorem S. Jo. in Monte & S. Victoris inter dn. Bonacosam & dn. Gregorium pro dn. Bonacosa secundum formam consilii dn. Odofredi II. doctoris. *Ex Memor. Commun. Bonon.*

(e) Constat me quidem Pascipoverum &c. *Ita est in tabulis cujusdam contractus ad annum MCXLVII. Extant in archiv. S. Jo. in Monte.*

tus est Fridericus *Pascipovero*, (a) & Pascipoverus item, sive, ut in antiquis tabulis appellatur, Pascenspauperem, qui initio sæculi XIII. vivebant, (b) ac tandem Pascipoverus noster legum doctor illustris, qui medio sæculo XIII. floruit æqualis Accursio, Odofredo, aliisque, quos supra recensuimus. Est hic omnium primus, quem noverim utriusque juris professione celebratum; erat enim ante illud tempus inauditum, ut quispiam Civile simul, & Pontificium jus profiteretur, ac multo magis, ut in utroque jure doctor crearetur. Reputabatur enim tam late patens cum civilis, tum canonicæ Jurisprudentiæ provincia, ut qui in altera versari cum laude optaret, haud magnopere ambiret in alterius fines irrumpere. Ac diu etiam, qua nescio judiciorum perversitate, legum civilium professores, quamdam imperatoriam majestatem in suis legibus admirati, non admodum amico animo erant in jus canonicum, quod a Clericis minus doctis, quam essent veteres illi civilis Jurisprudentiæ auctores & magistri, profectum causabantur. Sed aucta paulisper juris canonici dignitate utriusque scholæ professores facile conciliati sunt; eoque tandem ventum est, ut clariores JCti, qui deinceps fuerunt, utriusque juris professione gloriarentur. Itaque primis, quos hanc laudem optasse constet, Pascipoverum adnumero. Fuit autem non minima ejus cura, ut vetus illud dissidium inter jus Cæsareum, & Pontificium tolleretur, editis libris, quibus utriusque juris concordiam statuere aggressus est. Eos ego libros, scriptoribus nostris ignotos, reperi in codice membranaceo bibliothecæ Vaticanæ, qui auctoris ætatem redolet. (c)

II. Vivebat Pascipoverus medio sæculo XIII., ejusque prudentiæ monumentum insigne extitit in fœdere, quod ipso, & Octaviano Ubaldino Cardinali Apostolicæ Sedis Legato, Odofredo legum doctore, & aliquot aliis egregiis civibus adlaborantibus, initum est inter Bononienses, & Mutinenses exeunte anno MCCIL., (d) post atrox bellum, quo, devictis Mutinensibus, eorumque fœderatis, Hentius rex, Friderici II. filius, quem pater, nostris infensus, subsidio miserat Mutinensibus, captus est, & Bononiam perductus, ubi quoad vixit in custodia est habitus. Anno etiam MCCLII. cum Episcopo Brixiensi, & aliis multis interfuit confirmationi societatis Lombardæ; ut constat ex actis a Muratorio editis. (e)

III. Neque de Pascipovero aliud rescire datum fuit. Nam quod de illo tradit Orlandius, qui illum dicit Pascipoverum seniorem, nempe, eum fuisse Legatum Populi Bononiensis, sive, ut aliis placet, Senatorem urbis Romæ ad annum MCLX., ne ipsi quidem Orlandio tandem placet, qui immanem hic ana-

(a) Recitata fuit hæc sententia in præsentia dn. Alberti judicis Carbon. & dn. Federici Pascipovero &c. *Extat in archiv. S. Jo. in Monte lutu an. MCCVI.*

(b) An. MCCVII. XII. exeunte Januar. in Dei nomine amen. Ego Bandinus Fam. leg. doctor ex delegat. dn. Ger. Ep. Bonon. cognitor controversiæ inter Monaster. S. Stephani & Ecclesias S. Victoris & S. Jo. in Monte &c. Testes fuerunt dn. Pascenspauperem & dn. Girardus de Gena. *Extat in eodem archiv. ad eum annum.*

(c) *Est codex Vaticanus N. 2629. ex quo pauca hic damus ad totius operis specimen:* Incipit prooemium ad concordiam utriusque juris secundum Pas.

Expedit, ut vera fiat concordia ex diversitate connexio, & ut præsertim concordantiæ juris fiant ut lxxxix. di. c. h. in aut. de exar. te. ad finem coll. V. Item sacerdotium & imperium a superna collata clementia humanam exornant vitam, & alter alterius podio semper eget &c. Ideo ego Pascipoverus utriusque juris professor, & in eorum practica jam expertus, ad communem omnium utilitatem potissime legistarum, volens eos juris canonici reddere circumspectos, opus floridum, quod nemo alius ad effectum perducere ausus est, Dei omnipotentis auxilio sum aggressus. *Est opus valde prolixum in plures libros, sive partes tributum. Prima pars ita desinit:* Explicit concordia juris canonici cum civili ... super Institutionibus secundum Pas. *Altera pars complectitur concordiam utriusque juris secundum Infortiatum; & ita deinceps.*

(d) Hæc est concordia facta ad honorem Dei ... ad conservandum statum civitatis Bononiæ & Mutinæ ... tractata & ad effectum perducta per ven. patrem dn. Otavianum S. Mariæ in via lata Diac. Card. & nobilem virum Philippum de Ugonibus potest. Bonon. & per dn. Pascipoverum doctorem utriusque juris canonici & civilis, & Odofredum doctorem legum, & Rambertinum judicem de Tebaldis, & per mag. Salathielem doctorem artis notariæ &c. *Extant hæc acta in Reg. nov. p. xxxiv.*

(e) Actum apud Brixiam in Sala plana domus magnæ Episcopatus Brixiæ præsentibus ven. Pat. dn. Episcopo Brixiensi, dn. Passipovero Legum Doctore de Bononia &c. *Murator. antiquit. ital. med. ævi To. IV. col. 496.*

anachronismum dissimulare non audet. (a) Quod autem scriptas ab eo dicit quæstiones, quas allegat Albericus, id mihi plane incertum videtur. Si quæ enim umquam fuerunt ejusmodi quæstiones Pascipoveri, quas commemoret Albericus, eas tribuendas censeo Vianesio Pascipoveri Bajoli filio, qui sæculi XIV. initio vixit, quo tempore solebant doctores ejusmodi quæstionibus & disputationibus scholasticis sua exercere ingenia; quod ætate Pascipoveri nostri nondum erat invectum. Et sane Orlandius ipse Vianesium Pascipoveri inter scriptores Bononienses recenset, quem scripsisse ait quæstiones plures ab Alberico, & Joanne Andreæ laudatas, aliorumque calculo scriptorum probatas. Erat quidem Vianesius ille Pascipoveri filius, sed alterius a nostro legum doctore; neque ex Pascipovera, sed ex Bajola gente. Ac de Vianesio nobis suo loco agendum erit.

XLVII.

ZACHARIAS GUALENGUS.

JOANNES PETRI MICHAELIS. JACOBINUS TEBALDUS. HUGO DE ATRIO DEI.

EX decem doctoribus legum, quos anno MCCXXXVIII. consultos diximus a Populo Bononiensi, de moderanda proscriptionum severitate, quatuor sunt nostris scriptoribus nomine vix noti. Primus est Zacharias Gualengus. Is inter doctores merebatur saltem quadriennio ante latum illud consilium. Anno siquidem MCCXXXIII. cum Bolognino de Ignano Zacharias Gualengus legum doctor a Communi Bononiensium delectus est, ut a Benedicto Abbate S. Petri nobilissimi Mutinensium Monasterii agrum emeret ad amplificandas munitiones, quæ erant circa Castrum Francum. (b) Anno autem MCCXLVIII. jam desierat esse in vivis. (c)

II. Anno MCCIL. Joannes Petri Michaelis cum Odofredo, & Alberico Scannabicchio, legum doctoribus, conficiendis tabulis census totius agri Bononiensis præfectus est. (d) Eius pater fuit Petrus Michaelis, qui & ipse Jurisprudentiam coluit. (e) Filium habuit Cajum nomine, qui in antiquis tabulis dicitur filius Joannis Petri Michaelis legum & decretorum doctoris. Ita in tabulis anno MCCLXXIV. scriptis. (f) Hinc apparet, Joannem inter primos numerandum, qui civilis & canonici juris doctor sit creatus; quamquam vulgo dumtaxat juris civilis doctor haberetur.

III. Jacobini Tebaldi mentionem reperire non licuit, præterquam in tabulis illis, quibus cum aliis novem doctoribus subscripsit. Ex eadem familia fuisse videtur, qua Joanninus Tebaldus, qui iisdem temporibus vivebat, & Prioratum S. Joannis in Monte gessit. In codice diplomatico Ecclesiæ Bononiensis literas habemus Innocentii IV. ad Octavianum Ubaldinum Sedis Apostolicæ Legatum, quibus mandat, ut Priori S. Joannis in Monte, qui frater erat Rambertini Tebaldi, Episcopatum aliquem in Æmilia primo vacaturum deferat. (g)

IV. Alidosius doctorem quemdam anno MCXC. viventem producit, quem vocat Hugonem Adrii. Non recte quidem, si hic ipse est Hugo de Atrio Dei, quem

(a) *Orlandi Notizie degli Scrittori Bologn. V. Pascipovero.*

(b) An. MCCXXXIII. die VIII. intr. Madio: D. Zacharias de Gualenghis legum doctor & dn. Bologninus de Ygnano syndici & procuratores ad emendum ab Ecclesia & Monasterio S. Petri de Mutina & a dn. Benedicto Abbate XL. bubulcas... ad tenendum pro quingentis annis &c. *Ex Regist. novo in archiv. Commun. Bonon.*

(c) An. MCCXLVIII. Fr. Gerardus quondam dn. Zacharie de Gualenghis Ordinis Minor. *Ex tabulis in archiv. Fratrum Minorum.*

(d) *Ex tabulis Extimi, ut vocant, in archiv. pub. Commun. Bonon.*

(e) *Anno MCCXXV. Petrus qu. Joannis Petri Michaelis delectus est ad creandos, & probandos notarios publicos; quod munus deferri non solebat aliis, quam Jurisperitis, ut observat Clarissimus Montius.*

(f) Anno MCCLXXIV. Cajus qu. dn. Joannis Petri Michaelis legum ac decretorum doctoris. *Ex Memor. Commun. Bonon.*

(g) *Extat in biblioth. publica Bonon.*

quem cum aliis doctoribus scriptum viderat, ut supra dictum est. Eius cognomen, ita latine redditum, hominem indicare videtur ultra montes natum, ac minime certe Italum. Atque hactenus de his quatuor doctoribus ex Cl. Montio.

XLVIII.

GUILIELMUS PANZONUS.

Omissus a Pancirolo Guilielmus Panzonus Diplovataccii diligentiam non fugit. (a) Sed is tamen ejus ætatem non bene perspectam habuit. (b) Patria Bononiensis fuit, Alberti Panzoni filius. (c) Claruit in foro celebris advocatus, non tamen inter doctores adlectus. Odofredus, qui eius memoriam aliquando usurpat, illustrem advocatum dicit, doctorem legum non dicit; (d) neque in veteri ullo monumento hic titulus ei tribuitur. Annis aliquot ante Odofredum decessit, cui fere æqualis fuit: sic enim Odofredus ipse de illo loquitur, quasi de homine, cujus esset recens memoria. Anno MCCLII. adhuc vivebat. (e) Atque hinc abigendus est scrupulus, qui cuipiam suboriri posset, sit ne idem Guilielmus iste, ac Guilielmus de Cabriano, cujus glossas commentariis suis intexuit Accursius. Ac dubitandi causam præstare posset, quod uterque dicitur Casus legum scripsisse. Sed utrumque distinguit disertis verbis Odofredus; & primum doctorem legum perhibet, hunc dumtaxat advocatum. Neque temporis ratio patitur, ut unus idemque fuerit.

II. Neque vero incredibile est, utrumque Casibus legum scribendis dedisse operam. Sed Casus Guilielmi de Cabriano adnotationibus illustravit Joannes Bassianus, qui multo ante Guilielmum Panzonum ætatem egit. Erant in bibliotheca Cervotti Accursii *Casus dn. Guilielmi super Institutionibus*. Et rursum *Casus Guilielmi Panzonis in Authenticas*. (f) Etiam inter libros, qui prostabant apud Stationarios Universitatis, erant *Casus Guilielmi Panzonis in Auth.* (g) Diplovataccius tam *Casus Institutionum*, quam *Authenticarum* Guilielmo Panzono tribuit. (h) Sed primus fortasse ex his libris ad Guilielmum de Cabriano, qui propterea dominus Guilielmus, utpote legum doctor, appellatur, alter ad Guilielmum Panzonum pertinuit. Hæc scripseram, cum in supellectili libraria, quam moriens reliquerat magister Salathiel artis notariæ doctor, de quo infra dicemus, fuisse comperio *librum Casuum domini Guilielmi de Cauriana super Codice;* (i) ex quo conjicere licet, Guilielmum de Cabriano non in alios legum libros Casus scripsisse, quam in Codicem.

III. Habemus eius sententiam anno MCCLII. latam in causa Cirsacci Abbatis Nonantulani cum Communi S. Joannis in Persiceto, cui testis interfuit Pascipoverus utriusque juris doctor, cum aliis honestissimis viris: post quam sententiam pronunciatam utraque pars arbitros elegit Bonapartem Ghislerium, & Sinenomen Sinenominis Pipini, legum doctores, fideiussore Odofredo cum aliquot aliis primariis civibus. Atque hæc acta, ob tot illustrium doctorum memoriam, digna duximus quæ in Appendice edantur. (k) Anno MCCXLI. Guilielmus electus fuerat a Januensibus *Consul Placitorum*, sic enim appellabant magistratum quemdam,

(a) Guilielmus Panzonus hoc tempore floruit secundum aliquos, doctor excellentissimus. *Diplovat. in Guil. Panz.*

(b) *Eum ponit circa finem sæculi XIII, cum multa ante vixerit.*

(c) An. MCCXLIV. die secunda exeunt. Julio. Actum Bononie in Pozali sub portica domus dn. Guilielmi filii qu. dn Alberti Panzonis *Ex charta archiv. Fr. Minor.*

(d) Quam fraudem excogitavit dominus Guilielmus Panthonus, qui fuit valde nobilis advocatus in civitate ista: dum vendidisset domos suas, quas habebat in podiali &c. *Odofred. in l. principales. C. de jurejurand. prop. cal.*

(e) *Anno MCCLII. sententiam dixit in causa Cirsacci Abbatis Nonantul., de qua infra.*

(f) *Indiculum libror. Cervotti vid. in Append. N. XV.* (g) *Ibid. N. XIV.*

(h) Scripsit copiose in librum Authenticorum. Incipit: *Imperator Justinianus*, & ponit casum in quolibet §. textus. Fertur etiam scripsisse in libros Institutionum. *Diplavat. in Guil. Panz.*

(i) *Ex Memoral. Commun. Bononiæ anno MCCLXXXIX. XXVI. Jan.*

(k) *Vid. Append.*

dam; quem exteris Jurisperitis deferebant, præter eum numerum, quem prætores conducebant, ut sibi in judiciis exercendis assiderent. (a) Anno etiam MCCXLVIII. Bononiæ sedit inter judices delectos probandis, & creandis notariis. (b) Quo loco, aut tempore obierit, non liquet.

XLIX.

HOMOBONUS CREMONENSIS.

JOANNES DE BLANOSCO.

IN pervetusto exemplari Codicis Justinianei cum glossis clarissimorum Academiæ nostræ doctorum, qui primo & altero sæculo post restaurata Jurisprudentiæ studia floruerunt, glossas non paucas reperio Homoboni Cremonensis nomine notatas. (c) Itaque hunc non vereor Academiæ nostræ professoribus ex conjectura adjungere. Ejus nomen apud Veteres occurrit, & maxime apud Ostiensem in Summa, ubi est singularis locus, (d) quem Pancirolus ita interpretatur, ut claris JCtis, qui ex Azonis schola prodierunt, Homobonum etiam adscribere non dubitet. (e) Diplovataccius ejus glossas in Codicem memorat, & quasdam præterea Distinctiones ab eo scriptas, de quibus ait esse aliquid in Ostiensis Summa ad titulum *de probationibus*. (f) Sed in mendosos Ostiensis codices inciderit Diplovataccius necesse est, si mentionem ullam Homoboni Distinctionum ibi factam vidit, aut se vidisse putavit. (g) Quo anno decesserit, non liquet. Tantum constat vixisse post Albertum Papiensem, & Ubertum de Bobio, quos laudat in *l.* 1. *C. de juris & facti ignor.*, ut animadvertit Diplovataccius.

II. Joannes de Blanosco, quem alii de Blanasco appellant, natione Burgundus, cum Accursio in scholis nostris non inglorius vixit. Auditor fuisse videtur Jacobi Balduini, cujus opiniones in suis scriptis frequenter exponit. Habemus luculenta ejus commentaria *de Actionibus*, quæ typis edenda curavit Joannes Fichardus. (h) In iis, præter Jacobum Balduinum, Azonem quoque, Rofredum Beneventanum, Placentinum, Martinum, & sibi æqualem Accursium quandoque appellat; ac plura a Rofredo Beneventano in formulis libellorum negligenter tradita, vel omissa modeste supplet. Sunt autem Bononiæ scripta hæc commentaria circa annum MCCLVI., ut ex formulis libellorum, quæ in iis afferuntur, quæque illum annum adscriptum habent. Scripsit etiam de ordine judiciorum, & variarum quæstionum librum unum; de feudis & homagiis alterum, ex quibus multa in Speculum juris ingessit Guilielmus Durantis. (i) Nobilis doctor dicitur a Baldo; nec sine laude nominatur a Jacobo Belvisio *ad tit. de action. Instit.*, & a Guilielmo Durantis in procem. Speculi. (k) Ab Academia nostra discessisse videtur; sed non liquet, quamdiu in ea versatus sit, & quo loco, aut tempore decesserit. Ejus summam, sive commentaria *de Actionibus* manu exarata vidi in codice membranaceo bibliothecæ Chisianæ, ac desinunt his verbis: *Actum Bononiæ anno MCCLVI. mense Januario.*

VI.

(a) *Caffari Annal. Jan. ad an. MCCXLI. apud Murator. rerum Italic. Script. To. VI. col.* 484.

(b) *Ex matricula Notar. ejus anni in archivo publ. Bonon. Vidit Cl. Montius.*

(c) *Ejus specimen in Appendice damus n. II.*

(d) Tempus trium mentium non videtur restringi posse, quamvis Azo hoc dixerit, sicut audivi a dño Homine bono, qui de hoc dicebat se dubitare. *Ostien. Summ. de Nov. op. nunciat. §. qualiter tollatur.*

(e) *Pancirolus in Azone, ubi Ostiensis testimonio utitur. Sed qui posthuma Panciroli scripta evulgarunt, Homobono ipsi Ostiensis titulum oscitanter adjunxerunt.*

(f) Homobonus Cremonensis.... scripsit in C. quorum copia rara..... Composuit & quasdam Distinctiones, ut per Osti. in Summa t. de probat. *Diplovat. in Homob. Cremon.*

(g) Quidam dicunt quod non *indistincte* cum nec probari possit... ego cum dño Homine bono Cremonensi *indistincte* dico &c. *Ostien. Summ. tit. de probationibus.*

(h) *Jo. Fichard. Vitæ JCtor. in Jo. de Blanosco.*

(i) *Panzirol. Lib. I. c. XXXVIII.*

(k) *Diplovat. in Jo. de Blanosco.*

L.

VIVIANUS TUSCUS.

NOn ignotus est in historia Bononiensi XIII. sæculi Josephus, vulgo Iseppus, aut Oseppus Tuscus. Si Ghirardaccium audias; vilissimum caput fuit, & furiosus homo, impotenti solum audacia, & temeritate memorabilis. (a) At Matthæus Griffonius, qui sine fuco, & calamistris antiquam civitatis nostræ historiam scripsit, haud talem exhibet. (b) Popularis quidem fuit Oseppus, idest, neque imaginibus clarus, neque inter magnates adscriptus, sed ea tamen opinione virtutis, & prudentiæ, ut in magno civitatis discrimine Populus Bononiensis publicam ei salutem, libertatemque commendaverit. Cum enim anno MCCXXVIII. quidam ex magnatibus Plumaccio, agri Bononiensis castro, præfectus castrum illud Mutinensibus per proditionem dedisset; ea res Populum Bononiensem graviter irritavit. Quare & proditionis auctor in populari tumultu interfectus, & ejus, aliorumque nobilium, qui cum eo consenserant, bona direpta. In hoc autem atroci dissidio, quod inter patricios & plebem, sive, ut dicere amabant, inter magnates & populum exarserat, Oseppus novo & inaudito nomine populi præfectus dictus est, ut eo quasi duce Populus Bononiensis se contra vim & potentiam magnatum defenderet. Hæc aliter narrat Ghirardaccius; (c) sed in hunc modum gesta fuisse intelligimus ex Matthæo Griffonio, (d) & Petro Cantinellio, (e) auctore fere synchrono, qui hæc in suis Chronicis narrant.

II. Huius igitur spectatissimi civis filius fuit Vivianus æque clarus legum professor. Is anno MCCLIX. una cum patre Oseppo erat in societate Thuscorum. (f) Erat jam tum celebris Bononiæ Thuscorum societas, in quam cooptabantur, qui ex vicina Thusciæ provincia Bononiam venerant; & restant adhuc ætate nostra aliqua ejus societatis indicia. Hinc autem apparet, Oseppum, ejusque familiam ex Thuscia originem duxisse; quod & ipsum ejus familiæ agnomen ostendit. Floruit autem Vivianus Tuscus medio XIII. sæculo, & deinceps. Sed non diu tamen vixisse videtur post annum MCCLX. (g) Ex Penavaria Cavalerii Imolensis filia quatuor filios suscepit, Accarisium, Thomasinum, Silvestrum, & Cavalerium, qui in civilibus turbis Lambertaccios primum, sed haud magno studio secuti sunt; quare anno MCCLXXVII. civitatem quasi carceris loco habere jussi sunt. (h) Sed ii mature admodum rebus suis consuluerunt; anno enim MCCLXXX., ejurata Lambertacciorum factione, Jeremiensibus Sacramento se obstrinxerunt. (i)

III. Vixit Vivianus in Academia nostra non vulgari fama: & adhuc restant illustria ejus ingenii monumenta. Casus enim, qui singulis legibus adjecti sunt, hunc fere auctorem habent. Itaque miror, Vivianum Tuscum a Panцirolo prætermissum, qui ejus nomen videre poterat in Accursianis apparatibus ad libros legum, quibus adjuncti esse solent *Casus Viviani Bononiensis*. Quandoque etiam casus Viviani adjungi solebant legum libris sine Accursianis glossis, ut in eximia editione Parisina Digesti veteris, quæ prodiit anno MDVIII., ad cujus calcem hæc verba habentur: *Finis ff. veteris cum casibus longis D. Viviani Bono-*

(a) *Ghirard. Histor. Bon. Lib. V. p. 147.*

(b) Anno MCCXXVIII. magna discordia orta fuit inter magnates & populares, & hoc fuit propter proditionem castri Plumaccii .... Et tunc dominus Useppus de Tuschis fuit factus præfectus Populi Bononiensis &c. *Matth. de Grif. Memor. historic. apud Murat. To. XVIII. Rer. Italic. Script. p. 110.*

(c) *Ghirardac. loc. cit.*

(d) *Matth. de Grif. loc. cit.*

(e) ... Rolandus dominæ Cæciliæ qui erat tunc capitaneus dicti castri per commune Bononiæ. In illa proditione fuerunt illi de S. Marco, & dominus Ciadinus de Plumaccio, qui proditorie dederunt Mutinensibus. Et dicta de causa dn. Rolandus fuit mortuus ad rumorem populi super scalinatas communis Bononiæ, & eorum res & bona fuerunt destructa. *Petr. Cantinel. in chronic. penes me mss ad an. MCCXXVIII.*

(f) *Ex Matric. Thuscorum in archiv. pub. Bon.*

(g) *Ita conjicit Cl. Montius.*

(h) *Ex libris expulsorum in archivo Bonon.*

(i) An. MCCLXXX. Illi sunt qui juraverunt partem Ecclesiæ & Geremiensium in con-

Bononiensis. Hic autem casus longos Viviani appellatos existimo, quod ita editi sint, ut ab auctore ipso prodierunt; in aliis, ut opinor, libris studiosorum commodo, vel scripturæ compendio, in epitomen redacti.

IV. Diplovataccius ita Vivianum laudat, & ejus scripta, ut solet, accurate recenset. „Vivianus, inquit, de Bononia maximus textualista docendo, & scribendo Bononiæ floruit. Qui inter cetera ff. vetus, Infortiatum, & C., & Institutiones per viam casuum summavit, & vulgariter dicitur *Casus juris civilis*. Incipit super ff. vetus: *Casum sic ponas: Dicit Imperator*. Super C. incipit: *Quatuor partes hæc constitutio habet*. Super Infortiato incipit: *Casus talis est: Tractavimus de repetitione dotis*. Floruit temporibus Accursii glossatoris.„ Hactenus Diplovataccius.

LI.

ROLANDUS DE GISSO.

HUGOLINUS GARDINUS. MICHAEL HISPANUS. BONAPARS GHISLERIUS.

PErvetusta & nobilis Gissorum familia agnomen tulit ex Gisso agri Bononiensis oppidulo, vulgo *Gesso*, cui ea familia dominabatur. Non solum autem quod Ghibellinis, sive Lambertacciis faveret, sed multo etiam magis ob interfectum quemdam popularem hominem, Populus Bononiensis eam gentem severissime coercuit, & anno MCCXC. tres popularium cohortes missæ sunt ad castrum Gissum cum adjacentibus ædificiis funditus evertendum. (a) Atque ex eo tempore vires opesque nobilissimæ gentis sunt non leviter imminutæ. Florebat autem ut cum maxime, cum ex ea natus est Rolandus. Hic anno MCCXXXVIII. jam erat doctorum cœtui adscriptus; (b) ac sæpius deinceps cum aliis professoribus, qui majori auctoritate inter cives pollebant, publicis negotiis adhibitus est. Anno MCCXLIV. cum incolæ quorumdam castrorum, ac vicorum agri Bononiensis conquesti essent, imponi sibi vectigalia & tributa, contra antiqua fœdera, quæ tunc iniissent, cum Populo Bononiensi se dediderunt; Rolandus de Gisso, cum Odofredo, & Sinenomine, delectus est ad antiqua hæc jura eorum hominum cognoscenda. (c) Et anno MCCXLVIII. interfuit scribendis concordiæ legibus inter Commune Bononiensium, & Albertum Comitem de Mangone. (d) Alidosius hunc professorem vel ignoravit omnino, vel ita personatum produxit, ut ne peritissimus quispiam eum possit agnoscere. Ait, Canonicum fuisse Bononiensem, & Præpositum Ecclesiæ Ravennatis. Ac ne in tempore quidem, quo Rolandus vixerit, non infelicissime labitur. (e) Sed Rolandus adeo non fuit Ecclesiæ Bononiensis Canonicus, & Ravennatis Præpositus, ut uxorem superstitem cum duobus filiis moriens reliquerit. (f)

II. Vixere his temporibus alii legum professores, ætate sua celebres, qui dignitatem Academiæ nostræ docendo sustinuerunt, nunc vix, aut ne vix quidem nomine noti. In his fuit Hugolinus Gardinus, ex eadem familia genitus, quæ Lambertinum Azonis Gardini dederat, de quo supra diximus. Hic anno MCCLIV. jus civile in scholis nostris profitebatur doctoris honore donatus. (g) Floruit etiam in foro patrociniis causarum. Itaque Abbas, & Monachi S. Helenæ hunc Monasterii sui patronum elegerant, attributo in stipendii locum cujusdam prædii usufructum quoad viveret. (h) Vidimus ejus consilium, quod

X anno

(a) *Ex lib. Reform. F. in archiv. pub. Bonon.*

(b) *Ex tabulis eo anno scriptis, quibus proscriptionum termini minuti sunt.*

(c) *Ex actis pub. in Reg. novo.*

(d) *Ibidem.*

(e) *Alidos. Dottori Bolognesi p.* 202.

(f) *Theodora uxor qud. Rolandi de Gisso doctoris legum, & Alexander & Guilielmus ejus filii vendunt Guilielmo Butrigario &c. Ex charta anni MCCLXVI. in archivo Fr. Minor. Bonon.*

(g) *MCCLIV. die XV. ex. Septemb. referuntur acta quædam pertinentia ad Monast. S. Agnetis* presentibus dn. Bonrecupro de Porro leg. doct. dn. Viviano leg. doct. & dn. Ugolino Gardini leg. doct. *Ex archiv. Mon. S. Agnetis.*

(h) An. MCCCV. die VII. Sept. Cum

anno MCCLV. cum Odofredo celeberrimo legum professore, & Guidone Boaterio in quadam causa dedit, cui promulgando interfuit Michael Hispanus legum doctor. (a) Atque hic etiam Academiæ nostræ professor esset omnino ignotus, nisi ejus nomen hinc elucerct.

III. Bonapartem Ghislerium non minimæ auctoritatis hominem fuisse, ex eo conjici potest, quod in gravi dissidio inter Cirsaccum Abbatem Nonantulanum, & Commune S. Joannis in Persiceto, cum sententiam dixisset Guilielmus Panzonus nobilis advocatus Bononiensis, de quo supra dictum est; partes diffidentes in Bonapartem Ghislerium, & Sinenomen Pipini legum doctores, fidejubentibus Odofredo, aliisque nobilissimis civibus, compromiserunt. (b) Hæc gesta sunt anno MCCLII. Erat autem jam tum nobilissima Ghisleria gens, ex qua Bonapars genitus est; ac multo etiam magis post illud tempus nobilitata est, pluribus editis viris clarissimis, quibus omnibus longo intervallo anteccssit Sanctus Pius V. P. M. Alidosius Bonapartem recenset inter doctores Bononienses; ac vixisse ait ad annum MCCLVIII.

LII.

ALBERICUS SCANNABICCHIUS.

NOn rite secernunt nostri scriptores Albericum Scannabicchium ab Arimundo de S. Petro Alberici filio. Uterque medio XIII. sæculo vixit, & jus civile docuit in nostris scholis cum Accursio, Odofredo, ceterisque ejus ætatis doctoribus; neuter tamen libris editis, quod sciam, clarus. Albericum tulit Scannabicchia familia, quæ Bononiæ prænobilis fuit: hæc aliquando de Gisla dicta est, ex qua fuit Gerardus Episcopus Bononiensis, historiis nostræ civitatis notissimus: ejus memoria incidet inter Archidiaconos, quorum chronoraxim infra dabimus. Neque vero Gislæ appellationem Alberici ætate prorsus amiserat; (c) & Alberici pater Rolandinus, homo in Republica valde honoratus, vix alio, quam Gislæ cognomine usus fuerat. (d) Albericus ipse non minimæ inter suos cives auctoritatis fuisse videtur: anno enim MCCXLIX. cum aliis doctoribus adlectus est ad novi census tabulas conficiendas: ac deinde anno MCCLIII. cum Odofredo, & tribus viris patriciis, Ravennam legatus est a Communi Bononiensium ad fanciendam concordiam cum ea civitate; (e) qua de re altum silentium reperio cum apud Ghirardaccium in historia Bononiensium, tum apud Hieronymum Rubeum in Ravennatis historiæ libris. Anno MCCLIV. Mutinensem legationem cum eodem Odofredo reipublicæ causa suscepit. Biennio post præsens interfuit fanciendis legibus manumissionis servorum. Restabant adhuc ingentes reliquiæ pristinæ servitutis, multique erant servi, & ancillæ; qui, cum suis quique dominis subjecti essent, a publicis curis & oneribus eximebantur, magno reipublicæ detrimento. Cui incommodo ut obviam iretur, eodem anno MCCLVI. lata est lex a Populo Bononiensi de manumittendis, seu potius redimendis servis, qui de *maxenata* dicebantur, & degebant in prædiia rusticia dominorum: qua de re Manfredo Marengo, & Bonacursio de

olim per Abbatem & Monachos S. Ellene Bonon. dioc. fuerint dati dn. Ugolino Gardini leg. doct. donec viveret usufructus pro suo salario & patrocinio unius pecie terre arative &c. *Ex Mem. Com. Bonon. Vidit Cl. Montius.*

(a) Consilium dominorum Odofredi doctoris legum & Guidonis Boaterii & Hugolini Gardini doct. leg. super eo quod petebatur per dn. Thomasinum de Magistra procuratorem dn. Romee... Petit removeri & tolli quoddam interdictum factum a dn. Scacciavalle judice potestatis... tale est quod dictum interdictum tollatur per dictum judicem. Lata & pronunciata MCCLV. Indict. XIII. die X. Dec. in presentia & testimonio dn. Michaelis Hispani legum doctoris &c. *Ext. in archivo Fr. Minor. Bon.*

(b) *Ex tabulis in eod. archivo Lib. C. 94.*

(c) An. MCCLXXXVII. D. Franciscus qu. dn. Alberici doctoris legum de Gislis, sive de Scannabiccis. *Ex Libr. Lambertace. expulsor. in archivo publ.*

(d) MCCLXVI. die xii. intr. Aprili Dn. Caza frater qu. dn. Alberici de Scannabiccis: *& mox* Dn. Caza qu. dn. Rolandini Alberti Gisle &c. *Ex Memor. Jacobini Aldebrandini Not.*

(e) *Ex Registr. novo pag. 118.*

de Sorefina Populi præfecto delatum eft arbitrium, ut ii ex fententia fua conftituerent, quibus conditionibus fervi, & ancillæ, fine dominorum injuria, liberari, & omnino in Populi Bononienfis poteftatem redigi poffent. Cujufmodi effent homines de *maxinata*, alias *mafinata*, Italice *mafnada*, multis differit Muratorius; (a) quibus, non fatis bene, ut mihi videtur, explicatis, aliquid lucis afferet ftatutum, five lex Populi Bononienfis in hanc rem edita, quam in Appendicem rejecimus. (b) Quo anno obierit Albericus, non conftat. Poft annum MCCLVII. nullibi ejus viventis memoriam reperire licuit. Uxorem duxerat Belvifiam de Caftro Britonum, quam fibi fuperftitem reliquit. Ex ea Francifcum, Antonium, & Guifilam fufcepit. (c) Sed exortis Jeremienfium, & Lambertacciorum factionibus, cum Scannabicchii Lambertaccios fequerentur, Alberici filii civitate pulfi funt; quorum natu major Francifcus Ecclefiafticæ vitæ inftitutum exul fecutus eft. (d) Alidofius, & Orlandius Albericum Scannabicchium inter fcriptores recenfent, auctorem fcilicet quarumdam quæftionum, quas manu exaratas reperiri autumant. Ego earum indicium nullibi reperio.

LIII.

THOMAS CARRARIUS.

JACOBINUS GRATIADEI.

THomas Carrarius eodem tempore in fcholis noftris jus civile profeffus eft; fi non alia re, faltem generis claritate commendatus. Thomas quoque Albertini, & Thomas Hughetii, ex patris, videlicet, & avi nomine appellatus eft. Doctoris titulo ornatus anno MCCXLIV. tabellionum creationi cum aliis Jurifperitis præfuit; ac fere quotannis poftea: (e) ut nemini ex legum doctoribus crebrius per ea tempora id muneris delatum conftet. Sed eum tamen anno MCCXLIX. Albertus Malavolta ad Januenfem præturam vocatus affefforem fecum adduxit. (f) Anno MCCL. interfuit cum procuratores Communis Bononiæ Archipresbytero Montis Vellii ædem S. Ambrofii conceffetunt pro æde S. Apollinaris, quam dirui oportebat ad novum civitatis palatium ampliandum. (g) Anno MCCLXVIII. jam deceffiffe videtur. (h) Filium habuit Albertinum illuftrem legum doctorem; de quo poftea dicemus.

II. Vixit cum Accurfio, & fuperioribus Jacobinus Gratiadei. Hic anno MCCLVI. cum Alberico Scannabicchio, & Francifco Accurfio interfuit cum conditiones, & pacta fcripto tradita funt, quæ pro liberandis fervis conftituta fuerant; & anno MCCLXII. cum Odofredo, & Bonrecupero legum doctoribus confilium dedit in controverfia, quæ erat inter Canonicos Ecclefiæ Bononienfis, & Fratres Eremitanos. Eft adhuc hoc confilium Odofredi, Bonrecuperi, & Jacobini in veteri membrana archivi Canonicorum Ecclefiæ Bononienfis, (i) quam cum lippientibus oculis vidiffet Alidofius, Jacobinum Ecclefiæ Bononienfis Canonicum fuiffe tradidit, & ex Odofredo, & Bonrecupero novum quemdam doctorem exculpfit, quem Odofredum Bonrecuperi appellavit, & hunc etiam Canonicum Bononienfem fuiffe fcripfit. (k)

(a) *Antiquit. Ital. med. ævi To. I. Diff. XVI.*

(b) *Vid. Append.*

(c) An. MCCLXXII. VI. ex. Mart. D. Belvixia filia qu. Joannis de Caftro britonum uxor qu. dn. Alberici leg. doct.... dn. Francifcus, dn. Antonius, dña Guifila ejus filii &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(d) MCCCXXVIII. die XXVIII. Dec. Niger qu. Ugolini de Quercis procurator ven. viri dn. Francifci de Scannabicchis Canonici ... filii qu. dn. Albrici de Scannabicchis de Bon. legum doctoris. *Ibid.*

(e) *Ex Matric. Notar. in archiv. pub.*

(f) *Caffar. Annal. Jan. ap. Murat. rer. Ital. Script. To. VI. col. 516.*

(g) An. MCCL. die ... dn. Thomafius qnd. Albertini Ugetti ll. doctor & dn. Guinizellus dñi Magnani judex *præfentes &c. Ex Cod. Diplomat. Eccl. Bon. in bibl. Scient. Inftit.*

(h) *In tabulis, quæ funt in Memor. Com. Bonon. ad an. MCCLXVIII. nominatur Thomas de Carrariis olim legum doctor.*

(i) *Ext. in archivo Canon. S. Petri fafcic. III. n. 28. Vid. fupra in Odofredo, fub fin.*

(k) *Alidof. Dott. Bologn. p. 93. & 193.*

LIV.

ARARDUS DE PRETIS.

ARardum de Pretis haud omnino ignoravit Alidosius; (a) sed non bene secrevit ab Arardo altero Matthæi filio, qui de Calcina dicebatur, quique ex eadem gente natus erat, & iisdem temporibus vivebat; nam hunc etiam inter legum doctores numeravit. (b) Sed revera unus fuit juris civilis professor Arardus de Pretis, sive de Pritis, Martini cognomento Bondonis filius. Doctorem jam renunciatum constat anno MCCLII., quo ad examinandos probandosque tabelliones delectus est. (c) Septennio post cum Francisco Accursio, & Hugolino Zamboni legum doctoribus vectigalium quorumdam locationi per Consilium civitatis factæ auctoritatem suam præstitit. (d) Anno MCCLXVIII. adhibitus est cum Octaviano Bononiensi Episcopo ad pactiones firmandas de hæreditate Albizi Ubaldini inter procuratorem Octaviani Cardinalis, & Aldrudam Albizi filiam, Bonifacii Gallucii conjugem; (e) eodemque anno arbiter fuit in causa, quam Monachi S. Stephani habebant cum Rolandino Romancio legum doctore. (f) Uxoris amissæ loco alteram duxit spectatæ nobilitatis fœminam, Horabilem Ghisleriam, Gerardi filiam. (g) Sed novæ affinitatis splendore ac præsidio auctus, cum dignitate & opibus in foro ac republica ut cum maxime floreret, privatis inimicitiis repente sublatus, diuturnæ prosperitatis cursum tristi exitu abrupit. Nupserat jampridem Landulpho Beccario Jacobina Arardi soror; & ex illo matrimonio vidua, jura, quæ adversus mortui viri propinquos habebat, Arardo, & Amadori fratribus transcripserat. (h) Ea res inter duas familias affinitate paulo ante conjunctissimas ingens odium, & acerbissimum dissidium conflavit. Neque a vi ac ferro temperatum est; sed inflammatis animis magna utrinque cædes perpetrata, multumque cruoris effusum, & Jacobus Beccarius Landulphi frater, & Arardus ipse legum doctor interfecti. (i) Acta sunt hæc ante diem VII. Id. Maji MCCLXIX. (k) Paucis post diebus partes ad concordiam reductæ: conditiones in Consilio civitatis ratæ fuerunt. (l) Sponsionem novæ affinitatis intercessisse existimo; constat enim sequenti tempore Bartholomæam Petri Beccarii filiam Gerardo Arardi filio uxorem datam. (m) Fuerunt Arardo filii, præter Gerardum, Guido, & Franciscus: ac tutelam insuper gessit Matthioli fratris sui filiorum, Philippi, & Bartholuccii, qui ambo clari legum professores fuerunt. (n)

ARI-

(a) *Alidos. Append. ad Doct. Bon. pag. 2.*

(b) *Idem Doct. Bon. pag. 5.*

(c) *Ex Matric. Notar. in archiv. pub.*

(d) *Ex Reg. gros. in Append. ad an. MCCLIX.*

(e) Actum in S. Michaele in busco presentibus dn. Octaviano Episcopo dn. Arardo de Pritis legum doctore &c. *Ex Mem. an. MCCLXVIII.*

(f) *Ex tabulis in Memor. Com. Bonon. ad diem XII. exeunt. Sept.*

(g) *Ex Memor. Comm. ad diem 31. Jan. MCCLXVIII.*

(h) MCCLXVIII. die penult. Jan. dña Jacobina filia qu. dn. Martini de Pritis cedit dn. Arardo leg. doct. & Amadori fratribus suis jura que habebat adversus heredes dn. Jacobi Martini Beccarii ex dote quam ipsa assignaverat Landulpho fil. qu. Petri Beccarii & pro qua dictus Jacobus se obligaverat &c. *Ex Memor. Matthaeoli de Roncorè.*

(i) *Ex actis concillatæ pacis, de quibus infra.*

(k) *In Historia Miscella Bonon. apud Murat. rer. Ital. Script. To. XVIII. col. 282. Arardus de Pretis interfectus dicitur die 12. Maji MCCLXIX. Sed tutelam ejus filiorum ab Amadore patruo susceptam die 9. ejus mensis, constat ex Mem. Com. Bon.*

(l) *Ex Memor. Semprebene de Nigro ad diem 25. Maji MCCLXIX.*

(m) *Ex Memor. Hugolini Sabbatini ad diem 7. Maji MCCCXXXI.*

(n) *Philippus in reipublicæ administratione, Bartholuccius in schola magna cum laude versati sunt. De Bartholuccio hæc habet Jo. Andreæ:* Sciendum, quod recolendæ memoriæ nostri temporis doctor excellens dn. Bartoluccius de Pretis disputans hanc quæstionem fatebatur &c. *Jo. Andr. in Sext. C. si pater. de Testam.*

L V.

ARIMUNDUS DE SANCTO PETRO.

SI Ghirardaccium consulimus, idem esse videbitur Arimundus de S. Petro cum Alberico Scannabicchio, (a) de quo supra actum est. Neque felicius hic se explicavit Alidosius, apud quem reperio Albericum Scannabicchium Arimundi filium doctorem legum, de S. Petro nuncupatum, quem anno MCCLIII. fœderis conditiones cum Ravennatibus firmasse dicit, & Arimundum Saluterii Scannabicchii filium, de S. Petro item appellatum, quem Canonicum Ecclesiæ Bononiensis fuisse narrat. (b) Sed Arimundus de S. Petro legum doctor neque sacris initiatus fuit, neque ad Scannabicchiam gentem pertinuit. Ejus familia nobilis & antiqua de S. Petro appellata est, eo quod prope Ecclesiam S. Petri, jam tum civitatis principem, habitaret. Idem cognomentum alia illustris familia gessit, ex qua insignes Jurisconsulti prodierunt, quæ adhuc inter primarias civitatis nostræ in plures divisa celebratur. Ea ex S. Petro agnomen sumpsit, quia ex S. Petri castro, agri Bononiensis notissimo, in civitatem se recepit.

II. Arimundus Alberico patre natus est, (c) æque clarus inter scholarum professores, ac inter præcipuos cives. Anno MCCLXIII. cum Episcopis Imolensi, & Comaclensi, Abbate Nonantulano, aliisque primariis viris, & duobus doctoribus, Bonaventura de Savignano, & Francisco Accursii, interfuit cum Octavianus Ubaldinus Episcopus Bononiensis post solemnem inaugurationem juramento suam fidem obstrinxit Philippo Ravennati Archiepiscopo Metropolitano suo. (d) Ghirardaccius inaugurationem, & hanc fidelitatis professionem, nescio qua ex causa, conjicit in annum MCCLXI. Eidem Octaviano vicariam operam contulit aliquando Arimundus in Episcopali jurisdictione administranda; (e) quod alios etiam laicos juris civilis professores interdum factitasse, compertum est.

III. Obiit Arimundus anno MCCLXIX. (f) apud Urbemveterem: neque quam ob causam ibi fuerit, divinare licet. (g) Fortasse ad Clementem IV., qui sub finem anni superioris Viterbii obierat, extremo illius vitæ tempore, aut ad Cardinales, qui comitia Pontifici creando in eadem urbe agebant, legatus est Arimundus, ad grave aliquod Ecclesiæ, vel Episcopi Bononiensis negotium pertractandum. Is autem superstitem habuit Donellam uxorem, nobilissimam fœminam, Hugolini Lambertini cognomento Capricii filiam, ex qua susceperat Albericum, qui legum studia secutus est, (h) sed immatura mors omnem, quæ de eo erat, spem præcidit. (i) Ex eadem Donella tres filias suscepit, Aichinam, Beatricem, & Bartholomæam, quæ primariis civibus nupserunt. Ex his Bartholomæa Zoeni Pepolo (k) nupsit, ex ea gente, quæ magnis opibus viam sibi

(a) *Ghirardac. Lib. VII. p. 203.*

(b) *Alidos. Dottori Bologn. p. 4.*

(c) *Ex infra adnotandis.*

(d) In Christi nomine, Amen. Anno MCCLXIII. Indict. VI. Bononiæ, ante Ecclesiam, sive per plateam Monasterii S. Stephani Bonon... in præsentia... DD. Bonaventuræ de Savignano, Aprimundi D. Alberici de S Petro, Francisci q. Domini Accursii legum professor... D. Octavianus &c. *Ap. Rub. Hist. Rav. Lib. VI. col. 422.*

(e) *Ex Memor. Com. Bon. ad an. MCCLXV.* dn. Arimundus Vicarius dñi Episcopi &c.

(f) An. MCCLXIX. die VI. intr. Nov. Albricus qnd. dn. Arimundi de S. Petro impuber major infante petit sibi dari in curatorem dn. Guilielmum de Lambertinis ad hereditatem dicti sui patris adeundam. *Ex Memor. Com. Bon. Indicavit Cl. Montius.*

(g) *Eod. an. die VI. intr. Dec.* Flabianus qnd. Coradini Casalis confessus fuit se recepisse a dn. Donella & a Simone xxxx. lib. Bon. quas dictus Flabianus expendidit in medicis & medicinis in Urbeveteri. *Ibid.*

Adde, quod in instrumento tutelæ Albrici Arimundi filii, quam Donella ejus mater suscepit, recuperandæ dicuntur res deposite apud dn. Octavianum rectorem Hospitalis S. Marie de Urbeveteri. *Ibid.*

(h) *An. MCCLXXV. dn. Albericus fil. dn. Arimundi de S. Petro emit Digestum vetus &c. Ex Mem. Com. Bon. Indicavit idem V. Cl.*

(i) *Obiit anno MCCLXXX. Vid. idem V. Cl.*

(k) Anno MCCXCII die... dn. Bartholomea fil. qnd. dn. Arimondi de S. Petro doct. legum & uxor Zoenis qnd. Ugolini de Pepolis vendit &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

ſibi ad patriæ principatum muniebat. Ante Donellam duxerat Arimundus Sibiliam, ex qua filiam tulerat Azzolinam, quæ anno MCCLXIX., Arimundo ipſo abſente, nupſit Bonifacio Samaritano civi nobiliſſimo. Atque ad quatuor haſce Arimundi filias patris hæreditas pervenit; in qua cernenda cum aliquæ controverſiæ obortæ eſſent, ad eas dirimendas arbitri delecti ſunt an. MCCLXXX. tres clariſſimi legum profeſſores, Guido Suzarius, Albertus Odofredi, & Lambertinus de Ramponibus. (a)

LVI.

GUIDO SUZARIUS.

Agri Mantuani, olim Regienſis, Suzaria oppidulum eſt; ex quo originem, & agnomen duxit Guido, nobiliſſimus ætatis ſuæ legum profeſſor. Hunc Pancirolus ſcribit in Azonis ſchola eruditum; atque id habuit ex proœmio libri de jure emphyteutico, qui Guidoni tribuitur. (b) Sed ejus libri auctorem fuiſſe conſtat Martinum Fanenſem, cui revera tribuitur a Joanne Andreæ, (c) & Diplovataccio, (d) quamquam typis editus eſt ſub Guidonis Suzarii nomine. Incertum eſt igitur, qua in ſchola eruditus ſit Suzarius; neque conſtat, ubinam gentium ætatem egerit ad annum uſque MCCLX., quo anno conductus eſt a Mutinenſibus ad jus civile interpretandum in eorum ſcholis. (e) Sed erat jam tum celebris doctrinæ fama, & libris editis, quos viderat Odofredus, & non ſemel in ſuis commentariis laudavit.

II. Sed Mutinæ non admodum diu verſatus videtur Gnido Suzarius: anno enim MCCLXIV. Patavii docebat; (f) nec multo poſt ad Academiam noſtram acceſſit, in qua anno MCCLXVI. jus civile interpretabatur. (g) Sed ne hic quidem diuturniores moras egit Suzarius: etenim a Carolo Andegavenſi, Neapolitano rege, optimis conditionibus invitatus, apud illum aliquamdiu cum honore fuit, & conſilio Carolum ad novum illud regnum moderandum juvit. Cum autem per illud tempus accidiſſet, ut Carolus Conradinum competitorem ſuum prælio viciſſet, eoque capto, in regio conſilio quæreretur, num capitali ſententia damnandus eſſet, multis rationibus diſſuaſit Suzarius; quibus tamen minime permotus rex, infelicem principem morti addixit: (h) quæ res magnam illi invidiam concitavit. (i) Hæc anno MCCLXVIII. geſta ſunt: ac biennio poſt Guido Suzarius, cum bona Caroli venia, ab aulicis negotiis ad ſcholæ munia ſe reſtituit, ſuamque fidem Regienſibus adſtrinxit. Eo itaque profectus, ipſe & ejus liberi civitate donati ſunt; ac niſi Mantuam, hoc eſt, in patriam ſuam, aut a Carolo rege evocaretur, apud Regienſes legum ſcholam ſe perpetuo habiturum juravit; idque ob ampla latifundia, quæ ob eam rem a Regienſibus acceperat. (k) Iiſdem fere conditionibus ſe aliquando Mutinenſibus obligaverat Suzarius.

III. Sed ut prioribus illis pactis, quæ cum Mutinenſibus inierat, non ſtetit; ita nec apud Regienſes perpetuo ſcholam Juriſprudentiæ rexit: rurſus enim ad aulica negotia rediit. Anno certe MCCLXXVI. erat cum Legato Rodulphi Im-

(a) *Ex Memor. Com. Bonon. ejus anni ad diem xx. Jun. Vid. Cl. Montius.*

(b) *Auctor ejus libri in proœmio appellat Azonem dominum ſuum, hoc eſt, magiſtrum.*

(c) *Joannes Andreæ tribuit Martino Fanenſi eum librum, ex quo ipſe extraxit doctrinam Juris emphyteutici, quam inſeruit additionibus ad Speculum. At hic eſt ille ipſe liber, quem habemus To. VI. Tract. Univ. Juris Guidoni Suzario tributum; ut patebit conferenti doctrinam a Jo. Andreæ additionibus Speculi inſertam. Perperam igitur hic liber Suzario tribuitur. Ita Cl. Montius, a quo non pauca de Guidone Suzario accepi.*

(d) *Diplovat. in Martino Fanenſi.*

(e) *Murat. To. III. Antiqu. med. ævi, col. 905. & ſequ.* (f) *Facciol. Faſt. Patav. Gymn. To. I. p. 9.*

(g) *In Mem. Com. Bon. an. MCCLXVI. die IV. Aprilis habetur contractus quorumdam ſcholarium Germanorum, ſtipulatus* preſente Modenixio bidello dn. Guidonis de Suzeria.

(h) Diu de eo judicio acto plurimorum erat ſententia, & maxime Guidonis de Suzaria, eo tempore præſtantiſſimi legum doctoris, Conradum non eſſe mortis reum. *Ricobald. apud Murator. To. IX. rer. Ital. Script. col. 137.*

(i) *Idem in Annal. Ital. ad an. MCCLXVIII.*

(k) *Pancirol. Lib. II. cap. XXXVII. Iacoli Memor. Stor. di Reggio To. II. p. 337. 373.*

Imperatoris, cum Opizo Estensis, Ferrariensium Princeps, Marchiam Anconitanam beneficiario jure ab eodem Legato accepit. (a) Ac biennio post erat item in comitatu Legati Imperialis, cum civitates Æmiliæ in Pontificis ditionem, Rodulpho eodem concedente, restitutæ sunt. Petrus Cantinellius, qui tunc Faventiæ aderat, cum ejus civitatis deditio facta est, narrat, Imperatoris Legato in Consilio civitatis *literaliter* esse locutum, moxque Guidonem de Suzaria legum doctorem exposuisse *latinis verbis* Legati orationem. Ex quo apparet, *literalem* sermonem pro docto, erudito, latino tunc accipi consuevisse; *latinum* autem pro Italico, quem omnes absque literis discerent, & intelligerent. (b) Verum Suzarius rursum ad scholas rediit. Anno enim MCCLXXIX., novo & inaudito ad illud tempus exemplo, stipe a scholaribus collata, conductus est ad interpretandum in scholis nostris extra ordinem Digestum novum, constituto ingenti ccc. librarum Bonon. stipendio. (c) Ac quadriennio saltem in Academia nostra perstitit, (d) seu potius ab ea deinceps non discessit, satis jam alibi expertus fortunæ aleam, & tot aberrationum pertæsus. (e) Nam, quod aliquis existimat, illum Cremonæ decessisse, cum ibi jus civile interpretaretur, id nulla ratione nititur, & admodum incertum judicat vel ipse Pancirolus, qui narrat.

IV. Illum aliqui reprehendunt, quod veste uteretur varii coloris, neque eo cultu, atque habitu incederet, qui virum gravem, & legum professorem decebat. Atque in hunc modum comptum ornatumque incedere solitum, cum esset Mutinæ, narrat Guilielmus Durantis: (f) quæ cum alienata mente legisset Guido Pancirolus, existimavit, Suzarium a Durante Mutinensem appellari. (g) Reprehenditur etiam a nonnullis, quod, cum in legum scientia excelleret, canonum parum peritus haberetur; ex quo factum ajunt, ut Episcopatum, cujus erat percupidus, non sit assecutus. (h) Sed quantum ad Episcopatum attinet, id aliter narrat Joannes Andreæ ex Boatino Mantuano. Ait enim, Guidonem, post contractum, & ratum, nec dum tamen consummatum matrimonium, postulatum fuisse ad Episcopatum Taurinensem; sed postulationem esse rejectam. (i)

V. Floruit Guido Suzarius in schola æque ac in foro; & judicia quoque rerum criminalium exercuisse videtur. Nicolaus Spinellus cautelam docet, qua usus est Guido, cum Mutinæ degeret, contra Odofredum, qui Bononiæ causam quamdam agebat. (k) Dicitur etiam in difficili quadam causa Accursium consuluisse: sed id petitum est ex libro de jure emphyteutico, quem pertinere diximus ad Martinum Fanensem. Denique laudatur Suzarius, quod naturalis Philosophiæ expers non esset; quod rarum erat in JCtis eorum temporum. Celebrantur inter Guidonis Suzarii discipulos Guido Baisius, Archidiaconi appellatione notissimus, (l) & Jacobus de Arena, (m) ille canonum, hic legum professor nobilissimus.

GUI-

(a) *Muratori Antichità Estensi To. II. p. 32.*

(b) Post ipsum (*Imperatoris Cancellarium*) surrexit dn. Guido de Suzaria legum doctor, & exposuit latinis verbis totum, quod dn. Cancellarius dixerat literaliter. *Petrus Cantinell. in Chronico ad an. MCCLXXVIII. Extat penes me mss.*

(c) *Vid. Append.*

(d) *Anno MCCLXXX. arbiter electus est in controversia, quæ erat inter filias Arimundi de S. Petro, ob hæreditatem paternam. Et rursum anno MCCLXXXIII. Bononiæ mercedem accepit a procuratoribus Francisci de Foliano electi Regiensium Episcopi, ob patrocinium illi præstitum in dissensione cum Theodoro de Flisco, ad eumdem Episcopatum aspirante. Ex tabulis in Mem. Com. Bon. a Cl. Montio visis.*

(e) *In tabulis anno MCCXCII. scriptis ita indicantur fines cujusdam prædii:* Juxta dn. Guidonem de Suzaria vel ejus heredes. *Erat in villa S. Marini. Igitur credibile est, Guidonem extremos vitæ suæ annos Bononiæ transegisse, ubi agros sibi comparaverat, quos suis hæredibus reliquit. Ex Mem. Com. Bon. Vid. Cl. Mont.*

(f) Non sericis texturis variatam, vel ex variis coloribus ornatam, ut Guido de Suzaria Mutinæ legum professor. *Spec. Jur. Rub. de advocato. §. sequitur.*

(g) *Pancirol. loc. cit.*

(h) *Diplovat. in Guid. Suzar., & Pancirol. loc. cit., qui perperam allegat Joannem Andreæ, nihil ejusmodi dicentem.*

(i) *Jo. Andr. in C. quod votum de Regul. & trans. in sexto.*

(k) De quo (*Guid. de Suzaria*) etiam per Nicolaum de Neapoli in l. *quinquaginta. ff. de excusat. tutor.* ubi ponit cautelam, qua usus fuit Guido Mutinæ contra Odofredum existentem Bononiæ. *Diplovat. loc. cit.*

(l) In hoc articulo Dominus meus Guido de Suzaria sic dicebat. *Archid. C. deliberatione. De Officio Legati. in sexto.*

(m) *Jacob. de Aren. in l. 2. C. de judi. ubi dicit, se audivisse dn. Guidonem. Ex Diplov. l. cit.*

GUIDONIS SUZARII SCRIPTA.

In hunc modum Suzarii scripta recenset Diplovataccius: „ Scripsit super Codicem, Digestum vetus, & novum. „ Ego aliquas ex glossis Guidonis Suzarii, eius nomine notatas, vidi in pervetusto codice Vaticano, quem in Appendice describam. (a)

„ Item de ordinatione causarum. Incipit: *Super causarum ordinatione primo videndum*, de quo per Jo. Andr. in addit. procem. v. *ceterum*.

„ Item, secundum aliquos, composuit optimum tractatum de ordine maleficiorum, ubi pulchra bona ponit; quem tractatum doctores, & maxime dn. Alexander, sæpe allegant. Tamen credo quod fuit quidam de ejus discipulis, qui recollegit de verbo ad verbum dicta Guidonis, Odofredi, & Uberti de Bobio. Et hoc apparet in rubrica, *Qualiter se habere debet advocatus, v. videamus*, ubi dicit: *Tamen ego Odofredus dico*.

„ Item & secuodum aliquos scripsit tractatum de Guarentigia. Incipit: *Quoniam in civitatibus Italiæ*. Tamen non est Guidonis, cum ibi allegetur Baldus. „ Sed fortasse aliquis, primo auctore recentior, hunc tractatum, quem etiam Pancirolus Suzario tribuit, ex Baldi placitis supplevit.

Omittit Diplovataccius tractatum de jure emphyteutico, quem perperam ab aliis illi attributum diximus, cum sit legitimus Martini Fanensis fœtus. Joannes Andreæ aliquam ejus quæstionem memorat; (b) & in vetusto codice Vaticano libellum habemus, qui inscribitur: *Summa quæstionum curiæ Romanæ per dn. Perusinum*. Sed collectæ dicuntur *ex doctrina G. de Suzaria, & Dy. de Mugello*. (c)

LVII.

JOANNES FASOLUS.

Notissimus est Joannes Fasolus præsertim ob ea, quæ scripsit in usus Feudorum. Quoniam vero Benedictum Beneventaoum audivit, (d) quem non alibi constat docuisse, quam in scholis nostris, non injuria eum judico doctoribus nostris adjungendum. Eum laudat Pancirolus; sed mire fallitur in ejus ætate designanda. Ait, claruisse non multo post Petrum Cernittum Bononiensem, qui etiam in Feuda scripserat. (e) Sed Petrus Cernittus adeo non superior ætate fuit Joanni Fasolo, ut diu etiam post illum vixerit; quippe qui anno demum MCCCXXXVIII. vivendi finem fecit. Quod si Joannes Fasolus, ut tradit Pancirolus, cum esset Archiepiscopus Ebredunensis, eam cathedram moriens reliquisset Henrico Secusiano canonum professori nobilissimo, quique non alio fere, quam Ostiensis nomine notus est, ob Episcopatum Ostiensem, quem postea obtinuit; multo etiam aotiquior esset, quam Pancirolus ipse existimat. Henricus certe Secusianus anoo MCCL. ex Sistariceosi sede ad Ebredunensem translatus est. (f) Itaque oporteret ante illud tempus a Joanne Fasolo administratum fuisse Archiepiscopatum Ebredunensem. Sed frustra hunc hominem inter Archiepiscopos Ebredunenses quærimus, quorum egregiam chronotaxim, optimis monumentis stabilitam, in Gallia Christiana habemus. Sic autem bene cohæret Archiepiscoporum ejus Ecclesiæ successio decurrente sæculo XIII., eoque potissimum tempore, quo sedes Joannis Fasoli constitui posset, ut nullus ei locus in ea chronotaxi vacuus sit relictus. At Pancirolus non temere Joannem Fasolum

(a) *Vid. Append. n. III.*

(b) Pone quæstionem Guid. de Suza., quam post eum habeo super legem *nominationes*. C. *de appellat.* & est talis: *Probibet Statutum* &c. *Jo. iadr. addit. ad Spec. tit. de accusatione. §. sequitur.*

(c) *Est Cod. Vatic. 2656.*

(d) *Domi. Bene.* Dicebat Jo. Fasioli quod fuerat præceptor suus. *Jo. Andreæ in addit. ad Spec. de libell. concept. ff. nunc dicendum, v. 25.*

(e) *Pancirol. Lib. II. cap. XXXIII.*

(f) *Ex monum. in Gal. Christ. allatis in Archiep. Ebredun.*

lum Archiepiscopum Ebredunensem fuisse scripsit. Id a Baldo accepit, a quo habuit etiam Diplovataccius. (a) Num igitur spernenda Baldi auctoritas? Id alii viderint. Est in celebri cœmeterio Pisano (b) sepulcrum Joannis Faseoli doctoris legum illustris, qui obiit anno MCCLXXXVI, cum vixisset annis LXIII., ut in ejus epitaphio legimus, quod in Theatro Basilicæ Pisanæ editum est in hunc modum:

LEGVM DOCTORIS FASEOLI TVMBA JOANNIS
DOCTORVM FLORIS DEDIT HVNC NATALE JOANNIS
ANNIS MILLENIS SEX OCTOGINTA DVCENTIS
CHRISTI VITA SENIS DEFECIT TVNC SAPIENTIS
VIXIT FONS RORIS DECIES SEX ET TRIBVS ANNIS
MENSIBVS ... LIBERET A POENIS QVEM CHRISTVS ... (c)

Hunc esse existimo Joannem Fasolum; tempus enim, quo obiisse dicitur, egregie cougruit cum paucis illis, quæ de hoc legum professore cognita habemus: nec opus est fingere Joannem alterum, in ejus locum temere intrudendum.

II. Porro ex Fasoli familia Pisana fuere plures post Joannem hunc legum doctorem illustrem, qui in nostra Academia legum studia secuti sunt. In his fuit Andreas Gerardi filius, qui Bononiæ erat anno MCCC. (d) Rursum anno MCCCXXIV. Andreæ filius Joannes. (e) Ac fortasse suspicari licebit, Joannem hunc postremum, qui revera post Petrum Cernittum vixit, scripsisse Summam Feudorum a Baldo laudatam. (f)

JOANNIS FASOLI SCRIPTA.

EJus Opera in hunc modum enumerat Diplovataccius: „Scripsit, inquit, de „Causis Summariis ad instantiam quorumdam sociorum suorum„ discipulos sic nominatos a professoribus, sæpe jam monuimus„ & specialiter providi „viri domini Justiniani de Civitate Castelli, quem tractatum ponit Specula„tor post suam primam publicationem.

„Item composuit utilissimam Summam super Feudis secundum Baldum in præ„ludio feudorum.

„Floruit temporibus Ægidii Fuscherarii, Viviani de Bononia, Guilielmi Panzo„ni &c. post Martinum de Fano, quem ipse citat in tractatu de Summaria „cognitione. Ita Diplovataccius.

Tractarum Joannis Fasoli de Causis Summariis editus est in lucem paulo post vulgatum a Guilielmo Durantis Speculum Juris. Quare in secunda Speculi editione opus illud cum aliorum doctorum, tum Joaunis Fasoli opibus auctum & locupletatum est; & tractatus de Causis Summariis totidem verbis Speculo additus. (g)

(a) Jo. Fasolus II. doctor Pisanus. Scripsit tractatum de causis summariis, quem Speculator inseruit in Speculo juris. Scripsit etiam summam super feudis, quam laudat Bal. in prælud. feud. ubi dicit quod fuit magnus vir & Archiep. Embredunen. *Diplov. in Jo. Fasol.*

(b) *Vulgo* Il Campo Santo.

(c) *Martini Theat. Basil. Pis.* C. XVIII.

(d) An. MCCC. die XXIV. Febr. Andreas Faxiolus fil. Gerardi Faxioli de Pisis scholaris Bonon. *præsens cuidam instrum. Ex Memor. Com. Bon. Francisci de* Caciptis. *Indicav. Cl. Montius.*

(e) An. MCCCXXIV. die XV. Sept. dn. Joannes Faxolus fil. dn. Andreæ de Faxolis de Pisis scholaris Bonon. in legibus. *Ibid. ex Mem. Muxolini de Argellata. Indicavit idem V. Cl.*

(f) *Ita conjicit idem Cl. Montius.*

(g) Sciendum, quod §. iste usque ad finem totus fuit additio post primam publicationem, non multum vulgatam &c. Hunc ergo tractatum, quem composuit Joan. de Faxiolis Pisan. legum doctor paulo post dictam publicationem habuit author, & hic inseruit. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. rub. de offic. omn. jud. §. postremo.*

LVIII.

ALBERTUS ODOFREDUS.

ODofredi filius Albertus cnm patris fama, & opibus, tum sua virtute, & doctrina celebratus est. Hunc vix nominat Pancirolus; & multi existimant, non magni illius JCti, de quo supra diximus, sed alterius Odofredi filium fuisse. Scilicet, qui duos inducunt Odofredos, hic etiam misere hærent. *Albertum domini Odofredi filium Beneventanum, & civem Bononiensem* appellat Diplovataccius. Is autem non solum doctor legum, sed aliquando etiam in actis publicis eorum temporum *dominus legum* dici amavit: quasi jam sorderet doctoris appellatio, postquam professores juris canonici illam usurpare cœperunt. (a) Eum pater Odofredus anno MCCLV. emancipavit, cum nondum legum doctor creatus esset. (b) Eo tamen honore donatus est patre vivente; diuque post ejus obitum inter Academiæ nostræ professores præcipuum tenuit locum. Ut autem Odofredus Accursio non admodum amicus fuisse videtur; ita Albertum censeo eodem animo fuisse in Franciscum Accursii filium, quem constat acres concertationes habuisse cum aliis doctoribus, ad doctrinam patris tuendam. Horum autem principem fuisse Albertum, facile mihi suadeo. Sed quamquam Accursii obtrectatores subinde conquieverint; felicior tamen Francisco Accursii filio visus est Albertus, quod ille annis aliquot post Accursii obitum e scholis nostris excessit, Albertus autem ad extremum usque diem in civitate floruit, & inter primarios cives summa cum dignitate vixit. Itaqne in reipublicæ administratione diligentem ac sedulam operam contulit, & gravissimis negotiis tractandis adhibitus est.

II. Quam late pervagatum sit incendium belli civilis, quod anno MCCLXXIV. Bononiæ exortum est, ob factiones Jeremiensium, & Lambertacciorum, quasque calamitates huic, & vicinis civitatibus attulerit, notius est, quam ut explicari hoc loco possit sine lectorum fastidio. Sed tam atrocis belli originem & causas Italicæ historiæ scriptores parum cognitas habuerunt. Ghirardaccius hanc Iliadem a fabula romanensi auspicatur, & inconcessos amores narrat Imeldæ Lambertacciæ cum Bonifacio Jeremiensi, & clandestinos utriusque congressus; quibus detectis, pristinas Jeremiensium, & Lambertacciorum simultates in implacabile odium erupisse ait. (c) Sed primæ ejus incendii scintillæ unde exciderint, acta publica civitatis eorum temporum ostendunt. Medio circiter XIII. sæculo late dominabantur Bononienses in Flaminia provincia, ejusque provinciæ civitates partim suo imperio subegerant, partim fœderatas habebant. Cum aliis quoque vicinis civitatibus fœdera sibi commodissima junxerant, & quasi communes pacis, bellique arbitri haberi volebant. Sed cum anno MCCLXXII. Forolivienses, Ghibellinorum impulsu, a Bononiensibus aperte defecissent, eodemque tempore Mutinenses adhuc recusarent in civitatem recipere Grasulphos superioribus bellis ejectos, secus ac ex fœdere cum Bononiensibus inito tenebantur; incerti hærebant Bononiensis Reipublicæ moderatores, utrum in Forolivienses rebelles, quod Jeremienses Guelphi volebant, an in Mutinenses contumaces, ut Lambertacciis Ghibellinis placebat, (d) arma moverent. Itaque, ne

(a) *Etiam Accursius ita passim appellatus est. Extat in bibliotheca Collegii Hispanorum, ad Divi Clementis, corpus juris civilis in libris membranaceis, in quorum singulis fere paginis in extremo margine adscriptum est Accursii nomen in hunc modum*: Dominus Accursius dominus legum.

(b) An. MCCLV. Indict. XIII. die XIV. intr. Sept. Actum in palatio veteri Communis Bonon. present. dn. magistro Petro de Carnoto mag. Roberto de Arizio mag. Ranaldo qui fuit de Firmo dn. Honesto fratre dn. Odofredi... venit dn. Odofredus legum doctor una cum filio suo Alberto coram dn. Uberto judice & assessore dn. Rizardi de Villa potestatis Bonon. postulans se velle dictum filium suum emancipare &c.

Eadem die & in continenti dn. Odofredus dn. Alberto ut se alere posset concessit vineam in Loreto domos & alia. *Ex tabulis in archiv. Fr. Minor. A. n.* 110.

(c) *Ghirardac. Lib. VII. p.* 224.

(d) *Nimirum, ut in reliqua Italia, sic erant Bononiæ partes duæ, Ghibellini, & Guelphi; quarum altera Imperii jura asserebat, altera pro Ec-*

ne quid improvide deliberarent, quatuor legum doctores, & jurisprudentes aliquot consulendos censuerunt. Ex doctoribus duo Jeremienses fuere, Albertus Odofredus, & Rolandinus Romancius: reliqui duo, Thomas de Piperata, & Bonromæus Duliolus, Lambertaccii. (a) Certatum diu sententiis est; ad extremum tamen vicere Jeremienses: nam insequenti anno Bononienses magnis viribus bellum Forolivienfibus intulerunt, Lambertacciis frustra repugnantibus. (b) Cum autem Forolivienses fortiter restitissent, & Bononienses bellum in eos majori studio instaurarent, ea re magis exasperati in Jeremienses Lambertaccii, Ghibellini scilicet in Guelphos, bellum civile excitarunt tam cruentum & atrox, ut fere civitas eversa sit. Contigit hæc prima ejus belli clades anno MCCLXXIV., quem propterea aliqui scriptores annum Bononiæ destructæ appellarunt. (c) Plura habent de cædibus, & incendiis eo tempore Bononiæ patratis Ghirardaccius, aliique scriptores; ac multa etiam iis ignota intelligere licet ex tabulis, quas in Appendice damus. (d)

III. Sed iterato sæpius conflictu, cum Jeremienses superiores evasissent, Lambertaccii, cum omni eorum factione, proscripti sunt, & e civitate ejecti; quo in numero fuerunt non pauci Academiæ nostræ professores, omnes nimirum Accursii filii, Thomas de Piperata, Bonromæus Duliolus, quos supra memoravimus, Spagnolus Abbatis, Albertinus Carrarius, Azo Lambertaccius, & alii plures. Sed Albertus Odofredi filius, cum omni ejus familia, Jeremiensium partes secutus est, nec ab iis umquam defecit. Itaque non solum libere inter civiles turbas in patria vixit; sed honoratissimus etiam inter eos, qui civitati dominabantur. Anno MCCLXXIX. pax inter Jeremienses & Lambertaccios restituta est, magno studio Nicolai III., & agentibus in primis Latino Ursino Cardinali Legato, & Bertholdo Ursino Flaminiæ provinciæ Rectore & Comite; & Lambertaccii exules in civitate recepti. Sed diuturna non fuit ea pax tanto molimine conciliata: nam eo ipso anno exeunte, compressa paululum odia revixerunt, & rursus ad arma itum est; victique iterum Lambertaccii e civitate ejecti sunt. Tunc Bertholdus Ursinus, qui, ad fovendam civitatis tranquillitatem, præturam Bononiensem susceperat, tantam hominum inconstantiam indignatus, vicarium, per quem præturam Bononiensem administrabat, cum omni familia revocavit. Interim Bononiæ novum creari magistratum placuit, qui civitatem regeret, quoad Bertholdus vel præturam resumeret, vel omnino dimitteret. Itaque novem consules creati ex primariis civibus, qui civitatem cum summa potestate regerent in dies XV.; quibus elapsis, alii rursum novem consules deinceps subrogati. Atque hæc regiminis forma, quam fere ignorarunt scriptores nostri, trium circiter mensium fuit. Erat autem ejus magistratus princeps Albertus Odofredi filius, cum Bertholdus in provincialium conventu, Ravennæ

clesiæ, ac Italicarum civitatum libertate pugnabat. Sed Ghibellini apud nos Lambertaccii, Guelphi Jeremienses vocabantur, ex familiarum nomine, quarum auctoritatem factiones illæ aliquando secutæ fuerant. Scilicet, anno MCCXVIII., cum ad bellum sacrum magna nostrorum civium multitudo proficisceretur, ut suus cuique parti dux esset, ac ne res maximæ expectationis discordia impediretur, dati sunt, qui præessent, viri duo inclytæ nobilitatis, ac virtutis, Bonifacius Lambertaccius, & Baruffaldinus Jeremiensis. Hinc factum videtur, ut qui Bonifacium ducem secuti militiæ nomina dabant, Lambertaccii; *qui ad Baruffaldini signa conveniebant,* Jeremienses *appellarentur. Et manebant hujusmodi vocabula tempore suscitati civilis belli, quamvis Lambertaccia gens Ghibellinæ factionis principatum jam non teneret; Jeremiensium vero domus tota, quæ parti nomen dederat, cum stirpe interiisset. In hanc sententiam loquuntur vetustissima quæque civitatis monumenta, ut a Cl. Montio accepimus; etsi a nostris scriptoribus pleraque aliter sint prodita. Vid. Registr. grof. & Memor. Commun. Bonon.*

(a) *Ex Lib. Reform. A. in archivo pub. Bonon.*

(b) Dictus exercitus non placuit parti Lambertacciorum de Bononia. Sed propter magnam potentiam, quam tunc habebant illi de parte Geremiorum, non poterant eis resistere illi de parte Lambertacciorum ... quorum caput & dux erat dn. Castellanus de Andalo. *Ex Chron. Petri Cantinelli auctoris synchroni.*

(c) Si nos existentes Bononiæ volumus alicui notificare, quod pugna inter Grasolfos & Aigones, quæ sunt partes in Mutina, destruxit illam civitatem, inducemus simile magis notum, hoc scilicet, quod pugna Lambertacciorum cum Geremeis destruxit Bononiam. *Thadd. Flor. in Comment. Art. parv. Gal. Lib III.*

(d) *Vid. in Append. sententiam prætoris Mediolanensis concedentis vindicias, sive, ut ajebant, represalias, Guilielmo de Posteria, qui Bononiensium prætor fuerat cum prima Jeremiensium, & Lambertacciorum clades accid. Lata est hæc sententia ipso anno MCCLXXIV.*

celebrato, quæstionem de iis habuit, qui Bononiæ turbandæ pacis auctores fuerant; (a) eique conventui per procuratores interfuit Albertus: ibique tursus de pace tractatus habiti; sed nihil perfectum est, ob decessum Nicolai III.

IV. Recrudescentibus igitur partium odiis, Lambertaccii iterum solum vertere jussi, & alii publicatis bonis proscripti, relegati alii, sive ad confinia, ut ajebant, amandati. Sed quoniam inter eos, qui Lambertacciorum partes sequebantur, multi erant honesti cives, qui exilium magna animi moderatione pertulerant, ac nihil hostiliter contra patriam egerant, abhorrentes ab aliorum consiliis, qui semper novi aliquid ad vexandam civitatem moliebantur; propterea Populus Bononiensis anno MCCLXXXV. legem tulit, qua reditum iis civibus in patriam permisit; eosque voluit libere ac tuto in civitate morari posse, suisque bonis frui, dummodo sacramento se adigerent ad partem Jeremiensium sequendam, & tam ipsi, quam eorum posteri, ab omni honore, & publica procuratione in perpetuum arcerentur. Cum autem Sapientes aliquot a Populo Bononiensi creati essent, hujus veluti legis curatores, inter eos præcipuum locum tenuit Albertus. (b)

V. Anno MCCLXXXVI. Albertum fuisse comperio unum ex rectoribus Collegii judicum, & advocatorum. (c) Reliqui duo rectores ejus Collegii erant Nicolaus Soldaderius, & Joannes Billionus, jurisperiti, & judices ætatis suæ non incelebres, sed minime legum doctores. Nondum scilicet eo tempore ita vulgaris erat doctoris gradus, ut nemo, quemadmodum nunc fere fieri solet, inter advocatos, aut judices conferretur, qui doctoris insignibus ornatus non esset: quod cum non animadverterit Alidosius, quotquot in antiquis civitatis nostræ monumentis reperire potuit jurisperitos, advocatos, judices, totidem existimavit esse legum doctores; atque ita suam doctorum Bononiensium syllogem immaniter auxit.

VI. Verum Albertus non solum civibus suis, sed exteris etiam suam fidem, & prudenriam probavit. Anno MCCLXXXVII. cum inter Commune Regiensium, & ejus civitatis exules gravis discordia orta esset, utraque pars arbitros elegit, ad omne dissidium tollendum, prætorem, & præfectum Populi Bononiensis, & antianos, dein quatuor jurisprudentes, nempe, Albertum Odofredum, Lambertinum Ramponem, & Antonium de Manzolino, legum doctores, & Nicolaum Soldaderium judicem; qui X. Kal. Jan. sententiam in ea controversia dixerunt. (d) Initio autem insequentis anni idem Albertus, cum Lambertino Rampone, Nicolao Soldaderio jurisperito, & Leonardo Bonvicini scriba publico, in agrum Regiensem perrexit, ut jura Communis & Populi Regiensis, aliorumque procerum, in summas alpes cognosceret, ac definiret. (e)

VII. Eodem anno ad Nicolaum IV. Pontificem legationem difficillimam suscepit. Obtinebant eo tempore Bononienses Medicinam, non ignobile castrum, quod olim fuerat ex patrimonio Comitissæ Mathildis. Sed ægre id ferebat Romanus Pontifex, cui persuasum erat, castrum illud ad Romanam Ecclesiam pertinere. Bononienses autem de eo castro retinendo quam maxime solliciti, cum apud Legatum Apostolicum frustra egissent, ipsius Pontificis animum tentare ac flectere aggressi sunt. Itaque hujusce rei procurationem Alberto

(a) *Ex Cod Diplom. Bon. in bibl. Scient. Instit. Videatur etiam Ghirardac. Lib. VIII. p. 251. 252.*

(b) *Lib. Reform cit & Ghirardac. p. 267.*

(c) *Vide infra in Rolandino Passagerio.*

(d) In Christi nomine amen. Nos Gerardus de Jolano potestas Bertholinus de Madiis capitaneus antiani & consules Populi civit. Bonon. Lambertinus Rampone Albertus dn. Odofredi Antolinus de Manzolino legum doctores Nicolaus de Soldaderiis judex Albertus de Asinellis... arbitri arbitratores & amicabiles compositores electi a Joanne de Gavasso syndico Communis Regii ex una parte & a dn. Matheo dn. Giberti de Canonica syndico partis extrinsece dicte civitatis ex altera nomine & vice Communis Bononie compromissum predictum recipientes.... laudamus &c. *Ex Memor. Com. Bonon. an. MCCLXXXVII. Communicavit Cl. Montius.*

(e) An. MCCLXXXVIII. die XIV. Jan. D. Albertus Odofredi d. Lambertinus Rampone legum doctores Nicolaus Soldaderius jurisperitus Leonardus Bonvixini notarius fuerunt ad videndum & examinandum jura Communis & alpium Regii & jura dn. prepositi de Carpineta & dn. Rolandini de Canossa. *Ex Memor. Lodovici dn. Marchixini p. 20.*

to Odofredo detulerunt. (a) Sed sive ex morbo, quo Pontifex eo tempore afflictus est, sive aliis ex caussis, Albertus re infecta in patriam rediit.

VIII. Cum autem anno MCCXCII. turbata Flaminiæ pace, Bononienses arma in Imolenses movissent, duo sapientes viri a Populo Bononiensi delecti sunt, qui hujus belli curam susciperent, Albertus Odofredus legum doctor, & Bonincontrus de Hospitali doctor decretorum. (b) Sed non multo post majus exortum est bellum cum Azone Atestino, Ferrariensium principe, qui civitates multas, & Flaminiæ populos in Bononienses concitaverat. Tunc lata lex est, ne cui excusatio a militia daretur, qui arma ferre posset, præter exiguum professorum numerum, qui tunc in scholis docerent, quosque universitas scholarium porrecto libello nominatim excipiendos postulasset; atque in bis fuit Albertus. (c) Sed is tamen, quamquam in acie non fuerit, patriæ tamen non defuit tam difficili tempore. Quare inter VIII. Viros a Populo Bononiensi creatos, qui belli negotia in civitate curarent, præcipuum locum obtinuit Albertus: horum autem VIII. Virum decreto palatium ipsius Alberti, quod erat in fundo Villafranca castri Varignanæ, fossa circumducta, & additis turribus, & vallis, in arcis modum munitum est, ut ex ea parte hostibus aditum in agrum Bononiensem occluderet. (d) Denique cum omnium animi, longo, & efferato bello fatigati, in pacem propenderent, jamque, agentibus maxime Florentinis, utraque pars ad Bonifacium VIII. omnium controversiarum arbitrium detulisset, Februario mense anni MCCIC. splendida legatio a nostris ad eum decreta est, cujus princeps fuit Albertus. (e) Is autem, cum apud Pontificem esset, sic rem publicam curavit, ut suam non neglexerit: impetravit enim a Pontifice, ut permutationem quamdam ædium suarum facere posset cum vicina Ecclesia S. Ambrosii; qua de re habemus ipsius Pontificis literas ad Abbatem S. Felicis, cui mandat ejus rei cognitionem.

IX. Cum Albertus Romæ degeret, levis aliquis motus in Academia nostra excitatus est. Vianesius Pascipoveri Bajoli filius, emenso studiorum curriculo, Collegio doctorum legum se stitit, postulans, ut in eum ordinem rite reciperetur, sibique doctoris insignia traderentur. Sed renuerunt doctores, nescio qua sacramenti religione obtenta, qua se obstrinxisse dicebant, ne quem doctorem legum creari sinerent, nisi certis quibusdam conditionibus, quas alio loco explicabimus. Sed cum Vianesii pater ad Reipublicæ moderatores appellasset; illi pro potestate imperarunt doctoribus legum, ut captis de Vianesii doctrina usitatis experimentis, si idoneus esset repertus, in doctorum cœtum admitterent, modo ad id expectarent Albertum Odofredum, & Pacem de Pacibus legum doctores, qui legatione fungebantur apud Pontificem.

X. Transactis Romæ aliquot mensibus, Albertus Bononiam reversus est, pacis negotio feliciter confecto. Atque hæc postrema ejus cura fuit pro patriæ salute suscepta. Etenim non multo post reditum, in morbum incidit, quo sublatus est. Obiit circiter septuagenarius anno MCCC., (f) ac tumulatus est apud Fratres Prædicatores, quos vivus magnopere coluit. Post mortem vero multa voluit extare apud illos suæ pietatis, & liberalitatis monumenta; ut ex ejus testamento intelligimus, quod in Appendice damus. Sed nullum ejus sepulcri vestigium nunc superest.

XI. Duas duxerat uxores Albertus, alteram juvenili ætate, alteram admodum provecta, utramque nobilissimam. Prima fuit Azzolina Alberti Galluccii filia, quam anno MCCLV., cum emancipatus est, jam duxerat, & anno adhuc

MCC-

(a) *Ex actis pub. ejus anni in lib. Reform. H.*

(b) *Ibid. lib. F.*

(c) Doctores, qui legebant ordinarie, nec tenebantur ire ad exercitum: D. Marsilius de Mantighellis decr. doctor. Dn. Martinus Sulimani ll. doct. D. Albertus Odofredi ll. doct. D. Bartoluccius de Pritis ll. doct. D. Philippus de Foscherariis ll. doct. Dn. Paulus Martini Sulimani ll. doct. D. Franciscus Sassolini ll. doct. Ex *actis publ., sive Reform. Com. Bon. an. MCCXCVII.*

(d) *Ghirardac. Lib. XI. ad an. MCCXCVIII. p. 359.*

(e) *Id. Lib. XII. ad an. MCCIC. p. 379.*

(f) *Codicillos ordinavit die XXV. Febr. MCCC. Joannæ ejus filiæ tutelam susceperunt Franciscus, & Benedictus fratres die XVIII. Martii ejusdem anni. Ex Memor. Comm. Bonon. MCCC. & MCCCXXII.*

MCCLXXVII. in vivis erat. (a) Ex ea suscepit Franciscum, Luciam, & Nicolam. (b) Altera fuit Clara Fulci de Pacibus doctoris legum filia, ex qua genuit Nicolaum, & Joannam. Hæc, post Alberti obitum, Ubaldino Galluccio legum doctori nupsit. Habuit & filium Benedictum, materno genere imparem, virum frugi, prudentem, & doctum. Hic etiam legum studia secutus est, & jurisperitus, & judex in antiquis monumentis appellatur, doctor vero non item. Eum pater virtutis ergo plurimum dilexit, & natalibus restituendum curavit. Itaque multa ei quoque in testamento reliquit & urbana & rustica prædia, quibus se, ac familiam suam honeste alere posset; nam is quoque, vivente Alberto, uxorem duxerat, & filium genuerat, ex quo pars Odofredæ gentis propagata est. Sed Nicolaus, quem ex Clara susceperat, infans obiit. Itaque opulentum Alberti patrimonium totum fere ad Franciscum pervenit.

XII. Testamentum condidit Albertus anno MCCIC. antequam extremum in morbum incideret. (c) Ut erat ditissimus, plurima legata dedit præsertim ad pias causas. In his præcipuum est, quod Fratribus Prædicatoribus, & Minoribus tantum ex meliori frumento, quod ex suis agris colligeretur, reliquit, quantum satis esset ad oblatas conficiendas pro omnibus sacrificiis, quæ in civitate, & diœcesi Bononiensi celebrarent. Sed iisdem etiam Prædicatoribus, & Minoribus, Eremitanis quoque, Carmelitis, & S. Mariæ Servis, quos vocant, vini optimi mensuram satis uberem reliquit, quo item in sacris uterentur. Paulo nepoti suo, Francisci filio, suos libros legavit, atque in his lecturas Odofredi patris sui in Codicem, Digestum vetus, & Infortiatum; qui ejus essent futuri, si quidem ad legum studia is conferre se vellet: sin minus, mandavit, eos libros perpetuo apud suos hæredes servari, quin cuiquam eos distrahere liceret. Sed Paulus avi spem minime fefellit; ejus enim vestigiis insistens Jurisprudentiam coluit, & legum doctor creatus in Academia nostra insequenti sæculo floruit. Verum hæc melius, & alia multa de Alberti legatis, deque tota ejus agnatione, ex ipsius testamenti tabulis, quas in Appendice damus, cognosci poterunt.

XIII. De Alberti scriptis hæc habet Diplovataccius: *Plura*, inquit, *scripsit in legibus, quorum rara exemplaria*. Aliqua fortasse addidit patris sui commentariis, ut Franciscus Accursius fecit. Nisi id velit Diplovataccius, quid omnino sibi velit, haud plane intelligo. Item plures quæstiones ab Alberto disputatas tradit, quas esse ait in libro magno quæstionum. Atque harum Alberti quæstionum meminit Albericus de Rosate multis locis, præsertim autem in secunda parte Statutorum qu. CLIV. & CLXIII., & Joannes Andreæ in additionibus ad Speculum juris *tit. de tutor.* §. *nunc dicendum*, circa finem, & *tit. de cess. acti.* §. *consequenter*. Sæpius autem memorat Diplovataccius librum magnum quæstionum, quo continebantur nimirum quæstiones in scholis disputatæ a doctoribus, qui circa finem XIII. sæculi, & initio XIV. floruerunt.

XIV. Addit Diplovataccius, Albertum mire derisum fuisse in censura, quam scripsit in Albertum Gandinum, ut narrat ipse Gandinus in tractatu de Maleficiis *rubr. de multis quæst. in quæst. II. v. item pone quæstionem*. Sed tamen vir fuit summæ existimationis, quem non solum nostri, sed exteri etiam in gravissimis causis consuluerunt. Floruit cum Francisco Accursio, Lambertino Rampone, Pace de Pacibus, Dino Mugellano, & etiam cum Odofredo patre suo, qui concertationem narrat ab eo habitam cum Francisco Accursio. (d) Narrat Jo. Baptista Caccialupus, se in tabulario Senensi consilium a Dino, & Alberto scriptum vidisse. (e) Et in difficili quæstione, apud Prætorem Pistoriensem agitata, narrat Albericus de Rosate consultos a Prætore ipso Albertum Odofredum cum Lambertino Rampone, Pace Pacio, & Dino Mugellano. (f)

ODO-

(a) *Ex Memor. Comm. Bonon. illius anni.*

(b) *Nicola, cui dotem legaverat Odofredus avus, nupsit Calorio Lambertino an. MCCLXXVIII. Ex Memor. illius anni.*

(c) *Vide ejus testamentum in Appendice.*

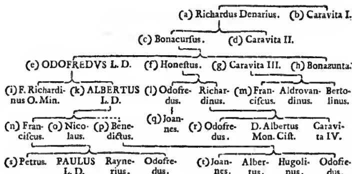
(d) Scio tamen quia dominus Franciscus opposuit Alberto filio meo ita: ista opinio non immutat jus. *Odofred. in l. ult. lib. IX. Cod. de sentent. pass.*

(e) *Caccialup. de modo studendi, sive Histor. Juris interpretum*

(f) *Alberic. in IV. parte Statut. qu. CLXXV.*

ODOFREDÆ GENTIS STEMMA

Usque ad magni Odofredi pronepotes.

FRAN-

(a) *Richardus Denarius Odofredi avus. Ex antiquis tabulis alibi indicatis, in quibus nominatur* D. Odofredus Bonacursii Richardi de Denariis filius.

(b) *Caravita I. Richardi frater. Ejus testamentum habemus anno MCLXXVII., quo Atelinam filiam hæredem instituit; Aldegardæ vero uxori, & Caravitæ II nepoti, h. e. fratris filio legata quædam decernit. Extat in Archivo familiæ Odofredæ, nunc Gandulphæ; ejusque exemplum nobis communicavit Josephus Zanettus Falloppius Medicinæ Doct. diligens patriarum antiquitatum investigator.*

(c) Bonacursus Richardi de Denariis: *recensetur inter Curiales, qui interfuerunt anno MCCXXXIV. cum Guida Raulus Prætor, & Consilium universum Civitatis Albertum Lambertaccium cædis damnatum proscriberent.* Ex Statut. *Civit. an. MCCLII.*

(d) *Caravita II: Hic anno MCCXXVIII. die 11. Aprilis testamentum condidit, in quo legata dedit* dñe Zuliane uxori dñi Odofredi sui nepotis vestimentum de viridi novum factum per dn. Achilinam uxorem suam. *Ipse dicitur* Caravita olim Richardi de Denariis; *unde apparet, fratrem fuisse Bonacursi, ex quo natus est Odofredus, a Caravita patruo hæres institutus. Extat testam. in archivo Fr. Minor.*

(e) *Odofredus clarus legum doctor, filius Bonacursi Richardi Denarii. Ejus uxor Juliana, sive Zuliana* = MCCLXV. die 5. Augusti. Actum in camera dn. Odofredi presente Ipso dn. Odofredo & dña Juliana ejus uxore &c. *Ex Memor. Comm. Bon.*

(f) *Honestus Odofredi frater* = MCCLXV. die 2. exeunte Julio Dn. Honestus qu. dn. Bonacursii Richardi de Denariis venit coram me Notario & dixit emancipasse filios suos Odofredum & Richardinum presentes &c. *ibidem.*

(g) *Caravita III. Odofredi frater* = MCCLXV. 22. intr. Decembri. Dn. Caravita qu. Bonacursii de Denariis frater qu. dñi Odofredi venit & dixit emancipasse Franciscum filium suum &c. *Ibid.*

(h) *Bonazunta Odofredi frater. Ex tabul. in archivo Fr. Min. ad an. MCCXXXVIII.*

(i) Fr. Richardinus fil. d. Odofredi Ord. Min. *adest testamento Rosæ de Trano. Ann. MCCXLVIII. Ex eodem archiv.*

(k) *Albertus Odofredi leg. doctoris filius, leg. doct. notissimus* = *Azzolina Galluccia, deinde Clara de Pacibus ejus uxores, de quibus in suo testamento, quod vide sis in Append.*

(l) *Odofredus, & Richardinus Honesti filii. Ex tabulis emancipationis supra memoratis.*

(m) *Franciscus, Aldrovandinus, Bertolinus Caravitæ III. filii. Ex testam. ipsius Caravitæ in Memor. Comm. Bon. ad annum MCCXCIV. die 5. Augusti.*

(n) *Franciscus Alberti Odofredi filius ex Azzolina Galluccia.*

(o) *Nicolaus Alberti Odofredi filius ex Clara de Pacibus.*

(p) *Benedictus Alberti Odofredi filius. Vid. testam. ipsius Alberti.*

(q) Joannes filius Odofredi dñi Honesti. *Ex Mem. Com. Bon. ad an. MCCXC.*

(r) *Odofredus, Albertus Mon. Cisterc., Caravita IV., Richardini filii. Ex variis contractibus in Mem. Com. Bon. ad an. MCCCVI.*

(s) *Petrus, Paulus, Raynerius, Odofredus, Francisci filii ex Philippa de Samaritanis ux. Vid. Memor. Com. Bonon. ad an. MCCCII.*

(t) *Joannes, Albertus, Hugolinus, Odofredus, Benedicti filii. Ex Memor. Com. Bonon. ad an. MCCCXXIV.*

LIX.

FRANCISCUS ACCURSIUS.

Relictum sibi ab Accursio famæ, ac doctrinæ patrimonium mirifice auxit Franciscus ejus filius, natu major, qui paternis quoque opibus, & rei familiari, quam a patre acceperat, magnas accessiones fecit. Natus est Franciscus, quantum conjectura assequi possumus, circa annum MCCXXV. (a) Illum pater, quibusdam ei traditis, quæ in legitimam imputari voluit, congrua ætate emancipavit. (b) Cum autem mature illum in legum disciplina erudire cœpisset, quemadmodum & Cervottum postea, & Guilielmum, filios item suos natu minores; ita in ea facultate Franciscus excelluit, ut non solum fratribus suis palmam præripuerit in profitendis legibus, sed doctores reliquos, qui sæculo illo post Accursium in scholis nostris floruerunt, longo intervallo superasse visus sit. Sic autem ejus nomen illa ætate celebratum est, ut qui postea fuerunt homines minus scrupulosi antiquitatis investigatores, ob diu superstitem Francisci Accursii famam, Accursium ipsum glossatorem Franciscum appellatum putaverint.

II. Cum Odofredo, qui annos aliquot Accursio superstes fuit, magnas & graves concertationes habuit Franciscus, pro tuendis patris sui glossis, quas Odofredus non bono animo ferebat in scholis recipi, & præ suis, aliorumque interpretum celebrari. (c) Quamquam non solum cum Odofredo, ejusque filio Alberto, sed cum aliis quoque professoribus, (d) & postremo etiam cum Dino Mugellano, dimicare eam ob rem debuit: (e) in quibus quidem literariis pugnis ita se gessit, ut ille non minorem laudem paternis glossis propugnandis, quam Accursius ipse iis scribendis aliquorum judicio consecutus sit. (f)

III. Hoc autem sibi proposuisse videbatur Franciscus, ut regnaret in scholis, potius quam libris editis nomen suum ad posteros transmitteret. Itaque totus scholæ addictus, & adstruendis patris sui glossis intentus, vix ullam scribendi curam suscepit. Sed scripsit tamen aliqua, quæ diligentissime recensuit Diplovataccius, Pancirolo, & aliis propemodum ignota. Aliquas etiam adjecit glossas legum libris, quos interpretabatur; quarum specimen nuper vidimus in antiquo exemplari Codicis Justinianei, quem in Appendice describimus. (g) Ita nimirum censebatur Accursius peramplis glossarum apparatibus legum libros instruxisse, ut tamen aliqui posteriorum temporum doctores nefas non duxerint aliquid ejus glossis adjicere.

IV. Docere cœpit Franciscus vivente Accursio. Sed quamquam ante annum MCCLVI. nullibi ejus mentio occurrat, (h) tamen ante illud tempus videtur doctoris honores consecutus, (i) & partim sua virtute, partim commendatione patris ad famam non vulgarem pervenisse. Verum post Accursii patris obitum majori cum dignitate vixit; nec multo post, obeunte Odofredo, quem unum competitorem habere poterat, primatum quemdam inter ceteros professores Academiæ nostræ obtinuisse videtur. Nec dubito, quin & sibi, & scholæ Accursianæ, seu potius Academiæ universæ majorem gloriæ proventum fuisset allaturus, nisi ab ea admodum intempestive discessisset. Docuit igitur Franciscus

(a) *Vid. quæ infra dicentur de anno, quo ex hac vita discessit.*

(b) Tunc adverte, si quidem tempore factæ donationis, & perfectæ valuit in vita, tunc non computatur in quartam, nisi sit dictum, ut si datur filio emancipationis causa... & ita fecit dn. Accursius, quando Franciscum emancipavit. *Bart. l. in quartam. ff. ad leg. falcidiam.*

(c) *Dominic. Bandin., de quo in Append. n. XII.*

(d) Iste Franciscus, ut ipse scripsit in suis commentariis, fuit contra JCtos Bononienses, avidissimos disperdere famam Accursii sui patris, acerrimus, verus, & pius defensor. *Diplovat. in Franc. Accursio.*

(e) *Vide infra in Dino.*

(f) *Dominic. Bandin. cit.*

(g) *Append. n. III.*

(h) *Interfuit Franciscus Accursius in consilio Populi Bononiensis, cum ageretur de servis libertate donandis anno MCCLVI. Ex actis publ. ejus anni.*

(i) *Erat Franciscus tunc annos natus, ut minimum, XXX.*

ſcus Bononiæ ad annum uſque MCCLXXIII., quo anno ab Eduardo Anglorum rege ſcholis noſtris ereptus eſt. Ego autem exiſtimo, virum prudentiſſimum ab Academia diſceſſiſſe, non tam ob meliorem conditionem, quam quæ erat ſcholarum noſtrarum, a rege Anglorum oblatam; ſed quod animo præſentiret calamitates civitati noſtræ impendentes, ob inteſtinas diſcordias, & prima belli civilis ſemina, quæ jamdiu compreſſa, eo randem anno palam apparere cœperant. Itaque, cum vivente Accurſio, & poſt etiam, feliciſſimis Academiæ noſtræ temporibus diu floruiſſet, magna rerum converſione imminente, maluiſſe videtur patria carere, quam ejus cladem aſpicere, & de priſtinæ dignitatis gradu periclitari: præſertim cum probe intelligeret, ſe cum omni familia ſua ita eſſe Lambertacciis obſtrictum, ut ſi ad arma ventum eſſet, quod facile futurum providebat, vix fieri poſſet, quin pro illa parte propugnare cogeretur. Satius igitur ſibi eſſe duxit a ſcholis abeſſe, quam ſe bellis civilibus immiſcere.

V. Sed magna eſt diſſenſio ſcriptorum in narranda hac profectione Anglicana Franciſci Accurſii. Alidoſius ne in rege quidem deſignando, a quo in Angliam accitus eſt, verum vidit. Ait, a Richardo rege deductum; a quo magnis muneribus auctus, locupletiſſimus in Italiam rediens, villam ſumptuoſam ſibi ædificaverit, quam ex beneficì regis nomine Richardinam dixerit. Sed, qui in Angliam adduxit Franciſcum Accurſium, Eduardus fuit; (a) & Richardina villa illud nomen tulerat vivente Accurſio Franciſci patre, qui eam cum ingenti adjacenti agro comparaverat. Sunt etiam qui dicant, a rege Anglorum Bononia evocatum, ut jus civile in Gallia profiteretur; quod perinde falſum eſt. (b) Abduxit enim Franciſcum Accurſium a Bononienſibus ſcholis Eduardus, non ut jus civile uſpiam doceret; ſed ut conſilio, & opera ſibi adeſſet in adminiſtrando regno, quod nuper acceperat.

VI. Sed id tamen, quod aliqui dicunt, Franciſcum aliquando in Galliis docuiſſe, prorſus falſum non eſt. Cum in regio comitatu Toloſa tranſiret, in Aquitaniam properans, quæ Angliæ Regum tunc juris erat, ſcholares Academiæ Toloſanæ tantum virum, & ſua, & patris fama notiſſimum, de jure differentem audire optarunt. Itaque rogatus ad ſcholas acceſſit, & *l.* 1. *C. de ſent.*, *quæ pro eo quod inter. prof.* expoſuit. Cui dicenti Jacobus Ravanus, qui ætate illa acutiſſimus juris civilis interpres habebatur, quique ementito ſcholaris habitu in turba latuerat, cum bona Franciſci venia, multa objecit, a quibus ægre ſe defendiſſe dicitur. (c) Alio umquam tempore, aut diutius Franciſcum Accurſium Toloſæ docuiſſe non conſtat. Ac ſane manifeſtum eſt ex tota itineris ejus ratione, quam ſubinde exponemus, potuiſſe quidem Franciſcum Toloſa tranſitum facere, diu autem in ea civitate perſiſtere non potuiſſe.

VII. Itaque in Italiam venit Eduardus I., Anglorum rex nuper creatus, anno MCCLXXIII. cum ex bello ſacro rediret. Extremis Maii diebus per Flaminiam tranſiit, quo tempore Bononienſes Forum Livii obſidebant. Quorum caſtra ingreſſus, cum fruſtra de pace cum Forolivienſibus concilianda egiſſet, Bononiam venit, ubi honorificentiſſime exceptus eſt, & amiciſſimi animi erga civitatem noſtram indicia dedit. (d) Tunc autem cum Franciſco Accurſio egit, ut eum ſecum in Angliam deduceret, ut ejus conſilio, & opera uteretur in adminiſtrandis novi regni negotiis. Cumque ea de re conveniſſet, Franciſcus breve aliquod temporis ſpatium impetravit, ut rebus ſuis domeſticis conſuleret: rex autem, iter ſuum proſecuturus, ex civitate noſtra diſceſſit. Interim Franciſcus ad iter ſe comparat, & teſtamentum etiam ſcribit, (e) ut fere mos erat illorum,

Z qui

(a) *Rex Anglorum eo nomine IV., ſed ex Andegavenſium Comitum ſtirpe, ſive Plantagenetarum, Eduardus I.*

(b) *Pancirol. Lib. II. cap. XXIX.*

(c) Gloſſa per prædictam rationem non poteſt ſuſtineri; nec potuit eam defendere Franciſcus Accurſius, dum legeret hanc legem ultra montes, dum fuit cum rege Angliæ, & Jacobus prædictus (*de Ravanis*) in forma diſcipuli poneret ſibi; nimirum non erat in mundo adverſarius ſubtilior. *Cinus ad legem cit.*

(d) *Ghirard. lib. VII. pag.* 225.

(e) An. MCCLXXIII. die IV. exeunte Jul. Dn. Franciſcus Il. doctor ſanus mente & corpore ſuum fecit teſtamentum ſcriptum manu Michaelis Petri Gratiadei notar. preſentibus &c. *Ex Mem. Com. Bon. Per idem tempus plures venditionum contractus iniit, & procuratorem rerum*

qui longa & periculosa itinera suscipiebant. (a) Atque hæc Julio mense gesta sunt: quæ cum agi clam non potuerint, nec fortasse etiam Franciscus, quidquam a civibus suis veritus, clam agi studuisset; ubi vulgatum est, eum parare discessum, pœna publicationis bonorum edixisse dicuntur magistratus civitatis, ne discederet; quod ea res magnum scholis nostris detrimentum allatura videretur. Hanc magistratuum solertiam ut eluderet, simulata venditione transdidisse eum ajunt familiari suo omnia, quæ habebat, ac discessisse. Sed bonis nihilominus fisco addictis, redire coactum esse, ac præsentem tandem, ut ea sibi restituerentur, impetrasse. Hæc narrat ex Alberico Pancirolus; (b) quæ nullam profecto veri speciem habent. Potuit Franciscus liberrime conditiones accipere oblatas a rege civitatis nostræ amicissimo: (c) neque necesse fuit, ut clanculum se ad Anglicanum iter pararet. Neque etiam magnopere verendum erat, ne auctoritate publica ejus impediretur discessus; præsertim quod is in Angliam iturus erat non ut Jurisprudentiam doceret, quod merito Bononiensibus nostris displicuisset, sed ut esset in regis consilio, & familia. Accedit, quod quamquam Jeremiensium, & Lambertacciorum factiones nondum in apertum bellum erupissent, non exiguæ tamen scintillæ ejus incendii, quod postea exarsit, jam apparuerant. Itaque tota saltem Jeremiensium factio Franciscum Accursium, qui erat ex primis & præcipuis Lambertacciorum, adeo non retinuisset invitum in civitate, ut potius discessum cogitanti stimulos additura videretur. Sed non potuit tamen tam brevi tempore res suas, & familiæ suæ componere, ut statim cum rege ipso discederet. Ac verisimile est etiam, voluisse illum usitatum lectionum cursum ad autumnum usque perducere, ne fidem scholaribus datam falleret. Quibus rebus diligenter perfectis, & testamento etiam condito, itineri se dedit, ut ad Eduardum pergeret.

VIII. Fuerat Eduardus Bononiæ mense Majo exeunte, ut dictum est; indeque digressus, magnis itineribus in Galliam venit; ibique adeundis urbibus, & Aquitaniæ rebus componendis annuum fere spatium tribuit. V. Id. Aug. Melodunum pervenerat. (d) VIII. Id. Octob. erat in Villa Sorduæ, & prid. Kal. Dec. apud Hospitale Boni Loci, Ordinis Roscidæ Vallis, vulgo Roncisvalle. (e) Sed quo loco Eduardum assecutus sit Franciscus Accursius, incertum est. Quivis tamen illum facile judicabit, rebus suis in patria, quoad fieri poterat, recte constitutis, non hæsisse diu, nec quidquam magis curasse, quam ut regem celerrime sequeretur. Itaque cum Tolosa transiret, potuit quidem, ut ante dictum est, specimen aliquod doctrinæ suæ in scholis illis vel rogatus a scholaribus, vel, si placet etiam, sponte exhibere; sed diu in ea civitate interpretandis legibus vacare non potuit. Anno autem MCCLXXIV., mense Majo, Franciscus Lemovicis erat cum Eduardo rege; ut manifestum est ex quibusdam actis judicialibus coram Eduardo habitis, quibus Franciscus interfuit. (f) Nec multo post in Angliam transmisit, & Londinum cum rege pervenit. (g) Ex eo tempore

suarum constituit; ut ex iisdem Memor. Commun. Bonon.

(a) *Plurima occurrunt antiqui ejus moris exempla, præsertim illorum, qui ad bellum sacrum in Asiam proficiscebantur.*

(b) Dicit etiam Franc. Accurs. quod cum vellet de Bononia recedere, & ire alio ad legendum, cum sibi præceptum foret quod non recederet sub pœna publicationis bonorum, vendidit ea cuidam amico suo, sed nihilominus publicata fuerunt; sed quia rediit restituta fuerunt. *Alber. in l. hi qui imposita. C. de rescind. vendit. Sed hæc vel ad tempus Anglicanæ profectionis non pertinent, vel Francisco attributa, quæ Guilielmo ejus fratri alia ex causa acciderunt. V. infra in Guil. Accursio.*

(c) *Vid. Ghirardac. loc. cit.*

(d) Eduardus rex gratias agit Waltero &c. Datum apud Mellune super Sekene IX. die Augusti regni nostri primo, *id est, an. MCCLXXIII. Rymer Acta Publica To. I. Par. II. p. 133.*

(e) *Ex actis apud Rymer loc. cit. pag. 136.*

(f) In nomine domini amen. Pateat omnibus per hec presens publicum instrumentum quod anno Domini MCCLXXIV. Indict. secunda tempore dn. Gregorii Pape X. mense Maji die Veneris in crastinum Ascensionis Domini comparuerunt coram Domino Eduardo Dei gratia &c. *Processus inter Senescallum Gasconiæ, & Gastonem de Bearn.* Actum Lemovicis in quadam camera juxta aulam dn. Abbatis Sancti Martialis Lemovic. ante meridiem ... presentibus dictis Abbatibus magistris Johanne Dominici Po. Odonis clericis dn. Francisco filio dn. Accursii legum professore de Bononia &c. *Rymer loc. cit. p. 138.*

(g) *Ibid. p. 141.*

pore Franciscus Accursius ab Eduardi famulatu non discessit, magnis honoribus, & divitiis auctus a beneficentissimo rege, (a) qui eum sibi inter familiares suos, & ab epistolis, & ab arcanis consiliis adlegit. (b)

IX. Sed rursus anno eodem MCCLXXIV. illum rex cum Umberto Guidone ad conventum procerum regni Galliarum, quem Philippus Galliarum rex habiturus erat, procuratorem suum destinavit; (c) & anno item sequenti cum magistro Guilielmo de Cormera, aliisque viris prudentibus. (d) Fuerat superior annus Bononiensi clade infaustus; de qua cum Franciscus audisset, ac relegatum sese, licet absentem, cum filiis suis cognovisset, familiam suam in Angliam accersivit, ubi & commode, & citra omnem metum consistere posse videbat. (e) Erat ejus uxor Aichina Guezzia, (f) ex qua Castellanum filium susceperat, qui tunc adhuc puerili ætate fuisse videtur. Sed quoniam inter Lambertaccios expulsos memorantur Franciscus Accursius, & ejus filii, (g) oportet, alios ei filios, præter Castellanum, fuisse, ut verisimile est, antequam uxorem Aichinam duceret susceptos.

X. Triennio post Eduardus, vacante Archiepiscopatu Cantuariensi cb electionem Roberti Hilvardey Archiepiscopi in Episcopum Portuensem, cum Prior, & Conventus Monachorum ejus Ecclesiæ postulassent Robertum Bathoniensem,

 & Vel-

(a) Franciscus Accursius LL. D. cui per Regem Eduardum I. cum tota familia evocacato, ex mandato ad Vicecomitem Oxon. transmisso, Aula Regia in Bellomonte in parochia S. M. Magdalenæ assignabatur, eamque quoad libitum esset incolere permittebatur; quem licet Oxonii degentem non repererim, lectiones tamen ibidem habuisse non est cur dubitem. *Wood Histor. & Antiqu. Univers. Oxon. To. I. ad an. MCCLXXV.* Aulas *Oxonii togatorum hospitia cum adjunctis scholis appellabant, ut constat ex eodem Wood To. II. col. 338. Unde licet conjicere, Franciscum Accursium, quamvis docendi onere in Anglia solutum, ac regiis procurationibus implicitum, professoris tamen munus subinde usurpasse ad speciem; & Academiæ quoque Oxoniensi aliquid suæ doctrinæ impertisse.*

(b) *Consiliarium, familiarem, & secretarium suum appellat Eduardus Franciscum Accursii in literis ad Nicolaum III., de quibus mox dicam.*

(c) Eduardus Dei gratia rex Anglie, dominus Hibernie, & dux Aquitanie religioso viro, & dilecto sibi in Christo fratri Johanni de Turno thesaurario domus templi Parisiensis. salutem.

Cum pro negotiis nostris in curia serenissimi principis domini & consanguinei nostri karissimi Philippi regis Francie illustris in instanti parliamento suo exequendis dilectos filios & fideles nostros Vmbertum Guidonem, & Franciscum Accursii de Bononia ad idem parliamentum mittamus; Vos rogamus quatinus eisdem, vel eorum alteri trescentas, vel duscentas libras Turon. ex mutuo habere faciatis ad salarium advocatorum, quos eligent ad opus nostrum inde aquietandum, & nos eas vobis, quando volueritis, habere faciemus. Dat. apud Odyhm. secundo die Sept. anno regni nostri secundo. *Rymer l. cit. p. 142.*

(d) Serenissimo principi domino & consanguineo suo karissimo domino Philippo Dei gratia regi Francie illustrissimo Eduardus eadem gratia rex Anglie &c.

Dominanti clementie vestre, & quorum interest, vel interesse potest universis & singulis significamus, & significari volumus per presentes, quod constituimus, facimus & ordinamus certos & legitimos procuratores nostros discretos viros & familiares nostros dilectos magistros Willelmum de Cormera utriusque juris, Franciscum Accursii de Bononia juris civilis professores... in omnibus negotiis motis & movendis contra nos ad parliamenta, & assisas vestras &c. Dat. apud Westm. VIII. die Junii anno MCCLXXV., regni nostri tertio. *Rymer loc. cit. p. 147.*

(e) *Ingentem pecuniam Franciscus, exeunte anno MCCLXXIV., & initio anni MCCLXXV. Bononiam ad uxorem suam misit, ad Anglicani itineris impensas, ut observat Cl. Montius. De his hæc sunt in Mem. Com. Bon.* An. MCCLXXIV. die III. exeunt. Nov. dña Aichina filia qnd. dñi Nevi Raynerii & uxor dñi Francisci Accursii doctor. ll. recipit cvIII. marchas sterlingorum, & pro earum valore DCCCCXVIII. lib. bonon. ad rationem lib. VIII. sol. x. pro qualibet marcha quas dn. Jacobus Agolante habuit a dño Francisco pro ipsa dña Aichina &c. *Item.* An. MCCLXXV. die XII. April. dña Aichina fil. qnd. dn. Nevi Raynerii uxor dn. Francisci Accursii confessa fuit habuisse a dn. Forixio de Pistorio marchas quinquaginta sterlingorum quas dn. Jacobus Agolante recepit a dn. Francisco apud Londram vel apud Parixius ad rationem octo libr. sol. decem bonon. pro qualibet marcha. *Vid. etiam Anton. Wood in Histor. Universitat. Oxon. ad annum MCCLXXV.*

(f) Montanarius & Guezzus filii qu. dn. Nevi Raynerii fratres dn. Aichinæ uxoris dn. Francisci Accursii &c. *Ex Mem. an. MCCLXXIV. Ibidem.* Turris posita in civitate Bonon. in contrata quæ dicitur Portanova juxta dn. Thomaxinam uxorem qnd. dn. Nevi Raynerii de Guezzis &c.

(g) *Ex lib. bannit. & confinat. scripto anno MCCLXXVII.*

Initio proscripti; mitigata deinde pœna, tantummodo exulare jussi.

& Vellensem Episcopum, Cancellarium suum, nobilem legationem, cujus princeps erat Franciscus, ad Nicolaum III. misit, rogans, ut ejus Episcopi translationem ad sedem Cantuariensem indulgeret; quod se magni muneris loco habiturum profitebatur. (a) Sunt aliæ regis literæ ad Orlandinum de Podio, & socios, mercatores Lucenses, quibus mandat, ut impensas præstent Francisco Accursio, & ceteris, quos cum eo Romam legaverat. In iis Franciscum appellat *Clericum suum;* quo nomine in Anglia dictos censeo advocatos, jurisque peritos, quamquam non essent Ecclesiæ servitio addicti; qualem certe non fuisse Franciscum Accursium, manifestum est.

XI. Cum autem Franciscus apud regem Eduardum annis octo fuisset, in Italiam reversus est, ac Bononiam venit sub finem anni MCCLXXXI., aut initio MCCLXXXII. Sed antequam ex Anglia discederet, rex eum magnis pecuniis donavit, quadringentis nimirum marchis sterlingorum, ut ob præterita servitia remuneraretur; & annuam insuper pensionem quadraginta marcharum in omnem ejus vitam constituit, ut eum sibi in posterum obstringeret. Quamobrem Franciscus suam fidem, operamque Eduardo regi in perpetuum jurejurando obligavit; atque in se suscepit, ut ejus negotia trans mare, atque, ut opinor, Romæ & in Italia curaret. Apparet id ex formula deditionis, qua se Franciscus regi devovit, quæ data est apud Lindhurst anno MCCLXXXI. Kalendis Octobris. Eam ex Rymer acceptam in Appendice proferimus. Anno autem MCCLXXXII. Franciscum Bononiæ fuisse constat ex albo doctorum, qui supra numerum adscribi consueverant in Consilium civitatis; inter quos occurrit Franciscus Accursius. (b)

XII. Alidosius eum dicit cum omni familia e civitate expulsum, quod Ghibellinus esset; postea vero restitutum, ubi Bonifacio VIII. se in fidem dedisset. (c) Sed errat hic Alidosius multis modis. Cum Accursii essent Ghibellinæ factionis, hoc est, Lambertaccii, anno MCCLXXIV. omnes ad unum exulare jussi, aut proscripti sunt. Franciscus & Cervottus absentes tantum exulare jussi; qua pœna etiam damnatus est Guilielmus. Sed Cursinus horum frater, natu minimus, & Francisci filii, qui Bononiæ fuerant in Jeremiensium, & Lambertacciorum conflictu, graviorem proscriptionis pœnam subierunt, in *banno*, ut ajebant, Populi Bononiensis positi. Id constat ex proscriptorum, & relegatorum tabulis: (d) atque ita apparet, in Francisco, Cervotto, & Guilielmo factionem tantum damnatam, in reliquos gravius animadversum, quod in civili bello cum ceteris Lambertacciis versati, maiori premerentur invidia, ac magis timerentur. Hæc in prima Lambertacciorum expulsione. In altera rursum Franciscus inter exules computatus. (e) Sed tamen anno MCCLXXXII. ex Anglia redux, in patriam sine discrimine receptus est, sive respectu regis Anglorum, cui erat addictus, sive quod idoneam sponsionem dedisset, se primo quoque tempore Lambertacciorum factionem ejuraturum. Id ab eo actum est apud Martinum IV. Romanum Pontificem, quem post reditum in Italiam convenit: tunc enim, ejuratis Lambertacciis, Pontifici ipsi, & Romanæ Ecclesiæ jurejurando se obstrinxit. (f) Id rursum ab eo actum est anno MCCLXXXVI. coram magistratibus & consilio Populi Bononiensis. (g) Sed honorificentissimo Populi decreto jampridem cautum fuerat, ne Franciscus ea lege teneretur, qua ceteri

(a) *Regis literæ sic habent:* Dat. apud Windesore decimo die Jul. anno regni nostri sexto. *Rymer p.* 273.

(b) *Eodem anno MCCLXXXII. die XIX. April. Franciscus, cum Bononiæ esset, domum emit a Venetico Caccianemico in capella S. Martini de Caccianemicis, præsentibus Rolandino Romancio, & Lambertino Rampone clarissimis legum professoribus. Ex Memor. Com. Bonon.*

(c) *Alidos. Dottori Bologn. di legge ec. p.* 74.

(d) *Ex libris bannit. & confinat. in archivo Com. Bon. Vidit Cl. Mont.*

(e) *Ex libris bannit. & confinat. an. MCCLXXXII. scriptis.*

(f) *In libro quodam bannitor. & confinat. hæc leguntur ad nomen Francisci Accursii legum doctoris:*

MCCLXXXIV. indict. XII. decimo intr. Jun. Non molestetur non gravetur predictus dn. Franciscus dñi Accursii in aliquo ob hoc quod sit scriptus in isto presenti libro vel aliquo alio cum appareat ipsum jurasse partem Ecclesiæ homagium & fidelitatem in Romana curia in manu dn. pp. Martini IIII

(g) *Ex lib. Reformat. ejus anni. Indicavit Cl. Montius.*

ceteri Lambertaccii, qui etiamsi reconciliati, & in patriam recepti, a publicis muneribus arcebantur, & gravioribus premebantur indictionibus. (a)

XIII. Cum ex Anglia rediisset Franciscus, domum paternam numquam incoluisse videtur, licet nobilissimo civitatis loco positam, & Accursii scholis & incolatu percelebrem. Illam Jeremienses, sive Guelphi civitatis moderatores a Francisco emerunt; (b) & ibi hoc tempore est publici palatii pars. (c) Ipse autem habitavit deinceps ad S. Mamantem, ubi nunc est Picentum Collegium a Sixto V. erectum, (d) quæ est regio urbis amœnissima, & quondam quasi scholarium & professorum propria. Anno MCCLXXXIV. Castellano filio uxorem dedit Annam Lambertinam Lambertini filiam, viri nobilissimi, qui ante Brixianorum præturam gesserat. (e) Ac paucos post menses ipse quoque, cum Aichinam uxorem amisisset, alteram duxit, Remgardam Papazzonis Aldigherii Ferrariensis filiam, quæ annis multis Rigutio Galluccio, ex primariis urbis nostræ civibus, nupta fuerat.

XIV. Sed nimis immatura morte interiit Castellanus Francisci filius. Hic unicum reliquit filiolum infantem, Bartholomaeum nomine, quo tota Francisci spes nitebatur. Huic igitur Franciscus anno MCCXCII. adhuc in cunis vagienti, & vix bimo, uxorem destinavit Peregrinam Venetici Caccianemici viri nobilissimi filiam, paris ætatulæ, cum qua constituta dos est, & sponsalia rite contracta. (f) Neque vero inusitatum erat, ut cives nostri, præsertim nobiliores, ditioresque, filiorum sponsalia ante legitimam ætatem celebrarent; quod sæpissime factum video: sed de infantibus, vix fortasse ex matrum uberibus abstractis, nondum id audieram. Cum ita perennitati familiæ suæ, quoad fieri poterat, Franciscus providisset, insequenti anno in morbum incidit, ex quo decessit. XIV. Kal. Junii testamentum condidit, & pridie Kal. codicilles adjecit, quos III. Idus tabellioni tradidit, cum extremus jam dies instaret. Incertum, quo die obierit; sed certe XIV. Kal. Julii, diebus nimirum septem postquam codicillos tradiderat, vivendi finem fecisse constat anno MCCXCIII. (g)

XV. Recitat Alidosius Francisci Accursii testamentum; sed non uno loco interpolatum. Illud frustra quæsivimus apud Fratres Minores, apud quos tumulatus jacet, & quorum in tabulario extant ejus codicilli, quos in Appendice damus, & tabulæ etiam plures, quæ ad eum, ejusque posteros pertinent. Summa autem eius testamenti hæc est. Altari S. Jacobi apud Compostellam legavit pelviculam suam parvam argenteam, in qua erat imago S. Francisci, cum disco item argenteo. Christi pauperibus mille libras bonon. arbitrio Juliani Cambii judicis distribuendas. Duabus neptibus, quas Castellani fratris sui legum doctoris filias fuisse putat Alidosius, multa legata dedit, & in primis non levem pecuniæ summam. Sed Castellanus Francisci filius fuit, secus ac Alidosio visum est; nec legum professione claruit, numquam doctoris appellatione decoratus in antiquis tabulis, quas de illo bene multas vidimus. Legavit etiam Francisco nepoti suo ex Dotta filia, uxore Deutecleri (Alidosius Diotaleum dicit) de Logliano, suos legum libros, & Summam Azonis cum Libellis Rofredi, exceptis Codice, & Digestis Accursii patris sui, vetans, ne ad illum perve-

(a) Die 5. Jul. MCCLXXXIV. *Ex Statutis Bonon. anni MCCLXXXVII.*

(b) *Vid. tabulas anno MCCLXXXVII. hac de re scriptas in Append.*

(c) *An. MCCLXXXIX. die.... Populus Bonon. decrevit, ut frumentum publicum, cui non satis erant horrea Communis, conderentur* in domo que fuit Francisci Accursii & modo est partis Geremiensium. *Ex lib. Reform. ejus anni.*

(d) Ex *monumentis a Cl. Montio observatis.*

(e) D. Franciscus qnd. dn. Accursii ll. doct. fuit confessus habuisse a dño Lambertino qnd. dñi Guidonis Lambertini dante & solvente in dotem ac pro dote dñe Anne sue filie future sponse & uxoris Castellani filii dicti dñi Francisci septingentas lib bonon. *Ex Memor. Com. Bon.*

(f) *Ibidem.*

(g) Anno MCCXCIII. die XVIII. Jun. Accessit dñus Deutclerius de Lugliano affinis Bartholomei Francisce cui dicitur Checca & Aichine cui dicitur China pupillorum fratrum & filiorum qnd. Castellani filii qn. dñi Francisci ll. doctoris filii qnd. bone memorie dñi Accursii ll. doct. coram dño Henrico de la Porta jud. & assess. dñi Lapi de Ughis potest. Bonon. & petiit dictis pupillis Jacobinum qnd. dn. Joannis de Gallixano de capella S. Leonardi constitui in tutorem &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

venirent antequam jus civile in scholis audire cœpisset. Ex eo tempore legavit eidem libras bonon. XL. in annos singulos per septennium, quamdiu scilicet legum studiis vacasset; septennio enim ea studia absolvi solebant. Quod si Franciscus ad doctoris honores pervenisset, ei legavit suas vestes novas, quæ doctorum erant propriæ, & libras XL. pro symposio ejus diei, quo in doctorum cœtum cooptaretur. Ita scilicet optabat, in sua cognatione legum professionem perennem esse; sed ejus vota in irritum cesserunt. Plura dein legavit Franciscus piis locis, ac præsertim Ecclesiæ, quam Fratres Minores per illud tempus ad Richardinam construebant. Pecunias, quas ei debebat rex Anglorum Eduardus, penes ipsum regem, & Antonium Ulmensem Episcopum esse voluit, quoad Bartholomæus Castellani filius ad annos XVIII. pervenisset. Quod si hunc decedere contigisset sine liberis, mandavit, quidquid id erat pecuniarum ad Christi Domini sepulcrum Hierosolymis devolvi. Hæc Alidosius de Francisci testamento; qui cum tot ejus legata descripserit, omisit tamen dicere, quem instituerit hæredem. Sed instituit procul dubio Bartholomæum nepotem infantem, (a) de quo supra diximus. Ad superiora legata, in testamento descripta, multa in codicillis addidit ad pias causas. Dein aliqua legavit filiabus suis Eleonoræ, & Froæ. Prior sponsalia contraxerat cum Francisco Lambertino Galeotti filio. Altera nupserat prius Guidoclerio Galluccio, mox autem Neapolioni Malavoltæ: ex quo apparet, quo loco jam esset Accursiorum familia, quæ communia habebat connubia cum nobilissimis quibusque civibus. Nam & Dottam, quæ major fuit Francisci filia, nuptam diximus Deuteclerio de Logliano; & Castellanus Francisci filius uxorem habuit Annam Lambertinam, ut supra demonstravimus.

XVI. Francisci corpus in patris tumulo conditum est, prope Ecclesiam Fratrum Minorum, cum ea epigraphe, quam in Accursio attulimus. Clarissimus Mazzucchellius multis disputat, ut annum constituat, quo Franciscus decessit. Sed cum certis destituatur monumentis, nutabundus hæret; (b) nec fidem habere audet Trithemio, qui claruisse Franciscum ait Alberto Imperatore ad annum MCCC., ac multo minus Casimiro Oudino, qui tradit, Franciscum Accursium jus civile in scholis nostris docuisse ad annum MCCCXXX.; quæ adeo absurda sunt, ut ne commemoranda quidem esse videantur. Diplovataccius, Dominicum Bandini Arretinum secutus, ait, Franciscum Accursium obiisse anno MCCXCVIII., ætatis LXVIII. (c) Ac de anno quidem, quo obiit, audiendus non est; de ætate autem quid opponam non habeo. Tribuit eamdem ætatem Francisco Accursio Philippus Villanius: sed hic magis etiam errat, quam Diplovataccius, & Dominicus Atretinus in anno, quo obiit, designando. Ait enim, obiisse ad annum MCCCIX. (d) Quod si revera anno ætatis LXVIII. decessit, eum natum consequitur anno MCCXXV., ut initio indicavimus.

XVII. Superstitem reliquit Franciscus Bartholomæum infantulum nepotem suum, Castellani filium, qui antea, ut dictum est, obierat. Is anno MCCCIV. ex tutela evasit, annum jam ingressus quintumdecimum; ac biennio post, petentibus scholaribus, cum ceteris Accursii agnatis, beneficio Populi Bononiensis, obtinuit, ut inter Jeremienses censeretur: (e) quod privilegium ita pridem Francisco concessum fuerat, ut in eo desineret, nec ad ejus agnatos, ac posteros duceretur. In ipso adolescentiæ flore uxorem duxit, non quam ei desponderat Franciscus, sed Misinam Prendipartiam. Obiit anno MCCCXVIII., ac filium reliquit superstitem, quem ex patris sui nomine Castellanum appellaverat. (f) Sed ne huic quidem diuturnam vitam Superi dederunt. Cum enim anno

(a) An. MCCXCIII. die VI. Sept. Dn. Bertholdus .... *accipit a dn. Cambio Gratialei* tutore Bartholomei nepotis & heredis qnd. dn. Francisci Accursii &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(b) *Mazzucchel. Vite d'Uomini illustri Fiorentini scritte da Filippo Villani, pag. xxxviii.*

(c) *Vid. ejus excerpta in Append.*

(d) *Ibidem.*

(e) *Ex lib. Reform. Com. Bon. an. MCCCVI., de quibus vid. Append.*

(f) *Hic anno MCCCXXIV. procuratori Canonicorum S. Antonii Viennensium domum paternam vendidit; ubi postea ab iis Canonicis erectum est xenolochium, quod superfuit usque ad tempora Sixti V., qui ibidem nobile Picenum Collegium erexit. De illa venditione ita in Memor.*

no MCCCXXIV. in conjugem accepisset Jacobam de Cocca, annos natus non amplius quindecim, insequenti anno sine liberis decessit, condito testamento, in quo Misinam matrem sibi hæredem instituit. Sed ob priora testamenta Accursii, Francisci, ac Bartholomæi magnæ contentiones exortæ inter Glossatoris agnatos, & affines, & aliquas etiam Religiosorum familias, quæ jure substitutionis ad eam hæreditatem adspirabant: ad quas definiendas arbitri delecti sunt Bibliobarisius Azzoguidus, & Jacobus Butrigarius legum doctores; (a) atque ex eorum sententia tam grande patrimonium, quod Accursius fundaverat, Franciscus mirifice auxerat, in plura veluti frusta discerptum evanuit.

XVIII. De Francisci moribus ambigua fama olim percrebuerat: (b) sed id malevolorum livori tribuendum censeo, (c) a quibus acerbe vexatum constat. Sed aliqua tamen noxa non caruit, scilicet, iniqui fœnoris; quod erat commune ejus ætatis vitium. Sed ab eo crimine absolutus est a Nicolao IV. Pontifice anno MCCXCII., cum præsens pro se, & patre suo, multo ante defuncto, veniam postulasset. Habemus ea de re Nicolai IV. literas; ex quibus intelligimus, cujusmodi fœnore aliqui professores quæstum a suis scholaribus captarent. Eas ex codice diplomatico Gymnasii Bononiensis in Appendice damus.

XIX. Francisci doctrinam, & res gestas magnis laudibus extollit præ ceteris Petrus Boaterius Notariæ doctor, qui aliquam ætatis partem cum eo vixit, (d) Philippus Villanius, (e) Dominicus Bandini, (f) Trithemius, ac ceteri, qui de claris JCtis scripserunt. Sed tamen Pancirolus de Francisco, & aliis Accursii filiis pauca admodum, & fere ambigua, & incerta habet. Accursium alterum, qui in Academia Regiensi jus civile professus est, ad annum MCCLXXIII. inducit; ejusque filium fuisse autumat Franciscum legum professorem, quem ait cum Bartholo vixisse, & Bononiæ cum ipso Bartholo docuisse; quo tempore cum de genuina cujusdam legis lectione disceptaretur, missos ab utroque Pisas, qui vetustum Pandectarum exemplar inspicerent. Is quoque in Bartholi Commentariis, quæ in vulgus sunt edita, Franciscus Accursius appellatur (g). Quisquis vero ille est, ad Accursios nostros non pertinet; qua ex familia, post magni Accursii filios, qui Jurisprudentiam profiteretur, nemo fuit.

FRAN-

Commun. Bonon. ad diem VIII. Maji ejus anni. Dn. Castellanus adultus natus qnd. dñi Bartholomei qnd. dñi Castellani de Accurxiis de Bonon. Capel. S. Mame... petiit sibi dari in curatorem Joannem qnd. Guizardini notar.... pro alienatione quam facere intendit & vult Fr. Antonio preceptori domus S. Antonii de Damiata Cremon. diocef. ordinis S. Antonii Viennen. diocef. ementi & recipienti nomine & vice monasterii S. Antonii Viennen. diocef. pro pauperibus dicti monasterii & hospitalis... de duabus domibus magnis balchionatis... in summa mille libr. Bon. *Indicavit Cl. Montius.*

(a) An. MCCCXXV. die XII. Martii. Religiosa dña Soror Francisca de Desideriis Priorissa dominarum S. Agnetis & Sorores &c. syndicum constituunt dn. Senzanome qu. dn. Rolandi Pipini notar. ad compromittendum nomine dicti conventus cum dñis Joanne quond. Guidoclerii de Gallucciis dño Joanne dño Castellutio dño Chicchino filiis qnd. dñi Cursini de Accursiis dña Francisca eorum sorore uxore dñi Alexandri olim dñi Ugolini de S. Petro dño Accursio dñi Andree fil. qnd. dñi Joannis olim dñi Guilielmi de Accursiis dña Betixia eorum sorore uxore dñi Salvolini olim Nicolai de Beccadellis dña Margarita uxore dñi Joannis de Zambraxiis dña Bartholomea uxore dñi Henrigipti de Suricis J. P. dña Sorore Joanna conventus dominarum de Santutiis & cum synd.co Fratrum Predicatorum & cum dña Mixina qnd. dñi Petri de Prendipartibus uxore & herede qnd. dñi Castellani filii olim dñi Bartholomei de Accursiis in dñum Bliobarixium de Azzoguidis & dñum Jacobum de Butrigariis ll. doctores... tamquam in arbitros... super omnibus controversiis occasione hereditatis qu. dñi Accursii & qu. dñi Francisci de Accursiis & dñi Bartholomei de Accursiis & dñi Castellani fil. ipsius dñi Bartholomei &c. *Ex Memor. Comm. Bonon. Indicavit idem V. Clariss.*

(b) *Dantes Aligher. Infern. C. XV.*

(c) *Ita sentit etiam Diplov. in Fr. Accursio.*

(d) Francisci scientia inter alios lucet velut sol, splendet velut luna, & gemma, cujus mores radiant velut sydera, cujus doctrina crescit sicut pluvia, cujus eloquium fluit ut ros, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina, & cujus fama & gesta magnifica divulgantur a cardine ortus solis usque ad limites orbis terræ. *Petrus Boater. in proœm. commentar. ad Artem Notar.*

(e) *Vid. Append.*

(f) *Ibidem.*

(g) *Bart. l. 3. ea lege. C. de condict. ob caus.*

FRANCISCI ACCURSII SCRIPTA.

Diplovataccius in hunc modum Francifci fcripta recenfuit: *Scripfit*, inquit, *fuper ordinariis, quorum copia rara eft*, ideft, fuper iis libris, qui ordinarie legebantur in fcholis.

Et inter cetera nonnullas gloffellas, feu additiones paternis gloffis addidit. Earum veftigium aliquod nuper vidi in codice mff. bibliothecæ S. Crucis in Jerufalem, quem in Appendice defcriptum exhibeo.

Extant etiam ejus pulchra confilia. Unum ex Francifci confiliis memorat eruditus vir Dominicus M. Mannius, quod dedit cum Dino Mugellano in controverfia, quæ erat inter Commune Senenfium, & Fratres Gaudentes. (a) Aliud Francifci Accurfii confilium de facultatibus Inquifitorum, poft novas conftitutiones Innocentii IV., & Clementis IV., indicavit mihi Cl. Garampius. (b) Hoc protulit Francifcus cum Jacobo Decretorum doctore, quem Jacobum Alberti Bonacofæ Canonicum Bononienfem fuiffe cenfeo.

Scripfit etiam in Digeftum novum, qui liber extra ordinem in Academia noftra legebatur. Hujus autem libri leges Francifcus expofuit propofitis cafibus; qua de re ita Diplovataccius: *Scripfit fuper ff. novo per viam figurationis cafus pulchra commentaria. Incipiunt: Cafus incipit. Ulpianus JCtus.*

Hæc de Francifci Accurfii fcriptis Diplovataccius. Sed alia ei fcripta tribuuntur, quæ recenfet Cl. Mazzucchellius. In his funt aliqua, quæ ad illum nullo modo pertinere poffunt. Ejufmodi funt *Cafus longi fuper V. libros Decretalium, & Cafus fummarii Sexti Decretalium, non femel typis editi.* (c) Rurfum *Cafus breves fuper Sextum Decretalium, & Clementinas.* Atque hi etiam typis editi dicuntur. Sed horum auctor effe non potuit Francifcus Accurfii filius, qui canonum profeffor non fuit, nec aliter umquam audiit, quam doctor legum. Sed illud eft decretorium, quod cum liber fextus Decretalium prodiit, ne quid dicam de Clementinis, Francifcus jam obierat. Neque hanc difficultatem diffimulavit Cl. Mazzucchellius.

Duæ etiam Orationes Francifco Accurfio tribuuntur; quas qui videre poterunt, de earum auctore rectius fortaffe judicabunt. Non videtur, ex eorum temporum ufu fuiffe Orationes fcribere; nec Francifcum novimus in humaniorum literarum ftudiis magnopere verfatum. Sed tamen editæ dicuntur Venetiis anno MID.

Gloffas quoque Francifci Accurfii *in Joannem antiquum gloffatorem, & in Juftiniani Inftitutiones* typis editas memorat Cl. Mazzucchellius. Ac de gloffis in Inftitutiones Juftiniani non dubito, quas memorat etiam Lipenius Lugduni editas anno MDCVII. in 8.

CER-

(a) Dom. *M. Manni dei Sigilli &c.* To. XVII. *p.* 38.

(b) Ex Cod. 227. *mff. bibliot. SS. Jo. & Pauli Venet*,

(c) *Editi funt Bafileæ* MCCCCLXXIX., *& Argentinæ* MCCCCLXXXIV., *ex Mazzucch.* T. I. *v. Accorfo.*

LX.

CERVOTTUS ACCURSIUS.

EX Aichina secunda Accursii uxore (a) natus est Cervottus sub finem anni MCCXL., vel initio anni MCCXLI. (b) Eum pater ad Jurisprudentiam erudiit; & cum annis jam gravis illum optaret doctoris insignibus ornatum videre antequam ex hac vita migraret, vix annos natum xvii. doctorem creari curavit. (c) Sed ea res invidiosa multis visa est; & acriter disputatum, num id jure factum fuerit; atque ea quæstio sæpius post illud tempus refricata, in qua se exercuerunt Baldus, (d) aliique doctores illustres. Cervottus autem, vel quod minus ingenio præstaret, vel quod præproperis honoribus elatus, citius, quam oportebat, studiorum laborem remisisset, adeo parentis vota non implevit, a quo ad parem famam cum Francisco filio, jam illustri professore, educabatur, ut vix inter mediocres ætatis suæ doctores computari meruerit.

II. Anno MCCLXV. præturam Ripæ Transonæ in Picentibus gessit, (e) quod illi male vertit; a Ripanis enim exauctoratus est, magno rerum suarum detrimento. Ob eam rem Populus Bononiensis vindicias (f) eidem concessit, ut ferebant eorum temporum mores, in Ripanos, aliosque Ripanorum fœderatos, si eos contigisset per fines Bononiensium transitum facere. Neque ante annum MCCLXX. desiere contentiones, quæ Cervotto cum Ripanis, aliisque Picentibus ob eam rem fuerant. (g) Eidem, quamquam non magnopere doctrina sua clarus haberetur in scholis nostris, domestica fama suffragata est, ad Jurisprudentiæ cathedram in Academia Patavina obtinendam. Ad eam conductus est anno MCCLXXIII., splendido D. librarum stipendio ad annum constituto. (h) Anno autem expleto in scholis Patavinis, frustra optasset Cervottus in patriam reverti: per idem enim tempus, exortis Jeremiensium, & Lambertacciorum factionibus, Accursii omnes, tamquam Lambertacciis faventes, exilio damnati sunt.

A a III. Et

(a) D. Cervottus L. D. qu. D. Accursii vendidit D. Francisco L. D. suo fratri quartam partem tombe in Ulmetula & petiarum terre quarum habebat usumfructum dña Aichina ipsius mater a dicto suo patre &c. *Ex Memor. Com. Bon. an. MCCLXIX*

(b) An. MCCLXV. die V. exeunt. Aug. dn. Cervottus ll. doctor cum auctoritate sui curatoris vendit quartam partem domuum quas habebat ad Richardinam pro indiviso cum fratribus suis quæ fuerant patris eorum. *Ex Mem. Com. Bon. Nondum igitur Cervottus erat major xxv. annis.*

(c) *An. MCCLIX. jam erat legum doctor, ut constat ex Matricula societatis Thuscorum ejus anni, cui erat adscriptus Cervottus cum patre, & Francisco fratre. Extat in archivo Com. Bon.*

(d) *Baldus in l. legitimæ de legit. tut. post Raym. & Cin. apud Diplovat. in Francisco Accursio.*

(e) An. MCCLXV. die X. Octob. Petrus de Onela promittit ire & stare cum dn. Cervotto qnd. dn. Accursii ll. doct. pro suo judice in Terra Ripe Transonis hinc ad festum Omnium Sanctorum &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(f) Represalias *vulgo dicebant*.

(g) An. MCCLXIX. die ... dn. Cervottus ll. doct. concedit Venture Spanii de Fabriano presenti & Communi & Potestati dicti castri ut possint secure venire Bononiam non obstantibus quibuslibet bannis communis Bonon. in quibus positum esse dicitur commune Fabriani & alii de Marchia promittens dictam fidantiam firmam habere sub pena CC. marcarum argenti & voluit jura sua quantum ad agendum hinc ad festum S. Venantii de mense madii esse cassa & irrita &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

Et rursum anno MCCLXX. die XV. intr. Decemb. Dn. Cervottus ll. doct. fecit remissionem Simoni qnd. Thebaldi procur. & syndico Communis Ripe Transonis nomine dicti Communis & omnium civitatum locor. & terrar. & singularum personarum totius Marchie Anconitane de omni eo quod ei debere possent occasione DC. libr. quas dicebat ab eis debere recipere occasione sui salarii potestarie dicte terre &c. & de omni injuria &c. *Ibid.*

(h) An. MCCLXXIII. die III. ex. Sept. Ugo Denarius. Liazarius fil. d. Amadini judices & Ambaxiatores terre Padue facultatem habentes sibi concessam a Potestate Antianis & Consilio Communis Padue eligendi unum doctorem in legibus & electum vocandi ad studium Paduanum in legibus per annum int. recturum ibidem juxta tenorem literarum Potest. Antianorum & Consilii & Comm. Civit. ejusdem sigillo dicti Comm. munit. &c. idcirco Ambaxiatores predicti elegerunt D. Cervottum Professorem juris civilis pro anno futuro ad legendum unum librum ordinarium in Paduano studio salarium D. lib. Paduanorum parvorum pro sua lectura & labore constituentes eidem &c. *Ex Memor. Nicolai Benvignonis.*

III. Et in prima quidem expulsione Lambertacciorum mitiori tantum relegationis pœna, utpote absens, damnatus est. (a) At disfracta pace, quæ Nicolai III. Pontificis studio coaluerat, ejectis iterum Lambertacciis, Cervottus, quod cum illis conspirasse argueretur, qui bellum patriæ intulerant, capitalis noxæ damnatus est, publicatis bonis; (b) & domus ejus, ut perduellis, & hostis publici, a fundamentis erasæ. (c) Fallitur igitur Alidosius, qui Cervottum narrat anno MCCXCIII. restitutum in patriam cum Guilielmo fratre. Legerat nimirum in actis publicis ejus anni, Guilielmum cum omni familia sua Populi beneficio in patriam revocatum. Itaque Cervottum quoque, quasi esset ex Guilielmi familia, eo Populi Bononiensis beneficio usum putavit. Sed Cervotti memoria in monumentis Bononiensibus a tempore novissimæ proscriptionis nusquam occurrit; ex quo conjicere licet, extorrem obiisse. Et sane qui semel in perduellium numero essent habiti, & proscripti, ut de Cervotto diximus, numquam iis reditus in patriam permitti solebat.

IV. Quod Franciscus felici successu susceperat, ut aliquid adderet Accursii patris sui glossis, id pariter tentasse dicitur Cervottus. Itaque hic etiam, cum libros legum in scholis interpretaretur, novas aliquas adnotatiunculas addidit; quæ haud magno in pretio fuerunt apud viros doctos, & ingenium auctoris exile & ineruditum prodiderunt. Hinc Cervottinæ, aut Cervinæ glossæ, ita enim joci causa dicebantur, nihil bonæ frugis continere visæ sunt. (d) Recensentur quædam ad *l. 1. C. de edendo* (e), & alibi. Consilia quoque, seu juris responsa reliquit, quæ illum, cum causas in foro defenderet, scripsisse judico. (f) Unum ex ejus consiliis, quod anno MCCLXIX. protulit cum Basacomatre legum professore, vidimus nuper in archivo Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis, quod in Appendice damus. Bibliothecam juridicam admodum instructam habuit, relictam arbitror a patre. Sed eam, paulo antequam Patavium proficisceretur, Guilielmo fratri vendidit; partim, opinor, ut æs alienum, quo constrictus erat, dissolveret; partim ut inde commeatum haberet. Quantum enim conjicere possumus ex plurimis contractuum tabulis, quas in Memorialibus Communis Bononiæ habemus, vix patre mortuo, patrimonium suum dilaniare cœpit Cervottus, & æs alienum contrahere; ita non ut filius prudens & frugi opes a patre relictas servavit, auxitque, sed discinctus ut nepos prodegit & perdidit. At Guilielmus emptam a fratre bibliothecam Nascimpaci tabellioni ea conditione locavit, ut ex lucro, quod ex iis libris fecisset, trientes duos Guilielmus ipse perciperet, tertius ad Nascimpacem pertingeret.

V. Erant tunc Bononiæ scriptores excellentes ingenti numero, ut in civitate, in qua ob studiosorum affluxum permagnus librorum mercatus fiebat. Erant tunc libri omnino carissimi; nec nisi ditissimus quispiam mediocrem sibi bibliothecam comparare poterat. Sed exscribendis libris non solum viri, sed fœminæ etiam vacabant, (g) ut mirum non sit, mendosa sæpius exemplaria in pu-

(a) *Ex Libr. Confinat. & Bannit.*

(b) *Quod supra in Accursio dictum est de Cervotti hæredibus agros ad Richardinum possidentibus, de illis intelligendum, qui prædia, quæ Cervotti fuerant, quocumque tandem jure, occupaverant.*

(c) *In libro ad annum MCCLXXXVIII. scripto, quo notantur bona Lambertacciorum fisco addicta, hæc leguntur:* Dn. Cervottus dñi Accursii habuit unum casamentum super quo consuevit esse una domus (*quæ scilicet amplius non erat*) juxta curiam civitatis & juxta viam. Facta est platea Communis. *Ex Lib. Melioranent. bon. Bannit. an. MCCLXXXVIII.*

Extat præterea ejus nomen in lib. Bannit. & Rebell. &c. qui guerriaverunt Communi Bonon. anno MCCLXXX. indict. VIII. de mense Augusti & sequ. &c.

(d) Accursius habuit duos filios Guilielmum & Cervottum (*præter Franciscum scilicet*). Guilielmus fuit valens doctor, & disputavit multas quæstiones. Sed Cervottus fuit grossus intellectu, & ideo vide, quod glossæ Cervinæ parum habent saporis. *Bald. in libr. de commemor. famos. doctor. apud Diplovat.*

(e) *Vid. ibi* doctores, & maxime Jason. qui Cervotti interpretationes rejicit, ut a mente juris alienas; *quod & sentit Bald. loc. cit. & in l. singularia. ff. de reb. credit. Ibid.*

(f) *Andreas de Barulo in l. professo. de muner. patrim. lib. X. C. scribit, se vidisse Cervottum petentem restit. in integr. in quadam causa. Apud Diplovat. loc. cit.*

(g) An. MCCLXXV. III. exeunte Jan. Dn. Rodulphus qnd. Gandulphi promisit mag. Joanni Bonabrocha de Aduaco scholar. Bonon. facere scribi dñe Antonie sue filie totum Infor-

publicum emissa. Fuere autem plures ex scriptoribus, qui Bononiæ sæculo XIII. vixerunt, patria Etrusci, ac præsertim Arretini. (a) In his erant, qui ad scribendi artem pingendi quoque peritiam adjungebant, *miniatores* vulgo appellati. Hi libros variis figuris, auro, aliisque coloribus ornabant: & hic erat maximus divitum scholarium, & professorum luxus, ut quam ornatissimos codices haberent, grandibus literis scriptos, & mole ipsa spectandos, quos per servos secum deferri curabant, cum ad scholas accederent. Occupant adhuc non exiguum locum in pluteis ditiorum bibliothecarum ejusmodi codices: & quoniam qui juri civili & canonico erant addicti, nobiliores plerumque, & ditiores erant, quam qui Philosophiæ, Medicinæ, Theologiæ, aliisque facultatibus vacabant; propterea & libros etiam antiquos juris civilis & canonici sumptuosius scriptos, & magis ornatos plerumque cernimus, quam aliarum facultatum. Ridet non illepide Odofredus hunc scholarium luxum comparandi magna impensa libros auro illustres, & pro more sæculi ornatos. (b) Neque minus lepide deridet inconditam librorum molem Daniel Merlacus, quem laudat Antonius Wood in Historia Oxoniensis Universitatis (c).

VI. Erant autem celebres scriptores Bononienses præ ceteris aliarum gentium. Hinc libri litera Bononiensi scripti sæpius memorantur in sequioris ævi monumentis. Memorantur etiam litera Parisina scripti; sed his nostri elegantia, & perspicuitate scripturæ multo præstabant: qua de re facile judicabit, qui plures ex utroque genere simul conferre possit. (d) Laudabatur etiam litera nova præ antiqua, (e) ut verissime Odofredus dicere potuerit, scriptores ætatis suæ pictores potius fuisse, quam scriptores. (f) Vix autem credibile est, quam quæstuosa fuerit civitati nostræ hæc scriptorum nostrorum solertia, & quantas opes in eam invexerit: (g) in tanta enim scholarium copia, quæ scholas nostras opplebat, vix quisquam esse poterat, qui libris non egeret; & nova doctorum nostrorum scripta, quæ in dies prodibant, novi semper quæstus materiam præstabant, tanto majoris uberiorisque, quanto majori auctorum fama nitebantur. Constat autem, nobiliora quæque scripta, quæ in jure civili & canonico longo tempore prodierunt, non alibi nata, quam in scholis nostris, nec aliunde per omnem fere Europam propagata. Sed ejus quæstus, qui ex librorum scriptione fluebat, non minima pars pertinebat ad librorum dominos, qui

A a 2 libros

tiatum cum tribus partibus in litera de textu pretio xxii. lib. Bonon. presentibus mag. Jacobo de Arazo Martino Ortot & Petro de Cameracho scolaribus &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

An. MCCLXXIX. die X. ex. April. D. Yvanus .... promisit fr. Joanni Borgoniensi de Ord. Fratrum de Carmine se facturum quod dn. Alegra ejus uxor continue sine interpositione alterius operis scribet & complebit unam Bibiam de ita bona litera ut incepit scribere.... & hoc pretio xxxx. lib. bon. *Ibid.*

An. MCCLXXXIX. Dña Ulisna filia dñi Benvenuti de Faventia promisit dño Alberto dñi Odofredi scribere eidem totum testum Voluminis scilicet Authent. Institut. & tres libros Codicis pretio xxv. lib. bonon. *Ibid.*

(a) *Nonnullos ex his memoratos reperies in elencho scholarium, quos post professores recensebimus. Vide ibid. ad an. MCCLXVIII. &c.*

(b) Dixit pater filio... Vade Parisius, vel Bononiam, & mittam tibi annuatim centum libras. Iste quid fecit? Ivit Parisius: & fecit libros suos babuinare de literis aureis...... ibat ad cerdonem: & faciebat se calceari omni die Sabbati. *Odofred. in S. C. Maced. Literas nimirum capitales monstrosis figuris animalium ornare solebant prisci scriptores, ut in eorum libris videmus. Atque id est Odofredo* babuinare libros; *quod verbum ex notissima voce Italica B*abbuino *mirificus verborum conditor deduxit.*

(c) Videbam (*Parisiis*) quosdam bestiales in scholis gravi auctoritate sedes occupare, habentes contra se scamna duo vel tria, & descriptos codices importabiles, aureis literis Ulpiani traditiones repræsentantes. *Ap. Wood. Hist. Univers. Oxon. ad ann. MCLXXXIX.*

(d) *Libros de litera Bononiensi, & Parisina sæpius nominatos videmus in contractuum tabulis, quæ sunt in Memorialibus Communis Bon. Nitidius autem scriptos, qui in Italia, hoc est,* litera Bononiensi *exarati erant, quam qui* litera Parisina, *& extra Italiam, collatis invicem ejusmodi libris, quales multi in Vaticana, aliisque locupletioribus bibliothecis conduntur, ad oculum apparet.*

(e) *Libros* de litera nova *majori pretio venditos semper reperio in antiquis contractuum tabulis, quæ innumeræ sunt in Memorial. Commun. Bonon., quam, qui dicuntur* de litera antiqua.

(f) Hodie scriptores non sunt scriptores, imo pictores.... unde dicimus, quod chartæ cedunt literis, *secus ac olim*, cum boni erant pictores, mali scriptores, tabula cedebat picturæ, literæ cedebant chartæ. *Odofred. in l. literæ quoque. ff. de acquir. rer. dom.*

(g) *Id apparet ex infinitis prope contractuum tabulis, quas in Memorialibus Com. Bonon. habemus, ad rem librariam pertinentium.*

libros ſcriptoribus certa mercede exſcribendos præſtabant; erantque ob eam cauſam in civitate ſtationes, ſive officinæ libris inſtructæ, ex quibus libri ad exſcribendum, certo oblato pretio, perebantur. In hunc modum Cervotti libri, quos emit Guilielmus ejus frater, apud Naſcimpacem notarium, quæſtus faciendi cauſa, expoſiti ſunt. Damus in Appendice horum librorum elenchum, (a) & eorum etiam, qui apud Stationarios Univerſitatis publice, ſtudioſorum commodo, proſtabant. (b)

VII. Uxor Cervotto fuerat Jacobina de Riolo, quæ maritum in exilio ſecuta non eſt. Hæc, eo ſuperſtite, extremum diem Bononiæ obiit anno MCCLXXXV.; & cum careret liberis, pauperes Chriſti hæredes reliquit, poteſtate facta teſtamenti ſui curatoribus, qui fuere tres Fratres Minores, deligendi quos vellent pauperes, ad hæreditatem adeundam; atque ab his delectæ ſunt S. Franciſci Moniales. Nec multo poſt humanis exemptus eſt ipſe Cervottus, quem anno MCCLXXXVII. jam obiiſſe conſtat. (c)

LXI.

GUILIELMUS ACCURSIUS.

NAtus eſt Guilielmus ex Aichina ſecunda Accurſii uxore an. MCCXLVI. (d) Hunc etiam pater ad Juriſprudentiam inſtituit; & doctor creatus, (e) jus civile in Academia noſtra profeſſus eſt. Sed & in jure canonico verſatus eſt; (f) quod illi ad dignitates Eccleſiaſticas conſequendas adjumento fuiſſe videtur. Expulſis Lambertacciis anno MCCLXXIV., ipſe quoque cum omni familia ſua exulare juſſus eſt; (g) ac veritus initio publicationem bonorum, fictis tabulis ea addixit Montanario de Baragatia ſocero ſuo, qui erat ex Jeremienſibus. Sed cognita fraude Guilielmi bona fiſco addicta ſunt, nec ante reddita, quam is ſponſoribus datis in fidem Populi Bononienſis ſe recepit. (h) Hæc Franciſco Guilielmi fratri accidiſſe, aliquando creditum eſt, ut alibi diximus.

II. Interea cum, nondum ejurata Lambertacciorum parte, ſolum vertere juberetur, ultra montes profectus eſt, fortaſſe in Hiſpaniam, ubi poſtea Eccleſiaſtica beneficia obtinuit. Sed quoniam relegatis non licebat alibi eſſe, quam quibus in locis Populus decreverat; propterea Guilielmus, & cum eo Albertinus Carrarius

(a) *Vid. Append. n. XV.* (b) *Ibid. n. XIV.*

(c) Conventus S. Franciſci Ord. S. Clare her. qu. dñe Jacobine de Riolo ux. qu. d. Cervotti D. L. &c. *Ex Memor. Com. Bon. ad diem xxi. Mart. MCCLXXXVII.*

(d) *Id conſtat ex ejus contractibus, in quibus curatoris auctoritas intervenit uſque ad initium anni MCCLXXI. Extant in Mem. Com. Bon.*

(e) *Anno MCCLXIV. in ſocietatem Thuſcorum adſcriptus eſt, cum nondum eſſet doctor. Ex Matric. ſociet. Thuſc. Sed inſequenti an. MCCLXV. doctoris honores conſecutus erat. Ex Mem. Com. Bon.*

(f) *Vid. infra.*

(g) *In Libris Confinat. an. MCCLXXXVII. exaratis hæc leguntur:*

Dn. Guilielmus dñi Accurſii doct. ll.
Dn. Joannes } fratres & filii dicti dñi
Dn. Accurſinus } Guilielmi.

Mox ſubjiciuntur hæc verba: Habetur ſpecialis reformatio ſtudii Ultramontanorum cum filiis.

(h) MCCXCIV. die.... Conſtat d. Guilielmum qu. d. Accurſii vendidiſſe jure proprio d. Jacobo qu. d. Bonifacii de Villanova peciam unam terre in curia Bagnarole in loco dicto Ricardina &c. & alias pecias terre &c. pro pretio lib. DCCXX. bonon. &c. & tempore dicte venditionis inter eos fuiſſe actum inter prefatos dños Guilielmum & Jacobum quod ſi ipſe dñus Guilelmus daret & ſolveret dicto Jacobo dictas DCCXX. lib. bonon. deinde ad ſex annos quod dictus Jacobus dictas pecias terre teneretur reſtituere dicto d. Guilielmo .... & cum propter abſentiam dictorum dñorum Guilielmi & Jacobi predicta non potuerint obſervari cum occaſione litis nate inter cives civitatis Bononie occaſione partis predicti dñi Guilielmus & Jacobus ſe abſentaverint & ipſorum bona & jura eis fuerint interdicta & poſtmodum prefati dñi Guilielmus & Jacobus ad mandata Communis redierint & ipſorum bona eis fuerint reſtituta &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

MCCLXXIV. 7 intr. Jul. D. Montanarius qu. d. Verardi de Baragatia dedit vendidit dño Guilielmo fil. qu. d. Accurſii doct. legum jure proprio unam domum poſitam in Cap. S. M. de Ruſtiganis a duobus lateribus via publica & juxta d. Franciſcum leg. doct. item &c. &c. &c. item dedit & vendidit omnia bona mobilia & immobilia & ſupermoventia jura actiones utiles ac directas que omnia dictus d. Guilielmus vendiderat dicto dño Montanario ut patet ex publico inſtrum. & hoc pro pretio MMMM. lib. bonon. ex inſtrum. Palmiroli Manigoldi Not. *Ex Memor. Simonis de Corvaria.*

rarius legum professor, qui una ultra montes erat profectus, an. MCCLXXXVIII. a Populo Bononiensi postulatunt, ut sibi fas esset in iis locis permanere, quo se post primos belli civilis motus receperant, quæ loca xx. amplius dierum itinere ab urbe Bononia distabant. Atque id illis Populi scito permissum est. (a) Existimo autem, utrumque in iis locis interpretandis legibus, & fori advocationibus, non minori quæstus, quam famæ emolumento, vacasse.

III. Uxorem duxerat Guilielmus, annis aliquot antequam urbe excederet, Benvenutam Montanarii de Baragatia filiam, (b) ex qua filios genuerat, Joannem, & Accursinum, quos adhuc infantes cum patre exulare oportuit. (c) Sed mirari subit eorum temporum mores. Quod enim postea Franciscus Accursius fecit, ut Bartholomæo nepoti suo duos annos nato conjugem pari ætate despondèret, id etiam maturius egerat Guilielmus, qui Joanni filio, primo infantiæ anno nondum fortasse expleto, nuptias destinavit cum Fraisenda Henricutii Galluccii filia, ejus dote in hunc modum constituta, ut Guilielmus cccc., Henricutius cc. libras bononinorum erogaret. Hæc sponsalia celebrata sunt anno MCCLXX., cum Guilielmus esset adhuc ætate minor, & curatoris auctoritate indigeret. (d) Post autem legitimo tempore matrimonium celebratum est, quamquam Populi decreto jam vetarentur Jeremiensium, cujusmodi erant Galluccii, cum Lambertacciis connubia.

IV. Sed Guilielmus, cum adhuc ultra montes degeret, uxore amissa, Clericali militiæ nomen dedit, cum annos ageret tres circiter & quadraginta. Anno MCCLXXXIX. exeunte Canonicum Burgensem fuisse constat. (e) Deinceps autem aliis beneficiis & dignitatibus Ecclesiasticis auctum novimus. Fuit enim & Sacrista Cadurcensis, & Archidiaconus Gualdafajaræ in Ecclesia Toletana.

V. Quo tempore ad Academiam nostram revocatus est Albertinus Carrarius, etiam Guilielmo Accursio, petentibus scholaribus ultramontanis, permissus est reditus in patriam, & ad scholas, dummodo jurejurando se Jeremiensibus adjungeret. Sed conditionem rejecit Guilielmus; quod nefas esse diceret, sibi, qui Clericus esset, juramentum indici. Post annos aliquor, cum intellectum esset, Dinum Mugellanum celebrem legum professorem a scholis nostris discessurum, utraque Universitas scholarium ultramontanorum, & citramontanorum a Magistratibus impetravit, ut Guilielmus Accursius revocaretur, & in Dini locum succederet, nulla conditione juramenti adjecta. (f) Igitur Bononiam revoca-

(a) *In libello supplici, quem hac de re obtulerunt consilio Populi Bononiensis, dicebant, se a* tempore primorum rumorum (*idest, ab anno MCCLXXIV.*) stetisse ad confinia ultra montes ad viginti dietas & ultra a civitate Bononiæ &c. *Ex lib. Reform. an. MCCLXXXVIII.*

(b) An. MCCLXIX. dn. Gulielmus qn. dñi Accursii doct. ll. cum auctoritate sui curatoris vendidit... cui venditioni consensit dn. Montanarius de Baragaza & renuntiavit omni suo juri quod habere posset pro dotibus dn. Benvenute ejus filie uxoris dicti venditoris. *Ex Mem. Com. Bon.* (c) *Ex supra adnotatis.*

(d) Die IV. exeunt. Jul. MCCLXX. Dn. Henricutius de Gallutiis & d. Guilielmus filius qu. d. Accursii legum doct. volentes contrahere parentelam ad talem concordiam pervenerunt videlicet quod dñus Gulielmus cum auctoritate dñi Liazari de Chazanimicis curatoris sui & in presentia d. Irici jud. & assess. d. Guidonis de Corrigio Potestatis Bononie predestinavit filium suum Joannem d. Henricutio predicto in sponsum futurum maritum Fraisende filie dicti dñi Henricutii cum tali dote quod d. Henricus debeat ei dare cc. lib. bonon. & d. Gulielmus fecit ei dotem de suo cccc. lib. bonon. & cum omnibus conditionibus contentis in instrumento scripto manu Lambertini Not. Actum fuit in Sala juxta Ecclesiam novam palatii Comm. Bon. pres. d. Andrea de Guazzaturio Judice d. Gerardo Brachani Rubeo Bologni Bergonzoni & Petro d. Castellani Fabri &c. & juravit d. Gulielmus quia minor erat xxv. annis. Et d. Henricus predestinavit filiam suam Fraisendam in sponsam & futuram uxorem Joannis predicti &c. ut dicte partes dixerunt &c. Ex *Mem. Guidonis Bonifacii.*

(e) Ex *Mem. Com. Bon. ad diem XIV. Dec.*

(f) Die IX. Octob. Pro augmentatione Studii atque utilitate Communis Bononie quatenus scribere debeatis ex parte vestra & Communis Bonon. d. Guilielmo d. Accursii *L. D.* electo per ipsam Universitatem ad legendum Dig. Nov. loco d. Dini in annum presentem quod amore dicti Communis & dicte Universit. debeat venire & legere dictum librum in Civit. Bonon. cum alias fuerit reformatum per Commune Bonon. quod possit venire ipse & omnes de ejus familia jurando partem sed modo scribatur ut veniat absque aliqua exceptione quod jurare non potest partem cum sit Clericus scribendo etiam sibi quod intellexistis quod concessum est sibi per Summum Pontif. jam est diu quod possit legere jura civilia in Civit. Bonon. non obstante dignitate seu clericatu ipsius. *Ex lib. Reform.*

vocatus est anno MCCXCVII. ad Digestum Novum interpretandum, cum ei jamdiu indultum esset a Romano Pontifice, ut, quamvis Clericus esset, jus civile in scholis docere posset.

VI. Sed brevi admodum tempore Guilielmus Bononiæ egit. Exeunte anno MCCXCVIII. a scholis nostris jam aberat, ac deinceps Sedis Apostolicæ servitiis perpetuo addictus fuisse videtur. Sub finem XIII., aut initio sæculi XIV. cum aliis sapientibus viris in consilium adhibitus est a Fr. Guidone Vicetino hæreticæ pravitatis Inquisitore in celebri causa Armanni Pungilupi nequissimi hæretici, quem, dum viveret, simulata pietas, & mira hypocrisis ab omni suspicione erroris apud ignarum vulgus liberaverat; post mortem vero populus Ferrariensis falsa miraculorum specie dementatus, quæ ejus amici & sectatores venditabant, veluti sanctum colebat. In sententia contra nebulonem illum prolata Guilielmus dicitur Sacrista Cadurcensis, dñi Papæ Capellanus, & ipsius sacri Palatii Auditor, jurisque canonici & civilis professor. (a) Sed etiam, antequam Bononiam rediret, Capellani Pontificii munere fungebatur. (b) Itaque credibile est, ex Romana Curia, ad quam Bonifacio VIII. Pontifice, vel fortasse antea, accesserit, ad Academiam nostram scholarium postulationibus victum se contulisse; & cum in ea vix annum unum scholasticum explesset, ad Romanam Curiam reversum esse, nec ab ea umquam postea discessisse. A Benedicto XI. impetravit, ut Archidiaconatum Gualdafajaræ in Ecclesia Toletana, quamvis absens, retinere posset, & eumdem Archidiaconatum per idoneum hominem ab se delectum visitare: qua de re sunt Benedicti literæ Kal. Dec. anno MCCCIII. datæ, quas in Appendice producimus. Eas ratas habuit Clemens V. anno MCCCIX. IV. Kal. Dec., qui id se facere profitetur, ut remuneretur Guilielmi Accursii merita, ob Sedis Apostolicæ negotia in Romana Curia, & alibi ab eo diligenter tractata. Et has etiam Clementis V. literas in Appendice damus.

VII. Vivebat adhuc Guilielmus anno MCCCXII., quamvis Joannem filium jam amisisset. (c) Nec multo post finem vivendi fecit. (d) Andreas ejus nepos anno MCCCXXVIII. Coimbriæ degebat, (e) aliquo fortasse beneficio Ecclesiastico ibi donatus; nam Clericum fuisse constat. Accursius quoque Andreæ frater, cum diu Bononiæ fuisset, anno MCCCXXX. longum iter meditabatur; ac neutrum eorum deinceps rediisse compertum est. Ita Guilielmi posteritas Bononiæ extincta est, vel alio translata.

VIII. Alidosius Guilielmi scripta indicans, multas ab eo quæstiones editas narrat, ab Alberico de Rosare, & Joanne Andreæ laudatas, quas manu exaratas reperiri ait. (f) Diplovataccius plures ab eo disputationes relictas dicit: (g) neque aliud esse arbitror disputationes istas, quam Alidosii quæstiones. In his

ea

(a) Lata est hæc sententia anno MCCCI. die XXII. Martii habito & obtento solerti consilio Fr. Joannis episcopi Bonon. Fr. Ramberti de Bonon. Ord. Prædicat. & aliorum multorum sapientum, professorum, & doctorum in jure canonico & civili, scilicet dn. Bernardi Bojardi canonici Xantonensis, dn. Papæ capellani, & ipsius sacri palatii causarum auditoris ... dn. Guilielmi Accursii sacristæ Caturcensis dn. Papæ capellani, & ipsius sacri palatii causarum auditoris, juris canonici & civilis professoris, dn. Altegradi de Lendenaria canonici Ravennat. dñi Papæ capellani, & ipsius sacri palatii causarum auditoris, doctoris in jure canonico &c. *Apud Murator. Antiqu. Ital. med. ævi To. V. col.* 845.

(b) Jacobus dñi Montanarii de Baragaza procurator ven. viri dn. Guilielmi Accursii ll. doct. Sedis Apostolicæ capellani & canonici Burgensis. *In Memor. an. MCCXIII.*

(c) *An. MCCCXII. die* XXX. *April. Petrus de Unzola Notariæ doctor testamentum fecit* in domo & hospitio dñi Guilielmi de Accursiis seu dn. Fraisende uxoris qnd. dñi Joannis dñi Guilielmi predicti in qua moratur dicta domina. Ex *Mem. Com. Bonon.*

(d) An. MCCCIV. die ... Accursius qnd. dñi Joannis de Accursiis ... heres qnd. dñi Guilielmi Accursii una cum dn. Andrea ejus fratre clerico adulto &c. *Ibid.*

(e) An. MCCCXXVIII. die XXI. April. Nob. miles dn. Joannes natus olim nob. militis dñi Guidoclerii de Gallutiis .... procurator dñi Andree nati olim dñi Joannis olim dñi Guilielmi de Accursiis ... ut constat instrumento procurationis scripto manu Alphonsi Melendi notar. de Columbria facto in MCCCXXVIII. ... procuratorio nomine ... donat irrevocabiliter dño Accursio ejus fratri *agros plurimos ad Richardinam, & alibi*. *Ex Memor. Com. Bonon. scriptis a Nicolao Malpighi notar.*

(f) *Alidos. Dott. Bolognesi di legge ec. p.* 93.

(g) *Diplovat. in Guil. Accurs.*

ea percelebris fuit, qua quærebatur, num teſtamentum, quod Henricus rex, vulgo Hentius, Friderici II. filius, Bononiæ captivus fecerat, cenſeri deberet jure factum eſſe. Obierat Hentius in carcere Populi Bononienſis anno MCCLXXII., ac de ejus teſtamento quæſtionem a Guilielmo Accurſio diſputatam narrat Joannes Andreæ in additionibus ad Speculum Juris. (a) Scripſit etiam commentaria in libros Inſtitutionum, in quorum proœmio ſe Gloſſatoris filium dicit, ut animadvertit Pancirolus. (b) Hæc ſi Diplovataccius vidiſſet, non eo prolapſus eſſet, ut diceret, Guilielmum magni Accurſii filium non fuiſſe, ſed generum. (c)

IX. Accurſii Gloſſatoris filiorum poſtremus parentis nomen tulit, Accurſinus, ſive Curſinus vulgo appellatus. Sed quis crederet, virum prudentem ita filiorum ſuorum ingenio & induſtriæ confiſum, ut omnes ſperarit idoneos futuros ad profitendam Juriſprudentiam? Hunc etiam natu minimum Accurſius ad eam profeſſionem deſtinavit. (d) Ac mortuo Accurſio, Curſinus, cum in tenera adhuc eſſet ætate, educatus eſt apud Franciſcum fratrem, qui parentis voluntatem ſecutus illum ad Juriſprudentiam inſtituit. (e) Sed tamen in doctorum ordinem cooptatus non eſt. Cum annum vigeſimum ageret, (f) exortis Jeremienſium, & Lambertacciorum factionibus, medio in ipſo ſtudiorum ſuorum curſu a ſcholis abductus eſt, & e patria ejectus. (g) Paulo ante uxorem duxerat Fraiſendam Storlictam, Thomæ de Piperata, clari legum doctoris, fratris filiam. (h) Anno MCCLXXXVIII. exul obiit, quatuor relictis filiis, Joanne, Cervottino, Caſtellutio, & Franciſchino, qui anno MCCIC. in gratiam Populi Bononienſis recepti ſunt; (i) & anno MCCCVI., poſtulante Univerſitate ſcholarium, obtinuerunt remiſſionem ab iis oneribus, quibus obnoxii erant quotquot Lambertacciorum partes ſecuti aliquando fuerant. (k) Sed cum rurſus eo ipſo anno in civitate turbatum eſſet, Joannes iterum in exilium actus, in Medicinæ oppido lares fixit; ubi fuit uſque ad tempora Bertrandi Cardinalis Legati, cui civitas noſtra civilium contentionum pertæſa anno MCCCXXVII. ſe dedidit. Anno MCCCLVI. adhuc vivebat, annis LXXVI. poſtquam a patre emancipatus fuerat. (l) Ejus fratres in ſuis Richardinæ prædiis reliquam ætatem in ignobili otio tranſegerunt. Franciſchinus uxorem duxerat, quam, cum liberis careret, teſtamento hæredem reliquit, ac Joanni fratri veſtes & alimenta legavit: (m) ex quo judicare licet de tenuiſſimis eorum facultatibus, vel magna potius paupertate, ad quam redacti erant. Sed Joannes quoque ſine liberis in ſumma ſenectu-

(a) Circa iſtud ſcire debes, quod Guill. Accurſius diſputavit quæſtionem de rege Henrico filio Imp. Federici, qui cum Teutonicis & certis Lombardis aggrediens Bononiam, captus fuit per Bononienſes, & finaliter hic deceſſit, ſepultus apud Fratres Prædicatores. Quærebatur de ipſius teſtamento an valuerit. *Jo. Andr. in Addit. ad Spec. tit. de Inſtrum. edit.*

(b) *Pancirol. lib. II. cap. XXX. Inter codices Juridicos bibliotb. Reg. Parij. habentur* Commentaria Guilielmi Accurſii filii in libros Inſtitutionum. *Cod.* 1371.

(c) *Videtur Diplovataccius incidiſſe in mendoſum aliquod exemplar Commentariorum Joannis Andreæ in Sextum, ubi pro* Guil. Accurſ. *ſcriptum eſſet* Gener Accurſ. *Hic error reperitur in libris editis, in quibus ſic legitur:* Ad ſolutionem quæſtionis ſciendum eſt, quod olim hæc quæſtio fuit diſputata per Gener. Accurſii & tenuit &c. *Jo. And. in Sextum. tit. de Reg. Jur. C. Sine culpa.*

(d) *Accurſius Curſino filio natu minimo partem librorum ſuorum in teſtamento prælegavit, ut legum ſtudia ſequeretur, quos libros anno MCCLXXII. accepit, cum jam eſſet annor. xviii. ut ex Mem. Com. Bon. conſtat.*

(e) *In quodam contractu Franciſci Accurſii ad an. MCCLXV. celebrato præſens interfuit* Mag. Jacobinus repetitor Accurſini. *Ex Mem. Com. Bon. Hunc itaque apparet a Franciſco Accurſio domi habitum, ut lectiones a Curſino in ſchola auditas eidem poſtea repeteret.*

(f) *Anno MCCLXXII. cum Curſinus libros a patre legatos accepit, annos xviii. natus dicitur in tabulis ea de re confectis. Anno igitur MCCLXXIV., quo bellum civile a Jeremienſibus & Lambertacciis excitatum eſt, non majori ætate erat, quam xx. annorum.*

(g) *Ex tabulis proſcriptorum.*

(h) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXIII.*

(i) *Ex Lib. Reformat. ejus anni.* (k) *Ibid.*

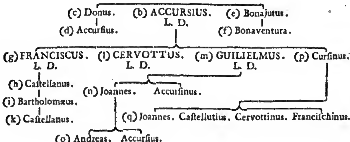
(l) *Curſinus Joannem filium emancipavit anno MCCLXXX. ut habetur ex Mem. Com. Bon. ejus anni. Vid. etiam ad an. MCCCLVI.*

(m) An. MCCCXLIV. die XXVI. Jan. Franciſcus qnd. d. Accurxini de Accurxiis Capelle S. Mame habitator in curia Bagnarole ... fecit ſuum teſtamentum ... ſepulturam elegit ad S. Franciſcum de Richardina ... item reliquit Joanni ſuo fratri victum veſtitum & calciamentum ... heredem inſtituit Franciſcam Viviani uxorem ſuam &c. *Ext. in Mem. Com. Bon.*

nectute, extinctis jam ceteris fratribus, decessit; atque ita apud nos defecit Accursii posteritas, cujus ille perennitati tantopere studuerat.

X. Narrat Philippus Villanius, Accursium glossatorem in fundo Balneolo agri Florentini ortum; quo in loco adhuc ætate sua aliqui ex Accursii progenie ignobiles homines vivebant, & domus Accursii, in qua ipse interpretandis legibus se abdiderat, in ruinis jacebat. (a) Sed quoniam Richardinæ prædia, in quibus Accursii posteritas consenuit, & ubi villa fuit Accursii secessu nobilitata, Bagnarolæ finibus, qui notissimus est agri Bononiensis pagus, continebantur; propterea ad Balneolum suum transduxit Villanius ignobiles illos Accursii posteros, quos commemorat; ibique Accursii villam, atque adeo natale solum fuisse putavit. Ita conjicit Cl. Montius, a quo accepi, ut hæc de Accursii filiis tam enucleate possem exponere.

ACCURSIORUM STEMMA.

AN-

(a) *Balneolum, vulgo* Bagnolo, *non longe ab urbe Florentia. Philippus Villan. in Accursio. Vid. Append. n.* XII.

(b) *Accursius Glossator Bononiæ degebat, & clarus habebatur anno MCCXXI. Ex chartula in archiv. Canon. S. Petri.*

(c) MCCXXIX. Dn. Donus frater dñi Accursii Florentini legum doctoris. *Ex Matric. Notar. in Archiv. publ.*

(d) MCCLXX. Accursius qu. Doni. *Ibid.*

(e) (f) MCCLXV. Bonaventura qui dicitur Paparonus fil. qu. Bonajuti fratris dñi Accursii vendidit peciam terre in Castro Episcopi &c. cui venditioni consensit dn. Franciscus leg. doctor &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(g) *Franciscus legum doctor clariss. Alchina de Guezzis ejus prima uxor: Remgarda de Aldigheriis secunda uxor. Ex monum. supra allatis.*

(h) *Castellanus Francisci filius: ejus uxor Anna Lambertina. Vid. quæ supra dicta sunt in Francisco Accursio.*

(i) *Bartholomæus Castellani filius: ejus uxor Misina de Prendipartibus. Ex Memor. Andreæ Guaschetti ad diem XVII. Augusti MCCCVIII.*

(k) MCCCXXIV. die XI. Maji. Castellanus filius qu. d. Bartholomei Castellani Accursii confitetur se habuisse a dño Joanne filio dñi Jacobi de Cocca lib. DC. pro dote d. Jacobe sue filie ipsi Castellano matrimonio copulate. *Ex Memor. Thomæ Jacobi Bonazuntæ.*

(l) *Cervottus legum doctor: uxor Jacobina de Riolo. Ex Mem. Semprebene de Nigro MCCLXIX.*

(m) *Guilielmus legum doctor: uxor Benvenuta de Baragatia. Ex documentis supra allatis in Guil. Accursio.*

(n) Guilielmus dn. Accursii leg. doct. Joannes & Accursinus filii Guilielmi. *Ex lib. confinat. extra district. script. anno MCCLXXXVII.*

(o) *Andreas, & Accursius Joannis, filii, Guilielmi nepotes. Ex documentis supra allatis in Guil. Accursio.*

(p) *Cursinus Accursii Glossatoris filius natu minimus: ejus uxor Fraisenda de Storlictis. Ex actis supra enunciatis.*

(q) MCCLXXXVIII. die XXX. Augusti dña Fraisenda filia qu. dñi Castellani & uxor qu. Cursini dn. Accursii doctoris legum mater Johannis Castellutii Cervottini & Francischini suorum filiorum petit tutelam eorum sibi dari &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

LXII.

ANDREAS DE BARULO.

Vixit cum Accursii filiis Andreas de Barulo (a) legum professor illustris, sed Pancirolo ignotus. Eum tamen non ignoravit Diplovataccius, qui sæpe laudatum viderat ab antiquis legum interpretibus, & ejus scripta præ manibus habuerat, commentaria nimirum in libros legum, qui ordinarii dicebantur, atque in tres postremos Codicis libros, qui ad lectionem extra ordinem pertinebant: ex quo apparet, utramque lectionem ab hoc professore in scholis habitam. (b) Sed non vidit ejus commentaria in leges Langobardorum, quæ typis edita nunc habemus. Nam cetera ejus scripta, quæ Diplovataccius memorat, vel jam perierunt, vel cum tineis blattisque luctantur, præter commentaria in tres libros Codicis, quæ ex bibliotheca Regentis Fornarii initio superioris sæculi edita sunt in lucem Venetiis. Crediderim, docuisse in civitate nostra, ubi videre potuit Cervottum Accursii filium causam quamdam in foro agentem, ut ipse scripsit in *l. professio. C. de muner. patrim.* (c) Sed relictis scholis, maxime claruit Neapoli, ubi Fiscalis, quem vocant, Advocati munere functus est. (d) Sed qui eum floruisse narrant Friderico II. regnante, non recte videntur temporum rationem iniisse; aliquanto enim serius vixisse oportet, si cum Cervotto Accursii filio ætatem egit. Laudatur maxime ab JCtis Neapolitanis, (e) & a Cino etiam, Joanne Andreæ, Bartholo, aliisque multis; quorum testimonio magni præclarique doctoris nomen assecutus est. (f)

LXIII.

B. AUGUSTINUS NOVELLUS

Eremitanorum S. Augustini Prior Generalis.

Quem locum gratiæ & auctoritatis tenuerat apud Fridericum II. Imperatorem Petrus de Vinea, eumdem tenuit apud Manfredum regem, Friderici filium, & in regno Siculo successorem, Matthæus de Thermes, ex prænobili stirpe in Sicilia natus. Hic medio circiter XIII. sæculo Bononiam ad literarum studia venit; (g) in quibus ita profecisse dicitur, ut brevi tempore inter Legum, & Decretorum professores computari meruerit. (h) Inde in patriam reversus, cum magnam nominis celebritatem esset consecutus, a Manfredo Siciliæ rege accersitus est, & judiciis exercendis præfectus, consiliarii, & judicis perpetui titulo insignitus. (i) Erat apud regem anno MCCLIX., nec

(a) *Gesaerus in bibliotb.* de Banulo *scribit, non recte. Est Barulum antiquissima civitas regni Neapolitani, nunc* Barletta.

(b) Scripsit utiliter super ordinariis juris civilis, & super tres lib. C. Fuit Neapolitanus, ut in lectura sua apparet. Floruit temporibus Francisci & Cerbotti Accursii, ut per ipsum Andr. in *l. professio. C. de mun. patrim. lib. X.* ubi dicit se vidisse Cerbottum filium Accursii petentem restit. in integ. & refert & sequitur Andr. Siculus in *c. cum vicissim. de offi. delega.* & Nicol. de Neap. in d. l. *professio. Diplovat. in Andr. de Barulo.* (c) *Diplov. ibid.*

(d) *M. Mant. epit. vir. illustr. n. XIX.*

(e) *Isern. in l. 1. in prin. de prob. offi. occas. in consti. Neapol. Afflict. in c. 1. §. & extraordinaria. n. 43. 45. 46., quæ sint regal. in Usib. apud M. Mant. cit.*

(f) Citatur a Cy.... Jo. Andr. in addit. ad Spec. *tit. de loca. §. sunt aliqua &c. Diplovat. loc. cit.*

(g) *Cum ætatem egerit ad annum usque MCCCIX., & anno MCCLIX. jam esset consiliarius, & judex perpetuus apud regem Siciliæ Manfredum, ut paulo post dicetur, conjicere licet, Bononiam venisse ad studia literarum non multo ante annum MCCL.*

(h) Perveniens autem Bononiam, ita in non multis annis profecit, ut posset merito inter doctorum numerum computari. Utriusque igitur juris factus professor, ad propria rediit. *Ex Vita B. Augustini Novelli cap. I. apud Bolland. ad diem XIX. Maji.*

(i) *Ex diplomate Manfredi regis ibid. in commentario præv. §. 3.*

ab ejus aula discessit ad eum usque diem, quo victus, & profligatus a Carolo Andegavensi apud Beneventum in prælio cecidit, anno MCCLXVI. Interfuit ei cladi Matthæus; qui tam perspicuo documento intelligens, quam vana sint mortalia omnia, in patriam reversus, Eremiticum S. Augustini institutum amplexus est, & Augustini nomen assumpsit. Sed non perpetuo tamen in eo Ordine latere potuit. Apud Nicolaum III., aliosque Pontifices, qui secuti sunt, Pœnitentiarii munus exercuit annis fere viginti duobus. (a) Dein anno MCCIIC. supremus Ordinis sui moderator creatus est; quam præfecturam biennio post abdicavit, seque iterum in Eremo abdidit; ubi virtutibus, & miraculis clarus decessit anno MCCCIX. Hæc strictim delibavimus ex beati hujus viri gestis, quæ scripta sunt ab auctore synchrono, ejusdem Ordinis sodali, & a Bollandianis sociis in lucem edita & illustrata ad diem XIX. Maji. Notus est hic illustris asceta Beati Augustini Novelli nomine; nam Augustini nomen, relicto eo, quod in sæculo gesserat, inter Eremitanos assumpsit, ut supra indicavimus.

LXIV.

BONAVENTURA DE SAVIGNANO.

EX nobili familia, ut plerique horum temporum doctores legum, natus est Bonaventura. Ea gens ex Savignano, agri Mutinensis castro, originem, & agnomen duxerat. Guidonis filius ab Alidosio dicitur; qui eum vixisse ait ad annum MCCXLVI., & Ordini Fratrum Virginis Gloriosæ, quos Gaudentes vocabant, nomen dedisse. Ac nihil præterea de hoc non incelebri temporum suorum doctore habet Alidosius. (b) Vix ullum esse arbitror ex nostris professoribus, qui longiorem ætatem egerit, & cujus tam frequens mentio occurrat in antiquis Bononiensium monumentis per annos, ut minimum, LX., ab anno scilicet MCCXXXI. ad MCCXCI.

II. Hic anno, quem diximus, MCCXXXI. præsens interfuit, cum Altedi, & Minervii paludes a Communi Bononiensium attributæ sunt CL. familiis Lombardorum (Ghirardaccius CC. scribit) quæ e patriis sedibus expulsæ fuerant ob factiones a Friderico II. excitatas. (c) Atque hoc insigni facto apparet, qua prudentia tunc Populus Bononiensis regeretur, & quæ publicæ rei augendæ cura esset. Ita enim tot colonis inductis ea loca ad cultum redacta, & frequentata, quæ nunc, infelicitate nostrorum temporum, ad pristinam vastitatem jam properant, cum nulla satis apta remedia occurrant ad aquarum undique exundantium vim cohibendam. Nondum erat legum doctor Bonaventura Savignanus, cum his colonis in agrum Bononiensem inducendis interfuit, sed judex tantum, ut fere dicebantur legum professores, antequam doctores crearentur. Sed anno MCCXXXVIII. eo honore jam erat insignitus. Post autem per annos fere XXX. illum sæpissime reperio, cum aliis legum doctoribus, publicis negotiis expediendis interfuisse. Sed hæc potius leviter delibare juvat, quam ex ordine persequi; neque id puto operæ pretium fore.

III. Anno itaque MCCLVII. interfuit cum Bonacursius de Sorefina Bononiensium Prætor arbiter electus sententiam pronunciaret de conditionibus fœderis, quo Faventini Bononiensibus superiori anno se submiserant: (d) quod aliter, ac gestum est, a Tondutio Faventinæ historiæ scriptore narratur. (e) Fallitur autem mirifice Ravennatium historicus nobilissimus, Hieronymus Rubeus, cum de fœdere narrans, quod eo ipso anno MCCLVII. Ravennates cum Bononiensibus percusserunt, tunc primum ait Ravennam paruisse Legatis Pontificiis, qui Bononiæ degebant: (f) cum nullus per id tempus Bononiæ Legatus pro Pontifice age-

(a) *Ex Vita cit. cap. II.*
(b) *Alidos. Dottori Bologn. p. 40.*
(c) *Ex Libr. juramentor. diversf. civit. Com. Bon. p. 84. & p. 205. Vide & Ghirard. l. V. p. 150.*
(d) *Vid. Append.*
(e) *Tondut. Histor. Favent. ad hunc annum.*
(f) *Hieron. Rub. Histor. Rav. l. VI. p. 432.*

ageret; sed suis ipsa magistratibus civitas regeretur, ac vicinis civitatibus, & oppidis Flaminiæ non paucis jura daret. Erat enim tunc Bononiensium potentia ad summum provecta; quæ postmodum, subortis factionibus, & bellis civilibus, nutare cœpit. Anno etiam MCCLXIII. præsens adfuit Bonaventura cum Octavianus Episcopus Bononiensis, in magno procerum & populi conventu rite inauguratus a Philippo Ravennatium Archiepiscopo, Ecclesiæ Ravennati, & eidem Archiepiscopo, Metropolitano suo, fidem suam sacramento obstrinxit. (a) Adfuere item Arimundus de S. Petro, & Franciscus Accursius, post Bonaventuram nominati, quod illi ætate inferiores essent.

IV. Sed cum anno MCCLXI. Bononiæ initium habuerit nobilis Ordo Militum B. V. Mariæ, quos vulgo Fratres Gaudentes dixerunt, (b) haud multo post in eum Ordinem cooptatus est Bonaventura Savignanus; (c) qui anno MCCLXXII. cum Fr. Catelano Guidonis Ostiæ, suo nomine, & Fr. Loderingi de Andalo, ac Fr. Jacobino de Medicina, ejusdem Ordinis sodalibus, bona quædam, ac jura, pro peccatorum remissione, obtulit ac donavit Ecclesiæ S. Trinitatis de Ronzano. (d) Verum ex eo tempore, quo inter Fratres Gaudentes adscriptus est, nuspiam legitur publicis rebus se dedisse; id enim ejus Ordinis leges & instituta non sinebant. Anno MCCLXIV. sanus testamentum condidit: (e) sed cum diu postea vixerit, non semel novas testamenti tabulas scripsit; quibus & codicillos adjecit. (f) Anno MCCLXXXV. in quadam controversia compromisit in Dinum Mugellanum, (g) qui jam celebrari cœperat in scholis nostris, & anno MCCXCI. adhuc erat in vivis, non dubium, quin devexa omnino ætate, & plane decrepitus. (h) Mutinensi Ecclesiæ patrocinium diutissime præstiterat, donatus ab Alberto Boschetto Episcopo duodecim agri jugeris, fructuariis quoad viveret, juxta Savignanum oppidum, unde illius gens originem ducebat. (i)

V. Uxorem habuit Zolittam Raynerii Aigonis de Gisso filiam, (k) nobilem fœminam, ex qua duas suscepit filias. Sed utraque patrem reliquit superstitem. Et quamquam earum filii non deessent, Bonaventuræ nepotes; is tamen pauperes Christi hæredes instituit extremis tabulis. (l) Nulla ejus sepulcri memoria extat, nec ulla ejus scripta memorantur; ut facile judicari possit, tam longævum doctorem haudquaquam supra communem modum excelluisse.

VI. Extremis Bonaventuræ annis erat in scholis nostris Conradus, sive Con-

(a) *Hieron. Rub. ibid. pag.* 439.

(b) *Fratrum, seu militum alii, triplicis voti religione obstricti, communi convictu in cœnobiis utebantur,* Conventuales *appellati: alii in propriis domibus vivebant, neque bonorum possessione se abdicabant, uxoresque habere, & ducere poterant,* Conjugati, *& vulgo* Gaudentes *dicti. Sed erant omnes ejusdem corporis, & ad generalia Ordinis comitia simul conveniebant. (Ex Bulla Urbani IV. apud Ghirardacc. T. I. in Tabula ad lit. F., itemque ex monumentis variis, quæ in Mem. Com. Bon., & alibi vidit Cl. Montius.) Bononiæ hic Ordo vel maxime floruit per annos fere CXL.: ineunte sæculo XV. extinctis penitus Conventualibus sensim defecit. Bona, quæ Ordinis fuerant, anno MDLXXXIX. Sixtus V. Collegio Picenum ab se instituto attribuit.*

(c) *De Conjugatorum numero fuit, anno MCCLXIX. jam ei ordini adscriptus, ut patet ex tabulis a Cl. Montio visis in Mem. Com. Bon., in quibus ad diem XIII. Aug. ejus anni* Frater Bonaventura qu. D. Guidonis de Savignano *appellatur.*

(d) *Ex Mem. Com. Bon. ejus an. die XII. exeunt. Febr.*

(e) *Actum apud Eccles. Fratr. Min. præs. Fr. Bernardino Custode Fr. Min. &c.*

(f) *An. sc. MCCLXXVII. & MCCLXXXI. Ex Mem. Com. Bon., in quibus postremum hoc dicitur scriptum* in capella Infirmarie nove Fratrum Minorum die octavo exeunte Aug. *præsentibus decem Fratribus Minoribus, quarum tres tantum Sacerdotes.*

(g) *In Dinum de Mugello compromittunt* dn. Fr. Bonaventura de Savignano ll. doct. & dn. Fr. Nicolaus de Beccadellis ordinis militie B. V. Gloriose pro se & Fr. Loderingo de Andulo & Fr. Fino commissariis qnd. Fr. Catelani ex una parte & ex altera de omnibus litibus &c. *Ex Memor. Com. Bonon. an. MCCLXXXV.*

(h) *In Memor. Com. Bonon. an. MCCXCI. ad diem XII. Nov. adhuc vivus nominatur. Vidit Cl. Montius.*

(i) *Concessionem renovarunt successores Episcopi, Matthæus Pius, & novissime Philippus Boschettus. Ex Mem. Com. Bon. ad diem. IV. Jun. MCCLXXXVIII.*

(k) An. MCCLXX. Zolitta filia dn. Raynerii Aygonis de Gisso uxor dn. Fr. Bonaventure de Savignano *assensum præstat cuidam venditioni. Ex Memor. Com. Bonon.*

(l) *Ex testamento anni MCCLXXXI.*

radinus de Savignano legum doctor, patria Mutinensis, Odorici de Savignano filius. Num hic ex eadem Bonaventuræ familia natus esset, cuius pars Mutinæ consederit, non liquet; nec diu Bononiæ mansisse videtur. Ejus mentio est ad annum MCCLXXXVI. in Memorialibus Communis. (a)

LXV.

SINENOMEN PIPINI.

Vixit iisdem temporibus Sinenomen, alias *Senzanome*, non obscurus doctor ætate sua, ex Pipina gente ortus, (b) quæ inter nobiles censebatur, ac de illarum numero erat, quibus populares magistratus capere non licebat. (c) Hic anno MCCXXXVIII. jam profiteri cœperat jus civile, doctoris insignibus ornatus; (d) & anno adhuc MCCXCII. in vivis erat. Sed in tam longa ætate non admodum sæpe rebus publicis est adhibitus. Præturam Ravennatem gessit anno MCCLVII., quo anno inter Ravennates ipsos, ac Bononienses novi fœderis leges sancitæ. (e) Anno MCCLXXX. cum civitas novem consulum imperio regeretur, brevem illum magistratum, qui non longioris erat temporis, quam XV. dierum, Sinenomen aliquando adeptus est, (f) ut ceteri fere legum doctores, qui erant Jeremiensium partium. Jura quorumdam pagorum cum Odofredo, & Rolando de Gisso cognovisse, alio loco diximus; eumdemque in causa Monachorum Nonantulensium cum Bonaparte Ghislerio arbitrum fuisse. Anno MCCXCII. testamentum condidit, quod est in archivo Fratrum Prædicatorum, apud quos tumulari voluit. Hæredem instituit Joannem filium, & legata dedit Donellæ uxori, quæ annis multis post mariti obitum vixit. (g)

LXVI.

BONRECUPERUS PORRUS.

Bonrecuperus Albertonis Porri Bononiæ per idem tempus floruit. Ejus familiam, Mediolano oriundam, (h) neque tenuem fuisse, neque obscuram, ex eo licet conjicere, quod ipsi Bonrecupero adolescenti, ac nondum doctoris titulum adepto, uxor data est anno MCCXXXIX. Imilia Carbonensis Maiolini filia, primariæ nobilitatis puella. (i) Doctorem legum fuisse anno MCCLIV., antiquæ tabulæ ostendunt: (k) habuit autem scholas in paternis ædibus, quæ erant in capella S. Proculi; ut intelligimus ex testamento Albertonis ejus patris, cujus hic particulam damus. (l) Extat in archivo Fratrum Prædicatorum; ubi & ip-

(a) An. MCCLXXXVI. die XIV. Octob. Vir sapiens & discretus dn. Coradinus de Savignano qnd. dn. Oderici de Savignano ll. doctor de civitate Mutine *mutuo accipit*. *Ex Mem. Com. Bon.*

Eod. anno die XXIX. Nov. Dn. Bese filia dn. Nicolai & uxor dn. Coradini de Savignano doctor. ll. major xii. minor xxv. annis *renunciat hæreditati matris suæ*. *Ibidem*.

(b) Sinenomine filius Pipini *testis nominatur in chartula archivi Canon. S. Jo. in Monte ad annum MCLXXIII. Ab eo Pipini omnes propagati videntur*. Senzanome dñi Senzanome *sæpissime dicitur hic legum doctor in antiquis tabulis, semel tantum* Senzanome Gottifredi; *quare Sinenominis filium fuisse, Gottifredi nepotem suspicatur Cl. Montius*.

(c) Magnates, *qui erant ex his familiis, proprio vocabulo dicebantur*.

(d) *Ex veteri charta, in Bagarotto indicata.*

(e) *Rub. Hist. Ravenn. lib. VI.*

(f) *Ex Mem. Com. Bon. anni MCCLXXIX. sub finem.*

(g) *Ex Mem. Com. Bon.*

(h) MCCVII. die XVIII. Jul. Ob. Guido de Porris Mediolanensis. *Ex Necrol. Canon. S. Salvatoris.*

(i) MCCXXXIX. die IV. ex. Apr. Dn. Albertonus filius qu. Guidonis Porri de Porta S. Proculi confessus & contentus fuit se recepisse nomine dotis... a dño Majulino de Majis de Carbonensibus cxxv. lib. bonon. pro dña Imigla filia sua quam in uxorem legitime copulavit Bonrecupero filio dicti dñi Albertoni &c. *Ex charta archivi S. Mich. de Busco.*

(k) *Ex archiv. Monial. S. Agnetis.*

(l) *An. MCCLXV. Ex testamento D. Albertonis qnd. dn. Guidonis de Porro de capella S. Proculi.* In omnibus suis bonis... dn. Bon-

& ipsius Bonrecuperi testamentum asservatur, scriptum anno MCCLXVII., biennio post patris testamentum. (a) In eo, si contigerit se mori sine liberis, pauperes Christi hæredes instituit. Uxori suæ Imiliæ legavit, præ ceteris, usumfructum domuum suarum, ea excepta, in qua eranr scholæ, & morabantur scholares; quam locari voluit, & annuum censum piis locis attribui, Fratribus nimirum Prædicatoribus, & Minoribus, & iis, quos de Sacco appellabant, & Infirmis, qui erant ad Divi Lazari, Ecclesiæ denique Sororum Conversarum, & Fratrum Eremitarum S. Jacobi ad Sapinam amnem: ex quo apparet, nondum unum quemdam locum, & publicum ædificium fuisse constitutum, quo doctores ad erudiendam juventutem convenirent; sed singulos in suis ædibus docuisse; vel etiam, ob ingentem auditorum concursum, qui numquam major fuisse videtur, quam his temporibus, præter domum, quam ipsi incolerent, contiguam aliam domum habuisse, scholarum usui destinatam. Diu vixit Bonrecuperus post testamentum conditum, non minus in foro actitandis privatorum causis, ac dissidiis componendis, quam explicandis legibus in schola occupatus. (b) Ad Rempublicam raro accessit; anno tamen MCCLXXII. inter Sapientes delectus est, quibus, propter ingruentium bellorum metum, muniendarum in territorio arcium cura commissa. (c)

II. Orta civili dissensione, Bonrecuperus, propter affinitatem Carbonensium, qui inter principes Lambertacciæ factionis numerabantur, non omnis plane expers periculi fuit; sed mitius cum eo actum est, quam cum aliis plerisque illius partis studio infectis. *Confinatos guarnatæ interioris* appellabant, (d) quibus, nisi facta a magistratibus potestate, egredi ab urbe non licebat; id fortasse eo spectabat, ne perniciosa patriæ consilia cum exulibus miscere possent. Sola igitur hac pœna, quæ omnium lenissima habebatur, mulctatus Bonrecuperus, sine ullo fortunarum detrimento, quoad vixit, in patria fuit; scilicet, usque ad annum MCCLXXVIII., quo liberis carens decessit. (e) Ejus domus cum scholis, ex testamento Albertonis, ipsiusque Bonrecuperi, ad Prædicatores, & Minores pervenit; qui eam anno MCCCXII. Joanni Andreæ clarissimo juris canonici professori in perpetuum usum locaverunt. (f)

RO-

recuperum legum doctorem filium suum heredem instituit. Et si decederet sine liberis legitimis masculis voluit & jussit ut domus ipsius testatoris in qua ipse moratur sic existat separata per murum a domo alia testatoris in qua morantur scholares & sunt schole prout designat murus broili, usque ad domos broili Maccagnanorum... & detur ad pensionem pro anima sua ita ut una quarta pars sit pro fratribus Predicatoribus & Minoribus una sit pro fratribus de Sacco & Infirmis de S. Lazaro una sit sororum Conversarum & fratrum Eremitarum S. Jacobi de Savena &c. *Ita descriptum est testamentum Albertonis Porri in Lib.* ✠ *archivi Fr. Prædicat. Bonon. pag. 91.*

(a) *Testamentum Bonrecuperi, quo supremam patris voluntatem ratam habuit, est in eodem libro pag. 92.*

(b) *Extat ejus consilium, cum Odofredo, & duobus jurisperitis, in causa Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis cum Fratribus Eremitanis., quod in Appendicem contulimus.*

(c) *Ex Lib. Reformat.*

(d) *Ex lib. Bannit. & Confinat., qui anno MCCLXXVII. scriptus est.*

(e) *Vivum adhuc constat initio illius anni. Mense Novembri Imilia ejus vidua nominatur. Ex Mem. Com. Bonon.*

(f) MCCCXII. die XXIII. Augusti. Fr. Mattheus de Esculo Prior Frūm Predicatorum Fr. Franciscus Barberius Conversus dicti Ordinis Procurator Guardiani & Conventus Frūm Minorum &c.... locant in locationem perpetuam dño Johanni Andree decret. doctori Cap. S. Geminiani domum positam in Capella S. Proculi... de qua est questio inter dictos Fratres, ut fideicomissarios testam. qu. D. Bonrecovri fil. D. Albertonis leg. doct. & quosdam cives bonon. *Ex Memor. Joannis qu. Mag. Joannis de Vincentia.*

LXVII.

ROLANDINUS ROMANCIUS.

MUlto ante Rolandinum floruere Jurifprudentiæ ftudia in gente Romancia, quæ Bononiæ fuit antiqua & nobilis. Vivebat poft medium fæculum XII. in ea gente Guido caufidicus, (a) Rolandini avus, de quo alio loco diximus. Ex eo natus eft Petrus Rolandini pater, ipfe quoque juris legumque peritus. (b) Sed & patrem, & avum Rolandinus longo intervallo fuperavit. Eum inter clariores juris civilis interpretes fui temporis jure numeramus. Bononiæ celebrari cœpit medio circiter fæculo XIII. non folum in fcholis, fed etiam in foro, & judiciis; eft enim habitus caufarum defenfor prudentiffimus, & maxime folers. Atque hic omnium primus, ni fallor, certa ratione & ordine judices ad caufas criminales tractandas inftituit, edito de ordine maleficiorum libro, (c) quem laudat Joannes Andreæ in additionibus ad Speculatorem. (d) Itaque hæc etiam pars juris a noftris profefforibus, ut & reliquæ omnes, primum illuftrata, & accommodata ad fori ufum.

II. Sed quoniam difficile potuiffet hanc doctrinæ partem recte explicare is, qui in caufis criminalibus diu multumque verfatus non effet; propterea, etfi nulla ejus rei monumenta fupereffent, minime dubitarem, quin Rolandinus alicubi exercendis judiciis vacaverit; quod multos ex profefforibus noftris factitaffe comperio, qui antequam in fcholis & Academia tantum eniterent, quantum fatis effet ad opes & gloriam, alio divertebant, ut civitatum prætoribus ad jus dicendum affiderent, ac præturam ipfi quoque interdum gererent, præfertim quos natalium nobilitas commendaret. Sed Rolandinum conftat cum Lambertino Guidonis Lambertini filio, Brixiæ præturam agente, afferforis munere functum effe; (e) ac fortaffe in aliis civitatibus jus dixit, quamquam, monumentorum inopia, id certo affirmare non licet. Id unum pro certo habemus, præturam illam Brixianam cum Lambertino ipfi, tum Rolandino ejus afferfori infauftam admodum accidiffe. Ac videtur prætor ipfe Lambertinus, cum familia omni, quam fecum ad præturæ munia ex more obeunda duxerat, injuria exauctoratus, aut certe infigni aliqua contumelia affectus: ei enim, & Rolandino Populus Bononienfis vindicias, five, ut loqui amabant, *reprefalias* in Brixianos concefferat, ad penfanda damna, quæ uterque ob eam caufam pertulerat. (f)

III. Hæc ante annum MCCLV. gefta: (g) atque ex eo tempore Rolandinus Academiæ redditus, deinceps ab ea difceffiffe non videtur, nifi quandoque ad paucos dies, & cum reipublicæ caufa abeffe contingeret. Fuit autem æque clarus legum profeffor in fchola, ac patronus caufarum in foro; nec minus auctoritate fpectabilis inter cives. Itaque multæ privatorum controverfiæ ejus arbitrio diremptæ; (h) & rectores civitatis fæpe ejus opera, & confilio ufi funt.

(a) An. MCLXXIII. Magifter Guido de Molina & Guido caufidicus de Romanzio &c. *rogati funt teftes cuidam inftrumento, quod eft in archivo Canonicorum Ecclefiæ Bonon. Fafcic. II. n. XXXIII.*

(b) *Petrus Guidonis Romancii filius præfens fuit, cum Joanninus Præceptor facramento, ex folita neodoctorum formula, fe addixit fcholis noftris anno MCIC., de quo vid. Append. Fuiffe autem Rolandini noftri patrem, conftat ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXXIII., ubi Rolandinus L. D. dicitur* filius qnd. dn. Petri de Romanciis. *Itaque emendandus Alidofius, qui Rolandinum Scannabicci filium fuiffe fcribit.*

(c) Poft invocationem Domini incipit parvus libellus, & tractatus inchoatur ab accufatore. *Tale eft ejus libri initium ex Diplovatac. in Rolandino Romancio.*

(d) *In addit. Spec. in proœm. v. cæterum. in addit. magna.*

(e) An. MCCLXXXIII. die .... Dn. Rolandinus de Romanciis legum doctor fuit confeffus habuiffe a dn. Lambertino de Lambertinis LX. libr. bonon. pro complemento unius debiti CXI. libr. bonon. quas ipfe dn. Lambertinus folvere tenebatur eidem quando fuit pro affeffore dicti dn. Lambertini in regimine civitatis Brixiæ. *Ex Mem. Com. Bon.*

(f) *Id conftat ex tabulis in Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXXIV. & MCCLXXXIII.*

(g) *Ibid. ex iifdem tabulis.*

(h) *Præter ea, quæ infra adnotantur, anno MCCLXVIII. cum controverfia effet inter Monachos Nonantulanos, & Francifcum Accurfium ejus Monafterii advocatum, ejus controverfiæ arbitrium delatum eft Rolandino Romancio, & Ray-*

funt. (a) Et quamquam provecta ejus ætas inciderit in illud tempus, quo factionibus & bellis civilibus civitas nostra misere afflicta est; hac calamitate adeo non minuta est Rolandini dignitas & auctoritas, ut potius aucta videatur. Ipse enim cum suis Jeremiensium partem sequebatur. Quare & antequam bellum civile aperte erumperet, cum duo legum doctores præcipui ex Jeremiensibus, & duo item ex Lambertacciis a civitatis moderatoribus consulerentur, quid facto opus esset in illa Forolivienfium defectione, & Mutinensium contumacia, quæ bellis civilibus caufam postea dederunt, Rolandinus cum Alberto Odofredo ad eam deliberationem adhibitus est, ut alio loco diximus. Expulsis autem Lambertacciis, summa cum dignitate in civitate vixit.

IV. Anno MCCLXXVII. cum Pace de Pacibus legum doctore fententiam dixit pro Fr. Michaele Prioris, ex Ordine Militum B. M. Virginis, qua definivit, jus illi esse, non secus ac ceteris ejus Ordinis Fratribus, qui vulgo Gaudentes dicebantur, declinandi forum judicis sæcularis: (b) & anno MCCLXXVIII. cum nobilissima legatio ad Nicolaum III. P. M. decreta esset, ejus princeps fuit Rolandinus Romancius, cum quo fuere Thomasinus Guidonis Ubaldini, Pax de Pacibus legum doctores, Galeottus Lambertinus, Thomas Ghislerius, aliique præterea ex illustrioribus civibus. Agebatur de agnoscendo Ecclesiæ Romanæ supremo dominio in civitatem nostram, salva regiminis libera forma, quæ tum in usu erat, & longissimi temporis consuetudine nitebatur. Sed & alia cura suberat: concordia cum exulibus Lambertacciis; cujus reconciliandæ percupidum sese optimus Pontifex ostendebat. At nostri scriptores, in hac re narranda minus accurati, eam legationem decretam scripsere ad tradendam Pontifici civitatem; idque, ut optimis conditionibus fieret, curasse diligenter Antolinum de Manzolino legum doctorem, qui cum iisdem Legatis Rom. Pontificem adierat. Sed neque hæc civitatis deditio fuit, quæ multo serius facta est; neque Antolinus ut Bononiensium Legatus profectus est ad negotium illud cum Pontifice tractandum; sed procurator & syndicus Legatorum actis interfuit, ut quidquid opus esset civitatis nomine stipularetur. (c)

V. Biennio post, anno scilicet MCCLXXX., Rolandinus, tamquam arbiter ab utraque parte delectus, pronunciavit in causa, quæ erat inter Nonantulanos, & Commune Crevalcorii, sive Allegralcorii, ut in Rolandini sententia, sive *laudo* appellatur. (d) Pancirolus eum narrat a civibus consulem creatum ad regendam Rempublicam, sepulcrali, ut videtur, inscriptione deceptus, quam Rolandini filio positam existimavit. (e) Sed est revera illud epitaphium Rolandini Passagerii doctoris artis Notariæ, viri ætatis suæ celeberrimi; de quo postea dicendum est. Quod si substructionem ipsam sepulcri, duplici columnarum ordine suffultam, apud Ecclesiam S. Dominici vidisset Pancirolus, numquam profecto molem tam excelsam ignoto homini, Rolandini Romancii filio excitatam putasset.

VI. Obiit Rolandinus Bononiæ anno MCCLXXXIV. III. Id. Septembris, ornatus ipse quoque magnifico & splendido sepulcro, quod Guidestus filius erigendum curavit (f) in area, quæ est circa Ecclesiam S. Francisci ex ea par-

munda Alfredi Clementis IV. nepoti, qui ante annos aliquot Bononiam, studiorum causa, venerat; de quo vide inter scholares illustres anni MCCLXXIII. Ex Memor. Comm. Bonon.

(a) *Anno MCCLXIX. cum aliquot aliis legum doctoribus rata habuit pacta a Populo Bononiensi inita cum Betto Tornaquincio monetæ Bononiensis conductore. Ex Memor. Semprebene de Nigra.*

(b) Fr. Michael Prioris *proprio agnomine sic appellatus. Extat Rolandini laudum in archivo Canonic. Eccles. Bonon. Fascic. IV. II.*

(c) *Ejus legationis acta dedit Ghirardaccius, sed mutila, & mendosa. Ea habes in Append.*

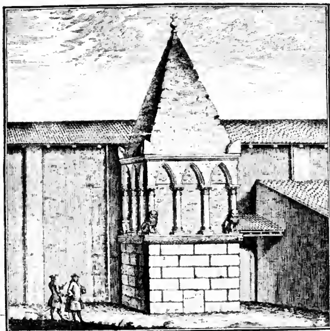
(d) *Ex Memor. Com. Bon. ad diem* XXVI. *Jan. an.* MCCLXXX.

(e) *Inscriptionis alter versiculus hic est:* Patre Rolandino cetus Proconsule primo. *Pancirolus legit*, Patre Rolandino natus Proconsule primo; *atque ut hic Rolandini natum agnovisse sibi visus est, sic Rolandinum ipsum Bononiensium proconsulem, sive, ut ipse ait, consulem fuisse putavit. Sed quantum a vero aberraverit, perspicuum erit ex iis, quæ de Rolandino Passagerio notariorum primo præconsule infra dicentur.*

(f) An. MCCLXXXV. die II. Maji. Mag. Albertus, & mag. Albertinus domini laboreriì S. Petri promiserunt dn. Guidesto qu. dn. Rolandini de Romanciis facere & laborare arcam dicti dn. Rolandini de opere marmoreo ... faciendo dictum laborerium medium de lapidi-

parte, quæ nunc longis porticibus ornata eſt, ad ſeptentrionem. Ejus ichnographiam damus. Ac moles ipſa ſepulcri ſatis integra adhuc ſupereſt, undequaque conſpicua: & quamquam ejus frons porticibus hæreat; non ita tamen obtegitur, ut commode videri non poſſit, & legi titulus ibidem appoſitus, qui eſt hujuſmodi:

S⁝ DNI ⁝ ROLANDINI ⁝ DE ROMANCIIS ⁝ DOCTORIS ⁝ LEGUM ⁝ QUI ⁝ OBIIT ⁝ ANNO⁝ DNI ⁝ M⁝ CCLXXXIIII ⁝ XII. INDICIONE ⁝ XI ⁝ DIE⁝ INTRANTE⁝ SEPTEMB⁝

Tres filios ſuſceperat Rolandinus, Petrum, Scannabiccum, & Guideſtum. Priores duos anno MCCLXVIII. emancipaverat, tertium anno MCCLXXVIII. (a) Sed Petrus, qui uxorem duxerat Thomaſiam Malavoltam, patri præmortuus eſt. (b) Scannabiccus, in clerum cooptatus, Canonicus Eccleſiæ Bononienſis fuit, & Archipresbyter Coderunci. Hic anno MCCXC. ab Inghiramo quodam, quem Rolandinus domi ſuæ aluerat, & magnis beneficiis affecerat, proditorie occiſus eſt. (c) Superfuit Guideſtus, a quo gens Romancia propagata eſt.

Fuere

bus albis marmoreis, & aliam medietalem de vermiliis.... eundo ad civitatem Verone pro lapidibus vermiliis... Ex *Memor. Com. Bonon.*

(a) Ex *tabulis emancipation. in Mem. Com. Bon. ad eos annos.*

(b) *Nupſerat Petrizolo Thomaſia anno MCCLXXVII., ut ex Memor.* Com. Bonon. *ejus anni.*

(c) *An. MCCXC. deliberatum in conſilia civitatis de arctiori cuſtodia proditoris Inghirami, qui e carcere Epiſcopi fugere tentaverat. Ex lib. Reform.*

Fuere Romanciorum ædes prope claustra urbis antiquæ ad Portam Sterii, vulgo, Serralium Portæ Sterii, & veteri fossæ tum nondum oppletæ insidebant, e regione fere ejus loci, ubi Rolandini ipsius sepulcrum postea erectum est. De ædificiis a Rolandino ibi constructis mentio est apud Odofredum, qui eum arguit aliquid ex area publica præter jus fasque occupasse. (a)

VII. Scripsit Rolandinus, ut supra dictum est, tractatum de ordine maleficiorum, qui magnam ei laudem conciliavit. Additamenta etiam fecit Summulæ, seu Margaritæ Alberti Galeotti; qui liber magno in pretio erat apud antiquos legum professores. (b) In indiculo librorum, qui prostabant apud Stationarios Universitatis, scholarium commodo, hunc adnotatum video: *Statuta dñi Rolandini de Romanciis:* quem librum jamdiu periisse censeo; latuit enim Diplovataccium, diligentissimum antiquorum librorum investigatorem.

LXVIII.

GUILIELMUS ROMBODEVINUS.

Duos hoc nomine legum doctores Bononienses apud Alidosium habemus, patrem, & filium. Sed horum alter mercaturam secutus est, non autem Jurisprudentiam. Atque hic filium habuit eodem nomine, qui legum professione claruit. Erat is legum doctor jam inde ab anno MCCXLVII., (c) & insequenti anno cum Rambertino Bualello Januensium prætore, assessoris munere functus est. (d) Idem munus aliquando gessisse videtur apud Philippum Asinellium, cum is præturam Mediolanensium obtineret. (e) Anno MCCLXIX. cum Populus Bononiensis Florentino conductori monetam locasset, quatuor legum doctores delecti sunt, qui tabulis conficiendis adessent, conditionesque approbarent; quo in numero fuit Guilielmus Rombodevinus. (f) Atque huic etiam bene vertit, quod Jeremiensium partes in civilibus turbis secutus sit. Anno MCCLXXX. novem Consulum & Rectorum civitatis Magistratu instituto, inter eos aliquando adlectus est Guilielmus: cujus prudentiæ hoc etiam argumentum est, quod anno MCCLXXXVIII. cum aliquot aliis jurisperitis a Populo Bononiensi delectus est, ut pacem conciliaret inter Regienses, & eorum exules, (g) & anno rursus MCCLXXXIX. cum Gardino legum doctore, & Nicolao Soldaderio delectus est ad cognoscendam, ac dirimendam controversiam, quæ inter Commune Bononiensium, & Canonicos Ecclesiæ Bononiensis oborta erat. (h) Floruit inter Academiæ nostræ professores annis circiter quinquaginta; nulla tamen ejus scripta memorantur, ac præter rationem inter scriptores Bononienses ab

(a) Si aliquis facit opus in loco publico contra statum reipublicæ, nulla præscriptio nocet, etiam mille annorum..... Et ex lege ista colligetis argumentum contra eos, qui occupaverant fossata communis juxta serralia, ut fecit dn. Rolandinus de Romanciis, & dn. Jacobus Spelta &c. *Odofred. in l. præscriptio. C. de operib. publ. Sed post Odofredi decessum Rolandinus, numerata pecunia, quod ex fundo publico occupaverat, a Reipublicæ procuratoribus emit, ut ex tabulis in Mem. Com. Bonon. ad diem III. April. MCCLXVIII.*

(b) Fecit additiones Summulæ, & Margaritæ Alberti Galeotti. Incipit. *Qualiter contrahatur pignoris obligatio*. Et ita incorporatas vidi, & habeo dictam Summulam cum additionibus, de quo etiam vide Jo. Andr. in dicta addit. magna. *Diplovatacc. in Rolandino Romancio*.

(c) *An. MCCXLVII. in quadam controversia compromissum factum est in Antianos, & Consules Argentariorum, & Mercatorum, in quibus erat Guilielmus Rombodevinus. Præsens cum aliis testibus interfuit Guilielmus Rombodevinus legum doctor ejusdem Guilielmi filius, ut ex tabulis in archivo S. Michaelis in Busco.*

(d) *Caffar. Annal. Jan. ad an. MCCXLVIII. apud Murat. rer. Ital. Script. To. VI. col. 514.*

(e) *An. MCCLXXXVII. Populus Bononiensis vindicias, vulgo represalias dicebant, Philippo Asinellio, & Guilielmo Rombodevino contra Bergomates concesserat, qui Philippum Asinellium, ejusque familiam, ex prætura Mediolanensi redeuntem violaverant. Ex Memor. Com. Bonon.*

(f) *Ex tabulis eo anno scriptis, quas vide in Append.*

(g) *Ex Lib. Reform. ejus anni in archivo Com. Bonon.*

(h) *Ex Lib. Reform. ejus anni in archivo Com. Bonon.*

Orlandio recensetur. (a) Itaque expungendus est etiam Guilielmus ex bibliotheca Juridica Lipenii; nec est cur quisquam requirat eius *Responsum Juridicum quod legitimati ab habente facultatem ab Imperatore succedant ad hæreditatem*, quod Lipenius, quasi Bononiæ typis editum, indicat. (b) Consuluit ea de re Rolandinus Passagerius anno MCCLXXXVI. (c) Collegium doctorum, advocatorum, & judicum Bononiensium, quo in Collegio erat Guilielmus Rombodevinus; sed neque ipse, nec alius quisquam responsum juridicum in ea quæstione scripsit, quod aliquando editum fuerit, ut sibi finxere Lipenius, & Orlandius Alidosii verbis decepti. (d) Fallitur etiam ipse Alidosius, cum Guilielmi filium Jacobum doctorem legum fuisse scribit. Cum enim plures filios reliquerit Guilielmus Rombodevinus, nullum eorum constat Jurisprudentiam professum fuisse. (e) Anno MCCXCIV. adhuc in vivis erat, (f) sed non diu postea vitam protraxit, etenim eo ipso anno, vel proximo, aut altero insequenti decessit. (g)

LXIX.

HUGOLINUS ZAMBONI.

INfausta pugna ad pontem S. Proculi in agro Faventino anno MCCLXXV. pugnata, in qua maxima civium nostrorum clades fuit, hunc etiam doctorem abstulit. Paucis eam pugnam describit Ghirardaccius, (h) copiosius multo Petrus Cantinellus, qui inter occisos in eo prælio Hugolinum Zamboni legum doctorem memorat. (i) Erat ille ex Jeremiensibus, qui a Lambertacciis, anno superiore expulsis, ad pontem S. Proculi victi sunt: quamquam ea victoria reditum in patriam Lambertacciis non permisit. Sed Hugolinus multo ante inter professores scholarum nostrarum merebatur. Eum alicubi Hugolinum Zamboni, alicubi de Zenzanis nominatum reperio: illud siquidem fuit patris nomen; hoc agnomen familiæ, quæ illius, quam de Sancto Petro appellatam fuisse diximus, propago erat. (k) Hugolinus etiam Zamboni Episcopi dictus est: (l) incertum, qua ex causa; nisi forte Zambonum ejus patrem liberale aliquod officium in Episcopali aula gessisse suspicemur. (m) Hugolini sæpe mentio est in monumentis Bononiensibus ab anno MCCLIV. usque ad hæc Jeremiensium & Lambertacciorum tempora. Sed non multa de illo memoratu digna occurrunt. Nam quoties monetæ, aut vectigalium locationibus probandis, cum aliis doctoribus, adhibitus fuerit, recensere hic non est opus. Medicinensium patronus fuit, quibus suum in foro patrocinium obligavit, annuo quinquaginta librarum stipendio. (n) In privatorum quoque causis defendendis, & controversiis dijudican-

(a) *Orlandi Scrittori Bolog. di legge p. 284.*

(b) *Lipenii Biblioth. Juridica p 299.*

(c) *Vide in Rolandino Passageria.*

(d) *Alidos. Dottori Bologn. p. 94. 95.*

(e) An. MCCLXXXV. die XII. Jun. dn. Guilielmus de Rombodevino ll. doct. & Petrus ejus filius receperunt a dn. Rubeo dñi Corradini Rubei n. florenos auri in septingentis quinquaginta quatuor libr. 111. sol. 1111. den. bonon. *quos ille depositi loco habuerat. Ex tabulis in Memor. Com. Bonon.*

An. MCCXCVI. die IV. Mart. Jacobinus qnd. dn. Guilielmi de Rombodivino ll. doct. *Ibid. Vides, hic neque Jacobum, sive Jacobinum, nec alium quemlibet ex Guilielmi filiis legum doctorem appellari.*

(f) *An. MCCXCIV. die XV. Octob. vivus nominatur in Mem. Com. Bon. Vidit Cl. Montius.*

(g) *Ex tabulis ante indicatis.*

(h) *Ghirardac. lib. VII. p. 128.*

(i) In quo quidem conflictu mortui fuerunt de majoribus & nobilioribus de Bononia de parte Geremejorum scilicet dn. Thomaxinus de Riostis, dn. Hugolinus Zamboni doctor legum &c. *Petrus Cantinel. in chronico penes me mss., & Rub. Hist. Ravenn. Lib. VI.*

(k) *Vide quæ dicta sunt in Arimundo de Sancto Petro. Veterem gentis titulum ab Hugolino neglectum ejus filii usurparunt.* MCCCXXV. die XII. Maji dña Francisca filia qu. dñi Cursini de Accurxiis uxor dñi Alexandri olim dñi Ugolini de Sancto Petro.

Et rursus MCCCXXV. die II. Decembris Dña Francisca qu. dñi Curxini de Accurxiis uxor dñi Alexandri qu. dñi Ugolini Zamboni leg. doct. &c. Ex *Mem. Com. Bon.*

(l) MCCLXVII. die XII. intr. Majo. Dn. Ugolinus qu. dñi Zamboni Episcopi doct. legum &c. *Ex Memor. Jacobini Aldrovandini. Vid. etiam Alidos. in doct. Bonon. pag. 222.*

(m) *Ita conjicit Cl. Montius.*

(n) *Ex Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXX.*

dicandis utilem operam adhibuit, (a) prope ad eam diem, qua pro Jeremienfibus pugnans in acie cecidit. Conjugem habuit Bertam de Buccadeferris, nobilissimo loco natam, ex qua filios suscepit Petrum, & Alexandrum, filiamque Belvisam Matthiolo Galluccio nuptam. (b)

LXX.

BENINCASA ARRETINUS.

Ex Laterina agri Arretini castro prodiit Benincasa, quem non tam legum professio, in qua vivens excelluit, quam mors infelicissima memorandum reddiderunt. Docuit in Academia nostra jus civile post medium XIII. sæculum. Et quamvis reliquorum jam luminibus obstruxisse videretur Accursius, & nemo jam fere Jurisprudentiam aliunde attingeret, quam ex Accursianis commentariis; ipse tamen non verebatur palam Accursium carpere, eiusque famam vellicare. Memoratur acerbum ejus dicterium, quo aliquando, cum in schola doceret, usus est. Cum enim in quadam juris quæstione interrogaretur ab auditoribus suis: Ite, inquit, ad Accursium, qui totum jus civile suis glossis conspurcavit. (c) Ex quo de hominis ingenio judicari potest, ad cujus stomachum minime faciebat tanta glossarum farrago, quam purissimis Romanis legibus plus interdum tenebrarum, quam lucis afferre existimabat.

II. Sed hæc dicendi licentia, in homine præsertim extero, parum grata esse debebat Academiæ nostræ professoribus. Atque id etiam fortasse in causa fuit, cur is a scholis nostris discesserit; in quibus homo aliorum contemptor, & nimium audax, (d) satis expeditum iter ad opes, & gloriam sibi futurum non videbat. Itaque totum se foro, & judiciis dedit; atque in multis civitatibus prætoribus ad jus dicendum assedit. Vel in ipsa civitate nostra hoc officio functus est anno MCCLXXXVI. Stricca Salimbenio Arretino prætore. (e) Idem munus Senis etiam gessit; sed malo prorsus suo fato. Cum enim fratrem Ghini de Tacco hominis ferocissimi, (f) a Senensibus hostem patriæ declaratum, & proscriptum, suspendio damnasset; Ghinus immani furore in judicem exarsit, & certæ morti immerentem destinavit. Quod cum persensisset Benincasa, ubi assessoris officio perfunctus est, inter Romani Pontificis auditores se cooptari curavit, ratus ea dignitatis accessione aliquid metus ac reverentiæ se Ghino allaturum. Sed vir audacissimus in eum aliquando pro tribunali sedentem, & jus dicentem in palatio, maxima hominum turba nequicquam circumstante, furibundus invasit, & ense confossum e gradibus exanimem dejecit; cujus spiritum Dantes in Purgatorio sistit, & infaustum exitum paucis describit. (g)

III. Non vulgari laude Benincasam Arretinum donat Benvenutus Imolensis, eum-

(a) MCCLXIX. die XI. ex. Octob. Dn. Orabonus Monachus S. Stephani & dñus Brandelixius de Gozadinis compromittunt in dn. Ugolinum qu. dñi Zamboni de Zenzanis. Thomaximum qu. dñi Guidonis Ubaldini. & Bonzomeum dñi Jacobi de Duliolo leg. doct. &c. MCCLXX. die XI. intr. Jan. Dñus Spagnolus Abbatis Il. doct. pro se & suis promisit stare sententie dñi Ugolini de Zenzanis doct. leg. &c. *Ex Memor. Com. Bon., in quibus acta ejusmodi habentur usque ad diem XXV. Maji MCCLXXV., quæ conflictum ad pontem S. Proculi diebus xx. antecessit.*

(b) MCCLXXXVIII. die 9. April. Dn. Petrus qu. dñi Ugolini Zamboni leg. doct. filius dñe Berte filie dñi Boccadiferrini de Boccadiferris &c. *Ex Memor. Lodoici Marchixtui &c.*

(c) Semel interrogatus a scholaribus suis Bononiæ de quodam puncto juris, non erubuit dicere: *Ite, ite ad Accursium, qui imbrattavit totum Corpus Juris. Benvenut. Imol. Commentar. in Cap. VI. Comœd. super Purgat. Dantis, apud Murator. antiquit. Ital. med. ævi To. I. col. 1163.*

(d) *Ibidem.*

(e) *Ex Lib. Reform. ejus anni In archiv. pub.*

(f) *Est Ghinus ille, qui Radicofanum Romanæ Ecclesiæ arcem occupaverat; quo ex loco, natura ipsa munitissimo, circumjacentes regiones, & itinera infesta habebat. Multa de illo narrat Benvenutus in Cap. VI. Purgatorii Dantis. Nec illepida est historiola Abbatis Cluniacensis, quem Ghinus insperato curationis genere ad sanitatem reduxit, ut elegantissime narrat Boccaccius.*

(g) Quivi era l' Aretin, che da le braccia Fiere di Ghin di Tacco ebbe la morte. *Dant. Alig. Purgat. Cap. VI. Vers. 13. Vide Benvenut. Imolen. loc. cit.*

eumque magnum JCtum vocat, & acutum in civili prudentia; sed doctorem tamen non dicit: (a) quæ eximia honoris appellatio prætereunda non videbatur; nondum enim per illud tempus doctoris titulus ita viluerat, ut illo viri quique clarissimi non maxime gloriarentur. Itaque suspicari aliquis posset, Benincasam jus civile extra ordinem in nostris scholis docuisse, ut scholares quique præstantissimi, qui ad doctoris honores aspirabant. Sed omnem hunc scrupulum abigunt veteres tabulæ anno MCCLXXXV. scriptæ, in quibus Benincasa Arretinus legum doctor appellatur. (b)

LXXI.

NICOLAUS MALUMBRA.

Nicolaum Cremonensem memorat Diplovataccius inter legum professores, qui exeunte XIII. sæculo floruerunt. Eum vocat subtilissimum doctorem; ejusque reperiri ait pulchras quæstiones disputatas, quas laudat Albericus de Rosate. (c) Hunc esse Nicolaum Malumbram Cremonensem, facile existimo, patrem fortasse, aut certe agnatum Richardi Malumbræ, viri celeberrimi, sed ambiguæ famæ; qui post initium XIV. sæculi claruit. Alterum sane Nicolaum Cremonensem legum professorem alicuius nominis & famæ, qui ætate illa vixerit, nullum reperio. Erat Bononiæ Nicolaus Malumbra ad ann. MCCLXVIII. studiorum causa, jam tum Cremonensis Episcopi judex appellatus (d); nec dubito, quin aliquamdiu in scholis nostris docendo vacaverit, ut ceteri solebant, qui ad doctoris insignia aspirabant. Anno MCCLXXI., cum adhuc Bononiæ versaretur, Guidoni de Flisco prætori Arretino annuam operam in assessorio munere obligavit: (e) neque de hoc professore aliud nosse datum fuit. Obiit Patavii, ubi videtur ad docendum conductus; incertum, quo anno. Pancirolus tumulatum dicit ad Divi Augustini aquilonarem portam cum hoc epitaphio:

EDITE NOBILIBVS CELSE NICOLAE MALVMBRIS
VRBE CREMONENSI SOLERS VTRIVSQVE PROFESSOR
JVRIS CAVSIDICVS DOCTISSIME STRENVE FAVTOR
JVSTITIAE VIVAS ORO PER SAECVLA FELIX.

Sed errat Pancirolus, dum Nicolaum Malumbram post Richardum recenset, quasi ille ante Nicolaum vixerit; cum hic contra Richardo antiquior, ac fortasse ejus pater fuerit, ut supra dictum est.

THO-

(a) Hic poeta describit quosdam spiritus modernos notabiles. Et primo nominat unum magnum JCtum de Aretio, qui fuit tempore illo famosus, & acutus in civili sapientia, audax nimis... Hic vocatus est dominus Benincasa; licet male cesserit sibi. Et fuit de uno Castello, quod dicitur Laterina. *Benvenut. Imol. loc. cit.*

(b) *Anno MCCLXXXV. Mag. Rolandus Tancredi de Arretio, Bononiæ degens, procuratorem constituit ad exigendam quamdam pecuniæ summam a* dn. Benincasa de Aretio legum doctore. *Ex Mem. Com. Bon. Vidis Cl. Montius.*

(c) Nicolaus Cremonensis subtilissimus doctor. Inveniuntur ipsius pulchræ quæstiones disputatæ, de quibus Albericus de Rosate in l. Par. stat. q. 52. *Diplovat.*

(d) Anno MCCLXVIII. Dn. Nicolaus de Malombris judex dñi Episcopi de Cremona &c.

Anno MCCLXIX. die XXIX. Novemb. Dn. Cervottus doctor legum vendit dn. Nicolao de Malumbris de Cremona unum decretum in cartis pecorinis pro pretio xxxiii. lib. presentibus dn. Manuello de Malumbris &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(e) *Ex Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

LXXII.

THOMAS DE PIPERATA.

IGnotus eſt Pancirolo Thomas de Piperata juris Cæſarei profeſſor non infimi ſubſellii, qui Bononiæ floruit inclinante XIII. ſæculo. Storlictorum gente ortus eſt, quæ primariæ apud nos nobilitatis erat: ſed ipſe tamen, abdicato ſtirpis ſuæ vocabulo, Thomas de Piperata ex patris nomine appellari maluit. Fuit enim pater ejus Piperata Storlictus, in antiquis monumentis noſtræ civitatis notiſſimus, (a) quem inter legum doctores haud recte Alidoſius numeravit; (b) cum in ea familia unus, quod conſtet, Juriſprudentiæ laude floruerit Thomas Piperatæ filius. Scripſit tractatum de Fama, qui magno uſui fuit Gulielmo Durantis in Speculo juris ad titulum *de notoriis criminibus*. Eum laudat pluribus locis Joannes Andreæ (c) in additionibus ad Speculatorem. Laudatur etiam ab Alberto de Gandino in ſuo de ordine maleficiorum libro, (d) & a Bartholo. (e) Plures quoque diſputationes reliquit, quas vidit Diplovataccius. Earum meminit Albericus de Roſate. (f) Unam ex his exponit Joannes Andreæ. (g) Ex iis autem, quæ dicit in tractatu de Fama, argui poteſt, illum annis centum poſt mortem Bulgari vixiſſe, ut obſervat Diplovataccius. (h) Atque id egregie concordat cum monumentis, non multis tamen, quæ de hoc profeſſore in archivis Bononienſibus an. MCCLXV. & deinceps reperire licuit.

II. Et quidem anno MCCLXVIII. cum Franciſco Accurſio, nomine reliquorum civilis & canonici juris profeſſorum, convenit cum bidellis, de ratione ſervanda in exigenda ſtipe a ſcholaribus, ſive, uti dicere ſolebant, in facienda collecta. (i) Anno MCCLXXII. ſtante adhuc in civitate utraque Jeremienſium, & Lambertacciorum parte, conſultus eſt cum aliis legum doctoribus, Magiſtratuum nomine, cum ageretur de coercendis ſubjectis populis, qui in fide non manebant. (k) Sunt etiam tabulæ eodem anno ſcriptæ, quibus, tamquam emancipatus a patre, profitetur, ſe nomine dotis accepiſſe libras bonon. mille a Bartholomæa uxore ſua, (l) Azolini Lambertaccii filia; ſcilicet, ex ea domo, quæ Ghibellinæ factionis principatum in civitate noſtra diu tenuit, eique nomen ſuum impertivit. Et erat etiam in Storlictorum gente inveteratum ejuſdem partis ſtudium; (m) quod illis tandem, ut compluribus aliis,

(a) Piperatus *etiam*, & Piperarius, & Peverarius *in antiquis monumentis dicitur: ſed* Piperata *eſt in inſcriptione ejus ſepulcri, quam infra damus.*

(b) *Alidoſ. in Doct. Bonon. ad pag. 187. mendoſo, ut videtur, loco deceptus libri cujuſdam Proſcriptorum partis Lambertacciæ, qui eſt in archivo Bonon., ubi recenſetur* dñus Thomas dñi Piperati legum doctoris: *ut* legum doctor *ſcriptum eſſe debuerat; ut ex innumeris aliis monumentis liquet.*

(c) *Jo. And. in addit. ad Spec. & præcip. tit. de not. crim.*

(d) *Alber. de Gand. de ord. malefic. rubr. de præſumpt. & indic. in fin.*

(e) *Bart. in l. de minore. §. plenius.*

(f) *Alberic. de Roſ. II. par. Statut. qu. 101. in fin. & qu. 164. & in III. par. qu. 45. & 48. & in IV. par. qu. 32. & in l. fin. C. de pact. convent. ex Diplov.*

(g) Scire debes, Thomam de Piperata diſputaſſe quæſtionem de abſente accuſato crimine capitali, pro quo amicus abſentiæ cauſas allegavit. Judex volebat quod ſatiſdaret de illo præſentando tempore, quo juſta abſentiæ cauſa poterat eſſe finita. Quærebatur, an ille deſenſor ad id teneretur. Solvit quæſtionem non eſſe dubium. *Jo. Andr. addit. ad Spec. tit. de conjuncta perſona.*

(h) Ut ſolet dici de morte Bulgari, petitur per aliquem. qui Bulgarus deceſſit, jam ſunt centum anni: quo caſu, ſola fama probat, & ſic ſentit Joannes &c. *Thom. de Piperata in Tract. de Fama. §. Sed quid operabitur. n. 37.*

(i) Ex *Mem. Com. Bon. an. MCCLXVIII. d. XIV. ex. Dec. Qua de re alibi dictum.*

(k) *Vid. ſupra in Alberto Odofredo.*

(l) Ex *tabul. in archiv. S. Franc. ad annum MCCLXXII. & ex Memor. Com. Bon. ad eumdem annum.*

(m) *Bonifacius Storlictus Caſtellani filius datus eſt anno MCCXLIX. Graſulphis, ideſt, Ghibellinis Mutinenſibus prætor; eodemque tempore Aigonibus, ſeu Guelphis Comes de Prendipartibus; cum utraque pars, ex fœdere nuperrime icto, Bononienſem Rectorem de magiſtratuum noſtrorum ſententia accipere deberet. Vid. Tab. fœderis in Append. & Annal. vet. Mutin. apud Murator. rer. Ital. Script. To. XI. col. 63. Sed is quoque Bonifacius, qui nobiliorum Italiæ civitatum præturis adminiſtrandis claruit, agnomen ſuæ gentis repudiaſſe videtur,* Bonifacius Caſtellani *ubique dictus: eum-*

aliis, perniciosum accidit: anno enim MCCLXXIV. conflato civili bello, ad unum prope omnes e civitate hostilem in modum sunt ejecti. (a) Sed in medio rerum discrimine, cum extremum diem ageret senex Piperata, impendentes familiæ suæ calamitates animo prospiciens, non filios suos Thomam, Castellanum, ac Bartholomæum, quos paucis ante annis emancipaverat, (b) sed nepotes impuberes, eorum filios, hæredes instituit; (c) ratus, ut opinor, bona, quæ relinquebat, a publicationis periculo tutiora fore, si in patrimonio puerorum censerentur, qui nondum per ætatem civilibus turbis se immiscere potuissent. Neque eventus fefellit prudentis viri salubre consilium. Thomas enim, ejusque frater Castellanus, perduellionis nomine, patria pulsi, & fortunis fere omnibus spoliati, non tamen innoxios liberos eadem secum ruina involverunt. (d)

III. Quem sibi exilii locum Thomas delegerit, non liquet. Vivendi finem fecerat anno MCCLXXXII.; (e) neque est illius nomen in secundæ proscriptionis tabulis eodem illo anno confectis. Sed tamen ejus bona fisco addicta manebant anno MCCLXXXVIII.; (f) ex quo intelligi potest, damnatum, & exulem obiisse. Falso igitur Alidosius Bononiæ mortuum, & ad Divi Francisci tumulatum scribit. (g) Est ibi ad fores Piperatæ sepulcrum, in quo etiam Faciolus ejus nepos conditus est, multis post annis in patriam restitutus. Thomæ vero legum doctoris inscriptio apposita non meminit, quæ est hujusmodi:

SEPVLCRV̅ DN̅I PIPERATE IN QVO ANNO DN̅I MCCCXXXII DIE XIX MENSIS MADII FVIT SEPVLTVS VIR STRENVVS FACIOLVS DE STORLITIS FILIVS QD̅A DN̅I BARTOLOMEI FILII OL̅I DN̅I PIPERATE SVPRADICTI.

IV. Cum doceret in scholis Thomas de Piperata, non videtur alienus fuisse ab eo quæstu, quem doctores non pauci sectari solebant, mutuantes scholaribus pecuniam, (h) non tam ut lucrarentur ex fœnore, quam ut eos sibi addictos haberent. Scripsit, ut supra dictum est, tractatum de Fama, quem Speculator intulit in Speculum iuris; (i) & quæstiones a Joanne Andreæ, aliisque laudatas. Tractatus de Fama initium tale est: *Quoniam circa famam, indicium, argumentum, & præsumptionem, multas dubitationes oriri contingit in judiciis: instantia prudentis viri Dñi Gulielmi J. P. civis Alexandriæ ego Thomas de Piperata de Bononia Juris Civilis dictus professor infrascripta super prædictis redigere curavi.* Editus est in Tractatibus universi juris, (k) & vidi etiam manu exaratum in Codice Vaticano, (l) ubi Guilielmus Cunellus appellatur Jurisperitus ille Alexandrinus, cujus rogatu id se operis aggressum esse auctor profitetur.

SPA-

que de Storlictorum genere fuisse vix constaret, nisi fidem facerent publicæ tabulæ in Memor. Comm. Bonon. descriptæ ad an. MCCLXV., quas vidit Cl. Montius.

(a) *Ex lib. bannit. in archiv. Bonon. script. an. MCCLXXVII.*

(b) MCCLXIX. die XI. ex. Jun. D. Peverarius qu. d. Guizardi de Storlictis emancipavit filios suos dn. Thomaxium leg. doct. dn. Castellanum & dñum Bartholomeum ... DñoThomaxio in premium emancipationis dedit tubatam suam magnam & partem turris que fuit dñi Amadoris sui fratris cum omnibus domibus &c. item libros suos legales &c. *Ex Memor. Thomaxii Alberti Fabri &c.*

(c) MCCLXXIV. die.... Augusti. Peverarius qu. dñi Guizardini infirmus suum fecit testamentum scriptum manu Oliverii Johannis Martelli Not. quo quidem constituit universales heredes Castellutium Giliolum Thomaxinum & Faciolum suos nepotes & hanc suam ultimam voluntatem esse voluit. Fact. heri ad locum S. Marie Ord. de Cistello extra circlam burgi S. Felicis &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(d) *Ex lib. bannit. supra indic.*

(e) Dña Bartholomea ux. qu. dñi Thomaxii de Piperatis leg. doct. &c. *Ex Memor. Com. Bonon. an. MCCLXXXII.*

(f) *Ex lib.Elioram. bon. bannit.*

(g) *Alidos. in Doct. Bonon. pag. 213.*

(h) *Anno MCCLXV.* Dn. Thomaxius dñi Peverarii *mutuo dat Gulielmo Brodesii Guasconi scholari, Bononiæ studenti, fidejubentibus aliis scholaribus. Ex Memor. Com. Bonon.*

(i) *Vid. Speculum Juris tit. de notor. crim.*

(k) *Tom. XI. Par. I. pag. 8.*

(l) *Est Codex Vatic. 2343.*

LXXIII.

SPAGNOLUS ABBATIS.

Spagnolus Abbatis Bencivennis filius, ex familia natus est mercaturæ & collybo dedita: quæ res, ut tunc erant hominum mores, amplitudini generis adeo non officiebat, ut, ex vetustissimis argentariorum statutis ac monumentis, vix quisquam illis temporibus, nisi nobili, aut certe honestissimo loco natus, permutandæ pecuniæ mensam palam propositam habuisse videatur. (a) Nec vero eum quæstum Spagnolus ipse, jam legum doctor, indecorum sibi reputavit; quem sæpe una cum fratribus (erant omnes a patre emancipati) nomina fecisse constat, & credidisse non solum privatis, sed etiam populis universis; & vario fœnoris genere non modicas argenti summas occupasse. (b) Neque tamen a patrocinandis causis absuit (c) toto, ut minimum, decennio in foro versatus, ab anno MCCLXIV. (d) usque ad belli civilis initia. Huic, & Antonio, ac Bolognino fratribus Rex Sardiniæ Hentius, cum Bononiæ, tertium ac vicesimum annum captivus, e vita decederet, grandem pecuniam extremis codicillis legavit (e) ab Alphonso Castellæ Rege, & Friderico Thuringiæ Lantgravio, propinquis suis, quos in Hierosolymitano regno, & Siculo, & Arelatensi, & in Sueviæ ducatu testamento hæredes instituerat. (f) Sed plane credendum est, tantumdem de suo legato cepisse Spagnolum, & frarres, quota illorum regnorum pars ad Alphonsum, & Fridericum pervenit.

II. Hæc anno MCCLXXII., quo mortuus est Hentius, acta sunt. Biennio post erupit civilis discordiæ incendium, Abbatum genti exitiosum, ut aliis opulentioribus familiis, quæ Lambertacciorum partes secutæ fuerant: proscripti enim sunt fere omnes, qui erant ex illa domo, & eorum bona publicata. (g) Spagnolus autem, cum esset magna apud ceteros exules auctoritate, anno MCCLXXVIII. syndicus ac procurator, Lambertacciorum nomine, ad Nicolaum III. Pontificem profectus est, quem utraque factio contentionum suarum arbitrum elegerat: (h) quo tempore Jeremienses, qui civitatem tenebant, suos & ipsi syndicos miserunt; in primis Antolinum de Manzolino legum doctorem. (i) Sed pax anno insequenti summa Pontificis voluntate conciliata, altius exulceratis utriusque partis animis, diuturna esse non potuit. Exortis igitur novis turbis, Spagnolus iterum expulsus est, ac proscriptus cum omni familia, excepto Jacobo ejus fratre, cui mitior relegationis extra territorii fines pœna imposita. (k) Ipse reliquum tempus exul a patria egit; & incertum, quo loco lares

(a) Eorum itaque (*Campsorum*) nobilis & commendanda generatio in civitate Bononie locum pre ceteris obtinere dignoscitur principalem & in eadem evidenti consortio commendabili fulgere. *Ex Stat. Campf. anna MCCXLV. scriptis a Rolandino Passageria.*

(b) *Ex variis contractib. in Mem. Com. Bon.*

(c) *Anno MCCLXX. promittit se quamdam causam defensurum stipendio lib. centum bon. Ex Memor. Com. Bunon.*

(d) *Ann MCCLXIV. die XI. Octob.* Dn. Spagnolus dñi Bencivennis leg. doct. *appellatur in chartula archiv. Mon. S. Stephani, nunc Senatus Bonon.*

(e) Item jure legati relinquimus dño Spagnolo Abbatis legum doctori Antonio & Bolognino suis fratribus mille lib. bon. solvendas & dandas eis per illustres dños Alfonsum & Federicum prefatos. *Ex Codicill. Reg. Hent. ap. Leand. Alb. in supplem.*

(f) In regno autem Hierusalem regno Sicilie regno Arelatense ducatu Suevie & in omnibus juribus dignitatibus & honoribus ad nos in Imperio Romano spectantibus & generaliter in omnibus aliis bonis nostris juribus & actionibus presentibus & futuris Illust. dñum Alfonsum Regem Castelle consanguineum nostrum & dñum Federicum tertium Lanthegravium Turring. nepotem nostrum nobis heredes instituimus & ipsos equalibus portionibus eadem hereditate nostra decernimus potituros. *Ex Testam. Reg. Hent. ibidem.*

(g) *Ex lib. bannit. script. an. MCCLXXVII.*

(h) *Id intelligimus ex Nicolai III. sententia, qua pacem inter Jeremienses & Lambertacios firmavit. Quamquam autem apud Ghirardaccium, qui totidem verbis Nicolai Pontificis sententiam exscripsit, iste Lambertacciorum procurator dicatur* Spaciolus Abbatis, *de vero ejus nomine dubitare non licet. Ac, præterquam quod mendum ibi est manifestum, in Chronico Petri Cantinelli, in quo eadem sententia exhibetur*, Spagnolus Abbatis legum doctor *aperte dicitur.*

(i) *Vid. supra in Rolandino Romancia.*

(k) *In lib. bannit. script. an. MCCLXXXII. ita legitur:* Dn. Spagnolus Abbatis qu. dñi Bencivenne legum doctor & omnes de domo sua excepto dño Jacobo Abbatis.

lares fixerit, & extremum diem obierit. Anno MCCXCIII. Beatricem, quæ uxor ejus fuerat, legata quædam e supremis viri tabulis exsolvisse comperimus. (a)

LXXIV.

RIBALDUS FUSCARDUS.

Superioribus quoque jungendus est Ribaldus Fuscardus legum professor, qui eadem ætate vixit. Hunc omnino ignoravit Alidosius. Ejus tamen memoria pervulgata est in antiquis monumentis Bononiensibus. Sed, quantum ex iis conjicere licet, consultationibus potius, & causarum patrociniis, quam scholæ muneribus vacavit. Ac videtur maxime controversiis mercatorum cognoscendis intendisse, natus ipse ex familia perampla, quæ in mercatura exercenda ex primis ac præcipuis habebatur. Ejus pater Fuscardus fuit, qui anno MCCLXXIII. Ribaldum hunc legum doctorem & Gaboardum filios, Hentium quoque nepotem suum, Ribaldi filium, eodem actu emancipavit. (b) Ribaldi ipsius nomen in antiquis tabulis non uno modo enunciatum reperio: quandoque enim Rambaldum, (c) interdum etiam Ubaldum, (d) sed sæpius omnino Ribaldum dictum video; atque hoc genuinum huius professoris nomen etiam post ejus mortem reputatum est. (e) Anno MCCLVIII. nondum doctor creatus, ac tantum judex, cum Friderico de Scalis cuidam locationi pro Communi Bononiensium interfuit. (f) Quadriennio post doctoris honore decoratus adfuit scribendis tabulis inter Bononienses ac Britonorienses, qui nuper in fidem & clientelam nostræ civitatis recepti fuerant. (g) Anno MCCLXXI. prætor Faventinis datus est, qui Ghibellinis jus diceret; cum eodem tempore Guelphi Jacobum de Prendipartibus, Comitis filium, prætorem alterum accepissent. (h) Id vero ex fœdere Faventini Bononiensibus debebant, ut prætores ab iis peterent, & alia præstarent, quæ illos non tam fœderatos, quam subjectos, & obnoxios Populo Bononiensi ostenderent. Sed exortis paulo post bellis civilibus, diu in patria florere Ribaldus non potuit. Cum enim ejus familia Lambertacciorum partes sequeretur, cum iis eamdem fortunam subiit. Itaque Fuscardi omnes in exilium ejecti sunt, ac plerique etiam proscripti. Cum Ribaldo tamen moderatius est actum. Mandatum est tantum e finibus agri Bononiensis excederet, ibique consisteret. (i) Sed quamdiu postea vixerit, aut ubi extremum diem obierit, non liquet. Anno MCCIC. multis exulibus civitate restituta, (k) ex eo numero fuit Hentius Ribaldi filius, & alii plures ex Fuscardorum familia. Atque eo tempore reconciliati etiam Fuscardi cum Basacomatribus; quæ duæ familiæ antiquis odiis agitabantur. Mirum autem, huic reconciliationi quatuor & triginta ex Fuscardis interfuisse, adultos omnes: ex quo intelligi potest, quæ vires fuerint ejus familiæ, dum integra vigebat; quoniam tot cladibus afflicta & lacerata, tanto adhuc numero censebatur.

AL-

(a) MCCXCIII. die VIII Jan. Dña Beatrixia ux. qu. dñi Spagnoli Abbatis commissaria ab eo relicta ad sua legata exequenda &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(b) MCCLXXIII. die XII. ex. Augusto dñus Foscardus de Foscardis emancipavit a se dn. Ribaldum & Gaboardum fratres ejus filios & Henzium fil. dñi Ribaldi &c. *Ex Memor. Amadei de Sardellis.*

(c) MCCLXIII. dn. Rãbaldus de Fuscardis leg. doct. *dicitur in tabulis fœderis Britonoriensis infra indicandis.*

(d) MCCLXIX. die XV. Jul. Dn. Ubaldus de Foscardis legum doctor & Gabuardus ejus frater &c. *testes emancipationi filiorum Salvitti de Fuscardis &c. Ex Mem. Com. Bon.*

(e) MCCLXVIII. V. ex. Decemb. dn. Ribaldus leg. doct. *testis in Cambio*. MCCLXX. die XII. ex. Febr. dn. Ribaldus de Foscardis leg. doct. *testis &c. & alibi sæpius. Ex Mem. Com. Bonon.*

(f) *Est inter Statuta anni MCCLVIII. Vidit Cl. Montius.*

(g) *Anno MCCLXII. die V. Decemb. Andrea Zeno prætore, ictum fœdus cum Britonoriensibus. Extant tabulæ ad calcem lib. Reform. H.*

(h) *Ex Chronico Mss. Petri Cantinelli: ubi ipsa rerum series docet, Ribaldi, & Jacobi præturam non in alium annum, nisi in eum, quem diximus, incidere potuisse: etsi loco illius proximum adscriptum esse contigit. Idemque annus MCCLXXI. unus est, quo Ribaldum Bononiæ præsentem publicæ tabulæ non ostendant.*

(i) *Ex lib. bannit. & confinat. script. ann. MCCLXXVII.*

(k) *Ex Memor. Com. Bonon. ad diem XIII. Augusti MCCIC.*

LXXV.

ALBERTINUS CARRARIUS.

CArraria gens Bononiæ olim clara admodum fuit. Ex ea nomen duxit antiqua Ecclesia S. Mariæ de Carrariis appellata, quæ postmodum de Fuscarariis dicta est. Natus est ex ea familia Albertinus, Thomæ legum doctoris filius. Is autem in antiquis tabulis modo Albertinus de Carrariis, modo Albertinus Hughetti dicitur. Id Ghirardaccio fucum fecit; qui propterea duos homines esse censuit Albertini nomine, quorum alter fuerit ex Hughettis, alter ex Carrariis. (a) Sed unus idemque homo fuit Albertinus Carrarius, Thomæ filius, Albertini nepos, Hughetti pronepos. (b) Neque inauditum est, ut quispiam ex avi, aut proavi nomine appellatus sit, cum is in familia sua magis celebris fuit, & deinceps quasi gentis suæ caput habitus.

II. Erat Albertinus inde ab anno MCCLXVI. doctorum albo adscriptus (c). Ac sexennio post, cum novi Magistratus initio anni creati essent, placuit Consilio civitatis, ut XXV. Viri legerentur, qui farciendis, muniendisque castris, & arcibus agri Bononiensis præficerentur, & Magistratibus ordinariis in regenda civitate consilio, atque opera præsto essent; in quorum numero fuit Albertinus Carrarius. Plura autem ab his egregie statuta sunt ad civitatis tranquillitatem; & cives multi male morati solum vertere jussi. (d) Expulsa interim per civiles conflictus Lambertacciorum factione anno MCCLXXIV., Albertino quoque exulandum fuit, qui ei parti cum omni familia sua favebat. Relegatus procul a territorii finibus, cum Guilielmo Accursio ultra montes profectus est, in eam regionem, quæ amplius viginti dierum itinere ab urbe Bononia distaret. Hispaniæ partem alias fuisse conjecimus. (e) Sed anno MCCLXXXVIII., cum se magno in periculo versari ambo intelligerent, quod non ibi essent, ubi Populus Bononiensis nominatim scivisset, proscriptionem, ac bonorum publicationem veriti, datis eidem Populo libellis, absentes impetravere, ut quibus in locis essent, tuto manere ipsis permitteretur. (f) Neque ita multo post Albertino plus etiam, quam postulaverat, concessum. Cum enim scholares semper ægre tulissent hoc doctore orbatam Academiam nostram; anno tandem MCCXCI., adnitentibus Universitatis Rectoribus, ejusque reditum efflagitantibus, lege ad Populum lata revocatus est, ut suam operam in jure civili interpretando studiosæ juventuti impendere posset. Obtinuerat biennio ante redeundi facultatem Populi decreto, scholaribus etiam pro ipso deprecantibus: sed sive quod aliquis ei decreto intercessisset, sive quod duriores conditiones essent appositæ, sive quod non satis tutum sibi reditum polliceretur in civitatem, Lambertacciis supra quam dici possit infensam, eo Populi beneficio usus non erat. (g)

III. Post illud tempus, cum Lambertacciorum factionem publice ejurasset, hac enim conditione redeundi facultas ei facta fuerat, in patria cum dignitate diu vixit. Anno MCCXCVII. arbiter electus sententiam dixit in causa, quæ agitabatur inter Moniales Sanctæ Agnetis, & Vallispetræ. (h) Sed cum eo ipso anno immunitas a militia data sit doctoribus, qui tunc in Academia nostra do-

(a) *Ghirardac. Histor. Bonon. lib. VII. p. 221. & lib. XIV. p. 463.*

(b) *Ex tabulis pluribus in Mem. Com. Bon. & alibi, a Cl. Montio visis.*

(c) MCCLXVI. die V. intr. Maji. Actum in scholis dñi Albertini dni Thomaxii doct. legum. *Ex Mem. Com. Bon. Vid. supra in Thoma Carrario*

(d) *Ghirardac. lib. VII. p. 221. ad an. MCCLXXII*

(e) *Vid. quæ supra dicta sunt in Guilielmo Accursio.*

(f) *Ibidem.*

(g) An. MCCXCI. die XVII. Decembris. Cum alias tempore dn. Bindi de Bascheria capit. populi Bonon. reformatum fuerit quod dn. Albertinus dñi Hughetti de Carrariis ad instantiam rectorum universitatis scholarium posset redire & stare Bononie cum filiis & sua familia &c. *Rursum petunt rectores, & scholares, ut nihil ejus reditum remoretur; quod & novo Populi Bononiensis decreto obtinent. Extat hoc decretum de Albertino revocando ad calcem Statutorum Bonon. anno MCCLXXXVII. editorum. Fuerat autem Bindus de Bascheria capitaneus Populi Bonon. sub finem anni MCCLXXXVIII. & initio sequentis. Ex Actis Civit.*

(h) *Ex tabulis in archivo S. Agnetis. F. 352.*

cebant, in eorum elencho, quem habemus in actis publicis civitatis, desideratur Albertinus Carrarius; ex quo conjici potest, eo anno illum a docendo cessasse. Neque a Republica abfuit, raro, ac illis temporibus prope inaudito exemplo, in homine, qui Lambertacciorum partes aliquando secutus foret. Missus est autem anno MCCCI. Legatus ad Bonifacium VIII. Pontificem, & ad Carolum Valesium, Philippi Galliarum Regis fratrem, qui tunc erat in Italia, Flaminiæ Rector ab eodem Pontifice constitutus. (a) Anno MCCCIII. negotium ei datum est a Magistratibus, ut una cum aliquot aliis viris prudentibus discuteret singula decreta, quæ in consilio Populi Bononiensis per illud tempus edita fuerant: qua de causa diebus octo apud Fratres Prædicatores inclusus cum sodalibus se continuit. (b) Anno dein MCCCIV. cum Forolivienses a nostris auxilia petiissent in bello, quod contra se parari ab hostibus videbant; ejus rei deliberatio multis sapientibus viris commissa est, in quibus erat Albertinus Carrarius. (c)

IV. Uxorem habuit Magdalenam Lambertacciam, Azonis Lambertaccii Bononiensis Ecclesiæ Canonici, & clari Decretorum doctoris sororem. (d) Vixit autem usque ad annum MCCCVI., quo testamentum condidisse dicitur; (e) nec multo post humanis rebus exemptus est. (f) Nulla ejus scripta memorantur; nec sepulcri ullum superest vestigium, quod magno sumptu erigendum curaverat Hughettus ejus filius, subnixum duobus columnarum ordinibus, non secus ac Rolandini Passagerii, quod adhuc extat, sane magnificum, & magno Principe dignum. Id operis faciundum suscepit Joannes Viviani, arbitratu Guilielmi, & Gherardini architectorum, pretio cccxl. libr. bonon., excepta impensa ferri, & plumbi. Habemus planissimam ejus sepulcri descriptionem in tabulis locationis ejus operis, quæ scriptæ sunt VI. Kal. Aprilis MCCCVI., quo anno Albertinum obiisse diximus. Sed tam præclarum monumentum, quod nusquam apparet, prorsus credibile est, nullo unquam tempore positum fuisse. Nam per eosdem dies, quibus id opus construendum redimebatur, tumultuatum est in civitate, multique nobiles viri, ac cives dignitate præstantes e patria ejecti; quo in numero fuit Hughettus Carrarius, Albertini filius, (g) anno demum MCCCXXVIII cum aliis exulibus, Bertrandi Cardinalis, opera reductus: quem & in exilio calamitas, & post reditum faciendæ rei familiaris sollicitudo a paterni sepulcri cura avertere potuerunt. Sed de Hughetto, qui legum doctor fuit, (h) inter professores sæculi XIV. accuratius agendum erit.

GAL-

(a) *Alidos. Dott. Bolognesi pag. 4. ex actis publicis Civitatis.*

(b) Cum dn. Albertinus Hughetti doctor legum steterit in servitio Populi Bonon. inclusus una cum aliis sapientibus in domo fratrum Predicatorum de mandato dñi capitanei antianorum & consulum pro examinandis provisionibus a die secundo presentis mensis ad diem Jovis decimum ejusdem mensis *petitur in consilio Populi Bonon. ut in quadam causa, quam defendebat Albertinus, ea mora clienti suo non obsit; quod ultro concessum est. Ex lib. Reform. anni MCCCIII. ad diem XVII. Octob.*

(c) *Ghirardac. lib. XIV. p. 463.*

(d) Dña Magdalena uxor dn. Albertini Ughutti I. doct. dña Maria uxor dn. Joannis de Grognolinis. Dña Philippa uxor dñi Nicolai de Lolo sorores qu. Mag. Azonis de Lambertatiis &c. *Ex Memor. Forzani Corzolæ ad diem 20. Jan. MCCXCVII.*

(e) *Alidos. loc. cit.*

(f) *Kalendis Febr. ejus anni Albertinus vivebat, die XXVI. Aprilis jam obierat; eo enim die Hughettus filius ejus sepulcrum construendum locavit. Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *Ex tabulis bannit. & confinat. anno MCCCVI. & sequ.*

(h) MCCCXXI. die XX. Novembris. Benvenutus qu. Rolandini procurator dñi Ugipti legum doctoris filii olim dñi Albertini de Carrariis &c. *Ex Memor. Guilielmi Bernardini Grassi.*

LXXVI.

GALVANUS DE ALLEGRALCORE.

QUod nunc Crevalcore appellamus, notiſſimum agri Bononienſis oppidulum, Abbati Nonantulano in ſpiritualibus ſubjectum, olim lætiori nomine Allegralcore dixerunt. Ex eo juris profeſſorem habuit Academia noſtra medio circiter ſæculo XIII. Galvanum Jacobini filium. (a) Hic anno MCCLI. nondum doctor creatus, inter judices merebatur; & eo anno cum aliquot aliis Juriſperitis a Communi Bononienſium delectus eſt, ut legendis probandiſque notariis publicis adeſſet. (b) Ipſe autem poſt annos XIV., anno ſcilicet MCCLXV. in eumdem notariorum ordinem cooptari voluit. (c) In foro cauſarum patronus non ignobilis fuit; & anno MCCLXVII. ab Thoma Forocornelienſi Epiſcopo advocatus ejus Eccleſiæ conſtitutus eſt. (d) Anno MCCLXX. interfuit tranſactioni, quæ inita eſt inter Archiepiſcopum Ravennatem, & Marchionem Eſtenſem, Ferrarienſium Principem, eique negotio perficiendo credibile eſt Galvanum incubuiſſe. (e) Eo ipſo anno doctor legum creatus eſt, (f) extremo vitæ ſuæ tempore: conſtat enim, VII. Id. Novembris ejus anni vivendi finem feciſſe, eo ipſo die, quo infirmus teſtamentum condiderat. (g) Id habemus ex Necrologio S. Salvatoris, in quo ad eum diem Galvani obitus cum laude notatur. (h)

II. Doctorem hunc non plane ignoravit Alidoſius; qui ejus ſcripta quædam manu exarata reperiri narrat. Accuratior videri poſſet Orlandius; qui ab illo ſcriptum ait librum *de Differentiis legum & canonum*, quem typis editum habemus inter Tractatus univerſi juris. (i) Sed Galvanus ille Bononienſis, qui hunc librum ſcripſit, alter eſt a noſtro profeſſore legum, ac multo ſerius floruit, juris Pontificii doctor non incelebris; de quo agendum erit inter profeſſores canonum, qui ſæculo XIV. vixerunt. Atque ad hunc pertinere arbitror ea ſcripta, quæ ab Alidoſio tribuuntur Galvano de Allegralcore.

LXXVII.

GUILIELMUS URSIUS.

JUſtiniani Inſtitutiones, & reliquos legum libros, qui extraordinarii dicebantur, legum doctores plerumque in ſcholis noſtris interpretari non ſolebant. Erat hæc lectio permiſſa ſcholaribus, qui ad doctoris honores contendebant; ac multi etiam Juriſprudentiæ profeſſores in imis ſubſelliis ita perpetuo hærebant, ut numquam ad altiora conſcenderent, magiſtri tantum, minime vero doctores appellati. Fortaſſe ex horum numero fuit Guilielmus Urſius. Hic certe exeunte anno MCCLXIX. Authenticorum librum in ſcholis noſtris interpretari aggreſſus eſt, nondum doctoris titulo inſignitus. Sed reticenda non eſt induſtria, qua uſus eſt ad auditores aucupandos: quibuſdam enim Hiſpanis ſcholaribus argenti haud modicam ſummam mutuo dedit ea conditio-

(a) *Dn. Galvanus dn. Jacobini de Allegralcore filius paſſim dicitur in tabulis, quæ de eo extant. Vid. quæ infra adnotantur.*

(b) *Ex Matric. Notariorum in archivo Com. Bonon.*

(c) *Ibidem.*

(d) An. MCCLXVII. Dn. Lambertus Danielis notar. procurator ven. pat. dn. Thome Epiſcopi Ymolen. . . . dixit ſe promiſiſſe dn. Galvano filio qnd. dn. Jacobini de Allegralcore xxv. lib. bonon. ad tres menſes pro ſalario ſui patrocinii &c. Ex *Mem. Com. Bon.*

(e) *Vid. in Append. ejus tranſactionis tabulas.*

(f) *Anno MCCLXX. die VIII. Mart. non aliter, quam juriſperitus appellatur in Memor. Com. Bon. Et die XI. Sept. doctoris titulo inſignitus reperitur in iiſdem Com. Bonon. Memorialibus, quæ Cl. Montius indicavit.*

(g) *An. MCCLXX. die VII. Nov. ex gravi morbo decumbens teſtamentum fecit, quod indicatur in Mem. Com. Bon. ad eum diem.*

(h) *Vid. excerpta hujus Necrologii in Append. n. X.*

(i) To. I. *p.* 190.

ditione, ut ad ejus lectiones fingulis diebus accederent. (a) Non abfimilem contractum iniit Jacobus Ignanus nondum doctor anno MCCLXXXVI.; (b) quod perinde erat, ac fi auditores dato pretio conducerentur a profefforibus, ut eorum numero & frequentia famæ quæftum facerent. Sed Jacobus Ignanus, doctor poftea creatus, infequenti fæculo floruit. De Guilielmo Urfio nulla deinceps memoria occurrit; nec conftat, quamdiu in fcholis noftris egerit, & utrum doctoris infignia fit adeptus.

LXXVIII.

FRIDERICUS DE SCALIS.

Pertinet ad hanc ætatem Fridericus de Scalis, five de Scala; utroque enim modo ejus cognomen enunciatum reperio. Patria Bononienfis fuit, Gerardi de Scala filius. Docuit annis multis in Academia noftra, magno plaufu, & opinione non vulgaris doctrinæ, quam ejus fcripta, non illaudata pofterioris ævi doctoribus, teftatam reliquerunt. Itaque miror, a Pancirolo prætermiffum profefforem ætate fua in primis celebrem. Sed Panciroli negligentiam fupplevit diligentiffimus Diplovataccius, (c) qui & ejus fcripta commemorat, & plures primi fubfellii doctores affert, qui Fridericum cum laude appellant, Angelum (d) nempe, Albericum de Rofate, (e) Joannem Andreæ, (f) &, qui ceteris præmittendus eft, Bartholum, qui eum vocat magnum doctorem antiquum Bononienfem. (g)

II. Hic primum in notariorum, (h) mox in judicum ordinem adlectus eft. Erat inter judices anno MCCLVIII., (i) nec ante ann. MCCLXIX. doctorem creatum fuiffe conftat. (k) Ex quo apparet, diu jus civile profeffum, antequam doctoris honores confecutus fit. Anno MCCLXXV. VII. Id. Jan. a patre emancipatus eft. (l) Lambertaccios fecutus, haud prorfus immunis effe potuit ab omni calamitate, cum illi a civitate ejecti funt. Sed mitiffima ejus pœna fuit; ut facile conjici poffit, damnatam in eo potius factionem, quam facta & hominis ingenium. Igitur in prima expulfione Lambertacciorum conjectus eft inter exules, qui dicebantur *Guarnatæ exterioris*. Hi, quamquam civitatem ingredi non poffent, tamen fuò ipfis fere mœnibus cubabant; Sapina enim & Rheno, duobus amnibus, qui non magno intervallo a civitate præterfluunt, eorum exilium terminabatur. (m) Sed novis turbis exortis, cum Lambertaccii iterum profcripti fint, & feveriora edicta in eos propofita; Fridericus fex paffuum millibus ultra Rhenum relegatus. (n) Verum anno MCCLXXXIII. III. Non. Mar-

(a) An. MCCLXX. die XIV. intr. Octobr. Dn. Dominicus Martii & dn. Joannes... Hifpani fcholares Bonon. promiferunt dn. Guilielmo de Urfis audire illum in fchola in hora repetitionis in libro Authenticorum fingulis diebus & horis quibus legitur ille liber pro eo quod dictus dn. Guilielmus eis mutuavit xxx. lib. bonon. quas ei reftituere promiferunt finito & completo dicto libro vel ante fi ftudium turbaretur in civitate Bonon. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(b) *Ex Mem. Com. Bon. ejus anni. Sed de hoc, & de Jacobo Ignano alibi dicemus.*

(c) Federicus de Scalis de Bononia, qui pulchra fcripfit in jure civili. Extant plures ejus quæftiones, & pulchrum opus confiliorum. Allegatur ab Ang. *in l. 1. §. pueritiam. ff. de poftulando &c. Diplovat. in Feder. de Scal.*

(d) *Ang. loc. cit.*

(e) *Alberic. de Rofa. in 4. P. Statut. qu. 13.*

(f) *Jo. Andr. in addit. Spec. tit. de accufatore §. 1. v. fed pone. & tit. de arbitr. §. 1. v. arbitrator.*

(g) *Bart. in l. fi quis fub condit. ff. de teftam. tutel., & in auth. matri & aviæ. C. quando mulier tutel. offi. fungi pof.*

(h) *Ex Matric. Notar. in archiv. Bonon. ad an. MCCL.*

(i) *Ex Statut. Civit. eo anno editis.*

(k) An. MCCLXVIII. dñus Federicus dn. Gerardi de Scala judex. *Ita dicitur in quodam inftrumento ceffionis. Ex Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

An. MCCLXIX. arbiter electus in lite duorum fcholarium, doctor legum dicitur. Ibid.

(l) An. MCCLXXV. die VII. Jan. Dñus Gerardus de Scala qu. dñi Bartoli emancipavit dñum Federicum legum doctorem fuum filium dans ei in premium emancipationis omnes libros legales &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(m) *Ex lib. Confin. fcript. an. MCCLXXVII.*

(n) *Ex lib. Confin. fcript. an. MCCLXXXII.*

Martii honorificentissimo Populi Bononiensis decreto in patriam revocatus est, & habitus deinceps uti Jeremiensis. (a)

III. Anno MCCLXXXV. testamentum infirmus condidit, quo hæredes instituit tres sorores suas; ex quo apparet, liberis caruisse. (b) Sed annis aliquot post testamentum conditum vixit; nec a scholæ muneribus cessavit. (c) Obiit autem circa annum MCCLXXXIX. (d) cum, priore testamento irritato, Fr. Prædicatores, & Minores æquis partibus hæredes instituisset. (e) Uxorem duxit Ulianam Blanci Pedonis filiam, (f) deinde Beatricem de Malavoltis; atque hæc illi superstes fuit. (g) Incertum est, num prolem susceperit. Sed certe sine liberis decessit, ejusque familia in eo prorsus defecisse videtur. Ita conjicit Cl. Montius, a quo plura accepi ad hujus professoris memoriam illustrandam. Multas quæstiones scripsit, (h) & consiliorum volumen, laudata quidem ab antiquis scriptoribus, sed nunc vulgo ignota, quia numquam typis impressa. Sepultus videtur apud Fratres Prædicatores, vel Minores, quos hæredes instituit; sed nullum ejus sepulcri vestigium superest.

LXXIX.

LAMBERTINUS DE RAMPONIBUS.

RAmponum familia clara & vetus diu Bononiæ floruit; nec egebat dubiis laudibus, quibus a Ghirardaccio ornata est. Nam Thomas ille Rampo, quem tradit an. MCCXCI. ad bellum sacrum in Asiam profectum cum aliis multis Bononiensibus, qui in extrema Ptolemaidis obsidione fortiter pugnantes occubuere, nullius probabilis monumenti fide nititur. (i) Sed familiare est antiquioribus historicis nobilium familiarum stemmata augere nominibus hominum, qui numquam fuerunt.

II. Floruit in hac familia medio circiter sæculo XIII. Lambertinus Rolandi filius, quem Ghirardaccius anno MCCLXIX. legum doctorem obiisse narrat. (k) Sed est utrumque falsum: nam neque Lambertinus usque ad annum MCCLXIX. pervenit; (l) & fuit ille quidem vir sapiens, summæque inter cives auctoritatis, & existimationis; legum vero doctor plane non fuit. (m) Haud miror tamen a Ghirardaccio doctorem appellatum: nam vetus Chronici Bononiensis auctor, inter rerum Italicarum Scriptores a Muratorio editus, eodem impegit. (n) Etenim, cum anno MCCLVIII. magnæ cædes fuissent inter Carbonenses & Galluccios, interque Lambertinos & Scannabicchios, potentissimas civitatis familias, Lambertinum Ramponem legum doctorem inducias trium men-

(a) *Ex lib. Reform. H. in archivo pub.*

(b) An. MCCLXXXV. die II. Octob. Dn. Federicus qnd. dn. Gerardi de Scala ll. doctor infirmus fecit suum testamentum & dn. Carissimam Bangittam & Jacobinam suas sorores heredes instituit. Actum in domo dn. Francisci qnd. Accursii ll. doct. in capella S. Thecle in qua nunc habitat dictus testator. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(c) An. MCCLXXXVIII. X. Jan. Dn. Smeraldus de Gulvo scholaris Bonon. promisit dare dn. Federico de Scalis legum doct. xxiv. lib. & x. solid. bonon. ad suam voluntatem pro expensis studii.... tradens libros aliquot loco pignoris. *Ibid. Eodem anno die VIII. Decembr. mutuo dat scholaribus suis. Ibid.*

(d) *Anno MCCLXXXVIII. exeunte adhuc vivebat, ex modo adnotatis. Anno autem MCCXC. Januario mense in Memor. Com. Bonon. reperimus Beatricem ejus viduam. Videtur igitur obiisse anno MCCLXXXIX.*

(e) *Ex Mem. Com. Bonon. Jacobi de Argele pag.* 54.

(f) *Uliana filia Blanci de Burgo novo prima ejus uxor. Ejus mentio in Mem. Com. Bon. ad diem VIII. Jan. MCCLXXV.*

(g) *Ex supra adnotatis.*

(h) Per multorum scripta conquassatur hæc glossa. Et incipiam a Federico de Scalis ll. doct. a quo prius de hoc audivi in quæstione, quam disputavit de bannito. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. tit. de ess. acti. sub fin. Vide & supra adnotata ex Diplovat.*

(i) *Ghirardac. lib. IX. pag.* 294.

(k) *Id. lib. VII. pag.* 215.

(l) *In vivis jam esse desierat die XIII. Jan. MCCLXVIII. ex Memor. Com. Bon. ubi ad eam diem nominatur* Dñus Thomaxinus qu. dn. Rambertini Ramponis.

(m) *Numquam in antiquis tabulis doctor, aut jurisperitus appellatur, ut observat Cl. Mont.*

(n) *Rer. Ital. Script. To. XVIII. col.* 269.

mensium inter eas constituisse, narrat, ut pax inde diuturnior conciliari posset. Atque hic est Lambertinus ille, cui anno MCCLXV., cum alii motus in civitate jam nimis potenti suborti essent, quasi quædam imminentis incendii scintillæ, negotium datum est, ut cum Loderingo de Andalo, & Catelano Guidonis Ostiæ turbatum civitatis statum componeret: quod naviter ab iis curatum est, Asinelliis & Basacomatribus, qui magnis odiis inter se decertabant, ad concordiam reductis. Filium reliquit non multis annis superstitem Thomasinum, (a) singulari virtute civem, neque a Jurisprudentiæ studiis alienum, (b) quem vetusta civitatis acta sæpe commemorant. Extat etiamnum ad D. Francisci ingens lapis, vestibuli parieti infixus, olim frons ejus sepulcri, cum hac brevi inscriptione:

✠ ANNO DNI . M.CC.LXXV . VII . DIE EXEVNTE OTOBRI ✠
✠ HOC EST ⁝S̄.⁝ DNI THOMASINI RAMPONIS. ✠

III. Thomasini hujus filius, Lambertini superioris nepos, alter Lambertinus fuit (c) legum doctor præclarus, qui decurrente eodem sæculo vixit, & initium attigit sæculi XIV. Sed cum exigua ejus vitæ particula extra XIII. sæculi limites transgressa sit, eum propterea cum aliis, qui eodem tempore vixerunt, inter professores sæculi XIII. recensendum existimavi. Hic ad legum studia ab avo, & patre destinatus, ita in iis profecit, ut inter Academiæ professores mature adlectus fuerit, an. MCCLXIX. legum doctor creatus. (d) Exortis autem paulo post bellis civilibus, cum Ramponum familia inter Jeremienses censeretur, adeo minuta non est Lambertini dignitas in ea patriæ calamitate, ut potius ancta videatur. Docuit jus civile annis multis magno exterorum concursu, præsertim Gallorum, & Hispanorum, (e) ut nihil de Italis dicam, ex quibus non est reticendus Cinus Pistoriensis, cui etiam legum tirocinium ponenti JCtorum stemmata tradidisse dicitur. (f) Causas etiam in foro egit, (g) non solum privatorum hominum, sed Populi etiam Bononiensis advocatus publice adlectus. (h) Itaque & ab Alberto Gandino, qui eum in perdifficili quæstione consultum scribit, (i) & a Joanne Andreæ, qui eum Bononiæ docentem juvenis senem viderat, summis laudibus celebratur; & Bartholus Saxoferratensis tractatum de consiliis habendis, a Lambertino scriptum, non indignum censuit, in quo supplendo & augendo suam operam collocaret. (k)

IV. Sed egregium hunc doctorem ab Academiæ muneribus non semel abduxerunt publica negotia. Longum esset singulas, quas obivit, legationes enarrare, & quam assiduam Reipublicæ operam impenderit. De his multa sunt in Historiarum Bononiensium libris Cherubini Ghirardaccii, qui eum anno MCCLXXX. cum Alberto Odofredo, aliisque primariis civibus inter Sapientes recenset, idest IX. Consules, qui, absente prætore, extraordinaria potestate Rempublicam gubernabant. (l) Miror tamen, scriptorem hunc, copiosum magis, quam sobrium, nihil ad annum MCCLXXXIV. retulisse de iis, quæ actitata sunt a nostris Bono-

(a) MCCLXXII. IX. ex. Jul. Dña Aichina filia qu. dñi Albrici ux. qu. dñi Lambertini dñi Rolandi confitetur sibi satisfactum de dote a dño Thomaxino filio qu. dñi Lambertini. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(b) Dn. Thomaxinus dñi Lambertini Ramponi Judex. *Ex Memor. Com. Bonon. an. MCCLXV.*

(c) Dñus Lambertinus Rampone filius qu. dni Thomasini dñi Lambertini Rolandi *appellatur in Memor. anni MCCLXXVI.* Rambertinus *nonnumquam dicitur in antiquis chartis, uti pariter illius avus; sed uterque minus recte.*

(d) *Vid. infra in Bonromæo de Duliolo.*

(e) *Id apparet ex plurimis contractuum tabulis, quos cum iis scholaribus inivit. Sunt in Memor. Com. Bonon.*

(f) Doctor meus dn. Lambertinus Ramponen. de Bononia, sub quo militare volui. *Cin. in l. ult. C. de usufruct.*

(g) *An. MCCXCV. cum Lambertinus Bononiensium Legatus missus esset ad conventum, qui apud Forum Cornelii habebatur, Populi Bononiensis decreto cautum est, ne in caussis, quas ipse in foro agebat, procedi posset, quoad rediisset. Ex lib. Reform. ejus anni ad diem XXII. Aprilis.*

(h) Dn. Lambertinus ambaxiator & advocatus Communis Bonon. *Ita in actis pub.*

(i) Et super hoc consuluit dn. Lamber. de Ramp. &c. *Albertus de Gandin. de malefic. rubr. utrum turtura dandu sit reo. defenso.*

(k) *Diplovat. de quo infra.*

(l) *Ghirard. lib. VIII. pag. 231. Vid. supra in Alberto Odofredo.*

nonienſibus, ut Medicinæ caſtrum retinerent, quod ante occupaverant. Sæpius ea de re deliberatum eſt in civitatis Conſilio; ac nihil in eo negotio actum non ex doctorum ſententia. Lambertinus ad Flaminiæ Legatum, qui modis omnibus compellere nitebatur Bononienſes, ut de ejus caſtri poſſeſſione decederent, ex auctoritate Conſilii miſſus eſt, ut antiqua jura Populi Bononienſis in caſtrum illud exponeret, ac defenderet. (a)

V. Sed & pacandis civium animis, avi ſui exemplum ſecutus, egregiam operam præſtitit Lambertinus. Anno MCCLXXXI. cum Vicario Prætoris, Præfecto Populi, ac Nicolao Tebaldo Comites de Panico, & alios civitatis proceres, inveterato odio inter ſe diſſidentes, conciliavit: (b) quadriennio poſt Magiſtratibus auctor ex primis fuit, ut multi ex Lambertacciis, qui calamitatem modeſte tulerant, neque uſquam ſe commoverant, in patriam revocarentur. (c) Anno etiam MCCLXXXVIII. Regienſes eum una cum aliis Juriſperitis accivere, ut controverſias exulum cum civibus dirimeret, ſtabilemque in ea civitate concordiam firmaret. (d)

VI. Neque illud reticendum, quod anno MCCXCIII. inter VIII. Viros bello præfectos adlectus eſt, qui cum Antianis & Conſulibus Populi Bononienſis plures tulerunt leges, quas habemus in codice legum noſtrarum ad annum MCCLXXXVII. edito, ad calcem adjectas. Anno inſequenti, cum, ad tollenda diſſenſionum ſemina, quæ ſæpius oriebantur inter Ubaldinos, potentiſſimam olim familiam, & Commune Bononienſium, ob caſtrum Caprenum, quod in Bononienſium finibus Ubaldini poſſidebant, Populus Bononienſis caſtrum illud ab Ubaldinis emiſſet; quatuor ſapientes viri delecti ſunt, quorum auctoritate contractus ille probandus eſſet. Horum autem princeps fuit Lambertinus de Ramponibus. (e) Biennio poſt Populus Bononienſis VIII. Viros iterum delegit, qui Magiſtratibus ordinariis præſto eſſent ad rempublicam adminiſtrandam per illud tempus, quo bellum difficile agitabatur cum Ferrarienſium Principe. Cum autem eo anno exeunte novi Sapientes, ſic enim VIII. Viros illos appellabant, creati eſſent, Magiſtratuum, & eorumdem Sapientum decreto, immunitas conceſſa eſt Lambertino Ramponi, ne ire deberet ad exercitum, qui tunc erat ad caſtrum Bazanum; & deinceps in perpetuum excuſatio a militia conceſſa eſt ob hanc cauſam, ut Magiſtratus urbani commode uti poſſent ejus conſilio in republica, cum bellum eſſet, adminiſtranda. Cum autem inſequenti anno Populus Bononienſis item ſciverit, immunitatem a militia tribuendam doctoribus, qui eo tempore in ſcholis docebant, nominatim exceptum voluerunt Lambertinum Ramponem, & Ubaldinum Malavoltam, quamvis non docerent. (f) Ex quo apparet, Lambertinum jam tum a docendo ceſſaſſe, ac totum ſe reipublicæ dediſſe.

VII. Extremis vitæ ſuæ annis aſſedit Quæſitoribus hæreticæ pravitatis in judiciis exercendis, cum aliquot aliis canonum, & legum profeſſoribus, ac Theologis. (g) Obiit autem anno MCCCIV. XV. Kal. Jun. (h) Nec dubito, quin ſepulcrum ei magnificum, pro ſplendore gentis ſuæ, & ejus meritis, poſitum ſit apud Fratres Minores, ubi tumulatus eſſe dicitur: niſi forte paterno monumento illatus eſt, cujus adhuc veſtigia manere oſtendimus. Proprii certe illius ſepulcri nulla memoria ſupereſt, ut & aliorum plurium ex clarioribus Academiæ noſtræ profeſſoribus. Funus ei curatum eſt maxime ſumptuoſum & ſplendidum. Quamquam enim non multo ante, vel primum, lata, vel reſtituta ſit lex ſumptuaria, quæ modum funeribus imponebat; tamen viſum eſt Conſi-

(a) *Ex lib. Reform. ejus anni. Sed anno etiam MCCLXXXVII. cum Alberto Odofredo, aliiſque Juriſprudentibus, ex gravi cauſa, Regium Lepidi legatus eſt; & anno MCCXCV. ad conventum, quem apud Forum Cornelii habuerunt populi, & proceres Flaminiæ provinciæ. Ex actis publ., & Ghirardac.*

(b) *Ex Memor. Com. Bon. illius anni.*

(c) *Ghirardac. lib. VIII. pag. 267.*

(d) *Ex lib. Reformat. H.*

(e) *Ex Memor. Com. Bon. an. MCCXCIV. ad diem XXVIII. Jul. & I. Sept.*

(f) *Ex lib. Reform. in archivo publ. Vid. Append. in monum. ann. MCCXCVIII.*

(g) *Annis nimirum MCCIC. & MCCCIII. Vid. Append. n. XVI.*

(h) *Ghirardac. loc. cit. p. 461.*

Confilio civitatis, hanc legem Lambertini filiis impedimento effe non debere, quo minus patris optimi, & civis fpectatiffimi exequias quam fplendidiffime curarent. (a)

VIII. Hunc primum ex noftris profefforibus militem fimul, ac legum doctorem appellatum effe comperimus; (b) etfi de aliis ante ipfum vix dubitari poteft, quin utrumque decus quæfiverint, fi qui præfertim ad clariorum Italiæ civitatum præturas vocati funt. Obtigerat Lambertino peramplum patrimonium, (c) quod ipfe auxit magnopere cum fcholarium collationibus, quæ tunc profefforibus ftipendii loco erant, tum caufarum patrociniis, quæ plurimæ, & graviffimæ ad eum delatæ funt. Uxorem habuit Adelafiam de Prendipartibus, quam vivo adhuc Lambertino avó duxerat: (d) ex ea filios fufcepit duos, Comitem, & Thomam, utrumque militari cingulo, alterum etiam legum profeffione illuftrem. Et Comes quidem anno MCCXCVI., poft præturam cujus nefcio civitatis optime geftam, equeftri, five, ut tum ajebant, militari dignitate otnatus, decreto Populi Bononienfis in militum album relatus eft, quibus ftipendium de publico perfolvebatur, quod eorum opera in bello civitas uteretur: (e) is deinde anno MCCXCVIII. Placentiæ prætor fuit; (f) neque multo poft florentiffima ætate ante Lambertinum patrem deceffit. Eius filii ex dimidia Lambertini avi hæredes fuerunt; (g) ex dimidia Thomas eorum patruus legum doctor, de quo dicendum. Fuerunt etiam Lambertino filiæ aliquot, quæ omnes in ampliffimas familias ab eo locatæ funt. (h)

LAMBERTINI SCRIPTA.

Scripfit Lambertinus in libros Digeftorum, & Codicis, gloffas, opinor, more veterum doctorum; qui nondum tunc omnino obfoleverat. Sed hæc Lambertini fcripta mature admodum ex ftudioforum manibus elapfa videntur. Diplovataccius eorum exemplaria rara ætate fua fuiffe dicit; nec ea fortaffe umquam vidit, ac tantum ex fama cognovit. Quæftiones etiam, five difputationes plures reliquit, quæ erant maxime ad guftum eorum temporum. Eas impenfe laudarunt antiqui doctores, ut fupra dictum eft. Tractatum denique edidit de confiliis habendis, cui fecundas curas adjecit Bartholus. (i) Hæc ex Diplovataccio.

RU-

(a) *Ex lib. Reform. C. Vid. etiam Ghirardac. loc. cit.*

(b) Nobilis & fapiens Miles dñus Lambertinus de Ramponibus Legum Profeffor &c. *Ex Mem. Com. Bon. ad diem XXIII. Septemb. MCCXCVIII.*

(c) *Id apparet ex divifione bonorum, quam anno MCCLXXX. III. Kal. Octob. fecit cum Rolando, & Alberto fratribus. Ext. in Mem. Com. Bonon.*

(d) MCCLXXXIII. die XVIII. Augufti. Dñus Lambertinus Ramponus qu. dñi Thomafini legum doctor fuit confeffus habuiffe, & recepiffe trefcentas lib. bonon. quas olim dñus Rambertinus dñi Rolandi confeffus fuit habuiffe & recepiffe a dño Guidottino qu. dñi Comitis de Prendipartibus... in dotem dñe Adelaxie filie qu. dicti dñi Comitis & uxoris dicti dñi Lambertini *Ex Memor. Bellotti de Bellottis.*

(e) MCCXCVI. die XXVII. Febr. Item quid placet Confilio quod dñus Comes filius dñi Lambertini Ramponis L. D. qui miles eft & nuper venit de regimine ponatur in libro militum quarterii porte S. Petri. *Ex lib. Reform. A.*

(f) MCCXCVIII. die XXI. Maji: Dñus Jacobus qu. dn. Billioni ftipulatur & recipit vice & nomine dñi Comitis filii dñi Lambertini Ramponis Doctoris Legum electi noviter in Poteftatem & ad regimen Civit. Placentie &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *Ex teftamento Lambertini Ramponis:* filius Thomaxius heres pro dimidia & pro dimidia Bitinus Maghinardus Francifcus Borniolus & Comes filii olim Comitis. *Ex Mem. Com. Bon. ad diem XXIII. Jun. MCCCIV.*

Francifcum Ramponem Comitis filium eum effe putat Cl. Montius, qui anno MCCCXX. a Joanne XXII. Pontifice Epifcopus Cenetenfis creatus eft, & obiit anno MCCCXLIX. Vid. Ughel. Ital. Sacr. To. V.

(h) *Bartholomæa Lambertini Ramponis filia Roberto Lambertino nupfit: Bifia Petro Lambertino: Alebina Joanni Pepulo Romæi filio. Ex Memor. Com. Bonon.*

(i) *Extat inter Tractat. Univ. Jur. To. III.*

LXXX.

RUFINUS DE PRINCIPIBUS.

EX illuftri quondam, & viris opibufque potenti familia, quæ Principum, vulgo de Principibus, dicebatur, natus eft Rufinus Alberti filius, non obfcurus Academiæ noftræ profeffor, qui cum Accurfii, & Odofredi filiis, vergente XIII. fæculo, floruit. Anno MCCLXIX. doctoris infignia jam obtinuerat; (a) & infequenti anno cum Francifco Accurfio, Albertino Carrario, Friderico de Scalis, aliifque primariis legum doctoribus, contra Rogerium Ubaldinum Archidiaconum Bononienfem de jure adlegendi novos doctores acriter decertavit; (b) qua de re alio loco diximus. Sed quo tempore Rufinus in fcholis noftris maxime florere debuit, folum ei vertendum fuit. profcriptus eft enim tamquam perduellis cum omni familia fua, quæ inter civiles turbas Lambertacciis addictiffima fuerat. (c) Sed quamquam anno MCCLXXIX., pace inter Jeremienfes & Lambertaccios ftudio & opera Nicolai III. reftituta, Rufinus in patriam rediiffe videatur, (d) novis paulo poft exortis factionibus, & Lambertacciis iterum expulfis, Rufino quoque excedendum fuit; (e) qui perpetuo deinceps patria caruit, & extorris, incertum, quo loco ac tempore, obiit.

II. Narrat Ghirardaccius, Rufinum Faventiæ fuiffe anno MCCLXXXI., cum ea civitas inopinato Jeremienfium noftrorum incurfu oppreffa, & capta eft, Aitque, illum, cum in foro contra Jeremienfes dimicaret, in Guidottinum Prendipartem irruiffe, quem graviter vulneratum erat jam interfecturus. Sed præfto adfuit Albertus Caccianemicus ex Jeremienfium principibus, qui Rufinum ipfum, impacta in ejus caput ferrea clava, feminecem humi proftravit. Hæc narrat Ghirardaccius. (f) At Faventina clades non in eum annum, quem vulgo exiftimant, incidit, fed in proxime fuperiorem MCCLXXX; (g) & Rufinus, fi quidem in eo conflictu interfuit, incolumis certe evafit, quippe qui anno MCCLXXXII. adhuc in vivis erat, quo anno rurfum fcriptæ funt profcriptorum tabulæ: in his enim Rufini nomen legitur. (h) Neque vero mos fuit, ut nomina eorum, qui jam obierant, in novis profcriptorum tabulis, quas fieri contingebat, fcriberentur. Nec defunt indicia, quæ illum oftendant anno MCCLXXXV. nondum obiiffe. (i)

III. In bibliotheca Cervotti Accurfii, cuius catalogum in Appendice producimus, (k) fuere commentaria domini Rufini in tres libros Codicis, (l) fcilicet, in tres poftremos Codicis libros, qui feorfim haberi folebant a novem

E e prio-

(a) *An. MCCLXIX. die X. exeunt. Jan. Rufinus de Principibus ll. doctor arbiter delectus ad pacem componendam inter quafdam non ignobiles familias. Ex Mem. Com. Bon.*

(b) *Vid. Append. in monum. an. MCCLXX.*

(c) *Ex libris bannitor. an. MCCLXXVII.*

(d) *Anno MCCLXXX. die XVI. Febr. Dn. Rufinus de Principibus ll. doctor procuratorem eligit. Ex Memor. Com. Bonon.*

(e) *Rufinum in fecunda expulfione Lambertacciorum ejectum conftat ex libris, ut appellant, bannitorum. an. MCCLXXXII.*

(f) *Ghirardac. lib. VIII. p. 258.*

(g) *Anfaldinus Alberti Anfaldini Notarius, qui an. MCCLXXX. id muneris habebat, ut contractuum, & ultimarum voluntatum tabulas, quæ per dies fingulos conficiebantur, in Memoriale Communis tamquam in ephemeridem referret, Faventiæ cafum, rem a fuo propofito alienam, fed tamen maxime memorabilem, privatorum actis inferuit; notula adfcripta, quam vidit, nobifque communicavit Cl. Mont...* MCCLXXX. indictione octava die martis de nocte circa diem duodecimo intrante Novembri veniente die mercurii terciodecimo intrante Novembri. Pars Germienfium Civit. Bononie cepit per vim civitatem Faventie confentiente dño Tebaldello de Zambraxis & expulferunt partem Lambertatiorum que erat Faventie & tenebat civitatem Faventie & multi Lambertatii de Civitate Bononie fuerunt interfecti & capti & ducti in carceribus in civitate Bononie. *Ex Memor. Anfaldini Alberti Anfaldini ad diem XII. Novemb. MCCLXXX.*

(h) *Ex lib. bannitor. anno MCCLXXXII.*

(i) Juxta dn. Rophinum de Princlipibus. *Ita quafi vivus nominatur in quibufdam confiniis defignandis, in Mem. Com. Bon. an. MCCLXXXV. quamquam erant ejus bona fifco addicta; quæ biennio ante Turcius Rolandini a Communi Bononiæ conduxerat.*

(k) *Appeal. n. XV.*

(l) Lectura Domini Rufini fuper tribus libris Codicis.

prioribus libris, & in Volumen, quod appellabant, cum Institutionibus, Authenticis, & Usibus Feudorum redacti, in scholis extra ordinem legebantur. Hæc porro commentaria a Rufino de Principibus edita fuisse, pro certo habeo.

LXXXI.

BASACOMATER DE BASACOMATRIBUS.

Nobilis & potens diu viguit Bononiæ familia, cui vulgus hominum minime pudibundum, ut erant eorum temporum mores, Basacomatrum agnomen imposuit. Neque difficile est ejus agnominis originem intelligere. Ex ea familia natus est Basacomater, sive, ut dici solebat, Basacomatre Albertuccii filius, (a) legum doctor ætate sua clarissimus, vir magnæ auctoritatis in civitate, nec minoris famæ in scholis. Alidosius jam inde ab anno MCCLX. doctorum cœtui adscriptum narrat. (b) Verum id aliquanto serius accidisse arbitror; nec ante annum MCCLXVIII. hujus professoris memoria occurrit: (c) ac ne tum quidem doctoris ei titulus adscribitur: emancipatus dicitur a Bartholomæo avo, cum Albertuccius pater jam antea e vivis excessisset. Doctor anno MCCLXIX. appellatur: (d) ex eo anno ad annum MCCCIX., quo extremum diem obiit, creberrima est ejus mentio in antiquis nostris monumentis. Sæpe inter delectos viros locum habuit, quos Consilium Populi Bononiensis volebat præsto esse Magistratibus ordinariis in administranda Republica, quoties aut bellum, aut negotium aliquod paulo difficilius incidisset. Hos appellabant Sapientes. (e) Legationes quoque perhonorificas suscepit; (f) nec pacandis civium animis inutilem operam impendit. (g)

II. Uxorem duxerat anno MCCLXXI. Gislam Magarottam Scannabicci filiam, ex familia prædivite, in Lambertaccios propensissima. (h) Sed ipse nihilominus Jeremiensium partes cum omni sua gente acerrime propugnavit; (i) quo factum est, ut inter tot exilia, & proscriptiones civium, quæ in ejus ætatem inciderunt, non modo nullo in periculo fuerit, sed opibus etiam, & honoribus abundans summa cum dignitate vixerit. Fuit autem de Consulum numero, qui anno MCCLXXX. recedente prætore, ut alias ostendimus, desertis Reipublicæ gubernaculis sunt admoti. Cum Basacomatrum familia privatas simultates haberet cum Artenisiis, quorum pars erant qui nunc Beccatelli vocantur, ipse, tamquam gentis suæ princeps, pro se, ac suis omnibus arbitrium componendæ pacis Antonio de Fissiraga prætori Bononiensium detulit, indicta sibi, suisque ter mille librarum bonon. pœna, nisi ejus arbitrio & sententiæ stetissent. (k)

III. Præturam aliquot civitatum sibi delatam gessit Basacomater: ex quo intelligi potest, celebratam in eo fuisse laudem civilis prudentiæ pariter ac bellicæ virtutis. Tum enim prætores non modo juris dicundi officio, sed militari etiam

(a) An. MCCLXXXIII. Dn. Baxacomatre II. doct. dn. Bonacosa & dn. Bologninus ejus fratres filii qnd. dñi Albertuccii dñi Bartholomei &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(b) *Alidos. p.* 40.

(c) *Ex Mem. Com. Bon. ejus anni.*

(d) *Vide infra in Bonromæo de Duliolo. Extat etiam ejus, & Cervotti Accursii consilium ea anno scriptum; de qua vide in Cervot. Accurs.*

(e) *Ghirardac. ad an. MCCLXXXV. lib. VIII. p.* 267. *& an. MCCXCVI. p.* 337. *&c.*

(f) *Anno MCCLXXXIX. legatus ad Regienses cum quatuor equis ex publico datis. Ex lib. Reform. ejus anni. Etiam anno MCCII. legatus ad Lajubiet, ex Ghirardac. lib. XIII. p.* 444.

(g) *Anno MCCLXXXIII. arbiter electus est ad componenda dissidia, quæ inter Castellios, potentem & nobilem familiam, orta erant. Ex Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

(h) MCCLXXI. die VIII. intr. Majo. Dn. Baxacomater doct. legum filius qu. dñi Albertucii de Baxacomatribus & nepos dñi Bartholomei sui avi paterni emancipatus a dicto suo avo paterno... confitetur se recepisse in dotem a dño Scannabicco qu. dñi Naximpacis de Magarottis DCCC. lib. bonon. in dotem dñe Gisle ejus filie. *Ex Mem. Com. Bon.*

(i) *Bartholomæus Basacomatris avus in conflictu ad pontem S. Proculi pro Jeremiensibus pugnans interfectus est an. MCCLXXV. Contra Scannabiccus Magarottus ejus socer an. MCCLXXX. oppressa a Jeremiensibus Faventia, cum Lambertaceiis periit. An. Forol. ap. Mur. rer. it. Scr. To. XXII. col.* 138. *&* 132.

(k) *Ex lib. Reform. ejus anni.*

etiam imperio præficiebantur. Cremonensem præturam ex Kalend. Jan. anni MCCXCII. ad Kal. Jul. accepit: (a) Faventinam in reliquos menses eius anni administrare debebat. (b) Sed conspiratione Ghibellinorum facta, quos Maghinardus de Sosenana concitaverat, ante legitimum tempus se abdicare coactus est; & civitas illa, quæ in Populi Bononiensis fidem rursum se contulisse videbatur, ab ejus amicitia & societate penitus defecit. (c) Anno MCCXCVIII. syndici, ac procuratores Asculanæ civitatis, quorum arbitrio Vexillifer, sive justitiæ defensor, ex Lombardia deligendus erat, cum in Lombardia nominatim Bononiam censeri placuisset, Basacomatri id munus detulerunt. (d) Biennio etiam post Laudis Pompejæ præturam gessit: (e) neque an. MCCCII., annis jam gravis, a laboribus pro patria suscipiendis abhorrebat. (f)

IV. Scripsit Basacomater quæstiones, ut tunc doctores solebant, quæ sunt ab Alberico, aliisque laudatæ. (g) Anno MCCCVIII. V. Kal. Dec. testamentum condidit, (h) & insequenti anno decessit. (i) Tumulum habuisse dicitur apud Fratres Prædicatores cum hoc titulo, quem affert Alidosius:

Sepulc. nob. & discreti viri D. Basciacomadri quon. D. Bonifacii de Basciacomadribus leg. Doct. qui obiit anno Domini MCCCII. die....

Sed vel hic titulus ad Basacomatrem nostrum non pertinet, qui nec Bonifacii filius fuit, nec obiit anno MCCCII.; vel interpolatus est, & corruptus apud Alidosium.

LXXXII.

THOMASINUS GUIDONIS UBALDINI.

NOtus est in historia Bononiensi Thomasinus Guidonis filius, Ubaldini nepos, legum professor, magis ob civilis prudentiæ, quam ob doctrinæ famam; Thomasinus etiam Guidonis Bucchæ, cognomine suæ familiæ proprio, sed minus sæpe appellatus. (k) Ejus memoriam primum reperio ad annum MCCLXIX. (l) Ex plurimis, quæ de eo supersunt, monumentis vixisse constat cum magna dignitate inter primarios cives, non solum ante turbatam domesticis armis civitatem, sed etiam post; erat enim ex Jeremiensium parte.

 Ita-

(a) Ex *Mem. Com. Bon. ad diem XXVIII. Octob. MCCXCI.*

(b) *Electus initio a Faventinis in primos sex menses anni MCCXCII. ejus muneris obeundi potestatem a Populo Bononiensi sibi fieri curavit; neque enim aliter licebat (ex lib. Reform. F. ad diem XXIII. Augusti MCCXCI) Sed novo deinde pacto permutationem temporis factam esse, ex eo liquet, tum quod Cremonensibus in eosdem menses se obligavit, tum quod Faventina ejus prætura in Augustum mensem incidit. Vid. Annal. Foroliv. apud Murat. rer. Ital. Scrip. To. XXII.*

(c) An. MCCXCII. Dominus Basacomatre de Basacomatribus potestas civitatis Faventiæ pro Communi Bononiæ fuit expulsus.... & tunc Bononienses perdiderunt dominium civitatis Faventiæ. *Matth. de Griffon. in Memoriali histor. apud Murator. To. XVIII. rer. Ital. Script. col. 130. Perinde hic loquitur auctor, ac si antiqua sodera tum etiam maneret.*

(d) MCCXCVIII. die XXVI. Aprilis Syndici Civitatis Asculi..... habentes facultatem eligendi Confalonerium & defensorem justitie Asculi in provincia Lombardie includendo Civitatem Bononie in Lombardia.... elegerunt dñum Basacomatrem de Baxacomatribus..... incipiendo a die XXV. Maji per unum annum. Ex *Memor. Jo. Bendidei de Butrio.*

(e) *Ghirardac. lib. XIII. p. 415.*

(f) *Anno MCCCII. legationem ad aliquot Insubrum civitates suscepit. Ex Ghirard. loc. cit. pag. 444.*

(g) Ita etiam determinatum fuit Bononiæ in quæstione prædicta disputata per dñum Gui. Ac. seu dñum Basacomatrem. *Alber. l. consiliarios. C. de assessoribus.*

(h) *Ex Mem. Com. Bon. ad diem XXVIII. Novemb.*

(i) *Ibid. ad annum sequentem.*

(k) MCCLXX. die XV. ex. Majo. Dñus Thomaxinus dñi Guidonis Bucche leg. doct.

MCCCXXVII. die... Romeus qu. Zoenis sive Zengoli olim dñi Thomaxini Guidonis Boche legum doctoris. Guido ejus frater &c.

MCCCXXX. die VII. Octob. Romeus filius qu. dñi Zoenis qui dicebatur Zengolus olim dñi Thomaxini Guidonis Ubaldini legum doct. testamentum condidit.... Guidonem fratrem heredem instituit. *Ex Memor. Com. Bon.*

(l) *Ex Mem. Com. Bon. ad diem XI. Octob. MCCLXIX.*

Itaque & in Reipublicæ adminiſtratione aſſiduus fuit, (a) anno MCCLXXX. extraordinarii Conſulatus, de quo ſæpe jam diximus, particeps; nec defuit privatorum cauſis: eumque Canonici Bononienſis Eccleſiæ anno MCCLXXV. in ſuum advocatum, confectis ea de re publicis tabulis, adſcivere. (b) Anno MCCXCIV. adhuc in vivis erat; (c) qui ſi Octobri menſe eſt mortuus, ut lapis olim apud Fr. Prædicatores ejus ſepulcro appoſitus indicare videbatur, (d) non ultra annum MCCXCVI. ætatem protraxiſſe dicendus eſt. Anno enim MCCXCVII. Februario menſe haud dubie finem vivendi fecerat. (e) Quod vero narrat Ghirardaccius, eum anno MCCIC. Populi decreto in urbem revocatum ex Caſtro S. Petri, quo ſe cum ſua familia receperat ob civiles turbas, (f) id alio prorſus tempore accidiſſe oportuit. Neque vero per eos annos civiles motus ulli fuerunt; ſed grave externum bellum, quod in Flaminia magna ex parte geſtum eſt; ut ſi qui erant cives quietis ac ſecuritatis cupidi, ubivis potius, quam in Caſtro S. Petri, in ipſis Flaminiæ finibus poſito, eſſe maluiſſent. Militari dignitate ornatus fuerat Thomaſinus, ſi modo exempla, quæ ſuperſunt, antiquæ inſcriptionis, eo tempore deſcripta, quo mutila jam erat, ac vetuſtate exeſa, certi quidquam docere poſſunt. (g)

II. Filium inter cæteros reliquit Zoenem juriſperitum, non legum doctorem; qui tamen anno MCCCII. a ſcholaribus quibuſdam rogatus Codicem extra ordinem legit: cumque tum eſſet maleficiorum judex, ut propinquum ſuum in eo munere ſubſtituere poſſet, a Populo Bononienſi impetravit. (h) Ejus poſteritas diu floruit in noſtra civitate, Bucchii, ſeu Bocchii appellati. Ac ne nunc quidem ejus familiæ agnomen extinctum eſt; ſed in Palmeriam gentem transfuſum. Ex ipſa vero Bocchiorum agnatione celebratus eſt in primis ſæculo XVI. Achilles Julii filius, Eques & Comes Palatinus, vir græcis ac latinis literis egregie eruditus, multiſque ſcriptis in lucem editis clarus. Is an. MDXLVI. Academiam Bocchianam, Hermathenam quoque dictam, inſtituit, ædibus ſuis, quibus eam reciperet, ſplendidiſſime exſtructis. Erant autem ex Majorum ejus patrimonio, ibique olim habitaverat Thomaſinus legum doctor, qui patris illius tritavus fuit. (i)

(a) *Præſens fuit feriundo fœderi cum Marchianæ Epiſcop. Ex lib. Reform. Com. Bonon.*

Anno MCCLXXVIII. Viterbii fuit apud Pontificem cum aliis doctoribus. Vid. ſupra in Rolandino Romancio.

Anno MCCLXXIV. conſulitur de Caſtro Medicinæ, num eſſet retinendum, an Legato Pontificis cedendum. Ex lib. Reform. H.

(b) *Ex Mem. Com. Bon. illius anni.*

(c) *Adſcriptus erat eo anno Conſilio octingentorum. Ex tabulis in archivo Bonon.*

(d) *Vid. infra.*

(e) An. MCCXCVII. die ... Febr. Zoenes & Mattheus qu. dñi Thomaxini Guidonis Ubaldini legum doct. *Ex Memor. Rumioli de S. Georgio.*

(f) *Ghirardac. lib. XII. pag. 406.*

(g) *Thomaſini Epitaphium apud Alidoſium ſic legitur* = Sepulch. nob. & potentis militis Dom. Thomaſini Guidonis ..... Legum Doct. qui obiit ann. Dñi MCCC ..... die II. Octob. cujus anima requieſcat in pace. Amen.

Sed aliter eſt in Codice Inſcriptionum Bononienſium, quem ſervat Bibliotheca Scientiarum Inſtituti; quique noſtra memoria deſcriptus eſt, haud multo ante quam lapidem ipſum nova ædificia obruerent.

.... Nobilis & potentis Militis Domini Thomaſini Guidonis Johann. de Bocch .... anno etatis ſue .... idus Octubris.

(h) MCCCII. die XXIV. Octob. Cum Dñus Zohenes qu. dñi (Thomaſini) Guidonis Ubaldini legum doctoris electus fuerit judex officio maleficiorum novorum & ipſum officium exercuerit a Kal. Jul. uſque ad diem hodiernam & ipſe intendat & velit ad inſtantiam aliquorum ſcholarium eis Codicem legere in jure civili ab hodie in antea per totum annum preſentem. . quid placet . . . quod Dñus Johannes de Abellis judex & conſanguineus dñi Zohenis poſſit loco ipſius dictum officium exercere. *Ex lib. Reform. D.*

(i) *Thomaſini ſcilicet filius fuit Zoen, Zoenis Guido, Guidonis Romæus, Romæi Almericus, Almerici alter Romæus, Romæi Julius Achillis pater. Vid. Dolfi. Famil. Nob. Bonon. pag. 173. qui emendandus ex att. civis.*

LXXXIII.

BONROMÆUS DE DULIOLO.

IN veteri charta Canonicorum S. Salvatoris, ad annum MCCIV. ſcripta, *Zachariam de Duliolo judicem* nominatum reperio. Is pater Bonjacobi fuit, a quo genitus eſt Bonromæus de Duliolo legum doctor, qui Bononiæ floruit poſt medium ſæculum XIII., magnæ auctoritatis homo, & dignus, qui in meliora tempora incideret, aut in civilibus turbis feliciores partes ſequeretur. Hic anno MCCLXIX. doctorum cœtui adſcriptus videtur; ac fuit annus ille celebris ob neodoctores multos, quos eo primum anno antiquæ tabulæ Bononienſes exhibere incipiunt, Fridericum ſcilicet de Scalis, Rufinum de Principibus, Lambertinum Ramponem, Baſacomatrem de Baſacomatribus, & Thomaſinum Guidonis Ubaldini. Fuit autem hic mos aliquando in Academia noſtra, quemadmodum narrat Joannes Andreæ, (a) ut legum doctores vel nullum univerſi doctorem promoverent, vel ſinguli ſuum. Igitur anno MCCLXIX. accidiſſe cenſeo, ut plerique in ſuo quilibet doctore creando convenerint. (b)

II. Bonromæus ipſo anno MCCLXIX., quo primum doctoris titulo inſignitus videtur, arbiter delectus eſt cum duobus aliis legum doctoribus in controverſia, quæ erat inter Monachos S. Stephani, & Gozadinos, nobiliſſimam jam tum civitatis noſtræ gentem. (c) Biennio poſt cum Thomaſino Guidonis Ubaldini legum doctore, & duobus Fratribus Prædicatoribus, ſcribendis interfuit tabulis novi fœderis, quod cum Opizone Ateſtino, & Ferrarienſibus initum eſt: de quo Bononienſium fœdere cum Ferrarienſibus ſilent rerum Bononienſium ſcriptores. (d) Anno MCCLXXII. Populus Bononienſis, hinc Forolivienſium, inde Mutinenſium injuriis laceſſitus, utri civitati prius arma inferret, cum difficilis deliberatio eſſet ob diſſenſionem civium, quatuor legum doctores conſulti ſunt, in quibus fuit Bonromæus Duliolus, quem, cum Lambertaccios Ghibellinos ſequeretur, credibile eſt Forolivienſibus faviſſe.

III. Ei quoque cum Angelino Urſio arbitrium datum eſt ad pacem conciliandam inter duas illuſtres familias Principum, & Calamatonum, quæ magnis odiis jactabantur ob illatam a Principibus Jacobo Calamatoni mortem. Id autem optimo ſucceſſu perfectum eſt, firmatæque ex Bonromæi, & Angelini ſententia conditiones pacis; in quibus hæc primaria fuit, ut Rufini L. D. filia Gabrieli Calamatoni nuberet. (e) Hæc an. MCCLXXIII. geſta; quo anno Bonromæus, cum Thoma de Piperata, & Joanne Ungarello legum doctoribus, honoris ergo adſcitus interfuit, cum celebrata ſunt ſponſalia ab Andalo Petri de Andalo, pro Guilielmo filio ſuo, & a Magarotto de Magarottis pro Beatrice filia ſua, pacta bis mille librarum Bononienſium dote, quæ pro illis temporibus ſupra privati civis facultates eſſe videbatur. (f) Alidoſius Bonromæi legum doctoris nomen recitat, ac recte vixiſſe ait ad annum MCCLXXI.; ſed geſta, & caſus hujus nobiliſſimi doctoris ignoravit omnino. Fuit ille in eadem calamitate, in qua ceteri Lambertaccii; cum quibus civitate pulſus eſt anno

(a) Sic enim ſervare ſolebant doctores legum Bonon. circa conventandos, aut nullum promovent, aut quilibet promovet ſuum. *Jo. And. ad c. Dilectus. de præbend. & dignit.*

(b) *Nec vero caſu id eveniſſe putaverim, ut tres ex eo numero, Fridericus, Rufinus, & Bonromæus, Lambertaccii fuerint; tres vero, Lambertinus, Baſacomater, & Thomaſinus, Jeremienſes.*

(c) *Ex tabulis a Cl. Montio viſis in Mem. Com. Bonon.*

(d) *Extat fœdus, hoc Bononienſium cum Opizone & Ferrarienſibus in lib. Reform. Com. Bon. ad diem Kal. Sept. an. MCCLXXI. in urbiu. publ.*

(e) An. MCCLXXIII. die... in dn. Bonromeum de Dugliolo ll. doct. & dn. Angelinum de Urſis *compromiſerunt* Rufinus & Guido fratres de Principibus *cum ſuis* & Caſtellanus qu. dn. Benni de Gozadinis tutor Lucie filie qu. dn. Jacobi Simonis Gerardi Tetii de Calamatonibus *& alii ex eu familiu* de omnibus injuriis inimicitiis exceſſibus proceſſibus & ſpecialiter de morte dicti dn. Jacobi de Calamatonibus &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(f) *Ex Memor. Com. Bonon. die III. exeunt. Febr.*

no MCCLXXIV. (a) Num autem anno MCCLXXIX. in patriam redierit, cum pax leviter inter Jeremienses, & Lambertaccios coagmentata est, non liquet. Sed is certe cum Lambertacciis iterum proscriptus est, & una illius pater, qui an. MCCLXXXII. adhuc vivebat. (b) Ejus quoque bona publicata sunt (c), nec unquam ei reditus in patriam permissus est; ut facile conjici possit, illum inter Lambertacciorum principes esse habitum.

LXXXIV.

JOANNES UNGARELLUS.

GUILIELMUS CAZZITTUS. JACOBINUS PICCIGOTTUS.

Hos etiam doctores Academiæ nostræ eripuerunt Jeremiensium, & Lambertacciorum cruentæ factiones. Joannes Ungarellus ex familia natus est illis temporibus non ignota, patre Marchesino, quem Accursii filiorum petnecessarium fuisse constat, in eorum negotiis assiduum, Cervotti etiam, quo tempore ætate erat minor, curatorem. (d) Hujus igitur filium Joannem, Jurisprudentiæ studiis deditum, præceptore usum esse Francisco Accursio, posset quis non temere conjicere. Doctorem fuisse accepimus anno MCCLXXI., quo anno ab Azone Abbate S. Proculi delectus est, qui Monasterii sui causis defendendis forensem operam præstaret, octo medimnis tritici pro annua mercede constitutis. (e) Anno insequenti Octaviani Ubaldini Episcopi Vicarius jus dixit; (f) ut ex laicis juris civilis professoribus Arimundum de S. Petro ante illud tempus fecisse ostendimus. Sed ad præcipuos honores celeriter contendentem eadem, quæ ceteros Lambertaccios, partium fortuna perculit. Proscriptus est cum Marchesino patre; ejusque bona, ut emancipati, seorsum a paternis publicata. (g) At in altera Lambertacciorum expulsione proscriptus est iterum ejus pater; ipse a territorii finibus tantum abesse jussus. (h) Quæ ejus fortuna exulis fuerit, plane ignoratur; in patriam certe numquam rediisse videtur: neque de illo quidquam amplius memoratum reperio in eorum temporum monumentis.

II. In eodem infortunio fuit Guilielmus Cazzittus, Pauli filius. Gens erat, ex qua ortus est, mercaturæ addicta, neque ignobilis, neque obscura; ejusque pars cum Lambertacciis, pars cum Jeremiensibus sentiebat. Sed vix semel, aut iterum hujus doctoris mentio est in Memorialibus Communis Bononiensis ad annum MCCLXXII., & MCCLXXIII. (i) Exortis enim domesticis tumultibus, hic etiam cum ea familiæ suæ parte, quæ Lambertacciis favebat, e civitate expulsus est, (k) & exul obiit, incertum, quo loco & tempore.

III. Jacobinus Piccigottus sola fere calamitate notus est; vix enim alibi, quam in proscriptorum tabulis, doctor legum appellatus reperitur. Patrem habuit Amadorem ex lauta & splendida familia, quam argentariæ quæstus, in primis colly-

(a) *Ejus nomen in tabulis proscriptorum ita adnotatum est:* Dn. Bonromeus doctor legum fil. dn. Boniacobi de Duliolo.

(b) *Ex tabulis proscript. an. MCCLXXXII. scriptis.*

(c) D. Bonromeus doct. leg. habet unum casamentum in capella S. M. Castrobritonum. *Ita legitur in libro, qui inscribitur* Melioramentorum bonor. Bannitor.

(d) MCCLXV. die V. ex. Septemb. Dñus Cervottus qu. dñi Accursii legum doct. cum auctoritate dñi Marchisini de Ungarellis sui curatoris vendit &c. *Ex Mem. Com. Bonon., & alibi sæpius.*

(e) MCCLXXI. die X. intr. Decembr. Dompnus Azo Abbas S. Proculi promisit dño Johanni de Ungarellis doctori legum dare ei omni anno corbes VIII. frumenti pro patrocinio &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(f) MCCLXXII. Dñus Joannes fil. dñi Marchixini de Ungarellis legum. doct. Vicarius dñi Episcopi &c. *Ibid.*

(g) *Ex lib. bannit. script. an. MCCLXXVII. & ex lib. melioram. bon. bannit.*

(h) *Ex lib. bannit. & confin. script. anno MCCLXXXII.*

(i) MCCLXXIV. die V. intr. Febr. D. Cavazochus de Albergatis Syndicus & Procur. Fris Bonanni Prioris Conv. S. Dominici &c. donat dño Alberto Cazzitte omnia jura que habere poterat contra dñum Guilielmum de Cazzittis doct. legum filium dñi Pauli &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(k) *Ex lib. Confinat. script. an. MCCLXXVII.*

collybo a ſcholaribus exacto, locupletaverat. (a) Poſt non multo quam in doctorum cœtum cooptatus fuerat Jacobinus, (b) decertantibus inter ſe utriuſque factionis civibus, anno MCCLXXIV. adverſus Jeremienſes pro Lambertacciis acriter pugnavit: quibus depulſis, & ipſe tamquam hoſtilia in patriam animi convictus, duriorem proſcriptionis pœnam ſubiit; e civitate ejectus, boniſque omnibus exutus. (c) Quo ſe terrarum contulerit, & quouſque ætatem protraxerit, incertum eſt. Sed ejus domus a fundamentis convulſa, & in ruinis jacens, multis etiam poſt annis acerbiſſimi temporis memoriam triſti ſpectaculo refricabat. (d) Facile crediderim, hos doctores, a patria extorres, in aliis civitatibus, maxime in quibus Ghibellini Lambertacciis amici pollebant, jus civile docuiſſe.

LXXXV.

GUILIELMUS BRUNETTUS.

GUILIELMUS DE PREITIS.

GUilielmus Brunettus recenſetur ab Alidoſio inter doctores legum Bononienſes, qui his temporibus floruerunt. Huic addit Guilielmum de Preitis ejuſdem ætatis hominem. Sed ignotus eſt uterque in cenſu noſtrorum civium. Viderat, opinor, eorum nomina in eorum temporum tabulis; nec animadvertit, fuiſſe homines exteros ex iis, qui ad Academiam noſtram confluebant; propterea eos pro Bononienſibus habuit. Et de Guilielmo quidem Brunetto, ſive Brunetti filio, manifeſta res eſt, Gallum fuiſſe, patria Carcaſſonenſem. Id conſtat ex tabulis a Cl. Montio viſis; ex quibus etiam apparet, illum annos aliquot Bononiæ moram egiſſe inter ſcholares antequam doctor crearetur. (e) Alidoſius enim illum cum Guilielmo de Preitis reperiit inter doctores, qui Bononiæ vivebant circiter an. MCCLXXIV. At ex tabulis ante indicatis conſtat, illum anno MCCLXVI. Bononiæ egiſſe nondum doctoris inſignia conſecutum. Sed quoniam deinceps neutrius memoria ullibi occurrit, utrumque cenſeo, paulo poſt doctoris honores acceptos e ſcholis noſtris diſceſſiſſe, ut fere ſolebant exteri doctores, quorum pauci, niſi magnopere expeterentur a ſcholaribus, lares perpetuo figere poterant in civitate noſtra, difficile concedentibus doctoribus noſtris, qui ſibi, non injuria, principatum quemdam, aut potius monarchiam Juriſprudentiæ vindicabant. Sed plurimi fuerunt ejuſmodi legum profeſſores alienigenæ, qui emenſo ſtudiorum curriculo in ſcholis noſtris, cum doctoris inſignia cepiſſent, & aliquamdiu etiam in Academia noſtra docuiſſent, quo honoratiores in patriam, & ad deſtinata munera proficiſcerentur, nullum ſui veſtigium apud nos reliquerunt. Ex his nonnullos recenſebimus in elencho ſcholarium, quem extremo loco dabimus.

MAR-

(a) MCCLXXIV. die X. ex. Auguſti = Dñus Petrus Calchuli dñus Poncius de Villanova... ſcholares promiſerunt ſolvere dño Alberto de Piccigottis DCC. lib. bonon. ex cauſa mutui... cauſa ſtudii &c. *Ex Memor. Com. Bonon. ubi contractus hujuſmodi ſcholarium cum Piccigottis perſæpe occurrunt.*

(b) MCCLXXIII. die VII. Auguſt. dñus Jacobinus Amadoris de Piccigottis *teſtis nondum legum doctor appellatur. Ex Memor. Com. Bonon.*

(c) Dñus Jacobinus de Piccigottis legum doctor & fratres ejus. *Ex lib. bannit. ſcript. anno MCCLXXVII.*

(d) Dñus Jacobinus de Piccigottis Leg. Doct. hab. unam domum deſtructam in Cap. S. Donati. *Ex lib. Melioram. bon. bannit. ſcript. an. MCCLXXXVIII.*

(e) An. MCCLXVI. die VII. April. Dn. Bernardus Stephani Archidiaconus Carcaxonen. habuit a Jacobino de Racorgipitis libr. CLV. preſentibus dn. Sanctio priore S. Jo. de Virginibus dn. Guilielmo Brunitti de Carcaxona &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

Anno MCCLXXIII. legum doctor adhuc Bononiæ verſabatur; ac iiſdem fere temporibus Guilielmus de Preitis; quem pariter alienigenam fuiſſe, indicio ſunt verſuræ, quas communi nomine cum aliis ſcholaribus faciebat. Ex iiſdem Memorialibus.

LXXXVI.

MARTINUS SULIMANUS.

Celebratus est ab omnibus, qui de claris legum professoribus scripserunt, Martinus Sulimanus (a) Bononiensis, Juris Cæsarei interpres cum paucis suæ ætatis comparandus. Ejus pater Sulimanus Martini filius bibliopola (b) mediocri loco natus, ex arte, ut tum erat apud nos, propter scholarium frequentiam quæstuosissima, ad eas fortunas pervenerat, non modo ut filium doctorem legum habuerit, quem gradum illis temporibus Nobilitas prope occupatum tenebat; sed ut neptes suas splendidissimis matrimoniis collocare posset. Ab eo primum filii, deinceps posteri omnes Sulimani, aut Sylimani dicti videntur.

II. Quos Martinus professores audiverit in legum studio, non liquet. Est locus obscurus apud Diplovataccium, (c) quasi ex additionibus Joannis Andreæ ad Speculum juris, ubi ait, Martinum Sulimanum audisse tres Summas a tribus doctoribus, videlicet, Jacobo Balduino, Azone, & Bonifacio. Sed neque locus ille reperitur in additionibus Joannis Andreæ, ad eum titulum, quem indicat Diplovataccius; & si alicubi esset, pro Martino Sulimano, qui longe serius vixit, reponendus videretur Martinus Fanensis, qui Azonis revera discipulus fuit, & Jacobum Balduinum, ac Bonifacium Bonconsilium audire potuit. Martinus quidem Sulimanus nondum doctoris titulo eminebat an. MCCLXX. cum est a patre emancipatus: quamquam non multo post, & filii, & patris consensu, rescissæ sunt emancipationis tabulæ; rursusque Martinus sponte ac libere patriæ potestati se subjecit. (d) Anno MCCLXXIII. cum Hugolino Zamboni, & Albertino Carrario arbiter in quadam controversia, & ipse legum doctor, sententiam dixit. (e) Ab eo tempore, per annos amplius triginta, in Academia nostra floruit, jure inter primarios legum professores reputatus.

III. Illud autem in eo singulare accidisse videtur, iisque temporibus pæne inauditum, quod cum Lambertacciis faveret, non tamen e civitate submotus est, neque ulla proscriptionis, aut relegationis nota ipsi inusta. Id scilicet concessum scholarium postulationibus, qui de tam claro professore retinendo solliciti, an. MCCLXXX. postea quam de illius partis studio vehementius suspectus esse cœpetat, a Magistratibus enixissime contenderunt, ut Martinus ipse, ejusque frater, qui erat in eadem noxa, & Albertus Piccigottus mercator, cujus opera crebro utebantur, libere ac tuto in civitate esse possent. (f) Non tamen ad Rempublicam aditus ei patefactus est, neque ulla ad ipsum publici negotii administratio a Populo Bononiensi delata: quæ causa fuit, cur privatæ vitæ addictus, scholæ tantum forique occupationibus vacaverit. Id vero scholares

res

(a) Sulmannus *Fichardo dicitur*, *Panciroilo*, *ac veteribus plerisque* Syllimanus; *neque in publicis tabulis ejus agnomen uno modo effertur*.

(b) D. Sulimanus Stazonerius librorum *dicitur in Memor. Com. Bon. an. MCCLXXVI. Alibi* Sulimanus de Libris, & Sulimanus de Exemplis *appellatur in Mem. an. MCCLXXXIII.*

(c) Et vide in addit. Spec. *in tit. de defens.* §. 2. *v. quarto quærendum*. in addit. incip. *Dicas secundum Martinum*, ubi dicit quod Martinus Silima. audivit tres Summas a tribus doctoribus videlicet a Ja. Balduino Azo & Bonifacio. *Diplovat. in Mart. Sulim.*

(d) MCCLXX. die V. ex. Octob. Dñus Sullimanus dñi Martini Stationarius. D. Martinus ejus filius una cum eo venerunt & dixerunt quod instrumentum emancipationis scriptum manu Deotacore Not. & continetur quod dictus dñus Sullimanus emancipavit dictum suum filium sit vanum & cassum ex instrum. Matthei Cambii Not. factum hodie in domo dñi Sullimani &c. *Ex Mem. Francisci de Ponticlo.*

(e) *MCCLXXIII. die XI. Decembris refertur Compromissum* in dn. Ugolinum Zamboni dn. Albertinum de Carrariis & dñum Martinum dñi Sulimani doctores legum &c. *Vid. Memor. Guilielmi de Canutis.*

(f) Tempore dñorum novem Consulum qui regebant Civitatem Bononie in MCCLXXX.= Item dño Martino dñi Sulimani doctori legum cum fratre & familia sua. Dño Alberto de Piccigottis Mercatori cum sua familia. Alberto Arondelli scriptori & not. dicti dñi Alberti de Piccigottis concessum fuit posse remanere & stare in civitate Bononie sane & secure in personis & in rebus ad petitionem dñorum scholarium &c. *Ex lib. Reform. H.*

res vel maxime optabant; quorum erant graves querelæ de aliis doctoribus, qui cum publica negotia tractarent, legationesque Reipublicæ causa obirent, minus assidui esse poterant in scholæ muneribus. Atque ob hanc quoque causam turbæ ingentes aliquando in cœtu scholarium universo excitatæ sunt, quas compescere studuit Martinus IV. Pontifex anno MCCLXXXII. iis litteris, quas in Appendice exhibemus.

IV. Cum igitur totus in docendo esset Martinus, publicis curis minime occupatus, in schola ita floruit, ut auditorum frequentia professores ætatis suæ reliquos superasse videatur: atque in his omnium celeberrimi feruntur Joannes Andreæ, & Cinus Pistoriensis. At certe Joannes Andreæ sæpius Martinum laudat, ac dominum & magistrum suum in legibus appellat. (a) Cinus autem eum quidem sibi adfuisse narrat, cum experimentum de ejus doctrina caperetur, anteqnam tirocinium poneret, & doctoris insignia in nostra Academia caperet; (b) præceptorem vero suum fuisse plane non dicit.

V. Anno MCCLXXXV. Martinus Sulimanus arbiter in causa quadam, quam Sanctimoniales S. Mariæ de Stellis habebant cum Beatrice Zolia, sententiam tulit. (c) Et anno MCCXCVI. cum disceptatio orta esset in Consilio civitatis de quodam legis capite interpretando, quam nuper Populus ipse Bononiensis sciverat, delecti sunt quatuor legum doctores, inter quos Martinus Sulimanus, qui cum quatuor insuper prudentibus viris de ejus legis sententia judicarent. Atque hoc solum fere est ex publicis negotiis, in quo Martinum Sulimanum versatum constet; idque in unius formulæ interpretatione positum. (d) Sed tamen extra patriam juri dicundo operam dedisse dicitur, assessoris, ut vocant, officio Mediolani perfunctus. (e) Aliquando etiam cum aliis doctoribus summæ existimationis in consilium adscitus est ab Inquisitoribus hæreticæ pravitatis, in causis suæ jurisdictionis cognoscendis. (f)

VI. Uxorem habuit Martinus Belvisam, (g) ex qua copiosam prolem suscepit, mares nimirum quatuor, Paulum, Jacobum, Henricum, Carazium, & fœminas sex; quarum tres nuptui jam dederat, cum testamentum condidit, anno MCCCV. Earum una, quæ Thomasia dicebatur, jam tum obierat. Ea nupserat Bonifacio Galluccio legum doctori, nobilissimo viro. (h) Ex maribus autem Paulus, qui natu major fuisse videtur, legum doctor non incelebris fuit, & cum patre ipso jus civile professus est in scholis nostris. Legebat is an. MCCXCVII. eique una cum patre immunitas a militia concessa est, petente scholarium Universitate, ut scholæ muneribus vacare possent. (i) Sed de Paulo Sulimano, qui postea diu vixit, plenius alibi dicendum. Henricus etiam Jurisprudentiæ vacasse

 vide-

(a) Disputavit etiam illam Azo doctor nostri juris Bon. Canonicus; & doctor meus in legibus dñus Martinus Syllimanus. *Jo. Andr. in Sext. de Reg. Jur. C. exceptionem. & alibi.*

(b) Unde cum in privata examinatione ego habuissem punctum in hac materia, quidam Doctor Bononiensis quæsivit a me quando relictus erat ususfructus filio familias utrum pater haberet usumfructum & cujus morte finiretur. Ego sentiens quæstionem arduam qualem fore quærens non sentiebat, respondi casus est C. *de usufructu. l. ult.* tunc Doctor meus dñus Lambertinus Ramponen. de Bononia, sub quo militare volui, dixit verum est, ac optime respondit, quia non est quæstio ex quo est casus legis. Sed tunc Martinus Sillimanus ait quod malitiose & caure respondi, quia de casu & intellectu ejus legis erat magna dubitatio, & sic pertransivimus. *Cin. in l. ult. C. de usufructu.*

(c) *Extat ejus laudum in Memor. Com. Bon. ad diem 18. Aprilis ejus anni: illud autem Monasterium fuisse constat prope circlam burgi S. Felicis; alias dictum S. M. de Castello.*

(d) *Ex actis publicis ejus anni in lib. Reform. Com. Bonon.*

(e) Audivi dominum M. qui meo tempore fuit assessor Mediolani, quod ibi juramentum calumniæ exigebatur solum tempore sententiæ. *Jo. Andr. in addit. ad Specul. tit. de juram. cal. §. sequitur v. quid de causa appell.*

(f) Ex *Cod. mss. archiv. Sacr. Inquisit. Bonon. ad an. MCCIC. Vid. Append. n. XVI.*

(g) MCCLXV. die penult. Maji. Sylimanus qu. Martini & dñus Martinus ejus filius receperunt a Gherardo filio Joannis lib. LXXX. bonon. nomine dotis dñe Belvixie ejus sororis &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(h) MCCLXXXVI. die XVI. Februarii. D. Sulimanus qu. Martini dedit tradidit .... nomine dotis dño Blanco de Gallutiis filio qu. d. Alberti Guidoclerii de Gallutiis pro matrimonio contracto inter Bonifacium filium dicti dñi Blanchi & Thomaxinam filiam dñi Martini Legum Doctoris neptem dicti dñi Sulimani infrascriptas pecias terre &c. *Ex Mem. Uberti Pistoris.*

(i) *Ex lib. Reform. A.*

videtur: cur enim ei pater legasset suos libros, in quibus ipse studuerat, si alio ejus studia spectassent, quam ad Jurisprudentiam? Fuere etiam Martino Sulimano plures fratres; atque in his Mag. Majus Medicinæ professor, de quo suo loco dicemus. Ac multa de ejus agnatione, & affinitatibus discere licet ex ejus tabulis testamentariis, quas in Appendicem rejecimus. Ex iis etiam constat, illum sibi sepulturam elegisse in Ecclesia Fratrum Prædicatorum; idque fieri mandasse *sine superfluitate inanis gloriæ*, ut in iisdem tabulis legitur. Improbabat, opinor, vir prudens immanes sepulcrorum moles, quas Accursio, Odofredo, Rolandino Romancio, Rolandino Passagerio, aliisque excitatas viderat; tum vero etiam morem illum, frustra legibus coercitum, ut doctorum corpora ad sepulcrum deferrentur ingenti pompa, & concursu non solum privatorum hominum, sed Ordinum quoque, & Magistratuum civitatis.

VII. Narrat Pancirolus, Martinum Sulimanum, post ætatem diu in scholis exactam, ad Ordinem Prædicatorum migrasse; quod falsum est. (a) Ejus tamen, ac familiæ suæ mira fuit propensio in eum Ordinem. Nam præterquam quod in eorum Ecclesia humari voluit, testamenti sui curatorem elegit Fr. Homobonum ex illo numero, cui etiam in testamento legata dederat, præter filios Paulum legum doctorem, & Jacobum. Ac floruit etiam in eo Ordine Fr. Joannes Sulimanus, Martini pronepos, qui Palatii Apostolici magisterio, non multo post ejus ætatem, honestatus fuit.

VIII. Pridie quam Martinus testamentum conderet, anno scilicet MCCCV. die vigesima nona Decembris, suos filios, quos supra nominavimus, ex auctoritate Gerardi Parmensis, qui juri dicundo assidebat Guilielmo Novello prætori Bononiensium, emancipavit; (b) atque, ut in tabulis ea de re confectis legitur, *a sacris patriæ potestatis relaxavit, nec non a sua manu, & paternæ potestatis nexibus exemit;* ac singulis non mediocris æstimationis prædia attribuit. Henrico autem, & Carazio, quia ætate minores erant, curatores ab eodem Gerardo dati, Henrico scilicet Sulimanus ejus patruelis, filius Joannis Sulimani, Carazio autem Martinus Guidonis filius. (c) Anno demum MCCCVI. extremum obiit diem, (d) ac tumulatus est, ut in testamento caverat, apud Fratres Prædicatores; ubi ad nostram ætatem hæc inscriptio ejus sepulcri memoriam servavit:

MARTINI SVLIMANI CVIVS PRAECLARA Ī. IV̄.
OPERA EXTĀT HVMATA HIC OSSA QVIESCV̄T
LAPIDEA HAEC MEMORIA ILLI POSITA EST ANNO
SALVTIS MDXXVI.

MARTINI SULIMANI SCRIPTA.

Diplovataccius, cum in Martini Sulimani scriptis recensendis, ut solet, sit accuratissimus, in ceteris non leviter errat. Mitto enim, quod eum dicit civilis, & canonici juris professorem excellentissimum, quamquam jus canonicum nec umquam sit professus, nec in eo quidquam scriptum reliquerit. Illud miror magis, quod eum dicit patria Parmensem, atque in ea civitate mortuum, ubi in æde divæ Christinæ in marmoreo tumulo sit conditus; quæ nullam veri speciem habent.

Sunt

(a) *Videtur Pancirolus, quod de Martino Panensi acceperat, ad Martinum Sulimanum retulisse.*

(b) *Ex Memor. Com. Bon. illius anni.*

(c) Henricus & Charazius puberes fratres & filii dñi Martini de Sullimanis Leg. Doct. constituti in presentia dñi Gerardi Judicis dñi Guilelmi Novelli Potestatis Bononie petierunt eis in curatores dari scilicet dictus Henricus Sullimanum qu. dn. Johannis de Sullimanis & dictus Charazius Martinum Guidonis presentes &c. *Ex Memor. &c.*

(d) *Kal. Febr. MCCCVI. codicillos fecit, quos indicatos vidimus in Mem. Com. Bon. ad eum diem. Tertia autem Aprilis die mortuus dicitur in aliis tabulis, quæ item sunt in Mem. Com. Bon.*

Sunt aliqua ejus responsa, sive consilia in vetusto libro membranaceo mss. Collegii Hispanorum ad divi Clementis, in quo libro Jacobi Balduini, & aliorum ex nostris JCtis antiquioribus responsa vidi.

Reliquit etiam compendium Feudorum, quod editum habemus inter Tractatus Juris Universi. (a)

Ampla ejus commentaria in Codicem, & Institutiones memorat Diplovataccius, qui eorum exemplaria ætate sua rara fuisse scribit. Sed ex ejus testamento intelligimus scripta ab illo commentaria in Digestum vetus, & Codicem. Cum enim libros suos legales, in quibus ipse studuerat, Henrico filio legasset, exceptum voluit Digestum vetus, & Codicem ab eo paratos, idest, apparatu glossarum instructos.

In magno volumine in membranis scripto, quo Codex Justiniani continetur cum glossis non solum Accursii, sed plurium quoque doctorum, qui post Accursium floruerunt, nonnullas vidi cum hac nota *Mar. Sy.*, quæ procul dubio *Martinum Syllimanum* indicat. (b) Merito igitur ab Alberico Rosate antiquus, & solemnis doctor appellatur. (c)

LXXXVII.

PAX DE PACIBUS.

PErvetusta est Bononiæ Paciorum familia, clara inter patricias, olim de Pacibus dicta. Nunc Pasii dicuntur: sed ea jam ad interitum properat, uno tantum ejus surculo vigente, Aloysio Pasio, & sene, & sine liberis. Qui primus ei familiæ celebritatem attulisse videtur, Pax fuit, a quo posteri agnomen tulerunt. Is filium habuit Rodulphum, ex quo Rodulphus alter natus est, complurium filiorum parens; quorum duo, Pax, & Fulcus, Jurisprudentiæ studium secuti sunt. Sed Pax, ut fratrem ætate antecessit, sic etiam doctrinæ, & civilis prudentiæ fama eum vicit; æque enim habitus est civis egregius, & excellens legum doctor. Neque solum patriæ suæ togatus præsidio fuit, sed in bello etiam non inutilem operam præstitit.

II. Ac præclara quidem illius indoles mature admodum eluxit; nondum enim xxv. ætatis annum impleverat, cum dirimendis civium controversiis adhiberi cœptus est: anno MCCLXIX. cum Rufino de Principibus legum doctore in causa quadam arbiter delectus: (d) & erat vergente eo anno adhuc ætate minor; emancipatus tamen a patre, ut apparet ex tabulis dotalibus, in matrimonio Fulci ejus fratris confectis, quibus ipse assensum præbuit. (e) Anno MCCLXXIII. Guidomundi Lambertini, qui nuper decesserat, filii, de paterna hæreditate certantes, Martino Fanensi summo JCto, inter Fr. Prædicatores Bononiæ adhuc vitam agenti, & Paci nondum doctori finiendi illius dissidii liberam potestatem permisere. (f) Sub exitum ejusdem anni doctorem jam renunciatum fuisse, ex antiquis tabulis colligimus. (g) Triennio post Guilielmi Lambertini Prætoris Ferrariensis assessor, in extera civitate jus dixit; (h) quod alios

Ff 2 etiam

(a) *To. X. Tract. Jur. Univ.*

(b) *Est Cod. Vatic.* 1428. *Vid. ad Auth.* Item hæreditas, de bonis quæ liberis &c. *de quo in Append. n. III.*

(c) *Alberic. Rosat. apud Diplov. in Mart. Sulim.*

(d) *Ex Memor. Thomasii Alberti Fabri ad diem XXI. Jan. MCCLXIX.*

(e) MCCLXIX. die VI. ex. Novemb. Dñus Pax. Dñus Fulcus fratres filii dñi Rodulphi fil. qu. dn. Rodulphi Pacis cum auctoritate & consensu dñi Petrizoli de Albirolis eorum curatoris... contenti fuerunt recepisse in dotem lib. D. bon. pro matrimonio contracto inter dñam Ghixilam filiam dñi Amadoris de Pritis & dñum Fulcum &c. *Ex Memor. Aldrovandini Morandi de Marsiliis.*

(f) MCCLXXIII. die XII. ex. Augusti. Rizardus. Thomas. Paulus fratres & filii qu. dñi Guidomundi de Lambertinis unanimiter asseruerunt voluerunt quod Fr. Martinus de Fano de Ord. Frũm Predicatorum cum dño Pace Rodulfi Pacis una possint & debeant disbrigare questionem quam habet dictus Rizardus cum dictis fratribus &c. *Ex Memor. Amodei de Sardellis.*

(g) *Ex Memor. Guilielmi de Canutis ad diem V. intr. Decemb. MCCLXXIII.*

(h) *Ex Mem. Com. Bon. anni MCCLXXVI.*

etiam legum doctores, juvenes præsertim, & nondum in schola celebres, constat fecisse.

III. Sed amplissimi eum honores in patria sua manebant; quos deinceps, & propter generis splendorem, & propter virtutis commendationem, suffragante in primis Jeremiensium factione, consecutus est: erat enim cum omni sua gente studiosissimus illius partis, pro qua & Rodulphus ejus pater, & Lambertinus patruus anno MCCLXXV. ad pontem Sancti Proculi pugnantes vitam amiserant. (a) Ac in ea quidem legatione, quæ anno MCCLXXVIII. decreta est, ad sacramentum subjectionis Nicolao III. Pontifici, ac Romanæ Ecclesiæ præstandum, cum Rolandino Romancio, ac Thomasino Guidonis Ubaldini legum doctoribus Pax etiam fuit; (b) idemque, IX. Consulibus Rempublicam administrantibus, anno MCCLXXX. extraordinarium illum magistratum gessit, in quo universa tum residebat Prætoris, ac Præfecti populi majestas, & auctoritas. Cum autem alii ex aliis motus civiles per omnem ætatem illam in civitate orirentur, & Lambertaccii sæpius ejecti, & proscripti, nec intestinas turbas excitare, nec bella movere desisterent, Pacis studia, labores, vigiliæque numquam patriæ suæ defuerunt. Itaque plures ab eo legationes susceptæ; in quibus celebris est illa, qua anno MCCXC. cum Alberto Odofredo ad Rivum Sanguinarium in Faventinorum, & Imolensium finibus missus est. Ibi colloquium fuerat indictum ad Faventinos in ordine continendos: quod quam diligenter a nostris Legatis curatum sit, ostendunt Faventinorum literæ, quas in Appendice damus, Ghirardaccio ignotas, apud quem altum de ea re tota silentium.

IV. Neque vero in publicis modo civitatis periculis, sed & in privatis familiarum discordiis, ex quibus pax publica plerumque periclitabatur, Pacis prudentia, & auctoritas valuit. Cum inter Asinellios, & Prendipartes, quæ erant ex præcipuis civitatis familiis (& superest adhuc Asinelliæ gentis monumentum in altissima turri, ex ejus nomine dicta) gravibus odiis inimicitiæ exercerentur, unde cædes, & turbæ non modicæ creabantur, Pax de Pacibus cum Thomasino Guidonis Ubaldini, legum item doctore, pacem inter eas familias anno MCCLXXXIX. composuit. (c) Non minima quoque ejus cura fuit conservandæ dignitatis Academiæ nostræ, & scholarum quietis. An. MCCLXXXI., cum in comitiis scholarium ultramontanorum discordia extitisset, ac duo Rectores, a sua quisque factione, electi essent, ad Bernardum Medicem Hugolini Rubei Præfecti populi judicem, & ad Pacem de Pacibus, ac Marsilium Mantighellum Canonum interpretem cognitio ejus controversiæ delata est. (d) Idem Pax multis post annis cum aliis professoribus, ac magistratibus civitatis Fredo Ptolomæo scholari Senensi, qui turbas ingentes concitaverat, comprimendo interfuit. (e)

V. Erat Paci attributus equus ex publico, ut nobilioribus plerisque civibus, qui utiliorem in bello operam Reipublicæ præstare poterant. Ex omnibus autem bellis, quæ Populus Bononiensis gessit, maxime memorandum est illud, quod cum Azone Ferrariensium Marchione quatuor fere annos exercuit. Fœderati erant Azoni exules Lambertaccii, & Ghibellini plurium Æmiliæ civitatum: nec deerant Bononiensibus amicarum civitatum auxilia ex Insubribus. Ortum est id bellum an. MCCXCVI., quo exacto, ac Jacobo de Cassaro Fanensi prætore magistratu abeunte, cum is qui succedere debebat Teglia Frescobaldus neque tunc adesset, nec brevi affuturus videretur, octo cives præstanti prudentia electi, qui difficillimo tempore summæ Reipublicæ præessent, VIII. Rectores appellati, quorum princeps Pax de Pacibus fuit: (f) atque is postea inter VIII. Viros bello admi-

(a) *Ex Chron. Petri Cantinelli. Vid. & Rub. Hist. Raven. lib. VI. Testamentum Lambertini qu. Rodulphi de Pacibus scriptum die V. Jan. MCCLXXV. extat in archivo* ; *vum Min., in quo & Belvillani ejus fratris, & Pacis, ac Fulci alterius fratris Rodulphi filiorum mentio habetur.*

(b) *Vide quæ dicta sunt in Rolandino Romancio.*

(c) *Ex lib. Reform. Com. Bonon. ad annum MCCLXXXIX.*

(d) *Ex Memor. Com. Bonon. ad diem III. Jun. MCCLXXXI.*

(e) *Ex lib Reform. Com. Bon. D. ad diem VI. Maji MCCCII.*

(f) *Memoriale Rumioli de S. Georgio in primos sex menses anni MCCXCVII. scriptum dicitur:* Tempore nobilium ac potentium virorum dñorum VIII. Rectorum Populi & Communis Bononie ad regimen civitatis Bononie

administrando præfectos adlectus est non semel; (a) singulis enim annis, ac forte etiam crebrius VIII. Viri creati sunt. Idem eo bello dux, & signifer fuit cohortis urbanæ, quæ ex Porta S. Petri nomen ducebat, Confalonerium vocabant. (b) Erat summus belli imperator Moroellus Malaspina, virtute bellica non minus, quam generis nobilitate clarus; cui, ut maxime idoneo ad illud bellum gerendum, Bononienses sub finem anni MCCXCVII. civitatis præturam detulerant. (c) Sed cum anno MCCIC. agi de pace cœptum esset, & Legatos ad Bonifacium VIII. mitti oporteret, qui, agentibus Florentinis pacis auctoribus, arbiter electus fuerat, ad veterem controversiam dirimendam inter Bononienses, & Ferrariensium dynastas, qua ex controversia bellum illud exortum erat, Legationis principes fuere Albertus Odofredus, & Pax de Pacibus, qui tunc erant ex celeberrimis Academiæ nostræ professoribus. (d) In quo sane Majorum nostrorum prudentia emicuit, qui ad Pontificem divini, humanique juris consultissimum duos legum professores maxime præstantes legatos esse voluerunt. Neque non feliciffime id negotium ab iis curatum est. Pontifex enim secundum Bononienses pronunciavit, eisque duo castra, Bazanum, & Savignanum, in perpetuum possidenda attribuit, de quibus controversia erat, ad agrum Bononiensem, an ad Mutinensem pertinerent: quidquid vero juris in iis locis Mutinensis civitas haberet, pecunia, aut aliis rebus suo arbitrio æstimandis compensari mandavit. (e)

VI. Cum Paci ad exercitum, in quo, ut diximus, cohortem urbanam duxit, eundum esset, belli, ut opinor, pericula reputans, de testamento cogitare cœpit. Illud ab eo est conditum anno MCCXCVIII., in quo, cum liberis careret, non minimam bonorum suorum partem piis locis attribuit. Fratribus S. Michaelis in busco, quorum locum postea tenuere Monachi Montis Oliveti, multa legavit, ea lege, ut alimenta præstare deberent Fratribus Minoribus, qui degebant ad Casaliclum Comitum in agro Bononiensi prope fluvium Idicem. Fortasse in eum locum ab ipso Pace Fratres Minores inducti fuerant, quibus & Ecclesiam ædificaverat, ut ex Ghirardaccio intelligimus. (f) Ne qua autem fraus huic testamento fieret post ejus obitum, quod facile poterat accidere iis temporibus turbatissimis, postulavit, ut auctoritate & decreto Populi Bononiensis testamentum ipsum firmaretur; quod ab eo impetratum est. Itaque ad diem XIV. Novembris testamentum rite obsignatum, & publica auctoritate firmatum apud Fratres Prædicatores, & Sancti Michaelis in busco duplici exemplo deposuit. (g)

VII. Quamdiu vixerit hic legum professor, plane perspectum non habeo. Anno MCCCIII. adhuc vivebat; quo anno sententiam dixit cum aliis sapientibus viris a Populo Bononiensi delectis in Gandonem, & Bonaccursium de Gallisano, quos res novas in civitatis perniciem moliri constabat. (h) Eodem anno, ne quid timeret ab adversariis suis, quos in defendenda patriæ tranquillitate, & libertate contra se irritaverat, Populi decreto ei permissum est, ut posset armatus incedere; quod aliis probis civibus concessum reperio in re simili. (i) Anno autem MCCCIV., petentibus Æmiliæ civitatibus multis, quæ cum no-

presidentium ac etiam tempore dñi Tegle de Frescobaldis honorabilis Potestatis Bononie &c. *Rectorum vero nomina hæc sunt*: Dñus Pax de Pacibus Legum Doctor. Dñus Rolandinus de Tencarariis Judex. Dñus Peregrinus Alberici de Simopizolis. Dñus Bonioannes Lambertini de Zovenzonibus. Dñus Foscararius de Foscarariis. Dñus Bazalerius de Bazaleriis. Dñus Joannes de Baxacomatribus. Dñus Petrus de Argellata.

(a) *Anno MCCXCVIII. & MCCIC. eo munere functum novimus ex actis Civit., & ex Ghirardac. lib. XII. pag. 376.*

(b) Cum tempore electionis facte feritorum militum dñus Pax de Pacibus legum doct. habuerit vexillum militum pro quarterio porte S. Petri & propterea omissus foret per electores ipsorum feritorum &c. *Ex lib. Reformat. ad diem XXII. Sept. MCCXCVIII.*

(c) *Ex actis Civit., & ex Ghirard. lib. XI. pag. 340.*

(d) *Ex lib. Reform. Q., & ex Ghirardac. lib. XII. pag. 379.*

(e) *Ghirard. lib. XII. pag. 404, ubi extat sententia, seu laudum Bonifacii Pontif. Et vid. Murat. Annal. Ital. ad annum MCCIC.*

(f) *Ghirard. lib. X. pag. 327.*

(g) *Hæc omnia habemus ex lib. Reform. Com. Bon. ad diem XXIV. Novemb. ejus anni.*

(h) *Ghirard. lib. XIV. pag. 452., & ex lib. Reform. F.* (i) *Ex lib. Reform. Com. Bon. E.*

nostra fœderatæ erant, ut ad earum conventum Oratores mitterentur, Pacem mitti placuit, cum aliis præstantioribus civibus. (a) Insequenti anno MCCCV. Patavinam præturam gessit, Populo Bononiensi annuente: (b) sed cum in annum proximum a civitate Firmana in prætorem pariter electus esset, petentibus Firmanorum Legatis, qui eam ob causam Bononiam venerant, negatum est in Consilio Populi Bononiensis; non aliam, opinor, ob causam, quam ne ex optimi, & prudentissimi civis diuturniore absentia aliquid detrimenti civitas nostra caperet. (c) Anno demum MCCCVI. in Consilio civitatis fœderi cum Florentinis, aliisque Etruriæ populis jungendo interfuit: (d) neque ullam postea ejus viventis memoriam reperio. Constat jam mortuum an. MCCCVIII. mense Aprili: (e) memorantur enim ejus hæredes Lambertinus frater, & Fulcus Villani alterius fratris filius, qui postea legum doctor, & militari cingulo insignis fuit, a quo Paciorum familia propagata est; ipse enim Pax neque ex prima uxore Lucia Beccaria, (f) neque ex altera Faita Albirola, quam grandævus viduam duxit, (g) ullam omnino prolem superstitem reliquit.

VIII. Celebrantur Pacis quæstiones, quas scripsit, cum in scholis doceret pro more ejus ætatis. Eas laudat Albericus de Rosate. (h) Diplovataccius hunc doctorem non ignoravit; sic enim de illo: *Floruit temporibus supradictorum*, Guidonis nimirum Baysii, Thomæ Formaglini, aliorumque, quos ante laudaverat, *Pax Domini Rodulphi de Pacibus qui composuit plura, de quo per Albericum de Rosate in II. P. Stat. qu. CLXVII. & IV. P. qu. LXXV. & floruit temporibus Dini, & Alberti de Gandino, & fuit Bononiensis.* (i) Ita Diplovataccius, qui melius doctorem hunc cum Dino, quam cum Guidone Baysio, & Thoma Formaglino, ætate conjungit; hos enim potius antecessit, quam æquavit Pax de Pacibus, ut postea constabit. Ejus ego sententiam vidi, quam cum Rolandino Romancio dixerat pro Fr. Michaele Prioris ex Ordine Militiæ B. M., sive Fratrum Gaudentum, ut vulgo appellabantur, decernens, jus illi esse declinandi forum civile; (k) qua de re sæpius decertatum est ab eius Ordinis Professoribus cum civitatum Magistratibus, quibus iniquum videbatur, homines plerumque conjugio ligatos ab Reipublicæ muneribus excusari, & iisdem immunitatibus, & privilegiis frui, quibus ceteri viri Deo sacrati, & religiosi gaudebant.

IX. Pacis fama diu superstes fuit, cum ob præclara ejus cetera gesta, tum ob tabulas census, sive æstimationis prædiorum omnium rusticorum, & urbanorum civitatis, & Populi Bononiensis, quæ editæ sunt Stoldo Jacob Rubeo prætore; iis enim conficiendis præfuit Pax de Pacibus, ejusque nomen tulerunt. (l) Sed cum totum se publicis procurationibus occupasset, ac Romanæ quoque Ecclesiæ negotia in nostra civitate gereret, (m) videtur annis multis ante vitæ exitum a scholis discessisse. Atque anno certe MCCXCVII. a docendo cessaverat; ejus enim nomen desideratur in tabulis professorum ejus anni, quas in Appendice exhibemus.

FUL-

(a) *Ex lib. Reform. D. ad diem IV. Maji MCCCIV.*

(b) *Ibid. sub finem ejusdem anni.*

(c) *Ex lib. Reform. ad diem X. Dec. MCCCV.*

(d) MCCCVI. die V. Aprilis. Fedus seu fraternitas Civitatis Bononie Luce Senarum & Frati &c. &c. presentes Dñus Pax de Pacibus. Dñus Ubaldinus de Malavoltis. Dñus Julianus dni Cambii. Dñus Vianisius de Baiolis. Dñus Thomaxius de Ramponibus legum doctores. *Extat in Memoriali Rodulphi Benvenuti de Ripulis in Append.*

(e) MCCCVIII. die XXV. Septemb. Dñus Lambertinus qu. Rodulphi de Pacibus. D. Fulcus qu. Villani de Pacibus heredes qu. dn. Pacis de Pacibus leg. doct. &c. *Ex Memor. Petri de Savignana.*

(f) MCCLXXXII. die XIV. Decemb. Dña Lucia qu. dñi Rodulphini de Beccariis ux. dn. Pacis Leg. Doct. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(g) MCCCVI. die VII. Septemb. Dña Faita de Albirolis ux. dñi Gardini de Gardinis legum doct. deinde dñi Pacis de Pacibus leg. doct. *Ex Memor. Zampetri Bertalotti.*

(h) *Ex Alidos., & Diplovat. infra cit.*

(i) *Diplov. post Guid. de Bays. & Th. Formagl.*

(k) *Extat in archiv. Canon. Maj. Eccl. Bon. fascic. IV. n. XI.*

(l) *Sæpius memoratur in actis publ. Civit.* Extimum, *sic enim appellatur*, Pacis de Pacibus factum tempore dñi Stoldi Jacob. *Sed annus hujus census haud plane certus est. Stoldus enim Jacob Rubeus Florentinus sua nomine Prætor Bononiensis fuit novissimis sex mensibus anni MCCLXXVII. Vicariam deinde præturam exercuit pro Bertholdo Ursino Flaminiæ Comite a Kal. Jul. an. MCCLXXX. ad Kal. Jul an. MCCLXXXI. ut const. ex actis Civ.*

(m) Dñus Pax de Pacibus legum doctor Procurator Syndicus & gestor Ecclesie Romane &c. *Ex mem. Philippi Butrigarii ad an. MCCXCIV.*

LXXXVIII.

FULCUS DE PACIBUS.

IGnotus fuit nostris scriptoribus Fulcus de Pacibus, Rodulphi filius, Pacis frater natu minor, & ipse legum professione, ac doctoris gradu illustris. Sed huic inimica manu vita erepta est, ætate non admodum provecta; ac propterea ejus nomen ex hominum memoria cito excidit. Anno MCCLXXVI., quo primum doctoris ei titulus in antiquis monumentis tribuitur, cum Guilielmo Rombodevino, aliisque legum professoribus, sententiam approbavit, quam Hugolinus Comes de Panico Archipresbyter plebis Calvenzani, arbiter assumptus, de conditionibus dixerat, quibus Civitati Bononiensi tradenda erant duo castra, quæ intra territorii fines ab Ubaldino Logliano, & fratribus tenebantur. (a) Vicariam quoque jurisdictionem in foro Ecclesiastico exercuit Fulcus pro Octaviano Episcopo; (b) quod & Arimundum de Sancto Petro, & Joannem Ungarellum aliquando fecisse ostendimus. Anno MCCLXXVII. ex morbo decumbens testamentum condidit; (c) ac biennio post ipse, & Pax ejus frater patrocinium in foro præstitit Altedi, Centi, & Castagnoli majoris incolis. (d) Neque aliud de Fulco memoratu dignum accepimus usque ad annum MCCLXXXIII., quo a Gruamonte Lambertino prænobili cive, ejusdemque factionis homine, incertum, qua ex causa, est interfectus.

II. Uxorem habuit Gislam de Pretis Amadoris filiam, quam duxerat anno MCCLXIX., jam tum a patre emancipatus. Filias reliquit duas, Claram, ac Pistorinam. (e) Et Clara quidem adulta Alberto Odofredo primum, deinde Ubaldino Galluccio militi, ac legum doctori nupsit. (f) Pistorinam pupillam, ac pæne infantem Pax tutor idem & patruus Hugolino nobili puero despondit, ex patruele Gruamontis nato; (g) cum inter duas clarissimas familias, optime de Republica meritas, quæ propter Fulci cædem mutuis odiis agitabantur, offensionum tollendarum causa, affinitatem jungi placuisset. Sed dolor adhuc recens concordiam satis firmam conglutinari non est passus. Dissolutis igitur voluntate eorum, qui contraxerant, post breve tempus sponsalibus, (h) Pistorina Rogerio Ubaldino Octaviani Episcopi fratris filio uxor pacta est. (i) Inter Pacios, & Gruamontis agnatos inimicitiæ tamdiu permansere, dum pars utraque Pacem ipsum legum doctorem arbitrum constituit, eique componendi totius dissidii liberam potestatem fecit. (k) Tanta enim apud omnes integritatis illius, ac justitiæ opinio erat, ut injuriarum, quæ ad ipsum, ejusque propinquos pertinebant, ne inimici quidem æstimatorem alium, aut judicem habere mallent.

AN·

(a) Bisanum *nempe* & Loglianum, *unde ex gens agnomen tulerat. Acta hæc non recte ad annum MCCLXVI. refert Ghirardaccius, & cum eo historici plerique. Extant tabulæ compromissi & sententiæ in Registr. Gr., & in lib. Reform. ad annum MCCLXXVI. Rizardo de Beluaro Prætore.*

(b) Dñus Fulcus filius qu. dñi Rodulphi de Pace legum doctor Vicarius dñi Episcopi. *Ex Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXXVI.*

(c) *Interfuerunt testamento Fulci* dn. Pax de Pacibus legum doct. dn. Belvillanus dñi Rodulphi Pacis aliique. Ex *Memor. Com. Bon. ad diem XV. Jan. MCCLXXVII.*

(d) *Ex Mem Com. Bon. ad an. MCCLXXIX.*

(e) MCCLXXIII. die XXVI. Augusti Dñus Pax legum doctor fecit sibi decerni & confirmari tutelam Pistorine sue neptis filie qu. dñi Fulchi &c.

Die IV. Octob. Dñus Gruamons qu. dñi Calorii de Lambertinis fecit & constituit dñum Donzevallem de Gozadinis suum procuratorem ad recipiendam pacem a dño Pace qu. dñi Rodulphi Pacis... occasione injurie vulnerum & mortis que dicerentur fore commisse in persona dñi Fulchi fratris dicti dñi Pacis per dictum Gruamontem &c. *Ex Mem. Bellotti de Bellottis.*

(f) *Vide supra in Alberto Odofredo.*

(g) *Ex Memor. Com. Bonon. ad diem XIV. Decemb. MCCLXXXIV.* (h) *Ibid.*

(i) *Ex Memor. Com. Bon. ad diem XXII. Octob. MCCLXXXV.*

(k) *Extat compromissum in Memor. Philippi Butrigarii ad diem X. Jan. MCCXCIV.*

LXXXIX.

ANTOLINUS DE MANZOLINO.

Antolinum vulgo dixere Antonium hunc, legum professorem in Academia nostra haud plane obscurum: sic enim fere in antiquis monumentis, quæ de illo extant, appellatur. (a) Sed Alidosius Antolinum, sive Bertolinum dicit, quasi de ejus nomine dubitare liceret. (b) Patrem habuit Martioum de Manzolino, utilem Reipublicæ civem, qui anno MCCXLIX, Antianus Populi Bononiensis, fœderi cum Mutinensibus feriundo interfuit. (c) Est autem Manzolinum pagus agri Bononiensis, unde Antolini familia in civitatem recepta agnomen tulit. Ejus ipse dignitatem auxit tum doctrina sua, & professione legum, tum nobilissimis affinitatibus: Jacobo enim filio suo uxorem dedit Donellam Huguccionis Samaritani filiam, præclaræ nobilitatis puellam. (d) Floruit Antolinus inclinante sæculo XIII., & jus civile diu professus est in foro, & in scholis: anno MCCLXVII. judex, non tamen legum doctor ante annum MCCLXXIV., quod quidem nobis compertum fuerit, appellatus. (e) Magnæ etiam auctoritatis habitus est inter cives; quo factum est, ut plurimum usi fiot ejus opera & consilio qui Reipublicæ præerant, & legationes procurationesque magni momenti ad eum detulerint.

II. Anno MCCLXXVIII. Viterbium profectus est ad Pontificem Bononiensium procurator, non quidem ad civitatem dedeodam, ut incaute scripsit Ghirardaccius, (f) sed ad illum politiæ ordinem, qui tunc in civitate erat, retinendum; qua de re in Rolandino Romancio diximus. Neque dubium est, quin cum Pontifice, dum Viterbii esset, accurate tractaverit de pace inter Jeremienses, & Lambertaccios componenda, quæ insequenti anno, magno bonorum plausu, Bononiæ firmata est: ei enim conciliandæ Antolinus de Manzolino interfuit tamquam Jeremiensium procurator. (g) Sed anno MCCLXXX turbato iterum civitatis statu, & abeunte Bertholdi Ursini prætoris Vicario, cum civitatem interim regi placuisset per Magistratus ex civium numero delectos, quorum imperium non amplius quam XV. dierum esset, inter primos, qui hoc Magistratu functi sunt, Antolinum fuisse comperio *consulem & rectorem* appellatum, (h) hoc enim nomine novum hunc Magistratum donabant; qua de re magnæ tenebræ sunt in Historia Bononiensi. Eodem anno legationem suscepit ad Bertholdum ipsum Flaminiæ Provinciæ Rectorem & Comitem, ut conventui Jeremiensium & Lambertacciorum interesset, in quo rursum de instauranda pace jam dissoluta agendum erat. (i)

III. Quadriennio post, anno scilicet MCCLXXXIV. ad Flaminiæ Legatum profectus est, ut placaret Bononiensibus iratum, ob Medicinæ castrum contra Pontificis voluntatem ab iis detentum. Diu occupavit ea cura Bononiensium animos, qui in tam difficili negotio nihil non ex jurisprudentum consilio egerunt. (k) Anno MCCLXXXVIII. testamentum condidit Antolinus, (l) eodemque anno vita functus est. (m)

DI.

(a) Antolinus de Manzolino *appellatur in lib. Reform. an. MCCLXXVII. MCCLXXVIII. MCCLXXXIV. & alibi passim: quin etiam in literis Nicolai III. Pont.* (b) *Alidos. Dot. Bolog. p. 5.*

(c) *Extant tabulæ fœderis in Reg novo p. 34.*

(d) *An. MCCLXXIX. Id. Febr. dotem accipit a dn. Huguccione de Samaritanis pro dna Donella ejus filia sponsa, & futura uxore dñi Jacobi filii sui. Ex Mem. Com. Bon.*

(e) MCCLXXIV. die XV. Decemb. Dñus Martinus de Manzolino stipulatur nomine & vice dñi Antolini sui filii Leg. Doct. &c. qui iturus est in regimine Mediolani cum dño Venetico fil. dñi Alberti de Cazanimicis. *Ex Mem. Com. Bonon. ejus anni.*

(f) *Ghirardac. lib. VIII. p. 233. sequ.*

(g) *Petr. Cantinell. in chronic. mss.* & *Ghirardac. p. 240.*

(h) An. MCCLXXX. die VIII. Febr. Dn. Antolinus de Manzolino ll. doct. & dn. Gerardus Rolandini de Galluciis consules & rectores civit. Bon. *Ex Mem. Com. Bon. ejus anni.*

(i) *Ghirard lib. VIII. pag. 252.*

(k) *Ex lib. Reform. ejus anni in archiv. pub.*

(l) *Ex Memor. Bombolagni Henrigipti ad diem XXXI. Augusti MCCLXXXVIII.*

(m) MCCLXXXVIII. die VII. Decemb. Dña Guida qu. dñi Lambertini de Medicina uxor qu. dñi Antolini de Manzolino Leg. Doct. usufructuaria ab eo relicta &c. *Ex Mem. Pauli Avocati.*

XC.

DINUS MUGELLANUS.

EX Mugellana, sive, ut alii appellant, Mucellana regione Florentinæ ditionis, (a) ubi natus est, agnomen sumpsit Dinus, non aliter fere, quam Dinus de Mugello appellatus, nobilissimis quibusque Juris Cæsarei interpretibus merito adnumerandus. Patrem habuit Jacobum (b) ex Rossonum gente, sive, ut ajunt, de Rossonis, aut Rosonis; id enim ejus familiæ agnomen fuisse dicitur. (c) Hic Bononiam venit ad Jurisprudentiam perdiscendam, vergente sæculo XIII., & an. MCCLXXVIII. adhuc inter scholares versabatur; (d) sed ea tamen nominis celebritate, ut per idem tempus doctor creatus, (e) a Pistoriensibus ad jus civile profitendum in ea civitate peramplo stipendio conductus sit in quinquennium. Esset id absonum ab ætatis nostræ moribus, ut novitio doctori tantum deferretur honoris: sed aliter ferebant ea tempora, quibus, ut non semel dictum est, nemo doctoris insignia capessere poterat, quin publice libros aliquot ejus facultatis, quam profitebatur, in scholis exposuisset. Eo fiebat, ut qui excellenti ingenio, & præstanti doctrina ceteris anteibant, & studiosæ juventuti operam suam cum laude commodaverant, vix dum doctores creati, cum antiquis professoribus certare possent. Dinus igitur anno MCCLXXIX. ab scholis nostris abductus, Pistorium accitus est, oblatis a procuratore Pistoriensium, qui ea de causa Bononiam venerat, cc. libris Pisanorum annis singulis in quinquennium, & domo etiam, in qua commode per illud tempus habitare posset. (f)

II. Sed aucta in dies ejus viri fama, ad Academiam Bononiensem revocatus est anno MCCLXXXIV., (g) non quidem eo stipendio, quo apud Pistorienses meruerat, sed non minori tamen emolumento honoris, & quæstu. Hic omnium primus est, quod sciam, qui jus civile in nostris scholis professus sit publice conductus. Ante illum professores omnes non alia mercede docebant, quam quæ ex ære collatitio scholarium conficiebatur, ut non semel diximus. Sed tum demum scholares nostri, sive aliarum Academiarum exemplo, sive potius, ut quosdam semper ex clarioribus professoribus, jure suo, in scholis retinere, ne alio diverterent meliores conditiones secuti, aut aliunde, ubi opus esset, accersere possent, ab civitatis nostræ moderatoribus obtinuerunt, ut certum stipendium quotannis ære publico constitueretur duobus doctoribus ex clarissimis, qui tunc maxime communi fama celebrarentur, quique ab ipsa scholarium Universitate eligendi essent, quorum alter jus civile, alter canonicum interpretaretur.

 III. Sed

(a) *Philippus Villanius proprium ejus regionis nomen Moysellum fuisse tradit, quod vitio vulgaris sermonis in Mucellum migraverit. Vid. Villanii excerpta in Append. n. XII.*

(b) An. MCCXCII. die XVIII. Octob. Dn. Dinus dñi Jacobi de Musello doct. ll. *mutuo accipit &c. Ex Memor. Com. Bonon.*

(c) *De Rossonis dicitur Dinus a Jo. Villan. lib. VIII. cap. LXVI.*

(d) An. MCCLXXVIII. die II. ex. Jan. Dn. mag. Egidius qund. Petri de civitate Pragensi de Bohemia vendit dn. Dino de Muxello scholari apparatum dn. Hosthen. & summam Huguccionis pretio libr. cxc. Bonon. *Ex Mem. Com. Bonon. ejus anni.*

(e) *Jul. Nigrius in Script. Florent. tradit Dinum creatum in utroque jure; quod perfalsum est, nec aliter umquam eum dictum reperio, quam legum doctorem.*

(f) An. MCCLXXIX. die XI. exeunt. Mart. Dn. Dinus de Musello doctor legum promisit dn. Amadorio Guidalossi syndico communis Pistorii ire & stare continue in dicta civitate Pistorii & in ea exercere omnia que in instrumento Acarixii continentur. & hoc quia dictus dn. syndicus promisit dare & solvere eidem dn. Dino cc. libras Pisanorum hinc ad quinque annos proxime futuros pro quolibet anno. Et insuper promisit dictus syndicus dare eidem unam domum decentem & convenientem ad habitandum hinc ad dictum terminum. Ex instrumento dicti Acarixii hodie facto in domo dn. Fulci Pacis doctor. leg. present. dicto dn. Fulco &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(g) MCCLXXXIV. die XI. Decemb. Dñus Dinus de Mugello Legum Doctor *arbiter fuit in controversia, quam habebat D. Franciscus Syndicus Monast. S. Stephani cum Jacobino Bonincontri. Ex Memor. Com. Bon. Ab eo tempore ad ann. MCCXCVII. frequentissima occurrunt civium nostrorum in Dinum compromissa.*

III. Sed hanc quoque caufam fuiffe fcholaribus cenfeo, cur, contra primævum Academiæ noftræ inftitutum, & aliquos ipfi profeffores eligere affectaverint, & ftipendium illis de publico decernendum curaverint; quod nimis frequenter videbant clariffimos quofque profeffores, quod effent fere ex primariis civibus, a fcholæ muneribus abduci, ut legationes obirent, & publica negotia tractarent: qua de re non inanes ad Romanum Pontificem querelas attulerant, ut alio loco indicavimus. Itaque, ut aliquos haberent magni nominis profeffores, fibi liberrime addictos, & fcholæ prorfus obnoxios, id tandem confecuti funt, ut quofdam arbitratu fuo profeffores deligerent, & ftipendio publice decreto retinerent.

IV. Primum igitur, qui in hunc modum electus fit, fcholarium fuffragio, ad jus civile interpretandum, Dinum fuiffe reperio; eodemque tempore ad decretorum lectionem, fuffragio item fcholarium, accitus eft Altigradus de Lendinaria. Contigit id anno MCCLXXXIX.; & quoniam non deerant multi legum profeffores fatis illuftres, qui lectionem ordinariam juris civilis haberent, Francifcus Accurfius, Albertus Odofredus, Lambertinus de Ramponibus, Martinus Sulimanus, aliique, nec Bononienfes noftri permififfent exteris doctoribus lectionem ordinariam juris civilis, Codicis nimirum, & Digefti veteris, quam veluti propriam ac fuam reputabant; Dino decreta eft lectio juris civilis extra ordinem, aliorum fcilicet librorum, præter eos, quos diximus; Altigrado autem lectio ordinaria decretorum. (a) Et Dino quidem c. libræ bonon., Altigrado autem cl. in annuum ftipendium attriburæ; quod etfi non admodum amplum videbatur, cum tamen doctores iis temporibus mercedem infuper a fcholaribus ære collato acciperent, ideft, ut tunc mos erat dicere, collectam in fcholis facerent; propterea fiebat, ut celeberrimus quifque profeffor in fcholis noftris docere percuperet, non folum ut famæ ferviret, fed etiam ut quæftum faceret; qui tanto major erat, quanto major erat fcholarium affluxus ad noftram Academiam.

V. Tenuit Dinus hanc juris cathedram annis, ut minimum, octo continuis; quo tempore, prætet egregiam operam auditoribus fuis in fcbola præftitam, refpondere etiam de jure folebat, eumque paffim confulebant exteri quoque homines in caufis difficilioribus. (b) Tantæ autem auctoritatis habebatur, ut vel ipfi civitatis noftræ rectores, fi quæ lites emerfiffent ad rempublicam pertinentes, eas interdum Dino definiendas committerent. (c) Anno MCCXCVI. a Carolo II. ad legendum jus civile in Academia Neapolitana invitatus eft, conftitutis in annuum ftipendium centum auri unciis; (d) fed conditionem non accepit, neque paffus eft a fcholis noftris divelli. (e)

VI. Verum cum Bonifacius VIII. de edendo novo legum Ecclefiafticarum codice deliberaffet, quo Pontificum, & Conciliorum decreta complecteretur, quæ poft editas Gregorii IX. Decretales in Ecclefia promulgata erant, in eoque opere egere fe intelligeret viris cum in canonico, tum etiam in civili jure periti§fimis, quorum opera & confilio in ea re perficienda uteretur, Dinum ab fcholis noftris evocatum, magnis, ut ferunt, pollicitationibus, ad fe accerfivit. Primas tamen partes in eo opere concinnando detulit Pontifex canonici juris profefforibus, ut æquum erat, Richardo nimirum Petrono Senenfi, Romanæ Ecclefiæ Vicecancellario, Guilielmo de Mandagoto Archiepifcopo Ebredunenfi, & Bereugario Epifcopo Biterrenfi. Horum igitur cura fextus Decretalium liber prodiit, ita appellatus, quod quinque Decretalium libris a Gregorio IX. vulgatis

(a) *Ex lib. Reform. H.*

(b) *Vid. ejus confil. typis edita Lugd. MDLI.*

(c) *An. MCCXCVI. die XXII. Octob. Dinus de Mufello, Albertinus Hughetti, & Gardinus de Gardinis ll. doctores electi ad cognofcendam caufam, quæ erat inter Commune Bonon. & quorumdam vectigalium conductores. Ex lib. Reform. ejus anni.*

(d) Vocavit (*Carolus II.*) dominum Dinum de Mufcellis ut Bononia ad Neapolitanum ftudium lecturus accederet cum falario unciarum centum auri. *Ex antiquis tabulis apud Summontium To. II Hiftor. Neap. p. 362.*

(e) *Anno MCCXCVI. exeunte, & infequenti etiam Bononiæ Dinum præfentem fuiffe, manifeftum eft ex multis actis publicis in lib. Reform., & Memor. Com. Bonon.*

tis ſubjectus ſit. Atque hanc juris Pontificii partem tam diligenter perfectam & abſolutam prodiiſſe tradunt, ut erratum nullum, Baldo judice, in ea deprehendere liceat. (a) Eſt autem id honorificum ſcholis noſtris, quod, ut olim digerendæ Decretalium collectioni, quam emiſit Gregorius IX., adhibitus eſt Sanctus Raymundus, qui in iiſdem ſcholis interpretando juri Pontificio diu claruerat, ita ad novam hanc Decretalium ſyllogem concinnandam aliqui ex noſtris profeſſoribus ſuam induſtriam contulerint. Noſtris autem adnumeramus non ſolum Dinum Mugellanum, de quo dicimus, ſed etiam Guilielmum de Mandagoto, de quo inter juris canonici profeſſores dicendum erit. Non deſunt etiam qui Bonifacium ipſum Pontificem, quem divini, humanique juris conſultiſſimum fuiſſe conſtat, in perdiſcendo jure civili Dino præceptore uſum exiſtiment: (b) quod ſi verum eſſet, vix ullum eſſe dubium poſſet, quin illum Bononiæ in ſcholis noſtris audiſſet. Sed id procul dubio falſum eſt; quo enim tempore Dinus docere cœpit, Benedictus Cajetanus, qui creatus Pontifex, dictus eſt Bonifacius VIII., clarus jam habebatur in curia Romana, & Cardinalitiæ dignitati maturus. Eſt hic Magiſter ille Benedictus de Anania, Notarius Apoſtolicus, qui anno MCCLXXVIII. erat Viterbii cum Collegio Cardinalium, & Nicolao III. Pontifice, quo tempore Legati Bononienſium eo venerunt, ut de libero civitatis noſtræ ſtatu retinendo cum Pontifice tractarent; qua de re in Rolandino Romancio, & alibi dictum eſt. (c) Magiſtri autem appellatio hominem indicat ſcholæ muneribus initiatum: ſed num in noſtra Academia, an alibi floruerit, non liquet.

VII. Sed quamvis miro probatiſſimorum ſcriptorum conſenſu traditum ſit, Dinum Bonifacio VIII. ſuam operam contuliſſe edendo Decretalium libro; tamen difficile cuipiam videbitur conſtituere tempus, quo Romam proficiſci potuerit, antequam Bonifacius ſuum illum librum vulgaverit. Editus eſt Bonifacianus codex Februario menſe anno MCCIIC. At eo tempore videri poſſet Dinus nondum e ſcholis noſtris diſceſſiſſe. Habemus ex actis publicis civitatis eodem illo anno MCCIIC. Septembri menſe ad finem vergente, magnum in Academia noſtra metum eſſe exortum, ne Dinus inde diſcederet. Quod cum vulgo percrebuiſſet, pauci legum ſtudioſi hoſpitia conducebant in conſequentem annum ſcholaſticum. Ob eam rem rectores Univerſitatis Magiſtratus urbanos adierunt, petieruntque, ut omni ſtudio Dinum retinere curarent, eique ſtipendium cc. librarum ex ære publico conſtituerent. Qua de re cum Magiſtratus ad Populum retuliſſent, rectorum poſtulationi Populus aſſenſus eſt, & cc. librarum ſtipendium Dino decretum, quamvis ærarium civitatis exhauſtum eſſet ob diuturnum bellum, quod cum Ferrarienſium Principe habuerat, & nondum plane extinctum erat. (d) Non videtur igitur ex Academia noſtra diſceſſiſſe ante initium Octobris anni MCCIIC. Vel igitur Bonifacius VIII. Dinum abſentem conſuluit; vel ſextum Decretalium librum aliquanto ſerius edidit, quam vulgo creditum eſt, ſi quidem ei perficiendo aliquid operæ contulit Dinus Mugellanus.

VIII. Nec quiſpiam fortaſſe vero ſimile judicabit, Dinum Bononiam jam tum reverſum de ſcholis noſtris deſerendis rurſum cogitaſſe; nam illum conſtat aliquamdiu Romæ ſubſtitiſſe, & jus civile in ſcholis Pontificiis docuiſſe: (e) ubi id accidiſſe narrat, quod cum interpretaretur legem *de pacto ex continenti ſtipulationi adjecto*, *ff. de reb. credit. ſi certum pet.*, quæ incipit, *Lecta in auditorio*

(a) *Bal. in l. cum antiquioribus. C. de jure deliber.*

(b) *Jul. Nigrius de Scriptor. Florent. in Dino.*

(c) Actum Viterbii ... coram his teſtibus, ſcilicet, Ven. Patribus dn. Orlando Epiſcopo Narnienſi ... & honorabilibus viris Mag. Petro de Mediolano S. R. E. Vicecancellario, Mag. Benedicto de Anagna notario Dñi Papæ &c. *Apud Ghirardac. Hiſtor. Bonon. lib. VIII. p. 234.*

(d) An. MCCIIC. die XVI. Sept. Exponunt rectores Univerſitatis ſcholarium quod ſtudium eſt in turbatione maxima & quod ſcholares non conducunt hoſpitia eo quod veroſimiliter dubitetur dn. Dinum de Muxello receſſurum, nec lecturum in civitate Bonon. Petunt igitur &c. *Ex actis Civitatis in archivo Com. Bonon.*

(e) Hanc opinionem tenuit Dinus legens *ff.* vetus in Ro. Curia. *Alberic. in l. de quibus cauſis. ff. de leg. & S. C.*

Æmilii Papiniani, Pontifex, qui præsens aderat, dixerit: *Lecta in auditorio sacro Domini Bonifacii Papæ*. (a) Multo autem minus id vero simile esset, si Dinus, cum Roma Bononiam rediret, in ipso itinere obiisset, ut multi tradiderunt. Sed, hos scrupulos ut abigerem, fecerunt monumenta nuper a Cl. Montio communicata. Anno siquidem MCCXCVII. confecto scholastico curriculo Dinum ab Academia nostra discessisse, manifestum est; nam VII. Id. Octobris ejus anni rectores Universitatis egerunt apud civitatis moderatores, ut Guilielmum Accursium conducerent ad interpretandum Digestum novum loco Dini Mugellani, in annum scholasticum tunc incipientem. (b) Discesserat igitur jam tum ex scholis nostris Dinus, & quidem inopinato, ut necesse fuerit de ejus successore eligendo cogitare anno scholastico jam exordiente. Revera Prid. Id. ejus mensis Paulus Fabrianensis Dini absentis procurator Bononiæ nomina fecit pro Dino ipso; (c) atque alia deinceps negotia a Dini absentis procuratoribus Bononiæ acta insequenti anno MCCIIC. (d) In his singulare prorsus ac memorandum est illud, quod ad Bicem Dini uxorem pertinet. Hæc enim ipso anno MCCIIC. VI. Kal. Aug. religiosæ vitæ institutum Bononiæ amplexa est, inter Moniales S. Columbani cooptata. (e) Id autem fieri non potuit, quin Dinus ipse, eodem tempore, & pari voto in clerum adscitus, Ecclesiæ servitio se addixerit.

IX. Hæc igitur sic commodissime componuntur, ut Dinus expletis anno MCCXCVII. Bononiæ lectionibus scholasticis Romam profectus sit; ubi & librum sextum Decretalium, antequam emitteretur in lucem, mandante Pontifice, recognoverit, & ad juris civilis apices exegerit; & in scholis Pontificiis Digestum vetus interpretari aggressus sit. Tunc autem facile fuit, hominem & de Pontificis gratia, & de doctrina sua nimium sibi pollicentem, usitata vertigine mentis abreptum, sacram purpuram, & galerum cardinalitium somniare cœpisse; atque ob eam causam auctorem uxori fuisse, ut Deo se in Monasterio dicaret, ne quid esset, quod fortunarum suarum cursum retardare posset. Sed cum Dinus Richardum Petronum, ob navatam Pontifici operam in edendo Decretalium libro, in Cardinalium ordinem adlegendum cognovisset, seque vana spe delusum, umbram pro Junone captasse, haud mirum si moræ impatiens aulam Pontificiam deseruit, ac Bononiam reversus est, ubi jamdiu lares fixerat. Sed, sive quod ad aliam Academiam meliori conditione invitatus fuerit, sive quod non crederet posse libenter, & sine irrisione multorum, Clericus degere in ea civitate, in qua uxorem inter Moniales vivam haberet, vix dum Bononiam reversus, rebus suis compositis, de discessu cogitasse videtur. Id autem permolestum esse debuit scholaribus; quare Universitatis rectores de eo retinendo maxime folliciti fuerunt, ut ante dictum est. Quoniam autem pro anno scholastico MCCIC., qui initium capiebat an. MCCIIC., quo Dinum Bononiam reversum esse diximus, neminem reperimus in actis publicis civitatis, qui in Dini locum adlectus sit ad jus civile extra ordinem interpretandum; propterea illum verisimile est Bononiæ retentum, ubi eo ipso anno MCCIIC., vel forte insequenti, vivendi finem fecerit, & successorem habuerit Ubertinum Ricciolium Placentinum, de quo inter professores sæculi XIV. dicemus. Neque vero post annum MCCIIC. ulla ejus viventis memoria in monumentis Bononiensibus occurrit, ut a Clar. Montio animadversum est. Quare haud magni facienda est Joannis Villanii auctoritas, qui decessisse ait anno MCCCIII. (f)

X. Hæc ex monumentis nostris perspicua sunt. Ex aliis scriptoribus cave quidquam certi requiras de extremis hujus viri casibus. Plerique scribunt, exitio illi fuisse tantam opinionem & famam doctrinæ, qua erat apud Bonifacium Pontificem. Is enim, cum Richardum Petronum, ob navatam sibi operam in vulgandis Decretalibus, in Cardinalium ordinem cooptasset, Dinum magnis muneri-

(a) *Diplovat. in Dino, ex Alberic., & aliis.*

(b) An. MCCXCVII. die IX. Octob. Petunt rectores consiliarii & universitas tota scholarium ut scribatur dño Guilielmo dñi Accursii ll. doctori electo per ipsam universitatem ad legendum ff. novum loco dñi Dini in anno proximo &c. *Ex actis publ. civit.*

(c) *Ex Memor. Com. Bonon.*

(d) *Ibidem.*

(e) *Vide tabulas hac de re scriptas in Append.*

(f) *Sic ad eumdem annum* MCCCIII. *Thaddæi Alderotti mortem refert Jo. Villan. lib. VIII.*

neribus, præmiisque ornatum ad scholas Bononienses remisisse dicitur; non quod illum sacra purpura non dignissimum judicaret, & optabat etiam eo honore, ut ferunt, insignire, suique animi non obscura indicia dederat; sed quod nefas existimaret tantum doctorem scholis eripere, & a docendo avocare. Sed Dinum, ea spe, qua maxime inflammatus erat, cum se frustratum agnosceret, id ægerrime tulisse dicunt: itaque Bononiam reversum, exulcerato animo, quasi ex ingenti injuria, sive ex concepto mœrore, sive ex æstu immodico in lethalem morbum incidisse in ipso itinere. Cum autem nocte quadam sitim a morbo excitatam ferre non posset, e lectulo se proripiens caput in situlam aqua plenam ita demisisse dicitur, ut frustra efferre conatus, animam, præcluso spiritu, exhalarit. Ita infaustum tanti viri exitum narrat eorum temporum vicinus Dominicus Bandinus apud Diplovataccium, (a) & Philippus Villanius. Sed hæc in fabulæ speciem mihi conficta, & ornata videntur. Si Bonifacium VIII. hæc cura tenuisset, ut tantum doctorem scholæ servaret, non eum a suis scholis Pontificiis ablegasset, nec redire Bononiam sivisset.

XI. Itaque alii aliter hujus clari professoris casus, & extrema fata narrant; atque in primis de situla silent: (b) nec desunt qui veneno sublatum putent, (c) quod ei Romæ propinatum fuerit, ob patrocinatam ab ipso quamdam causam mandante Pontifice contra quemdam ex primariis Romanæ civitatis magnatibus. (d) Alii denique non in itinere, ut ceteri, sed Bononiæ extremum clausisse diem tradunt, & apud Fratres Prædicatores humili tumulo donatum. Ita scriptores nostri Leander Albertus, & Ghirardaccius; quibus major habenda est fides, quam exteris. Quod si de sepulcri loco dubitare non licet, quod adhuc fortasse extabat Leandri ætate apud suos Fratres Prædicatores, & erat vulgo notissimum; (e) id etiam pro certo habendum est, Dinum Bononiæ obiisse, quo se, post excussam spem purpureæ togæ, & toleratam aulicæ ambitionis torturam, receperat.

XII. Floruit Bononiæ Dinus cum Francisco Accursio, ac fortasse in ejus schola eruditus est. Sed cum aliquando Francisci loco legeret, reprobasse dicitur quamdam ex glossis Accursii patris. Ea re commotus Franciscus contra Dinum surrexit; nec sine jurgiis disputatio dirempta est. (f) Bartholus, (g) & Albericus de Rosate (h) contentionem illam Dini memorant; ajuntque, illum, cum legeret pro Francisco Accursio, propugnasse opinionem Jacobi Balduini contra quamdam ex glossis Accursianis. Sed cum postero die vindex paterni nominis Franciscus, arrepta occasione, dum legem aliam exponit, eam ipsam glossam, quam Dinus impugnaverat, multis rationibus acriter defendisset, re audita Dinum exarsisse narrant, missisque nunciis per reliquas scholas, palam edixisse, se publice disputaturum contra glossam Accursii, ut Jacobi Balduini sententiam tueretur.

XIII. Erat Dinus in disputando ita acutus, & copiosus, ut quæstionem aliquam in schola tractanti tota synodus legalis scientiæ adesse videretur, ut tradit ejus quondam auditor Cinus; (i) qui eum non veretur alterum Papinianum appellare. (k) Itaque eum recte Raphael Fulgosius inter jurisprudentum vertices reponit, (l) & Baldus excelsum doctorem vocat; (m) cujus adhuc viventis tanta fuit auctoritas, ut Veronenses lege lata decreverint, ab iis, qui in jure responderent in ea civitate, primo rationem habendam statutorum, & consuetudinum municipalium; iis autem deficientibus, attendendum esse jus Romanum, & glossas Accursii publice approbatas, in quibus, si qua repugnantia exi-

cap. LXV., quem tamen an. MCCXCV. vivendi finem fecisse, suo loco demonstrabimus.

(a) *Diplovat. in Dino.*

(b) *Vid. Pancirol. l. II. c. XLV.*

(c) *Diplovat. ibid.*

(d) *Ibidem.*

(e) Ad D. Dominici ædem, humili quidem, sed ob viri claritatem notissimo sepulchro humatus fuit. *Pancirol. loc. cit.*

(f) *Angel. in l. juber. caver. ff. de jurisdic. omn. jud. ex* Diplovat. *in Dino.*

(g) *Bart. in l. 1. §. suspecti. ff. ad Turpil.*

(h) *Alberic. de Ros. in l. cognitio. ff. de offic. ejus, cui mandata est jurisd.*

(i) Cin. *in l. eum pro eo. C. de sent. quæ p. e. q. inter. prof.*

(k) *Id. in l. 1. C. de serv. fug. in fine.*

(l) *Fulgos. in Cons. 170.*

(m) *Apud Diplovat. in Dino.*

existeret, ei glossæ hærendum, quam Dinus approbasset. Si quis autem contra consuluisset, teneretur parti ad præstanda damna & expensas. (a) Eum quoque laudat Colutius Salutatus in suo tractatu de nobilitate legum, & medicinæ: (b) nec siluit ejus laudes Trithemius in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, ubi eum vocat ingenio subtilem, & in disputandis, enodandisque dubiis, & quæstionibus juris valde promptum, & acutum. Ejus autem elogium his verbis concludit: *De mandato Dn. Bonifacii papæ octavi primus scripsit eleganter post Archidiaconum.* (c) Intelligit, opinor, Trithemius Dini commentaria in regulas juris, quæ sexto Decretalium libro insertæ sunt. Atque hic fallitur procul dubio Trithemii adnotator, dum Archidiaconum hic memoratum esse putat Guilielmum de Mandagoto. Alius enim omnino non est, quam Guido Baysius Archidiaconus Bononiensis, qui iisdem temporibus in Academia nostra principem locum inter juris canonici professores obtinuit, non alio fere, quam Archidiaconi nomine notus. Ille, vix edito libro sexto Decretalium, amplissimis in eum editis commentariis magnam sibi famam comparavit. Uter vero prior Archidiaconus, an Dinus scripserit, haud scio, an unius Trithemii testimonio definiri possit.

XIV. Cum primas obtineret Dinus in peritia iuris civilis, in jure canonico non satis eruditum aliqui eum existimarunt. Hanc ei notam inussit Joannes Andreæ, summus canonum interpres, qui paulo post Dinum in nostra Academia floruit. (d) Verum id ita intelligendum censeo, non ut plane jus Pontificium ignorarit, sed ut in eo non tantum excelleret, quantum in civili. Et sane ejus commentaria in regulas juris Pontificii, quamvis præcipue nitantur principiis juris civilis, ex quibus fere petitæ sunt, eum ostendunt etiam in jure Pontificio non mediocriter versatum. Neque credibile est, Bonifacium VIII., qui Dinum probe noverat, homini juris canonici ignaro mandasse, ut commentaria scriberet in eam juris canonici particulam.

XV. Plures auditores habuit; inter quos maxime celebrantur Cinus Pistoriensis, non modo legum scientia, sed & Italica poesi clarus, & Oldradus de Ponte, cujus hodie dum nomen laudatur. Uterque in suis scriptis Dinum præceptorem dicit, & impensius laudat. Ipsum quoque Bonifacium VIII. inter ejus auditores aliqui haud recte recensent, ut supra adnotavimus. Neque omittendus est Andreas Pisanus, Dini primum, mox Petri de Bellapertica auditor; de quo suo loco dicemus. Orlandinus quoque Pisanus memorandus est, qui commentaria in titulum Institutionum de actionibus a Dino inchoata ex ore docentis in schola excepit. (e)

XVI. Fertur aliquando Dinus consultus fuisse, num si quis in testamento confessus sit, se turpe lucrum ex nefario fœnore fecisse, & certam pecuniam aliquot virginibus collocandis promisisse, si convaluerit, conveniri invitus possit ad ea præstanda, quibus in eo testamento se obligasset; ac respondisse, non æquum videri, talem hominem ex ea confessione conveniri. (f) Sed narrat Angelus Ubaldus, se audivisse, qui dicerent, pio cuidam eremitæ (alii cerdonem dicunt) in somno visam esse Dini animam æternis cruciatibus damnatam ob ejusmodi consilium. (g) Ac optandum sane, ut illud vere somnium fuerit.

DINI SCRIPTA.

PLura scripsit Dinus, quæ eum ostendunt dignum iis laudibus, quibus vulgo celebrabatur. Commendantur in primis commentaria in Pandectas, de quibus ita Diplovataccius: „ Scripsit subtilissime super ff. veteri, Infortiato, & „ Novo. Fecit etiam quasdam additiones super Infortiato. Item & super ff. „ Novo scripsit per modum additionum.

Pergit Diplovataccius alia ejus scripta in hunc modum recensere: „ Item com-
„ po-

(a) *Apud Diplovat. in Dino.*
(b) *Ibidem.*
(c) *Trithem. cap. DXV. in biblioth. Miræi.*
(d) Sciendum quod Dinus non fuit Canonista. *Jo. Andr. in Sext. De Reg. Juris.* C. Beneficium.
(e) *Diplovat. loc. cit.*
(f) *Id. Ibid.*
(g) *Panzirol. loc. cit.*

„ posuit super Institutionibus in *tit. de actionibus* pulchra commentaria. In„ cipit: *In Christi nomine. Titulus iste principaliter dividitur in duas partes.* „ Et scripsit manu propria usque ad §. *actiones* in ver. *contra prædicta op„ ponitur*. Ab inde postea fuerunt recollectæ in scholis per dn. Orlandinum „ de Pisis scholarem. Laudat hæc commentaria Cinus in *l. 6. C. de serv.* „ *fugit.*

„ Item & tractatum Præscriptionum. Incipit: *Notabiliter colligitur, quod præ„ scriptiones.*

„ Item & tractatum de primo & secundo decreto. Incipit: *Quæritur quid sit* „ *primum decretum.*

„ Item tractatum, sive summulam de successionibus ab intestato, quam inseruit „ Cinus suis commentariis in *C. de success.*

„ Item & alium parvum tractatum de successionibus ab intestato. Incipit: *Quo„ niam successionum materia.* „ Hunc tractatum aliqui Bartholo adjudicant, præsertim quia in eo allegatur Cinus, ut observat Jo. Baptista Caccialupus in *l. si qua illustris. C. ad Orficia*. Sed idem Gazalupus vero similius existimat Dino tribuendum; idque colligi dicit ex Cini ipsius verbis in additione magna ad *auth. cessante. C. de legit. hæredit.*, præsertim cum in aliquibus exemplaribus Cini nomen se minime repetisse narret idem Gazalupus.

„ Fecit etiam pulchrum tractatum super arborem Joannis „ Joannis nimirum Bassiani, de quo suo loco dictum est. Incipit: *Quia omnes actiones scriptæ in arbore.*

„ Collegit etiam glossas contrarias, & dispersas in corpore juris civilis. Inci„ piunt: *An ille, qui solvit.*

„ Extant etiam ipsius elegantissima consilia, & plurimæ disputationes & quæ„ stiones. „ Ex his unam ait Diplovataccius disputatam a Dino fuisse anno MCCLIX. die quinta Februarii, quæ incipit: *Cavetur in quodam Statuto Lucanæ Civitatis*. Verum cum anno MCCLXXVIII. adhuc esset Bononiæ inter scholares, id nullo modo credibile videtur. Adeo autem in disputationibus scholasticis Dinus excelluit, ut apud legum studiosos *Disputatio Dini* in proverbium abierit. (a)

„ Extant & plurimæ repetitiones (pergit Diplovataccius) & præcipue in *legem* „ *certum. ff. de eo qui certo loco*. Incipit: *Quoad aliqualem evidentiam dicen„ dorum*. Et in *l. qui in hæredem* §. *eleger. ff. de tribut.* Et in *l. servum. ff.* „ *de procurat.* Et in *l. 3.* §. *in hac. ff. commodati.*

„ Et publicato sexto libro decretalium anno Domini MCCIIC. per Bonifacium „ VIII. de mandato Bonifacii prædicti composuit pulchrum commentum su„ per *tit. de regulis juris in sexto*. Incipit: *Præmissis casibus singularibus*, „ quod commentum mirabile appellat Baptista de S. Severino in tractatu „ de modo studendi.

Hæc de Dini scriptis Diplovataccius; qui, paucis interjectis, se vidisse ait Dini lecturam in universum *ff.* novum, cujus hoc erat initium: *In nomine Domini. Et loco proœmii præmittimus an regulatio, vel ordinatio.*

Pleraque ex his Dini scriptis recenset Pancirolus, eaque laudat Marcus Mantua, dolens, multa ex iis frustra optari ab Jurisprudentiæ studiosis. At Diplovataccium, cujus incredibilis fuit diligentia in perquirendis, & volutandis veterum JCtorum libris, minime latuerunt. Magna etiam ex parte postmodum typis edita sunt, & summo in pretio fuerunt.

Iis addere juvat opusculum metrice scriptum a Dino de Ordine judiciorum, quod Diplovataccius ignoravit. Illud vidi in antiquo Codice mss. Collegii Majoris S. Clementis Hispanorum; ac tale ejus initium est:

Judicii seriem si forte scire labores
Judicis auctoris nomina sive rei &c. (b)

IACO-

(a) *Panzirol. loc. cit.*

(b) *Cod. 126.*

XCI.

JACOBUS DE ARENA.

QUo tempore vixerit Jacobus de Arena, non una ratione assequimur; sed non ita, ut certis terminis ejus ætas concludi possit. Accuratissimus Diplovataccius Bononiæ floruisse dicit cum Francisco Accursio; idque habuit ex Alberto Gandino scriptore synchrono. (a) Ac Bononiæ quidem docuisse, Pancirolus etiam affirmat; qui id colligi adnotat ex Jacobi ipsius scriptis. (b) De patria vero consentiunt omnes, Parmensem fuisse. (c) Sed tamen dubium movet Diplovataccius; qui quamvis Parmensem dicat, (d) Baldum tamen in libello, quem scripsit de claris doctoribus, hæsitasse narrat, nec certo statuisse, Parmensis ne fuerit, an Papiensis. (e) Non solum Bononiæ docuit, sed diu in primis Patavii; ubi aliquando in quadam causa sententiam dixit cum Guidone de Suzaria, (f) quem in jure civili præceptorem habuerat. Erat autem Patavii anno MCCLXXXVII., hic enim annus adscriptus est uni ex disputationibus Patavii ab illo habitis, quas vidit Diplovataccius: (g) ibique etiam anno MCCC. primum inter JCtos locum obtinuisse videtur. (h) Apud Regienses quoque (i) & Senenses (k) docuisse dicitur; imo & in Gallia in Tolosatium scholis; qua in civitate, cum aliquando Franciscus Accursius *l. 1. C. de sentent. quæ pro eo q. inter. prof.* interpretaretur, & sententiam patris sui defenderet, Jacobus de Arena sub ementito scholaris habitu ita acriter in Franciscum insurrexisse dicitur, ut eum ad incitas redegerit. Sed Diplovataccius jure eo propendet, ut credat, hunc Francisci Accursii oppugnatorem non Jacobum de Arena fuisse, sed Jacobum de Ravano, quem ultra montes floruisse constat Francisci Accursii temporibus. Ac revera id narrat Cinus non de nostro Italo doctore, sed de ultramontano illo, cujus celebre fuit nomen inter ætatis suæ professores. (l) Ex pluribus, quos in jure erudivit, celebrantur, maxime Richardus Malumbra, & Oldradus de Ponte. (m) Plura scripsit, quibus magnam sibi famam peperit; nam & optime vim legum penetrasse a Bartholo dicitur, (n) ejusque opiniones, ut plurimum, esse de mente juris, & neminem inter legum interpretes, qui tunc viverent, eo digniorem fuisse, & subtiliori præditum ingenio, tradit Albericus de Rosate; (o) eumque plane ingenuum ac veracissimum in allegandis legibus fuisse, memorat Colucius Salutatus. (p) Ubi vero tantus vir decesserit, aut quo tempore, neque Pancirolum, neque Diplovataccium, aut alium quempiam literis mandasse reperio. Nam quod tradit Alidosius, Jacobum de Arena Parmensem anno MCCCXX. tamquam civem Bononiensem in nostrorum Judicum Collegio locum habuisse, prorsus incredibile videtur; nec ullum ejus rei monumentum ab Alidosio affertur. (q)

JACO-

(a) *Diplovat. in Jacobo de Arena.*

(b) Puta interrogetur aliquis existens Bononiæ utrum Rex Angliæ sit in Ecclesia, vel extra: credere nec hoc, nec illud possum. *Jacob. de Ar. in tract. de Positionibus: extat in Tract. univ. jur. To. IV.*

(c) *Pancirol. Fichard. M. Mantua, Gazalupus &c.*

(d) Jacobus de Arena Parmensis & ipse sacrarum ll. interpres eximius. *Diplovatac. in Jacob. de Arena.*

(e) Jacobus de Arena fuit origine de Parma, sive de Papia in Lombardia, & legit diu Senis, & fuit de valentioribus post glossatorem, qui umquam fuerint. Ita dicit Baldus in suo tractatu de commem. famos. doct. & allegat ad hoc Bar. *Diplovat. loc. cit.*

(f) Dicit Cy. judicatum Paduæ per Gui. de Suzaria, & Jacobum de Arena, quod sic: cum illud statutum &c. *Jo. Andr. in Sext. de electione. C. Avaritiæ.*

(g) *Diplovat. loc. cit. Vid. infra.*

(h) *Pancirol. loc. cit.*

(i) Dnus Jacobus de Arena quæstionem prædictam in civitate Regii publice disputavit. *Alber. in l. generali. C. ne quis in causa sua judicet.*

(k) *Baldus loc. cit.*

(l) Pondera si iste fuit Jacobus de Ravano, & non de Arena, cum ipse floruerit in illis partibus... Cinus dicit quod fuit Jacobus de Ravano. *Diplov. l. cit. Vid. in Franc. Accursio.*

(m) Invenitur quædam additio originaliter ex dictis Jac. de Are. postea aliquantulum extensa per Richard. & Oldra. ejus discipulos. *Bald. in l. si patruus. C. commun. utriusque jud.*

(n) *Apud Diplov.* (o) *Ibid.* (p) *Ibid.*

(q) *Alidos. Doct. Bon. in Append. p. 244.*

JACOBI DE ARENA SCRIPTA.

EJus scripta in hunc modum recenset Diplovataccius: „ Scripsit (inquit) breviter & subtiliter in totum Codicem, & super L. libros Digestorum. Super Infortiatum scripsit per viam additionum. Item utilem tractatum de executionibus ultimarum voluntatum. Incipit: *Quia fidei commissorum;* & dividit illum in quatuor partes. Item & tractatum de positionibus. (a) Item & tractatum expensarum. Incipit: *Quæ fiunt in judicio.* (b) Item & tractatum excussionum. Incipit: *Quia tractatus excussionis.* (c) Fecit & plures disputationes, & præcipue illam, quæ incipit: *In statuto civitatis Paduæ.* Sic unam, quam disputavit anno MCCLXXXVII., ut in fine ipsius apparet. Plura etiam ejus consilia extant. Ita Diplovataccius.

Pancirolus aliqua ex his omittit, & aliqua addit. Nam de *exulibus*, quos *bannitos* vocamus, (d) *de quæstionibus*, (e) *& cessione actionum* (f) scripsisse dicit, quæ etiamnum, inquit, magno in usu habentur. Feudorum quoque compendium fecisse tradit Pancirolus.

In Tractatibus Universi Juris edita sunt pleraque ex memoratis Jacobi de Arena opusculis, & alia quædam Pancirolo, ac Diplovataccio ignota: *De præceptis Judicum*, (g) *de Sequestrationibus*, (h) *& de Commissariis;* (i) quæ omnia diligentissime recenset Clarifs. Mazzucchellius, (k) additque præterea commentariolum *de Fratribus simul viventibus*, ex Codicibus bibliothecæ Vaticanæ. Interpolata esse non pauca hujus auctoris scripta, ex eo liquet, quod in ipsis Jacobus Belvisius, Bartholus, Baldus, aliique interpretes Jacobo de Arena recentiores passim nominentur. (l)

XCII.

GARDINUS DE GARDINIS.

ALberico Gardino Hugolini legum Doctoris, de quo suo loco diximus, aut fratri, aut certe agnato, & hæredi, (m) filius fuit, Gardinus nomine, & ipse juris civilis professor, qui sæculo XIII. labente Bononiæ claruit, & initium XIV. attigit. Plurimum autem versatus est in foro, & in Republica; ubi magnam non doctrinæ solum, sed & prudentiæ famam sibi conciliavit. Hic anno MCCLXX. *ad officium bannitorum*, ut ajebant, de civium numero, judex delectus est; (n) & judicis quoque, non legum doctoris, titulum gerens an. MCCLXXX. cum summa potestate in magistratu IX. Consulum civitati præfuit. (o) Anno MCCLXXXIII. doctorum jam ordini adscriptus fuerat; (p) quo tempore etiam in schola floruisse aliquandiu videtur: sed brevi inde abductus, ad Rempublicam iterum accessit, non semel inter Sapientes adlectus, qui Magistratibus ordinariis in difficilioribus negotiis opera & consilio præsto essent. (q) Quandoque etiam advocatus & defensor, sic enim appellabant, Communis & Populi Bononiensis fuit; quod munus nemini non clarissimo JCto conferri solebat. (r) Publicæ pe-

(a) *Extat in Tract. Univ. Juris To. IV. P. 3.*

(b) *Ibid. To. III. P. 2. pag. 394.*

(c) *Ibi pag 141. Est etiam mss. in Cod. Bibliothecæ Collegii Maj. S. Clementis Bon. n. 87.*

(d) *Ibid. To. XI. P. 1. pag. 355.*

(e) *Ibi pag. 291.*

(f) *Ibid. To. III. P. 2. pag. 74.*

(g) *Ibi pag. 34.* (h) *Ibi pag. 143.*

(i) *Ibid. To. VIII. Par. 1. pag. 194.*

(k) *In Script. Ital. To. II. pag. 991.*

(l) *Vid. Tr. de Excussion., de Cess. act. &c.*

(m) Ex *tab. ad Gardini tesiam. pertinentibus, de quibus infra.*

(n) Dn. Gardinus dñi Albrici de Gardinis judex officio bannitorum &c. *Ex Memor. Petri Bonincontri Cazalunæ ad diem VI. Jan. MCCLXX.*

(o) Coram dño Gardino qu. dñi Alberici de Gardinis Judice Consule & Rectore Civitatis Bononie &c. *Ex Memor. Bonjacobi Guizardini ad diem IX. Febr. MCCLXXX.*

(p) Ex *Memor. Com. Bon. ejus anni.*

(q) *Vid. Ghirard. lib. X. pag. 320., & lib. XII. pag. 372.*

(r) *An. MCCIIC. erat advocatus & defensor Communis Bonon., ut liquet ex lib. Reform. ejus anni in archiv. publ.*

cuniæ custos, sive, ut ajebant, depositarius fuit: (a) & cum bellum Bononienses cum Estensibus, & fœderatis civitatibus exercerent, inter Viros bello præfectos aliquando delectus est. (b) Sed & plures Causæ a Communi Bononiensi ei commissæ, (c) & Legationes decretæ; (d) in quibus ea in primis memoranda, quam fulcepit ad constituendos terminos agri Bononiensis, qua parte Mutinensem agrum attingit. (e) Cum autem an. MCCXCV. compertum esset, Marchionem Estensem in Scultennæ ripis, atque aggeribus aliquid molitum, quo ut consuleretur agri Mutinensis, qui flumini ex ea parte adjacet, securitati, agro Bononiensi periculum alluvionis ex parte altera creabatur; Populus Bononiensis negotium Gardino dedit, ut iis, quibus opus esset, operibus periculum averteret: quod ab eo diligenter perfectum est, excavato fluminis alveo, & sublatis ad justam altitudinem riparum aggeribus (f) Anno MCCCII. decessit Gardinus, (g) testamento prius condito, quo Faitam Albirolam uxorem suam hæredem instituit. (h) Ea post viri obitum Paci de Pacibus nobilissimo civi, & clarissimo legum doctori nupsit.

XCIII.

SCANNABICCUS BAVOSIUS.

Scannabiccus Sixti Bavosii filius jam inde ab anno MCCLXXIV. cum Lambertacciis solum vertere jussus est. (i) sed anno MCCLXXX. cum satis fidem suam Jeremiensibus probasset, in civitatem, atque inter Jeremienses, ejurata Lambertacciorum societate, receptus est. (k) Itaque libere deinceps in civitate vixit, exclusus tantum ab omni munere publico, ad quod nemini patebat aditus, qui aliquando Lambertacciorum partes secutus esset: quamquam Scannabicco de hoc remissum aliquid videtur extremo illius vitæ tempore. Anno MCCLXXXII. inter publicos Scribas, sive Notarios adlectus est; (l) & insequenti anno judicis assessoris officio functus est apud Aghinolphum Romenæ Comitem in prætura Senensi, (m) cum nondum doctoris insignia cepisset. Triennio post legum & decretorum doctorem appellatum reperio: (n) atque hic tertius omnino est ex nostris, quem ad illud tempus, ac toto deinceps XIII. sæculo, doctorem in utroque, ut ajunt, jure creatum constet. (o) An. MCCIIC. cum

(a) *Eod. anno erat depositarius Communis Bonon. Ex pluribus actis in cal. lib. Reform.*

(b) *Anno MCCXCVI. in Consilio civitatis IV. Viri creati, quibus negotium datum est, ea curarent, quæ ad bellum nuper cum Estensibus exortum administrandum pertinerent; atque hi fuere quatuor legum doctores, Gardinus, Lambertinus de Ramponibus, Ubaldinus Malavoltus, & Philippus Fuscararius. Ex lib. Reform. ejus anni in archiv. pub.*

(c) *An. MCCLXXXIX. Gardinus de Gardinis ll. doctor cum Gulielmo Rombodevino ll. doct. & Nicolao Soldaderio judice delectus a Communi ad cognoscendam controversiam, quæ erat cum Canonicis Ecclesiæ Bononiensis. Ex lib. Reform. ejus anni.*

An. MCCXCVI. eidem cum Dino Mugellano, & Albertino Carrario causæ cognitio commissa est, quam Commune Bononiensium habebat cum quibusdam vectigalium conductoribus. Ex lib Reformat. ejus anni.

(d) *An. MCCXCIV. legatus ad Comitem Romandiolæ. Ghirard. lib. X. pag. 333.*

(e) *Ex lib. Reform. an. MCCLXXXIX.*

(f) *Ghirard. lib. XI. pag. 330.*

(g) *In vivis fuiss. Julio mense anni MCCCII., eundemque Octobri mortuum, liquet ex Mem. Com. Bonon. illius anni; quo etiam testamentum fecisse dicitur ab Alidosio in Doct. Bonon. pag. 95.*

(h) Cum dñus Gardinus de Gardinis filius & heres pro quarta parte dñi Alberici heredis universalis dñi Ugolini de Gardinis legum doctoris suum condiderit testamentum in quo quidem dñam Faitam filiam qu. dñi Petrizoli de Albirolis olim uxorem dicti dñi Gardini & uxorem dñi Pacis de Pacibus legum doctoris heredem universalem instituit &c. *Ex Memor. Aymerici Zampetri Bertolotti ad diem VII. Septemb. MCCCVI.*

(i) *Ex lib. Bannit. & Confinat. scrip. an. MCCLXXVII.*

(k) *Ex lib. eorum, qui jurav. partem. Vidit Cl. Montius.*

(l) *Ex Matricula Notarior. Vid. idem Vir Cl.*

(m) *Ex Memor. Com. Bonon. ad diem VIII. Mart. MCCLXXXIV.*

(n) An. MCCLXXXVII. die VI. Nov. D. Scannabiccus doct. legum & decretorum fil. qand. dn. Sixti de Bavoxiis & dn. Jacobinus qui dicitur Minus ejus fil. &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(o) *Non alios ante hunc reperio legum & decretorum doctores, quam Pascipoverum de Pascipoveris, & Joannem Petri Michaelis.*

cum duobus aliis Jurisperitis delectus est ad lustrandos milites stipendiarios Populi Bononiensis: (a) nec multo post humanis excessit; anno enim MCCIC. Februario mense vita functum reperio. (b)

II. Joannes Andreæ in additionibus ad Speculatorem quæstionem quamdam legalem memorat, quam vulgo tribuebant Francisco Accursio, sed quæ revera auctorem habebat Scannabiccum; cujus manu scriptam penes se habuisse narrat. (c) Sed Alidosius, & Orlandius, cum hæc apud Joannem Andreæ legissent, novum quemdam legum doctorem confinxerunt, qui numquam inter mortales fuisse videtur, Scannabiccum Alberghetti Scannabicchii filium, quem vixisse ajunt ad annum MCCXL. Diplovataccius etiam huc impegit, mendoso, ut arbitror, exemplari usus: doctorem enim hunc, a Joanne Andreæ laudatum, Scaraboctum Bononiensem appellavit. (d)

III. Illud singulare in hoc professore occurrit, quod quandoque legum & decretorum, quandoque legum (e) tantum, aut decretorum (f) doctor appellatur in antiquis tabulis. Sed tamen leges magis, quam canones, coluisse videtur.

XCIV.

SALVUS ROICIUS.

THADDÆUS BALDI.

SAlvus Roicius, sive de Roicis legum doctor vixit in scholis nostris circa hujus sæculi finem. Alidosius hunc doctorem de Soricis appellat. Verum ejus nomen Deotesalvi fuit; ac patrem habuit Hugolinum Roicii filium. Anno MCCLXXXII. nondum doctorum albo videtur adscriptus fuisse. (g) Ejus non semel mentio est in Memorialibus Communis Bononiæ ad annum MCCLXXXV. (h) Post illud tempus perpetuo abfuisse videtur a patria. Itaque non dubito, quin Rubeus, & Ghirardaccius vere illum scripserint rerum criminalium judicem Romæ fuisse apud Pontificem, eique an. MCCLXXXVII. a Pontifice ipso, qui erat Nicolaus IV., delatas multarum civitatum, & populorum Flaminiæ provinciæ querelas contra Petrum Stephani Romanorum proconsulem, ejus provinciæ præfectum, ut de iis cognosceret, & judicaret. (i) Alidosius judicem generalem Romanæ curiæ appellat. (k)

II. Thaddæus Baldi filius de Castro Sancti Petri. Scriptum fuerat hujus nomen inter doctores legum ex regione Portæ Ravennatis, qui anno MCCXCIV. erant in Consilio Octingentorum, sed postea deletum; incertum, qua ex causa (l). Hic erat ex Castro Sancti Petri, nobili Bononiensium municipio: nec aliter fere in antiquis tabulis appellatur, quam Thaddæus domini Baldi, sive Ubaldi; quo ostenditur, ni fallor, non ignobili patre, ac familia natus. Sed illud peculiare de hoc legum professore occurrit, quod raro admo-

(a) *Anno MCCIIC. die . . . electi Sapientes* ad videndos & examinandos stipendiarios Communis Bononio dn. Scanabecchus de Bavosis legum doctor dn. Jacobus Homoboni dn. Albertus dn. Laurentii Bonacapti Jurisperiti &c. *Ex lib. Reform. Com. Bonon.*

(b) *An. MCCIC. ad diem XVI. Febr. In Memor. Com. Bonon. aliqua indicantur de testamento hujus doctoris.*

(c) Habetur Quæstio Scanabici, quam quidam attribuunt Francisco Accursio, sed originalem habeo de manu primi. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. tit. de senteat. §. qualiter autem.*

(d) Scaraboctus doctor ll. Bononiensis hoc tempore floruit, qui composuit plura, ut per Jo. Andr. in addit. Spec. tit. de sentent. §. qualiter autem. v. porro si causa. *Diplovat. post Gail. Accursium, & Andream de Barulo.*

(e) *Ita appellatur in lib. Reform. Com. Bon. quem supra indicavimus, & alibi sæpe.*

(f) *An. MCCXCIII. XV. Dec.* Dn. Jo. Godeus Anglicus dn. Mag. Galfredus dñi Corradi de Magontia, *& alii scholares mutuo accipiunt* a dn. Scannabicco dñi Sitti decretorum doctore &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *Ex catalogo Doctorum an. MCCLXXXII. In quo ejus nomen prorsus omittitur.*

(h) *Plures ab eo contractus initi anno MCCLXXXV. memorantur in Mem. Com. Bon. ejus anni.*

(i) *Vid. Rub. Hist. Raven. lib. VI. & Ghirard. lib. VIII. p. 269. & p. 289.*

(k) *Alidos. p. 207.* (l) *Vid. Append.*

admodum, & brevi temporis intervallo doctoris appellatio illi tribuitur in antiquis tabulis, (a) ut Cl. Montius animadvertit. Id argumento esse potest, Thaddæum cito a scholis recessisse, & a docendo cessasse. Ac fortasse ob hanc causam ejus nomen ex DCCC. Virum albo expunctum fuerat, quasi temere cum aliis doctoribus, qui semper honoris causa in eum ordinem legebantur, ille descriptus fuisset, qui non jam uti doctor haberi deberet, & jamdiu a scholæ muneribus vacaret. Pecuniosum hominem fuisse constat; & ab Academia ad forum, a cathedra ad mensam argentariam defecisse existimo. (b)

XCV.

S. RAYNALDUS

Archiepiscopus Ravennas.

NOn est cur verear professoribus nostris adscribere Raynaldum de Concoregio Mediolanensem, virum cum nobilitate generis, tum morum sanctimonia, & rebus gestis spectatissimum. Florebat ille in nostris scholis ad finem properante XIII. sæculo; nec vulgari fama eum fuisse intelligimus ex eo, quod a Laudensibus publice conductus est ad jus civile in ea civitate interpretandum, atque ei decreta est Infortiati expositio, nisi quem alium librum ex iis, qui extra ordinem legi solerent, scholares maluissent. Venerant ea de re Laudensium procuratores Bononiam anno MCCLXXXVI. initio Septembris, & cum Raynaldo convenerunt, ut is ad Laudenses scholas quamprimum accederet, suas lectiones sub initium Octobris auspicaturus, pactis XL. Imperialium libris in annum consequentem. Nondum tunc erat Raynaldus doctoris insignia consecutus; sed ex tabulis contractus cum Laudensibus initi, quas a Clariss. Montio acceptas in Appendice vulgamus, videtur paucos post dies eo honore donandus fuisse. (c) Cautum est autem iis tabulis, ut si Raynaldus doctor creatus esset antequam ad scholas Laudenses accederet, amplius illi stipendium tribueretur. Satis autem exploratum est, legum professores, antequam doctoris insignibus donarentur, diu debuisse in scholis docere. Nec vero Laudenses stipendio publice constituto ad se accivissent hominem in scholæ muneribus non diu multumque cum laude exercitatum. His igitur studiis Raynaldus ad Ecclesiasticas dignitates sibi gradum fecit: adlectus primo, ut aiunt, inter Laudunenses Canonicos, (d) Episcopus deinde Vicetinus an. MCCXCVI. a Bonifacio VIII. creatus; postremo Benedicti XI. voluntate anno MCCCIII. cum esset Flaminiæ provinciæ Rector, ad Ravennatem Archiepiscopatum evectus. (e) Versatus est autem plurimum Bononiæ, tum maxime cum bona, quæ Templariorum Militum fuerant, pro Romana Ecclesia administraret. (f) Vixit usque ad annum MCCCXXI. ea sanctitatis opinione & fama, ut honores divinos post mortem sit consecutus. Mira sunt quæ de illo narrantur, quæque diligenter cum apud alios scriptores, tum vero maxime in Historia Ravennati perscripta sunt; quæ si vellem in unum colligere, & explicare, vereor, ne extra orbitam excurrisse viderer.

JOAN-

(a) *In Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXXXV. non semel dicitur legum doctor. Deinceps in pluribus contractuum tabulis plerumque sine doctoris titulo nominatur.*

(b) *An MCCXCIII. dn. Thaddæus dn. Ubaldi de Castro S. Petri mutuo dat MMMDC. lib. bonon. Bartholomæis argentariis Pistoriensibus. Ex Memor. Com. Bon. ubi plures ejusmodi contractus hujus doctoris perscribuntur.* (c) *Vid Append.*

(d) *Vid. Rub. Hist. Ravenn. lib. VI. = an forte inter Laudenses?*

(e) *Ughell. de Episc. Ital. To. II. & To. V.*

(f) MCCCX. die XXX. Jul. Ven. Pat. D. Raynaldus Dei gratia Archiepiscopus Ravennas administrator honorum Milicie Templi maxime in partibus Lombardie pro Curia Romana absolvit dñum Lambertinum Rectorem Ecclesie S. Michaelis de Lebroxeto super bonis Mansionum dicte Milicie &c. act. in Civit. Bonon. in domo Mansionis Templi in camera dñi Archiepiscopi &c. *Ex Memor Francisci Jacobini &c.*

XCVI.

JOANNES DE MOYSIACO.

PRætereundus hoc loco non est Joannes Guilielmi filius, de Moysiaco, qui locus est in Cadurcensi Diœcesi. Fuisse videtur Francisci Accursii discipulus; eo enim auspicante in nostra Academia doctor legum creatus est, & publice docendi munus suscepit. Memoratu dignum est, quod Joannes antequam doctoris insignia caperet, coram Francisco ipso, & Gerardo de Josano judice, & prætoris Bononiensis vicario, sacramento se obstrinxit, ne alibi gentium, quam in scholis nostris, jus civile profiteretur; idque ex præscripto statutorum Bononiensium. Id an. MCCLXXXVII. die XII. Kal. Octob. actum est. Extat in archivo FF. Eremitanorum ejus sacramenti formula, in qua particula antiquæ legis Populi Bononiensis de sacramento doctorum continetur. (a) Atque hinc conjicere licet, aliquid per illud tempus in Academia nostra novatum; nam vetus illa lex tam odiosa doctoribus, præsertim exteris, qua adigebantur jurati promittere, se nusquam alibi, quam Bononiæ, Jurisprudentiæ scholam habituros, jamdiu in desuetudinem ierat. De ea alibi dictum est. Joannes autem de Moysiaco cujus famæ in docendo fuerit, quæve ejus fortuna, compertum non habeo. Plures ei similes habemus in elencho scholarium, quem ad calcem hujus libri producimus.

XCVII.

CABRINUS SEREGNANUS.

INstitutiones Juris civilis Bononiæ professus est exeunte sæculo XIII. Cabrinus Seregnanus Cremonensis. Num eo tempore scholastici magisterii cursum inceperit, ac postmodum doctor creatus nobiliores legum libros vel in Academia nostra, vel alibi interpretatus sit, me prorsus latet. Anno MCCXCIV. cum nec adhuc locus esset publice constitutus, ubi professores docerent, nec propriam ipse scholam haberet, homo exterus, & fortasse in Academia nostra novitius, suas ei scholas permisit Petrus Boaterius, celebris artis notariæ professor, his conditionibus, ut Cabrinus bis in anno libros Institutionum legeret; primum scilicet initio lectionum facto ex die S. Lucæ, quo erat studiorum inauguratio; dein autem post festum Paschæ: quo tempore fas non esset Cabrino eumdem librum in alia quavis nostræ civitatis schola legere, nec recedere a civitate ipsa, nisi idoneum sibi magistrum suffecisset, qui eo absente inceptas lectiones perficeret. Contra vero Petrus Boaterius promisit, suas scholas Cabtino libere daturum semel in die, nec quemquam admissurum, qui Institutiones legeret ea hora, quam Cabrinus elegisset. Ex quo apparet, potuisse alios aliis horis eumdem librum in iisdem scholis legere, pro copia scholatium & magistrorum, qui tunc Bononiæ degebant. Permisit autem Boaterius Cabrino Seregnano, ut collectam faceret, hoc est, stipem, de qua convenisset, ab auditoribus exigeret, semel tamen a quolibet. Quod si quis non solvisset, permisit, ut ab eo posset pignora auferre, libros nimirum scholasticos, pretiosissimam scholarium supellectilem; quam reddere non teneretur, nisi ad assem sibi satisfactum esset. Deinde cautum voluit Petrus Boaterius scholaribus domesticis, (b) qui scilicet in iisdem scholis habitarent, & in ipsius Petri convictu essent; a quibus noluit Cabrinum exigere posse plus quam VIII. solidos. Hæc habemus ex tabulis ea de re confectis, quas in Appendice damus, ad cognoscendos eorum temporum mores haud plane inutiles.

AM-

(a) *Vid. Ghirard. lib. VIII. pag. 275.*

(b) Scholaribus intrinsecis, & habitantibus in eisdem scholis.

XCVIII.

AMBERTUS DE ANTRAMONIA.

AMbertus de Antramonia notus eſt ex libro, quem ſcripſit de quæſtionibus criminalium judiciorum, quem editum habemus inter Tractatus Univerſi Juris cum hoc titulo: *Tractatus ſuper materia Quæſtionum, ſive Torturæ domini Amberti de Antramonia Bononienſis*. (a) Sed quoniam hujus hominis ignotum omnino eſt nomen in monumentis civitatis noſtræ, propterea extraneum judico, nec aliam ob cauſam Bononienſem appellatum, quam quod Bononiæ floruerit. Noſtri ſcriptores, qui ejus nomine inſcriptum viderant librum, quem indicavimus, eum recenſuerunt inter doctores Bononienſes, & appellarunt Albertum Antramontem, quaſi nimirum eſset de Antramontium genere; ac vixiſse arbitrati ſunt ad annum MCCXXX. (b) Sed de Antramonia dum hic auctor dicitur, id ejus patriam, non parentem, aut gentis agnomen indicat. Animadvertit autem Clariſs. Montius, inter ſcholares exteros, quorum interdum mentio occurrit in antiquis tabulis, nonnullos eſse, qui *de Tremonia* dicuntur, ita procul dubio de eorum patria nuncupatos, notiſſima inferioris Germaniæ civitate, accolis *Dortmund*, quam propterea conjicere licet fuiſse Amberti noſtri patriam. Ex eadem civitate fuiſse exiſtimo Alvinum de Trimonia, (c) qui anno MCCLXXV. erat rector ſcholarium ultramontanorum. De ætate vero, qua Ambertus vixit, illud certo affirmari poteſt, ſcripſiſse poſt Guidonem Suzarium, quem laudat in ſuo quæſtionum criminalium libro. (d) Vixit igitur multo poſt annum MCCXXX., nec ſatis conſtat, num ſæculum XIV. attigerit. Immo incertum plane eſt, num ad hoc XIII. ſæculum, de quo agimus, an ad XIV. pertineat.

JU-

(a) *Extat in To. XI.*

(b) *Alidoſ. pag. 3. Orlandi Scrittori Bologneſi. V. Alberto*

(c) *Ex Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

(d) Guido de Suzaria aliter ſentit, & dicit, quod ſi judex modum excedendo aliquem debilitaverit, tenetur. *Ambert. de Antram. inter Tract. Univ. Jur. To. XI.*

JURIS CANONICI PROFESSORES.

Umquam defuiffe apud Majores noftros facrorum canonum, & Ecclefiafticarum regularum ftudium, manifefta res eft. Non defuere etiam jam inde ab antiquioribus fæculis qui collectiones canonum, & facrarum legum fecerint. Sed non femper fuit hæc quædam peculiaris doctrina, quæ certa ratione, ut reliquæ facultates, traderetur in fcholis. Erat Jus Canonicum cum Theologia conjunctum, feu potius erat una eademque doctrina, quæ & credendi, & agendi leges, ac præcepta tradebat, quæque ad ufum populi Chriftiani ex Sacris Literis, & ex Pontificum, & Conciliorum conftitutionibus, ac Patrum fententiis ducebatur. Medio circiter fæculo XII. in hac facra difciplina facta eft profeffionum difcretio, & Jus Canonicum a Theologia avulfum. Ac primam hujus novæ facultatis fcholam vidit Academia noftra. Hic primum Juris Canonici profeffores a Theologis difcreti, & doctores Decretorum audiri cœpti: atque hinc paulatim in omnes Europæ Academias hæc nova difciplina pervagata eft. Ejus auctor Gratianus Monachus, qui corpus legum Ecclefiafticarum, quantum ea ætas ferebat, abfolutiffimum condidit, & ad ufum fcholæ accommodavit. Degebat ille ad S. Felicis, celebre olim civitatis noftræ Monafterium, ubi fcholas inftituendæ juventuti perantiquas fuiffe exiftimo, ut erant ad nobiliora quæque Monafteria, & Cathedrales Ecclefias. Ibi prima Juris Canonici incunabula fuere, ac diu etiam poft Gratianum in eo Monafterio ejus facultatis ftudia viguiffe videntur, ubi Omnibonus Gratiani difcipulus, & Huguccio Pifanus, (a) aliique Juris Canonici profeffores floruerunt. (b)

II. Præiverant multi Gratiano, & amplas legum Ecclefiafticarum collectiones inftruxerant; fed parum felici fucceffu: nemo enim ita fecundo populi rumore in fcenam prodiit, ut omnibus placuerit, quemadmodum contigit Gratiano, quem deinceps omnes Jurifprudentiæ Ecclefiafticæ ftudiofi ejus facultatis quafi auctorem & parentem agnoverunt. Habemus plurimas antiquorum canonum collectiones, quarum aliquæ typis editæ funt, pleræque ineditæ. Ex ineditis autem perpaucæ funt viris doctis notæ, ut illa, quæ Polycarpus dicitur, illa, quæ Deufdedit Cardinalem, illa demum, quæ S. Anfelmum Epifcopum Lu-

(a) *De Omnibono, & Huguccione infra dicendum eft.*

(b) *Innocentius III. an. MCCIV. Lanfranco Abbati S. Felicis caufam commifit, quæ agitabatur inter Canonicos Rhenanos, & Angelicam fundatricem Ecclefiæ Sanctæ Mariæ Montis Guardiæ. Rurfus Abbati S. Felici, & Gratiæ Canonico Bononienfi illuftri canonum profeffori in difficili juris quæftione Sedem Apoftolicam confulentibus refpondit idem Innocentius, datis ad eos literis, ex quibus eft c.* Oblatæ. de Appellat. *inter Decretales communes.*

Lucensem auctorem habet, (a) quibus usi sunt correctores Romani in emendando Gratiani codice ex auctoritate Gregorii XIII. Pontificis. Reliquæ ignotæ latent in ditiorum bibliothecarum pluteis, ac multas vidi in codicibus Vaticanis, (b) nec reticenda est illa, quæ auctorem habet Laborantem Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, (c) cujus autographum vidi olim in bibliotheca Canonicorum Basilicæ Vaticanæ, & synopsim ab se accuratissime factam communicavit mihi nuper Nicolaus Antonellus Cardinalis amplissimus, optimarum disciplinarum & cultor, & patronus eximius.

III. Ex editis vero, post collectiones Isidori, Reginonis Prumiensis, & Burchardi Vormaciensis, maxime celebris est duplex illa, quæ prodiit Ivone Carnotensi Episcopo auctore; quarum alteram Decretum Ivonis, alteram dixere Panormiam, de quibus multa disputantur ab eruditis. Sed Decretum falso Ivoni tributum suspicati sunt aliqui, inter quos Guido Grandius professor Pisanus, cum ob alias conjecturas, tum ob hanc præsertim, quod canonum collectio ab Ivone concinnata tantæ molis non fuerit, quantæ videmus esse illam, quæ Ivonis Decretum appellatur. Auctor est enim Vincentius Bellovacensis, Ivonem, ut studiosorum commoditati consuleret, in librum, qui facile parari posset, contulisse summa veluti capita Ecclesiasticarum legum, quæ prius ab Isidoro in magnum volumen redacta sine magno sumptu comparari non poterant. (d) At enimvero Ivonis Decretum, quod nunc habemus typis editum, magno & spisso volumine continetur, & adeo non est Isidori collectione brevius, & Burchardi etiam, qui Isidorum secutus est, ut utramque vel æquet, vel excedat. (e) Non igitur legitimus Ivonis partus esse videtur. Itaque Panormiæ quidem auctorem Ivonem agnoscit Grandius, Decreti non item.

IV. Ego Decreti quidem auctorem Ivonem censeo, sed non ejusmodi, ut nunc typis editum habemus. Hoc enim, quod curante Joanne Molinæo typis editum est, aliena manu interpolatum, & multis partibus auctum existimo. Habemus Romæ in locupletissima bibliotheca Corsiniana genuinum, nisi ego magnopere fallor, Ivonis Decretum in vetusto codice membranaceo, qui Ivonis ipsius ætatem præsefert. Totum opus est in partes XVI. tributum eo ordine, quo in libris editis cernimus. Deest pars XVII. quæ in editis inscribitur *de speculativis sententiis*, quæque nihil pertinet ad leges Ecclesiasticas, & non paucas paginas occupat. Singulæ autem partes multo sunt breviores, quam in

(a) *Dubitant aliqui, num collectio canonum, quæ S. Anselmi nomine insignitur, huic sancto viro reipsa tribuenda sit. Dubitandi causam præstant aliqui canones Paschalis II., & aliorum Pontificum, qui post S. Anselmum Lucensem vixerunt. Sed eos recentiori manu additos censeo. Hæc collectio in codice Barberino eximiæ antiquitatis initio habet catalogum Romanorum Pontificum, qui desinit in Urbano II. Quatuor Pontifices, qui consecuti sunt, nempe, Paschalis II. Gelasius II. Calixtus II. & Honorius II., scripti sunt alia atque alia manu, ut appareat, post scriptum eum librum additos fuisse. Ad calcem codicis scriptæ sunt duæ Innocentii III. epistolæ, quæ pertinent ad Canonicos S. Frigdiani Lucenses. Hujus collectionis specimen in Appendice damus n. V.*

(b) *Ex earum numero est illa, de qua supra dictum est in Irnerio §. XVII. de qua vid. Append. n. IV.*

(c) *Est in codice Canonicorum Basilicæ Vaticanæ* Collectio canonum per Laborantem Cardinalem libris VI. ad Petrum præsulem Pampilonensem, *spissum opus & prolixum, in quo nihil fere est, quod ejus auctor a Gratiano habere non potuerit, ut collatione singulorum capitum comperiit Em. Antonellus. Ad calcem hæc verba leguntur:* Opus explicit Laborantis ad Petrum Presulem Pampilonensem. Annus hoc opus edidit integer ab illius inceptione vicesimus, Christi vero millesimus CLXXXII. & ultima dies Aprilis. *Quo in opere non aliud egisse videtur Laborans, quam ut ex dispersis Gratiani Distinctionibus, & Causis, in quas Ecclesiasticas leges & sanctiones conjecerat, novum ipse canonum corpus conficeret juxta veterem formam, quam Ivo, Burchardus, aliique canonum collectores secuti fuerant, & quam, ut arbitror, ægre ferebat a Gratiano rejectam. Sequuntur in eo codice alia opuscula Laborantis Cardinalis; quæ recenset Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum MCLXXXII.*

(d) Hic inter alia laudabilia, quæ fecit, Decreta Apostolica abbreviando compilavit, & ordinavit. Quod quidem prius Isidorus in unum maximum volumen redegerat, nec sine magno sumptu transcribi poterat. *Vincent. Bellovac. Spec. Histor. lib. XXV. c. LXXXIV.*

(e) *Grandi* Nuova disamina della Storia delle Pandette *sub ficto nomine Bartholi Luccaberti P. I. cap. VII.*

in impressis exemplaribus; nam pars I., quæ in codice Corsiniano habet capitula CLIV., in impressis est plusquam duplo major: habet enim capitula CCCXI. Quarta pars, quæ in editis complectitur capitula CCLVII., in codice Corsiniano capitulis CXXXV. absolvitur; ac reliquæ partes totius operis semper in libris editis exuberant. Hanc igitur canonum collectionem, quam habemus in codice Corsiniano, verum ac genuinum Ivonis fœtum esse existimo, non illam, quam Joannes Molinæus emisit in lucem. Qua de re, ut eruditi melius judicare possint, accuratam codicis Corsiniani descriptionem in Appendice dabimus; in quo cum alia multa animadversione digna reperient, tum illud etiam, quod plures Pandectarum leges ab Ivone afferuntur: ex quo apparet, libros Pandectarum Ivonis ætate satis notos fuisse, ac novum argumentum elicitur ad refutandam illorum opinionem, qui eos libros dicunt a Pisanis apud Amalphim repertos, atque inde in doctorum hominum cognitionem perductos annis multis post Ivonis obitum. (a) Neque suspicari licet, leges Romanas ex libris Pandectarum Ivonis libro alia manu assutas fuisse: obstat enim codicis antiquitas; quæ etiam inde apertius deprehenditur, quod Calixti II., & Honorii II. decreta in libri margine alia manu scripta sunt. Ex decretis autem Urbani II. duo sunt in libri corpore inserta, reliqua in libri margine, ut de Calixti II., & Honorii II. decretis diximus. Vixere autem Calixtus, & Honorius post Ivonem, Urbanus autem cum Ivone ipso vixit. Itaque vix dubitari posse videtur, quin codex Corsinianus scriptus sit ante Calixti II., & Honorii II. tempora, fortasse adhuc sedente Urbano II., ex cujus decretis aliqua potuere libro ipsi ab auctore inseri, alia autem postmodum adjecta sunt.

V. Multi igitur Gratiano præiverunt in canonum collectionibus adornandis. Sed ipse novam rationem tradendi Juris Ecclesiastici invexit, quæ ceteris palmam præripuit. Tentaverat quidem aliquid etiam in hoc genere Ivo Carnotensis. Cum enim ceteri ante Ivonem nuda tantum decreta, legesque Ecclesiasticas in unum collegerint, ac nihil addiderint de suo, probe intellexit Ivo Carnotensis, plerumque hæsitate posse Ecclesiasticum doctorem & judicem, cum in leges & decreta in speciem adversantia, vel suorum temporum moribus minime consentanea incideret. Hinc longa oratione, quam prologi loco suæ collectioni præmisit, demonstrare aggressus est, quam rationem inire liceat in interpretandis, conciliandis, & pro loco & tempore moderandis Ecclesiasticis legibus & institutis. Vel ipse Ivoniani prologi titulus ostendit, quod ejus consilium fuerit in sua Decretorum sylloge concinnanda: *Incipit prologus Domini Ivonis Carnotensis Episcopi ante collectiones Ecclesiasticarum regularum (tam) de convenientia quam dispensatione earumdem:* quæ verba, sive ab Ivone ipso scripta, sive ab alio addita, satis ostendunt, Ivonis mentem in eo prologo fuisse, ut tentaret antiquos canones vel inter se, vel cum novis committere, &, quoad fieri posset, ad concordiam revocare. Sed Gratianus, quasi ab Ivone excitatus, majorem operam in eo collocandam censuit. Itaque non paucas aliquot generales regulas Ivonis exemplo præmisit; sed in tota Decretorum collectione suum judicium adhibuit, quæstiones Juris Ecclesiastici proposuit, & dissolvit, causas egit, & actiones proposuit ad earum exemplum, quæ tractari solent in foro Ecclesiastico: uno verbo, sua veluti manu ducere tentavit studiosos ad Jurisprudentiam Ecclesiasticam addiscendam. Cum autem ad sui sæculi gustum aliquantulum se accommodaverit, quo maximo in pretio erant disputationes scholasticæ; ob hanc quoque causam ceteros canonum collectores e gradu dejecit, & unus in scholis audiri cœpit Gratianus, Decretorum Magister propterea appellatus, ut Petrus Lombardus, ob collectas in re Theologica Patrum sententias, dictus est Magister Sententiarum.

VI. Neque vero Gratianus indiguit aut Romani Pontificis oraculo, aut ulla publica auctoritate, ut hanc Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ scholam institueret, & Decretorum librum ab se editum publice interpretari posset, ut multi

Ii falso

(a) *Obiit Ivo Carnotensis Episcopus anno MCXV., ut ostendit Joannes Molinæus ex Necrologio Carnotensi; Pandectarum autem libros apud Amalphim repertos tradunt an. MCXXXVII.*

falso tradiderunt. (a) Solo doctorum hominum consensu Juris Canonici principatus Gratiano delatus est; eique ad illum adipiscendum suffragata est in primis Academiæ nostræ celebritas, ad quam unam cum ex omni Europa permagnus fieret studiosorum concursus ad Jus Civile perdiscendum, facillimum fuit, nascentem Juris Canonici scholam statim initio frequentari, & apud exteras quasque nationes inclarescere. Et quoniam non alium Juris Canonici auctorem, ac magistrum, quam Gratianum, noverat schola nostra Bononiensis, atque hunc unum glossis & commentariis illustrabant doctores nostri; propterea non tamquam privati Monachi opus, sed quasi sacrum Ecclesiasticæ Jurisprudentiæ codicem, omnes deinceps Academiæ Gratiani librum excepe-runt.

VII. Hæc prorsus plana & perspicua sunt. Illud autem magis ingeniose, quam vere, excogitatum censeo, quod nuper vir doctus & eruditus protulit de origine & causis hujus Ecclesiasticæ Jurisprudentiæ, de qua hactenus disseruimus. Longam ille disputationem de JCtorum controversiis instituit, earumque originem & causas studiose inquirit. Cum autem de antiquis JCtorum sectis pauca dixisset, recentioribus postea temporibus ortas ait Legistarum, & Decretistarum sectas, quarum originem repetit a factionibus Ghibellinorum, & Guelphorum, quæ sæculo XII. maxime efferbuerunt. Cum enim Ghibellini Imperatorem sequerentur, Guelphi Pontificem, horum veluti propagines fuerunt Legistæ, & Decretistæ, hi nimirum Romanis Pontificibus, illi autem Imperatoribus perpetuo addicti. Et quoniam Legistæ Imperatoriam majestatem tuebantur pro viribus, & extollebant, Decretistæ Pontificiam, propterea illi ab Imperatoribus, hi autem a Pontificibus bonorati, & magnis privilegiis aucti. Quare, ut doctores legum Imperatoris auctoritate creabantur, ita, postquam Gratianus regnare cœpit in scholis, doctores decretorum auctoritate Pontificis creari cœperunt. (b)

VIII. Sed facile est indulgere ingenio in ornanda antiqua historia, & excogitandis causis rerum, quæ procul recedunt a memoria temporum nostrorum. Ego sic mihi persuadeo, etiam si nunquam exortæ fuissent Ghibellinorum, & Guelphorum factiones, tamen Decretistas non defuturos fuisse, qui si qua in re a Legistis dissentientes erant, non erat ejus dissensionis causa, quod hi faverent Pontificibus, illi Imperatoribus; sed quod de quibusdam rebus, quarum tractatio æque ad Legistas, atque ad Decretistas pertineret, aliter leges Civiles, aliter Ecclesiasticæ statuissent. Neque prorsus duæ JCtorum sectæ habendæ videntur Legistæ & Decretistæ, qui non tam opinione aliqua dissentiunt, ut qui in eadem schola, aut gente, aut familia dissidia alunt, quam re tota inter se differunt. Sunt enim duæ veluti civitates Respublica & Ecclesia, quarum utraque suis legibus informatur & regitur. Illæ jus civile constituunt, hæ jus canonicum. Non igitur expectanda fuerant Ghibellinorum, & Guelphorum tempora, ut essent aliqui, qui legibus Ecclesiasticis colligendis, interpretandis, & illustrandis, hoc est, juri canonico excolendo vacarent, atque hanc, de qua dicimus, Ecclesiasticam Jurisprudentiam constituerent. Id multi ante Gratianum aggressi erant, ut supra dictum est; & iis ipsis temporibus, cum leges Romanæ propemodum intermortuæ jacebant, non defuere qui leges Ecclesiasticas colligerent, & in ordinem redigerent, ut Regino, ut Burchardus, ut Anselmus, ut alii plures fecerunt, antequam Irnerius, aut mortalium quispiam de restituendis civilis Jurisprudentiæ studiis cogitaret. Et Gratianus ipse ante excitatas Ghibellinorum, & Guelphorum factiones librum Decretorum edidit, & suam Ecclesiasticæ Jurisprudentiæ scholam instituit; quæ neque auspicantibus, neque faventibus, ac tantum non adversantibus Romanis Pontificibus, & instituta, & celebrata est. Quare ne illud quidem verum est, doctores decretorum ex auctoritate Romani Pontificis post Gratianum creari cœpisse, ut antea doctores legum Imperatoris auctoritate crea-

(a) *Vide infra in Gratiano.*

(b) *Carolus Ferd. Hommelius professor Lipsiensis in Literatura Juris lib. I. cap. XV. Lipsiæ MDCCLXI.*

creabantur. Nam neque doctores legum unquam in Academia nostra ex auctoritate Imperatoris creati sunt, nec ante Honorium III. constat Romanos Pontifices in creandis sive decretorum, sive aliarum facultatum doctoribus auctoritatem suam contulisse. Sed Honorius III. hunc honorem Archidiacono Bononiensi detulit, ut nemo in scholis nostris facultatem ullam publice docere posset, quin librum ex eius manu accepisset, hoc est, in doctorum numerum ejus auctoritate cooptatus esset. (a) Privilegia vero, quæ dicunt doctoribus decretorum concessa a Pontificibus, ut hos *Pontificiæ potentiæ præcones*, sic enim appellant, remunerarentur, nulla novimus: (b) nec alia mihi nota sunt privilegia legum professoribus concessa ab Imperatoribus Romanis post restituta per Irnerium legum studia, quam quæ habemus in constitutione Friderici I. *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre*, quæ licet edita sit præcipue pro legum studiosis, aliarum quoque facultatum professores amplectitur. (c)

IX. Non recte igitur perspexit Legistarum, & Decretistarum originem eruditus auctor, a quo hæc nuper accepimus. Sed ne Fontaninus quidem verum vidit, cum a Gratiano non tam institutam, quam ab excidio vindicatam, & restitutam Jurisprudentiam Ecclesiasticam existimavit. Hæc enim eius opinio fuit, repertis in direptione Amalphitanæ urbis Pandectarum libris, sic homines excitatos ad studia legum civilium, ut leges Ecclesiasticæ negligi cœperint. Itaque Gratianum eo consilio librum Decretorum edidisse, ut ius canonicum ab interitu vindicaret; atque ob hanc caussam gradus scholasticos a Gratiano excogitatos, auctoritate Eugenii III. inter professores juris canonici inductos, ut iis honoribus illecti sacri juris perennitati consulerent. Sed, ut nihil dicam de fabuloso Pandectarum invento, deque excogitatis a Gratiano gradibus scholasticis, quæ nulla ratione nituntur, demonstrare prius debuisset Fontaninus, ante restituta per Irnerium legum civilium studia, juris Ecclesiastici studia magnopere floruisse; quod numquam efficiet. Itaque adeo non nocuere Ecclesiasticis legibus leges civiles, ut potius profuisse videantur. Cum enim ubique perstreperent leges civiles ab Irnerio, & nostris doctoribus scholis & foro commendatæ, non commoveri non poterant Ecclesiastici viri, ut ipsi quoque magnam operam collocarent in perdiscendis, & illustrandis suis legibus. Id itaque in se suscepit Gratianus. Quare non canones tantum, & Patrum decreta collegit, ut alii antea fecerant; sed æmulatus legum civilium professores, sacras leges ad fori Ecclesiastici contentiones perduxit, & ad scholæ usum aptavit, quod nemo ante illum tentaverat.

X. In hunc modum natum, & propagatum est, Gratiano auctore, novum hoc jus canonicum: novum, inquam, non re ipsa, sed tradendi ratione, quam ipse omnium primus excogitavit, ut ante dictum est. Nam quod aliqui huius juris novitatem accusant, quod eo exorto, & Gratiani, ejusque interpretum opera ubique recepto, jus vetus Ecclesiasticum sanctissimum extinctum sit, & sublatis disciplinæ repagulis aditus apertus fuerit magnis corruptelis, quæ in novo hoc jure præsidium habere dicuntur; hæc est pervulgata querela hominum partim Pontificiæ majestati, & auctoritati palam adversantium, partim importuno quodam antiquitatis amore omnia nostrorum temporum instituta fastidientium: quasi vero non ea sit rerum humanarum natura, ut mutationi subjaceant; nec potuerit Ecclesia, quod omnis bene constituta civitas, & respublica semper potuit, aliquid immutare in antiquis legibus, & novis moribus vetera instituta accommodare.

XI. Sed omnes homines, qui hanc querelam in Apostolicam Sedem jactarunt,

(a) *Extant apud Sigonium de Episc. Bonon. lib. 2. in Henrico a Fratta literæ Honorii III. ad Archidiaconum Bonon. dat. Reate IV. Kal. Julii Pontificatus anno tertio: item apud Ghirard. Hist. Bonon. Lib. V. pag. 128. ad annum* MCCXIX.

(b) *Pro Theologiæ professoribus, & studiosis habemus insignem Honorii III. Constitutionem, qua eorum commodis, & honoribus abunde prospicitur.* Est c. Super specula. De magistris. *At pro canonum professoribus nihil in toto juris canonici corpore statutum reperio.*

(c) *Vide supra in præfat. ad Professores Legum* §. XXVI.

runt, audacia & temeritate superavit nuper larvatus quidam scriptor, qui sub Justini Febronii JCti (a) nomine anno superiore in Germania prodiit. (b) Hic omnia summo studio collegit, quæ unquam excogitata sunt ad Sedis Apostolicæ dignitatem labefactandam, & evertendam Romani Pontificis auctoritatem. Et quamquam ubique crambem recoctam apponat, & nihil in medium afferat, quod centies a nostris scriptoribus refutatum non sit; tamen videri potest magnam iniisse gratiam apud osores Pontificiæ majestatis, quod ea omnia, quæ in infinitis voluminibus & libellis dispersa jacebant, in hoc uno centone collecta habentur. Hic sibi animo fingit, & quasi monstrum horrendum ingens, quod Christiani omnes perhorrescant, tetris pingit coloribus, Pontificium quoddam imperium monarchicum, & tyrannicum, sub quo oppressa jacet Ecclesiæ libertas, & Episcopalis ordo dura servitute premitur. Ex hoc fonte manasse ait corruptelas omnes, quæ institutam a Christo Ecclesiæ politiam everterunt, & prorsus immutarunt exteriorem Ecclesiæ statum. Itaque totus est virulentus hic auctor in exaggeranda infinita, & effreni hac Romani Pontificis auctoritate; quam ut in invidiam trahat, non veretur multa ex veteri Historia, & priscorum temporum monumentis perperam interpretari, & veritatem fallacibus & captiosis ratiunculis, ut ejusmodi veteratores solent, ad id, quod sibi propositum est, detrudere. Neque abstinet a fabulis (c) & jocis, imo a dicteriis, & scommatibus undecunque corrasis, vel ex suo penu depromptis, ut hoc etiam artificio lectores alliciat. Et quoniam Pontificium hoc imperium novo jure canonico stabilitum existimat, quod Gratianus docuit, quod a nostris doctoribus propagatum est, quod Academiæ reliquæ ab scholis nostris acceperunt, propterea graviter irascitur Gratiano, & antiquis illis doctoribus, quod tantam labem Christianæ Religioni intulerint; & de hoc novo jure canonico abolendo ad stuporem sollicitus, fines ipse, tantulus homo, praescribere audet Pontificiæ potestati; & post excitatos longa oratione non solum Episcopos, ad pristina jura vindicanda, sed etiam Reges, & Principes ad coercendam Romani Pontificis

(a) Justini Febronii JCti de statu Ecclesiæ, & legitima potestate Ro. Pontificis liber singularis ad reuniendos dissidentes in Religione Christianos compositus. *Bullionii apud Guillielmum Evardi. MDCCLXIII.*

(b) *Bullionii in Gallia editus fingitur Justini Febronii liber; sed omnino in Germania editus & vulgatus est. Ipsa libri forma ferme quadrata, & typorum crassities quædam, quæ Germanicarum officinarum propria est, librum in Germania editum demonstrant. Notus etiam est auctor natione Germanus, qui in superioribus comitiis ad eligendum Regem Romanorum celebratis hunc præclarum ingenii sui fœtum magna fiducia emisit, & per omnium manus ire jussit, sperans, Germaniæ proceres se duce conspiraturos ad comprimendam Ro. Pontificis auctoritatem. Sed inania fuere ejus vota; & vel ipsi Protestantes ejus ausibus obstiterunt.*

(c) *Scripserat Nicolaus Clemangius in libro* de corrupto Ecclesiæ statu Cap. XIV. *Cardinalibus sui temporis conferri solere* centena, ducentena, & interdum usque ad quadringenta, vel quingenta *beneficia Ecclesiastica. Assentitur JCtus noster; ac dubito, inquit,* an quod de immenso omnigenorum beneficiorum a Cardinalibus obtineri, & possideri solitorum numero queritur Nicolaus de Clemangiis, hodie emendatum sit. Sane vidi Romæ anno MDCCXXV. omnia per obitum Cardinalis Francisci de Aquaviva vacantia beneficia a Bened. XIII. P. M. defuncti nepoti tunc Abbati, postea etiam Cardinali, Trojano Aquavivæ simul & semel conferri, & erant numero centum & undecim. *Just. Febron. de statu Eccl. cap. VII. §. IX. p. 512. Sed validum esse oportet hujus JCti stomachum, qui hæc monstra concoquere possit: nam si CXI. beneficia Trojano Aquavivæ clerico conferri potuere, quid primariis Ro. Curiæ prælatis? Quid Cardinalibus? Ego, inspectis diligentissime Dataria tabulis, ne unum quidem eo tempore collatum beneficium reperio Trojano Aquavivæ. Et audivi etiam, hujus nobilissimi Cardinalis, Ducis Hadriæ filii, pertenues fuisse census Ecclesiasticos antequam Legati munere fungeretur pro Rege Catholico apud Sedem Apostolicam, & Archiepiscopatum Montisregalis in Sicilia obtinuisset. Sed scrupulum video, in quem impegit Febronius. Trojano Aquavivæ abbatia Musciamensis, & aliquot alia beneficia numero fere xx., quæ simul conjuncta non admodum magnos habent reditus, quæque ob mortem Francisci Cardinalis vacaverant, attributa sunt. Ea nunc obtinet Paschalis Aquaviva Cameræ Apostolicæ clericus, & Maris, ut vocant, Commissarius, & jure optimo obtinet; sunt enim & abbatia Musciamensis, & beneficia illa juris patronatus Aquavivæ familiæ, eaque non a Dataria Apostolica, cui minime addicta sunt, sed ab Episcopis, in quorum Diœcesibus sita sunt, institutione canonica conferuntur. An igitur culpandi Ro. Pontifices, quod sua jura patronis Ecclesiarum libera relinquunt? Hoc uno exemplo intelligi putes, quæ fides habenda sit huic scriptori in priscorum temporum factis narrandis, cum in iis, quæ se vidisse dicit, ita sit & deceptioni ipse obnoxius, & ad decipiendum comparatus.*

ficis auctoritatem novo hoc Gratiani jure fulfultam, tandem ad Theologiæ, & Juris Canonici doctores, qui ubique gentium funt, convertitur, a quibus magnum caufæ fuæ præfidium pollicetur, fi eos tandem veteres errores, ex Gratiani libro, & fchola Bononienfi hauftos, ejurare contigerit. Itaque eos ad id fedulo hortatur, & poft longam parænefim, *valete*, inquit, *& Ecclefiam Chrifti fponfam fincere & prudenter, ideft, Papam propter eam, amate, & primorum vetuftorum Bononienfium magiftrorum errores in hoc cultiori ævo emendate... iterum valete*. (a) Ita fcilicet non JCtum, qualem fe in fronte libri profitetur,

(a) *Hæc habet Febronius in ipfo limine fui operis, fatis quidem inverecunde, fed non ita ta men, ut pudorem omnem, & omnem pietatis, & religionis fenfum, quemadmodum ad operis calcem, abjeciffe videatur. Capite IX, quod eft extremum libri fui, quafi claffficum canere videtur, ut mortales omnes excitet ad bellum Pontifici Ro. inferendum. Epifcopos in primis hortatur, ut nihil non audeant*: vos oro, *inquit*, quidquid fentietis, id audeatis, *quæ funt M. Tullii verba in re admodum diffimili. Proponit hoc capite media* recuperandæ libertatis Ecclefiafticæ. *Hæc funt inter cetera*, concilium generale liberum (*liberum fcilicet, ut Luth rani, aliique hæretici loquuntur*) concors conftitutum cati olicorum principum, retentio bullarum Apoftolicarum, appellatio ab abufu, legitima refiftentia contra Pontificum aufus; *nec veritas effe cenforas, nec fchifmatis periculum fore. Ita fcilicet homo ille, cui fatis penfi effet divinis officiis in choro cum fuis fodalibus celebrandis intereffe, & coram Deo tantis Ecclefiæ calamitatibus ingemifcere, eft enim ordinis Eccl paftici, licet JCti larvam fumpferit, tam ingentes turbas ciere, & totam Ecclefiam commovere poffe fuis clamoribus putat. In ipfa libri fronte fcripferat, fe hoc opus fufcepiffe ad componenda religionis diffidia, hoc eft, reducendos in Ecclefiæ Romanæ gremium eos, qui defciverant; fed nulla pagella eft, in qua non oftendat, id unum fibi propofuiffe, ut catholicos omnes, ac præfertim Epifcopos, a Ro. Pontificis obfequio avertat, hæreticos autem contra Ecclefiam Romanam magis magifque irritet. Quare inter* media recuperandæ libertatis Ecclefiafticæ *ab eo reponitur etiam* inftructio apta populi

Audivimus nuper Francifcum Fitz James Epifcopum Suffionenfem, fimile aliquid de apta populi inftitutione edicentem in epiftola paftorali, quam Sueffione dedit die XXVII. Dec. an. MDCCLXII. ad Clerum Saecularem & Regularem fuæ Diœcefeus. In ea enim ab animarum curatoribus, ceterifque fui pafloralis officii adminiftris id requirit, ut populum inter cetera accurate erudiant in doctrina quatuor propofitionum Cleri Gallicani, quam pertinere *ait* ad revelationem, & effe partem facri depofiti, quod Chriftus Dominus Apoftolis commifit, & quafi per manus traditum, decurfu omnium fæculorum ad nos pervenit, atque ob hanc caufam ferendum non effe ut ea doctrina a fidelibus ignoretur. *Cum pauci aliquot Epifcopi in conventu Cleri Gallicani, anno* MDCLXXX. *celebrati, quatuor illas propofitiones definierunt, quibus apertiffime impetitur auctoritas Ro. Pontificis, magni motus ubique excitati funt contra horum Epifcoporum audaciam. Hinc in Hifpania Aguirræus Monachus doctiffimus, poftea Cardinalis, & Roccabertus Archiepifcopus Valentinus, inde in Belgio Theologi Lovanienfes, in Hungaria Archiepifcopus Strigonienfis, ex omni Italia Theologi plures fummi Ecclefiæ Hierarchæ majeftatem tuendam fufceperunt, & ipfe Romanus Pontifex acta ejus conventus irritavit. Cum autem, qui Ro. Pontificis dignitatem tuebantur, Gallos accufarent quafi fchifmaticos, vel ad fchifma proclives, ad amoliendam tanti criminis fufpicionem, doctiffimi Gallorum Theologi aperte profeffi funt, quatuor illis propofitionibus contineri opiniones, quæ minime ad fidem pertinerent, & effent in utramque partem difputabiles. Ita Boffuetus centenis locis, fed præfertim in Gallia Orthodoxa §. VI. LXXXVII. LXXXVIII. LXXXX. &c. Natalis Alexander hiftor. Eccl. Sæc. XV. & XVI. ubi agit de Concilio Conftantienfi Schol. VIII. Quid ergo nunc audet Epifcopus Suffionenfis? Aut quæ nova lux tandem affulfit huic homini, ut intelligeret, has opiniones, quæ antea fine piaculo ignorari, imo & negari poterant, nunc ad fidem pertinere, ut neceffe fit earum doctrinam fideli populo diligenter exponi?*

Pertinet una iftarum propofitionum ad libertates Ecclefiæ Gallicanæ. Sed quis credat, nondum convenire inter Gallorum Theologos in his tam decantatis libertatibus definiendis? Vulgo docent, præcipuam regulam libertatum Ecclefiæ Gallicanæ hanc effe, ut Concilii Œcumenici auctoritas potior habenda fit Ro Pontificis auctoritate. At repugnat vir doctiffimus Petrus de Marca, qui illam ftatuit hoc fundamento niti, expendendum effe an nova conftitutio, vel novum refcriptum rebus Gallicanis confulat, vel noceat. Ac fruatur licet Summus Pontifex aut æquo jure cum Conciliis Generalibus, aut fuperiore, nihil hoc ad libertatem, cum ea perinde utamur, *loquit*, erga Conciliorum, ac erga Pontificum nova decreta. *Ita Petrus de Marca Archiepifcopus Parifienfis de Concord. lib III. cap. VII. n. 1. Sed repugnat vehementer Boffuetus, cui id in primis difplicet, quod Archiepifcopus Parifienfis non ad fuffus Ro. Pontificis, fed etiam ad Conciliorum nova decreta hanc libertatum Gallicanarum regulam extendat. At militant contra Boffuetum exempla Concilii Bafileenfis, & Tridentini, quorum decreta non indifcriminatim, & fine delectu ab Ecclefia Gallicana recepta funt. Quid ad hæc Boffuetus? Negat, hæc exempla in confequentiam effe trahenda. Boffuet Defenf. Declarat. Cleri Gallic. P. III. lib. XI. cap. XV. O inconftantem doctrinam! Ubi non placet Papæ definitio, ad Concilium eundum eft. Si Concilii decreta non placeant, hæc ipfi expendere volunt, ut fuo judicio amplectantur, vel rejiciant. Interim minime conveniunt in hoc præcipuo capite libertatum Ecclefiæ Gallicanæ conftituendo, quod una*

tur, sed mimum, & joculatorem agit larvatus iste Febronius. Quis enim hæc serio agat? Aut quis ex JCtorum ordine Gratiano, & nostris antiquis doctoribus, ac multo magis Romano Pontifici, ut cetera tollantur, saltem tam longi temporis præscriptionem non relinquat?

XII. Sed nihil a Gratiano & scholæ nostræ magistris novatum est in jure Ecclesiastico, præter totius doctrinæ ordinem, & docendi rationem, ut supra exposuimus: neque privati Monachi erat tantum facinus aggredi, ut in rebus maximi momenti disciplinam Ecclesiasticam invertetet. Neque vero id taciti tulissent eorum temporum Episcopi, & sacræ doctrinæ studiosi; erant autem Gratiani ætate in ordine Ecclesiastico plures viri doctissimi, qui Gratiano, si quid novare ausus esset, obstitissent. Neque vero culpandus est Gratianus, quod multa ex apocryphis Decretalibus ab Isidoro, vel sub Isidori nomine vulgatis acceperit. Fecerant id ante Gratianum Ivo Carnotensis, Anselmus Lucensis, Burchardus Wormaciensis, Regino Prumiensis, & quotquot instruendis canonum collectionibus ad illud tempus insudaverant. Et si quis librum Decretorum Gratiani conferat cum collectionibus Anselmi, & Burchardi, facile judicabit, Monachum hunc parcius usum esse iis Decretalibus, quam duo illi spectatissimi viri, licet Episcopali ordine insignes. Erat igitur jam tum pervulgata, & ubique recepta earum Decretalium doctrina; nec querebantur tunc Episcopi jugulatam ab iis Decretalibus eorum auctoritatem, & Ecclesiæ libertatem oppressam, uti nunc, serius quam par est, conqueritur Febronius, aliique ejusdem ingenii homines. Quinam ergo sunt errores Gratiani, & doctorum Bononiensium de auctoritate Pontificis, quos nunc tandem optat Febronius noster ab sacræ Theologiæ, & Juris Canonici nostrorum temporum doctoribus ejurari? Si errores sunt, quæ ii tradidere de suprema Romani Pontificis in universam Ecclesiam auctoritate, de ejus inerrantia in rebus fidei & morum, de appellationibus ad Sedem Apostolicam, de causis, quas vocant, majoribus, de judiciis Episcoporum, deque aliis id genus multis, hi jam non sunt nostrorum doctorum, sed omnium gentium, & totius Ecclesiæ errores, quorum certe doctores Bononienses numquam pudebit. Dum autem doctores Bononienses dico, qui omnium primi Jus Canonicum a Gratiano acceptum perfecerunt, & in reliquas Europæ Academias propagarunt, non homines intelligo Romanis Pontificibus addictos, eorum-

ex quatuor propositionibus Cleri Gallicani continetur. Et putabit Episcopus Suessionensis, ex doctrina tam incerta, ambigua, &, ut alio um gentium Theologi existimant, falso, novum fidei dogma constituere, quod ignorari a quoquam non liceat? Si quatuor illæ propositiones Cleri Gallicani ad revelationem pertinent, & sunt partes depositi sacri, quod Christus Ecclesiæ tradidit, *dogmata fidei sunt, quæ negari, imo ne in dubium quidem verti a quopiam possunt. An erga vera fides, quæ una est, apud solos harum propositionum assertores consistit? An ceteri mortales, quibus harum propositionum doctrina non probatur, a vera fide alieni dicendi sunt, & ab Ecclesia extorres? An vero Galliarum finibus Ecclesia continebitur? Sed quid, quod hæc doctrina non est Gallicanæ Ecclesiæ, sed paucorum tantum Episcoporum, ceteris contra sentientibus, ut invicte ostendit auctor librorum* de Hodierna Ecclesiæ Gallicanæ doctrina circa supremam Ro. Pontificis auctoritatem. Avenione. MDCCXLVII.? *Videat igitur quid agat Episcopus Suessionensis, ne dum nova dogmata cudere nititur, apertum schisma conflare videatur, seque ab ea petra, in qua vera Ecclesia fundata est, abscindere. Sed quoniam non puto, tam male animatum esse hunc Episcopum contra Ro. Ecclesiam, & summum ejus moderatorem, ut declinet schismatis suspicionem, patietur sibi ab aliis recte-sentientibus objici illud Apostoli I. ad* Cor. XV. Inanis est prædicatio nostra... invenimur autem & falsi testes Dei.

At Justini Febronii malus animus ubique se prodit. Et quod attinet ad instructionem aptam populi, quam proponit tamquam necessariam ad recuperandam Ecclesiæ libertatem, vult ille magistros, & doctores populi Christiani in id sedulo incumbere, ut populum doceant de genuina origine jurium Ecclesiasticorum; *quod quorsum spectet, nemo non intelligit. Vult scilicet, unumquemque certo cognoscere, quæ vera sint Romani Pontificis jura, quæ autem, juxta regulas ab eo traditas, usurpata. Atque ita cerdones, & sellarii, nedum Episcopi, in judicium vocabunt summum Ecclesiæ moderatorem, eique terminos præscribent, quos ultra, citraque ejus auctoritas consistere nequeat. Hæc sunt pestiferæ seditionis semina, quæ spargere nititur larvatus iste JCtus, qui dum populum Christianum ab obsequio summi Pastoris abducere nititur, id agit, quantum in se est, ut religionem omnem funditus evertat. Satis enim compertum est, ea regna, ac provincias novis erroribus, atque hæresibus minus pervios esse, quæ arctiori vinculo charitatis & obsequii primo Ecclesiæ Pastori consociantur: contra vero nutare fidem, ac religionem aperta in discrimine versari apud eas gentes, apud quas ejus auctoritas vilescit.*

eorumque poteſtatis amplificandæ ſtudioſos, aut qui Bononiæ, aut in civitate aliqua Pontificiæ ditionis nati ſint, quo etiam nomine doctores noſtros ſuſpectos habent, (a) ſed Hiſpanos, Gallos, Anglos, Germanos, ac multos etiam Italos, ſed longe a finibus Pontificiæ ditionis natos, quos temere quiſpiam ſuſpicetur Pontificum Romanorum aſſentatores fuiſſe. Ac tales certe fuerunt primi, qui poſt Gratianum huic Juri Canonico interpretando, & gloſſis ornando in ſcholis noſtris incubuerunt: (b) quos cum videam in aliarum opinionum delectu liberrimos, ut etiam quandoque contra Gratianum ipſum recalcitrare audeant, (c) at in iis, quæ ſpectant ad ſupremam Romani Pontificis auctoritatem, magnopere conſentientes; id etiam argumento eſt, hanc non fuiſſe ſcholæ Bononienſis, ſed omnium gentium, & omnium Eccleſiarum doctrinam.

XIII. Non igitur novo jure canonico, quod Gratianus invexerit, nec Decretalibus Iſidorianis, a Gratiano adoptatis, auctoritas & poteſtas Romani Pontificis nititur, qua univerſam regit Eccleſiam; ſed nititur jure Primatus, quem Petrus a Chriſto Domino accepit, ut apertiſſima Scripturarum teſtimonia demonſtrant, & perpetua Eccleſiæ traditio confirmat. (d) Sed quid, quod noſter iſte Germanus JCtus hoc ipſum vel invitus fatetur? Pronunciat hic quaſi ex tripode, quæ vera ſint Pontificii primatus jura, arcta quidem, & admodum anguſta, ut Primatus Ro. Pontificis non tam ſit *juriſdictionis*, *quam ordinis*, *& conſociationis*. (e) Sed undenam tantum incrementum acceperunt ſucceſſu temporis jura Primatus? Multis ex cauſis, inquit Juſtinus Febronius, præſertim *ob dignitatem Sedis Apoſtolicæ*, *ob ſanctitatem Epiſcoporum ejus Sedis*, *ob qualitatem matris & magiſtræ*, quæ Romanæ Eccleſiæ propria eſt. (f) Hæc ſi vera ſunt, multo ante Iſidorianas Decretales aucta oportet jura primatus Pontificii; nam & Sedis Apoſtolicæ dignitas ſumma ſemper fuit, & Eccleſia Romana ſemper reliquarum mater & magiſtra fuit, & primis ſæculis, quo propius ab origine ſua diſtabat, eo ſanctiores Epiſcopos habuiſſe videtur. Multo igitur ante Iſidorianas Decretales, & Jus Canonicum Gratiani permagnam acceſſionem juribus Primatus factam oportet. Non abnuit Juſtinus Febronius, & jam inde ab ſecundo Chriſti ſæculo aliquid innovatum, aut tentatum a Victore I. Poſt autem ſæculo III. a Stephano, ac multo etiam magis ſæculo V. a Bonifacio, ſeu Zoſimo, a Cæleſtino I., Leone M., & Gelaſio; ſæculo demum VI. a Gregorio M., *jam tum enim*, inquit, *ægre intra ſuos fines ſe continebat Pontificia auctoritas*. (g) Ita petulanter, ut ſolet, JCtus noſter; qui non veretur ſanctiſſimis Pontificibus, ac præſertim Cæleſtino, (h) & Leoni Magno (i) ſuperbiæ & ambitionis notam inurere, ut amplificata ab ipſis contra jus, faſque Pontificii

(a) *Vid. Hommellum de Literatura Juris lib. I. cap. XV. cit. &c. &c.*

(b) *De his infra ſuo loco dicemus.*

(c) *Id apparet ex Gloſſa Decreti, in qua ſæpe aſſeruntur antiquiores doctores contra Gratianum opinantes. Id præcipue notatum eſt de Huguccione Ferrarienſi.*

(d) *In hoc ſita eſt Ro. Pontificis monarchia Iſtiuſmodi ſcriptoribus tam inviſa. Sed ego nolim de hoc nomine pugnare, dummodo de re conſtet, & maneat inconcuſſum, ſummam & ſupremam eſſe Ro. Pontificis auctoritatem poteſtatemque in Eccleſia univerſa, jure Primatus, quem Petrus a Chriſto accepit*: certum eſt enim ſummam rerum ex ejus deliberatione pendere, *ut inquit Bonifacius I. Ro. Pontifex ep. XV. ad Epiſcopos Illyrici, edit. P. Couſtant.*

(e) *Sic definit Juſtinus Febronius cap. III. §. XI.*

(f) *Id. loc. cit.*

(g) Talium augmentorum (*loquitur de incrementis jurium Primatus ab eo ſuppoſitis*) haud pauca, ſive attentata, ſive in effectum redacta hoc ipſo tractatu exhibemus ex ſæculo II. in Victore Cap. IX. §. VII. n. 2. ſæculo III. in Stephano Cap. IV. §. IX. ſæculo V. in Innocentio I. Cap. V. §. II. n. 2. in Bonifacio I. ſeu potius Zoſimo Cap. V. §. V. n. 5. in Cœleſtino Cap. I. §. VIII. n. 5. & Cap. IV. §. IV. n. 3. in Leone M. Cap. IV. §. III. n. 2. & Cap. V. §. IV. n. 3. in Gelaſio Cap. V. §. VII. n. 1. ſæculo VI. in Gregorio M. Cap. V. §. IV. n. 9. *Ibid. Cap. VIII. §. II. p. 520. 521.*

(h) Cum Cœleſtinus Papa frequentiore executorum in Africa miſſione, rationes ſuas ita conſtitueret, ut monarchici regiminis formam imitari velle videretur, ſcripſerunt ad eum Africani patres e generali ſynodo anni CDXXV. *ne fumoſum typhum ſæculi in Eccleſiam*, inquiunt, *videamur inducere. Ibid. Cap. I. §. 4. n. 5. p. 40. Hæc maligne, ut ſolet, interpretatur Febronius. Si quemadmodum geſta ſunt quis noſce cupiat, adeat Em. Urſum in Hiſtor. Eccleſ. an. CDXXV.*

(i) Leo diſciplinam continua ſerie cuſtoditam prætergreſſus, ſuæque ſedi, quæ ſanctorum etiam virorum infirmitas eſt, plus æquo ſtudens, in hoc negotio vel ab ipſorum etiam

ficii Primatus jura ostendat. Sed is tamen, dum eruditus videri vult, & antiquitatis peritus, suam causam prodit; nisi potius hæc vis est veritatis, ut etiam ab adversariis suis vel invitis & repugnantibus suffragium quandoque extorqueat. Si enim jam inde ab secundo Christi sæculo jura Primatus augeri cœperunt, si S. Cælestinus *formam monarchici regiminis imitari* conabatur, (a) si S. Leo Magnus *disciplinam continua serie custoditam prætergressus, pro humana infirmitate, suæ sedi plus æquo studebat*, (b) *si jam tum ægre intra suos fines se continebat Pontificia auctoritas*, (c) non expectandæ fuerunt novæ Decretales Isidorianæ, nec Gratiani Decretum, ut jura Primatus augerentur. Sed jura Primatus semper eadem fuerunt, a Christo Domino constituta, licet pro varia temporum conditione non eodem modo exercita. Hinc aliqua in disciplina, & regimine Ecclesiastico varietas extitit; sed jura Primatus neque aucta sunt, neque minuentur unquam. Itaque sic existimo, non ob novas Decretales Isidorianas eam disciplinæ immutationem factam, quam Febronius, aliique exaggerant; sed potius, quod talis eo tempore esset, saltem quoad præcipua capita, Ecclesiæ disciplina, propterea Decretales illas fuisse confictas. Hac enim pia fraude, & objectis tot SS. Pontificum nominibus, putavit aliquis conciliari posse auctoritatem iis disciplinæ capitibus, quæ consuetudine & moribus, absque lege scripta, servabantur. Ita Decretales illas natas existimo. Sed valeat tandem Justinus Febronius, si suis furiis agitatus valere potest; ac piis manibus Gratiani, & antiquorum scholæ nostræ magistrorum insultare desistat.

XIV. Sed Gratianum mitto, ejusque censores; & ad nostram Juris Canonici scholam redeo. Hæc primum in uno Gratiani libro interpretando occupata fuit. Postmodum accessere Decretales Pontificum, qui post Gratiani tempora Petri sedem tenuerunt. Cum enim pro varietate negotiorum Ecclesiasticorum novæ in dies ederentur constitutiones Pontificum, quas ignorari non licebat ab iis, qui Jus Canonicum profitebantur in scholis, vel in foro Ecclesiastico judicia exercebant, novam legum Ecclesiasticarum collectionem fieri oportuit, quæ esset veluti Gratiani supplementum, & leges Ecclesiasticas extra librum Decretorum vagantes complecteretur. Itaque hanc provinciam primus suscepit Mag. Bernardus Papiensis, qui Alexandri III. tunc adhuc in Petri cathedra sedentis, & superiorum aliquot Pontificum Decretales collegit, adjectis canonibus concilii Lateranensis, nuper sub Alexandro III. celebrati, & aliquot aliis antiquiorum Pontificum, & Conciliorum decretis, quæ Gratiani diligentiam fugerant. Atque hæc prima fuit collectio, sive primus liber Decretalium, cui aliæ subinde plures adjunctæ sunt; etenim cum aliæ atque aliæ in dies prodirent Pontificum constitutiones, Mag. Gilbertus, Bernardi Papiensis exemplo, novam collectionem edidit; & aliam rursus, haud magno spatio interjecto, Mag. Alanus: deinde Mag. Bernardus Archidiaconus Compostellanus, aliquandiu Romæ moratus, ex Registris, quæ vocantur, Innocentii III., Decretales hujus Pontificis exscripsit, & novam rursus Decretalium collectionem in publicum emisit. Tancredus Archidiaconus Bononiensis, qui hæc narrat, istam Bernardi Compostellani collectionem appellatam ait Romanam a nostris doctoribus; quod non frustra a Tancredo adnotatum censeo; qui enim hanc unam alibi, quam Bononiæ, factam dicebant, superiores tres Bononiæ, & in Academia nostra factas, ni fallor, indicare volebant. Sed neque Gilberti, neque Alani, neque postrema hæc Bernardi Compostellani collectio admodum fausto omine prodiit. Quid causæ fuerit, cur Gilberti, & Alani collectiones diu probatæ non sint, me latet. Illud constat, Gilberti, & Alani collectiones a Joanne Gualensi eorum conterraneo, omnes enim Angli fuisse videntur, disiectas fuisse, & quasi ex eorum ruinis, ut inquit Tancredus, novam conflatam esse collectionem, quæ liber secundus Decretalium, sive secundæ Decretales, olim dicebatur.

Sardicensium canonum, quorum maxime auctoritati incumbebat, sanctione recessit. *Ibid. Cap. IV. §. IV. pag. 214. Loquitur de depositione Hilarii Arelatensis.*

(a) *Justin. Febr. cap. I. p. 40. cit.*
(b) *Id. cap. IV. cit.*
(c) *Id. cap. VIII. cit.*

tur. Sed quia in Bernardi Compoſtellani collectione erant Decretales aliquæ, quas Romana curia rejecerat, propterea Innocentius ipſe Pontifex, uſus opera Mag. Petri Beneventani notarii ſui, qui antea Jus Canonicum in ſcholis noſtris profeſſus fuerat, Decretales ſuas uſque ad annum Pontificatus duodecimum collegit & in ordinem redegit. Atque hæc prima fuit legum Eccleſiaſticarum collectio Romani Pontificis auctoritate facta, quam ipſe Innocentius Pontifex ad Academiam noſtram miſit, datis ad doctores & ſcholares noſtros honorificentiſſimis literis, quas habemus in fronte hujus collectionis ab Antonio Auguſtino editæ. Eſt autem hæc tertia antiquarum Decretalium collectio, ſive tertius liber, cui quartus paulo poſt additus eſt, qui coaluit ex Decretalibus Innocentii III. poſt annum duodecimum editis, & canonibus Concilii Lateranenſis ſub Innocentio ipſo celebrati. (a) Denique Honorius III. cum multas conſtitutiones edidiſſet, eaſdem in unum redegit, & Tancredo Archidiacono Bononienſi miſit, ut ejus opera in ſcholis noſtris vulgatæ toto orbi Chriſtiano communicarentur. (b) Neque vero doctores noſtri indiligenter hanc novam Juris Canonici partem pertractarunt; ſed ſingulas ex his quinque collectionibus, ſtatim ac in lucem editæ ſunt, parcioribus primum gloſſis, mox amplis commentariis, ſive apparatibus inſtruxerunt, excepta duntaxat collectione Decretalium Honorii III., quæ, quia brevi tempore viguit, non alium interpretem, cujus quidem memoria ſuperſit, habuiſſe dicitur, quam Jacobum Albingaunenſem Faventinum Epiſcopum. (c) Reliquæ autem collectiones habuerunt præ ceteris clariſſimos Richardum, Rodoicum, Alanum Anglos, Laurentium, Vincentium Hiſpanos,

 Joan-

(a) *Quæ hactenus dicta ſunt de tribus Decretalium collectionibus, quas ſcholæ receperunt, deque tribus item, quæ rejectæ ſunt, Gilberti nimirum, Alani, & Bernardi Compoſtellani, ea omnia habemus ex præfatione Tancredi Archidiaconi Bononienſis ad commentaria ab ſe edita in tertiam collectionem; ex cujus poſtremis verbis intelligimus, Tancredum ad calcem illius tertiæ collectionis adjeciſſe, & ſuis ſcholiis illuſtraſſe conſtitutiones Concilii Lateranenſis anno MCCXV. celebrati, & Decretales Innocentii III. poſt annum duodecimum editas; ex quibus poſtmodum quarta Decretalium collectio coaluit. Ita igitur inquit Tancredus.* Poſt compilationem decretorum factam a Gratiano multæ a Romana Curia decretales epiſtolæ emanaverunt, quas Magiſter Bernardus tunc Præpoſitus, poſtmodum Epiſcopus Papienſis ad ſtudentium utilitatem ſub competentibus titulis compilavit, quædam antiqua jura interferendo, & vocatur compilatio prima. Poſt illarum compilationem quædam aliæ decretales a diverſis Apoſtolicis emanaverunt, quas Magiſter Gilbertus ad inſtar primæ compilationis ſub titulis collocavit. Poſt illum Magiſter Alanus ſuam ſimiliter compilationem effecit. Tandem Magiſter Bernardus Compoſtellanus Archidiaconus, in Romana Curia moram faciens aliquantam, de Regiſtris Domini Papæ Innocentii III. unam fecit decretalium compilationem, quam Bononiæ ſtudentes Romanam compilationem aliquando vocaverunt. Verum quia in ipſa compilatione quædam reperiebantur decretales, quas Romana Curia refutarat; ſicut hodie quædam ſunt, quas Curia ipſa non recipit: idcirco felicis recordationis Dominus Innocentius Papa III. ſuas decretales uſque ad annum duodecimum editas, per Magiſtrum Petrum Beneventanum Notarium ſuum in præſenti opere compilatas Bononiæ ſtudentibus deſtinavit. Poſt illarum receptionem, Magiſter Galenſis decretales omnium Apoſtolicorum, qui præceſſerunt Innocentium, de ruinis compilationis Gilberti, & Alani extrahens, quandam compilationem ordinavit, quæ hodie mediæ, ſive ſecundæ Decretales dicuntur, ſuper quarum expoſitionibus plures Doctores Bononiæ Gloſſas ſcripſerunt. Et quia de dictis apparatibus opiniones ſtudentium erant diverſæ, ſententiæque confuſæ; idcirco ego Tancredus Bononienſis, Canonicus S. Petri qualiſcumque Decretorum Magiſter, ad multam inſtantiam ſociorum meorum meliora, & utiliora de dictis apparatibus colligens, ex ingenio meo quædam interſerendo, ſicut & ſignis gloſſularum ſingularum demonſtratur, primas, & ſecundas decretales, prout melius potui, gloſſulavi; ſed ſuper præſenti tertia compilatione non apparatum feci, ſed audiendo, atque legendo, quædam in libro notavi, quæ ſcholares quidam abſque conſcientia mea de libro meo extraxerunt, & pro apparatu tertiarum illum mihi intitulaverunt. Nunc autem docendi officio ad multorum inſtantiam reaſſumpto, præſentem tertiam compilationem cum diligentia, Domino favente, gloſſabo, & conſtitutiones Concilii proxime celebrati, & jura a Domino Innocentio Papa III. poſt duodecimum annum edita, tam in apparatibus a me factis, quam in hoc, quem indicare diſpono, diligentiſſime collocabo. *Edidit Boſquetus in adnotatis ad epiſtolas Innocentii III. Lib. I. ep. 71.*

(b) *Edidit hanc collectionem Decretalium Innocentius Cironius, in cujus fronte eſt Honorii epiſtola ad Tancredum. Ac nuper ſatis prolixam diſquiſitionem de hac Decretalium collectione vulgavit V. Cl. M. Joſ. Ant. Rieggerus in Bibliothecæ Juris Canonici P. I.*

(c) *Vide inter profeſſores Juris Canonici, de quibus infra, ubi de Jacobo Albingaunen.*

Joannem Teutonicum, Tancredum Bononiensem scholarum nostrarum professores, de quibus infra suo loco dicetur. Hinc primum in Academia nostra audiri cœpere Decretalistæ, hoc est, Decretalium professores, a Decretistis, sive professoribus Decretorum discreti, qui & primam sedem inter professores Juris Canonici progressu temporis obtinuerunt.

XV. Sed hæc Decretalium doctrina in tot collectionibus dispersa, ac veluti dissipata, novam lucem accepit, cum Gregorius IX. ex superioribus quinque collectionibus unam confecit, in libros quinque distributam, in qua, præter multas Gregorii ipsius constitutiones, habemus utiliora quæque legum Ecclesiasticarum capita, quæ iis collectionibus continebantur. Usus est sapientissimus Pontifex ad novum hoc corpus Juris Canonici perficiendum studio & opera Sancti Raymundi de Pennafort, qui Jus Canonicum in scholis nostris professus fuerat, antequam in Prædicatorum Ordinem reciperetur. Atque hæ sunt Decretales communes, quibus nunc utimur, quasque Gregorius IX., Innocentium III., & Honorium III. imitatus, ad doctores & scholares Academiæ nostræ (a) misit, ut eorum opera facilius toto orbe promulgarentur. In eas multi ex doctoribus nostris erudita scholia scripserunt; & in primis Bernardus Parmensis, Canonicus Bononiensis, ampla commentaria edidit, Glossa ordinaria vulgo nuncupata.

XVI. Idem honos habitus est Academiæ nostræ ab Innocentio IV., & Gregorio X., quorum alter primi, alter secundi Concilii Lugdunensis constitutiones ad magistros & scholares nostros misit, mandans, ut earum singulas sub congruentibus titulis inter Decretales communes inseri curarent. (b) At negat Engelbertus Abbas Admontensis, (c) & cum eo Facciolatus, (d) aliique, constitutiones II. Concilii Lugdunensis ad Academiam nostram a Gregorio X. missas. Anno enim MCCLXXIV., quo celebratum est Concilium secundum Lugdunense, civitatem nostram bellis civilibus prope eversam existimant; atque ob hanc causam constitutiones Concilii Lugdunensis ad scholas Patavinas, nostris nimirum scholis desertis, missas narrant. Sed hoc inane commentum esse, facile existimaverim. Magna quidem clades civitati nostræ accidit eo anno ob factiones Jeremiensium, & Lambertacciorum, de quibus alio loco diximus; neque dubium est, quin scholis nostris admodum perniciosæ fuerint, præsertim cum doctoribus omnibus, qui Lambertacciorum partes sequebantur, Lambertacciis ipsis devictis, & civitate pulsis, exulandum fuerit; sed superfuerunt reliqui doctores, qui Jeremienses sequebantur, & alii præterea multi, præsertim exteri, & ab omni partium studio alieni, qui numquam ab scholis nostris discesserunt. Ut igitur Engelberto concedi possit, constitutionum Lugdunensis Concilii exemplum aliquod a Gregorio missum etiam ad Patavinos; Bononiensis tamen Academiæ rationem in primis esse habitam, docet inscriptio earumdem constitutionum, quam ex vetustissimi codicis fide Bohemerus nuper vulgavit, nimirum, *Gregorius Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis & Universitati Magistrorum & Scholarium Bononiæ commorontium*. (e)

XVII. Sed exeunte sæculo XIII. cum rursus post collectionem Gregorianam plures constitutiones editæ essent, quarum copia Juris Canonici studiosos sollicitos habebat, & dubitari etiam poterat, numquæ inter legitimas & authen-

(a) *In libris editis Decretales Gregorianæ inscriptæ sunt* Doctoribus, & scholaribus universis Bononiæ commorantibus, *& ita habent codices omnes antiqui, quotquot a me visi sunt. Sed ajunt tamen, esse aliquos codices, in quibus legitur* Bononiæ & Parisiis, *& unum etiam, in quo legitur* Parisiis *tantum. Ego non abnuerim, utrique scholæ Bononiensi & Parisinæ Gregorium IX. suas Decretales commendasse. Sed obstare videtur Glossa, quæ Parisios silet; & idea Bononiam mittendas fuisse docet*, propter studium, quod est Bononiæ communius, & generalius, præcipue in utroque jure, & ibi quasi de omnibus partibus mundi sunt studentes. *Glos. in proœm. Decretal.*

(b) *Extat Innocentii IV. epistola in codice diplomatico mss. Archigymnasii Bonon. in Bibliotheca publica Bonon., sæpe etiam typis edita, ac nuper etiam a Bohemero To. II. Juris Canon. p. 353.*

(c) *Apud Pezium To. I. pag. 430.*

(d) *Vid. Facciol. in Fastis Gymnas. Patav. To. I. p. VI.*

(e) *Bohemer. loc. cit.*

thenticas spuriæ & apocryphæ laterent, doctores nostri Bonifacium VIII. exorarunt, ut novum Decretalium Codicem edendum curaret, qui constitutiones ad illud usque tempus post Gregorium IX. editas complecteretur; atque ea de re legatus est ad Pontificem Jacobus Castellius (a) Canonum professor, de quo suo loco dicemus. Annuit autem libentissime Bonifacius, & novam Decretalium collectionem edidit, destinavitque nostris professoribus: quæ, quia quinque libris Gregorianæ collectionis adjecta est, Sextus liber Decretalium vulgo appellatur. Haud multis post annis Clemens V. constitutiones ab se in Concilio Viennensi, & alibi promulgatas unico volumine complexus est, quod in Juris Canonici corpus reciperetur. Clementinæ in scholis, & in foro dicuntur: quas, morte interveniente, cum in lucem emittere Clemens ipse non potuisset, Apostolica auctoritate firmatas vulgavit ejus successor Joannes XXII. misitque ad Academiam nostram, superiorum Pontificum vestigia persecutus. Et huic libro vix dum edito glossas aptavit summus apud nos Canonum professor Joannes Andreæ, qui etiam Sextum Decretalium librum, post Guidonem de Baysio Bononiensem Archidiaconum, & clariores alios Pontificii Juris interpretes, luculentis commentariis illustraverat.

XVIII. Neque dispar studium in scholas nostras professus est novissimis temporibus Benedictus XIV. sapientissimus & optimus Pontifex, præclara Juris Canonici intelligentia cumprimis nobilitatus. Is enim Apostolicas literas, & sanctiones, quas sui Pontificatus tempore de rebus gravissimis plurimas ediderat, cum in unum redigi, typisque mandari, Bullarii titulo, placuisset, commemorato veteri Pontificum instituto, Bononiensium professorum ac scholarium cœtui dicavit. Hunc scilicet Academiæ nostræ præcipuum honorem habere voluit, ex qua & primum hæc orta esset legum Ecclesiasticarum scientia, & cultorum ejus ac interpretum permagnus ad hanc usque ætatem numerus extitisset. De singulis, servato temporum ordine, dicendum erit: nunc de iis, qui a Gratiano ad exitum usque XIII. sæculi in scholis nostris floruerunt.

I.

GRATIANUS.

Male de hoc insigni viro meriti sunt antiquæ historiæ scriptores, qui vix ejus nomen posteritati commendarunt. Si quid ab iis quæras de ejus vita & rebus gestis, de doctrinæ studiis, de ætate, qua vixit, de iis denique rebus, quas in claris viris maxime optamus cognoscere, vel omnino silent, vel fabulas narrant & commenta, vel perpetuo inter se dissentiunt, ut nihil certi constituere liceat. Debet igitur ipse sibi, quod tantopere celebretur; nam ad ejus famam parum, aut nihil historia contulit.

II. Primum autem de ejus natalibus fabulosum est, quod olim vulgo ferebatur, nec minimo scriptorum consensu traditum erat, Gratiano duos fratres fuisse, Petrum Lombardum, & Petrum Comestorem. Eos omnes mater adultera ex nefario complexu suscepisse dicebatur: quæ cum aliquando ad Sacerdotem accessisset, ut admissum crimen Confessione expiaret, graviter reprehensa, & admonita, ut pro peccati magnitudine doleret, ac pœnitentiam ageret, respondisse fertur, non ignorare se, quam grave crimen adulterium esset; sed cum probe intelligeret, tria se clarissima Ecclesiæ lumina peperisse, facti pœnitere non posse. Sed hæc, olim rudibus sæculis facile credita, nos liberrime ridemus. Constat autem eo consilio conficta, ut esset aliquid in magnis viris admirabile, quo a vulgo & cetera hominum turba distinguerentur. Tale aliquid accidisse novimus Accursio, qui JCtorum, & Thaddæo Alderotto, qui Medicorum princeps aliquando est habitus. Accursium enim aliqui tradidere ea ætate accessisse ad scholas, qua homines obdurescente jam ingenio minus apti esse solent

(a) *Vide infra inter professores, ubi de Jacobo Castellio.*

lent doctrinæ studiis: Thaddæum autem natura stupidum fuisse scripserunt; ac repente, post exactam non minimam ætatis partem in summa ignavia, & vilissimis occupationibus, veluti a somno excitatum, ad secretiora Philosophiæ, ac Medicinæ arcana excurrisse.

III. Sed ut falsa hæc, quæ de Gratiani natalibus, ita incerta admodum, quæ de ejus patria dicuntur. Clusii in Thuscia natum plerique prodiderunt. In his est Dominicus Bandinus, antiquus auctor, in libro de viris claris; (a) eique consentiunt Diplovataccius, (b) Pancirolus, & ingens recentiorum numerus. Sed Justus Fontaninus Gratianum patria Urbevetanum fuisse scribit, natum in oppido Carraria prope Ficullas, ad VI. ab Urbeveteri lapidem. (c) Id porro habuit Fontaninus ex libro nondum typis edito de Viris Illustribus, quem manu exaratum reperiit in bibliotheca Casanatensi, auctore, ut ipse quidem existimat, Joanne Columna Archiepiscopo Messanensi, viro ob alia etiam scripta admodum celebri, qui floruit circa medium XIII. sæculum. (d) Est autem omnino singularis hujus auctoris opinio; reliqui enim aut Clusinum, aut Etruscum dicunt, aut patriam silent, ac monasticam tantum professionem indicant. Urbevetanum certe nemo fuisse dixerat, præter Joannem Columnam. Sed hic auctor, primum a Fontanino in scenam productus, nec tantæ antiquitatis est, quantæ censuit Fontaninus, & admodum dubiæ fidei mihi videtur in his, quæ de Gratiano scribit; quibus de rebus postea dicetur.

IV. De Gratiani professione constat, Monachum fuisse Ordinis S. Benedicti, & diu vixisse in Bononiensi Monasterio S. Felicis, ubi suum Decretorum volumen edidit. Neque audiendi sunt, qui in S. Proculi, aut S. Stephani Monasterio vixisse autumant; obstant enim perspicua monumenta, (e) & veterum scriptorum auctoritas. (f) Neque etiam magni facienda est conjectura Joannis Doujatii, qui Gratianum aliquam sui operis partem in Monasterio Classensi apud Ravennam exegisse putat ob hanc rationem, quod in formulis quibusdam libellorum, quas exhibet, Capellanum inducit S. Apollinaris, cui dicatum est Monasterium Classense, & Episcopum Bononiensem, ac Ravennatem Archiepiscopum; de qua formula infra dicemus. (g) Sed inanis est hæc Doujatii conjectura; erat enim Bononiæ Gratiani ætate Parochialis Ecclesia, sive, uti tunc dicebatur, Capella S. Apollinaris, postmodum disjecta, cum novum Populi Bononiensis Palatium constructum est, & Episcopus Bononiensis erat Archiepiscopo Ravennati, ut Metropolitæ suo, subjectus. Itaque homini Bononiæ scribenti facile occurrere poterant & Capellanus S. Apollinaris, & Episcopus Bononiensis, & Archiepiscopus Ravennas, quorum nomina in formulam conjiceret, quam exempli loco exhibebat.

V. Sed quamquam dubitare non liceat, Gratianum S. Benedicti Monachum fuisse, & in Bononiensi Monasterio S. Felicis suum edidisse Decretorum volumen; tamen non æque certum est, ubinam Monasticum institutum susceperit, atque undenam ad civitatem, & Academiam nostram venerit. Guilielmus de Pastrengo Veronensis, qui medio circiter sæculo XIV. librum scripsit de Originibus rerum, cujus non minima pars est de Viris Illustribus, Gratianum fuisse scribit alumnum Monasterii Classensis apud Ravennam urbem. (h) Trithemius quo-

(a) *Dominic. Bandin. cujus excerpta vid. in Append. n. XII.*

(b) Gratianus Monachus S. Benedicti, doctor insignis, natione Etruscus, patria Clusinus &c. *Diplovatac. in Gratiano.*

(c) *Fontanin. in præfat. ad Decr. Gratiani Turrecrematæ §. IV.*

(d) Gratianus Monachus Abbatiæ Montis Orbetanæ Diœcesis ex oppido Carraria prope Ficullas, studiosissimus fuit. Hic Presbyter & Monachus ex . . eus librum Decretorum per diversa volumina sparsum in unum recollegit. *Jo. Columna de Viris Illustribus apud Fontanin. loc. cit.*

(e) *Vide Inscriptiones, ad Gratianum pertinentes, quas infra damus.*

(f) Dicimus Rubricas Decretorum non esse authenticas, quia alii fecerunt Textum, scilicet SS. Patres, & alii Rubricas, ut Magister Gratianus, qui stabat ad Monasterium S. Felicis. *Odofred. in l. bene est. ff. de rebus credit. Guiliel. de Pastrengo, de quo infra &c.*

(g) *In §. forma sub. C. post appellationem II. q. VI.*

(h) Gratianus monachus monasterii de Classe, quod prope Ravennam est . . . Bononiæ apud S. Felicem commorans Decretorum librum composuit, qui toto orbe, ubi fides ca-

quoque Claſſenſem dicit, (a) & S. Antoninus: (b) ut facile ſuſpicari liceat, ex corrupto Claſſenſis Monaſterii nomine factum eſſe, ut aliquis Cluſinum pro Claſſenſi dixerit, qui error librariorum imperitia facile propagari potuit. Confuſa autem fuiſſe hæc duo Claſſis, & Cluſii nomina, manifeſte, ni fallor, oſtendit locus ex libro, qui inſcribitur Pomarium Eccleſiæ Ravennatis, allatus a correctoribus Romanis in præfatione ad Gratiani Decretum, auctoritate Gregorii XIII. emendatum, ubi Gratianus dicitur *Monachus de Cluſſa civitate Thuſciæ*. Multo igitur veriſimilius exiſtimo, Gratianum ſcriptorum oſcitantia pro Claſſenſi dictum eſſe Cluſinum, quam contra accidiſſe, ut Claſſis pro Cluſis irrepſerit, ut hariolatur Oudinus. (c)

VI. Verum ſive Urbevetanus fuerit, ſive Cluſinus, aut unde unde oriundus, hæc nihil impediunt, quominus apud Claſſenſes Monaſticen profiteri potuerit. Cum autem per illud idem tempus, quo Gratianus floruit, in utroque Monaſterio, Bononienſi nimirum S. Felicis, & Claſſenſi, ut conjecturæ, rationeſque non leves oſtendunt, idem Camaldulenſe inſtitutum viguerit; facillimum fuit Monacho literarum cupido a ſuis Prælatis impetrare, ut a Claſſenſi Monaſterio ad Bononienſe noſtrum commigrare poſſet. Quod autem ad Monaſterium Claſſenſe attinet, certum eſt, a Gualterio Archiepiſcopo Ravennati illud anno MCXXXVIII. Ordini Camaldulenſi fuiſſe attributum; (d) mihique perhonorificum reputo, quod in tam illuſtri Monaſterio hoc ipſum Camaldulenſe inſtitutum amplecti contigerit. At Monaſterium S. Felicis, quamquam pluribus ab hinc ſæculis ab Ordine Camaldulenſi defecerit, ſæculo tamen XII., quo vivebat Gratianus, ad illum pertinuiſſe, non vanis argumentis aſſequimur. Habemus enim Paſchalis II. diploma datum anno MCXIII., quo Camaldulenſium Monaſteria recenſentur. In hoc hæc duo ſunt, quæ ſita dicuntur in Epiſcopatu Bononienſi, nimirum, S. Archangeli juxta caſtrum Britti, & S. Felicis. (e) Utrumque Monaſterium, & alia inſuper, quæ poſtea Ordini Camaldulenſi accreverunt, recenſentur in diplomatibus Eugenii III., (f) Alexandri III., (g) & Urbani III. (h) Deinceps autem in aliis Romanorum Pontificum diplomatibus, quæ ſæculo XIII. data ſunt, S. Felicis Monaſterium non occurrit; ex quo apparet, deſiiſſe Camaldulenſium inſtituta ſequi; quod nemo mirabitur, niſi qui Monaſticam hiſtoriam, & eorum temporum mores omnino ignoret.

VII. Sed quoniam nullum aliud Monaſterium unquam fuiſſe conſtat vel in agro, vel in civitate Bononienſi, quod S. Felicis nomine diceretur, quam celebre illud Gratiani incolatu nobilitatum, ex quo & pulcherrima viarum elegantiſſimæ civitatis, & porta, qua Mutinam, & in Inſubres itur, S. Felicis nuncupationem accepit; non temere dicimus, hoc idem Monaſterium eſſe, quod ſæculo XII. inter Camaldulenſia cenſebatur. Neque vero tantam ſuſpicari licet ſupinitatem, & oſcitantiam in Pontificiorum diplomatum ſcriptoribus, ut novum aliquod S. Felicis Monaſterium comminiſci potuerint, quod in diplomata illa intruderent: neque credibile eſt, Camaldulenſes laturos fuiſſe, ut in ſuorum Monaſteriorum cenſum unum aliquod referretur, quod ad illos minime pertineret. Quandiu igitur non erit qui demonſtret, fuiſſe aliquod aliud Bononienſe Monaſterium, S. Felicis, a ſuburbano illo diverſum, quod Gratianus incoluit, tandiu licebit aſſerere, illud ipſum ad Ordinem Camaldulenſem ſæculo XII. pertinuiſſe. Quoniam autem Monaſterium illud eo ſæculo, erat extra pomœrium, nondum civitate ad eam amplitudinem provecta, quæ nunc eſt;

prop-

tholica viget, inſignis habetur. *Guil. Paſtrengo de orig. rer. p. 35.*

(a) *Trithem. de Script. Eccleſ. cap. 373.*

(b) *S. Antonin. P. III. Chronic. tit. XVIII. cap. VI.*

(c) *Caſim. Oudin. de Script. Eccleſ. diſſert. de Gratiano cap. I.*

(d) *Vid. Annal. Camald. ad eum annum, & Hieronym. Rub. Hiſt. Rav. lib. V. p. 327.*

(e) In Epiſcopatu Bononienſi Monaſterium S. Archangeli juxta caſtrum Britti, S. Felicis. *Ex diplom. Paſchal. II. Annal. Camald. To. III. p. 325.*

(f) *Ex diplom. Eugenii III. dat. an. MCLIII. Ibid.*

(g) *Ex diplom. Alexandri III. dat. anno MCLXXV. Ibid.*

(h) *Ex diplomat. Urbani III. dat. anno MCCLXXXV. Ibid.*

propterea in iis Pontificum Romanorum diplomatibus recenseri potuit inter ea Monasteria, quæ erant non in civitate, sed in Episcopatu Bononiensi: id enim solemne est in hujusmodi diplomatibus, ut dum Monasteria, Ecclesiæ, aliave religiosa loca in iis recensentur, quæ in civitate sita sunt, quæque extra civitatem, sive in Episcopatu, seorsim describantur.

VIII. Sive igitur Gratianus Camaldulense institutum susceperit in Monasterio Classensi, quod accidere debuit, si post annum MCXXXVIII. Bononiam venit, sive illud repererit in Monasterio S. Felicis, cum ad illud accessit, quod fieri oportuit si ex Monasterio Classensi Bononiam venerit ante eum annum, qua de re nihil definiri potest; vix dubitari posse videtur, quin Gratianus inter Camaldulensis instituti professores recensendus sit. Minime igitur audiendi sunt qui Gratianum Benedictinum quidem faciunt, sed ex Cluniacensium familia; in quo etiam lapsus est Oudinus. (a) At obstat Joannis Columnæ auctoritas, qui Gratianum Urbevetani Monasterii alumnum fuisse narrat, ac de Classensi Monasterio silet. Sed huic ego scriptori Guilielmum de Pastrengo, aliosque supra memoratos possum objicere, qui aperte Classensem dicunt. Plurimi autem facienda est auctoritas Guilielmi de Pastrengo, tum propter ejus antiquitatem, tum quod notissimum ei esse debebat Monasterium Classense, tum quod vel Bononiæ, ut mihi videtur, studiorum causa fuerat, vel rerum nostrarum certe scientissimus erat, ut in eo libello, quem supra indicavimus, ostendit. Fuit autem ipse quoque Jurisprudentiæ professor, audivitque Oldradum de Laude, (b) celebrem legum interpretem eorum temporum, qui etiam in scholis nostris docuit. Neque vero credibile est, scriptorem hunc & accuratum, & prudentem, tam disertis verbis scripsisse, Gratianum & Classensis Monasterii, quod est prope Ravennam, Monachum fuisse, & Bononiæ in Monasterio S. Felicis Decretorum librum edidisse, nisi constantem, & pervulgatam ejus rei famam sua ætate reperisset. Verum ne Joanni Columnæ omnem prorsus fidem abnegemus, hæc ita componi fortasse possunt, ut Gratianus quidem in Urbevetano Monasterio primum sit professus, dein autem ad Classenses migraverit. Neque id erat præter eorum temporum consuetudinem, ut Monachi, aut severioris disciplinæ, aut literarum amantes, in alia, atque alia Monasteria migrarent, quæ suis studiis opportuniora judicassent. Quod si Joannes Columna de Monasterio Classensi silet, altum quoque de Bononiensi S. Felicis Monasterio silentium habet; de quo nullum esse potest dubium, quin in eo diutissime vixerit Gratianus, suumque ibi Decretorum librum ediderit.

IX. Quamquam, ut verum fatear, non parum mihi suspecta est hujus auctoris fides in his, quæ de Gratiano narrantur. Primo enim de Gratiani patria, & monasterio, in quo ascesim professus est, ea dicit, quæ sunt contra reliquorum omnium scriptorum sententiam. Deinde silet id, quod maxime dicendum fuerat, & quod a nemine prætermissum est, Gratianum scilicet Bononiæ Decretorum volumen composuisse, in qua una civitate privatus Monachus idonea habere poterat subsidia ad tantum opus perficiendum. Illud vero falsum a doctis hominibus reputatur, quod narrat Joannes Columna, Gratiani librum ab Eugenio III. approbatum, & mandasse Pontificem, ut ex eo libro Jus Canonicum in omnibus scholis traderetur; qua de re postea dicemus. Nullam autem veri speciem habet, quod ait, Gratianum, cum vellet librum suum Eugenio offerre, nec misello Monacho pateret aditus ad Pontificem, perfugium habuisse ad magnum quemdam Romanæ curiæ Prælatum; qui cum librum vidisset, agnovissetque, quanto in pretio esset habendus, pauperculi Monachi opes sibi usurpavit, & librum quasi suum Pontifici obtulit. Qua cognita fraude, tandem impetrasse ait Gratianum importunis precibus, ut Pontifici sisteretur, cui & Prælati plagium aperuit, & ita se, librumque suum probavit, ut Eugenius librum quidem sua auctoritate munitum ubique gentium in scholis, ut ante dictum est, recipi mandaverit, & Gratianum ipsum ad Clusinum Episc-

(a) *Oudin. loc. cit.*

(b) *Vid. Scip. Maffei Verona Illustr.*

Episcopatum evexerit, in quo, ut auctor iste ait, *multa scribens & dictans diem clausit extremum*. (a)

X. Nihil hic dicam de Episcopatu Clusino, de quo postea, ac nihil etiam de multis Gratiani scriptis, quæ edidisse dicitur post adeptum Episcopatum, quæ aliunde ignota omnino sunt, & prorsus inaudita. Illud supra omnem fidem esse judico, ut quisquam non plane fatuus potuerit vivente, & præsente auctore ipso tantam fraudem animo concipere, quæ facillime detecta maximam illi infamiam attulisset. Videtur igitur Joannes Columna vanos vulgi rumores secutus, cum de Gratiano scriberet; nisi potius ejus commentaria de Viris Illustribus a nugatore aliquo, qui ea interpolaverit, & fabellis infarserit, labem contraxerint.

XI. Sed quid, si auctor ipse nec tantæ antiquitatis sit, quantæ dicitur, & alius omnino sit a Joanne Columnensi, qui medio sæculo XIII. Messanensis Archiepiscopus est creatus? Vidi ego ejus librum in bibliotheca Casanatensi, quem produxit Fontaninus, cum de Gratiano scriberet; (b) ac miror, virum emunctæ naris, & criticæ artis cum primis peritum, larvam huic scriptori non detraxisse; quod facile fieri poterat, si in eum paulo curiosius inquisivisset. Sunt in eo recentioris ætatis certissima indicia, neque ex scriptura ullum de antiquitate auctoris fieri potest judicium; est enim recenti admodum manu, forsitan hoc ipso sæculo exaratus. Constat tamen, ex antiquiore libro exscriptum. Sed quidquid de scriptura sit, liber ipse multa continet, quæ auctorem habere non possunt Joannem Columnam Messanensium Antistitem, nisi Nestoris annos vixerit. Primo enim postquam, ex instituto suo, de vita, ac gestis Innocentii III., quem jure inter Viros Illustres recensuit, non pauca dixerat, digreditur ad laudandum Joannem de Comite, ejusdem Pontificis agnatum, & concellitam suum, quem dicit primum a Bonifacio VIII. creatum Episcopum Pisanum, dein a Clemente V. Archiepiscopum Nicosiensem, in Cypro insula Primatem. Atque hunc ait anno MCCCXXII. ex hac vita migrasse magnis virtutum meritis illustrem. (c) Rursum de S. Thoma Aquinate non solum ait anno MCCLXXIV. vivendi finem fecisse, sed anno MCCCXXV. in Sanctorum album a Joanne XXII relatum. (d) Mitto cetera novitii scriptoris indicia, quæ sunt in eo libro; qui quamquam Joannis Columnæ nomen præferat, (e) non eum tamen auctorem habet, qui medio sæculo XIII. Messanensium Archiepiscopus creatus est. Quisquis autem sit Joannes iste, multo sane recentior est, quam ut ejus auctoritas valere debeat contra reliquorum scriptorum sententiam, quorum nullus est, qui Gratianum Montensi apud Urbevetanos Monasterio adscribat, & tam parum credibilia narret de ejus accessu ad Eugenium III. Pontificem. Vidi nuper aliud exemplar hujus operis in bibliotheca Barberina, quod ostendit mihi

V. Cl.

(a) Hic presbyter & monachus existens librum decretorum per diversa volumina sparsum in unum recollegit, & dicta reducens. Et cum opus sic compositum summo vellet pontifici præsentare, nec per se ipsum posset habere ingressum, quia monachus & pauper erat, cuidam magno prælato adhæsit, qui librum respiciens, & insipiens pauperculi monachi sibi librum attribuens, librum summo pontifici præsentavit, attribuens sibi opus. Quod cum Gratianus percepisset, cum magna instantia introductione alterius papæ se fecit præsentari .... & facta diligenti examinatione & veritate inventa, quod opus tam utile & proficuum ecclesiæ Dei, Gratianus ediderat, & per summum pontificem generaliter approbatum, facto quoque mandato, ut per omnes scholas universaliter legeretur, ipsum ad episcopatum Clusinum promovit, in quo multa scribens & dictans diem clausit extremum. *Jo. Colum. loc. cit.*

(b) *Fontanin. loc. cit.*

(c) Ex hujus pontificis clara prosapia, quæ usque nunc domus Comitum vocatur Romæ, originem traxit ille recolendæ memoriæ Fr. Joannes de Comite Ordinis Prædicatorum, qui in suo Ordine post Parisiense studium factus est primo lector Urbevetanus, postea Senensis, de qua lectura assumptus est ad provincialem provinciæ Romanæ.... ex quo officio assumptus est ad episcopatum Pisanum per Bonifacium pp. VIII. Postea per Clementem V. factus est Archiepiscopus Nicosiensis, qui est primas regni Cypri... Mortuus est autem Cypri anno Domini MCCCXXII. die ultima Julii, ad cujus tumulum multi diversis infirmitatibus sunt curati. *Ex Cod. Bibliot. Casanat.*

(d) *Ibidem.*

(e) Liber de Viris Illustribus Christianis editus a Fr. Joanne de Columna Ord. Prædicatorum. *Ita initio libri legitur. Ad calcem vero:* Explicit liber de Viris Illustribus Christianis editus a Fr. Joanne de Columna Romano Ordinis Prædicatorum. *Ibid.*

V. Cl. Simon Ballerinus, eius bibliothecæ præfectus, cujus eruditionem plurimi facio, & humanitatem sæpissime sum expertus. Est hoc exemplar omnino antiquum, in membranis scriptum, & Casanattensi, præter antiquitatem scripturæ, simillimum, ut dubitari non possit, esse legitimum fœtum Joannis Columnæ multo recentioris, quam fuerit ille Messanensium Antistes, cui Fontaninus hunc librum attribuit.

XII. De tempore, quo Gratianus in Academia nostra floruerit, certa prorsus monumenta non suppetunt. Sed tamen aliquid ex conjectura statui potest. Proponit Gratianus quamdam appellationis formulam, ex qua apparet, illum scribendo Decretorum volumini vacasse temporibus Gualterii Archiepiscopi Ravennatis, & Adelini Regiensis Episcopi. Inducitur in ea formula Adelinus Regii Lepidi Episcopus appellans ad Sedem Apostolicam a sententia Gualterii Archiepiscopi Ravennatis. (a) At Gualterius cathedram Ravennatem tenuit ab anno MCXIX. ad MCXLIV. (b) Adelinus autem Regiensem ab an. MCXXIX. ad MCXXXIX., aut initium MCXL. (c) Per hæc igitur Gualterii, & Adelini tempora Gratianus scripsisse videtur. Aliud indicium suppeditat Huguccio, antiquissimus Gratiani interpres, ad tempus utcumque definiendum, quo Gratianus suæ Decretorum collectioni concinnandæ incumbebat. Ait enim, id accidisse cum Jacobus Bononiæ Jus Civile interpretabatur, & Rolandus Bandinellus, qui postmodum creatus Pontifex, dictus est Alexander III., sacras literas docebat. (d) Est Jacobus ille legum interpres illustris, quem Irnerii discipulum ferunt, & in cathedra successorem. In recenti autem memoria tantorum virorum, sat fuit Huguccioni eos nominasse in scholis nostris docentes, ut quivis intelligere posset, quo tempore Gratianus Decretorum librum scripserit. Nunc perinde non est; sed tamen cum anno MCLIX. Rolandus Bandinellus ad Petri cathedram sit evectus, annis circiter novem, postquam Cardinalis creatus fuerat, commodissime ejus schola Bononiensis recidere potest in ea, quæ diximus, Gualterii Archiepiscopi Ravennatis, & Adelini Regiensis Episcopi tempora. (e)

XIII. Si ea, quam diximus, appellationis formula a Gratiano proposita mendosa non esset in notis chronicis, quas adjunctas habet, certius indicium suppeditaret ad definiendum tempus, quo scriptum est Gratiani volumen. In editis Gratiani libris, quos viderim, scripta fingitur *Prid. Kal. Maji anno MCXLI. Indict. IV.* Et ita quidem in editis post emendationem Gregorianam. In aliis adscriptus erat annus MCLXI. At in duobus antiquissimis Gratiani exemplaribus, quæ non multo post Gratiani ætatem scripta videntur, ea formula scripta fingitur *Prid. Kal. Maji anno MCV. feria IV.* (f) Eumdem annum habebat in exemplari, quo utebatur Huguccio Pisanus, Gratiani interpres, quem supra memoravimus. Sed cum is probe intelligeret, eum annum retineri non posse: *Credo*, inquit, *hic esse falsam literam, nec credo, quod tantum tempus effluxerit, ex quo liber iste compositus est; cum fuerit compositus domino Jacobo Bononiensi jam docente in scientia legali, & Alexandro tertio Bononiæ residente in cathedra magistrali in divina pagina, ante episcopatum ejus.* (g) Hæc habet Huguccio Gratiani interpres ad illam appellationis formulam; quæ si apud Huguccionem ipsum legisent viri docti, qui Gratiani librum ex auctoritate Gregorii XIII. emendarunt, non ea Huguccioni tribuisent, quæ numquam dixerat. (h) Eos

(a) C. *post appellationem II. q. VI.*

(b) *Ughell. in Archiep. Raven.*

(c) *Id. in Episc. Regii Lepidi.*

(d) *Huguccio in C. post appellationem, de quo infra.*

(e) *De hoc vide inter Theologiæ professores.*

(f) Forma appellationis hæc est: Ego Adelmus (*l. Adelinus*) S. Regine Ecclesie minister indignus, sentiens me pregravari a dn. Galterio S. Ravennatis Ecclesie Archiepiscopo Sanctam Sedem appello. Si vero post datam sententiam appellare voluerit hic erit modus appellandi. Ego A. S. Regine Ecclesie minister licet indignus, contra sententiam dn. Galterii S. Rav. Eccl. Archiep. injuste in me latam pridie Kal. Madii anno Incarnationis Dominice M. C. V. Feria IV. Romanam Sedem appello... C. *post appellat. in Cod. mss. Palatino-Vatican. 621. 622. de quibus vide Append. n. VIII.*

(g) *Huguc. ad C. post appellationem in Cod. Vatic. mss. 2280., de quo vid. Append. n. VI.*

(h) Idem testatur Huguccio vetustissimus hujus Codicis (*Gratiani*) interpres C. II. q. VI. Cap. post appellationem, *anno scilicet MCLI. editum fuisse Gratiani Decretum. Ita correctores Romani in præfatione ad Gratianum.*

Eos nimirum decepit glossa, quæ est in libris editis ad eam Gratiani formulam, quæ sic habet: *Dicit H.*, idest Huguccio, *quod hic est falsa litera, quia non sunt tot anni, quod liber iste compositus fuit. Fuit enim editus docente Jacobo Bononiæ in legibus, & Alexandro in Theologia, qui postea fuit Papa Alex. III. & fuit anno Domini MCL., ut ex chronicis patet.* (a)

XIV. Mitto, quam inepte hæc glossa ex Huguccionis verbis consarcinata sit; postrema certe verba non sunt Huguccionis, sed Joannis Teutonici, aut Bartholomæi Brixiensis, qui post Huguccionem vixerunt, & vulgatas Decretorum glossas ediderunt; quod a correctoribus Romanis animadversum non est. Cum igitur emendare vellent notas chronicas ei formulæ adscriptas, pro anno MCLXI., qui erat in libris editis, reponendum censuerunt annum MCXLI., quod hæc emendatio commodissima visa sit, quæ notarum tantum transpositione fieri poterat, quæque congruebat cum Indictione IV. ei formulæ adscripta; cadit enim Indictio IV. in annum MCXLI., non cadit autem in annum MCLXI. (b) Sed neque ratio ulla habenda fuerat librorum editorum, qui contra veterum exemplarium fidem habebant annum MCLXI., neque ulla hic Indictio adnotata fuerat a Gratiano, qui diem quidem ei formulæ apposuit, nempe feriam IV., at Indictionem omisit. Ad annum igitur definiendum, quo lucem aspexit novum Juris Canonici corpus a Gratiano compositum, nihil certi attulerunt correctores Romani. Sed quoniam ex ea ipsa formula constat, Gratianum ei adornandæ occupatum fuisse per ea tempora, cum Gualterius Ravennatem, & Adelinus Regiensem Ecclesiam administrabat, ut ante dictum est; opportune autem accidit, ut initio anni MCXL. Gualterius Archiepiscopus apud Regium Lepidi moram egerit, (c) & judicia etiam in ea civitate exercuerit; (d) facillimum fuit Gratiano cogitanti de formula libelli in appellatione usurpandi exemplum ex re nota, & præsenti desumere. Annum igitur in Gratiani formula indicatum vix alium esse posse existimo, quam annum MCXL., aut MCXLI., nempe illum ipsum, quem correctores Romani non bonis rationibus admiserant.

XV. At Gratiani formula scripta fingitur pridie Kal. Maji feria IV., qui duo characteres designant annos MCXXX. MCXLI. & MCXLVII., ut ex Chronologorum tabulis patet. Anno autem MCXXX. nondum fortasse Decretorum volumini scribendo manum admoverat, in quo aliquot canones Concilii Lateranensis, an. MCXXXIX. celebrati, reperiuntur; anno autem MCXLVII. & Gualterius Ravennæ Archiepiscopus, & Adelinus Regii Lepidi Episcopus jam obierant. Neuter igitur ex his duobus annis ei formulæ adscribi poterat. Sed ne annus quidem MCXLI., quia eo anno pridie Kalendas Maji Adelinus jam obierat. (e) Non igitur Gratianus illum adhuc viventem inducere poterat in ea formula. Restat igitur, ut insanabili vitio laborent notæ chronicæ ei formulæ a Gratiano adscriptæ. Sed enimvero necesse non erat, ut Adelinus adhuc viveret, cum Gratianus eam formulam proposuit. Sed quoniam & Gualterius, & Adelinus eodem tempore vixerant, & alter erat alteri subjectus, ut Metropolitæ suo, quare ut ab eo judicari poterat, sic poterat ab ejus judicio appellare ad Sedem Apostolicam, si se contra jus fasque gravari existimasset, ac fortasse etiam id acciderat in aliqua insigni causa tunc temporis notissima; pronum Gratiano fuit, ut hinc suam appellationis formulam componeret. Scribenti autem elapsis mensibus aliquot post Adelini obitum ignoscendum est, si feriam unam pro altera adnotarit, aut in die mensis designando erraverit; cuiusmodi errores vel diligentissimis etiam quandoque irrepere solent. Stat igitur, annum MCXL., aut MCXLI. ei formulæ adscriptum fuisse; atque adeo per illud tempus novam Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ scholam in Academia nostra exortam.

XVI. Sed num Gratianus reliquum vitæ suæ tempus Bononiæ transegerit, id

LI

(a) *Glos. in C. post appellationem cit.*

(b) In vulgatis erat MCLXI., qui numerus, ut recte in glossa dicitur, constare non poterat. In manuscriptis autem, cum varia sit lectio, hæc visa est melior, quæ notarum tantum transpositione restitui potuit, & quarta Indictio cum hoc anno concurrit. *Correctores Rom. ad Cap. post appellationem cit.*

(c) *Vid. Murator. Antiquit. Ital. med. ævi To. V. p. 150.*

(d) *Ibid. p. 160.*

(e) *Ughell. in Archiep. Rav.*

id etiam incertum est. Monstrabatur olim in Monasterio S. Felicis cellula Gratiani, in qua Divinum, ut tunc appellabatur, Decretorum opus perfecerat; quæ cellula cum novis ædificiis obruta fuisset, Bartholomæus ejus Monasterii Abbas an. MCCCLXXIV. alio loco & Gratiani, & ejus cellulæ memoriam restituit, hac posita inscriptione, in tabula marmorea, quæ olim in claustro Monasterii, post autem in Ecclesiæ sacrario fuisse dicebatur, nunc autem omnino periit.

HANC AVLE PARTEM LECTOR REVERENTER ADITO.
NAMQVE LOCI MONACHVS DECRETVM HIC CONDIDIT HVIVS
DIVINVM GRATIANVS OPVS QVANTVMLIBET ARCTO
CONTENTVS SEPTO QVOD JAM REPARANDO CADVCVM
ET VETVS HOC CLAVSTRVM TOLLI FVIT INDE NECESSE.
ID TAMEN ABBATE ET CONSTRVCTVM EST BARTHOLOMEO
MILLE TRECENTENIS DECIES SEPTEM ATQVE QVATERNIS
ANNIS A CHRISTO PVRA DE VIRGINE NATO. (a)

At de sepulcro tanti viri nulla Bononiæ memoria superest. Neque ullam fidem Pancirolus meretur, cum Bononiæ defuncto Gratiano positum dicit epitaphium, quod postea, sepulcro ipso disjecto, in æde principe Divi Petronii restitutum fuerit. Superest adhuc in Divi Petronii Templo monumentum Gratiano positum, quod est hujusmodi:

D. O. M.

GRATIANI CLVSINI CAESAREI
IVR. ET PONT. ENVCLEATORIS
PROPE DIVINI: QVI MONACHVS
IN MARTYRVM FELICIS ET
NABORIS AEDE ABSOLVTISS.
IBIDEM OPVS DECRETORVM
ANNO GRATIAE M.C.LI.
COMPILAVIT: MONVMENTVM
QVOD ILLIC CARIE RVDERIBVSQ.
OBSORDVERAT: HIC
MAGNIFICENTIVS RENOVATVM:
IOANNES FRANCISCVS
ALDROVANDVS BONONIEN.
IIII. DICTATOR
AERE PVBLICO
INSTAVRAVIT.
ANNO SALVTIS MCCCCLXXXXVIIII.
IDIBVS IVNII IOANNE BENTIVOLO
II. P. P. REM. P. FELICITER GVBERNANTE.

Hic nulla sepulcri mentio. At in exemplo hujus inscriptionis, quod Pancirolus edidit, hæc leguntur: *Sepulchrum, quod illic curiæ ruderibus obsorptum, hic magnificentius renovatum &c.* Miror, fuisse hominem adeo indiligentem, qui monumentum, celeberrimo civitatis loco positum, tam oscitanter exscribere potuerit. Id porro Pancirolum decepit.

XVII. Accedit, quod Gratianus a quibusdam dicitur Clusinus Episcopus fuisse; ex quo factum censeo, ut alii patria Clusinum crediderint: quod si verum fuerit, frustra ejus sepulcrum Bononiæ quæretur. Robertus Abbas S. Michaelis de Monte in Normannia, probatus auctor, & Gratiano synchronus, eum certe Episcopum Clusinum appellat. (b) Consentit Joannes Columna, de quo supra diximus, quisquis tandem fuerit, & cujusque auctoritatis. In supple-

(a) *Ex Chronic. Bonon. Fr. Hieronymi de Bursellis Bononien. ad an. 1151. Ext. in Bibliot. S. Dominici Bononiæ.*

(b) *Vide infra Roberti locum, ubi de Omnibono Gratiani discipulo.*

plemento etiam Chronicorum mundi Clusinus Episcopus dicitur. Sed quoniam nulla apud Ughellum Gratiani mentio inter Episcopos Clusinos, credibile est, vel numquam revera Episcopum fuisse, vel brevi admodum tempore Episcopatum illum ab eo administratum, quo factum sit, ut nullum ejus monumentum repererit Ughellus inter Clusinæ Ecclesiæ Antistites.

XVIII. Hic igitur incerta omnia. Illud vero manifeste falsum reputo, quod Albericus Trium Fontium Monachus in Chronico (a) Gratianum scribit Cardinalem fuisse, atque anno MCCIV. fecisse vivendi finem. Ac mirum mihi videtur, Justum Fontaninum virum doctissimum fidem omnem his Alberici commentis non abnegasse. Gratianus Cardinalis, qui ad finem properante sæculo XII., & initio etiam sæculi XIII. magna celebritate nominis fuit, non video quid habere potuerit cum Gratiano nostro commune, præter nomen. Neque Gratianus, qui circa annum MCXL. vel edidit, vel de edendo jam cogitabat Decretorum volumine, videtur ad annum usque MCCIV. vivere potuisse, & quidem integris viribus, ut Ecclesiæ negotia tractare posset; uti Gratianum Cardinalem fecisse constat. Et sane ejusmodi est opus illud, quod a Gratiano habemus, ut ei perficiendo plures annos, ac magnam fortasse vitæ suæ partem devovere debuerit. Gravi igitur ætate fuisse oportet Gratianum, cum novum hoc Juris Canonici corpus in publicum emisit; neque abhorret a vero, ut ei perficiendo annos plurimos, sic etiam tradendo, & exponendo in scholis diutinam operam ab auctore ipso fuisse impensam. Neque vero brevi & perfunctoria opera egebat novum opus, ut scholæ commendaretur, & omnium, qui Juris Pontificii studiosi essent, suffragia sibi compararet. Igitur ad multam ætatem Gratianus in scholis nostris degere debuit; nec videtur, habita ratione temporum, vitam producere potuisse ad annum usque MCCIV., ut tradit Albericus. Æque igitur ignotum est, & quo loco, & quo tempore Gratianus obierit.

XIX. Sunt qui dicant, morem a Gratiano inductum creandi doctores; quem morem postea secuti sint & legum, & aliarum facultatum professores. (b) Sed id etiam falsum judico. Nam doctores legum ante Gratianum fuisse manifestum est: sed Decretorum doctores multo serius audiri cœpere in scholis nostris. Ita nuncupatos reperio professores canonum Innocentio III. Pontifice. (c) Antea non alio, quam magistri titulo gaudebant. Habemus insignem Alexandri III. epistolam ad Episcopum, & Canonicos, ac *legis doctores, ceterosque magistros Bononiæ commorantes*. (d) Ad eos scribebat Alexander, vix dum creatus Pontifex, ut eos præoccuparet, sibique obstringeret in ferali schismate, quod tunc in Ecclesia conflari videbat, non omissurus in epistolæ inscriptione doctores Decretorum, si qui Bononiæ per illud tempus fuissent eo nomine, & honore insigniti. Quis autem non miretur, Justum Henningum Boehmer, quem criticæ artis usu exercitatissimum prædicant, prælongam orationem projicere, ut hoc præclarum Gratiani inventum exponat? Gradus scholasticos a Gratiano excogitatos ait, Eugenii Pontificis auctoritate inductos juxta morem usitatum Academiæ nostræ conferendi honores ejusmodi scholasticos in aliis facultatibus. Itaque triennio exacto baccalaureos creari cœpisse, quadriennio licentiatos, quinquennio denique absoluto doctores: quæ omnia ita falsa sunt, ut falsa, inepta, ridicula sint monumenta, quibus nituntur. (e) Neque vero felicior est Justi Henningi conjectura, cum ait, suasu atque hortatu S. Bernardi Abbatis Claravallensis Gratianum Decretorum librum scripsisse. Debere se fatetur hanc animadversionem Manriquio Annalium Cisterciensium auctori. (f) Sed adeo levia sunt quæ Manriquius affert ad id comprobandum, ut cordatum virum movere

(a) *Alberic. loc. cit.*

(b) *Pancirol. lib. III. c. II. aliique plures.*

(c) *Extat epistola Innocentii III.* ad doctores Decretorum *scholarum Bononiensium, ex qua sumptum est* c. inter alia. De sentent. excommunic.

(d) *Edita est a Baronio hæc epistola in Annal. Eccles. To. XII. ad an. MCLIX.*

(e) *Boehmer de varia Gratiani fortuna To. I. Juris Canon. p. XIV. ex apocrypho Kalendario Universitatis Bononiensis, cujus excerpta viderat in adnotatis ad libros Histor. Bonon. Caroli Sigonii nuperæ edit. Mediolanen.*

(f) *Idem ibid. §. X. p. VIII. ex Manriquio Annal. Cistercien. To. II. ad an. MCLI. n. 6.*

non possint. Difficile, inquit, impetrasset Gratianus ab Eugenio, qui monachus Cistercienfis fuerat, docendi veniam, nisi Bernardo, & Cistercienfi, & summæ apud Pontificem auctoritatis, monente & suadente scripsisset. Sed quid opus erat Pontificis venia, ut Gratianus scriberet & doceret, qui suo marte ad scribendum & docendum se contulit? Aut qui poterat Gratianus ab Eugenio veniam petere, qui multo ante Eugenii Pontificatum debuit manum admovere magno operi, quod plurium annorum vigilias, & labores requirebat? Habemus Laborantis Ecclesiæ Romanæ Cardinalis collectionem canonum, de qua supra diximus, quamque auctor ipse non minori, quam XX. annorum spatio se absolvisse fatetur. Ea tamen scripta est multo post editum Gratiani librum; ac nihil fere continet, quod a Gratiano peti non potuerit. Quid ni ergo pari saltem, ni mavis majori tempore eguerit Gratianus ad suum opus multo majoris moliminis & difficultatis perficiendum? Si ergo sedente Eugenio III., ut vulgo existimant, Gratianus Decretorum volumen in lucem emisit, non potuit Pontifice eodem auspicante illud idem opus inchoare. Mitto cetera, his etiam leviora, quæ Justus Henningus ex Manriquio accepit, & bona fide probavit.

XX. Extenuat Gratiani laudes Albericus Trium Fontium monachus, cum scribit, Decretorum volumen, quod Gratiano tribuimus, ab alio auctore, non modo adumbratum, sed magna etiam ex parte perfectum. Ait, Omnibonum doctum hominem, qui floruit Friderico I. imperante, librum edidisse de concordia discordantium canonum, in duas partes tributum; qui ex auctoris nomine Omne Bonum sit appellatus. Huic Gratianum monachum multa superstruxisse, & quasi in alieno fundo ædificasse: quæ si vera sint, Gratianum dicere oportebit potius quam novi operis auctorem, invasorem alieni. (a) Sed hoc inane commentum est, eo auctore dignum, qui & multo post Gratianum vixit, & fabulosa multa in suum Chronicon invexit. (b) Vel ipsa hæc narratio de Omnibono, & Gratiano hominis ingenium prodit. Quis enim fando unquam audivit de hoc libro, qui Omne Bonum diceretur? Fieri vix posset, ut tam utilis libri aliquod exemplum tandem non apparuisset, in tanta veterum Codicum copia, qui ætate nostra innotuerunt. Tempora etiam non recte componit Albericus. Ait, hunc librum ab Omnibono editum anno MCLVI. anno V. Friderici Imperatoris: quæ quam male consuta sint, manifestum est ex iis, quæ ante diximus. Gratianus enim Decretorum volumen composuit multo ante quam Alexander III. Pontifex creatus sit, cum adhuc privatus sacras literas in Academia nostra docebat. Rursum Gratianum nostrum Cardinalitia dignitate auctum dicit, quod nullam fidem meretur. Gratianus enim Cardinalis, Eugenii III. nepos, qui inclinante sæculo XII. vixit, & initium attigit sæculi XIII., nihil commune habuit cum Gratiano nostro, præter nomen. Vivebat nimirum Albericus medio circiter sæculo XIII., & quidem procul ab Italiæ finibus. Et cum aliquid audivisset de Omnibono quodam Gratiani discipulo, ac postmodum Episcopo Veronensi, qui etiam ferebatur Gratiani librum in compendium redegisse, de quo postea dicemus, perverso prorsus judicio libri Decretorum præformatorem credidit hominem illum, qui ejus tantum epitomator fuerat. Similiter & Gratiani Cardinalis, qui & diutissime vixit, & assiduam operam Ecclesiæ Romanæ tractandis negotiis impendit, adhuc ætate sua vigentem famam cum reperisset, facile fuit scriptori minus cauto, ut eumdem Gratianum Car-

(a) An. 1156. Item in eodem anno, idest Frederici Imperatoris quinto, quidam magister egregius Omnibonus nomine librum de concordia discordantium canonum diligentissime ordinavit in duas partes. Primam partem in XXVI. distinctiones, secundam in causas XXXVII. per quæstiones diversas satis artificiose propositas. Hic liber a nomine authoris *Omnebonum*; & hunc secutus est tempore Alexandri Papæ Gratianus Cardinalis, qui multa addidit, ita quod de XXVI. distinctionibus centum distinctiones fecit, sed per ipsum ista doctrina facta est magis authentica. *Alberic. in Chron. edit. Leibnit. in Accession. Histor. Script. Rer. Germ. To. II. p. 328.*

(b) *Chronicon Alberici monachi Trium Fontium, quod habemus a Leibnitio editum, desinit ad annum MCCXLI., sed mutilum in fine videtur, ac fortasse post illum annum ab auctore productum fuerat. Vid. Leibnitii præfat.*

Cardinalem existimaverit libri Decretorum auctorem. Sed neque constat, Gratianum SS. Cosmæ, & Damiani Diaconum Cardinalem, hunc enim titulum habuit, monachum fuisse; nec verisimile est, potuisse eumdem hominem, qui circa annum MCXL., aut MCXLI., ætate jam maturus, & doctrina celebris, Decretorum volumen, in quo annis plurimis insudasse debuit, vel in publicum emisit, vel emittere parabat, in vivis esse post initium sæculi XIII., & quidem viribus integrum, ut Ecclesiasticis negotiis vacare potuerit.

XXI. Non igitur unus idemque homo fuit Gratianus monachus, scholæ Bononiensis Juris Canonici auctor cum Gratiano SS. Cosmæ, & Damiani Cardinali, neque informatam ab Omnibono canonum collectionem perfecit Gratianus monachus; sed suo marte inchoavit ipse, & absolvit. Non dubium tamen est, quin plurima ab aliis canonum collectionibus acceperit, nimirum Reginonis Prumiensis, Burchardi in primis, & Ivonis, ac fortasse etiam Anselmi Lucensis. Cum autem superiores illi collectores, ac præsertim Burchardus, non semper satis accurati fuerint in delectu canonum habendo, verisque eorum fontibus indicandis, Gratianus, cum eorum vestigiis insisteret, in errorem prope necessarium sæpius abductus est. Bona enim fide ab iis accepit quæ in rem suam facerent: nec potuisset unus homo, quantumvis accuratus & diligens, singulos Conciliorum canones, & decreta Pontificum, & Patrum sententias ad trutinam revocare in summa librorum raritate, quæ etat iis temporibus, & paucis admodum subsidiis ad tantum opus perficiendum instructus. Sed tamen sæpissime constat illum fontes ipsos Ecclesiasticarum legum adiisse, nec hausisse omnia ab infectis superiorum collectionum rivulis. Exemplo esse potest id, quod Baluzius animadvertit in præfatione ad epistolam Rabani Mauri ad Heribaldum. Burchardus canonem protulerat ex Concilio Ilerdensi. (a) Ivo Burchardum secutus, eumdem canonem totidem verbis quasi ex eodem Concilio recitavit. (b) Sed Gratianus eumdem canonem, ne una quidem literula immutata, producens, falsa inscriptione, quam apud Burchardum, & Ivonem viderat, minime deceptus est, eumque canonem esse dicit, uti revera est, ex epistola Rabani ad Heribaldum. Est can. 34. *de his vero. dist.* 50. Non dubitat Sirmondus Gratianum reprehendere, quod c. *quæsitum* I. q. 3., & c. *sane quia*. XVI. q. 2. ex Concilio Arvernensi retulisset; cum ii canones non in Arvernensi, sed in Nemausensi Concilio editi essent. Itaque eos canones Concilio Nemausensi restituendos monuit, eorumque inscriptionem apud Gratianum emendandam. (c) At postea compertum est, eos canones primum editos in celebri Concilio Arvernensi, sive Claromontano, quod an. MLXXXXV. celebratum est præsente Urbano II., dein totidem verbis inter canones Concilii Nemausensis relatos. (d)

XXII. Non possum hic præterire can. *sponsus. dist.* 33. Hic nullam habebat inscriptionem in antiquis exemplaribus Gratiani ante Democharem, & Contium, qui primi adnotarunt, esse ex Concilio IV. Carthaginensi, quare eamdem inscriptionem retinuerunt correctores Romani. Hæc Baluzius. (e) Sed quid est, quod canon iste apud Burchardum, & Ivonem dicitur sumptus ex cap. 101. Concilii apud Valentias? Si Gratianus consuevisset Burchardum, & Ivonem pecudis instar sequi, non hæsitasset hunc canonem Valentino Concilio tribuere. At illum repererat inter canones Concilii Carthaginensis, ex quo Concilio plura aliis locis deduxerat; ac videbat etiam, a Reginone (f) Carthaginensi Concilio tributum. Quid ergo ageret in hac varietate & dissidio codicum? Cum nulla tunc illi certa ratio succurreret ad hanc dissensionem tollendam, maluit nullam suo canoni inscriptionem, quam non certam ac dubiam apponere. Atque in hoc minus certe cautus fuit vir longe alias doctissimus & diligentissimus Labbeus. Is enim post Concilium Valentinum celebratum anno DXXIV. fragmenta quædam edidit, *quæ citantur*, ut ipse inquit, *ex Concilio Valentino*, *sive id Hispa-*

num

(a) *Burchard. lib. XIX. cap. CL.*

(b) *Ivo Decreti P. IV. cap. CD.*

(c) *Sirmond. in Antirrhet. II. advers. Aurel. p.* 79.

(d) *Vid. Append. ad Concil. Claromont. To. X. Concil. Labbe.*

(e) *Baluz. in not. ad Gratian. post dialog. Ant. August. p.* 455.

(f) *Regino l.* 2. *c.* 152.

num sit, *sive Gallicum*. (a) In his est canon *sponsus*. totidem verbis ac apud Gratianum, ac lumptus dicitur a Burchardo. (b) Sunt alii etiam tres canones, qui Concilio Valentino tribuuntur apud Labbeum, qui oblitus erat eosdem ab se editos inter canones Concilii Carthaginensis. (c) At Gratianus unum & alterum ex his tribus, nempe c. *qui oblationes*. XIII. q. II., & c. *irritam* XI. q. III., quos Burchardus (d) cum Ivone, (e) & ex Burchardo Labbeus (f) tribuunt Concilio Valentino, Carthaginensi quarto recte adscribit. Sed aliqua tamen venia dignus est Burchardus, a quo Ivo, & Labbeus decepti sunt. Non ipse primus Carthaginenses canones cum Valentinis miscuit. Antiquior Burchardo fuit ipse error, si tamen hic verus est error; fieri enim posset, ut aliqua synodus Valentina plerosque ex canonibus Carthaginensibus sibi sumpsisset, ut in aliis Conciliis actum quandoque videmus. In antiqua illa canonum collectione, cujus specimen in Appendice dabimus, plusquam triginta canones afferuntur ex Concilio Valentino, (g) qui iisdem verbis reperiuntur in Carthaginensi IV. Sed hæc viderint Conciliorum editores. Ad Gratianum quod attinet, plura ex genere hoc afferri possent, quæ satis ostendunt, illum non solas Burchardi, aliorumque collectiones cæco modo expilasse, sed ad primigenios Ecclesiasticarum legum fontes, quoad licuit, accessisse.

XXIII. Itaque, ut multa omisit, quæ in Burchardo, aliisque collectoribus canonum viderat, minime necessaria; ita ipse multa congessit ab iis prætermissa, quibus juris Ecclesiastici studiosos carere non posse intelligebat. Plura etiam, quæ Gratiano, & superioribus collectoribus sunt communia, sæpe apud Gratianum brevius & enucleatius sunt expressa; ut facile comperiet quisquis Gratianum patienter velit cum Burchardo, & Ivone, aliisque collectoribus canonum componere. Quis autem, exempli causa, in Ivonis Decreto librum integrum, & quidem admodum prolixum, ferre possit contra Berengarium? Liber vero postremus, qui de speculativis sententiis inscribitur, si quidem Ivonis est, nec alia manu additus, quid commune habet cum canonibus & Ecclesiasticis regulis? In reliquis vero Decreti Ivoniani libris quam multa sunt ad historiam, ad liturgiam, ad eruditionem pertinentia quibus nemo inter decreta Patrum, & leges Ecclesiasticas locum concesserit? Nihil dicam de incondita Burchardi farragine, ex qua si quæcumque sunt vana, insulsa, inutilia demas, nimium magna illa moles decrescet.

XXIV. Quamvis autem optandum esset, ut canonum collectio, quæ sola in scholis, & judiciis obtinuit, meliori delectu facta fuisset, fatendum tamen est, eam, quam adornavit Gratianus, ceteris, quæ ante illud tempus prodierant, multis modis antecellere. Itaque nemo post Gratianum ausus est aliquid in eo genere; & si quis forte tentavit, prodire non potuit in scenam, captis omnibus Gratiani fama, quasi metam attigisset, quam superare nemo posset. Unam novi canonum collectionem post Gratianum editam a Laborante Cardinali; sed ea nullo plausu excepta est, & semper in tenebris iacuit. Quis autem eam collectionem expeteret, in qua nihil erat, quod in Gratiano non haberemus; deerant autem multa, quæ maxime in Gratiano placebant? Hoc enim maxime præstat Gratiani collectio Laborantis, & superiorum omnium collectionibus, non solum quod uberiorem legum Ecclesiasticarum copiam ad scholæ & fori usum suppeditat; sed quod nova quadam, & ante illud tempus inusitata forma, instructa fuit, quæ Ecclesiasticæ Jurisprudentiæ studiosis commodissima videbatur. Neque enim Gratianus id solum egit, quod ceteri collectores, ut canones in ordinem, certasque classes redigeret; sed certis quæstionibus propositis, quid in utramque partem ex canonibus, qui inter se nonnumquam pugnare videbantur, dici posset, afferret ipse & explicaret, ut inquiunt correcto-

res

(a) *Lab. Concil. gener. To. IV. p. 1619.*
(b) *Burchar. l. 9. c. 5.*
(c) *Lab. To. II. p. 1200.*
(d) *Burchar. l. 3. c. 142. & l. eod. c. 170.*
(e) *Ivo p. 3. c. 28. & p. 2. c. 94.*
(f) *Lab. loc. cit.*
(g) Ex Concil. habito civitate Valentia, vel ex Concil. habito Valentia. *Sic iis canonibus adscriptum est.*

res Romani in præfatione ad Gratiani Decretum ex auctoritate Gregorii XIII. emendatum. Itaque & Distinctiones adhibuit Gratianus, & Causas proposuit, quibus explicandis & tractandis Jurisprudentiam Ecclesiasticam disputatricem fecit, & ad gustum sui sæculi accommodavit, quod maxime scholasticas disceptationes, & ingeniorum certamina amabat. Atque hinc nata est, quam diximus, nova Juris Canonici schola, in qua tandiu regnavit Gratianus, quæque modum docuit tractandi causas Ecclesiasticas, ab reliquis Europæ scholis subinde receptum. Ex hoc fonte profecta est illa forensis eloquentia, quam Bononiensem appellabant, de qua est locus insignis apud Giraldum Cambrensem, hic minime prætereundus. Cum enim Giraldus aliquando Parisiis quæstionem quamdam ex Jure Canonico disputasset magno eloquentiæ & doctrinæ apparatu, a docto viro, qui diu in nostris scholis Bononiensibus Jurisprudentiæ studiis vacaverat, interrogatus est, quandiu Bononiæ studuisset, ratus nimirum, non potuisse alibi, quam in Bononiensi Academia, tam exquisitam disputandi artem addiscere. Ejus autem præceptor, qui disputationi præsens fuerat, *Nollem*, inquit, *pro placito centum solidorum, idioma namque Bononicum erat, quin hodie in tanto consistorio, tantoque scholarium conventu tam egregie locutus fuisses*. Erat autem quæstio proposita, *num judex secundum allegata judicare debeat, an juxta conscientiam*. (a) Hæc Parisiis acta sunt circa annum MCLXXIX. (b) annis haud plurimis post editum a Gratiano Decretorum volumen; & tamen ejus disputandi ratio ita celebris evaserat, ut vel in ipsis scholis Parisinis tantundem esset optime excellenterque, ac Bononiensem in morem disputare, & causas Ecclesiasticas agere. Si quis autem unam, vel alteram ex Gratiani Causis legerit, facile comperiet, ad novum illud disputandi genus ab illo invectum in tractandis Juris Canonici quæstionibus omnes eo rudi sæculo commoveri debuisse, cum ne nostris quidem ingeniis displicere possit. Quis enim hanc disputandi rationem non probet, in qua ad definiendam quæstionem propositam non inanes ratiunculæ, & captiosæ argutationes inducuntur, sed canonibus & decretis, quæ in utramque partem afferri possunt, bona fide discussis, sententia profertur? Hæc porro est differendi forma a Gratiano inducta.

XXV. Ob hanc vero causam, quod ejus maxima cura fuit conciliandi canones in speciem, aut revera diversos, plurimi existimant, hanc canonum collectionem ab auctore ipso appellatam *Concordantiam discordantium canonum*. Sed verisimilius est, hanc inscriptionem Gratiani libro additam ab interpretibus; nusquam enim in antiquioribus Gratiani exemplaribus apparet. Ea certe carebant exemplaria, quæ usui fuere correctoribus Romanis. (c) Ea carent duo vetustissima exemplaria bibliothecæ Palatino-Vaticanæ, quorum alterum Paleas habet sub initium alia manu descriptas, alterum nullas omnino habet. (d) Carere etiam debuit exemplar illud, quo usus est Huguccio, primus, ut fertur, Gratiani interpres, quique non multo post Gratianum floruit, & in nostra Academia Jus Canonicum ex Gratiani libro diu est interpretatus. Is enim in prolixis admodum commentariis, quos ad Gratiani librum scripsit, in quibus nullum apicem prætermisit, ac sine interpretatione, & glossa, ut ajunt, reliquit, de illa inscriptione, & titulo libri verbum non habet. In procemio tamen commentariorum, ut ceteri interpretes solent, multa dicit de universo Gratiani opere, de ejus materia, & partibus, de Gratiani mente & consilio in eo opere scribendo; ubi hæc præsertim habet verba, quæ ex mss. codice Vaticano adscripsimus. (e) *Ne igitur ex tanta varietate canonum, aut diversa viderentur adversa, aut varia viderentur contraria; magister Gratianus communi consulens utilitati dispersos canones in unum colligere, & si qua videbatur inesse contrarietas, proposuit solvere*. Ex hoc Huguccionis, aliorumque veterum interpretum judicio natam existimo inscriptionem illam, Gratiani libro postea adjectam.

XXVI.

(a) *Girald. Cambren. de rebus a se gestis l. I. c. II. in Anglia sacra To. II. p. 477.*

(b) *Ibid. p. 478.*

(c) *Vid. præf. ad edit. Roman. Decreti jussu Gregor. XIII. factam.*

(d) *Cod. Palatino-Vatican. N. 621. 622.*

(e) *Cod. Vatic. 2280. de quo Vid. Append. N. VI.*

XXVI. Contulit Gratianus interdum in suas disputationes, & quæstiones, quas tractat, nonnulla ex Theologicis disciplinis; ex quibus apparet, non mediocriter in ea facultate, ac in doctrina Scripturarum & Patrum versatum fuisse. Ubi illud obiter animadvertere licet, de præscientia Dei, & prædestinatione Sanctorum differentem, nihil definire, ac dicere nisi ex Augustini sententia, ut Theologi omnes olim solebant. Sed quoniam plerumque paria in Gratiano, & in Magistro Sententiarum de rebus iisdem leguntur, dubitari potest, uter alteri præluxerit; nisi forte uterque eadem ex iisdem fontibus hauserit. Dicemus alio loco de Magistro Sententiarum Petro Lombardo, quem ostendemus Theologiam in nostris scholis didicisse; nec dubium esse posse videtur, quin uterque aliquandiu in iisdem scholis nostris una vixerit. Idem autem fuit, quod sane mirum est, utriusque consilium in suis libris adornandis. Ut enim Gratianus Jus Canonicum ex monumentis Ecclesiasticis collectum in unum redegit volumen, quod corpus Decretorum appellatum est, sic Petrus Lombardus ex Scripturarum & Patrum sententiis Theologicam doctrinam expressit. (a) Par etiam fuit utriusque fortuna; ut enim Gratianus quasi parens & auctor Juris Canonici deinceps habitus est, sic principatum in schola Theologica gessit Magister Sententiarum.

XXVII. Sed in aliquo tamen dispar fuit Gratiani, & Petri Lombardi fortuna. Petrus enim vix dum emissis Sententiarum libris acerbos reprehensores habuit. Itaque plures ejus errores, qui incauto exciderant, gravi censura notati. Ipse vero male audiit apud multos, & unus ex *labyrinthis Franciæ* cum Petro Abaelardo, & Gilberto Porretano appellatus. At Gratianus Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ regnum, quod sibi in schola & foro constituerat, multis sæculis pacatissimum obtinuit, Theologis, aliarumque facultatum professoribus ad ejus majestatem conservandam conspirantibus. Sed ipse quoque suos passus est manes. Quamquam in hoc etiam Magistro Sententiarum felicior fuit, quod illius vix ulla nunc ratio habetur apud Theologos; quotusquisque enim hoc tempore ex libris Sententiarum Theologiam addiscit? At Gratiani magna adhuc est auctoritas, & parum admodum ex pristina ejus dignitate decessit.

XXVIII. Habuit autem Gratianus triplex reprehensorum genus. Primo enim quotquot ab Ecclesia Romana defecerunt, quotquot religionem, quam vocant reformatam sequuntur, Gratiano infensos esse oportet. Qui enim nihil non agunt, ut Sedem Apostolicam, & sanctissimam Divi Petri monarchiam funditus evertant, non possunt non execrari Gratianum, qui ejus jura dignitatemque tuetur. Hinc illæ Lutheri furiæ, qui Decretorum volumen, aliosque Juris Canonici principes libros, extructa pyra, & ad spectaculum invitatis sectariis ejus, sua ipse manu in ignem conjecit. (b) Verum id adeo in Gratiani dedecus non cessit, ut ei potius gloriosum fuerit ab iis damnari, quibus non posset nisi criminosus placere.

XXIX. At vero inter eos etiam, qui bene animati sunt erga Romanam Ecclesiam, reprehensores habet Gratianus, sed modestos & prudentes. Hi libenter eum sinunt regnare in scholis, & judiciis; sed non ita, ut in singula ejus verba jurare oporteat. Cum homo esset, & opus a nemine tentatum exequeretur, non mirum est offendisse in multis. Sunt autem ejus errores partim in doctrina & opinionibus, quas sequitur, partim in monumentis & decretis, quæ producit. In doctrina & opinionibus quæ magis reprehendenda sint, enumerat diligenter S. Antoninus, (c) & multo accuratius Antonius Augustinus in dialogis de emendatione Gratiani. Sed quoniam decursu temporum studia quoque & opi-

(a) *Exponit ipse mentem suam in prologo ad libros Sententiarum in hunc modum:* In labore multo, ac sudore volumen Deo præstante compegimus ex testimoniis veritatis in æternum fundatis in quatuor libris distinctum, in quo majorum exempla doctrinamque reperies.... brevi volumine complicans Patrum sententias, appositis eorum testimoniis, ut non sit necesse quærenti librorum numerositatem evolvere, cui brevitas collecta, quod quæritur offert sine labore.

(b) *Pallavic. Storia del Concil. di Trento lib. I. c. XXII.*

(c) *S. Antonin. P. IV. tit. XI. c. 5. Vid. dialog. XVI. & sequ. Ant. August. de emendat. Gratiani.*

& opiniones mutantur, plura nunc sunt in Gratiani Decreto reprehensioni & censuræ obnoxia, quæ facile tolerari poterant ætate illa, qua vivebat Gratianus. Itaque multa ex Gratiani erratis potius tribuenda videntur ætati, qua vixit, quam Gratiano ipsi. Multa etiam sunt, quæ magnam absurditatis speciem habent; sed tamen diligentius perpensa benignas interpretationes patiuntur, quibus errores Gratiano imputati vel plurimum extenuantur, vel tolluntur omnino. Unum est Gratiani erratum, quod nulla excusatione defendi posse videtur. Aiunt, disputasse illum, utrum necessaria sit oris confessio, an sola sufficiat cordis contritio ad abolendum animæ peccatum; ac, multis in utramque partem allatis, quæstionem in ambiguo reliquisse, quod liberum unicuique crederet quam vellet ex duabus sententiam amplecti. Verum enimvero si publica luce donata essent Huguccionis Ferrariensis Episcopi commentaria in Gratiani volumen, facile meo judicio fuisset huius erroris suspicionem a Gratiano avertere. Vixit Huguccio non multo post Gratianum, ut supra dictum est; ac fortasse illum audivit in Academia nostra docentem, in qua ipse postmodum diu Jus Canonicum interpretatus est; neque dubitari potest, quin probe intellexerit, in quo ea maxime quæstio sita esset. Eam igitur præclare exponit, & diserte affirmat, non modo se dubium non hærere, uti Gratianus; sed pro certo & explorato habere, peccatum deleri sola cordis contritione sine confessione oris, quamvis oris confessio sine piaculo omitti non possit. Qui hujus rei cognoscendæ cupidus sit, videre poterit specimen commentatiorum Huguccionis, quod in Appendice damus. (a)

XXX. Quod attinet ad monumenta, & decreta, ex quibus Gratiani volumen coalescit, optandum esset, ut omnia ex incorruptis fontibus manassent. Sed in hoc etiam magis magisque fraudi fuit Gratiano sæculi infelicitas. Erat Gratiani tempore summo in pretio spuria merces apocrypharum Decretalium a Pseudo-Isidoro invecta. Ex iis plurima decerpsit, non tam Ivonis, Anselmi, Burchardi, Reginonis, omniumque Juris Ecclesiastici collectorum exemplum, quam commune judicium omnium hominum secutus; nemo enim per illud tempus, & diu etiam postea, de illarum Decretalium authentia dubitare audebat. Multis modis etiam peccavit Gratianus in falsis canonum inscriptionibus, vel in canonibus ipsis & decretis mendose descriptis, in historia etiam & ratione temporum; quæ errata, olim non animadversa, nunc in hac luce literarum in omnium oculos incurrunt. Sed propter eiusmodi maculas nemini visum est Gratiani volumen repudiandum. In eo potius emendando viri doctissimi incubuerunt; ac Romanorum etiam Pontificum hæc cura fuit, ut hic præcipuus legum Ecclesiasticarum codex quam emendatissimus prodiret. (b) Itaque abjecta sequioris ævi rubigine, quæ Gratiani Decreto ab ipsa sui origine inhæserat, habemus in eo copiosissimum promptuarium Ecclesiasticæ doctrinæ, non solum ad fori usum, sed ad disciplinam, moresque informandos. Dolendum est autem, consuli plerumque Gratianum in iis solum, quæ ad forum, & judicia pertinent; in aliis Ecclesiasticæ institutionis partibus negligi. Hæc multorum querela est, quam instauravit nuper vir omnium judicio doctissimus, & purioris Juris Canonici peritissimus, qui nullum agnoscit post sacros codices utiliorem librum; quem si rite exponerent Juris Pontificii interpretes, diligenterque studiosæ juventuti prælegerent, non dubium est, inquit, quin aliud de Ecclesiastica disciplina existimarent homines, quam vulgo nunc existimare solent. (c)

XXXI. Habet Gratianus alios reprehensores; qui catholici cum sint, & optimum se habere animum dicant in Romanam Ecclesiam, toti tamen sunt in ejus juribus & privilegiis extenuandis, & evertendis. Eos intelligo, qui Gallicis opinio-

(a) *Append. n. VI. Vid. etiam super hac re S. Thom. in 4. dist. 17., & Natal. Alexandr. dissert. 14. post hist. sæc. XIII. §. XXXV., quorum sententia Gratianus ab hæresis nota defenditur.*

(b) *Anno MDLXXX. prodiit Gratiani Decretum a doctis viris emendatum ex auctoritate Gregorii XIII. Sed ante illum Pius IV. & V. item idem consilium ceperant. Vid. præfat. ad Decret. Gratiani edit. Romæ ad an. supra indicat.*

(c) *Van Espen Tractat. historic. canon. P. X. c. I. §. 4.*

nionibus imbuti Romanorum Pontificum auctoritati, & potestati novos ex ingenio suo terminos præscribere nituntur. Quamquam hi non tam Gratianum reprehendunt, quam jus quoddam novum exagitant, quod sibi animo fingunt sequiori ævo exortum, & libenter ab iis susceptum, *qui transalpinæ potestatis amplificationem affectabant, & rerum omnium impunitam libertatem tenere cupiebant*, ut ait Gallus scriptor, acerbus novi hujusce juris insectator; qui transalpinæ potestatis nomine Sedis Apostolicæ auctoritatem intelligit. (a) Ajunt autem, novo hoc jure veteres constitutiones, idest, venerandos priscorum Conciliorum canones, & authentica veterum Apostolicæ Sedis Pontificum decreta suffocata & oppressa fuisse, (b) ac tanto sanctissimi juris antiqui excidio ultimam manum a Gratiano datam, cum novi juris corpus in publicum emisit. Sed hæc quam falso & invidiose dicta sint, & alii scriptores doctissimi demonstrarunt, & nos quoque alio loco paucis ostendimus.

XXXII. Sed novæ rursum censuræ obnoxium esse cœpit Gratiani volumen. Non solum enim multis scatere erroribus creditum est; sed sunt qui velint, carere nos genuino & incorrupto Gratiani codice; quæque ad ætatem nostram pervenere Gratiani exemplaria, interpolata fuisse, & aliorum scriptorum manu vitiata. Hanc opinionem provexit Diomedes Brava in libello, quem edidit, de interpolato Gratiani codice, si quidem is est genuinus auctor ejus libelli, nec personatus aliquis vir doctus sub eo nomine latitat, de quo non multum laboro. Quisquis igitur ille sit, in eo libello demonstrare nititur, centum sexaginta octo, ut minimum, locis Gratiani librum esse interpolatum, additis recentiori manu legibus, & canonibus, de quibus Gratianus numquam cogitaverat. Consuluit nimirum veteres codices aliquot manu exaratos, eosque cum editis contulit; cumque plures deesse canones in illis cerneret, qui in istis leguntur, hos omnes aliena manu intrusos existimavit. Conjectura etiam quosdam canones expunxit, ex jure civili petitos, quos nec satis prudenter ab imperito aliquo excerptos, nec opportuno loco collocatos in Gratiani libro censuit. Hæc intelligere potui ex Guidone Grandio; nam Bravæ libellus incassum quæsitus est. (c) Multa autem habet de hoc argumento Grandius eum auctorem secutus; (d) ac nuper etiam vir doctissimus Joannes Baptista Bartholus Episcopus Feltriensis, Juris Pontificii olim professor primarius in scholis Patavinis, in Bravæ sententiam ivisse visus est, saltem quoad leges civiles, quas post Gratianum censuit libro Decretorum insertas. (e)

XXXIII. Num bona fide egerit Diomedes Brava in nova hac censura libri Decretorum, non disputo: tantum dico, non videri mihi, quod, in aliquo vetusto exemplari desint canones aliquot, qui habentur in ceteris, propterea istos omnes repudiandos esse, quasi aliena manu intrusos. In Gratiani libro vetustissimo bibliothecæ Palatino-Vaticanæ qui Paleis, & glossis omnino caret, quique ad Gratiani ætatem dubio procul accedit, (f) deest distinctio LXXIII., in qua exempla Formatarum, quas vocant, epistolarum proponuntur. Ita autem ad libri marginem adnotatum est: *Di: LXXIII. deficit, & non legitur*. Cum enim

(a) *Baluz. In præfat. ad dialog. Anton. August. §. III.*

(b) *Ibid. §. II. & sequ.*

(c) *Disquisitionem Criticam Diomedis Bravæ patricii Tranensis de interpolatione Gratiani Bononiæ, ut fertur, editam MDCXCIV. videre non licuit. Sed cum hæc scripta essent, & prope jam sub prælo Bononiæ sudarent, ostendit mihi Vir Clarissimus, mihique multis nominibus maxime colendus Emmanuel de Roda prolegatus Regis Catholici apud Sedem Apostolicam in sua ditissima bibliotheca, quam sibi non ad ornatum ædium, vel ad aliorum commodum, ut plerique magnatum, sed ad sui eruditionem comparavit, hanc Diomedis Bravæ disquisitionem Boehmeri primum, ac nuper Cl. Rieggeri cura recusam, in Dissertatione de Gratiani Decreto, quam Vindobonæ vulgavit anno MDCCLX. Et quamvis & Boehmerus & Rieggerus de interpolato Gratiani libro cum Diomede Brava consentiant; iis tamen assentiri non possum, saltem quoad pauca illa capita, quæ, speciminis loco, exposui. Audivi etiam, auctorem ejus disquisitionis fuisse ipsum Guidonem Grandium, qui sub larvato Diomedis Bravæ nomine latere voluit; qua de re alii viderint.*

(d) *Guido Grand. Nuova disamina della Storia delle Pandette Pisane sub ementito nomine Bart. Luccaberti P. II. c. I. sequ.*

(e) *Jo. Bapt. Barthol. Instit. Juris Canon. cap. LXXVII. p. 501.*

(f) *Cod. Palatino-Vatic. DCXXII.*

enim quæ in ea diſtinctione continentur, in ſcholis non legerentur, qui eum librum deſcribendum ſibi curaverat, iis carere voluit, quæ inutilia reputabat. Ob eamdem vero cauſam facile potuit accidere, ut in quibuſdam Gratiani exemplaribus aliqui canones ſint omiſſi, præſertim qui ex jure civili ſunt excerpti. Sic etiam in alio Vaticano libro admodum antiquo, quo Gratiani decreta cum ſolis Joannis Teutonici gloſſis, non admodum ſpiſſis, continentur, (a) ad *c. De propinquis. Ca. XXXV. q.* 2. hæc adnotata repetio: *Quæ dicuntur in hac quæſtione fere per totum ſunt correcta per conſtitutionem novam, quæ incipit:* Non debet, *nec eſt opus ea legi*. Eſt conſtitutiu Concilii Lateranenſis an. MCCXV. celebrati, quæ nunc habetur in Gregorianis Decretalibus *tit. de conſanguin.* Cum igitur ea non legerentur in ſcholis, poterant etiam ſine piaculo omitti in libris, qui poſt novam illam conſtitutionem ſcripti ſunt. Poſſum hic etiam repetere quod alio loco dictum eſt de Juſtiniani Codice in antiquiſſimo libro Vaticano; in quo non ſolum deſunt aliquæ ex Authenticis, quas nunc habemus, Codicis legibus admixtas, ſed plures etiam deſiderantur leges, quas ex induſtria ejus libri ſcriptor omiſit, incertum, qua ex cauſa. Manifeſtum eſt igitur, non plane firmiſſimum eſſe argumentum, quod a Diomede Brava ex antiquis libris petitum eſt ad expungendos tot canones ex libro Decretorum Gratiani. Valeret hoc argumentum, ſi nanciſci contingeret exemplar aliquod, quale a Gratiano ipſo editum eſt, aut ſaltem quod Gratiano ipſo vivente & probante ſcriptum eſſe conſtaret. Sed quis hoc ſperare audeat?

XXXIV. Unus mihi Huguccio Piſanus Gratiani interpres, quem ſupra memoravi, optimam rationem ſuppeditare poſſe videtur ſecernendi genuinos Gratiani canones ab adſcititiis, ſi qui ſunt in libro Decretorum. Cum enim, ut non ſemel dictum eſt, Gratiani librum, haud magno temporis intervallo poſtquam ab auctore ipſo editus fuerat, in noſtris ſcholis expoſuerit, & Gratianum ipſum videre, & docentem audire potuerit; prudens nemo dubitabit, quin incorrupto, & integerrimo uſus ſit Gratiani exemplari. Cujuſmodi vero fuerit exemplar illud, nullo negotio intelligimus ex ampliſſimis Huguccionis ipſius commentariis ad Gratianum, quorum ſpecimen aliquod in Appendice producimus. In his commentariis quaſi ad lydium lapidem exigere licet Gratiani canones, ut intelligi poſſit, quinam genuini ſint, quinam poſteriori cura aſſuti. In his enim commentariis ita ſcrupuloſe partes omnes magni operis attingit, ut ne jota quidem, aut apicem unum, ut dici ſolet, ſine gloſſa prætereat. Ne ipſas quidem rubricas Canonum, ac titulos Diſtinctionum, Cauſarum, & Quæſtionum intactos dimittit: in quibus cum multa omittat ex iis, quæ ſunt in libris editis, id argumento eſt, plures ex rubricis, & canonum inſcriptionibus, quas nunc in Gratiani libro habemus, non fuiſſe a Gratiano ipſo ſcriptas; quod etiam ſæpiſſime adnotatum eſt a correctoribus Romanis. Atque ob hanc cauſam ne ipſa quidem prima rubrica, ſeu libri titulus *Concordia diſcordantium canonum*, videtur a Gratiano ipſo appoſita. De illa enim verbum non facit religioſus iſte interpres; qui eam nequaquam omiſiſſet, ſi reperta eſſet in fronte libri, quo utebatur. De reliquis vero rubricis & inſcriptionibus, quorum multæ falſæ ſunt, & imperite admodum adjectæ, (b) neque omnes, neque nullæ ſunt a Gratiano perſcriptæ, ut aliqui exiſtimant. (c) Singulos autem canones eo ipſo ordine, quo nunc habentur in emendatis Gratiani libris, ab Huguccione expoſitos video: & cum plures ex eorum numero, quos Brava, & Grandius aliena manu aſſutos Gratiani libro exiſtimant, diligenti collatione facta inveſtigaſſem, ne unum quidem ab Huguccione prætermiſſum comperii. Ex iis paucos hic indicare juvat; nimis enim longum & operoſum eſſet de ſingulis dicere.

(a) *Cod. Palatino-Vatic. DCXXIV.*

(b) Rubricæ Decretorum non poſſunt allegari, neque jus ponunt, tum quia ſunt falſæ, ut in cap. Curæ XI. q. 3. & XVI. q. 3. Placuit huic, tum quia alius fuit conditor Decretorum, & alius Rubricarum. *Cepol. de cognit. libror. jur. can. inter Tract. Univ. Juris, To. I. n.* 16.

(c) *Vid. Odofredi locum ſupra allatum, & Guid. Grand. loc. cit.*

XXXV. Primo igitur occurrit can. *Infamis. III. q. 7.*, qui paucis omnino verbis ex fynodo Romana fumptus dicitur. Si Dinmedem Bravam audimus, in vetuftis codicibus ftatim fequuntur hæc verba, *Idem teftatur Felix Papa*, omiffa nimirum illa legum civilium farragine, quæ in libris editis ibi inferta habetur. Non folum autem ex veterum codicum filentio, fed etiam ex conjectura non levi eam legum civilium congeriem præter Gratiani confilium eo loci intrufam oftendit Brava, & qui Bravæ confentiunt doctiffimi viri Grandius, (a) & Bartholus. (b) En canonis verba: *Infamis perfona nec procurator effe poteft, nec cognitor*. Hoc propofito canone, digreditur Gratianus ad ejus fententiam quodammodo exponendam ex iure civili, ac multa profert ex libris Digeftorum, & Codicis, in quibus illud eft extremum, quod habet *de infamia facti*, qua notanrur *exercentes improbum fænus, & illicite exigentes ufuras ufurarum, & mulier, quæ intra tempus, quo moris eft lugere maritum, contrahit matrimonium, & qui fciens eam uxorem duxerit*. Poft hæc in editis Gratiani libria ita legitur: *Idem teftatur Felix Papa, & iifdem verbis: Item in Evangelio: qui trabem portat in oculo &c.* An vero, inquiunt, ita ftupidum fuiffe Gratianum putamus, ut poft coacervatas tot legum civilium periochas fcribere potuerit *idem teftatur Felix Papa, & iifdem verbis*, quafi una prorfus fententia fuerit Felicis Papæ, & legum civilium, quas ibi congefferat? Protulerat igitur Gratianus Felicem Papam confentientem cum Synodo Romana, ex qua, ut ipfe putabat, canon ille, *Infamis perfona nec procurator effe poteft, nec cognitor*, excerptus fuerat. Quare ftatim poft illum canonem fubjecerat ea verba, *Idem teftatur Felix Papa*, quibus fignificaret, illum canonem conceptis verbis contineri in una ex epiftolis Felici Papæ attributis. Quis igitur non videat, hæc poftrema verba ab eo canone divulfa per imperitum aliquem hominem, qui eam legum civilium farraginem in eum locum intrufit?

XXXVI. In eumdem modum exiftimant Brava, & Grandius, poft can. *Teftes autem. IV. q. 2. 3.* ingentem illum legum civilium acervum, qui in libris editis habetur, Gratiano infcio intrufum fuiffe. Et fane iu codicibus manu exaratis, a Brava vifis, nullæ ibi leges civiles allegantur; fed ftatim hæc verba fubjiciuntur: *Sed objicitur illud Beati Bricii, qui voce pueri ... innocens probatus eft*: quæ verba ut egregie quadrant poft can. *Teftes autem*, quo cavetur, ne quis annis XIV. minor ad teftimonium admittatur; ita locum habere non poffunt poft illas Codicis, & Digeftorum leges. Eodem argumento utuntur, ut Gratiano abjudicent can. *Placuit fancto*, qui ibidem legitur in editis Gratiani exemplaribus.

XXXVII. Sed nullibi magis Gratiani interpolatio apparet, quam in can. *Qui faccum. 45. Di. L.* Canones novem, qui præcedunt, & fex, qui fequuntur, funt de homicidio; hic autem unus de furto. Poft canones igitur novem de homicidio ita legimus in vulgatis Gratiani libris: *De eodem: Item* Digeft. tit. de furtis: *Qui faccum habentem pecuniam furripuerit, furti actione etiam facci nomine tenetur, quamvis non fit ei animus facci furripiendi*. At in mff. libris a Brava infpectis deeft canon ifte; quem deinde Cl. Grandius contra Tanuccium oftendere multis argumentis nititur infcite admodum eo loci intrufum effe, neque ullo modo congruere cum antecedentibus, & confequentibus canonibus, qui omnes ad homicidium pertinent. (c)

XXXVIII. Canonea quoque, qui habenrur Ca. I. fub finem q. I. poft c. 125. *Sunt quidam.* audacia alieni fcriptoris intrufos contendit Brava, eo quod in fuis codicibus defiderentur. (d) Atque ob eamdem caufam ex genuinorum cenfu excludit can. *Crimen. I. q. IV.*, & can. *Prohibentur accufare. II. q. I.* (e) Sed & can. *Si quem pœnituerit. II. q. 3.* genuinum agnofcit cum Brava Grandius ufque ad §. *Notandum quoque*.

XXXIX Sed ego canones iftos, ut ante dixi, in Huguccionis commentariis expofitos reperio. Sunt etiam in geminis codicibus Palatino-Vaticanis veneran-

(a) *Grandi loc. cit.*
(b) *Barthol. loc. cit.*
(c) *Ibid. pag. 120. fequ.*
(d) *Ibid. c. 126. fequ.*
(e) *Ibid. 128. 129.*

nerandæ antiquitatis, (a) quorum alter & glossis omnino caret, & Paleis, alter Paleas initio descriptas habet, & quidem alia manu, glossas autem rarissimas babet & brevissimas, utpote interlineares; quos codices noo uno loco memoravimus. Si igitur quæstio hæc de Gratiani interpolatione, & antiquitate, & integritate veterum codicum dirimeoda sit, causa profecto cadent Brava, & Grandius; codices enim illo antiquiores, & magis integros, quo utebatur Huguccio, a Brava inspectos, nemo mihi persuadere poterit: ut nihil de duobus illis Palatino-Vaticanis dicam, qui summam antiquitatem, & integritatem ostendunt. Etiam correctores Romani codices antiquos manu exaratos & multos, & præstantes consuluerunt; nec abesse in illis compertum est tot canones, quot Diomedes Brava in suis codicibus defuisse ait. Et cum viri illi doctissimi summa diligeotia adnotaverint quidquid varietatis occurrebat in antiquis, & recentibus Gratiani libris, nihil unquam de eorum interpolatione suspicati sunt. Paleas quidem a legitimis, & primigeniis Gratiani canonibus egregie discreverunt, quas vero simillimum est posteriori opera Gratiani libro assutas. Et sane in vasto Huguccionis volumine ex tam multis Paleis, quæ Gratiani libro infartæ sunt, nullam reperio, nisi unam tantum, quo moveor, ut credam, Huguccionis ætate vel paucos admodum ex ejusmodi canonibus, quibus Paleæ nomen adscriptum est, in Decretorum librum fuisse intrusos, vel nondum tanti æstimatos fuisse, ut Gratiani interpretes eorum rationem habere debuerint. Sed nihil hoc ad ioterpolationem, quam Diomedes Brava, & Grandius propugnaot. De Paleis enim fere consentiunt, esse aliena manu intrusas; quamquam de auctore noo constet, neque de tempore, quo Gratiani Decretis sunt adjunctæ; nec quisquam adhuc, ecquod Paleæ etymon sit, divinare potuerit. (b)

XL. Ad conjecturas quod attioet, quas afferunt qui Gratianum interpolatum volunt, eæ quamquam in speciem graves videantur, levissimæ tamen sunt, & vix ullius momeoti reputandæ contra genuinorum codicum auctoritatem. Nam quod ajunt de canone *Infamis*, illum fuisse divulsum ab eo Gratiani lemmate *Idem testatur Felix Papa*, *& eisdem verbis*, interjectis nimirum multis Digestorum, & Codicis legibus, hanc ego inanem divinationem reputo. Correctores Romani disertis verbis docent, & verba illa *Infamis persona nec procurator esse potest*, *nec cognitor*, & quæ subinde habet Gratianus de causis, propter quas impediri quispiam potest, ne judicis officio fuogatur, & leges Digestorum, & Codicis, quæ ad ea omnia comprobanda ibi afferuntur, *in antiquioribus* Gratiani *codicibus conjuncte haberi*, (c) idest, unum solidum, atque integrum canonem, sive capitulum efficere, secus ac nunc in libris editis, in quibus leges illæ civiles canonem, sive capitulum unum efficiunt sejunctum a can. *Infamis*. Atque in hunc etiam modum se res habet in duobus codicibus Palatino-Vaticanis, quos supra indicavi. Non male igitur Gratianus post prælongum hoc capitulum scribere potuit, *Idem testatur Felix Papa*, appellando scilicet prima illa verba, *Infamis persona nec procurator esse potest*, *nec cognitor*, in quo tota canonis sententia consistit.

XLI. Quod attinet ad can. *Testes autem*. *IV. q.* 2. 3., eadem valet responsio. Hic etiam, ut est a Gratiano editus, uno contextu procedebat cum legibus civilibus ibidem congestis, ut apparet ex utroque codice Palatino-Vaticano, ubi can. *Testes autem*, absque ulla distinctioois nota, perducitur usque ad verba illa *Sed objicitur*. At in libris editis res aliter habet. Primo enim post can. *Testes autem*, sequitur can. *Placuit*, dein can. *Si testes*, qui ex solis legibus civilibus coa-

(a) *Cod. Vaticano-Palatin.* 621. 622.

(b) *De Paleæ nomine conjecturam nuper proposuit Cl. Bartholus cap. LVII. Instit. Jur. Can. cui libenter subscriberem, nisi hoc ipsum Paleæ nomen perantiquum esset, utpote Huguccioni, primo Gratiani interpreti, notum. Cum librarii canonum ignari librum Gratiani exscriberent, in quo, ad canones indicandos posteriori cura adjectos, hæc adnotatio:* Post alia, & compendii causa P. alia, *in extrema pagina scripta erat; omissa interpunctione*, Palia *legerunt, atque inde vox* Palea *enata est. Ita conjicit vir doctissimus. Sed nimis multo tempore opus erat, ut vox, in eum modum enata, palam a doctis reciperetur; neque id assequi potuisse videtur Huguccionis ætate, quem constat non multo post Gratianum floruisse.*

(c) *Ita Correct. Romani, ad cap. Infamis.*

coalescit. Post illum denique habentur verba illa *Sed objicitur*. Sed can. *Placuit* est ex illis, qui Paleæ dicuntur. Hic igitur posteriori cura intrusus post can. *Testes autem*, in causa fuit, ut leges civiles, quæ ibi congeruntur, divulsæ ab ipso can. *Testes autem*, novum capitulum per se constituerent. Sublata igitur Palea *Placuit*, & legibus civilibus cum can. *Testes autem* conjunctis, ut sunt in antiquioribus libris, verba illa *Sed objicitur* minime sunt extra locum posita. Cum enim contra doctrinam ejus capituli, quod partim ex verbis Carthaginensis Concilii, partim ex legibus civilibus constabat, aliquid objici posset ex actis Beati Bricii, hoc ipsum extremo loco diluit Gratianus. Stat igitur, can. *Placuit* utpote Paleam intrusum fuisse, leges autem civiles a Gratiano ipso in eum locum congestas.

XLII. Neque etiam licet inter adscriptitios referre can. *Qui saccum*, de quo multa ingeniose disputat Grandius, ut eum ostendat non esse genuinum, sed recentiori cura adscriptum. Hunc habent Vaticani codices, habet & Huguccio, qui quasi divinando ejus vindicias præoccupavit. Ideo enim maxime capitulum hoc præter Gratiani mentem in eum locum inductum dicunt, quia repugnat antecedentibus, & consequentibus capitulis. At nullam hic esse repugnantiam, ostendit Huguccio. (a) Dixerat Gratianus, etiam homicidium non ex animi voluntate perpetratum secundum Ecclesiasticas leges pœnæ obnoxium esse. Ne quis autem id injustum reputaverit, exemplum affert petitum ex l. *Qui saccum Digestorum lib. XLVII. tit. furtis*, qua decernitur, actione furti teneri eum, qui saccum surripuerit, in quo nummi essent, quamvis non ei animus fuerit sacci surripiendi. Post hæc aliam adducit legem ex libro Codicis IX., quæ item est de homicidio casu perpetrato. Recte igitur & suo loco positum est capitulum *Qui saccum*, neque suspicari licet fuisse aliena manu intrusum.

XLIII. Idem dicendum est de capitulis ex jure civili petitis, quæ sunt post c. *Sunt quidam. I. q. I.* Eorum enim nullum deesse video vel in Huguccione, vel in codicibus Vaticanis. Eadem ratio est de c. *Crimen. I. q. IV.*, & de c. *Prohibentur accusare. II. q. I.* Etiam c. *Si quem pœnituerit*, integrum reperio fuisse apud Huguccionem, qui non solum primam ejus partem interpretatur, quam a Gratiano scriptam fatentur, sed reliquas etiam, quas novitii scriptoris licentia insertas existimant. Num integrum habeant hoc capitulum codices Palatino-Vaticani, dicere non ausim; cum enim ad manus erant, animo non succurrit, ut id etiam in iis perquirerem.

XLIV. Non est igitur, cur quispiam suspicetur, Gratiani codicem demptis Paleis, de quibus hic non quærimus, fuisse interpolatum. Sed quoniam video capitula omnia, quæ Grandius, Bravam secutus, aliena manu adjecta existimat, sumpta esse ex jure civili, credibile est, scrupulosum aliquem juris canonici studiosum, cui parum placebat hæc civilium cum canonicis legibus permixtio, Gratiani librum sibi scribendum curasse absque iis capitulis, quæ ex jure civili decerpta fuerant: cujusmodi antiquum librum cum Brava vidisset, hinc natam ejus opinionem de interpolato Gratiani decreto, quam Grandius, contra Tanuccium disputans, non levi opera propugnavit.

XLV. Est totum Gratiani volumen distributum in partes tres. Primam absolvit Distinctionibus C., alteram Causis XXXVI., tertiam, quam de Consecratione inscripsit, Distinctionibus V. In parte prima *de Ecclesiasticis ministeriis*, ut inquit Gratiani interpres Huguccio Ferrariensis Episcopus, in secunda *de Ecclesiasticis negotiis*, in tertia *de Ecclesiasticis tractat Sacramentis*. (b) Hanc partem tertiam appellarunt olim *Tractatum Ordinandorum*. In parte secunda insertus est tractatus de Pœnitentia, quem aliqui Gratiano abjudicant, sicuti & tractatum Ordinandorum, sive de Consecratione. Sed Huguccionis auctoritas omnem mihi scrupulum hac de re adimit. Ea enim ætate vixit Huguccio, qua ignorari non poterat, quænam a Gratiano scripta, quænam alia manu ejus li-

bro

(a) Per similem legem probatur, quod dictum est in capit. præmissis supra aliquem præter voluntatem interficiendi teneri de homicidio &c. *Hugue. in c. Qui saccum. Vid. Append. n. VI.*

(b) *Hugue. in proœm. ad secundam Partem Decret. Vid. Append. n. VI.*

bro assuta fuissent. Is autem utrumque tractatum, ut legitimum Gratiani partum, agnoscit. (a) Fateor autem, tractatum de Pœnitentia importune admodum assutum esse Causæ XXXIII. In ea banc facti speciem proposuerat: *Quidam vir maleficiis impeditus, uxori suæ debitum reddere non potuit. Alius interim clanculo eam corrupit. A viro suo separata, corruptori suo publice nubit: crimen, quod admiserat, corde tantum Deo confitetur*. Capta autem occasione ex his postremis verbis, prosilit ad tractandum de Pœnitentia, & hanc quæstionem proponit, quæ est tertia ejus Causæ; in qua tam multa congerit, ut ejus interpretes unam illam quæstionem in distinctiones VII. partiri potuerint. Ejus, inquam, interpretes id fecisse existimo; in antiquis enim exemplaribus tota illa quæstio nullam divisionem admittit. Itaque non levis mihi suspicio oboritur, longam hanc disputationem de Pœnitentia primum a Gratiano seorsim editam, & fortasse etiam in schola expositam; quam deinceps, cum Decretorum corpus conficeret, integram in eum locum, quem diximus, intulerit, ne quis suarum vigiliarum fructus periret.

XLVI. Gratiani auctoritatem, qui minus æquo animo & benevolo sunt erga Ecclesiam Romanam, ii tanto majorem apud nos esse existimant, quanto ipsis minor est, ac plane nulla. Itaque id libentissime concedunt, quod aliqui ex nostris scriptoribus nulla ratione tradiderunt, Gratiani Decretum auctoritate Pontificia confirmatum. (b) Invidiose scilicet. Ita enim Gratiani quoque errores a Romanis Pontificibus approbatos evinci posse confidunt. Sed enimvero Gratiani librum schola universa Juris Pontificii studiosorum communi consensu admisit, ejus doctrina in foro Ecclesiastico ubique est recepta, vel ipsi Romani Pontifices leges Ecclesiasticas tamquam ex codice Juris Canonici (corpus Decretorum appellarunt) in Ecclesia ubique recepto allegare non dubitarunt. (c) Hinc tanta huic codici auctoritas accessit, quanta poterat maxima doctorum hominum, imo totius Christianæ Reipublicæ consensu & suffragio. At neque Gratianus publica auctoritate ad scribendum se contulit, nec ullus ex Romanis Pontificibus ejus librum, ejusve doctrinam approbavit, confirmavitque. Id ingenue fatentur antiqui doctores, Joannes Andreæ, (d) Antonius Butriensis, (e) Abbas Siculus, (f) aliique. Vulgo tamen dicere amabant, Gratiani Decretum esse approbatum, sed non verba Gratiani, (g) ejus enim opiniones non semel in Glossa communi reprobatas novimus, (h) & accurati quique Gratiani interpretes non dubitarunt identidem a Gratiano palam dissentire, ejusque judicium reprobare. (i)

XLVII. Sed tamen inventus est aliquis, qui non solum dixerit, Gratiani Decretum ab Eugenio III. approbatum fuisse; sed diploma etiam a Pontifice ea de re editum fidentissime commentus sit, & annum ac diem dati diplomatis, quasi rem certam atque exploratam, indicaverit. Et fuit qui has nugas, aliasque in eadem officina procusas, nihili non æstimavit; iisque elegantissimos Sigonii libros de Historia Bononiensi infarcire ausus est. (k) Itaque de Gratiani auctoritate id jam viri docti constituunt, quoniam in ejus volumine duo continentur, Ecclesiasticæ nimirum leges, & decreta, & Gratiani ipsius argumentationes, disputationesque, & positiones variæ; hæc quidem non majoris auctoritatis esse, quam gravissimi scriptoris, & doctoris opiniones & placita. Cetera vero revocanda esse ad suos fontes, nec eamdem omnibus decretis, & sanctionibus a Gratiano collectis auctoritatem esse

tri-

(a) *Vid. Huguccionis excerpta loc. cit.*

(b) *Trithemius de script. Ecclesiasticis confirmatum dicit ab Eugenio III. Assentiuntur Guil. Cave, Casimir. Oudin., aliique.*

(c) *Innocentius III. in ep. ad Archiep. Compostellanum.*

(d) *Jo. Andr. in c. 2. de rescript.*

(e) *Anton. de Butr. ibid.*

(f) *Ab. in proœm. Decretal. circa fin.*

(g) Liber Decreti non invenitur approbatus... Tacite tamen approbatum dicunt propter longam observantiam, & quia publice lectus in scholis communiter dicitur Decretum Gratiani esse approbatum, non verba Gratiani, & ideo ejus opinio sæpe reprobatur per Glos. *Diplovat. in Gratiano.*

(h) *Indicat Felinus in c. 2. de Rescript. quot locis Glossa Gratiani opinionem rejiciat.*

(i) Mag. Hugo doctor antiquus & Episcopus Ferrariensis in c. De Syracusanæ Di. XXIV. dicit quod Gratianus aliquando determinat secundum suum pessimum judicium. *Diplovat. loc. cit.*

(k) *Vid. Sigon. Histor. Bonon. edit. Mediol.*

tribuendam, sed majorem, minoremve, prout locus, unde decerpta sunt, requirit. Quis enim non videat, multo majori auctoritate pollere canonem, qui ab OEcumenico Concilio, quam qui a Provinciali Synodo sit petitus? Sed hæc Juris Canonici professoribus diligentius explicanda relinquimus.

XLVIII. Innumeros habuit interpretes Gratiani liber; quorum qui antiquissimi fuere, vel nomine vix noti sunt, vel prorsus ignoti. Et iis tamen debet nova Juris Canonici schola, auctore Gratiano excitata, suum incrementum, & profectum. Horum aliquis, fortasse Gratiani ipsius auditor, non solum interpretando, sed augendo etiam, & locupletando Gratiani libro incubuit, additis iis canonibus, quibus Paleæ nomen est inscriptum. Sed quoniam antiquiora Gratiani exemplaria non tantum habent Palearum numerum, quantum in minus antiquis observamus, dubitare licet, num Paleæ omnes ab uno auctore in Gratiani librum sint ingestæ. Porro qui Gratiani librum in scholis nostris interpretari cœperunt, vel nullas scripto mandarunt adnotationes, vel breves admodum, &, ut ajebant, interlineares, in eum prorsus modum, quem primi legum civilium interpretes Irnerianæ scholæ alumni tenuerunt. Vidimus aliqua Gratiani exemplaria perantiqua perpaucis ejusmodi adnotatiunculis, sive glossis, quas vocant, interlinearibus instructa, & libera ab immani illa glossarum farragine, qua exemplaria cetera minus antiqua, vel manu exarata, vel impressa, onerantur. In his eximium est Vaticanæ bibliothecæ unum ex duobus, quæ sæpe antea memoravi, quodque Gratiani ipsius ætate, aut non multo post, scriptum arbitror. (a) Ex his porro priorum interpretum exilissimis glossis posteriorum commentaria, & apparatus paulatim creverunt.

XLIX. Sed dolendum est, ne nomine quidem notos iam esse primos illos Gratiani interpretes, qui statim, & eo fortasse adhuc vivente, Decretorum librum interpretari cœperunt. Eos enim quasi parentes alteros, & fundatores Bononiensis nostræ Juris Canonici scholæ reputare possumus. Ab iis enim effectum est id, quod ne Gratianus quidem ipse, si vir sapiens erat, optare potuisset, ut ex ejus libro, quamvis privata auctoritate editus fuerit, nec ulla Pontificum auctoritate munitus, omnes Europæ Academiæ, omnisque Latina Ecclesia Jurisprudentiam canonicam acceperint. Nam quotquot nunc celebrantur veteres Gratiani interpretes, ut Huguccio, Joannes Teutonicus, Bartholomæus Brixiensis, ii eo tempore vixerunt, cum adulta & celebris jam erat hæc schola Bononiensis, quæ eos ipsos, homines exteros, ob hanc celebritatem suam ad se invitaverat. Nec Rufinus, & Silvester, & Joannes Hispanus, qui ante Hugguccionem memorantur Decretorum interpretes, ii fuere primi, qui hanc spartam ornandam susceperint: vixisse enim videntur exeunte sæculo XII., & aliqui etiam ex iis XIII. sæculum attigisse. Habemus in antiquis tabulis Ecclesiæ Bononiensis plures ejus Ecclesiæ Canonicos magistri titulo insignes, qui medio circiter sæculo XII. vivebant; quos pro certo habeo in suis ædibus apud ipsam Ecclesiam civitatis principem, ubi vitam Canonicam agebant, sacras disciplinas docuisse, quod magistri appellatio demonstrat. Ex his autem plerosque Juris Canonici, reliquos sacræ Theologiæ professores fuisse existimo; quas facultates sacrati viri iis temporibus soli fere colere solebant. Hos ego ex primis fuisse censeo, quorum studio & industria Juris Canonici disciplina, a Gratiano tradita, ex privatæ scholæ angustiis ad eam claritatem perducta est, ad quam brevi prorsus tempore pervenit. Iis porro alii deinceps bene multi ex eodem Canonicorum corpore successere, a quibus magis magisque in dies Juris Canonici doctrina propagata est; inter quos maxime floruerunt Bazianus, cuius aliqua sunt in vulgata Decretorum Glossa, Gratia, & Tancredus Archidiaconi, Bernardus Parmensis, cujus est Glossa Decretalium, & Guido Baysius Archidiaconi nomine notissimus, & alii plures.

L. Natam igitur in Monasterio S. Felicis novam hanc Juris Canonici disciplinam statim excepit Ecclesia Bononiensis, apud quam illustres cultores habuit. Sed non propterea natale solum reliquit. Etiam post Gratianum in Monaste-

(a) *Est Cod. Palatino-Vatic. 622.*

nasterio S. Felicis hæc disciplina viguit; & Paucapalea, & Omnibonus, qui postea Veronensis Episcopus fuit, & Huguccio vir ætate sua celeberrimus, quantum conjectura assequi possumus, in eo Monasterio docuerunt; qua de re alio loco diximus. Horum igitur omnium hic illustranda est memoria, & multorum etiam ab interitu vindicanda, præsertim antiquiorum, quorum præclare mecum actum putassem, si vel sola nomina, in tanta antiquitate, & monumentorum penuria, detegere licuisset. Sed num nobilis ille Gratiani primus interpres Raynerius Bellapecora illaudatus præteribitur? Atqui illum non siluit Justus Henningius Boehmer, qui illum tradit cum Gratiano ipso Juris Canonici scholam Bononiæ tenuisse. Habuit id Boehmer ex eodem fonte, ex quo alia plura commenta putidissima hausit, qua dissertationem suam de varia Gratiani fortuna infarsit. Tam nullus interpres fuit Gratiani hic Bellapecora, quam nullus homo fuit.

II.

PAUCAPALEA.

FUisse Gratiani discipulum, qui Paucapalea diceretur, non ita facile aliquando passus essem mihi suaderi. Commentitium plane videbatur hoc nomen, & movebar etiam ejus varietate. Nam esse videbam, qui hunc Gratiani discipulum, a quo Palearum nomen accepisse dicuntur multi canones Gratiani libro adjecti, Paucapaleam, Protopaleam, (a) Quotapaleam, (b) Paleam (c) denique appellarent. Accedebat, quod neminem ex antiquis scriptoribus reperiebam, qui hunc Gratiani discipulum agnovisset, præter Joannem Andreæ, qui cum annis ducentum post Gratianum vixerit, non videbatur testis omni exceptione major in hac controversia esse reputandus. (d) Sed redire in gratiam mihi cœpit Paucapalea, hoc enim verum fuisse ejus nomen existimo, cum in pervetusto exemplari Decretorum Gratiani Conventus S. Mariæ supra Minervam, nunc in bibliotheca Casanatensi asservato, quo Correctores Gregoriani usi sunt, quodque mihi evolvendum permisit vir doctissimus Fr. Joannes Baptista Audiffredus Ordinis Prædicatorum ei bibliothecæ præfectus, hanc adnotatiunculam antiquis admodum literis scriptam reperi in libri margine ad *C. XX. q. I.* post can. *Illud statuendum: Et vocatur Palea a suo auctore, scilicet discipulo Gratiani, qui Paucapalea vocabatur secundum Hu. Jo.* Qui hic citantur, Hugo, sive Huguccio, & Joannes Teutonicus, omnino audiendi sunt, præsertim Huguccio, qui paulo infra Gratiani ætatem vixit.

II. Sed habet Paucapalea mairis etiam antiquitatis, & auctoritatis suffragatorem Sicardum Cremonensem Episcopum, qui floruit ante Huguccionem, & Gratianum ipsum audire in scholis nostris potuit; de quo postea dicemus. Memorat hic in sua Decretorum Gratiani epitome Paucapaleam: at quamquam non dicat, Gratiani discipulum fuisse, & Paleas ab eo additas Gratiani libro; majus tamen aliquid de eo narrat. En ejus verba: *Distinguitur liber iste* (Gratiani) *in tres partes. Prima est usque ad primam Causam. Secunda usque ad Consecrationem. Tertia usque ad finem. Primam divisit, ut quidam ajunt, Paucapalea in C. & I. Distinctiones. Secundam Gratianus in XXXVI. Causas... Tertiam quoque, ut ajunt, Paucapalea.* (e) Vides, Sicardum hic dicere de Paucapalea, tamquam de homine tunc temporis notissimo; ut dubitari non possit, quin cum Gratiano vixerit, & aliquid operæ contulerit in Gratiani libro utcumque perficiendo.

Nn III. Sed

(a) *Apud Correctores Romanos ex Imol. in rubr. de verbor. obligat. Alexandr. in proœm. Decretal. Jason. in rubr. tit. action.*

(b) *Vid. Carol. Molin. Consuetud. Paris. tit. I. n. 77. &c. &c.*

(c) *Vid. Pancirol. lib. III. c. II.*

(d) *Nec Correctores Gregoriani in præfat. ad Gratiani Decretum, nec Ant. August. lib. I. Dial. II. de emendat. Grat. auctorem Joanne Andreæ antiquiorem producunt, qui de Paucapalea Gratiani discipulo aliquid scriptum reliquerit.*

(e) *Ex Codice Palatino-Vatic. 653., cujus specimen in Appendice damus n. VII.*

III. Sed parum placuere Palearum additamenta, quæ Gratiani libro a Paucapalea facta sunt. Id manifestum est primo ex antiquioribus Gratiani exemplaribus, in quibus vel omnino desiderantur Paleæ, ut in utroque Palatino-Vaticano, de quo alibi diximus; vel ad marginem, aut in ima pagina recentiori manu appictæ sunt, ut in Casanatensi, aliisque multis, quæ viri docti observarunt. (a) Perpaucæ autem in antiquioribus libris sunt adscriptæ, & ab antiquioribus interpretibus, a quibus tamen minime ignorabantur, (b) plerumque omissæ. (c) Deinde, ut animadversum est ab Antonio Augustino, Bernardus Papiensis in primam collectionem Decretalium aliqua congessit ex iis, quæ inter Decretorum Paleas habemus (d). At Bernardi Papiensis ea mens unice fuit, ut canones, & Ecclesiasticas regulas, quæ vagabantur extra Decretorum corpus, vel a Gratiano omissas, vel post Gratianum promulgatas, in unum colligeret. (e) Censebantur igitur extranei a Decretorum corpore Bernardi tempore illi canones, & sententiæ Patrum, ex quibus Decretorum Paleæ consarcinatæ sunt, & serius apud doctores auctoritatem obtinuerunt.

III.

OMNIBONUS

Episcopus Veronensis.

EX primis, qui nuper exortam in Academia Bononiensi Decretorum doctrinam propagarunt, Omnibonum quemdam fuisse non dubito, virum ætate sua clarum, sed cujus ad nos fama admodum obscura pervenit. Quantum conjectura assequi possum, Decretorum scholam a Gratiano Bononiæ excitatam in Monasterio S. Felicis rexit Omnibonus cum Huguccione celebri Pontificii Juris interprete, de quo postea dicemus. Sed Omnibonus ætate superior videtur Huguccione; ac fortasse obeunte Gratiano, ejus scholam moderandam suscepit; cui tandem inclinante sæculo XII. succedere potuit Huguccio, in eadem schola, ac disciplina educatus. Reperimus utrumque præsentem cuidam electioni in Monasterio S. Felicis, ut ex veteri charta, quam in Appendice producimus, de qua etiam in Huguccione dicemus. (f)

II Narrat Albericus monachus Trium Fontium, Omnibonum Friderici I. temporibus scripsisse librum *de concordia discordantium canonum*, quem cum nactus esset Gratianus Cardinalis, supplevisse dicit, & in eam formam perduxisse, qua nunc est. (g) Id non improbat Fontaninus, (h) & Fabricius etiam Alberici testimonium libenter admittit. (i) Sed enimvero, cur unus hic audiendus sit Albericus in tanto scriptorum omnium silentio de re tam digna, quæ in hominum notitiam perduceretur, haud satis intelligo; præsertim cum Albericus, exterus homo, & procul ab Italiæ finibus natus, multo post Gratiani ætatem vixerit. Accedit, ut supra etiam in Gratiano animadvertimus, quod in tanta codicum manu scriptorum copia, qui in bibliothecarum pluteis asservantur, quorum uberrimos indices, & catalogos passim editos habemus, nullum vestigium appareat,

nulla

(a) *Vid. Correct/or. Roman. in præfat. ad Decret. Gratiani, & Jos. Anton. Riegger. Biblioth. Juris Canonici P. II. cap.* XII. *pag.* 181. *&c. &c.*

(b) *Non ignotas fuisse Huguccioni Paleas, constat tum ex adnotatiuncula illa Codicis Casanatensis, quam supra attulimus, tum vero maxime quia unam saltem Paleam ab eo relatam, & expositam in ejus Summa Decretorum reperire licuit.* Hic ponitur, *inquit*, una Palea.

Porro dum hanc affert & exponit, reliquas non ignorasse, sed contempsisse videtur.

(c) *Vide insuper Anton. August. de emendat. Grat. loc. cit.*

(d) *Anton. August. ibid.*

(e) *Vid. infra in Bern. Papien.*

(f) *Vid. infra in Huguccione.*

(g) *Alberic. in Chron. ad an.* MCLVI. *edit. Leibnit. in Access. Histor. Scriptor. rer. German. To. II. pag.* 328. *Vide supra in Gratiano.*

(h) *Fontanin. in præfat. ad Gratiani compilat. Card. Turrecrem. p. IV.*

(i) *Fabric. biblioth. med. & infim. latin. Lib. XIV. p.* 481.

nulla lacinia antiquæ ejus collectionis, quam adornarit Omnibonus, & de suo nomine nuncuparit.

III. Sed in his tamen Alberici aberrationibus aliquid veri sublucet. Cum hæc in Gallia scriberet Albericus, vigebat adhuc Omniboni fama. Aliquid audierat de ejus laboribus in enucleanda Decretorum doctrina. Sed quia Gratianum Decretorum collectorem eumdem putavit cum Gratiano Cardinali, qui multo serius vixit, quique, ut ex innumeris eius monumentis constat, sæculum XIII. attigit; propterea Omnibonum Gratiano ipso antiquiorem putavit: quo constituto, consequens erat, non jam Omnibonum ex Gratiano, sed Gratianum ex Omnibono proficere potuisse. Quamquam igitur fabulosa sit hæc Alberici narratio, egregie tamen conducit ad restituendam Omniboni memoriam pæne deletam; numquam enim ejusmodi fabulæ de nihilo existunt. Quod si in nova illa Decretorum doctrina, ac fortasse etiam in ipso Decretorum libro multum operæ non contulisset Omnibonus, vix credibile est, potuisse talem de illo fabulam conflari. Narrat Robertus de Monte in Appendice ad Sigbertum, sive quisquis alius, qui Robertum interpolaverit, cuius rei non levia habentur indicia, Magistrum Omnebonum Episcopum Veronensem, qui fuerat Gratiani auditor, Gratiani librum in epitomen redegisse. (a) Id autem multo verisimilius est, quam quod scripserat Albericus: quamquam non id temere concesserim, quod suspicatur Justus Henningius Boehmerus, Omniborum ex Gratiani volumine compendium concinnasse, ut auctoris ipsius nomen, & famam extingueret. (b)

IV. Commisit Eugenius III. Cardioni Romanæ Ecclesiæ Subdiacono, & Magistro Omnibono causam quamdam Episcopi Bononiensis, cum Paduano Abbate, ut ex eius Decretali epistola in Appendice ad Concilium Lateranense anno MCLXXIX. celebratum; (c) ex quo apparet, Omnibonum jam inde ab Eugenii III. temporibus Bononiæ moram traxisse. Neque vero gratis confingere licet Omnibonum alterum, & canonum peritia, ac magisterio celebrem, & Bononiæ degentem, qui sub Eugenio III. Decretorum librum a se informatum Gratiano perficiendum reliquerit; & alterum, qui statim post Gratianum in eo opere vel poliendo, vel enucleando in eadem Bononiensi schola insudarit. Facile igitur potuit Omnibonus sub ipsa Gratiani disciplina eruditus, nam is etiam sub Eugenio III. Decretorum librum edidit, post Gratiani decessum in ejus schola moderanda succedere: at suppeditasse illum Gratiano prima ejus operis rudimenta, nulla ratione defendi potest.

V. Pro Cardione Subdiacono Romanæ Ecclesiæ codex Barberinus habet Arduinum. (d) In prima collectione Decretalium Bernardi Papiensis, quam vulgavit Antonius Augustinus, legitur *Arditioni Ro. ecc. subdiacono*. (e) In Decretalibus vero communibus, inter quas huius Decretalis excerpta inserta sunt, legitur *Ordinatori Ro. Ecclesiæ subdiacono*. (f) At in Omniboni nomine nulla varietas.

VI. Sed Omnibonus a schola Bononiensi ad cathedram Veronensem gradum sibi fecit, gessitque Episcopatum Veronensem regnante Friderico AEnobarbo, cui acceptissimum fuisse ferunt. Hughellus electum Episcopum scribit anno MCLVII., eamque Sedem tenuisse ad annum usque MCLXXXV., de quo plu-

(a) Hoc postmodum abbreviavit magister Omnebonum Episcopus Veronensis, qui fuerat ejus (*Gratiani*) discipulus. *Robert. de Monte, edit. Dachery ad an. MCXXX.*

(b) Si anno MCLVI. Omnibonus scripsit, ergo post Gratianum, & forte eo consilio, ut Gratiani famam extingueret, sibique nomen faceret, saltem probabile est ex diffusiori Gratiani opere compendium sibi comparasse Omnibonum, alias ignotum hominem. *Boehmer Dissert. de varia Gratiani fortuna* §. X.

(c) Item Eugenius tertius Cardioni Ro. eccl. subdiacono, & magistro Omnibono. In causa episcopi Bononiensis G. *In Append. ad Concil. Lateranen. an. MCLXXIX. P. XXIII. C. II. Extat hæc Decretalis in collectione Gregoriana tit. de juram. calum. Lib. II., sed ibi perperam tribuitur Honorio II.*

(d) *Ex adnotat. ad c.* literas. *de juram. calum. L. II. Decretal. edit.* Coloniæ *Munatianæ.* MDCCXLVI.

(e) *In collect. I. Decretal. edit. Ant. August. Lib. I tit. XXXV. c. III.*

(f) C. literas. *Lib. II. Decretal. de juram. calum.*

plura adhuc monumenta Veronæ exiſtunt. Et anno certe MCLVIII. jam erat Epiſcopus Veronenſis inauguratus, quo anno cum aliis prælatis, & magnatibus celeberrimo conventui ad Roncalliam celebrato interfuit. (a)

IV.

SICARDUS

Epiſcopus Cremonenſis.

BErnardus Pezius vir doctus, & de ſcriptoribus ſequioris ævi optime meritis, in ſuis Anecdotis vetuſtum Codicem memorat ex bibliotheca Monaſterii Benedictoburani ſuperioris Bajoariæ ad alpes Tyrolenſes in Diœceſi Friſingenſi, ſcriptum, ut ipſe judicat, ſæculo XIII., quo continetur *Summa canonum Sigehardi*, in tres partes diſtributa; quarum prima in Diſtinctiones diviſa eſt, altera in Cauſas, tertia de Conſecratione inſcribitur. Ejus initium tale eſt: *Diligite juſtitiam qui judicatis terram*. Auctor ſuum nomen ad libri calcem prodit, ſeque Sigehardum dicit, patria Cremonenſem, ſed Eccleſiæ Moguntinæ filium; inter clericos, opinor, ejus Eccleſiæ ſervitio mancipatos, adſcriptum. (b) Cl. Guido Grandius, qui hæc apud Pezium legerat, Sigehardum hunc contribulem ſuum canonum collectionem confeciſſe exiſtimavit, ei ſimilem, quam a Gratiano habuimus. (c) Sed res aliter habet. Hæc canonum ſumma nihil aliud eſt, quam Gratiani epitome, ſtudioſorum commodo concinnata. Ejus auctor, apud Pezium Sigehardus appellatus, eſt Sicardus Epiſcopus Cremonenſis, doctrina & rebus geſtis clariſſimus, a quo plura ſcripta accepimus, quæ Ariſius, (d) & Muratorius recenſent. (e) Quamquam Muratorius magnopere errat, cum Sicardi librum, qui Mitralis nomine celebratur, Chronicum quoddam fuiſſe dicit. (f) Vel ipſa Mitralis appellatio repugnat, & infelices Muratorii conjecturas evertit. Eſt Mitralis liber Sicardi ei ſimilis, quem poſtea edidit Guilielmus Durantis, *Rationale divinorum officiorum* ab eo appellatus. Eum vidimus in perantiquo codice Vaticano, cujus ſpecimen in Appendice exhibemus. (g)

II. Sed ignota prorſus fuit Ariſio, & Muratorio *Summa canonum*, ſive ſynopſis libri Decretorum Gratiani, quam Pezius deſcripſerat. Porro hunc eſſe genuinum Sicardi fœtum, liquet ex pervetuſto codice Vaticano, in quo hæc eadem Gratiani ſynopſis magiſtri Sicardi Epiſcopi Cremonenſis nomen præfert. (h) Neque dubium eſt, quin idem homo ſit Sicardus, ſive Sikardus, ſic enim habet codex Vaticanus, ac Sigebardus ille a Pezio vulgatus. In codice bibliothecæ Cæſareæ Vindobonenſis, quo Chronicon Sicardi Cremonenſis continetur, eius auctor Sighardus dicitur, (i) a quo vix una literula differt Sigehardus, quem habet liber a Pezio indicatus.

III. Scripſit hanc Gratiani ſynopſim Sicardus annis multis antequam creatus ſit Epiſcopus Cremonenſis; eum enim Epiſcopatum obtinuit anno MCLXXXV., ut ipſe narrat in Chronico ab ſe edito, quod habemus inter rerum Italicarum Scriptores a Muratorio editum. (k) At in ſcribenda Gratiani epito-

(a) *A Radevico inter Epiſcopos, qui conventui ad Roncallia celebrato interfuerunt, recenſentur* Veronenſis, Omnebonenſis, *quæ verba mendoſa ſunt, neque enim aliter ſcribendum fuerat, quam* Veronenſis Omnebonus. *Radevic. de geſtis Friderie. I. Lib. II. Cap. III.*

(b) *Bernar. Pez. To III. P. III. pag. 623.*

(c) *Guid. Grand. Nuova diſamina della Storia delle Pandette Piſane P. II. e III. pag. 137.*

(d) *Franciſci Ariſii Cremon. Literar. To. I. ad an. MCLXXXV.*

(e) *Murat. rer. Ital. ſcript. To. VII. p. 523.*

(f) *Ibi p. 525. in præfat. ad Sicardi Chronic.*

(g) Tractatus grandis utilitatis. Opus Mitralis Sycardi Cremonen. Epiſcopi de officio & ordine eccleſiaſtico per anni circulum. *Hunc titulum habet Mitralis liber in Cod. Vatic. 1135.*

(h) *Ex Cod. Palatino-Vatic. 653., de quo vid. Append. n. VII.*

(i) Sighardi Epiſcopi Cremonenſis chronicon incipiens a creatione mundi pertingit uſque ad A. C. 1221. *Ex catalogo librorum nondum editorum bibliot. Cæſar. Vindobon. apud Murator. loc. cit. p. 524.*

(k) Anno MCLXXXV. Imperator in Italiam rediens ... quo anno ego Sicardus præ-

epitome occupabatur, quantum ex coniectura assequi possumus, extremis Hadriani IV., & primis Alexandri III. annis; siquidem in synopsi Causæ II. duas profert formulas, quarum una scripta dicitur sedente Hadriano, altera sedente Alexandro Pontifice, utraque regnante Friderico. (a) Obiit autem Hadrianus IV. anno MCLIX., eodemque anno creatus est Alexander III., Friderico AEnobarbo regnante. Quare manifestum est, Sicardum paulo post editum Gratiani librum, ejus synopsi concinnandæ insudasse. Cum autem profiteatur Sicardus, se illud opus suscepisse, ut *sociorum* utilitati consuleret, nec alios sociorum nomine antiqui professores intelligi vellent, quam auditores suos, ut alibi demonstravimus, dubium non est, quin docendi munere functus sit; quod etiam magistri appellatio eidem tributa confirmat. Itaque facile mihi suasetim, illum in Gratiani schola eruditum, & Gratiani libro interpretando in Academia nostra vacasse. Post autem in Germaniam abductus apud Ecclesiam Moguntinam Jus Canonicum ex Gratiani libro exposuisse videtur, atque eo tempore extremam manum suæ synopsi imposuisse. Atque hinc apparet, quam cito extra Italiæ fines nova Juris Canonici doctrina, a Gratiano tradita, propagata sit.

IV. Declarat Sicardus ipse, quid sibi proposuerit in eo opere scribendo, *diffusum* scilicet *Gratiani pratum in sertum compingere*, & immensum ejus *pelagus in rivum deducere*. (b) Sed aliquid tamen adjecit ex suo penu, aliquid etiam ab aliis juris Ecclesiastici peritis se accepisse fatetur, ut non meri epitomatoris officio functus sit. Multa de hoc viro clarissimo sunt apud Muratorium, (c) & Arisium, (d) Ughellum (e) quoque, & Zaccariam, (f) quos hic expilare non vacat.

V. Iisdem Alexandri III., & Friderici AEnobarbi temporibus, sacris disciplinis in Academia nostra vacabat Magister D. Canonicus Londinensis; de quo tamen, quemadmodum & de aliis multis Ecclesiasticis viris Magistri titulo insignibus constituere non licet, num sacros Canones, an Theologiam profiterentur, facta jam illarum facultatum discretione, de qua supra diximus. Sed plerosque tamen Jus Canonicum professos censeo, quod Academia nostra veluti proprium & suum reputabat. Sed Anglus iste Canonicus discessit aliquando a scholis nostris, ut legatione pro Anglorum Rege apud Alexandrum III. fungeretur. Sic autem suam operam Pontifici probavit, ut is bonorificentissimas ad Regem literas miserit; quibus & egregium de bujus viri meritis testimonium profert, quem ceteris Legatis regiis, qui ad se venerant, anreferre non dubitat; & impense rogat, ut Canonicatum Lincolniensem, quem primum vacare contigerit, eidem conferat, quem non Canonicatu solum, sed etiam Episcopatu dignissimum prædicat. Obtinebat ille jam tum Canonicatum in Ecclesia Londoniensi, sed tenui censu, quem arctabat etiam Canonicorum Londoniensium sodalium suorum tenacitas, qui nullam ad eum pertingere partem sinebant eorum proventuum, qui communiter inter Canonicos dividebantur. Bis Bononiæ fuerat Anglus iste Canonicus, & bis apud Pontificem sui Regis negotia tractaverat; primo quidem solus, mox autem cum duobus aliis Regis Legatis. Atque hæc omnia intelligimus ex epistolis Alexandri III. ad Regem Angliæ, quas in Appendice damus.

AN-

sentis Operis Compilator & Scriba, Cremonæ, licet indigne, electus sum ad Episcopale Officium. *Sicard. in Chronic. apud Murator. To. VII. col. 603.*

(a) *Vid. in Append. n. VII. cit.*

(b) *Sicard. in proœm. Summæ. In Append. loc. cit.*

(c) *Murat. loc. cit.*

(d) *Aris. loc. cit.*

(e) *Ughel. in Ep. Cremon.*

(f) *Zaccaria in Episc. Cremon.*

V.

ANSALDUS.

URSO. ANSELMUS. BUTIRUS. ALBERTUS DE CORNAZO. ALBERTUS ALTER. RAYNERIUS. PETRUS. PETRUS ALTER. GERARDUS. RAYNERIUS ALTER.

PLures habemus duodecimo sæculo Canonicos Ecclesiæ Bononiensis Magistri titulo insignes, quorum plerosque, ut supra dictum est, Jus Canonicum, nuper Bononiæ ex Gratiani institutione tradi cœptum, docuisse verisimillimum est, & facem prætulisse ceteris doctoribus, qui ampla commentaria postmodum ediderunt in Gratiani librum. Eorum hic non tam illustrare aggredimur, quam revocare memoriam, ne prorsus intereat. In his primum occurrit Mag. Ansaldus, Diaconus & Canonicus Ecclesiæ Bononiensis, qui eo ipso tempore vivebat, quo Gratianus Decretorum volumen emisit. Is anno MCCLI. præsens fuit, cum Gerardus Episcopus Bononiensis lapidem rite inauguratum Alberto Archipresbytero Bononiensi tradidit, qui eumdem dedit Abbati Sancti Michaelis apud Medicinam, ad novam Ecclesiam ædificandam. (a) Subscripsit quoque Mag. Ansaldus Canonicus & Diaconus diplomati Gerardi Episcopi pro nostro Monasterio Camaldulensi S. Christinæ ad Septemfontes; quod nuper in annalibus Camaldulensibus editum est, ac pertinet ad annum MCLIV. (b) Est etiam Ansaldi mentio in tabulis Canonicorum Regularium Sancti Victoris ad annum MCLXXIV. (c)

II. Nominatur in iisdem tabulis Mag. Urso, qui cum Ansaldo honoris causa iis scribendis interfuit, præter alios testes ex legum præscripto rogatos. Neque ex quo in iis tabulis scriptum sit, Urso Magister, Ansaldus Magister, postposito magisterii titulo, inferre licet, eos fuisse artium mechanicarum professores. Quamvis enim aliquando sic fere distingui solerent mechanicarum artium ab liberalium professoribus, (d) id tamen neque omnino constans, nec perpetuum fuit. Et sane Walfredus ille Lotharii Imperatoris judex, & JCtus non ignobilis, de quo suo loco diximus, quique his ipsis temporibus, & aliquanto ante vixit, non aliter fere in antiquis tabulis dici consuevit, quam Walfredus Magister.

III. Bononiæ florebat ad annum MCLX. Anselmus, quem Ecclesiæ Bononiensis Canonicum fuisse arbitror: virum certe Ecclesiasticum fuisse non dubito. Et præsente lata est sententia in controversia, quæ iamdiu agitabatur inter Archipresbyteros plebis Gargugnani, & S. Mariæ; cujus finiendæ causa profectus videtur ad Castrum Britonum cum Scellio Canonico, & Magistro Butiro. Extant ea de re tabulæ anno MCLX. scriptæ in archivo Abbatiæ SS. Gregorii, & Syri, (e) quam nunc commendatam habet Flavius Chisius Cardinalis amplissimus, is, qui eodem jure obtinet Abbatiam hanc S. Gregorii in Monte Cœlio, cujus ego monastico regimini, licet tanto impar muneri, præsum. Donatur autem in iis tabulis Anselmus Magistri titulo, (f) quo Theologiæ, vel Juris Canonici professorem, ubi de sacrato viro sermo sit, mihi certum est demonstrari. Quare, utrius facultatis professor fuerit Anselmus, definire non licet; quod æque dubium de aliis non paucis esse censeo. Sed videtur tamen potius inter

Juris

(a) *Ex tabulis in libro Assium in archivo Eccl. Bonon. pag. 45.*

(b) *Annal. Camald. To. III. Append. p. 472.*

(c) *Ext. in archivo S. Joan. in Monte ad eum annum.*

(d) Ut si dicitur Magister Petrus in literatoria intelligitur scientia: si vero dicitur Petrus magister intelligitur de carpentario. *Ossi. tit. de pactis v. quæ sint divisiones.*

(e) *Extat archivum istud Bononiæ penes abbatiæ procuratorem Cyprianum Walterum.*

(f) Actum in solario hospitalis monasterii S. Michaelis de castro Britti. Presentes fuerunt presbyter Guido. Mag. Anselmus. Scellius canonicus. Mag. Butirus, & alii plures. *Ex charta archivi Sanctorum Gregorii, & Syri.*

Juris Canonici professores recensendus, quippe qui legitimo judicio in causa forensi interfuit.

IV. Anselmo Butirum jungimus, qui cum eo primum innotuit ex tabulis supra indicatis. Ejusdem rursus mentio est ad annum MCLXIV., quo interfuit testamento Alberti de Manzoni, qui hæredes instituit Canonicos Regulares Sancti Victoris. (a) Interfuit autem non tamquam testis, casu & sine delectu rogatus, ut fere fit in similibus; sed tamquam spectabilis vir, & minime vulgaris, & honoris causa adhibitus, ut ex testamenti tabulis apparet. (b) Atque hunc etiam puto Juris Pontificii magistrum fuisse.

V. Cum Ildebrandus S. Eustachii Cardinalis judex delegatus ab Anastasio IV. anno MCLIV. sententiam ferret in celebri quadam causa Monachorum S. Stephani, interfuere primarii quique viri, & nobilissimi Academiæ nostræ professores. In his ante reliquos magistros & doctores occurrit Mag. Albertus de Cornazo: (c) sed quisnam is fuerit, & num Canonum, an Theologiæ professor, id plane non constat. De viri tamen præstantia & dignitate dubitare non licet.

VI. Habemus & Mag. Albertum Diaconum Ecclesiæ Bononiensis, qui anno MCLXXIV. occurrit in charta Monachorum S. Stephani. Hunc alterum a superiori fuisse non dubito.

VII. Mag. Raynerii Canonici Bononiensis non infrequens mentio est in antiquis tabulis Ecclesiæ Bononiensis, & S. Victoris ab anno MCLXXII. ad MCLXXXI: eodemque tempore vivebant inter eosdem Ecclesiæ Bononiensis Canonicos Mag. Petrus unus & alter, & Mag. Gerardus, quorum memoria extat in iisdem tabulis ad annum MCLXXXIX. Est alter Mag Raynerius Canonicus S. Mariæ ad Rhenum, qui vivebat anno MCXCVII. Horum nomina servarunt nobis antiquæ contractuum tabulæ; neque inutile erit ea hic indicasse, ut saltem appareat, quam multi jam tum in clero Ecclesiæ Bononiensis essent, qui doctrinæ laude præstarent.

VI.

RUFINUS. SILVESTER.

VEnimus jam ad eos Canonum professores, qui non raras, perbreves, easque, ut arbitror, fere interlineares glossas in librum Decretorum scripserunt; quod fecisse aliquos ex superioribus censeo, aliosque plures, quorum memoria extincta est; sed uberiores glossarum apparatus, & commentaria in Gratianum ediderunt. Id enim accidisse oportuit in Jure Canonico interpretando, quod in Civili. Primum breves adnotatiunculæ ad difficiliora loca adiectæ. Deinceps autem, crescente interpretum numero, & æmulatione, magni glossarum apparatus coaluerunt, quibus Decretorum liber obrutus est. Vidimus in aliquot antiquissimis Gratiani exemplaribus prima hæc glossarum rudimenta, ac præsertim in duobus Vaticanis, in quibus paucissimæ, eædemque interlineares glossellæ conspiciuntur. Eorum specimen in Appendice damus. (d) Inter primos autem, qui glossas plena manu in Gratianum congerere cœperint, numerari solet Rufinus. Hic commentaria in Gratianum scripsit, quæ olim *Summa Decretorum Rufini* (e) dicebantur, in quibus nullam Decretalem allegat, ut Joannes Andreæ ani-

(a) *Inter cetera mandat Albertus certam pecuniæ summam* expendi in opere paradisi S. Victoris. *In id opus etiam Magister Jacobus Britonoriensis, de quo suo loco dicemus, non pauca contulit.*

(b) Actum in presentia dñi Episcopi Gerardi, & dñi Alberti prepositi, & aliorum fratrum, *Canonicorum scilicet S. Victoris*, & magister Butirus. *Sequuntur testium nomina. Ext. in archivo S. Joannis in Monte, Fasciculo VI.*

(c) *Habes eam sententiam in Appendice.*

(d) *Vid. Append. n. VIII.*

(e) *In indicula librorum, quos Benedictus Abbas Petroburgensis exeunte, ut videtur, sæculo XII. exscribendos curavit*, recensentur Decreta Gratiani, Summa Rufini de Decretis, Summa Joannis Faventini de Decretis &c. *Apud Selden. Judic. de decem Scriptor. Angl. n. 8.*

animadvertit. (a) Hinc aliquod judicium de ejus ætate facere licet: videtur enim ſcripſiſſe antequam ullæ Decretalium collectiones prodirent in publicum; quarum prima, Bernardo Papienſi auctore, circa annum MCXC. lucem aſpexit. Ac certe in librum Decretorum ſcripſit ante Hugucciomem Ferrarienſem, qui ampliſſima commentaria in eumdem librum edidit, quique paulo poſt annum MCXC. e ſcholis noſtris ad Epiſcopatum Ferrarienſem evectus eſt. Is enim ſæpe Rufini auctoritatem uſurpat, eumque Magiſtrum Rufinum appellat.

II. Multa ab Rufino acceperunt ceteri Juris Pontificii profeſſores, qui poſtmodum floruerunt, atque in primis Joannes Teutonicus, qui Gloſſam, quam dicimus ordinariam, edidit, quam in libris impreſſis habemus, ubi ſæpius inter antiquos interpretes Rufini nomen occurrit. Sed exiſtimarunt aliqui, Rufinum diu vixiſſe poſtquam in Gratiani librum ſcripſerat, & vidiſſe aliquas Decretalium collectiones, & gloſſas in eas ſcripſiſſe (b) Hinc dubitari poteſt, num hic ille Rufinus doctor Decretorum ſit, qui florebat in ſcholis noſtris Honorii III. temporibus, ad quem ſunt ejuſdem Pontificis literæ anno MCCXXII. ſcriptæ, quas in Appendice producimus. Erat ille in magna exiſtimatione apud Univerſitatem ſcholarium. Cum enim ingentes turbæ in Academia noſtra excitatæ eſſent, ob leges quaſdam a Communi Bononienſium latas, quæ contra ſcholarium, & profeſſorum libertatem eſſe videbantur, qua de re alibi diximus, Rufinus Decretorum doctor Legatus ad Honorium III. pro Univerſitate ſcholarium profectus eſt, ut Pontificem, qui inani opera de abrogandis iis legibus cum Bononienſibus diu egerat, in ſententia retineret, & ad negotium perficiendum impelleret. (c)

III. Vel duo igitur fuere nobiles Canonum profeſſores Rufini nomine appellati, quorum alter in Gratiani librum ſcripſit ante editas ullas Decretalium collectiones, alter autem poſt initium ſæculi XIII. temporibus Honorii III. floruit; (d) vel unus idemque, cum celebrari cœpiſſet ante editas Decretalium collectiones, quarum primam prodiiſſe diximus circa annum MCXC., ad multam ætatem provectus, Honoriana tempora attigit: qua de re difficile eſt aliquid ſtatuere.

IV. Silveſter etiam ex primis eſt Gratiani interpretibus, quibus incrementum debet ſchola Juris Canonici a Gratiano inſtituta. Scripſit in Decretorum librum antequam ulla Decretalium collectio prodierit, quemadmodum de Rufino diximus. Sed hunc etiam vidiſſe aliquam Decretalium collectionem, & in eam gloſſas edidiſſe, narrat Joannes Andreæ. Multa ex ejus gloſſis corraſit Joannes Teutonicus; quo factum eſt, ut non plane extincta ſit ejus memoria. Sed ejus tamen nihil ad nos pervenit, niſi nomen & fama.

VII.

JOANNES FAVENTINUS.

JOannes Cavalerius, ex hac enim familia fuiſſe dicitur, (e) patria Faventinus, antiquioribus Gratiani interpretibus adnumerandus eſt. Floruit ante editas Decretalium collectiones, cum omnis Eccleſiaſtica Juriſprudentia ex Gratiano peteretur. Id manifeſtum eſt ex eo, quod nullam in ſuis ad Gratianum gloſſis Decretalem allegat, ut animadvertit Joannes Andreæ, qui ejus ſcripta vidit. (f) Multa ex ejus gloſſis in Joannis Teutonici commentaria, ſive in gloſſam, quam dicimus communem, migrarunt. (g) Sed in impreſſis exemplaribus ejus nomen mendoſe, ut plurimum, ſcriptum eſt: alicubi enim pro Joan-

(a) *Jo. Andr. in proœm. Spec.*

(b) *Id. ibid.*

(c) *Vide quæ diximus in Rofr. Benevent.*

(d) *Erat Patavii* Mag. Rufinus Decretiſta *anno MCCXXVI. V. Facciol. Syntag. I. pag. 3.*

(e) Joannes Faventinus patria, gente de Cavaleriis, canoniſta ſummus. Ejus facit mentionem glo. &c. *Diplovat. in Jo. Favent.*

(f) *Jo. Andr. in proœm. Spec.*

(g) *Vid. gloſ. in c. nervi. 13. diſt. & in c. quod interrogaſti. 27. diſt. & in c. eum non ab homine. de ſent. excom.*

Joanne Faventino Joannem Fabrum reperio, aut Joannem Fantutium. Et Fantutius revera pro Faventino facile reponi poterat, nam is etiam in perficiendis commentariis Decretorum laboravit, sed multo serius, ac duobus fere sæculis post Joannem Faventinum. Manifesta est hæc nominum permutatio in Glo. ad *c. Cum ordinatio. IX. q. I.*, ubi hæc verba in libris editis leguntur: *Dicit Joannes Faber & Ruf. quod qui recipit ultimam manus impositionem, idest ordinem episcopalem in ecclesia ordines confert, sed non executionem ordinis.* Hunc errorem habent exemplaria, quæ vidi, tam ante correctionem Gregorianam, quam postmodum impressa. At vetusta exemplaria mss. Casanatensis, & Vaticanæ bibliothecæ habent: *Dicit Jo. Fav. & Rufi.* Et sane quis unquam Joannem Fabrum cum Rufino conjungeret, inter quos tantum ætatis discrimen fuisse constat? Aut qui poterat Jo. Teutonicus, Glossæ auctor, aut Bartholomæus Brixiensis, qui Glossam emendavit, Joannem Fabrum in scenam producere, qui centum amplius annis post eos floruit? Multa etiam a Joanne Faventino mutuatus est Hugo, sive Huguccio Pisanus, clarissimus Academiæ nostræ professor. (a) Summam, sive tractatum egregium, in Gratiani Decretum composuit, cui initium fecit iis Apocalypseos verbis: *Sub throno Dei.* (b) Hunc librum haud magnæ molis, sed magnæ utilitatis, asservatum suo tempore dicit Diplovataccius Faventiæ apud Fratres mendicantes S. Francisci. (c) Eum ego frustra inter codices Vaticanæ, aliarumque bibliothecarum quæsivi; quem si videre licuisset, aliquid fortasse melius de hoc præstanti sacrorum canonum professore cognoscere potuissem. Floruit Bononiæ cum Rufino, & Silvestro, Friderico I. regnante, ut tradit Diplovataccius. (d) Sed Rufinus, de quo postea dicemus, ætatem produxisse videtur usque ad Honorii III. tempora, qui anno MCCXVI. Romanus Pontifex creatus est.

VIII.

JOANNES HISPANUS.

JOANNES ALTER. PETRUS HISPANUS.

EST etiam antiquioribus Gratiani interpretibus adjungendus Joannes Hispanus, qui glossas in Decretorum librum scripsit antequam ullæ prodierint Decretalium collectiones. (e) Id ex eo conjiciunt, quod nullas in suis glossis Decretales allegavit. Hunc recte Diplovataccius scribit vixisse cum Rufino, Silvestro, Joanne Faventino, aliisque antiquioribus Decretorum interpretibus. Floruit igitur decurrente XII. sæculo, nec XIII. attigisse videtur: cujus anno circiter XX. Bononiæ degebat Magister Joannes Hispanus, alter a superiore, de Petesella vocatus. Atque hunc etiam existimo canonum professorem fuisse. Interfuit hic anno MCCXXIII. cum Tancredo Archidiacono Bononiensi, & Mag. Petro Hispano, aliisque viris clarissimis, cuidam compromisso, de quo in tabulis Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis. (f)

II. Celebratur etiam inter antiquiores Juris Canonici professores Petrus Hispanus; cujus glossas aliquot in Gratiani librum (g) servavit nobis Joannes

Oo Teu-

(a) *Plurima etiam loca indicat Diplovataccius ex Summa Huguccionis, in quibus laudatur Joannes Faventinus.*

(b) Scias, quod hanc auctoritatem, *sub throno Dei,* (*qua Speculator initio sui operis usus est*) habere potuit auctor ex Joanne Faventino, qui in sua lectura Decreti, quæ illo tempore Summæ nomen arripuit, & hucusque servavit, in operis principio hanc auctoritatem assumpsit, quam tamen ipso plenius auctor iste prosequitur. *Jo. Andr. in proœm. Spec.*

(c) *Diplovat. in Jo. Favent.*

(d) *Ibidem.*

(e) Rufinus, Silvester, & Jo. Hispanus fecerunt lecturas super Decreto, in quibus nullam Decretalem allegant. *Jo. Andr. in addit. ad proœm. Specul.*

(f) An. MCCXXIII. die ult. exeunt. Mart. indict. XI. . . . . presentibus Mag. Tancredo canon. Bonon. Mag. Petro Hispano magistro Decretorum. Mag. Joanne Hispano de Petesella &c. *Ex charta archivi S. Stephani, nunc Senatus Bonon.*

(g) *Vide Glos. in c. nemo. XI. q. III.* & *in c. si quis acceperit. XXXIII. q. I. &c.*

Teutonicus, sive Bartholomæus Brixiensis, qui Apparatum Decretorum a Joanne Teutonico concinnatum perfecit. Laudant Petrum Hispanum Guilielmus Durantis, (a) & Joannes Andreæ, (b) aliique antiqui doctores. Eum scribit Diplovataccius vixisse circa annum MCLXXX., temporibus Friderici I., Alexandri III., & Lucii III. (c) Pancirolus vix ejus nomen agnovit, & Colbolum, sive Boliatum appellavit. (d) Præ oculis nimirum habuit hæc Joannis Andreæ verba ad *c. literas. de restit. spoliat.* in Novella: *Dixit hic Vincentius, quod hæc ultimo opinio fuit Petri Hispani, quem vocat de Corbolis, sibi non placet, quem Ostiensis vocat Petrum de Bolio.* Posset aliquis ex his verbis conjicere, Petrum Hispanum canonum professorem non alium esse a Petro de Corbolio, viro celebri, qui exeunte sæculo XII., & initio sæculi XIII. floruit, quemque ajunt præceptorem fuisse Innocentii III., a quo Cameracensis Episcopus creatus est an. MCIC., & an. MCCXXII. Archiepiscopus Senonensis decessit. (e) Sed Corbolium, unde Petrus iste agnomen sumpsit, non in Hispania situm est, sed in Gallia. Igitur nihil certi elucet, Sed quis editis Novellæ exemplaribus fidem habeat, quæ mendosissima sunt, ut cetera fere veterum JCtorum scripta typis impressa? In codice Vaticano mss. optimæ notæ hic locus ita se habet: *Dixit hic Vincentius, quod hæc ultimo opinio fuit Pe. Isp. sibi non placet, quem Osti. vocat P. de Bolio, vel de Bolioto.* (f) Nihil hic de Corbolio; ut suspicari liceat, hanc vocem novitia manu in Novellam fuisse intrusam. Ostiensis vero in antiquo item codice Vaticano manu exarato ad *c. literas. de restit. spoliat.* ita inquit: *Tertiæ opinioni, deficiente jure, opinio quædam magistri Petri de Bolio adoptatur.* (g) At apud Vincentium in commentariis Decretalium anecdotis, ad citatum *c. literas.* sic legitur: *Hæc opinio est Mag. Petri de Corbol. nec eam recipio.* (h) Rursum autem in *c. super eo. de cognat. spirit.* sic lego: *Mag P. Hisponus dicit.* (i) Hæc scribendi varietas indicare videtur, non de uno eodemque doctore loqui utroque loco Vincentium; sed in primo quidem Petrum de Corbolio inducere, in altero autem Petrum Hispanum; illum Theologum, satis nomine ipso notum, hunc canonum professorem: quod cum non animadverterint Ostiensis, Joannes Andreæ, aliique, propterea cespitasse in Petri Hispani agnomine investigando.

III. Erat Bononiæ anno MCCXXIII. Petrus Hispanus Decretorum professor non obscuri nominis, qui cum Tancredo, & Mag Joanne de Petesella, aliisque claris viris, interfuit cuidam compromisso, de quo supra diximus. Extant literæ, quibus eum ad scholas Patavinas Guilielmus Guascus Decretalium doctor invitabat, loci amœnitatem, rerum venalium copiam, auditorum, qui ad ipsum confluxuri essent, multitudinem ostentans. (k) Minus a vero abhorret, hunc ipsum esse Petrum Hispanum, quem inter antiquiores canonum professores numerant. Eum certe Guilielmus Durantis post Hugonem, sive Huguccionem nominat, qui sæculum XIII attigit; nec certam ullam rationem secutus scripsit Diplovataccius, illum vixisse circa annum MCLXXX.

IV. Præter glossas in Gratiani librum, videtur etiam Petrus Hispanus librum scripsisse *de Ordine judiciorum*, quem Petri Hispani nomine insignitum recensuit in sua Bibliotheca codicum mss. Antonius Augustinus, ut observat Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica.

STE-

(a) *In proœm. Spec.*

(b) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. Juris in proœm.*

(c) *Diplovat. in Petro Hisp.*

(d) *Pancirol. lib. III. c. VIII.*

(e) *Vide Gall. Christ. in Ep. Camer. & Archiep. Senon.*

(f) *Cod. Vatic.* 1455.

(g) *Ibid.* 1444.

(h) *In Cod. Barberino* 402. *p.* 339.

(i) *Ibid. in c. cit.*

(k) Paduæ habebitis multitudinem auditorum, ubi loci viget amœnitas, & venalium magna copia reperitur. *Descriptum habetur epistolæ exemplum in Summa dictaminis Mag. Guidonis Fabæ, quem codicem mss. servat Bibliotheca Einsidl. plut. XXVIII. n. IV. Vidit, nobisque indicavit Cl. Garampius.*

IX.

STEPHANUS TORNACENSIS.

HERACLIUS

Patriarcha Hierosolymitanus.

EX Tornacensi Episcopatu, quem gessit, Tornacensis agnomen Stephano hæsit. Fuerat primum S. Crucis apud Aurelianos in patria sua Canonicus, dein Abbas S. Evurtii, postmodum S. Genovefæ; atque inde ad cathedram Tornacensem evectus est, quam tenuit usque ad annum MCCIII., quo vitam cum morte commutavit. Nihil attinet dicere, qua doctrinæ, pietatis, & prudentiæ fama vixerit. Habentur ejus epistolæ CCXL. in Bibliotheca Patrum editæ, quæ ejus vitam moresque exprimunt, & præclara facta demonstrant. Ex iis illud etiam intelligimus, Stephanum Summis Pontificibus, & Galliarum Regi Philippo Augusto, cuius filium Ludovicum e sacro fonte levavit, carissimum fuisse. Est inter eas epistolas una ad Heraclium Cæsariensem Archiepiscopum, in qua commemorat anteactæ ætatis jucunda tempora, cum una Bononiæ fuerunt studiorum causa. *Jocosas*, inquit, *confabulationes nostras fructuosi oro sarius orationibus expiari. Togatorum advocationes, mercimonia, litigantium conflictus, cæcorum pugnam, Bononiensium auditoria, fabriles diximus officinas.* (a)

II. Habemus hinc alterum Academiæ nostræ alumnum Stephani sodalem, postea Cæsariensem Archiepiscopum, de quo postea dicemus. Sed cum Heraclius Archiepiscopatum obtinuerit post Ernesium, sive Ernestum, qui obiit anno MCLXXIV., (b) & antequam Archiepiscopus creatus sit, Archidiaconatum gesserit in Ecclesia Hierosolymitana, probabili conjectura statuere possumus, Stephanum cum Heraclio Bononiensium auditoria frequentasse ante an. MCLXX. vivente adhuc Jacobo, quem ferunt Irnerii successorem fuisse in cathedra Juris Civilis. Hunc igitur in ea facultate præceptorem habere potuit, vel potius Albericum de Porta Ravennate illustrem ejus ætatis professorem, cum quo illum familiariter vixisse intelligimus ex epistola ad eum scripta, qua illi commendat Hugonem Clericum Aurelianensem, Bononiam ad studia literarum venientem. (c) Illum porro non mediocriter versatum fuisse in Jure Civili, plures ejus epistolæ demonstrant.

III. Est alia Stephani Tornacensis epistola ad *Dominum Willermum* Bononiensem legum professorem, qui procul dubio est Guilielmus de Cabriano Juris Civilis professor in scholis nostris, post autem Archiepiscopus Ravennas. Hunc Stephanus Bononiæ agnovit juvenem adhuc, nec ea fama & celebritate, quam postea consecutus est; qua de re illi gratulatur per literas. (d) Alium quoque professorem Bononiensem memorat in epistola CCXXII., quem ait relictis scholis apud magnum quemdam Episcopum se recepisse, qui simul Legatus esset, & Cancellarius, causis judicandis, & tractandis negotiis adlectum. Sed quisnam fuerit iste scholarum nostrarum professor, clam me est: manca enim est hæc Tornacensis epistola, quæ inscriptione, & initio caret. Sed Episcopus, qui una esset & Legatus, & Cancellarius, Legatus nimirum Apostolicæ Sedis, & Regni Cancellarius, vix alibi fuisse videtur, quam in Anglia.

IV. In Jure Canonico Gratianum ipsum audire potuit, qui non ita pridem suum Decretorum volumen ediderat, aut aliquem ex ejus discipulis. Huic autem doctrinæ, nuper in scholis nostris exortæ, & magno hominum plausu ex-

Oo 2 cep-

(a) *Steph. Tornac. epist. LXXXII. in Bibliotb PP. edit. Lugdun. To. XXV. p. 18.*

(b) *Le Quien Oriens Christianus To. III. pag. 1288.*

(c) Domino Alberico Bononiensi Legisperito pro Hugone Aurelianensi Clerico.
Absentiam vestram supplet mihi frequens nominis vestri memoria, & suavis morum vestrorum recordatio jucundum animæ meæ plausum excitat &c. *Steph. Tornac. Bibliotb. PP. To. cit. pag. 9.*

(d) *Vide supra in Guiliel. de Cabriano inter professores Juris Civilis.*

ceptæ, ita se dedit Stephanus Tornacensis, ut in ipsum Decretorum volumen commentaria scripserit; jure propterea numerandus inter primos Juris Pontificii interpretes. (a) Alia ingenii sui monumenta reliquit Stephanus Tornacensis, de quibus multa apud Oudinum, qui hujus clari viri memoriam non levi opera illustrat. (b) Multa etiam de illo in Gallia Christiana, (c) & apud plerosque Historiæ literariæ scriptores: sed de ejus accessu ad scholas Bononienses, quantum ego investigare potui, altum ubique silentium.

V. Laudat Stephanus Tornacensis plures viros doctos amicos suos in suis scriptis. Atque in his maxime spectandi sunt Petrus S. Chrysogoni Cardinalis, & Urbanus III. P. M., quos in scholis sodales habuisse gloriatur. (d) Eos igitur non temere quispiam adscripserit Academiæ nostræ alumnis, præsertim cum Itali fuerint, ut facillime cum iis studia literarum Stephanus Tornacensis in scholis nostris sequi potuerit.

VI. His certo adjungimus Heraclium Stephani sodalem, & amicum, & ejusdem nationis, ad quem est ejus epistola, quam supra indicavimus. Perrexerat ille in Asiam ad bellum sacrum cruce accepta, *secutus Calvariam Crucifixi*, ut ait Stephanus, qui propterea *beatam* vocat *ejus peregrinationem*, *quæ culpas expiat*, *& ad sublimia eum extollit*. (e) Et sane Heraclio bene vertit hæc peregrinatio: nam primo Archidiaconatum Hierosolymitanum, (f) mox autem Archiepiscopatum Cæsariensem in Palæstina consecutus est anno MCLXXIV. (g) Quo munere cum fungeretur, sedit inter Patres Concilii Lateranensis anno MCLXXIX. Alexandro III. Pontifice celebrati. Denique anno MCLXXX. Hierosolymorum Patriarcha inauguratus est, malo tamen omine: eo enim thronum Patriarchalem obtinente sancta civitas a Salahadino Ægypti Soldano capta est, profligato Christianorum exercitu, & Guidone rege in servitutem redacto. Et Heraclii quidem ambigua fama fuit; de quo ea narrantur, quæ nimium dedecebant hominem in tanto fastigio dignitatis sacræ constitutum. Plura de illo diligentissimus Le Quien in Oriente Christiano inter Archiepiscopos Cæsarienses, & inter Patriarchas Hierosolymitanos ritus latini. (h)

X.

BAZIANUS.

BAzianum memoriæ lapsu omisit Guilielmus Durantis, cum antiquiores Decretorum interpretes recenseret; licet non semel ejus glossæ in Decretorum librum occurrant. (i) Eum itaque supplevit Joannes Andreæ: (k) nec Diplovataccius celebrem hunc doctorem ignoravit. (l) Eum sæpe laudatum reperio in Summa Decretorum Huguccionis, & apud Rofredum de Libellis, & Ordine Judiciario secundum Jus Canonicum: (m) nec dubito quin Ba-

varius

(a) *Hujus operis duo exemplaria mss. sunt in Bibliotb. Reg. Paris. num* 1111MCMXII. & 11MCMXIII. *To. III. Catalog. pag.* 527. & *unum etiam Bibliotb. S. Victoris*.

(b) *Oudin To. II. col.* 1647.

(c) *Gall. Christ. To. VII. pag.* 720.

(d) *Vid. epist.* CLXI., & CXL. *Steph. Tornac.*

(e) Inter hæc diversa secuti studia sumus: ego, quod irr.seram, carpentariam vulgare, *Legere malim* vulgi: vos Calvariam Crucifixi. Beata peregrinatio vestra, quæ & culpas expiat, & ad sublimia vos extollit. *Steph. Tornac. epist. cit. pag.* 18.

(f) Per idem tempus Dominus Ernestus bonæ memoriæ Cæsariensis Episcopus defunctus est: in quo loco ejus Dominus Heraclius Jerosolymitanus Archidiaconus electus & consecratus est. *Guiliel. Tyr. de Bello sacro l. XXI. c. X. edit. Basileæ an.* 1564.

(g) *Le Quien Oriens Christian. To. III. pag.* 1288.

(h) *Ibid. pag.* 1252.

(i) *Vid. Glos. in* c. qui crimen. VI. q. I. & *in* c. pastoralis. VII. q. I. &c. &c.

(k) Bazianum miror per auctorem (*Guilielmum Durantis*) omissum, de quo multæ glossæ loquuntur. *Jo. Andr in addit. ad proœm. Spec.*

(l) Bazianus, de quo multæ glossæ loquuntur. Et Jo. Andr. in proœm. Spec. & Hugo doctor antiquus. Vide omnino Abba. antiqu. in c. Raynutius in fi. de testa. ubi dicit quod Bazianus regebat in Provincia & vidit scripta Ja. Balduini. *Diplovat. in Baziano*.

(m) *Rofred. tit. de jure Archid. &c.*

varius ille, qui in Summa Pœnitentiæ S. Raymundi cum aliquot aliis antiquis Juris Canonici professoribus laudatur, idem sit ac Bazianus noster, cujus nomen duobus literulis compendio expressum, cum quale esset ab amanuensibus imperitis ignoraretur, pro Bazianus, Bavarius emerserit. (a) Et sane in Codice Palatino-Vaticano admodum antiquo, quo S. Raymundi Summa continetur, nitidissime Baziani nomen expressum est. (b)

II. Sed in ejus ætate assignanda erravit Diplovataccius, qui eum vidisse ait scripta Jacobi Balduini, qui floruit regnante Friderico II, sæculo nimirum XII. jam provecto. Erravit etiam cum scripsit, Bazianum apud Gallos in Provincia docuisse. Nam neque XIII. sæculum attigit, nec alibi Jus Canonicum docuisse constat, quam in scholis nostris; atque inter paucos numerandus est ex vetustissimis canonum professoribus, qui Bononiensis fuerit. (c) Sed non satis hic sibi consentit Diplovataccius ipse; ac postquam asseruit, Bazianum in Provincia docuisse, & scripta vidisse Jacobi Balduini, suspicatur, hunc esse Bazianum alterum a superiore, qui post Jacobum Balduinum vivere potuerit. Videtur autem inter Canonicos Ecclesiæ Bononiensis adscriptus fuisse; &, quod permirum eo sæculo fuit, non solum canonici, sed civilis etiam juris scientia excelluit, & in sacris literis egregie versatus est. Decessit Bononiæ anno MCXCVII. VIII. Kal. Febr., & honorifice tumulatus est in principe Divi Petri Ecclesia, sculptis ad ejus tumulum his versibus, qui adhuc in grandi marmore extant:

HOC TVMVLATA IACENT BASIANI (d) MEMBRA LAPILLO.
QVIS SIT METRA DOCENT QVE SVBSCRIBVNTVR IN ILLO
HVIC LEGVM LATIS PATVIT VICTORIA CASTRIS
NVNC CEDENS FATIS SOCIALIBVS INSIDET ASTRIS
CANONICE COLVIT SCRIPTVRE PLENIVS HORTVM (e)
QVA DVCE PROMERVIT CELESTEM CERNERE PORTVM
HIC ERAT ITALIE SIDVS REVERENTIA FRATRVM (f)
FLOS ROSEVS PATRIE (g) DECVS ORBIS GLORIA PATRVM
OBSEQVIIS PROMPTVS ET IN OMNI DOGMATE CERTVS
CONSILIIS CAVTVS HVMILIS IOCVNDVS APERTVS
SI TRES EXCIPIAS ANNOS DE MILLE DVCENTIS
TERMINVS OCCVRRIT MORTIS QVO IVRA SVBIVIT

IN-

(a) *Editores Summæ S. Raymundi, quæ paucis ab hinc annis Veronæ prodiit, Bavarium illum existimant esse Bernardum Compostellanum; quod difficile admiserim, nimis enim hæc duo nomina inter se differunt, ut unum pro altero usurpari potuerit. Vid. præfat. ad Sum. S. Raym. edit. Veron.*

(b) Nam pro homicidio justitiæ .... nec invenio, nec dico pœnam aliquam imponendam excepta sola irregularitate ... Et hoc secundum Baz. *S. Raym. lib. II. tit. de homicid. in cod. Palatino-Vatic. 703.*

(c) *Nititur Diplovataccius auctoritate Abbatis antiqui in C. Raynutius. de testa. ubi dicit, Bazianum rexisse in Provincia, & vidisse scripta Jacobi Balduini, ut supra adnotatum est. Atque ita scriptum esse debuit in exemplari Commentariorum Abbatis antiqui, quo Diplovataccius utebatur. At in libris editis aliter habet. In excellenti edit. Veneta apud Juntas MDLXXXVIII. ita legitur:* Dominus Bar. a quo tempore fuit in opinione Jacob. Bal. Postmodum dum regeret in Provincia, contrarium tenuit. *Sed reipsa in lectura Abbatis, quæ est in Codice Vaticano 2542. legitur* Dominus Baz. *Divinabunt alii, quis ille fuerit; a nostro enim Baziano diversus esse debuit.*

(d) *Quamvis vetus hic Gratiani interpres, Bazianus tam in editis, quam in manu exaratis codicibus dici soleat; tamen in Summa Huguccionis, quæ est in codice Vaticano 2280. Basianus appellatur, ut in hoc titulo sepulcrali.* Balianus tamen distinguit. *Hugue. in c. S.* Romana. *XXV. q. I. p. 254. tit. cod. Vatic. cit. Ghirardaccius lib. IV. Hist. Bonon. p. 105. legit contra autographi fidem* Bosiani.

(e) *Canonicam scripturam hic intelligere malim sacras literas, minime vero Jus Canonicum; vix enim alio, quam Decretorum nomine Jus Pontificium tunc dicebatur; unde extremis Baziani ipsius temporibus sacrorum canonum professores appellari cœperunt doctores Decretorum.*

(f) *Idest, Clericorum, & Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis, in quorum cœtu vivebat.*

(g) *Id non recte de homine alienigena non diceretur.*

INVIDVS E MEDIO BASIANVM (a) FINIS ADEMIT
CVIVS MEMBRA BREVIS HIC SITA PETRA PREMIT.
SVMMVS IN ALTERVTRO DOCTORIS IVRE PEREGIT
HACTENVS OFFICIVM QVEM LAPIS ISTE TEGIT.
IVRA DVO POTVIT NATVRE IVS SVPERARE
HEC DVO DE PROPRIO MORS FVGAT VNA LARE.
ISTIVS MERVERE SINV DVO IVRA LOCARI
SOLVS IN ITALIA QVI FVIT ABSQVE PARI
NON SIBI SED VITE MORITVR FONS IVRIS ET ARET
NON IS EA SED EO VITA MODERNA CARET
QVISQVIS IN ISTIVS CATHEDRAM SVCCEDERE QVERIT
FONTIS RESPECTV RIVVS INEPTVS ERIT.
HVNC SOCIAT SVMMIS PAVLI CONVERSIO TVRMIS. (b)

III. Attulit hos verſus in Hiſtoriarum Bononienſium quarto libro Ghirardaccius, eoſque pertinere exiſtimavit ad Joannem Baſſianum, quem ipſe Boſianum appellat, inſignem legum profeſſorem, & Azonis magiſtrum. Ignorabat ſcilicet Bazianum hunc noſtrum, quem & Montalbanus, & Orlandius, aliique ſcriptores noſtri non ſatis agnoverunt. Sed Joannes Baſſianus patria Cremonenſis fuit, nec unquam Jus Canonicum interpretatus eſt, nec *canonicæ ſcripturæ*, hoc eſt, divinarum literarum cultorem fuiſſe conſtat. Quæ igitur de Baziano in iis verſibus leguntur, nulla ratione convenire poſſunt Joanni Baſſiano; neque is in civitate noſtra dici poterat *flos roſeus patriæ*, quæ verba oſtendunt, Bazianum illum noſtrum civem fuiſſe.

IV. Memoraotur Baziani ſcholæ in vetuſta charta Canonicorum S. Salvatoris anno MCLXXXXIV. V. Non. Mai. ſcripta, quam Cl. Abbas Trombellius communicavit. Sententiam continet a Baziano ipſo, & Lanfranco pro Clericis, ſive Canonicis S. Salvatoris coram multis doctoribus, & magiſtris pronunciatam. (c) Scripſit Bazianos gloſſas in Decretorum librum; quarum aliquæ in apparatum Decretorum, ſive gloſſam communem, qua utimur, a Joanne Teutonico invectæ ſunt, quas ex appoſito ejus nomine agnoſcere licet. Sæpe etiam ejus auctoritatem uſurpat Hoguccio in Summa Decretorum, qui Baſianum appellat, quemadmodum etiam in titulo ſepulcrali ſcriptum vidimus. Sed quoniam in verſibus ad ejus tumulum poſitis hæc præcipua & ſingularis laus ejus fuiſſe dicitur, quod *ſummus in alterutro doctoris jure peregit officium*, quodque *duo jura* ejus *ſinu meruere locari*, quamobrem *ſolus in Italia fuit abſque pari*; non dubito, quin etiam aliquaodo doceodis legibus vacaverit, prius inter legum doctores, poſt autem inter doctores Decretorum cooptatus. Ac leges quidem docuiſſe credibile eſt, cum adhuc laicus eſſet; canones autem, cum ad Clericalem militiam tranſiit: nam Clericum fuiſſe, imo Bononienſis Eccleſiæ Canonicum, ex iis ipſis verſibus ad eius ſepulcrum poſitis intelligi poſſe exiſtimo; nam & divinæ Scripturæ ſtudium, quod coluiſſe dicitur, Clericorum proprium erat ætate illa, & ejus fratres, qui in iiſdem verſibus memorantur, noo alios interpretari ſcirem, quam Bononienſis Eccleſiæ Clericos, & Canonicos, qui eo etiam magis fratrum oomine digni erant, quod per illud tempus Regularem, hoc eſt, re & nomine Canonicam vitam agebant.

GAN-

(a) *Hic etiam Ghirardaccius* Boſianum *habet*.

(b) *Deſideratur hic verſus apud Ghirardaccium*.

(c) In nomine... anno ab incarnat. dñi MCLXXXXIV. quinto non. Madii. Cum dn. mag. Lanfrancus, & mag. Bazianus exjudices exiſterent in judicio audiverunt quoddam privilegium legi a Ramerio ſindico, qui judices dixerunt & ſtatuerunt, quod per illam legituram nullum fieret prejudicium clericis S. Salvatoris, nec ſuis adjutoribus, & apte dixerunt quod inchomberet eis. Actum fuit hoc in ſchol. mag. Baziani, & ibi erant preſentes mag. Bartholomeus Stu. Dominus Lotharius (*Lotharium Cremonenſem arbitror, celebrem JCtum*) Geremia de Ubertis. Mag. Guido Aretinus. Mag. Oddo, & quamplures alii.

Ego Leo Imper. not. interfui.

Ex archivo S. Salvatoris faſcic. XXIII. n. 24.

XI.

GANDULPHUS.

BAziano subjiciendus est Gandulphus, qui eodem tempore vixisse videtur. Hunc sæpe laudatum reperio in Summa Decretorum Huguccionis; ex quo ejus antiquitatem agnoscimus. Reliquit uberes glossas in Gratiani librum, ex quibus multa derivavit Joannes Teutonicus in Apparatum Decretorum. Videtur autem Gandulphus ingenio interdum indulsisse, & quasdam opiniones secutus, quæ non facile probari possent. (a) Guilielmus Durantis, cum initio Speculi veteres canonum professores recenseret, memoria lapsus hunc omisit, cujus tamen auctoritatem in Speculo usurpaverat, ut animadvertit Joannes Andreæ.

XII.

RODOICUS MODICI-PASSUS.

HAbemus inter canonum professores, qui primas collectiones Decretalium interpretati sunt, Rodoicum cognomento Modici-Passus. (b) Sed quia Bononiæ diu viguit familia, quæ de Piccolpassis dicebatur, ex qua natus est Franciscus Piccolpassus doctor Decretorum, primum Canonicus Bononiensis, dein Archiepiscopus Mediolanensis, propterea Alidosius censuit, Rodoicum ex hac familia fuisse, eumque inter doctores Bononienses reposuit, qui ad annum MCC. vivebant. Et de tempore quidem recte judicavit Alidosius. Fuit enim Rodoicus Rofredi Beneventani magister, quemadmodum non uno loco indicat Joannes Andreæ, & Rofredus ipse testatur. (c) At Rofredus paulo post initium XIII. sæculi florere cœpit, ut suo loco demonstratum est. Restat igitur, ut Rodoicus circa annum Christi MCC. inter professores Academiæ nostræ meruerit. Sed de patria Rodoici, quod habet Alidosius, falsum reputo. Videtur enim omnino Anglus fuisse, ut ex Joanne Andreæ intelligi potest, cujus hæc verba sunt in Novella: (d) *dicebat ibi Ro.*, *& Ala.*, (e) *quod ibi loquuntur secundum consuetudinem Anglorum*, *& dicebat Tan.*, (f) *quod eis ut Anglicis erat credendum*. (g)

HU-

(a) *Vide Glo. in c. quoniam. Di. XXXI., ubi hæc verba leguntur:* Istud est contra Gandulphum, & alios, qui dicunt, quod vir quolibet loco, etiam in Ecclesia, & quolibet tempore tenetur reddere debitum uxori petenti. *Et in c. institutum. XXVII. q. II. hæc habentur:* Ex hoc loco habuit tam Gandulphus, quam Gratianus causam sui erroris, dicentes verum conjugium non fuisse inter Mariam & Joseph. *Et in c. licite. XXXII. q. I.* Gan. dicit non esse mortem, ubi resuscitatio sit secuta, sed potius divinam quamdam vocationem, ideoque nec matrimonium dissolvitur, nec cetera amittuntur. *In c. a quodam Judæo. Di. IV. de Cons.* Dicit ergo Gandulphus concessum fuisse apostolis (*ut baptizarent in solo Christi nomine*) propter Christi nomen ampliandum. *Atque ita legitur in elegantissimo Gratiani codice Palatino-Vaticano, qui est n. DCXXIV. cum solis Jo. Teutonici glossis. At in libris editis, quos viderim, pro Gandulpho Gratianus intrusus est. In his enim lego:* Dicit ergo Gratianus. *Alias Gandulphi opiniones vide in c. detrahe. I. q. I., & in c. non licet. XI. q. III., & in c. dixit Dominus. XXXII. q. I., & in c. honorantur. q. II. ibid. &c. &c.*

(b) Rodoicus habuit cognomen Modici passus: de ipso dixi post Vincentium de sepul. fraternitatem. super III. gl. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. in proœm.*

(c) Jacobus (Balduinus) alternative.... & Rodoicus præceptor Rofredi, ut ipse Rofredus no. in tit. ne vis fiat ei. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. tit. de primo decr. §. jam de effectu.*

Quod placet Rofredo, rub. de actione oneris adversi, ubi dicit etiam hoc placuisse Rodo. suo præceptori &c. *Jo. Andr. ad Spec. de Locato. §. jam dicendum.*

(d) *Tit. de sepulturis. c. fraternitatem.*

(e) *Rodoicus, & Alanus.*

(f) *Tancredus.*

(g) *Is locus est, ad quem provocat ipse Joan. Andr. agens de Rodoico in addit. ad Specul.*

XIII.

HUGUCCIO.

Episcopus Ferrariensis.

PAuca omnino de Huguccione Pancirolus inter Juris Pontificii interpretes, eademque non admodum certa. Edidisse ait glossas in Gratiani librum Decretorum, Vercellis in patria sua Jus Pontificium docuisse, denique creatum esse Episcopum Ferrariensem. Eum etiam nominat inter eos, qui Decretales Romanorum Pontificum commentariis illustrarunt. (a) Aliquanto plura de Huguccione Diplovataccius, qui eum non modo Juris Pontificii professorem, sed & Theologum illustrem appellat; atque, Bononiæ maxime floruisse circa annum MCLXXVIII. *ut colligitur*, inquit, *ex adnototis per ipsum multis locis & melius in c. libellorum*. circa initium. Hinc, teste eodem Diplovataccio, sæpe usurpat Bulgari, & Martini auctoritatem, quorum recens erat fama in scholis nostris, quo tempore in iis florebat Huguccio, qui eos etiam audire potuit cum Jus Civile docerent. Et vero Huguccionem docendi munere in scholis functum esse, manifeste liquet ex epistola Innocentii III. ad eum scripta, quæ in hunc modum incipit: *Idem Ferroriensi Episcopo. Quanto te magis novimus in canonico jure peritum, tanto froternitotem tuam omplius in Domino commendomus, quod in dubiis quæstionum articulis ad Apostolicom sedem recurris, quæ disponente Domino cunctorum fidelium moter est & magistro, ut opinio, quam in eis quondam habueras, dum alios canonici juris peritiam edoceres, vel corrigotur per sedem Apostolicam, vel probetur. Sane tua nobis fraternitas suis literis intimavit quod altero conjugum ad hæresim transeunte, qui relinquitur ad secunda voto tronsire desiderat, & filios procreare, quod utrum possit fieri de jure nos duxisti consulendos.* Rescriptum Innocentii III ad quæstionem sibi propositam ab Huguccione Episcopo, suo olim Magistro, ex hac epistola excerptum, extat in collectione Gregoriana *c. quanto. de divort.*, sed integram epistolam habemus in tertia collectione antiqua Decretalium ab Antonio Augustino editarum, (b) unde sumpsimus hoc eiusdem epistolæ exordium. Quod autem Pancirolus Huguccionem, sive Hugonem, ut ipse appellat, Vercellis docuisse narrat, ita falsum judico, uti falsum est, patria Vercellensem fuisse; quod item a Pancirolo traditum est. Docuit procul dubio in scholis nostris Huguccio, diuque in civitate nostra versatus est, ibique suam celebrem Decretorum Summam scripsit, & vulgavit, prolixum opus, & multarum vigiliarum. Sunt enim multæ in ea Summa formulæ, quæ Bononiæ scriptæ finguntur, & se Bononiæ vixisse non semel in eo libro commemorat. (c) Recte autem constituit Diplovataccius, Huguccionem circa annum MCLXXVIII in scholis nostris floruisse; hunc enim annum adscriptum habet forma quædam delationis, quam in excerptis ejus Summæ Decretorum ex codice Vaticano in Appendice damus. (d)

II. De patria Huguccionis minime audiendus est Pancirolus, qui Vercellensem fuisse tradit, ut supra indicatum est. Diplovataccius, in scrutandis veterum JCtorum scriptis, & monumentis diligentissimus, Rosellum doctorem antiqnum secutus, Huguccionem patria Pisanum dicit. Fuit Rosellus Antonii Roselli pater, viri ætate sua in primis celebris & docti, sed ambiguæ famæ, qui

(a) Altera collectio Decretalium Joannis liber vocabatur, in quem Hugo Ferrariensis Episcopus, & Bernardus major Compostellanus glossas ediderunt. *Pancirol. loc. cit. An recte, alii viderint. Huguccionem certe inter antiquarum compilationum adnotatores Jo. Andreæ non commemorat.* (b) *Collect. III. Decretal. c. quanto. de divort. pag. 210. edit. Ilerdæ.*

(c) Simile vidi Bononiæ, quod cum multum quidam se extolleret &c. *Hugue. in Summa in cod. Vatic. cit. pag. 146., & ibid. in c. possessio. XVI. q. II. Vide etiam Glos. in c. possessio cit.*

(d) *Vide excerpta Hugue. c. II. q. VII. in Append. n. VI.*

qui librum ſcripſit *de Monarchia*, a Goldaſto, & ejus ſimilibus, reputatum omni laude majorem. (a) De quo quidem non pauca collegit Diplovataccius, Pancirolo, aliiſque ignota, qui vix ejus nomen inter claros juris interpretes recitant. (b) Sed de Huguccionis patria audiendus etiam Franciſcus Petrarca, ſive quiſquis eſt auctor chronotaxis Romanorum Pontificum, & Imperatorum, ſub Petrarchæ nomine editæ, ubi ſub Cæleſtino III. Huguccionem Piſanum, Ferrarienſem Epiſcopum, floruiſſe dicit. (c) Conſentit Ricobaldus Ferrarienſis in ſua, quam dicunt, *compilatione chronologica*, & qui, teſte Muratorio, Ricobaldum expilavit Franciſcus Pipinus. (d) Sed quid juvat aliorum explorare ſententias, cum Huguccio ipſe Piſanum ſe dicat in proœmio ſui Etymologici, ſive *Derivationum* libri, de quo poſtea dicemus? Igitur de Huguccionis patria dubitare non licet.

III. Sed quoniam Joannes Andreæ non uno loco memorat Hugonem Vercellenſem canonum profeſſorem, quem etiam Epiſcopum Novarienſem fuiſſe dicit, (e) hunc pro Huguccione noſtro accepit Pancirolus, ac propterea & patria Vercellenſem, & Vercellis docuiſſe putavit. At Diplovataccius alterum ab altero optime diſtinxit, & ætatem Hugonis Vercellenſis recte conſtituit: hunc enim vixiſſe ait cum Accurſii filiis, cum Rolandino Paſſagerio, Thoma de Piperata, & Abbate antiquo, hoc eſt, exeunte ſæculo XIII., & initio ſæculi XIV., ideſt, centum amplius annos poſt Huguccionem Ferrarienſem. (f) Eſt hic Hugo, ſive Huguccio, ſic enim appellatum quoque conſtat, ex gente Borromæa, qui anno MCCCIV. cathedram Novarienſem adeptus eſt. (g) Sed fallitur tamen Diplovataccius, cum prius fuiſſe dicit Epiſcopum Vercellenſem, mox Novarienſem. Nam, ſi qua fides monumentis ab Ughello allatis, nullus ei locus inter Vercellenſes Epiſcopos eſſe potuit. Num autem hic canonum profeſſor in Academia noſtra eruditus ſit, aut in ea docuerit, noo liquet; nec quidquam ex ejus ſcriptis colligere licet, quæ nullibi reperire contigit.

IV. S. Antoninus Hugones literis claros enumerans, quinto loco recenſet Hugonem, ſive Huguccionem, quem primum fuiſſe dicit Decretorum gloſſatorem. (h) Et alibi illum memorans, hanc eamdem ei laudem tribuit, quod primus commentaria ediderit in Decretorum volumen (i): quod undequaque verum non eſt; fuere enim alii, qui Gratiani librum commentariis illuſtrarunt ante Huguccionem: nam celebriores quique profeſſores, qui poſt Gratianum ipſum in ſcholis noſtris Jus Canonicum ex ejus libro per ea tempora tradideruut, ſuas in eum gloſſas ſcripſiſſe certum eſt, ut non ſemel diximus. Sed cum ceteros, qui ante fuerunt, longe ſuperaverit Huguccio, & ejus ſcripta majore plauſu recepta ſint, propterea illorum memoria extincta eſt, & ipſe omnium primus aliquando eſt habitus, qui librum Gratiani ſcripto interpretatus ſit. Sed tamen ejus commentaria in eum librum, licet ſummopere celebrata ab antiquis doctoribus, numquam tamen typis donata ſunt. Et ea quidem magno uſui fuerunt iis, qui gloſſam, quam dicunt communem, in Decretorum volumen ſcripſerunt; plurima enim ſumpſere ex Huguccionis commentariis, quæ

(a) *Edidit Goldaſtus To. I. Juriſd. Imper.*

(b) *Antonius ejus filius in quibuſdam conſiliis mſſ., quæ vidi in bibliotheca Claſſenſi, ſe ſubſcribit* D. Roſelli doctoris famoſi filium, conſiſtorii d. Papæ, advocatum pauperum, comitem, & militem.

(c) Fiorì Ugucione Piſano Veſcovo di Ferrara. *Petrarc. Oper. pag. 249.*

(d) *Murator. To. IX. rer. Ital. ſcriptor. col. 586., & col. 635. De Ricobaldo Ferrar. vide infra.*

(e) *Jo. Andr. in ſexto de offic. & pot. de leg. c. cum plures. Et ibid. c. de re communi. De reg. jur.*

(f) Eodem tempore ſecundum aliquos floruit Hugo Epiſcopus Vercellenſis, & poſtea Novarienſis, qui fecit pulchram Summam ſuper Decretalibus. Incipit: *Circa ſtatuta prædicta*. In alio libro antiquo inveni quod ſunt Diſtinctiones Abbatis, & Petri de Saxonia. Diſputavit etiam plures quæſtiones, de quibus Jo. Andreæ in Reg. Jur. c. in re communi. *Diplovat. in Hug. Vercellen.*

(g) *Ughell. in Ep. Vercell., & Novar.*

(h) Quintus fuit Hugo, qui primus fuit gloſſator Decretorum, qui Lecturam fecit ſuper id: aliqui Huguccionem tamen dicunt. *S. Antonin. in Chron. P. III. tit. XVIII. c. I.*

(i) Primus gloſſator decreti, ſeu commentator fuit Hugo, ſeu Hugucio: ſecundus, qui gloſſavit, fuit Joannes Teutonicus. *S. Antonin.*

ejus nomine notata ut plurimum funt. (a) In vita Innocentii III., quam viderat manu exaratam Antonius Auguftinus, (b) hic Gratiani interpres diceba-tur *Hugucon feria;* fic enim pro *Hugucio Ferrarienfis* fcripferat imperitus amanuenfis, cujus errorem prudenter emendavit vir ille doctiffimus. Itaque dubium non eft, quin Huguccio dici foleret, cum viveret, potius quam Hugo; quod etiam apparet ex titulo fepulcrali Guilielmi Adelardi Ferrarienfis dynaftæ, qui anno MCXCVI. extinctus dicitur, ut obfervat Juftus Fontaninus. (c) Sic enim in eo titulo fepulcrali Cæleftini Papæ, (d) & Epifcopi Ferrarienfis, qui tunc erat Huguccio, mœror & lacrymæ in Adelardi funere indicantur:

Celftinus planfit, triftifque Hugucio manfit.

Ita etiam appellatum video in charta anni MCIC., quam in Appendice afferemus ex archivo Ecclefiæ Metropolitanæ Ravennatis, & in charta item Abbatiæ SS. Naboris, & Felicis, nunc Senatus Bononienfis, de qua etiam poftea dicendum eft.

V. Si quid conjecturis indulgendum eft, quo in loco Gratianus Decretorum librum fcripfit, in eodem Huguccio gloffas in eum librum concinnavit, & Jus Canonicum docuit, nimirum, in Monafterio SS. Naboris, & Felicis, & in ejus Monafterii fcholis. Sed dolendum eft, antiqua monumenta, & veteres chartas ejus nobiliffimi Monafterii naufragium feciffe; quæ fi extarent, multa de Gratiano, cujus vix nomen novimus, deque immortali ejus opere, & fortaffe de primis Juris Canonici fcholis, natis in ejus Monafterii ædibus, perfpecta effent. Reftat tamen unica antiquioris ævi charta, ex qua intelligimus, magiftrum Huguccionem, *Ugicionem* fcripfit inficetus notarius, Pifanum, & magiftrum Omnibonum præfentes fuiffe, cum Lanfrancus SS. Naboris, & Felicis Abbas capellanum inftitueret Ecclefiæ S. Bartholomæi de Beveraria. Vix credibile eft, cafu factum fuiffe, ut duo tam celebres Juris Canonici profeffores una convenerint in eo Monafterio, & honoris atque auctoritatis caufa ei electioni interfuerint.

VI. Atqui oritur graviffima difficultas ex notis chronicis ejus chartæ, quæ fcripta dicitur anno MCIC. indictione fecunda; fic enim habet: *Anno Domini millefimo centefimo nonagefimo nono Kal. Jan. indict. fecunda. Teftes Mag. Ugicio Pif. & Mag. Omnebonus, & Petrus S. Cefarii ... in quorum prefencia donnus Lanfrancus abbas monafterii S. Felicis &c.* (e) Hæc enimvero componi non poffunt cum epocha Epifcopatus Ferrarienfis Huguccionis noftri, qui, ex monumentis infra afferendis, jam inde ab anno MCXC. eam cathedram obtinebat. Reftat igitur, ut apocrypha fit, & nullius fidei ea charta, in qua Huguccio Pifanus adhuc privatus fubfcribit; five Ugicio, in ea charta notatus, alius fit ab Huguccione Ferrarienfi Epifcopo, de quo differimus. Sed quis credat, duos circa idem tempus Huguccciones Pifanos Bononiæ fuiffe, doctrina claros, & magiftri titulo infignes, quorum altero ad cathedram Epifcopalem Ferrarienfem evecto, alter Bononiæ fuperftes fuerit? Sed neque Omnibonus Gratiani difcipulus Bononiæ cum hoc Huguccione effe poterat anno MCIC., quippe qui multis ante annis creatus Epifcopus Veronenfis, finem vivendi fecerat. Neque hic etiam Omnibonum alterum gratis confingere licet. Reliquum ergo eft, ut fpuria fit illa charta, nulloque in pretio habenda.

VII. Sed ego quamquam concefferim, fpuriam effe, tamen plurimi faciendam arbitror, quantum ad id, de quo agimus. Id enim fere habent emolumenti chartæ etiam fpuriæ & fictitiæ, ut multa plane indubia & certiffima fuppeditent, ut norunt criticæ artis periti. Qui enim ejufmodi falfa monumenta procudunt, nifi plane ftupidi fint, & plumbei, id in primis fatagunt, ut quam poffunt maximam veri fpeciem falfis rebus affingant. Igitur, nifi fatis

nota

(a) *His notis indicantur quæ in gloffam communem ex Huguccione manarunt H. Hu. f. vel Hugo.*
(b) *Ant. Augufi. de emendat. Grat. lib. 2. dial. 9.*
(c) *Fontanin. in Præfat. ad Gratiani canones a Turrecremata in ordinem digeftos.*
(d) *Cæleftini III.*
(e) *Vid. Append.*

nota fuissent mag. Omniboni, & mag. Huguccionis nomina, qui sæculo XII. decurrente vel in Monasterio S. Felicis degere, aut certe ibidem regundis scholis, sive alia quavis de causa versari consuevissent, qui eam chartam confinxit, numquam eorum nomina eidem chartæ adscripsisset. Viderat fortasse hæc duo illustria nomina aliis chartis Monachorum Sancti Felicis adscripta, & parum de chronologicis rationibus sollicitus, ea traduxit in suam chartam, quæ scripta fingitur anno MCIC., quo anno vixisse potuit Lanfrancus Abbas ibidem nominatus; (a) & Ventura notarius, qui eam chartam scripsisse fingitur, non incongrue dicitur *Ventura quondam regis Henrici notarius*, obierat enim Henricus VI. anno MCXCVII.

VIII. Verum hæc charta, quamvis autographa non sit, tamen inter merces spurias ableganda non videtur. Hæc exscripta est, & recognita annis fere ducentis post an. MCIC., quem exhibet. Itaque crediderim, exeunte sæculo XIV. sive ob natam controversiam de jure Monachorum Sancti Felicis in Ecclesiam Sancti Bartholomæi, sive quacumque tandem ex causa, veterem illam chartam exscribendam fuisse; in qua cum testium nomina corrupta essent, nec legi possent, notarius, aut monachi, qui chartam exscribendam dederant, ex genuina alia charta duorum clarissimorum testium nomina imprudenter acceperint. Contigere sæpissime ejusmodi interpolationes in antiquarum tabularum apographis; nec propterea licet eas uti plane spurias rejicere, cum cetera egregie congruant, quemadmodum accidit in charta, de qua disseruimus, in qua & indictio secunda cum anno MCIC. optime componitur, & ætas Lanfranci Abbatis, ac Venturæ quondam regis Henrici notarii mirifice convenit. Sive igitur supposititia sit & apocrypha, sive genuina hæc charta, invictum argumentum suppeditat pro Omnibono, & Huguccione Pisano decurrente sæculo XII. Bononiæ degentibus.

IX. Huguccionis discipulus Innocentius III. Pontifex fuerat, (b) qui plures ad eum literas de rebus gravissimis scripsit, præter illam, de qua supra dictum est. Sed & multas causas eidem judicandas commisit, ut ex ejus epistolis liquet. Ceterum de ejus actis in Episcopatu admodum pauca rescire licuit, quæ leviter attingit Ughellus. Iis addere juvat, quod ex charta Ecclesiæ Metropolitanæ Ravennatis habemus, Huguccionis non minimas partes fuisse in concilianda pace inter Ravennates, ac Mantuanos, & Ferrarienses. Anno siquidem MCIIC. mandavit Henrico Episcopo Mantuano, ut inducias inter eas civitates statueret. Anno autem sequenti colloquium indixit prætoribus earum civitatum, in quo de pace ageretur; & inducias producendas decrevit. Hæc autem agebat Huguccio tamquam arbiter inter eas civitates constitutus, quantum conjicere licet ex tabulis ea de re perscriptis, quas in Appendice damus. Hæc certe acta sunt volentibus, & consentientibus Ravennati Archiepiscopo Guilielmo, & Henrico Episcopo Mantuano, qui cum Episcopo Comaclensi, Azolino Marchione Atestinu, & aliis multis, in castro Argenta adfuerunt, cum ab Huguccione colloquium tractandæ paci indictum est, & induciarum tempus prolatum.

X. Aliud addit ex monumentis Ecclesiæ Veronensis doctissimus editor Summæ S. Raymundi, Huguccionem nempe cum Petro Hadriensi Episcopo ab Innocentio III. delegatum, ut de quodam contractu inter Adelardum Episcopum, & Azonem Estensem Prætorem Veronensium cognosceret, eumque auctoritate sua ratum decerneret, si rite factum judicasset, quemadmodum Ferrariæ postea factum est. (c)

(a) *Anno MCXCI. vivebat Oddo Abbas S. Felicis, ex tabulis a Cl. Montio visis. At anno MCCIV. ejus Monasterii Abbatem fuisse constat Lanfrancum, cui Innocentius III. causam cognoscendam commisit, quæ erat inter Canonicos Rhenanos, & Angelicam fundatricem Monasterii S. M. Montis Guardiæ, ut est apud Cl. Trombellium in Historia S. Mariæ ad Rhenum.*

(b) Præsumi potest, quod Dn. Innocentius III. Magistrum Hugutionem habuit in magna reverentia. *Ost. c. literas. de temporibus.*

Noluit Innocentius aperte reprobare opinionem Hugutionis Magistri sui, quam tamen reprobat in effectu. *Jo. Andr. ad eamdem Decretalem.*

(c) *Vid. Præfat. ad Summam S. Raym. edit. Veronæ n. XXVII.*

XI. Tenuit Episcopatum Ferrariensem Huguccio ab anno MCXC. usque ad MCCX., cum annos XX. uno die minus in ea cathedra sedisset. (a) Octobri vero mense ejus anni jam obierat, ut ex literis Innocentii III. ad Priorem S. Joannis in Monte, Archipresbyterum Campi Gallani, & magistrum Gratiam Decretorum doctorem, quarum hoc initium est: *Ex literis piæ memoriæ Huguccionis episcopi*. Ac datæ sunt Laterani III. Id. Octobris, anno XIII (b) Fuit autem quoad vixit inter doctissimos ætatis suæ homines reputatus, diuque duravit hæc fama, quæ nondum plane extincta est apud Juris Canonici professores, nec vero extinguetur quandiu aliquis honos habebitur primis Gratiani interpretibus, ex quorum laboribus Glossa, quæ ordinaria dicitur, coaluit. Ferrantes Borsettus vetus carmen edidit, quo minus æqunm testimonium fertur de doctrina Huguccionis; in hunc modum enim inducitur Verona civitas Ferrariam carpens: (c)

„ *Hæc plures nobis prædata est improba claros*
„ *Ferraria: an capiet teque Guarine mihi?*
„ *Quæ solita est ranas dumtaxat habere loquaces*,
„ *Gutio quam coluit barbarus & docuit*.

XII. Sed quod hic Huguccio Ferrariam barbarus colnisse, & docuisse dicitur, in Poeta ferendum est, qui, quantus vir ille fuerit, ignoravit; nec de ejus doctrina judicium aliunde, ut opinor, facere poterat, quam ex Etymologico, in quo non erat, cur quis nitorem & elegantiam requireret. Verum ex ingenti copia exemplarium mss. ejus libri, quæ ad hanc diem in bibliothecarum pluteis asservantur, conjicere licet, magno plausu ubique exceptum fuisse, & magno usui fuisse latinæ linguæ studiosis. Sed ejus commentaria in Gratianum docta & erudita sunt, & satis latine scripta; minus certe inelegantia, quam posteriorum interpretum scripta. De his autem judicium ferre non poterat vaniloquus ille versificator, qui nihil supra carminis numerum noverat.

HUGUCCIONIS SCRIPTA.

Scripsit Huguccio Summam Decretorum, quam non semel commemoravimus. Neque hoc fuit compendium quoddam Decretorum, ut nomen ipsum sonare videtur; sed sunt magna & prolixa commentaria in Gratiani librum, opus sane laboriosum, multæque doctrinæ, quod immortalem laudem auctori suo comparavit. Hæc magno usui fuit ceteris canonum interpretibus, qui postea fuerunt, ac præsertim Joanni Teutonico, & Bartholomæo Brixiensi, qui in Glossam Decretorum, qua utimur, plura ex Huguccione intulerunt, ut supra dictum est. In hac porro Summa, sive Decretorum commentariis, præter eximiam Juris Canonici scientiam, in Jure etiam Civili se magnopere eruditum, & in doctrinis Theologicis perquam exercitatnm ostendit; ut erant fere antiqui Juris Canonici professores sacrarum literarum studiis æque addicti, cum nondum erant hæ duæ facultates prorsus discretæ. Præiverant Huguccioni Rufinus, Joannes, Bazisnus, Gandulphus, & Cardinalis quidam, cujus nomen ignotum est, quos identidem allegat Huguccio; ex professoribus autem juris civilis Bulga-

(a) Ugutio natione Tuscus, Pisanus civis, Episcopus Ferrariensis fuit. Librum Derivationum composuit ...... Anno Domini MCCX. ultima die Aprilis migravit ad Christum, & stetit in Episcopatu XX. annis minus uno die. *Ex Chron. Fr. Salimbeni, sive Sicardi Cremonensis, de quo in Append. Ughellus itaque, aliique emendandi, qui Huguccionis annos aliter computant, & Theobaldum quemdam Ferrariensem Episcopum ad annum MCXCII. interponunt*.

(b) *Est ep. 140. lib. XIII. edit. Baluz. Est alia ejusdem Pontificis epistola de eligendo Episcopo Ferrariensi, anno XIV. scripta, apud eumdem Baluzium*.

(c) *Borsett. Histor. Gymn. Ferrarien. P. I. lib. I. pag. 31.*

garum, Martinum, Placentinum, Joannem, præterea, quod ego sciam, neminem. Ejus Summæ partem aliquam circa finem perfecit Joannes de Deo, illustris canonum professor, de quo suo loco dicemus. Eam vidimus in codice Vaticano, ex quo pauca excerpsimus, quæ in Appendice damus.

Scripsisse etiam dicitur Huguccio in Decretales, (a) quarum aliqua collectio ejus ætate prodierat. Sed ejus nomen inter antiquos Decretalium interpretes non reperio.

Edidit non ita pridem V. Cl. Joannes Chrysostomus Trombellius, Abbas ex Ordine Canonicorum Regularium S. Salvatoris, Huguccionis nostri Commentarium in Symbolum Apostolorum ex codice antiquo, quem dono acceperat a Jacobo Blancano Instituti Scientiarum socio, & academico Benedictino. (b) Ex quo rursum opusculo intelligimus, in divinarum rerum scientia, & sacrarum literarum cognitione Huguccionem non vulgariter eruditum fuisse.

Magnum quoque nomen sibi comparavit Huguccio inter suæ ætatis Grammaticos, edito glossario quodam, sive lexico etymologico, quod appellarunt *Derivationum librum*, de quo, atque de ejus auctore ita Ricobaldus Ferrariensis in Cælestino III. *Hugo natione Pisanus Episcopus Ferrariensis agnoscitur, qui datus adjutar a sede Apastolica Abbati Nanantulano, homini prodigo & indigno, ex libra Papiæ, qui illie est, librum Derivatianum compasuit.* (c) Servant hunc librum manu exararum bibliothecæ paulo instructiores; sed tamen numquam typis excusus est, quia cum typographica ars est inventa, passim in scholis obsoleverat, suffecto in ejus locum lexico Joannis Januensis, quod ex ipso Huguccionis libro, & Papiæ item confectum fuerat. (d) Narrat Huguccio ipso sui operis initio, quod ejus consilium fuerit in eo scribendo, quæ ratio totius operis, *in quo, præ aliis, vocabulorum significationes, significationum distinctiones, derivationum arigines, etymolagiarum assignationes, & interpretationum reperirentur expositiones.* Tum de ejus utilitate pergit dicere: *Hic parvulus delectabitur suavius; hie adultus uberius cibabitur; hic perfectus affluentius delectabitur; hic Gignosophistæ triviales, hic Didascali quadriviales, hic Legum professores, hic Thealagiæ perscrutatores, hie Ecelesiarum proficient gubernatores.....* Denique de se ipso ita inquit: *Si quis quærat, operis hujus quis auctor fuerit, dicendum est Deus. Si quærit, quad operis hujus fuerit instrumentum, respandendum est quod patria Pisanus, nomine Hugutio.* Hic autem statim ad etymologicas suas rationes convertitur. *Hugutia*, inquam, *quasi Eugetio, idest bona terra, nan tantum præsentibus, sed etiam futuris.* (e)

Inter codices, quos Perizonius legavit bibliothecæ Lugdunobatavæ, occurrit *Hugonis Didascalicon & de tribus diebus.* Rursus ibidem habetur *Mag. Hugo in libro didascalon.* (f) Num hæc ad Huguccionem nostrum pertineant, alii viderint. De nomine certe dubitari non potest, quin & Hugo, & Huguccio diceretur. Sed ubi Specularor ait, Azonem consultum fuisse in causa, in qua *erat judex dn. Hugo*, num de Huguccione nostro est intelligendus? Non equidem existimo; sed potius de Hugolino Presbyteri, de quo suo loco dictum est.

BER-

(a) *Diplovat. in Hnguce.*
(b) *Trombelli Anecdot. To. II. P. II. p.* 205.
(c) *Ricobald. apud Eccard. corpus Historie. med. ævi To. I. col.* 1281.
(d) *Du Cange præf. ad Glossar. med. & infim. latinit.* §. *XLVI.*
(e) *Ibidem.*
(f) *Vid. Indic. biblioth. Lugdunobatav. pag.* 346. & 494.

XIV.

BERNARDUS PAPIENSIS.

POst editum Gratiani volumen, primus canonum collector fuit Bernardus Papiensis. Hic a Pancirolo, aliisque multis Bernardus Circa appellatur, quasi id ei cognomentum fuerit. (a) Ughello Bernardus Balbus dicitur: (b) atque hunc esse ajunt agnomen familiæ, ex qua editus est. (c) Sed quis crediderit, esse aliquem, haud certe ignobilem scriptorem, qui putaverit, *Circa* appellatum, propterea quod eius additiones ad Gratianum factæ, scriptæ primum fuerint circa singulas libri Decretorum paginas, donec tandem in unum collectæ seorsim editæ sint. (d) Sed enimvero apud antiquos scriptores nullum ei cognomentum tributum reperio, nec alio nomine dictum, quam Bernardum Præpositum, aut Bernardum Papiensem; nam & patria Papiensis fuit; & cum florebat in scholis, Præpositus erat Ecclesiæ Papiensis. Dicitur quidem Bernardus Circa a Joanne Andreæ in proœmio Novellæ, (e) ubi de collectione Decretalium ab eo concinnata loquitur. Ac mihi quidem semper suspecta fuit ejus loci lectio, præsertim cum viderem, alibi hunc auctorem non aliter ab ipso Joanne Andreæ vocatum, quam Bernardum Papiensem. (f) Sed nuper inspectis codicibus Vaticanis, quorum unus paulo post Joannis Andreæ mortem scriptus est, etiam in proœmio Novellæ cognomentum illud deesse video, nec aliter appellatum, quam Bernardum Papiensem Præpositum. (g)

II. Floruit Bernardus Romæ, & Bononiæ. (h) Et Romæ quidem facile potuit, præsertim ex scriniis Romanæ Ecclesiæ, Decretales Pontificum colligere, quas in corpus redactas in publicum edere meditabatur. Neque vero alibi æquum erat hunc novum legum Ecclesiasticarum codicem, quo Gratiani liber supplebatur, in lucem edi, & exponi, quam in ea ipsa civitate, ubi Gratianus suum Decretorum volumen ediderat, & scholam Juris Canonici reliquarum parentem fundaverat.

III. Quid autem sibi proposuerit Bernardus Papiensis in hoc opere concinnando, ipse sub eius initium indicat; (i) ac melius etiam demonstrat Vincentius Hispanus ejus interpres apud Antonium Augustinum in adnotatis ad proœmium primæ collectionis Decretalium antiquarum, ejus nempe, quæ Bernardum nostrum auctorem habet. In unum scilicet redigere voluit Romanorum Pontificum decreta, & canones, qui post editum Gratiani volumen prodierant, & quædam etiam antiquiora, quæ Gratiani diligentiam fugerant: (k) quæ quoniam in Decretorum corpore a Gratiano edito non continebantur,

p^op-

(a) *Pancirol. lib. III. c. VIII. Fabric. Biblioth. Lat. med. ævi. V. Circa p. 1064. &c.*

(b) *Ughell. in Episcop. Papien.*

(c) *Spelta Histor. Episc. Papien. p. 310.*

(d) *Vid. Jo. Ant. Riegger. Biblioth. Juris Canon. par. 62.*

(e) Post compilationem Decreti multæ Decretales emanaverunt, de quibus Ber. Circa Pap. postea Faventinus Episcopus fecit primam compilationem. *Jo. Andr. in proœm. Novel. V. Gregorius.*

(f) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. juris in proœm.*

(g) Post publicationem Decreti multæ Decretales emanaverunt a curia, de quibus Ber. Papiensis præpositus, postea episcopus fecit primam compilationem. *Jo. Andr. in proœm. Novel. ex Codic. Vatic. n. 1456., qui scriptus est anno MCCCLIII., ut in ejus fronte legitur.*

(h) Bernardus Papiensis floruit Romæ & Bononiæ anno MCLXXX. Fecit primam compilationem, in qua inseruit decretales Alexandri III. & Lucii III. &c. *Diplovat. in Bernardo Papiensi.*

(i) Ut autem vobis jurisperitis uberior allegationum, vel judiciorum copia præparetur, ad honorem Dei, sanctæque R. E. ac studentium utilitatem, ego B. Papiensis præpositus exempla de veteri novoque jure sub titulis compilavi. *Ber. Pap. in proœm. suæ collect.*

(k) Quia non omnia poterant comprehendi in decretorum corpore, ut dist. XIX. *si Romanorum.* ideo mag. B. Papiensis præpositus hoc opus compilavit, cujus intentio est extravagantia Ro. Pontificum, & auctoritates novi & veteris Testamenti compilare sub titulis. Materia sunt ipsæ constitutiones, seu decretales &c. *Vincent. Hispan. apud Ant. August. in proœm. ad 1. collect. decretal. antiq. Similia habet Jo. Andr. in proœm. Novel., & in addit. ad Spec. in proœm.*

propterea Bernardus collectionem suam appellavit *Breviarium extravagantium*, Decretorum scilicet, & Canonum extra Decretorum corpus vagantium. Sed enimvero Bernardus multo commodiorem suorum Canonum distributionem excogitavit, quam Gratianus; singulos enim in certas classes, sive titulos, instar Justinianei Codicis, digessit, universamque collectionem in libros quinque divisit. Atque hunc morem secuti sunt ceteri Decretalium collectores, in primis autem S. Raymundus in Decretalibus Gregorianis. Magna igitur laude dignus est Bernardus Papiensis, ob tam praeclarum inventum; quod si Gratiano in mentem venisset, non dedisset nobis indigestam illam farraginem, quam in libro Decretorum habemus, in quo nihil est, cur quispiam rectam distributionem, & ordinem requirat. Laudanda etiam hujus praeclari viri diligentia & sedulitas, qui immenso labore eosdem fontes adiit, quos antea Gratianus, eadem Ecclesiastica monumenta, eadem SS. Patrum scripta, & antiquiorum Pontificum, & Conciliorum sanctiones pervestigavit, ut si quae Gratianus incaute omisisset, ipse suppleret, & quasi spicilegium post Gratiani messuram faceret. Itaque non minori plausu exceptus est in Academia nostra novus hic legum Ecclesiasticarum codex, quam olim Decretorum volumen a Gratiano editum. Atque in hunc modum nova Juris Canonici schola in civitate nostra exorta est, & novus professorum ordo, quos Decretalistas dixerunt, ut secernerentur ab iis, qui Decretorum volumen interpretabantur, qui deinceps Decretistae dicti sunt, quique progressu temporis primas sedes concesserunt Decretalistis, ob majorem Decretalium Pontificiarum auctoritatem. Itaque Decretalistarum princeps & antesignanus fuit Bernardus Papiensis; cui alii deinde plurimi successere, qui collectionem Decretalium ab eo emissam, & alias, quae postmodum prodierunt, parcioribus primum glossis, mox uberioribus commentariis illustrarunt.

IV. Edidit Bernardus hanc collectionem circa annum MCXC. cum adhuc esset Praepositus Papiensis; quare Praepositi collectio, sive compilatio quandoque appellata est. Circa annum MCXC. dico; nam ad illud usque tempus pertingunt Decretales Pontificum in illam collectionem illatae. At in aliquo antiquo exemplari manu exarato haec verba in fronte ejus collectionis leguntur: *Opus sententiarum extra vagantium B. praepositi Papiensis. Anno Dominicae Incarnationis MCLXXVIII. praesidente Romanae ecclesiae sanctissimo Papa Alexandro in pontificatus anno vigesimo mense Martii Indictionis anno XII. & VII. & VIII. die mensis sedata jam discordia .... Sancta & generalis Synodus CCLXXXIV. episcoporum congregata est.* Ita legit V. Cl. Henricus Christianus Senkemberg in codice bibliothecae Academicae Gisnensis, cui similem vidi inter codices Vaticanos. Est codex Palatino-Vaticanus DCLIII., qui olim fuit *Beatae Mariae Schonaugia Cisterciensis Ordinis*, ut in libri fronte legitur. Hinc porro existimat clarus hic auctor, annum agnosci, quo ea collectio edita est. (a) Sed ei vix quemquam assensurum puto. Annus enim ibi indicatus is est, quo celebrata est Synodus Lateranensis sub Alexandro III., in quo tamen mendum est; scribendum enim fuerat anno MCLXXIX., cui congruit Indictio XII., & quo revera Synodus Lateranensis celebrata est. Accedit, quod in ea collectione plures Pontificum Decretales insertae sunt Lucii III., Urbani III., Gregorii VIII., & Clementis III., qui post Alexandrum III. vixerunt.

V. Non est igitur, cur in aliud tempus referamus editionem hujus collectionis, & initium novae scholae Decretalistarum, quam circa annum MCXC., quo tempore prima haec Decretalium, & Canonum collectio emersit in lucem. In hanc auctor ipse primum minuta scholia, sive, ut dicebant, glossellas (b) scripsit, ut supra dictum est; mox locupletiorem apparatum, quae Summa Bernardi dicebatur. Atque haec prima fuit Summa Decretalium, quam Juris Canonici

(a) *Vide Biblioth. Jur. Canon. Rieggeri XIV. §. IV. pag. 68.*

(b) Fecit super dictam compilationem suam Summam, quae incipit: *Profectus discipuli gloria magistri:* Fecit & glossel. in dicta compilatione, quas habeo. *Diplovat. in Ber. Papien.*

nici ſchola viderit, quæque aliis deinceps profeſſoribus Decretalium exemplo fuit, uſque ad Cardinalem Oſtienſem, cujus Summa omnium abſolutiſſima ſuperiores omnes ex doctorum manibus extruſit. Edidit Bernardus Papienſis hanc Summam Decretalium, cum eſſet jam Epiſcopus Faventinus, Ejus autem tale initium eſt in codice Vaticano: *Incipit Summa Bernardi epi Faventini ſuper decretalibus ab eo compilatis. Gloria patris eſt filius ſapiens, profectus diſcipuli gloria magiſtri. Quia non lucernam doctrinæ celare ſub modio, nec verbi frumentum abſcondere, non fontem ſcientiæ obſtruere, ſed foras debeo aliis derivare; hac utique conſideratione, ac ſcholaſticæ utilitatis gratia compulſus, qui Decretales & extravagantia compilavi tunc Præpoſitus Papienſis, nunc Faventinus epiſcopus ſuper eodem opuſculo ſummulam Chriſto duce aggredior elimare.* Claudit autem ſuam Summulam his verſiculis:

Hoc ego Bernardus, genuit quem clara Papia
Mitto, ſed emendent ſocii, rogo, veſte ſophia
Qui decretales ad opus commune redegi
Sub titulis ſummam nunc Chriſto dante redegi. (a)

Ex eo, quod hic ſocios alloquitur, & ſupra neſcio quid habet de ſcholaſtica utilitate, facile intelligitur, Bernardum docendi munere functum fuiſſe; & quemadmodum *gloſſellas*, quas ſupra commemoravimus, more antiquorum interpretum ab eo ſcriptas, cum in ſchola verſaretur, ſic Summulam iſtam Decretalium veriſimile eſt eo tempore inchoatam, emiſſam autem in lucem poſtquam ad Epiſcopatum Faventinum evectus eſt.

VI. Laudant Bernardi Papienſis Summam Decretalium, ejuſque gloſſas Joannes Andreæ, aliique veteres canoniſtæ. Ejus autem Decretalium collectio magno in pretio fuit uſque ad Gregorii IX. ætatem. Exinde tum hæc, tum aliæ quatuor collectiones, quæ poſtea confectæ ſunt, obſoleverunt, gradu dejectæ a Gregorianis Decretalibus. Hanc tamen Bernardi collectionem, cum aliis tribus, quæ poſtmodum prodierunt, Antonius Auguſtinus digniſſimas reputavit, quæ eriperentur e tenebris; easque, plaudentibus Eccleſiaſticæ Juriſprudentiæ ſtudioſis, in lucem emiſit; quemadmodum etiam Innocentius Cironius Decretales Honorii III., quintam nempe collectionem, vulgavit.

VII. Cum aliquandiu Faventinam Eccleſiam Bernardus rexiſſet, a ſuis Papienſibus poſtulatus eſt in Epiſcopum; eorumque votis annuit Innocentius III., ut ex ejus literis apparet, quæ datæ ſunt Reate VI. Id. Aug. anno I., anno ſcilicet MCIIC. Et quamquam Bernardi nomen eæ literæ non afferant; dubitari tamen non poteſt, quin ad Bernardum Papienſem pertineant. Ait Pontifex, non parum utile ſibi videri, ſi de minori civitate ad majorem, de minus populoſa Diœceſi ad populoſiorem, de minus nobili Eccleſia ad nobiliorem transferatur, ubi ſcientiæ, & eloquentiæ dona, quibus affluebat, ad plurimorum profectum, & creditum ſibi talentum ſub majoribus uſuris collocare valeret. Hæc totidem verbis ad eum ſcribit Innocentius; qui paulo ante in eadem epiſtola dixerat, ſcientiam ejus non vulgarem, atque eloquentiam, morumque honeſtatem ſatis ſe, & fratres ſuos Romanæ Eccleſiæ Cardinales cognoviſſe, cum Romæ, & apud Sedem Apoſtolicam degeret. Eſt hæc epiſtola tercenteſima vigeſima quarta libri primi ex editione Baluzii, *Epiſcopo Faventino* inſcripta.

VIII. Succeſſit Bernardus in cathedra Papienſi Lanfranco Epiſcopo, viro ſanctiſſimo, cujus ipſe vitam & miracula diligenter perſcripſit, quæ edita habemus a ſociis Bollandianis ad diem XXIII. Junii. Obiit an. MCCXIII., cum annos quinque, & menſes aliquot Eccleſiam Papienſem gubernaſſet. (b) Ipſe quoque ſanctitate morum inſignis fuiſſe dicitur; & Beati titulo a ſcriptoribus Papienſibus donatur. Sed nullum religioſi cultus eidem delati veſtigium reperiri, teſtantur Bollandiani ſocii. (c) Quod etiam tradunt, Bernardum S. Lanfranci diſci-

(a) *Cod. Vatic. 2692.*
(b) *Vid. Ughell. in Ep. Papien.*, & *Bolland. ad diem XXIII. Jun. in comment. præv. ad vitam S. Lanfranci §. V.*
(c) *Bolland. ibid.*

discipulum fuisse, parum credibile videtur; neque enim id commemorare omisisset Bernardus ipse, cum de vita & gestis S. Lanfranci scriberet.

IX. Præter Jurisprudentiam, in qua excelluit, Poesim quoque coluisse dicitur Bernardus Papiensis. (a) Id si conjiciunt ex versiculis ad calcem Summæ Decretalium appositis, insulsum sane Poetam fuisse efficient. Sed majori cum laude versatus est Bernardus in studio sacrarum literarum, ut ceteri fere nobilissimi sacrorum canonum professores, qui iis temporibus floruerunt, cum nondum Jus Canonicum a Theologia, & sacris literis omnino dissociatum fuerat. Est inter codices Bibliothecæ Regiæ Taurinensis liber membranaceus, sæculo XIII. scriptus, quo continetur *Bernardi episcopi Papiensis commentarius in Ecclesiasticum*, cujus tale est initium: *Incipit expositio super Jesum filium Sirac a Bernardo episcopo Papiensi. Post pomorum veterum & novorum esum in expositione Canticorum, me quasi ociosum iterum sponsa vocant, sapientiæ thesaurum a longe ostendit*. (b) Hinc apparet, etiam Canticorum librum ab eo expositum fuisse: sed ignota sunt ejus commentaria in eum libtum; ut hactenus latuetunt hæc commentaria in Ecclesiasticum.

BERNARDI PAPIENSIS SCRIPTA.

QUæ fuerint Bernardi scripta, satis jam ostendimus, nempe, I. *Collectio Decretalium & legum Ecclesiasticarum*, opus haud immodicæ quidem molis, sed maximi laboris, & exquisitissimi judicii; in quo primnm leges Ecclesiasticæ ad morem legum civilium in ordinem redactæ sunt, & in certos titulos digestæ. II. *Glossæ in easdem Decretales*. III. *Summa earumdem Decretalium*. IV. *Commentaria in Ecclesiasticum*. V. *Commentaria in Canticum Canticorum*.

XV.

MELENDUS.

DAMASUS BOHEMUS. BERTRANDUS. ALBERTUS NOVARIENSIS.

FLoruit primum inter Decretorum interpretes Melendus, & glossas fctipsit in Decretorum librum, quas vidit, & expilavit Huguccio Pisanus in celebri sua Decretorum Summa, &, qui Huguccionis vestigia pressit, Joannes Teutonicus; qui non pauca ex Melendo intulit in Glossam Decretorum, qua utimur. Ex his autem Melendi glossis aliquas ejus peculiares opiniones intelligimus, non omnibns facile probandas. Nam in c. *Secundum*. *Di*. *XIX*. negare videtur, vera Sacramenta esse apud hæreticos. Item in c. *Engeltrudam*. *III*. *q*. *IV*. negat, semel excommunicatum posse iterum excommunicari. Rursus in c. *Virginibus*. *XXVII*. *q*. *I*. nefarium congressum habentem cum virgine Deo sacra unum tantum peccatum admittere sustinet, licet diversa nomina sortiatur. (c) Sed cum ejus ætate novum Juris Canonici corpus, auctore Bernardo Papiensi, prodierit, prima nimirum Decretalium compilatio, de qua supra dictum est, ad quam interpretandam certatim doctores nostri convolarunt, qui antea in uno Gratiano quiescebant; ad eam quoque se contulit Melendus, & glossas in

Qq eam

(a) *Quadrio Storia e ragione d' ogni Poes. To. II. pag. 99.*

(b) *Est Cod. LXXIII. d. V. 17. Ex Catal. Bibl. Reg. Taurin. pag. 23.*

(c) *In aliqua Gratiani editione hæc opinio tribuitur Martino:* Martinus dicit quod unum solum, (*peccatum admittit*) licet sortiatur diversa nomina. *Glo. in c. Virginibus. XXVII. q. I. Sed omnino legendum est* Melendus; *nullum enim habemus Decretorum glossatorem Martinum nomine: & ita habent exemplaria manu exarata, quæ vidit etiam Diplovataccius; nam is indicans Melendi glossas, in* Glossa *communi insertas, hanc ipsam memorat in c. Virginibus. XXVII. q. I. Diplovat. in Melendo.*

eam dedit, (a) ex quibus aliqua decerpsit Bernardus Parmensis in apparatu glossarum, quem scripsit in Decretales communes. (b) Nullæ tamen ejus glossæ reperiuntur in alias collectiones Decretalium, quæ post primam illam, a Bernardo Papiensi editam, prodierunt. Eum laudant antiqui omnes Juris Canonici interpretes, Huguccio, (c) Joannes Teutonicus, (d) Guilielmus Durantis: (e) nec prætereundum est quod de Melendo narrat Guido Baysius Archidiaconus Bononiensis in c. *displicet. XXIII. q. IV.* Ait enim, Melendum producto eo canone causam obtinuisse contra scholarem suum, qui cum eum Bononiæ ad prandium invitasset, nec ad eum deducendum quemquam hora opportuna misisset, ad scholarem non venit. (f) Credibile est, jocosam hinc natam esse disceptationem. Sed tamen levissimis etiam de causis graves interdum querimoniæ existunt. Eum omnino ignoravit Pancirolus. At Diplovataccius optime notum habuit ex Glossa Decretorum, & antiquis canonum interpretibus. (g) Erravit tamen, cum floruisse ait temporibus Bulgari, & Martini. Floruit enim multo serius, ut manifestum est ex iis, quæ de Bulgari, & Martini ætate suo loco diximus.

II. Docuit Melendus Bononiæ usque ad initium sæculi XIII. An. MCCIV. cum aliquot aliis doctoribus, & scholaribus Academiæ nostræ conspiratione facta Vicetiam concessit; ubi magno ausu, sed parum felici successu novæ scholæ institutæ sunt, seu nova Universitas, quæ nostram æmularetur. Ante illud tempus non semel acciderat, ut doctor aliquis, sive ob privatas offensiones, sive ob spem majoris emolumenti, alio se ad docendum contulisset; ut Rogerius, Placentinus, Pillius, aliique fortasse fecerant. Sed nondum auditum erat, ut, doctorum, & scholarium coitione facta, de transferendo, ut ajebant, Studio cogitaretur. Id primo tentatum est anno, quem dixi, MCCIV., crediderim ob aliquas turbas in Academia nostra excitatas: ac simile exemplum scholasticarum conspirationum non multo post vidit Academia nostra, anno scilicet MCCXV., cum doctores, & scholares multi Arretium, & anno MCCXXII. cum Patavium migrarunt. (h) Sed hujus defectionis, quæ anno MCCIV. accidit, princeps, ut arbitror, fuit Cacciavillanus, is, qui anno MCIC. ex consueta formula scholis nostris jurejurando se addixerat. (i) Is igitur an. MCCIV., spreta religione sacramenti, Vicetiam cum Melendo, aliisque doctoribus haud magni nominis, profectus est, ubi nova Academia fundata est, in qua & rectores creati, & alia rite constituta. Sed ea statim orta consenuit; & vix quinquennio ab ejus fundatione elapso extincta est. Habemus multa fluxæ hujus Academiæ monumenta in Annalibus Camaldulensibus ab anno MCCIV., quo ortum habuit, ad MCCIX., quo extincta est. Eo anno doctores, & scholares Vicetini suam S. Viti Ecclesiam nostris Camaldulensibus tradiderunt, qua amplius non egebant, cum, soluta jam societate. ex ea civitate discessuri essent. Nominatur autem omnium princeps in tabulis ea de re confectis *Dominus Cazzavillanus legum doctor*, & inter alios magistros, & scholares *Mag. Menendus*, quem pro certo habeo esse Melendum nostrum. (k)

III. Fuit eadem ætate Damasus Bohemus clarus canonum professor. Alii Damasium appellant. Hic primam Decretalium compilationem suis commentariis illustravit, & librum quæstionum edidit in multas Decretales; (l) quenum

(a) *Jo. Andr. in proœm. Spec.*

(b) *Melendi est glossa in c.* nullus. de ser. non ordinan. *Lib. I. Decretal.*, *& glos. in c.* veniens. de accusat. *Lib. V.*

(c) *Hugue. in Summa Decretor.*

(d) *Jo. Teut. in glos. Decretor. loc. cit.*, *& alibi.*

(e) *Guil. Dur. in proœm. Spec.*

(f) Per hanc literam (*scilicet*, Misit ad invitatos, *Matth.* 22.) obtinuit Melendus contra scholarem suum, qui eum invitaverat Bononiæ ad prandium, & hora prandii scholaris non misit pro Melendo, nec ipse venit. Pro scholari allegatur, quod tempus & hora pro domino interpellant. *Archid. in c.* displicet di. *XXIII. q. IV.*

(g) *Diplovat. in Melendo.*

(h) *Vide quæ diximus in Roffredo Beneventano, & quæ infra dicentur in Guilielmo Guasco.*

(i) *Vide supra in Cacciavillano.*

(k) *Annal. Camald. To. IV. pag.* 213.

(l) Damasus fecit Summam super primam compilationem, & librum quæstionum super multis Decretalibus. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. Jur. in proœm. ad v.* Damasus boemus.

num fuerint in prima compilatione Bernardi Papiensis, an postea editæ, non liquet. Perutilia quoque Brocarda, hoc est, generales regulas, & quasi locos communes in Jure Canonico composuit, (a) quæ postmodum recensuit, & auxit Bartholomæus Brixiensis. (b) Ita in Jure Civili Otto Papiensis Brochatda collegerat, quæ recensuit, & supplevit Azo, ut suo loco diximus. Addit Diplovataccius, scriptas a Damaso historias Decretorum. (c) Ego in multis codicibus manu exaratis historias, quæ in libro Decretorum memorantur, a Bartholomæo Brixiensi expositas reperi, a Damaso non reperi. Sed quoniam ex earum prooemio constat, Bartholomæum Brixiensem suam operam collocasse non tam in historiis Decretorum primo exponendis, quam aliorum expositionibus corrigendis, iisque ad sua quæque loca aptandis, & collocandis, ut in scholis legi consueverant; (d) propterea conjici potest, has ipsas Damasi expositiones præ manibus habuisse, licet Damasum ipsum ne nominatum quidem voluerit. Addit Diplovataccius, editas a Damaso quæstiones numero CCLXXVIII. *in qualibet materia juris, quas* posuisse dicit *super omnibus titulis & libris Decretalium utriusque compilationis*. (e) Quænam sit utraque hæc Decretalium compilatio, fateor me non intelligere. Joannes Andreæ, qui diligenter, ac scrupulose admodum recensuit antiquarum compilationum, ut ipse appellat, notatores, *Summam* a Damaso scriptam dicit in *primam compilationem* Bernardi Papiensis, & *librum quæstionum super multis Decretalibus*, (f) eumque præponit Alano, Laurentio, Vincentio, Joanni Teutonico. Quare verisimile non est, visam ab eo compilationem Gregorianam, imo ne Honorianam quidem, nec fortasse ullam insuper ex iis, quæ post primam Bernardi Papiensis prodierunt. Sed secundam tamen compilationem vidisse arbitror. Habemus enim ejus glossam in *c. Ad hæc fumus. de rescript.*, quæ est Lucii III., & edita fuerat in secunda antiquarum Decretalium compilatione, ubi illam videre & exponere potuit Damasus.

IV. Est etiam inter antiquarum Decretalium interpretes Bertrandus, a Joanne Andreæ (g) laudatus. Sed quænam fuerit ab eo antiquarum Decretalium compilatio glossis instructa, neque ipse dicit, neque aliunde conjicere possumus, ut aliquid de tempore, quo vixit, statuamus. Crediderim tamen, circa initium sæculi XIII., aut paulo ante, floruisse. Indicat Joannes Andreæ aliquot ejus glossas Decretalium, quas in libris editis reperire non licuit; nec semper consulere licet antiquos codices in sacris bibliothecarum adytis latentes.

V. Per idem tempus, initio scilicet XIII. sæculi, vixit Bononiæ *Mag. Albertus Novariensis Decretista*, cujus nomen servavit nobis vetus charta anno MCC. scripta, quam edidit Cl. Trombellius in Historia Sanctæ Mariæ ad Rhenum. (h)

(a) *Jo. Andr. loc. cit.*

(b) Adde, quod ipsius Brocharda recollegit Bart. Brixiensis. *Diplovat. in Damaso*.

(c) Scripsit etiam Historias super libro Decretorum. Incipiunt: Historiæ secundum Damasum. Et ponit Historias totius Decreti usque ad finem. *Diplovat. ibid.*

(d) Idcirco Historias Decretorum frequentes & usitatas duxi pro meis viribus ... corrigendas, eas suis locis in Causis, & Distinctionibus assignando. *Barth. Brix. in procem. Histor. Decretor. in cod. Vatic., & aliis.*

(e) *Diplovat. loc. cit.*

(f) *Jo. Andr. loc. cit.*

(g) *Idem in procem. Novel., & in addit. ad Spec. Juris in procem.*

(h) *An.* MCC. Mag. Albertus Decretista Novariensis *præsens adfuit, cum Dominicus quidam se, suaque obtulit Deo, & Canonicis S. M. ad Rhenum. Trombel. Storia di S. Maria &c. pag. 418.*

XVI.

GILBERTUS.

ALANUS. JOANNES WALLENSIS. PAULUS HUNGARUS. CLARUS SEXTIUS.

Bernardum Papienſem imitatus eſt Gilbertus, ut alibi diximus, in colligendis Pontificum Decretalibus, aliiſque ſanctionibus Eccleſiaſticis in ordinem redigendis, quæ vel edita fuerant poſt evulgatam Bernardi collectionem, vel eius diligentiam fugiſſe credebantur. Cepit idem conſilium Alanus, & novam Decretalium compilationem edidit. Sed neutram probaverunt doctores noſtri; & utramque a ſcholis abeſſe voluerunt. Atque hæc cauſa fuit Joanni Wallenſi, ut opus, a Gilberto, & Alano infelici ſucceſſu tentatum, in ſe ſuſceperit; & ex ruinis utriuſque collectionis, (a) quaſi vacuam poſſeſſionem nactus, novam ipſe collectionem compegerit, quæ communi ſcholarum ſuffragio eſt recepta, & tamdiu viguit, quoad in Gregoriana collectione abſorpta eſt.

II. Gilbertus qua ex gente fuerit, quave in Academia eruditus, non liquet; nec eum audeo profeſſoribus noſtris adjungere. Sed dubitabit forte aliquis, num hic ſit Gilbertus ille, qui cum in ſcholis noſtris Juriſprudentiam doceret, ad naſcentem tunc Prædicatorum Ordinem ſe tranſtulit, ſecumque adduxit duodecim Anglos auditores ſuos, qui poſtea in Angliam profecti, Ordinem illum magno Religionis Chriſtianæ emolumento propagarunt. (b) Fuit igitur paulo poſt initium XIII. ſæculi Gilbertus aliquis ſcholarum noſtrarum profeſſor, ſive idem fuerit, ac ille collector Decretalium, ſive alter ab illo. Alanum quoque ex eo numero fuiſſe cenſeo, natione item Anglum, ut a Speculatore dicitur, & nomen ipſum indicat. (c) Hic gloſſas ſcripſit in primam collectionem Decretalium a Bernardo editam; in ſecundam, quam ſupra diximus, a Joanne Wallenſi ex Gilberti, & Alani ipſius ſpoliis conſarcinatam; in tertiam denique, quam poſtea concinnavit Petrus Beneventanus ex Decretalibus Innocentii, ab initio Pontificatus ad annum XII. (d) Itaque non dubito illum recenſere inter antiquos illos Decretalium gloſſatores, quos Tancredus doctores Bononienſes appellat, (e) quorum laboribus plurimum adjutus eſt Bernardus Parmenſis in Decretalibus Gregorianis interpretandis. (f) Anno MCCXXXIII Alanus adhuc vivebat, ſi ille quidem eſt *Mag. Alanus Anglicus*, quem eo anno Bononiæ præſentem habemus cuidam contractui, de quo in tabulis archivi Fratrum Prædicatorum. (g) Celebratur inter eius diſcipulos Guilielmus Naſo, illuſtris canonum interpres, de quo poſtea dicemus. Ceterum de Alano, ac ceteris canonum profeſſoribus, qui iis temporibus Bononiæ floruerunt, cum plerumque exteri eſſent, & in ſuis ſcholis abditi nullam reipublicæ partem attingerent, & raro etiam privatorum civium negotiis miſcerentur, vix quidquam reperire licet in noſtris monumentis Bononienſibus. Ac niſi ſuorum nominum perennitati proſpexiſſent, iis appictis ad gloſſas, quas inter docendum ſcribebant in Decretorum, ac Decretalium libris, ne eorum quidem nomina ad ætatem noſtram perveniſſent.

III.

(a) *Vide quæ dicta ſunt in præfat. ad Juris Canonici profeſſores n. XIV.*

(b) *Vid. Echard Scriptor. Ord. Prædicat. To. I. pag.* 24., *& Bened. XIV. de Feſtis SS. Bonon. in S. Dominico* §. 4. *Vide etiam Annal. Ord. Præd. ad annum* 1221., *ubi* Gilibertus de Fraxineto *appellatur.*

(c) *Guil. Durant. in proœm. Spec.*

(d) *Vid. Ant. Auguſtin. in præfat. ad Decretales antiquas.*

(e) *Tancred. in præfat. ad tertiam compilat. Decretal. apud Boſquet. in adnotat ad epiſtolas Innoc. III. Lib. I. ep. 71. Vide ſupra in præfat. ad Juris Canon. profeſſores.*

(f) *Innumeræ ſunt Alani gloſſæ in Apparatu Decretalium Bernardi Parmenſis. Vid. Gloſ. in c.* Accepiſti. de frigid. & male. *in c.* Pervenit. qui fil. ſint legiti. *in c.* De hoc. de ſimonia. *&c. &c.*

(g) *Pertinent ad diem X. Octob. Indicavit Cl. Montius.*

III. Alanum hunc nostrum, antiquum Decretalium interpretem, Pancirolus existimat *doctorem universalem* appellatum; quod verum non est. Is enim, quem *doctorem universalem* appellarunt, est Alanus de Insulis, non Anglus, sed Belga, Theologus Parisinus, ejusque Academiæ moderator, qui rerum humanarum pertæsus ad Cisterciensem Ordinem convolavit. (a) Hunc autem Juris Pontificii scientia clarum fuisse, nemo unquam dixit, nec unquam colligendis Pontificum Decretalibus insudasse. Suspicatur etiam Pancirolus, Alanum hunc canonum collectorem, & interpretem, nepotem fuisse S. Yvonis Trecorensis presbyteri; quod etiam a vero alienissimum est. Floruit enim Alanus ante natum Yvonem, ut indubiis Historiarum monumentis manifestum est. (b) Neque felicius de Alano aliquid expiscari apud Fabricium, in Bibliotheca mediæ, & infimæ Latinitatis, alii tentarunt. Nam duo Alani Angli, quos circa initium sæculi XIII. recenset Fabricius, a nostro diversi omnino sunt, Alanus nimirum Albretus, qui decessit anno MCCI., & Alanus Belloclinus, qui aliquanto serius inter professores Parisinos celebratus est, & magnis laudibus a Matthæo Westmonasteriensi elatus. (c) Melius aliquid de Alano vidit Diplovataccius, qui floruisse dicit anno MCCXXXVIII., & praeceptorem fuisse Guilielmi Nasonis. (d) Quamquam certum est, longe ante annum MCCXXXVIII. floruisse; nam scripsit in primas Decretalium collectiones, quæ in usu erant ante Gregorianas Decretales. Et quoniam ejus glossas in quartam, & quintam collectionem non habemus, conjici potest, non multo post editam collectionem tertiam a docendo cessasse. Video autem, Alanum semper, tum a Bernardo Parmensi in Apparatu Decretalium, tum a Guilielmo Durantis in Speculo, tum a Joanne Andreæ in additionibus ad Speculum, præmitti Laurentio, & Tancredo; ex quo etiam ejus ætas intelligitur, nec dubitari potest, quin finem sæculi XII., & initium XIII. attigerit.

IV. Joanni Wallensi eadem patria fuisse videtur, ac Alano. Hunc multi Italum fuisse putant, ex Volaterrana civitate. Id porro habuerunt ex Joanne Andreæ, qui ita scribit in prooemio Novellæ. Et ita quidem esse potest in libris editis, quorum consensum ut investigarem operæ pretium non duxi, nec mihi tam otioso esse licuit. In quatuor codicibus Vaticanis manu exaratis, & optimæ notæ, Joannem Gallensem, sive Wallensem a Joanne Andreæ *Ultramontanum* dictum reperio. In uno tantum codice minus antiquo est vox compendio scripta ad Joannis patriam indicandam, quæ *Vulterranus* legi posset, nisi ob consensum aliorum codicum, quem dixi, appareret, legendum esse *Ultramontanus*. Ex hac autem ambigua scribendi ratione, in aliquo antiquo exemplari observata, factum arbitror, ut Joannes Wallensis reputatus sit Volaterranus, qui Ultramontanus dicendus fuerat. Sed hæc ipsa Wallensis, sive Gallensis appellatio exoticum quiddam, & minime Italicum sonat. Ego Anglum fuisse arbitror, ex Wallia provincia, quæ Guallia etiam appellatur; unde Guallensis etiam, & Gallensis, æque ac Wallensis hic noster canonum professor dici potuit. Atque id tandem placuit Antonio Augustino, (e) qui prius Joannis Andreæ testimonio deceptus Volaterranum dixerat. (f)

V. Fuit ex eadem provincia Joannes Guallensis Anglus Ordinis Minorum, qui Parisiis Philosophiam, & Theologiam docuit, ob omnigenam doctrinæ & eruditionis copiam, *arbor vitæ* appellatus. Atque hunc ipsum auctorem fuisse antiquæ Decretalium collectionis, quam cum aliis tribus vulgavit Antonius Augustinus, crasso nimium errore tradidit Guilielmus Cave, (g) qui omnem temporum rationem pervertit. (h)

VI.

(a) *De Alano vide Dissertat. Casimiri Oudin de Script. Eccles. To. II.*

(b) *Vide Acta SS. Bolland. ad diem XIX. Maji. Tom. IV. Maji pag.* 541.

(c) *Vide præfat. ad Summam S. Raymundi edit. Veronæ* §. XXI.

(d) Alanus floruit anno MCCXXXVIII. Ejus glossas habemus abundanter ex Jo. Andreæ in prooem. Spec. Iste fuit præceptor Guil. Nas. secundum Speculat. *Diplovatac. in Alano.*

(e) *Anton. Augustin. in præfat. ad Decretal. antiqu.*

(f) *Idem in adnotat. ad c. 2. tit. 6. lib. I. collectionis primæ antiqu. Decretal.*

(g) *Guil. Cave de scriptor. Eccles. sæc. XIII. in Jo. Gual.*

(h) *Floruit Joan. Guallensis O. M. ad an. MCCLXX. Wading. Annal. Minor.*

VI. Habemus Joannis Wallensis glossas in secundam collectionem antiquarum Decretalium, quam ab ipso concinnatam diximus. (a) Iis usus est Bernardus Parmensis in adornando Decretalium communium apparatu. (b) Quare hunc non veremur nostris professoribus adjungere. Quoniam autem nullæ eius glossæ memorantur in posteriores collectiones Decretalium, paulo post initium sæculi XIII. vel obiisse, vel scholas deseruisse existimo.

VII. Est suus hic locus Paulo Hungaro tribuendus, qui selectas aliquot adnotationes reliquit in primam, & secundam Decretalium compilationem, ut tradit Joannes Andreæ, (c) & tertiam quoque compilationem interpretatus est. (d) Ex ejus autem scriptis aliqua more suo delibavit Bernardus Parmensis, & in Glossam Decretalium invexit. (e) In multis scholarum nostrarum professoribus, & alumnis, qui ad Ordinem Prædicatorum nuper institutum, & Bononiæ in ipso sui exordio maxime florentem convolarunt, Paulum Hungarum Jurisprudentiæ professorem fuisse constat. (f) Sit ne hic idem Decretalium interpres, non temere dixerim. Ætas tamen, & nomen, & patria mire congruunt. Hic anno MCCXXI. in eum Ordinem receptus est a fundatore ipso S. Dominico; mox autem in Pannoniam missus est, ad novas Ordinis sui colonias constituendas.

VIII. Memoratur etiam inter primos Ordinis Prædicatorum ex Academia nostra eductos Fr. Clarus Sextius, vel de Sexio, morum sanctitate non minus, quam doctrina illustris. Hic dicitur in Jure Civili peritus fuisse, in artibus etiam, & in Canonico rexisse, hoc est, docendi munere in scholis nostris perfunctus. Post autem, ubi in Ordinem Prædicatorum receptus est an. MCCXIX., & dignitates præcipuas in eo Ordine obtinuit, & ab Honorio III., & Gregorio IX. magno in honore habitus, utriusque Pœnitentiarius, & Capellanus fuit. Plura de illo apud Echardum inter scriptores Ordinis Prædicatorum. (g)

XVII.

RICHARDUS ANGLUS.

Ex isto Bononiensium Doctorum numero, qui glossas in antiquas Pontificiarum Decretalium collectiones scripserunt, Richardum Anglum fuisse pro certo habeo, ex cujus glossis aliquid manavit in vulgata Decretalium commentaria a Bernardo Parmensi concinnata. (h) Eum certe Joannes Andreæ, (i) Joannes Nicoletus, Imola vulgo appellatus, (k) & ante illos Guilielmus Durantis in Speculo inter vetustiores Juris Pontificii interpretes recensent. (l) Tancredus autem Archidiaconus Bononiensis initio tractatus de ordine judiciorum, quem edidit paulo post initium sæculi XIII., hanc ei laudem tribuit, quod omnium primus de eodem argumento scribere aggressus sit. Ait autem, Pillium postea idem argumentum tractasse; ex quo conjecturam facere licet de Richardi ætate. Cum enim Pillius exeunte sæculo XII. floreret, atque ad an-

num

(a) *Vid. Anton. Augustin. in præfat. cit.*

(b) *Jo. Wallensis, sive Gallensis est pars primæ glossæ Decretalis* super hoc. de renunc., *quæ est Clementis III., & erat in secunda collectione. Nunc est inter Gregorianas lib. I. tit. 9. c. 5.*

(c) Paulum Hungarum, qui notabilia primæ & secundæ compilationis ordinate collegerat, non expressi. *Jo. Andr. in addit. ad proœm. Spec.*

(d) *Vid. Anton. Augustin. in præfat. ad antiqu. Decretal.*

(e) Idem dicit Pau. *Gla. in c. super quæstionem. de offi. jud. deleg. &c. &c.*

(f) *Vid. Echard., & Bened. XIV. loc. cit., & pag. 20.*

(g) *Echard. loc. cit. Vide & in Vit. PP. Ord. Prædic. Parte I. c. 4. §. 4., & c. 5. §. 2.*

(h) *Eius esse videtur glos. ult. in c. ex literis. de sponsal., ut animadvertit Jo. Andreæ in addit. ad Specul. in proœm. At in editis Decretalium glossis nullam Richardi mentionem reperio in cit. c. ex literis. Quare mendosus videtur Jo. Andreæ locus. Sunt autem aliæ glossæ in Apparatu Decretalium litera R. notatæ, quæ ad Richardum pertinere possunt.*

(i) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. Jur. in proœm., & in proœm. Novellæ.*

(k) *Imola in proœm. Decretal.*

(l) *Guil. Dur. in proœm. Spec.*

num MCCVII. adhuc esset in vivis (a), verisimile est, Richardum, qui ante Pillium scripsit, sub finem ejusdem sæculi XII. in scholis nostris floruisse.

II. Non facile existimari potest, fuerit ne idem Richardus, quem ad scholas nostras venisse ajunt admodum pauperem, ac propter eam causam Pauperis nomen ei perpetuo hæsisse. Erant cum Richardo duo præterea scholares Angli æque pauperes in eodem contubernio, qui Jurisprudentiæ operam dabant. Sed cum unum tantummodo tribus esset capitium, sine quo solemni habitu scholaribus in publicum prodire nefas erat, duobus domi se continentibus, tertius per vices ad lectiones professorum audiendas accedebat. Hæc de Richardo narrat Pancirolus, nulla tamen veterum monumentorum fide subnixus. Eumdem tradit, cum in Angliam reversus esset, creatum postea Episcopum Cicestrensem fuisse. (b)

III. Ac revera ad Cicestrensem sedem evectus est anno MCCXIV. Richardus Poore, idest, Pauper cognomine appellatus, cum esset antea Decanus Sarisberiensis, vir morum probitate, ac doctrina præstans; idemque triennio post ad Ecclesiam ipsam Sarisberiensem regendam translatus. Dein a Monachis Dunelmensibus, quorum jus erat Episcopum Dunelmensem eligere, ad eam Ecclesiam vocatus est; sed Romanus Pontifex Monachorum postulationem primo rejecit. Post autem eorum precibus, & constantia victus, ea enim de re Romam frequentes venerant, Dunelmensem Episcopatum eidem attribuit. Hæc anno MCCXXVIII. gesta sunt: (c) Richardus autem vitam produxit ad annum usque MCCXXXVII. (d).

RICHARDI SCRIPTA.

Scripsit Richardus glossas in Decretales epistolas Romanorum Pontificum, ut fere solebant, qui eas publice cum auditorum plausu interpretabantur. Nec dubito, quin unus ex eorum numero fuerit, quos Tancredus Bononienses doctores vocat antiquarum Decretalium interpretes. Sed quoniam antiqui doctores una tantum litera suum nomen scribere solebant, propterea difficile est distinguere in antiquis libris Rufini, Rodoici, & Richardi glossas eadem litera R. inscriptas, ut observavit Joannes Andreæ in additionibus ad Speculum Juris. (e)

Præterea distinctiones edidit in Gratiani Decretum, ad modum Summæ, ut ajunt, scriptas, quibus magnopere usus est Joannes Andreæ, Juris Pontificii interpretum ætatis suæ longe celeberrimus, cum in aliis libris, tum vero maxime in additionibus ad Speculum Guilielmi Durantis, in quibus Richardi distinctiones passim laudat. Ita porro distinctiones Richardi incipiebant: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt*. (f) Eas ego frustra quæsivi non solum in ditioribus bibliothecis, quas adire licuit; sed etiam in catalogis mss. codicum, quos ætate nostra copiosissimos habemus. Miror autem, in instructissimis Angliæ bibliothecis nullum auctoris hujus manu exaratum librum esse repertum: atque hinc etiam conjecturam utcumque capere licet, illum in Italia, & procul ab Angliæ oris floruisse.

Denique, quod primo loco connumerandum fortasse fuerat, de ordine judiciorum ex Jure Civili, & Canonico ante omnes scribere aggressus est, ut supra indicavimus. Et quoniam ejus libri nullum, quod sciam, vestigium super-

(a) *Vide in Pillio.*

(b) *Pancirol. lib. III. c. IV.*

(c) Monachi igitur tractatu habito prius supplicarunt Ricardum pauperem Sarisberiensem episcopum sibi præfici in pastorem, quem alias, ut est prius habitum, in suum episcopum postularunt: sed postulationem papa cassavit. Tandem victus constantia monachorum Dunelmensium in curia existentium, scripsit Ricardo dicto Pauperi episcopo Sarum præcipiens, ut curam episcopatus Dunelmensis reciperet..... Obiit 1237. *Ex Histor. Dunelm. Roberti de Graystanes apud Waribon To. I. Angl. Sac. p. 735. V. et. Godwin. de Præsul. Angl. p. 739.*

(d) Circa idem quoque tempus, sc. XVII. Maji, obiit piæ memoriæ Richardus II. Episcopus Dunelmensis, vir eximiæ sanctitatis, & profundæ scientiæ, cum tres Ecclesias strenue rexisset, scilicet Cicestrensem, Sarisburiensem, & Dunelmensem &c. *Matth. Par. ad annum MCCXXXVII.*

(e) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. Jur. in proœm.*

(f) *Diplovat. in Richardo.*

supereſt, quod fortaſſe ne antiquiores illi quidem juris profeſſores admodum curarunt, ubi in publicum prodiere & Tancredi Archidiaconi, & Guilielmi Durantis, Speculatoris vulgo appellati, aliorumque doctorum ſcripta de ordine judiciario abſolutiſſima, & copioſiſſima; juvat ex Tancredo ipſo hujus Richardiani operis qualemcumque notitiam mutuari. Itaque Tancredus in hunc modum initio tractatus ſui de ordine judiciario ſcribit: *Deſideriis veſtris ſatisfacere cupiens, rem mihi arduam, vobis, & ceteris fructuoſam aggredior, quod primo Richardus Anglicus, ad inſtar cujuſdam compilationis leges & canones ſub certis paragraphis inducenda, & pro utraque parte in ſingulis articulis alleganda tentavit*. (a) Hæc Tancredus: ex quo intelligimus, & quam ſcribendi rationem ſecutus ſit in eo libro Richardus, & cum in Jure Pontificio excelleret, in Civili quoque diligenter verſatum fuiſſe; id quod ætate illa rariuſculum erat.

XVIII.

INNOCENTIUS III. P. M.

Quantum humano, & divino in Jure valuerit Innocentius III., eximia ejus Reſponſa, & Decretales epiſtolæ, quibus non minima pars Juris Canonici continetur, ſatis demonſtrant: nec deſunt alia ejus ingenii monumenta, ex quibus apparet, quantum in ſacris diſciplinis eſſet exercitatus. Mag. Lotharius ante Pontificatum dicebatur; ex quo vix dubitari poteſt, quin aliquando docendi munere functus ſit, quamvis non admodum diu in ſcholis verſari potuerit, Cardinalis creatus nondum annos natus triginta. Pariſiis Philoſophiæ, & Theologiæ vacavit. Medicinæ quoque peritus vel fuit, vel creditus eſt: ſiquidem ejus nomine olim circumferebatur remedium quoddam ad oculorum viſum reparandum, & conſervandum. (b) Ex ſcholis Pariſinis ad noſtras venit, (c) ut in iis ſtudiorum ſuorum curriculum abſolveret, & Juris utriuſque ſcientiæ operam daret, Huguccionis Piſani diſciplina in primis eruditus. (d)

II. Fuit hic Pontifex vere maximus, cum ſapientiſſimis quibuſque, qui unquam Petri cathedram tenuerint, comparandus: ac neſcio, an ſuperiorem habuerit ullum in Civilium, & Eccleſiaſticarum legum ſcientia & cognitione; ut natus ipſe condendis legibus ad Chriſtianæ reipublicæ utilitatem videatur. Hoc igitur debet Romana Eccleſia ſcholis noſtris, quod in hoc viro non tam inſignem juris legumque peritum, quam legiſlatorem eximium ab illis acceperit. Sed non minus debent ſcholæ noſtræ huic Pontifici, cujus plura extant amiciſſimi animi monumenta erga ipſas, earumque profeſſores. Mitto enim pluribus ſcho-

larum

(a) *Tancred. de ord. judiciar. in proœm.*

(b) *Ad calcem Phyſicæ Magiſtri Aldobrandini in veteri codice membranaceo manu exarato, quem communicavit mihi Simonettus Comes Faneaps, humaniſſimus juvenis, & optimarum artium ſtudiis apprime deditus, inter alias diverſorum Medicorum praſcriptiones hæc legitur:* Confectione cioè lactuario al viſo. Papa Innocentio al' abate di S. Pavolo di Piſa. Papa Innocentio terzo compoſe queſto lactuario, e mandolo a l' abate di S. Pavolo di Piſa, il quale era di C. anni, overo in quello contorno. E aveva perduto quaſi tucto il vedere, e poi per queſta confectione guario. Prendete ſeme di fenocchio lib. II. Lormentano lib. I. Eufragia lib. I. Camedreos lib. I. e mezza. Radice di Celidonia lib. I. e mezza. Seme d'Apio, Anici, Petroſelino di catuno onc. III. Polegio, Iſopo, fiori di Borana, granella di Ginepro, Saſſifraga di catuno onc. III. le quali coſe ſopradette polverizate inſieme conſiale con mele cocto e ſchiumato, e poi n'uſi la ſera e la matina.

(c) Hic primum in urbe Pariſius, tandem Bononiæ ſcholaſticis ſtudiis inſudavit, & ſuper coætaneos ſuos tam in Philoſophica, quam in Theologica diſciplina profecit, ſicut ejus opuſcula manifeſtant, quæ diverſis temporibus edidit, & dictavit. Fecit enim ante Pontificatum libros de miſeria conditionis humanæ, & de Miſſarum myſteriis, & de quadripartita ſpecie nuptiarum. Poſt Pontificatum autem libros ſermonum, epiſtolarum, regeſtorum, & decretalium, quæ manifeſte declarant, quantum fuerit tam in humano, quam in divino jure peritus. *Anonym. ſcriptor Vitæ Innoc. III. edit. a Balazio To. I. epiſt. ejus Pontif.*

(d) *Vide ſupra in Huguccione.*

larum nostrarum professoribus causas Ecclesiasticas, & gravissima judicia ab Innocentio commissa, datis ad eos literis, quarum non paucas habemus in antiquis Pontificiarum epistolarum collectionibus. (a) Mitto aliquod ejus responsum in difficili consultatione datum ad doctores Decretorum Academiæ nostræ.

III. Illud autem minime prætereundum est, quod cum suarum Decretalium collectionem fieri curasset per Petrum Beneventanum notarium suum, olim in Academia nostra sacrorum canonum professorem, hanc novam Juris Pontificii partem Academiæ nostræ committendam censuit, ratus, non posse melius Decretales suas toto orbe promulgari, & in scholæ, ac fori usum, ut optabat, deduci, quam si nostris professoribus commendarentur. (b) Atque hoc Innocentii consilium postea secuti sunt alii Pontifices, quoties suas Decretales in corpus redactas emisere in publicum: quem morem promulgandi Pontificias sanctiones, etsi non probet impudentissimus ille scriptor, quisquis sit, qui sub mentito Justini Febronii nomine nuper prodivit in publicum, probarunt tamen omnes totius Orbis Christiani Academiæ, & quidquid fuit unquam hominum doctorum, & prudentum. Hæc autem de tanto Pontifice leviter indicasse sufficiat, non ad ejus gesta exponenda & illustranda, quod mei instituti non est; sed ut appareat, non temere illum inter Academiæ nostræ vel professores, vel alumnos a nobis recenseri.

XIX.

PETRUS BENEVENTANUS

S. R. E. Cardinalis.

BERNARDUS COMPOSTELLANUS ANTIQUUS.

INter Juris Ecclesiastici scriptores, qui initio sæculi XIII. floruerunt, Petrus Beneventanus clarus homo cum maxime celebratur, quem Innocentius III. Pontifex charissimum habuit, & in Cardinalium numerum adlegit. Est hic *Magister Petrus Beneventanus Notarius Pontificius*, cujus opera usum se fatetur Innocentius in edendis Decretalibus suis, quæ prodierant usque ad annum Pontificatus sui duodecimum. (c)

II. Non multo ante illud tempus coadunandis ejusdem Pontificis Decretalibus epistolis privatam operam impenderat Bernardus Compostellanus Archidiaconus, cum in Romana curia versaretur: quæ tamen collectio neque Pontificis ipsius judicio, neque communi scholarum suffragio probari potuit. (d) De superiore alia nihil dico, quam ex primis Innocentii regestis adornaverat Raynerius Diaconus, & Monachus Pomposianus, quamque ex vetusto codice in lucem edidit Stephanus Baluzius: (e) fuit enim & scholis, & foro prorsus ignota; neque illius uspiam doctores nostri, aut interpretes meminerunt.

III. Fuerit ne in scholis nostris eruditus Bernardus iste Compostellanus, quem antiquum vulgo appellant, ut ab altero distinguant, qui cum Innocentio IV. vixit, non satis liquet: ego id maxime verisimile existimaverim. Præter eam, quam diximus, Decretalium collectionem, glossas etiam scripsit in vetustiores illas a Bernardo Papiensi, & Joanne Wallensi elaboratas. (f) De electionibus denique Summam a Joanne Andreæ laudatam composuit. (g)

IV. De Petro Beneventano dubitare non licet, quin inter Academiæ nostræ professores numerari debeat. Id mihi hactenus incompertum nuper accepi

(a) *Vid. ep. CCCLXXXI. lib. I. edit. Baluz. To. I pag. 589.*

(b) *Vid. epist. præfixam Decretalibus Innoc. III. edit. Anton. Augustini.*

(c) *Vid. epist. cit. Innocentii III. ad Magistros, & Scholares Bononiæ commorantes.*

(d) *Vid. Præf. ad Jur. Can. profess., §. XIV.*

(e) *Baluz. ep. Innoc. III. To. I. pag. 543.*

(f) *Jo. Andr. in proœm. Novell., & in Addit. ad Specul. in proœm.*

(g) *Summæ appofuit hos versiculos:*

Hoc Bernardus opus fecit non absque labore,
Sed labor est facilis quando superatur amore.

Jo. Andr. in Addit. ad Spec. De electione in princ.

ex prooemio gloſſarum, quas Hiſpanus quidam, Laborans (a) appellatus, appoſuit ad collectionem Decretalium Innocentii III. a Petro Beneventano concinnatum. Ibi enim legitur, Innocentium III. Decretales epiſtolas uſque ad annum Pontificatus ſui duodecimum *per Notarium ſuum* (Petrum ſcilicet Beneventanum) *quondam Bononiæ Magiſtrum ſub certis titulis* digeſtas edidiſſe. Ac miror ſane, antiquum hunc Hiſpanum Juris Canonici profeſſorem in tenebris ad hanc diem latitaſſe: ſi quidem inter profeſſores ſit recenſendus, nec ſolum ejus induſtria in eo verſata ſit, quod aliorum gloſſas, Laurentii maxime, & Vincentii, ad Decretales iſtas accommodaverit; qua de re integrum erit judicium eorum, qui iſtiuſmodi gloſſarum ſpecimen, quod in Appendice damus, diligenter conſiderare voluerint.

V. Petrus igitur Beneventanus, antequam Eccleſiæ Romanæ ſervitio ſe addiceret, in Academia noſtra Jus Canonicum profeſſus eſt; ibique veriſimile eſt ab Innocentio III. agnitum, cum ipſe quoque in ſcholis noſtris degeret. Sed quamdiu apud nos fuerit, aut quo tempore a ſcholis noſtris diſceſſerit, incompertum eſt; nec ulla ejus mentio in noſtris monumentis Bononienſibus. Cum Decretales Innocentianas vulgavit, Notarius erat, & Subdiaconus Pontificius. (b) Poſtmodum ab Innocentio III. in collegium Cardinalium Romanæ Eccleſiæ adſcitus eſt. Nec dubito, quin ſit ille idem *Magiſter Petrus Beneventanus* Apoſtolicæ Sedis Legatus, qui an. MCCXIV. Concilium apud Montempeſſulanum celebravit, ut turbatam ab Albigenſibus & publicam tranquillitatem, & fidem Catholicam reſtitueret. (c) Hunc Legatum ſuum Innocentius III. Petrum Cardinalem Diaconum S. Mariæ in Aquiro appellat in literis ad Simonem Montisfortis Comitem datis. (d) Sed alii Petrum hunc Beneventanum, qui ex Notario & Subdiacono Pontificio Cardinalis creatus eſt, & Sedis Apoſtolicæ negotia in Gallia ſtrenue tractavit, Petrum de Morra, alii Petrum Collivaccinum probabilius appellant. In vetuſto Necrologio Beneventano Sancti Spiritus Petri Collivaccini obitus in hunc modum notatur: *Obitus Magri Petri Collivaccini epiſcopi Sabinenſis*. Hunc doctiſſimus Præſul Stephanus Borgia eumdem eſſe recte exiſtimat cum Petro Beneventano canonum profeſſore, qui ex Diacono S. Mariæ in Aquiro Epiſcopus Sabinenſis creatus ſit. (e)

VI. Inter codices mſſ. Regiæ bibliothecæ Taurinenſis prolixum opus habetur *Petri de Moro Cardinalis*. (f) Idem opus viderat Oudinus in aliis codicibus cum hoc titulo: *Dictionarium*, ſive *Alphabetum artis prædicandi*, ſive *Alphabetum artis ſermocinandi*. (g) Sed in codice Taurinenſi *Roſo* inſcribitur. Sic enim initio voluminis ſcriptum eſt: *Incipit liber qui vocatur Roſo*. Præmittitur Petri epiſtola ad Clerum Romanum, & viros ſcholaſticos, in qua cogitaſſe ſe dicit dies antiquos, & annos ſcholaſticos in mente habuiſſe, quibus ab aliis curis & occupationibus liber totus erat in meditanda lege Domini. (h) Sequitur ejuſdem epiſtola, qua reſpondet ſcholaribus, a quibus ad opus iſtud inchoandum excitatus fuerat. (i) Dein ſequitur liber, qui incipit a voce *Alpha*, & definit litera *S. Squomme piſcium*. Ex his manifeſtum eſt, Petrum Cardinalem hujus operis auctorem diu in ſcholis verſatum eſſe, ac ſacras diſciplinas docuiſ-

(a) Super quarum (Decretalium) compilatione ego Laborans Bi (*fortaſſe*, *Bernardi*) Hiſpanus in appoſitione gloſſularum veniam poſtulo &c. *Ext. in Codice Vatic.* 2378., *de quo vide Append. n. IV.*

(b) *Ex epiſt. cit. Innoc. III.*

(c) Anno ab Incarnat. Domini MCCXIV. .... convenerunt apud Montempeſſulanum archiepiſcopi & epiſcopi vocati a Magiſtro Petro Beneventano Apoſtolicæ Sedis legato ad concilium, ut de his, quæ pacis erant & fidei idem legatus ſecundum Prælatorum conſilium ordinaret. *Petrus Valliſſarnen. monachus in Hiſtor. Albigen. apud Labbe Concil. To. XI. P. I. pag.* 103. (d) *Ibid. pag.* 105.

(e) *Borgia Memor. Iſtor. della Città di Benevento P. II. pag.* 189.

(f) *Col. biblioth. Reg. Taurin.* CXC. *e. V* 25.

(g) *Oudin. Tom. II. col.* 1721.

(h) Dilectis plurimum & diligendis ſemper in viſceribus Jeſu Chriſti venerando clero Romano & viris ſcholaſticis .... Petrus miſeratione divina S. Matris Eccleſiæ Cardinalis indignus .... Cogitavi dies antiquos, & annos ſcholaſticos in mente habui, quibus in lege Domini erat voluntas mea, & in lege ejus meditabar die ac nocte &c.

(i) Reſponſio Mag. Petri facta ſcholaribus in ipſis ſcholis inſiſtentibus pro præſenti opere inchoando. Parvuli petierunt panem &c.

cuisse. Nec tamen idem esse censendus est, ac Petrus Beneventanus scholarum nostrarum professor: mox autem Innocentii III. Notarius, & ipse demum Cardinalis. Petrus enim de Morra, Gregorii VIII. P. M. agnatus, is plane esse videtur, qui Cardinalis S. Angeli ab Innocentio III. primis temporibus creatus, diplomati ejusdem ad Albertum Eugubinum Episcopum dato subscripsit anno MCCV. (a) At Petrus Collivaccinus Juris Canonici interpres non ante annum MCCX. Cardinalis renunciatus est; quo anno ejus opera prodiit tertia collectio Decretalium. Ex Diacono S. M. in Aquiro, ut ostendimus, anno MCCXVI. Episcopus Sabinensis factus, extremum diem obiit anno MCCXXI. (b) De illo videndi sunt præ ceteris Ughellus, Ciacconius, & Tafurius. (c) Sed multa apud illos implexa & ambigua, quæ hic non vacat accuratius expendere.

XX.

BENINCASA SENENSIS.

QUod in Jure Civili fecerant Guilielmus de Cabriano, Vivianus Tuscus, aliique, qui Casus legum scripserunt, id æmulati sunt canonum professores; & ad plures Gratiani canones suos Casus, ideft, nudam & simplicem facti speciem, de quo in canone quovis agitur, exposuerunt. Plures ejusmodi Casus præformavit Huguccio Ferrariensis in Summa Decretorum; nec dubito, quin alii etiam antiquiores Gratiani interpretes id interdum fecerint. Sed majorem præ ceteris in eo laborem contulit Magister Benincasa, patria, ut arbitror, Senensis, (d) qui sub exitum sæculi XII., & initio sæculi XIII. floruit in scholis nostris. Huic auctori vulgo tribuebantur Casus Decretorum, quo utebantur Juris Canonici studiosi, quosque postmodum novis curis emendavit, perfecitque Bartholomæus Brixiensis. (e) Sed Benincasa diu caruit hac laude, qua imperitorum amanuensium culpa spoliatus est. Casus Decretorum, quos habemus in libris editis, Beneventano cuidam tributos reperio. In elegantissima Gratiani editione, quam jussu Gregorii XIII. correctores Romani curaverunt, ad c. *Ita plane. XXIII. q. IV.* hæc legitur glossa, sive adnotatio Bartholomæi Brixiensis: *Hugo hunc casum sic ponit in Summa sua .... Beneventanus vero hunc casum sic ponit ....* In eumdem modum aliis multis locis *Benev.* vel *Beneventani* Casus memorantur. At nullus unquam Beneventanus Casus Decretorum scripsisse traditur. Id factum constat a Benincasa; cujus nomen compendio scriptum cum aliquis reperisset, (f) Beneventanum pro Benincasa intrusit.

II. Obiit Mag. Benincasa anno MCCVI, vel paulo ante. Ac certe anno MCCVI. Idibus Dec. jam fato cesserat. Sed incertum, quo loco decesserit; procul tamen ab urbe nostra, in qua non modicam argenti summam deposuerat apud Priorem, & Canonicos S. Joannis in Monte: de qua cum orta esset controversia, num tradenda esset ejus fideicommissariis; Mag. Gratia Decretorum doctor, a Guala Cardinali, & Apostolicæ Sedis Legato, ad hanc causam cognoscendam, finiendamque delegatus, decrevit, esse tradendam. (g) Erant in eo deposito *XXXIII. Marchæ & una uncia argenti, CLVIII. Massamutinæ simplices, & XV. duplices, & XXXIII. Frigiatici*, haud exigua pecunia pro facul-

(a) *V. Panvin. & Ciaccon. in Cardinal. ab Innoc. III. creat.*

(b) *Ughell. in Ep. Sabinen. To. I. Ital. Sac.*

(c) *Tafuri serie degli Scrittori nati nel Regno di Nap. inter Opusc. Calnger. To. XXIV. p.292.*

(d) *Benincasæ nomen Senensibus usitatum fuit præsertim XIII. sæculo, ut ex eorum monumentis apparet. Adde, quod Benincasa noster sui testamenti curatores elegit Benincasam nepotem suum, & Mag. Guidonem Senensem, quem verisimile est concivem suum fuisse. Vide sententiam Mag. Gratiæ, de qua infra; cui pronunciandæ adfuerunt Raynaldus, Guido, & Jacobus scholares Senenses.*

(e) *De Casibus Decretor. Mag. Benincasæ reformatis a Barth. Brixiensi, v. infra in Barth. Brix.*

(f) *In editione Veneta Gratiani, quæ prodiit an. MDLXXII. ad c. Tolle. Di. II. de Pœnit. hæc habentur:* Casus. Ab isto loco ad c. quomodo. videtur esse §. Gratiani secundum Ben. quidam vero faciunt ibi Casum. *Vides hic Benincasæ nomen tribus literulis indicatum.*

(g) *Negabant Prior, & Canonici S. Jo. in Monte reddere depositum Mag. Benincasæ, quia non constabat, esse mortuum; quod ignorare non potuissent, si Bononiæ decessisset. Vid. sententiam Mag. Gratiæ, an. MCCVI. latam, in Append.*

facultatibus hominis privati, qui quæstum docendo faceret, nec fortasse inter magni nominis professores censeretur.

XXI.

LAURENTIUS HISPANUS.

GRATIA

Archidiaconus Bononiensis.

LAurentius Hispanus omnes sui temporis canonum professores doctrina superasse visus est. Id ostendunt innumeræ propemodum ejus glossæ, quas habemus in Gratiani Decretum, & Decretales Gregorianas: quamquam multo etiam plures sine ejus nomine jacere arbitror in ea glossarum farragine, quæ postmodum iis libris accrevit. In eximio Gratiani codice Palatino-Vaticano, cum solis Joannis Teutonici glossis, ad totum tractatum de Pœnitentia nullus alius interpres occurrit, quam Laurentius. Non solum ceteri, quos interdum affert Joannes Teutonicus, ibi perpetuo silent; sed silet Joannes ipse, cujus non amplius quam uno loco exiguam quamdam glossam ejus nomine signatam reperi. Ceteris omnibus semper adscriptum est Laurentii nomen. In editis tamen libris, & in aliis etiam codicibus minus antiquis, glossæ, quæ habentur ad tractatum de Pœnitentia, licet plerumque sint illæ ipsæ, quæ in codice Palatino-Vaticano Laurentio tribuuntur, ut multarum collatione facta deprehensum est, nullam auctoris notam adscriptam habent.

II. Ex plurimis auditoribus, quos in scholis nostris habuit, duos tantum agnoscimus clarissimos viros, Tancredum, (a) & Bartholomæum Brixiensem. (b) Atque hinc de tempore judicare possumus, quo in scholis nostris docuit. Nam Tancredum constat paulo post initium XIII. sæculi florere cœpisse, Bartholomæum vero Brixiensem serius aliquanto vixisse, ac medium circiter sæculum attigisse. De ejus patria dubium esse non potest, quin Hispanus fuerit. (c) Cespitavit igitur hic etiam Pancirolus, dum Cremensem fuisse scripsit, deceptus mendoso Joannis Andreæ exemplari edito, in quo legitur *Lauren. Cre.* (d) Sed ibi legendum esse *Lanfran. Cre.*, idest, Lanfrancum, sive Cremensem, sive Cremonensem, manu exarati codices Vaticani ostendunt, & res ipsa loquitur. (e)

III. Scripsit glossas non solum in antiquas collectiones Decretalium, quare inter Decretalistas, quos vocant, vulgo recenseri solet, sed etiam in Gratiani librum; multaque propterea suppeditavit cum Joanni Teutonico, tum Bernardo Parmensi ad componendum Decretorum, & Decretalium Apparatus. Verum in primas dumtaxat tres Decretalium collectiones scripsit; (f) nec quartam, quæ extremis annis Innocentii III. prodiit, ac multo minus quintam, quam vulgavit Honorius III., vidisse videtur. Atque hinc etiam ejus ætas dignoscitur. Eum appellat magnæ auctoritatis virum Bonaguida Arretinus; (g) ejusque opiniones passim referunt antiqui omnes canonum interpretes.

IV. Vixit cum Laurentio Hispano Gratia canonum professor, & Archidiaconus Bononiensis; de quo inter Archidiaconos dicetur, quos seorsim dabimus ad calcem hujus voluminis.

LAN

(a) Opponitur, quod dicunt Lau. & T. ejus discipulus, & B. discipulus T. & Vinc. & dominus meus Osti. & Jac. de Alb. magister suus, & Innoc. IV. & alii fere omnes. *Speculat. tit. de restit. in integ. §. 4. intra. Vide etiam Ost. in Summa, tit. de offic. & pot. jud. deleg.*

(b) Fuit magister B. Brixiensis, ut ipse B. refert in suo tract. de ord. judic. in rub. de test. adv. sentent. *Diplov. in Laur. Hispano.*

(c) Ejusdem (*Honorii III.*) etiam floruerunt tempore duo Doctores Juris Canonici, videlicet Laurentius, & Vincentius, quos tradunt Hispanos fuisse. *Ptolom. Luc. Hist. Eccles. lib. XXI. cap. XXVI. ap. Murator. rer. Ital. Scriptor. To. XI. col. 1123. Hispanus etiam dicitur Laurentius a Diplovataccio, ex fide veterum auctorum.*

(d) *Jo. Andr. Novel. de appellat., & recusat.*

(e) *Vide infra in Lanfranco.*

(f) *Vid. præfat. Anton. August. ad Decretales antiquas.*

(g) *Bonaguida loc. cit. apud Diplovat.*

XXII.

LANFRANCUS CREMENSIS.

Vidimus ante cum Baziano Mag. Lanfrancum anno MCXCIV. fententiam dicere pro Canonicorum Sancti Salvatoris tuendis juribus. Non plane certum eft, quis fuerit ifte Lanfrancus: florebant enim ineunte fæculo XIII. duo in Academia noftra profeffores eodem nomine; facrarum alter literarum Magifter, Ecclefiæ Bononienfis Canonicus, ad quem aliquot funt Innocentii III. Decretales epiftolæ; (a) alter Pontificii Juris clarus interpres, Lanfrancus Cremenfis, quem religiofo fodalitio Canonicorum S. Salvatoris, qui S. Mariæ ad Rhenum etiam dicebantur, nomen aliquando dediffe conftat. Lanfrancum hunc haud omnino ignoravit Diplovataccius, (b) qui ejus nomen in fcriptis Uberti de Bobio, & apud Speculatorem, & Oftienfem reperit. Potuiffet etiam ejus nomen legere in additionibus Joannis Andreæ ad Speculum juris. (c) Itaque illum ait pulchre in libros Juris Civilis, & Canonici fcripfiffe, utpote utriufque juris peritiffimum, fuiffe patria Cremonenfem, & cum Jacobo Balduino vixiffe, nimirum, circa annum Chrifti MCCXXXVIII. Sed cum Lanfrancus Clericali militiæ adfcriptus effet, vix crediderim, præter Juris Canonici fcientiam, Jus etiam Civile profeffum effe, atque in utroque doctorem fuiffe, uti Diplovataccius fcribit, ex ufu potius fuorum temporum, quam ex cognita rei veritate, hanc Lanfranci excellentiam prædicans. Sed neque neceffe fuit, ut vixerit ad annum ufque MCCXXXVIII., ut fynchronus effet Jacobo Balduino, qui multo ante illum annum in Academia noftra floruit, & eo anno jam fato cefferat. Melius autem Diplovataccius de ejus ætate judicat, cum obfervat, Lanfrancum Jacobo Balduino a Speculatore anteponi; (d) ex quo inferre licet, Lanfrancum a Speculatore ipfo reputatum effe Jacobo Balduino antiquiorem. Sed inter Juris Pontificii profeffores, qui exeunte fæculo XII., & initio XIII. Bononiæ claruerunt, maxime illum celebrem fuiffe, pauca, quæ de illo fuperfunt, monumenta fatis fuperque oftendunt.

II. De ejus patria dubium effe poteft; qui enim in Necrologio Canonicorum Regularium S. M. ad Rhenum *de Crema* dicitur, idem ab Oftienfi, & Speculatore Cremonenfis appellatur. Hoc autem difcrimen ortum exiftimo ex veteri more fcribendi nomen hujus auctoris in jurifperitorum libris, in huuc modum *La.*, vel *Lan. Cre.*, ut Joannem Baffianum Cremonenfem fic indicabant *Jo. Cre.* Hinc facile fuit pro Cremenfi Cremonenfem legere: nam potior mihi videtur Necrologii auctoritas, qui Cremenfem dicit.

III. Eft alius Juris Canonici profeffor apud Pancirolum, quem ex primis fuiffe ait, qui gloffas in Gratiani librum fcripferunt, Laurentius Cremenfis. (e) Sed quoniam hunc Tancredi Archidiaconi Bononienfis præceptorem fuiffe tradit, (f) & Tancredum a Laurentio Hifpano celebri viro, de quo antea dictum eft, eruditum conftat; non alius eft Laurentius ille Cremenfis a Pancirolo af-

fer-

(a) C. *ad hoc ut Deus. ut lite non contest.* Et C. *coram dilecto. de offic. & potest. jud. deleg. &c. De Lanfranco Canonico Bononiensi sermo erit inter Theologos.*

(b) Lanfrancus Cremonenfis J. U. doctor eximius hac tempeftate docendo & fcribendo infignis plurimum fuit, qui fuper ordinariis juris civilis & canonici pulchra commentaria fecit. De ifto facit mentionem Ubertus de Bobio in fuis lecturis, & Speculator in tit. *de instru. edit. §. restat videre*, & in tit. *de acto. §. 1. v. sed pone quod lis*, & in tit. *de libell. oblati. §. quid debet continere*, & tit. *de succes. ab intesta.* ubi dicit quod fuit Cremonenfis; & idem dicit Oftienfis, ubi eum allegat in fua fumma in tit. *de consuetud. §. obscutus.* in princ. & in tit. *de elect. & electi potest. §. qualiter facienda sit.* Iite floruit temporibus Jacobi Balduini & aliorum fupradictorum, & fic anno MCCXXXVIII. ut patet ex fupra dictis &c. *Diplovatac. in Lanfranco.*

(c) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. tit. de acti. seu peti.*

(d) Speculator in tit. *de acto. §. 1. v. sed quid si.* dicit quod Lanfrancus & Jacobus Bal. & quidam alii tenuerunt contrarium. Et fic præponit Lanfran. Jacobo Bald. *Diplovatac. loc. cit.*

(e) *Panciról. lib. III. c. III.*

(f) *Ibid. c. IV.*

fertus, quam Laurentius Hispanus, quem is plane ignoravit. Videtur autem in errorem inductus Pancirolus mendoso Joannis Andreæ loco in Novella, ubi hæc verba leguntur: *Quia forte non indiget secundum Lauren. Cre. & Ho. Bo.* (a) Hinc habuit, ni fallor, Pancirolus Laurentium Cremensem. Sed scribendum fuerat, *secundum Lan. Cre.*, nimirum, *secundum Lanfrancum Cremensem*; cujus rei fidem faciunt antiquissimi Codices bibliothecæ Vaticanæ. (b)

IV. Obiit Lanfrancus III. Kal. Mart. anno MCCXXIX., ut ex Necrologio S. Salvatoris intelligimus. (c) Fuit autem in Canonicos Rhenanos admodum liberalis. (d) *Conversus* etiam Rhenani instituti dicitur in eodem Necrologio; ex quo intelligi potest, provecta jam ætate Lanfrancum majoris perfectionis studio ad religiosissimum institutum Canonicorum S. Mariæ ad Rhenum transisse. Certe ad annum MCCXVII. habemus *Mag. Lanfrancum canonicum conversum* Sanctæ Mariæ ad Rhenum. (e) Rursus Mag. Lanfrancus Canonicus Sanctæ Mariæ ad Rhenum occurrit in antiquis tabulis archivi publici Bononiensis ad annum MCCXX., (f)

XXIII.

ANDREAS.

BONUSDIES. ALBERTUS. JOANNES. AMATOR. ODDO MANTUANUS. MARTINUS FLORENTINUS. LAMBERTUS.

Iisdem temporibus alios bene multos reperio canonum professores, vix nomine notos, qui tamen, dum viverent, non tenui fama ferebantur. Horum aliquot fuerunt Canonici Ecclesiæ Bononiensis, qui in ipsius Ecclesiæ ædibus ex veteri more docebant. Neque suspicio abest, ex his Canonicis, quibus Magistri titulus adscribitur, fuisse aliquos non magis Juris Pontificii, quam sacrarum Scripturarum interpretatione illustres. Sed quoniam illi ipsi, de quorum instituto non satis liquet, ad graviores controversias dirimendas a Romanis Pontificibus judices dari solebant, ex quo conjicere licet, Ecclesiasticarum sanctionum peritissimos fuisse; visum est propterea inter Juris Canonici professores eos potius, quam inter Theologos, recensere, dum exploratius aliquid de ipsis cognoscere datum sit. In hoc numero fuit Mag. Andreas Canonicus Ecclesiæ Bononiensis. Hic notus est ex tabulis aliquot Ecclesiæ Bononiensis, (g) & multo magis ex epistola Honorii III. ad eum, ad Episcopum Bononiensem, & ad Mag. Bondi, sive Bonumdiem Canonicum data, quæ est inter Decretales communes. (h) Interfuit etiam Mag. Andreas Canonicus, cum promulgarentur literæ Honorii III., quibus Hugolino Ostiensi Episcopo deferebatur legatio pro Sede Apostolica apud Insubres anno MCCXXI. (i)

II.

(a) *Jo. Andr. in Novel. de Appellat. & Recusat. C. ex parte.*

(b) *Vid. supra in Laurentio.*

(c) *Vide ejus excerpta in Append. n. X.*

(d) *Ibidem.*

(e) *Ex charta archivi S. Salvatoris Fascic. XXVI. n. 43. Communicavit Clariss. Trombellius Abbas S. Salvatoris.*

(f) *In charta cujusdam venditionis, descripta in Reg. grof. pag. 495. in archivo Commun. Bonon.*

(g) *An. MCCXIII. Mag. Andreas cum aliis Ecclesiæ Bonon. Canonicis præsentes cuidam instrumento. Ex tabulis in libro Ax. in archivo Canonic. Eccl. Bonon.*

(h) Episcopo, & Andreæ Bonon. & mag. B. Pratenli Bononiæ commorantibus Canonicis. *Data est die XVI. Febr. an. MCCXXIV., & habetur in codice Diplom. Eccles. Bonon. mss. in biblioth. publ.* Bonon. *Est* Decretalis Ven. Fr. noster. de testib. cog. vel non.

(i) *Promulgavit has literas Cardinalis apud Planorium agri Bononiensis castrum anno MCCXXI. die XXIX. Octob. præsentibus* Dn. Henrico Episcopo Mantuano, Nicolao Regino, Mag. Gratia Archidiac. Bonon. Mag. Andrea Canon. Bonon. &c. *Ex codic. Diplom. cit., & Reg. Gros. in archivo Commun. Bonon. pag. 31.*

II. Mag. Bondi, sive Bonusdies, primum Capellanus Episcopi Bononiensis, (a) dein Canonicus Pratensis in Etruria. (b) Vir clarus ætate sua fuit, & inter professores Juris Canonici non parum celebris, ad quem sunt duæ Decretales epistolæ Honorii III., quas inter Decretales communes habemus. (c) Extant in archivo Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis, veteres tabulæ ad annum MCCXIII. scriptæ *in præsentia & testimonio dn. Henrici electi Bonon.*, Mag. Bonidiei, & aliorum, quas dabimus in Archidiaconis Bononiensibus. Idem testis interfuit instrumento locationis factæ ab Henrico Episcopo ad annum MCCXX., in quo appellatur *Magister Bondi de canonica*; quo designari puto, eum esse Juris Canonici professorem (d). Sequenti anno sententiam dixit in causa plebis S. Ansani, & Monasterii S. Bartholomæi de Musiliano, ut ex tabulis in eodem archivo S. Stephani asservatis. (e) Sed nondum usque ad eum annum alio, quam magistri nomine appellatur. In inscriptione vero Decretalium epistolarum, quæ ad eum, ut supra dictum est, perscriptæ sunt, una cum Episcopo Bononiensi, & Andrea Canonico, is etiam Canonicus dicitur. Prima earum epistolarum data est anno MCCXXIV., altera vero anno MCCXXV. Prima, ut diximus, est *c. fin. de testibus cogendis vel non*, altera est Decretalis *significaverunt nobis. de judiciis*. Est autem posterior hæc inscripta magistro Bondi una & Episcopo Bononiensi, & Tancredo tunc Canonico, post autem Archidiacono Bononiensi, Juris Canonici professorum ætatis suæ facile principi; quod non minimæ laudi est huic nostro professori, cujus memoriam jam omnino extinctam hic pro modulo nostro illustravimus.

III. Mag. Albertus, alter Decretorum doctor, sive, ut in quibusdam actis dicitur, (f) Decretista. Floruit is etiam initio sæculi XIII. Ejus primum mentio est ad annum MCC., (g) dein anno MCCVIII. Erat iisdem temporibus Archipresbyter S. Agathæ Mag. Albertus, idem fortasse ac superior, eratque ex nobili familia, quæ de Gisso dicebatur, ejusque mentio est ad an. MCCIV., & MCCX. (h)

IV. Mag. Joannes Decretista innotescit ex charta anni MCCVIII., quam supra indicavi ex archivo S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis. Hic judex datus est ab Honorio III. in causa Monachorum S. Stephani cum Carbonensibus, nobilissima civitatis nostræ familia; & in ea causa cum Abbate S. Proculi, & Mag. Vernatio canonum professore, quibus eadem causa simul delegata fuerat, an. MCCXVIII. sententiam dixit, quam in Appendice damus. Postmodum autem eadem sententia ex autographo descripta est præsentibus Bagarotto, & Guidone Boncambio clarissimis legum doctoribus. (i) Divinabunt alii, num iste

fit

(a) *An. MCCXXI. die XXVII. Octob. cum Hugolinus Cardinalis Legatus paludes Massæ Fiscaliæ a Ferrariensibus exsiccatas ipsis in feudum concessisset, interfuere* dñi Henricus Bononiensis, Henricus Mantuanus, Nicolaus Reginus Episcopi, Mag. Gratia archidiaconus Bonon. Mag. Tancredus canon. Bonon. Mag. Bondi capellanus dñi ep. Bonon. *Ex cod. concord. inter Venetos, Bonon., & Ferrarien. in Archivo Com. Bon. fol. 32.*

(b) *Canonicus Pratensis dicitur in inscriptione literarum Honorii III.*

(c) *Harum unam supra indicavimus, Episcopo Bonon., & mag. Andreæ inscriptam. De altera vide infra.*

(d) An. MCCXX. Bondi de Canonica (*idest, qui jus canonicum docebat*) interfuit cuidam locationi factæ ab Henrico episcopo Bonon. *Ex Reg. Gros. p. 477.*

(e) In nomine &c. Ego Magister Bondi ex delegatione dñi Henrici Bonon. ep. cognoscens de causa, quæ vertebatur inter Prodomum syndicum plebis S. Anxiani, & Petrum syndicum monasterii de Muxiliano &c. *Compromittitur in ipsum Mag. Bondi, qui confirmat in plerisque sententiam Mag. Lamberti Canonici, & Archipresbyteri plebis Sambri, qui in eadem causa ex arbitrio sibi facto judicaverant.* Act. in palatio episcopi Bonon. an. MCCXXI. die XIV. intrant. Maji. *Ext. in archivo S. Steph., nunc Senatus Bonon.*

(f) In presentia & testimonio mag. Alberti, & mag. Johannis decretistarum. *In tabulis an. MCCVIII. in archivo S. Steph., nunc Senatus Bonon.*

(g) *Anno MCC. Gerardus Episcopus Bonon. concedit in emphiteusim quosdam agros Canonicis S. Victoris. Testis adest mag. Albertus. Ex tab. in archivo S. Jo. in Monte.*

(h) An. dn. MCCIV. VI. Kal. Dec. Dn. Hugo prior S. Mariæ de Reno in emphiteusim tradit domos quasdam dn. Gandulfo de Gisso, ut designaverat mag. Alberto archipbro S. Agathe, vel ejus fratri, aut nepoti dn. Gandulfo de Gisso. *Ex archiv. S. Salvatoris. Fascic. XXIII. n. XXXI.*

A. MCCX. X. Kal. Octob. nominatur idem mag. Albertus archipbr. *Ibid.*

(i) Supradictum exemplum sumptum fuit

sit celebris ille Joannes Juris Pontificii interpres, Teutonicus vulgo nuncupatus, qui amplis commentariis Gratiani librum illustravit, & glossas etiam scripsit in antiquas compilationes Decretalium, quæ ejus ætate prodierant. Dubitari etiam potest, an sit Joannes ille Canonicus Ecclesiæ Bononiensis, magistri titulo insignis, qui per hæc eadem tempora vivebat, cujus non semel mentio occurrit in monumentis Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis, & S. Salvatoris, ubi anno MCCVII. *mag. Joannes canonicus & subdiaconus* dicitur, deinceps autem Canonicus tantum appellatur. (a)

V. Habemus Honorii III. literas in causa Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis cum monachis Pomposianis ad Magistros Rufinum Decretorum doctorem, Vernatium Tarvisinum, & Amatorem Senensem, Canonicos Bononiæ commorantes. (b) De Rufino satis jam dictum est, sive sit ille antiquus Decretorum interpres, cujus nonnullas glossas habemus in Gratianum, sive alter priore recentior, qui Honorio III. Pontifice vixerit. De Vernatio postea dicemus. De Amatore nihil aliud scire licuit, nisi idem sit ac Mag. Amatus, qui anno MCCXXX. stipulationi cujusdam instrumenti pro Canonicis S. Victoris interfuit, ut ex tabulis in archivo S. Joannis in Monte asservatis manifestum est. Interfuit etiam eodem anno *Dn. Amatus decretorum doctor* promulgationi literarum Gregorii IX., quibus adjudicata sunt Sororibus S. Agnetis quædam prædia celebris quondam Monasterii S. Adalberti ad ripam Padi, quod Monasterium Pontifex per quosdam Fratres Prædicatores frustra reformandum curaverat. Extant Gregorii IX. literæ in tabulario S. Agnetis. (c)

VI. Mag. Oddo sæpe nominatur in monumentis Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis; & anno quidem MCCVIII. in Diaconorum ordine censetur. Deinde ejus memoria occurrit ad annum usque MCCXXXIII., quo cum aliis Canonicis, ac nominatim cum magistris Martino, Lamberto, & Tancredo, actis quibusdam sui collegii Canonicorum interfuit. (d) Anno MCLXXXXIV. mag. Baziano sententiam pronuncianti cum mag. Lanfranco pro Canonicis S. Salvatoris adfuit mag Oddo, ut ex tabulis allatis, ubi de Baziano agebatur. An idem Oddo fuerit, qui postea inter Bononiensis Ecclesiæ Canonicos adscriptus fit, nullo, ut opinor, indicio assequi possumus. Anno etiam MCCXV. mag. Oddonem habemus Vicarium Episcopi Bononiensis; atque is Mantuanus dicitur: de quo etiam incertum est, num sit idem cum nostro Bononiensi Canonico. (e)

VII. Mag. Martinus Canonicus Bononiensis cum superioribus vivebat, ut ante dixi. Patria Florentinus fuit. (f) Anno MCCVII. Diaconus Canonicus dicebatur; ejusque mentio est in antiquis actis Canonicorum ab an. MCXCV. ad annum usque MCCXXXIII. Hic videtur ad bellum sacrum profectus; erat enim Damiatæ anno MCCXX. cum aliis Bononiensibus. (g)

VIII. Mag. Lambertus Canonicus Bononiensis vixit eodem tempore, ac superiores. Ejus mentio in tabulis Ecclesiæ Bononiensis ab anno MCCVII. ad MCCXXXIII., in quibus nihil de eo memoratu dignum occurrit. Habemus constitutionem quamdam a collegio Canonicorum Bononiensium factam anno

ex authentico scripto manu Cambii notarii, quo dn. Jacomellus, & dn. Uspinellus (*erant ex Carbonensium familia*) filii quondam dn. Madii usi sunt in causa, quam habent cum abbate & syndico S. Stefani coram dn. Jacobo abbate S. Proculi, & mag. Johanne decretista, & mag. Vernatio a dn. Papa judicibus delegatis, presentibus dn. Bagarotto, & dn. Guidone Boncambii. *Desunt notæ chronicæ in lacera membrana archivi Monachorum Sancti Stephani.*

(a) *Ex lib. Ax. in archiv. Canonic. S Petri Bonon. p. 13. Ex tabulis archivi S. Salvatoris Fascic. XXIII. n. XLII. &c. &c.*

(b) Honorius Episcopus dilectis filiis magistris Rufino doctori decretorum, Vernatio Tarvisino, Amatori Senensi canonicis Bononiæ commorantibus. *Extat in archiv. Canonic. Eccles. Bonon. Fascic. III. n. 10. Vid. Append.*

(c) *Lib.* ✠ *n.* 51.

(d) *Ex archiv. Canonic. Eccl. Bon. Fascic. III. n. 6. Et in lib. Axium nuncupato p. 13. &c.*

(e) *Ex Reg. gros. in archiv. pub. Bonon. pag.* 320.

(f) Mag. Martinus de Florentia Canonicus. *Ita dicitur in charta anni MCCXXI. archivi Canonicorum Eccles. Bonon.*

In Matricula Notariorum archiv. Bonon. ad annum 1226. descriptus est Ugolinus qu. Dandi Florentini nepos Mag. Martini de Canonica.

(g) *Ex tabulis in Regist. gros. pag.* 458. *Extans in archivo Communis Bonon.*

no MCCXXI. Ex ea apparent quinque in eo collegio magistri nomine insigniti, Lambertus hic, & Martinus, & Oddo, &, qui ceteris doctrina, & celebritate præstabant, Gratia Archidiaconus, & Tancredus, qui Gratiæ in Archidiaconatu successit. (a)

XXIV.

SEVERINUS.

R., & W. DE S. LAUDO. ROMEUS. JOANNES DE EBULO. PEGOLOTTUS. CONUS. BELTRAMUS.

EX literis Honorii III. pro electione Tancredi Archidiaconi Bononiensis agnoscimus Severinum Canonicum Ariminensem scholarum nostrarum professorem. Datæ sunt II. Kal. Febiuarii anno X., idest, an. MCCXXVI. Atque ex negotii, de quo agebatur, magnitudine judicari potest, quanti faceret hunc hominem Honorius. Acre dissidium exortum erat inter Episcopum, & Canonicos Bononienses, de jure eligendi Archidiaconum; quod cum alia ratione compesci non posset, Pontifex ad se electionem avocavit, & Tancredo Canonico, præstanti doctrina viro, Archidiaconatum contulit, atque ea de re ad Severinum scripsit, ut electionem ab se factam promulgaret.

II. Clari etiam in Academia nostra fuisse videntur Mag. R., & Mag. W. de S. Laudo Decretorum doctores, ad quos una & W. de Castaneto Canonicum Aquensem habemus Honorii III. literas in causa cujusdam scholaris, quam illis cognoscendam Pontifex commisit. Sed ne nomina quidem illorum, non aliter, quam per siglas expressa, satis cognoscere licuit. Editæ sunt hæ literæ in quinta collectione antiquarum Decretalium, (b) quam vulgavit Innocentius Cironius.

III. Fuere alii plures iisdem fere temporibus canonum professores, quorum tenuis memoria extat in civitatis nostræ monumentis. Talis est Dn. Romeus doctor Decretorum, qui an. MCCXXVIII. in vivis erat. (c) Tum Mag. Joannes de Ebulo Canonicus Capuanus, qui anno MCCXXXII. arbiter electus est in magna causa Canonicorum S. Mariæ ad Rhenum. (d) Adde & Mag. Pegolottum Canonicum Faventinum, cui plures causæ magni momenti a Gregorio IX. commissæ sunt. (e) Vidi etiam nuper in charta Abbatiæ S. Stephani, sive Senatus Bononiensis, consilium Mag. Coni, & Mag. Beltrami anno MCCXVIII. pronunciatum in quadam causa Monachorum S. Stephani. Fortasse idem est Conus, ac Mag. C., ad quem Innocentii III. epistola habetur, data Kal. Septemb. anni MCCVII. (f) Beltramus autem est aliunde ignotus.

Ss VER-

(a) *Vid. Append.*

(b) Magistris R. & W. de S. Laudo doctoribus Decretorum, & W. de Castaneto canonico Aquensi Bonon. commorantibus. Literas, quas super negotio Joannis scholaris. *Est C. l. de Regular.*

(c) *An. MCCXXVIII. Dn. Romeus doctor Decretorum præsens sententiæ Jacobi Abbatis Montis Armati, qua adjudicat Monasterio Sancti Archangeli de Castro Brittorum Vallemortam. Annal. Camald. To. IV. pag. 471. Append.*

(d) *Trombelli Storia di S. Maria del Reno pag. 406. 408.*

(e) *Vid. Annal. Camald. To. IV. pag 492. Append. De hoc plura etiam in Cod. diplom. Eccles. Bonon. in bibliotheca Instituti Scientiarum.*

(f) Mag. C., & G. Decretorum doctoribus Bononiæ commorantibus &c. *Baluz. epist. Innoc. III. To. II. pag. 65.*

XXV.

VERNATIUS.

MANZATOR SAMMINIATENSIS. AZO SENENSIS. BENE FAVENTINUS.

MAg. Vernatius Decretista Jus Canonicum per idem tempus Bononiæ profitebatur. Fuit Ecclesiæ Tarvisinæ Canonicus; sic enim dicitur in inscriptione literarum Honorii III., quæ ad eum una & Mag. Rufinum, ac Mag. Amatorem datæ sunt anno Pontificatus V. pridie Kal. Augusti, hoc est, anno MCCXX. Judex etiam datus est Vernatius ab eodem Honorio Pontifice in causa Monachorum S. Stephani cum Carbonensibus, ut ex tabulis supra indicatis manifestum est. Vivebat aliquanto post illud tempus Vernatius quidam doctrina clarus, sed patria prorsus & origine ignotus. Cum esset Innocentii IV. Capellanus, a collegio Canonicorum Ecclesiæ Rheginæ Archiepiscopus ejus Ecclesiæ electus est anno MCCLII., ejusque electionem probavit idem Innocentius Pontifex, &, qui non multo post ei in Petri cathedra successit, Alexander IV. (a) Is autem mature humanis exemptus, vix annis duobus Archiepiscopatum Rheginum administravit. Hunc esse Vernatium illum, qui Honorio III. Pontifice inter Academiæ nostræ professores versabatur, pro certo quidem non affirmaverim, sed tamen vero simillimum judico. Favet enim cum nominis novitas, tum literarum professio. Cum autem Vernatius ille, qui Rheginus Archiepiscopus creatus est, Capellanus fuerit Innocentii IV. Pontificis, viri doctissimi, Jurisque Pontificii non solum interpretis, sed etiam auctoris, non quavis doctrina eruditum, sed in Jure Canonico maxime doctum fuisse oportet illum, quem talis Pontifex eo munere apud se fungi voluit. Constat autem, Pontificios Capellanos eos olim dictos, qui causas pro Pontifice ipso cognoscerent, & judicarent. Angelus Zavarronius Bibliothecæ Calabræ auctor ad Vernatium Rheginum Archiepiscopum pertinere putat opuscula quædam contra *Arismeticos*, *Musicos*, & *Astrologos*, aliaque diversi generis, quæ manu exarata servantur inter codices Vitaliani Donati Patavini. Putat etiam Zavarronius, Vernatium in sede Rhegina sedisse annis septem, contra quam scripserat Ughellus. (b)

II. Diplovataccius Petrum Manducatorem legum doctissimum scribit fuisse iisdem temporibus, quibus vivebat Carolus de Tocco, & ex ejus doctrina aliquid manasse in glossas Decretorum. (c) Ut autem dicto fidem adstruat, lectorem amandat ad Joannem Andreæ in additionibus ad Speculum juris. (d) Nos unum Petrum Manducatorem, sive Comestorem, in tota antiquitate agnoscimus. Sed is, ut in historia sacra egregie doctus fuit, ita nunquam ad Jurisprudentiæ studia accessisse videtur. Itaque nihil commune habet Petrus ille Comestor cum Petro Manducatore, cujus aliquæ glossæ in Decretis esse dicuntur. Imo nunquam fuisse Petrum hunc Manducatorem existimo Juris Pontificii interpretem, quem inscitia posteriorum amanuensium, ni fallor, procudit. Fuit in scholis nostris post initium sæculi XIII. non ignobilis Decretorum professor *Mag. Manzator de Tuscia*. Hunc ego crediderim, ut alii professores supra communem modum docti facere consueverant, in librum Decretorum, quem interpretabatur in scholis, glossas nonnullas scripsisse: cum autem aliqua ejus opinio iis probaretur, qui extremam manum apposuerunt concinnandis, & undequaque colligendis glossis in librum Decretorum; hinc glossas aliquas Manzatoris nomine notatas in glossatum apparatum, quo adhuc utimur, illatas fuisse.

(a) *Ughell. in Archiepisc. Rheg. Ital. sac. To. IX.*
(b) *Zavarron. Biblioth. Calabr. p. 47. 48.*
(c) *Glos. Decreti 30. dist. c. 1. &c.*
(d) Item sciendum, quod quædam glossæ in decretis allegant Petrum Manducatorem. *Jo. Andr. in addit. Spec. in proœm.*

fuisse. Sed cum delicatis vel amanuensium, vel studiosorum auriculis Italicum illud *Manzator* non bene sonaret, & vetus ille Petrus Comestor, sive Manducator, notissimus esset præ nostro Manzatore, facile fuit Petrum Manducatorem, sive Comestorem, earum glossarum auctorem scribere. Sed enimvero unicum, & genuinum hujus hominis nomen est Manzator, idest Manducator; quo ex nomine appellationem duxerat familia pervetusta & nobilis apud Samminiatenses in Etruria, (a) de Manzadoris, sive Mangiadoris olim notissima, cujus perfrequens est, & honorifica mentio in Samminiatensibus Annalibus.

III. Erat Bononiæ Manzator anno MCCXXXII., quo anno cum multis aliis professoribus interfuit, cum Canonici Ecclesiæ Bononiensis ratas babuerunt immunitates ab Henrico Episcopo Bononiensi concessas sororibus S. Francisci; nec ulla ejus mentio alibi occurrit. Est autem hæc Canonicorum Bononiensium confirmatio inserta literis Innocentii IV. datis Perusiæ anno IX., quæ habentur in Codice Diplomatico Ecclesiæ Bononiensis mss. in bibliotheca Instituti Scientiarum, & etiam editæ sunt in Bullario Franciscano. (b) Ei porro Canonicorum confirmationi testes adfuerunt *Mag. Aczo Senensis*, *Mag. Manzator de Tuscia*, *Mag. Bernardus Parmensis*, *Mag. Bene canonicus Faventinus*, aliique plures. Hujus ergo Manzatoris esse censeo paucas illas glossas Decretorum, quæ Petro Manducatori tribuuntur.

IV. Sed venit mihi in mentem vetus fabella, quæ diu per ora virum volitavit, de tribus fratribus, Gratiano, Petro Lombardo, & Petro Comestore, ex eadem matre, sed incerto patre genitis. Et quamvis ea nunc nemini cordato viro probetur; tamen cum fabulis vel putidissimis nunquam fere aliquid veri non subsit, cum fabula illa conficta est, & tam placide recepta, vix credibile est, vulgo persuasum non fuisse, tres illos nobilissimarum facultatum magistros, & principes, Italos fuisse. Hinc aliquis fortasse suspicari poterit, Petrum Comestorem & Italum esse, & ex hac ipsa Mangiatorum familia; dictum propterea Comestorem, ut cognomen Italicum latina civitate donaretur. Nam quod ajunt aliqui ita appellatum, quod esset quasi quidam librorum helluo, id æque commentitium arbitror, ut illud, quod narrant de ejus natalibus ex nefario concubitu. Atque id ipsum, ni fallor, ostendit, ignotam fuisse ejus hominis familiam; quam si novissent qui de eo scripserunt, nec prorsus indicare omisissent, nec fictitiam ejus cognominis interpretationem incautis propinassent. Accedit, quod in antiquis libris manu exaratis plerumque non alio, quam Petri Manducatoris nomine appellatur: ex quo conjici potest, illud fuisse verum ejus cognomen; quod cum minus latinum videretur, Comestorem libentius appellarunt ceteri scriptores. Ex pluribus certe antiquis libris manu exaratis, in quibus Gussanvillæus reperit sermones hujus auctoris, non aliter, quam Petrus Manducator dicitur, ut ipse testatur in præfatione ad Opera Petri Blesensis. Inter codices quoque bibliothecarum Angliæ sæpius occurrunt Petri Manducatoris scripta, Sermones nimirum, & Historia Ecclesiastica, propter quam magister Historiarum dicebatur, ut Decretorum Gratianus, & Sententiarum Petrus Lombardus. (c) Itaque dubitari non potest, quin Manducator

(a) An. MCCII. Mangiadorios, Guitios, Collegarlos, & Bonincontros *in exilium actos narrat Laurentius Bonincontrius in Annal. Miniaten. apud Murat. Rer. Ital. Script. To. XXI. p. 3. Idem ad annum* MCCCLXVI. Benedictum Mangiadorium *memorat* Johannis filium. *Ibid. Ex eadem familia Bononienses capitaneum populi habuerunt anno MCCCLXXVI. Joannem, de quo in Chronic. Bonon. apud Murator. Rer. Ital. Script. To. XVIII. col. 503. Ac multo ante, anno scilicet MCCLXXXVIII., eodem munere apud Senenses functum novimus Baronem Manziatorum ex eadem Samminiatensi familia, ut in veteri Chronico Senensi legimus apud Murat. To. XV. Rer. It. Script. p. 40.* (b) *Bullar. Franciscan. To. I.*

(c) *Inter codices Henrici Worsley habentur* Sermones Petri Manducatoris cum indice. *Auctor floruisse dicitur an. MCLXXX. To. II. mss. Angl. cod. n. 6857. Rursum in cod. Nicolai Theyeri:* Historia V. & N. Testamenti per M. Petrum Manducatorem. *Ibid. n. 6429. Etiam inter codices Hospitii Lincolnien. n. 5666. 91., & Ecclesiæ Erefordien. n. 1723. 131., & Eccles. Cathedr. Wigornien. n. 712. 37. Denique inter codices Collegii S. Trinitatis habeatur* Tractatus de pœnitentia & confessione secundum Petrum Manducatorem, & de aliis spiritualibus actibus. *Ibid. n. 553. In codice autem Caroli Theyeri habeatur* Petri Comestoris, sive Manducatoris allegoriæ bibliorum. *Est cod. 6654. Ibid.*

tor potius, quam Comestor, ætate sua sit appellatus. Si igitur ex Italia in Galliam migraverit Petrus Manducator, non absurdum erit ejus originem ex eadem gente repetere, ex qua noster canonum professor Manzator, sive Manducator, natus est. Sed hæ conjecturæ omnes facile diffluabuntur, si solide quispiam ostenderit, Petrum Comestorem, qui dein in Gallia floruit, indigenam fuisse, nec aliunde profectum.

V. Habemus cum Manzatore Azonem Senensem, Bene Canonicum Faventinum, & Bernardum Parmensem, canonum professores. Posttemus hic inter Decretalistas, quos vocant, primum locum obtinuit, & apparatum glossarum in Decretales edidit, quo nunc utimur. De eo postea dicemus. Superiorum duorum sat erit nomina indicasse.

XXVI.

GUILIELMUS NORMANNUS.

GUILIELMUS GUASCUS. ELIAS ANGLICUS.

THEBALDUS AMBIANENSIS.

DUos iisdem temporibus Bononiæ habuimus canonum professores Guilielmi nomine, quorum alter Decretorum, alter Decretalium doctor erat. Ille Guilielmus Normannus dicebatur, hic Guilielmus Vasco, sive Guascus. Utrique autem cum Jordano Episcopo Patavino, qui per idem tempus Bononiæ degebat, a Rom. Pontifice commissa fuerat causa quædam, quæ agitabatur inter Monachos S. Stephani, & Fratres Cruciferos. Habemus ea de re tabulas anno MCCXXII. scriptas, in qua plures nominantur illustres Academiæ nostræ professores, quas propterea in Appendicem contulimus. Sunt ibidem nominati Mag. Elias Anglicus, & Mag. Thebaldus Ambianensis, mihi aliunde ignoti.

II. Sed Guilielmus Guascus a scholis nostris discessit, ut Patavii Jus Canonicum doceret. Neque ipse solum discessit, sed alios quoque doctores nostros Patavium abducere conatus est; quemadmodum intelligimus ex ejus literis ad Petrum Hispanum scholarum nostrarum professorem, quibus eum invitat ad Patavinam civitatem, ubi fausta omnia, magnasque commoditates ei pollicetur. Indicavimus supra has literas, ubi de Petro Hispano agebatur, easque habemus *in Summa dictaminis Mag. Guidonis Fabæ*, cujus excerpta ex codice Einsidlensi Cl. Garampius nuper ex Germania redux, & Germanicarum bibliothecarum spoliis onustus, mihi humanissime communicavit. (a) Collatis porro his literis cum monumentis nostris, conjecturæ probabiles, vel potius omnino certæ ducuntur de origine, & initiis Academiæ Patavinæ, quam ortam existimo ex defectione nostrorum aliquot doctorum, & scholarium, qui anno MCCXXII. Patavium secesserunt.

III. Et quamquam nunc vulgo recentiores quique scriptores originem Academiæ Patavinæ repetant ab edicto Friderici II., qui interdictis scholis Bononiensibus professores Patavium abire jusserit; id tamen nulla ratione nititur. Primo enim Friderici edictum contra scholas Bononienses latum esse dicitur an. MCCXXV., triennio postquam Patavinæ scholæ institutæ fuerant: constat enim ex Chronicis Patavinis, id actum esse anno MCCXXII. Sic enim in iis legitur: *Hoc anno* (MCCXXII.) *translatum est Studium Scholarium de Bononia Paduam*. (b) Id autem mirifice congruit cum monumentis nostris: siquidem anno MCCXXII. initio Aprilis Guilielmus Guascus adhuc Bononiæ degebat, ut constat ex tabulis ad eam causam pertinentibus, in qua judicis delegati munere fungebatur, ut supra diximus. (c) Anno autem, qui consecutus est, nulla ejus

(a) *Extat in codice Einsidlen. Monasterii plut. xxviii. n. 4. Vid. Append. n. XVIII.*

(b) *Edita sunt post Chronic. Rolandini Patavini apud Murator. rer. Ital. Script. To. VIII. col. 371.*

(c) *Scriptæ sunt hæ tabulæ die octava Aprilis. Vid. Append.*

ejus mentio in aliis tabulis ad eamdem causam pertinentibus: (a) ex quo conjici potest, illum jam tum Patavium migrasse; quam in civitatem invitavit Petrum Hispanum, aliosque fortasse plures ex nostris professoribus. (b)

IV. Neque vero credibile est, voluisse Fridericum, scholas Bononienses Patavium transferri, in civitatem sibi haud plane amicam; sed Neapolim potius transducendas curasset, ubi novam ipse Academiam instituerat; ad quam aliquos ex nostris doctoribus, qui nati essent in regionibus Friderico subjectis, migrasse facile crediderim. Non aliam, igitur fuisse causam censeo, cur Guilielmus Guascus, & aliquot alii ex nostris professoribus Patavium concesserint, quam quæ olim doctores alios Vicetiam, & Arretium perduxerat, mutuam scilicet eorum consensionem, & conspirationem. Diximus alio loco de legibus a Populo Bononiensi latis contra scholarium libertatem. Eas abrogari curavit Honorius III. Sed Bononienses diu restitere: (c) quare indignati doctores, & scholares aliquot Patavium commigrarunt. Fuit autem ex eorum numero Mag. Rufinus Decretorum doctor, (d) ille idem, ut arbitror, qui ab Academia Bononiensi legatus fuerat ad Honorium III. an. MCCXX., ut de abrogandis iis legibus tractaret: qui cum majori studio Academiæ libertatem defendisset, credibile est, majori etiam indignatione passum esse, in eo negotio se operam & oleum perdidisse. Hæc igitur vera causa fuit, cur aliqui e scholis nostris dilapsi Patavium perrexerint; quam cum ignorarent scriptores plerique omnes, edicto Friderici II. scholas Bononienses Patavium translatas tradiderunt.

V. Quoniam autem Jordanus Episcopus Patavinus Bononiæ degebat anno MCCXXII., eique cum Guilielmo Normanno, & Guilielmo Guasco commissa fuerat ea causa, quam diximus; anno autem MCCXXIII. e civitate nostra discessisse videtur, ut ex tabulis eo anno scriptis conjicere possumus; verisimillimum est, eum fuisse vel ducem, vel auctorem Guilielmo Guasco, aliisque, qui de scholis Bononiensibus deferendis conspiraverant, ut Patavium potius, quam alio, diverterent. Itaque verissimum censeo, quod Cl. Facciolatus tradidit, novam hanc Academiam se primum extulisse Episcopo præside, non tam *pro veteri inter literas & religionem societate, sive pro ejus ætatis more, qua Episcopi non in rebus modo sacris, sed plane in omnibus civitatis principes habebantur*, ut ipse existimat, quam propter operam ab Episcopo ipso impensam, ut novum illud examen doctorum, & scholarium ab Academia nostra prodeuntium exciperet, & foveret.

VI. Guilielmum Guascum habemus in tabulis publicis anno MCCXIX. confectis, cum Petrus Lovelli filius Mag. Reginaldo Aurelianensi FF. Prædicatorum Bononiæ Præfecto fundum venderet, juxta ædem S. Nicolai de Vineis, ad cœnobium pro iisdem Fratribus construendum: ibi inter ceteros testes *Mag. Guilielmus de Guasconia Canonicus Aquensis* (e) recensetur. Tabulas in Archivo S. Dominici Bononiæ vidimus, quæ novissime editæ sunt in primo volumine Annalium Ord. Prædicatorum. (f)

JOAN-

(a) *Ibid. Vide etiam infra in Alexandro de Stavemby inter Theologiæ professores.*

(b) *Suspicor etiam, Guilielmum Normannum Patavium cum Guasco migrasse; nam is quoque absens fuisse videtur a scholis nostris an. MCCXXIII. cum tabulæ illæ scriptæ sunt; in iis enim occurrit* Mag. Alexander Theologiæ doctor *subdelegatus Episcopi Patavini, & Mag. Guilielmi Normanni. Videtur autem, propterea Mag. Alexandrum subdelegasse, quod a civitate nostra abesset.*

(c) *Vide quæ diximus in Rofredo Beneventano.*

(d) Mag. Rufinum Decretistam *Patavii anno MCCXXVI. degentem produnt antiquæ tabulæ, quas vidit Cl. Facciolatus. Vid. Facciol. syntagm. pag. 3.*

(e) *An idem ac W. de Castaneto Canonicus Aquensis, ad quem sunt Honorii III. literæ? Vid. supra ad pag. 321.*

(f) *Annal. Ord. Prædicat. Append. col. 372.*

XXVII.

JOANNES TEUTONICUS.

Quod in Juris Cæsarei libris Accursius, hoc in Decretorum volumine fecit Joannes Germanus, Teutonicus vulgo appellatus, cujus Accursium imitatorem fuisse censeo; is enim Accursium ætate præcessit. Itaque omnium primus Gratiani Decretum perpetuis commentariis illustravit Joannes Teutonicus. Sed vereor, ne nimis exaggerata ejus laus sit, cum dicitur Herculea audacia tantum opus ab eo susceptum, (a) quasi omnino esset supra vires humani ingenii: cum præsertim dubium non sit, quin ex aliorum laboribus profecerit, & plura ex aliorum glossis corraserit; ut Accursius ipse in legum libris, & Bernardus Botonus in Decretalibus Gregorii IX. interpretandis fecerunt. Est igitur Joannes Teutonicus auctor glossæ Decreti, quam ordinariam vocamus, quæ cum Decreto ipso est edita. Eius summa semper auctoritas est habita, nec minor, quam Accursianæ glossæ in Jure Civili. At ea, qua nunc utimur, plane genuina non est; sed ab aliis, ac præsertim a Bartholomæo Brixiensi, interpolata, & reformata. Visus mihi est in bibliotheca Regii Hispanorum Collegii ad Divi Clementis Bononiæ, nec dubito quin alibi facile reperiatur, antiquus Gratiani liber manu exaratus in membranis cum apparatu, & glossis Joannis Teutonici; ex quo cum editis collato diligens lector secernere posset genuinas Joannis Teutonici glossas ab aliorum additamentis. In iis aliquas Decretales allegat, quæ non sunt inter Decretales communes Gregorii IX., sed sunt in antiquis collectionibus Decretalium. Hinc apparet, ante Gregorii IX. tempora glossas in Decretorum volumen a Joanne Teutonico editas. (b) Habuimus etiam Joannis Teutonici glossas in priores antiquarum Decretalium collectiones. (c) Sed præsertim in quartam collectionem doctissima scholia scripsit, quæ edita sunt ab Antonio Augustino cum insigni auctoris commendatione. (d) Continet hæc quarta collectio Decretales Innocentii III., quæ prodierant post duodecimum Pontificatus sui annum, & Decreta Concilii Lateranensis anno MCCXV. habiti. Quam collectionem cum Joannes Teutonicus interpretaretur, suum apparatum in Decretorum librum jam absolverat, quoniam aliqua ex eo sumit in his Decretalium scholiis, ut Antonius Augustinus observat. (e)

II. Multum profecit Joannes Teutonicus in concinnando Decretorum apparatu ex laboribus aliorum interpretum, qui ante illum floruerunt, ut supra dictum est. Itaque sæpe laudat Rufinum, Bazianum, Joannem Faventinum, aliosque, de quibus supra diximus. In primis autem expilavit Huguccionem, cujus glossas frequentissime affert, & opiniones ut plurimum sequitur, quandoque etiam refutat. Quare haud equidem intelligo, cur tam multi scriptores (f) hoc præcipue in Joanne Teutonico prædicare soleant, quod primus in Gratiani librum commentaria ediderit. Hanc laudem S. Antoninus, (g) aliique plures Huguccioni tribuere solebant: quamquam ne id quidem æquissimo jure, nam plurimi ante Huguccionem in Gratianum scripserant; sed tamen Huguccionis opus grande & spissum, & maxime elaboratum superiorum luminibus

(a) *Melch. Adam. in Vit. JCt. German.*, & *Krantzius lib. VIII. de reb. Saxon. c. 27.*

(b) *Ita observat Jo. Bapt. de S. Blas. in proœm. Decretor. apud Diplovat.*

(c) Glossas Jo. Teutonici (*in antiquas Decretales*) habemus abundanter. *Jo. Andreæ in proœm. Spec.*

(d) Addidimus (*ad quartam collectionem*) Joannis Teutonici doctissima scholia, & quorumdam aliorum. Hic ille est Joannes, cujus extant ad Gratianum doctissimæ lucubrationes, a Bartholomæo Brixiensi postea interpolatæ, quarum in hoc opere mentionem facit. *Ant. Aug. ad quartam Decretal. collect.*

(e) *Ant. Augustin. loc. cit.*

(f) *Hos nuper secutus est* Carolus *Ferd. Hommelius in Literatura Juris lib. I. c. XIX. p. 376. Lipsiæ MDCCLXI.*

(g) Primus glossator ejus (*Gratiani*) fuit Hugo, seu Huguitio. Secundus, qui glossavit, fuit Joannes Teutonicus, & ista est glossa communis in textu. *S. Antonin. P. II. tit. XVIII. c. VI. Chron.*

nibus obstruxerat. Et quamquam Huguccioni notus fuerit Joannes illustris Decretorum professor, cujus ipse auctoritatem usurpat, & Summam Decretorum laudat, (a) pro certo habeo, hunc non fuisse Joannem Teutonicum, sed Faventinum, cujus scripta magni fuerant apud Juris Canonici professores, ante Huguccionem.

III. Guilielmus Durantis antiquos Juris Canonici interpretes ex ordine recensens, post Vincentium, & Tancredum, Joannem Teutonicum ponit; (b) quem ordinem fere secutus est Joannes Andreæ, cum inter Vincentium, & Tancredum, Joannem Teutonicum constituit. (c) Sed hos omnes in Academia nostra una vixisse, mihi certum est; licet Vincentius aliquanto reliquis duobus ætate inferior fuisse videatur. At Joannes Teutonicus, cum Azonem in Jure Civili audierit, (d) qui obiit anno MCCXX., & scholia scripserit in quartam antiquarum Decretalium collectionem, quæ prodiit extremis Innocentii III. annis, non multo post initium sæculi XIII. in scholis nostris floruisse debuit. Et sane ipse fatetur, se aliquando Innocentii III. sententiam in quadam juris quæstione explorasse: *Mihi*, inquit, *Papa Innocentius dixit, quod talis electio non valet: eligo istum si Papæ placuerit*. Est hic Innocentius III., quem etiam alio loco absque ulla nota allegat. *Innocentius tamen dicit, quod non licet dispensare cum bigamo, ut extra. de bigam. c. nuper*. Est autem hæc Innocentii III. Decretalis epistola in tertiæ collectionis libro I. *tit. de bigam. c. nuper*. (e)

IV. Non igitur audiendos censeo, qui dicunt, Joannem Teutonicum vixisse multo serius, ad tempora usque Clementis IV., cui maxime invisus fuerit, propterea quod ad Concilium generale appellasset, ob decimas ab eo Pontifice in Germania indictas; quam ob causam ab eodem Pontifice excommunicatum ferunt, ac tandem anno MCCLXIX. obiisse narrant, quo etiam anno ipse Clemens IV. humanis exemptus est; in quo saltem falluntur, cum Clementis IV. obitum in annum MCCLXIX. conjiciunt, qui anno superiore obierat. Addunt aliqui, Joannem Teutonicum, scholis relictis, Ordinem Prædicatorum ingressum esse, mox Præpositum Alberstadiensem in Saxonia creatum; qua ex dignitate otium nactus glossas in Decretorum librum scripserit. (f) Fuit nimirum Joannes quidam Teutonicus ex Ordine Prædicatorum, qui Summam de Casibus conscientiæ conscripsit eodem illo sæculo, quo vixit Joannes noster; (g) atque hinc factum censeo, ut aliqui imperite existimarint, Joannem Decretorum glossatorem Ordini Prædicatorum nomen dedisse.

V. Thomas Diplovataccius utrumque Joannem Teutonicum optime discrevit; & hunc quidem Juris Pontificii interpretem, Præpositum Alberstadiensem, sive, ut ipse scribit, Alberstensem fuisse ait; alterum vero auctorem Summæ casuum conscientiæ, quæ Joannina de ejus nomine appellata est, Ordinis Prædicatorum professorem. (h) Tradit idem Diplovataccius, Joannem Decretorum glos-

(a) Quod dicitur propter quosdam, qui dicunt sacrilegos ipso jure excommunicatos, sicut Magister Joannes in sua Summa ponit casum. *Hugue. in c. sane. XXIV. q. II.*

(b) *Guil. Durant. in proœm. Spec.*

(c) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. Jur. in proœm.*

(d) *Vide infra.*

(e) *Ex glos. Jo. Teut. ad quartam collect. Decretal lib. II. tit. III. de præbend. c. 4. edit. Ant. August.*

(f) *Hæc partim ex Krantzio lib. VIII. de reb. Saxon. c. 27. partim ex Melchior. Adam. in Vit. German. JCtor. Videndi etiam Donjat in Prænot. canon. lib. V. c. III. §. VI., & Placcius de Anonym. pag. 215. Pancirol. &c.*

(g) *Summam de casibus conscientiæ mss. vidi in bibliotheca S. Salvatoris Bonon.*

(h) Fuit alter Jo. Teut. ord. prædic. qui composuit summam de casibus conscientiæ, quæ est prolixa & utilis, & dicitur Joannina, seu summa confessorum, de quo archiep. Florent. in 3. p. histor. n. 23. c. XI. §. 2. Sed Joannes glossator floruit tempore Accursii 1227. Fuit præpositus Alberstensis, ut ex Jacobo Yamphlingo de laud. German. fol. 24. Obiit anno MCCXLV. ex eodem. *Diplov. in Jo. Teutonico.*

Hanc Summam Casuum conscientiæ Fr. Joannis Teutonici vidi nuper in codice Vaticano 2203., in quo sunt alia hujus auctoris Opuscula, cum hac adnotatione: Nota quod Lector iste Joannes ante compilationem hujus Summæ confessorum, fecerat Tabulam, *idest Indicem*, super Summa Raymundi, & Apparatum ejus, *idest glossas, quas in multis antiquis exemplaribus Summæ S. Raymundi adjectas vidi*, verificatione quorum, seu declaratione plurium, quæ in ipsa Summa, & glossa ejus habentur, nec non & quemdam libellum specialem de quæ-

glossatorem obiisse anno MCCXLV., ex fide Jacobi Yamphlingi scriptoris Germani non admodum antiqui. Quod si verum est, ad multam ætatem eum vixisse oportet, quippe qui sub finem sæculi XII., vel initium XIII. videtur ad interpretandum Decretorum volumen accessisse, ut rationibus rite subductis intelligi potest. Sed quoniam in membranis Alberstadiensis Ecclesiæ mentio est Ludolphi Præpositi ad annum MCCXL. viventis, ut observat Joannes Michael Heineccius in tertio libro Antiquitatum Goslariensium, oportet, Joannem Teutonicum jam tum obiisse, & vacuam Ludolpho Præposituram reliquisse. (a) Quod autem ait Diplovataccius, Joannem floruisse cum Accursio ad annum MCCXXVII., id prorsus non negaverim, si extrema Joannis tempora cum primis Accursii conferantur. Sed quoniam nullas Joannis glossas habemus in Decretales Honorii III., nullas in postremam Gregorii IX. collectionem, eum credo, non multo post editam quartam collectionem Decretalium, extremis Innocentii III. temporibus a scholis nostris recessisse, ut ad suum Alberstadiense sacerdotium se conferret, ubi tandem anno MCCXL., aut fortasse etiam citius, finem vivendi fecerit. Certe dubitatum est aliquando, num viderit Decretales Gregorii IX., in suis enim Decretorum glossis quandoque allegat Decretales, quæ erant in antiquis collectionibus, & prætermissæ sunt in Decretalibus Gregorianis. (b) Quod si tot annis vixisset post editas Gregorii IX. Decretales, quæ prodierunt anno MCCXXXIV., non omisisset vir doctus, & impiger suas glossas ad incudem revocare, ut eas ad novarum Decretalium normam aptaret; quod postea fecit Bartholomæus Brixiensis. Quod autem ætatem non duxerit usque ad Clementis IV. Pontificatum, cum ex aliis rationibus, quas ante indicavimus, tum ex eo constat, quod Bartholomæus Brixiensis, qui in Academia nostra floruit Gregorio IX. Pontifice, & discipulus fuit Laurentii Hispani, qui paulo post initium sæculi XIII. in scholis nostris Jus Pontificium interpretabatur, Joannis ipsius commentaria in librum Gratiani reformanda susceperit; quod eo vivente non fecisset.

VI. Audierat Joannes Teutonicus in Jure Civili Azonem, (c) cum quo etiam familiariter vixit, ut ipse in suis ad Gratianum commentariis testatur. (d) In Jure Pontificio quem præceptorem habuerit, non liquet. Laudatur, quod frequenter leges civiles adsciscat ad canones interpretandos, exponendosque. Hunc aliqui Joannem Semecam dicunt; quæ appellatio unde petita sit, ignoro. In antiquis libris non alio, quam Joannis Teutonici nomine insignitur; (e) nec, quæ nunc cognomina appellamus, admodum tunc in usu erant, cum Joannes Teutonicus in humanis agebat.

VII. Lepidum de illo commentum narratur, quod oblectandis lectoribus opportunum censeo. Ajunt, ex nefario concubitu natum; quæ res magnam ei concitarit invidiam, & contemptum apud sodales suos Canonicos Alberstadienses. Itaque, cum ei sæpius exprobrarent natalium infamiam, & de parentibus interrogarent, hanc iniisse rationem dicitur eorum protervię cohibendæ. Omnes aliquando in suis ædibus splendido ac magnifico convivio excepit; cumque itera-

stionibus criminalibus, *cui libello hunc prologum præposuit:*

Prologus Fr. Joannis Lectoris in Libellum Quæstionum criminalium.

Cum dubiorum nova quotidie difficultas emergit, Casuum doctores moderni tam Theologi, quam Juristæ plures casus & legendo, & scribendo determinarunt, qui in antiquis Compilationibus non habentur &c.

Post hanc Summam Quæstionum criminalium dat auctor excerpta ex lib. VI. Decretalium Bonifacii VIII. mox Indicem totius Operis.

(a) *Jo. Michael Heineccius lib. III. Antiquit. Goslarien. pag.* 253.

(b) *Diplovat. ex Archid. in c. si consuetudine VIII. dist.*

(c) *Idem Diplovat. in Jo. Teuton.*

(d) Sæpe nimia familiaritas contemptum generat.... quod verum est inter fatuos. Ita exponebat Azo, ut ab eo audivi. Jo. *Glo. in c. quando necessitas.* Di. LXXXVI.

(e) *Ad calcem egregii voluminis, quo Gratiani Decretum cum Joannis glossis continetur, hæc adnotatio habetur:* Explicit apparatus Decretorum editus a Jo. Teutonico.

Decretum de litera nova cum apparatu Mag. Jo. Teutonici pretio C. libr. Bonon. *emit Odofredus celebris legum doctor anno MCCLVI., ut ex tabulis, quas Bononiæ vidi in archivo Fratrum Minorum lib. B. n. 18. Innumera de genere hoc proferri possent.*

iteratis poculis optime exhilaratos comperisset, rogavit, num suum quisque patrem illico conspicere vellet, idque se facile effecturum magicis artibus spopondit. Annuere omnes. Is autem sumpta virga, cum carmen mussitasset, illico in conspectum venerunt evocatæ ex inferis animæ eorum hominum, cum quibus Canonicorum matres furtivos complexus habuerant. Erat hæc vilissima turba coquorum, mulionum, & si quid sordidius est in infima populi fæce, ac suus erat cuique vultus, dignus persona, quam gerebat, & ridendæ omnium formæ. Tum vero patrem suum ostendit liberali facie, & honesta Canonici veste indutum, matrem vero, ut nobile scortum decebat, splendide ornatam; atque ita sodales suos procaciter compellans, quis nostrum, inquit, de natalium claritate magis superbiat? Illi vero in hunc modum correpti, & matrum suarum contumelia tacti, nullam Joanni molestiam ob natalium conditionem deinceps attulerunt. Se ipsam prodit hæc fabula. Sed quis credat, doctum hominem & eruditum, dum eam explodit & rejicit, hinc tamen argumentum sumere, ut Joannem Teutonicum spurium fuisse definiat? (a)

VIII. Alii alias ob caussas invisum fuisse dicunt Joannem Teutonicum sodalibus suis, quod nimirum eorum ignaviam, atque inscitiam palam redargueret. Addunt nescio quam nascentem in populo superstitionem ab eo præfocatam, & opinionem fictitii miraculi deletam; qua de re, quasi violatæ religionis reus, apud credulum vulgus traductus est ab æmulis. Et accusatus etiam magiæ dicitur; quod pertinet ad fabellam, quam exposuimus; & irreverentis animi, atque contumacis erga Romanum Pontificem, a quo etiam excommunicatum fuisse scribunt. Et ne quid ad tragœdiam desit, ob manifestam numinis iram ea morte sublatum dicunt, ut videri possit de cælo tactus interiisse. (b) Melchior Adamus, qui Joanni Teutonico primum locum inter JCtos Germanos concedit, hunc titulum ad ejus sepulcrum positum fuisse scribit:

EST ERIT ATQVE FVIT QVI DESINIT ESSE JOANNES,
DOGMA VIGET VIGVIT FLOREBIT IN OMNIBVS ANNIS.
LVX DECRETORVM DVX DOCTORVM VIA MORVM
HIC JACET ET PLACET VT VACET A POENIS MISERORVM. (c)

Vel hic ipse honor sepulcri ejus cineribus habitus satis ostendit, insipienter omnino excogitata esse, quæ de ejus infelici morte dicuntur.

JOANNIS TEUTONICI SCRIPTA.

QUæ scripta reliquerit Joannes Teutonicus, satis manifestum est ex iis, quæ diximus, *Apparatum* scilicet, sive *Glossam Decreti*, quam postea supplevit, & emendavit Bartholomæus Brixiensis.

Glossas in quartam collectionem antiquarum Decretalium, quas Antonius Augustinus, a quo editæ sunt in lucem, doctissimas appellat. In utroque opere Joanni Teutonico perpetuus usus fuit legum civilium in exponendis Decretalibus Pontificum, aliisque legibus Ecclesiasticis: jam tum enim intellexerant professores Juris Canonici, perfectam ejus cognitionem ab eo haberi non posse, qui in Jure Civili plus quam mediocriter versatus non esset.

Tt JACO-

(a) *Vide Hommelii Litteraturam Juris lib. I. c. XIX. p. cit.*
(b) *Jo. Mich. Heineccius loc. cit.*
(c) *Melch. Adam. de Vit. JCtor. German. pag. 2.*

XXVIII.

JACOBUS ALBINGAUNENSIS

Episcopus Faventinus.

IN quintam Decretalium collectionem, quam Honorius III. ad Tancredum Archidiaconum, & Academiæ nostræ Præsidem misit, ut eam in scholis, & judiciis recipi curaret, cum cito obsoleverit, ob Gregorianas Decretales, quæ paulo post vulgatæ sunt, & antiquas collectiones e gradu dejecerunt, unus Jacobus Albanus glossas scripsisse dicitur. (a) Alii Jacobum de Albasco appellant. (b) Est hic omnino Jacobus Albingaunensis, sive *de Albenga*, cujus nomen librariorum inscitia ita depravatum est. Non defuere etiam qui Joannem pro Jacobo dixerint. (c) Nec dubito, quin patria Albingaunensis fuerit, ut a Jo. Andreæ, & a Speculatore, aliisque passim appellatur. Hic floruisse in foro videtur admodum juvenis. Anno enim circiter MCCX. advocatus erat in causa, quam sua Decretali, ad eum annum edita, definivit Innocentius III. (d) Assumptus est postea ad Præposituram Albingaunensem, (e) & ad Faventinas tandem infulas, ut scribit Guilielmus Durantis. (f) Nec vero Jacobum alium Faventinum Episcopum decurrente sæculo XIII. fuisse, non dubie accepimus, præter eum, qui electus anno MCCLVIII. sedem illam tenuisse dicitur usque ad annum MCCLXXIV. (g)

II. At enim suspicari forte quis posset, non tam longe vitam produxisse Jacobum Albingaunensem, sed Faventinam Ecclesiam aliquanto maturius administrasse; scilicet, inter Albertum, cujus extrema mentio superest ad annum MCCXXXIV., & Zulianum, qui anno MCCXLIX. *Electus* dicitur: (h) Jacobum vero illum, qui anno MCCLVIII. creatus est, alium ab Albingaunensi fuisse. Sed, ut ut res se habet, neque Ughellus in Episcopis Faventinis, neque Tonduccius in Faventina historia persenserunt, Episcopatum ejus civitatis gessisse Jacobum Albingaunensem, Juris Canonici professione clarum, Henrici Cardinalis Ostiensis, & Petri Sampsonis magistrum. Hunc esse conjiciebat Diplovataccius Jacobum illum Decretorum doctorem, qui, cum degeret in scholis nostris, veste utebatur antrorsum aperta, contra decorum, dignitatemque doctoris; qua de re a Speculatore notatus est. (i) Sed fuit is Jacobus Alberti Bonacosæ Canonicus Bononiensis; de quo infra dicemus.

S. RAY-

(a) Ja. de Al. mag. Hosti. glossavit Honorianas. *Jo. Andr. in addit. ad Speculum in proœm. Antonius Augustin. in præfat. ad Decretales antiquas hunc interpretatur fuisse* Jacobum Albanum.

Editæ sunt Honorii III. Decretales anno MCCXXVI., quo Tancredus creatus est Archidiaconus Bononiensis, vel insequenti, quo Honorius Pontifex decessit.

(b) Jacobus de Albasco *dicitur a Diplovataccio in Jac. de Alb.*

(c) *Panciroliis lib. III. c. VIII. appellat modo* Jacobum Albanum, *modo* Jacobum de Albenga. *Sed rursum c.* XIII. *eumdem dicit* Joannem Albiganensem.

(d) *Jo. Andreæ ad Decretalem Innocentii* III., *quæ juxta Pithœum emanavit circa annum MCCX., & est c.* fraternitatem. de sepulturis, *hæc habet:* Dicebat Abbas, quod magister suus (*scilicet, Petrus de Sampsone*) dicebat se vidisse locum, & quod ipsius magister, scilicet Jacobus de Albenga fuerat advocatus in causa, dicens, quod ecclesia erat Genuæ, & monasterium extra civitatem.

(e) Dicit Hosti. se audivisse a magistro suo Jacobo præposito Albig. *Jo. Andr. in c. ex literis. de excess. prælat.*

(f) Jacobus de Alb, Episcopus Faventinus &c. *Guil. Dur. Spec. Jur. in proœm.*

(g) *Vide Ughel. in Ep. Faventinis, & adnotat. Petri Canneti Abbatis Camald. ad eosdem Episcopos in postrema Ughelli editione.*

(h) *Zulianum, Ughello, & aliis ignotum, ex antiquo monumento eruerunt Annal. Camaldul. To. IV. pag. 383.*

(i) Et forte iste est Jacobus Decretorum doctor, qui Bononiæ legebat, & portabat vestem fissam, de quo Specul. tit. de advocat. §. sequitur videre in fin. *Diplovatac. in Jacob. de Albasco.*

XXIX.

S. RAYMUNDUS DE PENNAFORT.

Barcinone (a) in Hispania natus est Raymundus ex nobili familia de Pennafort sæculo XII. ad finem properante: cumque in patria sua primam ætatem humaniorum literarum studiis impendisset, ibi & dialecticam, aliasque philosophicas disciplinas non solum didicit, sed aliqui etiam docuisse tradunt. (b) Post autem Bononiam venit, (c) velut ad commune bonarum artium domicilium. (d) Hic autem cum annos aliquot Juri Civili, & Pontificio se totum dedisset, doctoris honore donatus est, & Jus etiam Pontificium, in quo maxime excellebat, frequentibus auditoribus in nostris scholis aliquandiu exposuit. (e)

II. Erat Academia nostra plena tunc viris doctissimis: atque inter professores Juris Civilis ceteris eminebant Azo, Bagarottus, Hugolinus Presbyteri, & Jacobus Balduinus; in Jure autem Canonico percelebres erant Laurentius Hispanus, Joannes Teutonicus, Tancredus, aliique, suo loco memorati. Cum his vixit Raymundus: cujus autem disciplinam secutus sit, non liquet. Ipse in Summa Pœnitentiali, quam scripsit, decem Juris Canonici professores allegat, qui partim cum eo, partim antea in scholis nostris floruerunt, Bazianum scilicet, Joannem Wallensem, Alanum, Laurentium, Tancredum, Rufinum, Melendum, Huguccionem, Joannem Teutonicum, & Vincentium; sed neminem indicat, quo magistro usus sit in ea facultate perdiscenda.

III. At Berengarius Episcopus Barcinonensis, cum Romam venisset, & de Raymundi doctrina præclare multa dici audisset, ad Ecclesiam suam rediens eum secus adduxit, sperans, magno eidem Ecclesiæ suæ & ornamento, & utilitati futurum. Discessit autem ex nostris scholis ad annum MCCXIX., (f) ac triennio post Ordinem Prædicatorum Barcinone ingressus est. Ejus autem exemplum, hominis nimirum omnium opinione doctissimi, quique sibi ob eam rem ad magnas opes, ac dignitates aditum aperuerat, tantum valuit, ut plures viri spectatæ nobilitatis, ac doctrina præstantes, in eumdem Ordinem admitti postulaverint. Atque in his fuit Petrus Ruber, (g) pridem in Academia Bononiensi Raymundi sodalis, incertum, inter scholares, an ex numero professorum. Quæ postea egerit vir sanctissimus, idemque doctissimus, quæ munera gesserit cum in Ordine suo, tum apud Sedem Apostolicam, quos denique libros scripserit, aut labores susceperit pro Ecclesia Dei, mei instituti non est hoc loco dicere, & uberrime hæc exposita sunt a scriptoribus Ordinis Prædicatorum, a Bollando, aliisque sanctorum, & doctorum hominum biographis.

IV. Illud tamen mihi omnino prætereundum non est, ceteroqui notissimum, Raymundum a Gregorio IX. P. M. Romam evocatum, ut ejus opera uteretur colligendis, & in ordinem digerendis Decretalibus Pontificum, quæ extra corpus Juris Canonici a Gratiano compilatum vagabantur, partim quinque prio-

(a) *Aliqui scribunt, in agro Barcinonensi natum in vico, qui de Pennafort diceretur, ex quo ejus familia agnomen duxerit. Vid. adnotata ad Vitam Sancti Raymundi præmissam ejus Summæ edit. Veronæ 1744. cap. I. pag. 28.*

(b) *Ibid. pag. 29. n. 3. in adnot.*

(c) *Venisse dicitur Bononiam anno MCCV., vel MCCXI., qua de re nihil certi habemus. Tantum exploratum est, Bononiam venisse ante Augustum mensem anni MCCXI., ex monumentis allatis in notis ad ejus Vitam l. cit. p. 29. n. 4.*

(d) Bononiam, velut ad commune bonarum artium domicilium, & disciplinarum emporium profectus est. *Clemens VIII. in Bulla Canoniz. S. Raym. c. I. n. 9.*

(e) Hic fuit excellent doctor in jure canonico, in quo rexit Bononiæ. *Ita B. Humbertus coævus scriptor in Raymundi elogio apud Echard. To. I. Script. Ord. Prædic. pag. 106. Et in actis Capitulorum generalium ejus Ordinis, ad acta Capituli anno MCCXXXVIII. celebrati, electus dicitur* F. Raimundus de Pennafort Catalanus, qui fuerat doctor in decretis Bononiæ. *Ibid. pag. 107.*

(f) *Ex monumentis indicatis in Annalibus Ord. Prædicat. ad annum MCCXIX. n. XLIII. pag. 549.*

(g) *Vid. adnotata ad cap. II. Vitæ S. Raymundi ante ejus Summam edit. Veron. pag. 30. adnot. 3.*

prioribus collectionibus, quæ ante illud tempus prodierant, contentæ, partim seorsim editæ, ac dispersæ. Tantum opus aggressus est S. Raymundus circa annum MCCXXX., ac triennio absolvit. Itaque an. MCCXXXIV. Gregorius Pontifex novum hunc codicem Juris Canonici in quinque libros distributum promulgavit, atque inscripsit Academiæ nostræ Bononiensi, mandans doctoribus nostris, ut eo in scholis, & judiciis uterentur; qua de re alibi dictum. Hæc itaque Decretalium collectio tantæ auctoritatis fuit, ut ex ea una jus dici, & doceri cœperit; aliæ autem collectiones, quæ antea in usu erant, omnino obsoleverint. Belle autem cecidit, ut quoniam corpus Juris Canonici in Academia nostra præformatum fuerat a Gratiano Monacho; hæc nova adjectio, quæ Gratiani libro facienda fuerat, auctorem habuerit S. Raymundum Academiæ item nostræ alumnum.

V. Hic autem dissimulare non possum insigne erratum Thomæ Diplovataccii, qui præter S. Raymundum, Raynerium quemdam *de Pena forti* inducit, canonistam, ut ipse putat, egregium, qui nunquam inter homines fuit. Viderat, opinor, in quibusdam antiquorum scriptis citatum S. Raymundum, ejus nomine in hunc modum expresso *Ray.*, ut fere doctorum nomina compendio exprimi solebant; atque ibi se Raynerium vidisse visus est.

XXX.

TANCREDUS

Archidiaconus Bononiensis.

VINCENTIUS HISPANUS.

FAma notissimus est Tancredus canonum professor, ad quem Honorius III. suam Decretalium collectionem misit, ut eam in scholis nostris promulgaret: sed ei locum tribuemus inter Archidiaconos Bononienses, de quibus post reliquos professores agemus.

II. Vincentium Hispanum, clarissimum canonum professorem, quam parum noverit Pancirolus, hæc ejus verba declarant: *In Gratiani opus*, inquit, *glossas ediderunt Laurentius Cremonensis, Vincentius Castillioneus Mediolanensis, summus canonista, & Bernardi Bottoni præceptor, Oldradus vero Hispanum fuisse affirmat.* (a) De Laurentio satis dictum est. Vincentium vero Hispanum fuisse, non secus ac Laurentium, notissimum est; (b) nec de fide Oldradi dubitandum fuerat, qui Dini Mugellani auditor in nostris scholis fuerat labente XIII. sæculo, quo sæculo admodum adulto Vincentius adhuc erat in vivis. (c)

III. Hic diu videtur in scholis nostris versatus. Scripsit enim glossas in quatuor priores antiquarum Decretalium compilationes: (d) ex quo apparet, diu illum interpretandis Decretalibus occupatum fuisse, antequam Gregorianæ Decretales prodierint. Post autem, ubi lucem aspexerunt Gregorii IX. Decretales, iis quoque interpretandis se totum dedit Vincentius, & ampla, atque erudita in ea dedit commentaria. (e) Ex hujus autem laboribus maxime profecit Bernardus Botonus Parmensis in commentariis ad Decretales Gregorianas, qui nullum fortasse ex antiquarum Decretalium interpretibus frequentius allegat, quam Vincentium. Quamvis autem Bernardus superiores omnes Decretalium interpretes, suo glossarum apparatu edito, exauctorasse visus sit; suus tamen

(a) *Pancirol. lib. III. c. III.*

(b) *Ptolomæi Lucensis testimonium v. supra in Laurentio Hispano.*

(c) *Consentit Diplovataccius, qui Vincentium patria Hispanum aperte dicit; nec ullus est antiquus auctor, qui Mediolanensem scribat.*

(d) Ala. Laur. Vinc. Jo. Teut. & Tanc. glossas abundanter habemus, *in antiquas nimirum Decretales. Jo. Andr. in addit. ad proœm. Specul.*

(e) Vincentius autem, qui scripserat super IIII. compilationibus, facta compilatione Gregorii glossavit illam. *Jo. Andr. loc. cit.*

tamen honor Vincentio mansit, ejusque glossæ & commentaria in Decretales summo in pretio fuerunt apud clariores quosque canonum professores, qui post ætatem illam vixerunt. Id plane ostendunt scripta Ostiensis, Bernardi Compostellani junioris, Guilielmi Durantis, ac præsertim Abbatis antiqui, qui vix alium fere allegat ex antiquis Decretalium interpretibus, quam Vincentium.

IV. Animadversum est a Joanne Andreæ, a Vincentio interdum allegari Tancredum, & contra a Tancredo Vincentium; ex quo apparet, eos una vixisse, quod aliunde etiam erat notissimum. Ac fortasse aliqua æmulatio fuit inter duos hosce primarios canonum professores, ut aliqua ejus verba in commentariis ad Decretales Gregorianas ostendunt. (a)

V. Audierat Vincentius in Jure Civili Accursium glossatorem; (b) quo magistro tantum profecit, quantum ejus scripta demonstrant. Id quippe peculiare est in ejus glossis, & Decretalium commentariis, ut perpetuam consensionem inter Jus Canonicum, & Civile demonstret. Quem autem præceptorem in Jure Canonico habuerit, non constat. Neque vero certum est, quod tradit Pancirolus, ejus auditorem fuisse Bernardum Parmensem. Ita enim de Bernardo loquitur Guilielmus Durantis in Speculo, ut cum dicat, fuisse Tancredi discipulum, negare videatur, fuisse discipulum Vincentii. (c) Et quamquam Bernardus in Glossa Decretalium ad c. *juravit. de probat.* nescio quid se audivisse ex ore Vincentii dicat, (d) non propterea quisquam rite conficiet, ejus auditorem in schola fuisse.

VI. Discimus ex Vincentii commentariis in Decretales Gregorianas, eum fuisse Episcopali dignitate ornatum; se enim in eorum prooemio dicit *Hispanorum episcoporum minimum*. At neque ex iis commentariis, neque aliunde ulla lux affulget ad ejus sedem Episcopalem agnoscendam. Imo neminem adhuc reperire licuit ex scriptoribus, qui veterum juris sapientum memoriam illustrarunt, qui Vincentium hunc nostrum Episcopalibus infulis insignem fuisse scripserit, ac de illo non brevissime, atque omnino perfunctorie egerit.

VINCENTII SCRIPTA.

Apparatus in Decretales Gregorii IX. Hunc supra indicavimus ex codice Barberino. Opus est prolixum, in quo auctor legum civilium auctoritatem perpetuo usurpat ad Pontificias leges exponendas, & confirmandas. *Super quarum compositione*, inquit, *studens ego Vincentius episcoporum Hispaniæ minimus, super operis imperfectione veniam postulo a lectore*. Ita aggreditur Decretalium expositionem Vincentius, & ad *V. Mag. Raymundum* hæc adnotat: *Virum religiosum, & valde literatum, & oriundum de Catalonia, ubi non datur actio ex promisso. Teneri tamen debet Catalanus, qui vanis promissionibus, & inutilibus mutationibus detinet viatorem saltem de dolo. ff. si quis caute. sed actio &c.* (e) Saltare hic videtur extra chorum Vincentius, dum ita Catalaunos sugillat. Ab iis aliquid incommodi fortasse passus fuerat, cum in Italiam veniens, per eorum fines transitum fecisset.

(a) Et ita notavi in sequenti glossa, quia Mag. T. dedignatus est opinionem meam, imo veritatem, quod numquam me præsente diceret. Sed quia non est episcopale contendere, vel invidere, pono meam sententiam, & suam. *Vinc. Hisp. in c. consideravimus. de electio. & elect. pot. Et paulo post inquit:* Notat hic Mag. T. contra me Vinc. & satis misere. *Ex cod. bibl. Barberinæ n. 402.*

(b) Et dicebat dominus Accursius magister meus. *Vinc. Hisp. in c. causam. de rescript. in cit. cod. Barberino.*

(c) Sed contra opponitur, quod dicunt Lau. & T. ejus discipulus, & B. discipulus T. & Vinc. & dominus meus Host. & Jac. de Alb. mag. suus, & Innoc. IV. & alii fere omnes. *Spec. tit. de restit. in integ.*

(d) Audivi Vincentium dicentem, quod illa Decretalis non tenebat. *Glo. in c. juravit. de probat.*

(e) *Extat, ut diximus, in cod. Barberino 402., in quo tamen opus imperfectum est; ex quinque enim libris Decretalium, tertius desideratur, quem in antiquis exemplaribus non reperisse profitetur is, qui hunc codicem descripsit.*

fet. Quamquam & aliarum nationum mores fubinde carpit: (a) illudque ex iis, quæ fupra attulimus, (b) conjici poffe arbitror, hominem fuiffe ad animi offenfiones diffimulandas minime compatatum. Scripfit hæc commentaria in Decretales cum jam effet Epifcopus; & tamen fic de rebus noftris loquitur, quafi adhuc Bononiæ degeret.

Gloffæ in quatuor primas Decretalium compilationes. In quintam neque ipfe, neque alii profeffores, præter Jacobum Albingaunenfem, fcripferunt, quia vix dum creatus eft Pontifex Gregorius IX. cogitare cœpit de nova Decretalium compilatione edenda, in qua coalefceret quidquid in aliis collectionibus difperfum erat. Vidimus in codice Vaticano tertiam collectionem cum gloffis folius Vincentii, & paucis aliis fine auctoris nomine.

Pancirolus gloffas a Vincentio fcriptas dicit in Gratiani Decretum; cujus rei nullum indicium reperio.

XXXI.

S. RICHARDUS

Epifcopus Cicestrenfis.

Est alter a fupetiore Richardus Anglus noftris Pontificii Juris interpretibus adnumerandus, quem a Richardo Paupere, etfi uterque eumdem Epifcopatum Ciceftrenfem geffit, (c) vel fola notatio temporum facile diftinguit. (d) Wichius dictus eft ifte, de quo nunc agimus, ex loco originis, pago nimirum Wigornienfis diœcefis, qui ex puteo aquæ falinæ Anglorum lingua Wike, feu Wich dicebatur: eft autem in lucem editus anno circiter MCXCVII., ut ex his, quæ dicturi fumus, fit manifeftum.

II. Fuit mira Richardi pietas, & religionis ftudium jam inde a puero, nec minimus literarum amor, quibus Oxonii primum, dein Parifiis, mox Bononiæ fedulam navavit operam. Cum autem in fcholis Bononienfibus annos amplius feptem Juri Pontificio addifcendo impendiffet, dignus ab ejus præceptore habitus eft, qui, cum ipfe diuturno morbo affligaretur, ejus fcholam regendam fufciperet; quod Academiæ univerfæ gratiffimum fuiffe ob cognitam Richardi doctrinam, memoriæ proditum eft. Silent Richardi acta a Joanne Capgravio edita, ex quibus pauca hæc excerpfimus, ejus doctoris nomen, a quo Richardus in Jure Pontificio eft eruditus; fed aliud addunt amoris argumentum, quo is fibi percarum hunc auditorem fuum devincere ftuduit. Quam enim unicam habebat filiam Richardo in uxorem obtulit, ut illum non modo fibi generum faceret, fed filii loco, fuique patrimonii hæredem haberet. (e) Verum ille in meliorem fortem divinitus vocatus terrenis nuptiis alligari fe noluit, feque inde fubduxit, ne quid effet, quod ei impedimentum afferret ad fanctioris vitæ curfum arripiendum.

III. Sed

(a) Dixit Vincentius: nec credo Alano quia Anglicus & timidus, nec Mag. Tancredo quia Lombardus & acephalus. *Jo. And. qui fil. legit. c. caufam.*

(b) *Vinc. in c. confiderevimus. de electio. & elect., ut fupra.*

(c) *Vid. fupra in Richardo Anglo.*

(d) *Epifcoporum Ciceftrenfium tempora fic a Godwino explicantur.*

MCCXIV. Richardus Poore, five Pauper.
MCCXVII. Radulphus de Warham.
MCCXXIV. Radulphus Newill.
MCCXLV. Richardus de la Wich &c.
Godw. de Præful. Angl. in Epifc. Ciceftr.

(e) Poftea B. Richardus Bononiam proficifcens, per feptennium & amplius mellea Canonum fluenta fic haufit, quod Magifter fuus, infirmitate detentus, ad lectiones fuas vice fua continuandas, præ omnibus difcipulis fuis dictum Richardum elegit. Qui per dimidium annum & amplius fic prudenter & humiliter in illo officio fe habebat, quod a tota Univerfitate laudem & honorem meruit obtinere fingularem: necnon a Magiftro fuo tantam gratiam invenit, quod unicam filiam fuam fibi hæredem, cum omnibus terris & bonis fuis, ex voluntate filiæ obtulit affectuofe. *Ita in Vita S. Richardi Ciceftr. Ep. cap. I. ex Joanne Capgravio, cap. I. n. 3. apud Bolland. To. I. April. ad diem tertiam.*

III. Sed quoniam, quo tempore Richardus Bononiæ versatus est, nimirum sæculo XIII. non admodum adulto, nondum mos invaluerat, ut alii, quam lacrati viri in Academia nostra Jus Canonicum profiterentur, facili memoriæ lapsu, qui res gestas S. Richardi literis mandavit, pro Juris Civilis, Juris Canonici professorem eo loco inducere potuit. Solebant autem qui Juris Canonici studio se dederant, non minimum laboris conferre in Jure Civili perdiscendo, ut constat ex glossis antiquorum Juris Canonici interpretum, quarum pars maxima ex Jure Civili proficiscitur. Si quis igitur fuit ex legum professoribus Richardi præceptor, qui unicam ei filiam connubio jungere voluerit, non alius fuisse videtur, quam Hugolinus Presbyteri, qui unam reliquit filiam, Felicianam nomine, quæ postmodum nupsit Albizo Azonis Ubaldini de Montezanico, (a) nobilissimo viro, Octaviani Cardinalis agnato, ad quem tandem Albizi ipsius hæreditas Hugolini Presbyteri patrimonio ditata pervenit. (b)

IV. Richardus igitur his illecebris blandientis fortunæ minime captus, in Angliam reversus, iterum Oxonii substitit, ubi & assiduo literarum studio, & perpetuis pœnitentiæ exercitationibus, piisque operibus, laboriosum, & plane asperum vitæ genus aliquandiu secutus est; ex quo tantam sibi famam in ea florentissima Academia sibi conciliavit, ut communi omnium assensu Cancellarii munus ei sit delatum. Postmodum Beatus Edmundus Archiepiscopus Richardum penes se accivit, quem & consiliorum suorum omnium participem esse voluit, & Cancellarium item suum atque Ecclesiæ Cantuariensis creavit. Nihil attinet dicere, quanta fide, atque prudentia functus sit eo munere, quantumque attulerit & adjumentum, & solamen viro sanctissimo in durissimis illis casibus, quibus diu jactatus est. Neque vero ab ejus latere unquam discessit; eique a patrio etiam regno exulanti comes individuus hæsit. Sed ubi ab humanis excessit Edmundus, Richardus a curis omnibus, & negotiis solutus, Aurelianis apud Fratres Prædicatores, quorum Institutum aliquando amplecti cupierat, se abdidit, ut totum se traderet sacrarum literarum studiis in eorum scholis, quæ tum maxime ob Theologicas disciplinas celebres habebantur.

V. Sed Richardus, Deo volente, in Angliam iterum reversus, iterum Ecclesiæ Cantuariensis Cancellarius, vel invitissimus, eligitur. Atque haud multo post Episcopus Cicestrensis creatus est, & ab Innocentio IV. Romæ inauguratus, Henrico III. Angliæ Rege dissentiente, & improbante; qui & alterum eo munere indignissimum in sedem Cicestrensem intrudere voluerat, & Richardum subinde, quoad vixit, graviter vexavit. Sed præclara ejus gesta in Episcopatu, & Sacerdotalem constantiam, quæ in eo emicuit, totamque ejus vitæ historiam miris multis illustrem, non est instituti nostri hoc loco perscribere; quod ab aliis abunde factum est, ac præsertim a sociis Bollandianis, a quibus, quæ ad sancti viri memoriam illustrandam pertinent, diligenter collecta habemus. Decessit autem S. Richardus anno MCCLIII., annos natus circiter sex & quinquaginta, cum nonum jam annum in Episcopatu ageret. Neque multo post mortem, cum ubique ejus sanctitatis, & miraculorum, quæ in vita, & post mortem patraverat, fama celebraretur, ab Urbano IV. in Sanctorum album solemni ritu relatus est anno MCCLXII.

S. RI-

(a) An. MCCLXIX. die XV. Maji. Dña. Feliciana quondam dn. Hugolini Presbiteri legum doctoris & uxor qu. dñi Albici de Muxello vendit dn. Juliano qu. dñi Prevedelli de Calcina peciam unam terre in curia castri Britorum. *Ex Memor. Com. Bonon. Communicavit Cl. Montius.*

(b) An. MCCLXVIII. die .... Transactio inter dn. Folignum procuratorem Ven. viri dñi Octaviani cardinalis & dn. Aldrudam filiam qu. Albizonis dñi Azonis de Montezanico de Muxello super hereditate dicti Albizonis .... quam dña Aldruda cedit dño Cardinali pro M. lib. Bonon. Actum in S. Mich. in Busco presentibus dn. Octaviano episcopo, dn. Arardo de Pritis ll. doct. &c. *Ibid. Indicavit idem Cl. Montius, cui conjecturam hanc de optatis ab Hugolino Richardi, & Felicianæ filiæ suæ nuptiis debemus.*

S. RICHARDI SCRIPTA.

COmmendavit Urbanus Pontifex non solum Richardi sanctimoniam, sed doctrinam quoque, & eruditam linguam; (a) nec dubium est, quin Richardus plures literas pro Sancto Edmundo ad Innocentium IV. scripserit, pro tuenda immunitate, & libertate Ecclesiæ Cantuariensis contra Henricum III. ejus jura invadentem.

Scripsit etiam prolixum opus de Ecclesiasticis officiis, in libros septem distributum, cujus tale initium est: *Officium ex debito*. Hoc opus, licet, ut opinor, nunquam ab se visum, *ex Romanæ Synagogæ observantiis undique collectis conflatum*, per summam impudentiam blateravit Joannes Balæus, idipsum vitio vertens sancto viro; in quo maxime laudandus est ab iis omnibus, qui non cum Balæo desipiunt, & Romanæ Ecclesiæ sacra, ritusque quanti par est æstimant. Eorum librorum nullum ego indicium reperio inter codices bibliothecarum Angliæ; quod magnopere miror.

Richardo etiam tribui potest Sancti Edmundi Vita, quam Matthæus Paris Historiæ suæ inseruit. Sic enim de Richardo Matthæus: *Vir fuit*, inquit, *eminentis scientiæ, & eximiæ sanctitatis, & quondoque B. Edmundi Cantuariensis Archiepiscopi clericus, & consiliarius specialis: cujus vestigia sequi nitebotur pedetentim. Hic, non sine B. Edmundi prægnostico vaticinio, in Præsulatus promotus dignitatem, Pontiniacum adiit* (quo nimirum loco S. Edmundus obierat), *cum dictus Sanctus fuerat transferendus; ne tam specialis amicus o tonta & tam secreta solemnitote absens extitisset. Hic etiam, veluti domesticus, omnium suorum conscius extitit secretorum, quæ inquirentibus propter ædificationem palam declaravit*. Ex iis igitur, quæ Matthæus de S. Edmundo ab Richardo accepit, ejus vitam concinnavit, ut disertis verbis in ipsius Matthæi Historia scriptum est. (b)

In bibliotheca Collegii S. Benedicti in codice MDLXXVIII. est opus inscriptum *Numerole Ric. Cancellarii de Contabrigia*, cujus tale est initium: *Qui bene præsunt*. (c) An pertineat ad Richardum nostrum, ii judicabunt, quibus inspiciendi codicis erit facultas.

XXXII.

ZOEN TENCARARIUS

Episcopus Avenionensis.

PRænobilis fuit Bononiæ Tencararia gens, ex qua circa initium sæculi XIII. natus est Zoen, non despicabilis scholarum nostrarum professor. Ejus nomen haud plane insolens inter Bononienses, nec inauditum vel in ipsa gente Tencararia. (d) Sed Zoenis & generis, & doctrinæ commendatio valuit ad obtinendum Canonicatum in Ecclesia Bononiensi. Anno circiter MCCXXVI. magister creatus est, (e) annis aliquot postquam inter Canonicos merebatur. (f) Obti-

(a) *Urbanus IV. in Bulla canonizat. S. Richardi apud Bolland. l. cit. in Vita ejusdem Sancti auctore Radulpho lib. II. cap. III. n. 22.*

(b) Hujus igitur (*Richardi*) assertionibus, nec non & Fr. Roberti Bacun certificatus Dominus Matthæus Parisiensis, monachus ecclesiæ S. Albani, Vitam memorati S. Edmundi scripsit.

(c) *Ex catal. mss. Angliæ To. I. pag. 143.*

(d) An. MCCLXXXVII. Dn. Bertholinus fil. qu. dn. Zoenis de Tencarariis. *In Memor. Commun. Bonon. Jo. Ferronti Notar. pag. 193.* An. MCCLXXXVIII. Zoen Damiani Rohni erat capitaneus castri Bargi. *Ex Reform. ejus anni. Zoenem Pepolum memorat Ghirardoccius ad annum MCCLXXII. pag. 228., aliosque eo nomine apud hunc auctorem reperies.*

(e) *In tabulis archivi Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis sæpius occurrit mentio Zoenis Canonici; sed magistri titulo non donatur, nisi sub finem Decembris an. MCCXXVI.*

(f) *Saltem ab anno MCCXXIV. inter Canonicos cooptatus fuerat, ut ex tabulis archivi Canonicorum Ecclesiæ Bonon., præsertim ex libro, quem Assum appellant.*

Obtinuit etiam Lectoratum Ecclesiæ Bathiensis in Hungaria; ac tandem circa annum MCCXXXV. Archipresbyteratu Ecclesiæ Bononiensis auctus est. (a) Extant Gregorii IX. literæ Zoeni admodum honorificæ, quibus indulget, ut cum Archipresbyteratu Bononiensi Lectoratum Bathiensem retinere possit; idque potissimum ob ejus doctrinam, qui, ut ait Pontifex, *secus juris fluenta plantatus, alios docere meruit*. (b) Eidem, & Abbati S. Stephani, & Raymundo de Villang..... Pontifex commisit cognitionem causæ, quæ agitabatur inter Capitulum Ecclesiæ Polensis, & Patriarcham Aquilejensem, ob electionem Episcopi Polensis. Datæ sunt ea de re Pontificis literæ III. Kal. Jun. anno X., idest, anno MCCXXXVI.

II. Sed annis non admodum multis Archipresbyteratum Bononiensem tenuit Zoen, ad Episcopatum Avenionensem evectus. Non plane constat, quo anno sedere cœperit in cathedra Avenionensi; verum anno saltem MCCXLII. ei præerat Ecclesiæ, ut Galliæ Christianæ auctores demonstrant; (c) quibus tamen omnino ignota fuit Zoenis patria, ignota professio, & Ecclesiasticæ dignitates, quas ante Episcopatum gesserat. Fantonus Avenionensis Historiæ auctor, ex Noguierii conjectura, Italum fuisse præsenserat, sed nihil amplius. (d) Quod quis tandem miretur, cum ne nostri quidem scriptores Zoenem, in monumentis Ecclesiæ Bononiensis notissimum, ad cathedram Avenionensem assumptum noverint? Eum plurimi fecit Innocentius IV., a quo Sedis Apostolicæ Legatus creatus est; quo munere fungebatur jam inde ab anno MCCXLIII., ac fortasse non temporaria, sed perpetua fuit ejus Legatio; an. siquidem MCCLIV. ea nondum defunctus erat, nam Concilio Albiensi, ut Legatus Apostolicus, eo anno præfuit. Multa in Episcopatu præclare gessit, quæ Galliæ Christianæ auctores diligenter persequuntur: atque illud in his maxime commemorandum, quod de extirpandis in sua civitate, & diœcesi hæreticæ pravitatis surculis maxime sollicitus fuit. (e) Anno MCCLVII. testamentum condidit, quum Bononiæ esset, & hospitium haberet ad Divi Antonii de Sapina. Ecclesia est suburbana, ubi Canonici quidam eo tempore habitabant, Canonicis majoris Ecclesiæ S. Petri, quorum de numero fuerat Zoen, peculiari vinculo sociati, ac eorum juri subjecti.

III. Non erit injucundum antiquitatum studiosis aliqua delibare ex postremis hujus optimi Episcopi tabulis, quas integrss in Appendice dabimus. Itaque parentibus suis, Fratri Josepho, quem ex Ordine Pœnitentiæ fuisse arbitror, & Contessinæ, qui adhuc in vivis erant, usumfructum reliquit possessionum omnium, quas citra montes habebat. Pro anima sua quater mille libras reliquit, ingentem sane summam pro illis temporibus. Ex ea summa libras mille dari voluit Ecclesiæ Romanæ, mandans testamenti curatoribus a se delectis, qui fuere Prior Fratrum Prædicatorum, Guardianus Minorum, & Prior S. Michaelis in Busco, ut intra annum post obitum suum absolutionem delictorum suorum, & testamenti confirmationem a Romano Pontifice impetrare deberent. Uni militi, qui bonis armis, & equo instructus ultra mare pergeret, ibique per annum integrum degeret, contra Saracenos, ubi opus esset, pugnaturus, nutu Legati Apostolici, vel Patriarchæ, quibus sistere se deberet, libras tercentum reliquit. Alicui, qui pro expiatione animæ suæ Beati Jacobi Templum apud Compostellam adiret, libras decem. Item alteri, qui Romam pergeret, ibique per totam Quadragesimam majorem consisteret, Stationes Ecclesiarum urbis obiturus, & Indulgentias pro ejus anima quæsiturus, postmodum ad Ecclesiam S. Michaelis in monte Gargano, denique Barium ad Ecclesiam S. Nicolai accederet, libras XV. Thomæ filio Pacis Tencaratii, fratris, ut opinor, sui, præ-

Vv ter

(a) *An. MCCXXXIV. Mag. Zoen Canonicus occurrit in tabulis archivi Canonicorum Bononiensium; anno autem sequenti Archipresbyter in aliis tabulis ejusdem archivi appellatur.*

(b) *Has literas habes in Appendice: quæ cum datæ sint anno MCCXXXV. sub Januarii initium, credibile est, per illud idem tempus Zoenem creatum esse Archipresbyterum Bononiensem.*

(c) *Gall. Christ. To. I. in Eccles. Avenion. p. 817. sequ. Jamque an. MCCXLI. Ecclesiæ Bon. Archipresbyter erat Bombononius, sive Bononius.*

(d) *Fantoni Storia di Avign. To. II. lib. III. cap. III.*

(e) *Gall. Christ. loc. cit.*

ter alia, libros suos legavit, commendavitque, Codicem scilicet, Digestorum libros, Institutiones, & Summam Azonis, in quibus ipse olim legebat, quibus nimirum utebatur cum in scholis doceret. Hinc intelligimus, Zoenem Jus Civile aliquando professum esse; quod quidem erat alienum ab instituto Ecclesiastici hominis, & minime conforme Canonicis sanctionibus: verum fortasse id Apostolicæ Sedis indulgentia Zoeni concessum fuerat, ob præstantem ejus doctrinam. Sed pro certo habeo, Zoenem Jus quoque Canonicum in Academia nostra docuisse, atque in eo potissimum versatum esse, ut Ecclesiasticum hominem decebat. Quare inter Juris Canonici professores locum ei assignandum censui.

IV. Illud vero præcipuum fuit in Zoenis testamento, quod certos reditus reliquit ad alendos octo scholares in Academia Bononiensi; quorum tres esse voluit ex Collegio Canonicorum Ecclesiæ Avenionensis, duos Clericos sæculares ex civitate, duos item ex castro Novariensi diœcesis Avenionensis, & unum ex alio quovis castro ejusdem diœcesis. Mandavit ejus rei curam Episcopis Avenionensibus, successoribus suis; quibus, si desides esse contigisset, substituit Ecclesiam, & Conventum Fratrum S. Michaelis in Busco; atque his item, si minus diligentes fore accidisset in implenda ejus voluntate, Capitulum, & Canonicos Ecclesiæ Avenionensis substituit: multaque solertissime cavit, ne quid perennitati præclari hujus instituti obsisteret. Hoc primum fuit scholarium exterorum Collegium in civitate nostra excitatum; quod aliis multis exemplo fuit. Sed ejus nunc nullum superest vestigium. Post varios casus, Eugenio IV. Pontifice, omnino extinctum est anno MCDXXXVI., exiguis ejus reliquiis Collegio Gregoriano attributis. Verum de his scholarium Collegiis alio loco dicetur.

V. Multæ sunt in codice diplomatico mss. Ecclesiæ, & Gymnasii Bononiensis Urbani IV., & Joannis XXII. literæ de Zoenis testamento, & hæreditate, quas dabimus, ubi de Collegio Avenionensi agetur. Ac testamentum quidem auctoritate sua confirmavit Urbanus IV. an. MCCLXIII., quo vita functum Zoenem Galliæ Christianæ auctores testantur. Multa etiam sunt in archivo Fratrum Minorum, & in Memorialibus Communis Bononiæ, ex quibus apparet, hunc Episcopum ditissimum fuisse, & ejus bona hæreditaria, quæ aliis, atque aliis locis, & regionibus sita erant, ægre ab invasoribus defensa.

VI. Ex auditoribus, quos in Jure Canonico Zoen erudiit, unum novimus virum celebrem, & multis libris editis clarum, Joannem de Deo Hispanum, qui medio sæculo XIII. inter professores nostros floruit. Laudat ipse magistrum suum initio libri de Ordine Judiciario, quem esse dicit Archipresbyterum Ecclesiæ Bononiensis, & tum propter generis claritatem, & doctrinam, tum propter pietatem, aliasque egregias animi dotes, qualibet alia dignitate majori dignissimum; in quo judicio deceptus non est; ex Archipresbyteratu enim Bononiensi ad Episcopatum Avenionensem translatus est, & legationibus etiam pro Sede Apostolica perfunctus. (a)

VII. Verum, quis credat? admodum obscura fuit, ac tantum non extincta est tam clari viri memoria Bononiæ, vel apud Tencararios posteros suos. Hieronymus Tencararius anno MDLI. in principe Ecclesia S. Petri memoriam restituit Jacobi JCti, & Joannis Archipresbyteri Bononiensis gentilium suorum. Primus horum in apposito titulo dicitur floruisse ad annum MCCXIII. Alter insignis Theologus fuisse perhibetur, & Jus Canonicum in Colociensi Pannoniæ civitate docuisse, ac demum an. MCCXXXIX. fecisse vivendi finem. (b)

Sed

(a) *In Codice Vaticano 2343. liber de Ordine Judiciario Joannis de Deo ab auctore ipso inscriptus est* Ven. patri & magistro C. archipresbytero Bonon. dignissimo qualibet majori dignitate &c. *Sed amanuensium imperitia pro litera Z., quæ verum ejus Archipresbyteri nomen indicaret, irrepsit litera C. Sic in monumentis Ecclesiæ Avenionensis irrepserat litera L. Nec vero alius Archipresbyter Ecclesiæ Bon. præter Zoenem illis temporibus Doctor, aut Magister dictus est.*

(b) D. O. M. Jacobo Tencarario Jur. Cons. qui anno fere sal. MCCXIII. floruit. Joanni Tencarario Archipresb. Bonon. ac Theologo insigni qui Jus Pontific. in Pannoniæ urbe Colocen. summo cum Honorario professus mox Dñi obiit anno sal. MCCXXXVIIII. Hieronymus Tencararius Presb. ac Præpositus Con. Majorib. clariss. & opt. monimentum ab injuria vetustatis assertum ref.c. cur. & sibi & suis posterisque eor. MDLI. *Ext. Bon. in Metrop. Eccl. D. Petri.*

Sed Jacobus ille JCtus totius ſæculi ſpatio recentior fuit. (a) Joannes autem Archipresbyter eſt hic ipſe Zoen, quem poſterior ætas ignoravit fuiſſe Epiſcopum Avenionenſem, ac tantum noverat fuiſſe Archipresbyterum Bononienſem. Pronum autem fuit Joannem pro Zoene ſcribere; cum enim hæc duo nomina, in vulgari Bononienſium ſermone, parvo diſcrimine differant, creditum eſt, ex detorto Joannis nomine Zoenem emerſiſſe. (b) Sed quia aliquid ſuboluerat de Lectoratu Bathienſi, Eccleſiaſtico ſcilicet gradu, quem Zoenem in Eccleſia Bathienſi obtinuiſſe diximus, id interpretatus eſt de lectione ſcholaſtica Hieronymus Tencararius, qui ejus memoriam reſtituit, & Bathienſem, ſive Bachienſem Hungariæ civitatem cum Colocienſi facile confudit; tum quod in Bathienſi comitatu Colocia urbs ſita eſt, Metropolitæ illius regionis ſedes; tum quia, ſublata jam propter loci infrequentiam Bathienſi cathedra, Colocienſibus Archiepiſcopis ea diœceſis acceſſerat, quorum antea fuerant Bathienſes Antiſtites Suffraganei. (c)

XXXIII.

BARTHOLOMÆUS BRIXIENSIS.

LAurentium Hiſpanum (d) cum in ſcholis noſtris audiviſſet Bartholomæus Brixienſis, (e) magiſtrum vel æquavit, vel vicit doctrinæ præſtantia, & celebritate nominis. Is totum ſe dedit perficiendis commentariis, quæ ab aliis doctoribus, ac præſertim a Joanne Teutonico in Gratiani librum vulgata fuerant. Itaque Decretorum gloſſas, eo ordine, quo nunc habentur, Bartholomæo Brixienſi debemus. Caſus quoque Decretorum a Benincaſa editos meliori luce donavit; atque iſtud operis ſe ſuſcepiſſe ait, cum eſſet minimus inter ſtudentes Bononiæ, nondum, ut opinor, in doctorum cœtum cooptatus, quamvis fortaſſe jam tum in ſcholis noſtris docere cœpiſſet. Extant ejus caſus, & commentarii in librum Decretorum inſerti, & ſeorſim editi. (f) Quæſtiones etiam, quas diebus Dominicis, & Veneris in ſcholis diſputavit, in unum collectas edidit; & Dominicales, (g) ac Veneriales exemplo Pillii inſcripſit, qui quæſtiones Sabbati die ab ſe diſcuſſas in ſchola Sabbatinas nuncupavit. Plurimi autem fecere veteres juriſperiti has Brixienſis quæſtiones, & maxime Guilielmus Durantis, qui ſæpenumero ad eaſdem appellat in ſuo Juris Speculo, & Jo. Andreæ in ſuis additionibus ad Speculum, aliiſque libris. Et Dominicales quidem profitetur Bartholomæus ſe ſcripſiſſe, ut uſui eſſent iis maxime, qui Juriſprudentiæ navarent operam in ſcholis Bononienſibus, in quibus ipſe honeſtiſſimo loco ſacros canones interpretabatur. Damaſi quoque Brocarda, quæ appellantur, recognita, & aucta edidit, ac nonnullas diſputationes ſcripſit in libros Decretalium. (h) Celebres quoque libros Tancredi Archidiaconi Bononienſis meliori ordi-

(a) *Jacobus Tencararius Nicolai filius, legum doctor non obſcurus, Bononiæ floruit ineunte ſæculo XIV. ejuſque crebra mentio occurrit in monumentis Bononienſibus ab anno MCCXCVI. ad annum MCCCXXXI.*

(b) Zoen, *ſive* Zwen, *nam ſic etiam dicebant, nomen eſſe exoticum, & minime ex Joannis nomine detortum, exiſtimat Clar. Montius: fortaſſe Germonicæ, aut Slavicæ originis, ut* Zwendebolдus. *Hinc ex Zoen fiebat Zengolus; quare in antiquis tabulis occurrit* Zoen, qui dicitur Zengolus, *nunquam vero* Joannes, qui dicitur Zoen.

(c) *Vid. Martiniere Diction. Geogr. v. Bath.*

(d) Iſte fuit diſcipulus Laurentii Hiſpani, ut ipſe refert in ſuo tract. de ord. judic. in rub. *de reſti. adver. ſent. Diplov. in Barthol. Brix.*

(e) *De Advocatis, ſive Avogadris, gente apud Brixienſes illuſtri, fuiſſe aliqui narrant. Ego nihil certi eo de re habeo.*

(f) *Eos vidi in codice mſſ. bibliothecæ Collegii Hiſpanorum, qui eſt inter membranaceos in fol. n. 228. Atque id eſt libri initium:* Ego Bartholomæus Brixienſis inter ſtudentes Bononiæ minimus caſus decretorum quondam a Benincaſa compoſitos, pro modulo ſcientiæ meæ duxi in melius reformandos. Nam ubi corrupti erant ſcriptorum vitio, eos diligenter correxi, ubi defectum patiebantur ſupplevi &c. *Extant etiam inter codices Regiæ Bibliotb. Taurinenſis n. 259., & vidi etiam in Codicib. Vatic. 2517. 2518.*

(g) *Quæſtiones Dominicales ita incipiunt:* In nomine Domini amen. Ad honorem omnipotentis Dei, & eccleſiæ Romanæ, cui præſidet Gregorius nonus, & ad utilitatem ſcholarium Bononiæ, & alibi ſtudentium, ego Bartholomæus Brixienſis inter doctores juris minimus &c.

(h) *Ex Diplov. in Barth. Brix.*

ordine donatos in publicum emisit; (a) de quo videndus Jo. Andreæ in additionibus ad Speculatorem. (b)

II. Non inutili quoque opera Juris Pontificii studiosos adjuvit, cum singulas historias, quarum mentio est in Decretorum volumine, brevi sermone exposuit, vel potius earum expositionem, quæ tradi solebat in scholis, correxit. Vidimus hoc opusculum in codice membranaceo bibliothecæ Vaticanæ, ita inscriptum: *Historiæ decretarum B. Brixiensis*. Ejus tale initium est: *Licet merita sanctæ scientiæ non respondeant, nec opus aliquod sufficiant adimplere; Ego Bart. Brixien. divina gratia ministrante propter meæ scientiæ parvitatem cupia utilitatibus scholarium providere. Idcirco Ystorias Decretorum frequentes & usitatas duxi pro meis viribus, aliarum interveniente consilia, corrigendas, eas suis locis in causis & distinctionibus assignando prout communiter legi consueverunt.* (c) In celebri volumine Decretorum Gratiani Conventus Fratrum Prædicatorum S. Mariæ supra Minervam, quo usi sunt Correctores Romani, & nunc est in bibliotheca Casanatensi, Historiarum expositiones sunt suis quæque locis in ima pagina post glossas dispositæ. In aliquot autem codicibus Vaticanis Decretorum corpori præmittuntur. Scripsisse etiam dicitur epistolarum volumen, & Chronica de Italiæ urbibus, & maxime de Brixia, & Bergomo, ut narrat Diplovataccius. Sed hæc magno rei literariæ detrimento, si ab eo quidem scripta sunt, nuspiam apparent.

III. Floruit Bartholomæus Brixiensis tempore Gregorii IX., quo sedente quæstiones Dominicales in scholis tractabat; (d) ac fertur attigisse Alexandri IV. tempora, qui in eum magna præmia & beneficia contulerit. Sed Platina, qui hoc narrat, vereor ne non idoneus sit testis in re tam antiqua. Neque magis attendendam censeo glossam in c. *Relatio. XXI. q. I. v. canonice*, ut est in editione Romana post correctionem Gregorianam, quæ indicare videtur, Bartholomæum Brixiensem cum Huguccione Pisano, Ferrariensi Episcopo, cuidam Concilio interfuisse. (e) Mendosa est enim ea glossa, ut ex collatione aliarum editionum, & mss. codicum demonstrari potest. (f)

IV. Illud autem peculiare est in Bartholomæi Brixiensis emendationibus, & additionibus ad Decretorum glossas appositis, quod novas Constitutiones Pontificum suis quasque locis indicat, quibus antiqua jura emendantur & corriguntur. In opinionum autem delectu, quantum ex paucis aliquot animadversionibus deprehendere potui, plerumque mihi visus est Bartholomæus Brixiensis paulo rigidiores, si quæ erant, Joannis Teutonici sententias mitigasse, quemadmodum & Joannes Teutonicus duriores Huguccionis sententias emollire studuit. Plures etiam opiniones, parum nunc probatas viris doctis, & emunctæ naris, habemus in Glossa Decretorum, quarum non minimam partem eo ingessit Bartholomæus Brixiensis, minus certe sobrius & prudens, quam Joannes Teutonicus. Exemplo sit quod legitur in Glo. ad initium *Di. V. de Pœnit.*, nimirum, *oris confessionem institutam fuisse quadam universalis ecclesiæ traditione potius quam novi, vel veteris testamenti auctoritate*, quæ traditio cum apud Græcos non mana-

(a) Liber ordinis judiciarii compositus per mag. Tancredi, & reformatus a mag. Bartholomæo Brixiensi. *Ext. inter Cod. mss. Regiæ bibl. Paris. n. 4838. ex Montefauc. in bibl. biblioth. e. mss.*

(b) *Jo. Andr. in addit. ad Specul. in proœm. v. porro.*

(c) Cod. Vatic. 1438. *Sunt in eo codice etiam Casus Decretorum ejusdem Bartholomæi Brixiensis.*

(d) *Ex ipsarum proœmio, cujus verba supra dedimus.*

(e) Numquid talis forma erit in literis procuratoris, ut sic scribatur: quidquid canonice vel legitime per eum fuerit ordinatum, ratum habeo ...... Vidi per dn. Hug. talem procuratorem in concilio reprobari. Bart. Brix. *Glo. in c. Relatio. XXI. q. I. v. canonice.*

(f) *In aliqua Gratiani editione ante Gregorianam correctionem sic habent extrema ejus Glo. verba:* Vidi per dn. Hugonem consilio reprobari. *Ita in editione Veneta an.* MDLXXII. *Atque hanc esse puto optimam lectionem; ut sensus sit, Bartholomæum Brixiensem legisse in aliquo Hugonis, sive Huguccionis consilio, aut responso, talem procuratorem reprobandum esse. In mss. exemplari S. M. supra Minervam, quod supra indicavimus, sic legitur:* Vidi per dn. H. talem procuratorem in ꝯ. reprobari. *Ubi est sigla, quæ con,* vel *ad summum* contra *posset exprimere: vox autem* concilio *nec ibi potest habere locum, nec ita ipsa exprimitur in aliis locis ejusdem voluminis, a me diligenter observatis.*

manarit, propterea apud illos necessariam non esse oris confessionem. In glossis Joannis Teutonici, sive Laurentii Hispani, quas adoptavit Jo. Teutonicus, nihil tale legitur. Videntur igitur hæc adjecta a Bartholomæo Brixiensi. Quod si ita est, malum profecto Theologum fuisse oportet hunc canonum professorem.

BARTHOLOMÆI BRIXIENSIS SCRIPTA.

HÆc igitur sunt Bartholomæi Brixiensis scripta:

I. *Apparatus Decretorum emendatus & auctus.*
II. *Quæstiones Dominicales.*
III. *Quæstiones Veneriales:* alii Venercales appellant.

Hæc typis edita habemus.

IV. *Damasi, sive Damasii Brocarda aucta & emendata.*
V. *Tancredi liber de Ordine Judiciario emendatus item & auctus.*

Atque hic etiam typis editus est.

VI. *Quæstiones aliquot in Decretales.*
VII. *Historia Decretorum.*

XXXIV.

GOFFREDUS TRANENSIS

S. R. E. Cardinalis.

GUILIELMUS NASO.

AZonem in scholis nostris audivit Goffredus Tranensis in Jure Civili; (a) quare illum inter celebriores Azonis discipulos suo loco recensuimus. Quos autem in Jure Canonico præceptores habuerit ex tam multis, qui eo tempore, hoc est, paulo post initium XIII. sæculi, Bononiæ docuerunt, non liquet. In eo certe excelluit Goffredus, qui & Decretales Gregorianas, ubi primum editæ sunt, nobili commentario exornavit, quo tempore iis in schola interpretandis vacabat, & Summam Decretalium postea edidit, quæ magno semper in pretio fuit apud Juris Pontificii studiosos, & sæpius impressa est. Multa ab eo accepit Bernardus Parmensis, (b) multa Guilielmus Durantis; (c) aliique veteres eius auctoritatem passim usurpant. A scholis abductus apud Gregorium IX. Subdiaconi, & Capellani officio functus est, (d) causis nimirum, quæ ad Pontificem afferebantur, cognoscendis adhibitus. Fuit etiam apud Pontificem Conradictarum auditor, (e) quod munus doctissimi semper JCti obtinere consueverunt. Bonaguida Arretinus summæ scientiæ hominem fuisse dicit, dignum propterea, qui inter Romanæ Ecclesiæ Cardinales cooptaretur. (f)

II. At

(a) *Ex Jo. Andr., de quo supra in Azone.*

(b) Ita notaverunt in hac Decretali (*est c.* super quæstionum. de offi. & pote. jud. delegati) Innoc. IIII. & Gof. *Glo. in c.* super quæstionum. cit., v. si non possunt. *Et aliis locis Goffredi opiniones afferuntur in Glo. Decretalium, ut hinc appareat, Goffredum Tranensem iis interpretandis vacasse ante Bernardum Parmensem.*

(c) *In proœm. Spec., & alibi sæpissime.*

(d) *Subdiaconum & Capellanum dni pp. se ipsum dicit in Summa Decretalium.*

(e) Dixi quod Bonaguida glo. fert propter brevem terminum non peremptorium curiam non dare literas appellanti... Et dicit, quod literam jam super hoc factam vidit per Vicecancellarium dilaniari. Dicit tamen, quod Gof. tunc auditor contradictarum resistebat, dicens id injuste fieri. *Ja. Andr. in addit. Spec. de appellat. §. in quibus. v. de dilat.*

(f) Item Bonaguida in principio tractatus de dispensat. dicit, quod (Goffredus) postea fuit cardinalis. *Diplovat. in Goffreda Tran. En autem Bonaguidæ Arretini verba:* In hac opinione est Goffredus vir summæ scientiæ, qui fuit cardinalis.

II. At dubius hæret Pancirolus, nec affirmare audet, Goffredum Cardinalis purpura insignitum fuisse, ut aliqui tradiderunt. Verum potior mihi est auctoritas Bonaguidæ Arretini, qui cum Goffredo vixit, & cum eodem in Curia Romana versatus est. (a) Et quamquam apud Ciaconium nullus occurrat Goffredus Tranensis inter Cardinales, qui sæculo XIII. vixerunt; juvat tamen illum sub ementito Gotifredi Castilionei nomine latentem apud Ciaconium detegere. Narrat Ciaconius, Gotifredum, sive Gofridnm, vel Galfridum Castilioneum Mediolanensem, sive, ut alii scribunt, Januensem ex Subdiacono, & Sacelli Pontificii Sacerdote ab Innocentio IV. Diaconum Cardinalem S. Hadriani anno MCCXLIV. in concilio Lugdunensi renunciatum fuisse, eumdemque antea ab Honorio III. in Sardiniam legatum, ut fidei sacramentum a Benedicta Calaritana, & Massensi Domina pro Ecclesia Romana reciperet. (b) Sed Gotifredus, sive Goffredus iste, qui ab Innocentio IV. Cardinalis creatus est in Concilio Lugdunensi, non alius est, quam Goffredus Tranensis, ut intelligimus ex Mattheo Paris in Historia Anglicana. Detrahenda est igitur larva fictitio illi Gotifredo Castilioneo, & suus locus Goffredo Tranensi inter Cardinales restituendus. Igitur Matthæus Paris in Historia Anglicana ad annum MCCXLV. his verbis obitum Gotifredi, sic enim appellat, describit: *An. MCCXLV. Lugduni in Gallia obiit Gotifredus de Trano cardinalis, quo non erat aliquis alius domino Papæ familiarior, vel utiliar*. Hunc autem Gotifredum esse Tranensem nostrum, eumdemque, qui anno superiore Cardinalis renunciatus fuerat, manifestum est ex epistola Innocentii IV. ad Abbatem & Conventnm Eboracensem Lugduni data III. Kal. Sept. anno tertio, in qna Gotifredi Sancti Hadriani Diaconi Cardinalis, jam vita functi, mentio habetur. (c) Constat igitur, Goffredum Tranensem ab Innocentio IV., cui erat amicissimus, in Concilio Lugdunensi Cardinalem creatnm, eumdemque insequenti anno, vix dum gustato rubei galeri honore, quem tunc primum Innocentius Pontifex Cardinalibus concesserat, decessisse. Credo autem, Goffredum ab Innocentio IV. ad Concilinm Lugdunense accitum, quo ejus opera uteretur in arduis illis negotiis, quæ in eo Concilio tractanda fuerant, & in conscribendis legibus Ecclesiasticis, quas in ipso Concilio edidit. Eo enim spectasse videtur Matthæus Paris, cum scripsit, neminem hoc homine magis familiarem, & utilem Innocentio fuisse.

III. Jungimus huic Guilielmum Nasonem glossatorem Decretalium illustrem, & Alani discipulum. (d) Hic multas glossas reliquit in antiquas Decretalium compilationes, (e) ex quibus decerpsit Bernardus Botonus quidquid ad rem suam esse poterat in perficiendo Decretalium Gregorianarum apparatu, in quo interdum Guilielmi Nasonis nomen occurrit. (f) Hunc omnino ignoravit Pancirolus, licet a Speculatore, Ostiensi, Joanne Andreæ, aliisque antiquis laudatum. Diplovataccius vixisse ait ad annum MCCXXVII., (f) quod verissimum censeo; sed aliquanto etiam serius ætatem agere potuit. De ejus patria nihil omnino explorati habemus.

GUI-

(a) Ex *Jo. Andr. loc. cit.*

(b) *Hujus sacramenti formulam vide sis apud Murator. Antiquit. ital. med. ævi To. VI. p. 7. & 8. Sed ex ea tamen non intelligitur, Gotifredum ibi nominatum, ipsum esse, quem postea Innocentius IV. Cardinalem creavit.*

(c) Gotifredi bo. mem. diaconi Cardinalis S. Hadriani. *Ex Regest. Innoc. IV. anno III.*

(d) Variant Sapientes: dicunt enim Ala. & Gu. Na. ejus discipulus &c. *Speculat. tit. de restit. in integ. §. intra.*

(e) Guil. Nasonis reportationes multas habuimus &c. *Jo. And. in addit. ad proœm. Spec.*

(f) Alii dixerunt, sicut Guiliel. Naso, quod episcopus numquam potest suspendere interdictum, quin tollat illud ex toto. *Glo. in c. ad hæc quoniam. de appellat.*

(g) Guil. Nazo præclarissimus canonum doctor. Ejus multæ habentur reportationes in compilationes antiquas ..... Fuit discipulus Alani secundum Specul. *in tit. de restit. in integr.* & Osti. *in summa tit. de obligat. .... non ordinan. qois obligatns impediatur*. Floruit anno MCCXXVII. *Diplovatac. in Guil. Nas.*

XXXV.

GUILIELMUS

Episcopus Papiensis.

ANDREAS VECLUS. BERENGERIUS SENENSIS.

ERat Bononiæ iisdem fere temporibus Mag. Guilielmus Papiensis, canonum professor non obscuræ famæ in scholis nostris. Is anno MCCXXXIII. cum duobus ætatis suæ celeberrimis viris, Bernardo Botono, & Hugolino Presbyteri, præsens adsuit transactioni Canonicorum Bononiensis Ecclesiæ cum Fratribus Cruciferis. (a) Sed nulla deinceps hujus viri mentio in monumentis nostris. Post annos multos Mag. Guilielmum Papiensem opulento Sacerdotio ditatum reperio ab Archiepiscopo Cantuariensi, cujus fortasse negotia tractabat apud Sedem Apostolicam; neque enim existimo, illum unquam ad suam Ecclesiam, quæ erat in Diœcesi Roffensi, accessisse. Obtinuit Guilielmus hoc Sacerdotium Bislense, sic enim dicebatur, regnante Innocentio IV. Anno autem MCCLVI. Alexandro IV. Pontifice creatus est Episcopus Papiensis, quam Ecclesiam deinde usque ad an. MCCLXXII. administravit. Erat Guilielmus, cum electus est Papiensium Episcopus, inter Capellanos Pontificis adscriptus, judiciis nimirum in foro Ecclesiastico apud Pontificem exercendis deputatus. (b) Atque hæc omnia habemus ex pluribus ipsius Alexandri IV. literis pertinentibus ad controversiam, quæ exorta erat ob Sacerdotium illud Bislense Guilielmo collatum, quam operæ pretium non est hoc loco exponere. (c) Ughellus, cui hæc omnia ignota fuerunt, Guilielmum Canetum appellat hunc Papiensem Episcopum; eumdemque suspicatur, quem Hippolytus Donesmundus patria Mantuanum, ex familia Canetorum fuisse tradit. (d) Sed vel de alio homine loquitur, vel aperte fallitur Donesmundus; semper enim hic noster dictus est *Magister Guilielmus Papiensis*, quod ejus patriam manifeste demonstrat.

II. Non æque notus est Andreas Veclus Decretorum doctor, Gregorii IX. P. M. Capellanus; quem tamen anno MCCXXXVIII. Bononiæ vixisse, ac domum amplam & nobilem in vicinia Ecclesiæ S. Andreæ Ansaldorum, quæ Hugolini Daniæ olim fuerat, de procuratoribus testamenti ejusdem Hugolini emisse comperimus. Extant tabulæ emptionis, quibus obsignandis interfuere, præter Odofredum insignem legum doctorem, Mag. Petrus de Targe, & Mag. Gratianus de Campano, quos ambo canonum professores fuisse, verisimile est. (e) Eadem domus anno MCCLXVIII. ad præclaræ nobilitatis virum Jacobum Columnam Romanum, Odonis filium, pertinebat, (f) qui tunc in Academia nostra studiis, ut opinor, vacabat, & clarissimus postea Romanæ Ecclesiæ Cardinalis fuit. (g)

III. Ber-

(a) Testes fuerunt mag. Bernardus Parmisanus, dn. Ugolinus legum doctor. mag. Guilielmus Papiensis. *Ex tabul. ejus anni, IX. ex. Aug. in archivo Canonic. Eccl. Bon. Fascic. III. n. 3.*

(b) Alexander Ep. servus servorum Dei dilecto filio Priori S. Trinitatis Londonien.

Olim venerabili fratri nostro mag. Guilielmo Papiensi episcopo, tunc capellano nostro ad ecclesiam Papiensem promoto, dilectus filius mag. Jordanus notarius noster, de nostro speciali mandato ore tenus sibi facto, ecclesiam de Bisle Roffen. diœces. quam idem episcopus dicebatur obtinere, dilecto filio Ubaldino clerico, nepoti dilecti filii nostri O. S. M. in via lata diac. card. contulit &c. Dat. Viterbii VII. Id. Nov. anno III. *Extat apud Rymer inter acta pub. Angl. To. I. p. 643.*

(c) *Extant inter acta pub. Angliæ collecta a Thoma Rymer. To. I. pag. 639. 641. sequ.*

(d) *Ughell. Ital. Sac. To. I. in Ep. Papien.*

(e) MCCXXXVIII. die X. ex. Septembri Dn. Albertus fil. dn. Cazanimici Jacobi Alberti Ursi emancipatus. Dn. Jacominus Prendipartis. & dn. Gerardinus Salarolus Commissarii dñi Ugolini dñe Danie &c. vendiderunt dño Andree Veclo Decretorum doctori Capellano dñi Pape domos que fuerunt dñi Ugolini dñe Danie positas in guaita marchixana juxta Ecclesiam S. Andree de Ansaldis &c. *In Archivo S. Mich. in Busco vidit Cl. Montius.*

(f) Die XI. Augusti MCCLXVIII. Dñus Jacobus qu. dñi Odonis Columpne de Urbe venit dicens se approbasse ratificationem quam fecit dño Alberto Odofredi de domibus que olim fuerunt dñi Ugolini dñe Danie &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(g) *V. Ciacon. in Card. Nicolai III.*

III. Berengerius, five Berengarius Senensis sub idem tempus Bononiæ inter Juris Pontificii professores non incelebris babebatur. Is anno MCCXLII. cum illustri legum civilium interprete Bagarotto interfuit transactioni, quam iniit Jacobus Guidonis Lambertini cum Ifnardo Abbate S. Stephani: (a) idemque triennio post præsens adfuit, cum Aliottus Munfarelli Joanni Abbati, Ifnardi successori fidelitatis obsequium præstaret. (b) Anno demum MCCXLVII., ut infra dicemus, cum nobilissimo canonum professore Joanne de Deo arbiter electus est ad dissidia, quæ orta erant inter Camaldulenses nostros, & Spavaldorum Sodalitium componenda. (c)

XXXVI.

INNOCENTIUS IV. P. M.

MAgno ornamento fuit Academiæ nostræ post initium XIII. sæculi Sinibaldus Fliscus; qui subinde fama & dignitatibus auctus, ad Petri cathedram difficillimo Ecclesiæ tempore evectus est. Hunc scribit Pancirolus eruditum in scholis nostris ab Azone jam sene, Accursio, & Balduino, (d) Jacobo scilicet Balduino, qui, post Azonem, præcipuum honoris locum tenuit inter legum professores eorum temporum. Et Bulæus etiam, qui plerosque ex nobilioribus Academiæ nostræ professoribus vel ignorat, vel dissimulat, Innocentium IV. ex eorum numero habet. (e) Consentit Pancirolo Diplovataccius, quoad Innocentii IV., sive Sinibaldi Flisci præceptores in Jure Civili. Addit autem, in Jure Canonico ejus præceptores fuisse Laurentium, & Vincentium Hispanos, Joannem Teutonicum, & Jacobum Albingaunensem, quem de Albasco ipse appellat, denique Huguccionem. Ita Diplovataccius in Vita Innocentii IV., quæ præfixa est ejus commentariis in Decretales Lugduni editis, (f) quæque inscripta est Nicolao Flisco Romanæ Ecclesiæ Cardinali, ipsius Diplovataccii coætaneo. Verum in antiquo Diplovataccii libro manu exarato, quo utor, ne verbum quidem de Azone, & reliquis Juris Canonici, & Cæsarei doctoribus Innocentii magistris. Unicus ibi indicatur Innocentii IV. præceptor Huguccio doctor antiquus; idque ex fide Joannis Andreæ in commentariis ad Decretales. (g) Quamquam vero nihil obstet, quo minus singuli ex superioribus, a Diplovataccio indicatis, Innocentii IV. præceptores esse potuerint, id tamen de Huguccione Pisano concedi non potest, qui electus est Ferrariensium Episcopus vix dum fortasse nato Innocentio IV., ut ex iis, quæ supra in Huguccione ipso diximus, manifestum est. Sed cum Diplovataccio non bene cognita fuerit Huguccionis Pisani ætas, facile potuit existimare, Huguccionem fuisse Innocentii IV. magistrum, quem revera magistrum fuisse Innocentii III. manifestum est, ut alibi ostendimus. (h) Videtur autem Diplovataccius hujus Pontificis Vitam primo minus copiose scripsam edidisse in eo libro, quo de claris ætatum omnium JCtis agit; post autem secundis curis eam auxisse, cum Cardinali Flisco dicaram in lucem emisit.

II. In nostris igitur scholis eruditus, non dubito, quin in iisdem Jus Pontificium interpretatus sit, cui nimirum totum se dedit; quamquam Juria etiam Civilis cognitione excelluerit, ut ejus scripta demonstrant. Si id verum esset

(a) MCCXLII. die IX. ex. Majo. presentibus dño Bagarotto doctore legum. Magistro Berengerio de Senis &c. dñ Jacobus Guidonis Lambertini Canonicus Bononiensis &c. *Ex Tab. archiv. Abb. S. Stephani, nunc Sen. Bon.*

(b) *Ib. Sed hoc loco* M. Berlenghenus *dicitur.*

(c) *Vid. infra in Joanne de Deo.*

(d) *Pancir. de cl. leg. interpr. l. III. c. V.*

(e) *Bulæus Histor. Universit. Paris. To. III. pag. 692.*

(f) Audivit Bononiæ in legibus Azonem jam senem, Accursium Florentinum, & Jacobum Balduinum. In jure canonico Laurentium Hispanum, Vincentium, Jo. Teutonicum, & Jacobum de Albasco. *Diplov. in Vita Innoc. IV. edita ante ejus commentaria in Decretales.*

(g) Fuit discipulus Huguccionis secundum Jo. Andr. in c. *literas. de temp. ord. Diplov. in Innoc. IV., in cod. mss. Cl. Oliverii, quo semper usi sumus.*

(h) *Vid. supra in Hugue.*

esset, quod narrat Pancirolus, Joannem Fabrum celebrem JCtum Gallum ejus auditorem fuisse, (a) existimari posset, Sinibaldum Fliscum, præter Jus Canonicum, in quo summus evasit, etiam Jus Civile professum esse. Sed & locus ille, quem ex ipsius Fabri commentariis in libros Institutionum affert Pancirolus, quidvis aliud significat; (b) & plane manifestum est, Joannem Fabrum, Philippo Valesio in Gallia regnante, sæculo integro post Innocentii IV. tempora floruisse. (c) Quæ porro e nostris scholis egressus egerit Sinibaldus, quæ munera exercuerit, quo usque ad summam Ecclesiæ dignitarem assumptus est, quæ denique in Pontificatu gesserit, neque ad hunc locum pertinent, & accurate copioseque scripta sunt ab aliis. Illud tantum non omittam, Juris Canonici studia ab eo in scholis nostris suscepta, adeo non intermissa ullo unquam tempore, ut inter gravissimas difficillimi Pontificatus curas de perficiendis, & edendis commentariis suis in quinque libros Decretalium cogitare potuerit. Nemini non notissima sunt tempora illa, & calamirates Christianæ reipublicæ, in quas incidit Innocentii IV. Pontificatus, qui ne tutus quidem esse potuit Romæ, atque in Italia. Quare, ut sibi caveret ab insidiis Friderici II. Imperatoris, perfugium sibi in Galliis quæsivit. Mirum itaque, potuisse Pontificem inter hujusmodi discrimina scribendis libris tantillum otii reperire; nec dubium est, quin tantum temporis somno & quieti corporis surriperet, quantum impendebat studiis doctrinæ, vir scilicet frugalissimus, & abstinentissimæ vitæ.

III. Illud etiam minime est prætereundum, quod ad scholarum nostrarum dignitatem decusque pertinet, quod, cum in Lugdunensi Concilio insignem Decretalium collectionem promulgasset, eam ad magistros, & scholares Bononienses misit, Innocentium III., Honorium III., & Gregorium IX. secutus, qui eumdem honorem in suis Decretalibus promulgandis Academiæ nostræ detulerant. Post autem, annis aliquot elapsis, cum animadvertisset, quasdam Decretales suppositities, ementito ipsius nomine, circumferri, ne quis deinceps spurias pro genuinis obtruderet, scripsit ad Archidiaconum Bononiensem, Academiæ nostræ præfectum, singularum Decretalium, quas ad eum diem ediderat, quasque in corpore Juris Canonici haberi volebat, initium describens; eique mandavit, ut Decretales illas in nostris scholis promulgaret, vetaretque, ne quis alias constitutiones, ejus nomine editas, vel edendas in scholis, & judiciis inconsulta Sede Apostolica admittere auderet. Habemus hàc de re Innocentii literas ad Archidiaconum Bononiensem Assisio datas V. Id. Septemb. anno sedis ejus XI., idest, anno MCCLIII. (d)

IV. Ostenderat Innocentius suam optimam voluntatem erga Academiam Bononiensem in eo etiam, quod Statuta a Rectore, & Universitate scholarium condita probaverat, datis ea de re literis Archidiacono Bononiensi, & Fr. Danieli Ord. Prædicatorum, quibus mandavit, ut ea Statuta diligenter considerarent, &, si recta, atque honesta deprehensa essent, ea auctoritate Apostolica confirmarent. Damus in Appendice eas literas ex autographis Vaticanis exscriptas. (e) Rursum idem Pontifex, ut rem gratissimam scholarum nostrarum alumnis faceret, sancivit, ne quis quid exigeret, extorqueretve ab iis, qui magisterii honores, & doctoris insignia in Academia nostra percepturi essent; qua de re sunt ejus literæ tum ad Universitatem scholarium, tum ad Episcopum Mutinensem, cui mandat, ut si quem compererit ob eam rem scholaribus molestiam inferre, in eum censuris, & canonicis pœnia auctoritate Apostolica animadvertat. (f) Vetuit etiam, ne quis ex clericis scholaribus, qui studiorum causa Bononiæ degerent, a judice sæculari capi, aut detineri posset. (g) Hæc antem valere puto ad convellendam fabulam de translatis ab Innocentio scholis Bononiensibus ad Patavinos, quam placuisse video Guilielmo Cave, (h) aliisque scriptoribus. Ac

(a) *Pancirol. loc. cit.*

(b) Hanc opinionem tenebat Dominus meus. Innocentius distinguit &c. *Jo. Fab. in §. 6. Inst. de leg.*

(c) Si negarent Joannem Cateranensem (*l. Caturcensem*) Papam fuisse, vel Benedictum post eum, vel Philippum modernum Regem Franciæ prostrasse Flamingos ad Casellam. *Jo. Fab. in Proœm.*

(d) *Vid. Append.* (e) *Ibid.*

(f) *Vid. Append.* (g) *Ibid.*

(h) *Guil. Cave de Script. Eccl. sæc. XIII.*

miror fane, potuiffe quemquam fibi in animum inducere, Innocentium IV. Pontificem Bononienfibus amicum, & Academiæ noftræ, in qua eruditus fuerat, impenfe faventem, voluiffe fcholas ex civitate noftra Patavium transducere, quæ civitas Friderico II. obnoxia fuerat, quamque regnante Innocentio IV. Ecelinus mortalium nequiffimus obtinebat, ad quem comprimendum fua arma Innocentius ipfe movere jam cœperat.

INNOCENTII IV. SCRIPTA.

DEcretales epiftolæ plures ab Innocentio IV. fcriptæ funt, quæ quia prodierunt poftquam fuperiorum Pontificum Decretales in unum corpus a Gregorio IX. redactæ fuerant, propterea non infcite ab aliquibus Novellarum, five Authenticarum nomine dictæ funt, (a) quo nomine jam appellari confueverant Conftitutiones Imperiales, quas, poft Codicem, & Pandectaa a Juftiniano editas, promulgari contigerat. Innocentius ipfe Decretales fuas interpretatus eft, & poft illum Cardinalis Oftienfis. Extant autem hæc Innocentii commentaria in fuas Decretales, fubjecta maioribus commentariis, quæ idem fcripfit in quinque libros Decretalium Gregorii IX. Optaverat ille, ut etiam ejus Decretales adjungerentur Decretalibus Gregorii IX, five, ut vocantur, communibus, ita ut fingulæ fingulis titulis fecundum ordinem, quem tenent Decretales Gregorianæ, aptarentur. Atque id ipfum mandaverat Archidiacono Bononienfi iis literis, quas fupra memoravimus. Sed cum alii poft illum Pontifices novas in dies Conftitutiones emitterent, Bonifacius VIII. novum Decretalium codicem, petentibus maxime fcholarum noftrarum profefforibus, inftruxit; in quo etiam Innocentii IV. Decretales complexus eft. Atque is eft, quem dicimus Sextum Decretalium librum. Ceterum Decretales ipfæ integræ, & ut ab Innocentio IV. editæ funt, nunquam, quod fciam, in lucem prodierunt.

Edidit etiam alias Conftitutiones in Concilio Generali Lugdunenfi II., in quo Fridericum fecundum Imperiali dignitate privavit. Eas publici juris nuper fecit V. Cl. Dominicus Manfius ex codice mſſ. Ecclefiæ Lucenfis; (b) antea enim eas non habebamus, nifi decurtatas, & mutilas, uti nimirum infertæ fuerant Sexto Decretalium libro per Bonifacium VIII., qui hac etiam fupellectile canonum fuam compilationem ditavit. Atque has Conftitutiones in Concilio editas uno volumine cum epiftolis Decretalibus promulgatas cenfeo ab Innocentio, quæ omnes fimul Authenticarum nomine ab Oftienfi earum interprete appellatæ funt, ut fupra adnotavimus. Porro jura ab hoc Pontifice condita enumerat Joannes Andreæ in commentariis fuper Decretales, (c) & ipfe Innocentius in literis ad Archidiaconum Bononienfem. (d)

Magnum opus Innocentii IV., & maiorum vigiliarum, eft apparatus, five commentaria in quinque libros Decretalium; quod etfi Romanus jam Pontifex edidit, non aliam tamen auctoritatem ei tributam voluit, quam quæ a privato doctore effe poffet. (e) Summis laudibus profecuti funt hæc Innocentii IV. commentaria nobiliores quique Juris Canonici interpretes, qui illa ætate, & confequentibus temporibus vixerunt. Atque ob fingularem doctrinam,

(a) Compofuit & quafdam alias decretales novellas, quæ funt a titulo de Refcriptis ad tit. de regulis juris. Item & alium librum fuarum decretalium & conftitutionum, ut fummus Pontifex, quas novellas nominavit, & Oftienfis vocat eas authenticas. *Diplovatac. in Innocent. IV.*

(b) *Philippus Labbeus ex libro VI. Decretalium collegerat canones, quibus erat adfcriptum* Innocentius IV. in Concilio Lugdunenfi, *atque hos ediderat, ita in compendium redactos, ut in VI. libro Decretalium erant inferti. At Cl. Manfius Conftitutiones ipfas totidem verbis vulgavit, prout editæ fuerant in Concilio Lugdunenfi. Eas vide To. I. fupplem. ad Concil. col.* 1072.

(c) *Jo. Andreæ tit. de Sum. Trinit. & fid. cathol. ex Diplovatac. in Innocent. IV.*

(d) *Vid. Append.*

(e) *Vid. Pancirol. in Sinibaldo Flifco.*

nam, quæ in iis scriptis continetur, non solum monarcha juris legumque, (a) & lumen fulgidissimum Decretorum, (b) & Canonistarum dominus, (c) sed veritatis pater, & organum appellari meruit; (d) ita ut in foro Ecclesiastico, quasi idolum quoddam, illum adorari contigerit. (e) Tantæ autem auctoritatis habitus est, ut ex litigantibus, qui pro se Innocentium habuisset, vulgo crederetur, nunquam causa casutus. (f) Hæc olim. Nunc quotusquisque judicum est, qui Innocentium consulat, aut ejus commentaria viderit, nedum volutaverit? Scribit autem Bernardus Compostellanus, nullam esse ex tam multis causis, quæ per eos dies ex universo orbe Christiano ad Sedis Apostolicæ judicium afferrentur, quæ ex traditis ab Innocentio in suis commentariis ad Decretalium libros commode definiri non posset. (g) Porro Bernardus ille Compostellanus, qui erat ipsius Innocentii IV. capellanus, & Juris præsertim Canonici peritia celebris, ut Innocentii doctrina, vasto commentariorum suorum volumine contenta, cuilibet in promptu esset, selectiora quæque & utiliora ex ipsis commentariis excerpens, ea in unum collegit, &, permittente Innocentio ipso, in publicum emisit. Atque hæc est *Margarita Compostellani*, libellus haud sane ignotus, nec minimæ utilitatis quondam habitus, cuius crebra exemplaria mss. in bibliothecis aliquanto instructioribus reperiuntur.

Scripsisse dicitur, aut potius perfecisse hæc commentaria Innocentius IV. cum esset Lugduni (h) post celebratum Concilium, in quo Fridericum II. ex Pattum sententia exauctoraverat. Atque aliquorum opinio est, eum voluisse, ut hæc ipsis Decretalium libris aptarentur, & passim pro glossa Decretalium communi, & ordinaria, ut ajunt, haberentur. Sed cum vidisset Bernardi Parmensis scholia, seu glossas copiose, summaque diligentia scriptas in Decretales, mutasse sententiam, & seorsim sua commentaria edidisse. (i) Non defuere tamen qui aliquid in commentariis istis reprehenderent. Licet enim Innocentius admodum copiose scripferit, alicubi tamen in explicandis quæstionibus propositis plus æquo brevis, & obscurus videtur: (k) alicubi contra nimium prolixus, atque ad intelligendum difficilis ob differendi subtilitatem, & implicatum sermonem. (l) Quandoque etiam non satis sibi constare videtur; nec eadem semper de re eadem illi arridet sententia. (m) Ipse autem prudenter monuit, non omnia, quæ iis commentariis complexus est, tradenda esse in scholis; plura enim esse, quæ reservanda essent privatæ exercitationi & meditationi, vel ad usum fori & judiciorum trahenda. (n) Ceterum ex his Innocentii commentariis profecit plurimum Bernardus Parmensis, qui multis locis Innocentii auctoritatem usurpat; ac multo etiam magis Joannes Andreæ in commentariis in Sextum librum Decretalium; ut nihil dicam de ceteris Juris Canonici interpretibus, quibus semper in promptu est Innocentii doctrina, ex ejus commentariis in Decretalium libros hausta.

(a) *Frideric. de Senis consil.* 131., *& Andr. Sicul. in c.* 1. *de constit. apud Diplov. loc. cit.*

(b) Et fuit lumen fulgidissimum decretorum secundum Colutium Florentinum in suo opere de nobilitate Legum & Medicinæ c. 9. *Diplovat. ibid.*

(c) *Joannes Faber in* §. *fidejussores. Insti. de fidejussor.*

(d) *Archidiac. in c. pia. de except. in* 6., *& Paul. de Castro in consil.* 53. *Incipit*, quia exceptiones. *Apud Diplovat. loc. cit.*

(e) *Jo. Faber in* §. si pupillus. *Insti.* de stipulat. *Imo tunquam evangelium, si fas est dicere, Innocentii opiniones recipi in foro Ecclesiastico ferebantur. Vid. Pancir. loc. cit.*

(f) *Pancirol. ibidem.*

(g) *Bernard. Compostell. in proœm. Decretal. circa medium. Ex Diplovatac.*

(h) *Ptolom. Lucens. Hist. Eccles. lib. XXII. c. X. Pancir., & Diplov. loc. cit., & alii passim.*

(i) *Diplovat. loc. cit.*

(k) Dicit Andreas Siculus in c. *postulasti. de foro compet.* quod Innocentius in glossis suis ita breviter & obscure processit, ut sæpenumero ignoretur quid velit dicere. *Diplovatac. loc. cit.*

(l) Dicit Baldus in proœm. decretal. quod merito dicit Innocentius de se ipso quia ipse nonnulla scribit prolixo & implicato sermone. *Diplovat. loc. cit.*

(m) Dicit Abbas in Rub. decretal. quod illa glossa facit multum contra Innocentium, qui unam & eandem materiam in diversis locis ponit vario modo. *Diplovat. loc. cit.*

(n) *Innocentius IV. in proœm. Decretal.*

Post emissa primum hæc in Decretales Gregorianas commentaria, non pauca iisdem adjecit Innocentius, ut observat Diplovataccius; (a) qui alia ejusdem Innocentii opera recenset, nimirum, *librum de jurisdictione Imperatoris, & auctoritate Pontificis contra Petrum de Vineis*, quem librum *Apologeticum* appellavit. Hunc librum cum aliis Innocentii IV. opusculis manu exaratum servari in bibliotheca Vaticana, tradit Caveus ex Lud. Jacob. a S. Carolo.

De exceptionibus. Tractatus exceptionum Innocentii IV. extat in Cod. 4218. Biblioth. Reg. Paris.

Regula Clarissarum. Hanc recenset Trithemius inter Innocentii IV. scripta. (b) Addi possunt epistolæ plures, & diplomata apud Raynaldum, Labbæum, Waddingum, Ughellum, Dacherium, Mabillonium, aliosque; ut nihil dicam de Registris, ut vocant, Vaticanis, ex quibus amplissima collectio epistolarum, & diplomatum hujus Pontificis concinnari posset.

XXXVII.

BERNARDUS COMPOSTELLANUS JUNIOR.

Vixit cum Innocentio IV. Bernardus Compostellanus presbyter, canonum professor non obscurus. Dicitur alicubi Bernardus de Montemirato; quod ad locum, unde originem duxit, pertinere existimo. Innocentii IV. capellanus fuit, idest, causarum cognitor; ejusque Decretales amplis commentariis prosecutus est. Eruditus auctor bibliothecæ veteris Hispanæ eumdem esse putat, qui floruit sub Innocentio III., eique tribuit tum collectionem antiquarum Decretalium Innocentio III. Pontifice factam, tum commentaria in libros Decretalium Gregorii IX., temporibus Innocentii IV. edita, quæ auctorem habent Bernardum Botonum, de quo infra dicendum est. Sed in hoc etiam erravit, quod cum duo fuerint Bernardi Compostellani Juris Pontificii professores, unum tantummodo in scenam produxit, eique duorum hominum personam imposuit; cum alterum ab altero facillime potuisset secernere, tum ex ratione temporum, quibus vixerunt, tum ex testimonio Joannis Andreæ, qui utrumque rite distinguit in procemio Speculi Guilielmi Durantis.

BERNARDI COMPOSTELLANI SCRIPTA.

I. *Notabilia & Casus super V. libros Decretalium Mag. Bernardi Compostellani*. Argentorati MCCCCIIC., & Norimbergæ MCCCCXCIII. ex Oudino.

II. *Lectura in Constitutiones Innocentii IV.* Est inter Codices S. Victoris prope Parisios. O. 9. fol. 219. teste Oudino. Ad ejus calcem hæc adnotata sunt: *Explicit Lectura Mag. Bernardi de Montemirato Compostellensis, Deo gratias*.

III. *Lectura Bernardi Compostellani in lib. I. Decretalium*, cum apostillis Antonii de Crevant. Parisiis MDXVI. An hic forte Apparatus in Decretales, quem inchoasse Compostellanum, non autem perfecisse, scribunt Ptolomæus Lucensis lib. XXI. cap. XII., & Jo. Andreæ in Procem. Novellæ?

IV. *Bernardi Compostellani Expositio quarumdam Constitutionum extravagantium*. In Bibliotheca S. Victoris Parisiensis, Lit. Q. I. fol. 156. Ex Oudino.

V. *Quæstiones ex apparatu Innocentii IV. decerptæ*. Harum tale est initium in Codice Vaticano: *Ego magister Bernardus Compostellanus domini pp. capellanus ad laudem Dei, & utilitatem studentium, quæstiones utiles ad causas definiendas ex ipsius Innocentii apparatu, mandata ipsius Innocentii, extraxi &c.*

JOAN-

(a) Adde quod Innocentius fecit additiones ad dictum apparatum suum super decretales, & si liber tuus, idest Innocentii, habet unam additionem in c. fin. *ut lite pendente*. & incipit: *nota quod privilegium dicit*: habet etiam alias additiones secundum Car. in 4. oppos. *Diplovat. ibid.*

(b) *Trith. de Scrip. Eccl. c. 437.*

XXXVIII.

JOANNES DE DEO.

EX multis canonum professoribus, quos sæculo XIII. Academia nostra tulit, haud scio, an cuiquam concesserit Joannes de Deo vel opinione doctrinæ, vel numero, & varietate scriptorum. Bononiam venerat Joannes studiorum causa ab extremis Hispaniarum oris, Silvæ natus, quæ civitas est nunc prope deserta in regno Algarbiæ, non admodum a mari dissita. Ac suam ipse patriam indicat in iis versiculis, quos ad calcem libri Cavillationum adjecit, quos infra dabimus. In primis, quos edidit, libris se Hispanum Sacerdotem dicit. (a) In aliis postea, quos sub finem anni MCCXLVII., aut serius conscripsit, Canonicum se Ulyssiponensem passim appellat. (b)

II. Præceptorem habuit in Jure Canonico Zoenem Tencararium Archipresbyterum Bononiensem, quem magnis laudibus extulit in prooemio libri Judicum, seu de Ordine Judiciario. (c) Quandiu autem in scholis nostris docendi munere functus sit, & ætatem egerit, plane incertum est. Ego nullam ejus memoriam reperio post annum MCCLIII., quo datæ sunt Innocentii IV. literæ ad eum una & Abbatem S. Proculi, & Archidiaconum Bononiensem, quibus mandat, ut causam definiant, quæ erat inter Canonicos Regulares SS. Victoris & Joannis in Monte, ac Fratres Cruciferos, aliosque Clericos, & Laicos Bononienses Ecclesiæ S. Luciæ in via Castillionis patronos. (d) Erigendam curaverat hanc Ecclesiam Savinus Presbyter Saxoferratensis intra fines parœciæ S. Joannis in Monte, salvis ejus Ecclesiæ juribus; (e) eaque adhuc extat, sed in ampliorem multo ac nobiliorem formam redacta a Jesuitis, qui eum locum postea obtinuerunt.

III. Hujus clari professoris mentio est in Annalibus Camaldulensibus ad annum MCCXLVII., quo anno cum Mag. Berengario, sive Berengerio Senensi arbiter electus est ad amice componendam discordiam, quæ erat inter nostros Camaldulenses, & Fratriam S. Mariæ de Camaldulo, quam Spavaldorum appellabant. Ex multis ejus scriptis plurimum profecerunt Juris Pontificii interpretes, Guilielmus Durantis, Joannes Andreæ, aliique plures, qui post illum scripserunt. Sed Ostiensis quoque, qui eadem ætate vixit, illum cum laude memorat. Diplovataccius in antiquo libro Cavillationum id de illo se legisse narrat, cum labore fessus lectioni dare operam amplius non posset, consuevisse illum volutare libros, & chartas oculis lustrantem dicere: *Si non disco, non dedisco*.

JOANNIS DE DEO SCRIPTA.

PLura scripsit Joannes de Deo, quæ illi magnam, dum viveret, famam conciliarunt; sed ea nostris temporibus pæne jam ex hominum memoria evanuerunt. Hæc porro sunt ejus scripta, quæ undecunque colligere potuimus.

Breviarium Decretorum. Hanc Decretorum synopsim primum fuisse Joannis nostri fœtum existimo. Eam ipse primo loco recenset inter opera ab se edita initio libri de Ordine Judiciario, & in additionibus ad Summam Huguccionis, de quibus mox dicemus.

Casus Decretalium cum canonibus concordatis. Hunc librum secundo loco recenset

(a) *In Casibus Decretalium, & alibi. Vid. infra.*

(b) *In Pœnitentiali, in libro Opinionum, & aliis, de quibus mox.*

(c) *Vid. supra in Zoene Tencarario.*

(d) Dilectis filiis Abbati S. Proculi & Archidiacono Bonon. & Mag. Johanni de Deo Doctori Decretorum Canonico Ulixbonensi Bononie commoranti &c. *Extant literæ in Archivo Canonic. S. Jo. in Monte ad diem V. Kal. Septemb. MCCLIII.*

(e) *Ita ex Tabulis ejusdem Archivi S. Jo. in Monte ad diem IX. intr. Febr. MCCVIII.*

set laudatis locis. In codice Vaticano MMCCCXLIII. ita incipit: *Ad honorem S. & individuæ Trinitatis, & gloriosæ Virginis Mariæ, & omnium agminum Angelorum, omniumque SS. & S. R. E. & ad utilitatem studentium in jure canonico, & potissime in corpore Decretalium, incipit liber casuum Decretalium a domino Papa Gregorio nono compilatarum de aliis voluminibus ineditarum a Mag. Joanne de Deo Hispano sacerdote compilatus tam super novis, quam super veteribus Decretalibus, tam fideliter quam attente, etiam cum canonibus* (scilicet Decretorum) *concordatis, in quibus succumbit falsitas, & veritas elucescit*. Ad libri calcem hæc adnotatio legitur: *Nota, lector, in hoc corpore esse duo millia Decretalium minus XXXVIII. & canones CLXXXVIII. de quibus habes casus sufficienter expositas*.

Distinctiones super tota jure canonica. Hunc pariter librum Joannes ipse recenset initio libri de Ordine Judiciario.

Chronica. Cujusmodi sint hæc Joannis Chronica, prorsus me latet. Ea ipse recenset quarto loco sub initium laudati libri de Ordine Judiciario.

Arbor consanguinitatis. Ejus tale initium est in codice Collegii Hispanorum Bononiæ: (a) *Quia circa computationem Arboris diversi diversa senserunt, & quot capita tot sententiæ, idcirco quia ego Mag. Johannes de Deo Hispanus elegi de omnibus sententiis quæ potiora & breviora cognovi, & causa brevitatis per versus declaravi &c.*

Arbore constructa prius utraque litera structa
Canonis & legis &c.

Liber quæstionum. Extat hic liber manu exaratus in codice bibliothecæ S. Coronæ Fratrum Prædicatorum Vicetiæ cum hoc titulo: *Liber quæstionum de facto a mag. Jo. de Deo Hispano doct. decr. compilatus, & in scholis publicis in quocumque articulo examinatus & approbatus*. Editus est anno MCCXLV. die VI. Sept., & dicatus Octaviano Cardinali S. Mariæ in Via lata. Vidit, & indicavit Cl. Garampius. Joannes Andreæ has Joannis de Deo quæstiones sæpius laudat de Regulis juris, & in Mercurialibus, ut observat Diplovataccius.

Liber Judicum. Hunc eumdem puto, qui alias inscriptus est *de Ordine Judiciario*; de quo ita Diplovataccius: *Postea fecit librum, quem Judicum vocavit, a judicibus & judiciis inchoando, illumque in quatuor partes divisit*. Perfecit autem eum librum anno MCCXLVI. postrid. Kal. Sept., ut ad ejus calcem adnotatum observavit idem Diplovataccius. (b) Extat hic liber Joannis de Deo in codice Vaticano MMCCCXLIII. post *Ordinem judiciarium Tancredi*, & inscriptus est Magistro C. Archipresbytero Bononiensis Ecclesiæ, quem ita auctor initio libri alloquitur. *Tibi Ven. patri & magistro C. Archipresbytero Bonon. dignissimo qualibet majori dignitate, quem Dominus ad majora sibi conservet providum servitorem, quoniam inter sapientes Italos, idest Italicos*, (c) *prærogativa scientiæ discretionis & prudentiæ decoravit, utpote tamquam lucerna ardens per opera caritatis, & lucens extra per opera pietatis, tibi, inquam, dirigo stilum meum &c.* Est hic Zoen Tencararius, ad cujus ignotum & peregrinum nomen indicandum imperiti librarii literam C. pro Z. usurparunt; qua de re supra in Zoene diximus. (d) Pergit orare, ut tam præsens opusculum, quam alia ab se edita, scilicet, Breviarium Decretorum, & casus Decretalium cum canonibus concordatis, & distinctiones super

(a) *Cod. n.* 280.

(b) *Diplovat. in Jo. de Deo*.

(c) *Italicos hic Hispano more nobiles intelligit, quos Hispani* Idalgos *appellant*.

(d) *Cum proxime ante Zoenem Tencararium per annos fere* XXX. *Archipresbyter Bonon. fuerit Sacerdos quidam nomine* Judex, *in monumentis Bononiensibus sæpissime memoratus, neque is Doctor omnino aut Magister appelletur, manifestum est, non alium fuisse Archipresbyterum illum Bononiensem, cui librum suum inscripsit Joannes, quam Zoenem ipsum, cujus se discipulum & amicum dicit. Obstare videtur, quod an.* MCCXLVI., *quo is liber perfectus dicitur, Bononiensis Archipresb. non amplius erat Zoen, sed Bombononius, ne ipse quidem Doctor aut Magister. At potuit Joannes de Deo ab se antea inchoatum opus eo denique anno complesse; & potuit etiam in mendosum codicem incidisse Diplovataccius, aut temporis notas non satis accurate exscripsisse*.

per toto Jure Canonico, & Chronicam, & Arborem juſtificatam *in ſuom tutelam accipiat*. In codice, quo uſus eſt Diplovataccius, initio ejus libri ſe dicit *diſcipulum* & *amicum* C. Archipresbyteri, cui librum ſuum dedicat, ſeque doctorem Decretorum, & Sacerdotem Hiſpanum appellat; ex quo apparet, nondum tum Canonicatu Ulyſſiponenſi ornatum fuiſſe.

Summa ſuper titulos Decretalium. In eodem codice Vaticano, poſt Joannis de Deo librum Judicum, ſeu de Ordine Judiciario, ſequitur Summa ſuper titulos Decretalium, quæ in hunc modum incipit: *Precibus ſociorum*, & *inſtantia congruenti*, & *mandato Domini*, *ſcilicet illuſtriſſimi A. quondam Regis Legionen. filii*, *ego Mag. Joannes Hiſpanus*, *Compoſtellanus natione*, *ad honorem S. R. E.* & *ſtudentium utilitatem*, *Summam ſuper titulos Decretalium aggredior ſcribere*. Crediidiſſem, hujus Summæ auctorem fuiſſe Joannem de Deo, quem conſtat Summam ſuper titulos Decretalium ſcripſiſſe, ut idem ipſe teſtatur in additionibus ad Summam Huguccionis: ſed obſtat, quod Magiſter iſte Joannes nec de Deo ſe nominat, & Compoſtellanum ſe dicit; quæ auctorem alterum indicare videntur. Verum hæc fortaſſis amanuenſium inſcitiæ tribuenda ſunt.

Libellus Cavillationum. Ediderat Ubertus de Bobio libellum Cavillationum, qui patria poteſtas a quibuſdam appellatur, (a) ubi de judiciis ſummariis diſſeritur. Sed incondite admodum ſcriptus videbatur, ut non magno uſui eſſe poſſet juris ſtudioſis, iiſque præſertim, qui in foro Eccleſiaſtico verſabantur. Hunc igitur Joannes de Deo amplificandum, & reſtituendum ſuſcepit, ac nova luce, & ordine donatum in libros ſeptem diſtribuit; & librum cavillationum, ſive de cautelis judicum appellavit, in quo ex Jure Canonico paſſim confirmat, & probat, quæ Ubertus Bobienſis ex Jure tantum Civili protulerat. Abſolvit hanc ſcriptionem Joannes poſtridie Kal. Sept. an. MCCXLVII., ut ex adnotatiuncula ad ejus calcem appoſita obſervat Diplovataccius. Cl. Garampius hujus libri exemplum vidit in codice mſſ., ad cujus finem hi verſiculi adduntur:

En ego Silvanus, *genuit quem Silva marina*
Acer in Iberis, *in diſcernendo fidelis*
Inque chaos legum firma jura lucida quedam
In libris VII. titulis deca VII.ª V.ª
Erexi ſolem. per canones illa probavi
Annis in binis &c.

Diſcimus hinc ejus patriam Silvam civitatem in extrema Luſitaniæ ora, non admodum a mari diſſitam, quæque in tenuem vicum redacta, nunc *Silves* appellatur. Atque inde ſe Silvanum dicit. Conſuevit autem ejuſmodi verſiculis extremam manum ſuis ſcriptis apponere; quod & ab aliis antiquis doctoribus factitatum video. Joannes Andreæ hanc auctoris noſtri operam, in emendando, & perficiendo Uberti Bobienſis libello, commendat in additionibus ad Durantis Speculum.

Liber Pænitentialis. Ad calcem Pœnitentialis Theodori Archiepiſcopi Cantuarienſis, editi a Jacobo Petit, afferuntur excerpta ex Pœnitentiali libro Joannis de Deo, quem auctor potiſſimum ſcripſerat ad uſum Eccleſiæ Ulyſſiponenſis, in qua erat Canonicus, & Academiæ Bononienſis, cujus alumnus fuerat, & ubi tum etiam profeſſoris munere fungebatur. Quod ſi titulorum, aut inſcriptionum, quæ ad initium ac finem appoſitæ ſunt, fides conſtaret, videri poſſet Joannes non Academiæ ſolum, ſed etiam Eccleſiæ Bononienſi ſuum opus deſtinaſſe, & ipſe Canonicus Bononienſis fuiſſe. Earum inſcriptionum prima eſt hujuſmodi: *Ad honorem ſummæ Trinitatis* & *individuæ unitatis Patris*, & *Filii*, & *Spiritus Sancti*, & *beatæ Virginis*, & *omnium Sanctorum*, & *præcipue beati Vincentii*, & *ad honorem* & *nomen venerabilium patrum Epiſcopi* & *Capituli* Urbis Bononienſis, & *ad utilitatem univerſi*

(a) Diplovat. in Jo. de Deo.

versi Studii, *& ad honorem Romanæ Ecclesiæ*, *& ejus venerabilis Præsulis Innocentii IV.* Altera sequitur præfixa ejusdem libri præfationi, sive proœmio in hunc modum: *Venerabili Patri ac Domino divina providentia* Urbis Bononiensis *Episcopo*, *& venerabilibus viris Decano*, *Archidiacono*, *Cantori*, *Thesaurario*, *& Magistro scholarum*, *& universo Capitulo*, *Magister Joannes de Deo doctor decretorum Canonicus eorumdem & servus ipsorum providentiæ*, *salutem in eo*, *qui est omnium vera salus*. Extrema est, qua scriptionem suam Joannes ita concludit: *Explicit liber pœnitentiarius a Magistro Joanne Hispano decretorum doctore*, *Canonico* Urbis Bononiensis *compositus ad honorem summæ Trinitatis*, *& individuæ unitatis Patris*, *& Filii*, *& Spiritus Sancti*, *& sancti Vincentii martyris*, *& ad honorem & nomen ven. Episcopi & Capituli* Urbis Bononiensis *& universalis Studii Bonon. & ubicumque Ecclesia se extendit*, *in qua succumbit falsitas*, *& veritas elucescit*, *sub anno D. MCC. XLVII. indict. V. Octob. V. Kal. Novembris*. Enimvero cum Bononiensis Ecclesiæ Capitulum Decani, Thesaurarii, Cantoris, Magistri scholarum dignitates non habeat; habeat autem, ut accepimus, & quidem illo ferme ordine, Ulyssiponensis, nunc Patriarchalis, Ecclesia, (a) eademque, sive ejus princeps Basilica S. Vincentio dicata sit; cum etiam formulæ illæ, *Episcopus urbis Bononiensis*, *Capitulum urbis Bononiensis*, *Canonicus urbis Bononiensis* omnino inusitatæ essent iis temporibus, neque usquam Joannes ipse ita loquatur, ubi doctores, magistros, scholares Bononienses memorat, sive ubi Zoeni, revera Bononiensi Archipresbytero, opus suum judiciale inscribit; postremo cum Innocentius IV., sexto anno post illius Pœnitentialis editionem, non aliter in suis literis vocet Joannem, quam *Canonicum Ulixbonensem Bononiæ commorantem*; manifestum est, mendosas esse ejusmodi inscriptiones, & pro illis verbis *Urbis Bononiensis* reponi debere *Ulixbonensis*, sive *Ulixbonensi*. Hoc autem probato, consequens est, Ulyssiponensem duntaxat Canonicum fuisse Joannem de Deo, ab eoque librum pœnitentialem, ad usum quidem Academiæ Bononiensis, sed & una Ecclesiæ Ulyssiponensis, esse conscriptum. Est huius libri argumentum utilis quædam instructio pro Christifidelibus cujuscumque ætatis, & conditionis, ut recte accedant ad Pœnitentiæ Sacramentum; quæ magno usui etiam esse poterat ejusdem Sacramenti Ministris. Quamvis autem hic doctor Decretorum, ut animadvertit Cl. Editor, nunquam supra Decretum sapiat; tamen ea, quæ in corpore Decretalium, & Decretorum sparsa sunt, ita apte ad suum Pœnitentiale absolvendum disponit, ut multis utile videri debeat. Hunc vero librum scripsisse videtur cum esset provectus, sic enim ait cap. XVIII., ubi de confessione advocatorum: *Esset difficillimum narrare omnes defectus advocatorum: tamen ego Joannes de Deo antiquus doctor Decretorum faciom pauca*, *& narrabo posteris præcavenda*.

Liber Dispensationum est item a Joanne editus, qui & *Summa dispensationum* appellatur; cujus tres sunt partes. In prima parte sunt Capita XIV., in quorum primo agitur de dispensatione divina cum humano genere a principio mundi hucusque. In secundo de dispensatione Papæ, atque ita deinceps de dispensatione Prælatorum, aliorumque, quibus dispensandi jus est. In secunda parte ponitur formatio sententiarum, & omnium scilicet dispensationum. In tertia parte ponitur formatio relationum, & consultationum. Et hoc, inquit, ad instantiam Fratrum Minorum, & Prædicatorum, Eremitarum, & aliorum scholarium, & magistrorum, quibus in hunc modum suum librum nuncupat: *Venerabilibus viris fratribus ordinis prædicatorum & mag. Monetæ ejusdem ordinis doctori Theologiæ*, *& fratribus minoribus*, *& ere-*

(a) Quocirca discretis Viris Decano, & Cantori Ecclesiæ Ulixbonensis, & Officiali Ulixbonensi, & eorum cuilibet, eisdem auctoritate & mandato, committimus, & mandamus &c. *Ex litteris Antonii Episc. Alban. ad Administratores & Officiales majoris domus Hospitalis Ulyssipon. Omnium Sanctorum nuncupati, datis XVI. Kal. Septemb. MDXLV. Extant in libro, cui titulus* Ordenaçoes e Leys do Reyno de Portugal. *Lib. I. pag. 292.*

& eremitis, & scholaribus, & dominis magistris Bononiæ commorantibus, & studentibus universis mag. Johannes de Deo Hispanus doctor decretorum Canonicus Urbis Bonon. *salutem in eo, qui est omnium vera salus. Noverit vestra prudentia, quod sæpius dubitatur inter doctores de dispensationibus episcoporum, archiepiscoporum, patriarcharum, & aliorum minorum prælatorum, imperatorum, & regum, & aliorum nobilium cum vassallis... & de formandis sententiis universis; idcirco ego mag. Johannes de Deo a vobis & ab aliis sæpe requisitus, perscrutans omnes libros canonicos & legales, & videns super hoc opiniones & sententias antiquorum & modernorum magistrorum, scribo vobis in quibus prælati..... & alii de jure poterunt dispensare, & per consequens de aliis, quæ non possunt, nisi in consimilibus, cum illis sit interdictum, vel a canone non permissum, & hoc per textum comprobabo: tamen super operis imperfectione veniam postulo.* Ita in codice Vaticano, (a) cui de Canonicatu *Urbis Bononiensis*, librariorum vitio, idem erratum, quod supra notavimus, subrepsisse apparet. At in eo codice, quo Diplovataccius utebatur, nam is quoque hunc Joannis de Deo librum diligenter excussit, non *Canonicus Urbis bononiensis*, sed, ut plane esse debebat, *Canonicus Ulixbonensis* eodem illo loco scriptum erat. Anno MCCXLIII. compositum id opus memorat Diplovataccius: (b) ac fieri potest, ut per id tempus Joannes ei scribendo vacaret; non tamen edidisse videtur ante annum MCCXLVII., quo anno inter Canonicos Ulyssiponenses adlectum fuisse, ex aliis monumentis colligitur.

Flos decretorum. Sequitur in eodem codice Vaticano libellus inscriptus *Flos decretorum*, quem ejusdem auctoris esse existimo; nam etiam in catalogo librorum, qui prostabant apud Stationarios Universitatis nostræ, quem in Appendice edidimus, recensetur *Johannis de Deo Flos super decreto*.

Additiones ad Summam Huguccionis. Complevit Joannes de Deo Summam Huguccionis, quam auctor ipse imperfectam reliquerat. Discimus id ex codice Vaticano in magnis membranis, (c) in quo a folio primo ad CCCLXXI. continetur Huguccionis Summa. Post autem, usque ad finem libri, sequuntur quæ a Joanne de Deo addita sunt, quæ ipse dicavit nobili discipulo Deodato filio Præfecti Urbis, ac magistris, & scholaribus Academiæ nostræ, quos alloquitur his verbis: *Venerabili viro Deodato filio præfecti urbis Romæ, ac magistris & scholaribus universis Bononiæ commorantibus mag. Johannes de Deo Yspanus doctor decretorum canonicus Ulixbonensis, salutem in eo, qui est omnium vera salus.*

Narrat subinde, opus illud, quod Huguccio Ferrariensis Episcopus moriens imperfectum reliquerat, se absolvisse, rogantibus quibusdam magistris, & scholaribus Bononiensibus. *Noscat*, inquit, *vestra prudentia, quod magister Hug. summus in peritia Decretorum, olim Ferrariensis episcopus ad discipulorum instantiam composuit quamdam Summam super corpore Decretorum, sed quod morte præventus non potuit omnino perficere.... Ego Johannes de Deo precibus & postulationibus magistrorum, & quorumdam scholarium, & tuis præcipue Deodate etc.* Pluribus deinde hortatur egregium hunc discipulum, quem in Jure Canonico diligenter ab se eruditum dicit: *Memor semper sis*, inquit, *honestatis tuæ, et mei magistri tui senis, qui te in jure canonico cum multa diligentia informavi, ut per hæc, et alia bona, quæ feceris, possis in cælo cum Angelis collocari, inter quos in futuro judicio te requiram.*

Ita suam præfatiunculam absolvit Joannes, in qua reliqua opuscula sua, quæ in illum diem ediderat, recensuit, rogans Deodatum, ut suscipiat non solum hoc opus, sed & *omnia alia ad honorem summæ Trinitatis, et ad utilitatem Studii* (Bononiensis) *elaborata*; nempe, ait ipse, *Breviarium super toto corpore decretorum, Casus Decretalium cum canonibus concordatis, librum Judi-*

Yy cum,

(a) *Cod. Vatic.* 5066.

(b) *Sic auctor ipse testatur in eo libro* §. *fane. rubr. de inform. sentent. super criminal. circa finem, ut refert Diplov.*

(c) *Est cod.* 2280.

cum, *et Chronica*, *et Distinctiones super toto Jure Canonico*, *et Notabilia cum Summis super titulis Decretalium*, *et Arbore* ..... (a) *et Apparatum super tota corpore Decretorum*, *et librum Dispensationum*, *quem nuper ad vestram instantiam compilavi*.

Ad libri calcem hæc porro leguntur: *Explicit Summa Hug. Ferrariensis episcopi completa a mag. Jo. de Deo doct. decr. canonico Ulixbonensi super IIII. caus. scilicet XXIII. XXIIII. XXV. XXVI quopropter totum commentatum est*, *tam in litera*, *quam in sensu* ...., *Tamen super operis imperfectione veniam postulat a lectore*. *Alleluja*.

> *En ego quem genuit Yspania clara*, *sodales*,
> *Hoc opus explevi precibus* .....
> *Hugo quod præsul perficere forte nequivit*,
> *Hoc sed inexpleto letha præventus abibit* (b)
> *Cæptum perfeci*, *tutans pia Virga Maria*,
> *Sed tamen emendet*, *socii*, *rogo*, *vestra sophia*.

Viderat hunc codicem Justus Fontaninus, Ancyranus antistes: sed moræ impatiens exiguam operam in eo perscrutando impendit. Itaque tantum novit completum *ab Hispano quodam*, nec aliud præterea. (c) Sed neque Nicolaus Antonius in bibliotheca Hispanica, neque Pancirolus, neque Diplovataccius, qui ceteris diligentior est in huius auctoris operibus recensendis, perfectam ab illo memorant Huguccionis Summam. Extat ejusdem Summæ exemplar cum additionibus Joannis de Deo in regia bibliotheca Parisiensi, ut ex ejus catalogo discimus.

Liber opinionum. Hic liber in codice bibliothecæ S. Coronæ oblatus dicitur Bononiæ Innocentio IV. mense Octobris, anno MCCLI. ab auctore ipso, qui se dicit *canonicum Ulisbonen. de regno Portugalliæ*. Vidit & indicavit Cl. Garampius.

Apparatus super toto corpore Decretarum. Memorat ipse hoc opus aliunde ignotum in additionibus ad Summam Huguccionis, ut supra ostendimus.

Notabilia super Decreto. Indicatur hic liber nostri auctoris in catalogo librorum, qui prostabant apud Stationarios Universitatis, quem in Appendice edidimus.

Pastorale Joannis de Deo. Hic etiam liber in eodem catalogo recensetur. Enm nec ullibi videre licuit, nec de ejus quidem argumento aliquid conjectare licet.

Summa de Sponsalibus ejusdem auctoris in eodem catalogo designatur, æque mihi ignota ac superiores duo libri.

Dictamen in primum librum Decretalium Joannis de Deo habetur in codice mss. bibliothecæ regiæ Parisiensis. (d) Oratiunculam, sive prolusionem esse puto, quam ad auditores suos habuerit, cum Decretalium interpretationem auspicaretur.

Pancirolus plura hujus auctoris scripta recenset; sed ita, ut appareat, pleraque ei ignota fuisse. Accuratior in iis perquirendis fuit Diplovataccius, qui & pauca omittit ex iis, quæ supra recensuimus, & singula, quæ affert, diligenter describit. Trithemius, Caveus, Nicolaus Antonius, aliique bibliographi Joannem de Deo inter Juris Canonici professores commemorant; sed parce admodum de ejus scriptis, ac tenuiter de ejus fama loquuntur.

BER-

(a) *Evanescentibus literis unius opusculi nomen hic fugiit*.

(b) *L. obivit*.

(c) *Fontanin. in præfat. ad Decr. Gratian. Turrecremat.*

(d) *Cod.* 4439.

XXXIX.

BERNARDUS PARMENSIS.

EX gente, quæ de Botono dicebatur, apud Parmenſes cum primis illuſtri, (a) circa initium XIII. ſæculi natus eſt Bernardus Juris Pontificii nobiliſſimus interpres, & Decretalium gloſſator. (b) Cum Bononiam ſtudiorum cauſa veniſſet, nunquam ab Academia noſtra diſceſſiſſe videtur, ubi docendo, & ſcribendo magnam ſibi nominis celebritatem comparavit. Audivit in Jure Canonico Tancredum Archidiaconum, (c) cujus inſtitutum vitæ ſecutus, Canonicatum etiam in Eccleſia Bononienſi illius exemplo obtinuit.

II. Florere jam cœperat Bononiæ Bernardus, cum Decretales Gregorii IX. per S. Raymundum de Pennafort digeſtæ, & in ordinem redactæ ſcholas, & forum Eccleſiaſticum occuparunt; quibus interpretandis quamquam multi ſuam operam impenderint, omnibus tamen palmam præripuit Bernardus. Sed quoniam Decretales Gregorianæ maxima ex parte coaluerant ex quinque prioribus Decretalium collectionibus, quæ antea diverſis temporibus prodierant, & quibus interpretandis plurimi doctores inſudaverant; ita & Bernardi Parmenſis gloſſæ non minima ex parte depromptæ ſunt ex gloſſis, & commentariis ſuperiorum interpretum. Itaque, ut ante Joannes Teutonicus in Gratiani Decretum, & Accurſius iiſdem fere temporibus in univerſum corpus Juris Civilis, ita Bernardus Parmenſis in Decretales, quæ cum Gratiani Decreto totum Juris Canonici corpus conſtituebant, ex immenſa farragine gloſſarum, quas noſtri doctores ante illud tempus ediderant, utiliora quæque deligens, multaque ex ſuo penu producens, ſua commentaria, ſive, ut dicere amabant, ſuum gloſſarum apparatum concinnavit, quo ad hanc uſque diem utimur. Quare cum ejus induſtria verſata ſit in interpretandis potiſſimum Decretalibus, doctor Decretalium appellatus eſt. (d)

III. Sed cum per illud tempus floreret etiam Bernardus Compoſtellanus junior, alter ab illo, qui ſub Innocentio III. vixit, utriuſque omonymia factum eſt, ut ſcriptores multi, iidemque non vulgares, Bernardum Parmenſem a Compoſtellano non diſtinxerint. Et Caveus quidem Bernardum hunc noſtrum omnino ignoravit. Oudinus autem illum cum Compoſtellano confudit: quo in errore fuit etiam Diplovataccius; qui tamen duos Bernardos Compoſtellanos agnoſcit, alterum Hiſpanum antiquiorem, recentiorem alterum, & Parmenſem, cui tribuit apparatum in Decretales Gregorianas. (e) Sed Joannes Andreæ ita utrumque ſecernit, ut ambigendi locum non relinquat. (f)

IV. Inducti videntur in errorem Diplovataccius, & Oudinus, & Nicolaus Antonius, & alii, qui cum iis ſentiunt, ex falſa quorumdam codicum, & librorum etiam editorum inſcriptione, in quibus commentaria in V. libros Decretalium tribuuntur Magiſtro Bernardo Compoſtellano. Ideo autem hanc exiſtimo falſam inſcriptionem quibuſdam libris appoſitam, tum quia Bernardus noſter Parmenſis nullum nomini ſuo agnomen in ſuis ſcriptis addere conſuevit, tum

 quia

(a) *Hanc familiam duorum caſtrorum dominam olim fuiſſe, auctor eſt Jac. Ph. Thomaſinus in elogiis illuſtrium Virorum, in Albertino Botono pag. 149. Etiam Bonaventura de Angelis inter nobiles Parmenſes enumerat Hiſtor. Parmen. lib. I. pag. 24.*

(b) *Anno MCCLXVI. Bernardus Parmenſis obiit. Anno autem MCCXXXII. jam inter Juris Canonici profeſſores merebatur. Natus igitur videtur circa initium ſæculi XIII.*

(c) *Ex Speculat. tit. de reſt. in integ. Vide adnot. in Vincent. Hiſpan.*

(d) *Vid. conſilium Mag. Bernardi doctoris Decretalium in Append. n. XVII. In ſepulcrali tamen epigraphe Decretorum doctor nuncupatur.*

(e) Bernardus Compoſtellanus patria Parmenſis, vir divino fultus ingenio, apparatum compoſuit ſuper compilatione Decretalium ... quibus nunc utimur. *Diplovatac. in Bernard. Compoſtell.*

(f) *Vid. Jo. Andr. in proœm. Spec., & in proœm. Novel., ubi egregie recenſet primo Bernardum Compoſtellanum ſeniorem, qui collectionem Decretalium concinnavit ſedente Innocentio III., mox Bernardum Parmenſem Decretalium interpretem, denique juniorem Bernardum Compoſtellanum, qui cum Bernardo Parmenſi vixit ſub Innocentio IV.*

quia Bernardus ipse Compostellanus aliquid ejusmodi molitus fuerat, quod tamen nunquam perfecit. (a) Sed glossam, quam vocant ordinariam, Bernardo Parmensi tribuendam esse, manifestum est, cum ex iis, quæ dicta sunt, tum ex ejus sepulcrali inscriptione, quam infra dabimus. Quid plura? Ipse ejus glossæ auctor se disertis verbis Canonicum Bononiensem vocat, patria Parmensem: *Quæsitum est a me Bernardo Parmensi, Canonico Bononiensi, Capellano Domini Papæ*. Ita de se ipse inquit in c. *quod sicut. de elect.*

V. Vixit ille annis multis cum dignitate in civitate nostra; ubi etiam, ut supra dictum est, Canonicatum in majori Ecclesia, commendatione, ut opinor, doctrinæ, obtinuit; difficilis enim patebat aditus ad collegium Canonicorum Ecclesiæ Bononiensis iis, qui cives Bononienses, & quidem optimo loco nati non essent. Habuit etiam non ignobile sacerdotium S. Mariæ de Montovalo in agro Bononiensi, quod absens, ex indulgentia Pontificum, administravit. Capellani Pontificii honore insignitus est, pluresque ad eum causæ magni momenti delatæ sunt ab Innocentio IV., Alexandro IV., & Urbano IV., & non levia negotia, dum in scholis nostris Juri Pontificio interpretando vacaret.

VI. Anno MCCXXXII. primum occurrit Bernardi mentio in monumentis Bononiensibus. (b) Sed nondum tunc erat Canonicus. Primum inter Canonicos Bononienses nominatum reperio ad annum MCCXLVII. in inscriptione literarum Innocentii IV. ad eum una, & Episcopum Cerviensem datis, ubi etiam Capellanus Pontificius appellatur. Mandat iis literis Pontifex, ut Abbatem Nonantulanum, qui propter senectutem honestam missionem postulabat, se abdicare permittant, & alium, qui eo munere dignus sit, eligendum curent. (c) Erat is Cirsaccus (d) Abbas, de quo sunt aliæ Alexandri IV. literæ ad Mag Bernardum Canonicum Bononiensem Capellanum suum, quibus similiter mandat, ut cum Cirsaccum Abbatem Nonantulanum senio confectum, & incurabili morbo laborantem, permiserit eius Monasterii regimen dimittere, & Monachi Nonantulani Bonacursum Abbatem S. Proculi in Cirsacci locum elegerint, Bonacursum ipsum in Abbatiam Nonantulanam inducat. Datæ sunt Alexandri IV. literæ IV. Id. Jun. anno quarto, idest anno MCCLV., annis nimirum octo post priores Innocentii IV. literas. (e) Postero die scripsit Pontifex ad Cirsaccum ipsum, admittens Abbatiæ abdicationem, & annuam ei pensionem ex Monasterii reditibus, domum, & servitia decernens. Rursus eodem die scripsit Monachis S Proculi, mandans, ut Bonacurso Abbati, quamquam ad Abbatiam Nonantulanam translato, parere non desinant; vetatque, ne quem in ejus locum regendo Monasterio eligant. Denique Bonacurso ipsi scribit, eique mandat, ut, quamvis Abbas Nonantulanus electus, Monasterii S. Proculi præfecturam ad biennium retineat. Sunt hæ omnes Alexandri IV. literæ in codice diplomatico mss. Ecclesiæ Bononiensis, ex quo a nobis in Appendice producuntur, non tam ad memoriam Bernardi Parmensis, quam ad Historiam duorum insignium Monasteriorum illustrandam.

VII. Anno MCCL. inte fuit Bernardus, cum Commune Bononiensium, assentiente Episcopo, & Canonicis Ecclesiæ Bononiensis, concessit Archipresbytero Montisbellii (f) Ecclesiam S. Ambrosii, pro Ecclesia S. Apollinaris, quæ illi

(a) Floret etiam Bernardus Parmensis, qui Apparatum fecit super Decretales, qui hodie extant. Scripsit etiam Casus super easdem; unde Innocentius IV. fuit contemporaneus ejus, & sub ipso Apparatum fecit. Floruit etiam eo tempore Compostellanus, qui Apparatum fecit, sed non complevit. *Ptolom. Luc. Histor. Ecclesiastic. lib. XXII. cap. XII. apud Murator. rer. Italic. Scriptor. Tom. XI. col.* 1147.

(b) *Interfuerunt Mag. Bernardus Parmensis, & alii Academiæ nostræ professores, cum Canonici Ecclesiæ Bononiensis ratas habuerunt immunitates ab Henrico Episcopo concessas sanctimonialibus Sancti Francisci. Hæc inserta sunt in Diplomate Innocentii IV. dat. Perus. anno IX., idest an. MCCLI., quod nuper in Bullario Franciscano editum est To. I. Vide supra in Azone Seneusi, & Manzatore.*

(c) *Vid. Append.*

(d) *Cursacium non recte apud Muratorium dicitur in notitia Abbatum Nonantulan. To. V. Antiquit. Ital. medii ævi col.* 685.

(e) *Vid. Append.*

(f) *Monsbellius nostris* Monteveglio, *locus insignis, qui olim fuit ex patrimonio Comitissæ Mathildis.*

illi subjecta erat, quamque dirui oportuerat, ut area palatio civitatis noviter exstructo continens ampliaretur: (a) aucta enim & numero civium, & opibus civitate, ob exterorum concursum ad Academiam nostram, ut tecta, & pomœrium amplificari necesse fuit, ita & majora templa, ceteraque opera publica magnificentius erigi cœpta, & nova civitati facies indita. Erat autem palatium, paucis ante annis excitatum, illud idem, quod nunc Hentii nomine dicitur, quod ibi Hentius Rex Friderici II. filius, in bello a Bononiensibus captus, in custodia, quoad vixit, detentus est. Erant tunc in collegio Canonicorum Bononiensium, uti semper fuerunt, viri plures spectatæ nobilitatis, & doctrinæ; nec Octavianus Ubaldinus Cardinalis, vir ætate sua celeberrimus, inter eos censeri dedignatus est. (b)

VIII. Possem alia id genus proferre de Bernardo Botono; sed vereor, ne minimis rebus majorem, quam oporteat, diligentiam impendere videar. Illud non silebo, negotium ei datum ab Urbano IV., ut oppidum Carpense, quo tunc Romana Ecclesia potiebatur, auctoritate Apostolica concederet Manfredino Episcopo Veronensi electo, quoad viveret possidendum, ut inde haberet aliquod subsidium in durissima captivitate, qua affligebatur. Cum enim Manfredinus Picenam provinciam pro Ecclesia Romana administraret, & Manfredo Siciliæ Regi, Romanæ Ecclesiæ hosti infensissimo, qui per Jordanum factionis suæ ducem in Picenum irruperat, strenue restiteret, commisso prælio victus est, & indignissime habitus, atque, ut scribit Pontifex in iis literis, *infestas pœnas in squalore carceris sustinuit*. (c) Narrat Raynaldus in Annalibus Ecclesiasticis ad annum MCCLXIV. calamitatem electi Veronensis, quem non recte Simonem appellat. (d) Sed de insigni charitate, & munificentia Pontificis erga illum silet. Id nos accepimus ex iis ipsius Pontificis literis ad Bernardum Parmensem, eodem anno MCCLXIV. datis, quas ex codice diplomatico Ecclesiæ Bononiensis in Appendicem contulimus.

IX. Sub vitæ exitum gravem molestiam pertulit Bernardus a Jacobo Panici Comite, qui collecta suorum manu Ecclesiam S. Mariæ Montovali, cui ipse præerat, armatus invasit, spoliavitque. Celebre est in historia Bononiensi Panicum castrum, & quæ in eo castro dominabatur nobilissima gens, de Panico dicta, de qua multa sunt apud Ghirardaccium, aliosque rerum Bononiensium scriptores. Celebris est etiam Montovali, sive Montis Ovali locus, ubi ea Ecclesia sita est. Olim Mons Palensis dicebatur, antiqua religione sacer, in quo multa SS. Martyrum corpora condita esse dicuntur. Sed cum Bernardus contra Comitem Panici jure agere cœpisset, ut illata Ecclesiæ suæ damna sarcirentur, causa nondum definita decessit, & successorem habuit in Montovali Sacerdotio Bernardum de Querceto Canonicum Bononiensem, qui causam contra Comitem Panici susceptam strenue persecutus est. Habemus aliqua ejus litis acta anno MCCLXVI. prid. Kal. April. scripta, quæ in Appendice damus.

X. Testamentum condiderat Bernardus anno MCCLXII., quod ratum habuit anno rursum MCCLXV. prid. Non. Jun. Huic codicillos adjecit prid. Non., & IV. Id. Martii insequentis anni MCCLXVI. (e) Extremo die ejusdem mensis jam obiisse constat, & successorem habuisse Bernardum de Querceto, ut supra dictum est. Quare ejus obitus contigit anno MCCLXVI. inter decimam, & extremam Martii diem. Multa legavit piis locis, ac præsertim Conventui Fratrum Ordinis S. Augustini, qui erant ad S. Michaelis in Busco; tum consanguineis suis Mag. Gerardo, & Bernardo *nepotibus*, & Savinæ filiæ Gerardi de Vigatulo fratris sui. Gerardo autem præ ceteris legavit libros aliquot legum, Codicem nempe, Digestum vetus, & novum, ac Summam Huguccionis: ex quo apparet, hunc Bernardi *nepotem* patrui vestigia secutum in

Juris-

(a) *Vide Append.*

(b) Ven. pat. dn. Octavianus S. Mariæ in via lata Diac. Card. Apostolicæ Sedis legatus, tamquam Canonicus Bononiensis. *Ita subscribit cum Bernardo Parmensi, & aliis Canonicis. Ibid.*

(c) *Urbanus IV. in ep. ad Bernardum Can. Bononiensem anno MCCLXIV., quam vide in Appendice.*

(d) *Raynald. Annal. Ecclesiast. ad annum MCCLXIV. n. XV.*

(e) *Vide Append.*

Jurisprudentiæ ſtudio. Videtur autem Jus Canonicum profeſſus, quod magiſtri appellatio ſignificat, & quod clericum decebat, qualis erat Gerardus; cui legavit etiam Pſalterium, & Hymnarium ſuum. Hunc eſſe puto Mag. Gerardum doctorem Decretalium, qui poſt medium ſæculi XIII. Bononienſis Eccleſiæ Archipresbyter fuit. (a) Conſtituit etiam in iis codicillis Bernardus Botonus de funere ſuo, & ſepultura, quam eſſe voluit in cathedrali Eccleſia, ubi ſepulcrum jam ſibi paraverat prope tumulum Tancredi Archidiaconi, Juris Pontificii profeſſione celeberrimi, quem præceptorem habuerat. Mandavit autem, ut illato corpore in ſepulcrum, tumulus ſupra eum locum excitaretur ex marmoreis tabulis antea ad eum uſum comparatis. Sed hæc melius ex ejus codicillis intelligi poterunt, quorum excerpta in Appendice damus.

XI. Poſita fuit ad ejus tumulum hæc epigraphe cum gentis ſuæ inſignibus in grandi marmore, quod ſolum nunc ſupereſt, (b) disjecto jamdiu ſepulcro ipſo in novis ejus templi molitionibus:

✠. DÑI BERNARDI DE BOTONO DE PARMA CHANONICI BOÑ DECRE
TORꝜ DOCTORIS ⁊ APARATVS DECRETALIVM COMPILATORIS (b)

Panciroltus corruptam omnino hanc inſcriptionem dedit in hunc modum:

BERNARdus Bottonus Cancellarius ſtudii Bononienſis qui ſcripſit apparatum in decreta jacet hic.

Quod hic dicitur Bernardus Botonus auctor apparatus ad Decreta, adeo manifeſte falſum eſt, ut hinc ſaltem de tota inſcriptionis corruptione ſuſpicari debuiſſet Pancirolus, & novum iſtum, atque inauditum *Studii Bononienſis Cancellarium* in ſuis tenebris relinquere. Etiam Laurentius Schraderus hunc ſepulcralem Bernardi gloſſatoris titulum exeunte ſæculo XV. in ſuis Italiæ monumentis ediderat aliis mendis fœdatum, ubi non jam Bernardus, ſed Bernardinus vocatur. (c) Sed Nicolaus Burtius, qui de Bononiæ laudibus commentariolum ſcripſit, dicavitque Joanni II. Bentivolo Senatus Bononienſis principi, quique Bernardi tumulum videre potuit, uti erat in antiqua Divi Petri Eccleſia, hos verſus eidem inſcriptos refert:

Canonis hic ſitus eſt gloſſator juris, & ille
Quem clarum genuit Gallica Parma virum.
Bernardus fuerat divino munere fultus
Divino eloquio, aurea dicta ſibi.

Recitat hoc ipſum Bernardi epitaphium Diplovataccius, primo verſu mancum; ſed memoria lapſus extare dicit ad Divi Martini Eccleſiam.

BERNARDI PARMENSIS SCRIPTA.

Bernardi ſcripta nulla eſſe arbitror, præter ampla ejus commentaria in quinque libros Decretalium, quæ non uno tempore prodierunt, plura enim paulatim adjecit, (d) & huic operi perficiendo omne vitæ ſuæ tempus impendit. Iis adjunxit Caſus longos Decretalium, qui ſeorſim etiam ab auctore edi potuerunt; ita enim ſunt cum apparatu gloſſarum coniuncti, ut ſeparatim etiam exiſtere poſſint, & ita revera in pluribus codicibus manu exaratis obſervantur. (e) Eos etiam habemus ſeorſim editos, jam inde ab an. MCCCCLXXVII., quorum editionem curavit Andreas Corſettus ſcho-

larum

(a) *Vid. infra in Gerardo Archipresb.*

(b) *Extat nunc hic lapis parieti affixus, qua ex Sacrario deſcenſus eſt ad inferiorem Eccleſiam.*

(c) *Schrader. Monum. Ital. pag. 55.*

(d) *Additiones apparatui gloſſarum factas diverſis temporibus a Bernardo, obſervavit Jo. Andreæ, & Abbas Siculus in c.* quod ſicut. de electi., *ut Diplovatac. animadvertit.*

(e) *Talis eſt codex, quem ſupra ab Oudino indicatum diximus.*

larum nostrarum non obscurus professor; (a) ac alibi postmodum non semel vulgati sunt. (b) Porro interpretandis, & illustrandis Decretalibus Bernardum ad extremos usque vitæ suæ annos insudasse, manifestum est ex iis, quæ scribit ad c. *quod sicut. de electi.*, ibi enim loquitur de consecratione Octaviani Ubaldini Episcopi Bononiensis, quæ habita est Bononiæ anno MCCLXIII., (c) cui ipse interfuit. Obiit autem triennio post, ut supra demonstratum est.

Consilium quoddam *magistri Bernardi doctoris Decretalium* vidimus in codice mss. bibliothecæ Fratrum Minorum Cesenæ, scriptum ad calcem Summæ S. Raymundi, quod in Appendice damus. (d) Versatur circa interpretationem Constitutionis Gregorii IX. contra blasphemos: nec dubito, quin Bernardus ille sit is, de quo disserimus, doctor Decretalium jure appellatus, quod hanc præcipue Juris Pontificii partem professus sit, ut supra dictum est.

XL.

GERARDUS

Archipresbyter Bononiensis.

GERARDUS DE VALETO.

INter utriusque juris doctores, qui Bononiæ sæculo XIII. floruerunt, Mag. Gerardum Bonum recensuit Alidosius, Canonicum, & Archipresbyterum Bononiensis Ecclesiæ; (e) de cujus vera ætate subdubitans, neque ullum illius nomini annum adscripsit; eumdemque fuisse ac Gerardum Areostum Bononiensem Episcopum, omnino præter rationem suspicatus est. At Gerardus Areostus ante Episcopatum non Archipresbyter fuit, sed Archidiaconus, ut suo loco demonstrabimus: Mag. vero Gerardus Archipresbyter, ac Decretalium doctor longe serius vixit; quippe qui anno MCCLVI., cum esset Mutinæ, quibusdam actis in Episcopali palatio interfuit, quæ apud Ughellum in Episcopis Mutinensibus videri possunt. (f) In monumentis Ecclesiæ Bononiensis altum de illo silentium; quæ ab anno MCCLI., quo eam adhuc dignitatem obtinebat Bombononius Zoenis Tencararii successor, toto amplius decennio, nullum nobis exhibent Archipresbyterum. Hunc esse arbitror Mag. Gerardum, de quo supra dictum est, Bernardi Botoni fratris filium, cui ille moriens libros aliquot Civilis Juris, & Canonici legavit: (g) potuit autem facile Alidosius ex antiquis chartis, quæ in illius manus inciderunt, pro *Gerardo Botono Gerardum Bonum* exscribere. Quæ res si vera esse statuatur, ut certe est verisimillima, dicendum erit, Archipresbyteratu se abdicasse Gerardum ante patrui mortem: non enim ab eo in codicillis Archipresbyter nominatur, eamque dignitatem anno MCCLXII. Mag. Sinigardo Aretino jam delatam fuisse constat, de quo dicemus inter Medicinæ professores. Hic etiam Gerardus esse videtur, qui una cum Bernardo, scilicet patruo suo, qua nescio in controversia sententiam Bononiæ pronunciavit, ut refert Joannes Andreæ in commentariis Decretalium. (h)

II. Ex

(a) Incipiunt casus celeberrimi ac famosi juris utriusque doctoris, & monarchæ dn. Bernardi Parmensis, canonici ecclesiæ Bononiensis, ac mirifici glossatoris decretalium, revisi per me Antonium Corsectum de Sicilia juris utriusque doctorem, jura pontificia in hoc vetustissimo, & omnium primario gymnasio Bononiensi ordinarie legentem.

Impressum Bononiæ per Henricum Harlem, & Johannem Vulbeech socios, anno MCCCCLXXVII. penultima die Novembris.

(b) *Anno MCCCCXCVII. editi sunt Lugduni apud Claudium Bibolet.*

(c) *Hieronymus Rubeus Histor. Ravennat. lib. VI. ad hunc annum.*

(d) *Vid. Append.*

(e) *Alidos. in doct. Bonon. pag. 92.*

(f) Actum Mutinæ in Episcopali palatio præs. & rogat. dominis Mag. Gerardo Archipresbytero Bononiæ doctore decretalium. Raynerio Archipresbytero de Albareto &c. *Ughell. in Episc. Mutin. sub Alberto Episcopo.*

(g) *Vid. supra in Bernardo Parmensi.*

(h) Guido ibi refert contrarium fuisse sen-

II. Ex Academiæ nostræ professoribus, & alumnis plures ad Ordinem Prædicatorum commigrarunt, non solum in primis ejus exordiis, sed etiam multo post, toto fere sæculo XIII. De hoc numero fuit Mag. Gerardus de Valeto doctor Decretorum, qui Bononiæ in eum Ordinem receptus est an. MCCLXVII., vel insequenti. Is, antequam solemnibus votis in eo Ordine se obstringeret, coram Episcopo Bononiensi, aliisque primariis viris, testamentum fecit, quod indicatum habemus in Memorialibus Communis Bononiæ. (a) Sed quoniam ibi tabulæ testamenti minime perscriptæ sunt, sed solum indicatæ; neque cujas esset Gerardus, nec qua ex gente, aut aliud quidquam rescire de eo licuit.

XLI.

HENRICUS CARD. OSTIENSIS.

Segusii in Pedemontio natus est Henricus, ob Episcopatum Ostiensem, quem ab Urbano IV. obtinuit, Ostiensis agnomine notissimus; ut merito ridendi sint, qui eum suspicantur Ostiensem appellatum, quod per eum, quasi per ostium, patuit aditus omnibus ad Jurisprudentiam properantibus. (b) De ejus genere dissensus est scriptorum; vix tamen dubito, quin clara ex stirpe editus sit. Sunt qui velint natum ex familia, quæ de Bartholomæis diceretur. Sed qui ita scribunt, non admodum antiqui sunt. Gulielmus de Pastrergo, Diplovataccius, Pancirolus, ac ceteri fere ejus argumenti silent. Frat Bononiæ anno MCCLXXXV. inter scholares *Thomasinus de Romanis nepos bo. me. Dn. Henrici olim Card. Hostie*, sic enim dicitur in Memorialibus Communis Bononiæ. Si hic erat Ostiensis ex fratre nepos, hinc ejus familiæ agnomen habemus. Adolescens literarum studiis diligenter excultus est; potissimam vero operam Jurisprudentiæ impendit. In Jure Civili præceptore usus est Jacobo Balduino, (c) qui in summis ævi sui JCtis habitus est, & Azonem magistrum suum fama prope æquavit. In Jure Canonico, in quo ipse postea principatum tenuit, audivit Jacobum Albingaunensem, qui postea Faventinorum Episcopus fuit. (d) Sed hunc Ostiensis præceptorem aliqui Jacobum Albanum, alii de Albaico non recte appellant.

II. Ab his doctoribus in Academia nostra eruditus, docere ipse cœpit tanto plausu, ut inter professores Juris Canonici superiorem habuisse non videatur. Ex Italia in Gallias abductus docuit aliquando in scholis Parisiensibus, (e) ac fortasse etiam in Anglia, ubi haud brevi tempore fuit, eo, ut opinor, accitus ob vulgatam singularis doctrinæ opinionem. Cum in Anglia esset, magno in honore fuit apud Henricum III. Regem, cujus negotiis gerendis non exiguam operam contulit, & legatus etiam pro eo ad Innocentium IV. profectus est. Commendat autem Innocentius ejus fidem, ac diligentiam literis ad Regem datis, quæ scriptæ sunt Kal. Augusti anno II., idest an. MCCXLIV. (f) In iis literis

tentiatum Bononiæ per Magistros Bernardum & Geraidum &c. *Jo. Andr. c. ad audientiam. de Cler. conjug.*

(a) An. MCCLXVIII. die III. exeunt. April. Discretus vir Mag. Gerardus de Valeto doctor Decretorum Frater in Ordine Predicatorum nondum professus ante professionem factam a se sanus mente & corpore suarum rerum & bonorum omnium per presens nuncupativum testamentum .... fecit ..... scriptum manu Ranerii notarii & Francisci Thomalini factum hodie Bononie in palatio veteri episcopatus Bononie present. Fr. Jacobo de Julsano de Ord. Predicat. dn. Gerardo archipresb. de Carpo. Mag. Aichino Vicario dñi episcopi Presbytero Alberto de Trassassa cum ipso dño episcopo. *Ex Memor. Commun. Bonon.*

(b) *Est ex horum numero M. Mantua in epit. vir. illust.*

(c) Secundum dñum meum Jac. de Baldui., quem semper in legibus dominum meum principaliter voco. *Ita Ost. in proœm. Summæ*, §. & quoniam: *& alibi passim, ut observat Diplov.*

(d) *Jo. Andr. in addit. ad Spec. in proœm. v. porro, & v.* Bernardus Parmensis.

(e) Hispanus quidam, qui vocabatur magister scholarum, & a me audiebat Decretales Parisiis. *Ost. in Summa tit. de electi. & elect. potest. v.* & qualiter.

(f) *Editæ sunt inter acta publica Angliæ To. I. P. I. pag. 150.*

teris Innocentius appellat Henricum Antipolitanum Præpositum (a) & Capellanum suum. Sed cum Angli hominem alienigenam, quantumvis doctum & celebrem, ægre ferrent multum gratia & auctoritate apud Regem valere, ipse veritus, ne quid sibi periculi ab invidis crearetur, solum vertendum censuit; eodemque anno Sistaricensis Episcopus in Gallia creatus, oblatam sibi probabilem causam Angliæ vale dicendi non moleste tulit. (b)

III. Verum Henrico ex Anglia abeunti turpem notam inurit Matthæus Paris. Narrat, illum pecuniam intervertisse, quam a Rege acceperat ad dejiciendum Episcopum Wintoniensem, qui contra ipsius Regis voluntatem Episcopatum obtinuerat. Itaque illum ait ea pecunia usum, ut Episcopatum sibi acquireret. (c) Sed Galliæ Christianæ auctores Henricum illum alium a nostro existimant, & Auberium reprehendunt, qui tantum crimen ex fide Matthæi Paris Henrico nostro tribuere non dubitavit. (d) At nihil est causæ, cur Henricum alterum hic excogitare oporteat; nec magnopere credendum est Matthæo Paris, qui & Anglus erat, & nostris sæpe se infensum ostendit. Vivebat ille eo ipso tempore, quo Henricus erat in Anglia, & jamdiu manum admoverat suæ historiæ scribendæ; quo in opere, dum summam dicendi libertatem affectat, sæpe se maledicum prodit. Itaque vix dubito, quin Matthæus ipse locum non infimum mereatur inter invidos Henrici obtrectatores, a quibus, Anglia excedens, sibi cavendum existimavit.

IV. Sed absurda narrat Matthæus Paris, quæ nemini probabuntur. Si Henricus Segusinus regiam pecuniam suis usibus insumpsisset, an credibile est, Regem Angliæ voluisse iterum huic homini adhibere fidem, suaque ei negotia committere? At enimvero Henricum, Ebredunensem Archiepiscopum jam creatum, pro arduis regni negotiis an. MCCLIX. una cum Theobaldo Archidiacono Leodiensi, qui postea fuit Gregorius X. Pontifex Maximus, ad Alexandrum IV. ab Angliæ Rege missum esse, manifestum est. Id habemus ex ipsius Regis literis ad Pontificem datis postridie Kal Aug. anno regni sui quadragesimo tertio, & IV Kal. Jan. anno quadragesimo quarto. (e) Edmundus Henrici Regis Angliæ filius, agente primum Innoc. IV., deinde Alexandro IV., regnum Siciliæ obtinuerat; atque ob hanc potissimum causam Henricus tam illustres viros apud Sedem Apostolicam suis negotiis tractandis adhibere voluit.

V. Pluribus Ecclesiasticis dignitatibus auctus est Henricus noster, antequam Cardinalis crearetur: Canonicatu Ecclesiæ Viennensis in Gallia, quem tenuit ad extremum usque spiritum: (f) Archidiaconatu etiam Parisiensi, quem tum obtinebat, cum in ea civitate Decretalibus interpretandis operam daret. (g)

Zz Anno

(a) *Prior Antipolitani Capituli erat Henricus anno MCCXXXIX., at in reformatione illius Ecclesiæ facta anno MCCXLII. Præpositus, loco Prioris, esse cæpit. Vid. Gall. Christ. To. III. in instrum. Eccl. Grass n. col. 215. Mendose apud Rymer* Præpositus Antiplican. *dictus est.*

(b) Consuevit etiam livor invidiæ regnare inter indigenas, & alienigenas..... hæc causa, & aliæ fecerunt me Angliam elongare. *Ost. in Summa. tit. de recusat. judic. delegat. v. quæ sunt justæ causæ.*

(c) Considerans igitur hæc omnia, de pecunia, quam de Rege non minimam ad dejiciendum Episcopum Wintoniensem acceperat, comparavit sibi amicos de mammona iniquitatis, & adquisivit sibi (utinam non comparavit) quendam in suis partibus Episcopatum, & nuncius corvo factus similis, Dominum suum Noe defraudanti, nuncium cum onere negotii quod susceperat baiulandum nequiter reliquit imperfectum; nec apparuit postea in regno Angliæ, bonis regni plenius saginatus. *Matth. Paris ad ann. MCCXLIV.*

(d) *Gall. Christ. in Episcop. Sistaricen. At in Archiepisc. Ebredun. unum, ut revera fuit, Henricum Segusinum videntur agnoscere.*

(e) *Henricus III. Angliæ Rex gratias agit Pontifici ob beneficia sibi & suis Legatis tributa, nunciatque, pacem se cum Rege Gallorum firmasse*, prout, *inquit*, ven. pater H. Ebredunen. archiepiscopus, Th. archidiaconus Leodien. & dictus Willelmus Bonqueor, quos pro negotiis arduis nos & regnum nostrum tangentibus ad vestræ sanctitatis præsentiam transmittimus, vobis poterunt apertius intimare. Teste me ipso. Parisius XXVIII. Decemb. anno XLIV. *Extant apud Rymer inter acta publ. Angliæ To. I. P. II. pag. 52. Scripserat Rex Henricus ante aliquot menses Pontifici, nuncians, se procuratores suos constituisse Archiepiscopum Ebredunensem, aliosque illustres viros.* Apud Westm. secundo die Aug. an. XLIII. *Ibid. p. 49.*

(f) *In ejus testamento, quod vulgatum est in Gallia Christiana inter Instrumenta Ecclesiæ Ebredunensis, hæc verba leguntur:* Item Ecclesiæ Viennensi, in qua sum canonicus, CC. libras Viennenses relinquo.

(g) Item si in nomine erretur, dummo-

Anno MCCXLIV., ut supra ostendimus, Præpositus Antipolitanus, & Capellanus Pontificius legationem apud Innocentium IV. pro Henrico III. Angliæ Rege obivit, & Sistaricensis Episcopus renunciatus est. (a) Cumque per idem tempus Antipolitanam sedem, propter crebras loci depopulationes, ac piratarum incursus, Grassam transferri placuisset, (b) Henricus, qui post susceptas Episcopales infulas, dignitatem, quam in illa Ecclesia habebat, aliquandiu retinuit, jam non Antipolitanus, sed Grassensis Præpositus appellari cœpit. (c) Sistaricensis Episcopatus non semel in suis libris meminit, ac præsertim in celebri Summa, quæ Ostiensis nomine celebratur. Sed præclarum hoc opus, omnium, quæ in Jure Canonico prodierint, laudatissimum, nunquam satis emendatum in lucem prodiit. Quare in exemplaribus editis, quæ viderim, pro Sistaricensi Episcopatu Cistercienseim habemus, aut alio modo corruptum legitur ejus Episcopatus nomen. Exinde creatus est Archiepiscopus Ebredunensis, anno circiter MCCL., minime vero Virodunensis, ut nuper scriptori cuidam excidit. (d) Urbanus IV. anno MCCLXI. electus Pontifex, cum Cardinalium collegium ad perexiguum numerum redactum videret, eo ipso anno labente novem egregios viros in eum Ordinem adlegit. Destinavit eumdem honorem Henrico Segusino Archiepiscopo Ebredunensi, & Guidoni Grosso Archiepiscopo Narbonensi. Sed erat uterque in Gallia gravibus negotiis occupatus; ac petierat a Pontifice Ludovicus IX. Francorum Rex, ut eos retinere posset in eo regno, quoad pacem conciliassent inter Reginam uxorem suam, & Carolum fratrem, Provinciæ Comitem. (e) Sed negavit Pontifex, eosque in Italiam revocavit, quod eorum opera uti se velle diceret in universalis Ecclesiæ regimine. (f) Quare Henricum Ostiensem, & Guidonem Sabinensem Episcopum creavit. (g) Minime vero audiendi sunt Galliæ Christianæ auctores, qui scripseruut, Henricum cum Episcopatu Ostiensi Ebredunensem Archiepiscopatum retinuisse. (h) Etenim statim ac creatus est Episcopus Ostiensis, successorem habuit in Archiepiscopatu Ebredunensi Jacobum, qui ante fuerat Præpositus Ebredunensis. Hunc aliquot eius Ecclesiæ Canonici, qui præsentes erant in Curia Romana, quique electionis arbitrium ab aliis Canonicis acceperant, ipso Episcopo Ostiensi Henrico consulente & consentiente, elegerunt. (i) Itaque in eo etiam

do constet de persona per circumstantias appositas: puta si impetretur contra P. Archidiac. Parisiensem, beneficiatum in Anglia, atque Provincia, legentem Parisiis in Decretalibus, de Secusia oriundum; is enim nullus est, nisi ego &c. *Ost. c. super literis. de Rescriptis.*

(a) *Est in Gallia Sistaricensis Ecclesia*, (Sisteron) *cui ante adeptum Archiepiscopatum Ebredunensem Henricus Segusinus præfuit: non tamen ante annum MCCXLIV.; quamvis anno MCCXLI. creatum, adversus monumentorum, quæ ipsi afferunt, fidem, existiment Auctores Galliæ Christ. in Præpos. Grassen., & Episc. Sistaricen.*

(b) *Innocentii IV. literæ, quibus Antipolitana cathedra Grassam transfertur, datæ sunt XIV. Kal. Septemb. MCCXLIV. Vid. Gall. Christ. in Episc. Antipol.*

(c) Cum mensa Episcopalis reformatione aliqua indigeat D. B. Dei gratia Grassensis Episcopus, & dñus Henricus Sistaricensis Episcopus, & Præpositus Grassensis &c. *Ibid.*

(d) *Borgia Istoria di Velletri lib. IV. p. 287.*

(e) *Ex literis Urbani IV. dat. apud Urbemveterem XII Kal. Novemb. anno II., idest, anno MCCLXII Communicavit Cl. Garampius.*

(f) *Ex iisdem literis, in quibus hæc leguntur:* Propter quod nostris eis sub certa forma in virtute obedientiæ dedimus literis in præceptis, ut ad præsentiam nostram festinanter accederent, collegio Cardinalium prædictæ Romanæ Ecclesiæ per nos solemniter aggregandi. Et licet ipsi moram protraxerint hactenus in suis partibus longiorem, nos tamen... dispendiosum & grave nimis dictæ generali Ecclesiæ fore providimus eisdem Archiepiscopis remanendi ulterius propter hoc in præmissis partibus licentiam elargiri &c.

(g) *Galliæ Christianæ auctores tradunt creatum Cardinalem, & Episcopum Ostiensem ab Urbano IV. in secunda Cardinalium promotione, quæ celebrata est anno MCCLXIII.; sed revera designatus est anno MCCLXI., renunciatus anno MCCLXII. Extat in archivo Monachorum Sancti Stephani, nunc Senatus Bononiensis, sententia Joannis Portuensis Episcopi in causa Joannis, & Philippi, qui in dissensione electi fuerant Abbates ejus Monasterii, in qua nominatur* Prior S. Joannis in Monte delegatus Ven. Patris qu. Ebrudunensis Archiepiscopi nunc Episcopi Hostiensis fungentis legationis officio in partibus Lombardie.

(h) *Gall. Christ. To. III. col. 1080.*

(i) *Ex literis ejusdem Pontif. dat. VI. Id. Febr. anno II., idest, anno MCCLXIII. Communicavit idem V. Cl. Synodum igitur Provincialem Ebredunensem, cujus meminit Gassendus in Notitia Ecclesiæ Diniensis pag. 144., & Martene in Collect. vet. Mon. To. IV. pag. 186., non anno MCCLXVII., ut Diniensis Codex præsefert, sed*

etiam erratum est ab iisdem auctoribus, quod inter Henricum Segusinum, & Jacobum hunc, quem diximus, Melchiorem quemdam intruserunt, qui certe locum hic inter Archiepiscopos Ebredunenses habere non potest.

VI. Multa sunt de praeclaris hujus viri gestis apud Ciaconium, & Ughellum in Episcopis Ostiensibus; item apud Galliae Christianae auctores, & alibi diligenter perscripta, quae hic libenter omittimus, ne videamur actum agere. Illud reticendum non est, quod illi accidisse fertur Bononiae, cum esset Apostolicae Sedis Legatus. Dicitur enim reum capite damnatum invitos in hunc modum liberasse. Impetravit sceleftus ille, ut sibi Legatum alloqui liceret, antequam ad supplicium traheretur, simulans habere aliquid arcani, quod Legato aperiri oporteret. Sed cum is ad Legatum perductus ambages narraret, nec quidquam in ullam sententiam explicaret, iratus ille, & hujus molestiae impatiens, sontem illico ad supplicium rapi jussit. At ille, qui has technas ad hunc finem praestruxerat, multos clamavit esse irregulares, Cardinalem in eo numero oblique perstringens, qui contra canonum decreta se ad mortem trahi jussisset. Quod cum Legatus audisset, male precatus est ei, qui reo hanc fallaciam ostenderat; eumque non multo postea dimisit. Recitat hanc historiolam Joannes de Lignano, qui se eam ab illustri canonum professore Paulo Leazaro, cum in scholis legeret, audivisse testatur. (a) Verum Legatus ille, cui tes tam inopinata accidisse dicitur, haud sane hic noster Henricus Pontificii Juris explanator esse potuit, ut Felinus, & Pancirolus interpretati sunt. (b) Si quis vero fuit, Bertrandus de Podietto Cardinalis fuit, & ipse Ostiensis Episcopus, cui se civitas nostra, intestinis fessa discordiis, anno MCCCXXVII. regendam tradidit. (c) Legatione quidem per universam Lombardiam functus est aliquando etiam Henricus Segusinus: (d) at nullam iis temporibus jurisdictionem habuisse constat Apostolicae Sedis Legatos, neque in civilibus, neque in criminalibus, sed tantum rerum spiritualium procurationem in sua cuilibet provincia commissam.

VII. Viterbii mortem obierat anno MCCLXVIII. Clemens IV., indictisque comitiis ad successorem creandum, tanta continuo inter ipsos electores, & tam pervicax dissensio est oborta, ut non sine gravi rei Christianae incommodo ad tertium prope annum sedes vacaverit. Interea Viterbienses morae pertaesi, ot ad properandam Pontificis electionem Cardinales vel invitos adigerent, angusto aedificio, quod tegulis nudaverant, ad unum omnes inclusos aliquandiu detinuere. Ibi Henricus gravi & ancipiti morbo implicitus, cum opportune curari non posset, beneficii loco petivit, ut sibi de illo carcere exeundi potestas fieret; neque aliter impetravit, quam si coram ceteris Cardinalibus jure omni se abdicaret in illa electione suffragii ferendi. (e) Ex morbo aliquantum recreatus Hortam divertit, quae urbs Viterbio XIV. fere millium spatio abest; ibique apud Fratres Minores degens prid. Kal. Majas anni MCCLXXI. ratum habuit, obsignavitque testamentum, quod ante paucos menses Viterbii condiderat. (f) Neque ita multo post in Galliam concessit, Medicorum, ut credi-

pluribus ante annis ab Henrico Archiepiscopo celebratum esse oportuit.

(a) Sed revera iste casus longe antea evenerat Host. dum esset Legatus Bononiae; ubi reus condemnatus petens ut dimitteretur prius ad Legatum, alioquin de re ardua, cum nihil arduum dixisset, turbatus Legatus dixit: ducatur ad justitiam. Illo autem clamante multos esse irregulares, respondit Legatus: maledicatur, qui te docuit, eumque remissum ad carceres, postea liberavit. Ita narrat Jo. de Lig. in c. *sententiam in fi. ne Cle. vel Mo.* dicens se hoc audivisse a dño Pau. dum legebat. *Felin. c. si quando. de Rescript.*

(b) *Pancir. lib. III. in Henr. Ost.*

(c) *Vid. Ghirard. Hist. lib. XX. pag. 75. Et eo tempore ut cum maxime in scholis nostris Paulus Leazarus florebat.*

(d) *Vid. chartulam archivi S. Stephani supra citatam.*

(e) *Ostien. c. nisi cum pridem. de Renunciat.*

(f) *Extat Henrici Ostiensis Testamentum in Gallia Christiana* (To. III.) *inter Instrumenta ad Ecclesiam Ebredunensem pertinentia. Obsignatum dicitur* apud Orcam in domo Fr. Minorum. *At ubinam gentium Orca? Waddingus, qui Conventus omnes sui Ordinis accuratissime percenset, nullum memorat, qui ab Orca nomen acceperit. Legendum igitur* apud Ortam *existimat Cl. Montius. Hortae enim, sive Ortae (sic enim fere scribebant) jam inde ab an.* MCCLIX. *coenobium Ordinis Minorum, Petro Hortano Episcopo agente, excitatum fuerat, ut docet idem Waddingus To. IV. pag. 116.*

credibile est, consilium secutus; quo illius cæli, cui diu assueverat, salubritate uteretur. Eventu tamen minus prospero; quippe eodem anno ad diem VIII. Id. Novemb. Lugduni e vivis sublatus est, & ad ædem Fratrum Prædicatorum tumulatus. (a) Hinc apparet, extremo tempore aliquid ab eo immutatum de illis, quæ in testamento perscripserat; quo scilicet cautum erat, ut longe a Romana curia, ac ultra montes de vita migranti sepulcrum poneretur in Metropolitana basilica illius provinciæ, ubi eum mori accidisset. (b) Multa Ecclesiis, & piis locis legata dedit: quod ejus pietatem ostendit. Legavit Academiæ nostræ, in qua educatus fuerat, sua commentaria in Decretales, quæ nuper Bononiam exscribenda miserat. (c) Magistro Thaddæo capellano suo sacrorum Bibliorum volumen legavit, ex quo quotidiana lectio ad ejus mensam haberi solebat; (d) qui mos olim apud Ecclesiasticos prælatos usitatissimus, vix nunc in religiosorum hominum domibus servatur.

VIII. Quemadmodum dum viveret, ob doctrinæ præstantiam, summo in honore habitus est, (e) & ad amplissimas dignitates postulatus, ita post mortem perennis ejus fama fuit, nec unquam ejus memoria extincta est; quod paucis contigit. Pater canonum, (f) fons, (g) & monarcha juris, (h) stella, (i) ac lumen lucidissimum Decretorum appellatus est. (k) Ut autem qui Medicæ facultati operam dabant, Thaddæum Florentinum, scilicet Medicum insignem, qui per ea tempora in scholis nostris floruerat, & Medicinam quodammodo restituerat, ita Juris Canonici studiosi Ostiensem sequi dicebantur; ut tantundem esset Thaddæum, aut Ostiensem sequi, ac Medicinæ, aut Juri Canonico vacare. (l)

IX. Non defuere tamen qui aliquid in eius scriptis reprehenderint. Baldus eum carpit, quod, cum Episcopus esset, Episcoporum jura plus æquo extulerit. (m) Eum etiam aliqui accusant nimiæ subtilitatis. (n) Illud autem credibile non arbitror, quod aliqui tradunt, Ostiensem eo consilio commentaria in Decretales scripsisse, ut duras Innocentii IV. opiniones convelleret; quamquam non inficior, studuisse illum aliquas ex Innocentii opinionibus, quæ duriores viderentur, emollire, ut erat æquitatis magis, quam summi juris amator: (o) sed vereor, ne iste æquitatis amor in Juris Canonici minus laudabilis sit, quam in Juris Civilis interprete. Congruum quippe est in Christiana republica severitatem legum civilium, si qua in parte mitissimis nostris legibus & moribus minus consentaneæ sunt, æquitate moderari & temperare: sed si quis eadem æquitatis regula leges Ecclesiasticas, quæ severiores videantur, mitigare velit, facile subruet fundamenta Christianæ disciplinæ, & in doctrina morum

(a) *Ita Alphonsus Ciaconius, cui Ughellus, & Auctores Galliæ Christianæ, & ceteri omnes assensi sunt; quorum sane potior auctoritas videri debet, quam Diplovataccii, qui ex fide Baldi* (in Commemor. famol. Doct.) *Perusiæ ad D. Laurentii humatum scribit. In vetustioribus Ciaconii editionibus emortualis annus Henrici designatur MCCLXXXI. Sed mendum typographicum præter auctoris mentem irrepsisse ex eo liquet, quod ipse Ciaconius ad annum MCCLXXIV. Petrum Tarantasium, & ad annum MCCLXXVIII. Latinum Malabrancam Ostienses Episcopos commemorat.*

(b) *Ex Testamento, de quo supra.*

(c) Commentum meum super Decretalibus, quod misi Bononiam conscribendum, Studio Bononiensi relinquo, *Ibid.*

(d) Tertiam Bibliam quotidianam, in qua consuevit legi in mensa, & Decretales cum Decreto antiquo, & X. marchas lego Mag. Thaddæo capellano meo. *Ibid.*

(e) Hoc eodem tempore floret dn. Henricus Cardinalis Ostiensis qui primum fuerat Archiepiscopus Ebredunensis. Hic magnus in utroque jure, & sicut bonus Theologus, egregius Prædicator, ac vir laudabilis vitæ fuit. *Ptolom. Luc. Hist. Eccles. lib. XXI. c. XXII.*

(f) Henricus de Secusio pater canonum, & doctor supremus. *Diplov.*

(g) Fons juris *dicitur a Speculatore tit. de postulant. & tit. de electi. §. 1. v. hac decreti forma.*

(h) *Franciscus Balbus apud Pancir. l. cit.*

(i) *Vid. Speculat. in proœmio Speculi.*

(k) Fuit lumen fulgidissimum decretorum secundum Colutium Florentinum in suo opere de nobilitate Legum & Medicinæ. *Diplov.*

(l) Non per lo Mondo, per cui mo s'affanna
Diretro ad Ostiense e a Taddeo,
Ma per amor della verace manna
In picciol tempo gran dottor si feo &c.
Ita de S. Dominico Dantes Paradis. cant. XII.

(m) Ostiensis in favendo episcopis habuit malam scientiam, & pejorem conscientiam. *Bal. in consilio CLXVI. Incipit:* Punctus quæstionis. *apud Diplov.*

(n) *Pancirol. loc. cit.*

(o) *Vid. Mazzucchel. Vol. II. P. I. p. 470.*

rum noxias, aut certe admodum periculosas opiniones inducet. Declarat etiam Ostiensis, quid causæ fuerit, cur Juris Canonici professores Martini Gosiæ potius, quam Bulgari, & Joannis opiniones sequi consueverint, nimirum, ut ipse ait, *Martinus spiritualis homo fuit, & secundum tempus quod tum currebat semper divinæ legi adhærebat, contra rigorem juris civilis. Joannes autem non sapiebat quæ sunt spiritus, sed tamquam animalis multiplicationi temporalium, & rigori juris civilis per omnia intendebat. Unde ipse, & sequaces sui, qui multi sunt, spirituales opiniones reprehendunt, & dicunt, hæc est æquitas capitanea, æquitas bursalis. Sed velint nolint, hanc æquitatem de jure necesse habent sequi, ubi agitur de periculo animarum.* (a) Molestum est, in hunc Ostiensis locum non incidisse cum de Martino Gosia agebatur; est enim aptissimus ad vindicandam ejus æquitatem, tantopere invisam aliis doctoribus. Sed alia est ratio æquitatis in moderando Jure Civili, alia in Jure Canonico. Illa, dum leges civiles ad nostros mores & instituta attemperat, populum Christianum ab indigno eximit jugo; hæc, dum vim antiquarum legum enervat, erroribus & corruptelis viam sternit. Illa ædificat, hæc destruit. Sed hæc obiter.

OSTIENSIS SCRIPTA.

Scripsit Henricus Cardinalis Ostiensis commentaria in Decretales, quæ singularem ejus doctrinam, & peritiam utriusque juris demonstrant. Cœperat ille quasdam Decretales seorsim interpretari; in quo cum magnopere placuisset scholaribus, eum summis precibus impulerunt, ut in totum Decretalium volumen commentaria scriberet. (b) Sunt etiam qui dicant, Alexandrum IV. stimulos Henrico addidisse, ut id operis susciperet; (c) quod tamen inchoatum fuisse apparet, cum in Parisiensibus scholis nondum creatus Episcopus doceret, (d) rursusque sub vitæ ejus finem ad incudem revocatum: nam & inclusionem illam Viterbiensem, & suæ valetudinis incommodum, & alia, quæ Clementis IV. obitum consecuta sunt, aperte commemorat. (e) Atque hæc commentaria novissimis curis aucta & emendata fuisse putaverim: quorum exemplar per idem tempus Bononiæ describi jussit, & Academiæ demum nostræ supremis tabulis legavit. Nihil attinet dicere, quam probata ea fuerint Juris Canonici studiosis, quæ scilicet eodem in pretio fuerunt ac Innocentii IV. & Joannis Andreæ commentaria. Ea non semel typis edita sunt, & manu exarata passim repeñriuntur inter antiquos bibliothecarum codices. Vidit Diplovataccius synopsim quamdam lecturæ Ostiensis, horum scilicet commentariorum, ab anonymo editam, quæ nunquam typis edita est.

Sed Ostiensi nihil magis ad famam & opes profuit, quam Summa Decretalium, Summa Ostiensis vulgo appellata, quæ pari fama apud Juris Canonici studiosos fuit, ac Summa Azonis in Jure Civili: aureum sane opus, quo nullum ante illud tempus utilius prodierat. (f) Ei scribendæ animum applicuerat Henricus, cum nondum creatus esset Episcopus. Post autem inchoatum opus incendio absumptum est. Sed tandem, cum esset jam Archiepiscopus Ebredunensis, hanc jacturam reparavit, & Summam communibus studiosorum votis jamdiu expetitam perfecit. (g) Itaque cum primum vulgata est, appellari cœpit *Summa Archiepiscopi*; quam appellationem, usu jam celebratam, retinuit etiam aliquandiu postquam ejus auctor creatus est Cardinalis, & Episcopus Ostiensis. (h) Edita est sæpenumero, & ma-

(a) *Ost. c. per tuas. de Arbitris.*

(b) *Mazzuchel loc. cit.*

(c) *Auctores Galliæ Christ. loc. cit.*

(d) *Ost. c. super litteris. de Rescriptis.*

(e) Dñus Clemens Papa IV. requisitis fratrum consiliis fecit legatum dñum Alban. in partibus transmarinis &c. Dñus Papa Clemens obiit &c. *Ost. c. tum litteris. de in integ. restit.*

(f) *Pancirol. loc. cit.*

(g) Quod in minori officio inceperam, & demum incendio amiseram, in majori constitutus officio revocavi, cursum consummavi, fidem servavi. *Ita Summam absolvit Ostiensis.*

(h) *Inter quosdam libros, qui an. MCCLXVIII.*

magno semper in pretio habita. Guilielmus Pastrengus, qui proximo sæculo post Ostiensem vixit, in Originum libro ita ejus Summam laudat: *Henricus Ostiensis episcopus S. R. E. Cardinalis super libris Decretalium Summam ingentis voluminis, omnes alias utriusque juris Summas complexus, docentibus & scholasticis gratum munus exhibuit.* (a) Idem judicium Panciroli fuit de Summa Ostiensis; tantam enim Juris tum Canonici, tum Civilis eruditionem, & doctrinam continet, ut veluti utriusque Juris compendium haberi debeat. (b)

Scripsit etiam Ostiensis commentaria in Decretales Innocentii IV., de quibus vide quæ in recensione operum hujus Pontificis dicta sunt,

XLII.

PETRUS DE SAMPSONE.

INter Decretalium interpretes, qui Bernardi Parmensis æquales, & sectatores fuerunt, celebratur Petrus de Sampsone. (c) Audivit in Jure Canonico Jacobum Albingaunensem (d) docentem in scholis nostris, (e) in quibus ipse postmodum professoris munere functus est, & inter auditores habuit Abbatem, quem vocant, Antiquum. (f) Diplovataccius Petrum quemdam de Saxonia laudat, qui medio sæculo XIII. floruerit. Ait, sæpe memoratum a Guilielmo Durantis, & Abbatis Antiqui magistrum fuisse, & Canonicum Narbonensem. His indiciis apparet, hunc esse Petrum de Sampsone, librarii, ut arbitror, incuria, de Saxonia appellatum in Diplovataccii libro. (g) Nam Petrum de Sampsone, qui, dum viveret, Canonicus Narbonensis fuerat, (h) a Speculatore memoratum reperio; Petrum de Saxonia non item. Fuisse tamen Petrum de Sampsone Abbatis Antiqui præceptorem, ex Abbate ipso intelligimus.

II. De Petri patria dubitandum non est, quin Gallus fuerit, in Occitania natus. Nam, præterquamquod Canonicatum in Ecclesia Narbonensi obtinuit, suam operam impendit Raymundo Episcopo Nemausensi in scribendis Statutis synodalibus pro sua diœcesi; & inter scholares, qui in Academia nostra post medium sæculum XIII. eruditi sunt, alios reperio ex eadem gente, quæ de Sampsone, (i) aut Sansone dicebatur, quos Nemausenses, aut certe Occitanos fuisse constat. (k) In his habemus Petrum de Sampsone Canonicum Nemausensem, qui Bononiæ fuit ab an. MCCLXIX. ad MCCLXXIII., quem alterum fuisse a superiore, ac fortasse ejus fratris filium, existimat Cl. Montius. Non enim veri-

Bononiæ venierunt, fuit etiam Summa archiepiscopi, *qui liber haud alius esse potuit, quam Summa Ostiensis. Sunt hujus contractus tabulæ in Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

(a) *Pastreng. v. Henricus Ostiensis.*

(b) *Panciról. loc. cit.*

(c) *Jo. Andr. in proœm. ad Decretales.*

(d) Dicit Abbas, quod magister suus dicebat, se vidisse locum, & quod ipsius magister, scilicet Jacobus de Albenga fuerat advocatus in causa. *Jo. Andr. c. Fraternitatem. de sepulturis. Rursus ad tit. de his, quæ f. a prælat. sine cons. &c. c. Pastoralis.* Licet Petrus, *inquit*, hic contradicat, & Abbas refert, quod sic consuluit Petrus magister suus, in quæstione, quæ fuit Avenione inter Prædicatores, & Parochialem ecclesiam. *Petrus hic Jacobi Albingaunensis discipulus, Decretalium interpres a Jo. Andreæ laudatus, non alius esse potest, quam Petrus de Sampsone; nam Petrus Hispanus antiquior est, nec Petrum alterum ea ætate novimus.*

(e) Point tenca & sine judicis auctoritate, ex quo nullum fiebat præjudicium. Secus si præjudicari possit, ut in instrumento debiti, ut dixit hic Petrus se vidisse servari Bononiæ. *Jo. Andr. c. dudum. de convers. conjug.*

(f) *Ex supra adnot. Et vide infra in Abb. antiquo.*

(g) *In codicibus quoque sæculi XIII. idem error subrepserat. Vid. infra.*

(h) Potest & aliter distingui, secundum Mag. Petrum de Sampso. quondam nostrum canonicum Narbonensem. *Specul. tit. de dispensat. §. nunc vero de dispensat. episcop.*

(i) *Est Occitaniæ oppidum* Sampson *in tractu Vivariensi. Vid. Hist. Gen. de Languedoc* T. IV. p. 133.

(k) An. MCCLXIX. Raymundus de Sampsone fil. qnd. dñi Mini de Malgorio Magalonen. diocef. *Ex Memor. Commun. Bonon. Eodem anno* dn. Petrus de Sansone fil. dñi Guilelmi Falcaldi &c. *Ibid. Eodem anno* die IV. ex. Jul. dn. Petrus de Sansone Nemauf. diocef. *Ibid. Et an.* MCCLXXIII. VIII. Nov. dn. Petrus de Sansone canon. Nemauf. *Ibid.*

verisimile videtur, id ætatis, (a) & famæ hominem, cujus scripta jam tum celebrabantur in locupletioribus Bibliothecis, Bononiæ inter scholares tandiu versatum sine ullo doctoris, aut magistri titulo. In Gallia quidem fuisse oportuit Mag. Petrum de Sampsone, quo tempore constitutiones synodales Nemausensis Ecclesiæ scribendas suscepit; sed cum ab anno MCCXLII. ad MCCLXXII. Nemausensem cathedram tenuerit Raymundus Episcopus, neque constet, quo anno illæ constitutiones scriptæ sint, quandiu docuerit in scholis nostris clarus hic canonum professor, nihilo magis compertum habemus.

PETRI DE SAMPSONE SCRIPTA.

MEmorantur ejus *Commentaria in Decretales* a Jo. Andreæ, Diplovataccio, & aliis. In catalogo autem librorum, qui ad scholarium commodum prostabant apud Stationarios Universitatis, recensentur *Distinctiones Petri de Sansone*. Hæ videri possent aliud opus a Commentariis diversum. Sed sunt unum atque idem. Vidimus hæc Commentaria sub Distinctionum nomine in codice Vaticano DCLV. Initio libri hic titulus præfigitur: *Distinctiones Mag. Petri de Sansone*. Incipiunt absque ullo procemio: *Rex pacificus*. Ad libri calcem suum nomen auctor apponit in hunc modum, ut antiqui doctores solebant: *P. Samp. MCCLXVII. Expliciunt distinctiones Mag. Petri de Sampsona*.

In Bibliotheca Cervotti Accursii, cujus extat catalogus in Memorialibus Communis Bononiæ ad an. MCCLXXIII. præter *Distinctiones Petri Saxonis*, sic enim auctor ibi appellatur, etiam recensetur *Libellus Petri Saxonis super Decretales*. Ex titulo ipso facile intelligitur, modicum fuisse commentariolum, & quasi epitomen eorum, quæ in Distinctionibus latius explicaverat.

Lectura Petri de Sansone in libris habetur, quos anno MCCLXXXIX. scholares quidam Bononiæ creditoribus suis oppignerarunt; ut notatum est in Memorialibus ejus anni. An opus diversum a Distinctionibus?

Scripsit etiam Petrus de Sampsone constitutiones Synodales pro Raymundo II. Episcopo Nemausensi, quas edidit Martene To. IV. Anecdotorum. Habent hunc titulum: *Incipit liber synodalis compositus per Magistrum Petrum de Sampsone ad instantiam dñi Raymundi Dei gratia Nemausensis Episcopi*.

XLIII.

ABBAS ANTIQUUS.

NEc nomen, nec genus, nec patriam hujus præclari canonum professoris, nec monasterium, cui Abbas præfuit, nosse potuimus. Gallum tamen natione fuisse, pro certo habeo, & Provincialem; nam & Avenione in Gallia floruisse videtur, (b) & sic interdum de Provincialium moribus atque usibus loquitur in suis commentariis ad Decretales, quæ typis edita habemus, ut hominem non alienigenam decet. (c) Audivit in Jure Canonico Petrum de Sampsone, ut supra dictum est, & quidem in scholis nostris, ut ex perspicuis indiciis colligimus, quæ in iisdem commentariis ad Decretales habemus. Sic enim quasdam Odofredi opiniones, & dicta proponit, ut videatur plurimum in iis scholis vixisse, in quibus claruerat Odofredus. (d) Diu celebratus est solo Abbatis nomine. Post autem, cum Nicolaus Tudiscus Abbas Siculus, aut Panormitanus appel-

(a) *Æqualis fuit Henrici Card. Ostiensis Petrus de Sampsone: eodem usus præceptore Jacobo Albingaunensi*.

(b) Abbas Antiquus discipulus Petri de Saxonia (*i. de Sampsone*) ut ipse dicit in c. Pastoralis. de his quæ fi. a prælat. &c. & ibi videas Jo. Andreæ. Floruit in partibus ultramontanis in civitate Avenion. ut ipse dicit in d. c. pastoralis. *Diplovat.*

(c) *Jo. Andr. c. juramen. de fide instrum.*

(d) *Id. c. cum Jo. de fide instrum.*

pellatus, in ore hominum esse cœpit, hic nostet Abbas Antiquus dictus est, ut a recentiore illo secerneretur.

ABBATIS SCRIPTA.

HAbemus typis editam Abbatis *Lecturam*, commentaria scilicet in V. libros Decretalium, quæ non mediocriter laudantur ab antiquis canonum professoribus. Hæc vidimus in eleganti codice Palatino-Vaticano, (a) in quorum fronte pictus exhibetur ex cathedra docens Abbas ipse, nigra cuculla indutus, & monachi in morem tonsus, assidentibus ad scamna scholaribus ex ore magistri pendentibus.

Post autem in eodem codice sequuntur ejus commentaria in Decretales Innocentii IV. cum hoc titulo: *Incipiunt novæ constitutiones Innocentii IV. Cum in multis juris. Casus est planus &c.* Sunt per titulos distributæ. Primus tit. est *de sent. excam*, & habet tria capitula: *Cum Medici. Quia indulgetur. Romana.* Ultimus titulus est *de verbor. signif.* Habet cap. unicum: *Veniens. Ita pane casum. In Hispania est quidam ordo, qui vocatur ordo Sancti Jacobi &c.*

Post *Lecturam* in Decretales communes, & Innocentii IV., habentur in eodem codice ejusdem auctoris Distinctiones, cum hoc titulo: *Incipiunt Distinctiones Abbatis. Rubrica. Circa statuta facta a capitulo ita distingue &c.*

Pergunt hæ Distinctiones per aliquot titulos Decretalium *De rescriptis. De electione & electi potestate &c.*

XLIV.

ÆGIDIUS FUSCARARIUS.

PRimum, qui ex laicis hominibus Jus Canonicum in nostra Academia interpretatus sit, Ægidium Fuscararium reperio. Genus illi prænobile fuit, & summa auctoritas in civitate. Ac miror hunc Pancirolo ita ignotum, ut, recitato cuiusdam Ægidii Bononiensis nomine, qui sæculo XIII. medio floruerit, & librum de Judiciis, ut ipse opinabatur, deperditum scripserit, nihil de tam insigni doctore addiderit. (b) Fuit igitur Ægidius ex Fuscarariis: quæ gens jam tum censebatur inter præcipuas civitatis; ac multo magis post Ægidium claruit, & viros illustres dedit. Est adhuc Bononiæ Ecclesia ex eius gentis nomine S. Mariæ de Fuscarariis appellatæ, (c) cui proximæ erant ædes ejus familiæ, nunc penitus extinctæ. Ægidius patrem habuit Guilielmum, (d) qui anno MCCXX. erat in Consilio, quod Credentiæ appellabant. (e) Hic filium alterum habuit Rolandum, Ægidii fratrem. (f) Ab utroque gens Fuscararia propagata est. Uxorem duxit Ægidius primo Adelasiam, cujus genus ignoro. (g) Ex ea Galvanum, sive Galvaninum suscepit, qui annis multis ante patrem decessit. Eius mentionem reperio in Memorialibus Communis Bononiæ ad annum MCCLXV., & sæpe alibi. Sed Adelasia fatis cedente, Ægidius alteram uxorem duxit anno MCCLXXVIII. Contissam Thomæ Tebaldi filiam, quæ non multo post obiit nulla relicta sobole. (h) Tertiam denique admodum senex du-

xit

(a) *Cod. Palatino-Vatic. DCLV.*

(b) *Pancirol. lib. III. cap. 10.*

(c) *Olim de Carrariis dicta: qua gente extincta, patronatus jus in Fuscararios transcriptum.*

(d) An. MCCLXIX. die IX. exeunte April. Dñus Gilius doctor decretor. qnd. dñi Guilelmi de Foscarariis *mutuo dat &c. Ex Mem. Com. Bonon., & alibi sæpe.*

(e) *Ex actis publicis civitatis in Registro novo descriptis.*

(f) Rolandus fil. dñi Guilielmi de Foscarariis *nominatur in tabulis anni MCCLXVII. in Memor. Com. Bonon., & alibi passim.*

(g) *An. MCCLXXVII. die IV. Jun. Adelasia Ægidii de Fuscarariis uxor infirma testamentum fecit. Ex Memor. Com Bonon.*

(h) Anno MCCLXXVIII. die XVI. Aug. dñus Ægidius de Foscarariis magister & doctor *accipit a Thoma Thebaldi DCC. libr. bonon. in dotem dñæ Contissæ ejus filiæ, quam in uxorem duxit. Ex Mem. Com. Bon.*

Idem Ægidius an. . . . . restituit dño Bonaco-

xit an. MCCLXXXII. Giselam, sive Ghisolam, Zoenis Pepuli filiam, annos vix XIV. natam, (a) ex qua Conradum genuit, (b) & Ægidium posthumum. (c) Habuit & filium nothum, Gualteronum nomine, qui anno MCCLXXXVII., petente Ægidio, natalibus restitutus est Populi Bononiensis decreto, eique permissum, ut in bonis paternis succedere posset, perinde ac si legitimus esset. (d) Duxerat Gualteronus jam inde ab anno MCCLXVII. Theodoram Viviani Tusci clarissimi doctoris filiam; (e) ex quo apparet, splendide & liberaliter educatum, ut in domo nobili, & divitiis affluenti (f)

II. Auxerat Ægidius paternas opes & scholastico quæstu, & patrociniis causarum, & respondendo de jure; eratque jam inde ab an. MCCLVIII. unus ex eorum numero, qui publice consulebantur a civitatis rectoribus. (g) In schola autem, & foro annis multis (h) cum summa existimatione versatus est. Sed cum anno MCCLXXIX. per illud tempus, in quod studiorum inauguratio incidere solebat, propter infirmitatem, inchoare lectionem Decretalium non posset, ne scholares dilaberentur, quos erudiendos susceperat, Garsiæ Hispano Decretorum doctori suas scholas in annum insequentem concessit ea lege, ut lucrum omne, quod ex usitatis scholarium collationibus fieri contigisset, æquis portionibus inter se partirentur. (i) Cum autem postea annis multis vixerit, non dubito, quin docendi munus, ob valetudinem intermissum, resumpserit.

III. Quæ autem eius peritia fuerit in causis defendendis, intelligi potest ex eo libro, quem scripsit ad instituendos potissimum causarum patronos, de quo postea dicemus. Et restant adhuc aliqua ejus responsa & consulta. (k) In gravissimis autem dissensionibus & discordiis sæpius Ægidio datum esse arbitrium comperio, ad lites civium finiendas, & firmandam pacem. Vel ipse Episcopus Bononiensis Octavianus Ubaldinus ad eius, & Dominici Poetæ prudentissimi viri arbitrium detulit antiquam & acrem controversiam de decimis, quam habebat cum municipibus & incolis castri S. Petri. (l) Cum autem Pepuli, & Algardi, duæ præpotentes civitatis familiæ, mutuis odiis diu inter se certassent, nec a cædibus & atrocibus factis abstinuissent, magno totius civitatis metu & periculo, Ægidius Fuscararius delectus est, qui cum duobus aliis primariis civibus arbitratu suo pacem inter eas familias componeret. Id ab eo feliciter perfectum est, & pacis conditionis scriptæ; inter quas id primo loco positum, ut statim & in continenti pacis osculum partes sibi invicem præ-

 beant,

ſæ filio dñi Thomasini de Tebaldis dotem, *quam pro Contissa receperos. Ibid.*

(a) *An. MCCXCII. die ... Mosi Romeus Zerræ Pepuli fitius curator Giselæ fil. qnd. Zoenis Pepuli, uxoris qnd. Ægidii Fuscararii decret. doct. petit sibi restitui dotem a Gisela datam anno MCCLXXXII., quæ fuerat DCCC. lib. Bonon., & insuper L. libros, quas Ægidius uxori legoverat. Ex Mem. Com. Bonon.*

(b) *In sabulis onni MCCXCII. ad diem VII.. . nominatur* Corradus pupillus fil. qnd. dñi Egidii de Fuscarariis doct. decret. & heres ex tertia parte. *In Mem. Com. Bon.*

(c) *Vide, quæ infra adnotantur de Ægidii testamento.* (d) *Ex Reformat. ejus onni.*

(e) *Ex Mem. Com. Bon. Vidit Cl. Mont.*

(f) *An. MCCXCII. die .... Dn. Gualteronus fil. qnd. dn. Ægidii de Foscarariis infirmus testamentum fecit, in quo legavit* unum pallium valoris XV. libr. *pomendum supra altore S. Jo. Baptistæ*, quod constructum fuit pro patre suo *in Ecclesia S. Dominici. Ejus mater Ansoysia, filii Rolandus, Isnardus, & Guilielmus, & filiæ Gollia, & Diona ex eodem testamento innotescunt. Uxori Theodoræ vineam* in Burgo Novo *reliquit. Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *Ex adnotandis infra in Azone Lambertac.*

(h) *Jam inde ab anno MCCLII.* magistrum Decretorum *appellatum video in tabulis Monialium S. Agnetis, quas indicavit Cl. Mont. Sed multo ante eum annum claruisse videtur ex Rubrica Statutorum Bonon. anni MCCLVIII., in qua dicitur*, longissimo tempore *in civitate nostra habitasse. Dabimus hanc Statutorum Rubricam in adnotatis ad Azonem Lambertaccium. Sed perdifficilis in eo nodus occurrit; sic enim de illo videtur sermo haberi, quasi de peregrino homine, non de cive. At Ægidium Fuscararium ex familia Bononiensi natum, certum est, quam quod maxime.*

(i) *Ex tabulis, quos in Append. damus.*

(k) *Consilium dn. Ægidii de Foscarariis decr. doct. quem dn. Michael archipresbyter ..... dn. Octaviani episcopi Bonon. vicarius, & prior FF. S. Gregorii arbitrum elegerant.* Lectum & pronunciatum fuit dictum consilium per ipsum dn. Egidium in scholis ipsius dn. Egidii presentibus ...... mag. Andrea Polono &c. an. MCCLXXVIII. die prima Aprilis. *Ext. Bon. in archiv. Abbas. SS. Gregorii, & Syri. I. 19. Etiam in codice diplomat. Eccles. Bonon. extat ejusdem Ægidii consilium in causa Canonicorum S. Mariæ ad Rhenum.*

(l) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXVII. die VII. exeunt. Nov.*

beant, tum ut duo matrimonia inter dissidentes familias celebrentur. Erant Algardorum principes Ciprianus, & Guido, Pepulorum autem Romeus, & Zoen junior, vulgo Zengolus: utrique autem parti non minimus civium numerus pro amicitia, vel affinitate consentiebat. Latum est Ægidii laudum, ut appellant, quo pacis conditiones præscribit, III. Kal. Dec. an. MCCLXXXV. Cum autem pridie ejus diei Ægidio arbitrium datum est, interfuere plures Fratres Minores, & Prædicatores, quorum opera, opinor, dissidentium animis ingestam pacis cogitationem. Interfuere etiam Albertus Odofredus, Lambertinus de Ramponibus, Thomasinus Guidonis Ubaldini, legum doctores, Julianus Cambii, qui nondum doctoris insignia acceperat, aliique præclari cives. Qua de re tota cum altum silentium sit apud Ghirardaccium, & Sigonium, Historiarum Bononiensium scriptores, eam propterea paulo copiosius exposui. (a)

IV. Rebus quoque publicis tractandis adhibitus est Ægidius, sæpe inter Sapientes adlectus, qui Magistratibus ordinariis præsto erant ad civitatem regendam. Est autem hoc honore functus annis præsertim MCCLXXXV. MCCLXXXVI. MCCLXXXVIII., quo tempore nihil majori studio curatum est ab Sapientum collegio, quam ut qui ex Lambertacciis ob civiles discordias expulsi moderatius se gesserant, redintegrata pace cum Jeremiensibus, in patriam redire possent. (b) Auctor etiam pacis fuisse videtur Ægidius inter Rectores scholarium, & Aldebrandinum de Panico, in quem Rectores magnopere incitati erant, propterea quod nobilis scholaris Guarnerii de Bellonda famulum vulnerasse dicebatur. (c) Ex quibus apparet, Ægidium pacis studiosissimum semper fuisse.

V. Finem vivendi fecit Ægidius anno MCCLXXXIX. cum testamentum condidisset, (d) quo tumulari se jussit apud Fratres Prædicatores, quibus aliqua legata dedit. Fuerat ejus Ordinis studiosissimus dum viveret; & in eorum Ecclesia sacellum impensa sua construendum curaverat, S. Joanni Baptistæ dicatum. (e) Ac fuit deinceps Fuscararia gens Dominicanis admodum addicta, ex qua nonnulli in eum Ordinem cooptati sunt, inter quos percelebris est Ægidius Fuscararius Episcopus Mutinensis, Theologus insignis, qui Concilio Tridentino non inglorius interfuit.

VI. Celebratum est Ægidii funus nova & insolita pompa. Cum enim Populi Bononiensis lege cautum esset, ne quo in funere, præterquam doctorum Juris Civilis, & militum, (f) coccinea vestis (g) usurparetur; nova lege Populi Bononiensis permissum est, ut idem honos haberetur Ægidio Fuscarario, ac deinceps ceteris doctoribus Decretorum, ob amplissima ejusdem Ægidii merita. (h)

VII. Extat adhuc ejus sepulcrum in area prope Ecclesiam Fratrum Prædicatorum: opus splendide & magnifice extructum, sed quod jamdiu ætatem sensit. Magna etiam ex parte obseptum est hærentibus ædificiis, quæ ibi postea excitata sunt. Est in sepulcri fronte hic titulus inscriptus, qui partim, fugientibus ob vetustatem literis, vix legi potest, partim omnino deletus est.

MCCLXXXIX . IND. II. DIE IX. IAN. ₵ DE FVSCA
RARIS DECRETI MORTE QVIESCIT ₵ DOCTOR HIC
EGIDIVS MORIBVS EXIMIVS ₵ DVX VIA LVSTRA
TOR STVDII VERIQVE REPERTOR ₵ CANO
NE FVLCITVS MENTE QVIDEM SOLIDVS ₵ C..... (i)
CLVSIS CLEMENS VT SIS SIBI TESTIS

VIII. In

(a) *Extat Egidii laudum in Mem. Com. Bon. an. MCCLXXXV. ad diem penult. Nov.*

(b) *Vid. Ghirardac. ad eos annos.*

(c) *Ex Memor. Com. Bonon. MCCLXXVI. die V. ex. Jul.*

(d) *Testamentum fecerat Ægidius anno MCCLXVII. die V April., ut est in Mem Com. Bon. ad eum annum. Sed priore testamento irritato, novum condidit paulo ante mortem, in quo æquis partibus hæredes instituit Gualteronum, Conradum, & eum, quem Gisela uxor in ventre gerebat, qui post mortem patris natus, de ejus nomine dictus est. Ex Mem Com. Bon.*

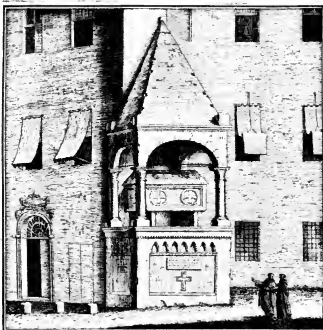
(e) *Vide quæ supra adnotata sunt de Gualteroni testamento.*

(f) *Nobilium nempe hominum, qui militari cingulo donati erant.* (g) Scarlatto.

(h) *Ex Reformat. ejus anni.*

(i) *An forte* CARCERIBVS? *Sunt & alia verba in postremo versiculo, quæ dubia videri possint.*

VIII. In confideranda totius molis ftructura hærebit fortaffe antiquitatis ftudiofus inveftigator; in ea enim confpiciet arcum integrum ex marmore Græco, rudibus anaglyphis infculptum, qui vetuftatem multo majorem prodit, & artificium non ejus ætatis, qua vixit Ægidius Fufcararius. Sunt in eo infculptæ, haud ignota prifcorum Chriftianorum fymbola, pavones, ac rofæ, qualia

in antiquiffimis Ecclefiis & monumentis Chriftianorum cernuntur: ac nemo, iftarum rerum non imperitiffimus, hunc arcum negabit partem fuiffe antiqui Ciborii, (a) quod altare aliquod ex veteri more obtegeret. Id autem tanto magis obfervandum, quod perpaucæ antiquitatum Chriftianarum reliquiæ in civitate noftra fuperfunt, propter infignem architectorum audaciam, qui facra hæc antiquitatis monumenta, propterea quod rudia funt & inelegantia, ubique disjiciunt.

ÆGIDII FUSCARARII SCRIPTA.

Scripfit Ægidius de *Ordine Judiciario*; de quo opere ita Diplovataccius: „ Compofuit pulchram Summam qualiter caufa tam civilis, quam fpiritua„ lis, ac etiam criminalis tractari, & finiri debeat, & ponit formam libel„ lorum, & inchoat a præfentatione refcriptorum, & dividitur in quinque „ par-

(a) *Ciborium antiqui dixerunt umbellam columnis fuffultam, quæ altaria obtegebat. Vide Cangium v.* Ciborium, *& Mazochium in Kalendar. Neapol. in differt. prævia de ætate Marmor. p.* 32.

„ partes. Incipit: *In nomine Domini Jesu Christi ego Ægidius de Foscarariis* „ *civis Bononiensis decretorum doctor licet indignus, ad instantiam quorumdam* „ *meorum scholarium, & institutionem novorum advocatorum &c.* (a) Extat hic liber in Bibliotheca S. Emerammi Ratisbonensi, manu exaratus, cum hoc titulo: *Tractatus de ordine judiciario secundum consuetudinem civitatis Bononiæ.* (b) Eumdem viderat Cangius manu item exaratum in Bibliotheca Sangermanensi, inscriptum *de Ordine judiciario in foro ecclesiastico.* Vidit etiam alibi Oudinus, ut observat Fabricius in Bibliotheca. Denique eum vidi in codice Bibliothecæ Cæsenatis Fratrum Minorum cum hoc titulo: *Ægidii Foscararii de ordine judiciario.* At in codice Vaticano hunc habet titulum: *De moribus, sive exordiis advocatorum secundum Ægidium.* In quo exordia causarum ponit, quæ advocatus habere debet coram Pontifice, Cardinalibus, Episcopis, aliisque Prælatis, Imperatore &c. (c) Scribebat autem hunc librum Ægidius anno MCCLX., ut ipse indicat, ubi de constitutione procuratoris, ut observat diligentissimus Diplovataccius. (d)

Scripsit etiam commentaria in libros Decretalium, quæ commemorat Joannes Andreæ, (e) qui doctorem sui temporis sine comparatione majorem appellat. (f) Profecit autem ex ejus scriptis non solum Joannes Andreæ, sed magis etiam Guilielmus Durantis, qui multa ex Ægidio corrasit, & in suum Speculum juris ingessit; quamquam eum alicubi reprehendit & carpit. Sed egregie defensus est a Joanne Andreæ, cujus ætas puerilis in extremos Ægidii annos incidit. (g)

In catalogo librorum, qui prostabant apud Stationarios Universitatis Bononiensis, adnotatur *Libellus dn. Ægidii;* nec dubito, quin idem sit liber, qui alias *de Ordine Judiciario* inscribi consueverat. Est pariter in catalogo librorum, qui fuerant Cervotti Accursii, liber cum hoc titulo: *Diversitates Dominorum magistri Ægidii.* (h) Itemque in Bibliotheca regia Parisiensi codex membranaceus inter juridicos recensetur, cum hoc titulo: *Libellus pauperum mag. Ægidii.* Sed utrumque opus tribuendum videtur Mag. Ægidio cuidam longe antiquiori, de quo diximus inter Juris Civilis professores.

Sed quid est, quod Alidosius, præter librum judiciorum, & commentaria in Decretales, Ægidium scripsisse dicit librum de officio tabellionum, necnon quæstiones plures a Guidone Baysio, Joanne Andreæ, & Alberico, aliisque laudatas? Hæc mihi prorsus ignota fateor.

XLV.

AZO LAMBERTACCIUS.

INfaustum diu fuit apud nostrates Lambertacciorum nomen, quod primum familiæ, mox factionis fuit. Cum enim aliquandiu Lambertaccii fuerint principes Ghibellinorum civitatis nostræ, progressu temporis factum est, ut quotquot Ghibellinarum partium essent, Lambertaccii dicerentur. Ita Jeremienses appellati sunt, qui Guelphorum partes sequebantur, quod aliquando Jeremienses Guelphorum principes fuerant. Sed Lambertaccia gens & antiquissima fuit, & nobilitatis eximiæ. Bonifacius Guidonis Guizzardi Lambertaccii filius anno

(a) *Diplovat. in Ægid. Foscar.*

(b) *Vid. catalog. biblioth. S. Emeram. P. II. pag. 119.*

(c) *Cod. Vatic. 5056.* (d) *Ibid.*

(e) *In proœm. Decretal. Vide & Jo. de Imol. ibid.*

(f) *Jo. And. addit. ad Spec. tit. dispensat. §. nunc de Episcoporum.*

(g) Nimium detrahit (*Gul. Durantis*) doctori sui temporis sine comparatione majori, & qui eum juvit in hoc opere; per quem primo anno, quo decretales adhuc puerulus audivi, (*a Marsilio Mantighellio, quem Jo. Andreæ magistrum habuit*) cum quoddam exemolum sibi ex parte patris portassem, me examinatum memoro super lectione diurna, cui, quia grate respondi, me cum osculo fuit amplexus. *Jo. Andr. loc. cit.*

(h) *Vid. Append.*

anno MCCXVIII. alter fuit ex Bononiensium ducibus, qui Cruce accepta ad bellum sacrum profecti sunt. Ab hoc videtur Lambertacciorum factio initium, nomenque cepisse. (a) Filios habuit Fabrum, & Thomam, sive, ut dicere amabant, Thomasinum. Ac Fabrum laudat Dantes Aligherius, ut bellicæ virtutis, & liberalitatis commendatione ætate illa clarissimum. (b) Ex eo natus est Castellanus, qui erat Lambertacciæ gentis caput, cum bellum civile inter Lambertaccios, & Jeremienses erupit; sed Lambertaccia gens tunc amplius non erat factionis princeps. Erat tunc universæ factionis caput & princeps Castellanus de Andalo, (c) vir strenuus, & magni animi, qui Romanorum Senator fuerat Alexandro IV. Pontifice.

II. In tam bellicosa domo natus est Azo, Thomasini filius, Bonifacii nepos, qui alia studia secutus est, ac ceteri ex ea gente: literas enim coluit, & in Clerum cooptatus est. Itaque Canonicatum in Ecclesia Bononiensi obtinuit, & doctor Decretorum creatus, Jus Canonicum in scholis nostris professus est, & in foro etiam patrocinandis caussis vacavit. (d) Floruit antequam Lambertacciorum, & Jeremiensium simultates in apertum bellum eruperint; quo tempore permagnus erat exterorum affluxus ad Academiam nostram: nunquam enim fuerat meliori loco res Bononiensium & publica, & literaria; ut non semel dictum est. Fuisse autem videntur in Azonis disciplina Hispani plures, (e) in quorum numero Petrum Arnaldi Clericum Regis Castellæ, natum ex illustri fœmina Maria Gerundensi, reperio. (f)

III. Præter Canonicatum Bononiensem, obtinuit Azo Sacerdotium S. Mariæ de Farneto in agro Bononiensi, (g) quod absens administravit, permissu, ut arbitror, Romanorum Pontificum; qui hac indulgentia uti facile solebant in Juris Canonici professores. Anno MCCLVIII. nondum doctoris insignia acceperat; sed lege tamen in Consilio civitatis lata dignus habitus est, qui de republica, ubi opus esset, consuleretur. (h) Insequenti anno magistrum, & doctorem Decretorum

(a) MCCXX. die VIII. Septemb. apud Damiatam. Dn. Bonifacius Guidonis Guizardi & dn. Barufaldinus Capitanei Crucesignatorum &c. *Reg. grosf. p. 458. V. supra in Alberto Odofr.*

(b) Quando in Bologna un Fabro si ralligna.

Dantes Aligher. in Purgat. Cant. XIV. Ad quem versum ita Benvenutus Imolensis Dantis interpres: Iste fuit nobilis miles de Lambertacciis de Bononia, vir sapiens & magni consilii. *Quando si ralligna*, idest, renascitur; quasi dicat, tarde. *In Bologna*, quæ est nidus Philosophorum, & mater Legum, omniumque bonorum fertilis, humanitatis pissima nutrix. *Apud Murat. Antiquit. Italic. Med. ævi To. I. col. 1197.*

(c) Sed demum illi de parte Lambertacciorum, quorum caput & dux erat Dominus Castellanus de Andalò, concordaverunt cum Forolivientibus, & promiserunt se juvare ad invicem. *Petrus Cantinell. in Chron. msf. At Jeremiensium principes fuere Albertus Caccianemicus, & Veneticus ejus filius; ut constat ex actis anno MCCXC. in Curia Mediolanensi pro concedendis Guilielmo de Pusterla vindiciis, sive, ut dicebant, represaliis contra Bononienses, ob injurias, quas anno MCCLXXIV. pertulerat, cum præturam Bononiensem exerceret. Ea damus in Appendice. Gbibellinæ quidem partis caput Antonium Lambertaccium vulgo statuunt: sed hujus hominis nomen, neque in actis publicis, neque in privatorum contractibus, neque, quod pluris est, in tabulis proscriptorum ac relegatorum partis Lambertacciæ, neque in chronicis aut monumentis civitatis, ante Joannis Garzonii scripta, usquam omnino reperitur, ut animadvertit Cl. Mont.*

(d) An. MCCLXXI. die XIV. exeunt. Octob. Dn. Azo de Lambertacciis doct. decret. fuit confessus se recepisse a dn. Ardizone de Mediolano dante & solvente vice dñi Pontii de Utrio, & dñi Johannis archidiaconi Polonorum XL. libr. Bonon. pro suo patrocinio &c. *Ex Memor. Com. Bonon*

(e) *Ex contractibus multis scholarium ab anno MCCLXIX. ad MCCLXXIII. in Memorial. Com. Bonon.*

(f) An. MCCLXIX. die.... Dn. Petrus Arnaldi scholaris Bonon. clericus dñi Regis Castelle fil. dñe Marie de Girundi *promisit solvere* dño Berengario de Flumano canon. Urgellen. XLV. libr. Bonon. *fidejussore* dño Azone doctore decretorum causa studii. *Testes adfuerunt* dñ. Lodomenus canon. Girunden. dn. Raimundus Sti Tholosan. dn. Garsia Frenandi. Mag. Martinus Garsie. dñ. Martinus de Cassida. dñ. Rodericus Joannis. dn. Galvanus Castellanus. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) An. MCCLXX. die.... Dn. Azo de Lambertaciis canon. Bonon. decret. doctor rector ecclesie S. Marie de Farneto de Casaliclo ultra Idicem &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(h) *In Statutis Civit. Bon. an. MCLVIII. editis, Rubr. de Juram. Judicum, hæc verba leguntur:* Nullus possit esse judex Communis, nec vocari ad aliquod consilium dandum, nisi studuerit quinque annis in legibus, & fuerit in matricula judicum, & ipse sit civis..... salvo quod Mag. Egidius de Foscarariis, qui longissimo tempore habitavit in Bononia, possit habere dñ. pro consiliis. Idem dicitur observari in dño Braudelino dñi Bualelli Rica-

torum appellatum reperio. (a) Habitavit in via S. Mamæ in hoſpitio conductitio; (b) neque enim videtur, in paternis ædibus, quæ vacare armorum ſtrepitu non poterant, & quietem ſuis ſtudiis, & locum idoneum erudiendis ſcholaribus habere potuiſſe. Sed anno MCCLXXIV. Lambertacciis cum omni eorum factione expulſis, Azoni quoque ſolum vertendum fuit. (c) Verum quadriennio poſt, redintegrata pace ſtudio Nicolai III. Pontificis, cum ceteris Lambertacciis reſtitutus eſt. Et quamquam paulo poſt ſopita odia recruduerint, & Lambertaccii iterum ex urbe ejecti ſint, Azoni tamen aliquandiu permiſſum eſt, ut in civitate remaneret. Anno certe MCCLXXXI. Bononiæ erat, ut ex tabulis publicis manifeſtum eſt. (d) Erat tunc quidem odioſiſſimum Lambertacciorum nomen in civitate noſtra; ut nefas quidem eſſet de illis in patriam revocandis cum populo agere. Sed hoc ad univerſam factionem pertinebat. Verum familia ipſa Lambertacciorum nulla peculiari invidia laborabat. Eo factum eſt, ut poſt aliquot annos Caſtellani filii, Azolinus, & Covrutius, non ſolum in patriam recepti ſint, & Populi Bononienſis decreto inter Jeremienſes cenſiti; ſed ne avitum quidem Lambertacciorum agnomen abjecerint. (e) Hæc anno MCCCXCVII. geſta ſunt: ac deinceps Lambertaccia gens cum illis, qui civitatem regebant, honores capeſſivit, ac magiſtratus geſſit, (f) quoad anno MCDX. prorſus extincta eſt, Joanne Azolini pronepote humanis exempto. (g) Atque hinc manifeſte apparet, Lambertaccium nomen, quod factionis odioſiſſimum erat, familiæ nullam propriam habuiſſe invidiam. (h)

IV. Azoni igitur, quamvis eſſet ex gente Lambertaccia, quæ factioni illi nomen dederat, facilis fuit in patriam reditus: ſed tamen, novis turbis exortis, rurſum e civitate excedere debuit. Mitiſſima vero ejus pœna fuit, quippe tantum relegatus, ſive, ut ajebant, ad confinia ire juſſus. Vixiſſe videtur ad annum uſque MCCLXXXIX., quo anno compertum eſt Canonicatum Eccleſiæ Bononienſis, quem ipſe obtinebat, vacaſſe. (i) Extabant olim duo illuſtria ejus pietatis monumenta: alterum in principe civitatis Baſilica, ubi Sacerdotium inſtituit, quod *Capellania dñi Azonis* diu poſtea nuncupatum eſt; (k) alterum in Eccleſia S. Mariæ ad Pontem majorem extra civitatem, quam ipſe pro Sanctimonialibus S. Andreæ ſua impenſa conſtruendam curaverat. (l) Huic parthenoni, cujus

ipſe

dona. dño Franciſco de Bayſio. dño Azolino dñi Thomaxini. dñi Bonifacii. dño Ugolino archipresbytero S. Agathe. dño Bonnino qnd. dñi Bonaventure de Argellata.

(a) An. MCCLIX. Mag. Azo de Lambertatiis doctor decretorum *nominatur in tabulis Canonicorum Eccl. Bonon. in lib. Azinum pag.* 86.

(b) Actum in hoſpitio dñi Bonacurxii de Carbonenſibus ubi moratur dñus Azo de Lambertatiis. *Ex Memor. Commun. Bonon. anno MCCLXIX.*

(c) *Inter Lambertaccius, qui an. MCCLXXIV. proſcripti ſunt, extat Azo cum ſuis fratribus in hunc modum deſcriptus:*

Dñus Azo decretorum doctor } fratres & filii
Petrus Riccius } dñi Thomaxini
Fabritius } de Lambertatiis.

His porro tabulis, quas ſæpe citavimus, hic titulus præfigitur: Sub hoc titulo continentur nomina eorum, qui poſiti fuerunt in banno Communis civitatis Bonon. occaſione rebellionis, qua pars Lambertatiorum civitatem ipſam diſcipare molita eſt. *Extat in archivo pub. Bonon.*

(d) *Anno MCCLXXXI. die V. Jul. Azo Lambertaccius canon. Bonon. præſens fuit cuidam inſtrumento venditionis factæ a Paulo archipresb. Plebis Butrii in palatio epiſcopi Bonon. Ex Mem. Com. Bon.* (e) *Ex lib. Reformat. ejus anni in archivo publ. Vidit Cl. Montius.*

(f) MCCCLII. die XIV. Maji. Caſtellanus & Faber fratres & fil. olim dn. Jacobi qu. dn. Azolini olim dn. Caſtellani dñi Fabri olim dn. Bonifacii Guidonis Guizardi de Lambertatiis &c. &c. *Ex Memor. Galati de Stupa p.* 96. *Caſtellanus hic Magiſtratum, quem Antianorum vocant pluries geſſit ſæc. XIV. Vid. Alidoſ. in Antian. civ. Bonon. ab anno MCCCL. ad MCCCLXXV.*

(g) *Vide ſupra in Bulgaro.*

(h) *Hæc omnino ignorarunt ſcriptores Hiſtoriarum Bononienſium; qui cum Lambertacciam gentem ab ea factione, quæ Lambertacciorum nomen gerebat, ſecernere non noviſſent, multa ſcripſerunt a vero alieniſſima. Hæc mihi egregie explicavit Cl. Montius, qui patriam Hiſtoriam ex ipſis fontibus, hoc eſt, incorruptis monumentis petivit.*

(i) *Ex Mem. Com. Bonon. ejus anni.*

(k) *Ex Tabulis, de quibus infra.*

(l) *An. MCCXC. die XVI. Febr. Indic. III. Canonici Eccleſiæ Bononienſis* Aspinellus archipresbyter. Brandaliſius de Riccadonna. Guirardus Giroardi. Ubaldinus de Rioſto. Jacobus de Panico. Paulus de Graidanis *concedunt Monialibus S. Andreæ de Ponte majori Ordinis S. Auguſtini Eccleſiam S. Mariæ de Ponte majori, quæ conſtructa fuerat a dño Azone de Lambertacciis Canon. Bonon. pro iiſdem Monialibus. Ex tabulis in archivo Canonic. Eccleſ. Bon. in libro Azinum pag.* 24.

ipse fundator fuisse videtur, multa etiam tribuerat anno MCCLXX., & supremis tabulis quingentas libras Bonon. legavit, quo agri pro iisdem Sanctimonialibus emerentur. (a) Ejus hæreditas magnis litibus divexata est, quæ anno demum MCCXCVII. sunt composita. (b) Azoni duo fratres fuere, Petrus Riccius, & Fabruccius; (c) ac postremus iste videtur is esse, qui inter antiquiores Italicæ Poesis cultores recensetur.

V. Scripsit Azo quæstiones aliquot in Jure Canonico, quas vidit Joannes Andreæ. (d) Atque hinc ortus est error illorum, qui Azonem nobilissimum legum interpretem, qui multo ante hanc ætatem vixerat, & Canonicum Bononiensem fuisse, & sub extremum vitæ suæ tempus Juri Canonico interpretando vacasse dixerunt; quem in errorem elapsi non essent, si de Azone Lambertaccio ad eorum cognitionem pervenisset. (e) sed exteris scriptoribus rerum nostrarum imperitis danda est venia. Alidosius ipse, qui Azonem hunc nostrum probe noverat, præter eum tamen, & magnum Azonem legum interpretem, Azonem alterum inducit, utroque antiquiorem, quem fuisse dicit Ecclesiæ Bononiensis Canonicum, & quæstiones aliquot scripsisse a Joanne Andreæ laudatas. Illum vixisse dicit anno MCLXXIII. (f) At nondum erat more receptum eo sæculo disputationes ejusmodi perscribere. Is vero, qui, Canonicus Bononiensis cum esset, & Canonum professor, quæstiones reliquit a Joanne Andreæ laudatas, Azo hic Lambertaccius sine dubio fuit.

XLVI.

JOANNES
Prior S. Mariæ Majoris.

VENTURA
Ejusdem Ecclesiæ Canonicus.

Vetustissima est in nostra civitate Ecclesia S. Mariæ Majoris, quam olim obtinuere Moniales Ordinis S. Benedicti. (g) Eas inde removit Octavianus Ubaldinus Archidiaconus, & administrator Ecclesiæ Bononiensis, is, qui postea Cardinalis fuit, & multis legationibus functus est, in Historia sui temporis, ambigua tamen fama, notissimus. Monialium loco Octavianus collegium Canonicorum instituit: cui collegio qui primus præfuit, Magister Joannes fuit, Canonum professor, ut existimo; vir tamen aliunde ignotus. Innocentius IV., Octaviani Ubaldini amicissimus, hanc Canonicorum ad S. Mariæ Majoris institutionem ratam habuit, datis ea de re literis, quas autographas vidimus in ejus Ecclesiæ archivo, permittente humanissimo viro, & multa eruditione spectando, Joanne Jacobo Amadei ejusdem Ecclesiæ Canonico. Datæ sunt hæ Innocentii literæ Anagniæ II. Kal. Aug. anno I., idest anno MCCXLIII.

II. Vi-

(a) MCCXCVII. die IV. Martii Ven. Viri Dn. Guido de Baylio Archidiac. Dn. Arpinellus Archipresbyter Dn. Ubaldinus de Riosto Dn. Brandilixius de Ricadona Dn. Sclata de Ubaldinis Dn. Henrigiptus de Riosto Dn. Franciscus de Mollano Dn. Albizus de Laugliano Canon. Eccl. Bonon. &c. confessi sunt se recepisse lib. M. bonon. ex testamento dñi Azonis de Lambertatiis olim Canon. Bonon. D. pro Altari & Capellania in S. Petro & D. ad possessiones emendas pro Ecclesia S. Mariæ de Ponte Majori. *Ex Mem. Com. Bon. illius anni.*

(b) *Ex iisd. Memor.*

(c) *Ex tabulis proscriptorum supra indic.*

(d) Sciendum, quod Azo canon. Bonon. in sua disputatione tenuit archipresbyterum, qui excommunicavit canonicum suum, quia non residebat, posse illum absolvere, etiamsi canonicatui renunciavit. *Jo. Andr. de minorit. & obedient. c. episcopus.* Disputavit etiam illam Azo doctor nostri juris Bonon. canonicus. *Jo. Andr. in 6. de reg. Juris. c. exceptionem.*

(e) *Pancirol. lib. II. cap. XXV. M. Mantua Epis. Vir. Illustr. v. Azo &c. &c.*

(f) *Alidos. Dottori Bolognesi pag. s.*

(g) An. MCXXXVI. Dña Guilla Dei gratia abbatissa monasterii S. Mariæ Majoris vendit prædium priori S. Eutropii, ejusque fratribus. *Ex archivo S. Jo. in Monte, in quo plura de Ecclesia S. Eutropii, quæ olim sui juris erat, postmodum Canonicis SS. Victoris & Jo. in Monte attributa est.*

II. Vixit inter primos ejusdem Ecclesiæ Canonicos Mag. Ventura, cujus mentio est in ejusdem archivi tabulis ad annum MCCXLIX. Hunc etiam credibile est Canonum potius, quam alterius facultatis, professorem fuisse, hominem scilicet Ecclesiæ servitio addictum. Hic anno adhuc MCCLXXXVI. in vivis erat, quo anno testamentum condidit, ut liquet ex Memorialibus Communis Bononiæ ejus anni.

XLVII.

JACOBUS BONACOSA.

JAcobus Alberti Bonacosæ filius (a) Jus Pontificium per idem tempus in nostris scholis interpretatus est. Videtur autem Decretalibus exponendis dedisse operam: quamvis enim Decretorum doctor passim dicatur in plurimis, quæ de eo sunt, monumentis; aliquando tamen doctorem Decretalium appellatum reperio. (b) Canonicatum in Ecclesia Bononiensi diu obtinuit; & colligendis decimis in subsidium belli sacri quandoque deputatus est. (c) Anno MCCLXVI. cum Sinigardo Archipresbytero, & aliis Canonicis subscripsit constitutioni ab Octaviano Episcopo latæ ad cohibendam scholarium Clericorum licentiam, quam in Appendice damus. Gessit etiam extremis vitæ suæ temporibus præclarum munus Auditoris contradictarum, (d) quo fungi solebant viri scientia Juris Canonici insignes apud Romanum Pontificem. Extat ejus consilium cum Francisco Accursio de facultatibus Inquisitorum hæreticæ pravitatis. (e) Obiit an. MCCLXXIX., (f) cum Sacerdotium in Ecclesia Bononiensium principe, in qua ipse Canonicatum obtinebat, ex suis facultatibus fundasset. (g) Curatorem testamenti sui delegerat Opizonem Episcopum Parmensem, cujus nomine hæreditas adita est anno MCCLXXIX. mense Decembri: ejus rei monumenta duo in Appendicem rejecimus. (h) Describitur in iis Jacobi supellex, quam ipse vivens deposuerat, cum aliqua pecuniæ summa, partim apud Virgines S. Mariæ Novæ, partim apud Fratres Humiliatos, qui ad Ecclesiam S. Jacobi de Sapina haud multis ante annis, recedentibus inde Eremitanis, habitare cœperant. Hinc licet conjicere, Jacobum ad Romanam curiam vocatum, ut Auditoris contradictarum munus apud Nicolaum III. Pontificem gereret, post breve admodum tempus supremum obiisse diem. Is certe testamentum fecerat anno MCCLXXVIII. fortasse hac ipsa de causa, quod longum iter erat suscepturus. Cum enim per ea tempora vix sine periculo privatis hominibus iter facere liceret, solebant plerique, præsertim ditiores homines, antequam viæ se traderent testamentum condere. Augetur hæc conjectura ex eo, quod post Jacobi mortem compertum est, ejus domesticam supellectilem depositam eo vivente fuisse apud Moniales S. Mariæ Novæ, & Fratres Humiliatos; quod indicio est, Jacobum Bononiæ extremum diem non obiisse. Si enim in hac civitate

ad

(a) An. MCCLXXVIII. die 3 exeunte Febr. D. Jacobus canon fil. Alberti Bonacose *post testamentum codicillos facit*. Ex *Mem. Com. Bonon.*

(b) An. MCCLXXIII. Dn. Jacobus canon. Bonon. doctor decretalium presens instrumento concordie die VI. exeunt. Dec. Ex *Memor. Com. Bonon.*

(c) An. MCCLXXV. die 8. Octob. Mag. Jacobus canon. Bonon. collector decimarum in subsidium Terre sancte &c. Ex *iisd. Mem.*

(d) *Vid. Append.*

(e) Consilium Francisci doctoris legum, & Jacobi canon. Bonon. decret. doct. de facultatibus Inquisitorum heret. pravitatis occasione Bullarum Innocentii, Alexandri, & Clementis IV. *Extat in bibliotheca Veneta SS. Jo. & Pauli cod. 227. Cl. Garampius, qui id mihi indicavit, monuit etiam, videri scriptum circa annum MCCLXXIII.*

(f) MCCLXXIX. die XVII. Octob. Cum Vener. Pater D. Octavianus Bonon. Episcopus &c. prebendam seu canoniam quam olim Mag. Jacobus in Bononiensi Ecclesia obtinebat Dño Ubaldino Mansionario Bonon. duxerit conferendam &c. Ex *Mem. Com. Bon.*

(g) *An. MCCLXXX. die IX. April. D. Foligmus canonicus procurator dn. O. episcopi fatetur accepisse a dn. Dominico Poete lib. CCC. ad emendas possessiones pro capellania qu. mag. Jacobi canonici, quas habebat penes se depositas. Ex Memor. Com. Bonon.*

(h) *Vid. Append.*

ad extremum usque spiritum moram duxisset, non erat, cur supellectilem suam apud alios deponeret.

II. In ejus schola eruditus videtur Hugolinus de Montezanico, (a) vir non incelebris in Historia Bononiensi: ex gente Ubaldina fuit, diuque vices locumque Archidiaconi Bononiensis tenuit, cujus præcipua erat in scholis Bononiensibus auctoritas. Est hic dubio procul Jacobus ille doctor Decretorum, qui reprehenditur a Guilielmo Durantis in Speculo, (b) quod vestem scissam, hoc est, ut interpretor, antrorsum apertam, nec circumquaque clausam, contra decorum, gestatet. Reliquit quæstiones aliquot, quarum mentionem facit non semel Joannes Andreæ: (c) videtur autem magnum sibi nomen in Jure Canonico fecisse, ex quo etiam appellationem sumpsit; vulgo enim *Jacobum de Canonica* dictum reperio. (d)

XLVIII.

PETRUS CAPRETIUS LAMBERTINUS.

Lambertinæ genti tantum nuper laudis accessit Pontificatu Benedicti XIV., ut, quamquam cetera deessent, hoc illi satis esse posset ad gloriam. Sed erat illa jam inde ab antiquissimis temporibus eximiæ nobilitatis insignibus spectanda; ut nulla sit ex clarissimis civitatis nostræ familiis, quam hoc laudis genere non æquare possit, aut vincere. Ex ea natus est Petrus Capretius, qui Bononiæ claruit decurrente sæculo XIII. (e) Videtur autem Capretius de patre appellatus, qui fuit Hugolinus Lambertinus, Capretius sive Capretus vulgo dictus: is, qui cum aliis pari nobilitate viris Ordinem Militum S. Mariæ instituit, (f) ab Urbano IV. an. MCCLXI. approbatum (g) Est hic Ordo Fratrum Gaudentium, vel ipso nomine celebris, de quo multa Ghirardaccius in Historia Bononiensi, Joannes Villanus, aliique scriptores. (h) Sed Petrus ad generis claritatem literarum ornamentum adjecit, & Clericali militiæ adscriptus est. (i) Professus est Jus Pontificium, & juvenis admodum Canonicatum obtinuit in Ecclesia Bononiensi. Eidem anno MCCLVII. Alexander IV. P. M. Canonicatum in Ecclesia Patracensi contulit, eum, quem primo vacare contigisset: qua de re sunt Alexandri Pontificis literæ Viterbio datæ VI. Kal. Aug. Ac pater

 ejus

(a) An. MCCLXXX. die... D. Bonacosa frater qn. mag. Jacobi canon. Bonon. recipit a dn. Hugolino de Montezanico libr. XXX. eique restituit unum par decretalium quas pignori obligaverat ipsi mag. Jacobo. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(b) Non fericea textura variatam, ut Guido de Suzaria Mutinæ legum professor, non fissam, ut Jacobus decretorum doctor Bononiensis. *Specul. tit. de advocat.*

(c) Disputavit Jacobus canonicus Bononiensis, an pulsata postmodum campana, hora prædicta, possint XXX. qui convenerunt, electionem facere. *Novell. c. in causis tit. de electione.*

Rursus: Tenuit Jacobus Bonon. canonicus in sua disputatione quod acquisita intuitu ecclesiæ, erunt ipsius ecclesiæ. *Jo. Andr. in sextum c. religiosi. tit. de regular.*

(d) Anno MCCLXVII. die XXIII. Jul. Coradinus qnd. Vitalis promittit Mag. Jacobo de Canonica se facturum quod Christiana ejus filia scribet ipsi Decretales &c. pretio libr. XXIV. Bonon. *Ex Memor. Com. Bonon.*

An. MCCLXXXVI. Dn. Bonacosa frater quondam Mag. Jacobi de Canonica. *Ibid.*

(e) *Variis modis ejus nomen effertur in antiquis tabulis, ubi Petrus* Capretius, Capretus, *Capricius, Cavricius dicitur: non tamen confundendus cum* Petro Cabriozi, *qui eodem tempore, & ipse* Canonicus *fuit S. Petri, ex nobili Castelliorum genere. Vid. Alidos. in Canon. Eccl. Bon. p.* 20.

(f) Eodem anno (MCCLXI.) composita & ordinata fuit regula militum B. M. Virginis per honorabilem virum dn. Loterengum de Bononia, qui Prior extitit & Prælatus inter eos, & dn. Gruamontem, & dn. Hugolinum Capretum de Bononia &c. *Ex Memorial. Potest. Regien. apud Murat. rer. Ital. Script. To. VIII. col.* 1122.

(g) *Vide Ghirardac. lib. VII. pag.* 202., *& ad calcem To. I. in Indice, ubi affert Constitutiones Fratrum Gaudentium ab Urbano IV. approbatas.* V. Frati della Milizia.

(h) *Vide quæ supra adnotata sunt in Bonaventura Savignano.*

(i) *Falsum est autem, quod & ipse militiæ Ord. B. Mariæ Virginis nomen dederit; quodque, prius quam Clero adscriberetur, equitum præfectus fuerit, & ordines duxerit: ut ex nostris Historicis non nemo scriptis tradidit.*

ejus Hugolinus, tamquam filii procurator, qui hoc Beneficium pro filio a Pontifice impetrasse videtur, Canonicatus possessionem ejus nomine accepit coram electo Patracensi Episcopo, tum Viterbii agente. (a) Postmodum aliud ei Beneficium Ecclesiasticum in diœcesi Bononiensi conferendum mandavit Urbanus IV. literis datis ad Archipresbyterum Foroliviensem S. Laurentii, quibus jubet, ut Petro Lambertino, scientia & literis non vulgariter erudito, Beneficium Ecclesiasticum sine cura animarum conferat in diœcesi Bononiensi, quod tamdiu vacaverit, ut ejus collatio ex Concilii Lateranensis decreto ad Sedem Apostolicam sit devoluta: idque se facere profitetur Urbanus tum ob merita ejus, tum commendatione Richardi Diaconi S. Angeli Cardinalis. (b)

II. Splendidum quoque & opulentum in civitate Sacerdotium tenuit, Prioratum S. Mariæ Majoris, (c) & aliud rursum in diœcesi, Archipresbyteratum S. Joannis in Persiceto, quod est nobile castrum agri Bononiensis. Accidit autem, ut illius loci incolæ arbitrium aliquando ei deferrent eligendi Prætoris, qui castrum regeret, atque is Prætores in septennium optaret. Sed paucis post diebus Populus Persicetanus has electiones abrogavit; quam injuriam cum Petrus ipse, & ejus fratres iniquo animo tulissent, graves utrinque offensiones fuerunt. Sed iis tandem modus impositus est ex sententia Hugolini Zamboni leg. doct., & Jacobini Bazalerii, quibus utraque pars arbittium dederat ejus dissidii componendi. Itaque illi decreverunt, Lambertinos ab ejus castri regimine decedere debere, & relinquendam ejus castri incolis facultatem omnem eligendi Rectores, & Consiliarios. Contra vero libras Bonon. bis mille solvendas a Persicetanis Petro Capretio, ejusque fratribus, ut suum jus redimerent, & illatas injurias compensarent. (d)

III. Ad eum scripsit Urbanus IV. mandans, ut cum Francisco Baysio Archipresbytero Salustræ, expilato nuper thesauro Ecclesiæ Bononiensis, in sontes inquirat, & repertos ad Curiam pro sceleris magnitudine puniendos cum primum mittat. (e) Anno MCCLXXX. ampla latifundia, quæ erant Ecclesiæ S. M. Majoris, attribuit Joanni, & Roberto Galeotti Lambertini patruelis sui filiis, ejusdemque Ecclesiæ Canonicis, ut haberent, quo commodius possent literarum studiis vacare. Sed cavit tamen, ut annis singulis certum frumenti numerum Ecclesiæ S. M. Majoris penderent, & post eorum mortem prædia illa in Ecclesiæ censum restituerentur. (f) Quadriennio post, Canonicatu Ferrariensi auctus, (g) Prioratum ipsum S. M. Majoris dimisit, & in agnatum suum Guilielmum Lambertinum Mundolini filium transfdidit. (h) Anno MCCXCII., quem ejus vitæ extremum fuisse censeo, cum ex morbo decumberet, testamentum fecit, quo humari se mandavit apud Fratres Prædicatores in tumulo, cui construendo certam pecuniam constituit. Piis locis multa dedit legata, nonnulla etiam cognatis, & affinibus suis. Conventui FF. Prædicatorum libras L. legavit in annos singulos in perpetuum pro vestibus Fratrum. In iis, quæ sibi ex paternis bonis obvenerant, Gruamontem, & Capricinum fratrum suorum filios, in ceteris pauperes Christi hæredes instituit. (i) Sed cum nullus ex Prioribus Fr. Prædicatorum, quos testamenti curatores elegerat, hujus hæreditatis administrationem, ob multas difficultates subinde obortas, attingete voluerit; anno tandem

(a) *Vid. Append.*

(b) *Ibidem.*

(c) An. MCCLXVIII. Dn. Petrus Caprizius prior S. M. Majoris. *In Mem. Com. Bon.*

(d) *Refertur hoc laudum Hugolini Zamboni de Zenzanis, & Jacobini Bazalerii in Mem. Com. Bon. ad diem XII. Martii an. MCCLXIX., quo die dñus Petrus Capretius, & dñus Bertholinus ejus frater nomine suo & suorum fratrum ex una parte, & Persicetanorum procuratores ex altera illi sententiæ, seu laudo stare promiserunt.*

(e) *Vid. Append.*

(f) *Ex tabulis in Mem. Com. Bon., quas in Append. damus.*

(g) Dn. Petrus de Lambertinis de Bononia decretorum doctor Canonicus Bonon. & majoris Ecclesiæ de Ferraria & Archipresb. S. Joannis in Persiceto *dicitur in Mem. Com. Bon. ad diem XXIII. Aprilis MCCLXXXIV.*

(h) Dn. Guilielmus qu. d. Mundulini de Lambertinis Prior Ecclesiæ S. M. Majoris Procurator dñi Petri Capretii de Lambertinis Canon. Bon. &c. *Ex Mem. Com. Bonon. ad ann. MCCLXXXIV., itemque ad an. MCCLXXXVI. Vid. Cl. Montius.*

(i) *Ex ejus testamento, quod vide in Appendice.*

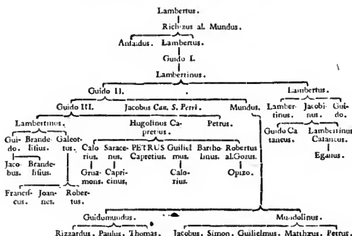
dem MCCCVI. Frater Joannes Gusbertus Prior eam adhuc jacentem in manus Episcopi Bononiensis rejecit. (a)

IV. Annis non admodum multis in Academia versatus videtur Petrus Capretius; ac raro in antiquis tabulis, quæ plurimæ de illo extant, doctor decretorum appellatur. Fuit etiam Auditor causarum Palatii Apostolici, quod munus, Honorio IV. sedente, consecutus est devexa jam ætate, (b) nec admodum diu eo fungi potuit apud Romanum Pontificem, ut ex plurimis tabulis, & monumentis liquet, quæ illum sic Bononiæ præsentem ostendunt, ut haud magno tempore abesse potuerit. Quamquam necessarium non erat, ut semper in curia præsentes forent, qui eo munere aliquando functi essent, & fortasse jam tum honorario titulo creari cœperant.

V. Non erit hic ingratum, ut arbitror, lectoribus Lambertinæ gentis successionem a primis auctoribus, qui noti sunt, usque ad Petrum Capretium deductam cognoscere. Eam producemus in progressu operis usque ad Benedictum X V. P. M., ut hoc qualecumque grati memorisque animi monumentum existat erga clementissimum Pontificem, cujus auspiciis & imperio hunc laborem suscepimus.

STEMMA LAMBERTINÆ GENTIS

Ab ultima origine ad totum sæculum XIII.

LAMBERTUS. Omnium primus, de quo certo constet, in hac nobilissima gente occurrit Lambertus, quem circa initium XI. sæculi vixisse arbitror. Id conjicitur ex eo, quod Richizus, sive Mundus ejus filius an. MLXII. jam obierat,

(a) *Ex Memor. Com. Bon. ad diem XXVII. Febr. Vidit Cl. Montius.*

(b) Anno MCCLXXXVII. die VI. intr. Octob. Bigolus fil. quondam dñi Benni de Gozadinis dedit & concessit ad preces & instantiam discreti viri dñi Petri Capreci Palatii dñi pp. auditoris & canonici Bonon. plenam licentiam &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

An. MCCLXXXVIII. die Jovis prima Aprilis Mag. Petrus Capretius de Lambertinis sacri Palatii dñi pp. auditor fecit suum procuratorem dn. Lambertum de Tencarariis ad omnia sua negotia &c. *Ibid. Vidit idem V. Cl.*

An. MCCLXXXX. die 1. Febr. dn. Petrus Capretus de Lambertinis sacri Palatii dñi pp. auditor &c. *Ibid.*

rat, ut mox ostendemus. Habemus in archivo Monachorum S. Stephani tabulas anno MX. scriptas, in quibus occurrunt *Dominus Lambertus filius bonæ memoriæ dn. Lamberti & Richilda jugales.* (a) Si Lambertus iste pater fuerit Richizi, sive Mundi, alterum Lambertum hujus patrem haberemus, qui vixisset multo ante annum Christi millesimum. (b) Ac sane Richizi nomen ex Richilda matre ductum videtur. Sed quoniam hæc non plane certa sunt, & conjecturis tantum nituntur, præstat hujus clarissimæ gentis caput constituere Lambertum hunc Richizi, sive Mundi patrem. (c) Ex ejus nomine appellationem, sive agnomen ea gens accepit, quod adhuc retinet, ac retinebit, ut auguror, apprime sibi, & civitati nostræ gloriosum, quandiu stabit ipsa civitas. Sed cum hæc scriberem, tristis heu! nuncius allatus est de morte Lucretiæ Savorgnanæ Joanni Lambertino Benedicti XIV. nepoti fratris nuptæ; quæ vix decimo conjugii mense expleto, nec prole suscepta, quam immaturam gerebat, magnum & suis omnibus, & civitati universæ luctum reliquit. (d)

RICHIZUS, sive MUNDUS Lamberti filius. Admodum celebre est Mundi nomen in hac familia. Sed verum hujus hominis nomen Richizus fuit; sic enim in antiquis tabulis indicatur: *Richizus, qui dicitur Mundus.* Hic anno MLXII. humanis excesserat, relicta Ema uxore, & duobus filiis, Ansaldo, & Lamberto. (e)

LAMBERTUS II. Mundi filius, Lamberti I. nepos. Hunc viventem habemus anno MLXII., anno MLXXXI., & rursus anno MCIV., ex tabulis supra indicatis.

GUIDO I. Lamberti filius, Mundi nepos. In tabulis Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bononiensis, cum aliquot aliis primariæ nobilitatis viris subscribit *Guido de Lamberto de Mundo.* (f) Scriptæ sunt anno MCXXVII. Ad annum MCXLII. aliquid ex ejus actis reperio in tabulis archivi Canonicorum Regularium S. Joannis in Monte. (g) Anno etiam MCLV. cum Lambertinus ejus filius feudum quoddam ab Archiepiscopo Ravennati in Ferrariensium finibus accepisset, magnates quidam Guidoni suam fidem obstrinxerunt, ne Lam-

(a) In nomine Dñi temporibus dn. Sergius Apostolicus pontificatus ejus in Dei nomine anno primo regnante dño Enrigo Rex anno septimo die sexto aprilis indictione nona. Petimus a vobis dño Lamberto filius bone memorie dñi Lamberti, & Richilda jugales uti nobis Maurus & Berta jugales . . . . concedere dignetis rem vestri juris &c. *Ex tab. archivi Mon. S. Stephani &c.*

(b) *Et quidem anno* CMLXXIII. Petrus & Lambertus germani filii qu. Joanni de Civitate Bononia, *in Concilio Mutinensi, quod apud* Marzalia *celebratum est, Honesto Archiepiscopo Ravennate sententiam approbante, jus suum obtinuerunt adversus Ubertum Episcopum Parmensem, qui plurima eorum prædia occupaverat. Vid. Rub. Hist. Ravenn. lib. V., & Labb. Conc. ad eum ann. Lambertum hunc, cujus in eo Concilio causa est acta, Lamberti alterius, qui an. MX. vivebat, patrem fuisse Richizi, seu Mundi avum, ex eo conjicit Cl. Muntius, quod ipse, & Petrus ejus frater an.* CMLXXIV., *opima latifundia* in Lopolito, in Castellione, *aliisque locis emerunt, ubi sæculo XI., ac XII. Richizus, & alii Lambertinorum non dubii progenitores avitas possessiones habebant. Extant emptionis tabulæ in archivo Mon. S. Steph., nunc Senatus Bon., cum aliis chartis sæculi X. ad eosdem fratres pertinentibus, in quibus sic appellantur:* Petrus & Lambertus germani filii bone memorie Johannis & nepoti qu. Petroni Dux atque Marchionis. *Vid. etiam Murat. Antiqu. med. ævi T. I. col. 291.*

(c) Anno MCIV. die XVII. Mensis Jul. Lambertus filius Mundi de Lamberto Raginerius & Albertus germani fil. Lamberti de Bero rogati testes &c. *Ex tab. archivi S. Agnetis fasc.* ✠ *n.* 2.

(d) *Obiit die XXXI. Mart. an. MDCCLXIII.*

(e) Ann. MLXII. die XV. Octob. indict. I. Petimus a vobis dña Ema relicta qu. bone memorie dñi Richizi — — — Ansaldo & Lamberto germanis filiis predicti Richizi qui vocabatur Mundo — — — — — — de pred. Mundo uti nobis dño Winizone gratia Dei presbiter Monachus & Abbas de predicto Monasterio S. Stephani qui vocatur Jerusalem &c. concedere dignetis rem juris vestri idest super civitate Bononia in Monasterio S. Victoris justa ipsam Ecclesiam &c.

Ann. MLXXXI. die III. Kal. Aprilis. In presentia bonorum hominum Petrus judex fil. Johannis de Butifredo. Hieremia fil. Raginberti Lambertus fil. Richici qui vocabatur Mundo &c. *Ex tab. archivi Mon. S. Stephani.*

(f) *Extant ap. Senatum Bonon.*

(g) An. MCXLII. die . . . Constat me Wido de Lamberto Mundi hoc permutationis instrumento &c. do tibi dño Alberto Prepolito &c. peciam unam terre in loco qui dicitur Lopolito &c. A mane possidet Bualellus de Ramberto Geremie &c. *Inter testes* Girardus de Gisla. *Ex archivo S. Jo. in Monte fasc. V. n. XXIX.*

Lambertinum in eius feudi possessione turbarent. (a) Anno MCLXIV. cum haberetur consilium Populi Bononiensis ad accipiendam deditionem Badali, & Batidicii, quæ castra in potestatem Communis Bononiensis ultro venire optabant, primus post consules assedit Guido Lamberti filius, Mundi nepos, & Lambertinus ejus filius; ex quo intelligimus, vel ætate, vel dignitate ceteris civibus Guidonem præstitisse, ac quasi Senatus principem esse habitum. (b)

LAMBERTINUS Guidonis filius, Lamberti nepos. Erat cum patre in eo consilio, quod habitum diximus ob deditionem Badali, & Batidicii. Sed etiam multo ante, anno scilicet MCLVII., in charta Canonicorum S. Jo. in Monte nominatur cum patre, avo, & proavo, *Lambertinus* scilicet *filius Guidonis de Lamberto de Mundo*. (c) Hic anno MCLXV. graviter offensus nescio qua injuria incolarum castri Galeriæ, non aliter in gratiam eos recepit, quam imperatis obsidibus bene multis: quod quidem ostendit, magnam per illud tempus fuisse Lambertinorum potentiam. (d) Acceperat Lambertinus decennio ante feudum quoddam ab Archiepiscopo Ravennate in territorio Ferrariensi, (e) cujus tuendi causa natam arbitror eam controversiam cum Galeriæ incolis. Quid vero de Egano Lambertino sentiendum, quem summo consensu narrant Historici nostri anno MCXLVI. primaria ex juventute in hastiludii certamine insignem retulisse palmam? (f) Hunc suspicatur Cl Montius vel Lambertini fratrem fuisse, vel fortasse Lambertinum ipsum, cui Hegani prænomen a sæculo XIV. in ea gente deinceps usitatissimum posteritas adjunxerit.

GUIDO II. Lambertini filius, Guidonis nepos. Domi, forisque clarissimus fuit Guido Lambertini filius. Ejus summa auctoritas in patria fuit, summaque laus prudentiæ. Itaque a multis civitatibus in prætorem expetitus est, ob hanc etiam causam, quod pacis auctor præcipuus haberetur; quod iis temporibus haud certe tranquillissimis plurimi faciendum erat. Jam inde ab an. MCLXXX. ad Rempublicam accesserat; quo anno Consulatum gessit, summum tunc Magistratum, ut ex actis publicis Ghirardaccius, aliique tradiderunt. Anno MCCI. primas partes egisse videtur in fœdere cum Ravennatibus firmando, quod acri bello multarum civitatum finem imposuit. Profert hujus fœderis semilaceras tabulas Hieronymus Rubeus in sexto Ravennatium Historiarum libro. (g) Anno MCCIX., cum Wolcherus Patriarcha Aquilejensis Othonis IV. Imperatoris Legatus a Bononiensibus peteret, ut Imperatori traderent Medicinæ castrum, aliaque loca, quæ olim ad comitissam Mathildem pertinuerant, nec possent æquis viribus cum Imperatore certare, ut ea loca retinerent, tempori cedendum duxerunt. Itaque in Consilio civitatis Prætor Bononiensium, qui tunc erat Giliolus de Sessa Regiensis, ex Consilii sententia & auctoritate, mandavit Guidoni Lambertino, ut Imperatoris Legato satisfaceret, & eorum locorum possessionem, nomine Communis Bononiensis, abdicaret, & Legato præsenti traderet; quod ipse conceptis verbis fecit, salvo jure, si quod civitas Bononiensis in ea loca haberet. (h) Hæc viderat in veteri tabulario Populi Bononiensis Ghirardaccius; sed non nimis accurate expressit in quarto Historiarum Bononiensium libro; ubi in hoc etiam peccat, quod Guidonem Lambertinum doctorem legum fuisse dicit: (i) in quo pariter Alidosius erravit. (k) Disceptavit iisdem temporibus cum Ubaldo Archiepiscopo Ravennate ob ingentia quædam prædia, & latifundia, quæ olim fuerant Ecclesiæ Ravennatis, & a Lambertinis tunc possidebantur. Post multorum annorum disceptationem, cum Guido prædia multa Ecclesiæ Ravennati restituisset, eadem rursus ab Archiepiscopo beneficiario jure accepit. Fuere autem ea loca, de quibus disceptatum est, Curtis Cavalli,

(a) *Ex tabulis archivi Lambertin. In Appendice.*

(b) Guido de Lamberto de Mundo, & Lambertinus ejus filius. *Ex actis publ. civitatis ad eum annum in Reg. gross. p. 35., ubi annus MCLXXIV. per errorem adscribitur, ut ex indictione XII., aliisque indiciis liquet.*

(c) *Ext. in archivo S. Jo. in Monte.*

(d) *Ex tabulis hoc anno scriptis in archiv. Lambertin. Vid. Append.* (e) *Vid. Ibid.*

(f) *Leand. Alb. Dec. I. lib. VII. Ghirard. lib. II. pag. 77.*

(g) *Rub. Hist. Rav. lib. VI. pag. 367. 368.*

(h) *Reg. gross. in archivo publ. p. 229.*

(i) *Ghirard. lib. IV. pag. 113.*

(k) *Alidos. Dottori di Legge &c. pag. 91.*

valli, Curia Podii, Fibla, & Morticinum ex parte dimidia, Bucca de Tono, & agri quidam in Pagnone, & Brillo. (a) Ex his aliqua ad hanc usque diem Lambertini possident, exiguas aviti patrimonii reliquias: & adhuc antiquum Podii nomen manet. Nunc Podium Rognaticum, & Podium Lambertinorum appellatur, non ignobile castrum, juxta Ferrariensium fines, quod a tribus amplius sæculis, cum jurisdictione, ut ajunt, misti ac meri imperii, obtinent. Multa etiam prædia beneficiario jure accepit Guido a Gerardo Abbate S. Michaelis castri Britiorum, quod celebre Monasterium fuit nostrorum Camaldulensium; atque in his *locum Paganorum destructum prope stratam majorem*. (b) Hujus *loci Paganorum* nullum restat vestigium. Num reliquias aliquot Claternæ civitatis, quæ erat ad Claternam amnem in via Æmilia, quæ hic *Strata major* appellatur, intelligere liceat, judicabunt alii. Fortasse templi alicujus, aut alterius cujusve magni ædificii, reliquiæ restabant, quæ, propterea quod a Paganis conditum fuerat, locus Paganorum dicebantur. Præturam Regii Lepidi gessit Guido Lambertinus semel & iterum, an. scilicet MCIC., & MCCXI., (c) & superest adhuc insigne monumentum Guidoni positum a Regiensibus an. MCIC. (d) Cæsenatium quoque prætor fuit ad annum MCCXV., quo anno Donigalliam castrum pro Republica Cæsenati in deditionem accepit. (e) Sed & Faventinam præturam bis gessit, an. MCCXII., & MCCXVI. magno ejus civitatis bono. Cum enim Ravennates, Imolenses, Foroliviens es, aliique populi contra Faventinos conspirassent, eorum consilia prudentia sua elusit, & ortam in ipsis prope Faventinorum finibus rebellionem vi & armis extinxit, castris aliquot Imolensium in potestatem Faventinorum redactis, ut narrat Mag. Tolosanus Canonicus Faventinus auctor synchronus, cujus chronicon publica luce dignissimum penes me manu exaratum habeo. Quandiu postea vixerit, me latet. Anno MCCXXI. certe decesserat. (f)

LAMBERTUS frater Guidonis II., de quo supra dictum est: hunc agnoscimus ex veteri charta Archivi S. Francisci, ad annum MCLXXVI., ubi *Guido de Lambertino* paciscitur pro se & *Lamberto fratre suo*: item ex testamento, quod fecit ipse Lambertus Kal. Decemb. anno MCCXXI., (g) in quo dicitur *Lambertus frater qu. Guidonis Lambertini*. Codicillos dedit eodem die. (h) Hæredes ab eo filii instituti, Lambertinus, Jacobinus, Guido.

GUIDO III., JACOBUS, MUNDUS, Guidonis II. filii, Lambertini nepotes. Guido III. primum mihi occurrit ad an. MCCXIX. Erat in castris apud Imolam præfectus quarumdam cohortium, cum Imolenses sese in Bononiensium, ac Faventinorum potestate futuros spoponderunt. (i) Nec dubito, quin ille idem sit Guido, quem ajunt Historici nostri anno MCCXVI., aut verius fortasse

(a) *An.* MCCVIII. *Archipresbyter Carpensis, & Præpositus S. Marini judices a Pontifice delegati adjudicant Archiepiscopo Ravennati* Curtem Cavalli, Curiam Podii, Fiblam, & Morticinum ex parte dimidia, Buccam de Tono, & quasdam alias terras in Pagnone, & Brillo, *quæ tenebantur a Guidone Lambertino. Ex archiv. Eccles. Metrop. Rav. Pluteo* I. 4201 *Iidem judices eadem de re decernunt anno* MCCXI. & MCCXIII. *Ibid.* 4647., & 4693.

Anno MCCXIV. *Guido Lambertinus concedit Archiepiscopo Ravennati* unum Quarterium, & dimidium Cogolariæ, Pagnoni, & Cretæ, *a quo ipsi contra confirmantur quædam stagna*, scilicet quarta pars Augusellı, Butta Farinata cum Rupta, medietas Battagliæ, & Mezani, & Novæ, prædium Petri de Doza, & ædificium in Cavalli, *aliaque ibi designata. Ibid. Pluteo L.* 4707.

Item Archiepiscopus Guidoni emphyteutico jure concedit ea ipsa, quæ ab eo acceperat, aliaque ibidem indicata. Ibid. L. 47·8.

(b) An. MCCVIII. die VIII. exeunt. Jul. .... Item concedo tibi (Guidoni de Lambertino) locum, qui dicitur Paganorum, destructum, cum suis pertinentiis & certis finibus. Ab Aquilone juxta Stratam Majorem sunt pertice C. ..... *Annal. Camaldul. To. IV. Append. pag.* 272.

(c) *Ex Memor. Potest. Regii apud Murat. rer. Ital. Script. To. VIII. col.* 1079, 1082.

(d) A. M. C. nonagesimo VIII.
Hoc opus est actum Guidonis tempore factum
Qui Lambertini cognomen gestat avini.
Hunc hominem cautum tribuit Bononia lautum
Urbi Regine rectorem celibe fide
Besmantum cepit Pulganum grandine fregit
Hanc portam Crucis censemus jubare lucis.
Ex Murat. Antiqu. med. ævi To. II. col. 479.

(e) *Extant ejus rei acta in Codice Diplomatico mss. civit. Bonon. in Biblioth. publ. Bon.*

(f) *Ex Testamento Lamberti fratris, de quo infra.*

(g) *Extat in archivo Lambertinorum.*

(h) *Ibidem.*

(i) *Regist. gross. pag.* 339.

fe MCCXVII. a Petro Antiffiodorenfi Conftantinopolitano Imperatore electo, Lambertinorum hofpite, equeftribus infignibus ornatum. (a) Anno MCCXXV. cum Simeone Ravennate Archiepifcopo nomine familiæ fuæ tranfegit, ac veteri controverfiæ, nondum ex omni parte fedatæ, finem impofuit. (b) Romam brevi erat profecturus, cum hæc agerentur, Guido (c) orator, ut puto, deftinatus ad Honorium III. Pontificem, cujus fibi conciliandi curam eo tempore civitati noftræ præbebat multa jam moliens Fridericus II. Imperator. Mediolani certe fuit an. MCCXXIX. cum aliis Bononienfium Legatis, in conventu. quem Lombardiæ civitates indixerant, ad focietatem adverfus eumdem Fridericum inftaurandam. (d) Anno MCCLV. adhuc vivebat, & erat quafi totius familiæ caput. (e)

Dnus Jacobus qu. dñi Guidonis de Lambertino primus nominatur inter Canonicos, qui anno MCCXXXIII. Henrico Bononienfi Epifcopo affenfi funt, cum arbitrum eligeret Fr. Joannem Vicetinum, ad definiendam controverfiam, quam habebat cum Communi Bononienfi, quoad jurifdictionem S. Joannis in Perficeto, aliorumque locorum: (f) & alibi quoque ejus nomen occurrit in monumentis Ecclefiæ Bononienfis; cujus negotiis tractandis non minori auctoritate præfuiffe vifus eft, ac frater ejus Guido in Reipublicæ adminiftratione verfaretur. Anno MCCXLIV. in diffenfione Cleri electus eft Epifcopus Bononienfis Jacobus Canonicus, quem vix alium fuiffe fufpicari poffumus, quam hunc noftrum, multis & fuis, & fuæ gentis meritis clarum. Sed aliis Albertum pariter Canonicum eligentibus, Innocentius IV. utramque electionem irritam effe juffit, & Epifcopum civitati noftræ dedit Fr. Jacobum Boncambium Ord. Prædicatorum. (g)

Huius, & Guidonis III. fratrem fuiffe Mundum, conftat ex tabulis anno MCCXXII. fcriptis, in quibus legitur, Guidonem Guidonis Lambertini, nempe Guidonem, quem III. dicimus, vendidiffe molendini partem dimidiam, quam indivifam poffidebat cum *Guidone, & Mundolino nepotibus fuis, filiis olim Dñi Mundi*. (h) Erat igitur Mundus Guidonis frater.

Jacobinus Lamberti filius, Lambertini nepos. Eum habemus cum fratribus in teftamento, & codicillis Lamberti patris, de quibus fupra. In chartula anni MCCXXXII., (i) & alibi, dicitur *Jacobinus Lamberti Guidonis Lambertini*. Nimirum Guidonis II. ea claritas fuerat, ut ab illo & Lambertus frater, & ejus pofteri quafi agnomen fibi affumerent. Deceffit Jacobinus anno MCCXXXVII. teftamento prius condito, (k) quo Guidonem, & Lambertinum filios pupillos, e Giburga conjuge fufceptos, hæredes inftituit.

Lambertinus, Hugolinus Capretius, Petrus, Guidonis III. filii. Eos agnofcimus in tabulis anno MCCLI. fcriptis, (l) ex quibus apparet, Petrum jam tunc fato functum fuiffe. Lambertinus maximus fuæ ftirpis mature in republica verfatus eft; & jam anno MCCXXXIV. in Confilio civitatis inter primores cenfebatur, cum Frinianenfes Dynaftæ fe, & oppida fua in fidem Communis Bononienfis tradiderunt. (m) Militarium quoque munerum fæpe parti-

ceps

(a) *Leand. Alb. Dec. I. lib. IX. Ghirard. lib. IV. pag. 119., ubi etiam Conftantiam Friderici II. Imperatoris conjugem eodem an. MCCXVI. a Lambertinis hofpitio exceptam narrant.*

(b) *Ex tab. in Cod. diplom. Bonon. Biblioth. Inftit. Scientiar.*

(c) *Ex iifdem tabulis.*

(d) *Corius Hift. Mediolan. P. II.*

(e) *Ex tabulis illius anni, quæ extant in archivo Lambertinorum, ad diem VIII. Novemb.*

(f) *Reg. nov. pag. 353.*

(g) *Ex literis Innocentii IV. in Cod. diplom. Eccl. Bonon. Biblioth. Inft. Scient.*

(h) *Regiftr. groff. pag. 526., & 528., ubi verfus Guido* III. Barbanus *dicitur, ideft; patruus Guidonis, & Mundolini.*

(i) *Eam fupra dedimus in adnot. ad Stema Azonis J. C. pag. 98.*

(k) *Extat in archivo Lambertinorum.*

(l) MCCLI. indict. IX. die IX. intrante Decembri. Dñus Guido Tanlidenari & dñus Henrigiptus ejus frater dederunt & contignaverunt dño Guidoni Lambertini recipienti pro fe & filiis fuis fcilicet pro dño Lambertino dño Ugolino & pro herede qu. dñi Petri & dño Guidomundo & dño Mundolino fuo fratri & Guidoni qu. dne Giburge recipienti pro fe & Lambertino fuo fratre totum podere quod habet in curia Caftagnoli majoris &c. Actum in curia dñi Guidonis Lambertini &c. *Ex archivo Lambertinorum.*

(m) *Regift. nov. pag. 45.*

ceps fuit, (a) & ad Brixianam præturam vocatus clarissimum legum doctorem Rolandinum Romancium assessorem secum adduxit. (b) Vergente ætate, religione tactus, eorum ordini adscribi voluit, qui Fratres Pœnitentiæ dicebantur; (c) eaque causa est, cur in monumentis quibusdam Fr. Lambertinus appelletur. Testamentum & codicillos pluries fecit, (d) mortemque obiit anno MCCLXXXIV. (e)

Hugolinus, qui cognomento Capretius dictus est, & ipse Guidonis III. filius, anno MCCLVIII. Mutinensem præturam gessit, (f) manente adhuc fœdere, quo Mutinenses a Bononiensibus eum magistratum petere oportebat. Triennio post nobilissimis hominibus se adjunxit Ordinem B. M. V. gloriosæ instituentibus, ut supra diximus: in ipsis tamen novi sodalitii primordiis e vivis sublatus. (g) Ejus non infrequens mentio est in Bononiensi Historia, & in antiquis monumentis.

GUIDOMUNDUS, & MUNDOLINUS, Mundi filii, notissimi sunt ex antiquis tabulis. *Dn. Mundolinus fil. qu. dn. Mundi Guidonis Lambertini* pro se, & nomine filii sui Jacobi nominatur in divisione quorumdam bonorum, in charta anno MCCLIV. scripta, quæ est in tabulario Fratrum Minorum. Ex ea apparet, Mundolinum fuisse Mundi filium. At Guidomundum, sive Guidonem, nam etiam hoc nomine aliquando appellatus est, Mundolini fratrem fuisse, ostendunt tabulæ anno MCCLI. scriptæ, quas supra dedimus. Porro Guidomundus, & Mundolinus plures reliquerunt filios, a quibus eorum progenies mirum in modum propagata est; quæ tamen una cum reliqua Guidonis II. posteritate, ante initium sæculi XVI. penitus defecit. In Memorialibus Commun. Bonon. ad annum MCCLXXIII., quo Guidomundus decessit, ejus filios habemus, Rizzardum, Paulum, & Thomam. (h) Mundolini quoque filii in iisdem libris sæpissime occurrunt, Jacobus cognomento Veclus, quem supra nominatum vidimus, Simon, qui Laudensium, (i) & Faventinorum (k) aliquando Prætor fuit, Guilielmus Clericus, & Ecclesiæ S. Mariæ Majoris Prior, Petrus item, & Matthæus: neque deinceps in eorum agnationem inquirere vacat.

GUIDO CATANEUS, LAMBERTINUS CATANEUS. Hos habuit filios Jacobinus Lamberti filius, ex Giburga Arriveria uxore. (l) Quo tempore Carolus Andegavensis, Provinciæ Comes, Siciliæ regnum invasurus auxiliares copias ex Lombardia contrahebat, civium Bononiensium quatuor millia ad id bellum profectos, Guidone Lambertino duce, narrant Historici; (m) quem quidem Guidonem

(a) *Ex veteri libro expensarum civitatis in archivo publ. ad annum MCCXL.*

(b) *Brixianam præturam certissime obivit, incertum, quo anno. Vid. supra in Rolandino Romancio. Vicetinam quoque, & alias ei vulgo tribuunt, quas Rambertinus Guidonis Buvalelli revera gessit.*

(c) III. ex. Novemb. MCCXXI. Dñus Lambertinus de Lambertinis Frater penitentie &c. *Ex Memor. Thomaxini Beneintendi.*

(d) MCCLXXIII. die VIII. Octob. Nob. vir dñus Lambertinus de Lambertinis qu. D. Guidonis fecit suum testamentum pres. Fr. Jacobo Iseo Fr. Matheo doctore Theologie Fr. Azone de Bononia Sacerdotibus Fr. Vendemiatore de Ferraria Cantore Fr. Johanne de Mutina qui dicitur Elemosinarius Fr. Mario de Sclavonia Fr. Thomaxino de Canitulo & Fr. Egidio de Marchia Anconitana Ordin. Minorum &c. *Ex Memor. Com. Bonon., in quibus aliud indicatur Lambertini testamentum conditum anno MCCLXXIV., aliud anno MCCLXXV.*

(e) *Vivebat Januario MCCLXXXIV. Decurrente eodem anno Galeottus filius, & Jacobus nepos hæreditatem ejus creverunt. Ex Mem. Com. Bonon.*

(f) *Scilicet qui Aigonibus, seu Guelphis jus diceret; Grasulphi enim, sive Ghibellini Arimondum Jacobi Bernardi (de Carbonensibus) eodem anno Prætorem habuerant. Vid. Jo. de Bazano Chron. Mutin. apud Murator. rer. Italic. Script. To. XV. col. 564.*

(g) *Confirmatus est Ordo Militum B. M. V. ab Urbano IV. die XXIII Decemb. MCCLXI. Die autem VIII. Septemb. MCCLXII. Hugolinus jam obierat, ut constat ex chartula archivi Lambertinorum eo die perscripta, in qua habentur hæc verba:* possident heredes dñi Ugolini Caprezi.

(h) *Vid. supra in Pace de Pacibus.*

(i) *Anno MCCLXXXVIII. ex Memorial. Com. Bonon.*

(k) *Anno MCCLXXXIX. Ibid.*

(l) MCCXCIV. IX. Septemb. Dn. Guido & dñus Lambertinus Catanei fratres & filii qu. dñi Jacobini de Lambertinis concesserunt ad affictum &c. unum casamentum positum in curia Rognatici &c. *Ex Memor. Guidonis de Casola.*

(m) *Leand. Alb. Dec. I. lib. III. Ghirard. lib. VII. pag. 209.*

nem hunc noſtrum Jacobini filium fuiſſe, conjicit Cl. Montius, vel ex ipſo Catanei, ſive Captanei agnomine, quod per idem tempus, nempe an. MCCLXVI. ipſe, & Lambertinus ejus frater adepti ſunt; quodque ab illa expeditione in patriam reduces videntur reportaſſe. (a) Vixit Lambertinus uſque ad annum MCCCIII., (b) Guido uſque ad annum MCCCVII., fecitque hæredem teſtamento (c) Eganum, fratris ſui Lambertini filium.

Guido, Brandeliſius, Galeottus, Lambertini filii, Guidonis III. nepotes, (d) præturam in variis Italiæ civitatibus cum laude adminiſtrarunt. Forolivii Guido: (e) eadem in urbe, (f) & poſtea Cæſenæ (g) Brandeliſius: Aſtæ Pompejæ, (h) Dertonæ, (i) Cæſenæ item, (k) & Cremonæ, (l) & Narniæ (m) Galeottus. Cæſenæ quidem cum id munus obiret anno MCCLXXV. occupata repente a Forolivienſibus Ghibellinis civitate, Galeottus ipſe Forolivium captivus abductus eſt, ut narrat Petrus Cantinellus in chronico ad eum annum. Functus eſt etiam cum aliis præclaris civibus legatione ad Nicolaum III. Pontificem anno MCCLXXVIII., cujus legationis cauſas in Rolandino Romancio ſupra expoſuimus; & anno MCCLXXX. in extraordinario IX. Contulum magiſtratu brevi tempore civitati præfuit. (n) Filio ejus Franciſco data eſt uxor Leonoria Franciſci Accurſii filia, (o) cum antea Galeotti ipſius ſoror Anna Caſtellano Franciſci filio nupſiſſet. (p)

Calorius, Saracenus, Petrus Capretius, Guilielmus, Bartholinus, Robertus, Hugolini Capretii filii, quos in multis monumentis tum ſingulos, tum etiam univerſos habemus. (q) Lambertinus, qui Saracenus vulgo dictus eſt, Mutinenſem præturam ingreſſus anno MCCLXXII. ex certis cauſis ante legitimum tempus eam dimiſit. (r) De Petro Capretio ſatis jam dictum eſt. Inter ceteros vero fratres vel maxime emicuit Guilielmus, militaribus præfecturis domi foriſque geſtis nobilitatus. Hic anno MCCLXX., & MCCXCI. ab Archiepiſcopo Ravennate prædia multa beneficiario jure accepit in Argentano. (s) Præturam geſſit Aſtæ Pompejæ, (t) Ferrariæ, (u) Imolæ, (x) Piſis,

(a) *Ex quamplurimis chartis archivi Lambertinorum, ad duos fratres Jacobini filios pertinentibus, conſtat nondum Cataneos appellatos ad diem iii. Kal. Novemb MCCLXV.; quo die tabulæ Guidonis nomine perſcriptæ ſignificant, eum pecunias tum coegiſſe, quaſi ad iter ſe compararet. At poſtridie Kal. Aprilis MCCLXVI.* Cataneum *jam exhibent tabulæ; idque agnomen ab ea, & Lambertino fratre conſtantiſſime poſtea uſurpatum eſt. Incidit autem prælium ad Beneventum, quo victus Manfredus vitam cum regno amiſit, ad diem IV. Kal. Martii anni ejuſdem MCCLXVI.*

(b) *Ex tabulis archivi Lambertinorum.*

(c) *Guidonis Catanei teſtamentum ſcriptum die XII. Auguſti MCCCVII. extat in eodem archivo.*

(d) *Ex monumentis, de quibus infra.*

(e) MCCLXVIII. die II. Novemb. Dñus Lambertinus qu. d. Guidonis Lambertini & dñus Brandelixius ejus fil. emancipatus promittunt ſe facturos ut Brandelixius & Jacobus qu. Guidonis Lambertini filii ipſius dñi Lambertini ratam habebunt ſolutionem lib. C. ɀetid. lib. CCC. ravenn. quæ ipſi debebantur pro regimine civit. Forolivii &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(f) *Anno MCCLXX. ex Mem. Com. Bon. ad diem X. ex. Jan.*

(g) *Anno MCCLXXIV. ibid. ad diem VIII. Januarii.*

(h) *Anno MCCLXXI. ibid. ad diem X. Decembris MCCLXX.*

(i) *Anno MCCLXXII. ex Mem. Com. Bon.*

(k) *Anno MCCLXXV. ex chron. Petri Cantinelli.*

(l) *Anno MCCLXXXIII. ex Memor. Com. Bonon. ad diem III. Maji.*

(m) *Anno MCCLXXXIV. ex Memor. Com. Bonon.*

(n) *Vide ſupra in Alberto Odofreda.*

(o) *Vide ſupra in Franciſco Accurſio.*

(p) MCCLXXXIV. die Jan. Dñus Franciſcus qu. dñi Accurſii L. D. fuit confeſſus habuiſſe a dño Lambertino qu. dñi Guidonis Lambertini dante & ſolvente in dotem & pro dote dñe Anne ſue filie future ſponſe & uxoris Caſtellani filii dicti dñi Franciſci DCC. lib. bonon. . . . . Dñus Galeottus filius dicti dn. Lambertini emancipatus promiſit &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(q) Anno MCCLXVIII. Dñus Lambertinus dictus Saracenus. D. Petrus Caprezus. D. Guilielmus. Bertolinus. Robertus qui dicitur Gozus. Gruamons filius qu. dn. Calorii omnes fratres & filii qu. d. Ugolini Cavrezai . . . contenti ſunt recepiſſe a dña Otta filia dñi Arriverii de Lambertatiis ux. dñi Lambertini lib. MC. nomine dotis &c. *Ibid.*

(r) *Vid. Murat. Antiqu. med. ævi To. IV. col. 90.*

(s) *Ex tab. archiv. Eccl. Ravenn. Q. 9374. H. 6474. & M. 6282.*

(t) *Anno MCCLXXII. ex Mem. Com. Bon.*

(u) *Anno MCCLXXVI. Vid. ſupra in Pace de Pacibus.*

(x) *Anno MCCLXXXIII. ex Mem. Com. Bonon. ad diem XXVIII. Octob.*

sis, (a) Placentiæ, (b) iterumque Astæ Pompejæ. Sed cum Bononiam ex ea civitate rediret an. MCCXCII., & transitum faceret per Alexandrinorum fines, impetus in eum factus est a Jacobo Lanzavecchia, a quo armis & equis spoliatus est, & ipse comprehensus; jure, ut ajebant, represaliarum, quod se in Bononienses habere, apud quos ante annos fere viginti Præfectus Populi fuerat, Lanzavecchia contendebat. Ea de re cum Calorius Guilielmi filius querelam ad Magistratus, & ad Populi Consilium detulisset, sic omnium animos affecit unius civis calamitas, ut ad eum recuperandum sex nobiles Legatos Alexandriam protinus mitti visum fuerit; & Alexandrinos, si abnuerent, Bononiensium finibus interdici: omnibus denique Lombardiæ civitatibus preces adhiberi, ut pro egregio viro, & optime de patria merito in libertatem vindicando studium pariter suum, & auctoritatem interponerent. (c)

EGANUS Lambertini Catanei filius, (d) inclytus homo genere ac divitiis, omnibusque belli, & pacis ornamentis florentissimus: Lambertinorum, quotquot initio sæculi XVI. supererant, parens & propagator. Ab eo præclaræ hujus stirpis, usque ad nostram ætatem, & ad Benedictum XIV. Pontificem (e) deducendæ, in alia operis nostri parte exordium capiemus.

XLIX.

GUILIELMUS DURANTIS

Episcopus Mimatensis.

QUi vir, quantusque fuerit Guilielmus Durantis, (f) si doctrinam eruditionemque spectes, scripta ejus declarant. Nam neque Civilis, aut Canonici Juris peritiorem, præsertim in iis, quæ ad forum, & judicia Ecclesiastica pertinent, neque in Ecclesiasticis disciplinis magis exercitatum quempiam ejus ætate reperies. Sed claruit etiam alio laudum genere, quod majorem habet admirationem. Qui enim & excellens Jurisprudentiæ professor in schola fuerat, & strenuus justitiæ vindex in foro, & judiciis, mox autem in Episcopali cathedra eximius animarum rector, & magister populi fidelis; idem singulari prudentia fuit regendis populis, nec bellica virtute caruit. Sed vixit ea ætate, qua pauci erant, vel potius nulli, qui illustrium virorum memoriam literis retinerent. Quare hujus præstantis viri, quemadmodum & plurium, qui eodem sæculo vixerunt, nisi scripta aliqua extarent, vix tenuis fama superesset. Sed hujus tamen antiquæ famæ vestigia si quis persequi velit, talem fuisse virum hunc intelliget, inculto eo sæculo natum, ut paucos admodum pares tulerit nostra ætas, quam cultissimam prædicamus.

II. Natus est Guilielmus Durantis nobili genere (g) in oppido inferioris Occi-

(a) *Anno MCCLXXXVI. Vicarius Comitis Hugolini de Donnoratico Vid. Chron. Pis. in rer. Ital. Script. edit. Florent. To. I. col. 573.*

(b) *Anno MCCXC. Vid. Umbertum Locatum, Hist. Placent. ad eum annum.*

(c) *Ex lib. Reform. F. ad diem XXII. Aug.*

(d) Dn. Guido Cataneus qu. dñi Jacobini de Lambertinis.

Dn. Eganus ejus nepos qu. dñi Lambertini Catanei qu. dñi Jacobini de Lambertinis. *Ex tab. census an. MCCCIV. Heganus alibi scribitur.*

(e) *Egani filius Guido, Guidonis Eganus II., Egani Aldreghettus, Aldreghetti Albertus, Alberti Bartholomæus, Bartholomæi Jo. Baptista, Jo. Baptistæ Ludovicus, Ludovici Bartholomæus alter, Bartholomæi Julius Cæsar, Julii Cæsaris Joannes, Joannis Marcellus, Marcelli Prosper Laurentius, qui Benedictus XIV. Pontifex fuit. Vid. Dolph. Famil. Nob. Bonon. pag. 434.*

(f) *Alii Guilielmum Durandum, aut Durandi non recte appellant. Sed castrum Durantis de ejus nomine dictum, quæ vera sit ejus appellatio, ni fallor, ostendit.*

(g) *Clara genere ortum fuisse Guilielmum Durantis, arguunt Sammarthani in Gallia Christiana ex familiæ insignibus, ejus tumulo insculptis. In Historia generali Occitaniæ an. MDCCXLII. Parisiis edita* (Histoire Generale de Languedoc) *ad annum MCIC. inter alios nobiles viros memoratur* Poncius Duranti *testis actis quibusdam Episcopi Monspeliensis* (*To. III. p. 182.*) *& apud Baluzium in Conc. Gall. Narb. Append. p. 119. &c. ad an. MCCLI., & MCCLII.* Guillermus Duranti Canonicus Magalonensis, *qui major ætate, quam noster, ac fortasse ejus patruus fuisse videtur.*

Occitaniæ Podiomiſſone, Biterrenſis diœceſis, ut de ſe ipſe teſtatur, (a) & in ſepulcrali eius titulo notatum eſt. (b) Falluntur ergo Auctores Galliæ Chriſtianæ, & ſi qui alii ſunt, qui pagum cognominem diœceſis Rejenſis, quæ eſt in Provincia, Guilielmi Durantis patriam fuiſſe ſtatuunt. (c) Videtur autem in lucem editus anno MCCXXXVII., ut intelligi poteſt ex tota ejus vitæ chronotaxi, quam infra exponemus. Ex inſigni libro, quem edidit, & Speculum Juris nuncupavit, Speculator vulgo dictus eſt, & hoc nomine notiſſimus. Adoleſcens ſtudiorum cauſa in Italiam venit; & quoniam Clericali militiæ vel nomen jam tum dederat, vel dare meditabatur, ad Jus Canonicum ſe potiſſimum contulit, præceptore uſus Bernardo Parmenſi Decretalium Gloſſatore, quem magiſtrum ſuum in Speculo appellat. (d) Diplovataccius Bonaguidæ Arretini auditorem fuiſſe putat; (e) ac vulgo etiam exiſtimatur Oſtienſem audiiſſe: (f) ſed difficile eſt tempus & locum decernere, quo in eius diſciplina eſſe potuerit. (g) Quem præceptorem in Jure Civili habuerit, non liquet. Potuit Accurſium, aut Odofredum, aut alium ex clarioribus legum interpretibus audire, qui per idem tempus in Academia noſtra docebant. Sed quoſcumque tandem præceptores habuerit, mature admodum ad famam non vulgaris doctrinæ pervenit; quippe ad eum cauſa quædam commiſſa refertur annum nondum agentem quartum & vigeſimum; & annos natus non amplius XXXIV. edidiſſe dicitur Speculum Juris. (h) Narrat ipſe, Bononiæ ſe doctorem creatum; aitque, Collegium doctorum Bononienſium, cum de ejus doctrina primum, ac privatum, ut moris erat, experimentum caperent, antequam doctoris inſignia obtineret, in quadam juris opinione, de qua aliorum diſſenſus fuerat, conveniſſe. (i) Nullum igitur dubium, quin in ſcholis noſtris docendi munere functus ſit, tum antequam in doctorum album referretur, ut ſolebant nobiliorea quique ſcholares, qui ad doctoris honores aſpirabant, tum magis etiam poſtea; nondum enim doctoris appellatio titulus erat ſine re, ut nunc eſt, & magni nominis umbra.

III. Sed eum Mutinenſes ad Jus Canonicum interpretandum magno, ut credibile eſt, ſtipendio oblato, ab ſcholis noſtris abduxerunt. (k) Verum quandiu

(a) Puy-Miſſon. *fluviolum Libonem, duabus leucis a Biterrenſi urbe, verſus ſeptemtriones.*

(b) Quid ſi impetrans contra me dicat me Narbonenſem, cum tamen ego ſim de Biterrenſi diœceſi oriundus; per alia tamen in ſcripto contenta conſtet de mea perſona, ut quia dicitur ibi: Conqueſtus eſt nobis talis de Mag. Guilielmo Subdiacono & Capellano noſtro &c. *Guil. Dur. Repertor. Jur. Tit. de Reſcriptis. Vid. infr. Inſcript. ſepulcr.*

(c) *Ex eo nimirum decepti, quod alicubi Guilielmus ſe ipſum Provincialem vocet* (Specul. tit. de Feudis.) *At Provinciæ nomen Durantis ætate tum late patebat, ut univerſam illam, etiam ultra Rhodanum, oram compleEteretur. Vid.* Hiſt. Gen. de Languedoc *To. IV. p. 73. & p. 547., ubi Guilielmus Durantis Podiomiſſoni Biterrenſi egregie vindicatur.*

(d) Dicit Bernardus Mag. meus & bene &c. Vincentius tamen notat, qualiter Bernardus Compoſtellanus in curia contrarium judicavit. *Specul. Tit. de inquiſitionibus. §. impugnatur.*

Haud ſane ita locutus eſſet Guilielmus, ſi, ut multi crediderunt, non Bernardus Parmenſis, ſed Bernardus Compoſtellanus ejus præceptor fuiſſet.

(e) *Diplovat. in Bonaguida Arretino.*

(f) *Scriptores plerique omnes, qui de his agunt, Speculatorem Oſtienſis diſcipulum fuiſſe tradunt, & moventur Speculatoris ipſius auctoritate. Sic enim alicubi Speculator ait:* Contra duas præcipuas opiniones opponitur quod dicunt Lau. & T. ejus diſcipulus, & B. diſcipulus T. & Vinc. & dominus meus Oſti. *Specul. tit. de reſtit. in integr. & alibi. Sed fortaſſe vocat Oſtienſem dominum ſuum aliter, ac diſcipuli magiſtrum ſolebant. Fuit enim Guilielmus Durantis in Oſtienſis familiā, ejuſque Auditor, ut vocant, generalis.*

(g) *Septimum vix ætatis annum agebat Guilielmus Durantis, cum ex Anglia decedens Henricus Seguſinus ad Epiſcopatum Siſtaricenſem promotus eſt: anno ſcilicet MCCXLIV. Vide quæ in H. Oſtienſi dicta ſunt.*

(h) *M. Mantua ex Jaſon. in l. properandum. c. de judic. Vide etiam infra.*

(i) Hic erat caſus: Judex vult ſententiam interlocutoriam ſtatim exequi. Inſto ego & dico: Domine cum habeam decem dies ad appellandum, non procedatis in cauſa uſque ad illud tempus, quia forte appellabo. Quæritur, quid juris? Quidam dixerunt, quod non poterit judex procedere, ſed valet tantum in definitiva, quæ tranſit in rem judicatam. Secus in interlocutoria, quam judex poterit quandocumque voluerit revocare. Et ſic obtinuit, & in hoc etiam omnes doctores Bonon. in noſtra privata examinatione concordaverunt. *Specul. tit. de appellat. §. 5. reſtat videre.*

(k) Licet contrarium ſervaretur Mutinæ eo tempore, quo ibi in decretis legebam. *Specul. tit. de tutore. §. 5. generaliter. v. ſed autem.*

diu in ea civitate docuerit, non liquet. Postmodum assedit judiciis exercendis Cardinali Ostiensi, (a) qui cum esset Juris consultissimus, hoc homine peritiorem, quique sibi magis in caussis cognoscendis satisfaceret, reperire non poterat. Sic autem deinceps in foro versatus est Guilielmus, ut quasi principatum quemdam in eo obtinuerit: in hoc enim maxime ejus industria emicuit, ut Civilem, & Ecclesiasticam Jurisprudentiam omnem ad fori exercitationem, & judiciorum usum accommodaret; quod in suo Juris Speculo egregie perfecit, *Magister Practicæ* propterea appellatus. (b)

IV. Expeditissima illi hæc via fuit ad gratiam Romanorum Pontificum, quorum ætate vixit. A Clemente IV. Auditor generalis caussarum Palatii Apostolici electus est, (c) Subdiaconus item, & Capellanus Pontificius; (d) plursque exinde Canonicatus in variis Ecclesiis, Carnotensi, Bellovacensi, & Narbonensi obtinuit. (e) Carus æque fuit Gregorio X., qui cum celebrandum esset Concilium Lugdunense II. œcumenicum, hunc præclarum virum penes se habere voluit, a quo magnopere adjutus est in edendis ejus Concilii constitutionibus, (f) quas ille postmodum justo commentario illustravit. (g)

V. Apud Nicolaum III. major etiam ejus existimatio fuisse videtur. Illo enim sedente, Decanatum consecutus est in Ecclesia Carnotensi, suffectus Guilielmo Episcopo Antissiodorensi, qui insignem illam dignitatem, quandiu vixit, retinuerat, ut habemus ex literis Nicolai III. a Cl. Garampio indicatis. Datæ sunt hæ literæ VII. Kal. Nov. an. II., idest, an. MCCLXXIX., iisque permittit Pontifex, ut cum Decanatu Carnotensi retinere possit Ecclesiam S. Mariæ de Olivario Narbonen. diœcesis, & præbendas Narbonensem, & Bellovacensem. Nec vero satis habuit Nicolaus hominem præclare jam doctrina ac prudentia commendatum auxisse Ecclesiasticis dignitatibus; sed & provinciæ Patrimonii eum præfecit: quo in munere non solum æquitate, & severitate judiciorum, sed etiam armis, ut ea egebant tempora, provinciæ tranquillitatem procuravit. Itaque non semel pugnandum ei fuit aperto marte, ad factiosorum, & rebellium audaciam comprimendam. Præerat Guilielmus ei provinciæ utraque potestate Ecclesiastica & Civili; quare, ut ejus felicitati non solum in præsens, sed etiam in futurum tempus prospiceret, leges, sive statuta Ecclesiastica, & Civilia edidit, regendis iis populis, & civitatibus accommodata. (h) Ei quoque negotium ab eodem Pontifice datum est an. MCCLXXVIII., ut civitatem nostram, & Flaminiam provinciam nomine ipsius Pontificis in fidem acciperet, postquam Rodulphus Imperator omni jure super ea loca Romanæ Ecclesiæ cessisset. (i)

VI.

(a) *Spec. tit. de appellat. §. 9. nunc dicamus.*

(b) *Petrus Corneus eum appellat* summum Practicum *Consil. 88. in proœm., & Consil. 301., & Aubertus Miræus in annotatis ad Trithem. de Script. Eccles. observat, eum vocari* Magistrum Practicæ.

(c) *Gall. Christ. To. I. pag. 94.*

(d) *Videtur a Clemente ipso Subdiaconatus ordinem accepisse; cum enim post annos multos creatus sit Decanus Carnotensis, ex indulgentia Nicolai III. obtinuit, ut reliquos sacros ordines a quolibet Episcopo posset accipere, quia ei fraudi esset, quod ad Subdiaconatum promotus fuerat a Rom. Pontifice. Id constat ex Nicolai III. literis ad Durantem datis VIII. Id. Novembris MCCLXXIX., quas indicavit Cl. Garampius.*

(e) *Ex variis formulis in Speculo propositis. Vid. tit. de libell. concept., & tit. de rescript., & tit. de salariis.*

(f) *Ibid. Vide & Labbe in historica synopsi Concil. Lugdun. ejus actis præfixa Concil. To. XI.*

(g) *Vide infra, ubi de Guilielmi scriptis.*

(h) Et nos, dum essemus auditor generalis caussarum palatii domini Papæ, satis bene quo ad hoc salarium (*Notariarum*) ipsum procuravimus ordinari. Sed dum Patrimonium B. Petri temporaliter & spiritualiter gereremus, inter plura etiam statuta civilia & ecclesiastica, quæ ibi edidimus, super officialium salariis pœnalem ordinationem fecimus generalem. *Specul. tit. de salariis. §. nunc de procuratorum.*

(i) Quando primo civitas Bononiæ, & provincia Romandiolæ ad eccles. Ro. pervenerunt (In §. statim. dicit quod redierunt. *Jo. Andr.*) .... sacramenta fidelitatis a Baronibus, & a syndicis omnium universitatum in generalibus parlamentis, nec non a singularibus personis recepimus sub hac forma: Juro ego, quod ab hac hora in antea fidelis & obediens ero B. Petro principi Apostolorum, & vobis SS. Patri & domino N. Papæ III., vestrisque successoribus canonice intrantibus. *Specul. tit. de feudis. §. 2. quoniam. n. 73. De eadem re ita Petrus Cantinellus synchronus scriptor in Chronico mss.* Postea per singulas dictas terras nuncii Summi Pontificis accesserunt, facientes satisficare singula Communia terrarum quæ per eorum syndicos facta fuerant, & facientes om-

VI. Successit Nicolao III. Martinus IV., qui Guilielmo civitatem nostram & Flaminiam cum comitatu Britonorii spirituali auctoritate tuendam commisit. (a) Sunt ea de re literæ Martini IV. ad Guilielmum ipsum datæ III. Kal. Jun. anno I., idest, anno MCCLXXXI., quibus illum in spiritualibus Vicarium suum creavit; & aliæ eodem die scriptæ ad Magistratus civitatum, & Magnates, atque Episcopos, quibus mandat, ut eidem Vicario ab se constituto obediant. Eas vidimus in Codice diplomatico mss. civitatis Bonon. in Biblioth. Inst. Scientiar. Fuit eodem tempore Flaminiæ, & duarum civitatum, quas diximus, rector & comes Joannes Appia, sive de Epa, ad quem civilis administratio pertinebat. Sed ex nonnullis item Martini IV. literis, quas in eodem Codice diplomatico vidimus, interdum constat, Guilielmum Durantis aliquam partem civilis administrationis attigisse. (b) Post autem majorem auctoritatem obtinuit in Flaminiam, nostramque civitatem, & Comitatum Britonoriensem, addita Massa Trabaria, quæ est parva provincia Ducatui Urbinati nunc adjuncta. (c) Successit igitur Guilielmus Joanni Appiæ, sive de Epa, Flaminiæ comes & rector creatus an. MCCLXXXIV., (d) quo tempore provincia omnis magnis Ghibellinorum motibus agitabatur. Itaque hic etiam, non minus quam in administranda Patrimonii provincia, necesse habuit armis uti, aut potius semper esse in armis, (e) sine quibus ejus auctoritas viluisset. Qui igitur, ut sacratum virum decebat, *mente pius erat*, *sermone gravis*, *gestuque modestus*, idem, cum opus fuit,

Extitit infestus super hostes more leonis,
Indomitos domuit populos, ferroque rebelles
Impulit, Ecclesiæ victos servire coegit. (f)

VII. Reliquit autem eximium hujus præfecturæ suæ monumentum in Massa Trabaria. Anno enim MCCLXXXIV. cum castrum Riparum Urbinatium Ghibellinorum incursionibus prope jam vastatum esset, Guilielmus ejus loci incolis novas

nes & singulos homines a XIIII. supra ad LIX. annos (*Ghirardaccius lib. VIII. Histor. Bonon. pag. 244., & Hieronymus Rubeus Histor. Rav. lib. VI. pag. 456. recte annos dicunt LXX.*) jurare fidelitatem prædictam Summo Pontifici & Ro. Ecclesiæ. Et sic factum est. Nuncii vero Summi Pontificis, qui pervenerunt in Romaniam pro prædictis, fuerunt D. Guilielmus Durantes canonicus Carnotensis capellanus dñi Papæ, Frater Joannes de Viterbio, & Fr. Laurentius de Tuderto Ordinis Prædicatorum.

Legationem per id tempus a civitate nostra ad Pontificem decretam vide supra in Rolandino Romancio, & Antolino de Manzolino.

(a) Guilielmus Durantis Decanus Carnotensis Domini Papæ capellanus, Romandiolæ, civitatis Bononiæ, & comitatus Britonorii vicarius in spiritualibus generalis &c. *Ita se inscribit in tabulis anno MCCLXXXI. scriptis, quæ sunt in archivo Metropolitanæ Ecclesiæ Ravennatis B. 414., aliisque multis alibi visis.*

(b) *Habemus in Codice diplomatico civitatis Bonon. literas Martini IV. ad eum una & ad Joannem de Epa Flaminiæ Comitem datas Id. Sept. anno MCCLXXXII., quibus eos satagere jubet, ut Bononienses stipendia solvant Ecclesiæ Romanæ militibus. Sunt aliæ ad eos literæ ejusdem Pontificis, eodemque anno postrid. Kal. Octob. scriptæ, quibus mandat, ut militares copias augeant, ad retundendos Ghibellinos, qui, duce Guidone Feretrano strenuissimo viro, magnam Flaminiæ partem occupaverant; & aliæ rursum eodem die scriptæ, quibus illis communicat ea de re consilia Caroli Regis Siciliæ. Denique insequenti anno MCCLXXXIII. VII. Id. Martii aliis ad Guilielmum Durantis literis mandat Pontifex, ut mutuo accipiat X. mil. libr. Turonensium nomine Romanæ Ecclesiæ pro expensis belli, quod contra Guidonem Feretranum in Flaminia gerebatur. Thesaurarius Romanæ Ecclesiæ in Memorial. Comm. Bonon. dicitur ad eumdem annum MCLXXXIII.*

(c) *Meminit ipse hujus suæ præfecturæ in Specul. tit. de jurisd. omn. jud. §. 1. expeditn. ubi ait, se ita invenisse factum* in Patrimonio B. Petri, dum eramus ibi rector & capitaneus generalis, vel etiam in provincia Romaniolæ, dum essemus ibi, & in civitatibus Bononiæ, Urbini, & Massæ, & Urbariæ (*l. Massæ Trabariæ*) comes & rector generalis.

(d) *Petrus Cantinellius in Chronico Guilielmum scribit ab Honorio IV, qui an. MCCLXXXV. Pontifex creatus est, Flaminiæ provinciæ præfectum: sed manifestum est, etiam sub Honorii antecessore, ac provinciam cum Massa Trabaria administratam. Id constat ex ejus titulo sepulcrali, in quo hos versus habemus:*

paruit Romania sceptro
Belligeri Comitis Martini tempore Quarti.

Et, eodem Martino IV. regnante, ab eo conditum est Castrum Durantis in Massa Trabaria anno MCCLXXXIV., ut postea dicemus. Quare in tabulis Metropolitanæ Ecclesiæ Ravennatis anno MCCLXXXIV. scriptis dicitur Romaniolæ Rector. *Archiv. Metrop. Eccl. Rav. B. 366.*

(e) *Ita habemus ex Chronico Petri Cantinelli ad ann. MCCLXXXV., & MCCLXXXVI. ut jure* belligeri Comitis *appellatio ei tributa sit in titulo sepulcrali.*

(f) *Vide infra Guil. Durantis epitaphium.*

novas sedes opportunissimo loco constituit in subjecta planitie ad Metaurum flumen, ubi erat prænobilis Abbatia S. Christophori. Ibi igitur novum oppidum ejus auctoritate construi cœptum est, in quo ipse primum lapidem jecit, atque ex suo nomine, ut urbium conditores solent, dici voluit, & Castrum Durantis appellari. (a) Mansit autem hæc appellatio usque ad Urbani VIII. Pontificatum; qui cum oppidum hoc satis populosum Episcopali cathedra, & civitatis insignibus decorasset, Urbaniam de suo nomine dici mandavit. Extabat olim ejus rei memoria in curia oppidi, ubi sub insignibus Guilielmi Durantis in marmore sculptis hi versus legebantur:

FVLGET IN HIS ARMIS GUILLIELMVS MARCHIO MAGNVS
DVRANTIS TERRÆ PRIMVS, SPECVLI QVOQVE AVCTOR,
MILLE DVCENTIS OCTOGINTA QVATVOR ANNIS.

Debemus hos versus diligentissimo Diplovataccio, qui eos servavit: nam nullum nunc eorum vestigium superest.

VIII. Honorius IV., qui Martino IV. successit, non minoris fecit Durantis virtutem, atque prudentiam, quam Pontifices superiores. Ab eo rursum creatus est, aut verius confirmatus Flaminiæ comes, (b) eique administratio tradita ejus provinciæ, quæ tunc ut cum maxime prudentem & sagacem rectorem requirebat. Nuper enim ex ea excesserat Guido Monteferetranus comes, Ghibellinæ factionis princeps; & multæ civitates, atque oppida ejus provinciæ, quæ antea a Ghibellinis tenebantur, in potestatem Ro. Pontificis vi & armis adactæ redierant. Itaque non exigua cura & vigilantia rectoris opus erat ad retinendam provinciæ tranquillitatem, & novos Ghibellinorum motus cavendos. Præfuit ei provinciæ Guilielmus annis circiter duobus. Quare fallitur Echardus, qui, decedente Martino IV., Guilielmum Durantem existimat in Gallias rediisse, atque eo tempore publicis muneribus solutum cogitare potuisse de Religiosæ vitæ instituto amplectendo, ac tum demum in Ordinem Prædicatorum esse receptum. Guilielmus ab Italia non discessit, & initio statim Pontificatus Honorii IV. idem imperium in Flaminiam obtinuit, quod sub Martino IV. gesserat. (c)

IX. Interea sede Episcopali Mimatensi vacante, (d) Clerus Mimatensis per compromissum, ut aiunt, Guilielmum Episcopum elegit. Sed quoniam tunc erat Sedis Apostolicæ servitiis adstrictus, adhuc nimirum Flaminiæ Præses, injussu Romani Pontificis negavit se electorum votis assensurum. Re itaque ad Pontificem delata, ille ad Guilielmum scripsit, permisitque, ut delatum sibi munus subiret: qua de re habemus Honorii Pontificis literas ad eum datas, quas Galliæ Christianæ auctores in Episcopis Mimatensibus ediderunt. Sed cum oporteret Guilielmum accedere ad Archiepiscopum Bituricensem Metropolitanum suum, ut is ejus electionem ratam haberet, neque id fieri posset ab homine in dif-

ficil-

(a) *Communicavit mihi vir humanissimus Comes Alexander Mazarozzius patricius Urbinas, & Urbaniensis tabulas anno* MCCLXXXIV *scriptas, quibus Guilielmus Durantis procuratorem constituit, qui vacuam aream emat in Castro Durantis ad novum cœnobium pro Fratribus Minoribus construendum; quibus hæc verba adscripta sunt:* Actum in exercitu ecclesiastico congregato per ipsum dn. Comitem prope Urbinum ante papilionem ipsius domini Comitis, in præsentia religiosi viri dn. Alberici de Scaloco.... An. Dn. MCCLXXXIV. die V. Jul. Pontificatus dñi Martini PP. IV.

(b) *Ita narrat Petrus Cantinellius in Chronico mss. his verbis:* Eodem anno (MCCLXXXV.) die VI. exeunte Martio Dn. Papa Martinus... obiit in civitate Perusii. Eodem vero anno die III. intrante Aprili electus est Summus Pontifex dn. Papa Honorius, qui fuit dn. Jacobus de Sabellis de Roma, qui erat Cardinalis. Item factus est comes Romaniolæ pro S. R. E. dn. Guilielmus Durantis, qui postea factus est episcopus Mimatensis.

(c) Dicto anno (MCCLXXXV.) die II. intrante Madio occisus fuit gladio Manfredus de Manfredis & Albergurius ejus filius, & eos occiderunt Franciscus quondam Albrighetti de Manfredis, & Hugolinus filius Fr. Alberici de Manfredis..... dum ipsi omnes veniebant a confinibus a civitate Ravennæ licentia dn. Guilielmi Durantis Comitis Romaniolæ. *Ex Chron. Petri Cantinellii mss., ex quo etiam insequenti anno* MCCLXXXVI., *saltem usque ad mensem Novembrim, Guilielmum Durantis Flaminiæ Comitem fuisse constat.* (d) *Mimatum Occitaniæ superioris urbs, vulgo* Mende.

ficillimæ provinciæ administratione occupato, mandavit Pontifex Archiepiscopo Ravennati, ut in electionem Episcopi Mimatensis diligenter inquireret; &, si rite factam cognovisset, auctoritate Apostolica confirmaret. Quæ cum ab Archiepiscopo Ravennate perfecta fuissent, Pontifex ipse Guilielmi Durantis electionem in Episcopum Mimatensem confirmavit. (a) Postmodum autem idem Pontifex Honorius IV. Archiepiscopo Ravennati scripsit, ut Guilielmum electum Episcopum consecraret. Hæc omnia habemus ex Honorii ipsius literis datis Non. Nov., & II. Non. Febr. anno I., & Kal. Jun. anno II., quarum primam, & alteram edidit Ughellus in Episcopis Urbaniensibus, tertiam communicavit Cl. Garampius, mihi semper cum præfatione laudis, & grati animi significatione nominandus. Annuente itaque Pontifice Episcopatum Mimatensem accepit; quem non brevi tempore absens administravit ex auctoritate Romanorum Pontificum, qui etiam post illud tempus regendis Pontificiæ ditionis populis ejus opera quandoque usi sunt. (b)

X. Honesta tandem missione impetrata, ad suam Ecclesiam se recepit anno MCCXCI., (c) ubi satis otii nactus est perficiendis suis scriptis, & novis etiam inchoandis. Ediderat ante multos annos Speculum Juris; quem librum cum summopere commendari, & expeti ab omnibus intelligeret, qui judicia exercerent, novas curas in eum contulit, & iternm magnopere auctum in lucem emisit. Sed qui, cum in foro versaretur, id operis excogitavit, quo eximii JCti laudem consecutus est, idem in Episcopali officio, & sacrarum rerum procurationi intentus, dignam Episcopo cogitationem suscepit, ut de sacris Ecclesiæ ritibus, ac cæremoniis accurate tractaret, earumque usum, præstantiam, atque originem explicaret. Atque id perfecit eo in opere, quod inscripsit Rationale Divinorum Officiorum; quo non solum vicit superiorum omnium scriptorum industriam, qui in eo argumento versati erant; sed diu etiam spem ceteris præripuisse visus est melius aliquid in eo genere efficiendi. In eo enim tanta est Ecclesiasticæ eruditionis copia, ut non videatur ab alio scribi potuisse, quam ab eo, qni ætatem omnem in sacris studiis contriverit. Quod si qua in eo nunc reprehendunt severiores critici, ea donanda sunt ætati, qua Guilielmus Durantis vixit, quæ nondnm ab Historia Ecclesiastica, & sactis disciplinis barbariem sequiori ævo contractam eliminaverat. Ad hæc librum Pontificalem scripsit, uno scilicet volumine complexus ritus omnes, & cæremonias, quæ propriæ sunt Episcoporum, dum sacras cujuscumque generis functiones, & ministeria peragunt.

XI. Hæsit in suo Episcopatn Guilielmus annis circiter quatuor: (d) post autem inde abductus est, & majoribus curis, quam unquam antea, implicitus.

Vo-

(a) *Quamquam Honorius IV. ratum habuisset Guilielmi Durantis electionem, ut constat ex literis Pontificiis in Gallia Christiana editis, & ab Ughello memoratis Ital. Sac. To. II. in Ep. Urbanien., tamen sive quod vivente Honorio ipso ad suam sedem non accesserit, sive alia quavis ex causa, post Honorii Pontificis obitum, qui contigit an. MCCLXXXVII. initio Aprilis, Archiepiscopus Bituricensis, in cujus provincia tunc erat Ecclesia Mimatensis, Guilielmi electionem in Episcopum Mimatensem confirmandam censuit. Vide Echard. To. I. Scriptor. Ord. Prædicat. p. 481., & Gall. Christ. loc. cit.*

(b) *Anno MCCLXXXV. paschali tempore electus est Episcopus Mimatensis. Habemus autem in Codice diplomatico mss. civitatis Bonon. literas Honorii IV. datas anno MCCLXXXVI. die XII. Febr., & inscriptas* Mag. Guilielmo Duranti electo Mimatensi Romaniolæ rectori. *Mandat Pontifex, ut restitutis a Bononiensibus Medicina, & Argelata, eos interdicto solvat. Rursum saltem Novembri mense Flaminiæ præerat, ut supra ex Cantinellii Chronico adnotatum est. Ac fortasse eam provinciam rexit ad initium usque anni MCCLXXXVII., qua successorem habuit Petrum Stephani Proconsulem Romanorum, cujus neque Rubeus in Historia Ravennate, neque Cantinellius in Chronico mentionem ingerunt ante annum MCCLXXXVII., & quidem inceptum. Anno autem MCCLXXXIX. die XII. Febr. Romæ præsentem reperio cuidam instrumento, quod refertur in epistola Nicolai IV. quinquagesima anni II. in Regest. Vatic. ejus anni pag. 120. Rursum eodem an., XX. Aug. Reate erat ex epistola ejusdem Pontificis, & ejusdem anni XD. Anno demum MCCXC. die XVI. April. adhuc Romæ degentem ostendit ejusdem Pontificis epistola anni III. CCLXV., quas una cum aliis ante indicatis communicavit mihi Cl. Garampius.*

(c) *Anno demum MCCXCI. Ecclesiæ possessionem inivit. Gall. Christ. To. I. in Episc. Mimat.*

(d) *Ab anno scilicet MCCXCI. ad annum MCCXCV. quo Flaminiæ Comes, & Piceni Marchio creatus est.*

Voluerat Bonifacius VIII. illum ad Ecclesiam Ravennatem transferre. Cum enim post obitum Bonifacii Flisci a Clero Ravennate electus esset Archiepiscopus Rambertus Malatesta, Pontifex hanc electionem irritavit, voluitque ei Ecclesiæ Guilielmum Durantis præficere. Sed is oblatam a Pontifice dignitatem modeste recusavit, noluitque Ecclesiam Mimatensem, quam veluti sponsam sacro sibi fœdere junctam diligebat, dimittere, ut nobiliorem ditioremque acciperet. (a) Graviorem tamen sarcinam sibi imponi passus est ab eodem Pontifice, cui iniquum videbatur, tantum virum unius parvi Episcopatus administratione totum occupari. Ei igitur duas eodem tempore amplissimas provincias, easdemque difficillimas regendas commisit, Picenum, & Flaminiam, creavitque Piceni Marchionem, & Flaminiæ comitem; & quidem anno MCCXCV., non insequenti, ut scribit Hieronymus Rubeus: sunt enim Bonifacii literæ anno I. V. Kal. Decemb. scriptæ, quibus præcipit Bononiensibus, ut obsequentes sint Guidoni Episcopo Papiensi Legato suo, quem conciliandæ pacis causa in Romandiolam destinaverat; aitque, se, statim ac fuit ad Pontificatum provectus, ut ejus provinciæ prosperitati consuleret, & quieti, quæ jamdiu magnis armorum motibus agitabatur, Guilielmum Episcopum Mimatensem, virum utique magni consilii, multæque circumspectionis, & prudentiæ, *& conditionum ejus provinciæ doctum* abunde, *& expertum*, ipsi provinciæ præfecisse. (b) Atque hæc extrema fuit Guilielmi præfectura, haud sane admodum felix. Vix enim utramque provinciam administrare cœpit, (c) cum adeo graves armorum motus exorti sunt, ut satis virium iis comprimendis non habuerit. Ac frustra conatus est Flaminiæ civitates ab Azone Atestino Ferrariensium principe sollicitatas a defectione cohibere. Gravis erat Azoni potentia Bononiensium, qui cum pro Ecclesia Romana starent, Azo cum Gnibellinorum principibus, quos per id tempus sibi adjunxerat, conventu habito apud Argentam oppidum, omnem fere Flaminiam ad bellum nostris Bononiensibus inferendum excitavit. Quorum consilia cum persensisset Guilielmus, de tota hac machinatione Bononienses admonuit, datis literis ad Guilielmum Lambertinum, ceterosque, qui a Populo Bononiensi rei bellicæ præfecti fuerant, ut quam celerrime arma compararent, seque contra ingruentem procellam munirent. (d) Sed quam luctuosa fuerit Bononiensibus ea coniuratio Ghibellinorum, quique ejus exitus fuerit, narrant abunde eorum temporum scriptores. (e) Guilielmus vero iratus Flaminiæ civitatibus, & dynastis Ghibellinæ factionis, qui pacem fregerant, & Bononienses Ecclesiæ Romanæ fideles per summam iniuriam armis lacessiverant, jamque Forum Cornelii, & alia loca occupaverant, ac maiora etiam moliebantur, cum eos videret nulla ratione ad sana consilia perduci posse, iis sacris interdixit, nonnullosque magnis pecuniis mulravit. Inde in Picenum se recepit, mox Romam profectus est, incertum, revocatus ne a Pontifice, an abdicata sponte utriusque provinciæ præfectura, in qua fortasse annum integrum non egit. (f)

XII. Romam igitur reversus anno MCCXCVI., paulo post humanis exemptus est. Decessit Kal. Novemb. ejus anni, ac nobili ornatissimoque sepulcro tumulatus est apud Fratres Prædicatores in æde S. Mariæ supra Minervam; quod sepulcrum ad hanc diem inregerrimum extat. Illud nuper æri incisum habemus in secundo libro Annalium Ordinis Prædicatorum. (g) In ima sepulcri parte hæc verba leguntur:

✠ HOC

(a) *Annales Cæsenat., apud Murator. To. XIV. rer. Ital. Script. col. 1110. Rubeus Histor. Raven. lib. VI. pag. 487.*

(b) *Communic. has literas Cl. Garampius.*

(c) *Bonifacius VIII. anno I. VIII. Kal. Octob., scilicet ann. MCCXCV. ep. DXXIV. mandat Guilielmo Episcopo Mimaten. Anconitanæ Marchiæ, & Romandiolæ rectori, ut Commune Ripæ Transunis admittat ad honestam compositionem, ob tumultum in eo oppido excitatum contra Hugolinum Joannini S. R. E. rebellem. Communicavit mihi hanc epistolam Cl. Garampius.*

(d) *Edidit Ghirardaccius has literas Guilielmi Durantis: de quo multa sunt apud Ghirardaccium ipsum Histor. Bonon. lib. X., & Hieronymum Rubeum Histor. Raven. lib. VII. ad annum MCCXCV., & MCCXCVI.*

(e) *Ghirard., & Rubeus loc. cit.*

(f) *Anno MCCXCV. utriusque provinciæ regimen assumpsit. Insequenti anno, Majo mense sententiam dixit in Ghibellinos, qui conspirationem fecerant: nec ulla deinceps ejus acta in Flaminia, aut Piceno leguntur apud Rubeum, aliosve scriptores.*

(g) *Editum est hoc epitaphium in Gallia*

✠ HOC EST SEPVLCRVM DNI GVILIELMI DVRATI EPI MIMATENSIS.
JOHANNES FILIVS MAGISTRI COSIMATI FECIT HOC OPVS.

Infra sepulcrum vero in templi pavimento Durantis elogium prælongum in grandi lapide sculptum cernitur; quod hic damus aliquanto emendatius, quam antea prodiit. Inelegantibus & rudi minerva scriptis versibus exaratum est; sed plurimi tamen est faciendum: tam multa enim de hujus præstantis viri vita, moribusque, de magistratibus, ac rebus gestis, deque libris ab eo editis continet, ut nihil afferri possit opportunius ad ejus memoriam illustrandam.

Hic jacet egregius doctor presul Mimatensis
Namine Duranti Guilielmus regula morum,
Splendor honestatis, & casti candor amoris
Altum consiliis, speciosum, mente serenum,
Hunc insignibant. Immotus turbine mentis,
Mente pius, sermone gravis, gestuque modestus,
Extitit infestus super hostes more leonis.
Indamitos damuit populos, ferraque rebelles
Impulit, Ecclesie victos servire coegit.
Camprobat officiis, paruit Romania sceptro
Belligeri comitis Martini tempore Quarti.
Edidit in jure librum, quo jus reperitur,
Et Speculum Juris, Patrum quoque Pontificale,
Et Rationale Divinorum patefecit.
Instruxit clerum scriptis, monuitque statutis,
Gregorii deni, Nicolai scita perenni
Glossa diffudit populis, sensusque profundas
Scire dedit mentes caruſca luce studentum.
Quem memori laudi genuit Provincia dignum,
Et dedit a Podio Missone diocesis illum,
Inde Biterrensis. Presignis curia Pape,
Dum foret Ecclesie Mimatensis sede quietus,
Hunc vocat, octavus Bonifacius altius illum
Promovet. Hic renuit Ravenne presul haberi:
Fit comes invictus simul hinc & marchio tandem:
Et Ramam rediit Domini sub mille trecentis
Quatuor amotis annis tumulante Minerva.
Subripit hunc festiva dies & prima Novembris.
Gaudia cum Sanctis tenet omnibus: Inde sacerdos
Pro quo perpetuo datur hac celebrare capella.

XIII. Obiit igitur Guilielmus anno MCCXCVI. Kal. Nov., ut in ejus titulo sepulcrali scriptum est. Sic autem tota ejus vitæ ratio ex conjectura quadam fingi potest, sed certa ratione constitui non potest. Cum scriberet Speculum Juris, erat annorum XXXIV., ut ipse de se tradit in eodem libro. (a) Rursum in eodem libro est aliqua formula, quæ annum MCCLXXI. velut præsentem adscriptum habet. (b) Si hæc duo ita componantur, ut anno MCCLXXI. Speculum Juris ediderit, annum agens quartum & trigesimum; natus esset Guilielmus anno MCCXXXVII., & annos vixisset non amplius sexaginta. Itaque annum agens LIX. Flaminiæ, & Piceni administrationem accepisset, quæ ætas aptissima adhuc erat rebus gerendis: alioqui vix potuisset Boni-

Christiana in Episcopis Mimatensibus, ab Echardo in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum To. I. & alibi.

(a) Sicut patet in causâ decimarum Anglicana nunc coram nostro pendente examine, quæ ante nostræ nativitatis tempus, quod est XXXIV. annorum, fuit ad apostolicæ sedis examen perlata. *Speculat. tit. de appell. §. nunc breviter.*

(b) Item hodie sunt anni Domini mille CCLXXI. etc. *Id. tit. de instrument. edit. §. 1. breviter item hodie.*

facius homini graviori ætate laboranti tantum onus tam difficili tempore prudenter imponere.

XIV. Sed accidit Guilielmo Duranti, quod multis summis viris, qui sequiori ævo vixerunt, ut, nisi quid inauditum & portentosum de eo diceretur, fatis celebris esse posse non videretur apud posteros ejus memoria. Sic igitur a Joanne Nostradamo Provinciali scriptore rraditum est, Guilielmum Durantis Jurisconsultum eumdem, & Poetam præclarum, cum ex Balba, sive, ut alii volunt, ex Blancargensa familia puellam deperiret, ejusque laudes versibus sæpe celebrasset, Mathematicum etiam de illius vita consuluisse, a quo responsum acceperit, mira in ejus puellæ morte eventura. Cum autem post aliquot annos pro mortua elata esset, Guilielmum dolore victum interiisse, & eam, quæ mortua credebatur, cedente vi morbi respirasse, & sanitati redditam diu postea vixisse, ac demum, cum monasticam vitam professa esset, sexagenariam obiisse; funestum vero ipsius Durantis casum accidisse anno MCCLXX. (a) Sed quam hæc omnia falsa sint, & ab omni veri specie aliena, res ipsa loquitur. Nisi quis forte suspicetur, alium fuisse Guilielmum Duranris nostro antiquiorem, Poetices laude clarum, ut erant illis temporibus Provinciales, & Occitani ei studio magnopere dediti, quem a nobilissimo, ejusdem nominis Canonum professore non satis accurate posteritas distinxerit. (b)

XV. Quod autem aliqui existimant, Guilielmum in Prædicatorum Ordine ac cœtu aliquando vixisse, quam ob causam locum ei tribuerunt inter Scriptores ejus Ordinis; ne id quidem omnino certum arbitror: nunquam enim Fratris titulo donatum reperio in innumeris antiquis tabulis, & monumentis, in quibus eius nomen occurrit. (c) Solemnis autem erat Religiosorum Ordinum professoribus ea appellatio, quam retinebant constantissime quamquam ad sublimiores dignitates Ecclesiasticas evecti. Accedit, quod in ejus prælongo epitaphio, in quo rota fere ejus vitæ series descripta habetur, altum est ea de re silenrium. Neque obest, quod in ejus sepulcri fronte ad pedes Deiparæ Virginis tessellato opere picta est Guilielmi imago Dominicanorum veste ornata. Nam revera Guilielmus Durantis ita amicus fuit Ordinis Prædicatorum, ut a quibusdam reputatus sit ei Ordini nomen dedisse; ut inquit Sebastianus de Olmeda in Chronico Magistrorum Generalium ejus Ordinis. Itaque, ob singularem amorem erga hunc Ordinem, potuit ipse sub extremum vitæ spiritum professionem eius suscipere, vel hæredibus suis, aut testamenti curatoribus præscribere, ut imaginem suam in sepulcri fronte ponerent Dominicanorum veste insignem.

XVI. Multa de præclari huius viri moribus & vita narrantur, dignissima, quæ ex hominum memoria nunquam elabantur. Laudatur in primis summa eius sobrietas. Ingluviem vero, & vinolentiam sic odisse dicitur, ut animi pestem, quæ labefactaret ingenium, & memoriam obtunderet. Itaque ex hac perpetua ejus frugalitate extitisse incredibilem ejus memoriam, qua tantum valuisse dici-

(a) *Joannes Nostradamus in Vitis Poetarum Provincialium, quas fere a Monacho Montis Majoris, ab Hugone de S. Cæsario, a Monacho Insularum Stœchadum, aliisque subjestæ fidei scriptoribus mutuatus est. Sed Monachum tamen Montis Majoris, qui ceteris antiquior fuit, nihil de Guilielmo Durantis scripsisse fatetur.*

(b) *Guilielmum Durantis Canonicum Magalonensem supra vidimus a Baluzio memoratum an. MCCLI., eumdem fortasse, qui Notarius Archiep. Narbonensis dicitur an. MCCXXV. Gall. Christ. To. VI. Instr. col. 59. Quis vero facile sibi persuaserit, facturum hunc virum amatoriis cantiunculis pangendis ætatem triviss[e]?*

(c) *In actis visitationis provinciarum Burdigalensis, & Bituricensis Simonis de Bellovico Archiepiscopi Bituricensis ab anno MCCLXXXIV. ad MCCXCI. To. IV. Miscellan. Steph. Baluzii hæc verba leguntur.* Die Veneris sequenti, *scilicet XVI. April. MCCLXXXVII.*, in mane audivimus missam . . . qua audita ipse & episcopus Claromontensis, & multi alii tractaverunt de confirmatione Fratris Durandi electi Mimatensis, & fuit ibidem confirmatus. *Ita legitur in his actis; ex quibus invictum haberetur argumentum ad probandum, Guilielmum Durantis, de quo ibi agitur, fuisse alicujus Religiosi Ordinis professorem. Sed obstant innumera alia acta, & Romanorum Pontificum epistolæ, in quibus nunquam Fratris titulus Duranti tribuitur. Ac fortasse illa acta non admodum genuina sunt, aut certe oscitanter descripta. Nunquam enim Episcopi, aut alii Ecclesiastici viri, suppresso nomine, solo cognomine designari, illis præsertim temporibus, consueverant. Quare F. Durandi pro G. Duranti scriptorum incuria obrepsisse suspicari possumus.*

dicitur, ut librum semel lectum statim recitare potuerit. Cum ab iis consuleretur, qui iniquo jure utebantur, sua Provinciali lingua respondere solebat: *Mais val calar, que sol parlar:* hoc est, præstat tacere, quam male loqui. (a) De venerabili Eucharistiæ Sacramento hæc ejus verba referuntur: *Verbum audimus, motum sentimus, modum nescimus, præsentiam credimus.* (b) Neque illud in minima laude ponendum, si verum esset, quod narrat Pancirolus, eum scilicet, quamvis scientia Juris Canonici, & Civilis nulli fortasse concederet, suæ tamen eruditioni & doctrinæ diffisum aliqua ex suis scriptis Jacobo Antonio Stenno JCto Patavino, cui Malitiæ cognomen erat, legenda, & emendanda tradidisse, antequam proferrentur in lucem. At medio demum sæculo XIV. vixit Antonius Stennus, (c) id enim verum illius nomen fuit, & quidem mediocri fama, longe serius, quam ut cum Speculatore versari potuerit, ejusque scripta emendare.

XVII. In summa opinione doctrinæ, ab omni reprehensione cavere sibi non potuit. Est enim, qui ei vitio vertat, quod quæstiones non paucas, in jure difficiles, indefinitas reliquerit, quodque ex aliorum scriptis nimis multa suffuratus sit, & in suum Juris Speculum intulerit. Sed in altero prudentiam ejus laudandam aliqui contra existimabunt; in altero autem non tantopere culpandum, qui ea, quæ ab aliis sapienter excogitata sunt, in communem utilitatem collegerit, & tam multis de suo additis nova luce donaverit. Dispungit facile hanc posteriorem accusationem Joannes Andreæ, qui in additionibus ad Speculum hanc maxime ob causam utilissimum esse dicit hunc librum, quod tractatus multos clarissimorum doctorum magna ex parte exhibeat, qui omnibus in promptu esse non poterant, ac fortasse etiam periissent; ut Joannis Fasoli de Summaria cognitione, Martini de Fano de Homagiis, ejusdem de Alimentis, & Quæstiones de Jure Emphyteutico, Jacobi Balduini de primo & secundo Decreto, Odofredi de Positionibus, Joannis Blanci de Executoribus ultimarum voluntatum, Thomæ Piperatæ de Fama, aliorumque multorum. (d)

XVIII. Habuit Guilielmus fratris filium homonymum, qui & eidem in cathedra Mimatensi successor datus est a Bonifacio VIII. (e) Atque hic etiam doctrina non vulgari fuit, & scripta aliqua edidit. Verum celebritas senioris Guilielmi famam junioris fere extinxit. Hinc patruo tributa nepotis scripta. Sed immaniter hic erravit Pancirolus, cum scripsit, Guilielmum Durantis Speculatorem appellatum, quem unum ipse noverat, nam juniorem Guilielmum non noverat, librum de Concilio, ac *de modo celebrandi Concilii Generalis* circa annum MCCLXVIII. edidisse, quo tempore Clemens V. Concilium Viennense indixerat. Neque enim circa annum MCCLXVIII. celebratum est Concilium Viennense, neque ejus Concilii tempore vivebat Speculator. Sed hoc, & ejusmodi gravissima errata aliorum culpa invecta arbitror in elegantissimos Panciroli libros, qui post auctoris mortem editi sunt. Liber autem *de modo celebran-*

(a) *Hæc de Guilielmo Durantis Provincialium Poetarum Biographi, de quibus supra diximus. Quod si duo homines fuerant eodem nomine, ex quibus illi unum effecerint, in JCtum ea magis, quam in Poetam cadere videntur. At summam illam memoriæ vim, quæ videretur esse super naturam, Monachus Insularum Stœchadum gemmæ tribuere non dubitavit, quam Guilielmus circulo aureo inclusam gestare consueverit. Hoc scilicet deerat, ut tam præstanti viro magiæ labem aliquis conaretur inspergere; quod etiam multis aliis claris viris contigerat.*

(b) *Pancir. in Guil. Durant.*

(c) *Facciol. Fast. Gymn. Patav. To. I. p. 37.*

(d) *Jo. Andr. in addit. ad Specul. tit. de jurisd. omn. jud. §. 8. postremo. Ubi animadvertit, ibi esse additionem priori editioni factam, & sumptam ex tractatu Joannis Fasoli Pisani ll. doct. de summaria cognitione, qui exiit in lucem post primam Speculi editionem. Dissimulandum tamen non est, reprehendi Speculatorem ob hæc furta vel ab ipso Joanne Andreæ, a quo minime reprehendendus fuerat, quippe qui eodem vitio laboravit, & cum ab aliis doctoribus, tum vero a Speculatore ipso multa mutuatus est, nulla ejus facta mentione, ut observat Simon Majolus non uno loco in adnotatis ad Commentarium Guilielmi Durantis in Constitutiones Gregorii X.*

(e) Nuper siquidem ecclesia Mimatensis per obitum bo. mem. Guilelmi episcopi Mimatensis, qui apud Sedem Apostolicam diem clausit extremum, pastoris solatio destituta... ad te ipsius ecclesiæ archidiaconum, quem ejusdem episcopi prædecessoris tui, cujus nepos fuisti, consideratione, benevolentia gratiosa prosequimur, convertimus nostræ considerationis intuitum &c. *Bonifac. VIII. ep. ad Guil. Ep. Mimat. XVI. Kal. Jan. anno II., idest, an. MCCXCVI.*

di Concilii, *& corruptelis in Ecclesia reformandis*, fœtus est Guilielmi Durantis junioris, qui illum scripsisse dicitur jussu Clementis V. (a) Hic porto est Guilielmus Durantis, ad quem an. MCCCXXVI. de statu Orientalium provinciarum, ac de belli sacri apparatibus Marinus Sanutus Venetus literas dedit, (b) *Episcopum Mematensem*, *Comitemque Gabalitani*, (c) *& Procuratorem Passagii* eum vocans. Neque dubitat Cl. Montius, quin ille idem sit, qui nuncius a Pontifice, & a Rege Francorum ad Soldanum missus, cum mandatis confectis ex Ægypto reverteretur, extremum diem in Cypro obiit, habuitque Nicosiæ sepulcrum cum hoc titulo:

Hic jacet Rev. in Xpo. PT Guills Duranti Dei grā Epūs Mimatensis Comesque Gabalitani peregrinus ad Scūm Sepulchrum nuncius Dñorum Pape & Regis Francie ad Soldanum qui in regressu obiit in Monasterio Bellilοci in Cypro anno Dñi MCCC ..... die ... Jul. cujus anima requiescat in pace.

Inscriptionem nobis servavit Diplovataccius (d) ex Baldi Tractatu de commemoratione Clarorum Doctorum, cum uterque eorum ad Guilielmum Durantis Speculatorem vulgo dictum pertinere putasset; quem in errorem ii quoque lapsi sunt, qui se Nicosiæ Speculatoris sepulcrum vidisse Pancirolo affirmarunt. (e) Annum quidem emortualem MCCCVI. mendose exhibet Diplovataccii codex; sed pro eo reponendus haud dubie MCCCXXVIII., nimirum extremus Guilielmi junioris vitæ annus, ut ex monumentis in Gallia Christiana indicatis colligitur: (f) quo anno sub exitum Octobris Soldani responsa ad Joannem XXII. Pontificem, & ad Philippum VI Regem Francorum retulisse constat Joannem e Janvilla, (g) qui Guilielmi Durantis, quoad vixit, in illa peregrinatione comes fuisse videtur.

XIX. Sed quid est, quod in Gallia Christiana hujus Guilielmi junioris tumulus in Ecclesia S. Mariæ de Cassiano Biterrensis diœcesis extare dicitur? (h) Nempe illud, quod aliis claris viris interdum accidit, ut eorum sepulcra pluribus in locis ostenderentur: nec tamen inscriptio ulla affertur, quæ Guilielmum Durantis in Cassianensi æde humatum esse doceat. Quare suspicatur Cl. Montius, non sepulcrum illud esse, sed cenotaphium, aut aliud ejusmodi monumentum a Guilielmo IV. Durantis, anno MCCCXXXII. Canonicorum Regul. illius loci Priore, (i) ad repræsentandam memoriam propinqui sui Mimatensis Episcopi, qui in diversissima orbis terrarum parte decesserat, excitatum.

XX. Notandus est etiam error eorum, qui Guilielmum Durantis non distinxerunt a Durando de S. Porciano, (k) illustri scriptore Ordinis Prædicatorum. Errandi causam fortasse præbuit, quod Speculator a multis Durandus inepte appellatus est non solum in libris editis, sed etiam in aliquibus manu exaratis.

GUI-

(a) *Gall. Christ. in Episc. Mimat. To. I. col. 96.*

(b) *Marinus Sanutus in Libro Secretorum Crucis edit. Jacobi Bongarsii pag. 274.*

(c) D. Gevaudan. *Sic appellatus est Guilielmus Durantis junior, ex quo jura illius comitatus ad Episcopatum Mimatensem antiquitus pertinentia eidem asseruit anno MCCCVI.* Hist. Gen. de Languedoc, *To. II. col. 504. & sequ.*

(d) Speculator fuit oriundus de Provincia, ut in compilatione ejus operis invenitur... de valentioribus doctoribus mundi. Nicosiæ in Cypro extat epitaphium infrascriptum *Hic jacet &c. Bald. de commemor. Clar. Doct. ap. Diplovat. in Guil. Durant.*

(e) *Panciroł. loc. cit.*

(f) *Gall. Christ. loc. cit.*

(g) Joannes e Janvilla ad Soldanum Babilonium missus pro Syriacis rebus promovendis, reversus ex Asia nonnulla Soldani responsa attulit, de quibus Joannes Papa Philippum Regem Francorum IV. Kal. Novemb. deliberare jussit. *Raynald. Annal. Ecclesiast. ad annum MCCCXXVIII. sub fin.*

(h) *Gall. Christ. loc. cit.*

(i) *Guilielmus I. Durantis Canonicus Magalonensis, de quo supra. Guilielmus II. Episcopus Mimatensis, dictus Speculator. Guilielmus III. Episcopus item Mimatensis. Guilielmus IV. hic Prior Canonicorum Regular. S. Mariæ in Cassiano. Vid. Gall. Christ. To. VI. col. 494.*

(k) *Qui catalogos Bibliothecarum Angliæ, & Britanniæ concinnavit, in hoc errore fuisse videtur; tribuit enim Guilielmo nostro* Commentarios super Lib. Sententiarum, *quos Durandus a S. Porciano edidit.*

GUILIELMI DURANTIS SCRIPTA.

Speculum Juris. Magnum opus, & multarum vigiliarum, quod auctori Speculatoris nomen acquisivit. Dicatum fuit Ottobono Flisco Cardinali, Innocentii IV. fratris filio, qui Pontifex renunciatus, Hadrianus V. dictus est. Hæc fuit prima bujus operis editio, quæ prodiisse videtur an. MCCLXXI., ut supra dictum est. Post annos multos, (a) secundis curis ornatum, & magnopere auctum, rursum hoc opus in lucem emisit; cui denique Joannes Andreæ magna additamenta fecit, & Baldus etiam nonnibil adjecit. Mirum autem, quam magnis laudibus tota Jurisprudentum respublica olim hunc librum prosecuta sit, ad quem omnes quasi ad fontem accederent, quoties aliquid vel novum, vel dubium occurreret. (b) Ac ferunt, Andream Siculum dicere consuevisse, si, libris omnibus Jurisprudentiæ pereuntibus, optio daretur unius ab interitu servandi, Speculum Juris se ceteris antehabiturum. (c) Quare Baldus sic eum librum omnibus, qui in foro versarentur, necessarium reputabat, ut ne censeri quidem inter Jurisperitos cuiquam licere diceret, qui eo libro careret.

Hujus operis plurimas editiones babemus. Rarissima est illa, quæ Bononiæ prodiit anno MCCCCLXXIV. die quinta Januarii *per egregium virum Balthassarem de Azoguidis civem Bononiensem*, ut ad calcem primi voluminis adnotatum est. Eam vidimus in ditissima, & ornatissima bibliotheca Monachorum Montis Oliveti ad S. Michaelis in Busco prope Bononiam; ac nuper etiam illatam audio in bibliothecam publicam Bononiensem. Tribus magnis voluminibus totum opus continetur, habetque Joannis Andreæ, & Baldi auctaria suis quæque locis inserta. Prodiit etiam Lugduni anno MDIV. cum additionibus Joannis Andreæ, & Baldi. Alias editiones memorat Guilielmus Cave, quas bic recensere nihil attinet.

Hoc opus in codicibus manu exaratis modo *Speculum Juris*, modo *Speculum Judiciale*, modo etiam *Opus practicæ juris* inscribitur. In codice Bodlejano 1416. *Summa Summarum* appellatur.

Repertorium Juris. Dubitavi aliquando, num hic primus fuerit Guilielmi Durantis fœtus literarius. Videbam enim, hunc librum ante cetera ejus scripta recenseri in ejus sepulcrali titulo; eumdemque alicubi citatum videram in Speculo Juris. Sed ex ejus procemio scriptum constat post Speculum Juris, nempe, post primam editionem. Itaque fieri potuit, ut in procemio *Repertorii Juris* nominaret Speculum Juris, uti fuerat primo editum. In Speculo autem Juris secundæ editionis citare potuit boc suum *Repertorium*, cujus hic titulus est in codice Altempsiano, nunc Vaticano: *Alpha & Ω Jesu Christe. Incipit Repertorium Mag. Guilielmi Duranti de Jure Canonico Rev. in Christo patri ac domino Mattheo Dei gratia S. Mariæ in Porticu Card. Mag. Guilielmus Duranti dñi pp. subdiaconus & capellanus &c.* Hujus libri plures editiones babemus. Editum est Francofurti anno 1592. Lugduni 1516., & 1551. Sed præstat ceteris editionibus ea, quæ prodiit Venetiis anno 1496.

Rationale Divinorum Officiorum. Ut in Speculo Juris totam veluti juris molem strictim ornateque collegit, sic in Rationali Divinorum Officiorum, quæ ad Ecclesiastica munera, & Divina officia pertinent, diligenter exponit. Atque hic liber non minus olim necessarius existimabatur rerum Ecclesiasticarum studiosis, quam Speculum Juris iis, qui Jurisprudentiæ studia sequebantur. Accusatur tamen, quod libros Joannis Belethi expilaverit: (d) sed levis

(a) *Cum Speculum Juris secundo edidit, Flaminiam, & Massam Trabariam rexerat; meminit enim bujus præfecturæ suæ non semel in Speculo. Ergo non ante annum MCCLXXXVII., quo a Flaminia discessit, Speculum Juris secundo editum est.*

(b) *Diplovat. in Guil. Durant.*

(c) *Ibidem.*

(d) *Crenius Dissert. III. de furibus librariis pag.* 265.

levis est hæc querela; ipse enim ingenue fatetur, se aliorum laboribus profecisse. Ait enim, se illud opus *tam ex diversis aliorum libellis, & commentariis, more mellificantis apis, quam ex iis, quæ sibi divina gratia propinavit, fructuose collegisse, & hanc doctrinam interno fluentem nectare velut favum mellis in divinis Officiis speculari volentibus divino suffultum præsidio propinasse*. Ita præclarum opus concludit Guilielmus; quod sæpissime typis excusum est, ut hinc etiam appareat, quanto olim in pretio fuerit. Ac fortasse nullus est liber, si sacros codices excipias, qui ante sæculum XIV. tam sæpe impressus sit: ex quo intelligimus, quod hominum judicium de eo libro per plura sæcula fuerit. Omnium rarissima est editio facta Moguntiæ anno 1459., cujus olim exemplar vidi apud Canonicos Ecclesiæ Nucerinæ in Umbria. Prodiit rursum *Rutling. anno* 1473. *Venetiis* 1485. *Argent.* 1486. *Basileæ* 1488. *Norimbergæ* 1493. Alibi postea sæpissime. *Lugduni anno* 1516. & 1551. *Rationale divinarum Officiorum* editum est cum Speculo, & Repertorio. Innumeri codices mss. hunc Durantis librum habent in bibliothecis paulo instructioribus; qui etiam in Gallicam linguam versus est jussu Caroli V. Francorum Regis. *Le Rational de l'office divin de Guillaume Durandi, mis en Francois par Jean Galein Carme, par ordre du Roi Charles V.* Ita recensetur inter Codices Biblioth. Reg. Paris. n. 6840.

Pontificale. Hunc librum a Guilielmo scriptum constat ex eo versu ejus epitaphii: *Et Speculum Juris, Patrum quoque Pontificale:* de quo libro ita scribit Augustinus Patritius Episcopus Pientinus in proœmio sui Pontificalis: *Detinuit me Guillielmi Duranti Episcopi Mimatensis auctoritas, qui pontificalem librum, quo maxime utuntur antistites, edidit, vir sane multa doctrina, summoque ingenia præditus, inter sui sæculi pontificii juris professores clarissimus, qui Speculum juris, Rationale divinorum Officiorum, & pleraque alia disertissime scripsit*. Est hoc, ni fallor, Pontificale Romanum, cujus mentio est in Clementina unic. *de jurejurando*; quod quidem non primo compositum est a Guilielmo nostro, sed ex antiquiore formatum, & ad sui temporis mores aptatum.

In sacrosanctum Lugdunense Concilium sub Gregorio X. Commentarius. Nemo melius interpretari poterat Constitutiones in Concilio Lugdunensi a Gregorio X. editas, quam Guilielmus Durantis, qui non solum Concilio interfuit, sed Pontificem ipsum in iis constitutionibus scribendis adjuvit, eique auctor fuit, ut aliquas earum promulgaret. (a) Hunc porro doctum & eruditum Commentarium cum blattis & tineis pugnantem Simon Majolus, vir emunctæ naris, multisque eruditissimis scriptis clarus, qui postea Vulturanensis Episcopus fuit, cum reperisset, novis adnotationibus ab se illustratum, Fani in patria sua edendum curavit, præmissa Durantis vita, quam ex ejus libris, & Diplovataccii insigni opere de claris legum doctoribus, quo nos quoque usi sumus, magna ex parte accepit. Scite autem animadvertit Simon Majolus, accidisse huic Durantis Commentario in Constitutiones Gregorii X. id, quod acciderat plerisque omnibus nostrorum doctorum Commentariis in antiquas collectiones Decretalium, qui postquam antiquæ illæ Decretales in Gregorii IX. collectionem migrarunt, paulatim negligi, & jacere cœperunt. Ita postquam Gregorii X. Constitutiones in Sextum Decretalium receptæ sunt; Durantis glossæ, & si quæ fuerunt aliorum interpretum, & doctorum, manibus paulatim exciderunt. Sed tamen Joannes Andreæ, & ceteri, qui Sextum Decretalium librum interpretati sunt, plurima ex his Durantis glossis acceperunt, & quidem plerumque suppresso auctoris nomine, ut Majolus observat. Editus est hic Durantis liber Fani anno 1569. ex pervetusto codice, quem Majolus reperit in bibliotheca Thomæ Diplovataccii, ut ipse narrat in Historia totius orbis, centuria XIII. cap. XXI.

Etiam

(a) *Guil. Durant. Commentar. in proœm. Constitutionum Gregorii X., & in Speculo Juris tit. de appellat. ait, constitutionem de elect. se procurante editam, ab eo nimirum Pontifice.*

Etiam Nicolai III. Constitutiones aliquas ab eo expositas discimus ex ejus epitaphio, in quo legimus:

Gregorii deni, Nicolai scita perenni
Glossa diffudit.

Sed has Durantis glossas nullibi vidimus.

Breviarium glossarum & textuum Juris Canonici sub ejus nomine habemus typis editum Parisiis anno 1519.

Scripsit item in Decretales Gregorii IX., & Gratiani Decretum; glossas nimirum more veterum doctorum, quas vel periisse, vel adhuc tineas pascere existimat Caveus.

Statuta etiam edidit, legesque non solum pro Civili, sed etiam pro Ecclesiastico regimine civitatum provinciæ Patrimonii, quo tempore ei præerat, ut supra diximus; idque indicare videtur versiculus ille in ejus inscriptione sepulcrali

Instruxit clerum scriptis, monuitque statutis.

Addit Pancirolus, Speculatorem edidisse Speculum Legatorum, egregium opus, in quo de eorum officio, & potestate latius disputavit; aitque, se librum illum nondum impressum in manibus habuisse. Sed revera impressus est hic Durantis liber, non quidem seorsim, ut in Panciroli manus incidit, sed insertus Speculo Juris *tit. de Legatis*. In prima editione Speculi auctor ipse dixerat, se scribere Speculum Legatorum, quod postea in Speculum ipsum intulit, cum illud opus magnopere auctum emisit in publicum. (a) Sed librum hunc, ut primum ab auctore ipso editus est, & a Pancirolo visus, ego quoque nuper vidi in Codice Altempsiano, nunc Vaticano. Erat Codex notatus T. II. 3. nunc n. 7. Auctor hunc librum inscripsit Latino Cardinali Ostiensi: sic enim incipit:

Reverendo in Christo patri dño fri Latino Dei gratia Ostien. & Velletren. epo Apostolicæ Sedis legata Guilielmus Durandi domini pp. capellanus decretarum professar humillimus reverentiam debitam & devatam.

Super Legatarum Sedis Apostolicæ potestate diversitatem corparum diversitas sequitur animarum: periti etenim Juris inter se ab invicem diffluentes varia super hoc secuti sunt & diversa.

L.

MARSILIUS MANTIGHELLIUS.

Marsilii Mantighellii Bononiensis primum mihi memoria occurrit ad annum MCCLXIII. in tabulis, quas vidi in archivo Fratrum Minorum ad Divi Francisci. In iis dicitur notarius tantum; neque præter fas est; ut idem ex notario factus esset Decretorum doctor, qualem postea fuisse Marsilium Mantighellium novimus. Sic etiam Fridericum de Scalis, Galvanum de Allegralcore, & plures sequentibus temporibus legum, & canonum professores, antequam doctores crearentur, Notarios fuisse constat. Quidquid ea de re sit, non infimum locum tenuit Marsilius Mantighellius inter possessores Juris Pontificii in Academia nostra sub finem sæculi XIII. Alidosius eum dicit Marini filium ex Ceretolo agri Bononiensis fundo; eumque memorat ad annum MCCLX. (b) Sed neque Marini filius fuit (Mannum enim Marsilii patrem fuisse, ex pluribus antiquis tabulis constat a Cl. Montio visis;) neque ullis ex monumentis oriundum a Ceretolo fuisse accepimus. Habuit & alterum filium Mannus, Marsilii fratrem natu majorem, nomine Mantighellum, ex primis Medicinæ professoribus, qui in Academia nostra doctoris titulo insignes fuerunt.

II. Anno MCCLXIX. nondum videtur doctoris insignia consecutus. (c) Sed

(a) *Ita narrat Jo. Andr. in addit. ad Specul. tit. de legato.*

(b) *Alidos. Dot. Bolognesi di Legge &c. p. 166.*

(c) Die 3. Jan. MCCLXIX. du. Marhitis

Sed quadriennio post & doctorem Decretorum creatum fuisse, manifestum est, & uxorem duxisse. (a) Post autem sæpe ejus nomen occurrit inter Canonum professores; atque illud præcipue de illo observatum est, in causis Ecclesiasticis, & negotiis ad Episcopatum Bonon. pertinentibus assidue versatum esse; quod tabulæ eorum temporum ostendunt. Illud in primis memoratu dignum, quod anno MCCLXXIX. interfuit scribendis legibus ab Episcopo Bononiensi latis pro Communi castri Unzolæ, quod castrum ad Ecclesiam Bononiensem pertinebat. (b) Anno MCCXCVII. cum aliis doctoribus tunc temporis in schola legentibus vacationem a militia obtinuit, primusque inter Decretorum professores appellatur; quod ætatis prærogativa factum puto. (c) Eum habuit magistrum in Jure Canonico Joannes Andreæ, qui sæpe Dominum suum appellat, & cum laudis præfatione nominat. (d) Reliquit autem plures quæstiones, quas pro more temporis in scholis agitaverat, quas vidit Diplovataccius. *Vidi*, inquit, *quæstiones ipsius. Incipiunt quæstiones dn. Marsilii decretorum doctoris. Quæstio talis est: Utrum compaternitas contrahatur &c.* Alia etiam Marsilium scripsisse dicit Diplovataccius, quæ tamen non indicat. Aliquæ porro ex ejus quæstionibus, quas Diplovataccius memorat, habentur Cæsenæ in codice mss. bibliothecæ Fratrum Minorum, (e) atque in primis illa: *Utrum compaternitas contrahatur per procuratorem:* quæ etiam quæstio a Joanne Andreæ agitata refertur in Mercurialibus ad rubr. *de cognatione spirituali*.

III. Non minimam fuisse ejus auctoritatem inter Academiæ nostræ professores, conjicere possumus ex eo, quod orto dissidio inter scholares Ultramontanos ob Rectoris electionem, cum aliter inter diffidentes convenire non posset, quod alii Guilielmum de Monasterio Canonicum Remensem, alii Beltramen quemdam elegissent, arbitrium ea de re a scholaribus datum est Bernardino Mediceo judici, & assessori Hugolini Rubei capitanei Populi Bononiensis, Paci de Pacibus Legum, & Marsilio Mantighellio Decretorum doctoribus. (f) Hæc anno MCCLXXXI. gesta sunt, cum jamdiu Marsilius inter professores celebraretur. Sed etiam antequam doctor creatus esset, & Magistri solum appellatione gauderet, arbiter electus est cum Hugolino Zamboni Legum doctore, & Jacobo de Canonica doctore Decretorum, in controversia quadam, quæ inter duos Ecclesiasticos viros agebatur. (g)

IV. Obiit Marsilius vel anno ipso MCCC., vel non multo ante, (h) aut post. Februario certe anni MCCCI. jam fato cesserat. Id ostendunt plures contractuum tabulæ per illud tempus scriptæ; quibus Joannes Marsilii filius & hæres fœnori dat scholaribus pecunias. (i) Fuit autem & Joannes ipse Canonum professor, *vir excolendæ memoriæ, ac doctor excellentissimus* post mortem appellatus: sed Venetiis ætatem egisse videtur, ubi anno MCCCXLII. testamentum condidit, ac Philippum ex Alberto filio præmortuo nepotem hæredem instituit. (k) Ne-

que

de Manteghellis vendit Decretum dn. Bartholomeo dn. Bertholini de Cæsena. *Ex Memor. Com. Bon., ubi doctor Decretorum minime dicitur.*

(a) An. MCCLXXIII. die X. exeunt. Aug. Dn. Mainus de Manteghellis dn. Manteghellus dn. Marsilius dn. Bonazunta fratres & filii dñi Maini compromiserunt se in dn. Bonazuntam priorem ecclesie S. Barbariani . . . . tamquam in arbitratores occatione questionis existentis inter ipsos super solutione cujusdam debiti LXX. libr. Bonon. quod dicitur contractum fuisse occasione conventus dicti dñi Marsilii sive partis ipsius & cujusdam alterius debiti LXXII. libr. Bonon quod quidem debitum contractum fuit occasione indumenti dñe Joanne uxoris dicti dñi Marsilii. *Ex Mem. Com. Bonon. Solemnis doctorum inauguratio conventum dictam eorum, quod in doctorum conventu fiebat, non sine magnis sumptibus.*

(b) *Vid. Append.*

(c) *Ex act. pub. sæpe citat. Vid. Append.*

(d) Per hanc literam tenebat Dominus meus, Marsilius nomine, quod Parochiani vel Populus possidere & præscribere poterant jus præsentandi in Parochiali. *Jo. Andr. ad C. querelam. de electione.*

Quæstio quam disputavit Dominus meus Dñus Marsilius. *Id. in reg. in argumentum, & alibi pluries.*

(e) *Ext. in cod. membran. biblioth. Fr. Min. Cæsen., in quo Jo. Andreæ, aliorumque plurium quæstiones continentur.*

(f) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXXI. ad diem III. Jul.*

(g) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXVIII. ad diem XIX. April.*

(h) *Vivum exhibent die XXV. Jul. MCCIC. Tab. in Mem. Com. Bonon.*

(i) *Ex Mem. Com. Bon. ejus anni.*

(k) *Ex Mem. Com. Bon. anni MCCCXLIV.*

que fortasse ab eodem quæstus genere abhorruerat Marsilius ipse, cum in vivis ageret; cui, cum decessit, Mag. Joannes de Funda Teutonicus, & Otto Dux Brunswicensis, scholares Bononienses, quatuor & quingentas libras bonon. debebant mutuo ab eo acceptas. (a) Atque Joannem illum de Funda, si ita legendum est, plerumque enim in his scholarium peregrinis nominibus scribendis turpiter a Notariis nostris erratum est, & Ottonem Brunswicensium Ducem Marsilii ipsius auditores fuisse, verisimillimum est: suis enim fere scholaribus professores pecuniam committebant. Fuisse etiam opinor inter ejus scholares Tanum Frescobaldum, & Joannem de Calcina, qui in ejus schola eruditi, in eadem docere cœperint Marsilio ipso adhuc vivente: (b) siquidem post ejus obitum disceptatum est inter eos, utri pertinere deberet ea schola, in qua Marsilius, dum viveret, legere solebat. (c) Sed clarissimus omnium, quos in Jure Canonico erudierit, Joannes Andreæ procul dubio fuit, qui magistrum longo intervallo superavit, & principatum inter professores sui temporis obtinuit. Hic sæpe Marsilium Mantighellium Dominum suum appellat (d): nec audiendus est Diplovataccius, qui alicubi pro Marsilio Palmerium legit, mendoso, ut arbitror, usus exemplari. (e)

LI.

GARSIAS HISPANUS.

Fuerunt Bononiæ studiorum causa, vergente sæculo XIII., Hispani plures, qui Garsiæ nomine dicerentur. (f) In his duo fuere Canonici Compostellani; quorum alter inter professores Juris Canonici non infimum locum tenuit, Garsias Joannis; (g) alter nomine tantum notus, Garsias Sebastiani appellatus est. (h) Erat uterque Bononiæ anno MCCLXXVII. Biennio post Garsias Joannis Decretales interpretatus est in scholis Ægidii Fuscararii, ut supra diximus. (i) Postmodum ab Universitate scholarium expetitus est ad Decretorum librum interpretandum. Ante illud tempus nemo, quod constet, in Academia nostra docuerat stipendio publice constituto. Id primum Garsiæ Hispano concessum videtur. Egerunt magno studio scholares in Consilio DC.Virum, penes quos erat eo tempore Reip. administratio, de honesto stipendio Garsiæ constituendo, ut integrum Decretorum volumen in scholis nostris interpretaretur, initio lectionum facto a festo S. Michaelis exeunte Septembri ejus anni, qui fuit annus MCCLXXX. Itaque ex Consilii sententia CL. libræ Bonon. Garsiæ in eam rem decretæ sunt; (k) quod satis congruum stipendium eo tempore reputari debebat pro æstimatione monetæ, quæ tunc multo major erat, quam nunc vulgo persuasum est. Est igitur omnium primus Garsias, cui ex ære publico aliquid constitutum fuisse appareat stipendii loco, ut doceret in scholis nostris. Ex eo intelligi potest, quod de hoc Canonum professore scholarium judicium fuerit. Sed ubi is Decretorum lectionem, ad quam conductus fuerat, absolvit, ne-

(a) MCCCI. die . . . Octob. D. Johannes qnd. dn. Marsilii doctoris decretorum recepit a dn. mag. Johanne de Funda Teotonico scholar. Bonon. dante pro se & dn. Octone duce de Bruxuich schol. Bonon. quingentas quatuor libras Bonon. quas eidem dn. Marsilio solvere tenebantur ex causa mutui . . . & absolvit & liberavit eosdem ex instrumento dn. Mathei Cambii facto hodie Bonon. in domo dn. Tedixii de Flisco presentibus dn. Tano de Frescobaldis decretorum doctore &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(b) *Ibid. ad diem XX. Novemb.*

(c) *Ex Lib. Reform.*

(d) *Ex supra adnotatis.*

(e) *Vide infra in Palmerio.*

(f) *In elencho scholarium, quem infra damus, anno MCCLXVIII. occurrit Garsias Lupi, an. MCCLXIX. Garsias fil. dñi Petri Zamoren., & Garsias Fernandi. An. MCCLXX. rursus Garsias Fernandi Ladomesis portionarius Calagor., fortasse idem cum superiore. An. MCCLXXVII. Garsias Joannis decretorum doctor, & Garsias Sebastiani Canonicus Compostel. An. MCCLXXIX. Garsias Canonic. & Scholasticus Compostel., idem, ut opinor, cum superiore. Anno dein MCCLXXXIII. Garsias Periti, & rursum Garsias Sebastiani Canonicus Compostellanus.*

(g) *Ex ante adnotatis.* (h) *Ibid.*

(i) *Vid. supra in Ægid. Fuscarar.*

(k) *Ex tabulis in Memor. Com. Bonon. descriptis, quas vide in Append.*

neque ei prorogatum est stipendium, nec alius quispiam ei successisse videtur; vel quod scholares nullum elegerint, vel quod ægre concederent moderatores civitatis scholaribus hanc professorum destinationem, antea in Academia nostra inauditam; quam postea, elapsis paucis annis, non extemporaneo decreto, ut tunc primum factum fuerat, sed perpetua lege permiserunt. (a) Garsias autem quandiu postea Bononiæ permanserit, incompertum est. Disputavit quæstionem aliquam in scholis nostris cum Joanne de Montemurlo celebri ejusdem ætatis professore; (b) atque illum non semel laudat Joannes Andreæ, qui etiam hunc ejus versiculum affert: *Latria sit domino, debetur dulia servo:* (c) & Baldus doctorem famosissimum appellat. (d)

GARSIÆ SCRIPTA.

Commentaria, seu glossæ in libros V. Decretalium. Hoc opus, incertum, qua ex causa, ab auctore perfectum non est; sed magno tamen in pretio fuit apud posteriores Decretalium interpretes, qui illo usi sunt. Memoratur in tabulis cujusdam venditionis anno MCCXCV. *unum par Decretalium cum apparatu Bernardi. cum novis, & novissimis. cum apparatu Garsiæ.* (e)

Glossæ in Decretales Gregorii X. Sunt in codice 3949. Regiæ bibliothecæ Parisiensis. Cum Garsias florere cœperit annis multis antequam Bonifacius VIII. ediderit Sextum librum Decretalium, in quem receptæ sunt Constitutiones Gregorii X., quæ editæ fuerant in Concilio Lugdunensi II., recte operam suam in iis interpretandis collocavit; quod ante etiam fecerat Guilielmus Durantis, ut suo loco diximus: *Ex Indice Biblioth. Reg. de Jure Canon. To. III.*

Plura ejus consilia reperiri ait Diplovataccius. Sed vereor, ne hujus Garsiæ sint consilia Garsiæ Hispani, quæ vidit Diplovataccius. Floruit in scholis nostris Garsias Hispanus Canonum professor multo recentior, quippe qui vixit post initium sæculi XV. Atque hujus esse arbitror consilia, quæ vidit Diplovataccius. Potius itaque disputationes aliquot a Garsia hoc antiquiore relictas crediderim; quod & indicasse videtur Joannes Andreæ, & maxime ex usu erat ejus temporis, quo ille in scholis docebat. Alia plura ab eo scripta dicit Diplovataccius, quæ cujusmodi sint, non indicat.

LII.

OPIZO DE CASTELLO.

EX nobilissima gente Malaspina prodiisse videtur Opizo de Castello, qui post medium XIII. sæculum in nostris scholis Jus Canonicum professus est. Nam in ea gente, quæ late in tractu, sive provincia Lunensi, nostris *la Lunigiana*, dominabatur, & aliqui fuere, qui de Castello dicebantur, (f) & usitatum

(a) *Vide infra in Altigrado.*

(b) *Jo. Andr. in c. fin. ut lite pendente in VI.*

(c) *Idem in c. si canonici. de offic. ordi.*

(d) *Bald. in tract. de commem. famos. Doct. apud Diplovat. loco cit.*

(e) *In Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

(f) An. MCCXLIV. . . . . Cum inter dn. Veltrum. Morellum. Corradum de Castello excepto Guilielmo Nigro ex una parte &c. *Ex tabulis apud Cl. Targionum Ta. VI. pag. 366. Rursum* An. MCCLXVII. die IV. Aug. Ad inquisitionem dñi Raynerii de Rocha procuratoris dñi Isnardi & Alberti q. dñi Opizonis Marchionis Malaspine ut continetur in instrumento facto manu mei Jacobini Not. sub an. MCCLXVI. die XII. Sept. procuratorio nomine pro suprascriptis dñis Isnardo & Alberto Marchionibus Malaspine proponentis & dicentis ipsum dñum Opizonem q. dñi Morelli de Castello quod cum dñus Isnardus suprascriptus pro se & fratre suo Alberto vel unoquoque eorum mutuo acceperit a dicto dño Opizone de Castello q. dñi Morelli de Castello libras CCL. &c. *Ex tabulis Jacobini Pinelli q. Lazari Sarzanen. Communicavit Franciscus M. Larius Sarzanensis eruditus, & diligens antiquitatis investigator; qui alias plures indicavit antiquas tabulas, ex quibus apparet, eo ipsa ætate, qua Bononiæ vivebat Opizo de Castello Decretorum doctor, & paulo ante, fuisse alios, qui idem nomen in eadem familia gererent.*

tum inter eos fuit Opizonis nomen. Quare non immerito noster hic Opizo Decretorum doctor Alberti Marchionis Malaspinæ negotia tractavit Bononiæ; idque anno MCCLXVII., ut ex infra adnotatis apparet. Sed videtur prius in Anglia fuisse. (a) Erat jam tum Decretorum doctor. Post annos aliquot Canonicum Tornacensem appellatum reperio; (b) eum vero Canonicatum absens tenuit, ut alii sæpe doctores scholæ muneribus occupati. Est ejus mentio sæpe in Memorialibus Communis Bononiæ usque ad annum MCXCII., sed monumenta nostra de eo post illum annum silent.

LIII.

MARTINUS HISPANUS.

Hispanorum, qui sæculo XIII. Jus Canonicum in scholis nostris vel didicerunt, vel professi sunt, agmen claudet Martinus Eximini filius, (c) non ignobilis vir, qui diu in civitate nostra commoratus est. Ejus crebra mentio est in Memorialibus Communis Bononiæ, ob multos contractus, quos egit, ut solebant scholares exteri, præsertim divites. In iis passim dicitur *Martinus Esimini*, vel *Eximini*, *de Turolio Cæsaraugustanæ diœcesis*. (d) Anno MCCLXXIV. Bononiæ erat inter scholares. (e) Confecto autem studiorum curriculo, a civitate nostra non discessit, ubi & causis patrocinandis, & docendo incubuit in Jurisperitorum ordinem primum cooptatus, (f) mox inter Decretorum doctores adlectus. (g) Cum diu Bononiæ fuisset, & quasi civis haberetur, rebus publicis tractandis aliquando, raro exemplo, adhibitus est, quamvis Clericus esset: anno enim MCCXCIV. cum Gardino Legum, & Bonincontro Decretorum doctoribus ad Ildebrandinum Romandiolæ Comitem legatus est. (h) An. MCCLXXXII. Sacerdotium obtinuerat S. Mariæ de Cubla in patria sua; (i) nec tamen ab Academia nostra discessit: anno enim MCCXCV.I. Rectores Universitatis negotium ei dederunt, ut fœnori acciperet CL. libras bonon. Stephano Bonerio Canonum professori solvendas, quem ad interpretandum Gratiani Decretum conduxerant. (k) Anno etiam MCCIIC., tanquam procurator Guidonis de Baysio Archidiaconi Bononiensis, nescio quid negotii tractavit cum Canonicis Ecclesiæ Bononiensis, in quorum collegium Guido ipse Bonifacii VIII. beneficio receptus fuerat. (l) Deinceps nulla Martini Hispani mentio.

II. Habuimus Bononiæ ad annos MCCLXVIII. MCCLXIX. & MCCLXX. Fratrem Martinum Eximini Hispanum, præceptorem Hospitalis Roscidæ vallis in Eccle-

(a) An. MCCLXVII. die VI. intr. Majo. Dn. Opizus doctor decretorum procuratorio nomine dñi Alberti Malaspine confessus fuit se recepisse a Michaele Ammanati & sociis MCCXLVIII. lib. Bon. pro cambio LXXXVIII. March. Sterling. quas dicti mercatores ab ipso dño Opizone pro dicto dño Alberto solvente in Anglia receperunt. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(b) An. MCXCII. die ..... dñ. Opizo de Castello de Lunexana Canon. Torna. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(c) *Ex infra adnotandis*. Eximini, *an rectius* Ximeni *filius*?

(d) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXIV. die XI. Aug., & alibi.*

(e) *Ibidem.*

(f) An. MCCLXXXVI. Dn. Martinus Isimini Yspanus jurisperitus &c. *patrocinium præstat Archipresbytero & Canonicis Montisbelli. Ibid.*

(g) D. Martinus Hispanus doctor decretorum *nominatur in Memor. Com. Bonon. ad an. MCCLXXXII., & deinceps.*

(h) *Ghirard. Histor. Bonon. lib. X. p. 313.*

(i) *Ex Mem. Com. Bon. ad eum annum.*

(k) An. MCCXCVII. die XXI. Sept. Dn. Martinus Yspanus rector ecclesie de Cubla Cesaraugust. dioces. sindicus & procurator Rectorum & Universit. scholarium ultramont. & citramont. &c. promisit dare & restituere Joanni .... de societate Schallorum de Florentia CL. libr. Bonon. hinc ad sex menses .... quam quantitatem dictus sindicus procuratorio nomine habuit ..... solvendam & dandam dño Stephano Bonerii chanon. Narbonen. decretorum doctori pro suo salario legendi Decretum &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(l) MCCIIC. die I. Jul. Cum dn. Guido qu. dñi Ugonis Abaixii Archidiaconus Bonon. admissus ac receptus fuerit in Canonicum & fratrem majoris Ecclesie Bonon. .... predictus dn. Guido & ipsius precibus & mandato dn. Martinus Hispanus qu. dñi Eximini Rector Ecclesie S. M. de Cubla Cexaraugustane Dioces. promiserunt &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

Ecclesia S. Mariæ de Mascarella, & syndicum, sive procuratorem hujus Hospitalis per omnem Italiam; cui anno MCCLXXI. successit Fr. Dominicus Garsiæ. (a) Num idem fuerit Martinus, qui, relicto habitu, & instituto Fratrum Hospitalis Roscidæ vallis, ad scholas accesserit, & doctor Decretorum creatus sit, res admodum dubia est; nec quidquam ad id definiendum aliunde suppetit.

LIV.

GUILIELMUS BONCONSILIUS.

JACOBINUS ARPINELLUS.

Bonifacii Bonconsilii celebris legum doctoris nepos Guilielmus (b) Jus Canonicum in Academia nostra professus est, inclinante sæculo XIII. Ejus pater Ubaldus dicebatur, Bonifacii filius; eratque adhuc ambiguum ejus familiæ cognomen; nam Guilielmum hunc Decretorum doctorem quandoque de Malconsiliis dictum reperio, (c) licet passim de Bonconsiliis diceretur; & hoc tandem melioris ominis cognomen præ altero illo obtinuit. Clericali militiæ nomen aliquando dederat Guilielmus, & erat Rector Ecclesiæ S. Blasii de Saliceto, an. MCCLXXV. (d) Sed nondum sacris Ordinibus initiato vitæ institutum mutare integrum fuit, & matrimonio semel, atque iterum se obstringere. Anno MCCXCI. Monachi Pomposiani Guilielmum elegerunt sui Monasterii advocatum; (e) at brevi admodum tempore patrocinium eis præstitit; nam eo ipso anno, vel insequenti, humanis excessit. (f) Duas habuit uxores; ex quarum altera Bonifacium filium suscepit, qui adulta ætate erat, cum is ex hac vita decessit: alteram extremis vitæ annis suscepit. (g)

II Vivebat eodem tempore Jacobinus Decretorum doctor, Bonacursii Arpinelli tabellionis filius; (h) ex primis, qui Ecclesiæ servitio minime addicti, in Academia nostra Jus Canonicum professi sunt; quod antea Ecclesiastici viri veluti proprium ac suum sibi retinebant. Ejus sunt plures contractuum tabulæ in Memorialibus Communis Bononiæ, in quibus nihil memoratu dignum. Uxorem habuit nomine Contissam, Aldrovandini de Albaris filiam. (i) Cum esset Canonum professor inde ab anno MCCLXVIII. vitam produxit ad annum MCCIIC., ut ex tabulis apparet in Archivo Monialium Sanctæ Agnetis asservatis. (k) Alidosius vixisse ait ad annum usque MCCCXIV., quo anno testamentum fecerit. (l) Id vero dubio procul falsum est. Anno enim MCCCI. certe

(a) *Ex Mem. Com. Bonon. ad eos annos.*

(b) An. MCCLXXXVI. XII. Dec. Dn. Ubaldus Bonifacii Bonconsilii vendit dño Thaddeo Alderotti de Florentia duas domos... & promisit se facturum, ut dñus Guilielmus Decret. doct. & dn. Gerardus ejus filii venditioni consentiant. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(c) An. MCCXCII. die XXVII. April. Coram dño Gerardo de Cornazano canon. Tornacensi Vicario dñi O. epi Bonon. petit dñus Spinellus de Ravenna clericus scholar. Bonon. fil. qnd. dñi Apollonii de Ferraria dari sibi curatorem &c. presentibus dño Guilielmo de Malconsigliis Decret. doct. &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(d) MCCLXXV. die XI. intr. Jul. Dn. Guilielmus de Bonis consiliis doctor Decretorum Clericus & Rector Ecclesie S. Blasii de Saliceto Bonon. dioces. dedit & locavit ad affictum &c. *Ibidem*.

(e) An. MCCXCI. die XIV. Octob. Dñus Blaxius prior S. Marie de Argellata & dñus Petrus prior S. Siri de Bonon. receperunt dñum Guilielmum de Bonconsiliis Decret. doct. in advocatum dicti Monasterii (*S. M. de Pomposia*) & suorum membrorum in civitate Bonon. &c. *Ibidem*.

(f) *An. MCCXCII. die VII. Nov. Bonifacius Guilielmi filius adultus post patris mortem divisionem iniit bonorum, quæ communiter cum suis affinibus possidebat. Ibidem.*

(g) *An. MCCXC. uxorem duxit Claram Munarolam viduam. Ex Memor. ejus anni.*

(h) Dn. Jacobinus qu. Bonacursii Guidonis Arpinelli Decretorum doctor &c. *Ex Mem. ann. MCCLXVIII., & sequ. Fuerat autem Bonacursius Guidonis Arpinelli Notarius Com. Bonon., ut apparet ex actis multis in Reg. gross.*

(i) *Ex Memor. anni MCCLXX. ad diem 23. Febr.*

(k) *In his tabulis* Bonabarsii *filius dicitur, in ceteris omnibus* Bonacursi, *sive* Bonacursii.

(l) *Dott. Bolognesi di Legge &c. pag. 94.*

cette obierat, cum Jacobus ejus filius in Notariorum ordinem adlectus est. (a) Etiam in tabulis census acti anno MCCCIV. descripti sunt una cum matre *Bonacursius*, *Michael*, *Jacobus qu. dñi Jacobini Arpinelli*.

LV.

L A I G O.

BRANDELISIUS RICCADONNA.

Laigonem Canonicum Bononiensem, Juris Pontificii interpretem, laudat Joannes Andreæ in Mercurialibus, & alibi. (b) Neque hunc ignoravit Diplovataccius. *Lago*, inquit, *canonista supremus*, *& canonicus Bononiensis eodem tempore floruit*, ætate nimirum Friderici de Scalis, Joannis de Montemurlo, quos ante recensuerat. Sed verum ejus nomen fuisse novimus Laigonem, sive Laigonum ex tabulis Ecclesiæ Bononiensis ad annum MCCLXXXII. scriptis, (c) in quibus cum aliquot aliis Canonicis *Laiganus canon. S. Petri decretorum doctor* nominatur. Discimus hinc hujus professoris nomen, ac præterea nihil. Hunc Alidosius ait natum ex Basacomatribus, clara admodum familia, & scripsisse quæstiones ab Alberico Rosate laudatas. (d) Sed mirifice fallitur quoad hujus doctoris familiam, quam omnino ignoramus. Laigonem vero Basacomatrem Simonis filium, hominem Laicum, Juris Civilis professorem fuisse nescivit, qui sæculo XIV. vixit; de quo suo loco dicendum erit.

II. Insalutatum hic præterire non licet Brandelisium Riccadonnam, Canonicum Bononiensem, & Decretorum professorem, qui vixit exeunte XIII. sæculo, & attigit initium XIV. Hic patrem habuit Bualellum Riccadonnam, quæ familia inter nobiles civitatis nostræ censebatur. (e) Ac fuit ejus frater Arpinellus Riccadonna, Canonicus item Bononiensis, quique post mortem Mag. Sinigardi Archipresbyteratum Ecclesiæ Bononiensis consecutus est, & annis plurimis tenuit: electus etiam aliquando Episcopus Faventinus; quamquam Episcopatum inire non potuerit, quod electio reputata sit non rite facta, ut in electorum dissidio. (f) Brandelisius an. MCCLXXXVIII. cum duobus aliis spectatæ prudentiæ civibus DCCC. Virum decreto legatus est ad Episcopos Imolensem, & Faventinum, ut aliqua reipub. negotia magni momenti tractarent. (g) Ejus sæpissime occurrit mentio in antiquis tabulis; sed in iis nihil est memoria dignum. Dubium tamen non est, quin magnæ auctoritatis fuerit. (h) Testamentum ter fecit, primum anno MCCLXXIII., mox an. MCCXCVI., demum an. MCCCVI., quo obiisse videtur. Secundi, ac postremi testamenti tabulis Sacerdotem in majori Ecclesia Bononiensi instituit, qui statis diebus pro ejus anima sacrum faceret. (i)

JACO-

(a) D. Jacobus qu. d. Jacobini Arpinelli *ex Matricula Notariorum ad eum annum*.

(b) Scire debes quod dn. Laigo Canonicus Bonon. Decretorum doctor, qui paulo ante quam inciperem audire jura decesserat, dixerat quod hic deficiebat additio Bernardi satis longa. *Jo. Andr. ad c. relatum. qui matrim. accus. poss.*

(c) *Ext. in archiv. Canon. S. Petri in lib. Axium pag. 33.*

(d) *Alidos. Dottori Bolognesi di Legge &c. pag. 154.*

(e) Nobilis vir dñus Brandelixius de Richadonnis. *Ita dicitur in Memor. Com. Bonon. MCCCIV.*

(f) An. MCCLXXVIII. die X. exeunt. Mart. D. Arpinellus de Richadonnis archipresbiter Bonon. electus in Epūm eccles. Favent. suo proprio nomine Dñus Alderotus prepositus Faventinus Dñus Alborixinus Dñus Joanninus Dñus Oliverius Dñus Jacobinus canonici ecclesie Faventine promiserunt in solidum solvere dño Egidio de Foscherariis doctori Decretorum LX. lib. Bonon. hinc ad sex menses pro patrocinio ut idem dñus Gilius prestitit vel prestare promisit in causa electionis predicti dñi Arpinelli facte de eo ad episcopatum Faventinum &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *Ex Libr. Reform. ejus anni*.

(h) An. MCCLXXXIV. die VI. Jun. In discretos & peritos viros Brandelixium de Richadonna decret. doct. Albertum Odofredi ll. doct. Thomasium Guidonis Ubaldini Pacem de Pacibus Basacomatrem de Basacomatribus Antolinum de Manzolino ll. doct. Bonincontrum decret. doct. & Julianum dñi Cambii Jurisperitum *compromittunt* presbiter Nicolaus rector ecclesie S. Jacobi de Ponte Idicis, & Bonifacius de Asinellis &c.

(i) *Ex Memor. Com. Bonon. ad eos annos.*

LVI.

JACOBUS DE BAYSIO.

FLoruerunt hoc ipso tempore in Academia nostra duo canonum professores nobilitate generis clarissimi, Guido, & Jacobus de Baysio fratres, patria Regienses. Sed Guido doctrina etiam & dignitatibus illustrior fuit, sub Archidiaconi nomine inter Juris Canonici professores notissimus. De illo inter Archidiaconos Bononienses agemus. Jacobus doctor Decretorum Bononiæ degebat ad annum MCCLXXXVI. (a) Nec dubium est, quin docendi munere fungeretur, & quidem in suis, (b) non autem in alienis scholis, ut doctores multi, vel novitii, vel tenuis famæ, facere solebant. Pro more eorum temporum disputationes in scholis habuit, earumque nonnullas scriptas reliquit, quibus usus est Joannes Andreæ, (c) aliique, ut opinor, qui postea fuerunt. Earum unam vidi in codice mss. Fratrum Minorum Cæsenæ. (d) Non ignoravit hunc canonum professorem Diplovataccius, eumque Archidiaconi fratrem fuisse agnovit; quod ex Joanne Andreæ accipere potuit. (e) Hic etiam ejus disputationes, sive quæstiones ab se visas memorat. (f) Sed erravit tamen, cum patria Mutinensem fuisse scripsit.

LVII.

JACOBUS CASTELLIUS.

JAcobus Castellius nec Decretorum doctor in vetustis monumentis fuisse traditur, nec ulla scripta, quod quidem sciamus, reliquit; sed tamen in Jure Canonico tantum valere creditus est, quantum quisque ex professoribus sui temporis. Ac tale fuit totius Academiæ nostræ judicium. Cum enim in scholis & in judiciis perpetuæ orirentur dissensiones ob multas Decretales Romanorum Pontificum, quæ emerserant post collectionem Gregorianam, quarum aliæ a quibusdam doctoribus uti spuriæ rejiciebantur, aliæ pugnare cum aliis Decretalibus videbantur; ubi electus est Rom. Pontifex Bonifacius VIII., quem constabat humani divinique Juris consultissimum esse, communi sententia deliberatum est in Academia nostra, adeundum esse Pontificem ipsum, & nomine totius Academiæ orandum, ut hasce Juris Pontificii ambiguitates tolleret. Itaque ob hanc causam legatus est ad Pontificem Jacobus Castellius, quem is libenter audivit; eumque successum hæc legatio habuit, ut Bonifacius Gregorium IX. imitatus novum Juris Canonici Codicem, quem Sextum Decretalium vocamus, edendum curaverit. Narrat hanc Jacobi Castellii legationem Joannes Andreæ, qui eo ipso tempore, quo hæc gesta sunt, adolescens Juri Canonico dabat operam in scholis nostris; aitque, Jacobum magnum quidem Juris Pontificii scientia fuisse, sed statura corporis exiguum; quare illud ei accidisse, ut cum coram Pontifice, & Cardinalibus stans diceret, & mandata Academiæ nostræ exponeret, Pontifex, qui in genua provolutum putabat, annuerit, ut surgeret; eoque errore Pontificis cognito, Cardinalem Portuensem, qui Pontifici assidebat, dixisse: *Pater Sancte Zachæus est*. (g)

II. Fuit

(a) *Ex Memor. Com. Bonon.*

(b) *Ex instrumento anni MCCLXXXVIII. stipulatc* in scholis dñi Jacobi de Baysio. *Ibid.*

(c) *Jo. Andr. in c. usurarum. tit. de usuris. & de reg. jur. in 6. c. in pœnit. fac.*

(d) Quæstio talis est: Quidam usurarius manifestus... In quæstione hac proposita mihi Jacobo de Baisio civi Regino in civitate Bononiæ videtur ita responderi posse &c. *Ext. in cod. mss. biblioth. Fratr. Min. Cæsenæ sæpius cit.*

(e) *Jo. Andr. loc. cit.*

(f) Tempore istius (*Guidonis de Baysio Archidiaconi*) floruit Jacobus de Abaisio Mutinensis frater dicti Archidiaconi. Vidi quæstiones suas: Incipit prima quæstio: Quæstio talis est. *Diplovat. in Guil. de Baysio.*

(g) Me teste fuit super hoc requisitus (*Bonifacius VIII.*) ab universitate Bonon. per

II. Fuit Jacobus Ecclesiæ Bononiensis servitio addictus in eorum ordine, quos Mansionarios dicimus, & jam inde ab anno MCCLXXIV. Magistri titulum usurpare cœperat; quo anno interfuit quibusdam actis capitularibus Fratrum Militiæ Templi cum Marsilio Mantighellio illustri Canonum professore. (a) Grimaldini Castellii filius fuisse perhibetur; sed omnino præter rationem. Qui enim vivebat eodem tempore, Jacobus Castellius Grimaldini filius, in monumentis nostræ civitatis notissimus, vir quidem fuit apprime nobilis, sed neque Ecclesiastico cœtui adscriptus, (b) neque in Jurisprudentiæ studiis, quod constet, versatus. De legatione etiam, qua apud Pontificem functus est Jacobus Castellius noster, ita loquuntur scriptores nonnulli, ut eo ipso suam inscitiam satis superque ostendant.

LVIII.

GUILIELMUS DE MANDAGOTO

S. R. E. Cardinalis.

MIris modis corruptum legitur in antiquorum scriptis hujus clarissimi viri gentilitium nomen. (c) Lutevæ in Occitania natus medio circiter sæculo XIII. ex prænobili familia, Bononiam venit in scholis nostris, ac præsertim in jurisprudentia, & eloquentia erudiendus. Anno MCCLXX. Bononiæ degebat inter scholares; eratque jam tum Canonicatu Nemausensi ornatus. (d) Triennio post adhuc Bononiæ erat, necdum doctor creatus; quem honorem anno MCCLXXV. manifestum est ab eo adeptum. (e) Quare nullum est dubium, quin Juri Pontificio interpretando in nostris scholis vacaverit, non solum cum doctor creatus est, sed etiam cum sibi viam sterneret ad eum gradum, ad quem nemini adspirare licebat, qui diuturnum doctrinæ experimentum docendo non fecisset. Quandiu post an. MCCLXXV. in Academia nostra moram duxerit, incompertum est. Relictis scholis, adhæsit Bernardo Languisello Episcopo Portuensi, Sedis Apostolicæ Legato. in cujus comitatu erat an. MCCLXXXV. (f) Apud ipsum causis cognoscendis intendisse videtur. Erat tunc Archidiaconus Nemausensis, quo tempore, vulgata jam ejus fama doctrinæ, Capellanus Pontificius

nuncium suum ad hoc missum, discretum virum bonæ memoriæ, dominum Jacobum de Castello, mansionarium Bonon. qui homuncio erat, idest parvus homo corpore: & intelligas, quod magnus fuit in hujus juris scientia. Cum proponeret coram Papa Bonifacio stans, Bonifacius credens genuflexum, monebat eum, ut surgeret: & tunc fertur Portuensem, scilicet, Fr. Matthæum de Aquasparta dixisse ad Papam: Zachæus est. *Jo. Andr. in proœm. VI. Decretal. v. a multis.*

(a) Actum in domo Templariorum de Bononia in camara predicti Fr. Mag. Alberti pres. dn. Marsilio mag. Decretorum mag. Jacobo de Castello &c. *Ex Mem. Com. Bonon. XII. exeunt. Mart.*

(b) Dn. Jacobus qu. dñi Grimaldini de Castello *extat in tabulis Census an.* MCCCIV., *&* MCCCVIII., *in quibus nulli omnino Clerici, sive Ecclesiastici viri descripti sunt, atque ex more describi debuerunt.*

(c) De Mandagato *alicubi dicitur*, de Mandago, de Mandagon, *&* *pejus alibi* Guido Magadus. *Atqui huic familiæ nomen dedit vicus* Mandagout, *Alpecasis diœc sit, ad radices Gebennarum, haud longe a Luteva.* V. Mem. de l'Acad. R. des sc. *an. MDCCLXII. pag. 632.*

(d) Dn. Guilielmus de Mandegoto canonicus Nemauxensis *cum aliis scholaribus Gallis fœnori pecuniam accipit. Ex tab. in Mem. Com. Bonon. ejus anni.*

(e) MCCLXXV. die VIII. ex. Septemb. Dn. Guilielmus fil. dñi Guilielmi de Mandeguto doct. decretorum &c. *Sic ejus nomen describitur in Memor. Com. Bonon. ad eum annum. Ptolomæus Lucensis in Vita Clem. V. narrat, anno MCCCXII. novem Cardinales ab eo Pontifice creatos, ex quibus quatuor erant doctores juris, quorum unus fuit Guilielmus de Mandagato tunc Archiepiscopus Aquensis. Apud Baluz. To. I. Pp. Aven. pag. 78.*

(f) An. MCCLXXXV. die Jovis prima Febr. indict. XIII. Actum Imole manu Jacobi de Bargiaco auctoritate apostolica notarii, presentibus Bernardo Languisello archidiacono Aureliacensi (*erat is agnatus Bernardi Cardinalis Legati tunc Imolæ degentis*) magistro Guilielmo de Mandagon Archidiacono Nemausensi Raymundo de Vodabla canon. Ferrariensi & aliis. *Ex actis in quadam controversia nostrorum Camaldulensium, de quibus vid. Annal. Camald. To. V. pag. 167.*

ficius creatus est, incertum, a quo Pontifice. Talem se dicit Guilielmus in inscriptione libri de electionibus, de quo infra dicemus. Sed & Archidiaconum Ucetiensem, & Præpositum Ecclesiæ Tolosanæ aliquando fuisse constat. (a) Dein a Bonifacio VIII., qui, ut erat ipse juris peritissimus, Guilielmum de Mandagoto in eadem facultate excellentem plurimi æstimabat, creatus est Archiepiscopus Ebredunensis circiter annum MCCXCV.; idemque a Clemente V., qui anno MCCCV. Comitatui Vindascino Rectorem eum præfecerat, Archiepiscopus Aquensis in Narbonensi secunda renunciatus est, & mox anno MCCCXII. S. R. E. Cardinalis Episcopus Prænestinus. Vitam duxit usque ad an. MCCCXXI. Avenione demum extinctus, doctrina, pietate, rebusque gestis clarissimus. (b) Eum Cardinales Itali, quibus cura erat, ut optimum Pontificem eligerent, qui ingruentibus Christianæ reipublicæ malis occurreret, summo studio egerunt, ut in locum Clementis V. sufficerent; verum Cardinales aliquot Vascones obstitere. (c)

II. Sed hoc etiam ad ejus commendationem facit, quod a Bonifacio VIII. ad conficiendum novum Pontificiarum legum Codicem, quem Sextum Decretalium appellamus, cum Berengario Biterrensi Episcopo, & Richardo Petrono Senensi delectus est, ut Bonifacius ipse testatur in ejus libri prooemio, ubi tres illos egregios viros Juris Pontificii scientia excellentes cum præfatione laudis commemorat.

GUILIELMI DE MANDAGOTO SCRIPTA.

Libellus electionum, sive *Summa de electionibus prælatorum*. Laudatur maxime ab antiquis canonum interpretibus hic Guilielmi de Mandagoto tractatus de electione prælatorum; de quo ita Diplovataccius: *Composuit libellum de electionibus faciendis, quem per modum textus & glossarum ordinavit.* (d) Prius nimirum libellum hunc composuit, in quo strictim & quasi per summa capita exposuit quæ ad electionum materiam ex Jure Canonico pertinent. Deinde huic ipsi libello commentaria perpetua subnexuit, in quibus non solum dilucide explicavit electionum doctrinam ex Jure Pontificio propositam, sed multa addidit, quæ, ut ipse inquit, brevitatis causa in textu omiserat. Non semel typis editus est hic liber cum suis commentariis; & laudatur in primis editio, quæ prodiit Coloniæ anno MDLXXIII. cum additionibus Boerii. Reperitur etiam passim mss. inter antiquos ditiorum bibliothecarum codices; ex quo apparet, magno olim usui Juris Pontificii studiosis hunc librum fuisse. Ejus tale initium est in codice Vaticano: *Incipit libellus electionum a mag. G. de Mandagoto super electionibus faciendis, & earum processibus. Venerabili viro discretione scientia & moribus multipliciter radiganti magistro suo karissimo domino Berengario Fredoli succentori* (Apud Ciacconium, ubi de Guilielmo de Mandagoto agitur inter Cardinales Clementis V., perperam legitur *successori*) *Biterrensi dn. pp. capellano & doctori fecundissimo decretorum, Guilielmus de Mandagoto archidiaconus Nemausensis, & ejusdem dn. pp. capellanus salutem &c.* (e)

Hunc Guilielmi librum Joannes Andreæ, aliorum doctorum precibus, ad nova jura exegit, & reformavit, ut tradit Diplovataccius; (f) eumque sæpius typis editum habemus.

Summa super decretalibus. Indicatur a Diplovataccio his verbis: *Composuit etiam Summam super decretalibus: incipit A. & Ω unum in essentia trinum in personis.* (g)

Liber Dictaminum Guilielmi de Mandagoto, in quo continentur formulæ, quibus pater

(a) *Baluz. loc. cit. pag 666.*, & Hist. Gen. de Languedoc To. III. *pag. 153.*

(b) *Hæc latius a Baluzio exponuntur; & in Historia Generali Occitaniæ, loc cit.*

(c) *Baluz. To. II. pag. 289. seq., ubi affertur epistola Napoleonis Ursini Cardinalis ad Philippum Regem Francorum, in qua mira de optimi hujus Cardinalis meritis narrantur.*

(d) *Diplovat in Bonifacio VIII.*

(e) *Cod. Vatic. 2646.*

(f) *Diplovat. loc. cit.*

(g) *Ibidem.*

pater filio, filius patri, avus nepoti, amicus amico &c. scribere, vel etiam eum alloqui debeat. Commemorat hunc librum Cangius in lexico V. *Dictamen*.

Scripsisse etiam a Ciaconio aliquid dicitur de legum disciplina; quod cujusmodi sit, non intelligo. (a) Faleonius noster (b) epistolam ei tribuit ad Bononienses de recuperanda Ferraria; sed ea est Guilielmi Arrufati Cardinalis, cui revera a Ghirardaccio libro XVI. Historiarum Bononiensium adscribitur. (c)

LIX.

BERENGARIUS FREDOLI

S. R. E. Cardinalis.

GUilielmus de Mandagoto Berengarium Fredoli magistrum suum carissimum appellat in inscriptione libri de electione prælatorum, quem Berengario ipsi dicavit, ut supra demonstratum est. Nemo igitur mihi vitio vertat, quod hunc celebrem Juris Pontificii professorem nostris adjungo. Cum enim Guilielmus in Academia nostra eruditus sit, facile illum potuit in scholis nostris docentem audire, quantumvis ætate, & fama ipsi proximus. (d) Neque vero credibile est, Bonifacium VIII. hunc etiam delegisse, ut ejus opera uteretur in edendo VI. Decretalium libro, nisi diu in Italia versatus optimam de se opinionem apud Pontificem excitasset. Cum autem eo ipso tempore, quo Guilielmus de Mandagoto suum ei librum de electione prælatorum dicavit, esset jam Capellanus Pontificius, ut ex ejus libri inscriptione apparet, multo ante Pontificatum Bonifacii VIII. Berengarium oportet carum Pontificibus fuisse. Præclaro Fredolorum genere ortus, qui Verunensis oppidi in Occitania inferiori, haud longe a Montepessulano, Domini fuerunt, (e) ob famam eruditionis ac doctrinæ, admodum juvenis Canonicatum in Ecclesia Biterrensi obtinuit: mox ibidem Succentor, & Abbas sæcularis S. Aphrodisii, Canonicus etiam Narbonensis, & Aquensis, itemque Corbariensis Archidiaconus creatus est. (f) A Cælestino V. Pontifice anno MCCXCIV. Biterrensi infula ornatus, (g) successori ejus Bonifacio VIII., ut supra ostendimus, in conficiendo VI. Decretalium libro utilem operam navavit. Anno demum MCCCV., sub initium Pontificatus Clementis V., Cardinalis S. R. E. ab eo dictus est, Presbyter primum SS. Nerei, & Achillei, deinde Episcopus Tusculanus. (h) Avenione mortuum III. Id. Jun. anni MCCCXXIII. ex fide veteris Necrologii Ecclesiæ Narbonensis referunt Auctores Galliæ Christianæ: id vero cum eo non consentit, quod recitant paulo post; nimirum, anno MCCCXXI. Guilielmum Fredoli, tunc Biterrensem Episcopum, Berengarii hujus Cardinalis patrui sui corpus Avenione, ubi tumulatum fuerat, ad aram Sancti Stephani in sua Ecclesia humandum transtulisse.

(a) *Ciac. In Guil. de Mandag. To. II. nuperæ edit. inter Cardinal. Clem. V.*

(b) *Faleon. lib. III. Hist. Bonon. pag. 319.*

(c) *Ghirardac. lib. XVI. Hist. Bon. p. 519.*

(d) *Ut Guilielmus Magistrum suum Berengarium hic appellat, sic vicissim Berengarius scripta quædam sua anno* MCCC. *Guilielmo tradidit emendanda. V. infra.*

(e) *Guilielmi Fredoli Verunensis Dynastæ filius, Decretorum doctor appellatur an.* MCCLXXIX. *Vid.* Hist. Gen. de Languedoc *To. IV. pag. 30., & pag. 96.*

(f) *Vid. Gall. Christ. in Episc. Biterr., &* Hist. Gen. de Lang. *loc. cit.*

(g) *Rite id probant auctores* Galliæ Christianæ *adversus Baluzium, qui anno demum* MCCIIC. *Episcopum Biterrensem a Bonifacio VIII. creatum existimaverat.*

(h) *Nempe anno* MCCCIX. *Vid. Ciacon., & Ughell. in Episc. Tusculanis.*

Fuerunt autem per ea tempora ex Fredolorum gente Antistites tres Berengarii nomine: scilicet, Berengarius I. ab an. MCCLXII. *ad* MCCXCVI. *Episcopus Magalonensis: Berengarius II. Guilielmi filius, Canonum Professor, Episcopus Biterrensis, & Cardinalis Tusculanus: demum Berengarius III. Petri filius, ex Biterrensi pariter Episcopo anno* MCCCXI. *a Clemente V. Cardinalis Presbyter renunciatus, & quinquennio post a Joanne XXII. Episcopus Portuensis. Quo agnationis gradu inter se juncti fuerint, non satis liquet. Vide Auctores supra cit.*

lisse. (a) Alterutro sane loco mendum aliquod lateat, necesse est: ut tamen in re admodum dubia, Necrologii auctoritas pluris facienda videtur.

BERENGARII SCRIPTA.

Repertorium super Speculo Juris editum *a Berengario Cardinali*. Hunc habet titulum in Codice Vaticano. (b) Prælongum est opus & spissum, secundum alphabeti ordinem digestum, ac tale initium habet: *Quia inusitata est lectio Speculi Judicialis, in qua judices, & lectores, consiliarii, advocati, tabelliones &c. idea nos Berengarius miseratione divina tit. SS. Nerei, & Achillei pbr cardinalis, quondam episcopus Biterrensis, ad inveniendas faciliter materias hujus libri &c. Datum Burdegal. in festo Nativitatis Domini MCCCVI.*

Similem Indicem, sive Repertorium concinnavit Berengarius in Summam Ostiensis, quod vocavit *Oculum*, dicavitque Guilielmo de Mandagoto, a quo libellum de Electionibus acceperat, ut refert Joannes Andreæ. (c) Id puto esse *Inventarium Juris Canonici*, quod Galliæ Christianæ Auctores in Bibliotheca Colbertina extare tradunt, anno MCCC. a Berengario scriptum, & ad Guilielmum de Mandagoto missum, quasi ejus opera emendandum. (d)

Tractatus quoque Berengarii *de Excommunicationibus* recensetur inter Codices ejusdem Bibliothecæ. (e)

LX.

ALTIGRADUS DE LENDINARIA

Episcopus Vicetinus.

Est populosum & opulentum oppidum Lendinaria prope Ferrariensium fines, ad Athesim flumen; quod olim oppidum obtinuere Catanei, gens vetusta & nobilis, post autem in ditionem Atestinorum principum venit, demum Venetæ Reipublicæ subjectum fuit, cui etiamnum paret. (f) Ex ea Cataneorum familia natus est Altigradus, sive, ut alicubi etiam legitur, Altegradus de Lendinaria appellatus, Decretorum doctor illustris. Fuit is omnium primus, qui cum Dino Mugellano, eximio Juris Cæsarei interprete, in scholis nostris conductus est ad docendum stipendio ex ærario publico attributo. Certe ante duos hosce professores, neminem compertum habeo publice in Academia nostra conductum. Anno quidem MCCLXXX. stipendium Garsiæ Hispano decretum fuerat, ut supra dictum est: verum neque post annum illum prorogatam Garsiæ lectionem novimus, neque ulla stabili lege cautum erat aliquid a Populo Bononiensi, de arcessendis in annos singulos deinceps aliquot doctoribus; quod tunc primo factum, cum Altigradus, & Dinus sunt conducti. Sed cum Dini fama adhuc integra vigeat, ejusque nomen inter veteres JCtos maxime celebretur; Altigradus ætate nostra prope ignotus est in literaria republica, quamquam, dum viveret, in magna fuerit doctrinæ excellentis opinione, dignus, qui cum Dino, & quidem majore stipendio, ad docendum in Academia nostra invitaretur. Valehat, opinor, in schola plurimum; sed cum nihil fere mandarit literis, ejus memoria extincta est. Fuit is anno MCCLXXXIX., petente Universitate scholarium, ut dictum est, ad lectionem ordinariam Decretorum

(a) *Gall. Christ. loc. cit.*

(b) *Cod. Vatic. N. 1295.*

(c) Sciendum, quod Guil. de Mandago ..... composuit libellum de electionibus, & inscripsit dño Berengario .... qui dn. Berengarius vice versa opus, quod per alphabetum super Summam Osti. composuit, & vocavit oculum, dicto dño Guilielmo direxit. *Jo. Andr. in addit. ad Spec. tit. de electione.*

(d) *Gall. Christ. in Episc. Biterr.*

(e) *Ibidem.*

(f) *Murator. Antichità Estensi To. II. p. 37.*

torum a Communi Bononiensium electus, annuo stipendio librarum bonon. CL. cum Dino centenæ tantum attributæ fuerint pro lectione Digestorum extra ordinem. (a) Id enim circa illud tempus in Academia nostra institutum est, ut, quamvis plurimi essent omnium disciplinarum professores, qui publice docerent, nulla ex Publico mercede sibi constituta, universus scholarium cœtus, qui Juri Canonico, & Civili dabat operam, duos celebres professores, alterum Juris Canonici, alterum Civilis arbitratu suo eligeret, cui certum ex ærario publico stipendium tribueretur. Crevit autem deinceps professorum numerus, qui mercede constituta docerent; ac tandem eo ventum est, ut professoribus universis honorarium constitueretur; qua de re alibi diximus.

II. Sed Altigradum quisnam casus Academiæ nostræ abstulerit, incompertum est. Nulla certe ejus mentio in civitatis nostræ monumentis, nisi ad eum annum, quo publice conductum diximus. Verum, cum inter Episcopos Vicetinos Altigradum de Lendinaria reperiam initio sæculi XIV. eam cathedram obtinentem, non dubito, quin idem sit Altigradus noster; præsertim cum Vicetinus iste Episcopus Decretorum doctor in titulo ad ejus sepulcrum posito dicatur, & temporis ratio egregie constet. Videtur autem ex nostris scholis ad Romanam curiam migrasse, aut certe ex docendi munere ad Ecclesiasticas procurationes pro Sede Apostolica adhibitus. Fuit enim Sedis Apostolicæ Notarius, ut in pluribus Benedicti XI. literis appellatur; & quo tempore electus est Episcopus Vicetinus, occupatus erat Romanæ Ecclesiæ negotiis. Putat Ughellus, Altigradum Vicetinæ Ecclesiæ Episcopum creatum fuisse an. MCCCIV. VIII. Kal. Mart., idque ex literis Benedicti XI. eo die datis. Verum Pontifex iis literis non electionem Altigradi indicat; sed, quod eo tempore impeditus esset Sedis Apostolicæ negotiis tractandis, inducias ei permittit ad consecrationem Episcopalem accipiendam. Ita me docuit Clarissimus Garampius, mihi semper cum honoris & grati animi significatione nominandus; qui & alias ejusdem Pontificis literas indicavit, datas eodem die, quibus Pontifex mandavit Abbati S. Justinæ, Archipresbytero Canonicæ Decimanorum in Ecclesia Mediolanensi, & Archidiacono Neugradensi in Ecclesia Strigoniensi, viderent diligenter, ne quid detrimenti caperet Altigradus, propterea quod intra tempus lege præscriptum sacratus non esset. Erat Altigradus, cum Episcopus renunciatus est, Patavinæ Ecclesiæ Archipresbyter, ut ex iisdem Benedicti XI. literis apparet. (b)

III. Sunt aliæ plures in regestis Vaticanis hujus Pontificis epistolæ ad Altigradum pertinentes, quas item commonstravit Cl. Garampius. (c) Atque ex quidem de rebus haud magni momenti sunt; sed valent tamen ad ostendendum illustres Altigradi affinitates, & quam nobili loco natus esset, quamque carus Pontifici optimo atque incomparabili Benedicto XI., quam esse non minimam Altigradi laudem puto. Tales sunt Pontificia literæ, quibus Jacobinum filium nothum *nobilis viri Manuelis de Cataneis Lendinariæ clericum Adriensem, natum ex soluto & soluta, ejusdemque Altigradi nepotem*, restituit natalibus. (d) Idem indulget Pontifex Theobaldo nato quondam nobilis viri Friderici de Arco scholari Tridentinæ diœcesis, ipsius item Altigradi *nepoti*. (e) Eadem indulgentia utitur Pontifex in Guilielmum de Comitibus scholarem Patavinum Altigradi familiarem, ex illegitimo item concubitu natum. (f) Permittit etiam Altigrado, ut duo Clerici ex ejus contubernio & famulatu, in annos quinque suorum Beneficiorum fructus capere possint, licet absentes. (g) Denique idem Pontifex, datis literis Episcopo Patavino, & Altigrado ipsi Vicetino electo, concedit, ut Archipresbyteratum Ecclesiæ Patavinæ, quo se Altigradus in manibus Pontificis abdicaverat, conferre libere possent cui ipsi voluissent, modo esset Canonicus Patavinus. (h)

(a) *Ex lib. Reform. Com. Bon. ad eum an.*
(b) *In Reg. Benedicti XI. an. I. ep.* 405.
(c) *Ibid. ep.* 222. 512. 615. *&c.*
(d) *Ibid. ep.* 409.
(e) *Ibid. ep.* 322.
(f) *Ibid. ep.* 300.
(g) *Ibid. ep.* 409.
(h) *Ibid. ep.* 512.

IV. Geſſit Altigradus Epiſcopatum Vicetinum ad annum uſque MCCCXIV. magni & excelſi animi vir, & Ateſtinorum principum amiciſſimus; quibus etiam magna equeſtris militiæ ſubſidia ſuppeditaſſe dicitur in bello contra Venetos. Alia narrat Ughellus de Altigrado, quæ hic regerere non vacat; aitque, illum Patavii in patria ſua obiiſſe; quaſi vero ejus patria non fuerit Lendinaria, quo ex oppido quaſi cognomentum duxit. Denique eum tradit in Eccleſia S. Auguſtini depoſitum in marmoreo ſepulcro, cum hac inſcriptione:

HIC IACET VENERABILIS IN CHRISTO PATER
ALTOGRADVS CATANEVS DE LENDENARIA
ET DOCTOR DECRETORVM ET EPISCOPVS VICENTINVS
QVI FELICITER DE HOC MVNDO MIGRAVIT
PRIMA DIE OCTOB. MCCCXIV. INDICT. XII.
CVIVS ANIMA REQVIESCAT IN PACE
AMEN.

Reliquit Altigradus quæſtiones aliquot, quas vidit Joannes Andreæ; (a) præterea nihil; ut mirum non ſit, ejus nomen inter claros Juris Canonici profeſſores fruſtra requiri.

LXI.

STEPHANUS BONERIUS.

Altigradi ſucceſſor in cathedra Juris Pontificii, cujus profeſſorem eligere cœperant ſcholares, Stephanus Bonerius fuit, natione Gallus, & Canonicus Narbonenſis. Is de Singano dicebatur, (b) qui locus eſt in Provincia; atque ex eo loco ejus familia originem duxerat, vel ipſe in eo natales habuerat. Erat ille in curia Romana, cum ſcholares noſtri ejus fama permoti de eo conducendo egerunt apud Magiſtratus civitatis; qui, datis ad illum literis, & oblato ſtipendio, Bononiam adduxerunt ad lectionem ordinariam Decretorum. (c) Eo munere functus eſt Stephanus annis ſeptem, prorogata in annos ſingulos populi decreto lectione, ab anno ſcilicet MCCXC. ad annum MCCXCVII. (d) Verum hoc ipſo anno MCCXCVII. ſtipendium ex publico non habuit, ſed inuſitata collatione a ſcholaribus, incertum, quanam ex cauſa, ac fortaſſe ob ærarii publici anguſtias, propter grave bellum, quod Bononienſes per illud tempus cum Azone Ateſtino Ferrarienſium Marchione gerebant. Vidimus tabulas publicas, quibus Martinus Rector Eccleſiæ S. Mariæ de Cubla Cæſarauguſtanæ diœceſeos procurator Rectorum Univerſitatis ſcholarium Bononienſium fatetur, ſe fœnori accepiſſe ab argentariis ſocietatis Scalarum CL. libras bononinorum, Stephano Bonerio perſolvendas ob lectionem ordinariam Decretorum, quam in ſcholis noſtris habebat. Eæ ſunt ſcriptæ anno MCCXCVII. (e) Neque diu poſtea Bononiæ verſatus eſt Stephanus Bonerius; ſed Romam reverſus eſt, ac paulo poſt in ea civitate extremum obiit diem, ubi honorifice tumulatus

(a) Altigradus demum epiſcopus Vicentinus in ſua diſputatione differentiam facit &c. *Jo. Andr. c. tua fraternitas. de adult.*

(b) *De Singano dicitur in inſcriptione ſepulcrali, quam infra damus. In actis publicis archiv. Bonon.* Stephanus Bonerii, *vel* Bonerius, *non ſemel appellatur.*

(c) *An. MCCXCI. die VII. Febr. petunt ſcholarium Rectores a Conſilio populi Bonon. ut quoniam populus Poteſtati & Capitaneo negotium dederat conducendi publice duos excellentes profeſſores, quorum alter lectionem ordinariam decretorum, alter extraordinariam legum habent, libræ CL. decernantur* domino mag. Stephano canonico Narbonenſi doctori in decretis qui vocatus fuit de Romana curia per D. Poteſtatem & D. Capitaneum & Antianos & Conſ. populi Bonon. per literas Communis Bonon. & libræ C. Dino Mugellano legenti extraordinarie in legibus. *Cui petitioni Conſilium annuit. Ex act. pub. ejus an. in lib. Reform. Communis Bonon.*

(d) *Ex actis publ. ad eum an.*

(e) *Vid. Append.*

tus est in templo *Aræ Cæli*; extatque ad hanc diem titulus ad ejus sepulcrum positus, qui est hujusmodi:

✠ H̄. IACET. DOCTŌ. EGREGIVS : DECRETORV̄. DN̄S
STEPHANVS. DE. SINGANO. PROVINCIALIS. Q. VII. AN. BONO
NIE. AD. COMMVNIS. SALARIVM. CONTINVATA. LECTV
RA. VOCATVS. PER. DN. PORTVENSEM. FINE. LAVDA
BILI. IN. DN̄O. REQVIEVIT. ANNO. DN̄I. M.CC.X.C.VIII.
OCTAVO. IDVS. MADII. CVIVS. ANIMA. REQVIESCAT
IN. PACE. AMEN.

Quod hic dicitur *vocatus per D. Portuensem*, sic interpretor, ut invitatus a Cardinali Portuensi Romam venerit.

II. Dubitavi autem aliquando, num Stephanus iste Bonerius idem esset qui postea Episcopatum Faventinum gessit. Sed omnem dubitationem abieci ejus titulo sepulcrali reperto. Hunc itaque professoris nostri fratris filium existimo, aut certe ex ejus familia. Hic primum Ecclesiæ Romanæ Thesaurarius fuit, (a) dein Episcopus Faventinus, (b) mox Rector Æmiliæ provinciæ, (c) denique Vicarius, & Vicecomes Fortanerii Archiepiscopi Ravennatis. (d)

III. Stephanus Bonerius ille senior, & Canonum professor disputationes aliquot reliquit, more doctorum ejus ætatis, qui in ejusmodi disputationibus ingenium exercebant. Earum unam memorat Jo. Andreæ in Decretalium Commentariis. (e)

LXII.

GUILIELMUS DE PETRALATA.

GUilielmi de Petralata Canonum professoris memoriam servavit Joannes Andreæ, qui ejus meminit in Commentariis ad Regulas Juris in Sexto, & alibi. Neque illum ignoravit diligentissimus Diplovataccius, qui eum dicit Bononiæ floruisse multo ante quam ederetur a Bonifacio VIII. sextus Decretalium liber. Neque hic prorsus fallitur: annis enim aliquot ante Bonifacii VIII. Pontificatum Guilielmum de Petralata Decretorum professorem Bononiæ vixisse, indubium est. Ejus sæpe mentio est cum aliis exteris scholaribus in Memorialibus Communis Bononiæ, ubi multæ sunt tabulæ contractuum, quos ipse celebravit, vel quibus præsens interfuit, an. MCCXCII., (f) & deinceps scriptæ. Ac dubitavi aliquando, num natione Germanus esset, quod non semel cum scholaribus Germanis aliquid negotii commune habuisse viderem. (g) Solebant enim singularum nationum scholares societatem quamdam inter se inire, suaque negotia seorsim ab aliis tractare. Sed Joannes Andreæ Provincialem fuisse dicit, (h) nempe ex oppidulo Delphinatus Petralata in ipsis Provinciæ finibus.

Fuit

(a) An. MCCCXL. Stephanus Bonerii rector ecclesiarum de Gaulerac, & Varinac Sarlatensis diocesis provincie Romane thesaurarius pro S. R. E. *Ita dicitur in tabulis archivi Fratrum Minorum*. I. 52.

(b) *Vid. Ughell. in Ep. Favent. Electum constat Episcopum Faventinum anno* MCCCXLIII. *ex charta archivi Metropol. Eccl. Raven.* E. 1570.

(c) *Rector Romandiolæ creatur a Clemente VI. anno* MCCCXLVII. *Ex charta ejusdem archivi*. Q. 8655.

(d) *Anno* MCCCXLVIII. *erat Vicarius & Vicecomes Fratris Fortanerii Archiep. Raven. Ex charta ejusdem archivi*. A. 108.

(e) Et fuit hoc terminatum in disputatione per Dn̄um Stephanum &c. *Jo. And. Novell. ad tit. de electione. c. Ecclesia vestra*.

(f) An. MCCXCII. die . . . . dn. Guilielmus de Petralata monachus de Sejavano doct. decret. *mutuo accipit &c. præsente* dn. Richardo canonico de Cassiano. Ex *Memor. Com. Bonon. In aliis tabulis rectius dicitur* monachus de Serignano.

(g) *Ex Mem. Com. Bon. an.* MCCXCII. *&c.*

(h) Consideranda fuit hæc quæstio dn̄i Guilielmi de Petralata Provincialis. *Jo. Andr. in VI. c. si pater. de testam. & ult. volunt.*

Fuit professione Monachus, (a) ac Prior Cardeliaci in diœcesi Cadurcensi; sic enim appellatur in tabulis anno MCCXCIV. scriptis. (b) Videtur autem hunc Prioratum consecutus eo tempore, quo in scholis nostris degebat; in tabulis enim ante illum annum scriptis eo dignitatis titulo caret. Anno MCCXCVII. electus est ab Universitate scholarium ad interpretandum Decretum extra ordinem. Discesserat ille ex scholis nostris; quare revocatus est Populi Bononiensis decreto, (c) eique oblatum est stipendium quinquaginta librarum. Num Bononiam ad docendum redierit, compertum non habeo. Id unum constat, aliquandiu ejus nomen inter professores Juris Canonici celebratum esse, & disputationes ejus, quas in scholis habuerat, ab iis non neglectas. (d) Sed eæ postea perierunt, nec ullum earum vestigium reperire licuit in libris, sive editis, sive mss.

LXIII.

OCTAVANTES FLORENTINUS.

Octavantem non semel laudat Joannes Andreæ, ut illustrem Juris Pontificii interpretem. Erat is patria Florentinus, Guidolotti filius, (e) & affinis Thaddæi Alderotti Medicorum ætatis suæ principis; (f) indeque ab anno MCCLXXVIII. versabatur in scholis nostris. (g) Triennio post vicariam operam in administrando Episcopatu præstabat Octaviano Ubaldino Episcopo Bononiensi, eratque tunc temporis Canonicus plebis Cassiæ; sic enim dicitur in publicis tabulis, quas ex Memorialibus Communis Bononiæ hic indicamus. (h) Nondum tamen erat doctoris gradu insignitus; qui gradus nisi probatissimis viris nondum ætate illa conferebatur. Anno MCCLXXX. adhuc scholaris procuratorem suum delegit mag. Laurum de Burgo S. Laurentii. (i) Post aliquot annos constat illum a scholaribus electum ad Jus Canonicum in Academia nostra interpretandum, stipendio eodem, atque eodem loco, quo antea Altigradus. Anno enim MCCCV. & duobus, qui secuti sunt, Decretorum librum interpretabatur. (k) Is etiam per illud tempus cum aliis clarissimis Decretorum, & Legum doctoribus in consilio adhibitus est a Quæsitoribus fidei in causis fori sui definiendis. (l) Scripsit Octavantes plures quæstiones, quas in scholis ex usu temporum illorum tractaverat, in quibus Bernardum, Ostiensem, & Innocentium allegat, ut notat Diplovataccius. (m) Eas sæpe citat Joannes Andreæ, præ-
ser-

(a) Ex *tabulis an. MCCXCII. supra cit.*

(b) Ex *Memor. Com. Bonon.*

(c) An. MCCXCVII. die IX. Octob. Item quid placeat vobis & dominis Antianis... Petunt rectores consiliarii & tota universitas scholarium pro augmentatione studii... Item quod scribatur dño Guilielmo de Petralata doctori decretorum ut ipse veniat in civitate Bononie ad legendum decretum in anno proximo cum salario consueto a Communi Bonon. solvendo cum sit ab universitate communiter electus &c. Ex *lib. Reform. Com. Bon.*

(d) Tenuit hoc in disputatione sua Guilielmus de Petralata. *Jo. Andr. in VI. c. commissa. de electi.*

(e) Dn. Octavante dn. Guidolotti de Florentia decretorum doctor. *Ita ejus nomen recensetur inter doctores, qui anno MCCCV. assidebant Quæsitori fidei in civitate nostra hæreticæ pravitatis judicia agenti. Ex cod. membran. archiv. sac. inquisit. Bonon. alibi cit.*

(f) *Thaddæo Adela Octavantis soror nupserat anno MCCLXXIV. Vid. infra in Thaddæo.*

(g) Eo anno die... Octavantes de Florentia vendit Beltrando de Spinali Gallo scholari Bonon. Codicem pretio lib. ... Ex *Mem. Com. Bonon. ejus anni.*

(h) An. MCCLXXXI. die VII. exeunte Madio *presbyter Aimericus Canonicus plebis Butrii promisit dn. Paulo de Graidanis Canon. Bonon. se deinceps nullam molestiam ei illaturum ob Archipresbyteratum plebis Butrii, sponte cedens omni juri, quod in eum haberet, ac ratum habens laudum Arpinelli Archipresbyteri Bonon. arbitri inter eos electi.* Ex instrumento facto heri in palatio episcopali ubi jus redditur coràm dn. Octavante canonico plebis Cassiæ Vicario ven. pat. dn. Octaviani Dei gratia ep. Bonon. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(i) *Ibidem.*

(k) Ex *actis publicis in lib. Reform. Com. Bonon. ad an. MCCCV. MCCCVI. MCCCVII.*

(l) Ex *cod. membran. archiv. sac. Inquisit. Bonon. cit. ad an. MCCCV.*

(m) Hoc tempore (*quo vivebat Jacobus de Ardizone*) secundum aliquos floruit Octavantes de Florentia, qui disputavit plures quæstiones &c. *Diplovat. in Jac. de Ardiz. Sed fuit Jacobus de Ardizone Octavante longe antiquior.*

fertim in reg. *cui licet*. Narrat idem Diplovataccius, Octavantem appellari magnæ auctoritatis doctorem a Bonaguida Arretino sub initium tractatus, quem de Dispensationibus inscripsit. Sed Bonaguida Arretinus in tractatu de Dispensationibus nec memorat, nec memorare potest Octavantem, qui annis pluribus post ejus ætatem inter scholares Academiæ nostræ degebat; cum Innocentii IV. ætate Bonaguida ipse floruerit. Neque reipsa alium doctorem eo loco nominavit Bonaguida, quam Goffredum. Mendoso igitur exemplari usum puto Diplovataccium, in quo pro Goffredo scriptus esset Octavantes; nisi memoriæ lapsu in hunc errorem incidit.

LXIV.

JOANNES DE MONTEMURLO.

EX Montemurlo, in agro Florentino Vallis Arni castro, (a) agnomen duxit Joannes canonum professor non incelebris ejus ætatis. Erat Cori filius, (b) diuque in Academia nostra versatus est, primum inter auditores, deinde inter professores sacrorum Canonum. Atque id munus pluribus annis gessit non minimo famæ & opum incremento. Multum certe agri in Bononiensium finibus sibi comparaverat, quod ejus filii postea possederunt. (c) Neque alienus videtur fuisse ab iis artibus, quibus aliquot ex professoribus nostris quæstum fecisse constat. (d) Ejus primum mentionem reperio ad annum MCCLXXVIII. cum Inghiramo, & aliis scholaribus ex Thuscia: (e) anno etiam MCCLXXIX. cum Octavante Florentino, qui tunc inter scholares merebatur, ac postmodum inter professores claruit. (f) Omnino autem videtur Joannes ab Academia nostra nunquam discessisse; in qua & extremum clausit diem anno MCCCI. patre ejus adhuc superstite, & duobus filiis, Philippo, & Joanne, quorum tutelam suscepit ipse Corus Joannis pater. (g) Habuit & fratrem, qui erat Prior Canonicorum S. Frigdiani Lucensium, nomine Jacobum, qui, patre Coro concedente, hæreditatem nepotum pupillorum administravit. (h) Quamvis autem mors satis immatura hunc professorem abstulerit, ejus tamen memoria haud plane extincta est; eum quippe laudant Joannes Andreæ, (i) & Albericus de Rosate. (k) Diplovataccius quoque eum recenset inter claros Juris Pontificii interpretes; ac multa scripsisse ait, & præserrim quæstiones plures, quas extare dicit. Earum una incipit: *Dominus papa mandavit*: ac disputata est Bononiæ anno MCCIC. mense Aprili, ut ad ejus finem notatum est. (l) Alteram memorat Joannes An-

(a) *Est locus eodem nomine etiam in maritima Senensium ora prope Monterium. Sed Joannem de Montemurlo Florentinum fuisse docent monumenta, quæ extant in Mem. Com. Bon. ad annum MCCCI., & Florentinum pariter appellat Diplov.*

(b) MCCLXXXI. Johannes dn. Cori de Montemurlo emit Digestum novum cum apparatu Accursii a dn. Balderico de Leodio pretio libr. XL. Bonon. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(c) *Vide quæ infra adnotantur*.

(d) An. MCCXCII. die XIV. Octob. dn. Guilielmus fil. qnd. dn. Henrici de Inbria de Novaria. dn. Robertus de Vicecomitibus ordinarius in ecclesia majori Mediolan. dn. Gurzolus fil. qnd. Galvani de Stefanardis de Mediolano scholares Bonon. promiserunt solvere dn. Johanni de Montemurlo decret. doct. I. lib. bonon. hinc ad proximum pascha. & in pignus dederunt unum par decretalium cum apparatu Mag. Bernardi presentibus dn. Valentino de Garganis fil. dn. Alberti de Pergamo. dn. Arditione de Comite canonicis ecclesie S. Laurentii majoris de Mediolano scholar. Bonon. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(e) *Ex tab. in Mem. Com. Bon. ejus anni*.

(f) *Ibidem*.

(g) MCCCI. die IV. Jul. D. Core qnd. dn. Latini de Montemurlo avus paternus & tutor Philippi & Johannis fratrum filiorum & heredum quondam dn. Johannis de Montemurlo decret. doct. substituit alium loco sui ad agendum maxime in lite contra priorem S. Fridiani de Luca. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(h) MCCCI. die IX. Jul. dn. Spinabellus canon. S. Fridiani de Luca civis Bonon. procurator dn. Jacobi prioris S. Fridiani administratoris bonorum hereditatis & heredum qnd. dn. Johannis de Monte Murlo scilicet Philippi & Johannis filiorum dicti Johannis doct. decret. & fratris dicti dn. Jacobi prioris locat mag. Guidoni plures agros in territ. Bonon. *Ibidem*.

(i) *Diplovat. in Jo. de Montemurlo*.

(k) *Ibidem*.

(l) Quæstio talis est: Dn. Papa mandavit per suas literas. *Extat in cod. biblioth. Fr. Min. Cæsen.*

Andreæ, (a) quam disputatam fuisse ait *Bononiæ per Garsiam*, *& Johannem de Montemurlo*. Primam reperi manu exaratam Cæsenæ in codice bibliothecæ Fratrum Minorum. Est in eodem codice alia quæstio ejusdem doctoris, quæ ita incipit: *Plebanus*, *& canonicus plebis de Montemurlo &c.*

LXV.

JOANNES PASSAVANTIUS.

ANno MCCIC. Joannes Gerardi Passavantii ad lectionem Decretorum extraordinariam a scholaribus electus est, decreto L. librarum stipendio ex ære publico. (b) Fuit id novum in scholis nostris, ut civis Bononiensis a scholaribus ad docendum constituto stipendio eligeretur. Qui ante illud tempus a scholaribus electi, & stipendio conducti docuerant, extranei fuerunt. Hic anno insequenti testamentum condidit, (c) quo hæredem instituit Laurentium fratrem, patre adhuc superstite, (d) a quo emancipatus fuerat. Nulla deinceps ejus memoria occurrit; ut credibile sit, paulo post conditum testamentum in ipso juventutis flore decessisse. Hic propterea ignotus fuit scriptoribus nostris: sed tenuis, quæ de illo restat, memoria lucem affert iis, quæ Joannes Andreæ tradit in prooemio Glossarum ad Clementinas. Ait enim, se aliquando, postea quam doctor Decretorum creatus est, atque in Collegium doctorum Juris Canonici cooptatus, quartum in Collegio fuisse, qui Joannis nomine diceretur. (e) De tribus, qui illum ætate anteibant, cum simul in Collegio essent, alterum fuisse non dubito Joannem de Calcina, de quo inter professores sæculi XIV. dicetur; alterum Joannem de Montemurlo, qui, licet ex Thuscia esset, ob longum in civitate nostra domicilium, uti civis habebatur. Qui tertium locum repleat, præter hunc Joannem Passavantium, neminem reperire licet; cujus ætas mirifice congruit, anno enim MCCIIC. Joannes Andreæ in doctorum album relatus est, ut suo loco dicemus. Hæc Cl. Montius.

LXVI.

BONVICINUS.

BOnvicini Decretorum doctoris, qui exeunte sæculo XIII. vixit, neque cognomen novimus, neque parentes, neque fortunam. Quod enim eum tradit Alidosius ex Francuccia gente ortum, Militum B. M. V. Ordini nomen dedisse, (f) nullo prorsus idoneo testimonio nititur: (g) tantum ex eo, quod Reipublicæ muneribus non semel perfunctus est, colligere licet, & civem Bononiensem, & laicum hominem fuisse. Adhibitus est in primis anno MCCIC. cum Ubaldino Malavolta legum doctore in pacis negotio, quæ cum Azone Atestino, & Flaminiæ populis conciliabatur. (h) Anno MCCCIII. XVI. Kal. Novemb. cum illi, qui Medicinæ castrum Romanæ Ecclesiæ nomine tenebant, nunciata Bonifacii VIII. morte protinus recessissent, ad deliberandum, quid facto opus

(a) *Jo. Andr. in c. fin. ut lit. pend. in VI.*

(b) *Ex lib. Reform. Q. ad mensem Octob.*

(c) An. MCCC. XI. Aug. Dn. Johannes fil. dñi Gerardi de Passavantis doctor decretorum emancipatus a dicto suo patre fecit suum testamentum &c. *Ex Memor. Cam. Bonon.*

(d) *An MCCCI. inter Antianos Populi Bononiensis habemus Gerardum Passavantium apud Ghirardac. Hist. Bonon. lib. XIII. pag. 427. ex lib. Reform.*

(e) Ego etiam qui minor sum inter XII. doctores Collegii Bononiensis, me quartum fuisse (*memini*) Joannem, nunc inter eos solus. *Jo. Andr. in proœm. ad Clementinas.*

(f) *Alidos. Dott. Bol. pag. 41.*

(g) *Illud dubio procul Alidosium fefellit, quod per ea fere tempora vixerunt Bonvicinus Francuccius Notarius, & Fr. Bonvicinus Ord. Pœnitentiæ, cujus etiam filii Notarii fuerunt. Vid. Matric. ant. Notar. in archiv. pub.*

(h) *Ghirard.* lib. IX. pag. 285., *ubi turbato ordine acta hæc, quæ ad annum MCCIC. manifeste pertinent, ad MCCLXXXIX. referuntur.*

opus esset, in Consilio civitatis XI. Sapientes delecti, quorum fuere quatuor Legum, tres vero Decretorum Doctores, & in his Bonvicinus. (a) Neque diu postea vixisse videtur: nusquam certe vel in tabulis census anno MCCCIV. confectis, vel in aliis deinceps monumentis ejus memoria occurrit.

LXVII.

B O N C I U S.

Canonicus S. Frigdiani.

DOcuit Bononiæ Jus Pontificium iisdem fere temporibus Frater Boncius Canonicus Lucensis S. Frigdiani, omnium primus, cui ad extraordinariam Decreti lectionem stipendium ex publico tributum fuerit. Sedato enim tumultu, quem anno MCCXCV. leges quædam, novissime a Populo Bononiensi latæ, in scholarium cœtu excitaverant, (b) ad Jannatium Salimbenium Præfectum Populi, cui dissidii illius componendi arbitrium datum fuerat, postulata quædam retulerunt Hugolinus de Montezanico, & Jacobus Bonsignorius, Rectorum atque Universitatis causam agentes; in quibus & illud erat, ut scholares jure suo possent quotannis professorem eligere, qui Decretum legeret extra ordinem, ejusque rei gratia L. librarum stipendium ex publico acciperet. (c) Primus igitur tunc nominatus est hic Fr. Boncius, deinde anno MCCXCVII. Guilielmus de Petralata; extremo prope sæculi anno Jo. Passavantius. (d) Ab eo tempore doctores tres habuit Academia nostra ære publico conductos: unum, qui Decreta ordinario, ut ajebant, loco, alterum, qui Infortiatum, aut Digestum novum, tertium, qui eumdem ipsum Decretorum librum extra ordinem interpretaretur. (e)

II. Sed cum annos amplius duodecim longe a nostra civitate abfuisset Fr. Boncius, fama interim & honoribus auctus, jamque Prior Ecclesiæ S. Martini apud Senas creatus, ad lectionem ordinariam Decretorum a scholaribus rursus accitus est anno MCCCIX. (f) in locum Octavantis Florentini, eique stipendium CL. librarum ex more constitutum. Quandiu Bononiæ versatus fuerit, non liquet: illud constat, editas ab eo disputationes aliquot, quas Joannes Andreæ illorum temporum æqualis cum laude commemorat. (g)

LXVIII.

PALMERIUS DE CASULA.

FLoruit in scholis nostris extremia XIII. sæculi annis Palmerius de Casula, Benvenuti filius, (h) sacrorum Canonum professor non ignobilis, qui & sæculum XIV. attigit. Hic etsi Decretorum doctor an. MCCXC. nuncupari cœperat; (i) septennio tamen post Jus Canonicum extra ordinem legebat inter eos, quos Baccalaureos appellabant, & quorum nomina edita fuerant a scholarium Uni-

(a) *Ex lib. Reform.* C.

(b) *Vid. Ghirard. lib. X. pag.* 328.

(c) Secunda petitio est quod provideatis de doctore legente extraordinarie in Decretis scil. de Fr. Boncio Canonico S. Frediani Decretorum doctore ac de aliis quos pro tempore Universitas predicto Fr. Boncio subrogabit sub hoc competens salarium assignando scil. L. lib. bon. annuatim. *Ex lib. Reform.* A.

(d) *Vid. supra in Guilielmo de Petralata, & Joanne Passavantio.*

(e) *Vid. supra in Altigrado de Lendinaria.*

(f) *Ex lib. Reform.* G.

(g) Disputatum hic fuit per recolendæ memoriæ Fr. Bontium Priorem S. Martini de Senis. *Jo. Andr. c. religiosus. de testam. &c.*

(h) MCCCVI. die XXII. Aprilis Dn. Palmerius decretorum doctor Marchesinus & Bernardus fratres filii qu. dñi Benvenuti de Casolis Cap. S. Christophori de Saragotia &c. *Ex Memor. Com. Bonon. illius anni.*

(i) MCCXC. die XXVI. Jan. Dn. Palmerius decret. doct. filius dñi Benvenuti Guidonis Bonifacii emancipatus a patre vendidit &c. *Ibid. ad eum annum.*

versitate. Ob eam rem excusationem a militia habuit Populi Bononiensis decreto cum aliis doctoribus, qui eodem munere fungebantur. (a) Hinc intelligi potest, Clero adscriptum non fuisse: ad Laicos enim ea lex pertinebat, qua militiæ muneribus cives subjiciebantur. Graves habuit simultates cum Mag. Alberto de Maloriclis medico, ejusque familia. Ad arma itum erat, ac toti viciniæ metus incussus. Hinc edicto Populi Bononiensis proscripti Spagnolus Alberti filius, Hugolinus Meligotti, aliique plures. Cumque aliquando dubitatum esset, num ea proscriptio vim haberet, propterea quod a scriba Prætoris in ea redigenda in publicas tabulas erratum erat, & aliquid omissum ex formula, quam statuta, legesque Populi Bononiensis præscribunt, Consilium Populi ei rei cautum esse voluit, statuitque, scribæ erratum impedimento esse non debere, quo minus ea proscriptio jure facta videretur. Hæc anno MCCCIII. gesta sunt VIII. Kal. Novembris. (b) Ac non multo post cum istum esset in Consilio de concilianda pace inter Palmerium ejusque fratres, & Mag. Albertum ac ejus familiam, Antianis negotium datum est, ut pro potestate eos homines ad concordiam redigerent. (c) Extat Palmerii memoria in actis Civitatis usque ad annum MCCCVIII., (d) quo anno Marchesinus, & Bernardus ejus fratres, qui Ghibellinis favere existimabantur, una cum plurimis aliis civibus, seditione facta, proscripti, & in exilium acti sunt. (e) Palmerius ipse an ad confinia, ut ajebant, amandatus fuerit, an voluntario discessu securitati suæ prospexerit, non liquet. Hic etiam disputationes, sive quæstiones ex Jure Canonico reliquit, quibus usus est Joannes Andreæ. (f) Earum quoque specimen habemus in sæpius memorato codice bibliothecæ Cæsenatis Fratrum Minorum. (g) Etiam in insigni codice bibliothecæ Ghisianæ, quo permagnus numerus quæstionum hujusmodi a nostris doctoribus, tam in Jure Canonico, quam in Civili disputatarum continetur, una est, quæ Marsilii, Palmerii, & Joannis Andreæ nomina habet adscripta. Palmerium memorat Diplovataccius, qui eum Joannis Andreæ præceptorem non recte existimat fuisse. (h)

HEN-

(a) *Ex lib. Reform. Commun. Bonon. anno MCCXCVII.*

(b) *Ex lib. Reform. ad diem XXV. Octob. MCCCIII.*

(c) *Ibidem ad diem XXI. Novemb.*

(d) *In Memor. Commun. Bonon. ad diem II. Aprilis.*

(e) Marchesinus. Bernardus de Casola. *In lib. bannit. tempore dn. Bertholdi de S. Miniato Præt. Bonon. scil. anno MCCCVIII.*

(f) *Jo. And. in reg. ex eo. & in reg. rationi. de reg. juris in VI.*

(g) PALMERIUS ET JOHANNES ANDREÆ. Baptizavit, seu lavavit Judæus, Paganus, Hæreticus, quæritur an oriatur cognatio spiritualis. Quæstio tamen Palmerii fuit solum de Hæretico. *Ita adscriptum est initio hujus quæstionis in cod. bibl. Fr. Min. Cæsen. plut. II.*

(h) Item & Palmerius ll. doctor & canonum supremus in Jure Canonico plura scripsit. Extant ipsius plures disputationes, de quibus Jo. Andreæ in reg. *ex eo*. & in reg. *rationi*. Ipsum dominum & præceptorem suum in pluribus locis appellat, & præcipue in reg. *rationi*. *Diplovatac. in Martino Sulimano.* *At in reg.* rationi *sic loquitur Joannes Andreæ.* Hæc regula facit ad quæstionem quam post dominum meum, & dñum Palmerium disputabam . . . primum articulum hujus quæstionis disputavit dn. Palmerius secundum disputavit dn. Marsilius. *Ex his verbis liquido apparet, non Palmerium, sed Marsilium a Jo. Andreæ* Dominum, *idest, præceptorem suum nuncupari. Ea fortasse est quæstio, cujus supra memini ex codice bibliothecæ Ghisianæ.*

HENRICUS SEPTALA

Archiepiscopus Mediolanensis.

IGnotum antehac Academiæ nostræ professorem suppeditat nobis catalogus Archiepiscoporum Mediolanensium a Muratorio vulgatus. (a) Cum anno MCCXII. vacasset Ecclesia Mediolanensis, in magna electorum dissensione, quæ mensibus fere undecim duraverat, nec ullo modo componi posse videbatur, Innocentius III. Archiepiscopum creavit Henricum Septalam Mediolanensis Ecclesiæ Cimeliarcham, & ipsius Pontificis Subdiaconum, qui tunc erat Bononiæ in scholis. (b) Magnis autem laudibus ab ejus catalogi scriptore efiertur Henricus Archiepiscopus, quod perpetuum ejus studium fuerit tuendi libertatem Ecclesiasticam, comprimendi hæreticos, suæque Mediolanensis Ecclesiæ jura asserendi, ac vindicandi: ac tenuisse dicitur cathedram Mediolanensem ad annum usque MCCXXX., quo finem vivendi fecit. Neque vero suspicari licet, hunc virum, cum ad Archiepiscopatum Mediolanensem evocatus est, fuisse in scholis nostris inter auditores potius, quam inter professores; erat enim Subdiaconus Apostolicus, quod munus, præsertim sub tanto Pontifice, nemini, nisi doctissimo, & Pontificii Juris consultissimo demandari solebat; nec dubium est, quin grandis natu esset, aut ea certe ætate, quæ nobilissimæ Ecclesiæ moderatorem decebat. Non temere igitur Henricum Septalam professoribus nostris, qui paulo post initium sæculi XIII. floruerunt, adjungimus.

JACOBUS

Monachus S. Proculi.

ABbatem natione Provincialem, Juris Pontificii clarum interpretem, supra dedimus: prodit hic ex eodem vitæ instituto Jacobus Monachus, qui decurrente pariter sæculo XIII. in Monasterio S. Proculi Bononiæ vixit, & eadem professione claruit. Scripsit Commentarium in Decretalem de summa Trinitate, & Fide Catholica anno I. Urbani IV., idest, anno MCCLXI., quod Ottobono Diacono Cardinali S. Hadriani dicavit. (c) Sed quoniam Decretalis illa, quam interpretandam suscepit, rem Theologicam potius complectitur, quam Juridicam, in sacris literis non leviter eruditum fuisse oportuit hunc Monachum, ut argumentum illud cum dignitate tractare potuerit. Ex Memorialibus Communis Bononiensium hunc Monachum, qui Urbano IV. Pontifice scribere jam cœperat, adhuc in vivis fuisse novimus ad an. MCCLXXXV. (d) Atque inde etiam ejus natale solum agnoscimus; dicitur enim *Dompnus Magister Jacobus de Casaglia*. Est autem *Casaglia* locus ad tria circiter passuum millia supra Bononiam in collibus ad Solem occiduum.

(a) *Rer. Ital. Script. To. I. P. II. col.* 230. 231.

(b) Propter hujusmodi contentionem Dominus Papa Capituli nuntiis ad se convocatis Domnum Henricum de Setara hujus Ecclesiæ Cimeliarcham, & ipsius Apostolici Subdiaconum, qui erat Bononiæ in Scholis, in Pastorem elegit Anno Domini MCCXIII. IV. die Novembris. *Ibid.*

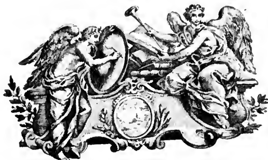
(c) *Extat in cod. mss. Gymnas. Navar. Paris. ex Echard de Scriptor. Ord. Prædic. To. I. p.* 124.

(d) Ann. MCCLXXV. die 5. Nov. Mag. Jacobus *inter Monachos S. Proculi recensetur, qui cum Azone Abbate actis quibusdam subscribunt. Ex Memor. Com. Bonon.*

Ann. MCCLXXIX. Mag. Dompnus Jacobus de Casaglia *Monachus S. Proculi cum Rodulpho Abbate, & aliis Monachis procuratorem sui Monasterii constituit. Ibid.*

Ann. MCCLXXXV. XV. Aprilis Dompnus Mag. Jacobus de Casaglia Monachus S. Proculi *præsens cuidam instrumento. Ibidem.*

II. Vidi nuper in antiquo Codice membranaceo, qui fcriptus videtur circa finem fæculi XIII., compendium libri Decretorum Gratiani, cujus tale eft initium: *Omnibus religiofis ac aliis pauperibus facerdotibus, qui propter paupertatem copiam doctorum, ac apparatuum habere non poffunt, Jacobus pauper monachus, & presbyter religiofus ad augmentum fcientiæ cum mei recommendatione falutem. Dominus per prophetam &c.* Sic porro definit hujus compendii proœmium: *In ifto parvula libella difcant quod debeant refpuere, vel tenere, cujus caufa materialis funt leges, & canones, efficiens Gratianus Clufinus epifcopus, formalis, ideft modus agendi, de canonibus obfcuris, ac de vita & moribus fcientia pleniffimum documentum, finalis autem falus animarum, & ipfa juftitia, ut reddatur unicuique quod fuum eft.* Fuit olim hic Codex Philippi Antonii Gualterii Cardinalis, nuper autem cum tota mff. Codicum ejufdem Cardinalis ditiffima fupellectile in bibliothecam migravit Illuftriffimi Viri Francifci Xaverii Zeladæ, Sacræ Rotæ Auditoris, cujus haud poftrema laus eft, quod literas, & literatos homines fingulari amore complectatur & foveat. Sed Jacobus ifte Monachus, qui librum Decretorum Gratiani in epitomen redegit, quamquam definire non aufim, num fuerit Jacobus ille Monachus S. Proculi, qui interpretatus eft Decretal. de fumma Trinitate, verifimile tamen admodum judico; nomen enim, & profeffio, & ftudiorum ratio mire congruunt, nec ætas repugnat.

ARTIS

ARTIS NOTARIÆ PROFESSORES.

Rtem Notariam nobilitavit plurimum Rolandinus Passagerius, qui ejus artis Summam scripsit omnium consensu probatam, & communi usu hodiedum receptã. Sed etiam ante Rolandinum ea professio in honore fuit in scholis nostris; nec mirum est, egregie cultam fuisse in ea civitate, in qua Legum studia principatum tenebant. Vel ipse Irnerius Jurisprudentiæ instaurator formularum librum reliquit tabellionum usui accommodatum. (a) Atque hæc sunt prima hujus artis elementa, quam postea perfecit Rolandinus. Sic autem hujus artis professio Bononiæ floruit decurrente XIII. sæculo, ut quemadmodum Grammatici, & Medici post professores Legum, & Decretorum, doctoris gradum & insignia ambierunt, quibus non solum a reliqua hominum turba, sed etiam a ceteris earumdem facultatum professoribus secernebantur ii, qui publicum ingenii & doctrinæ experimentum fecerant, & publico judicio probati, ad docendum delecti erant; ita etiam apud artis Notariæ professores doctoris gradus insignia recepta sunt: quod haud scio, an unquam in ulla Academia, præter nostram, fuerit institutum.

II. Habuere igitur scholæ nostræ aliquando artis Notariæ doctores, qui jamdiu creari desierunt, quemadmodum & doctores Grammaticæ, quorum nomen temporibus nostris inauditum est, quamvis non desint excellentes humaniorum literarum professores quovis honore dignissimi. Sed licet jamdiu obsoleverit vetus ille mos creandi doctores Notariæ; non deest tamen in Academia nostra publicus professor, qui artem illam humanæ societati utilissimam doceat. Solet autem ejus artis præcepta, sive exempla ex Summa Rolandini petere; qua nihil commodius & utilius in ea facultate ad hanc diem editum est. Sed quoniam hæc disciplina nata quodammodo videbatur in civitate nostra, & Rolandini opera ad summam dignitatem provecta, eo factum est, ut nemini eam docere licuerit in nostris scholis, nisi Rolandino ipsi, quoad vixit, aut iis, qui vel essent cives Bononienses, aut annos viginti in civium censu essent habiti. Itaque, cum an. MCCLXXXIV. duo quidam ejus facultatis professores, Nicolinus Fraxinetanus Papiensis, & Montes Auximanus, ad artem Notariam Bononiæ docendam se comparassent, intercessit Rolandinus; a quo tandem lite per transactionem composita, duo illi magistri vix obtinuerunt,

nt

(a) Do. quoque Guernerium subtilissimum juris professorem, & libri autenticorum interpretatorem traditur, formas instrumentorum non vilipendisse; sed formularium Tabellionum cum cura & solicitudine maxima conscripsisse. *Petrus de Unzola in Aurora Noviss. in proœmio.*

ut non amplius, quam anno uno eam facultatem profiteri possent, & scholares docere, quos jam sibi adsciverant. Damus in Appendice ejus transactionis tabulas, in quibus legitur *lis orta* esse de jure *regendi, & docendi artem & scientiam Notariæ:* ex quibus verbis apparet, non solum vulgari artis nomine eam facultatem tunc appellari consuevisse, sed scientiam quoque dictam, ut qui eam profitebantur, nobiliorum quarumvis facultatum doctores æmulari viderentur.

III. Sed artis Notariæ doctores & magistri non eam solum facultatem in suis scholis docebant. Prima etiam juris elementa tradere consueverant. Quatuor nimirum Institutionum libros interpretabantur. Hos enim libros, utpote captu faciles, haud dignos fere existimabant prisci doctores, & Legum domini, ut iis in schola interpretandis operam navarent. Itaque Justiniani Institutiones olim in Academia nostra exponere solebant Notariæ doctores, aut Jurisprudentiæ candidati, doctoris insignia nondum assecuti, vel denique doctores novitii, quorum adhuc non erat ad nobiliores Legum libros interpretandos assurgere; qua de re alibi diximus.

IV. Ad Notariæ professores quod attinet, quamquam plures admodum fuerint, qui eam facultatem omni tempore docuerunt, perpaucos tamen reperio doctoris titulo insignes, idque vel ob veterum monumentorum inopiam, vel quod paucis ille honos concederetur. De his nunc dicendum erit: nam de reliquis omnibus, quorum identidem nomina occurrunt in antiquis tabulis, operæ pretium non est curiosius inquirere. Prætermittere tamen non licet Raynerium Perusinum, qui quamvis non alio, quam magistri titulo donetur, quod nondum, ut opinor, ejus ætate inter professores Notariæ doctores creari cœpissent, silentio tamen prætereundus non est, maxime ob hanc causam, quod hic omnium primus est, quem constet Bononiæ Notariam publice docuisse.

I.

RAYNERIUS PERUSINUS.

IN matricula Notariorum, quæ primum Bononiæ confecta est an. MCCXIX. (a) adscriptum habemus Raynerium Perusinum, magistri titulo a ceteris ejus temporis Notariis, sive Scribis publicis distinctum. (b) Nec dubium est, quin magistri appellatio hominem designaret, qui Notariam artem, quam exercebat, in schola doceret. Habemus tabulas cujusdam contractus, quæ scriptæ sunt anno MCCXXVIII. XVII. Kal. Maji *in scholis mag. Raynerii de Portanova*. (c) In iis memoratur etiam ejus uxor Anastasia, quæ dicitur *uxor Raynerii ... magistri Notariæ*. Sed Raynerius iste non solum Notariæ, sed etiam Juris Civilis peritus erat; quare Judicem se, & Notarium publicis tabulis subscribere solebat. (d)

SALA-

(a) *Hujus Matriculæ, quæ ad nostra usque tempora nunquam est interrupta, Odofredus meminit in l. placet nostræ clementiæ c. de Episc. & Cler.* Unde vero hic, si est aliquod corpus approbatum, ut est Clericorum, vel Medicorum, nomina debent scribi in aliquo brevi, vel libro; & si aliquis delinquat in officio suo, nomen debet deleri de illo brevi, vel de illo libro: ut est hodie in Tabellionibus, qui habent eorum nomina scripta in quodam quaterno, & si aliquis delinquit in officio suo, nomen ejus raditur de quaterno illo &c.

(b) Mag. Raynerius Peruxinus. *Ita ejus nomen in matric. Notar. scriptum est.*

(c) *Extant in archivo S. Michaelis in Busco Monachorum Montis Oliveti.*

(d) *An. MCCXXVI. die II. Aug. . . . .* Ego Raynerius Peruxinus de Porta Nova Bonon. imperiali auctoritate judex & notarius dictis omnibus presens extiti &c. *Ext. in archivo S. Stephani, nunc Senatus Bonon.*

II.

SALATHIEL MARTINI PAPÆ.

ZACHARIAS.

PRimus, quem Notariæ doctorem appellatum repetiam, est Salathiel Martini Papæ filius. Hic an. MCCXXXVII. Notariorum ordini adscriptus est. (a) Sed nondum tunc Notariæ doctores audiri cœperant. Id aliquanto serius institutum arbitror, medio circiter sæculo XIII. Anno MCCIL. eo honore Salathiel gaudebat, quo anno inter Antianos Populi Bononiensis primum ac ptæcipuum magistratum adlectus est. (b) Fuit hic etiam in Jure Civili eruditus, atque inter judices, sive jurisperitos adnumeratus. (c) Anno MCCLXXIV. adhuc vivebat, nec immunis evasit ab ea calamitate, quæ civitatem nostram, ac præcipue Lambertaccios, eorumque amicos afflixit. Erat ex horum numero Salathiel; quare cum iis civitate jussus est excedere. Sed mitissima fuit ejus exilii pœna; fuit enim eorum exulum numero, quos de Guarnata exteriori dixerunt, quibus sic erat civitatis ingressu interdictum, ut intra Sapinam, & Rhenum consistere deberent, duos amnes civitati vicinos. (d) At non diu postea vixit Salathiel; nulla enim deinceps ejus memoria occurrit. Filium habuerat Aleottum nomine, qui eamdem cum patre professionem secutus est, & an. MCCLVII. in Notariorum album adscriptus. (e) Sed hic patri præmortuus est. Obiit enim Salathiel sine liberis masculis, (f) atque aliquid ex ejus hæreditate ad Fratres Prædicatores pervenit. (g) Erat Salathielis domus Bononiæ notissima diu post ejus mortem: ad eam enim, ut ad alia quædam celebriora civitatis loca, præcones Magistratuum edicta vulgabant. (h)

II. Vixit iisdem temporibus Zacharias artis Notariæ doctor, cujus nomen occurrit in Matricula antiqua Notariorum Bononiensium ad annum MCCLVIII. Erat ex adlectis ejus corporis, ad quos pertinebat expetimentum capere, & judicare de eorum peritia, qui inter Notarios cooptari cupiebant. Atque ad eumdem annum Salathiel, & Rolandinus Passagetius eodem doctoris titulo simul omnes insigniti occurrunt.

RO-

(a) *Ex Matricula vet. Notarior. in archivo Com. Bonon.*

(b) *An. MCCIL. Mag. Salathiel doctor Notariæ, & Antianus Populi Bonon. interest feriundo fœderi cum Mutinensibus. Ex Regist. Nov. p. XXXIV. in eod. archivo.*

(c) *Aleottus ejus filius, de quo infra, in Matricula Notariorum dicitur* filius dñi Mag. Salathielis judicis & Notarii.

(d) *Ex lib. Confinat. in eod. archivo.*

(e) *Ex Matric. cit.*

(f) Margarite fil. qnd. dñi Salathielis Martini Pape uxori dñi Salinguerre dñi Taurelli de Taurellis *vendit* dn. Rolandinus fil. qnd. dñi Rodolfini Florette de vivario capelle S. Stephani doctor artis notarie *prædia quædam pretio libr.* CCCCLXXV. *bonon. Ex Memor. Com. Bonon. an. MCCLXXXV. die XV. April. Rursus ex Memor. anni MCCLXXXIX. die XXVI. Jun. constat, executores testamenti mag. Salathielis Martini Papæ fuisse* Fr. Petrum dñi Gardini, & Fr. Albertum dñi Pauli de Cazilis Ord. Predicat. *eosque aliqua prædia vendidisse, quorum rationem reddunt Rolando fil. Dondei de Claguano hæredi ipsius Salathielis, ejusque uxori Bertiliæ, & Margaritæ filiæ, quibus etiam restituerunt* librum Authenticorum, & librum Casuum dñi Guilielmi de Cauriana super Codice, unum sciphum argenteum, unum coclearium argenteum, tres annulos aureos &c.

(g) *In charta archivi Fratr. Prædic., quæ scripta est anno MCCXCII., nominantur bona, quæ obvenerunt ex hæreditate mag. Salathielis.*

(h) *Ita præscribitur in Statutis Bonon. anno MCCLXXXVIII.*

III.

ROLANDINUS PASSAGERIUS.

QUantum valuerit Rolandinus Passgerius in arte Notariæ, cujus veluti parens & auctor semper habitus est, norunt omnes. Sed quantus vir fuerit, quantæque auctoritatis in civitate nostra, quæ nunquam magis opibus & potentia floruit, quam ejus ætate, paucis adeo notum est, ut ne Historici qnidem nostri, quamquam magnis laudibus Rolandinum efferunt, satis cognitum habuisse videantur. Natus est Rolandinus, quantum conjicere possumus, haud multo post initium sæculi XIII. patre Rodulphino Florettæ filio, honestis natalibus, familia ex Thuscia oriunda; (a) sed quæ nec majorum opibus, nec nobilitate claresceret. In antiquis ætatis suæ monumentis modo Rolandinus Passagerius, modo Rolandinus Rodulphini Florettæ appellatur: (b) ut appareat, aliquid celebritatis in sua familia Florettam Rolandini aviam habuisse, quæ ejus famam in morte extingui non siverit. Anno MCCXXXIV. inter publicos Scribas, sive Notarios adlectus est; (c) atque habere potuit præceptorem in ea facultate Raynerium Perusinum, de quo supra diximus. Sed Juri etiam Civili non perfunctorie vacavit, cujus præsidio destitutus perficere non potuisset eam ipsam facultatem, quam profitebatur: præterquamquod in iis libris, quos Flores testamentorum inscripsit, non leviter se versatum in Jure Civili ostendit.

II. Sed immerito tamen a quibusdam inter Legum doctores recensetur: (d) a quibusdam etiam utriusque Juris professione illustris fuisse dicitur. (e) Potuit quidem aliquando Institutiones juris civilis in suis scholis interpretari, ut alios Notariæ professores factitasse diximus. Sed quoniam ejus prima ac potissima cura fuit, ut artem Notariæ, quam profitebatur, nondum ad illud tempus satis accurate tractatam, perficeret, ei totum se dedit, malnitque in ea facultate primas obtinere, quam in Jure Civili secundas, tertiasve; si has quidem sperare licebat post Accursium, Odofredum, aliosque celeberrimos Legum professores. Itaque nunquam doctor Legum, aut Decretorum, nedum utriusque Juris, creatus est; sed doctor tantum artis Notariæ. In quo quidem ita sibi placuit, ut Accursium, & aliquot alios Legum doctores nobilissimos æmulatus, qui se dominos legum ambitiose appellabant, non solum Notariæ doctor, sed quandoque etiam *rector & dominus* dici voluerit: (f) nempe, ut homines intelligerent, se regere scholas, non uti magistellum quemdam ex trivio, sed ut excellentem superioribus illis haud imparem professorem.

III. Sed visus est etiam Rolandinus, pro infelici eorum temporum gustu, quo humaniores literæ miserandum in modum jacebant, non obscuri dictatoris famam consecutus. Dictatores autem appellabantur ii, qui artem dictaminis, hoc est, bene scribendi profitebantur, & maxime epistolari stilo florebant. Itaque cum Fridericus II. ad Populum Bononiensem literas minarum plenas dedisset, ut eos induceret ad reddendum Hentium Regem ejus filium, quem bello captum in vinculis habebant, Rolandino negotium datum est, ut responsum scriberet, quod habemus apud Ghirardaccium ex Latino Italice redditum. (g)

Neque

(a) *Ex eo patet, quod Thuscorum societati adscriptus fuerit Rolandinus, Vid. supra in Accursio.*

(b) *Vide quæ infra adnotantur.*

(c) An. MCCXXXIV. Rolandinus filius dñi Rodulphini Albergatoris (*inter Notarios adlectus est*) viso privilegio dñi Coradi de Laumello Comitis Palatini scripto manu Azonis Dominici Notarii. *Ex Matric. Notarior. Indicavit Cl. Montius.*

(d) *Ghirardac. lib. XIII. pag. 420. &c.*

(e) *Vid. Tractat. Univer. Jur. To. VIII. I. pag. 198. &c.*

(f) An. MCCLXXXIII. die XVII. Jun. dn. Rolandinus fil. qnd. Rodolfini Florette artis Notarie rector & dominus *donaverat inter vivos Fratribus Prædicatoribus* domum unam & casamentum cum medietate putei in terra S. Vitalis tenus Reno &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *Retulit hanc epistolam Ghirardaccius lib. VI. pag. 179., sed silnit, esse a Rolandino scriptam. In Chronicis Bonon. mss. habet hunc titulum:* Epistola responsiva Imperatori per Bononienses, quam dictavit Rolandinus Passagerius.

Neque id erat præter morem eorum temporum, ut qui Notariam artem profiterentur, iidem eloquentiæ studia colerent, quantum ætas illa ferebat. (a) Petrus Boaterius Rolandini interpres, & Notariæ artis doctor insignis, in commentariis ad Summam artis Notariæ Rolandini versus latinos dedit, rudes quidem & ineptos, sed qui tamen ostendunt, quam laudem affectarit. Sed & celebris ille Brunettus Latinus, qui primus dicitur Florentinos ad eloquentiam informasse, Notarius fuit; (b) eamdemque artem professus est Franciscus de Barberino, qui Rolandini ætate florere cœpit, & celebratur inter primos, qui Italicam linguam suis scriptis illustrarunt. (c) Colutius quoque Salutatus Reip. Florentinæ Cancellarius, de elegantioribus literis optime meritus, ex Notariorum numero fuit. (d) Successisse autem Notarios iis, quos Dictatores vocabant, quique artem Dictaminia profitebantur, satis manifestum arbitror. Hinc quoties insignis aliqua legatio a Populo Bononiensi decernebatur ad Pontificem, aut ad alios Principes, ac civitates, aliquis ex Notariorum ordine plerumque addebatur, qui Secretarii, ut nunc dicimus, munere fungeretur, & epistolas Legatorum nomine, & si quid aliud opus esset, accurate perscriberet. Quare ab iis, qui in Notariorum ordinem adlegi optabant, id in primis quærebatur, quid latine scribendo, & dictando valerent. (e)

IV. Sed Rolandinum Passagerium auctor est Ghirardaccius, relictis scholis, ad alia omnia applicuisse animum; & cum esset Primicerius societatis, quam de Cruce appellabant, ejus societatis honoribus augendis laborasse plurimum, ejusque ædes magnis suis sumptibus extruendas curasse. Sed hæc majora sunt, quam ut possint tribus verbis explicari. Magnam sibi existimationem jam constituerat Rolandinus inter cives, cum Jeremiensium, & Lambertacciorum factiones exortæ sunt; sed ejus fortunæ ac felicitatis fuit, quod eos secutus est, qui, cum ventum est ad arma, superiores fuerunt. Lambertacciis igitur devictis, & proscriptis, sic cum Jeremiensibus civitatem retinuit, ut deinceps non modo imminuta ejus auctoritas non fuerit, sed potius magnopere aucta. Et quoniam ad restituendam civitatis tranquillitatem, & sananda gravissima vulnera, quæ in eo bello pertulerat, præcipue curandum erat, ut si qua reliqua essent in male affectis civium animis dissensionum semina, statim ac apparere cœpissent, præfocarentur, ac Lambertacciis, quibus jam constabat cum Jeremiensibus convenire non posse, viæ omnes præcluderentur ad reditum; propterea instituta est societas ex delectis civibus, manu promptis, & virtute præstantibus, qui, quasi in excubiis positi, perpetuo vigilarent ad civitatis salutem. Hanc autem societatem vel Rolandinus ipse instituit, vel certe legibus informavit; ejusque dux, atque præfectus, sive, ut dici amavit, Primicerius fuit. Crucis autem appellatio huic societati indita est, non quod ad locum quemdam, sive Ecclesiam conveniret, quæ de Cruce diceretur, quamque ædificasset Rolandinus, ut quispiam male intellectis Ghirardaccii verbis suspicari posset; sed quod ejus societatis homines, cum Jeremienses essent, hoc est, Guelphi, & Romanæ Ecclesiæ devoti, & ad reprimendos Lambertaccios, qui Ghibellini erant, & Romanæ Ecclesiæ adversi censebantur, comparati, in scutis, quibus inter cetera arma utebantur, rubeam Crucem pictam gerebant. Et erat jam tum rubea Crux insigne publicum civitatis, quo nunc etiam utitur; ut hinc maxime appareat, Romanæ Ecclesiæ devotissimam semper fuisse.

(a) *In Statutis Populi Bonon. anni MCCXLVI. decernitur, novos Notarios examinandos esse per quatuor* Notarios electos a Consulibus artis tabellionatus coram Potestate & ejus judicibus qui inquirant qualiter sciant scribere & qualiter legere scripturas quas fecerint vulgariter & literaliter & qualiter latinare & dictare. *Ex Stat. an. MCCIL.*

(b) *Philip. Villan. de clar. Florent., aliique.*

(c) An. MCCXCIV. die XXIII. Sept. D. Sinibaldus episcopus Imolensis renovat in emphiteusim nobili militi dn. Comacio de Galluciis, ejusque heredibus in XXIX. an. ad renovandum Terram Consil.cis secundum antiqua pacta &c. Pro renovatione solv. C. lib. bonon. parvor. present. dn. Marsilio de Manteghellis decr. doct.... Bragoneria Saraceni de Certaldo, & Francisco de Barberino Notar. &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(d) *Philip. Vill. loc. cit.*

(e) *Vide adnotata supra ex Statut. Bonon.*

V. Sed ſocietas Crucis, inviſa Lambertacciis, apud Nicolaum III. in aliquam ſuſpicionem adducta videtur. Cum enim anno MCCLXXVIII., ipſo agente Pontifice, pax inita eſſet inter Jeremienſes, & Lambertaccios, & pacis leges ab eo perſcriptæ, rebus omnibus compoſitis, quæ ad civitatis tranquillitatem pertinere videbantur, Nicolaus Pontifex de ſocietate Crucis, ejuſque legibus & ſtatutis maturius poſtea cognoſcendum cenſuit, atque interea mandavit, ut Rolandinus Paſſagerius nominatim, & mortalium quilibet ab omni ejus ſocietatis procuratione, atque adminiſtratione abſtineret, donec ipſe de re tota deliberaſſet. (a) Verum ea pax breviſſima fuit, &, Lambertacciis vix dum in civitatem receptis, novæ ſtatim exortæ contentiones, & rurſum arma, rurſum cædes civium, & incendia domorum, rurſum denique, adverſa parte devicta & ejecta, civitatis imperium ad ſolos Jeremienſes rediit, inter quos ut cum maxime præſtitit Rolandinus. Itaque & præfecturam retinuit ejus ſocietatis, quæ tanto magis tunc neceſſaria videbatur, quanto majori ſtudio Lambertaccii modo clanculum, & veluti per cuniculos, modo aperta vi in civitatem irrumpere nitebantur; & deinceps quaſi anteſignanus, & moderator Jeremienſium haberi cœpit. Itaque non ſolum rector, & conſul civitatis aliquando fuit; (b) ſed (quod neſcio an ulli unquam contigerit) Antianus perpetuus Populi Bononienſis creatus eſt; cujus magiſtratus, ut in civitate libera, ſumma tunc erat auctoritas. (c) Sunt autem multæ leges Rolandino potiſſimum auctore per illud tempus latæ; (d) & nihil eorum, quæ ad publicam tranquillitatem pertinerent, non ex ejus ſententia, & auctoritate actum. Præſertim autem proſcriptionum conditiones ejus nutu conſtitutæ, quæ aliæ aliis duriores fuerunt, ut quiſque majori, minorive noxa tenebatur. Extant adhuc veteres tabulæ, quibus continentur nomina Lambertacciorum, qui civitate expulſi ſunt, ingenti numero, & ad aliquot hominum millia. Si qui autem, ejuratis Lambertacciis, ad Jeremienſes ſe adjungere voluiſſent, ut in patriam reſtituerentur, id etiam ex Rolandini potiſſimum arbitrio pendebat. (e)

VI. Sed quoniam difficile fuiſſet tantam poteſtatem in magna, & factionibus divexata civitate exercere ſine multorum offenſione, Populus Bononienſis certos ei cuſtodes attribuit, quibus ſtipendium e publico præſtabatur: quo facto ſatis oſtenſum eſt, plurimum intereſſe hominem illum eſſe ſalvum, quo maxime

(a) Verum cum quædam ſocietas eſſe dicatur in civitate prædicta, quæ ſocietas Crucis inibi nominatur, circa cujus conditionem & merita, nec minus ejus effectum, proponimus maturius ad quietem ejus civitatis, & civium cogitare, ut exinde proſperitatis commoda Deo dante ſubſequantur, & ideo proviſionem hujuſmodi ſocietatis omnimodam, & eam contingentia nobis ſpecialiter reſervamus, monentes & mandantes, quod Rolandinus Paſſagerii, vel quivis de capitanaria, rectoria, vel quovis alio officio, ſive adminiſtratione ipſius capitanariæ quocumque nomine cenſeatur, ſe interim nullatenus intromittant, donec ſuper hoc per nos aliter ordinatum fuerit. *Ex conſtit. Nicolai* III. *de pace Jeremien., & Lambertacc. apud Petrum Cantinellum in chronica penes me mſſ. Extat etiam apud Ghirardac. lib. VIII. pag.* 239., *ſed non parum mendoſe*.

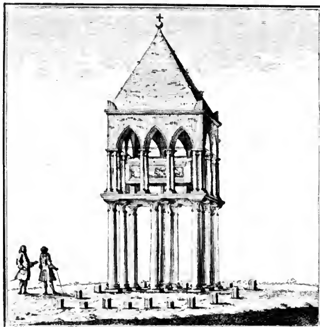
(b) *An.* MCCLXXX. *Februario menſe in actis publicis occurrit* Dn. Rolandinus Paſſagerius conſul & rector civit. Bonon., *de quo magiſtratu alibi diximus*.

(c) Antianus perpetuus *dicitur Rolandinus in adnotatis ad tabulas proſcriptorum, de quibus infra. Sed videtur tamen eo honore brevi ſe abdicaſſe; neque enim ejus nomen deinceps in tabulis eorum Magiſtratuum, niſi raro admodum, reperitur, ut animadvertit Cl. Montius*.

(d) *An.* MCCLXXXII. *leges latæ ſunt, quæ* ſacratæ *dicebantur, & rurſum an.* MCCLXXXIV. *aliæ, quæ* ſacratiſſimæ *dictæ ſunt, quibus neque a Magiſtratibus, neque a Conſilio civitatis, ſed ſolum ab univerſo Populo Bononienſi derogari poterat. Eo autem ſpectabant, ut omnis ſpes reditus Lambertacciis præcluderetur, & nobilibus, ac potentibus civibus in ordinem redactis, regimen civitatis integrum Populo ſervaretur, iiſque, qui in Populo maxime valebant; quorum præcipuus habebatur Rolandinus*.

(e) *In tabulis proſcriptorum, ſive* Bannitorum *libris, ut vulgo appellantur, ad ſingula nomina illorum, qui vivente Rolandino reſtituti ſunt, id ejus auctoritate factum indicatur in hunc, aut ſimilem modum:* Infraſcripti Sibertus & Petrobonus cancellati fuerunt per me Albertum Bonfilioli notarium eo quod facti ſunt de parte Geremienſium & partem juraverunt preſentibus dño capitaneo partis & dño Rolandino Paſſagerii perpetuo antiano Populi Bonon. ſub anno Dom. MCCLXXXVIII. *Et ita paſſim; ſed quandoque etiam Rolandinus ante reliquos Jeremienſium principes nominatur, in hunc modum:* Ego Jacobus Amorícti notarius cancellavi Gandulfinum de mandato & voluntate dñi Rolandini Paſſagerii & capitaneorum partis eccleſie. Anno MCCLXXIX.

me falus, & quies civitatis nitebatur. (a) Vixit autem Rolandinus in tanta dignitate ad fummam feneċtutem; deceffit enim anno MCCC. III. Id. Octobris: & in fplendidum illud, & magno principe dignum fepulcrum illatum eft, quod adhuc extat prope Ecclefiam Fratrum Prædicatorum in adjacenti area, patulo & aperto loco, ut tunc fere folebant illuftrium hominum, & doctrina præftantium fepulcra excitari. Ejus hic ichnographiam damus.

Sculptus eft Rolandinus in altera tumuli facie ex cathedra docens fcholares in fubfelliis fedentes, ut claros quofque doctores in eorum temporum monumentis expreffos videmus. Ac fupra tumulum in umbella, five pyramide, quæ illum obtegit, hi verfus leguntur:

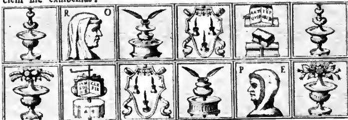
AVTORE MAGNO NATVRE LEGE VOCATO
PATRE ROLANDINO CETVS PRECONSVLE PRIMO
HVNC HIC SCRIBE LOCANT OCTOBRIS TERTIA DENA
MILLE TRECENTENIS CELESTIS PROLIS AB ANNIS.
RESTAUR. ANN. M. DCIII.

Ænigmati fimilis quibufdam vifa eft hæc infcriptio, quam qui emendare voluerunt, corruperunt magis. Ita accidit Guidoni Pancirolo, qui in fecundo

 verfu

(a) An. MCCLXXVIII. die XVI. intr. Mart. Dn. Rolandinus Paffagerii primicerius focietatis Crucis *procuratorem conftituit ad accipiendum* a depofitario Communis Bonon. libras LXXXI. bonon. pro foldo trium fuorum cuftodum. *Ex Memor. Com. Bonon.*

versu legendum putavit *Patre Rolandino natus præconsule primo*. Itaque Rolandini Romancii filium ibi se agnovisse existimavit, in eo sepulcro jacentem. Atque ita duplici se errore haud ferendo implicuit. (a) Sed in eo versu nihil mutandum fuerat, si quid ego video. Dicitur ibi Rolandinus honoris causa *pater & primus præconsul cœtus*, sive Collegii, &, uti dicunt, universitatis tabellionum, qui illum condiderunt in tam nobili tumulo, ut proximo versu indicatur: & pater quidem recte dicitur, tum ob artem Notariam tam insigniter ab eo auctam, & perfectam, tum vero maxime ob Collegium, sive tabellionum universitatem anno MCCLXXXIII. in meliorem formam ab eo redactam, cui certas leges a Populo Bononiensi probatas proposuit, ædibusque extruendis præfuisse dicitur, in quibus suos conventus haberent. (b) *Præconsul* autem dicebitur eius Collegii in civitate nostra splendidissimi moderator, & princeps, cuius magna olim auctoritas fuit: nunc Correctorem appellant. (c) Neque hunc tantummodo sepulcri honorem Rolandino detulit Collegium Notariorum; sed cum anno MCDLXXXIII. nobile Sacellum S. Cruci dicatum in primaria Sancti Petronii Æde construeret, marmoreo sepimento, quod in fronte illius poluit, hinc Rolandini, inde ejus discipuli & interpretis Petri de Unciola imagines, ex antiquis, ut videntur, exemplaribus ductas, una cum aliis anaglyphis, sculpi curavit: cujus operis affabre, & singulari artificio elaborati speciem hic exhibemus.

VII. Uxorem duxerat Rolandinus, quantum conjicere possumus, in ipso juventutis flore, sed non admodum felici omine; neque enim ex illa prolem tulit, quod infirma valetudine uteretur. (d) Aliam quoque duxit anno MCCLXVIII., (e) cum esset jam provecta ætate; sed ne ex hac quidem liberos suscepit. Filiam tamen habuit ex alio complexu, cui ut donare inter vivos posset, Populus Bononiensis indulsit. (f) Eamdem postea, ut hæredem jure instituere posset, natalibus restituendam curavit per Bartholomæum Venerosium comitem Palatinum in Langobardia, Bertholotti nomine notissimum, qui hoc privilegium a Friderico II., quemadmodum & ejus Maiores ab aliis Imperatoribus, obtinuerat. Ne quis autem de Bertholotti comitis auctoritate dubitaret, Rolandinus Collegium Doctorum Advocatorum & Judicum Bononiensium ea de re consuluit; qui id jure factum censuerunt. Damus in Appendice hanc sententiam, sive consilium Collegii Jurisperitorum Bononiensium, quod latum est anno MCCLXXXVI.; cui adjecimus Friderici II., aliorumque Imperatorum diplomata pro Bertholotto comite, ejusque Majoribus.

VIII. Ro-

(a) *Pancirol. lib. II. cap. XLIII.*

(b) *Constructæ ædes Notariorum anno MCCLXXXVII., at patet ex Memor. Com. Bonon. illius anni.*

(c) *Anno jam MCCXLVII. Notariorum Collegium, sive Societas coiverat, cui tunc VI. Consules pari auctoritate præerant, at liquet ex Matricula Notariorum ad eum annum. A Rolandino Præconsulis dignitas instituta; eamque princeps ipse gessit anno MCCLXXXIII.*

(d) *Ita exposuit Rolandinus ipse in supplici libello, quem anno MCCLXXXVI. porrexit Collegio Doctorum Advocatorum & Judicum Bonon.; de qua re infra.*

(e) *Ex Memor. Com. Bonon.*

(f) *An. MCCLXXXV. petente Rolandino, ut Bartholomææ, alias Bitinæ filiæ suæ spuriæ donare posset usque ad CC. libr. bonon. Populus Bonon. annuit, ut ex actis publ. ejus anni.*

VIII. Rolandinum magnopere laudant, præter scriptores Bononienses, Diplovataccius, Pancirolus, aliique fere, qui de claris legum professoribus scripserunt. Sed Casimiri Oudini insigne erratum est, qui hunc confundit cum Rolandino Patavino Historiarum scriptore. (a) Guilielmus Durantis tanti hunc hominem adhuc viventem fecit, ut non solum imitari illum studuerit, sed multa ex eo excerpserit, aut potius totam fere ejus Summam artis Notariæ in suum Speculum Juris intulerit. (b)

ROLANDINI PASSAGERII SCRIPTA.

Scripsit Rolandinus, ut sæpe dictum est, Summam artis Notariæ, qua sibi devinxit mortales omnes. In ea enim accurate perscripsit quæcumque a publicis scribis servanda sunt in stipulandis pro varietate negotiorum instrumentis, & singulorum instrumentorum formulas ad juris apices digestas proposuit; qua re publicarum tabularum firmitati contra scribarum inscitiam egregie prospexit. Orditur opus his verbis: *Antiquis temporibus:* suntque illius tres veluti partes, prima de contractibus & pactis, altera de ultimis voluntatibus, tertia de judiciis. Ac sane celeberrima olim fuit hæc Summa non minus quam Azonis Summa in legibus, & Card. Ostiensis in decretis; ac vulgo *Rolandina*, sive *Orlandina* dicebatur. (c) Sæpius typis edita est: sed laudatur in primis ea editio, quam curavit Gerardus Mulertus Carolo V. Imperatori a consiliis. Is enim librum mendis plurimis deformatum optime restituit, & commentariis etiam illustravit. Sed multo ante Mulertum amplis commentariis Summam Rolandini instruxere Petrus de Unciola, & Petrus Boaterius Notariæ professores, de quibus suo loco agemus. Fatetur autem Rolandinus, se non potuisse tantum opus suscipere, nisi postquam diu versatus esset in ea facultate, seque tandem id operis aggressum esse victum suorum fratrum, hoc est, tabellionum officiis, (d) qui ab eo exoptabant scripto traditam eam facultatem, in qua judicabatur excellere. Scribebat autem medio circiter sæculo XIII., ut ex variis instrumentorum formulis apparet. Ac Petrus Boaterius, Rolandini interpres, cum in suis commentariis quæreret, quo anno Rolandini Summa prodierit, annum MCCLVI. designavit. (e) Sed quoniam post emissam in publicum Summam artis Notariæ, aliqua deesse comperiit, quæ ad contractuum, & pactorum theoriam cognoscendam pertinerent, propterea tractatum addidit, quem *Notularum*, adnotationum scilicet, inscripsit, quem ad calcem Summæ in libris editis, & manu exaratis habemus. (f)

Sed ne ita quidem satis perfectam & absolutam existimavit Rolandinus artem Notariam. Itaque, ut novam lucem adderet iis, quæ in ea arte tradiderat, in suam ipsam Summam commentaria aggressus est scribere, (g) quæ *Auroræ* nomine notissima sunt, & edita sunt cum Summa ipsa. Verum ea non perduxit ultra caput V., quod est *de Locato & Conducto*. Quare Petrus de Un-

(a) *Casimir. Oudin. de Script. Eccles. To. II. pag.* 484.

(b) Habuimus tandem duos Rolandinos, scilicet, Rolandinum de Romanciis, & Rolandinum Passagerium. Primus fuit legum doctor.... Secundus fecit Summam artis Notariæ, quam quasi totam inseruit hic auctor &c. *Jo. Andr. in addit. ad Speculum Jur. in proœm.*

(c) *Ut Orlandus pro* Rolandus, *sic* Orlandina *pro* Rolandina *in sermone vulgi invaluit.*

(d) *Vid. Rolandini Summam in proœm.*

(e) Ille Rolandinus floruit anno MCCLVI. Bononiæ, prout percipitur ex dictis per Petrum de Boateriis in dicta lectura in sexta Rubr. *Quando fuit inventus. Diplovataccius in Roland. Passag.*

(f) Rolandinus videns, quia posuerat tantum practice de contractibus & pactis in primis septem capitulis, ideo ipse voluit compilare hunc tractatum ad emendationem sui erroris, ponendo de contractis & pactis theorice: nam de aliis duabus partibus, scilicet ultimarum voluntatum, & judiciorum, ipse posuerat tam practice, quam theorice. *In proœm. commentar. ad tractatum Notularum, post Rolandini Summam.*

(g) Primo textum conscripsi, deinde post multorum annorum curriculum præsentem addidi apparatum. *Roland. in proœm. Auroræ.*

Unciola ex eo loco, ubi Rolandinus defierat, Summam Rolandinam interpretari cœpit, & fuam hanc lucubrationem *Auroræ noviſſimæ* nomine nuncupavit, quæ item cum Summa Rolandini edita eſt. Incipit Rolandini *Aurora* his verbis: *Solet aromatum eſſe natura, ut longe magis contrita redoleant &c.*

Scripſit præterea Rolandinus *Florem Teſtamentorum*, hunc enim titulum habet liber ab eo editus, & quatuor in partes diſtributus, quarum prima eſt de Teſtamentis, & ultimis voluntatibus, de Codicillis altera, tertia de Donationibus cauſa mortis, quarta denique de Succeſſionibus ab inteſtato. Atque hunc Florem decerpſiſſe ſe ſcribit ex pratis excellentiſſimorum philoſophorum juris Romani, Azonis, Accurſii, & Odofredi, (a) quorum doctrina ſe egregie eruditum oſtendit. Rolandino auctores, & ſuaſores ad iſtud opus aggrediendum fuere aliquot graviſſimi patres *Divi Ordinis Prædicatorum*, (b) ut Rolandinus ipſe in proœmio fatetur. Nec ſane miror, Fratres Prædicatores optaſſe, ut Rolandinus de re teſtamentaria ſcriberet, in qua æquum erat ipſos quoque non leviter erudiri, qui, ob magnam prudentiæ, ac probitatis opinionem, ſæpiſſime teſtamentorum curatores in civitate noſtra eligi ſolebant, non ſolum a vili plebecula, ſed a magnatibus pleriſque, & ſpectatiſſimis civibus. Editus eſt Flos Teſtamentorum Rolandini inter Tractatus Univerſi Juris, in partes diſcerptus, quaſi tot eſſent tractatus diverſi. Atque his etiam multa adiecit Gerardus Mulertus, cujus cura prodierunt. In codice mſſ. bibliothecæ S. Crucis in Jeruſalem ad calcem huius operis hæc leguntur: *Explicit Flos magiſtri Rolandini. Deo gratias. Amen.*

Gloria laus & honor tibi ſit rex Chriſte Redemptor,
Inceptum pietas nam tua clauſit opus.
Anno Domini M.CC. LXXXXX. V. Indic. VIII.

IV.

NICOLINUS DE FRAXINETA.

MONTES AUXIMANUS.

ARtem Notariam Bononiæ docuerunt anno MCCLXXXIV. Nicolinus de Fraxineta Papienſis, & Montes Auximanus, de quibus ſupra dictum eſt. Crediderim in ſchola Rolandini eruditos: ſed cum docendi munus arripere voluiſſent, obſtitit Rolandinus ipſe; a quo vix tandem impetrarunt, ut annum unum docere poſſent.

V.

PETRUS DE UNCIOLA.

POſt Rolandinum inter Notariæ profeſſores maxime laudatus eſt Petrus de Unzola, ſive de Unciola, qui locus eſt agri Bononienſis, unde originem duxit. Patrem habuit Joannem Laurentii filium de Unciola Notarium. Inter Notarios adlectus eſt Petrus anno MCCLXXV., (c) nec ante annum MCCCI. Notariæ doctorem creatum fuiſſe conſtat ex monumentis noſtris. (d) Anno MCCCXII. teſtamentum condidit, in quo, cum liberis careret, hæredes ſcripſit Michaelem, & Blaſium fratres ſuos. (e) Fallitur igitur Ghirardaccius, qui Pe-

(a) *Rolandin. in proœm. Floris Teſtam.*
(b) *Ibidem.*
(c) *Ex Matric. Notar.*
(d) *Ita animadvertit Cl. Montius.*
(e) *Ex Memor. Com. Bonon. Vid. ſupra adnotat. ad Guilielmum Accurſium.*

Petrum obiisse narrat anno MCCXCVII., & nobili sepulcro conditum apud Fratres Minores, quod Tabellionum universitas extruendum curavit. (a) Nunc aliud hujus viri monumentum non superest, præter effigiem marmori insculptam, quam in Æde S. Petronii, ex adverso imagini Rolandini Passagerii extare diximus, prout apposita hic tabula ostendit.

SCRIPTA PETRI DE UNCIOLA.

Auroram Rolandini, quousque eam perduxit auctor, supplevit pluribus in locis Petrus de Unciola: deinde &

Auroram novissimam scripsit, quæ sunt additamenta ad *Auroram* ipsam, idest glossæ, & adnotationes ad Summam Rolandini, quæ incipiunt ad medium fere capitulum *de Locata, & Conducta*, in quo desiit Rolandinus. Sed ne hic quidem in omnes partes Summæ Rolandinæ adnotationes scripsit, nec *Aurora novissima* ad omnes particulas ejus Summæ extenditur. Quare Bartholomæus Orarius Patavinus in editione Summæ Rolandinæ, quam curavit anno MDXII., scholia adjecit ad ea loca, quæ Rolandinus ipse, & Petrus de Unciola intacta reliquerant. Habet *Aurora novissima* hunc titulum: *Aurora novissima Dñi Petri de Unzola civis Bonon. super continuatione quinti capituli Summæ Dñi Rolandini*. Omnis autem hic apparatus glossarum ex *Aurora* Rolandini, & *Aurora novissima* Petri de Unciola, quandoque dictus est *Meridiana*, quod non dubiam lucem afferret, ut in aurora esse solet, sed ut in meridie clarissimam. *Meridiana*, sive totus commentarius, hoc initium habet: *In medio Ecclesiæ aperuit os suum &c.*

Commentaria etiam edidit in tractatum *Notularum* Rolandini Passagerii. Ea vidi in codice Vaticano cum hoc titulo: *Lectura Petri de Unciola super tractatu Notularum*. Incipiunt: *Tabellionatus scientia*. Circa finem, ubi agit de annis ad instrumenta publica apponendis, formulas non semel proponit, quæ habent annum MCCXCVII. (b)

Scripsisse etiam videtur seorsim in eam Summæ Rolandinæ partem, quæ est de Judiciis. Incipit: *Fecit Deus ab initio hominem*. (c)

(a) *Ghirardac. lib. XI. pag. 347.*

(b) *Cod. Urbino-Vatic. 171.*

(c) Petrus de Unzola Bonon. doctor memorandus, qui pulchrum commentum super Arte Notariæ & Summa Rolandini composuit, & super Judiciis. Incipit: *Fecit Deus ab initio hominem &c. Diplovatac. in Petro de Unciola.*

MEDICINÆ
PROFESSORES.

Ujusmodi initia fuerint Scholæ Medicæ Bononiensis, quæ multos edidit clarissimos professores, & nunc etiam maxime floret, nullis certis monumentis assequi licet. Quamquam autem non assentior Montalbano, aliisque, qui cum eo existimant, Collegium Medicorum jam inde ab anno MCLVI. fuisse institutum, & conditas leges & statuta Collegii; (a) aliquam tamen Medicinæ scholam jam tum Bononiæ fuisse, nullus dubito. Ut enim nunquam deesse potuerunt in civitate copiosa & florenti qui Medicinam facerent, ita & aliquam ejus facultatis sive publicam, sive privatam institutionem & scholam fuisse oportet. Quoniam autem Philosophiæ studia multo citius celebrari apud nos cœperunt, quam multi vulgo existimaut; novimus enim sæculo XII., & quidem non admodum fortasse adulto, non defuisse, qui ex ipsis scholis Parisiensibus ad nostras venerint, & novam tradendæ Philosophiæ rationem a nostris doctoribus didicerint; (b) vix credibile est, ob summam Philosophiæ, & Medicinæ conjunctionem, &, ut ita dicam, affinitatem, nullam Medicinæ scholam Bononiæ per illud tempus fuisse, cum ibi philosophica schola tam illustris haberetur.

II. Initio autem sæculi XIII. multos fuisse, qui Medicinam Bononiæ docuerint, pro certo habeo. Vetuit Honorius III. datis literis ad Episcopum Bononiensem, ne Ecclesiastici viri ad audiendas in scholis Leges, & Medicinam accederent. Verebatur nimirum, ne ob eam causam Theologia desereretur. (c) Sed id argumento est, magnum jam tum concursum factum fuisse ad discendam in scholis nostris Medicinam. Paulo ante illud tempus audiri apud nos cœperant Medicinæ magistri, cum antea omnes, qui eam facultatem profitebantur, non aliter, quam Medici, vulgo dicerentur. Primus, quem Magistri appellationem inter Medicos usurpasse reperiam, est Jacobus Britonoriensis, qui vixit Bononiæ exeunte sæculo XII., & decessit anno MCCXIII. Atque ita videntur

(a) *Orlandine in Script. Bonon. pag.* 319.

(b) Cum primum adolescens admodum studiorum causa migrassem in Gallias .... contuli me ad Peripateticum Palatinum ... Deinde post discessum ejus adhæsi Mag. Alberico, qui inter ceteros opinatissimus Dialecticus enitebat. Sic ferme toto biennio conversatus in Monte, artis hujus præceptoribus usus sum Alberico, & Mag. Roberto Meliduensi ... Postea unus eorum profectus Bononiam dedidicit quod docuerat, siquidem & reversus dedocuit. An melius, judicent, qui ante, & postea audierunt. *Jo. Sarisber. lib. II. Metalog. cap. X. Parisios venerat studiorum causa Joannes Sarisberien. an. MCXXXVII. Vid. Bulæum Histor. Universit. Paris. To. II. p.* 143.

(c) C. *super specula. Decretal. ne Clerici vel Monachi*. Cootra religiosas personas (de claustris) exeuntes ad audiendum leges, vel physicam, Alexander prædecessor noster olim statuit &c.

initio discreti, qui Medicinam docerent, a cetera medicantium turba, ut illi Magistri dicerentur, reliqui non item.

III. Sed ante medium sæculum XIII. auctus videtur honor scholæ Medicæ Bononiensis, & concursus ad eam factus, non solum ex universa Italia, sed ex remotissimis etiam regionibus. Aliquid autem innovatum per illud tempus in facultate Medica, inde, ni fallor, licet conjicere, quod discretio quædam inter ejus professores facta videtur. Cum enim antea omnes, qui Medicinam profitebantur, non aliter, quam *Medici*, vel, qui præcipuus erat honos, *Magistri* appellarentur; ante medium XIII. sæculum nobiliores quosdam Medicos reperio, qui vulgata illa & communi appellatione non contenti, *Medici Physici*, aut *Physicæ*, seu *Physicalis scientiæ* professores dici amarunt. Atque hi quidem initio non admodum multi fuisse videntur, præ ingenti numero Medicorum, qui Bononiæ qua cives, qua advenæ degebant. Hos autem ita dictos existimo, quod non levi tantum institutione Medicam artem didicissent, sed accuratius in Philosophia eruditi, & in antiquorum libris versati, arcana Medicinæ subtilius penetrare crederentur, eamque Medicinæ partem, quæ manu exercetur, tanquam ignobilem, & Medicis Philosophis indignam, præterirent. Hinc alios in monumentis civitatis nostræ *Medicos Physicos*, alios *Medicos Chirurgos*, sive *Medicos vulnerum* appellatos novimus. Sed Chirurgi demum in imis subselliis relicti; quibus posteriori ævo ne Medicorum quidem nomen Physicæ, ut ajebant, professores reliquerunt.

IV. Ex primis, quos Medicos Physicos Bononiæ appellatos constet, Petrum Vercellensem reperio, qui anno MCCXXII. Bononiæ agebat; & diu postea vixit: eratque eodem tempore Bononiæ Magister Petrus Perusinus *Medicus vulnerum* appellatus; quæ nova tunc & insolens appellatio nascentem apud nos distinctionem inter Medicos Physicos, & Chirurgos indicare videtur. (a) Sed, ut jamdiu inter professores Juris Civilis, & Canonici, qui supra ceteros eruditione & doctrina efferebantur, & publice docere volebant, rite, ut ita dicam, inaugurati, Doctoris insignia capiebant; ita etiam, ubi nobilitata est ab his Medicis Philosophis, sive Physicis, quos diximus, Medica nostra schola, inter Medicinæ professores honorum gradus invecti sunt, & Doctores creari cœperunt paulo post medium XIII. sæculum; Magistri titulum jam sibi vindicantibus quotquot clinicam Medicinam, aut chirurgicam, cujusvis licet scholastici muneris experres, factitabant.

V. Celebritatem attulit in primis scholæ Medicæ Bononiensi Thaddæus Alderottus, qui quasi Medicinæ instaurator ætate illa habitus est. Huic immunitates & privilegia a Populo Bononiensi concessa sunt, & eius item scholaribus; quæ postea communicata sunt scholaribus reliquorum Medicinæ Doctorum. Sunt ea de re antiquæ leges & statuta Populi Bononiensis, quibus nominatim scholares Magistri Thaddæi, & aliorum Medicinæ Doctorum æquantur scholaribus Juris Civilis, & Canonici. (b) Sed novi isti honores Medicæ scholæ in causa fuisse videntur, ut Doctores hujus facultatis, eorumque auditores, qui antea cum reliqua doctorum, & studiosorum multitudine unum corpus constituerant, secessionem tentaverint, & novam Universitatem condere aggressi sint. Equidem crediderim, aliquam societatem fuisse ante hoc tempus, inter eos, qui Medicinam profiterentur, eorumque consensu delectos eos, qui publice docere vellent; sed nondum certa Collegii forma constituta erat, nec scriptæ leges, quibus schola Medica regeretur. Id vero tunc tandem institutum est, cum addita sunt honoris insignia Medicinæ professoribus, & creati Doctores ejus facultatis.

VI. Igitur schola Medica a claris doctoribus, præsertim a Thaddæo Florentino nobilitata, & privilegiis ornata a Populo Bononiensi, Universitatem extulit, quæ Artistarum jure dicta est; non enim solum complectebatur Medicos;

(a) MCCXLVI. IV. Mart. Obiit Mag. Petrus Perosinus Medicus vulnerum. *Ex Necrolog. S. Salvatoris. Append. N. X.*

(b) *Vid. excerpta antiqu. Stat. Populi Bonon. ad Rubric.* De privilegio Mag. Thaddei Doctoris Fixice & scholarium ejus &c. *Append. N. XX.*

cos; sed aliarum quoque Artium professores, & studiosos; quæque Universitatem Juristarum perpetuo æmulari consuevit, quemadmodum schola ipsa Medica Juris Civilis, & Canonici scholas imitari satagebat. Itaque, ut Legum, & Canonum interpretes toti erant in enucleandis Justiniani, & Gratiani libris, & Pontificum Decretalibus, quos libros in scholis legebant, & spissis commentariis, & glossis onerabant; ita & Medicinæ professores principum Medicorum libros, sive Græcorum, sive Arabum, non viva tantum voce in scholis exponere amarunt, sed glossas addiderunt plerumque ex penetralibus Philosophiæ Peripateticæ petitas, quæ ad ostentationem potius ingenii conducere poterant, quam ad rei Medicæ incrementum. Et alios quidem horum librorum ordinariæ, alios autem extraordinariæ, ut aiebant, lectioni deputabant; (a) in quo certe Juris Civilis, & Canonici doctores imitabantur. Eos etiam æmulati sunt, cum a glossis & commentariis ad quæstiones, disputationes, & quodlibeta commigrarunt. Hæc magno ingenii acumine, & magnis etiam clamoribus agitabantur in scholis, & scriptis postea vulgabantur. A garrulis nimirum Peripateticis hoc malum in doctrinas omnes manavit. (b) Sed nova Artistarum Universitas in hoc etiam æmulata esse videtur Juristarum Universitatem, quod, ut illa quosdam doctores eligere cœperat, qui Jus Canonicum, & Civile publice interpretarentur, qua de re alio loco dictum est; ita & nova hæc Universitas simile quiddam tentasse visa est, & magistros elegisse, qui ejus arbitratu docerent; quo ex numero fuisse novimus Franciscum Asculanum, vulgo Ciccum appellatum, non minus doctrina, quam vitæ suæ casibus, & infelici exitu celebrem, qui extremis hujus sæculi XIII. annis Astrologiam Bononiæ docuit a scholaribus electus: (c) sed, ut credere fas est, constituta ab ipsis mercede. Primus enim ab eadem Universitate anno MCCCVIII. ad Medicinam docendam electus stipendium ex publico accepit Joannes Parmensis, vir ætate sua admodum celebris, de quo alio loco dicemus.

VII. Quæ porro fama esset scholæ Medicæ Bononiensis, & nostri Collegii Medicorum inclinante sæculo XIII., hoc insigni argumento comprobatur. Guilielmus Brixiensis, non recte Brixinensem appellat Cl. Facciolatus, (d) vir ætate sua celeberrimus, qui & Canonicus Parisiensis fuit, & Archidiaconus Bononiensis, & Aggregator vulgo in schola Medica est appellatus, quem titulum sibi fecit in subscriptione insignis operis ab eo editi, quod *Practica* inscribitur, (e) postquam annis multis Dialecticam, & Philosophiam publico stipendio docuisset in scholis Patavinis, cum ad Medicinam se conferre vellet, Bononiam venit, seque erudiendum tradidit Thaddæo Alderotto; quo auspice, doctoris insignia in nostro Collegio accepit. Id narrat in epistola ad Ulricum Scholasticum Viennensem Engelbertus Abbas Admontensis, qui Guilielmum quinquennio audierat, Logicam, & Philosophiam Patavii docentem, antequam ad Academiam nostram accederet. (f) Cum autem Engelbertus Patavium profectus sit paulo post Concilium Lugdunense II., quod celebratum est an. MCCLXXIV.,

Iii 2 non

(a) *Habemus ex antiquis Statutis civitatis nostræ, quinam libri in scholis Medicorum legerentur ordinarie, quive extra ordinem.*

(b) *Vidimus in cod. Vatic. MMCCCCXVIII.* Quodlibeta Mag. Juliani de Bononia, & Mag. Bertuccii, *qui sæculo XIV. magna nominis celebritate floruerunt. Disputationes vero, & Quæstiones illustrium Medicorum ejus ævi innumeras habemus, raras quidem typis editas, plerasque ineditas, quas diligenter recensebimus, ubi de his doctoribus agetur.*

(c) Incipit scriptum de principiis Astrologiæ secundum Cicchum, dum jovenis erat electus per universitatem Bononiæ ad legendum. *Ita in codice Vatic. MMMMCCCCLXIV. Cadit autem Francisci Asculani juventus in extremos annos sæculi XIII.; qua de re alio loco agemus, ubi de hoc celebri viro sermo erit.*

(d) *Facciolat. To. I. pag. 23.*

(e) Et sic clementissimo concedente Deo expletum est opus Aggregatoris Brixiani de omnibus ægritudinibus particularibus & passionibus a vertice capitis ad plantam pedis &c. *Guil. Brix. Pract. in fine.*

(f) Ego itaque tunc Paduam veniens, ut prædixi, continuavi studium in Logica & Philosophia quinque annis sub Mag. Guilielmo de Brixia, tunc actu ad salarium legente ibidem, viro magnæ reputationis, postmodum facto Parisius canonico per Dominum Bonifacium Papam (VIII.) & Medico etiam ipsius Domini Papæ, postquam a Padua recedens, conventum suscepit in Medicinis Bononiæ sub Mag. Tatheo, Medico præcipuo. *Ext. apud Pezium To. I. pag. 429. sequ.*

non ante annum circiter MCCLXXX. Guilielmus Brixienfis ad Thaddæum audiendum in fcholis noftris venire potuit. Et revera ex monumentis noftris, quæ cum epiftola Engelberti Abbatis mire confentiunt, manifeftum eft, Guilielmum Brixienfem anno MCCLXXXVI. Bononiæ fuiffe *Magiftrum* quidem *in Phyfica* tunc appellatum, fed nondum doctoris titulo infignitum. (a) Itaque vir ille clariffimus *conventum in Medicina fufcepit*, ut inquit Engelbertus, ideft, Doctor in conventu Magiftrorum noftrorum creatus eft fub illud fere tempus, quo nata eft noftra Medicorum Univerfitas.

VIII. Sed Medica ipfa facultas, præter eos, qui Doctorum, aut Scholarium numero erant, & proprie ad Medicorum, five Artiftarum Univerfitatem pertinebant, plures complectebatur claffes, & veluti Ordines hominum, qui alias atque alias Medicinæ partes tractabant. Erant enim & *Medici plagarum*, (b) five Chirurgi, & *Medici ocularii*, (c) & qui, in herniis curandis præcipue occupati, *Medici crepatorum* (d) vulgo appellari confueverant. Infimi gradus habebantur *Medici barberii*, (e) quos paulo fupra Barbitonfores noftros fe extuliffe arbitror, quique magis ufitatas, & communes Chirurgiæ functiones exercebant; quod hodiedum præftant non pauci Barbitonfores in civitate noftra a Medicorum Collegio probati. Poftremo ne mulieres quidem *Medicæ* (f) deerant: ut non injuria conqueftus fuerit Guido de Cauliaco, Chirurgiam a doctis Medicis relictam, a mechanicis hominibus aliquando occupatam fuiffe. (g) Verum ifti plerique omnes multo infra Doctorum dignitatem pofiti cenfebantur; neque ad eorum honores ac titulos afpirabant. Poftea tamen ufu receptum eft, ut etiam ex Chirurgis, qui, artis illius primarios auctores interpretando, & objecta diluendo, fuæ doctrinæ fpecimen coram Medicorum Collegio rite præbuiffent, *Chirurgiæ Doctores* ex formula appellarentur: (h) fed hujus confuetudinis ante fæculum XIV. nullum prorfus veftigium apparet.

IX. Quoniam autem Medicina ab Arabibus ad nos profecta eas labes fecum attulit, quas apud eam gentem contraxerat, non minima Medicorum noftrorum cura fuit Aftrologiæ perdifcendæ, ejus nimirum vaniffimæ artis, quæ judiciis ab aftrorum pofitionibus, afpectibus, & conjunctionibus petitis nitebatur. Hanc veluti fociam & opitulatricem Medicinæ reputabant; neque bonum effe Medicum quempiam arbitrabantur, qui huius artis adminiculo careret. (i) Itaque non dedignabantur aliqui Phyficæ, feu Medicinæ, & Aftrologiæ doctores appellari; (k) & Medici quique nobiliffimi hanc Aftrologiæ peritiam affectabant, ut eorum fcripta, quorum pars magna inedita eft, aperte declarant. Et fane Guido de Cauliaco, quem Fallopius Hippocrati comparare non veretur, (l) librum de Aftrologia fcripfit; (m) & quantum huic arti tribueret, conftat ex eo, quod peftem illam maximam defcribens, quæ anno MCCCXLVIII. poft immenfam ftragem late habitam, Avenionem pervenit, ubi is archiatri officio

(a) An. MCCLXXXVI. die XXVII. April. Mag. Guilielmus de Brixia fil. dñi Jacobi de Cervis magifter in Fixica *præfens cuidam inftrumento in Memorial. Damiani Notarii pag.* 158.

(b) Mag. Deotefalvi Medicus plagarum jurare debeat &c. *Ex Stat. Civ. an. MCCLVIII.*

(c) Mag. Petrus qu. Boni de Mezalla qui fuit de Tufcia Medicus oculorum &c. *Ex Mem. Com. Bonon. an MCCLXXXIII.*

(d) Mag. Anfaldus qu. Guilielmi Fabe de Lavania promifit inftruere Caftellanum Engrammi in officio medicationis Crepatorum &c. *Ex Memor. an. MCCLXXXIX.*

(e) Mag. Joannes Medicus Barberius &c. *Ex Memor. an. MCCLXXXIII.*

(f) Jacobina filia qu. Bartholomei Medica. *Ex Tab. cenfus an. MCCCIV.*

(g) *Guido de Cauliaco in proœm. Chirurgiæ.*

(h) *Ex Statut. Collegii Medicorum ann. MCCCLXXVIII. & MDVIII. Noviffimus omnium Chirurgiæ Doctor creatus eft Hercules Cattaneus Bergomas anno MDCXLIV.*

(i) Oportet Medicum de neceffitate fcire ac confiderare naturas ftellarum, & earum conjunctiones, ad hoc ut diverfarum ægritudinum, & dierum creticorum habeat notiones, quoniam alterabilis eft equidem ipfa natura fecundum afpectus & conjunctiones corporum fuperiorum . . . . Medicus fine Aftrologia eft quafi oculus, qui non eft in potentia ad operationem. *Ciccus Afculan. in proœm. Aftrolog.*

(k) *Vide infra, ubi de Mag. Boninfegna, qui doctor & magifter in Phyfica, & Aftrologia dicebatur.*

(l) *Freind Hiftor. Medic. in Guidone de Cauliaco.*

(m) *Guido de Cauliaco Chirurgiæ Trac. II. Doctr. II. cap. V.*

officio fungebatur apud Clementem VI., eam præsignatam fuisse tradidit ex Saturni, Jovis, & Martis conjunctione: *majores enim conjunctiones*, inquit, *significant res admirandas, fortes, & terribiles, ut mutationes regnorum, adventus prophetarum, & mortalitates magnas*. (a) Cito admodum instituta est in scholis nostris Astrologiæ lectio, quam tamen retinebant plerumque novitii Medicinæ professores, qui gradum sibi deinde faciebant ad nobiliores Medicinæ lectiones; ut manifestum erit ex iis, quæ in progressu hujus Operis de professoribus Astrologiæ, & Medicinæ posteriorum temporum dicemus.

X. Sed multo magis ex Anatomes, ac rei Herbariæ, quam ex Astrologiæ studio Medicina juvari poterat. Anatomes usum, & honorem fuisse aliquem in Academia nostra vel sæculo ipso XIII., & ante Mundini ætatem, qui sæculo XIV. ineunte primus huic studio facem prætulisse creditur, non inani fortasse conjectura ducimur ad suspicandum. Nam & Guilielmus de Saliceto, qui Chirurgiæ institutiones circiter annum MCCLXX. Bononiæ scribebat, (b) librum earum quartum *Anatomiæ* totum attribuit; & Thaddæus Florentinus, quem nostræ hujus scholæ principem fuisse ostendimus, controversiam quamdam definire non ausus est, neque certum de illa judicium ferre, quod nunquam, ut ipse fatetur, prægnantis mulieris anatomen inspexisset: (c) unde conjectari licet, in aliis cadaveribus, quorum ei copia longe facilius, quam fœminarum utero gerentium, fieri poterat, vel incidendis, vel, cum a peritis secarentur, observandis, exercitatum fuisse.

XI. Neque Botanices auxilio destituta erat schola Medica Bononiensis, jam inde a sæculo XIII. Quod ut ostendam, nihil aliud agam, quam ut ea, quæ in hanc rem inventa, & animadversa sunt a Cl. Montio, diligenter exponam. Anno MDCCLIII. edidit Vir. Cl. brevem descriptionem Horti Medici Bononiensis, cui ipse præfectus est. In ea nullos fuisse scripsit antiquiori ævo Botanices professores in civitate nostra a Medicis distinctos: *Non enim*, inquit, *temporibus illis Herbariæ rei studia a Medicæ artis institutis distingui solebant, neque alii Botanici numerabantur, quam diligentiores Medici, quibus plantarum ad morbos curandos utilium cognitio, plus aliquanto quam ceteris, cordi erat*. Sed nunc aliter judicat, posteaquam vetusta civitatis monumenta scrutatus est; ac probe perspectum habet, multo antiquiorem fuisse Botanicorum professionem in civitate nostra, quam ante existimaverat.

XII. Habemus in tabulis Canonicorum Ecclesiæ Metropolitanæ Bononiensis, ad annum MCCXXXIV. scriptis, Zachariam *de Herbis*, (d) & ejus filium Dominicum in antiquis quoque tabulis promiscue *de Herbis*, & *Herbolarium* nuncupatum; (d) ex quo apparet, non ita appellatos ex familiæ agnomine, sed quod uterque rei Herbariæ studiosus & peritus esset, uno verbo, quod Botanicum ageret. Quamquam autem *Domini* titulus, quem Dominico Zachariæ filio tributum videmus, hominem ostendat haud plane infimæ sortis, ut fere sunt nostrorum temporum Rhizotomi, a ligone & aratro abducti; placet nihilominus exemplum aliud afferre Herbarii iisdem temporibus Bononiæ degentis, cui & Domini, & Magistri appellationem tributam novimus. Fuit is Guilielmus Provincialis, qui Bononiæ Botanicen profitebatur anno MCCLXXIV., & deinceps. (f) Incertum est, num Bononiam venerit studiorum causa, an vero, ut Bota-

(a) *Guido de Cauliaco, loc. cit.*

(b) *Vid. infra in Guilielmo de Salieeto.*

(c) Ad hanc quæstionem non possum cum certitudine respondere, quia nec invenio determinatam ab auctoribus expresse, neque anatomiam vidi in muliere prægnante &c. *Thadd. in Aphor. xxxix. Sect. V.*

(d) An. MCCXXXIV. V. exeunt. Octob. Actum in episcopatu Bononie pref. presbitero Aldrovando Capellano facristie. Zacaria de Herbis. & Rolando de Foliano &c. *Ex Archivo Canon. S. Petri.*

(e) An. MCCLXXII. VII. exeunt. Jul. Dñus Dominicus qu. Zacharie erbolarius fuit confessus se habuisse & recepisse &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

MCCLXXIII. . . Dñus Dominicus qu. Zacharie de Herbis &c. *Ibidem*.

MCCLXXV. XIII. exeunt. Mart. Actum in statione Dñi Bonrecuperi Speciarii presente dño Dominico de Herbis &c. *Ibidem*.

(f) An. MCCLXXIV. XII. intrant. Mart. dn. Giliolus Schoti. dn. Henrigiptus de Bagno ejus frater confessi sunt habuisse a Johanne filio dñi Rolandi Henrigipti de Cidricola LXXXIV. libr. bonon. pro tribus curribus,

Botanicen exerceret, doceretve. Illud conſtat, ſic illum Bononiæ domicilium habuiſſe, ut, quaſi jam Bononienſis factus, patriam ſuam, quæ erat Grinnicum Provinciæ civitas, vulgo *Graſſe*, prorſus deſeruiſſe videretur. (a) Vix autem dubitari poteſt, quin ideo Magiſtri titulo inſigniretur, quod operam daret erudiendis ſcholaribus, qui exquiſitiorem herbarum cognitionem aſſequi cuperent.

XIII. Vivebat eodem tempore Michael Pharmacopœus ſimul & Herbarius, *de Herbis* propterea appellatus, cujus crebra mentio eſt in antiquis tabulis ab anno MCCLXVIII. ad extremos annos ſæculi XIII. Videtur autem præ ceteris Pharmaceuticæ artis profeſſoribus in herbarum ad Medicinam pertinentium cognitione peritus fuiſſe, eamque ob cauſam de Herbis appellatus. (b) Hic anno MCCLXXXII. in ſecunda expulſione Lambertacciorum e civitate ejectus eſt, & juſſus intra fines Agri Bononienſis aliquandiu conſiſtere. (c) Nihil illi gravius ob eam cauſam accidiſſe compertum eſt. Eſt autem memoratu dignum, nunquam Herbariæ rei ſtudioſos in civitate noſtra defuiſſe, uſque ad illud tempus, cum Botanice majori copia eruditionis & doctrinæ tractari cœpit, ejuſque peculiaris lectio tandem decreta, & publicus profeſſor adlectus. In tabulis cenſus civium anno MCCCIV. habiti in parochia S. Archangeli occurrit *Rolandinus qui dicitur Dinus qnd. Bartholomei Carnelvarii*. Idem in tabulis cenſus anno MCCCXXIX. ſcriptis *Speciarius* appellatur. Sed illum fuiſſe Herbariæ rei peritum, apparet ex tabulis anni MCCCLXXII., in quibus nominatur *Mag. Johannes qnd. Mag. Rolandini Carnelvarii de Herbis*. (d) Nec deſunt monumenta plura, ex quibus conſtat, & Rolandinum, & Joannem ejus filium Herbarios fuiſſe. (e) Sed Dinus quoque Joannis filius, & Rolandini nepos, patris & avi profeſſionem ſecutus eſt; (f) annisque ut minimum CL. ea familia Botanicos aluiſſe videtur.

XIV. Neque mirum eſt, jam inde a ſæculo XIII. viguiſſe in civitate noſtra Botanices ſtudium, ſi non eruditum & elegans, ut ætate noſtra, at accuratum certe & induſtrium: neque enim eo præſidio carere poterat Medicina eo tempore, cum multo crebrior erat herbarum uſus in medicamentis conficiendis, quam ſit ætate noſtra. Itaque Herbarios eas herbas cognoſcere oportebat, quibus Medicina utebatur; eas autem magna ex parte in promptu vix habere potuiſſent, extraneas potiſſimum, niſi in hortis excoluiſſent diligenter. Hinc magna cognatio inter Pharmacopœos & Herbarios; & magna rurſus utrorumque cum Medicis. Et quoniam in eadem urbis regione, quæ de *Porta nova* dicebatur, in qua Medicinæ profeſſores plerique habitare conſueverant, & quo magis confluebant ejus artis ſtudioſi, Herbarii quoque habitare ſolebant; credibile eſt, non id caſu factum, ſed ob eam cauſam, ut qui ſcholas Medi-

quos habuit in exercitu apud Forlivium . . . preſent. dño Dominico qnd. Zacharie. dño Guilielmo Provinciali qui fuit de Craſſa. *Ex Memor. Commun. Bonon.*

An. MCCLXXIV. V. exeunt. Sept. Actum in ſtatione dñi Guilielmi Accurſii in qua moratur dñus Simon Specialis preſent.... Dño Guilielmo Provinciali Herbolario qui fuit de Craſſa &c. *Ibid. ex Mem. Ugolini Regatii*.

An. MCCLXXVII. III. Maji. Dn. Simon qu. Rufini Specialis fuit confeſſus habuiſſe a Mag. Thomaxino canon. Plebis Cortone Doctore Fixice lib. XXIV. bonon. . . . Actum in ſtatione Mag. Simonis preſent Mag. Benedicto Medico de Faventia. Mag. Guilielmo Provinciali Erbolario &c. *Ex Memor. Com. Banun. illius anni*.

(a) *Id oſtendit uſitata illa dicendi formula* Guilielmus Provincialis qui fuit de Craſſa, *quam in re ſimili ſæpiſſime uſurpatam novimus*.

(b) An. MCCLXXII. X. exeunt. Aug. Dn. Aldinus qnd. dñi Aldini fuit confeſſus ſibi eſſe ſatisfactum a dño Michaele Speciali de Herbis &c. Ex *Memor. Com. Bonon.*

(c) *Ex lib. Confinator. an. MCCLXXXII.*

(d) *In lib. Proviſor. anni MCCCLXXII. in archiv. publ. Bonon.*

(e) An. MCCCLXVI. die XXX. Jul. Acceſſerunt Guida & Belda . . . que venditionem facere intendunt . . . de duabus domibus . . . juxta viam publicam & juxta Mag. Joannem Dini Erbolarium. *Ex Memor. Uxeppi de Plaſtellis*.

Item in Proviſor. anni MCCLXXIII. die III. Jul. occurrit Mag. Johannes qu. Mag. Dini de herbis: *& die VIII. Octob.* Dinus & Piccinus fil. qu. Johannis Mag. Dini de Herbis.

(f) *In Matricula Speciariorum ad annum MCDX.* Dinus Johannis Rolandini Carnelvarii, *ad an. MCDXII* Johannes Mag. Dini de Erbis, *& ad an. MCDXLI.* Mattheus Dini de Erbis.

Medicas in ea regione adirent, possent etiam ab Herbariis erudiri in cognitione herbarum. Hæc habui ex Cl. Montio, cui in ulla parte antiquæ Historiæ civitatis nostræ nihil est ignotum aut obscurum. Deinceps de singulis Medicinæ professoribus dicendum.

I.

MARTINUS.

GUALFREDUS. MORANDUS. SICHIFREDUS. GRILLUS. BONATTUS. BRANCA. JOANNES.

ANte sæculum XII., ut rara sunt monumenta civitatis nostræ, nullum novimus, qui apud nos Medicinam vel docendo, vel exercendo professus sit. Decurrente autem sæculo XII. Medicos quidem plures deprehendimus; sed qui Doctores, aut Magistri dicerentur, nullos. Anno MCV. Martinum Medicum prodit vetus charta Canonicorum Sancti Joannis in Monte; idemque cum Bonmartino filio memoratur in aliis eorumdem Canonicorum, & Monachorum S. Stephani monumentis usque ad annum MCXL. (a) Vivebat eodem tempore Gualfredus Medicus, cujus pariter mentio est in tabulis Monachorum S. Stephani: (b) & Morandus etiam Medicus memoratur in tabulis eorumdem Monachorum anno MCXLIX. scriptis; (c) necnon Sichifredus Medicus, cujus filius Vivianus circa idem tempus agros quosdam in emphyteusim accepit a Canonicis S. Victoris. (d)

II. Aliquanto notior est nostris Scriptoribus Grillus Medicus, qui anno MCLXIV. Nonacrinæ filiæ suæ tumulum posuit in Ecclesia S. Stephani cum hoc titulo:

A. M. CLXIV. IND. XII. II. ID. SEPT.

HIC NONACRINA IACET MEDICANTIS FILIA GRILLI
COELESTIS MEDICVS DET QVOD PATER HAVD DEDIT ILLI
QVAM SANARE MINVS POTVIT MEDICINA PATERNA
COELESTIS MEDICVS SALVET DANS REGNA SVPERNA.

SIT PETRVS DE ALBERICVS ME FECIT.

Ita exscripsit Alidosius. Nunc hujus tumuli nullum vestigium superest. Sed mirificus sane interpres fuit Alidosius eorum verborum: *Sit Petrus de Albericus me fecit*. Hinc enim novum Medicinæ professorem extudit *Petrum de Alberico*, quem ad annum MCLXIV. viventem in suo catalogo recensuit. (e) Atqui Ovidius Montalbanus amplius etiam ingenio suo indulsit, cum in syllabo Doctorum Collegii Philosophiæ & Medicinæ, quem sub alieno nomine vulgavit an. MDCLXIV., Petrum hunc fuisse tradidit fratrem Hugonis illius Alberici de Porta Ravennate, quem Alidosius inter Doctores Artium liberalium, incertum, qua conjectura inductus, numeraverat. Itaque duos hos fratres primo loco memorat, quasi Collegii utriusque fundatores, sive restauratores; sed aliter de hoc, ut ipse putabat, Medicinæ professore, & Grilli discipulo, idem Montalbanus scripserat in Minervalibus, quæ anno MDCXLI. ediderat. Ibi eum appella-

(a) Ex *charta archivi Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bonon.*

(b) *Ibidem*.

(c) An. Dñi mill. cent. quadragesimo nono mense Sept. Indict. XII. Ego quidem Bononius gratia Dei Abbas S. Stephani que vocatur Jerusalem presenti die do & concedo tibi Morando Medico & Richilde socie tue filia Martini calegarii portionem de terra &c. *Hugo* causidicus filius Alberici Lambardo. Orlandus de Varegnana &c. *Ibid.*

(d) *Ex tabulis archivi S. Jo. in Monte ad annum MCXLIII. vel MCLVIII. scriptis, ut ex apposita Indictione sexta apparet.*

(e) *Alidos. pag. 76., & 153.*

pellaverat Albericum; eique nescio quam versionem Aphorismorum Hippocratis tribuerat. Nugæ scilicet, & somnia: unum enim novimus Hugonem Albericium de Porta Ravennate nobilissimum JCtum, quem Irnerii discipulum fuisse vulgo perhibent; ac de illo egimus inter Legum professores. Expungendus igitur fictitius iste Albericus catalogo Scriptorum Italicorum, in quem Cl. Mazzucchellius a Montalbano deceptus illum intrusit. Vixit aliquanto serius Petrus Alberici Notarius. (a) Hic fortasse auctor ejus tituli sepulcralis; ut erant fere iis temporibus Notarii humaniorum literarum cultores. Sed num is ex Albericia gente fuerit, ex qua Hugo de Porta Ravennate, plane incertum est.

II. Bonattus, & Branca Medici solo nomine noti eodem tempore vixerunt: (b) & paulo serius Joannes Medicus, qui cum Jerosolymitanam peregrinationem suscepturus esset, anno MCLXXXIX. testamentum condidit, quod vidimus in tabulario Canonicorum S. Joannis in Monte. (c) Legavit ille nonnulla ad causas pias; atque in his XII. nummos Imperiales reliquit ponti Idicis, & ponti Claternæ totidem. Crediderim, Medicum hunc iter illud suscepisse in comitatu Bononiensium nostrorum, qui frequentes ad bellum sacrum accepta cruce proficiscebantur; quod postmodum fecisse novimus etiam Hugonem Lucensem, Medicum insignem, de quo infra dicemus.

II.

NIGER.

EOdem labente sæculo, & initio sequentis vixit Niger Medicus, non obscurus homo, &, quantum coniicere licet, Ecclesiasticis honoribus spectandus. Eumdem enim primo Canonicum Ecclesiæ Bononiensis, mox ejusdem Ecclesiæ Archipresbyterum fuisse arbitror. Anno certe MCXCIV. Nigrum Medicum cum Archidiacono, & aliquot Canonicis Bononiensibus interfuisse novimus, cum Episcopus Bononiensis primum lapidem poneret ad novam Ecclesiam S. Mariæ Montis Guardiæ construendam. (d) Miserat illum lapidem Cælestinus III. Romanus Pontifex ad Angelicam illustrem Ascetriam, ejus Ecclesiæ, quæ insignem Parthenonem adjunctum habuit, fundatricem, nec dubito, quin Niger ille Medicus, qui cum Canonicis & Archidiacono Bononiensi interfuit primo ejus Templi lapidi ponendo, ipse quoque Canonicus fuerit, nempe ille idem, qui post annos aliquot ejusdem Ecclesiæ Bononiensis Archipresbyreratum gerebat. (e) Neque mirum est, sacratum virum Medicinam professum esse. Non erat id allenum ab eorum temporum moribus: & quamquam Honorius III. sua Decretali vetuerit, ne Clerici, aut Monachi Medicinæ scholas adirent; non defuere tamen, etiam post illum Pontificem, qui ex utroque ordine eam facultatem professi sint.

(a) *Ex pluribus contractuum tabulis ab eo scriptis, quas vidit Cl. Montius.*

(b) *Bonattum exhibeat tabulæ archivi Fr. Minorum anno MCLXXVI. scriptæ, Brancam tabulæ archivi S. Joan. in Monte scriptæ anno MCLXXIX.*

(c) An. MCCLXXXIX. die .... Dn. Joannes medicus cupiens ire ad sepulcrum Domini suum fecit testamentum &c. *Ext. in archivo S. Jo. in Monte.*

(d) An. MCXCIV. die VI. exeunte Madii. Indict. XII. Testibus dñ. G. Bonon. Archidiaconus & presbiter Azo... Niger Medicus. Dñus Ger. Bonon. Episcopus posuit lapidem in fundamento Ecclesie Montis Garde ad honorem Dei & S. Marie & dñi Pp. & Bononiensis Ecclesie salva ratione omnium ibi jus habentium &c. *Ex archivo Monialium S. Mathiæ. Vidit Cl. Montius.*

(e) An. MCXCVII. mense Madio Gerardus archidiaconus S. Petri. Niger archipresbiter .... Enrigittus de Fratta. magister Oddo canonici *ratam habens sententiam latam a Gerardo subtili judice Matthæi de Corrigio potestatis Bonon. in quadam lite vertente inter Canonicos S. Petri, & Azolinam uxorem quondam dñi Gerardi de Lamula. Ex Archivo Canonicorum Eccles. Bonon. Fascic. II. n. 3.*

III.

JACOBUS BRITONORIENSIS.

EX oppido Æmiliæ Britonorio, unde duxit originem, cognomentum sumpsit Jacobus Britonoriensis, Medicus ætate sua illustris. Hic primus est omnium Medicorum, qui Magistri appellatione celebretur in monumentis nostris: quod utrum ad artis Medicæ præstantiam, an ad docendi officium pertinuerit, judicare non ausim. Floruit Bononiæ annis multis ante exitum sæculi XII., quo tempore Canonicos Regulares S. Joannis in Monte amavit, coluitque plurimum. Sed tandem anno MCIC. exeunte, abdicatis rerum humanarum curis, eorum institutum amplexus est. (a) Eo anno prid. Kal. Nov. antequam professionem in eo Ordine emitteret, testamentum condidit, ut eos factitasse comperimus, qui in adulta ætate ad Religiosos Ordines convolabant. In eo testamento, quod in Appendice producimus, multa ad pias causas legavit. In his *Bibliothecam* unam Ecclesiæ S. Victoris, & item alteram Ecclesiæ S. Joannis in Monte. Utraque nimirum Ecclesia eorumdem Canonicorum erat. *Bibliothecæ* autem nomine totum Sacrorum Bibliorum corpus designatum constat. (b) Rursum Ecclesiæ S. Joannis in Monte vineam legavit, ad *Paradisum* ejus Ecclesiæ sartum tectum servandum. Paradisum autem interpretor amplam & elegantem porticum ante Ecclesiam ipsam ex veteri more constructam. Priscis enim temporibus nefas erat Ecclesiæ aditum in propatulo esse, nullis septis, aut porticibus a profanorum incursibus munitum, contra quam nostris temporibus fieri videmus. Itaque porticum ante fores patentem, columnis fultam, marmoribus & picturis pro Ecclesiarum opibus & amplitudine ornatam, apud sequioris ævi scriptores (c) quandoque Paradisum appellatam novimus. Retinet adhuc Paradisi nomen propilæum, sive atrium, quod est ante Basilicam Montis Casini, cujus propilæi turres dedicatæ sunt anno MLXXV., ut nuper adnotatum vidi in antiquo Kalendario Casinensi, quod est inter Codices mss. doctissimi & humanissimi Præsulis Stephani Borgiæ. (d) Erat in eo Paradiso Altare S. Michaeli Archangelo, & S. Thomæ Archiepiscopo Cantuariensi & Martyri dicatum, quod anno MCCIV. Jacobus ipse consecrandum curavit; ut ex tabulis, quas in Appendice dabimus. Fortasse ejus opera erectum fuerat. Est illud etiam memoratu dignum in eo testamento, quod sarciendis & reficiendis pontibus, qui erant in via Æmilia, quantum intra fines agri Bononiensis protenditur, aliquid pecuniæ legavit. Id olim quasi ad pias causas fieri consueverat, &, ut ipse inquit, *pro remedio animæ suæ*. Ita tunc ad pietatem pertinere putabant viatorum commodis prospicere; quibus nunc gravibus, & utinam non iniquis, pedagiis difficiliora redduntur itinera. Obiit Jacobus anno MCCXIII. III. Kal. Octob., quo die indicatur ejus obitus in veteri Necrologio Canonicorum Regularium S. Victoris, & S. Jo: in Monte his verbis: ***Ob. dompnus Jacobus medicus canonicus frater noster de Bretenorio.***

(a) *Habemus tabulas anno MCC. die VII. Aprilis scriptas, quarum hoc est initium:* Ego Guidottus canonicus & camerlingus S. Joannis in Monte consentientibus fratribus meis scilicet presbytero Yosep & presbytero Gerardo & presbytero Johanne & Mag. Jacobo de Brettenorio &c. canonicis predicte ecclesie &c. *Inficavit Cl. Montius. Ex iis autem apparet, Jacobum Britonoriensem paulo post conditum testamentum inter Canonicos S. Joannis in Monte receptum fuisse, nam testamentum condiderat prid. Kal. Nov. anni praecedentis.*

(b) *Vid. Cangii Glossarium.* V. Bibliotheca.

(c) *Ibid.* V. Paradisus.

(d) Dedicatio turrium paradisi. MLXXV. *Ita ibi legitur. Vide & Chronic. Casin. ad eum annum.*

IV.

BONMARTINUS.

MANFREDUS. PALMERIUS.

NOn prorſus ab hominum memoria excidit Bonmartinus Medicus, qui floruit initio XIII. ſæculi. Alidoſius Bonum Martini appellat, (a) quaſi Bonus eſſet Martini filius. Videtur a Martino illo originem duxiſſe, quem initio ſæculi XII. vixiſſe diximus. Sed magis ego hunc hominem memorabilem judico ob pietatis religioniſque ſtudium, quam ob Medicam profeſſionem. Contulit enim non tenuem opem pio cuidam ſodalitio, quod ad quartum circiter a civitate noſtra milliarium prope Genam fluviolum ætate illa coaluit. Auctor pii operis Albertus presbyter; ejuſque adjutor procul dubio fuit Bonmartinus Medicus. Hic anno MCCIV. cum Rodaldino argentario agrum emit pro naſcente hoc ſodalitio ad eum locum, quem diximus. (b) Biennio poſt Bonmartinus idem cum Huguccione Epiſcopo Ferrarienſi, celebri quondam Academiæ noſtræ profeſſore, & aliis honeſtiſſimis viris interfuit donationi cuidam piæ huic ſocietati factæ. (c) Deinceps per annos aliquot nihil fere hujus ſocietatis nomine actum tranſactumque eſt, quin Bonmartinus Medicus interfuerit. (d) Societas S. Catharinæ de Quarto, ſive de Gena, hæc primum dicta eſt, quod eſſet in Quarti parœcia, & prope Genam fluviolum conſtituta. (e) Sed brevi tempore ex tenuiſſimis principiis prope ad formam Religioſi Ordinis excrevit, & ſuis legibus regebatur, quas Albertus presbyter, Inſtituti auctor, & moderator primus perſcripſerat. Erant hæ leges non magnopere diſſimiles ab iis, quæ pro Canonicis Mantuanis S. Marci conditæ fuerant, ſed aliquanto rigidiores. Hic eſt Albertus, quem narrant in funere S. Dominici, corpus ejus complexum non prius oſculari deſtitiſſe, quam vocem audiret ſancti viri ſibi prænunciantis, fore ut eo anno nondum circumacto beata immortalitate una ſecum potiretur. (f) Neque oraculo fides abfuit; Alberto ipſo intra quintum menſem vita functo. (g) Anno MCCXLVII. Fratres, & Sorores, quæ ad S. Catharinæ de Quarto degebant, non pauciores erant, quam CL. (h) Quamquam enim hæc Religioſa ſocietas ex fœminis potiſſimum coaleſceret, una tamen aderant Religioſi viri aliquot ejuſdem Inſtituti ſectatores, quorum qui toti ſocietati præerat, Prior dicebatur. Manavit in alia loca pium hoc Inſtitutum; nam Conventus S. Jacobi de Mella prope Brixiam, & Ferrarienſis S. Mariæ de Miſericordia, & Cremonenſis S. Mariæ Vallia Viridis huic noſtro ſe ſubjecerant, & Prio-

(a) *Alidoſ. pag. 23. ad an. 1170.*

(b) An. MCCIV. XVII. cal. Jan. indict. VII. Verardus de Beccatellis & Albertus piſcator vendiderunt & tradiderunt Bonomartino Med.co & Rodaldino Campſori recipientibus ad honorem Dei & S. Spiritus & Beate Caterine Virginis & Martiris & nomine ſocietatis que dicitur ſocietas S. Caterine tantam quantitatem terre arative . . . que terra poſita eſt in pertinentia Quarti deſuper juxta navigium &c. *Ex tabulis archivi S. Jo: Baptiſtæ.*

(c) *Ex tabulis anno MCCVI. die XII. Martii ſcriptis, in eod. archivo.*

(d) *Ex pluribus tabulis in eodem archivo aſſervatis.*

(e) *Ex tabulis prædictis.*

(f) *Vid. Manach. Annal. pag. 662.*

(g) In nomine D. N. J. C. MCCXXII. die IV. intr. Januar. indict. X. tempore D. Honorii P. & D. Friderici Imp. Nos Univerſitas & Collegium Fratrum & Sororum Monaſt. S. Caterine de Quarto bon. dieceſ. adunati in unum more ſolito nomine S. Spiritus invocato propter mortem Vener. Fr. Alberti primi Prioris & fundatoris noſtri Ordinis eligimus in Priorem Paſtorem & Rectorem noſtrum & Monaſt. memorati &c. *Ex tabulis ejuſd. archivi.*

(h) Cum igitur, ſicut accepimus, eccleſia S. Catharinæ ad navigium Genæ adeo tenues habeat facultates, quod eædem non ſolum ad ſolutionem debitorum, quibus eccleſia ipſa gravatur, verum etiam ad ſuſtentationem Prioris, Fratrum, & Sororum, qui centum & quinquaginta numero, & plures eſſe dicuntur. *Ex litteris Innocentii IV. in Cod. Diplomat. Bononienſi.*

Idem Innocentius IV. Priori & Conventui S. Catharinæ de Quarto Ordinis S. Auguſtini *conceſſit, ut in penuria olei ſagimine uti poſſent. Ibidem.*

Priori S. Catharinæ de Quarto parebant. (a) Universa hæc familia Ordinem S. Augustini profitebatur; sed initio sæculi XIV. moderatorem habuit Raynerium mei Camaldulensis Ordinis Monachum, qui in tabulis eorum temporum dicitur *Prior & Rector Ordinis S. Catharinæ de Quarto, & S. M. Magdalenæ de Bononia Stratæ S. Donati.* (b) Venerant scilicet jam tum Moniales istæ in urbem cum paucis, qui supererant, Fratribus, & ad S. Mariæ Magdalenæ confederant in via S. Donati. (c) Post autem, mutatis iterum sedibus, adoptatisque constitutionibus Ordinis Prædicatorum, ad S. Jo. Baptistæ consliterunt, (d) quod est admodum celebre civitatis nostræ Monasterium, in cujus archivo tabulæ & monumenta antiqui ejus Ordinis ad Quartum instituti asservantur. Ea vidit Cl. Montius, a quo hæc accepimus scriptoribus nostris omnino ignota. Quo anno Bonmartinus Medicus obierit, non liquet. Alidosius hunc titulum affert, qui ad ejus tumulum positus fuerat:

ANNO DOMINI MCCII. HOC TVMVLVM
BONI MARTINI MEDICI EST.

Sed anno saltem MCCVIII. adhuc Bonmartinus vivebat, ut apparet ex Actis multis societatis S. Catharinæ de Quarto a Cl. Montio visis, quibus ille interfuit. Vel igitur Bonmartinus tumulum sibi vivens posuit; vel male ejus titulus descriptus est ab Alidosio. Nunc in Ecclesia S. Joannis in Monte, ubi humatum fuisse scribit Alidosius, nullum neque sepulcri, neque tituli sepulcralis vestigium superest. Filium reliquit Bonmartinus, Sinibaldum nomine, ex quo natus est *Mag. Azolinus Medicus*, cujus non rara mentio est in Memorialibus Communis Bononiæ. (e)

II. Possem hic memorare Manfredum, & Palmerium Medicos, Bonmartini ætati suppares; (f) quorum alter filium reliquit Ostesanum, alter Cambium, item Medicos: (g) ac possem etiam non unum Montalbani erratum notare, qui & Palmerium, ex Canitula, ut ipse putat, familia ortum, & Manfredi nepotem Thomam, Ostesani filium, inter primos, & antiquissimos Collegii Medicorum sodales reponit; (h) quamquam neque Medicus fuerit Thomas, neque eo tempore vixerit, quo ipse existimat; Collegium vero, aut societatem aliquam Medicorum nondum illa ætate institutam fuisse constet. Sed inanis esset istiusmodi ineptiarum labor.

(a) *Ex tabulis archivi S. Jo: Baptistæ.*

(b) An. MCCCIII. die XIII. Maji. Religiosus vir dn. dompnus Raynerius Prior & Rector Ordinis & Conventus ecclesie S. Cateline de Quarto & S. M. Magdalene de Bononia Str. S. Donati. Dña Sor. Palmeria Magistra dicti Ordinis & Conventus. Dompnus Hugolinus. Frater Sanctus. Soror Bonora. *Sequuntur Moniales numero viginti sex. Ex Memor. Com. Bonon.*

Rursum An. MCCCV. die XXIX. Octob. Religiosus vir Frater Raynerius Prior Mon. Sororum SS. Caterine de Quarto & M. Magdalene de Bonon. Fr. Ugolinus & Fr. Santus dicti Monasterii. Dña Soror Bitina Magistra *& aliæ numero XXVII.* que sunt ultra quam decem partes Capituli. *Facultatem petunt vendendi ab Episcopo Bonon. Ibid.*

Anno *dein* MCCCVIII. die IX. Febr. Convocatis Dominabus & Soror. Monasterii S. M. Magdalene & S. Cateline Strate S. Donati... mandato religiosi viri Fr. Raynerii Ord. Camaldulensis Prioris dictarum Dominarum & Monasterii. nec non religiose Domine Sor. Agoexie Magistre & Sororis Agnexine Vicarie. *Sequuntur Sorores numero XXXV. Fratres nulli. Ibidem.*

(c) *Anno MCCXCI.*

(d) *Anno MCDLXVIII.*

(e) An. MCCLXIX. Mag. Azolinus Medicus nepos qnd. Mag. Bonmartini Medici &c. *Ex Memor. Com. Bonon.*

An. MCCLXXX. Mag. Azolinus qnd. Sinibaldi Bonmartini Medici &c. *Ibid. Vidit Cl. Montius.*

(f) *Ex actis in Registro gr. descriptis ad ann. MCCXVIII. & MCCXXII.*

(g) *Ex Memor. Commun. Bonon. ad annum MCCLXVII. MCCLXXXI., & alibi.*

(h) *In Catalogo Doct. Colleg. in Art. liberal., qui editus est nomine Joannis Baptistæ Canatiæ.*

V.

HUGO DE LUCA.

EX infinita prope Medicantium multitudine, qui per omnem ætatem Bononiæ fuerunt, nemo ad magnam nominis celebritatem pervenit ante Mag. Hugonem. Hic Lucæ in Thuscia natus est, non multo post medium XII. sæculum, ex Borgognonum familia, (a) quantum conjicere possumus, admodum illustri: nam & Hugonis filius Ubertus in Ordinem militum B. Virginis, quos vulgo Gaudentes appellabant, adscitus est, qui Ordo, nisi ex nobili gente progenito, iis temporibus patebat nemini; & Rodulphus Lucensis, qui Bononiæ præturam gerebat eo anno, quo Hugo Medicus Bononiam venit, ex familia Borgognonum erat, Hugoni ipsi, ut videtur, propinquus. Hugo igitur cum supra vulgus Medicorum ætatis suæ multo se efferret, omnium primus a Populo Bononiensi conductus est ad Medicinam, ac præsertim Chirurgiam, non quidem in civitate nostra docendam, nondum enim fortasse publica schola ejus facultatis instituta fuerat, sed exercendam.

II. Id accidit anno MCCXIV. cum esset Bononiæ Prætor Rodulphus Comes Borgognonus Lucensis, cujus opera id negotii confectum videtur. Est autem Hugoni tributa a Populo Bononiensi, ut Medicinam Bononiæ profiteretur, sexcentarum librarum monetæ Bononiensis summa, non in annuum stipendium, (b) ut aliqui non recte existimarunt; sed, ut dicere amabant, in feudum. In eumdem modum aliis professoribus quandoque grandis pecunia ab aliis civitatibus semel tradita, ut se publice ad aliquam facultatem vel docendam, vel exercendam obligarent: quod novi scriptores præter rationem interpretati sunt de annuo stipendio. Sed nondum invaluerat mos conducendi annuo stipendio professores. Id multo serius Bononiæ institutum. Iis pecunia dabatur in feudum, quemadmodum etiam a Regiensibus tributa est Guidoni Suzario, ut leges in Regiensi Academia traderet. (c) Et multo ante Pillius centum argenti marcas a Mutinensibus acceperat, ut in ea civitate doceret. (d) Erat autem late patens feudi appellatio iis temporibus; & quisquis sive pecuniam, sive aliud quidpiam accepisset, ut obstringeretur ad præstandum alteri servitium aliquod sive in pace, sive in bello, is feudum accipere dicebatur: quod inutile non erit hoc loco exemplis aliquot explicare, ad scriptores eorum temporum intelligendos.

III. Itaque in Statutis antiquissimis Communis Bononiensis libro VIII. habetur caput quoddam, sive *Rubrica de feudo non accipiendo a quolibet*. (e) Cavetur autem eo capite, ne quis a quolibet, ac nominatim *a Marchione Estensi, vel ab hæredibus dñi Saglinguerre accipiat pecuniam ad retinendam alicujus partem*, idest, ut aliquam partem ex pacto sequatur. Ex eo intelligimus, fuisse homines, qui accepta pecunia se alteri addicebant, ejusque partem in pace ac bello sequi tenebantur; atque eam pecuniam feudi nomine dicebant. Similiter libro IX. ad *Rubricam: Quod nullus electus ad aliquod laborerium &c.* hæc legun-

(a) *Ex Borgognonum gente fuisse Hugonem, docent litteræ Magistratuum Lucensium ad Commune Bonon. scriptæ anno MCCCVIII., quibus* Mag. Veltio & Veltruccio de Borgognonibus Civibus Bonon. oriundis de Civitate Luca *remissionem quarumdam onerum deprecantur. Extant in lib. Reform. ejus anni. Erat autem Mag. Veltrus Hugonis filius, Veltruccius ejusdem nepos, ut infra demonstrabitur. Sed Borgognonum cognomen neque Hugo ipse, postquam Bononiam venit, neque ejus posteri usurparunt, ab antiqua patria* de Luca *per duo fere sæcula appellati.*

(b) Il quinto di d'Ottobre i Bolognesi condussero a Bologna uno Ugo da Lucca Medico Cirugico con provisione di lire seicento di Bolognini per ciascun anno. *Ghirardac. Hist. di Bologna L. IV. p. 117.*

(c) *Pancirol. lib. II. c. XLI.*

(d) *Vid. Sum. Placentin. in X. lib. C. Rubr. de munic. & orig.*

(e) *Hæc Statutorum collectio annum præfert MCCIL., sed plures Communis Bonon. leges continet multo ante editas. Hæc autem edita dicitur in Consilio Civitatis anno MCCXI., Salinguerra vivo; ut non hæredes illius, sed Salinguerram ipsum, tunc ibi nominatum fuisse oporteat. Extat in archiv. Civit. Bonon.*

guntur: *Quoniam commune Bononiæ per officiales, qui eliguntur super laboreriis sæpius expensis inutilibus aggravatur; Statuimus quod nullus, qui electus fuerit ad aliquod laborerium, possit, seu debeat aliquod feudum recipere a Communi Bonon. nisi ipsum laborerium fuerit utilitatis ejusdem Communis Bonon.* Hic feudum pro mercede acceptum videtur. Similiter pro mercede atque honorario feudi nomen usurpatum video in tabulis an. MCCLXXIX. scriptis. (a) Atque in eumdem modum id, quod Præfecti juri dicundo a colonis & incolis agri Bononiensis pensionis nomine exigebant, feudum appellatur libro X. Statutorum, quæ supra memoravimus. Ibi enim ad *Rubricam de feudo Potestatum terrarum Bonon.* legitur: *Habeat de illa terra a quolibet habente boves unam quartarolam fœni.*

IV. Itaque Hugo Medicus, sexcentis libris in feudum acceptis, civitate donatus est, ac suam operam Bononiensibus locavit iis conditionibus, quæ in tabulis ea de re confectis continentur. In primis autem tenebatur sex mensibus in annos singulos in civitate morari, & duobus item mensibus arbitrio Prætoris. Si bellum esset, debebat in exercitu Bononiensium curandis militibus gratuitam operam impendere. Qui reliqua nosse cupiat, videat ejus contractus tabulas in Appendicem rejectas. (b) Verum cum per illud tempus frequentes essent expeditiones in Asiam ad bellum sacrum, Hugo cum nostris Bononiensibus eo profectus est anno MCCXVIII. Non minima scilicet eorum cura fuit, ut secum tam excellentem Medicum haberent; neque id contra voluntatem Communis, Bononiensis factum puto. Erat ille cum nostris in celebri obsidione Damiatæ an. MCCXX.; cumque ea magnis viribus expugnata victoribus in prædam cessisset, Hugo interfuit, cum certa ejus urbis pars nostris Bononiensibus est attributa. Erat ibidem cum Lucensibus Crucesignatis Robertus Medicus Lucensis, cui nostri locaverunt (c) eam urbis partem, quæ sibi obtigerat; ex quo apparet, Lucenses quoque secum in Orientem duxisse Medicum, in tam difficili expeditione haud certe inutilem.

V. Sed quandiu Hugo in Oriente moram egerit, exploratum non est. Non arbitror tamen admodum diu, ac fortasse eo ipso anno, ut plerique ex nostris, in Italiam reversus est. Certe Bonifacius Guidonis Guizzardi Lambertaccii, alter ex nostrorum ducibus in ea expeditione, insequenti an. MCCXXI. in Italiam redierat; eo enim anno Patavinam præturam gessit. Si qui autem ex nostris Damiatæ perstiterunt, eodem anno MCCXXI. inde exactos oportet, ea civitate rursum in Saracenorum potestatem redacta. Hugo igitur in Italiam reversus civitati nostræ redditus est, ubi ejus familia domicilium posuerat. Ejus mentio est in Statutis antiquis Populi Bononiensis ad *Rubr. de Medico plagarum*, ubi statuitur *quod si a mag. Deutesalvi Medico, vel a mag.* Hugone de Luca, *vel ab aliquo Medico plagarum, quæsitum fuerit a Potestate de aliquo membro debilitata, quod ipsi de nova jurare teneantur, & possit ab eis inquiri, & ipsi teneantur dicere veritatem.* (d) Adjungitur etiam, ut, cum in exercitu fuerint, non teneantur gestare arma, sed tantum instrumenta artis suæ, & id, quod per civitatem secum ferre pro infirmis solent. In Statutis vero anni

(a) An. MCCLXXIX. die V. exeunt. Apr. D. Fulcus de Pace legum doctor & D. Galeottus de Lambertinis in solidum promiserunt dare D. Pascipovero qn. D. Castellani Bajoli C. lib. bonon. hinc ad festum S. Michaelis proxime venturum pro suo feudo & salario quod ire debet cum D. Bonvillano de Pace in civit. Pistorii pro judice &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(b) *Vid. Append.*

(c) In nomine Domini amen. An. MCCXX. die XII. ex. Jun. Indic. VIII. in civitate Damiate in ecclesia B. Petri present. testibus ad hoc vocatis scilicet presb. Jacomo de castro Plumacio D. Hugone Medico de Luca &c. presente etiam & consentiente D. Ubaldo capetaneo & consule Lucensi pro se & ejus sotio dn. Ramone. D. Ucherius & mag. Robertus capitaneus Lucensis & D. Fillocarus & Dn. Adrianus & Clarus & Bolognettus de Bononia electi voluntate & mandato capitaneorum ipsorum. & consiliorum ad revidendum & terminandum & dividendum portionem civitatis Damiate consignatam & datam hominibus crucesignatis Bononie & hominibus & crucesignatis Luce &c. *Ext. in Regist. gross. in archiv. Com. Bonon.*

(d) *Extat hæc Rubrica in fragmentis Statutorum anni MCCXLIX., & in aliis rursum anno MCCLII. editis, ac denique in Statutis anni MCCLVIII., ubi tamen Hugonis nomen desideratur, ut infra adnotabimus.*

ni MCCLIX. præcipitur, ne prædia empta ab Hugone Medico ex pecunia, quam a Communi Bononiensium acceperat, distrahi, & alienari sinantur; & Prætori mandatur, det operam, ut Hugo Medicus stet conditionibus, & pactis, quæ cum Populo Bononiensi inierat. Hæc Statutorum collectio annum præfert MCCLIX., sed Statuta complectitur annis præcedentibus magna ex parte edita, quemadmodum ante monuimus, ut hinc inferre non liceat, Hugonem eo anno Bononiæ ætatem egisse, quem ne constat quidem num adhuc esset in vivis. Illud unum ex ejus Statuti Rubrica conjici potest, Hugonem, aut ejus filios, & hæredes, non admodum religiose servasse pacta, quibus Populo Bononiensi jure feudi erant adstricti. Et anno tandem MCCXC. Hugonis filii Communi Bononiensium restituerunt pecuniam omnem, quam eorum pater feudi nomine acceperat; atque ita ab omni servitio Populi Bononiensis liberi evaserunt. (a)

VI. Theodoricus Hugonis filius, de quo mox dicemus, se ab illo prope centenario nescio quid in Chirurgia didicisse narrat. (b) Videtur autem obiisse inter annum MCCLII., & MCCLVIII. Ejus enim perhonorifica mentio fit una cum Magistro quodam Deotesalvi Medico in Statutis Communis Bononiensis anno MCCLII. editis. At in Statutis anni MCCLVIII. solus Deotesalvi Medicus nominatur: nec alia de causa omissus videtur Hugo, quam quod fato jam cesserit, ut conjicit Cl. Montius. Plures autem post se filios reliquit, qui ejus familiam diu Bononiæ servarunt, Theodoricum nempe, Veltrum, Franciscum, & Ubertum. Theodoricus Ordinem Prædicatorum professus est. Ubertus inter Fratres Gaudentes cooptatus. Veltrus, & Franciscus a patre in Medicina instituti, eamdem facultatem exercuerunt. Uterque ad multam ætatem vitam produxit, ut erant omnes ex ea familia admodum longævi.

VII. Fuerant hi a patre in Medicina eruditi privata & domestica disciplina, qua patres solebant tradere filiis arcana illius artis. Atque hic mos erat antiquiorum temporum, cum nondum publicæ scholæ ejus facultatis patebant. Plerumque autem quæ a patribus filii, aut lectiores alumni a suis institutoribus acceperant, vetabantur in vulgus prodere. Atque Hugo ipse vel ipsis filiis arcana quædam artis suæ aperire non solebat, nisi juratis, se nemini dituros. (c) Itaque ad hanc arcanam tradendæ Medicinæ rationem respexit Theodoricus Hugonis filius, cum in procemio Chirurgiæ professus est, se *ejus artis secreta deposito omnis livoris aculeo apertissime manifestare*. (d) Perseveravit autem Medica professio temporibus multis in Hugonis familia: Franciscus enim Hugonis filius Hugonem, ac Veltrum filios in eadem facultate erudivit. Atque hujus Veltri filius fuit Joannes Medicus, qui anno MCCCIC. testamentum condidit. (e) Horum nemo Medicinæ doctor creatus est; unusquisque enim contentus fuit vulgato Magistri titulo, qui erat communis omnibus utcumque eam facultatem, & maxime Chirurgiam profitentibus.

VIII. Ab Hugone, si non initium, incrementum certe accipere debuit secta illa Chirurgorum, quæ solo vino, ut ait Guido de Cauliaco, omnia vulnera curabat. Eam Guido appellat Bruni, & Theodorici sectam. At Hugo, cui maxime familiaris erat ea curandi methodus, extremos vitæ suæ annos, &

qui-

(a) An. MCCXC. die XXX. Mar. Guilielmus de Sornachis de Luca vice & nomine ven. pat. dn. Theodorici fil. quond. dn. Hugonis de Luca & dn. Francisci & Uberti fratrum & filior. qnd. dicti dn. Hugonis & vice & nomine dn. Veltri eorum fratris & fil. predicti dn. Hugonis ratione feudi sive pecunie date Dño Mag. Hugoni eorum patri per Commune Bononie & ad confitendum dictum feudum & pecunie quantitatem integre solutam & redditam esse per predictos Communi Bononie &c. & ad cassandum annullandum irritandum prædictas obligationes &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(b) Pulvis mirabilis quem D. Hugo sibi appropriat misceatur. Et ego in rei veritate numquam vidi aliquem nec audivi qui prædictam curam sciret vel uteretur illa nisi prædictum virum cum suis. Ipse tamen nullum de filiis absque juramento docebat, docuit tamen me jam pene centenarius nullo extorto juramenti foedere. Componitur autem prædictus pulvis de his quinque herbis v. Pilosella, Pimpinella, Gariophyllata, Gentiana, & Valeriana: omnium radices, & folia; de Gentiana vero radices tantum &c. *Theodor. Chirurg. l. II. cap. II.*

(c) *Vide inferius adnotata ex Chirurgia Theodorici, ubi de Theodorico ipso.*

(d) *Ex proœm. Chirurgiæ Theodorici sub fin.*

(e) *Extat in Libr. Testam. archivi publ.*

quidem fere centenarius agebat, cum Brunus suos de re Chirurgica libros scriberet. (a) Theodoricus autem, qui illam curandi rationem ab Hugone didicerat, non alia de causa nomen fecisse potuit ei sectæ, nisi quia cum Bruno, seu verius cum Hugone patre suo in ea re consensit. Verum hic tamen non tribuit Hugoni, quod omnia plane vulnera, sed quod fere omnia vino curaret. *Prædictus tamen vir mirabilis*, inquit, *magister Hugo omnia fere vulnera cum solo vino, & stuppa, & ligatura decenti, quam optime facere noverat, sanabat, consolidabat, & pulcherrime cicatrices sine unguento aliquo inducebat*. (b)

IX. Fuit Hugo Chemiæ non ignarus, quemadmodum ex Theodorico ejus filio intelligimus. Hic arsenici sublimationem tradit ex Hugonis doctrina. (c) Est autem hæc operatio inter Chemicas haud sane vulgaris. Atque hinc apparet, quam antiqua sit apud civitatem nostram ejus artis professio.

VI.

ROLANDUS CREMONENSIS.

DE Rolando Cremonensi, viro pietate & doctrina præstanti, qui cum ab Academia nostra ad Ordinem Prædicatorum, tunc in civitate nostra exorientem, migrasset, inter primos scholæ Theologicæ in eo Ordine fundatores merito laudatur, dicere decreveram inter Theologiæ professores; in ea enim facultate maxime floruit, in qua omnium primus inter sui Ordinis Fratres Magister Parisiis creatus est. Sed præstat illum inter Medicinæ professores recensere: Medicinam enim Bononiæ docuisse, & quidem magna nominis celebritate, existimo; Theologiam vero apud nos docuisse non constat. Narrat Gerardus de Fracheto, accuratus & diligens scriptor, qui eadem ætate vixit, Rolandum Cremonensem, *cujus fama celebris & excellens in Physicis habebatur, cum Bononiæ regeret, Dei spiritu succensum*, repente ad Fratres Prædicatores convolasse, & a Reginaldo, qui tunc S. Dominici absentis vices agebat, in Ordinem receptum fuisse, eodem puncto temporis, quo Clarus Sextius, Juris Canonici antea professor, fratres aliquot de mutanda sodalitate cogitantes, ac reliquos eorum defectione perculsos, apta oratione confirmare nitebatur. (d) Vix autem dubito, quin, qui ab hoc scriptore *in Physicis excellens* fuisse dicitur, Medicinæ professor sit habendus, ita enim requirit usitata loquendi ratio eorum temporum. Neque me movet, quod Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum de Rolando Cremonensi agens, Gerardi de Fracheto testimonium afferens, ita legit: *cujus fama celebris & excellens in Philosophicis habebatur:* (e) ex quo aliquis concluderet, egregium quidem Philosophum fuisse Rolandum; minime vero Medicum. Frustra enim hunc locum emendat Echardus, contra veterum MSS. Codicum fidem, quibus libri editi consentiunt. In duobus certe MSS. Codicibus, quorum unus auctori suo coævus est, alter autem aliquanto minoris antiquitatis, sed tamen emendatissimus, & integerrimus, quos ostendit mihi Vir Cl. Thomas Mamacchius, Rolandus *in Physicis* excelluisse dicitur. Recte igitur, nisi magnopere fallor, inter antiquiores scholæ Medicæ Bononiensis professores numerandus est vir ille celeberrimus. Quoniam autem

(a) *Brunus Chirurgiam magnam absolvit anno MCCLII., ut ad ejus calcem adnotatum est, cum Hugo ante annos octo & triginta tanquam ætatis suæ professor celeberrimus Bononiam venerit.*

(b) *Theodoric. lib. I. c. XI. Chirurg.*

(c) Arsenicum sublimatum secundum dominum Hugonem sic fit &c. *Theodoric. Chirurg. lib. IV. cap. VIII.*

(d) Vix sermonem compleverat (*Clarus*) & ecce Magister Rolandus Cremonensis, qui tunc regebat Bononiæ, cujus fama celebris & excellens in Physicis habebatur, qui etiam postea primus inter Fratres in Theologia legit Parisius, succensus spiritu Dei de mundo fugiens solus venit ad Fratres, & quasi ebrius spiritu, nulla præloeutione præmissa, se recipi postulavit. *Gerard. de Fracheto In Vitis Fratrum P. I. cap. IV.*

(e) *To. I. pag. 105. col. 2.*

autem anno MCCXIX. in Ordinem Prædicatorum adlectus est, ut Echardus demonstrat, oportet illum ante annos aliquot in Academia nostra versatum regendis Medicinæ scholis incubuisse; neque enim subito & tumultuaria opera celebris & excellentis viri famam consequi potuisset. Sed is postea, relicta Medicina, ad sacra studia se contulit; & primus omnium fuit, qui in scholis Parisiensibus in Theologia Fratres sui Ordinis erudierit. Multa deinceps præclarissime gessit, quæ diligenter exposita, & illustrata sunt ab Echardo inter Scriptores Ordinis Prædicatorum. Multa etiam scripsit, quæ accurate ab eo recensentur. Ea hic si regerere vellem, actum agerem.

VII.

NICOLAUS FERNHAM

Episcopus Dunelmensis.

DUbitavi, quem in ordinem referrem Nicolaum de Fernham Anglum, qui prius Philosophiæ professor in scholis Parisiensibus fuerat, dein Medicinæ in nostris; post autem totum se dedit rerum divinarum studio, atque in Theologum illustrem evasit. Sed præstat eum in classem Medicam referre, quoniam eam facultatem apud nos professus est. (a) Fuit Nicolaus de Fernham, alias de Foly, natione Anglus, ex eorum numero, qui anno MCCXXIX. Parisiis Oxonium concessit, ob turbas in Universitate illa excitatas, quas Bulæus in ejus Historia exponit. (b) Cum diu in Artibus, Philosophia scilicet, Parisiis docuisset, Bononiam venit, ubi Medicinam, in qua etiam excellens habebatur, publice professus est. (c) Deinde ad sacrarum literarum studia se contulit; in quibus etiam adeo profecit, ut Magisterii honorem in ea facultate consecutus sit. Ad summam eruditionem accedebat morum probitas, & prudentia singularis. Eo factum est, ut Angliæ Rex, & Regina non solum in familiare consilium adsciverint; sed animarum quoque suarum moderatorem esse voluerint, & corporum curatorem. Anno MCCXXXIX. electus in Episcopum Conventrensem, recusavit tantum onus suscipere. (d) Rursum anno MCCXLI. a Monachis Dunelmensibus Episcopatus Dunelmensis ei delatus est; quorum electioni cum minime assentiri vellet, fractus tandem non solum eorum precibus & lacrymis, sed objurgationibus etiam Roberti Lincolniensis Episcopi, qui gravissimis rationibus ostendit, non posse illum sine piaculo onus illud declinare, tandem acquievit, ac de medico corporum factus est medicus animarum, ut ait vetus rerum Anglicarum scriptor. (e) Hæc narrat Matthæus Paris Nicolai ipsius & synchronus & amicus. (f) Habita autem ratione temporum conjici potest, illum non multo post annum MCCXXX. in Academia nostra Medicinam docuisse.

RO-

(a) Rexerat autem ipse dictus Nicolaus in Artibus Parisius per plures annos: deinde de (in) Arte Medicinæ Bononiæ, in qua claruit gratiosus & peritus excellenter. *Math. Parif. Histor. Anglic. ad an. MCCXLI.*

(b) *Bulæus Histor. Univ. Parif. To. III. pag.* 931.

(c) *Matth. Parif. ibid.*

(d) *Matth. Parif. ad an. MCCXXXIX.*

(e) Ecclesia Dunelmensi dein pastore viduata, tandem suscepit magistrum Nicolaum de Ferneham in episcopum, virum grandævum, & regis medicum, qui de medico corporum factus est medicus animarum. *Ex Chronic. de Mailors inter Rer. Anglic. Scriptor. veter. To. I. pag. 205. ad an. MCCXLI.*

(f) *Matth. Parif. Ibid.*

VIII.

ROLANDUS PARMENSIS.

ROlandus ex primis eſt, qui accurate de Chirurgia ſcripſerint, poſt Græcos nimirum, & Arabes. Eum Guido de Cauliaco Rogerio proximum, Bruno ſuperiorem ætate facit. Vixit autem Rolandus cum Hugone Lucenſi, & Theodorico ejus filio; ut ex Theodorico ipſo accipimus, qui Rolandum carpit, quaſi alienis opibus ditare ſe vellet, ſibique tribueret inſignem curationem viri nobilis ab Hugone feliciter ſuſceptam, & abſolutam. Locus ſingularis eſt ex Theodorici Chirurgia, quem hic afferre non piget: *Commendat*, inquit, *ſe quidam, ſicut Rolandus, & alieno veſtitus vellere fimbrias ſuas nititur dilatare, quod quemdam abſciſſa parte pulmonis ſanavit. In rei veritate quidam domicellus Bononienſis nobilis, me tunc Bononiæ exiſtente, per manum Dn. Hugonis parte pulmonis abſciſſa, magiſtro Rolando adſiſtente, & vidente ſanatus eſt*. (a)

II. Hæc Theodoricus: at ſi Rolandum ipſum audire velimus, fortaſſe hærebimus, utri fides adhibenda ſit. (b) Guido de Cauliaco neutri credendum putat, & curationem illam, quam uterque ſibi arrogat, ad fabulas ablegandam exiſtimat. (c) Sed fieri tamen potuit, ut curationem, quam prius ab Hugone factam viderat Rolandus, ipſe quoque poſt aliquod tempus feliciter tentaverit, ac perfecerit; quod Theodoricus Ordini Prædicatorum jam adſcriptus, & Bononia abſens ignoraverit.

III. Fuit Rolandus patria Parmenſis, ut non ſemel ſe ipſum dicit in Chirurgiæ libro, qui editus eſt in collectione Veterum Medicorum. Conſtat autem & illum aliquando Bononiæ verſatum, ac vero ſimillimum eſt, ea ipſa artis ſuæ præcepta, quæ ſcripta reliquit, & typis edita habemus, iis, qui facultatem illam profiteri vellent, expoſuiſſe, nondum conſtitutis publicis profeſſoribus, qui Medicinam in Academia noſtra docerent. Novum ille quidem opus non excudit, ſed Rogerii Chirurgiam totidem verbis deſcripſit; id quod vir candidus non diſſimulat: (d) multas tamen, eaſque non parvi momenti adnotationes de ſuo penu adjecit, &, quæ dubia videri poterant, ſuarum curationum exemplis identidem propoſitis confirmavit.

(a) *Theodoric. Chirurg. l. II. c. XVII.*

(b) Quod quidem ego Rolandus Parmenſis, gratia favente divina, expertus ſum operando: vocatus enim ad quemdam Bononienſem, quinto vel ſexto die vulnerationis, inveni pulmonis partem exiviſſe exterius inter coſtas...., Convocati ergo peritiores Chirurgi Bononienſes eum pro mortuo reliquerunt. Ego autem ipſius & amicorum ſuorum precibus condeſcendens, ab Epiſcopo venia impetrata, & tam ab ipſo, quam a domino ſuo, & illorum amicioribus ſecuritate obtenta xxx fere rogantibus atque adſtantibus, cutim circa vulnus pro latitudine unguis minoris digiti circumcidi...... & cum pulvere rubeo & aliis adjutoriis frequenter procurato conſolidatum eſt Dei gratia vulnus, & ſanatus ille eſt. Poſt multum vero temporis cum domino ſuo Gerardo Rolandini Jeroſolymam adivit, & inde jamdudum digreſſus, ſanus atque incolumis vivit.

(c) Non obſtante Rolando & Theodorico, qui de hoc etiam reprehendendo Rolandum, qui jactavit curaſſe ſe partem abſciſſam pulmonis ab extra cum pulvere rubeo, affirmat illud idem ſe vidiſſe. *Guido de Caul. Tract. III. Doctr. II. cap. I.*

(d) Ego Rolandus Parmenſis in opere præſenti juxta meum poſſe in omnibus ſenſum & literaturam Rogerii ſum ſecutus; nec mirum ſi imperitia mea hoc egerit cum pene omnes ſapientes hoc egiſſe noſcantur &c. *Roland. Chirurg. in fine.*

IX.

THEODORICUS DE LUCA

Episcopus Cerviensis.

TAm multa, atque diversa fuere Theodorici studia & officia, ut quamqnam cetera deessent, eo solum nomine maxime esset commemorandus. Pater ejus Hugo Borgognonus, ex clara apud Lucenses familia, de quo supra diximus. Cum is anno MCCXIV. Bononiam venisset a Populo Bononiensi conductus ad Medicinam exercendam, venit una Theodoricus puer vix annos sex natus. (a) Is patris studia secutus est, ab eo in Medicina erditus, præsertim in ea parte, in qua plurimum excellebat, nempe in Chirurgia. Socios habuit in eisdem studiis, & in eadem facultate exercenda Veitrum, & Franciscum fratres, (b) qui item a patre eruditi sunt, nec ignobilem locum tenuerunt inter Medicinæ, & Chirurgiæ professores. Sed eos Theodoricus celebritate nominis superavit.

II. Cum autem Theodorici adolescentia in illud tempus inciderit, quo Prædicatorum Ordo vix dum exortus mirum in modum in civitate nostra clarescere cœperat, multique ad eum, ut sæpe dictum est, ingenio, & doctrina præstantes viri convolabant, Theodoricus ex eo numero fuit. Et quoniam alicubi in suis scriptis fatetur, non tandiu in *Domini Hugonis*, hoc est patris sui, disciplina fuisse, quandiu opus erat, ut perfectam Medicæ artis cognitionem adipisceretur, (c) quo factum est, ut multa ex iis, quæ postea scripra reliquit, suis ipse experimentis cognoverit; credibile est, illum non admodum provecta ætate, atque in ipso juventutis flore Ordini Prædicatorum nomen dedisse, non multo post annnm MCCXXX. aut MCCXXXI., quo Beatus Dominicus innumeris miraculis clarus in Sanctorum album relatus est, vix annos decem postquam extremum diem Bononiæ obierat.

III. Sed Theodoricus inter Fratres Prædicatores receptus, obscurus in eo Ordine non latuit. Medicam facultatem, quam a patre didicerat, & quantum conjicere possumus, magno plausu, majorique omnium expectatione exercuerat, minime deseruit. Ac mirum fortasse cuipiam videbitur, id permisisse primos illos Ordinis moderatores, quos de sanctissimi instituti sui disciplina tanto magis sollicitos fuisse existimo, quanto propius aberant ab ipsius Ordinis origine. Sed hoc dandum fuisse arbitror non tam Theodorici præstantiæ in arte Medica, quam ejus probitati & virtuti, ut non solum medendis suis fratribus intra cœnobium operam impendere sineretur, sed etiam expetitus ab extraneis crederetur citra noxæ periculum posse artem Medicam extra claustra exercere.

IV. Sed quanquam in hac facultate præcipue excelleret, non caruit tamen alio doctrinæ genere, quod magis hominem religiosum decet. Pœnitentiarius fuit Romani Pontificis, Innocentii IV., ut opinor; (d) quod munus in hominem sacris disciplinis non optime eruditum conferri non poterat, præsertim a doctissimo Pontifice, quem fuisse constat Innocentium IV. Postea creatus est Episcopus Bitontinus; incertum, quo anno. Sed anno certe MCCLXII. eam Eccle-

(a) *Id colligitur ex titulo sepulcrali ipsius Theodorici, in quo dicitur obiisse anno* MCCIIC. habens in ætate sua LXXXXIII. annos. *Cum igitur Hugo Theodorici pater Bononiam venerit anno MCCXIV., octenni major esse non poterat, natus nimirum anno MCCV. aut MCCVI.*

(b) *Uterque Magistri titulo insignis occurrit sæpissime in antiquis tabulis, ac præsertim in Memorial. Commun. Bon.*

(c) Quia vero modico valde tempore fui cum Domino Hugone prædicto, neque videre, neque comprehendere, neque discere ad plenum potui expertissimas curas ejus, ideo in parte ista imperfectum ex propria experientia & antiquorum curabo perficere, Galeni maxime, quem a prædicto viro eximio in nullu novimus discordare. *Theodoric. proœm. Chirurg.*

(d) Vener. Patri & amico carissimo D. A. Dei gratia Episcopo Valentino Fr. Theodoricus ejusdem patientia Botontensis Ecclesiæ minister indignus opus diutius affectatum. Dudum Pater charissime Romæ pariter existentes me vestium tunc temporis Capellanum & Pœnitentiarium Dni Papæ affectuose rogastis &c. *Theodoric. in proœm. cit.*

Ecclesiam obtinuerat, & absens tegebat. Erat eo anno Lucæ in patria sua, & anno etiam insequenti. *(a)* Eidem Clemens IV. anno MCCLXV. adhuc Lucæ degenti mandavit, ut Lucenses ad bellum, quod Ecclesia Romana contra Manfredum regem parabat, hortaretur. *(b)* Ac fieri potuit, ut ob Manfredi tyrannidem diu debuerit Theodoricus ab Episcopatu suo abesse. Sed eum tamen aliquando adivisse, ac præsens administrasse, videtur, fortasse antequam Manfredus ab Alexandro IV. hostis declaratus fuerit, & sacris interdictus; quod actum est anno MCCLIX. *(c)*

V. Eo ipso anno, quo Manfredus debellatus est, Theodoricus translatus est ad Episcopatum Cerviensem, biennio jam vacantem, ut constat ex literis Clementis IV. datis anno II. V. Id. Junii. Eas Ughellus viderat in autographia Vaticanis; sed cum ejus nomen una & altera litera Th. expressum esset, Thomam fuisse hunc Episcopum putavit. Itaque Theodoricum inter Episcopos Bitontinos agnoscit nullum; inter Cervienses vero Thomam interserit, quem annis octo Episcopatum Cerviensem tenuisse dicit, cui demum an. MCCLXXIV. successerit Theodoricus ex Ordine Prædicatorum assumptus. *(d)*

VI. Episcopatum Cerviensem adeptus vix unquam a civitate nostra discessit, uti antea patriam suam incoluerat, cum Episcopatum Bitontinum gereret; (e) tum vero plane visus est lares sibi apud nos perpetuo figere velle. Sed facile non est causam demonstrare, cur tam multis annis, quibus Episcopatum Cerviensem gessit, ab anno scilicet MCCLXVI. ad MCCIIC., vel nullam, vel parum certe diuturnam moram apud Ecclesiam suam fecerit. (f) Non dubito tamen, quin Romanorum Pontificum indulgentia obtinuerit, ut absens Ecclesiam suam administrare posset. Ei Nicolaus IV. *ne in officii Pontificalis opprobrium indigentiæ onere prægravaretur*, concessit, ut salis certum numerum ex Salinis Ecclesiæ Cerviensis singulis annis Bononiam transferre posset absque ullis vectigalibus. *(g)*

VII. Bononiæ habitavit in Burgo Ricco, ut hodiedum vocatur vicus e Saragotia celebri civitatis via diductus. Ibi domum habuit cum viridario; eamque domum in ipso Episcopatus Cerviensis initio sibi ædificandam curavit. (h) Plures etiam haud exigui pretii fundos in agro Bononiensi, & alibi acquisivit. Ac fuit illi quæstus permagnus ex arte Medica, quam exercuit etiam postquam Episcopus creatus est. *(i)* Itaque, cum ad quæstuosam professionem accederet

 reli-

(a) *Ex monumentis archivi Fr. Prædicatorum Conventus Lucensis, quæ indicavit eruditus vir Fridericus Vincentius de Polin ejusdem Ordinis professor in Append. ad Miscell. Baluzii edit. Lucæ anno MDCCLXIV. p. 607.*

(b) *Extant Clementis IV. literæ in eodem archivo. ibid. p. 620.*

(c) *Ob Manfredi tyrannidem putat vir eruditus, quem supra laudavi, Fridericus Vincentius de Polio, nunquam a Theodorico gubernatam, aut visam Ecclesiam Bitontinam: sed aliud suadere videtur id, quod ille narrat libro II. cap. XVII. Chirurgiæ de quodam, qui ad illum ex urbe Salerno venit, ut curaretur:* Venit ergo de Salerno ad me &c. *Videtur igitur, non longe a civitate Salernitana tunc fuisse, Bitonti nimirum in Ecclesia sua.*

(d) *Ughell. in Episc. Cervien.*

(e) *Id conjicio ex his tabulis, quæ sunt in Memorialibus Cam. Bon.* Cum olim Barletus de Cremona vendiderit Fr. Tederigo de ordine fra r. predicat. & episcopo Betontino hortum cum edificio & arboribus & vitibus retro ecclesiam S. Petri majoris (*Lucæ*) in loco ubi dicitur via mezana . . . . . pretio cc. libr. den. Lucen. & cum lis & questio esse posset inter ipsum ven. pat. dn. fr. Tederigum olim Botontinum nunc Cerviensem episcopum . . . . Actum in domo dicti dñi episcopi present. fr. Rizardo qnd. mag. Bonaventure de Luca &c. An. MCCLXXXXII. die XXIX. Octobr.

(f) *Patet ex innumeris contractuum tabulis Theodorici Episcopi Cerviensis, quas habemus in archivis Bon. in annos singulos ab an. MCCLXVIII. ad MCCIIC., quo extremum diem obiit.*

(g) Ne in officii pastoralis obprobrium indigentiæ onere prægraveris . . . quod de sale tuo, quem de salinis propriis, & salinarum pensionibus percipis, extra civitatem eamdem (*Cervien.*) usque Bononiam, absque alicujus exactione pedagii tantam annis singulis facere deferri valeas quantitatem, cujus valor apud civitatem Cervien. prædic. summam XL. librarum Turonensium non excedat. Dat. apud Urbemvet. VII. Kal. Sept. an. III. *Ex epist. Nicolai III. in Regest. Vatic. Communicavit Cl. Garampius.*

(h) An. MCCLXVIII. . . . Mag. Franciscus qnd. dñi Hugonis de Luca procurator Ven. Pat. Fr. Thederici Cervien. episcopi absolvit Prosperinum Muratorem, qui domos ipsi dño episcopo ædificaverat in Saragotia in Burgo Ricco. Ex *Mem. Cam. Bonon.*

(i) Considerantes fidem, quam ipse Fr.

religioſo homine digna parcitas, & ſobrietas, (a) facile potuit divitias non modicas comparare. Ac cœperat etiam, antequam Epiſcopus crearetur, abundare opibus; quas ut libere retinere poſſet, dubium non eſt, quin indultum ſibi fuerit tum a Romano Pontifice, tum ab ſui Ordinis Prælatis; quemadmodum ex eorumdem indulgentia obtinuit, ut quæ ante Epiſcopatum acquiſierat, poſt Epiſcopatum adeptum, retinere poſſet. (b) Videtur autem id unum ſpectaſſe in congerendis opibus, ut haberet, quo indigentibus ſuccurreret, & piis operibus ſumptus præſtaret, tacite carpens aliquos ſui temporis Prælatos, qui patrimonium pauperum in equis, & armis, & veſtibus, & numeroſis famulorum gregibus, effrænique luxu abſumerent.

VIII. In nova Eccleſia Fratrum Prædicatorum, quæ ejus ætate exſtructa eſt, pietatis ſuæ monumentum inſigne reliquit; majus enim ſacellum cum altari ſua impenſa excitavit, ubi & ſepulcrum ſibi parari voluit. (c) Fratribus ſui Ordinis Conventus Lucenſis, qui admodum pauperes erant, pro comparandis veſtibus non modicam pecuniam, donatione inter vivos facta, attribuit. (d) Monialibus Conventus Lucenſis, quas de Angelis vocabant, agros & prædia donavit. (e) Teſtamentum condidit anno MCCIIC. XV. Kal. Nov. cum extremo morbo decumberet. Ei ſcilicet Nicolaus III. teſtandi poteſtatem fecerat, literis ad eum datis V. Non. Maji anno II., hoc eſt, anno MCCLXXVIII. (f) Sed ante illud tempus teſtamentum aliud fecerat, cui & codicillos adjecit. (g) Fortaſſe tunc exiſtimabat, ſine Pontificis venia teſtamenti factionem ſibi competere, propterea quod, annuente Pontifice, lucrum ex Medicinæ profeſſione factum retinebat. Sed primum illud teſtamentum cum codicillis poſteriori irritum factum eſt. Itaque hæredes æquis partibus inſtituit Eccleſiam Cervienſem, & Fratres ſui Ordinis Conventus Bononienſis, & Lucenſis. (h) Pluribus autem legata dedit. In primis reliquit Theodorico, (i) Hugoni, & Veltruccio (k) nepotibus ſuis, fratrum ſuorum filiis, libros ſuos medicos: ex quo intelligitur plurimum ſollicitum fuiſſe de perennanda, ac propaganda in ſuis poſteris facultate Medica, quam a patre acceperat. Fratri Hugoni, nepoti item ſuo, ex Ordine Prædicatorum Legendas Sanctorum, & Summam Monaldinam legavit, necnon florenos aureos xx. in annos ſingulos. Fuit is probatæ virtutis, & famæ in Ordine ſuo, in quo anno MCCCIII. Romanæ provinciæ præfecturam geſſit. (l) Fratri

Thedericus erga Cervienſem geſſit eccleſiam, & legalitatem & famam & induſtriam perſonæ, qua multa bona quæſivit ante ingreſſum Religionis Fratrum Prædicatorum, poſt ingreſſum dicti Ordinis, ac poſtquam adeptus fuit epiſcopatum &c. *Ita loquuntur curatores ejus teſtamenti, cum diviſionem hæreditatis facere aggrederentur. Ex Memor. Com. Bonon. an. MCCIC. die XIV. Januarii.*

(a) Quia ergo præfatus dñus Fr. Thedericus habebat quamdam pecuniæ quantitatem, quam illo intuitu ſtuduerat congregare reſecando expenſas ſuperfluas, quas multi Prælati faciunt in equis & armis, & multitudine famulorum, & veſtibus, & aliis ſumptuoſis, & non ſolum ſuperflua declinando, ſed etiam aliquando neceſſaria reſtringendo, ſtuduit eſſe parcus, ut haberet unde poſſet facere elimoſinas competentes. *Ex charta donationis inter vivos, quam Theodoricus fecit Fratribus Prædicatoribus Conventus Lucenſis. Edita eſt in Append. ad To. IV. Miſcell. Baluz. edit. Luc. p. 608.*

(b) Ven. Pat. & Dñus Fr. Thedericus ... recogitans, quod poſtquam ipſe profeſſus fuit in Ordine Prædicatorum, & antequam promoveretur ad epiſcopalis apicem dignitatis, multa perquiſivit mediantibus laboribus & peritia ſuæ ſcientie, & valde multa collata ſibi fuerunt a magnis Baronibus, & Prælatis, aliiſque perſonis, quæ quidem ſibi perſonaliter conferebantur propter predicta, & alias gratias a Domino ſibi datas, tamen eo ipſo aquirebantur Ordini predicto. Et nihilominus ipſe poſt aſſumptionem epiſcopatus eadem ſibi retinuit de licentia Summi Pontificis, & Ordinis memorati. *Ibid.*

(c) *Vide quæ ſupra adnotata ſunt.*

(d) *Ejus donationis chartam in Appendice Miſcellaneorum Baluzii editam ſupra indicavimus.*

(e) *Vide excerpta teſtamenti Theodorici Ep. Cervien. in Append.*

(f) *Indicavit has literas Cl. Garampius.*

(g) An. MCCLXXVII. die XII. exeunt. Mart. dn. Thedericus ep. Cervien. fecit codicillum hodie ſcriptum manu Joannis Armanni notarii in Burgo Ricco in domo quam habitat ipſe dñus epiſcopus in preſentia presbit. Cambii S. M. de Muradellis Fr. Lotro de Chyna Fr. Bardino Luchini de Ord. Predicator. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(h) *Vide excerpta ejus teſtam. in Append.*

(i) *Erat Veltri fratris ſui filius.*

(k) *Erant Franciſci fratris ſui filii. Uterque Medicinam profeſſus eſt.*

(l) *Ex adnotatis ad chartam Theodorici Ep. in Append. Miſcell. Baluzii To. IV. cit. p. 604.*

Fratri Theodorico, item nepoti suo, & ex Ordine Prædicatorum omnes sermones suos legavit, sermones nimirum, ut ego interpretor, quos ipse scripserat, & in sua Bitontina, vel fortasse etiam Cerviensi Ecclesia, si quando ad eam accessit, ad populum recitavit. Francisco Episcopo Selymbriensi, (a) hic etiam erat ex Ordine Prædicatorum, pro servitiis sibi, & Ecclesiæ suæ Cerviensi præstitis, domum reliquit de Ciconiis appellatam in Burgo Ricco: quæ domus sita dicitur juxta domum Episcopi Bethleemitani. Videtur autem hujus Episcopi Selymbriensis opera usus in administrando Episcopatu Cerviensi. Sacram supellectilem non paucam Ecclesiæ suæ Cerviensi legavit. Mitto cetera, quæ in ejus testamenti excerptis in Appendice legi possunt.

IX. Obiit Bononiæ exeunte anno MCCIIC. IX. Kal. Jan. cum vixisset annis XCIII. ab Hugone patre suo non degenerans, quem prope centenarium Theodoricus ipse viderat. (b) Extremis vitæ suæ temporibus parum bona valetudine usus est, & incommodam habuit senectutem. (c) Sepulcrum sibi vivus paraverat in Ecclesia Fratrum Prædicatorum prope aram maximam, in sacello, quod ejus impensa constructum fuerat, ubi hic titulus legebatur, quem attulit Ughellus:

SEPVLCHRVM VENERABILIS PATRIS THEODORICI DE LVCA
EPISCOPI CERVIENSIS ORD. FRATR. PREDICAT.

SE-

(a) *Erant Bononiæ frequentes his temporibus Episcopi diversarum Ecclesiarum. Alii studiorum causa huc venerant; & cum studiis literarum vacarent, ad sacras infulas evecti sunt. Horum aliquot recensebimus inter scholares illustres. Alii e suis sedibus extorres fuerunt, & plures etiam solo nomine & titulo Episcopi. Ex horum numero fuerunt Bethleemitanus, & Selymbriensis in Theodorici testamento nominati. Franciscum Selymbriensem, sive, ut ajebant,* Salumbriensem, *Prædicatorum sacri Ordinis professorem non ignoravit Cl. Bremond To. II. Bullar. Ord. Prædic. pag. 38. Eum dicit a S. Georgio appellatum, ad ejus patriam credo indicandum, qui locus fuerit in diœcesi Bononiensi, ex S. Georgii nomine dictus; vel forte, quod ex nobili familia ortus esset, ab eo castro in civitatem olim deducta. Addit, illum aliquandiu vices gessisse Episcopi Leodiensis; opinor, antequam Bononiam venisset; nam Bononiæ etiam Episcopi Bononiensis vices gerebat anno MCCCI., ut ex iisdem Memorialibus, ad eumdem annum intelligimus: & Bononiæ obiit, ubi tumulum habuit apud suos Fratres, cum hac Epigraphe:* Fris. Francisci Episcopi Salumbriensis, *quam Cl. Bremond produxit.*

Degebat eodem tempore Bononiæ Fr. Bonifacius Episcopus Bolinensis, Bolinensis *interdum, aut* Bolonensis, *aut* Bosiensis, *ab imperitis Notariis appellatus, cujus mentionem reperio in Memor. Communis ab an. MCCLXXXIX. ad annum MCCCXVI. Erat hic de Ordine Eremitarum S. Augustini; eumque Torellus in Sæculis Augustinianis anno MCCLXXXV. Tridentinam Ecclesiam absentis Episcopi loco administrasse tradit. Bononiæ habitabat* extra circlam Burgi S. Mame, *& in Memorial. ad annum MCCCXVI. dicitur* filius qu. D. Boxii Ugolini Joannis de Bononia.

Erat ejusdem Ordinis Eremitarum professor Fr. Jacobus Episcopus Pavidensis, *sive* Panidensis *(in Thracia)* filius Dñi Ugolini Guidocti de Medicina, *in Memorialibus Communis, aliisque monumentis appellatus: Bononiæ degebat in Capella S. Vitalis anno MCCCXVI. fuitque hæres ex triente Ricapnæ Oliverii matris suæ.*

Habuimus etiam Bononiæ per idem fere tempus, nempe anno MCCCX, Bartholomæum Archiepiscopum Corinthuensem, *itemque Thomam monachum Ordinis S. Basilii Archiepiscopum E*dessenum. *Edessenum interpretor, qui ex Armenia ab Saracenis ejectus Bononiæ tandem cum aliquot sodalibus monachis conquievit, & impensa sua Ecclesiam S. Spiritus extruendam curavit, ut ex Memorialibus anni MCCCXI. ad diem XV. Octobris intelligimus. Inclinatis scilicet rebus Christianorum in Oriente, ac tandem collapsis, auctaque in dies magis Saracenorum & Turcarum potentia, Episcopi plerique e suis sedibus expulsi, præsertim qui ritus Latini erant in pluribus civitatibus instituti. His autem fato cedentibus alii in eorum locum deinceps suffecti, quibus nulla spes erat suas Ecclesias adeundi. Hinc magnus Episcoporum titularium numerus factus, qui Religiosis Ordinibus tandem invisus admodum fuit. Facile enim contingere debuit, ut homines eo honore indigni ejusmodi titulares Episcopatus aucuparentur, quo se ab Ordinis disciplina subducerent, & liberrime extra claustra vagarentur. Itaque quoad suos Eremitanos Gregorius Ariminensis summus Ordinis moderator, vir doctrina, & prudentia singulari, ne malum hoc latius serperet, constituit, ut a communione Ordinis pellerentur Fratres, qui Episcopatus titulares obtinuissent; & si quos reperire licuisset id genus Episcopos, carceri mandarentur. Tarvisio datæ sunt anno MCCCLIIII. ea de re Gregorii Ariminensis literæ, quas communicavit mihi Cl. Augustinus Antonius Georgius ejus Ordinis Procurator Generalis, vir doctissimus, mihique amicissimus. Sed de his Episcopis hactenus.*

(b) *Theodor. Chirurg. lib. II. cap.*

(c) Quia ipse (*Theodoricus*) est senex & debilis, & quasi semper graviter infirmatur. *Miscell. Bainz. To. IV. p. 609.*

Et paulo infra:

HANC CAPELLAM FECIT FIERI FRATER THEODORICVS DE BORGOGNONIBVS DE LVCA ORD. PREDICAT. EPI. CERVIEN. QVI HABENS IN ETATE SVA LXXXXIII. ANNOS IN EPISCOPATV VERO . . . .
OBIIT ANNO DOMINI M.CC. LXXXXVIII. IN VIGILIA NATIVITATIS DOMINI. ORATE PRO EO.

X. De geftis ejus in Epifcopatu Bitontino, vel Cervienfi nihil ad nos pervenit; nifi forte memorandum fit, quod anno MCCLXXIX. Plancadulum, Belvidere, & Saxum Gattarium Ecclefiæ Cervienfis caftra in emphyteufim conceffit Andreæ Caftellani Andalonis, ejuque filiis ac nepotibus, acceptis ab eo quadringentis libris Bonon., & pacta levi penfione deinceps in annos fingulos. (a) Erat Andreas Caftellani ejus filius, qui Senator urbis Romæ fuerat poft Brancaleonem fratris fui filium, antiquæ virtutis virum, & apud fcriptores eorum temporum hoc nomine celebrem, quod magiftratum illum, cujus magna erat auctoritas, cum fumma feveritate exercens, effrænem nobilium Romanorum licentiam coercuerit. (b) Sed Theodoricus, nifi coactus, ea caftra alienavit, ut tunc tempora ferebant, vel non fatis firma erant Cervienfis Ecclefiæ jura in ea caftra, vereor, ne parum ejufdem Ecclefiæ utilitati confuluerit, cum potentiffimæ familiæ ea caftra obligavit. Etiam Octavianus Ubaldinus Epifcopus Bononienfis Caftellano Andalonis *ufumfructum*, & *ufum plenum*, fic enim tabulæ loquuntur, *ferræ Rocchæ de Badalo* & caftri, & nemorum, & agrorum adjacentium pro fervitiis Epifcopatui Bononienfis impenfis, & impendendis conceffit. (c)

XI. Erat Bononiæ iifdem temporibus Theodoricus alter, Epifcopus Faventinus, quem aliquando fufpicatus fum eumdem effe cum noftro, qui ante Bitontinum, & Cervienfem Epifcopatum, Faventinum geffiffet. Sed ratione temporum melius confiderata, compertum eft, alterum ab illo effe. Bononiæ degebat ad annum MCCLXXVI., (d) quo tempore Theodoricus nofter proculdubio Epifcopatum Cervienfem gerebat. Ughellus hunc quoque Faventinum Epifcopum ignoraverat; fed Tondutio Faventinæ Hiftoriæ fcriptori aliquid de illo fuboluit, non ita tamen, ut amplius, quam ejus nomen adnotare potuerit.

XII. Utebatur extremo vitæ fuæ tempore, cum ad fenectutis incommoda frequentes etiam ægritudines accederent, duobus Medicis, Bertholacio Bononienfi, (e) & Pancio conterraneo fuo, (f) quibus legata in teftamento dedit: nec dubito, quin uterque aliquo in honore fuerit. Sed Pancius aliqua ingenii fui monumenta reliquit, eumque interdum laudat Gentilis Fulginas Medicus ætate fua celeberrimus. Quæftiones de re Medica fcripfit, quarum unam vidi in codice manu exarato bibliothecæ Fratrum Minorum Cæfenæ, (g) ex qua de ingenio auctoris indicare licet; redundat enim fubtilitatibus, & fpeculationibus, ut fere cetera eorum temporum fcripta.

XIII.

(a) *Vid. Append.*

(b) *Murat. Annali d' Italia an. MCCLVIII.*

(c) *Ex Memor. Com. Bon. an. MCCLXVIII. VI. Nov.*

(d) An. MCCLXXVI. die quinta exeunt. Aug. dn. Placidia filia qu. dñ. Auxilitti de contrata S. Dominici ex una parte. dn. Caracofa uxor qu. dn. Jacobini de Argelata ex altera compromittunt in dn. fr. Tedericum epifcopum Faventinum de lite que vertebatur inter eas occafione divifionis unius domus pofitæ in dicta contrata ex inftrumento manu Venture Bombi notar. dicti dn. epifcopi facto heri Bonon. in domo fr. Bonacurfii de Matugnano prefent. fr. Petro de Trento, fr. Alberico ord. predic. &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

Eod. an. die XV. Jul. Ven. pater dn. fr. Thedericus ep. Faven. heres qn. dn. Lucie vendidit jure proprio dn. Caracofe fil. dn. Bolognitti ftipulanti vice & nomine dn. Taffidie fue matris medietatem unius domus pro indivifo, quam poffidet cum dn. Placidia pretio xxv. libr. prefent. fr. Petro Tridentino fr. Guidolino Parmenfi &c. *Ibidem.*

(e) *Erat hic Bertholacius Venturæ Urfati, cujus crebra menzio in monumentis civitatis, ab anno MCCLXXXIX. ad MCCCXII. & ultra.*

(f) *In Theodorici teftamento dicitur Mag. Pancia; at apud Gentilem Fulginatem, & in Codice Cæfenati* Mag. Pancius.

(g) *Eft codex IV.* plutei XXV., *in quo poft additiones ad Practicam Mefue habetur* Quæftio Mag. Pancii de Luca.

XIII. Successorem habuit Theodoricus in Episcopatu Cerviensi Antonium ex Ordine Minorum. (a) Atque hic etiam emendandus est, & supplendus Ughellus, qui hunc Theodorici successorem ignoravit, nec alium post illum agnovit, quam Matthæum, qui anno MCCCVIII. Cerviensem Ecclesiam regebat.

THEODORICI SCRIPTA.

Scripsit Theodoricus Chirurgiam, quæ admodum diu in pretio fuit. Ea sæpius typis excusa est; & omnium antiquissima editio est, quæ prodiit Venetiis anno MIID. Passim etiam reperitur manu exarata in bibliothecis, quæ antiquis codicibus abundant. Nec defuit, qui selectiora doctrinæ capita ex eo libro colligeret, & ita in unum redacta vulgaret. Adde, quod vix dum ab auctore edita est, in Hispanicam, sive Catalaunicam linguam est conversa. Hinc factum est, ut Echardus ejus auctorem Theodoricum natione Hispanum crediderit. Denique cum tres olim celebrarentur Chirurgorum sectæ, earum secunda ex Bruni & Theodorici nomine dicebatur, (b) ut auctor est Guido de Cauliaco, qui dimidio sæculo post Theodoricum floruit, & fortasse illo vivente natus est. Sed tamen Guido ipse Theodoricum reprehendit, quod Brunum exscripserit, ac nihil præterea in librum suum intulerit, quam quædam magistri Hugonis somnia. Verum hæc censura plus æquo severior est, nec parum injusta. Plura affert Theodoricus experimenta a se capta, plura ab Hugone, & ab aliis. Fatetur autem initio operis, se de Chirurgia scribere secundum rationem medendi ab Hugone usurpatam, atque, ut ipse ait, *secundum medicationem domini Hugonis de Luca*. Erat autem tanta de Hugone hominum existimatio, quemadmodum supra demonstratum est, ut quamquam nihil aliud scripto mandasset Theodoricus, quam quod ex illius disciplina acceperat; non propterea parvi faciendus esset ejus liber. Quod si revera Guido de Cauliaco existimavit, Theodoricum, si quid boni habet, surripuisse ex Bruni Chirurgia, & solum quasdam Hugonis fabulas addidisse; cur illum non raro ipse allegat in suis Chirurgiæ commentariis? Cur post Guidonem tot alii ejus artis professores? Satis fuerat Brunum laudasse. Nonne fatetur Guido ipse, unam ex Chirurgorum sectis, quæ ætate sua agnoscebantur, ex Bruni & Theodorici nominibus appellatam?

Freindius Guidonis de Cauliaco judicium secutus est: sed negare tamen non potuit, aliquid singulare esse in Theodorici libro; atque in primis Chemiæ non plane imperitum fuisse. Nec parvi momenti res est, Theodoricum omnium primum fuisse, qui dilucide scripserit de salivatione per unctiones mercuriales procurata, & ejus regimen præscripserit, ut Freindius ipse fatetur. Quamquam igitur multa a Bruno acceperit Theodoricus, multa etiam de suo addidit, sive excogitaverit ipse, sive ab Hugone patre suo tradita fuerint, qui non fabulis & figmentis, sed doctrina & peritia artis suæ ad eam famam, quam diximus, pervenerat.

Sed mirum est, cum tam sæpe, tamque honorifice Theodoricus Hugonem in eo libro nominet, nunquam eum dicere patrem suum. Et tamen id omnino indubium est, Theodoricum esse Hugonis filium. Talis nimirum appellatur in tabulis anno MCCXC. scriptis, quas ex libris Memorialium Communis Bononiæ indicavit mihi Cl. Montius. (c) Anno item MCCLXXXVIII. cum

(a) *Bonifacius VIII. Ecclesiam Cervien. vacantem per obitum Theodorici episcopi confert Fr. Antonio ex Ord. Minor. VIII. Id. April. MCCIC. Ex Registr. an. V. ep. III. Indicavit Cl. Garampius.*

(b) Secta secunda fuit Bruni & Theodorici, qui indifferenter omnia vulnera cum vino exsiccabant. *Guido de Caul. in proœm. cap. singul.*

(c) Guilielmus de Sornachis de civitate Luca vice & nomine ven. pat. dn. Thederici filii quondam dn. Hugonis de Luca & dn. Franciscus & Ubertus fratr. & filii quondam dicti dn. Hugonis vice & nomine dn. Veltri eorum fratris *absolvuntur de feudo ab Hugone de Luca a Communi Bonon. olim accepto. Ex Memor. Pauli Bellondini in Mem. Com. Bon. die XXX. Martii an. MCCXC.*

cum Theodoricus testamentum fecisset, voluit, Franciscum, & Ubertum, germanos fratres suos, filios Hugonis Lucensis illud ratum habere, quemadmodum in iisdem Memorialibus Communis Bononiæ adnotatum est, ut idem vir clarissimus animadvertit. (a) Sed ipse quoque Theodoricus subobscure videtur indicare, se unum esse ex Hugonis filiis, cum de arcana quadam curatione agens, quam Hugo non solebat filios suos docere, nisi sacramento adactos, se nemini tradituros, hanc ait, se ab Hugone absque ulla religione sacramenti didicisse. (b)

Erat adhuc Theodoricus in familia Pontificis Romani, Pœnitentiarii munere fungens, cum hunc librum scribere aggressus est. Id autem suscepit auctore & suasore Andrea Episcopo Valentino; sic enim ejus Episcopi nomen litera A. indicatum interpretari oportet. Ipse quoque fuit Ordinis Prædicatorum professor, & Valentinam cathedram tenuisse dicitur ab anno MCCXLVIII. ad MCCLXXVI. Is autem cum ad Ecclesiam suam ex Italia in Hispaniam properaret, secum attulit Theodorici librnm non plane elimatum, & absolutum. Quare crebris eum literis, & nunciis interpellare non destitit, ut opus incudi redderet, & perficeret. Id a Theodorico actum est, cum esset jam Episcopus Bitontinus, quemadmodum in ipso libri prooemio testatur. Apparet autem, non modicum tempus fluxisse a prima huius libri inchoatione ad postremam ejus editionem ab auctore factam, quæ accidere debuit ante annum MCCLXVI., eo enim anno ad Ecclesiam Cerviensem a Bitontina translatus est.

Hunc librum cum Echardus antiqua illa Catalaunica lingua scriptum, quæ tunc etiam Valentiæ communis erat, in codice bibliothecæ Regiæ Parisiensis reperisset, nec de auctoris nomine dubitare posset, quod erat in ipsa libri fronte scriptum, Theodoricnm quemdam Catalaunum induxit, cui & hunc de Chirurgia librum, & alia Theodorici Cerviensis Episcopi opera adjudicavit. Sic autem incipit Theodorici Chirurgia in codice Regio Parisiensi, ut ab Echardo indicatur. (c)

Le comensament del libre le qual compilà Frare Thederic de l' ordre delz Predicadors explanar per Galien, correger de Mayoche: & content al comansement quina cosa es cirugia. Al honorable pare e amich molt car Andreu per la gracia de De bispo de Valencià frare Thederic.

Tractatum quoque scripsit de sublimatione Arsenici, quem Echardus eadem Catalaunica lingua scriptnm vidit in codice Parisiensi ad calcem Chirurgiæ cum hoc titulo: *Del sublimament de l' Arsenich.*

Scripsit Theodoricus alium librum, qui nondum, quod sciam, typis est editus. Est de cura equorum; ac Mulomedicinam inscripsit. Hunc ego vidi in codice chartaceo bibliothecæ Barberinæ, (d) atque habet hunc titulum: *Incipit Mulomedicina ex dictis Medicarum Mulamedicorum sapientum, compilata a ven. pat. dn. Theodarico ordinis prædicatorum Episcopo Cerviensi. Mulamedicina apud Græcos, Latinosque auctores non fuit cura postrema &c.* Totum antem opus sub finem procemii in hunc modum partitur. *Prima ergo dicemus de generatione & nutritiane equorum. Secundo de laqueatione & domatione. Tertio de custodia & doctrina, Quarta de cognitione pulchritudinis. Quinta de conservatione sanitatis. Sexta de infirmitatibus medicinis & remediis. Septimo de vitiis corrigendis, & potionibus conferendis.* Hic etiam liber

(a) An. MCCLXXXVIII. die XXIII. Jan. Cum ven. pat. fr. Thederic. dei gratia ep. Cerviensis ex auctoritate tibi a fel. rec. dn. Nicolao pp. . . . data & concessa suum testamentum condidisset voluit quod dn. Fr. Ubertus & Franciscus filii qnd. dn. Hugonis de Luca germani sui illud ratificarent. *Ex Mem. Jacobini de Lobia in Mem. Com. Bon.*

(b) Pulvis mirabilis, quem dn. Hugo sibi appropriat, misceatur. Et ego in veritate nunquam vidi aliquem, nec audivi, qui prædictam curam sciret, vel uteretur illa, nisi prædictum virum cum suis. Ipse tamen nullum de filiis absque juramento docebat. Docuit tamen me jam pene centenarius nullo extorto juramenti fœdere. *Theodoric. lib. II. Chirurg. c. 2.*

(c) *Echard. Scriptor. Ord. Prædic. loc. cit.*

(d) *Est codex 1939. Indicavit V. Cl. Simon Ballerinus ei bibliothecæ præfectus.*

ber eadem Catalaunica lingua extat in codice Regio, & ejusmodi initium habet: *Asò comença la cirugia delz Cavalz, per so que sien curatz, he nudrits, he engendrats secons la sua valor, que li porteyn*. Ac prima quinque capita paucis absolvit, totum in duobus reliquis. Non igitur dedignatus est Theodoricus locum sibi esse inter Medicos Veterinarios, qui nimirum pecora, & jumenta curant, & ab aliquibus Mulomedici appellantur.

Extat in eodem Regio codice Tractatus de cura Accipitrum eidem Theodorico tributus, cujus pariter initium affert Echardus in hunc modum: *Assi comença le libre del nudriment, he de la cura dells ocels, los quals se portayen ha cassa*.

Inter codices manu exaratos, qui sunt Florentiæ in bibliotheca Richardiana, recenset Cl. Lamius *Tractatum Episcopi Cerviensis de Aluminibus, & Salibus*, qui pertinere videtur ad Theodoricum. Est autem codex notatus *L. III. Chartac. in fol. n. XIII.*

Sermones quoque de rebus sacris edidit, ut fere solebant iis temporibus doctiores quique Episcopi. Eos ipse memorat in suo Testamento, nec alibi eorum vestigium reperio. Habitos fuisse arbitror in Ecclesia Bitontina, vel Cerviensi, ad Cleri, & populi sui institutionem.

X.

VELTRUS, ET FRANCISCUS THEODORICI FRATRES HUGONIS DE LUCA FILII.

Sejungendi non sunt a Theodorico Episcopo Cerviensi Veltrus, & Franciscus ejus fratres, quos natos in civitate nostra arbitror, postquam Hugo Borgognonus eo venit ad Medicinam exercendam. (a) Uterque patris professionem cum Theodorico secutus est; neuter tamen Medicinæ doctor est appellatus. Veltrus jam inde ab anno MCCXLVI. inter Medicos censebatur. Eo enim anno quæstio in eum habita est, quod noctu armatus per civitatem discurreret. Is autem hac defensione usus est, quod non aliter ire poterat ad curandos ægrotos, idque anno superiori Hugoni patri suo concessum fuisse, ut ob eamdem causam armatus incederet. (b) Non diu tamen postea Bononiæ fuisse videtur; ac multa sunt, quæ suadent, illum ex civitate nostra Lucam migrasse in maiorum suorum patriam, (c) ibique in summa senectute Hugoni patri suo, & Theodorico fratri hac etiam in re similem, obiisse. Anno MCCCXII. adhuc in humanis agebat, (d) annis amplius LXX. postquam Medicinam Bononiæ exercere cœperat.

II. Franciscus Veltri frater notior est ex antiquis tabulis civitatis nostræ, ubi Medicam facultatem exercuit quoad vixit. Sequebatur ille Lambertacciorum partes, cum civiles turbæ exortæ sunt; sed expulsis & proscriptis Lambertacciis, ipse mitissimam pœnam sustinuit. Ad fines *Guarnatæ interioris*, sic enim ajebant, damnatus est. Hæc autem ejusmodi pœna erat, ut non liceret e civitate egredi injussu Magistratuum Urbanorum. Neque gravius quidquam statutum est in alios fere Medicos factionem Lambertacciorum secutos, quamvis in reliquos Lambertaccios ita quandoque sævitum sit, ut atrocitate non videantur caruisse, quæ in eos latæ sunt leges, & edicta. (e) Sed Medicinæ pro-

(a) *An. MCCCVIII. die VIII. Jul. Potestas Capitaneus, & Antiani civit. Lucæ scribunt* pro Mag. Veltrio, & Veltruccio de Borgognonibus civibus Bonon. oriundis de civitate Luce, & civibus Lucensibus, *ne præstantiæ iis, & eorum bonis imponantur a Populo Bonon. Dicuntur oriundi de civitate Lucæ, quod alibi nati essent*. Ex *Lib. Reform. in Archiv. pub. Bonon.*

(b) *Ex chartula Archivi Bon. ad eum ann.*

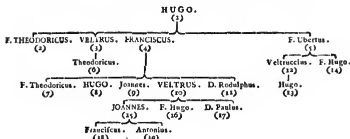
(c) *Ex adnotatis supra* (a) *vides, eam curam gessisse Magistratus Lucenses pro Mag. Veltro, & Veltruccio ejus nepote, quam non gerebant pro Francisci familia, quod hæc nimirum Bononiæ domicilium habebat, hi autem Lucæ morabantur.*

(d) *In Memorial. Com. Bon. an* MCCCXII. *ad diem XXVII. Novemb. inter plures ex eadem Borgognonum familia tamquam viventes nominantur etiam* dn. Veltrus qu. dñi Ugonis, & dn. Veltrus qu. dn. Francisci.

(e) *Vix unus & alter Medicus ob factio-*

professoribus aliquid donandum fuerat, ne eorum opera civitas privaretur; Decessit paulo post Theodoricum fratrem suum Episcopum Cerviensem. Incertum, quo anno; sed certe anno MCCCI. obierat. (a) Duas uxores habuit Franciscus, ex quarum prima, quæ Zacharia dicebatur, suscepit Theodoricum, qui Ordini Prædicatorum nomen dedit, Hugonem Medicum, & Joannem. Ex altera, quæ fuit Imelda Hugonis Peppi de Medicina, Veltrum habuit pariter Medicum, & Rodulphum S. Proculi Monachum. (b) Neque ex Veltri filiis defuit, qui Medicinam profiteretur, ut ex subjecto Stemmate appa-ret. (c) Sed horum nemo doctoris gradum consecutus est. Magistri tantum appellatione gaudebant.

STEMMA HUGONIS MEDICI DE LUCA.

PE-

nem Lambertacciorum civitate ejectus est; ceteris tantum vetitum est, ne sine Magistratuum venia e civitatis mœnibus exirent, ut patet ex Libris, quos Bannitorum, sive Lambertacciorum vocant in Archiv. publ.

(a) *Ex Memorial. Com. Bonon. ejus anni. Vidit Cl. Montius.*

(b) *Ex tabulis pluribus, quas vidit idem V. Cl.*

(c) *Veltrus duos habuit filios Paulum, & Joannem. Primus Carthusianorum Ordini adscriptus est. Alter Medicinam fecit. Ex Monumentis a Cl. Montio visis.*

(1) *Hugo Borgognonus Medicus Lucensis Bononiam venit anno MCCXIV. viv. anno MCCLII.*

(2) *Fr. Theodoricus Hugonis filius Ord. Prædic. Profess. mox Episc. Bitontinus, dein Cerviensis. Obiit anno MCCIIC.*

(3) *Veltrus Hugonis filius Medicus MCCXLII. viv. anno MCCCXII. ex supra adnotatis.*

(4) *Franciscus Medicus Hugonis filius ex supra adnotatis: obierat anno MCCCI.*

(5) Fr. Ubertus Ord. B. M. V.
Franciscus Medicus filii qu. dn. Ugonis de Luca &c. *Ex Mem. Com. Bon. MCCLXXXII.*

(6) *Theodoricus fil. Dñi Veltri, ex Testam. Theodorici Episcopi.*

(7) *Fr. Theodoricus fil. Francisci Ordinis Prædic. Ex Memor. Com. Bonon.*

(8) *Hugo Medicus Francisci filius. Ex Testam. Theodorici Episc. viv. anno MCCCXXIX. Ex Memor. Com. Bon.*

(9) *Joannes fil. Francisci. Ex instrum. Divisionis ad ann. MCCCII. in Mem. Com. Bon.*

(10) *Veltrus Medicus fil. Francisci. Ex instrum. Divisionis memor. Viv. an. MCCCXXIX.*

(11) D. Rodulphus *Mon. S. Proculi. Ex Mem. Com. Bon. ad ann. MCCCV.*

(12) *Veltruccius fil. Fr. Uberti. Ex Testam. F. Theodorici.*

(13) D. Hugo adultus fil. qu. Dñi Veltruccii qu. Fr. Uberti de Luca Bonon. studens &c. *Ex Mem. Com. Bon. ann. MCCCXXIX.*

(14) Fr. Hugo fil. Fr. Uberti de Luca.
Fr. Tedericus fil. Dñi Francisci de Luca ambo Ord. Fratrum Predicatorum &c. *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCXCIII.*

(15) *Joannes Medicus fil. Veltri. Ex Testam. Betisiæ ejus Matris ad ann. MCCCXXXVIII. Testamentum fecit anno MCCCIC.*

(16) *Fr. Hugo fil. Veltri. Ex eodem Testam. Betisiæ matris.*

(17) *D. Paulus fil. Veltri. Ex eod. Testam. Monachus Carthusianus. Ex Mem. Com. Bonon. ad ann. MCCCLXII.*

(18) *Franciscus* } *fil. Joannis. Ex Testam. pa-*
(19) *Antonius* } *tris ad ann. MCCCIC.*

X I.

PETRUS VERCELLENSIS.

NICOLAUS. RAYNERIUS ARRETINUS. LAURENTIUS, ET BOCCA PISTORIENSES. JACOBUS URBEVETANUS.

QUo tempore vixerunt in civitate nostra Hugo Lucensis, & Rolandus, in Chirurgia potissimum excellentes, floruit etiam Mag. Petrus Vercellensis *Medicus Physicus* (a) appellatus. Atque hic ex primis est, (b) qui hanc appellationem apud nos usurpasse reperiantur. Hinc autem conjici potest, cœpisse jam tum Medicos Clinicos, sive Physicos, ut sequior ætas dicere consuevit, a Chirurgis distingui. Neque fortasse ob aliam causam Petrus hic Vercellensis Medicus Physicus dici amavit, quam quod ipse Chirurgiam minime exerceret; quem morem alii postea secuti sunt. Ejus primum mentio occurrit ad annum MCCXXII. (c) Habitavit in via Castilionis; unde etiam dictus est *Mag. Petrus de strata Castilionis*. (d) Constat autem, non exiguum quæstum in Medicina vel exercenda, vel docenda fecisse; fundos enim & prædia non pauca Bononiæ acquisivit, (e) ubi & ejus familia diu superfuit, & alios edidit Medicinæ professores, parum tamen celebres, nec ita fortasse industrios in patrimonio conservando, ut Petrus in coostituendo fuerat. Anno certe MCCLXXII. Ægidius, Petrus, & Nicolaus, Petri nepotes, avitam domum, quam babebant in via Castilionis, vendiderunt libris bonon. MCCC. ingenti pretio, quo ampla domus, & magnatitia per illud tempus æstimari poterat. (f) Post annum MCCXLI. nulla uspiam occurrit mentio Petri Vercellensis. (g) Guilielmus Petri filius non admodum diu post patrem vixit. Anno MCCLXV. e vivis excesserat. Ipse quoque Medicinam professus est, (h) ac filios reliquit Ægidium, Petrum, & Nicolaum, quos ante nominavimus. Atque Ægidius etiam, majorum suorum vestigiis insistens, Medicinam fecit. (i) Anno MCCLXXIII. erat Ægidius inter administratores societatis Lombardorum. (k) Erat nimirum Populus Bononiensis distributus in plures societates, quarum aliæ armorum erant, aliæ artium. Ex harum numero erat societas Lombardorum, in quam qui erant adscripti, vel Lombardi erant, vel ex Lombardo genere prognati. Est autem hæc societas nondum prorsus extincta; sed redacta est ad paucas aliquot familias, quarum si quæ deficiunt, aliæ deinceps in earum locum sufficiuntur; neque necesse est, ut sint Lombardæ originis, cujusmodi certe non est Lambertinorum nobilissima familia, quæ huic societati adscripta est; ex qua cum delectus esset anno MDCCLIV. societatis præfectus, Massarium vocant, Benedictus XIV. Pontifex Maximus, non dedignatus est munus illud suo nomine obire, insigni exemplo cum humanitatis, tum amoris erga Patriam suam, cujus antiqua instituta quam qui maxime observabat.

II. Alterum Medicum Physicum cum Petro Vercellensi viventem prodit vetus cbarta Fratrum Ordinis Servorum ad annum MCCXLIII. scripta. Sed

 neque

(a) Mag. Petrus Fisicus de Vercellis *dicitur in charta archivi Monachorum S. Michaelis in Busco ad ann. MCCXXXV. scripta.*

(b) *Ita observat Cl. Montius.*

(c) *In alia charta Monachorum S. Michaelis in Busco.*

(d) *Ibidem.*

(e) *Ex multis tabulis apud eosdem Monachos asservatis. Fortasse aliquid ex hæreditate hujus Medici, & posterorum ejus ad Monachos S. Michaelis in Busco pervenit, atque ob eam causam antiquæ etiam ejus familiæ tabulæ in eorum archivum illatæ sunt.*

(f) An. MCCLXXII. IX. exeunt. Jan. Dn. Egidius, Petrus, & Nicolaus filii qnd. dñi Gulielmi Medici, nepotes qnd. dñi Petri Medici vendiderunt dño Johanni de Zovenzonibus domum suam in str. Castilione in capella S. Marie Porte Ravennatis pretio MCCC. libr. Bonon. *Ex Mem. Com. Bon.*

(g) *Anno MCCXLI. in vivis fuisse constat ex tabulis apud Monachos S. Michaelis in Busco.*

(h) *Ex pluribus contractuum tabulis in Mem. Com. Bon. Vidit Cl. Montius.*

(i) *Ibidem.*

(k) *Ex Matricula societ. Lombard. in Archivo publ. Vidit Cl. Montius.*

neque patria ejus, neque gens indicatur. Tantum dicitur *Mag. Nicolaus Physicus*. Neque hic esse potest Nicolaus Fernham Anglus, de quo supra diximus Art. VII. Is enim eo tempore, relicta Medicinæ professione, ad Episcopatum ascenderat.

III. Addimus & Raynerium Physicum Arretinum, & Laurentium, & Boccam Pistorienses, & Jacobum Urbevetanum, qui iisdem temporibus Bononiæ vixerunt. *Mag. Raynerius Physicus Arretinus* occurrit in Memorialibus Communis Bononiensium ad annum MCCLXVII. Laurentius autem Pistoriensis Physicus, & *Bocca* item *Physicus filius Joannis Pasqualis Notarii Pistoriensis* occurrunt in iisdem Memorialibus ad insequentem annum MCCLXVIII. Eodem anno habemus Mag. Jacobum Physicum de Urbeveteri, qui nescio quem contractum iniit cum Mag. Bocca Pistoriensi.

XII.

SINIGARDUS ARRETINUS

Archipresbyter Bononiensis.

NObilitavit novam classem Physicorum, quos vocabant, Sinigardus, non Physicus modo, sed & Physicæ professor appellatus. *(a)* Genus ei clarum apud Arretinos fuit, nisi primus ipse genti suæ claritatem dedit, & agnomen. Diu certe viguit Arretii Sinigarda gens, ex qua Sinigardus prodiit; nec scio an, ante eum natum, agnomen illud gesserit. Qua ætate Bononiam venerit, quove magistro usus sit, non constat. Quamquam autem lege cautum esset, ne sacrati viri Juris Civilis, & Medicinæ studiis vacarent; hic tamen & Clericali militiæ adscriptus est, & Medicinam, quantum conjicere possumus, magna hominum approbatione & exercuit, & docuit; quod credibile est non sine Romani Pontificis auctoritate fecisse. Canonicatum obtinuit in Ecclesia Faventina, quem, ut ego arbitror, absens gessit, in Academia nostra docendo occupatus. In tabulis certe Canonicorum Ecclesiæ Faventinæ semel tantum occurrit Mag. Sinigardus præsens Faventiæ cum aliis Canonicis. Erat tunc in ordine Diaconorum, sed tanta tamen opinione prudentiæ & doctrinæ, ut una cum Peppo Præposito a ceteris Canonicis delectus sit, ut leges & statuta conderet ad ejus collegii institutionem, rectamque Ecclesiæ Faventinæ administrationem. Vidimus hæc statuta a Peppo, & Sinigardo scripta in archivo Canonicorum Ecclesiæ Faventinæ; sed, nisi memoria me fallit, nullam notam temporis habent, nec intelligi potest, quo anno edita fuerint. *(b)* Anno MCCLI. Decembri mense, licet Canonicatu Faventino potiretur, tamen ab ea civitate abfuisse videtur. *(c)* Vix igitur arbitror, illum umquam a scholis nostris defuisse, nisi fortasse ad brevissimum tempus. Propterea a nostris habitus est ut civis, & iis auctus honoribus, quos vix credibile videtur homini extero deferri potuisse. Scilicet, Ecclesiæ Bononiensis Archipresbyter creatus est, quæ dignitas raro exemplo aliis, quam nobilissimis civibus, concedi solebat. Anno MCCLXII. eam dignitatem jam obtinuerat, *(d)* quam gessit annos ut minimum

(a) Die 1. Maji 1267. D. Mag. Sinicardus Physice Professor Archipresbiter Bonon. suum fecit testamentum &c. *Ex Memor. Thomaxii Alberti Fabri*.

(b) Nos Peppus prepositus Faventinus, & mag. Sinigardus canon. Favent. de voluntate omnium canonicorum statuimus & ordinamus &c. *Ex charta archivi Canonic. Eccles. Faventinæ. Deest mensis & annus*.

(c) In nomine... An. MCCLI die VII. Dec. Nos Fr. Gualterius Dei & Apostolice sedis gratia Episcopus Fav. concessionem infra scriptam per ven. pat. dn. Robertum qnd. Ep. Faventinum predecessorem nostrum factam capitulo Fav. confirmantes, vobis dilectis filiis Oddoni prepolito, & Johanni, & Alexandro, & Albertxio presbiteris, & Bernardo diacono, & Cambio & Alberto subdiaconis, qui estis modo tredecim, pro vobis & aliis absentibus, scilicet Michaele presbitero, Petro de Cento, Mag. Sinigardo, & Salamone diaconis &c. *Ex charta archivi Canonicorum Eccles. Favent.*

(d) *Ex tabulis in archivo Canonicorum Ecclesiæ Bonon.*

mum duodecim. Cum ea dignitate fungeretur, interfuit Concilio provinciali Ravennati, (a) quod Bononiæ celebratum est an. MCCLIX ut fertur, sed melius MCCLXI., ejusque Actis subscripsit pro Octaviano Episcopo Bononiensi. (b) Probavit etiam ejusdem Octaviani Episcopi statuta quædam anno MCCLXVI. edita, quorum particulas aliquot ex semilacera charta archivi Metropolitanæ Ecclesiæ Ravennatis in Appendice exhibemus. (c) Octavianus ipse Episcopus arbitrum elegit in gravissima controversia, quæ exorta erat inter Canonicos Ecclesiæ Bononiensis, & Fratres Eremitanos S. Augustini, qui per illud tempus ad S. Jacobi de Sapina degentes secundo admodum populi favore utebantur. (d) Eidem una & Abbati S. Proculi mandavit Clemens IV. ut absolveret quasdam mercatorum Florentinorum societates, quas constabat minime iis criminibus obstrictas, ob quæ Urbanus IV. Florentinam civitatem interdicto ecclesiastico subjecerat. Sunt hac de re literæ Clementis IV. Perusii datæ IV. Non. Junii, & III. Id. Julii anno I. (e).

II. Cum anno MCCLXXIV. in morbum incidisset, testamentum condidit, cujus exemplum vidimus in archivo Monachorum Montis Oliveti ad S. Michaelis in Busco. Multa ad pias causas legata dedit. Fratribus S. Michaelis in Busco, qui tunc Ordinem S. Augustini profitebantur, domum in urbe nostra legavit, ex cujus annuis pensionibus epulum ipsis, & Fratribus Minoribus præstaretur quotannis die obitus sui, ut eo die ab utriusque Conventus Fratribus sacra funebria pro ejus anima celebrarentur. Hæredes instituit Raynerii, Thomasini, & Aldogherii fratrum suorum filios. Damus in Appendice ejus testamenti tabulas, quæ scriptæ fuut V. Kal. Junii. Neque multo post decessit; initio enim Junii extremum diem jam obierat. (f)

III. Vixit Bononiæ Sinigardus cum magna dignitate, habuitque in familia sua & Presbyterum, qui ei in sacris ministraret, Capellani nomine, & Medicum, quem arbitror suppetias ei tulisse cum in scholæ muneribus, tum in curandis ægrotis, ubi opus fuisset. (g) Hic etiam ejus negotia aliquando curavit, (h) ac fortasse in ejus disciplina eruditus fuerat. Venetianus huic homini nomen fuit, modo Medicus, modo Physicus, aut Physicæ professor, in antiquis tabulis appellatus, nusquam vero Medicinæ, aut Physicæ doctor, quo titulo ne ipse quidem Sinigardus usus est. Sed Venetianus diu Bononiæ Medicinam professus est post Sinigardi obitum, ac splendide vixit, conductis ad habitandum ædibus, quæ magni Accursii fuerant in foro Bononiensi. (i) Hic Patria Arretinus fuit, ex gente, quam de Plantavignis dicebant; (k) ex quo factum est, ut Alidosius, cui hic Medicus haud plane ignotus fuit, Bononiensem putaverit, quoniam nostra etiam civitas vetustam familiam habuit hoc agnomine dictam. Pharmaceuticen in primis coluit, ut olim plures Medici sole-

(a) *Hoc Concilium Bononiense etiam appellari poterat, licet ex Prælatis provinciæ Ravennatis coaluerit.*

(b) *Edidit V. Cl. Jo. Dominicus Mansius, nunc Archiepiscopus Lucensis, in Supplementis ad Concilia Labbei Tom. II. col. 1235., ubi pro Octaviano Episcopo Bononiensi, amanuensium, vel typographorum incuria,* Octavius *emersit.*

(c) *Vid. Append.*

(d) *Ex tabulis archivi Canonic. Ecclef. Bon. ad an. MCCLXII. Vid. Append.*

(e) *Ex Reg. Vaticanis.* Indicavit *Cl. Garampius.*

(f) An. MCCLXXIV. die V. intrante Junio vacante archipresbiteratu Bonon. ecclesie per mortem Ven. pat. dñi Mag. Sinigardi olim Bononie Archipresbiteri &c. *Ex tabulis in archivo Canonicorum Eccles. Bonon. Fascic. III. n. XXXIV.*

(g) An. MCCLXVIII. die XII. exeunt. Jun. dn. mag. Sinigardus fatetur se recepisse xv. libr. Venetor. grossor. quas sibi debebat dñus Zanis de Bonzano ex causa mutui, presentibus presbitero Cursio capellano dicti dñi archipresbiteri, magistro Venetiano Fixico familiari ejusdem, Guilielmo familiari ejusdem &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(h) An. MCCLXIX. die... Magister Venetianus Medicus in presentia dñi magistri Sinigardi vice & nomine ipsius magistri Sinigardi vendit &c. present. magistro Bernardo de Querceto &c. *Ibid.*

(i) *Ex Memor. Com. Bon. an. MCCLXXV. die XXIX. April.*

(k) 1278. D. Venetianus Medicus de Aretio qui moratur in Cap. S. M. de Rustiganis &c.

Anno MCCLXXXII. XII. Jan. Mag. Venetianus qnd. dñi Martini de Plantavignis Medicus in Medicina & Spetialis de paroch. S. Marie de Baruncella infirmus fecit suum testamentum &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

solebant; quare in antiquis tabulis & Medicus, & Pharmaceuta, sive *Specialis* appellatur. (a) Anno MCCLXXXII. testamentum condidit; (b) nec, utrum diu postea vixerit, liquet.

IV. Cum Sinigardus magnas opes Bononiæ sibi comparasset, ad se accivit ex patria sua Arretio fratrum suorum filios. Iis, & eorum posteris a Populo Bononiensi civitas data est anno MCCLXX. (c) Sed ii tamen videntur annis circiter X. post Sinigardi obitum, relicta civitate nostra, ad avitos lares rediisse. Anno enim MCCLXXX., & MCCXXXII. magna prædia, & latifundia vendidere, (d) quæ in agro Bononiensi ex patrui hæreditate possidebant; nec ejus familiæ memoria deinceps reperitur ulla in monumentis nostris. Mansit tamen diu Sinigardi ipsius memoria post ejus mortem. Celebre enim diu fuit Bononiæ hospitium Magistri Sinigardi, cujus frequens mentio est in antiquis tabulis. Id autem interpretor de hospitio, quod scholaribus locari soleret; cujusmodi Bononiæ multa fuisse constat.

V. Sed multo nobilius monumentum pietatis, & munificentiæ suæ reliquit Sinigardus in Ecclesia Divi Petri Bononiensium principe. Initio sæculi XV. extabant adhuc in ea Ecclesia tria Sacerdotia, sive, ut dicimus, tres Capellaniæ a Mag. Sinigardo institutæ, quarum patroni erant Bartholomæus Sinigardus Arretinus, ejusque consanguinei, hæredes nimirum, & successores Sinigardi Archipresbyteri. (e)

VI. Erat Bononiæ, ut Lombardorum, de qua supra dictum est, ita & Thuscorum societas, cui qui nomen dabant, vel in Thuscia nati erant, vel ex ea provincia oriundi. In matricula ejus societatis ad annum MCCLIX. scripta, quæ per quatuor urbis regiones, sive, ut ajebant, *quarteria* distributa erat, ex regione S. Petri, primus ante omnes scriptus est Mag. Sinigardus (f) Mirum autem videri potest, huic societati, quæ armorum erat, adscriptum fuisse Ecclesiasticum hominem, cui nefas esset arma gestare. Sed cum ea matricula, anno demum MCCLIX. renovata & aucta, longe ante, scilicet an. MCCXLVIII. confecta fuerit; Sinigardum vero sacris initiatum ante ann. MCCLI. nulla monumenta prodant; facile interpretari possumus, nomen ab eo societati datum, cum adhuc laicus esset, ac diuturno jam uteretur nostræ civitatis domicilio, honoris vero causa in ea retentum, etiam post adeptos Ecclesiasticos ordines, ut si minus rei militaris administratione, consilio certe, & auctoritate sodalitii commodis, ac dignitati prospiceret.

THO-

(a) *Ex adnotatis supra*.

(b) *Ibidem*.

(c) *Ex actis pub. in lib. Reformat. Populi Bonon. ad an.* MCCLXX.

(d) An. MCCLXXX. die XXI. Maji Sinigardus quondam Raynerii de Arretio fratris qnd. mag. Sinigardi procurator Juliani & Frederici suorum fratrum vendit agros in curia Butrii pretio lib. CCLXVII. An. MCCLXXXII. die XXX. Maji dn. Fredericus, dn. Julianus, & dn. Sinigardus filii qnd. dn. Raynerii fratris qu. mag. Sinigardi vendunt dn. Francisco medico dn. Hugonis de Luca agros in Casaralta pretio MDCCCL. lib. ad rat. XVIII. lib. XI. sol. pro Tornat. Anno etiam MCCLXXIX. agrum in curia Butrii vendiderant pretio CCCLX. lib. Ex *Mem. Com. Bonon.*

(e) *In veteri libro ad annum* MCCCCVIII. *scripto, in quo recensentur Sacerdotia omnia, sive Beneficia, & Capellaniæ civitatis, & diœcesis Bononien., ad Majorem Ecclesiam divi Petri hæc adnotantur:*

Capellania dñi Sinigardi ad Altare Majestatis.

Capellania dñi Sinigardi ad Altare S. Pauli.

Capellania dñi Sinigardi ad Altare majus. Dñus Bartholomeus de Sinigardis de Arretio, & ejus consanguinei sunt patroni. *Extat hic liber apud Cl. Trombellium.*

(f) *Extat in archivo publ. Bonon. Tom. I. Diversor.*

XIII.

THOMASINUS CORTONENSIS.

BARTHOLUS RAYNERII FLORENTINUS. MICHAEL DE MONTEBONO. PEREGRINUS LUCENSIS. ANGELERIUS PRATENSIS.

Et Physici, & Physicæ professores, qui dicerentur, antiqua civitatis nostræ monumenta scrutantibus ii, quos supra recensuimus, occurrerunt. Deinceps Medicinæ, seu Physicæ doctores magno numero habemus. Hi medio circiter sæculo XIII. exorti videntur. Memoratu dignum est, primos fere, qui hanc honoris appellationem consecuti sint in Academia nostra, Etruscos fuisse, ex qua natione etiam fuerunt Sinigardus, & Venetianus, de quibus supra dictum est. In his maxime claruisse videtur Thomas Cortonensis, Bonagiuntæ filius, Thomasinus vulgo dictus, (a) quem conjicere possumus satis honesto loco natum; patruum enim habuit Bonacursium Canonicum Ferrariensem, (b) & ipse quoque Canonicatu potitus est in Ecclesia Cortonensi; (c) sed antequam Clericali militiæ nomen dedisset, uxorem habuerat, ex qua prolem quoque susceperat. (d) In antiquis tabulis, quæ de illo plures sunt in Memorialibus Communis Bononiensis, modo Medicinæ, (e) aut Physicæ, seu Physicalis scientiæ doctor, (f) modo Physicæ professor, (g) numquam vero solo Medici nomine appellatur. Ita nimirum a vulgo medicantium secerni jam cœperant, qui docendi munere fungebantur. Ejus memoria mihi primum occurrit ad annum MCCLXIX., quo anno procuratorem constituit ad lites & causas omnes, quas in nostra civitate haberet; (h) ex quo intelligi potest, illum jamdiu Bononiam venisse. Videtur autem, quæstum non modicum ex Medicina fecisse, quippe qui & fundos sibi in agro Bononiensi comparavit, (i) & pecuniam in nominibus habere consueverat. (k) Canonicatum Cortonensem absens gessit, nec umquam scholas, & civitatem nostram reliquit. Testamentum condidit anno MCCLXXXIV. VIII. Kal. Jul., (l) & anno MCCLXXXVI. adhuc in vivis erat, quo anno agrum vendidit in Funi, notissimo territorii Bononiensis loco. (m)

II. Vixit eodem tempore Bartholus Raynerii filius, patria Florentinus, inter primos Medicinæ doctores adnumerandus. Hic etiam Pharmaceuticen exercuit, atque in ea arte societatem habuit cum Albizo Liuccio, & Liuccio ejus filio, (n) quorum alter avus fuit, alter patruus Mundini Liuccii viri celeberrimi, & Anatomes restitutoris. Atque hæc etiam Liucciorum gens, Medicorum

(a) An. MCCLXXXIII. die . . . Mag. Thomaxinus de Cortona doctor Medicine qund. dñi Bonazunte vendit agrum in guardia Bonon. . . . Ex instrumento facto Bonon. in camera Mag. Jacobi canonici Bonon. &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(b) An. MCCLXXI. die I. Octob. Mag. Thomaxinus de Cortona nepos qnd. dñi Bonacursi canonici Ferrarien. *Ibid.*

(c) An. MCCLXXVII. die III. Maji Dñus Simon qnd. Rufini Spetialis confessus est habuisse a Mag. Thomaxino canonico plebis Cortone doctore Fixice lib. xxxv. Bonon. *Ibid.*

(d) *An. MCCLXXVIII. mortua Druda Thomasini filia, Corradini Federici uxore, dos patri restituitur, quæ fuerat LXXX. libr. Bonon. præsentibus* Mag. Michaele de Bertalia Physice doctore &c. *Ibid.*

(e) *Ex supra adnotatis.*

(f) An. MCCLXIX. die . . . . Martii Mag. Thomaxinus de Cortona in Fixicali scientia doctor procuratores constituit &c. *Ibid.*

(g) An. MCCLXXVIII. Mag. Thomaxino Fixice professori Consul bidellus promitit restituere librum Avicenne quem acceperat causa vendendi. *Ibid.*

(h) Ex *supra adnotatis.*

(i) *Ibid.*

(k) An. MCCLXXI. die XI. Dec. Mag. Thomaxinus de Cortona doctor Fixice mutuo dat &c. *Ibid.*

(l) *Ibidem.*

(m) *Ibidem.*

(n) An. MCCLXX. dñus Albizus qnd. dñi Raynerii de Liuciis, & Mag. Liucius ejus filius promiserunt solvere dño Mag. Bartholo doctori in Fixica hinc ad unum annum lib. xxxx. Bon. quas ei debent ad laborandum in arte Spetiarie ad quartam partem lucri & damni. *Ex Mem. Com. Bonon.*

eorum fœcunda, ex Etruria Bononiam venerat. Memoratur Bartholus inter Medicos Hentii Regis Federici II. filii, qui anno MCCLXXII. Bononiæ captivus obiit. (a) Thomam quoque Medicum Florentinum habemus Bononiæ degentem iisdem temporibus, cuius mentio est in Memorialibus Communis Bononiensis ad annum MCCLXXXIII. ad diem IX. Sept., ubi *Dñus ac magister Thomaxinus Medicus filius magistri Guidonis de Florentia* appellatur. Sed hic doctoris titulum & honorem assecutus non est, & ne Physicus quidem appellatus.

III. Fuit etiam patria Florentinus Michael Lamberti filius de Montebono, *Artis Physicæ professor, & Medicinæ doctor* in antiquis tabulis appellatus. Huic non infructuosa fuisse videtur Medicinæ professio, ex qua id habuit, ut posset sibi fundos in agro Bononiensi comparare. (b) Testamentum semel & iterum condidit, anno nimirum MCCLXIX., (c) & anno MCCLXXIII. (d) Obiit anno MCCLXXVI., & curatorem testamenti sui habuit fratrem Trovatum Priorem S. Michaelis in Busco, virum ætate illa in civitate nostra celebrem. Id constat ex Memorialibus Communis, in quibus *dñus Michael Lamberti de Monteboni de Florentia dictus in Medicina magister* nuper mortuus indicatur.

IV. His iungimus Angelerium Pratensem, & Peregrinum Lucensem Bonaventuræ filium. Uterque in antiquis tabulis dicitur *Doctor & Rector artis Physicæ*, seu *Medicinæ;* quo ostenditur, utrumque regendis Medicinæ scholis, hoc est, docendo in Academia nostra vacasse. Angelerii mentio est in Memorialibus Communis Bononiensium ad annum MCCLXVIII., Peregrini ad annum MCCLXXIV., quo testamentum condidit. (e) Anno MCCLXXVI. decessit. (f)

XIV.

ELISEUS, ET GUIDO SENENSES. PAULUS DE S. ELPIDIO. MARTINUS, PEREGRINUS, ET BONAGIUNTA DE CHRISTIANIS. AMEDEUS ALBERICIUS.

Ex Medicis, quorum opera usus est Hentius Rex, cum Bononiæ captivus detineretur, Bartholum supra nominavimus. Sed sunt alii quinque, quibus præterea usus videtur, Thaddæus, Paulus, Peregrinus, Amedeus, & Eliseus. Horum omnium meminit in testamenti sui tabulis, orans Commune Bononiensium, ut suos hosce Medicos *decenti remuneratione lætificet. (g)* Thaddæus, & Bartholus Florentini fuere, Eliseus Senensis, Paulus Picens, Peregrinus, & Amedeus Bononienses. De Thaddæo copiose infra dicemus; est enim Thaddæus ille Alderottus, inter Medicinæ instauratores celeberrimus. Sed præcipuus Hentii Medicus fuisse videtur Eliseus, cui insuper legavit centum libras bonon. (h) Patria Senensem fuisse constat ex ejusdem Hentii Regis codicillis,

(a) *Vid. testamentum Hentii apud Leandrum Albertum in supplem. Histor. Bonon.*

(b) An. MCCLXIX. Dñus Guidottinus de Prendipartibus vendidit Mag. Michaeli doctori Fixico fil. qnd. Lamberti de Montebono petiam terre positam in guardia civitatis extra circlam Gallerie juxta ecclesiam S. Anne. *Ex M m. Com. Bonon.*

(c) An. MCCLXIX. die V. Apr. Mag. Michael de Florentia Artis Fixice professor.... in capella S. Tecle Porte Sterii testamentum suum fecit &c. *Ibid.*

(d) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXIII.*

(e) *Ibid. ad an. MCCLXXIV.*

(f) *Ibid. ad an. MCCLXXVI.*

(g) Supplicantes Communi Bononiæ, quod paupertatis nostræ misertum, gravia expensarum onera non expaveat, quatinus viros discretos Magistros Thaddæum, Paulum, Bartholum, Peregrinum, Amedeum, & Alexium (l. Eliseum) Medicos nostros sui laboris decenti remuneratione lætificent. *Ex testament. Hentii Regis apud Leandrum Alberti in Supplem. ad Histor. Bonon.*

(h) Item Mag. Eliseo Medico nostro jure legati relinquimus C. lib. Bonon. *Ibid.*

lis, quibus fcribendis interfuit, (a) ejufque fratrem fuiffe exiftimo Guidonem item Medicum Senenfem, qui Bononiæ d gebat ad annum MCCLXXII., relicta jam prorfus patria fua, & translata in civitatem noftram familia. (b)

II. Paulus ex caftro S. Elpidii in Picentibus Bononiam venerat, ubi non infructuofam ei fuiffe Medicam profeffionem agnofcimus ex pluribus contractuum tabul's, quas iu Memorialibus Communis Bononienfium habemus. Teftamentum condidit anno MCCLXXV. ad XI. diem Sept., in quo appellatur *Mag. Paulus Medicus de Marchia de caftro S. Elpidii*. (c) Superftitem Bononiæ habuit Bonmartinum, qui in antiquis tabulis dicitur Pauli filius, Thebaldi nepos; (d) ex quo Pauli patrem agnofcimus.

III. Peregrinus ex gente, quæ de Chriftianis dicebatur, ortus eft, quæ gens præ ceteris Bononienfibus omnibus Medicorum feraciffima fuit. Alidofius non pauciores, quam viginti Medicinæ profeffores ex hac familia editos enumerat. Nos decem, ut minimum, novimus ex certiffimis monumentis; qui fæculo XIII., & XIV. vixerunt. Peregrinus, Hentii Regis Medicus, fratrem habuit Bonajunctam item Medicum; & utriufque pater Martinus quoque Medicus fuit. (e) Sed & patrem, & fratrem, licet natu majorem, fama doctrinæ fuperavit. Plura de eo funt in Memorialibus Communis Bononienfium, fed de rebus admodum levibus. Obiit anno MCCLXXXV., (f) ac filium reliquit Primiranum nomine, qui Medicinam pariter profeffus eft, & gentem fuam, æque ac Medicam profeffionem in fua gente propagavit. Bonagiunta eodem anno deceffit, cum ante annos aliquot inter Fratres Pœnitentiæ cooptatus effet; quare in antiquis tabulis dici confuevit *Fr. Mag. Bonazunta de Chriftianis*. (g) Hic filium reliquit Jacobum Medicum, a quo alter Bonagiunta procreatus, qui fæculo XIV. Medicinam, & Chirurgiam exercuit.

IV. Reftat ex Hentii Medicis Amedeus Albericius, ex ea familia editus, ex qua prodierunt Hugo, & Albericus de Porta Ravennate, nobiliffimi legum interpretes, de quibus fuo loco dictum eft. Patrem habuit non Guidonem, ut tradit Alidofius, fed Albericum Amedei filium. (h) In civilibus turbis, quæ civitatem concufferunt, Amedeus Lambertacciorum partes fecutus eft cum omni familia fua. Sed Lambertacciis exulare juffis, & profcriptis, id Amedeo, quod aliis fere Medicis, contigit, ut civitatem quafi carceris loco habuerint; quæ pœna omnium mitiffima fuit, ut alio loco expofuimus. (i) Sed biennio poft expulfos Lambertaccios, ea factione ejurata, Jeremienfibus, qui civitatem obtinebant, facramento fe obftrinxit. *(k)* Ac rurfus poft annos duos, cum teftamentum infirmus feciffet, *(l)* humanis exemptus eft. *(m)* Ex his porro Medicis, qui in teftamento Hentii Regis nominantur, præter Thaddæum Alderottum, & Bartholum, nemo inter Medicinæ doctores cooptatus eft: Medici tantum, & Magiftri appellatione contenti fuerunt. Crediderim, illos florere cœpiffe antequam novis hifce infignibus, & titulis Medicinæ profeffores uti cœpiffent.

(a) Præfent. . . . . Mag. Elifeo Medico Senenti. *Ibid.*

(b) *In Memor. Commun. Bonon. ad annum MCCLXXII. dicitur* Mag. Guido qui fuit de Senis, *quo oftenditur, domicilium conftituiffe in civitate noftra. Alicubi etiam occurrit* Mag. Guido & dñus Alixeus ejus filius, *atque hic interdum appellatur* Elixeus, *five* Lixeus. *Ita Elifei nomen imperitia Notariorum corrupit.*

(c) *Ex Mem. Com. Bonon.*

(d) Bonmartinus fil. qn. Mag. Pauli Medici, filii qnd. Tebaldi de Caftro S. Elpidii &c. *Ex Mem. Com. Bon. an.* MCCLXXXIII.

(e) An. MCCLXVIII. IV. Nov.
Mag. Bonazunta } qnd. Mag. Martini de Chri-
Mag. Peregrinus } ftianis *Ex Mem. Com. Bon.*

(f) *Ibid. ad eum annum.*

(g) *Ibidem.*

(h) An. MCCLXXIV. die ult. Octob. Mag. Amedeus Medicus fil. qnd. dñi Alberici Amedei pizoli Capelle S. Marie Porte Ravennatis promitit &c. *Ex M. m. Com. Bonon.*

(i) *Vide fupra in Francifco Hugonis Lucenfis filio.*

(k) *Ex Libr. Reformat. Com. Bon. ejus anni.*

(l) *Ex Mem. Com. Bonon.*

(m) *Ibidem.*

XV.

GUILIELMUS DE SALICETO.

FLoruit iisdem temporibus magni nominis Medicus, Guilielmus de Saliceto Placentinus, quem licet Doctoris titulo insignitum non reperiam, clarioribus tamen Academiæ nostræ professoribus adjungendum censeo. Laudatur hodiedum ejus Chirurgia, quæ sæpe typis excussa est, & in varias linguas conversa, ut exteris hominibus usui esse posset. Edidit etiam Institutiones Medicas, quæ diu item probatæ sunt, ac plurimi æstimatæ, quoad antiqua medendi ratio novis inventis exclusa non est. Scripsit has Medicas Institutiones Guilielmus pro suo præsertim filio, qui Medicinæ studium erat aggressus, & ut rem gratam faceret Rufino Priori S. Ambrosii Placentinæ civitatis, ejusque sodalibus. (a)

II. Laudatur Guilielmus a Guidone de Cauliaco, quod satis bene & Medicinam, quam Physicam dicunt, & Chirurgiam tractaverit, ac, Guidone ipso judice, nemo post Hippocratem, Galenum, & Paulum Æginetam, Rasim, & Avicennam aliquid in Medicina ediderat magno plausu dignum, cum Guilielmus Placentinus suam Summam edidit (b), quam posterioris ævi doctores non probarunt modo, sed etiam expilarunt. Itaque ejus utraque Summa Chirurgiæ, & Medicinæ passim reperitur manu exarata in bibliothecis, quæ antiquis codicibus instructæ sunt, ac præsertim Summa Chirurgiæ, cujus plurimæ editiones variis temporibus extiterunt. Quandoque etiam selecta, & utiliora ejus libri capita excerpta sunt, & in compendium redacta, in studiosorum commodum; ex quo apparet, magni usus olim eum librum fuisse. (c)

III. Hunc etiam tradunt primum fuisse ex Practicis, quos vocant, Scriptoribus, qui medicamentum arte Chemica confectum imperaverit; quam laudem etiam tribuunt Thaddæo Alderotto. (d) Sed ne Hugonem quidem Lucensem, qui hos ætate præcessit, Chemiæ ignarum fuisse supra ostendimus; & Theodoricus Hugonis filius hoc genus medicamentorum usurpavit.

IV. Veronæ floruisse dicitur; sed eo venerat ex nostra civitate, ubi diu moram traxerat. Narrat ipse, annos quatuor Bononiæ impendisse suis de re Chirurgica commentariis informandis, & digerendis, quos Veronæ postea absolvit. (e) Erat Bononiæ anno MCCLXIX., quo anno pactis cum Guidone Rousiglione scholari Teutonico xxxvi. libris bonon. promisit, se illum a morbo *Fleume Sarse* curaturum, si eo morbo intra biennium tentari illum contigisset. (f) Eriam Guilielmi filius, is, opinor, cujus causa suas Medicas Institutiones scripsit, Bononiæ per idem tempus erat, ubi fœnori potius, quam Medicinæ exercendæ occupatus fuisse videtur. Bernardinus dicitur hic Guilielmi filius in procemio Institutionum Medicarum, quas vidimus manu exaratas in codice bibliothecæ Cæsenatis Fratrum Minorum. In nostris autem monumentis Bernardus appellatur. Sed quoniam anno MCCLXXV. Guilielmus Veronæ degebat, verisimile est, illum ob ingentes turbas, & bellum civile anno superiori excitatum in civitate nostra, discessum inde fecisse, & Veronam migrasse, ubi tutius, & commodius, præsertim oblato a Veronensibus stipendio, vitam agere posset.

THAD-

(a) *Ex procemio ejus Operis, quod manu exaratum vidi in Bibliotheca Cæsenati Fratrum Minorum. Plut. XXIV. N. III.*

(b) *Guido de Cauliaco in procem. Chirurgiæ.*

(c) *Vide Catalog. mss. Angliæ To. I. p. 217.*

(d) *Freind Histoire de la Medicine P. III. p. 18.*

(e) Sigillavimus, & complevimus ... librum Cyrugie nostre die Sabbathi octavo Junii in civitate Verone, in qua faciebamus tunc moram, eo quod salarium recipiebamus a Communi anno currente LXXV. (*idest MCCLXXV.*) Verum est, quod ipsum ordinavimus cursorie ante hoc tempus in Bononia per annos quatuor. *Ita desinit Guilielmi Chirurgia in codice membran. cit.*

(f) MCCLXIX. VIII. intr. Febr Mag. Guilielmus Medicus de Placentia promisit D. Guidoni de Rousiglione scolari Teutonico medicare ipsum omnibus suis expensis ab infirmitate fleume sarse si a dicta infirmitate gravaretur intra duos annos proximos ... pr. xxxvi. lib. bon. *Ex Memor. Com. Bonon.*

XVI.

THADDÆUS FLORENTINUS.

Thaddæus Florentiæ natus est paulo post initium sæculi XIII., (a) incertum, qua fortuna. Sunt qui velint ex humili prorsus loco, & infima populi fæce. (b) Sed contra aliis videtur editus ex Alderotta gente, non patricia illa & primaria; duplex enim fuit; sed altera, minus quidem nobili, sed honesta & liberali. (c) Alderottum certe patrem habuit, (d) & ex gente Alderotta dictus est a Scriptoribus. Fuere Thaddæi fratres Simon & Bonaguida, homines obscuri, quorum vix nomen ad nos pervenit. (e) Ac Thaddæum quoque ipsum narrant non minimam ætatis partem non solum inglorie, sed ignominiose etiam transegisse. Adeo enim stupidum a natura fuisse tradunt, ut totis triginta annis nec literas didicerit, nec honesto ulli artificio aptus sit visus. Itaque victitasse ajunt sordido & illiberali quæstu, occupatum præ foribus sacelli S. Michaelis in Horto vendendis minutis candelis, quas ibi religionis causa accendi mos erat. Sed exactis triginta ætatis annis, quasi ex veteri somno experrectum, & dissipata cerebri caligine, incredibili ardore excitatum ad literas, quarum discendarum studio Bononiam, adhuc rudem, & vix in Grammatica eruditum convolasse ajunt. Sed hæc, quæ de Thaddæo memoriæ tradidit Philippus Villanius, quamquam & Florentinus, & non indiligens scriptor, & admodum antiquus, aliquis in dubium revocat, quod fabulis similia videantur; (f) qua de re integrum erit unicuique judicium.

II. Cum igitur Bononiam venisset, ut optimarum artium studiis animum excoleret, in quo omnes consentiunt, Philosophiæ totum, ac Medicinæ se dedit. Incidit Thaddæi adventus ad scholas nostras in illud tempus, cum Medica facultas, quæ antea usu fere & exercitatione peritorum tota continebatur, a Philosophis tractata, nova luce donari cœperat; si tamen vetus illa Arabum Philosophia, quæ tunc scholas invaserat, non ubique tenebras & caliginem offundere poterat. Sed ita persuasum erat hominibus, atque hæc potissima Thaddæi laus fuit, quod primus ex nostris Medicinam cum Philosophia arctissimo fœdere conjunxisse visus sit. (g) Tentaverant id quidem ante Thaddæum alii, (h) & erant in Academia nostra ante illum *Physicæ*, sive, ut dicere amabant, *Physicalis scientiæ doctores*, & *professores*, qui facem Thaddæo ipsi prætulerant; nec dubito, quin eorum aliquem in scholis nostris audierit. Sed ille unus plus operæ contulit instaurandis Medicinæ studiis ad ejus sæculi gustum, quam superiores omnes. Extant adhuc ampla ejus commentaria in libros veterum Magistrorum artis Medicæ, partim typis edita, partim manu exarata in locupletiorum bibliothecarum pluteis, quæ primum inter docendum in scholis

 ab

(a) *Obiit anno MCCXCV., ut infra dicetur. Cum igitur, Philippo Villanio auctore, octogenarius decesserit, natum oportet anno MCCXV.*

(b) *Philip. Villan. in lib. de laud. Florent. in Append. N. XII.*

(c) *Annotaz. del Dot. Ant. M. Biscioni al Conv. di Dante. In Firenze 1723 p. 68.*

(d) An. MCCLXXXIII. die VIII. exeunt. Jul. Mag. Thaddeus professor artis Medicine fil. qnd. dn. Alderotti de Florentia fecit Joannem dn. Anglonis suum procuratorem ad recipiendam pacem & remissionem a Loterengo qui dicitur Rigutius & a Bonino suo filio & ab omnibus & singulis aliis de consanguinitate ipsorum . . . de omni injuria, & offensione que dicebatur esse facta per Mag. Thaddeum vel Bonaguidam suum fratrem vel per aliquem de consanguinitate ipsorum vel quæ diceretur esse facta per predictos Loteringum &c. Presentibus Mag. Salveto de Ferraria & Mag. Santo de Cesena. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(e) *Ex tabulis anni MCCLI., quas Biscionus protulit ex libro HH. p. 338. Excerpt. Scriptur. Conventus S. Crucis Flor. Vid. Cl. Mazucchel. in Thaddæo Alderotto.*

(f) *Vid. Cl. Mazucchel. loc. cit.*

(g) *Vid. Jo. Andr. Quenstedt de patr. viror. illustr. p. 312. &c.*

(h) *Petri Hispani, qui anno MCCLXXVI. Ro. Pontifex renunciatus, dictus est Joannes XXI., commentaria habemus in librum Isaac Medici, quæ subtilitatibus dialecticis abundant. Idem in Hippocratem & Aristotelem scripsisse dicitur; nec dubito, quia hæc scripta aliquanto ante Thaddæi commentaria prodierint. Sed quantum hæc illis præstiterint, doctorum hominum judicium postea ostendit.*

ab eo tradita, mox ab auditoribus excepta, incredibilem ei famam conciliarunt. Id autem in eo potissimum mirabantur homines, quod ita Medicinam tractaret, ut ejus facultatis canones & præcepta ad severioris Philosophiæ rationes exigeret; quod nemo ante illum magno successu perfecerat.

III. In hunc modum recepta est in scholis nostris vetus illa Medicina Philosophica, si ita appellare licet, quæ brevi tempore omnes Europæ Academias pervasit, & innumeros Scriptores tulit. Hinc agmen interpretum in Hippocratem, & Galenum, atque Avicennæ in primis, aliosque veterum Medicorum libros, Thaddæo duce; cui non satis ad laudem fuit interpretem dici, sed plusquam interpres a quibusdam dici amavit, *(a)* & ut alter Hippocrates apud Italos habitus est. *(b)* Ejus autem glossæ, præcipuis Medicinæ libris adjectæ, in Scholis communi suffragio receptæ sunt, & pro *ordinariis*, ut dicere solebant, longo tempore habitæ eodem loco fuerunt apud Medicinæ studiosos, atque Accursianæ glossæ legum libris appositæ apud Juris Civilis professores. Magister etiam Medicorum jure dictus est, *(c)* ob excellentium Medicorum copiam, qui ex ejus schola prodierunt. Tanta denique ejus nominis fama, & in re Medica celebritas fuit, ut perinde esset in usu popularis sermonis Thaddæum sequi, (d) ac Medicinam profiteri.

IV. Docere cœpit Thaddæus circiter annum MCCLX., aut non multo serius; eodemque tempore scribendo vacabat, neque operam suam curandis ægrotis desiderari patiebatur. Docendi tamen, & scribendi laborem intermisit anno, ut opinor, MCCLXXIV. cum civile bellum, a Lambertacciis, & Jeremiensibus excitatum, civitatem nostram miserandum in modum concussit. *(e)* Sed ipse quoque fatetur, se aliquando a scribendo cessasse ob quæstum, quem curandis ægrotis faciebat. (f) Atque hinc apparet, quæ fides habenda sit Philippo Villanio, cum scribit, Thaddæum, spreto lucro, se totum interpretandis veterum Magistrorum libris dedisse. *(g)* Fallitur etiam Villanius, cum scribit, Thaddæum stipendio publice constituto Bononiæ docuisse; nondum enim, eo vivente, Medicinæ professoribus stipendia attributa fuerant.

V. Cum igitur æque felix in curandis ægrotis, ac doctus in schola reputaretur, non solum in civitate nostra Medicinam fecit, sed passim vocabatur ad curandos magnates, & viros principes per alias Italiæ civitates. Hinc aliquis de illo magnifice potius, quam vere scriptum reliquit, non consuevisse illum aliis, quam principibus, & nobilissimis viris curandis operam præstare. Sed illud tamen indubium est, non fivisse aliò se abduci ad curandum quemquam, nisi pacta ingenti mercede, quæ non tam esset pro loci distantia, aut difficultate curationis, quam pro sui dignitate, & facultatibus eorum, ad quos curandos vocaretur. Neque sat erat de mercede pacisci: nam sibi quoque cautum volebat de itu & reditu, accepta ingentis pecuniæ sponsione pro securitate itineris. Dignæ sunt, quæ legantur, tabulæ an. MCCLXXXV. scriptæ, cum Thaddæus Mutinam iturus esset ad curandum Gerardum Rangonum. In iis Rangoni procuratores Thaddæo promittunt, se facturos, ut liberum iter & expeditum ad eam civitatem habeat, suscipientes in se omne periculum, & impensam: quod si pactis minime stetissent, promiserunt, se eidem restituturos ter mille libras bononinorum, quas depositi loco a Thaddæo ipso accepisse fatebantur. Similes tabulas habemus anno MCCLXXXVIII. cum Mutinam rursus

evo-

(a) *Ita appellatur a Benvenuto Imolensi Comment. in Paral. Dantis C. XII., & a Vellutello ibid. Sed qui* plusquam Commentator *a Philippo Villanio, aliisque Scriptoribus dictus est, & qui revera opus suum* plusquam Commentum *inscripsit, is fuit Turrisanus Thaddæi auditor; de quo alibi sermo erit.*

(b) Hic homo, cum penes Italos, ut alter Hipocras haberetur. *Philip. Villan. de Laud. Florentiæ, sive de Cl. Florentin.* *apud Eccard. Corp. Histor. med. ævi col. 1189.*

(c) Eo anno Mag. Thaddæus Medicorum magister moritur. *Riccobald. Compilat. Chronolog.*

(d) Non per lo mondo, per cui mo' s'affanna
Diretro all' Ostiense et a Taddeo
Ma per amor della verace manna
In picciol tempo gran dottor si feo.
Dant. Alighier. de S. Dominico Ord. Prædicator. fundatore, Paradisi C. XII.

(e) *Thaddæus ad calcem Commentar. in Aphorismos Hippocrat.*

(f) *Ibidem.*

(g) *Philip. Villan. loc. cit.*

evocaretur ad curandum Guidonem Guidonum. Utrasque in Appendice dabimus. (a) Sed quis credat, in his contractibus bona fide actum? Ego fraude cautum non arbitror. Facit, ut ita credam, insignis Odofredi locus, ad fraudes pertinens Advocatorum sui temporis; qui cum immodicas mercedes præter jus fasque pro suis advocationibus & patrociniis extorquere vellent a clientibus eos adigebant ad stipendium, quasi deberent ex causa mutui. (b) Eodem artificio usum arbitror Thaddæum, quem ne obulum quidem verisimile est deposuisse apud Rangoni, & Guidoni procuratores. Sed ego tamen existimo, Thaddæum, probum hominem & pium, non ita immitem fuisse, ut tam ingentes pecunias exigeret ab iis, quos curandos aggrederetur. Potius crediderim, hanc cautionem voluisse, ne justa mercede fraudaretur, & damna sibi æquo jure præstarentur, quæ quacumque ex causa pertulisset.

VI. Vocatus aliquando ad curandum Romanum Pontificem, negasse dicitur se iturum, nisi centum aurei nummi in dies singulos penderentur. Quod cum immodicum videretur iis, quibus negotium datum erat, ut cum Thaddæo transigerent, neque ea de re conveniret; concessit tamen Pontifex, grandem quantumvis pecuniam vitæ & incolumitati suæ posthabendam ratus. Mox autem, cum amice Thaddæum argueret, quod tam magno operam suam locaret, ille admirationem simulans; ego vero, inquit, multo magis obstupesco, cum ceteri fere viri nobiles, & minores Principes quinquaginta & amplius aureos nummos mihi in dies conferre soleant, tibi, qui maximus es Christianorum Principum, grave vilum esse, quod centum petierim. Sed Pontifex, ubi Thaddæi studio optime convaluit, decem millia aureorum eidem rependi jussit, non tam ut tantum virum pro dignitate sua, & ejus meritis remuneraretur, quam ut omnem ab se averteret avaritiæ suspicionem.

VII. Ita narrat Philippus Villanius, (c) qui tamen Pontificis nomen silet. Sed hunc fuisse Honorium IV. alii Scriptores tradunt, & in primis Joannes Tortellius in libro de Medicina & Medicis ad Simonem Romanum. (d) Sunt etiam qui hæc tribuant Petro Apono illustri Medico, de quo alio loco dicemus. Sed credibile non videtur, tum quia potior mihi est auctoritas Philippi Villanii, & Joannis Tortellii, quam aliorum multo recentiorum, qui hæc de Petro Apono scripserunt; tum quia Honorii IV. ætate Petrus Aponus nondum ad tantam famam pervenire potuerat, ut ad curandum Pontificem accerseretur. Sunt qui immaniter augent pecuniam, quam Pontifex recuperata valetudine Thaddæo numerari jusserit; nec desunt qui non minus, quam ducenta millia aureorum accepisse dicant. Sed nimis multa mihi etiam videntur pro iis temporibus vel ea decem millia, quæ Villanius omnium modestissimus narrat.

VIII. Thaddæus certe Medicinam faciens ad ingentes divitias pervenit; nec facile est reperire plures ejus facultatis professores, qui majores sint consecuti. Eius autem commodis, & utilitatibus consuluit etiam non uno modo Populus Bononiensis. Ei nimirum, & ejus hæredibus concessa est immunitas a vectigalibus, & remissio ab omni munere publico. Additum est, ut libere a quovis intra fines Agri Bononiensis prædia, & fundos emere posset, quos vellet; modo ne ab exulibus & proscriptis. Itaque eum voluerunt gaudere omnibus civium commodis, neque iis oneribus obnoxium esse, quæ cives reipublicæ causa sustinere debebant. Eius quoque discipulis eadem privilegia, & immunitates populi beneficio concessæ sunt, quibus gaudebant Scholares Juris Civilis & Canonici. Id autem, nominatim pro auditoribus Mag. Thaddæi statutum, aliorum Medicinæ professorum auditoribus communicatum est. (e) Ita honor additus est Scholæ Medi-

(a) *Vid. Append. anno MCCLXXXV., & MCCLXXXVIII.*

(b) Dicit advocatus, si promittis mihi mille aureos nomine salarii, non teneris. Sed facias mihi unum instrumentum, in quo contineatur, quod tu teneris mihi dare mille ex causa mutui. *Odofred. in l. Si sub specie. C. de Postulando.*

(c) *Philip. Villan. loc. cit.*

(d) *Jo. Tortellius* de Medicina & Medicis ad Simonem Romanum Medicum præstantissimum. *Ex Col. Vatican. apud Apostol. Zenum in Dissert. Volpian. To. I. p. 151.*

(e) *Ex Stat. Pop. Bon. anni MCCLXXXVIII. vel potius MCCLXXXIII., in quibus est Rubrica* de privilegio Mag. Thaddei doctoris Fisice & discipulorum ejus. *Vid. Append. N. XX.*

Medicæ, quæ Thaddæi potiſſimum opera magis aucta, & nobilitata, pari gradu deinceps fuit cum ſcholis Legum, & Canonum.

IX. Quamdiu vixit primum dignitatis locum tenuit inter Medicinæ profeſſores; ac multum ei quoque tribuerunt profeſſores aliarum diſciplinarom. (a) Sed gravis offenſioois cauſa ei aliquando fuit cum Bartholomæo Varignana, qui ex ejus ſchola, ut veriſimile eſt, prodierat, & magiſtro adhuc vivente magnopere celebrari cœperat. Receperat ille in Medicina erudiendos quoſdam, qui ad Thaddæi ſcholam ante acceſſerant. Id ei magno crimini datum eſt a Thaddæo; ac fortaſſe erat contra leges ſcholaſticas, vel Academiæ noſtræ morem. Neque vero aliter tolli diſſidium potuit, & ſarciri injuria, qua affectum ſe credebat Thaddæus, quam ubi Varigoana promiſiſſet omnem pœnam temporalem, & ſpiritualem ultro ſubiturum, quam in eum ſtatuiſſent Vicarius Archidiacooi Bononienſis, & aliquot doctores *ex Collegio Magiſtrorum*, (b) arbitri ad eam rem delecti, (c)

X. Neſcio quid moleſtiæ illi etiam intuliſſe credo Clarellum quendam, ot opinor, Medicum, ſive quod ejus doctrinam impugnaret, ſive quod medendi rationem carperet. Queritur de illo in Commentariis ad Joannicii Iſagogen, (d) quæ cum ſcriberet, nondum, ut arbitror, id auctoritatis conſecutus erat, ut hujuſmodi obtrectatoris importunitatem a ſe avertere poſſet. Sed erat fortaſſe Thaddæus natura ſuſpicioſus, & ad inanes metus comparatus; quod, ni fallor, oſtendunt etiam tot captæ de ſecuritate itinerom, & ſtipendiorum ſuorum cautelæ, & iterata ſæpius teſtamenta, de quibus diximus. Id porro ex ejus corporis habitu, & temperamento accidere debebat, in quo inſolens aliquid fuiſſe, pro certo habeo. Ipſe enim de ſe fatetur, ſe ſomnambulum fuiſſe, (e) & interdum ex alto loco dormientem ſine ſenſu cecidiſſe. (f)

XI. Habere conſuevit in familia ſua Thaddæus Medicos aliquot, quibus adjutoribus uteretur ſive in ſcholæ muneribus, ſive in ægrotantium cura. Eorum aliqua mentio eſt in ejus teſtamento, quod in Appendice damus. Domeſtica quoque negotia, ne quid eſſet, quo a ſuis ſtudiis interpellaretur, per procuratores aliquando agere conſuevit. Anno certe MCCXCII. procuratorem ſuum conſtituit Octavantem Florentinum, (g) affinitate ſibi conjunctum, eum, qui Jus Pontificium exeunte ſæculo XIII. in ſcholis noſtris docuit; de quo ſuo loco diximus.

XII. Anno MCCLXXIV. Thaddæus fere ſexagenarius uxorem duxit Adelam Guidalotti Regaletti filiam, (h) Octavantis, quem ante nominavimus, ſororem, (i) ex eaque filiam ſuſcepit Minam, quæ adhuc innupta erat, cum ipſe

(a) *Vide tabulos ſocietatis inter Mag. Gentilem de Cingulo, & Mag. Guilielmum de Dexora ſcriptos oano MCCXCV. io Appead.*

(b) Magiſtrorum *collegiom jure tunc dicebatur, aon autem Medicorum; quio non ſolum Medicinæ, ſed aliarum quoque artium liberaliam profeſſores complectebatur, ut ex ipſis hujus controverſiæ actis opporet, quæ ia Appeodice exhibentur.*

(c) *Vid. Append. Pertinet hoc ad annum MCCXCII.*

(d) Finitus eſt tractatus de febribus domino Clarello, qui facit nos evigilare, & tranſire per mentem noſtram quidquid mali poteſt. *Thad. io Iſag. Joannic. c. 32. Fortaſſe ad eundem pertineat, quæ babet ad finem cap. 36.* Hoc eſt, *inquit*, quod dicit falſidicus, qui facit omnia mala tranſire per mentem noſtram.

(e) De quarto ſic procedo: videtur, quod homo poſſit dormiendo ſentire, nam dormiendo movetur, ſicut patet in ſurgentibus de nocte, quorum ego fui unus. *Ibid. ia c. 10. p. 362.*

(f) *Ibid. Sed locus fortaſſe meadoſus ta pedum numero, qua loci altitada indicotar.*

(g) An. MCCXCII. die XV. Maji Mag. Thaddeus doctor Fixice fecit ſuum procuratorem in omnibus ſuis cauſis & negotiis dn. Octavantem de Florentia ſuum cognatum. *Ex Mem. Com. Bonoa.*

(h) An. MCCLXXIV. XV. Jan. Mag. Thaddeus artis Fixice profeſſor fil. qnd. Alderotti de Florentia fuit confeſſus habuiſſe a dño Guidalotto qnd. dñi Regaletti de Florentia dotis nomine dñe Adele ſue filie ipſi Mag. Thaddeo matrimonio unite treſcentas libras Piſanorum in florenis de duodecim. Preterea donavit eidem propter nuzias quinquaginta libras ejuſdem monete. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(i) *Octavaatem, qui poſtea eaoonum profeſſor fuit, Guidalotti Florentini filium fuiſſe, propterea que Adelæ fratrem, intelligimus ex tabulis oa. MCCLXXXIII. ſcriptis ia Mem. Com. Boa, ia quibus legitur:* Dn. Octavante dñi Guidalocti de Florentia ſcolaris Bonon... emit digeſtum... pretio lib. L. bon. *Regaletius autem Guidalotti pater jam inde ab anno MCCLXVI. Boaoniæ degebat, ex Mem. Com. Bonon., ia quibus dicitur* Regaletius Bonaguide de Florentia.

ipſe extremum obiit diem. Sed ante illud tempus filium genuerat ex illegitimo complexu. Hic patris nomen geſſit, & vulgo Thaddæolus dicebatur, eumque Nicolaus IV. anno MCCXC. jure legitimorum natalium donavit. (a)

XIII. Teſtamentum ſæpius, nec uno in loco Thaddæus fecit. Et quoniam perpetuo domicilium Bononiæ habuit, cum aliò diverteret ad curandos magnates, itinerum pericula reputans, propterea teſtamentum ſæpius feciſſe videtur. Sed omnium poſtremum Bononiæ condidit initio anni MCCXCIII., quo cetera omnia revocavit facta Bononiæ, (b) Florentiæ, Ferrariæ, Romæ, Mediolani, Venetiis, & alibi. Pro anima ſua, & ad pias cauſas x. mille libras bonon. legavit: quæ immanis ſumma erat pro ætate illa, & privati hominis facultatibus. Ex his bis mille quingentas libras impendi voluit emendis prædiis pro pauperibus verecundis, quorum adminiſtrationem eſſe voluit penes Fratres de Pœnitentia. Viget ad hanc diem ut cum maxime pium hoc inſtitutum, a prudentiſſimis civibus adminiſtratum in civitate noſtra, quo conſulitur egeſtati honeſtorum civium, quibus oſtiatim mendicare victum vel natalium, vel ætatis, ſexuſve conditio ſine pudore non ſinit. (c) Fratribus Minoribus, penes quos ſepeliri voluit, ubicumque ejus obitus contigiſſet, multa legavit. Atque illud viri prudentiam maxime demonſtrat, quod præſtari voluit in perpetuum alimenta uni ex Fratribus ejus Ordinis, qui Pariſiis Theologiæ ſtuderet, ſupra numerum eorum, qui ibidem ſacris ſtudiis deſtinati eſſe ſolerent. Iiſdem Fratribus Minoribus Conventum erigi voluit, in quo treſdecim Fratres ali poſſent. Viginti ex ſuis ſcholaribus magis egentes ex albo panno veſtiri in die obitus ſui mandavit, itemque familiares ſuos omnes maſculos, qui ſecum eo tempore futuri eſſent. Statuit etiam impenſam funeris ſibi apud Fratres Minores celebrandi, & certam inſuper ſummam, pro die ſeptimo obitus ſui, trigeſimo, centeſimo, & anniverſario, erogandam in Fratrum refectionem, ut iis diebus pro anima ſua preces ad Deum funderent; qui mos ab antiquiſſimis temporibus ad eam ætatem pervenerat.

XIV. De bibliotheca ſua in hunc modum ſtatuit. Avicennæ opera, quatuor voluminibus contenta, & Galeni item, quæ totidem voluminibus comprehenſa erant, Fratribus Minoribus ea conditione legavit, ne ullo umquam tempore alienari, diſtrahive poſſent, aut e Conventu ipſo exportari. Fratribus B. Mariæ Servis legavit Metaphyſicam Avicennæ, Ethicam Ariſtotelis, & Sextum de Naturalibus Avicennæ in majori volumine. Magiſtro Nicolao Faventino Gloſſas ſuas omnes, quas ſcripſerat in veterum Medicorum libros, & Almanſorem ſuum, & Magiſtro Johanni Aſſiſinati (d) Serapionem ſuum, & Sextum de Naturalibus Avicennæ in minori volumine, ſi quidem uterque in familia ſua eſſet tempore obitus ſui. Adelæ (e) uxori ſuæ, præter aliquam pecuniæ ſummam, cubiculi ſui ſupellectilem omnem legavit, & veſtes, & gemmas, exceptis dumtaxat vaſis aureis, & argenteis, & uſumfructum domus Florentiæ in via S. Crucis, & fundos in agro Florentino. Hæredes autem inſtituit Minam filiam ſuam, Thaddæolum filium naturalem, & Opizum Bonaguidæ fratris ſui filium; quibus, ſi abſque filiis maſculis legitimis deceſſiſſent, Fratres Minores, (f) & pauperes verecundos ſubſtituit. Nupſit hæc Thaddæi filia Doſgo Pulcio Florentino ſummo

(a) *Ex literis Nicolai IV. in Codice diplom. mſſ. Biblioth. publ. Bonon.*

(b) *Etiam Bononiæ anno MCCLXX. fortaſſe, antequam iter aliquod ſuſciperet, teſtamentum fecerat, quod indicatum vidimus in Memor. Com. Bonon. ejus anni.*

(c) *Jam inde ab anno MCCLVI. Ubertus ſacerdos Sanctæ Catharinæ de Saragoſſa legaverat x. corbes frumenti pauperibus verecundis, ut ex ejus teſtamento apud Fratres Minores: ex quo apparet ejus pii inſtituti antiquitas.*

(d) *Hos duos Medicos in ſchola ſua, uti credibile eſt, eruditos, in ſua familia habebat, qui ſibi ſuppetias ferrent, ubi eſſet opus, tum in docendo, tum in medendo.*

(e) *Hanc Biſcionius in adnotat. ad Convivium Dantis Adolam vocat., ſed in teſtamento autographo eſt* Adela.

(f) *Quia Fratribus Minoribus quidquam poſſidere non licebat, voluit ut* medietas predicte contingentis ipſi Opizo perveniat ad Dominas & Sorores S. Clare civitatis Florentie fructus cujus dicte Domine & Sorores teneantur expendere pro neceſſitatibus Fratrum Minorum infirmorum ſenum & forentium. *Vide teſtam. Thaddæi in Append.*

mo genere nato. *(a)* Thaddæolus autem five quod cœlibem vitam duxerit, five quod filios non genuerit, aut diu fuperftites non habuerit, certe nulla ejus pofteritatis memoria apud nos fuperfuit. Sed opulenta Mag. Thaddæi hæreditas non ita humanis cafibus fubjecta fuit, ut nobiles ejus reliquiæ ad hanc diem non exiftant. Sanctiffimum enim civitatis noftræ Monafterium Corporis Chrifti, & Collegium Puellarum S. Crucis ex bonis hæreditariis Mag. Thaddæi initium quafi acceperunt. *(b)* Mittimus legata infuper alia, quæ legi poffunt in teftamento ipfo, quod in Appendice exhibemus. *(c)* Unum addimus, quod maxime memorandum videtur, aureos nempe florenos XV. in annos fingulos legatos Zeo Scanfalti Pifano, quamdiu futurus effet in Januenfium carceribus, ex quibus ubi eum liberari contigiffet, cc. libras bonon. eidem perfolvi a fuis hæredibus mandavit. Nota eft ex eorum temporum fcriptoribus infelix pugna maritima Pifanorum cum Januenfibus anno MCCLXXXIV. pugnata, qua Pifanorum vires miferandum in modum proftratæ funt. Magna eorum cædes fuit, atque ingens numerus in captivitatem abductus præfertim ex nobilioribus. Neque ullis conditionibus adduci potuere victores, ut captivos redderent. Ita enim confilium fuit fobolem invifæ civitatis impedire, totque fortiffimis viris, ac primariis civibus detentis, ne procreandis liberis dare operam poffent, fuccidere nervos civitatis, ufque in illud tempus potentiffimæ. Itaque non ante annos XVIII. pax convenit. Tunc bello capti, qui fupererant, redditi funt, effœti jam, & tam longi carceris incommodis prope enecti. Diligentiffimus Mannius *Sigillum Univerfitatis Carceratorum Januæ detentorum* illuftrat. *(d)* Ex eorum numero erat Zeus Scanfalti, amicus, ut opinor, Thaddæi; qui quam pronus effet ad ferendam miferis opem, cum ex hoc, tum ex fingulis fere teftamenti fui capitibus liquet.

XV. Obiit Thaddæus an. MCCXCV. *(e)* cum annos octoginta vixiffet. *(f)* Fuit autem ejus mors repentina, ut narrat Benvenutus Imolenfis, Dantis interpres. Tumulatus eft apud Fratres Minores, quos vivus magnopere dilexerat, & apud quos ægrotus etiam aliquando fub extremum vitæ fuæ tempus jacuerat. *(g)* Sed ejus fepulchri magnifice extructi, & elegantis, quod erat prope januam Ecclefiæ, propter recentiora ædificia ibidem excitata, nulla jam vefti-

gia

(a) Dn. Mina quondam Mag. Thaddei Alderotti uxor Dofgi quondam Dofgi de Pulcis. *Ex tabulis an. MCCCI. in archiv. publ. Florent. Indicavit Cl. Bifcion. loc. cit.*

(b) *Nicolaus V. anno MCDLIV. mandavit, ut Hofpitale S. Antonii Patavini, quod Fratres Tertii Ordinis, five de Pœnitentia, ex bonis hæreditariis Mag. Thaddæi Bononiæ erexerant, in domum pro Sanctimonialibus Francifcanis, ex Monafterio Ferrarienfi Corporis Chrifti traducendis, converteretur. Sed refiftentibus Fratribus, res ita compofita eft infequenti anno per Beffarionem Bononiæ Legatum, ut Fratres Ecclefiam S. Antonii, & adjacentes ædes cum modico cenfu ad hofpitalitatem exercendam retinerent; fed bona reliqua, quæ ad eos ex hæreditate Mag. Thaddæi pervenerant, novo Parthenoni pro Sanctimonialibus Corporis Chrifti conftruendo attribuerentur: quod anno MCDLVI. perfectum eft, Catharina Vigria, quam nunc in Sanctarum Virginum album relatam veneramur, cum aliquot aliis Monialibus ex Ferrarienfi Monafterio in unum hoc noftrum commigrantibus. Anno autem MDXCII. Fratres Tertii Ordinis, qui pauci fupererant, Ecclefiam S. Antonii, & adjacentes ædes, bonaque omnia ad eum locum pertinentia, erigendo Puellarum periclitantium domicilio libere tradiderunt, quod in via S. Mamæ amœniffimo civitatis loco, non longe a Monafterio Corporis Chrifti, conftructum eft, & S. Crucis titulo infignitum. Hæc ex monumentis Monialium Corporis Chrifti, & Puellarum S. Crucis, quæ vidit, & indicavit Cl. Montius.*

(c) *Vide Append.*

(d) *Manni degli antichi Sigilli To. XII. pag.* 117.

(e) *Anno MCCXCV. die XX. Martii Thaddæus erat in vivis, ut ex charta focietatis inter Mag. Gentilem Cingulanum, & Mag. Guilielmum Dexarenfem, quam in Append. damus. Aft eodem anno ad diem XVII. Julii in vivis effe defiderat, ut ex his tabulis, quas indicavit Cl. Montius:* An. MCCXCV. die XVII. Jul. D. Ugolinus de Montezanico Dn. Novellonus Megloris de Flosentia Dn. Amadeus Poete Dn. Frater Raynuccius qund. Deotaiuti commiffarii & executores teftamenti egregii viri & difcreti Mag. Thaddei qnd. Alderotti qui fuit de Florentia artis Fifice profefforis fuerunt confeffi habuiffe a dño Bartholomeo Blanchi Cofe flor. auri cccc. depofitos ab ipfo Mag. Thaddeo &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(f) *Philippus Villan. loc. cit.*

(g) An. MCCXCIII. die ... Mag Thaddeus confeffus eft quod ipfe emit quandam petiam terre ... Actum in loco Fratr. Minor. in camara Miniftri ubi Mag. Thaddeus jacebat infirmus prefentibus Mag. Bertolaccio, Fratris Venture Mag Nicolao de Faventia &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

gia supersunt. (a) Minime igitur audiendus est Joannes Villanius, qui Thaddæi obitum protrahit ad annum MCCCIII., (b) aut si quis est alius, qui in aliud tempus referat. Paulo post ejus mortem dissidium ortum est inter Fratres Tertii Ordinis, sive de Pœnitentia, & Priorem Fratrum Prædicatorum, ac Guardianum Fratrum Minorum in eligendis pauperibus ad præscriptum testamenti ipsius Mag. Thaddæi. Sed litem omnem sustulit Dinus Mugellanus, clarus legum interpres, qui per illud tempus Bononiæ docebat, cui utraque pars arbitrium dederat. (c)

XV. Possem hic plura Scriptorum testimonia de Thaddæo admodum honorifica afferre; possem & Scriptores multos emendare, multos supplere, qui de illo vel minus diligenter, vel minus vere scripserunt; in quo numero sunt præsertim scriptores nostri Alidosius, & Ghirardaccius. Sed hæc curabunt, qui magis otio abundant. Nunc ejus scripta recensenda sunt, quæ & multa fuerunt, & magno in pretio habita.

THADDÆI SCRIPTA.

EXpositio in arduum Ipocratis volumen. Galenus Aphorismos Hippocratis illustri commentario exornavit. Thaddæus & Hippocratis Aphorismos, & Galeni commentarium diligenter exposuit. Cum autem in septem libros, sive particulas Hippocratis volumen Aphorismorum distributum sit, Thaddæus scripto tradidit expositionem suam in sex priora capita, eamque absolvit anno MCCLXXXIII. decima die Septemb., ut ad ejus calcem adnotatum est tam in editis exemplaribus, quam in manu exarato, quod vidi in bibliotheca Collegii Hispanorum Bononiæ. Est autem hoc Thaddæi opus valde prolixum, cui scribendo non uno tempore insudavit. Sic enim ad ejus finem ait: *In his particulis explanandis diversa fuerunt tempora. Nam cum essem in nono anno mei regiminis* (qui publice docebant regere scholas dicebantur) *incepi glossare Aphorismos a principio. Et in spatio sex mensium glossavi primam, secundam, tertiam, & quartam particulas, & quintam usque ad illum Aphorismum:* Mulieri menstrua sine colore. *Tunc autem supersedi, convertens me ad glossas, quas super Tegni feceram, completiores edendas; quas perfeci usque ad illud capitulum causarum:* Ad inventionem vero salubrium. *Ibidem vero destiti impeditus a guerra civitatis Bononiæ, & lucrativa operatione distractus. Post vero placuit mihi resumere, ut complerem glossas Aphorismorum, addendo ad eas, quas primo feceram. Et feci additiones super primam, & secundam, & quartam particulam. In tertia vero particula solum glossas veteres divisi: Item in quinta particula super veteribus glossis quas feceram primo nullam additionem feci. Incepi autem de novo glossam in illo Aphorismo:* Mulieri menstrua sine colore, *ut dictum est.*

Quod hic habet de Bononiensium bello, pertinere videtur ad Lambertacciorum, & Jeremiensium turbas, quibus anno MCCLXXIV. civitas nostra pæne desolata est. Cum autem nono anno postquam docere cœperat, ad interpretandum Hippocratis Aphorismos se contulerit, in eoque opere tempus aliquod impendere debuerit, & rursum eo dimisso, librum Tegni interpretandum susceperit, & in eo versatus sit, quoad Bononiæ in otio quietus esse potuit; subductis rationibus apparet, non multo post annum MCCLX. debuisse illum publice docendi in scholis nostris munus suscipere.

(a) Fuit Thaddæus medicus famosos, conterraneus auctoris, (*Dantis*) qui legit & scripsit Bononiæ & vocatus est plusquam commentator. Et factus est ditissimus, imo ditavit hortulanum suum. Vixit autem annis . . . . . & mortuus est morte repentina, & sepultus est Bononiæ ante portam Minorum in pulchra & marmorea sepultura. *Benvenut. Imol. comment. in Purgat. Dantis apud Murat. Antiq. med. ævi To. I. col. 1262.*

(b) In questo tempo morì in Bologna M. Taddeo detto da Bologna, ma era di Firenze, nostro cittadino, il quale fu sommo Fisiciano sopra tutti quelli de' Cristiani. *Jo. Villan. ad an. MCCCIII.*

(c) *Extat Dini consilium, sive sententia in archivo Fratr. Prædicat. Bonon.*

Ad feptimam particulam Aphorifmorum quod attinet, Thaddæus perpetua in eam commentaria non reliquit, fed monuit auditores fuos, fi quis voluiffet ex ore docentis excerpere, quæ in ea Aphorifmorum particula exponenda in fchola protuliffet, fe deinde emendaturum, & ut in ordinem redigerentur curaturum. Sic enim inquit: *Super feptima vero particula nihil immediate fcribere intendo. Sed fi quis de meis auditoribus notare voluerit, eas corrigam, & in petias redigi faciam. Hæc autem verba fcripfi, ut fi alicubi minus completa expofitio reperiatur, non adfcribatur ignorantiæ, fed potius novitati, & pigritiæ fcriptoris*. Sed Thaddæi commentaria in feptimam partem Aphorifmorum nufpiam apparent, & ejus loco circumferri folebat expofitio Alberti Zancarii, de quo alio loco dicemus.

Expofitio in divinum Hipocratis Pronofticorum volumen. Ad cujus finem ita adnotatum eft in editis exemplaribus. *Explicit liber tertius & ultimus Pronofticorum Hipocratis fecundum antiquam translationem a Thaddæo Florentino explanatus*. Sed revera Thaddæus ipfe non unam translationem præ manibus habuit, fed faltem duas. (a) Ad extrema vero capita, feu textus libri tertii nihil adnotavit Thaddæus, aut certe nihil adnotatum reperio in editis exemplaribus; manu enim fcripta explorare non licuit.

Thaddæi Florentini in præclarum regiminis acutorum morborum Hipocratis volumen expofitio. Hanc Thaddæus in prooemio fatetur fe maxime procudiffe ut rem gratam faceret Bartbolomæo Veronenfi, quem fibi dilectiffimum vocat, & pollentis ingenii; aitque, non minimo fibi adjumento fuiffe ad id operis perficiendum. Non attigit Thaddæus, nifi tres priores libros hujus operis, ratus fortaffe, quartum non effe legitimum Hippocratis fœtum, quod aliis vifum erat, ut fatetur Galenus ipfe initio commentariorum in hunc quartum librum de regimine acutorum. Suam porro diligentiam oftendit Thaddæus in his commentariis exarandis, appellans ad verfionem Græcam, ubi in ea, quæ ex Arabica facta erat, vitium fufpicabatur. (b) Atque hinc apparet, duplicem ejus libri interpretationem per illud tempus in doctorum manibus verfatam fuiffe, quarum altera ex Græca, altera ex Arabica lingua ducta erat.

In fubtiliffimum Ifagogarum Johannicii libellum expofitio. Eam fic concludit Thaddæus: *Scio tamen, quod de his obfcure dixi, fed feffus fum & deficit charta*: mifera excufatio, & vix fapienti homine digna.

Quæ hactenus recenfuimus Thaddæi opera in unum volumen redacta Venetiis edita funt per Lucam Antonium Junctam anno MDXXVII. curante Joanne Baptifta Nicolino Sallodienfi, qui in epiftola nuncupatoria ad Altobellum Averoldum Polenfium Antiftitem, & Romani Pontificis Legatum ad Venetos, impenfe Thaddæum laudat, illumque dicit, *nonnifi ad lapfam principum fanitatem recuperandam* vocari confueviffe.

Auctoritates & definitiones fuper libro Tegni, & quamplures utiles dubitationes. Extat hic Thaddæi liber in Codice Vaticano, (c) ejufque hæc eft œconomia. Initio agit de corpore fano, ejufque, ut ita dicam, effentia, & variis fanitatis gradibus; tum pergit in hunc modum: *Nota quod dicit Johannicius, quod fi unaquæque res naturalis propriam naturam fervaverit, facit fanitatem, fi vero ipfam dimiferit, facit ægritudinem, vel neutralitatem*, ftatum fcilicet, quo nec fanum eft, nec ægrum. Sequitur in hunc modum ufque ad finem libri: *Nota quod dicit Galenus; nota quod dicit Hipocras, Avicenna. Nota quod venæ non dicuntur oriri ab epate quod oriantur ex eadem materia &c. Nota differentiam arteriarum & venarum, & originem nervorum &c. Nota quod partes totius capitis funt quatuor &c.* Inter has notationes, in quibus totus hic liber decurrit, aliquas quæftiones interferit, uti

(a) *Ad text. X. lib. I. ita inquit*: Alia translatio non ponit hic nifi duos colores &c. quod patet per translationem Græcam. *Lib. III. text. X.*

(b) Unde dicendum quod litera Arabica, ex qua fumitur illa auctoritas, eft corrupta,

(c) *Cod. Vatic. n.* 4445.

uti est illa: *Quæritur hic an dari possit membrum, quod nec recipitur, nec tribuit*. Nunquam editus est hic Thaddæi liber, quem ne ipse quidem auctor satis elimatum censuit. Itaque rursus Artem parvam Galeni, sive librum Tegni interpretandum suscepit. Habemus hoc Thaddæi opus typis editum Neapoli cum hoc titulo: *Commentaria in artem parvam Galeni. Neapoli anno MDXXII.* Horum initio fatetur, se præmaturam aliam expositionem Artis parvæ edidisse, his verbis: *At vero quoniam super eundem librum expositionem facere necessitas compulit præmaturam, in qua non ut expedit Galeni instituta patefeci. Ideo &c.*

Magistri Thaddæi consilia. In Codice Vaticano (a) consilia Medica Thaddæi sunt centum quinquaginta sex. Minore numero, imo perpauca, si recte memini, sunt in codice bibliothecæ Cæsenatis Fratrum Minorum. Primum in utroque codice est de debilitate visus. Ultimum in codice Vaticano est de virtute Aquæ vitis. Docet in eo modum præparandi alembicum cupreum. Incipit: *Ad faciendam Aquam vitem, quæ alio nomine dicitur aqua ardens*. Est unum ex his consiliis *de mictu urinæ cum sanguine*. Incipit: *Conquestus est dn. Bartoloctus comes*. Est is Bartholottus comes Ripæ Insulæ Suzariæ & Bardinæ, de quo plura diximus, ubi de Rolandino Passagerio artis Notariæ doctore agebamus. Est aliud Thaddæi consilium ad *mictum sanguinis* pro Duce Venetiarum. Aliud item *de impedimento loquelæ propter mollitiem linguæ*. Incipit: *Cura comitis Bertholdi*.

In librum Galeni de crisi. Est in codice Vaticano. (b)

Magistri Thaddæi de Florentia quæstio de augmento. Est in codice Vaticano. (c)

Libellus sanitatis conservandæ factus & adinventus per probissimum virum Mag. Thaddæum artis Medicinæ in civitate Bononiæ doctorem. Est in codice bibliothecæ Estensis, teste Muratorio. (d) Idem Italice extat, scriptus in modum epistolæ cuidam ex Neriis Florentinis. Incipit: *Imperciocchè la condizione del corpo umano*. (e) Extat etiam latine typis editus Bononiæ anno MCDLXXVII. cum libello Mag. Benedicti de Nursia ejusdem argumenti. Num autem Italice scriptus sit libellus iste ab auctore suo, an latine, mihi non constat. Italica tamen lingua, quæ tum nitescere, & a Scriptoribus nobilitari cœperat, delectatum constat Thaddæum, qui Aristotelis Ethicam in eam linguam vertit; quamquam hunc ejus laborem haud magnopere laudandum existimarit Dantes in Convivio, ubi ait, velle se suum illum librum Italica, sive, ut ipse inquit, vulgari lingua donare, ne ab alio quopiam interprete vitietur, ut Ethicæ Aristotelis contigit, quam Thaddæus Italicam fecit. (f) Eum purgare nititur Biscionius, vitio vertens non tam Thaddæo, qui Italicam ex Latina non bonam, quam veteri interpreti, qui nihilo meliorem ex Græca Latinam fecerat Aristotelis Ethicam. (g) Sed vix quisquam probabit hanc Biscionii defensionem. Id unum enim reprehendit in Thaddæo Dantes Aligherius, quod Italicam interpretationem ejus libri non bonam dederit. Nihil autem impedit, quominus librum aliquem, licet mendosissimum, & maxime corruptum, optime, quod ad nitorem verborum attinet, interpretari, & in aliam linguam elegantissime quispiam convertere possit. Habuerat Thaddæus Aristotelis Ethicam ex Thesauro Brunetti Latini, ut observat Laurentius Mehus, qui de his abunde disserit in prolegomenis ad epistolas Ambrosii Camaldulensis, nuper Florentiæ editas. (h)

(a) *Cod. Vatic.* 2418.
(b) *Ibid.* 4451.
(c) *Ibid.* 4454.
(d) *Murat. To. IX. Rer. Ital. Script. p.* 583.
(e) *Vid. Biscion. Annot. al Convito di Dante. loc. cit.*
(f) E temendo, che il volgare non fosse stato posto per alcuno, che l'avesse laido fatto parere, come fece quegli, che tramutò il latino dell'Etica, ciò fu Taddeo Ipocratista, provvidi di ponere lui, fidandomi di me più che d'un'altro. *Convito di Dante. In Firenze* 1723. *p.* 68.
(g) *Ibidem*.
(h) *To. I. pag.* 156. 157. *Epist. Ambros. Cam.*

Experimenta Mag. Thaddæi probata ab ipso. Hunc titulum habet collectio experimentorum Medicinalium Thaddæi in codice Vaticano. (a) Incipit: *Omnes herbæ & radices quæ debent prius coqui, abluantur & mundentur*. Post brevem præfationem, sive instructionem, describere incipit primum Syrupos varii generis. *Receptio syrupi majoris secundum M. T. Syrupus Jordanus M. T. ad correctiones epatis & splenis &c.* Deinde describit electuaria, inter quæ hæc confectio locum habet: *Confectio qua utuntur magnates in curia Romana, & maxime convenit in æstate sanguinem mundificans, & colera suaviter educitur. ℞. pulpæ Cassiæ fi. lb. 2. Tamarindarum 3. penidii. zuc. violati aā ½. x. Syrupi violati ½ G. Mirrhæ ½ 3 conficiantur sive dissolvantur cum tali succo. ℞. Prunorum... 1 seminum ordei mundi. liquir. aā ℥ 2 & cum ista aqua decoquatur usque ad spissitudinem mellis*. Dein pergit ad vina medicata. In his est *Aqua vitis ad calculum M. B.* idest, Magistri Bartholomæi de Varignana, ut opinor, medici celeberrimi, cujus infra mentionem faciemus. Tum de oleis agitur, ibidemque describitur *Tragea M. T.* & *Tragea M. B.*, idest, Magistri Thaddæi, & Magistri Bartholomæi. Pulveres subinde varii, & pilulæ, & unguenta describuntur, tum remedia quædam ad peculiares morbos. Nec desunt superstitiosa quædam, & vanissima. Tale est illud: *Ut homo possit ire super ignem sine læsione. Dicas ista verba. ter in nomine individuæ Trinitatis. Abyson. Dalmatiu, vel Magata, & eas nudus*. Emplastra quædam post hæc describuntur: sed in hujus libri extremis partibus vix ordo ullus apparet, ut conjicere liceat, aliena manu aliquid genninis Thaddæi experimentis additum; quo ex genere esse arbitror superstitiosa illa, quæ dixi.

De Interioribus libri VI. a mag. Thaddæo correcti. Ita in codice Vaticano. (b)

Thaddæus de Bononia de aquis, & oleis, & vinis medicatis. Extat inter codices Thomæ Bodleii. (c)

Auxit immaniter Bifcionius paucis verbis catalogum operum Thaddæi, dum primo loco recensuit *ejus Commentaria in Ipocratem*, mox *Commentaria in Avicennam;* nam neque in alia Hippocratis opera scripsit Thaddæus, quam quæ indicavimus, quæque vel ipse Bifcionius seorsim postea enumerat; nec ulla in Avicennam Commentaria scripsisse comperio. Addit tamen idem Bifcionius descriptionem pulveris mirabilis Mag. Thaddæi, quam reperit ad calcem libri Mag. Aldobrandini. Ego alterius pulveris descriptionem in hunc modum reperi ad calcem Almansoris, idest, libri Rasis in codice Vaticano. (d) *Recepta quam mag. Taddeus reliquit pauperibus in testamento: ℞. Cinamomi electi ℥ 5 Macis. Croci aā 3 ij. Sene ℥ 5 fiat pulvis postea ℞. ℥ 5 Tartari albi subtilissime pulverizati, & misce simul. Dosis ejus est ℨ 3 ij cum brodio & potest confici cum zuccaro ut melius conservetur*. Eumdem pulverem descriptum vidi in codice bibliothecæ Cæsenatis Fratrum Minorum inter consilia Medica Mag. Thaddæi ad libri marginem in hunc modum: *Pulvis solutivus Taddei. ℞. Cinamomi ½. 5. Macis. Croci aā 7. 3. 1. Sene ad pondus predictorum. Fiat pulvis, cui potes addere de zuccaro albo vel rubeo & est delectabilior*.

DON-

(a) *Cod. Vatic. chartac. n.* 4442.
(b) *Est codex Urbinat.* 247.
(c) *To. I. mss. Angliæ. Cod.* 2359.
(d) *Cod. Vatic.* 4425.

XVII.

DONDEDEUS MANGONIS.

DANIEL PETRI DANIELIS. DOMINICUS FRATRIS HENRICI. MANTIGHELLUS MANTIGHELLIUS. NICOLAUS MAG. ANGELI.

NEminem adhuc vidimus ex civibus nostris inter Medicinæ Doctores. Deinceps plurimos habebimus. Ignobiles primum homines, dein professores clarissimos ad nostram usque ætatem. Ex primis igitur, qui in facultate Medica doctoris insignia inter nostros cives consecuti sint, Dondedeum reperio. Hic patre natus est Mangone item Medico, *(a)* sed patris professionem initio secutus non videtur; anno enim MCCLI. in Notariorum cœtum adlectus est. (b) Verum post annos aliquot inter Medicinæ professores meruit; non solum Physicus, sed etiam Physicæ doctor in antiquis monumentis propterea appellatus. *(c)* Post annum MCCLXXV. nulla ejus memoria occurrit. (d)

II. Danielem Medicum anno MCCLXX. viventem habet Alidosius. (e) Rectius illum dixisset Medicinæ doctorem; eo enim honore potiebatur, & quidem ante annum MCCLXX. ab Alidosio indicatum. (f) Erat ille Petri Danielis filius; (g) eumque testamenti sui curatorem elegit Bonafilia Hugolini Medici filia, quæ Fratres Prædicatores sibi hæredes instituit; &, quod in fœmina memorandum est, plura legata dedit quibusdam Fratribus ejus Ordinis ad emendos libros, Fratri nimirum Bartholomæo Mag. Joannis filio, Theologo illustri, Fratri Ramberto Primaticcio, qui postea Episcopus Castellanus creatus est, aliisque multis. (h) Anno MCCXCII. Daniel adhuc erat in vivis: (i) quando autem decesserit, non liquet.

III. Vixit eodem tempore *Mag. Dominicus Doctor & Rector in Physica, filius Fratris Henrici*, sic enim appellatur in Memorialibus Communis ad annum MCCLXVIII.

IV. Minus aliquanto obscurus, quam isti omnes, fuisse videtur Mantighellus Mantighellius, Manni Mantighellii filius, Marsilii Decretorum Doctoris frater, ejus, qui in Jure Canonico Joannem Andreæ erudivit; de quo alio loco diximus. Anno MCCLXVIII., licet Medicinam profiteretur, nondum tamen inter Medicinæ Doctores adscriptus fuerat. (k) Anno MCCLXXII. (l) honorem illum acceperat; quo anno ad illustre oppidum Romandiolæ Balneocaballum profectus est, ut ibi Medicinam exerceret, honesto stipendio conductus. Et quamquam cum Balneocaballensibus ita pactus esset, ut post annum unum expletum, in quem suam fidem eis obligaverat, posset insuper biennio, si voluisset, apud eos cum eodem stipendio consistere; videtur tamen citius in patriam reversus, Anno certe MCCLXXIII. Augusto mense Bononiæ degebat. *(m)*

Anno

(a) Mag. Dondideus Fisichus qnd. Mag. Mangonis. *Ita appellatur in Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXVII.*

(b) *Ex Matricula Notariorum in Archivo publ. Bonon.*

(c) Mag. Donusdei Doctor Fixice *dicitur in Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXXIII.*

(d) An. MCCLXXV. die IX. Febr. Dn. Martinus Yspanus qnd. dñi Johannis qui docet in Logica promisit dño Pallaterio notario dñi episcopi stipulanti nomine & vice dñi episcopi Bonon. & ejus vicarii stare omnibus mandatis eorum, & solvere condempnationem... & dñus Donesdeus doctor in Medicina..... fideiussit &c. Ex *Mem. Com. Bon.*

(e) *Alidos. pag. 23.*

(f) *Anno scilicet MCCLXVIII.*

(g) Mag. Daniel qnd. Petri Danielis *dicitur in Mem. Com. Bon. ad an. MCCXCII.*

(h) *Vid. in Append. hujus testamenti tabulas.*

(i) *Ex Mem. Com. Bon. ejus anni.*

(k) *In Memorial. ejus anni Medicus tantum appellatur.*

(l) An. MCCLXXII. die XXXI. Jan. Dn. Mag. Mantighellus fil. Manni de Mantighellis Doctor Medicine promisit Dño Mariscotto du. Marchisii Sindico Communis Bagnacavalli... ire ad terram Bagnacavalli & ibi exercere artem Medicinæ hinc ad unum annum & ab ipso anno in antea usque ad duos annos alios si placuerit ire & stare ipsi dño Mantighello... accipiendo pro suo salario quolibet anno LXXX. lib. bonon. *Ex Mem. Com. Bon.*

(m) *Ex Memor. Com. Bonon.*

Anno autem infequenti extremum obiit diem, pluribus relictis liberis; *(a)* quorum qui natu major erat, Jacobus nomine, patris profeffionem fecutus eft, non tamen Doctoris honores obtinuit. Hic anno MCCCIV. magiftratum geffit, quem Antianorum Populi Bononienfis appellant, *(b)* ut Alidolius etiam obfervat. Anno MCCCXII. cum in Fratres Pœnitentiæ adfcriptus effet, teftamentum fecit, piiffimo homine dignum; res enim fuas omnes beneficio pauperum devovit, præfertim autem infirmorum Ordinis Prædicatorum, Minorum, Eremitanorum, & Carmelitarum. (c)

V. Addimus Nicolaum Mag. Angeli filium. An. MCCLXXX. licet Doctoris honoribus ornatus effet, erat tamen XXV. annis minor: *(d)* ex quo intelligitur, non admodum adultam ætatem jam tum quæfitam in iis, qui Medicinæ doctores crearentur.

XVIII.

GUIDO PISANUS.

HIc etiam ex Thufcia ad civitatem noftram venit poft medium fæculum XIII. Filius erat Peregrini de Egello, five de Gello, Pifanæ diœcefis. *(e)* Anno MCCLXVIII. Bononiæ degebat, nondum fplendidiori titulo, quam Medici, decoratus. (f) Poft annos aliquot & Medicinæ, feu Phyficæ profefforem, & doctorem dictum reperio. *(g)* Anno MCCLXXVI. immunis erat a publicis penfionibus folvendis, ex Populi Bononienfis decreto. (h) Procuratorem aliquando habuit rerum fuarum Bonacurfum doctorem Grammaticæ, (i) aliquando alios. (k) Ita nimirum folebant celebriores quique profeffores, ne a gravioribus inftituti fui occupationibus avocarentur, negotia fua per procuratores agere. Neque folum ex Medicina, fed etiam ex arte Pharmaceutica quæftum fecit, (l) ut alii plures Medici eorum temporum. Cœlebs vixiffe videtur; nihil enim aliunde de ejus uxore, aut filiis elucet. Et certe fine filiis erat anno MCCLXXXIV. cum teftamentum condidit, quod vidimus in Memorialibus Communis Bononienfium. Hæredem ex affe inftituit Majorem Ecclefiam Bononienfem; erantque in eius hæreditate agri plures, & domus urbana in Capella S. Columbani. In ea Ecclefia Sacerdotium, five, ut ajunt, Capellaniam ad Altare S. Martini conftitui voluit, modumque præfcripfit eligendi Sacerdotem, five Capellanum, cui librorum certam fupellectilem legavit perpetuo fervandam, hac adjecta conditione, ut quicumque ad Sacerdotium illud electus fuiffet, humanioribus literis per annos quinque, Jurifprudentiæ autem per annos decem vacare deberet. Teftamentum aliud fecerat anno MCCLXXVIII. (m) V. Kal. Dec., & rurfum aliud anno MCCLXXX., (n) quæ pofteriori hoc irritavit.

(a) *An. MCCLXXIV. Bartholomæa Mantighelli uxor tutelam fufcepit filiorum, qui ob patris obitum pupilli erant.* Ex *Mem. Com. Bon. ad diem XIII. Dec.*

(b) *Ex Lib. Reformat. ejus anni.*

(c) Cum Fr. Mag. Jacobus de Mantighellis teftamentum fecerit de anno MCCCXII. die IX. Jul. &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(d) Mag. Nicolaus qnd. Mag. Angeli Doctor Fixice.... jurat more minorum &c. *Ex Mem. Com. Bon. ad an. MCCLXXX.*

(e) *Utroque modo appellatur in antiquis tabulis pluribus.*

(f) An. MCCLXXXVIII. Mag. Guido de Pifis Medicus. Bonagiunta Cambii venerunt & dixerunt fe feciffe focietatem inter eos in arte Specialarie ad unum annum. *Ex Memor. Com. Bonon.*

(g) *An. MCCLXXIII. primum reperio dictum profefforem Medicinæ, deinceps etiam Medicinæ, feu Phyficæ doctorem in tabulis pluribus, quæ de eo extant in Mem. Com. Bon.*

(h) *Ex Lib. Reform. Com. Bon. ejus anni.*

(i) *Hunc procuratore elegit an. MCCLXXXV. Kal. Martii, præfentibus Philippo Medico Mediolanenfi. Ex Mem. Com. Bon.*

(k) *An. MCCLXXXVI. procuratorem fuum conftituit Mag. Bonataxium de Oratorio de Pifis. Ibid.*

(l) *Anno MCCLXXIII. focietatem in ea arte iniit cum Bonagiunta Cambii, ut fupra adnotatum eft. Rurfus anno MCCLXXXVIII focietatem in eadem arte iniit cum quodam Bene de Predalbino, ut liquet ex Memor. Com. Bon. ad diem III. April. ejus anni.*

(m) Ex *Mem. Com. Bon. ejus anni.*

(n) *Ibid. ad an. MCCLXXX.*

tavit. Sed anno demum MCCXCVI. XI. Kal. Maji, cum morti proximus decumberet, *(a)* postremum testamentum condidit, in quo multa in superiori constituta mutavit, salvis iis, quæ ad Sacerdotium, sive Capellaniam ad aram S. Martini instituendam pertinerent, quæ rata esse voluit. Hoc autem addidit, ut libræ centum bonon. impenderentur in subsidium Terræ Sanctæ, ubi primum generalem expeditionem in ea loca fieri contigisset, (b) in arma, ut opinor, & commeatum unius militis, qui ad bellum sacrum ex civitate nostra pergeret, & certo tempore in eo versaretur; cujusmodi legatum Zoen Tencararius in suo testamento dederat, ut alio loco indicavimus. *(c)*

XIX.

SPINELLUS DE CANTONE.
LUCIANUS BERGOMAS. NICOLAUS DE BRAYNA.

INter primarios Medicinæ professores ætatis suæ numerandus est Spinellus, sive Ospinellus Jacobi de Cantone filius (d). Ac mirum est, ab Ovidio Montalbano prætermissum in Collegio Medicorum Bononiensium, cum tam multos aliunde ignotos in Collegium illud gratis intulerit. Alidosius hunc non omisit, aitque, illum anno MCCLIX. jam inter Medicos adscriptum fuisse. Sed multo serius inter Medicinæ Doctores adnumeratus est. An. MCCLXXIV. cum Lambertacciis favisset, eamdem pœnam sustinuit, quam ceteri fere Medicinæ professores illius factionis, ad fines, ut ajebant, *Guarnatæ interioris* damnatus; idest, intra civitatem sic consistere jussus, ut pedem efferre non liceret sine Magistratuum urbanorum imperio. (e) Cum anno MCCLXXXI. eligendus esset Nuncius, sive Bidellus generalis Universitatis Artistarum, cum Vicario Archidiaconi, qui veluti moderator, & præses Academiæ nostræ jure censebatur, interfuere etiam Spinellus Medicinæ, & Simon Jannensis Grammaticæ professores nomine totius Universitatia. Atque hinc apparet, Spinellum inter primi subsellii professores locum habuisse. Anno rursum MCCXCII. ad componendam acrem controversiam, quæ orta erat inter Thaddæum Alderottum, & Bartholomæum de Varignana, arbiter electus est Spinellus cum Nicolao de Brayna, & Luciano Bergomate Medicinæ professoribus. Quoniam autem tribus istis professoribus cum Vicario Archidiaconi potestas collata est puniendi Varignanam ipsum ob injurias Alderotto illatas, & propter ea, quæ adversus honorem Archidiaconatus, & Collegii admisisset, Spinellus, & duo ejus sodales, non ut privati Doctores, sed nomine totius Collegii id negotii suscepisse videntur. (f) Quamdiu vixerit Spinellus, non liquet. Sed anno MCCXCVII. procul dubio decesserat. (g) Filium reliquit Bonaventuram Decretorum Doctorem, de quo inter Canonum professores, qui sæculo XIV. vixerunt, dicendum erit.

II. Lu-

(a) *Ibid. ad ae. MCCXCVI. Constat autem, paulo post decessisse, quia eodem anno nescio quam controversiam de ejus hæreditate subortam constat, cujus dirimendæ arbitrium datum est Joanni Calcinæ Decretorum Doctori.*

(b) An. MCCC. die XXVII. Jun. Dn. Mag. Guido Nicole capellanus rector & administrator altaris S. Martini majoris ecclesie S. Petri Bonon. & heres Mag. Guidonis Pisani Fisice professoris filii qnd. dñi Pellegrini de Gello S. Sevini (*l. Savini*) Pisane diocef. qui tempore sui obitus morabatur Bononie in capella S. Columbani presentibus ... *fatetur se recepisse a commissariis Mag. Guidonis* omnem pecuniam, que ex ejus hereditate *ad eos pervenerat*, *idque* nomine dicte capelle & ut ejus rector .... & promisit iisdem commissariis se ex bonis dicte capelle daturum & restituturum ipsis commissariis c. libras bonon. quando fiet generale passagium in subsidium Terre Sancte. *Ex Mem. Com. Boe.*

(c) *De illo actum est inter Juris Canonici professores.*

(d) An. MCCLXIX. Mag. Spinellus Medicus filius Jacobi de Cantone &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(e) *Ex libris Confinat., & Bannit.*

(f) *Vide hujus Compromissi tabulas in Append.*

(g) *An. MCCXCVII. in Mem. Com. Bon. nominatur* Bonaventura Jurisperitus quondam Mag. Spinelli Medici.

II. Luefanus Bergomas, cujus supra mentio facta est, cujusmodi homo fuerit, non constat. Non ignobilem fuisse in collegio Magistrorum, cui adscriptus erat, ex conjectura colligitur, quam supra exposuimus. Beneventurani filius dicitur in tabulis Compromissi, quas in Appendice damus.

III. Nicolaus de Brayna, quem supra nominavimus, patre natus est Hugolino de Brayna Notario, & fratrem habuit Semprebonum, nostris Semprebene, item Notarium, (a) quem verisimile est celebrem illum poetam fuisse, qui inter antiquiores Italicæ Poesis cultores numeratur; ut erant fere iis temporibus Notarii humaniorum literarum, & eloquentiæ studiis dediti. Nicolaus, cum Lambertaccios sequeretur, ea pœna damnatus est, qua alii plerique Medici earum partium; de qua non semel diximus.

XX.

BONINSEGNA.

BOnoniam venit anno MCCIIC. Boninsegna filius Benvenuti Bonifacii judicis, patria quidem Bononiensis, sed qui in regno Neapolitano Medicinæ, aliarumque naturalium disciplinarum studia secutus erat. Fuerat is in Physica, & Astrologia, aliisque artibus rite probatus, & doctoris, ac magistri titulo insignitus in eo regno: ex quo cum rediisset in patriam, postulavit a Consilio civitatis, ut in album eorum Medicorum referretur, qui nutu Prætoris Bononiensis mittebantur ad visendos vulneratos, qui essent in civitate, & ægro Bononiensi; sibique frui liceret immunitatibus, ac beneficiis, quibus fruebantur reliqui Medicinæ, & earum artium doctores, perinde ac in eorum Collegium esset adscriptus. Id autem liberaliter huic doctori concessum: (b) sed quæ deinceps ejus fama, ac fortuna in nostra civitate fuerit, non liquet. Alidosius ejus nomen indicat, ac præterea nihil.

XXI.

BARTHOLOMÆUS DE VARIGNANA.

PErvetustum est agri Bononiensis castellum Varignana in edito monte ad sinistram Claternæ amnis supra viam Æmiliam. Verisimile est, conditum fuisse a Claternatibus; excisa enim Claterna urbe, cujus vix ulla nunc reperiuntur vestigia ad pontem amni impositum in via ipsa Flaminia, medio fere itinere Bononiam inter, & Forum Cornelii, postremos eius civitatis incolas in eum locum se recepisse, & Varignanam castrum ædificasse facile crediderim. Id quippe civitatibus multis accidisse compertum est, ut ubi fato cesserint, qui earum excidio superfuerunt, si quis locus in propinquo esset paulo tutior, quique facile manu & arte muniri posset, in eo sibi perfugium quæsierint, novasque sedes paraverint. Ita ex Recinæ reliquiis Macerata, Picentum civitas florentissima, Saxoferratum ex Sentini, Massaccium ex Cupræ Montanæ, Ripa Transonis ex Cupræ Maritimæ reliquiis nata sunt, earum civitatum incolis ex planis & patentibus locis ad altiora & tutiora confugientibus. Nullus autem locus erat in Claternæ vicinia, in quo tutius colligi possent, qui ejus civitatis excidio superfuerunt, quam is, ubi Varignanæ castrum assurgit.

II. Ex eo castro originem, & agnomen duxit illustris familia, quæ diu Bononiæ floruit, & claros Medicinæ professores multos edidit, propter hanc rem

(a) MCCXCII. die XXVII. Martii Mag. Nicolaus de Braina Medicus, & dn. Semprebene quond. dñi Ugolini de Braina ejus frater qui sunt de societate Notariorum compromittunt &c. *Ex Mem. Com. Bon.*

(b) *Ex actis pub. hujus an. Vid. Append.*

rem alicubi dicta *Medicorum semper alumna*. (a) Notus est in monumentis civitatis nostræ Mag. Joannes de Varignana Medicus, qui medio circiter sæculo XIII. vixit; eratque domus ejus celebri civitatis loco posita prope Ecclesiam Fratrum Prædicatorum, ad quam præcones edicta Populi Bononiensis vulgabant. (b) Sed is quidem Magistri titulo insignitus, numquam Medicinæ doctor dictus est. Ac fortasse cum Medicinam profiteri cœpit, nondum mos invaluerat creandi doctores ejus facultatis. *(c)* Ex eo natus est Bartholomæus, qui patrem longo intervallo superavit, inter principes Medicorum ætatis suæ procul dubio numerandus. Hic florere cœpit Thaddæo Alderotto primatum in Academia nostra jam tenente; nec dubito, quin a patre primum ex veteri more in Medicina eruditus, post domesticam institutionem ad Thaddæum accesserit, & in ejus schola plurimum profecerit. Ejus certe vestigia secutus est, & Philosophicam illam Medicinam, quam coluit Thaddæus, ipse quoque suis scriptis provexit. (d)

III. Senescente jam Thaddæo, tanto plausu docuit, ut aliqui ex Thaddæi auditoribus ad eum quandoque accesserint. Sed eos tamen non sine periculo admisit, ut supra dictum est, ubi de Thaddæo agebatur. In curandis ægrotis magnum quæstum fecit, ut in hoc etiam Thaddæi fortunam æmulatus esse videatur. Cum anno MCCXCIII. curasset Aldrovandinum Marchionem Estensem, libras bonon. cccxc. stipendii loco accepit, *(e)* hoc est, florenos aureos circiter CCLX. (f) Ejus frequens mentio est in Memorialibus Communis Bononiæ, & in actis publicis civitatis ab anno MCCLXXVIII. ad MCCCXI. In his est epistola Antonii de Fussiraga Prætoris, & Antianorum, & Consulum ad Prætorem, & Magistratus urbanos Regii Lepidi, qua petunt, ut sapientem virum Bartholomæum de Varignana Medicinæ professorem, qui pro multis Regiensibus fidejusserat, & solverat, indemnem servari curent. Data est anno MCCXCI. Kal. Junii. (g)

IV. Cum nihil huic homini deesset ad opes & gloriam in Medicæ facultatis professione, ad rempublicam accessit, seque adversis casibus multis objecit. Anno MCCCIII. inter Antianos, & Consules adlectus est, (h) qui erat summus civitatis magistratus, eratque ejus magistratus Princeps, Priorem dicebant, cum allatis nuntiis de obitu Bonifacii VIII., qui Medicinæ castrum pro Ecclesia Romana tenebant, ex eo loco recesserunt. Itaque in Consilio civitatis decretum est, ut Populus Bononiensis ejus castri Pontificio præsidio nudati possessionem acciperet. *(i)* Fuerat castrum illud ex patrimonio Mathildis Co-

Ppp mi-

(a) Ipsa Virum Medicorum semper alumna Varignana dedit.

Ex titulo sepulcrali Petri de Varignana Medicinæ doctoris, qui obiit anno MCDXIII. apud Alidosium Dottori Bolognesi di Teologia &c. *pag.* 156.

(b) *Ex Statutis Populi Bon. an. MCCLXII. editis. Extans in Archivo publico. Indicavit Cl. Montius.*

(c) *Mag. Joannem de Varignana obiisse ante annum MCCLXV. conjicit Cl. Montius ex eo, quod nulla ejus mentio occurrat in Memorialibus Communis Bononiæ, quæ eo anno initium habuerunt. Anno certe MCCLXXVIII. in vivis esse desierat, ut ex iisdem Memorialibus apparet, in quibus ad eum annum nominatur* Mag. Bartholomeus quondam Mag. Joannis de Varignana.

(d) *Vidit Cl. Montius in Memor. Communis Bon. plures contractuum tabulas ad Mag. Thaddæum pertinentes, quibus scribendis interfuit Bartholomæus de Varignana. Atque hinc etiam conjici potest, illum Thaddæo adhæsisse, & in ejus schola eruditum fuisse.*

(e) MCCXCIII. die XI. Octob. Dn. Mag. Bartholomeus de Varignana fil. qnd dn. Mag. Jo. de Varignana medicus doctor Physice accipit a magnifico viro dn. Aldrovandino Dei gratia marchione Esti cccxc. libr. bonon. quas dictus dn. Aldrovandinus tenebatur dare eidem Mag. Bartholomeo pro sua mercede pro cura persone ipsius ex instrumento Zanis Grassi notar. *Ex Mem. Com. Bonon.*

(f) *Florenus aureus circa annum MCCC. solidis fere xxx. valebat. Tres igitur libræ bonon. hoc est lx. solidi duos Florenos æquabant, quare cccxc. Libræ cclx. Florenis aureis propemodum æquales erunt.*

(g) *Ex literis publicis ejus anni in Archivo Com. Bonon.*

(h) *Ghirardac. Lib. XII. p.* 453.

(i) Quod videtur generaliter providere de mittendo aliquem officialem ad conservationem & custodiam castri Medicine .... & hec cum dicatur & affirmative relatum sit quod officiales qui ibi erant intelligentes quod dñus Bonifacius Papa VIII. transmigraverit se a dicta terra sunt propere absentati. *Ex Lib. Reform. G. Indicavit Cl. Montius.*

mltiffæ. Poſt ejus obitum occupatum fuit ab Henrico IV., ac deinceps a Friderico I. fruſtra obnitente Populo Bononienſi, qui in ejus poſſeſſionem venerat. Subinde in poteſtatem Romani Pontificis redactum eſt, ut æquum erat. Sed variæ deinceps inter Romanos Pontifices, & Populum Bononienſem ob eius caſtri dominatum querelæ extiterunt: multæ demum ex Bonifacii IX, & Martini V. conceſſis inter ejus loci incolas, & Bononienſes ipſos uſque ad ætatem noſtram; quas ut extingueret Benedictus XIV., jus omne controverſum, quod erat ea de re, auctoritate ſua ſuſtulit, & caſtrum illud Communi Bonon. perpetuo adjudicavit. Igitur nihil moræ fecerunt Bononienſes, quin ejus caſtri poſſeſſionem caperent, ubi a Pontificiis deſertum viderunt: quæ res cum magni momenti omnino eſſe videretur, numquam clariorum hominum delectus a Conſilio civitatis factus eſt ad publicum aliquod negotium pertractandum, quam eo tempore. Etenim ex XI. viris, qui ad id delecti ſunt, quatuor fuere Doctores Legum, Albertinus Carrarius, Baſacomater de Baſacomatribus, Julianus Cambius, & Philippus Fuſcherarius: tres Decretorum Doctores, Bonvicinus, Joannes Calcina, & Joannes Andreæ, qui ex humili conditione ad ingentes fortunas, & famam aſſurgere jam cœperat: duo Juriſperiti, Gratiolus Boaterius, & Bonvillanus Tederiſius: denique duo equites, ſive, ut tum ajebant, milites, Joannes de Ignano, & Joannes de Sicchis. Horum vero conſultationibus, & decretis fere omnibus præfuit Bartholomæus de Varignana, uti Antianorum, & Conſulum civitatis Prior.

V. Poſt aliquot annos turbæ ingentes in civitate ortæ ſunt, quarum hic exitus fuit, ut poſt cladem civium non exiguam, Bonincontrus de Hoſpitali clarus Decretorum Doctor, qui ut Bartholomæus de Varignana, relictis ſcholis, ad rempublicam acceſſerat, & majorem, quam quæ privati civis in civitatis adminiſtratione legitime eſſe poterat, auctoritatem conſecutus erat, cum omni factione ſua expulſus, & proſcriptus ſit, inuſta ejus nomini Ghibellinarum partium infamia. *(a)* Hæc civium expulſio facta eſt anno MCCCVI. agente in primis Romæo Pepulo, qui patriæ dominatum ambire cœperat, magnis affinitatibus, & immani divitiarum copia ad eam potentiam evectus. Mutato igitur civitatis ſtatu, concidit Bartholomæi auctoritas; ſed is tamen nihil adverſi pertulit ante an. MCCCXI. Hoc anno, cum ſe contuliſſet ad Henricum VII. Imperatorem, quo tempore Brixiam obſidebat, accitus ab eo, ut opinor, ut ſibi ad corporis curationem Archiatri loco præſto eſſet, cumque conſtaret, multos ex iis, qui cum Bonincontro expulſi fuerant, apud Imperatorem confugiſſe, in ſuſpicionem deductus eſt apud moderatores civitatis, & quaſi eſſet ex Bonincontri factione, & Ghibellinarum partium, ipſe quoque cum filiis unà proſcriptus eſt, & bona ejus publicata. (b) Fallitur igitur Sigonius, cum narrat, Henricum Imperatorem, utpote civitatis noſtræ amicum, ab Uberto Epiſcopo, cum Romam pergeret ad capiendam Imperii coronam, hoſpitio ſuſceptum. *(c)* Adeo enim non amicum habebant Bononienſes hunc Principem, ut cum de ejus adventu in Italiam percrebuiſſet, vallo & foveis civitatem munire aggreſſi ſint, (d) ut eum ab ſe arcerent, & quotquot ex noſtris civibus ad eum confugerunt, in perduellium numero ſint habiti. Quam inimico animo Imperator ipſe in civitatem noſtram fuerit, ejus edicta demonſtrant contra illam propoſita, quæ a Ghirardaccio afferuntur: *(e)* hujus igitur tam infenſi hoſtis in conſuetudinem intimam ſe admitti, ac

(a) *Hæc melius explicabuntur, ubi de Bonincontro dicetur inter profeſſores Juris Canonici, qui ſæculo XIV. vixerunt.*

(b) Mag. Bartholomeus de Varignana intelligatur eſſe bannitus & rebellis Communis & Populi Bonon. & pro bannito & rebelli & proditore dicti Communis & Populi & partis Eccleſie ac Jeremienſium dicte Civitatis & Populi habeatur ac reputetur ut bona ejus publicentur & deveniant in Commune Bononie. *Ex Lib. Reform.* ✠ *ad diem XV. Octob. MCCCXI. Extat præterea Bartholomæi nomen in Tabulis* Bannitorum occaſione Civium qui debuerunt eſſe in exercitu Imperatoris ad Briſſiam, *quæ Tabulæ ſcriptæ ſunt anno MCCCXII.*

(c) *Sigon. de Epiſc. Bonon. lib. 3.*

(d) Bononienſes ſecus. (*ideſt, minime amici Imperatoris*) Nam & ipſi novorum vallorum, foveaturumque munimentis urbem cinxere, plebiſcita legeſque in Regem, Regiſque obſequentes ſtatuere, in quibus & Imperatoris nomen proferenti capitale ſit ſupplicium. *Albertin. Muſſat. Hiſtor. Auguſtæ Lib I. Rubr. XI.*

(e) *Ghirardac. Lib. XVII. pag. 564.*

ac participem consiliorum fieri, ut Archiatrorum mos est, homini, ex magistratu, quem gesserat, arcanorum Reipublicæ conscio, criminosum, & capitale fuit.

VI. Bartholomæus igitur Henricum secutus est, neque ab eo discessit, quoad vixit. Cum eo certe erat extremis ejus vitæ diebus, eique auctor fuerat, ne per æstatem illam, quæ illi mortifera fuit, castra moveret, nec Pisis discederet. Ajebat enim vir artis suæ peritissimus intelligere se, Imperatorem eo tempore ita affectum esse, ut æstivi calores ei lethales essent futuri, nisi ab iis sibi diligenter cavisset. Sed hæc amici, & prudentis Medici monita cum parvi fecisset Henricus, non multo post extinctus est IX. Kal. Sept. anno MCCCXIII. De veneno rumores temere sparsi, quod ei Fr. quidam Bernardus de Montepolitiano in Sacratissimæ Eucharistiæ Particula, per inauditum scelus, obtulisse diceretur. Suspicionem tam atrocem ac nefariam ut extingueret Varignana, quæ de male affecta Imperatoris valetudine multo ante conjecerat, & quæ ipsi prædixerat, sacramenti fide interposita, in publicas tabulas referri jussit. Hæc narrat antiquus auctor, qui Breviarium supplevit Historiæ Fratrum Prædicatorum Bernardi Guidonis apud Martene. (a) Mortuo Henrico neque in patriam rediit, neque facile redire potuisset proscriptus adhuc, & invisus civitatis principibus, Populo in primis, cujus major in dies potentia evaserat. Januam itaque profectus est, ubi extremum diem obiisse videtur an. MCCCXVIII., vel insequenti. (b)

VII. Uxorem duxerat Bartholomæus Michelinam Nascimbeni de Sala, quæ decessit an. MCXXXVII. (c) Ex ea tres filios suscepit, Guilielmum, Joannem, & Conradinum. (d) Guilielmus Medicinam professus est; & quamvis, dum viveret, multo inferiorem patre suo fuisse existimem opinione doctrinæ; tamen progressu temporis extincta fere est Bartholomæi memoria, Guilielmus autem adhuc nomen aliquod retinet in Medicorum fastis. Cum enim ex multis Bartholomæi scriptis nullum typis umquam editum fuerit, Guilielmi Secreta Medica non semel excusa ejus nomen posteritati commendarunt. Atque hanc esse causam censeo, cur nostri Scriptores vix Bartholomæum commemorent, & Guilielmum magnis laudibus effetant. Sed de Guilielmo erit alibi dicendi locus.

(a) Serenissimus D. Henricus Luccelmburch Rom. Imp. existens in Tuscia in civitate Pisarum, & volens cum exercitu versus reliquas partes Tusciæ adire, par Mag. Bartholomæum de Vagenaria (*l. de Varignana*) fuit dissuasus ne illo tampore exponarat se itineri propter æstum quia erat dispositus ad magnam infirmitatem: cumque illa nullo modo acquiescere voluisset, tandem post in Bonconventu infirmatus diem clausit extramum .....

Medicus Imperatoris antequam Pisis recederet suum recessum dissuaserat asserens quod dispositus erat ad magnam ægritudinem, de qua re ipse Medicus publicum fieri fecit instrumentum. *Apud Marten. T. VI. Vet. Script. col. 376. Hinc porro discimus, Henrici Archiatrum fuisse Bartholomæum de Varignana: acta enim nostræ civitatis nihil aliud habent, nisi profectum esse ad Imperatorem, suspiciosissimo tempore.*

(b) *An MCCCXVIII. die VII. Aug. Simon de Venola cum ex gravi morbo decumberet, ut conscientiam suam expiaret, multa se admisisse furta confessus est, atque inter hæc*, quod ipsa Simon existendo in civitate Janue cum Mag. Bartholomeo de Varignana accepit contra voluntatem dicti Bartholomei de domo habitationis ipsius libr. cc. *Item aliud furtum confessus est Hugolino de Matugliano factum*, sed cum nihil habeat unde satisfacere possit promisit presbitero Gratie & Francisco Notario recipientibus in nomine ven. dñi Uberti episcopi & heredum predicti Ugolini de Matugliano & dicti Mag. Bartholomei de Varignana & suorum heredum quod si pervenerit ad pinguiorem fortunam quod satisfaciet in totum. *Ex Mem Com. Bon. Antonii Andreæ Bernardini. Hinc patet, Bartholomæum adhuc in vivis fuisse, siquidem Simon ille de Venola suam fidem obstrinxit hinc quidem hæredibus Hugolini de Matugliano, inde autem Bartholomæo ipsi, ejusque hæredibus. Igitur Hugolinus jam obierat, Bartholomæus autem adhuc vivebat, vel Bononiæ certe adhuc vivere credebatur, ut egregie observat Cl Montius, a quo hæc accepimus. At anno MCCCXIX. profecto obierat: in libro enim de Medicinæ Secretis, quem Guilielmus Bartholomæi filius eo anno Januæ scribebat, ubi agitur de remediis ad vesicæ calculum, Bartholomæus tamquam vita functus memoratur, ut idem V. Cl. observat.*

(c) *Ex Mem Com. Bon. Jacobini de Aposa. Indicavit Cl. Montius.*

(d) An. MCCCII. die XXVIII. Aug. Cum lis esset inter Johannem qnd. dñi Guilielmi &c. & Mag. Bartholomeum de Varignana doctorem in Fisiga & Mag. Guilielmum & Mag. Johannam & Corradinum filios dicti Mag. Bartholomei &c. *Ex Mem. Com. Bonon.*

BARTHOLOMÆI VARIGNANÆ SCRIPTA.

BArtholomæus Thaddæum magistrum suum imitatus non levem operam impendit interpretandis veterum Medicorum libris, quos in scholis legebat. Scripsit in librum *Tegni*, sive Artem Parvam Galeni ampla commentaria, quæ vidimus in duobus Codicibus Vaticanis. Incipiunt in hunc modum: *In aliquibus suorum librorum G. tradidit tatam scientiam Medicine, quarum unus pervenit ad manus nostras, & est liber Tegni. Alter autem non, scilicet liber completus in Medicina, & isti duo libri non differunt penes genus.* Prælongum opus est & spissum, & Peripateticis subtilitatibus plenum.

Rationes super libro de Canonibus. Hunc titulum habet ejusdem expositio libri de Canonibus Avicennæ in Codice item Vaticano, *(a)* ad cujus calcem hæc verba leguntur: *Expliciunt rationes super libro de Canonibus recollecte sub nobili doctore Mag. Bartholameo de Varignana.* Dum *recollectas* audimus *Rationes* hujus Doctoris in librum de Canonibus, facile intelligimus ab aliquo ex ejus auditoribus exceptas ore docentis in scholis, ut interdum fieri solebat, atque hinc natum est *Recollectarum* nomen, quo ejusmodi Commentaria designabantur.

Recollectiones in librum de Interioribus. Has etiam Bartholomæi Recollectiones vidimus in Codice Vaticano. (b) Hoc habent initinm: *Medicorum non solum modum &c. Intitulatur iste liber de Interioribus G.* Ad calcem libri hæc adnotantur: *Expliciunt recollectiones libri de Interioribus secundum Mag. Barthalameum de Auragnana.* Legendum procul dubio *de Varignana.*

Sunt in eodem Codice Vaticano Varignanæ Commentaria in librum de Complexionibus Galeni. Initio carent. In calce libri hæc adnotata sunt: *Expliciunt rationes super libro de Complexionibus recollecte sub provido viro Mag. B. de Varignana in scholis suis.*

In libro experimentorum Thaddæi Alderotti sunt aliqua Bartholomæi de Varignana. Itaque ad Caput *de Vinis Medicatis* describitur *Aqua Vitis ad calculum Mag. B.*, nimirum Mag. Bartholomæi, quo nomine satis innotescebat vir ætate sua celeberrimus, etiam omisso cognomine. Et paulo infra: *Tragea Mag. T. grossa. Tragea Mag. B.*, scilicet, Tragea Mag. Thaddæi, & Mag. Bartholomæi. In hunc modum, qnæ alterntrius propria sunt, in hoc libro distinguuntur. Sunt autem Bartholomæi pauca præ illis, quæ Thaddæi nomine insignita sunt, nt propterea liber ille de Thaddæi nomine appellari jure potuerit. *(c)*

Est inter Codices mss. olim a Digbæo collectos *liber de regimine sanitatis secundum Barthalomæum.* (d) Inter Codices quoque Bodlejanos est liber inscriptus: *Practica Medicinæ Bartholamæi.* Et alius item, cui titulus: *De regimine sanitatis secundum Bartholamæum in suo Breviario: (e)* Num unus idemque liber sit, definire non ausim. Neque etiam certo affirmaverim, pertinere ad Bartholomæum de Varignana; quod tamen admodum verisimile censeo.

PHI-

(a) *Cod. Vatic.* 4451.
(b) *Cod. Vatic.* 4454.
(c) *Cod. Vatic.* 4422.
(d) *To. I. Catalog. Libr. mss. Angliæ ex Biblioth. Digbæi n.* 1632.
(e) *Ibid.* 2462.

PHILOSOPHIÆ PROFESSORES.

Ui vultus, quæ facies hæserit Philosophiæ toto illo ævo, quod medium appellant, cum multi, tum in primis Jacobus Brukerus (a) Historiæ Philosophiæ scriptor celeberrimus, ex veteri memoria tradiderunt. Itaque cum eorum eruditione, quæ maxima certe est, contendere in hujusmodi inquisitione, vel quæ ipsi notissima apud eruditos fama eleganter commenti sunt, hic exhibere, huminis esset plane inepti, ac litteris, & otio intemperanter abutentis. Dolemus etiamnum, tot præstantes ingenio viros, quorum in Philosophia fœtus & uberrimi, & utiles magnopere existere potuissent, in ea tempora incidisse, quibus in eadem peccata litteratorum hominum multitudine consentiente, pulcherrima omnium scientia, & disciplina in situ, & squallore jacere coacta est, ita sane ut eandem sapientius fuerit nescire, quam scire. Horrida certe auditu sunt vel ipsa nomina trivii, & quadrivii (b), quibus vehementer delectabantur ii, qui disciplinarum cultu maxime explendescebant. Eo *circulo*, ita enim vocabant, omnium rerum cognitionem concludi arbitrabantur, nec quidquam aliud extra ipsum reperiri, quod hominum ingenia aut allicere, aut excolere posset. In quo sane negotio mirari satis non possumus eorum hominum inscitiam, qui cum in Dialectica, quæ ad Philosophiam præparatio habebatur, magno studio, summaque animi contentione versaientur, Philosophiæ ipsius sacra adyta minime deinde ingrediebantur, immo in ipsa rationalis scientiæ inquisitione, inter pueriles, & infrugiferas quæstiunculas impliciti, nullam solidam, & eminentem Philosophiæ imaginem sectari poterant. Nec vero felicius actum est cum sequentium ætatum Philosophis; & dum sæculi decimi teterrimam memoriam usurpamus, aliquid esse intelligimus, quod antiquioribus illis gratulemur, qui saltem intra suum illum septem artium liberalium circulum colludentes, ingeniorum pabulo aliquo uti fortasse poterant. At in ea, de qua loquimur, ætate nullum Philosophiæ, cæte-

risque

(a) *Historiæ criticæ Philosoph. Periol. 2. part. 2. lib. 2. cap. 2. de Philosoph. Christian. occiden.*

(b) *Trivium, ut notum est, inferiores artes, & minus nobiles, Grammaticam nempe, Rhetoricam, & Dialecticam. Quadrivium autem excellentiores alias, & nobiliores, nimirum Musicam, Arithmeticam, Geometriam, & Astronomiam complectebatur. De hac partitione Johannes Sarisberiensis Metal. lib. 1. cap. 12. pag. 758.* Sed cum artium multa sint genera, ingenio philosophantis animi primæ omnium liberales occurrunt. Hæ quidem omnes aut trivii, aut quadrivii ratione clauduntur: & tantam dicunt obtinuisse efficaciam apud majores, qui eis diligenter institerant, ut omnem aperirent lectionem, ad omnia intellectum erigerent, & omnium quæstionum, quæ probari possunt, difficultatem sufficerent enodare. Neque enim doctore egebant in aperiendis libris, aut quæstionibus dissolvendis, hi, quibus aut ratio trivii omnium sermonum, aut quadrivii lex totius naturæ secreta exponebat.

risque bonis artibus relictum domicilium, nisi apud paucissimos, quos rarissimas aves jure dixisses. Notissima est Rhemensis Synodi querela apud immortalem Baronium (a), qua intelligimus, in ipsa Urbe Roma, nempe vereri illo optimarum artium mercatu, vix ullum per id tempus fuisse, qui analphabetus non esset. Itaque jure reprehendimus Carolum Sigonium, qui lib. sept. de Regno Italiæ, cap. 178. litterariæ Reipublicæ faciem sub Othone primo suis expressam coloribus arbitratur, dum ita scribit: *Litterarum ea ætate studia ferme nulla, nisi Philosophiæ, ac Theologiæ*. Quasi vero illustriores disciplinas sinu suo minime contineant, ac foveant Philosophia, & Theologia, quibus scientiarum omnium cultus, & splendor tamquam legitimis parentibus referendus est acceptus. Revera autem eas omnino pene interiisse, satis declaratur illorum temporum monumentis, quæ collegit Jacobus Thomasius (b). Iidem illi, qui in doctrioarum cultu præstantissimi habebantur, sola Dialectica contenti erant, ita sane, ut in ejus gyris, & mæandris libenter consenescerent; quemadmodum testatus est Joannes Sarisberiensis (c), qui lepide eos homines *in puerilibus academicos senes* appellat. Quamquam vero prostrata jaceret per ea tempora Philosophia, ab iis tamen tricis, nugis, ac perpetuis contentionibus hominum bonas horas male in Dialectica locantium arbitrantur complures profecta esse & alta Philosophiæ scholasticæ semina, quæ sequentibus ætatibus adolescere, & ingens sumere incrementum contigit. Sed nihil adhuc veræ felicitatis huic disciplinæ, cæterisque accedere potuit; nam & tenebris densioribus sinceram ac nativam philosophandi rationem circumseptam videmus, &, quod magnopere dolendum est, Philosophiæ ipsius vitia manarunt etiam ad Theologiam, magno sane purioris Religionis detrimento. Notior est, quam ut hic exponi debeat, Berengarii controversia, quæ, sæculo undecimo ad finem properante, tot egregios, & optime de Religione meritos ad pugnandum excitavit. Roscellinus quoque, qui Nominalium parens habetur, novis vocabulis invectis venerandam Mysterii Trinitatis simplicitatem temeravit, quin fortasse convellere conatus est, ut ex Anselmo Cantuariensi intelligimus, qui *de Fide Trinitatis* contra ipsum scripsit. Et hi qnidem, aliique eorum similes hæc vulnera fidei intulerunt, arma ministrante ipsa, quam deperibant, captiosa Dialectica, & ad animum bene informandum minime apta. Quæ proxime secuta est ætas meliora certe non tulit Philosophantium ingenia: ut enim de cæteris taceam, omnibus profecto adhuc est in ore Petrus Abaleardus, qui sæc. XII. initia suo illo intemperanti Dialecticæ studio male auspicatus est; & ita sane, ut non ipse modo, sed & ejus discipulus Arnaldus Brixiensis turpiter in Fide erraverit; atque idcirco acrem quidem, sed justissimum reprehensorem habuerit Bernardum, egregium illum Ascetam, qui suis laboribus pristinæ integritati fidem restituit. Philosophia, & Theologia per hæc tempora ea inter se cognatione continebantur, ut mala Philosophia malam quoque Theologiam Ecclesiæ traderet, eosque errare quodammodo cogeret, qui necessaria quadam temperantia uti aut nesciebant, aut non poterant. Certe si Gilberti Porretani eadem ætate, ac sequente Almarici, & Davidis de Dinanto historias memoria repetamus, comperiemus sane, gravissimi morbi causam in ipsa scholastica Philosophia totam esse investigandam. Itaque de remedio eidem adhibendo opportune tandem cogitatum; & ineunte sæc. XIII. in conventu Senonensi Lutetiæ Parisiorum habito an. MCCIX. tum Almarici, atque Dinantis errores proscripti sunt, tum vetitum, ne libri Aristotelis de Physica, & Metaphysica explicarentur, quod in his errorum fons esse videretur. Gravate hanc legem tulerunt complures, qui Philosophiæ scholasticæ studio vehementius efferebantur; & hinc ad an. MCCXV. Robertus Apostolicæ Sedis Legatus legis severitatem tantisper emollire visus est, multoque etiam magis decreto suo Gregorius IX. ad an. MCCXXXI., quorum quidem omninm, prout gesta sunt, seriem exhibet Joannes Launojus in libello, qui inscribitur: *De varia Aristotelis in Academia Parisiensi fortuna*.

II. Sed

(a) *Ad annum* CMXCII. *n.* 25. *T. V. obs.* 18. *p.* 46.
(b) *Obs. Ital. Lat. Tom. I. obs.* 4. *p.* 41. (c) *Metalog. L. II. c.* 7. *p.* 797.

II. Sed quemadmodum impotens hoc erga Aristotelem studium Parisiensem scholam occupavit vel maxime; ita nihil per leges sancitum contra eundem Philosophum extra Gallias: reliquis nimirum scholis licuit ipsum in Philosophia vel tradenda, vel addiscenda tamquam optimum Ducem sequi, eumque etiam in deliciis habere. Quod quidem optime declatat, multitudinem Philosophantium revera in Galliis domicilium habuisse; sed male quoque, vel certe infelicius quam alibi, Philosophantium turbam iis ferme solis in locis constitisse.

III. Tanta Philosophiæ apud Parisienses fama facile imposuit illorum temporum historiam scribentibus, aliisque, qui deinde sequuti sunt. Vetus nimirum opinio fuit, quæ postea ad omnes ferme manavit, Parisiis Philosophiam tamquam in portu conquievisse, alibi gentium honorem vix eidem habitum. At nostrates, & in primis Bononiensis Schola patienter hoc opinandi genus ferre non debent; & licet non aliis, utpote exteris, & sæpenumero pro se loquentibus, certe Muratorio succensebunt, qui Philosophiam in Bononiensi Universitate, dum Irneriana Schola triumpharet, omnino conticuisse constanter affirmat (a). Rem ordimur cognitione dignissimam. Diximus jam in superioribus, Aristotelem sacrorum Principum imperio Parisiis excessisse; sed in Italia nostra litteratorum hominum societate, ac consuetudine privatum non est: ex quo sane conjicere possumus, in Aristotele errorum causam minime fuisse, verum in iis solum qui Aristotelem vel invitum & repugnantem ad hæc & illa trahere nitebantur. Inter cætera, quæ rem probant, caput certe est illud, quod de Aquinate memoriæ est proditum, qui sane iisdem temporibus, quibus inter professores Parisienses vel ipsum pene Aristotelis nomen usurpare criminis loco habebatur, illius Philosophi doctrinam non modo hausit ipse magno studio, sed probantibus omnibus, & in primis Romano Pontifice, exponere aggressus est; & egregii qnidem laboris fructus ingentes percepit Christiana Respublica. Joannes Launojus tertiam Aristotelis fortunam in Academia Parisiensi recensens Alberti magni, & Thomæ libertatem in hoc negotio vehementer miratur, quasi Concilii Senonensis lex, & Gregorii IX. decretum vix ipsis innotuisse videretur. Recusat equidem inobedientiæ notam illis inurere; sed tamen huius culpæ suspicione par illud sanctissimum non satis prospere liberat, & fortasse institutæ a Launojo defensionis ratio parum Launojo ipsi probari potnit. Ipsum loquentem audiamns (b). *Veritas occultari non postulat, quin etiam occultata erubescit. Illud Alberti, & Thomæ factum accipiant alii, quomodo voluerint, omnino meus erit, qui benignius accipiet. Ego interim hanc in partem interpretor, vel quod Albertus, & Thomas alibi, quom Lutetiæ, commentaria hæc scripserint, seque ab Senonensis Concilii decreto, & ab imposita per Gregorium IX. Parisiensi Academiæ lege immunes crediderint; vel quod cum Lutetiæ commentarentur, Concilii decretum, Gregoriique legem penitus ignoraverint. Non sum equidem nescius, Doctores illos potuisse ab Apostolica Sede legendi Aristotelem commentandique veniam quærere, sed quod quæsiverint, invenire me nusquam memini.* At si vir doctissimus paullo diligentius iniisset rationem temporum, qnibus hæc contigerunt, facillime rem expedire potuisset, intellexissetque, leges illas in Aristotelem latas Galliarum fines minime prætergressas fuisse. Revera itaque Thomas alibi, scilicet, in Italia nostra Aristotelis libros exposuit; quod animadversum etiam Brukero, qui miratur, Launojnm de nodo solvendo sollicitum esse, cum nullus re ipsa sit, & constet quidem, Albertum in Germania, Thomam in Italia per id temporis docuisse. Nam Ptolomæus Lucensis (c), qui Thomæ ipsius auditor fuit, ejusque frui potuit dulcissima consuetudine, diserte affirmat, ipsum post annum ab adepto Parisiis magisterio tertium in Italiam rediisse, ac Romæ, non modo approbante, imo petente Urbano IV., ut ego quidem recte mihi videor conjicere ex ipsius Ptolomæi narratione, inter plura alia, eaque gravissima negotia, qui-bus

(a) *Rer. Italic. Script. Tom. 6. pag. 922.*
(b) *Pag. 65.*
(c) *In Hist. Eccles., cujus excerpta ad Thomam Aquinatem maxime spectantia exhibet Oudinus T. 3. p. 259., & seqq.*

bus incubuit, Aristoteli etiam meliorem vultum comparari studuisse. *Isto autem tempore, ait Lucensis, Frater Thomas tenens studium Romæ quasi totam Aristotelis Philosophiam sive naturalem, sive moralem composuit, & in scriptum, sive compendium redegit, sed præcipue Ethicam, & Metaphysicam, quodam singulari, & novo modo tradendi.* Cum autem constet, hæc contigisse circa an. MCCLXII., nam annus magisterii Thomæ tertius in hunc ferme incidit; illud etiam perspicuum esse debet, nihil a Thoma Parisiis tentatum, quod sanctissimas leges Philosophiam Aristotelis damnantes labefactare posset. Res est in comperto; nam Universitati quidem Parisiensi vix Aristotelem salutare licuit, saltem usque ad an. MCCCLXVI., qui initium facit quartæ Aristotelis fortunæ, ut eam Launojus appellat; & in Italia inter mitiora ingenia Princeps ille Philosophorum suo regno numquam dejectus est.

IV. Vetum si quæ Urbs in Italia Philosophiam coluit, hæc nostra certe aliis antecellere visa est. Id equidem nunc contra invidos quosdam obtrectatores, & in primis contra clarissimum Muratorium, qui (a) hanc laudem Academiæ nostræ, fortasse tamen sine ullo malo dolo, eripuit, paullo diligentius demonstrare oportet. Principio autem constat, ante institutam Irnerianam Scholam, quæ certe sua se vetustate commendat, floruisse in nostra civitate Philosophiam, & alia, quæ vocant, Artium studia. Hujus rei antiquus, & idoneus testis habendus est Odofredus, a quo accepimus, Irnerium, antequam ad Leges explicandas accederet, Philosophum hic, & aliarum Artium Magistrum egisse. En ejus verba: *Primo cæpit studium esse in civitate ista in artibus &c. Sed Dn. Yr. dum doceret in artibus in civitate ista &c. l. jus civil. ff. de Justitia, & Jure: Debetis scire vos Domini, sicut nos fuimus instructi a nostris majoribus, quod Dn. Yr. fuit primus, qui fuit ausus dirigere cor suum ad legem istam, nam Dn. Yr. erat magister in artibus. Authent. qui res indictas C. de Sacr. Eccles.* Non igitur uni Jurisprudentiæ honos primo habitus a Bononiensibus. Et revera si quod antiqua monumenta declarant, ratione etiam firmandum sit; satis numquam intelligi poterit, ipsam Jurisprudentiæ Scholam Philosophiæ ope destitutam tantum sibi nominis & famæ comparare potuisse. Si namque verum sit, admirabilem esse disciplinarum omnium conjunctionem, & seriem, ut aliæ ex aliis nexæ, omnesque inter se aptæ, colligatæque sint; certe de Philosophia dubitandum non est, quin omnium velnti parens sit, ad easque fundi ipsa debeat, non modo, ne vix natæ intereant, sed ut pabulum accipiant, & incrementum sumant. Ac id quidem cum de omnibus bonis artibus dicendum est, tum vero in primis de Medicina, cui ita Philosophia opitulatur, ut monstro similis sit Medicus, qui artem profiteatur sine Philosophiæ cultu diligentiore, quo tamquam fundamento niti debet ejus disciplinæ studium. Et hinc Fridericus II. l. 3. LL. Sicular. tit. XXXIV. apud Lindenbrogium, Cod. leg. antiq. pag. 808. cautum voluit, ne quis ad Medicinæ studium accederet, nisi triennium in Logica addiscenda consumpsisset (b). Quoniam igitur inter omnes constat, Medicinæ studium in nostra civitate per ea tempora floruisse, quod probatum etiam est, dum de Medicinæ Professoribus sermo esset; illud quoque compertum sit, Philosophia Scholam hanc nostram nec caruisse, nec vero carere potuisse. Et quamquam fatendum est, Philosophiæ, aliarumque Artium studia, arcto in immensum pene Legum splendore, quasi minora quædam sydera Soli huic omnia illustranti cessisse; attamen neque ipsa interierunt unquam, neque ad miseriam, & quemdam squallorem relicta fuerunt. Nam ut de multis taceam, qui non obscuri Artium Professores sæc. XII. ad finem properante habiti sunt, præclarum certe accipit Schola nostra testimonium a Joannis Sarisberiensis magistro, qui post an. MCXXXVI. Parisiis, ubi jam docere cœperat, Bononiam venit, ut Philosophiæ præceptis, institutisque magis abundaret. Audiamus iterum ipsum Sarisberiensem, qui, postquam sua studia Parisiis cœpta descripsit, narrat,

(a) *Loc. cit.*

(b) Quia numquam sciri potest scientia medicinæ nisi de scientia logicali præscribatur, statuimus quod nullus studeat in medicinali scientia, nisi prius studeat ad minus triennio in scientia logicali &c.

narrat, se Alberico, & Roberto Magistris usum in Dialectica, quos & in Physicis claruisse dicit; ac deinde ita loquitur: *Hæc pro tempore, quo illis adhæsi; nam postea unus eorum* (Albericus) *profectus Bononiam dedidicit quod docuerat, siquidem & reversus dedocuit*. Bononiensis igitur Academia per antiquiora illa tempora Philosophis non caruit; quæ prima laus ipsi est tribuenda.

V. Sequitur altera, quæ priori cumulum addit, quæque petenda est ex celebritate, & præstantia Philosophiæ Professorum, quibus pro temporum conditione exsplendescere potuit. Magnifica certe sunt verba, quibus Fridericus II. Bononienses Professores affatur in celebri illa epistola, qua Universitati nostræ commendatum voluit egregium suum illud munus librorum Aristotelis latine melius loquentium (a). *Considerantes*, inquit, *quorum conspectibus, quorumque judiciis operis cœpti primitiæ possent attentius deputari, ecce vobis potissima velut Philosophiæ praclaris Alumnis, de quorum pectoribus promtuaria plena fluunt libros aliquos, quos curiosum studium translatorum, & lingua non potuit fidelis instruere, consulte providimus præsentandos, vel destinandos*. At vero illud in primis ex his elicere facillimum est, tantam Philosophiæ famam, qua Princeps ille optimarum artium cultor allici potuit, repente minime cœpisse, ita sane ut natam, & adultam momento pene temporis eam homines senserint. Quod in natura usuvenit, ut res omnes incrementum paullatim sumant, & magnæ quidem ab exiguis proficiscantur principiis, id quoque in scientiarum cultu contigisse semper experiundo satis compertum sit; sunt enim industriæ, & naturæ similes omnino progressus. Itaque summam Philosophiæ lucem, quæ in oculos omnium facile tunc incurrere poterat, præcessit sane quædam minor, & prænuntia lux, quam auroram quamdam appellaveris. Et quoniam pertinet ad initia sæc. XIII. laudata Friderici epistola, intelligimus profecto, Bononiensibus eam Philosophiam, quæ optima per ea tempora haberi posset, minime defuisse sæc. etiam XII. labente: quod certe non exiguum confert in Academiam nostram ornamentum; quæ si non Philosophantium multitudine Parisiensi præstare potuit, eamdem certe vicit delectu eorumdem, & tradendæ disciplinæ ratione.

VI. Si vera tamen tacenda non sint, patum adhuc utilitatis ex Bononiensium diligentiore studio Philosophia tulit, quæ adhuc inter inanes subtilitates implicita caput efferre non potuit. Damus id libenter Bruckero, qui pluribus hanc Philosophiæ vicem dolet. At non æque facile eidem dabimus, puram, putamque Philosophiam Aristotelis ex Arabicis versionibus haustam omnes ad unam Academias in Europa institutas occupasse; quod ipse recitata Friderici epistola confidenter omnino affirmat, præsertim de Bononiensi hac nostra. Prora ipsi, & puppis est duumvirûm clarissimorum Josephi Scaligeri (b), & Joannis Seldeni (c) auctoritas, quorum uterque statuit, solas versiones ex Arabicis fontibus profectas Italiæ nostræ innotuisse, easque vel invitam sequi debuisse usque ad sæc. XV., quo, Constantinopoli capta, complures doctrina præstantes Græci in Italiam tamquam in portum se recipientes nostratium ingenia ad Græcæ Linguæ studium capessendum excitarunt, ac nativos Aristotelis Philosophiæ fontes adire docuerunt. Fuit etiam hæc incomparabilis Hermanni Contingii opinio, Differt. 3. de antiq Academ., & supplem. 52. Mihi equidem vel hæc ipsa immortalium virorum nomina silentium imperare possent; sed tamen est quædam laus cum magnis contendisse. Est igitur in primis aliquid in laudatis Friderici literis, ad quod summos illos viros provocate possim, & afferenda quidem sunt verba ipsa, ut facilius elicere possimus quod verum videtur, aut quod ad illud quam proxime accedit. *Compilationes*, inquit, *ab Aristotele, aliisque Philosophis sub græcis, arabicisque vocabulis antiquitus editæ in sermocinalibus, & mathematicis disciplinis nostris aliquando sensibus occurrerunt; quas adhuc originalium dictionum ordinatione consertas, & vetustarum vestium, quas* eis

(a) *Integra Epistola Imperatoris habetur in opere epistolico Petri de Vineis, qui tum erat Cæsaris Cancellarius. Eamdem dabimus in Appendice.*

(b) *Epist. 362.*

(c) *Origin. Alex. p. 156.*

eis ætas prima concesserat, operimento contectas, vel hominis defectus, aut operis ad latinæ linguæ notitiam non perduxit: Valentes igitur ut veneranda tantarum operum authoritas apud nos non absque commodis communibus vocis organo traduce innotescat, ea per viros lectos, & in utriusque linguæ prolatione peritos instanter jussimus verborum fideliter servata virginitate transferri. Nisi mirifice fallor, ipsa orationis huius series deliberationem omnem aufert. Si enim fides narranti rem voluntate sua gestam, ac testanti sibi eam susceptam curam, ut latinæ Philosophorum versiones ad archetypon singulæ expenderentur; profecto alterutrum affirmare cogimur; nimirum, aut Friderico ignotum, græce scripsisse Aristotelem, quod equidem absurdum; aut revera Philosophum illum latine ex græco redditum. Dum igitur Græcos, & Arabicos Philosophos nominat, utrosque sua lingua loquentes intelligit; & dum ad gravissimum hunc laborem sustinendum *viros lectos, & in utriusque linguæ prolatione peritos* advocasse testatur, eos nobis exhibet, qui græce, & latine, eos deinde, qui latine item, & arabice scirent. Quoniam vero principii loco, ut arbitror, habendum est, Aristotelem omnium iis temporibus quoddam veluti delicium fuisse, suspicari sane non possumus, cum hoc Philosopho ita male, & negligenter actum, ut cum græcos quorumdam Philosophorum codices versaverint viri illi, in Aristotele restituendo solas Arabum versiones conquisierint. Id sane ferre non debuisset Fridericus ipse, optimus totius negotii judex; & vero Bononienses magnam gratiam pro munere habere non potuissent; se enim oneratos potius, quam muneratos, in tanta Aristotelis ex arabico versionum copia intellexissent. Conringii acumen hic suspicio, qui opinionem suam firmare aggressus supplemento 52. ad Differt. 3. de antiq. Academ. animadvertit de versione *Operis politici* Aristotelis, ne cogitatum quidem ab iis, quibus translationis labor a Friderico est imperatus; atque id ita factum arbitratur, quia hoc idem opus Arabes insalutatum præteriissent. Commoveri hoc argumento quemlibet posse ingenue fateor; & egomet quoque plurimum eidem ttibuendum arbitrabar. Sed revera neque magnum illud est per se se; fieri enim potuit, ut novi illi Interpretes græcos libros Aristotelis transtulerint, illo alio relicto tamquam minus necessario; neque aliquid fortasse habet ponderis, si Fridericum ipsum de sua versione loquentem iterum audiamus: *Compilationes variæ ab Aristotele, aliisque Philosophis sub græcis, arabicisque vocabulis antiquitus editæ in sermocinalibus, & mathematicis disciplinis* &c. Non ausim equidem definire numerum librorum Aristotelis, quos adornari jussit Fridericus. Fortasse solos Logicos, & Metaphysicos adjectis Mathematicis; eos enim barbaro illo *Sermocinalium* vocabulo indicati mihi facile suadeo, cum per ea tempora Philosophia omnis eo curriculo absolveretur; & Logica, quam *Sermocinationem* etiamnum qui reliqui sunt ex veteri illa barbarie Scholastici appellare solent, in quamdam Metaphysicam esset conversa; quod supra jam diximus.

VII Cur ergo, hujusmodi versione tanto studio confecta, nihil ferme utilitatis ad Philosophiam manavit, quam adhuc in situ, & squallore pristino jacuisse certum est? Novi equidem, Brukerum hoc in primis niti argumento, ut græcos fontes interpretibus illis minime patere potuisse fidenter pronunciet. Sed revera plures incidisse caussas vix dubito, cur versio Fridericiana nihil, aut parum certe opis attulerit hominibus nostris ad meliorem excolendam Philosophiam. Principio crediderim viros illos, qui tantum laboris in eo opere posuerunt, jejunam nimis, & pressius ad græcam originem adhærescentem versionem promere voluisse; quod declarare videntur ipsa epistolæ Friderici verba, quibus ad quamdam suæ versionis commendationem testatur, se *instanter* jussisse veneranda illa antiquitatis opera *verborum fideliter servata virginitate* transferri. Cum autem cuique linguæ sua sit indoles, suum ingenium, profecto ea interpretandi ratio, quæ verbum verbo reddat, quod Interpretes indiserti solent, diligentiæ quidem laudem aliquam habere potest, sed minus fructuosa est, præsertim si fiat in gratiam eorum, quibus aut ignota sit parens illa lingua, ex qua versio proficisci debeat, vel certe non satis perspecta; quod infinitis pene exem-

exemplis, si res posceret, illustrare facile esset. Itaque mihi suadeo, illo Friderici munere aut paucos uti potuisse, quod pauci græcas literas attingerent, aut saltem plebi Philosophantium minimum illud profuisse, quod sacris illis adytis velut profani interdicerentur. Sed quamquam Fridericus interpretes suos ex multis delectos vocat, eosque magnæ laudis testimonio apud Bononienses privatos noluit; attamen dum succurrit illorum temporum conditio, quibus sane vel mediocris bonarum artium cultus non exigua in laude ponebatur, & infelici etiam in scientiis conatu ad præstantem gloriam quisque nisi poterat; in id profecto adducor, ut putem, viros illos, & si a multitudine avulsos, cæspitasse aliquando in versione illa instruenda, iisque aquam hæsisse, ut est in proverbio. Hinc factum arbitror, ut repente quidem lux aliqua Philosophiæ nostratibus affulserit, & Dominici, ac Francisci Familiæ in primis, quod affirmat Conringius, aliqua ejus usura frui potuerint; sed eamdem vix ortam tenebris iterum cadentibus oppressam, & plane extinctam. Ita sane statuendum de hac re tota existimo, ut difficillimis iis temporibus Academiam hanc nostram in Philosophiæ studio mala quidem aliarum sors vexaverit; sed ei tamen quodam uti privilegio licuerit.

VIII. Sed ad extenuandum adhuc illud versionum Arabicarum imperium, cui Brukerus, aliique Academiam nostram omnino, & semper paruisse vel invitam arbitrantur, juvat modo diligenter expendere labores ab Aquinate susceptos pro Aristotele vel restituendo, vel ornando, dum Romæ esset apud Urbanum IV. circa annum MCCLXII. Dicemus in primis de ejus in græca lingua vel peritia, vel imperitia, etsi inquisitio hujusmodi a viris doctissimis ita sit jam præoccupata, ut ad investigandum nihil amplius relictum videatur. Fuerunt qui Thomam græcas literas calluisse, alii, qui eas penitus ignorasse, alii, qui iisdem leviter adspersum arbitrati sunt. Hos omnes recenset diligentissime nuperrimus, idemque doctissimus Scriptor Bernardus de Rubeis (a), atque, ut est ingenuus æque, ac doctrina præstans, Angelico suo eam in hoc studio gloriam vindicat; quæ si vera omnino dijudicanda non sit, probabili tamen nitatur fundamento. Constat saltem, bene de græcis fontibus ipsum meruisse, ad quos si minime accessit ipse, usus tamen est commode eorum opera, atque industria, quibus iidem facile patere poterant. Equidem dum Thomas ipse in epistola ad Annibaldum Cardinalem loquens de suo opere *continuo* in quatuor Evangelia candide fatetur, se expositiones Doctorum græcorum in latinum fecisse transferri, id quæstionem definire per se se potest, unaque si quid sentio declarat, perspectum ipsi fuisse meliores optari debuisse latinas versiones Scriptorum græcorum; quod quidem vel maxime agnovit de latina, quæ tunc extabat, Homiliarum Chrysostomi. Scribens enim ad Urbanum, *Interdum*, inquit, *sensum posui, verba dimisi præcipue in Homiliario Chrysostomi propter hoc, quod est translatio vitiosa*. Itaque si hoc ejus judicium de Ecclesiasticis Scriptoribus; cur simile aliud ferre non potuit de Aristotelis versionibus, ita sane ut Saracenicis, quæ circumferebantur, tamquam vile mancipium servire coactus minime fuerit? Potuit vitia agnoscere versionum, quæ ad res Ecclesiasticas pertinebant; ne suspicari quidem de iis, quibus abundabant Aristotelis versiones? Potuit eorum opem implorare, quos græcarum literarum notitia commendaret, ut morbis latinarum versionum mederetur in Ecclesiasticis disciplinis; non potuit de eodem remedio cogitare ad restituendam, vel aliqua ex parte instaurandam Aristotelis Philosophiam? Apage nugas, quibus magnopere indulget Brukerus, ut adamatam semel opinionem deserere non cogatur. At revera Thomas græcum Aristotelem expetivit, atque ad eum adiit interprete usus, qui græce sciret. An vero is fuerit Thomas Cantimpratanus, ut plures arbitrantur, an Willelmus Brabantinus, ut putat Jacobus Echardus, (b) an alius quispiam, illud est, quod ad disputandum relinquitur. Sed cum certum esse putem, hominem græci sermonis gnarum ad opus moliendum accessisse, minime iis assentior,

Qqq 2 qui

(a) *Dissert. critic. in S. Thomam Aquin.* 30. *cap.* 3.

(b) *Tom. I. Scriptor. Ord. Prædic. p.* 390.

qui Thomam Cantimpratensem *Aristotelis* interpretem inducunt; ipsum enim, etsi variis disciplinis eruditum græcas tamen litteras didicisse non constat, tum studiorum, tum librorum, quos edidit inspecta serie, quam diligenter recenset idem Jacobus Echardus. Nec Trithemii (a) auctoritas valde commovere nos potest; nam rumore quodam niti se affirmat, dum versionis Aristotelis huic Thomæ tribuit, quod Brukerus etiam animadvertit. Equidem Willelmum græce scivisse, dubitare non possumus; præclarum enim hujus rei testimonium suppeditant Acta Concilii Lugdunensis anno MCCLXXIV. sub Gregorio X. celebrati. (b) Eius autem studio, petente Angelico, prodiisse versionum omnium librorum Aristotelis, compertum fieri videtur ex incerti auctoris Chronicis Slavicis apud Lindenbrogium Scriptor. Septentrion. ex edit. Joan. Alb. Fabricii pag 206, ubi hæc legimus: *Anno Domini MCCLXXIII. Willelmus de Brabantia Ordinis Prædicatorum transtulit omnes libros Aristotelis de græco in latinum verbum e verba, qua translatione scholares adhuc hodierna die utuntur in scholis, ad instantiam Sancti Thomæ de Aquino Doctoris.* Echardus ita constanter putat, hunc Willelmum omnes Aristotelis libros transtulisse, ut dum eorum seriem percensere instituit, præmoneat, libros quidem omnes Aristotelis per eundem latine versos, & singulos minime exhiberi posse, quod non suppetant ejus ævi codices omnes, qui rem declarent, nec eos ex abditis, ac pulverulentis Bibliothecis promere liceat. Sed neque Chronici illius auctoritas, neque doctissimi viri sententia tantum apud me possunt, ut omnino mihi persuadeam, Thomam Aquinatem Willelmo interprete revera usum esse. Et principio, quod ad Chronicon spectat, vix ante laudata verba hæc legimus S. *Carpus Christi. Anno Domini MCCLXVII. institutum est Festum Carporis Christi per Urbanum Papam IV. ad petitionem Thamæ de Aquino Doctoris Ordinis Prædicatorum, qui tunc floruit.* Sed hujus Festivitatis exordia certe non attulit hic annus, cum jam vita functus esset Urbanus, cui tamen præclarum hoc munus Ecclesia refert acceptum. Igitur auctori Chronici parum fidendum, qui cum scriberet sæculo XV., vetera ignoravit. Quod vero pertinet ad doctissimum Echardum, optassem equidem, ut posito pignore pro sua opinione pugnasset. At per Willelmum de Moerbeka Aristotelis libros, Thoma hortante, & petente, latino sermone donatos mihi equidem suadere haud satis scio. Primum enim integram versionem operum Aristotelis ab eo susceptam minime constare poterit, sed quædam tantummodo per intervalla temporum fuisse translata. Et quamquam Echardus Codices proferat, in quibus libri per Willelmum versi *de nova translatione* dicuntur; attamen non ita late hoc loquendi genus patere cogitandum est, ut omnes illius Philosophi libros, sed, ut ego quidem arbitror, solos Ethicorum revera complectatur. Itaque dum idem Cl. Auctor scripta ipsius Willelmi percensere aggreditur, eorum quidem seriem sic orditur: *Libri omnes Aristotelis e græca latine versi instante Sancta, sed tum Fr. Thoma de Aquino.* At ad rem probandam sufficere arbitratur binos Codices produxisse, alterum Paris. in Navarr.,

(a) *Catal. Script. Ecclesiasticor. col. 469. p. 117. Hunc secuti sunt inter alios Conringius introduc. in Polit. Aristot. cap. 9, & Fabricius Biblioth. Græc. vol. 2. p. 172.*

(b) Eodem anno MCCLXXIV. mense Junii die XXVIII. in Vigilia Apostolorum Petri, & Pauli D. Papa celebravit Missam in majori Ecclesia S. Joannis Lugdunensis existentibus ibidem omnibus Cardinalibus, & Prælatis, qui ad Concilium fuerant evocati: lecta est epistola in latino, & græco, & cantatum est Evangelium per D. Othobonum in latino, & quemdam Diaconum Græcorum in habitu, in quo Græci solent cantare in græco post eum. Quibus dictis F. Bonaventura fecit sermonem suum usque in finem. Postea vero cantatum est Symbolum, scilicet *Credo in unum Deum*, in latino incipientibus D. D. Cardinalibus, & Episcopis, qui sicut Cantores, seu Primicerii, tenuerunt chorum in cantu, & prosequentibus Canonicis ejusdem Ecclesiæ. Post hoc vero immediate prædictus Patriarcha (Gregorius) cum omnibus græcis Archiepiscopis de Calabria, & Frater W. de Morbecca de ordine Fratrum Prædicatorum, & Fr. Joannes de Costantinopoli de ordine FF. Minorum, Pœnitentiarii D. Papæ, qui linguam græcam noverant, cantaverunt solemniter, & alta voce prædictum Symbolum: & quando ventum est ad articulum illum, *Qui ex Patre, Filioque procedit*, solemniter, & devote ter cantaverunt. *Videsis Acta Concil. Gen. T. XI. col. 958.*

varr., alterum apud Augustin. ad *Pontem novum*, in quibus libri iidem, nempe Ethicorum, exhibentur. Sequitur deinde series aliarum translationum Simplicii, Diadochi Tyrii, Galeni, Hippocratis, aliorumque; quod quidem potius declarat, multum quidem laboris, & temporis in tot Philosophorum libris vertendis, parum vero in Aristotele Willelmum collocare potuisse. Praeterea cum, affirmante ipso Echardo, Willelmus in Graeciam, tamquam ad bonarum artium sedem, se contulerit ante annum MCCLXVIII., quo apud Clementem IV. Viterbii fuisse constat; nescio equidem, an prospere satis componi possint tempora, quibus ad Thomae Aquinatis preces operosam translationem moliri potuit. Graeciam adiit linguae graecae addiscendae desiderio vel maxime elatus. Itaque brevi temporis intervallo graecum ita factum nullus existimaverit, ut tanto operi manum admovere posset jam ab anno MCCLXII., quo tempore usum esse Thomam Willelmi laboribus in restituendo Aristotele, affirmat Echardus. Et revera per id temporis indiguisse Aquinatem versione operum Aristotelis, satis patere posse arbitror ex iis, quae ex Lucensi supra protulimus; compertum enim sit, Thomam circa Urbani tempora Philosophiam Aristotelis nova illa methodo illustrasse, atque idcirco non confugisse ad Willelmum, qui revera aut paucissimos libros Aristotelis transtulit, aut certe longiori post tempore omnes vertere est aggressus, si fides Auctori Chronici, in quo assignatur annus MCCLXXIII. Rebus sic constitutis, crediderim ego, Thomam Romae commorantem apud Urbanum amicorum, qui praesto erant, vel certe magna locorum intercapedine minime disjungebantur, industria usum esse; & quando ipse quoque a graeca eruditione imparatus omnino non erat, verisimile fit, suam quoque in hanc rem symbolam contulisse. Fortasse etiam non novam plane versionem comparari studuit, quod longioris temporis moram postulasset; sed Fridericianae versioni, quam tum interiisse haud putaverim, curis diligentioribus ornandae incubuit: quae quidem omnia divinando statuimus, cum in quadam versemur nocte, nec veteribus monumentis res definiri possit.

IX. Quoniam vero Mathematicae disciplinae numquam a Philosophia avulsae sunt, aut certe avelli non debuerunt; pauca modo de earumdem cultoribus loquemur. Sed omnes equidem norunt, infelicium temporum infeliciores Philosophos eas vel non attigisse, vel certe in excolenda Philosophia earum adjumento, quod ingens sane fuisset, uti aut non potuisse, aut noluisse. Qui Mathesis historiam scripserunt, inter quos nuperrimus, idemque accuratissimus Montucla, dolent omnes, pulcherrimam disciplinam pessime habitam fuisse per ea tempora, quibus in gravioribus scientiis pueriliter omnino nugabantur homines. Et vero saeculis XI, XII, XIII. paucissimos reperies, qui Mathesim coluerint ad aliquem posterorum fructum, eosdemque certe nobilissimae artis cognitionem cum Philosophia non conjunxisse constat. Certe inter Mathematicas res princeps locus Astrologiae datus est; at ejusdem perdiscendae Medicorum in primis cura fuit, quemadmodum ad Medicinae Professores dictum est. Astrologiae lectionem in Scholis nostris fortasse omnium primus obtinuit Franciscus Asculanus. Sed antequam eadem rite, ut ita dicam, instituta fuerit, dubium non est, quin alii plures ejus artis praecepta tradiderint, quam tantopere ad Medicinae cultum utiliorem conducere arbitrabantur. Et ille ipse Astrologorum suae aetatis princeps Guido Bonattus, cujus ineptissimos libros de judiciis Stellarum typis editos habemus, longiori tempore Bononiae versatus esse videtur; peritissimum enim rerum nostrarum in iis libris se se prodit: & fuisse aliquos ex Bonattis Forolivientibus, qua ex gente Guido natus est, qui Bononiae mercaturam facerent Guidonis ipsius aetate, compertum fit ex tabulis publicis nostrae civitatis. Sed fatendum tamen est, Astrologiae nomine non illam solum ludicram, ac fallacissimam artem, quae judiciis astrorum continebatur, intellexisse majores nostros; sed omnem doctrinam rerum caelestium, motuumque astrorum cognitionem (a), quam

(a) *Etiam Guido ipse Bonattus Astrologorum impudentissimus, ita Astrologiam definit.* Astrologia est scientia, quae cursus syderum, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione perquirit. *Guido Bonattus Introduct. ad judicia Stellarum lib. 1. c. 14.*

quam nunc Aſtronomiæ nomine appellamus, quæque Aſtrologia etiam recte dici poſſet, niſi vaniſſimæ, & execratæ artis profeſſio, quæ Aſtrologorum dicebatur, inviſum plane hoc nomen reddidiſſet. Et ſane ne illa ipſa quidem Aſtrologia judiciaria ſine veræ Aſtronomiæ principiis conſiſtere poterat; quis enim ex conjunctionibus, & aſpectibus aſtrorum quidquam ſe elicere poſſe putaſſet, qui ſuperiorem hujus mundi conſtitutionem, & ſphæræ elementa ſatis non teneret, ſine quibus nec motus, nec conjunctiones, nec oppoſitiones aſtrorum ullo modo intelligeret? Hinc factum eſt, ut ſtatim ac prodiit expoſitio ſphæræ Joannis de Halifax, ſive de Sacro Boſco, qui floruit cum Jordane Nemorario circa an. MCCXXX., eam omnes magno ſtudio arripuerint, eamdemque ſumma conſenſione in ſcholis legere, & commentariis illuſtrare aggreſſi ſint. Id omnium fortaſſe primus in Academia noſtra præſtitit Franciſcus Aſculanus, qui ita ad ſcholæ uſum ſphæram Joannis a Sacro Boſco accommodavit, ut multo maiorem operam impenderit ſuis nugis aſtrologicis exponendis, quam interpretandis ſphæræ elementis, quæ Joannes a Sacro Boſco tradiderat. Sub idem tempus tractatum de ſphæra Bononiæ edidit Magiſter quidam Bartholomæus, in quo ad ſphæræ doctrinam tam multa adiecit de aſtrorum influxibus, deque judiciis, quæ ex eorum conjunctionibus, & oppoſitionibus proficiſci arbitrabatur, ut hæc pars ſit præcipua ejus longiſſimi tractatus, qui manu exaratus extat in codice membranaceo Bibliothecæ S. Crucis in Jeruſalem, ac dicitur ſcriptus anno MCCXCIII. (a) Ecquis iſte Bartholomæus fuerit, compertum ſatis non eſt. Non putaverim tamen, eumdem fuiſſe cum Bartholomæo Varignana, etſi hunc in antiquis libris non alio, quam Mag. Bartholomæi nomine ferme ſemper appellatum videamus. Probabile non eſt, virum hunc ſua ætate ſummum, qui cum Thaddæo Alderotto de primatu contendere videbatur, quique totus erat in interpretandis veterum Medicorum libris, ſua ſtudia dimiſiſſe, ut de ſphæra ſcriberet. Si conjecturis locum eſſe velimus, arbitror ego, hunc Aſtrologiæ Profeſſorem, qui ſæculo XIII. in Academia noſtra floruit, non alium eſse a Bartholomæo illo, cujus etiam Flores Grammatici extant inediti apud Cl. Trombellum, qui Codicem mecum humaniſſime communicavit. Quoniam enim Profeſsores artium liberalium, ut vocabantur, non eas ſolum, quas humaniores dicimus, ſed etiam difficiliores alias, gravioreſque quandoque docebant, veriſimile judico, hunc ipſum Bartholomæum jejuna, & puerili ſuæ Grammaticæ arte minime contentum, quamquam in hac excellere putaretur, quam qui maxime, ad Aſtrologiam quoque animum convertiſse, ut ex ea maiorem ſibi ſamam compararet. Sed tum de ipſo, tum de ejus in Grammatica tradenda laboribus ſermo erit, dum de humaniorum litterarum Profeſsoribus diſſeremus. Aſtrologis ſæculi XIII. jure accenſendum etiam puto Mag. Joannem de Luna, qui initio ſæc. XIV. adlectus fuit Aſtrologus populi Bonon. (b) Igitur oportet illum, multo ante in ea facultate verſatum, non vulgare peritiæ ſuæ ſpecimen dediſse.

X. Sed & Geometriæ, atque Arithmeticæ aliquis honos a noſtris eſt habitus pro temporum conditione. Nam præter alios, qui fortaſse numerorum ſcientiam profeſſi ſunt, eam certe docuit quidam Mag. Joannes, cujus extat adhuc Teſtamentum in tabulis publicis noſtræ Civitatis (c). Quoniam vero notum ſatis eſt, artem hanc infinitis pene myſteriis abundaſse, ita ſane, ut de quadam divinitate Arithmeticæ Profeſsores, non ſecus ac Aſtrologiæ, gloriarentur; probabile cenſeo, Academiæ noſtræ hujus ſcientiæ cultores non defuiſse, ex qua tantum honoris, & ſamæ apud ignarum vulgus captare poſsent. Ad Geometriam vero quod pertinet, indicare ſolum poſsumus quemdam Mag. Guizardum,

(a) Tractatus de ſphæra compilatus a Mag Bartholomeo partim de ſuo, partim de alieno in Bononia an. Dom. MCCXCII. Indict. II. *Eſt in Cod. CCCLXXIX.*

(b) An. MCCCIII. Item providerunt... quod Ponterii pontis Idicis Reni teneantur omni anno in feſto S. Marie Auguſti mittere Mag. Joanni de Luna aſtrologo & artis Fixice profeſſori VI. corbas frumenti.... & hoc cum dictus Mag. Joannes in factis Communis Bonon. ſemper vigil fuerit & attentus & multos labores ſuſtinuerit intendat circa honorem, & ſtatum Communis Populi Bonon. *Ex lib. Reform. Com. Bonon. ejus anni.*

(c) Mag. Johannes qu. Mag. Petri de Abaco &c. *Ex Mem. ad an. MCCLXXIX.*

sardum, cujus eſt apud Thomaſinum (a) Geometria cum Recollectia Mag. Bartholomæi. Hunc cenſeo diverſum non eſſe a Bartholomæo illo grammatico, & aſtrologo, de quo paullo ſuperius mentio incidit. Geometria hæc ſcripta dicitur anno MCCCIV, & uterque Bononienſis etiam dicitur (b). Porro Codex Trombellianus ſcriptus certiſſime videtur aut ſub finem ſæc. XIII., aut certe ſub initia ſequentis; & præterea ad calcem ejuſdem Bartholomæus, auctor Florum Grammaticæ, tum Bononienſis, tum frater Guizzardi vocatur. Conveniunt itaque mirifice ætas, patria, & nomina horum Profeſſorum, qui, niſi magnopere fallor, iidem plane eſſe debent. Sed jam agendum de ſingulis Philoſophiæ Profeſſoribus; enormior enim videbitur prologus, quam fabula.

I.

ALBERICUS.

HOminem hunc Pariſiis Bononiam veniſſe, jam dictum eſt; & eo quidem conſilio, ut Profeſſores noſtros veteranus jam ipſe Profeſſor audiret, eorumque doctrina proficeret. Nihil ſane illuſtrius Academiæ noſtræ evenire potuit, quæ inter ſuos Pariſienſem hunc Philoſophum vidit longioris itineris pretium hic expectantem, eumdemque ab ipſo pene Philoſophiæ domicilio ad nos profectum. Itaque dolere non poſſumus Philoſophiæ Profeſſorum aut raritatem, aut inopiam, cum nullam hanc revera fuiſſe, vel hoc ſolo monimento conſtare poſſit.

II. Albericum noſtrum confundit Brukerus (c) cum Alberico alio, qui anno MCXXXVI. ad Epiſcopatum Bituricenſem aſſumptus fuit (d). Ratus, unum eumdemque eſſe hominem, plura invicem jungit, quæ revera a conjunctione vel maxime abhorrent. Itaque ſine ulla erroris ſuſpicione affirmat, Albericum, cujus in diſciplinam ſe tradidit Sariſberienſis, æmulum fuiſſe Abaelardi, hunc tamquam violatæ Religionis reum in Concilio Sueſſionenſi (e) accuſaſſe, & tandem, quod jamdiu exoptaverat, ejus locum, & famam in tradenda Philoſophia occupaſſe. Sed conſtat revera, inter utrumque Albericum aliquam temporum, magnam vero dignitatis diſcrepantiam fuiſſe, nec in unum, eumdemque cadere poſſe, quæ ex Sariſberienſi de ſe, ac de Alberico ſuo tradita litteris accepimus. Teſtatur namque, ſe adoleſcentem admodum in Gallias commigraſſe anno altero poſt obitum Henrici Anglorum Regis, & Peripateticum Palatinum, nempe Abaelardum, ut ex ipſo Sariſberienſi recte demonſtrat Brukerus, Philoſophiæ præceptorem in ipſo ſtudiorum exordio habuiſſe. Porro alter ille annus ab exceſſu Henrici incidit certiſſime in annum MCXXXVI, idemque attulit initium ſplendidæ dignitatis, qua auctus fuit Albericus, qui in Concilio Sueſſionenſi ſtrenue pugnaverat contra Abaelardi errores. Cum autem poſt repentinum Abaelardi diſceſſum, qui forte adſcribendus eſt eidem anno, vel certe proxime ſequentibus, Sariſberienſis uſus ſit Alberico doctore, compertum ſane fieri arbitror, alium hunc eſſe ab eo, quem Abaelardus ſibi valde infenſum dolet epiſtola prima, quæ ſuarum calamitatum hiſtoriam continet (f). Omnibus

(a) *Biblioth. Veneta pag. 58.*

(b) Geometria Mag. Guizzardi Bononienſis cum Recollectis Mag. Bartolomei Bononienſis ſcripta anno MCCCIV. *Ex eodem Thomaſino loc. cit.*

(c) *Tom. 3. p. 742, & p. 755. in Abaelardi vita.*

(d) *Vid. Gall. Chriſt. T. 2. pag. 49. 50.* Hic Albericus fuit Anſelmi Laudunenſis diſcipulus, condiſcipulus etiam Petri Abaelardi ſub diſciplina Guillelmi de Campellis Epiſcopi Catalaunenſis. Obiit an. MCXLI. *Ex Mabillonio in notis ad epiſt. 13. Bernardi.*

(e) *Concilium hoc coactum fuit circa annum MCXX. præſidente eidem Conone Præneſtino ſedis Apoſtolicæ Legato. Tom. 12. Concil. pag. 1321. edit. Venet.*

(f) *Æmuli, inquit*, mei vehementer accenſi Concilium (nempe Sveſſionenſe) contra me congregaverunt, maxime duo illi antiqui inſidiatores, Albericus ſcilicet, & Lotulfus, qui jam defunctis Magiſtris eorum, & noſtris, Guillelmo ſcilicet, atque Anſelmo, poſt eos quaſi regnare ſe ſolos appetebant, atque etiam ipſis tamquam hæredes ſuccedere.

bus igitur, quæ minus recte inter se commisit Brukerus, sua dispertienda sunt tempora, ne quid erroris obrepat. In duplici Patrum conventu Abaelardus causam suam infelicibus auspiciis oravit, nempe in Suessionensi circa annum MCXX, ut diximus. Deinde anno MCXL. in Senonensi (a). In eorum primo, ad quem invitus accessit, Alberici Archiepiscopi postmodum Bituricensis viribus, & doctrina victum se agnovit. In altero, quem cogi Abaelardus ipse ab Archiepiscopo Senonensi valde petiit, adversarium habuit Bernardum, ut etiam exoptaverat, ne quid male præconcepti triumphi gloriæ postea deesset; omnium enim veris laudibus extollebatur egregii illius Ascetæ pietas, & doctrina. Perseverasse inde a Concilio Suessionensi usque ad Senonense inter Albericum, & Abaelardum simultatum causas, & modo recruduisse, arbitratur Brukerus, qui de singulari Alberico opinionem semel in animo altius infixam deserere amplius non potuit. Sed Alberici illius, quem hostem, eumque invictum tulit primo Abaelardus in Concilio Suessionensi nullæ fuerunt vel exiguæ partes; & præterea ipsum e vita excessisse anno, qui proxime sequutus est post Senonensem Synodum, adstruit Mabillonius in notis ad laudatam epistolam tertiamdecimam Bernardi.

III. Jam ergo non dubitandum, quin Albericus Parvi magister ab Alberico Bituricensi Archiepiscopo alius omnino sit. De illius in Philosophicis disciplinis fama, & doctrina optimus est testis idem Joannes Sarisberiensis, cujus uberiorem locum ex Metal. lib. II. cap. XIII. jam produximus. Magnum ejus ingenium fuisse, magnam in Philosophiæ subtilioris studio operam ab eo positam, ex eodem Scriptore scimus: sed idem meliora, ac feliciora studia tanto, tamque præclaro ingenio defuisse dolet, cum in suis subtilioribus inventis facile conquiesceret, nec de solidiore Physicæ studio cogitare posset. Subdubitabat tamen de omnibus, ita ut nihil ei satis exploratum umquam videretur; & pene nodum in scirpo quæreret. Quod sane, etsi vitiosum sit, dum intemperantia quadam in dubitando utimur; si tamen id fiat, dum animus idem errare semper cogitur, profecto perpetuam illam inconstantiam, & cogitationum quamdam tempestatem felicitatis cujusdam loco ego statuam; adhuc enim mens retrahi potest ad veritatis studium, & inquisitionem. Id Alberico, qui minutissimis, & plerumque ineptissimis quæstiunculis longa consuetudine inter suos indulgere solitus fuerat, feliciter apud nos contigisse equidem non affirmaverim. Attamen cum constet, ipsum huc venisse melioris Philosophiæ addiscendæ studio, famam saltem de ea percrebuisse, apud exteros dubitandum non est. Et vero, si conjecturis locum esse velimus, rem non improspere Alberico cessisse, nec bonas horas male omnino hic collocasse dijudicabimus: etsi Sarisberiensis aut contra sentiat, dum eorum postulat judicium, qui Albericum ante ejusdem discessum, & iterum post reditum audierunt; aut saltem rem in ancipiti relinquat. Ut de cæteris taceam, quæ jam superius disputata sunt, Parisiensis certe hic Professor fuit magno ingenii acumine, & ad Academiam nostram accessit studiis jam antea magnopere excultus. Quamobrem in Magistri verba jurare certe non cogebatur, imo omnia inter se comparare facile poterat, ut meliora deinde judicia faceret. Albericum igitur infructuosam hic Philosophiam dimisisse, saltem minus infrugiferam pro temporum conditione, nostros audiendo, didicisse verisimile est; quod profecto ad Academiæ nostræ gloriam vel vindicandam, vel augendam plurimum conferre potest.

MO-

(a) *Tom. 2. Concil. p. 1527.*

I.

MONETA CREMONENSIS.

Cremona Insubrum nobilissima Civitas, & felix omni ævo ingeniorum parens, Moneta suo gloriari cumprimis potest, qui sæculo XIII. pietatis, & doctrinæ laude magnopere excelluit. Eum agnomine internosci, non vero nomine, sunt qui arbitrantur. (a) Et cum nostra hac etiam ætate Mediolani familia ejusdem nominis extet, quæ etiam non incelebres viros pene proximis his tempotibus tulerit, Clarissimo Richinio (b) nominia similitudo conjecturæ loco est, familiam, ex qua Moneta hic noster est genitus, Mediolanum postea latea transtulisse. Cremonensium vel maxime hoc quoddam veluti fatum est, ut Illustriorum Civium doctrina alias Civitates sæpenumero impertiant, priventur etiam aliquando splendore familiarum, quibus Civitatis Principis domicilium ad majorem famam comparandam aptius videtur. Sed Civitatis amplissimæ gloriæ haud magnopere illud obesse potest, cum novos semper hujusmodi fœtus ex se promat, neque ipsa ad quamdam miseriam, & squalorem relinquatur. Si quæ vero Academia, hæc certe nostra plurimum eidem debet; nam Bononia sinu suo excepit tot ejus Alumnos, qui egregiis suis laboribus eamdem plurimum illustrarunt, quemadmodum ex cujusque disciplinæ Professorum serie intelligere licet. Et quidem nescio, an ullus ex iis cum Ven. Moneta comparari possit, sive pietatis, sive doctrinæ consideratio suscipiatur. Utramque Civitas hæc admirari, & utriusque etiam usura frui potuit: nam & in Philosophia tradenda ipsum adhibuit non sine ubere fructu, (c) & ad totius multitudinis exemplum vidit deinde Christianam perfectionem inter Prædicatores recens institutos impense colere. Cum enim Philosophia nostros imbueret magno totius Academiæ plausu, & nihil ad summam gloriam ei deesse videretur, quodam die felici, faustoque, Stephano Protomartyri sacro, pene invitus, & eorum, quos in Philosophia erudiebat, importunis, & longioribus precibus tandem victus, accessit ad maiorem Ecclesiam, in qua B. Reginaldus magna populi frequentia divinas conciones habebat. Paucis ex eo auditis, confestim sibi aliam mentem injectam sensit, cogitavitque de capessenda nova vitæ ratione, quod & præstitit, ipso B. Reginaldo opem ferente, anno MCCXX, ut conjicit Cl. Jacobus Echardus in ejus Vita (d). Nam per annum integrum ejusdem Reginaldi permissu extremæ rerum suarum procurationi incubuit; ita tamen, ut iisdem nihil admodum animo implicitus admirabiles in pietate progressus faceret, aliosque ad virtutem magnopere excitaret. Inter præclaros sanctioris disciplinæ Alumnos cooptatus, parem doctrinæ exhibuit morum innocentiam; qua quidem capi plurimum potuit vel ipse novi Instituti Parens sanctis-

(a) *Clariss. Mamachius T. I. Annal. Præd. p. 468. huic opinioni non assentitur, & putat prænomen, non nomen Monetæ, fuisse, propterea quod per eam ætatem Fratres Prædicatores potissimum suo prænomine vocarentur; adeoque Monetam Cremonensem dictum ab Historicis, prætermissa appellatione gentis, quemadmodum recepta consuetudo ferebat.*

(b) *In Vita Monetæ, quæ præfixa est Summæ ejusdem contra Catharos, & Waldenses.*

(c) *Veterum testimonia satis id suadent. In brevi Chronico Magistrorum Generalium Ordinis Prædicatorum, quod est ad calcem Constitutionum ejusdem Ordinis, hæc leguntur* = Mag. Moneta Religionem intravit famosissimus in toto Orbe terrarum, qui summam Theologicam contra Hæreticos compilavit = *Galvaneus quoque Flamma in Chronico Ms. servato in Bibliotheca Casanatensi §. 36. sic de Moneta* = Eodem anno sal. MCCXIX. Mag. Moneta, qui erat super omnes Magistros mundi famosissimus, similiter intravit in Ordinem = *Et Antoninus Senensis in Chron. ad an. MCCXXX.* = Fr. Moneta Cremonensis, qui tunc in artibus legens Bononiæ per totam Lombardiam famosissimus erat, cum fuit a B. Reginaldo susceptus ad Ordinem, vir fuit ingenio excellens, doctrinæ fama percelebris, non solum in sæculari, sed in Philosophia divina &c.

(d) Festum S. Stephani MCCXVIII. unicum est, quod Bononiæ Reginaldus egit, ac proinde dies, quo in ejus manibus totum Ordinis amplectendi Moneta labiis suis distinxit: cum vero nonnisi post annum, & amplius, vestem induerit, recte id revoces ad Quadragesimam circiter anni MCCXX. *Script. Ord. Præd. Tom. I. p. 123.*

ctissimus, qui, ut traditio est, veteribus monimentis commendata, supremo vitæ momento instante, paupere Monetæ cellula, & lectulo excipi se, & illius etiam vestibus, propriis nimia jam vetustate attritis, indui non recusavit. (a).

II. Sed novam, quam suscepit, vitæ rationem novo etiam studiorum genere, & magis ad eam accommodato ornatam voluit. Itaque, Philosophia valere jussa, totum se sacris disciplinis addixit; & quidem ita felici conatu, ut famam, quæ de eo fuerat in Philosophia, facile vinceret alia, quam in Theologia sibi comparavit. Crediderim sane, ipsum Bononiæ inter Dominicanos suos commorantem sacras disciplinas nostris tradidisse, in quibus statim excellere visus est. Certe Leander Albertus (b) id affirmat, additque, exterorum etiam, atque in primis Romanorum Procerum concursum ad eum factum, ut admirabiles de Theologia lectiones ex ejus ore exciperent. Quod rerum nostrarum Scriptores affirmant, Monetam nimirum Parisios missum ad Theologiam explicandam, id sane est, quod testes antiquos desiderat. Et Cl. Richinius quidem, cæterique recentiores, apud quos nihil potest sola scribentium auctoritas, antiquitatis præsidio destituta, de hac professione aut nihil certi statuunt, aut etiam omnino eliminant. Putant autem de Moneta traditum, quod de Rolando Cremonensi ejus æquali vere affirmandum erat; is enim & Parisios missus a B. Reginaldo, & ibidem Magisterii honore in Theologia est auctus. Itaque maximam vitæ suæ partem apud nos Moneta transegit, postquam novellæ Prædicatorum familiæ adscribi voluit. Et hic quidem egregium illud opus, quod *Summam* vocant, contra Catharos, & Waldenses ab eo magna ex parte confectum vix dubito, cum ejusdem Autographum hæreditario quodam jure ad Dominicanos nostros transierit, & solum post Leandri Alberti ætatem, iniquo sane fato, interierit (c).

III. At elaboratissimum opus, quantum quidem opinione augurari licet, immortalitatem jam tandem consecutum est, postquam laudati Cl. Richinii studio, & diligentia incomparabili ad fidem Mss., Bononiensis in primis, & Vaticani, typis Romanis jam ab ann. MDCCXLIII. editum est, & ab eodem eruditissimis animadversionibus illustratum. Mihi vero opus idem legenti illud iterum occurrit, nostræ huic Academiæ bonam Philosophiam, pro ætatis illius conditione, non defuisse. Quoniam enim arctum inter eam, & Theologiam vinculum fuit, per ea vel maxime tempora, profecto ex ea, quæ eminet in Monetæ opere rerum satis prospera conjunctione, nativo argumentorum nexu, & quadam etiam sermonis perspicuitate, conjicere facile possumus, ipsum in captiosa, & fructu vacua Philosophia minime innutritum fuisse. Igitur quod pluribus superius disputatum est, ex hoc ipso Theologico Monetæ Opere confirmationem habet. Detur quoque hoc laudi præstantissimi hujus Professoris, quod Græca penitus non ignoraverit, etsi revera in Græcis quibusdam vocabulis explicandis minus prospere aliquando laborasse visus sit; quod præsertim apparet ex lib. 4. cap. 6., ubi de Exorcistatus Ordine disputat. (d) Virum hunc sapientissimum, suaque ætate doctissimum obiisse putant Scriptores nostri ann. MCCXXXV.

(a) In hujus lecto (*Monetæ nimirum*) decubuit B. Dominicus, quando ad Deum migravit, quia ipse lectum non habebat, & in ejus Tunica, quia B. Pater cum qua mutaret aliam, præter eam, quam diu portaverat, non habebat; ut ab ipso Fr. Moneta narrante audivi = *Ex Tract. Ven. P. F. Stephani de Salancho Ord. Prædic. apud Taegium in Chron., quod extat Ms. in Biblioth. S. Mariæ Gratiarum Mediolani.*

(b) Ea die, qua (*Fr. Moneta*) Ordinem Prædic. ingressus est, bellum Hæreticis indixit tam acre, ut nunquam jam fessus fuerit, quin eos acriter urgendo expugnaret. Contra quos, & præcipue Catharos, & Waldenses, volumen maximum confecit, quod Summa Monetæ Cremonensis vocatur contra Hæreticos, cujus Archetypus adhuc in nostra Bibliotheca cernitur, quo viri peritiam, & eruditionem facile quisquis intueri potest. Fuit hic Vir venerandus, magni consilii, fidei pugil egregius, maximis fulgens miraculis. Antequam sacris in Ordine nostro initiaretur, magnus extitit Philosophus, postea maximus Theologus. *Lib. V. Histor.*

(c) *Extat modo Apographum scriptum, ut putat Richinius, sæculo XIV. jam inclinante.*

(d) *Richinius not. 12. reprehendit Monetæ imperitiam in Græca lingua, cum Energumenos appellari etiam posse Inergumenos scribit. Adisis eumdem.*

MCCXXXV. Sed errorem jure reprehendit laudatus Richinius; cum ex ejus Samm. lib. 3. c. 3. §. 2, & lib 5. cap. 1. §. 4. appareat certissime, ipsum scripsisse post annum MCCXXXX. Idemque Richinius ex diuturna cæcitate, qua post absolutam opus senex sanctissimus laboravit, recte conjicit, ad medium usq. sec. XIII. ipsum vitam produxisse.

IV. Hanc recensere inter Philosophos placuit; Philosophum enim egit, antequam inter Prædicatores cooptaretur. Sed revera ex Theologiæ studio nomen, immortalitatemque sibi comparavit; quamquam & commentaria in Aristotelis Logicam scripsisse dicatur. In ea quoque Theologiæ parte, quæ mores informat, non mediocriter ipsum versatum oportet: & Leander Albertus quamdam etiam Summam casuum ei tribuit. Extat in Bibliotheca PP. Conventualium Cæsenæ quædam Consultatio (a) habita per Mag. Monetam, & Paganum, tum Fratres Albericum Placent., & Bartholomæum Bononien, quæ pertinet ad contractum *Socide*, ut vocabant. Hi Quatuorviri ex Prædicatorum Ordine in consilium adhibiti censuerunt, ab usuræ vitio eum esse liberandum, qui agrorum Cultori boves concedat, hac sancita lege, ut salvæ semper sibi sint tres partes eorumdem, si forte intereant, de quarta vero nihil prorsus molestiæ Rusticus patiatur. Vicissim vero Dominus accipiat quotannis *x. corbes* Frumenti, quæ habentur pro quarta parte totius, quod terra per boves subacta reddiderit. Et vero si vel angustior obveniat tritici messis, vel nulla plane ob eas causas, quas aut propulsare, aut imminuere Rusticus non potuerit; tum ex quarta illa parte detrahi sinat Dominus, quod legitimum habebitur, nihilque etiam sibi vindicet, si nihil fructuum perceptum fuerit. Denique fiat semper justa æstimatio laboris, quem in bobus custodiendis, curandisque posuerit Rusticus, tum etiam dispendii, quod fecerit in gratiam eorum, ac pro conducendis operibus, quibus ad excolendum agrum opus fuerit. Locus hic non est disputandi de hujus contractus justitia, vel injustitia. Mihi tamen rem consideranti nihil in ipso reprehendendum occurrit; quod enim ob fundum in tres partes Domino servatum, minus justitiæ consentaneum censeri posset, sarcire videtur alia conditio, quæ est de quarta parte lucri ex boum ministerio profecta. Gratulandum itaque Monetæ doctrinæ in hac inquisitione, in qua certe per ea tempora Theologi, ii etiam, qui vulgares minime babebantur, aut cespitabant ipsi, aut morbo nimis multum effervescenti mederi non poterant, quod ejus remedia homines pati nescirent. Certe nostra hac ætate post egregios præstantium Theologorum labores in re bac versanda, & diligentissime perscrutanda, post querelas complurium indignantium sanctissimas Evangelii leges pessundari, & denique post supremas Catholicorum Antistitum sanctiones, vix, ac forte ne vix quidem, factum est, ut homines nostri in contractibus ineundis de æquitate sancte retinenda cogitare velint.

II.

MAG. LAPUS.

Lapum hunc Florentinum satis suo ævo celebrem fuisse oportet, quem Fratres de Sacco, pacto in annos singulos stipendio XXX. libr. Bonon., Magistrum sibi in Philosophia præfecerunt. (b) Incolebat religiosa bæc Familia ad D. Nicolai, loco satis amœno extra Portam S. Mamantis, eidem attributo per Joannem Boncambium Episcopum Bonon., qui bujus Ordinis homines advocaverat jam ab anno MCCLVI., ut refert Sigonius de Episc. Bunon. (c) Sunt qui arbitrentur, hoc eodem anno Fratres de Pœnitentia (nam hoc etiam nomine,

(a) *Eam dabimus in Appendice*.

(b) MCCLXX. die vi. Octob. Mag. Lapus qu. Martini de Florentia promisit Fr. Rolando de Papia Syndico Conventus de Sacho stare & morari cum dictis Fratribus hinc ad festum S. Michaelis ac legere dictis Fratribus in Logica & Natura. Et dicti Fratres promiserunt sibi dare cibum & potum & pro suo Salario xxx. lib. Bonon. *Ex Mem. Com. Bon.*

(c) *Pag.* 119.

mine, & aliis pluribus (a) donatos novimus) una cum aliis Congregationibus Augustini Regulam profitentibus in unum corpus coactos Innocentii IV. auctoritate per Richardum Cardinalem, qui ad negotium expediendum omnes Romam accivit ad S. Mariæ de Populo. (b) Sed arbitror, pleraque Fratrum de Sacco Monasteria in hanc conjunctionem non consensisse; & certum saltem est, ex iis nostrum hoc unum fuisse. Nam ad annum MCCLXX., quo Lapum conduxerunt, Fratres de Sacco adhuc dicuntur, eodemque nomine designantur ad ann. MCCLXXXV., quo Canonicis S. Frigdiani Lucen. Ordinis S. Augustini locus venditione est traditus per Episcopum Bononiensem, probante Honorio IV. (c)

II. Cum hæc scriberemus, incidimus in particulam Chronici F. Salimbeni, quæ est de ortu Fratrum Saccatorum. Is adscribitur anno MCCXLVIII.; & qui videtur hujus Ordinis initia attulisse, nihil tamen tale cogitans, fuit quidam Frater Hugo Ordinis Minorum, qui prædicationibus suis quosdam ad Evangelicæ vitæ institutum pellexit. Quæ de hoc Ordine scripsit Salimbenus, ita comparata sunt, ut aliquis suspicari possit, propositam eidem saltem in exordiis fuisse ad observandam S. Francisci Regulam. Sed revera constare id omnino non potest, & arbitror potius, novellos Ordinis Alumnos expetiisse quamdam cum Fratribus Minoribus vestium similitudinem, etsi de hac etiam labentibus annis minus sollicitos fuisse, eamdemque in soleis tantum retinuisse, ex eodem Salimbeno compertum fiat. (d) Frequentissimâ brevi temporis intervallo in Italiæ Civitatibus loca obtinuere, & bene de Christiana plebe mereri, quemadmodum Franciscani, & Dominicani, in obeundis pietatis muneribus, satagebant. Sed vix nato Ordini senectus obrepsit, & deletus deinde fuit Gregorii X. auctoritate; quamquam ad aliquod tempus Bononiense Saccatorum Cœnobium superfuisse constet. (e) Integram particulam Chronici, quæ continet historiam hujus Ordinis, dabimus in Appendice. Sed redeo ad Magistrum Lapum. Is quidem onus suscepit præceptis Philosophiæ imbuendi Fratres de Sacco; at arbitror, eodem beneficio frui potuisse cæteros Academiæ nostræ alumnos, cum, pro temporum more, ad Regularium domos eorumdem concursus fieret, si disciplinarum Professores in iisdem reperiri contigisset. De eo nihil aliud memoriæ est proditum.

MAG.

(a) Fratres de Sacco, Fratres Saccorum, Fratres Saccati, Fratres de Pœnitentia Christi, Fratres Saccarii. *Dicti etiam* Beguini, *quod regerent* Beguinas. Bonorum hominum *nomen etiam obtinuerunt in Anglia; neque enim putandum est cum nonnullis, diversos hos Ordines fuisse, cum unum, eumdemque statuant Matthæus Parisius, & Polydorus Vergilius in suis Angliæ Historiis.*

(b) Heliot Histoire des ordres Religieux monastiques, & militaires. *Tom. 3. Chap. XX.*

(c) *Extant in Cod. Dipl. Eccl. Bon. num. xxviii. litteræ Martini IV. ad B. Episcopum Portuensem, & Ap. Sedis Legatum datæ Perusii an. IV., quibus eidem indulget, ut vendere possit pro pretio CCC. lib. Bonon. locum, quem Fratres de Sacco* juxta circulas *Civit. Bonon. habebant, quemque jam antea deseruerant resignantes dicto Episcopo. Hujusmodi litteras expediri jussit Honorius IV., qui Sedem Romanam eodem anno MCCLXXXV., defuncto Martino, obtinuit; iidemque Honorius anno MCCLXXXVI. peculiaribus suis litteris priores confirmavit, juxtq. in eodem Cod. Dipl., eodemque numero. Ex iis apparet, hujusmodi Fratres vagus, & errabundos victus inopia laborasse, quem conlatitiis eleemosynis vix comparabant, adeoque ex Decreto Gregorii X. in Concil. Lugdunensi ipsus inter eos Ordinum Professures comprehensos, quibus minime licebat res suas aut vendere, aut distrahere sine Sedis Apost. peculiari licentia; eidem enim omnia reservantur. Igitur aut revera Fratres de Pœnitentia nunquam majori Augustinensium corpori copulati fuerunt, quod probabilius puto; aut certe hæc illorum domus, quemadmodum plures aliæ, veteri nominis, & instituti rationi adhæsisse videtur.*

(d) Porro processu temporis fecerunt sibi habitum de sacco cilicino, sed quasi sindonico, & inferius habebant tunicas optimas, & ad collum mantellum de sacco, unde & Fratres saccati dicti sunt. Et fecerunt sibi fieri soleas sicut habent Fratres Minores. Nam quicumque volunt noviter aliquam regulam facere, semper mendicant ab Ordine S. Francisci aut soleas, aut cordam, aut habitum.

(e) *In ima pag. 316. laudati Chronici hæc diversa manu, sed tamen antiqua admodum adjecta leguntur.* Primus Ordinis Saccatorum dictus est Raymundus Athalulphi, & fuit oriundus de Provincia Provinciæ de Castro Areæ, ubi juxta mare fit sal, & fuit miles in sæculo, & fuit in ordine F. Minorum, sed in novitiatu fuit licentiatus & emissus de ordine, quia infirmus erat. Filium habuit in Ordine Saccatorum, qui postea fuit Archiepiscopus Arelatensis. F. Bernardus de Manara fuit primus socius supradicti Raymundi. Est autem Manara quædam contrata juxta supradictum castrum, in qua erat Monasterium Dominarum Albarum, quæ devotæ Fratrum Minorum erant, & sunt usque in hodiernum diem magis & magis.

III.

MAG. GENTILIS DE CINGULO, ET MAG. GUILLELMUS DE DEXARA.

Gentili huic Cingulum Patria fuit; & hoc quidem discrimine nostrum internoscimus ab alio ejusdem ævi, ejusdemque nominis, qui a Fulginio est dictus. Nominat eumdem Alidosius (a) Professoribus nostris adnumerans, eumque ridicule admodum vocat *Gentilem Cingulum*, quasi vero non a Patria, sed a Familia nomen hujusmodi profectum esset. Affirmat præterea, eumdem hic obiisse, & humatum ad D. Francisci; quod equidem facile non crediderim, cum ad hæc suadenda ipse solus testis accedat. Neque vero probari fortasse poterit, Gentilem diutius hic substitisse, quamquam verisimile sit, ipsum Thaddæo Doctore usum in Medicinæ studio, cui animum adjecisse constat ex laudato Gentili a Fulginio; (b) nam in ejusdem Thaddæi domo contractum iniit cum Guillelmo de tradenda Philosophia in ejus Auditorio, quemadmodum apparet ex tabula contractus, quam integram damus in Appendice. In hac porro ita duo hi Professores sibi fidem obligant, ut quamvis uterque Doctor in Logica nominetur, unus tamen eorum, nempe Gentilis, onus sibi sumat explicandi Philosophiam *extraordinarie*, ut dicebatur, Scholaribus Guillelmi, & triennii intervallo minime tradendi *ordinarie* Logicam, quam intactam ad docendum relinquit ipsi Guillelmo. Intelligimus ex his conditionibus inter utrumque sancitis, eos, qui Logicæ Doctores dicebantur, in tota Philosophia versatos, eamdemque professos fuisse, quamquam eo titulo, qui ex prima, & minus nobili Philosophiæ parte nascitur, magnopere delectarentur, in eoque non minimum gloriæ, & dignitatis collocarent. Quod quidem ætatis illius hominibus placuisse, si eorum in excolenda Philosophia infelicitas succurrat, haud valde mirabimur.

II. Sed circa hæc tempora, quibus par hoc Professorum floruit, si non nova omnino, saltem recens instituta hujusmodi appellatio. Certe serius Logicæ, quam Grammaticæ Doctores hoc sæculo prodeunt, hos enim novimus jam ab anno MCCXX. Et quidem mihi facile suadeo, gradum hunc invectum, usuque receptum sub finem sæculi, cum Lapus, de quo jam diximus, ad annum MCCLXX. splendido hoc nomine non decoretur, quo sane privatus facile non esset, si ita appellandi Philosophiæ Professores mos invaluisset. Hæc autem ornandi Philosophos ratio diu non obtinuit; nondum enim adulto sæculo proxime sequente nimis angusta visa est, & *Philosophiæ Doctores* vocari deinceps cœperunt; quod honoris, dignitatisque vocabulum Academia nostra adhuc tuetur, suisque, ut satis splendidum, impertitur. Et quoniam qui Logicam profitebantur, pro variis, quæ incidebant, opportunitatibus, non modo Philosophiæ loca explicabant, sed aliis etiam Artibus disciplinæ suæ alumnos imbuebant; idcirco non modo *Philosophiæ*, sed conjunctim etiam *artium Doctores* nominatos deinde scimus; ut constat de Jacobo de Regulis Placentino, cujus nomen ad annum MCCCCXXXXV. ita adnotatur: *Mag. Jacobus de Regulis de Placentia Doctor*

(a) *Dottori Bolognesi di Filosofia, e Medicina &c. pag. 78.*

(b) *Quæstio XLVI. utrum Medicinæ, quæ dicuntur tales in potentia, reducantur ad actum a calidirate nostri corporis* .... In hac quæstione sunt multæ opiniones, prima, quæ imponitur Thaddæo, sed non clare ipsam invenio in eo .... secunda opinio est Gentilis de Cingulo, quem dicit esse Averrhois .... tertia opinio est Guillelmi de Brixia, quam sequitur Pancius de Lucha. ... quarta opinio est Conciliatoris ... quinta opinio est plusquam Commentatoris ..... sexta opinio est, quæ imponitur Galeno .... septima opinio, quæ vere fuit Galeni &c., & invenio ipsam in quibusdam collectionibus Bart. de Varignana attributis, & invenio ab Antonio, & tandem a Dino &c., & Mundinus etiam prædicat post istos.

Doctor Philoxophie & aliarum artium. Etsi vero ab anno MCCCIX. celebris ille Astrologus Joannes a Luna pluribus, & magnificentissimis titulis cumulatus fuerit, ita sane, ut eumdem tanquam scientiarum omnium promum condum boni illius ætatis viri habuerint; attamen arbitror, segetem illam titulorum advectam ex Germania, unde ad Bononienses profectus fuerat vanus ille, & tumidus Astrologiæ Professor.

I V.

MAG. THEODOSIUS DE CREMONA.
MAG. REGINALDUS DE MELANTO.
MAG. MARTINUS HISPANUS.
MAG. PEREGRINUS DE PLUMATIO.

JUvat & hos meminisse in tanta Professorum Philosophiæ, aut certe veterum monumentorum, quæ de iis loquantur, inopia. Nuda horum omnium nomina recitare cogimur, cum vix ea nobis ex antiquo pulvere relicta sint. Etsi vero Dialecticæ Professores vocentur, (a) attamen alias etiam Philosophiæ partes fortasse tradiderunt, quemadmodum ferebat mos illorum temporum, ut diximus. Sed revera delectabatur apprime illa ætas argutiis dialecticis, in quibus excelluerunt nostri complures, non multo post initium sæculi XII. Et de horum quidem doctrina ea fuit opinio, ut vel ex ipsis Scholis Parisinis, in quibus quoddam quasi regnum erat illius disciplinæ, quæ disputandi præcepta continet, non Scholares solum, sed etiam Magistri ad eos audiendos Bononiam venire non abhorrerent, quemadmodum Joannis Sarisberiensis auctoritate supra firmatum est.

II. Mirabitur autem fortasse quispiam, nos eam Academiæ nostræ gloriam vindicare voluisse, quæ ex Philosophiæ cultu proficiscitur, cum interea & paucissimos hujus disciplinæ Professores commonstrare possimus, eosdemque ipsos pene omnes obscuros, & vix hac luce dignos esse constet. Sed dum ingenue fateor hanc Professorum raritatem, valde equidem repugnandum duco iis, qui eadem abuti velint, ut Universitati Bononiensi eum honorem eripiant. Nam invidus profecto, aut rerum ignarus ille fuerit, qui illorum temporum memoriam usurpans non intelligat, hanc Professorum illius Artis infrequentiam partim petendam esse ex Romanarum Legum strepitu, quem certe maximum hic fuisse scimus, partim vero ex ipsis Philosophiæ Professoribus, qui, ea dimissa, vel ad Legum scientiam, ut Irnerius vel ad Medicinam, ut Mondinus, Gentilis, aliique, vel ad Theologiam, ut Moneta, vel ad alias scientias, quæ graviores, nobilioresque haberentur, tradendas animum convertebant. Non est itaque, cur ex Professorum nostrorum inopia illud elicere velimus, quod Philosophiæ laude Academiam nostram ea ætate privare possit.

HUMA-

(a) Mag. Teodosius de Cremona, qui moratur Padue Doctor Logice vendidit unum Digestum. *Ex Mem. an.* MCCLXXIII.

Mag. Reginaldus de Melanto Loyce Professor. *Ex Mem. ad annum eundem.*

Mag. Martinus Hispanus, qui docet in Logicha. *Ex Mem. ad an.* MCCLXXV.

Mag. Peregrinus in Logica qui fuit de Plumatio Cap. S. Marci. *Ex Mem. ad an.* MCCLXXXIII.

HUMANIORUM LITERARUM PROFESSORES.

Udovicus Antonius Muratorius cum in publicum emitteret (a) Libellum Magistri Boncompagni de Obsidione Anconæ, ut Scriptorem hunc antea obscurum, vel plane ignotum scenæ, & populo commendaret, non pauca commentus est, quæ egregii viri sapientia, haud satis digna videntur, cum a vero sint aliena; & aliquid etiam adjecit Scholis nostris haud plane honorificum. Opinatur itaque Muratorius, ante Boncompagnum, qui sæculo XIII. floruit, neminem fuisse, qui Grammaticam (b) publice in Civitate nostra doceret, eamque Scholam sæculo XIII. ineunte institutam, ac primum Boncompagno Florentino circa an. MCCXVIII. eam provinciam demandatam fuisse: atque hanc Muratorii opinionem Cl. Laurentius Mehus in grandi illo variarum, & discrepantium rerum volumine, quod, quasi prodromi loco, præmisit epistolis Ambrosii Camaldulensis Florentiæ editis, libentissime excepit, immo amplificandam sumpsit, ut novam hanc Florentinæ Civitati patriæ suæ laudem conciliaret, quod ex ejus sinu prima eloquentiæ semina in Academiam nostram deciderint. Sed vix fore credo, ut Muratorius ulli cordato, ac præjudiciis soluto homini persuadeat, publicam Grammaticæ Scholam tamdiu defuisse in ea Civitate, ad quam ex remotissimis quibusque regionibus maximus studiorum causa concursus fiebat. Enimvero si defuissent Grammaticæ Magistri, sine hac prima literaria eruditione ne aditus quidem patuisset hominibus ad studia Legum Civilium, quæ sola in Academia nostra primum floruisse fidenter admodum pronunciat Muratorius. Et cum disciplinæ omnes cognatione quadam inter se contineantur, neque paucarum cultus sine aliarum etiam aliquo cultu diu consistere possit, nullus sane persuadere sibi poterit, mansuetiora hæc studia omnino jacuisse in ea Civitate, quæ non modo Legum Magistra habebatur, sed etiam Philosophiæ, quod probatum satis est, & Sacræ Doctrinæ, quemadmodum ad Theologiæ Professores ostendendum erit. Genus hoc argumenti dilatare non oportet, cum vim omnem ad suadendum statim per se se proferat.

II. Muratorio facile, si quid sentio, imposuit quod Boncompagnus ipse ad calcem sui Libelli affirmat, inquiens: *Suscipiat Ancona favorabile munus, quod sibi a Boncompagno amicabiliter exhibetur, cui Florentia dedit initium, & Bononia*

(a) *Tom. VI. Script. rer. Italic.*

(b) *Dum Grammaticam dicimus, non prima solum latinæ linguæ elementa, quæ pueri sub nigris magistellis condiscunt, sed Poetarum, Rhetorum, aliorumque Scriptorum notitiam, uno verbo humaniores, ut vocant, litteras, eo nomine intelligimus, quemadmodum revera Veteres intellexerunt, quod animadvertit ipse Muratorius loc. cit. Et sane ridiculum esset, vel leviter suspicari Grammaticæ propriæ dictæ Magistros in nostra Civitate defuisse.*

nonia nullo præeunte Doctore celebre incrementum. At hæc revera nunquam probare poterunt, Boncompagnum primum omnium Grammaticæ Scholam hic aperuisse; nam quod affirmat Boncompagnus de illius scientiæ incremento, cujus quidem gloriæ cum aliis societatem recusat, id Muratorius nimia facile explicat de illius disciplinæ pene rudimentis, quasi hæc nostri ante ipsum publice aut non tradiderint, aut tradere nescierint. Arbitror itaque, Boncompagnum eam tantummodo laudem iis verbis sibi vindicare voluisse, quæ proficisci poterat ex nova quadam, suoque calculo, meliori methodo docendi, quam ipse primus invexerit, & veluti in aliorum manus tradiderit. Sed fumosum hominem, suique ipsius laudibus nimis indulgentem, facile mihi videre videor; & vero non dubito, quin idem futurum sit judicium omnium Libellum ipsius de obsidione Anconæ legentium. Itaque ejus verbis tantum tribuendum non censeo, quantum certe detulit Muratorius.

III. Hujus Boncompagni æqualis fuit Henricus a Septimello, agri Florentini pago. Hunc ad Academiam nostram accessisse, ut studiis vacaret, ex ipso scimus, qui in quodam elegiaco carmine (a) Philosophiam ita secum loquentem inducit.

Dic ubi sunt, quæ te docuit Bononia quondam.

Ex quibus sane illud facile est conjicere, Henricum primis suæ adolescentiæ annis bonarum artium studiis in Academia nostra operam dedisse. At in ea ætate Poesim amavit, & didicit Henricus, quemadmodum uberrimus est testis Philippus Villanus, qui de ipso loquens lib. 2. *de Henrico semipoeta elegiaco* inquit: *Fuit Henricus vir potentis, & hilaris ingenii. Is cum dies juventutis liberalibus artibus, & studio Poeseos commodasset &c.* Hæc verba si diligentius scrutari voluisset Laurentius Mehus, fortasse in nostram Academiam sententiam illam, tanquam ex tripode, non pronuntiasset, quæ injusta plane habenda est. Verum ante hos etiam, quos nominavimus, floruit Gaufridus Anglus, quem celebrem fuisse Humaniorum Literarum Professorem constabit ex iis, quæ de ipso dicenda erunt infra. Non est igitur, cur Muratorius bonarum artium studia cœpisse primo in Civitate nostra, cum ad eam accessit Boncompagnus, rerum nostrarum minus gnaris suadere conetur.

IV. Dum autem Academiæ nostræ vindicare cupimus hanc gloriam ante eam ætatem, in qua prima illius initia statuunt nonnulli, negare profecto non possumus sæcul. XIII. magnam ejus factam accessionem, & præsertim sub finem ejusdem, ob multitudinem eorum, qui has artes profitebantur. Et quidem honorem non mediocrem iisdem habitum, illud argumento esse potest, quod qui Humaniores Literas tradebant *Doctoris* titulo ornari voluerunt, quemadmodum jam antea Juris, & Decreti Professores. Et quamquam non dubito, quin plerique improspere in his studiis adlaborarent, quosdam tamen inter eos fuisse video, qui aliquid ex se promere potuerunt, quod infelici temporum conditione majus dijudicari debet. Et hac quidem laude privari non posse præ cæteris Guidottum, sive Galeottum Bononiensem, cuique legenti ejus de Rhetorica Ciceronis librorum vernaculam versionem, constare facile poterit. Itaque Academia nostra nihil fortasse Florentinis debere se intelligit pro Humaniorum Literarum cultu, qui neque in ea desiderari per antiquiora tempora potuit, neque exteris ita referri debuit acceptus, ut Humaniores Literas, tamquam peregrinas aliquas merces, Bononiam iidem advexerint.

GAU-

(a) *Carmen hoc, quod inscribitur* de diversitate fortunæ, & Philosophiæ consolatione, *in quatuor libros tributum est, illudque composuit circa an. 1193. Antonius Magliabecchius plurimum adlaboravit pro editione hujus Carminis, quam parabat Christianus Daumius Cygneus, quamque infectam reliquit. Dedit aliam Polycarpus Leyserus in Historia Poetarum, & Poematum medii ævi. Tertia prodiit Florentiæ an. 1730., quam mutilam dicit laudatus Laurentius Mehus.*

GAUFRIDUS.

Simon Fridericus Hahnius in Præfatione ad Syllogem veterum monumentorum, quam anno MDCCXXIV. emisit in lucem, haud modice laudat Gaufridum Bononiensem, cui locum tribuit inter præcipuos Dictatoriæ Artis, hoc est, eloquentiæ Professores, qui Sæculo XIII. floruerint (a). Scripsisse hunc, ait, Artem Dictaminis, cujus Prologum, & Epilogum versibus hexametris concinnatum producit. Et Prologus quidem ita se habet.

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Taxavique diu mecum sociisne valerem
Dictandi reserare viam. Sed me titubantem
Vester cogit amor tanto servire labori.
Ergo diu trepidus, vix tandem veste pudoris
Abiecta, vobis referam, quo sidere vestrum
Dictamen lucere queat, qua clausula possit
Lascivire gradu, quis sit Dictaminis ordo,
Quae partes, ubi fessa suum distinctio sistat,
Vel remoretur iter, quae sint connubia vocum,
Et quibus auxiliis verbi redimatur egestas.
Tabescens igitur livor marcescat in aevum,
Nec praesens corrodat apus, nec clara lituret
Dictis dicta suis, nec verbum verba venenet;
Nec pudeat quosdam per opes dictaminis hujus
Dictamen farcire suum, dissutaque verba
Jungere, & exangues quasi vivificare loquelas.
Ne tamen audita prolixa prooemia laedant
Hic metris praecludo viam, musaeque quietem
Largior, & faciles ad cetera dirigo cursus.

Epilogus talis est:

Hoc a Gaufrido, veneranda Bononia, cultus
Semper habe, gratumque geras quod gratia pandit,
Non merces; nec enim mercatar spargere veni
Venales titulos: gratis tibi dedico gratus
Exiguum exiguo natum de cespite florem.
Ac tu quisquis habes alium dictaminis usum,
Materiasque rudes meliori pollice ducis,
Parce precor, nec opus tua suffocet ira novellum.
Nulla etenim teneram laus est evellere plantam,
Nec decus est minimis jacturam infligere rebus.

Rubigine non carent hi versus; sed vena tamen non infelix pro gustu temporis, quo hic Auctor vixisse dicitur. Apparet etiam, illum in Poesi admodum exercitatum fuisse; nihil enim in his versibus durum, nil hiulcum, & asperum, quibus vitiis Poetæ novitii abundare solent. Itaque certo mihi persuadeo, esse hunc Gaufridum Anglum Poetam celebrem, qui *Poetriam novam* Innocentio III. dicatam edidit, quique vulgo dicebatur Mag. Gualfridus de Vinesauf, seu de Vinosalvo. Ac miror, id non persensisse Hahnium, qui non alia de causa Gaufridum hunc Bononiensem facit, quam quod Artem Dictaminis Bononiæ edidit, & in eius Epilogo Bononiensem Civitatem alloquitur. At enimvero in ipso sui operis Epilogo Gaufridus hominem exterum se tacite prodit, cum ait, se mercatorem non venisse, ut venales titulos spargeret, nec Bononienses cives alloquitur, sed socios, hoc est, auditores suos, nec Bononiam patriam suam dicit, ut omnino appareat non bonus civis in Civitate sua, sed gratus hospes in aliena.

II. Guilielmus Cave recensens scripta Gaufridi, sive, ut ipse appellat, Gal-

(a) *Hahnius in Præfat. ad Tom. 1. Veter. monum. edit. Brunsvigæ 1724.*

Galfridi de Vinosalvo, primo loco memorat ejus *Poetriam novam*, *Opus*, *inquit*, *Hexametrum Innocentio III. nuncupatum*, quod idem esse ait cum *Arte dicendi*, licet aliis aliter videatur. Fallitur, meo quidem judicio, criticus hic censor, dum *Poetriam novam*, & Artem dicendi, sive, ut loqui amabant, *dictandi*, unum eumdemque Gaufridi foetum existimat. Est enim *Poetria*, vel ipso Guilielmo Cave judice, Opus Hexametrum, idest, versibus hexametris compositum. At Ars Dictaminis a Gaufrido scripta est soluta oratione, ut ex postremis ejus Prologi versibus intelligimus. Sed id parum refert; illud ad rem facit, quod Caveus ab uno, eodemque auctore scriptam agnoscit & *Poetriam novam*, & Artem Dictaminis; ex quo consequitur, Gaufridum *Poetriae novae* auctorem non alium esse a Gaufrido, quem Hahnius Bononiensem appellat, quique Artem Dictaminis edidit.

III. Sed multum tamen Hahnio debemus ob vulgatum ejus Operis prologum, & epilogum. Inde enim intelligimus, Gaufridum Humaniorum Literarum Scholam in nostra Civitate habuisse. Quos enim initio prologi socios appellat, ejus auditores, & discipulos interpretor, sic enim, honoris causa, a suis Professoribus appellari solebant Scholares, ut saepius observatum est. Eam ergo Dictaminis Artem, ea nempe eloquentiae praecepta, quae voce solebat tradere in scholis, scripto committere voluit, se ita gratum exhibens & juventuti, quam erudiebat, & Civitati universae. Ut autem in *Poetria nova* Artem Poeticam docuit, sic in Arte Dictaminis praecepta dedit dicendi, & scribendi soluta oratione. Itaque illum existimo ex Anglia profectum, Galliae, & Italiae Academias non tam discendi studio lustrasse, ut tradunt Scriptores Angli, quam ut eloquentiam doceret, & quaestum faceret ex arte sua, in qua excellere videbatur.

IV. Florebat Gaufridus regnante in Anglia Richardo, qui ab anno MCLXXXIX ad MCIC. regnum obtinuit. Ac non multo post initium Pontificatus Innocentii III. Romam venit, ubi *Poetriam novam* Pontifici dicavit:

Me transtulit Anglia Romam,
Tamquam de terris ad caelum transtulit ad vos,
A tenebris velut ad lucem, lux publica mundi
Digneris lucere mihi.

Ita initio *Poetriae*, ubi & Innocentium Pontificem summis laudibus celebrat, & ejus gratiam ac patrocinium studiose aucupatur. Sed cum fortasse non ita sibi propitium expertus esset Pontificem, uti sperabat, in Angliam reversus, librum scripsit *de statu Romanae curiae*, cujus tale est initium;

Nuper Apostolica Gaufridus sede reversus.

V. Videtur igitur primo Bononiam venisse, ubi cum aliquamdiu substitisset, electo in Pontificem Innocentio, Romam convolarit. Quod si revera Gaufridus auctor fuerit Itinerarii Richardi Regis Anglorum in Terram Sanctam, ut existimat Thomae Gale, (a) qui eum librum edidit inter Scriptores Anglicos, (b) quoniam ejus libri auctor fatetur, se praesentem interfuisse iis rebus, quas narrat, (c) percommode ejus adventus in Civitatem nostram statui posset post reditum Richardi regis e bello sacro. Rediit autem Richardus anno MCXCI. Quare potuisset Gaufridus Humaniores Literas Bononiae profiteri, & suam Artem Dictaminis edere eo temporis interstitio, quod effluxit inter reditum Regis Richardi, & electionem Innocentii III., idest, inter annum MCXCI., & MCXCVIII.

GAU-

(a) *Joannes Seldenus Praefat. ad X. Scriptores non id inficiatur; ait tamen, esse alios, qui auctorem ejus Itinerarii non Gaufridum putent, sed Gualterum quemdam Constantiensem, vel Oxoniensem.*

(b) *Tom. II. collect. Script. Anglic. edit. Oxon.*

(c) *In Proem. Itinerar. Tom. II. Script. Angl. cit.*

GAUFRIDI SCRIPTA.

D*E modo inserendi arbores aromaticas, fructus conservandi, vina, & vites cognoscendi, vina inversa, seu deteriora reformandi tam pro sanis, quam pro infirmis, acetum mutandi, & conditiones cujuscumque vini, & ceterorum liquorum pretiosorum, & pigmentorum faciendi.* Quia in hoc libro potissimum agitur de vinis conservandis, propterea existimant, Gaufrido cognomentum de Vinesauf, ideft, de Vinosalvo tributum. Ita Ptiseo visum, cujus conjecturam alii quoque probaverunt (a).

Poetria nova, ideft, Ars Poetica, quam non inepte novam vocavit Gaufridus, quia novam Poesis formam præ rhythmica illa, & plane barbarica, quæ tum fere in deliciis erat. Incipit *Papa stupor mundi*. Ejus initium protulit Bulæus, ex quo de toto opere aliquod judicium ferri potest. Ac certe cum hic Gaufridi fœtus in publicum prodiit, quasi nova luce omnium oculos perstrinxit; nec defuere qui operam, atque industriam suam in eo libro exornando, & commentariis illustrando recte collocatam existimarint. Frequentissima sunt præsertim in Bibliothecis Angliæ ejus libri exemplaria. Nec desunt tractatus, exercitationes, & commentaria in eum librum, qui vulgo dicebatur *Papa stupor Mundi*, ob prima verba, quibus Poeta suum carmen auspicatur. In codice Mss. qui fuit Kenelmi Digbæi extat Literalis divisio super *Papa stupor mundi* per Gaufridum Vinesauf. Item: *Tractatus super Papa stupor mundi per Galfridum Anglicum cognomento Vinesauf.* Rursum: *Notabilis declaratio super proœmium tractatus prædicti.*

Ars Dictaminis. Ejus Prologum, & Epilogum ab Hahnio acceptum supra dedimus. Ptiseus hunc librum non satis cognitum habuit, dubitare enim videtur, num sit idem, ac *Poetria nova*. At in *Poetria nova*, Carminis leges, in Arte Dictaminis, Prosæ præcepta tradit Gaufridus. Atque illa est versibus, hæc autem soluta oratione scripta. Porro ex Arte Dictaminis excerptus videtur libellus qui *Medulla Grammaticæ Galfridi* inscribitur in Codice Roberti Burscough. (b) Qui autem inscribitur *De artificio loquendi Galfredi anglici*, idem fortasse est, ac Ars Dictaminis, (c) ex qua pariter desumptus videtur libellus *De variationibus secundum doctrinam mag. Galfridi, puta de nominibus secundum casus varios variandis &c.* (d).

De rebus ethicis. Librum hunc Gaufridi non ineleganter scriptum, ad mores informandos, se vidisse, ait Lelandus de Scriptoribus Anglicis. (e)

Enchiridion. Hunc librum Gaufrido tribuit Ptiseus (f).

De statu Curiæ Romanæ, incipit: *Nuper apostolica Galfridus sede reversus.* Ex eodem Ptiseo.

Ad Cæsarem Henricum de liberando Richardo Rege. Ex eodem Ptiseo.

Itinerarium regis Richardi, de quo supra dictum est.

Monodia in obitum Regis Richardi. Edita est a Bulæo To: II. Hist. Univ. Parif. p. 548.

De promotionibus, & persecutionibus Galfredi Eboracensis Archiepiscopi. Hunc etiam librum Gaufrido tribuit Ptiseus, & item alium, qui inscribitur ad Guillelmum Episc. Eliensem, & Cancellarium.

Galfridi Poema super Machabæos. Est inter Codices Guil. Landi. (g)

(a) *Bulæus Histor. Univ. Parif. Tom. II. pag.* 520.

(b) *Cod.* 1665. 64. *To: I. Catalog. lib. mss. Angliæ p.* 80.

(c) *Ibid. To: II. Cod.* 7701.

(d) *Ibid. inter Cod. Guil. Landi n.* 1265. *To. I. p.* 69.

(e) *Ibid. inter Cod. Th. Bodlei n.* 2538. *To: I. p.* 133.

(f) *Vide testimonia Auctorum præmissa ad Scriptores Anglicos Th. Gale. Tom. II.*

(g) *Ibid.*

(h) *Cod.* 849. *To. I. p.* 59.

BONCOMPAGNUS FLORENTINUS.

NUlla hujus professoris mentio apud Scriptores cum Bononienses, tum Florentinos, quamvis & sua ætate admodum celebris fuerit, & scriptis etiam claruerit. Emersit ejus nomen ex tenebris, cum primum Muratorius ejus opusculum de *obsidione Anconæ* in publicum emisit. In eo opusculo se patria Florentinum dicit, & in Civitate nostra celebre incrementum, famæ scilicet ac fortunarum, fecisse (a). Hunc autem Muratorius omnium primum fuisse existimat, qui publice humaniores literas in Academia nostra docuerit; quem errorem supra dispunximus. Primum scilicet fuisse arbitror, qui non contentus usitato Magistri nomine, Doctoris nuncupationem affectavit; quod nondum inter Grammaticos auditum fuerat (b).

II. Ex multis, quos erudiit in ea facultate, percelebris est Rolandinus Historicus Patavinus, qui an. MCCXXI. magisterii insignia a Boncompagno præceptore suo Bononiæ se accepisse narrat (c). Atque hinc ejus ætatem intelligimus, quam ipse quoque in præfatione Opusculi, de obsidione Anconæ, utcumque indicat. Ait enim, se de obsidione illa, quæ anno MCLXXII. contigerat, ea scripsisse, quæ ab oculatis testibus audierat, ab iis nempe, qui obsidioni ipsi interfuerant. Ex quo, haud multo post initium sæculi XIII. libellum illum fuisse scriptum, ac per illud tempus Boncompagnum floruisse, intelligimus.

III. Fuit Boncompagnus festivo admodum ingenio, quo interdum licentius abutebatur fere ad impudentiam, ut inter præcipuos ætatis suæ nugatores haberetur (d). Itaque suis jocis & nequitiis mirifice illudebat homines. Et cum Bononiæ per illud tempus celebraretur Frater Joannes Vicetinus ex Ordine Prædicatorum, quem quasi divinum quemdam hominem a Deo missum ad componendas dissensiones, quæ tum maxime in Civitatibus Italiæ fervebant, & ad Religionem, divinumque Cultum reparandum, vulgo mirabantur; hunc in primis dicaculus iste Grammaticus suis dicteriis impetebat, & versiculos etiam ludicros in eum scripsit, pro ejus ætatis gustu fortasse lepidos, re autem ipsa admodum insulsos (e). Cum autem Frater Joannes mira multa patrasse diceretur, in ea etiam Virum opinione multorum sanctissimum ludibrio habere voluit; palam enim edixit, in animo sibi esse, per aerem volare, neque sibi ad eam rem vim, virtutemque deesse. Itaque ad certam diem multitudinem invitavit, locumque indicavit, ex quo volatum esset editurus, qui erat haud procul a Civitate in præalto monte, quem ex S. Mariæ nomine dicunt, ubi Ecclesia est in hanc diem celebris, S. Mariæ in Monte appellata. Cum igitur ad constitutum diem ingens concursus eo loci factus esset, prodiit in conspectum omnium Boncompagnus alis duabus prægrandibus ad humeros affictis, cumque diu se conspiciendum dedisset, intentis omnibus, quorsum id esset evasurum; sat vobis sit, inquit, Boncompagni faciem vidisse: bene vobis precor,

(a) Suscipiat Ancona favorabile munus, quod sibi a Boncompagno amicabiliter exhibetur, cui Florentia dedit initium, & Bononia, nullo præeunte Doctore, celebre incrementum. *Boncomp. de obsid. Ancon. c. xxvi. ap. Murat. Rer. Ital. Script. Tom. VI. col. 946.*

(b) Hunc Laurentius Mehus Compagni filium fuisse dicit, Bonum nomine, ex quo Boncompagni appellatio enata sit. Sed id gratis asseritur. *Laurentius Mehus in prolog. ad epist. Ambros. Camal.*

(c) *Rolandin. lib. X. cap. IV. Murat. rer. Ital. Script. To. VIII.*

(d) Fuerunt etiam in tempore illo trufatores & illusores quamplures ...... ex quibus unus fuit Boncompagnus Florentinus, qui magnus Magister in Grammatica in Civitate Bononiæ fuit, & libros, & dictamina scripsit. *Ex Chronic. Fr. Salimbeni de Adam ad an. MCCXXIX.*

(e) Hic cum more *Florentinorum* magnus trufator esset quemdam rithmum fecit in derisionem Fratris Johannis de Vicentia, cujus nec principium, nec finem recordor, erant autem verba ista:

Et Johannes Johannizat,
Et saltando choreizat.
Modo salta, modo salta,
Qui cælorum petit alta.

Ex eodem Chron. Fr. Salimb. ad eumdem annum.

cor, difcedite. Quo fe mirifice ludificatos agnovere (a). Ætatem diu egit Bononiæ Boncompagnus; fed ad ampliores fortunas afpirans, fuæque eloquentiæ confifus, in qua excellere putabatur, Romam, vel aliò, ubi Romana Curia forte confideret, hortantibus amicis, profectus eft, fperans non defuturam fibi ejufdem gratiam, cujus fervitiis fi occupari contigiffet, non dubitabat, quin magnum effet quæftum facturus. Sed inani fpe delufus a Romana Curia difceffit, cumque ad fummam egeftatem veniffet, admodum jam ætate provectus in Xenodochio prope Florentiam extremum obiit diem (b).

IV. Habemus hæc omnia ex Chronico Fratris Salimbeni de Adam Ordinis Minorum, quod eft in Codice membranaceo Bibliothecæ Excellentiffimæ Familiæ Comitum, de cujus ætate, & auctoritate differuimus, ubi de Martino Fanenfi Legum Profeffore agebamus. Hinc autem apparet, quam infelici conjectura Muratorius ex Boncompagno ifto, qui primus Bononiæ lares fixit, originem duxiffe ftatuat nobiliffimam gentem Boncompagnam Bononienfem, ex qua prodiit Gregorius XIII. P. M., quæque nunc Soræ Ducatum, aliafque ditiones haud obfcuri nominis obtinet (c).

BONCOMPAGNI SCRIPTA.

Scripfit Boncompagnus Libellum de *Obfidione Anconæ*, quem Infcripfit Hugolino Gofio Anconitanorum Prætori, celebris illius Martini Gofii, de quo inter Legum Profeffores diximus, nepoti. Eum edidir Muratorius inter rerum Italicarum Scriptores, digniffimum certe, qui publicam lucem afpiceret; fed magis propter particulam Italicæ Hiftoriæ, quam continet, quàm ob ftili nitorem, & elegantiam, in qno tamen multum fibi plscebat Boncompagnus. Negari tamen non poteft, quin aliquod eloquentiæ lumen in eo fcripto emicet, ita ut Boncompagnus, pro ejus ætatis barbarie, Scriptor difertus, & *magnus Dictator*, ut dici mos erat, haberi potuerit. Magnum autem periculum fubiit aliquando hoc fcriptum cum ipfo ejus Auctore. Is enim cum fecus oram Hadriatici navigaret cum Mœcenste fuo Hugolino Gofio, naufragium fecit prope Seuogalliam; ex quo cum evafiffet incolumis, libri titulus, & epiftolæ nuncupatoriæ, quæ illi præfixa erat, aquis corrupta fuiffe videntur, fi quidem fatis intelligo quod in ejufdem procemii libro Boncompagnus ipfe fcriptum reliquit.

Præter hunc Libellum de obfidione Anconæ, alia fcripfir Boncompagnus, qui, ur air Frater Salimbenius, fuit *Magnus Magifter in Grammatica*, & *libros*, & *dictamina fcripfit*. Vidit Cangius *Artem dictominis* Boncompagni manu exaratam in antiquo Codice, ex quo in Appendice ad Lexicon latinum hæc verba exfcripfit: *Ducuntur Romæ quædam fæminæ pretio nummario od plangendum fupra corpora defunctorum, quæ computatrices vocantur, ex eo quod fub fpecie rithmico nobilitotes, divitias, formas, fortunas, & omnes laudabiles mortuorum actus computant feriatim. Sedet namque computatrix, aut interdum recta, vel proclivis ftat fuper genua crinibus diffolutis, & incipit præconia laudum, voce voriabili, juxta Corpus defuncti narrore, & femper in fine claufulæ, oh! vel ih! promit more plangentis. Et tunc omnes adftantes cum ipfa flebiles voces emittunt. Sed computotrix producit lacrimas* pre-

(a) Et ifte mag. Boocompagnus videns, quod Frater Johannes intromittebat fe de miraculis faciendis, voluit & ipfe fe intromittere. Et prædixit Bononienfibus, quod videntibus illis volare volebat. Quid plura? Divulgatum eft per Bononiam. Venit dies ftatuta, & congregata eft tota Civitas .... ad radicem Montis, qui appellatur S. Mariæ in Monte. Fecerat fibi duas alas, & ftabat in cacumine Montis afpiciens eos. Cumque fe diu mutuo afpexiffent, protulit iftud verbum: Ite cum benedictione divina, & fufficiat vobis vidiffe faciem Boncompagni. *Ibid.*

(b) Ifte Boncompagnus, cum effet folemnis dictator, ex confilio amicorum fuorum ad Curiam Romanam acceffit, volens experiri, fi forte ex dictamine fuo Ro: Curiæ poffet gratiam invenire. Quam cum non inveniffet, recedens inde factus jam fenex ad tantam devenit inopiam, quod oportuit eum apud Florentiam in quodam Hofpitali vitam finire. *Ibid.*

(c) *Murat. in Præfat. ad Libellum Boncomp. de obfid. Ancon.*

pretii, non doloris. Ita Boncompagnus in *Arte dictaminis* lib. primo sub finem apud Cangium (a), qui adnotat, Boncompagnum vixisse anno MCCXIII.

Scripsit etiam *Pratum eloquentiæ*, satis ineptum opus, quod vidit Cl. Montfaucon. *Liber de ordinatione dictionum artificiosa communi, & naturali per Magistrum Boncompagnum*. In quo de materiis inveniendis, de Scholis, earumque Curatoribus, & Literarum formatione, aliisque multis, juxta usum, & praxim Curiæ Romanæ agitur. Præfigitur ejus testamentum. Ita describitur hic liber Boncompagni inter Codices Bibliothecæ Cottonianæ (b). Etiam inter collectanea Richardi Jamesii recensentur excerpta quædam ex *Boncompagno de Stilo epistolari*, quæ ex ejus *Arte dictaminis* petita existimo (c).

ROLANDINUS PATAVINUS.

MAgistro discipulum subjicimus, Rolandinum Patavinum, qui cum Bononiæ Doctor creatus sit, auspicante Mag. Boncompagno ipso, nullum est dubium, quin annis aliquot in Scholis nostris docuerit, & interpretandis iis Auctoribus, qui ætate illa in Grammaticorum Scholis terebantur, operam impenderit; neque enim quispiam in ulla facultate Doctoris insignia obtinere poterat, quin in ea diu se docendo exercuisset, ut sæpius dictum est. Imitatus est Rolandinus Boncompagni stilum, & vanam illam grandiloquentiam, ex qua plausum sibi quærebant, qui per illud tempus eloquentissimi habebantur. Sed plurimi tamen æstimantur ejus Chronica, quibus suorum temporum historiam summa fide, & diligentia persecutus est. Natus erat Rolandinus anno MCC, & anno MCCXXI. Bononiæ creatus est Grammaticæ Doctor. Anno autem MCCLX. conscribendæ, seu potius perficiendæ historiæ suæ manum admovit, hortantibus religiosis & prudentibus viris; ac biennio post, opere jam absoluto, ejus historia, in XII. libros distributa, publice lecta est in Academia Patavina, & a Professoribus Philosophiæ, Medicinæ & Humaniorum Literarum approbata. Laudatur maxime Rolandinus, quod Eccelini de Romano, viri post hominum memoriam sceleltissimi, res gestas copiosius, atque accuratius, quam ceteri Scriptores, exposuerit. Atque hæc eius historiæ pars non minima, & sane præcipua, Italice reddita, jamdiu lucem vidit sub ementito Petri Gerardi nomine, qui se æqualem Eccelini finxit. Sed Vossius hanc imposturam detexit, ostenditque, Faustum Longianensem, virum alias doctum & eloquentem, Rolandini scrinia expilasse, & quibusdam mutatis, atque additis, veluti novum Chronicon evulgasse sub ementito Petri Gerardi nomine (d). Æquior fuit Rolandinus in Fratrem Joannem Viceotinum, quàm ejus Præceptor Boncompagnus; laudat enim ejus Viri pietatem, & perpetuum studium pacis componendæ inter dissidentes & privatim, & publice, qua de re præsertim libri tertii capite septimo multa habet lectu dignissima. Obiit autem Rolandinus postridie Kalend. Febr. An. MCCLXXVI., ut liquet ex ejus sepulchri titulo, quem a Scardeonio servatum, iterum protulit Muratorius (e).

GE-

(a) *Cangius V. Cantatrix in append. ad Lexic. Lat. edita ad calcem Lexici Græc.*

(b) *Catalog. Mss. Angl. Tom. II. p. 87. lit. C. VIII. II.*

(c) *Ibid. Tom. I. pag. 262.*

(d) *Murat. in præfat. ad Roland. Chron. Rer. Ital. Script. Tom. VIII. p. 156.*

(e) *Ibid. p. 155.*

GERARDUS CREMONENSIS.

Plures fuere hoc, & superiori sæculo Cremonenses liberalium artium Professores Gerardi nomine appellati. Primus occurrit Gerardus ille Cremonensis, quem aliqui natione Hispanum, patria Carmonensem dicunt; sed Muratorius & Italum, & Cremonensem non inani opera demonstrat. Hic diu in Hispania cum inter Arabes versatus esset, primus aliqua Medicorum Arabum opera in latinam Linguam convertit, & magnum sibi nomen ob eam rem comparavit. Eum tradunt obiisse anno MCLXXXVII.

II. Erat Bononiæ ad annum MCCXX. alter Magister Gerardus Cremonensis, cujus mentionem reperio in tabulis Archivi Monachorum S. Stephani, nunc Senatus Bonon. Sed incertum, quam facultatem profiteretur. Celebris habitus est eodem sæculo Gerardus alter Cremonensis, de Sabloneta (a) etiam appellatus, quod vel natus esset in vico agri Cremonensis Sabloneta, vel inde esset oriundus. Vanissimam Astrologiæ artem profitebatur, & inter Astrologos sui temporis excellentiores locum obtinuit. Venditabat ille suas nugas Eccelino de Romano, Uberto Pelavicino, aliisque Magnatibus, qui eum consulebant. Et extant adhuc ejus responsa in Codice Bibliothecæ Vaticanæ cum hoc titulo: *Judicia Magistri Gerardi de Sabloneta Cremonensis super multis quæstionibus naturalibus, ac annorum Mundi revolutionibus*. Multa ex his prolata sunt pro Pelavicino, cujus devotum se prædicat nugator ille. Nec minori obsequio cultum ab se Eccelinum impurissimum hominem, & nequissimum tyrannum profitetur (b). Sunt autem scripta hæc Gerardi responsa circa medium sæculum XIII. ex quo ejus ætatem certo intelligimus. Ac fortasse est ille ipse Magister Gerardus, qui anno MCCXX. Bononiæ degebat studiorum causa. Eum laudat Guido Bonattus, qui reliquos Astrologiæ judiciariæ Professores sui temporis superavit.

III. Sed hoc loco præcipue commemorandus est Mag. Gerardus Cremonensis, Grammaticæ Professor, quem habemus Bononiæ docentem anno MCCLXVII, & MCCLXVIII. (c) Neque hic erat triobolaris Magistellus, qui prima Grammaticæ rudimenta traderet; sed eum legimus in antiquis tabulis docentem in scientia Grammaticæ, & Doctoris insignibus ornatum. Itaque non solum ejus schola, sed domus etiam frequentibus Scholaribus patebat, quibus, pacta in certum tempus mercede, & victum, & libros, quibus in Schola egebant, præstabat (d).

BO-

(a) *Cl. Joannes Calvi Cremonensis in Academia Pisana Mediciaæ Professor brevi editurus est eruditissimam Diatribam de hoc Gerardo, inscriptam Isidoro Blanco Monacho, ac Lectori Congregationis nostræ, & egregio olim disciplinæ meæ alumno, quem ad summam in literis gloriam properare emensum jam ab eo spatium satis declarare potest. Monuit autem Calvium in decernenda Gerardi sui ætate nobiscum plane convenire.*

(b) *Sunt in Codice Vatic.* 4083. *Incipiunt:* Interrogatio nobilis Viri D. Uberti Pelavicini. *Similia deinceps multa: se passim dicit devotum Marchionis prædicti, qui in omnibus illum consulebat. Sic e. g.* Quæsivit illustris Marchio Pelavicinus super facere amicitiam cum Martino de Turre. *Ac præter quæ ad Eccelinum, sunt etiam aliqua Gerardi responsa ad Bosum de Boaria, quæ pertineant ad ann. MCCLV., & MCCLIX.*

(c) An. MCCLXVII. Dn. Henricus de Belmonte Canon. Jungrensis Dn. Henricus Canon. Curiensis Dn. Rudecherius de Augusta Dn. Rodulphus de Columbaria D. Bertholdus de Costantia &c. venientes dixerunt se habere in depositum a Mag Gerardo Cremonensi Professore artis Grammaticæ unum Digestum novum cum tribus libris Codicis & uno Volumine in cartis hedinis cum apparatu communi & quadraginta duos quaternos Codicis & Digesti veteris apparatorum pro majori parte de apparatu D. Accursii & ipsos salvare & guardare & restituere dicto Mag. Gerardo ad ejus voluntatem vel extimationem scilicet CXL. libr. Bonon. Ex *Memor. Com. Bonon.*

(d) An. MCCLXVIII. Mag. Gerardus de Cremona Doctor Grammaticæ promittit Ademaro Tebaldi de Villa S. Atedii docere eum in scientia Grammaticæ & dare sibi libros quos legerit in Scholis & victum in duodena secundum quod alii Scholares habuerint & dare cameram a festo S. Michaelis ad omnem annum pro pretio libr. XXIII. Bonon. de quibus habuit lib. X. *Ibid.*

BONUS LUCENSIS.

EOdem tempore Literas Humaniores Bononiæ docebat Bonus Boniti filius patria Lucensis (a). Ac videtur ex ea professione non minimum quæstum fecisse, ex quo sibi & domos in Civitate, & fundos in agro Bononiensi comparaverit. Anno MCCLXXXI. finem vivendi fecerat, eique superstes erat Bononiæ Bartholomæus filius, & hæres adhuc pupillus (b).

GERARDUS DE AMANDOLA.

PER idem tempus habuere Scholæ nostræ Gerardum alterum Grammaticæ Professorem. Utrum Doctor fuerit, non liquet. In antiquis tabulis dicitur *Magister Gerardus de Grammatica*. Eius Pater Mag. Bernardus, fortasse ipse etiam Grammaticus: patria, agri Forosempioniensis Vicus, Amandola. Bononiæ Uxorem duxit anno MCCLXXIX. Bonam neptem fratris Hugolini quondam D. Rolandini dotatam CXII. Libr. Bonon. (c).

BONACIUS BERGOMAS.

HAbuit Academia nostra fæculo XIII. illustrem Humaniorum Literarum Professorem, Bonacium Bergomatem, qui, quamquam dum viveret maximam sibi famam comparasset, vix tamen ejus nomen posterior ætas agnovit. Bononiam adolescens venerat (d) medio circiter fæculo XIII. ut Humaniores Literas perdisceret; atque in eo studio ita profecit, ut ceteros ejus facultatis professores longo intervallo post se reliquerit. Itaque in Scholis nostris magno Scholarium studio ad docendum expetitus, annis multis eo munere functus est; quod illi ita feliciter cessit, ut nemo ætate illa majores opes, honoresque docendo consecutus sit. Quare Scholastici laboris, ut opinor, pertæsus Academiam nostram aliquando reliquit, & in Patriam bene nummatus reversus est. Discesserat ex Scholis nostris anno MCCXCI. quod cum ingratissimum accidisset tum Scholaribus exteris, tum civibus nostris, de eo revocando studiose egerunt, sed incassum, opinor. Epistolam vidimus Antonii de Fussiraga Prætoris, Maphæi Madii Capitanei, Antianorum, & Consulum, atque Consilii Populi Bonon. ad eum scriptam xvi. Kal. Maji an. MCCXCI., qua summis precibus rogant, & obsecrantur, ne desertas velit absentia sua Scholas Bonon, in quibus ab adolescentia educatus illud honoris, opumque emolumentum fecerat, quod ante illum nemo. Ajunt, vexari se perpetuis Scholarium, & Civium quereiis, ejus reditum flagitantium, nec ei licere, qui tamquam Civis a nostris semper sit habitus, quique Civitatem nostram, quasi Patriam suam, Matremque colere debeat, jure ab Scholis nostris abesse, in quibus certum esset, eo absente, studia humanitatis miserandum in modum labefactatum iri. Præterea non majorem illi honorem, quàm lucrum, & quæstum, si redeat, pollicentur. Ne quam vero excusationem prætendat, illum ajunt immunem ab omnibus Scholæ laboribus futurum; se id unum optare, ut Scholæ præsit, & Studiosis eloquentiæ fontes ostendat, viamque commonstret, molestum illud Scholasticæ disciplinæ exercitium inferioris subsellii magistellis, administris suis, relinquens. Scripserunt in eamdem sententiam ad Prætorem, & Magistratus popu-

(a) An. MCCLXVIII. Mag. Bonus Lucensis fil. qu. Boniti Doctor Grammaticæ *vendit agrum lib. CXXV. Bonon.*

(b) MCCLXXXI. *Bartholomæus qu.* Mag. Boni Doctoris Grammaticæ *vendit duas domos cum auctoritate tutoris. Ibid.*

(c) *Ex Mem. Com. Bon. an. MCCLXXIX. die xi. Febr.*

(d) *Ex epistola Prætoris, & Magistratuum pop. Bonon. ad eum scripta, quam in Appendice damus. Extat inter epistolas Antonii de Fussiraga, qui erat Bononiensium Prætor an. MCCXCI. in codice membranacco Archiv. Bon.*

populi Bergomatis, ut Bonacium ad reditum adigerent. (a) Sed verisimilius est, Bergomates ejus retinendi, quàm mittendi, studiosiores fuisse; neque illum tediisse constat. Sed cum sacræ militiæ nomen dedisset, Presbyter factus est, & Canonicatu in patria sua insignitus. (b)

II. Cum tanta esset ejus famæ celebritas, non dubito, quin plerique ex clarioribus viris, qui inclinante sæculo XIII. humaniores literas Bononiæ coluerunt, ejus Scholam frequentarint. Ex eo numero fuit Joannes Andreæ, qui ætate sua in Jure Canonico interpretando principatum tenuit. Memorat is cum laude Bonacium Magistrum suum in auctariis ad Guilielmi Durantis Speculum; atque Bonacium, cum ab eo in Grammaticis erudiretur, prædixisse, se Doctorem evasurum. (c) Sed quoniam in libris editis, quos viderim, Grammaticus iste, sub quo Joannes Andreæ in prima ætate profecit, Bonifacius dicitur, dubitari potest de vero ejus nomine, qui fortasse, ex usu vulgi propria nomina sæpe corrumpentis, Bonacius pro Bonifacio dicebatur.

BENE FLORENTINUS.

Carolus Sigonius Historiarum Bononiensium libro quinto Benum, sive Bene, Florentinum, eximium iis temporibus Grammaticum, ad literas publice tradendas Bononiam accitum, narrat anno MCCXVIII. Hunc Muratorius non alium existimat a Boncompagno, quem sub Beni nomine in Sigonii libris, inscio auctore ipso, latentem se deprehendisse, gloriatur. (d) Et sane ad id suadendum confluunt eadem Patria, eademque ætas, & professio, & Gymnasium Bononiense: sed duos revera fuisse homines Boncompagnum, & Bene, dissimilis eorum vitæ exitus ostendit.

II. Operam suam addixit Scholis Bononiensibus anno MCCXVIII. Mag. Bene, ut ex ejus professionis formula, quam in Appendicem rejecimus. Scripta est Kalendis Octobris ejus anni, & concepta est iis fere verbis, quibus Jurisperitorum professiones. Itaque promisit magister Bene, se numquam facturum, ut Scholæ Bononienses aliò transferantur: si quem id tentare comperierit, se impedimento futurum; sin minus, bona fide Prætori Bononiensium indicaturum; nec alibi umquam Grammaticæ Scholam habiturum, quàm in nostra Civitate. Exceptam tamen voluit Florentiam patriam suam, in qua liberum sibi esse voluit, ut Clericos Ecclesiæ Florentinæ docere posset, si quando ipsum quoque inter Clericos ejus Ecclesiæ cooptari contingeret. Quod autem ait Sigonius, Grammaticum hunc a Bononiensibus accitum, ut publice literas traderet, non video quam veri speciem habeat; neque enim erat ex more eorum temporum, ut Professores publice ad docendum accirentur; quem morem vix tandem exeunte sæculo XIII. inductum constat.

III. Petrus de Vineis lugubri epistola hujus Grammatici mortem deflevit, ejusque laudes copiose prosecutus est. Sed amanuensium inscitia ejus nomen miris modis corruptum est in ea epistola, quæ est septima libri sexti. In antiqua editione epistolarum Petri de Vineis, quæ prodiit Basileæ anno MDLXVI. *missa* dicitur epistola illa *Scholaribus de morte magistri Bernhardi*. Eamdem lectionem retinuit Iselius in editione epistolarum Petri de Vineis, quæ eo curante lucem aspexit anno MDCCXL. Sed Iselius ad vocem Bernhardus legendum monuit Benedictus. Viderat nempe in aliquo exemplari manu exarato hujus Professoris nomen expressum hac vocula Bene, quam ipse compendio scriptam existimavit, & ex ea, inani conatu, Benedicti nomen effinxit. Sed si paulo attentius epistolam ipsam legisset, nullo negotio genui-

(a) *Extat hæc epistola in eod. Codice.*

(b) *Vide, quæ mox adnotantur ex Diplovatac. & Jo: And.*

(c) In Grammatica profecit (Jo: Andreæ) sub Dn. Bentio (*L. Bonacio*) de Bergamo, qui postea fuit Sacerdos, & Canonicus Pergamensis, a quo pronosticum habuit se futurum fore Doctorem, & ipse refert in addit. Spec. tit. de fil. presb. in rub. *Diplovatac. in Jo: Andreæ.*

(d) *Murat. Tom. VI. Rer. Ital. script. p. 923.*

num hujus Grammatici nomen esset assecutus. Scribit enim Petrus de Vineis, illum ob doctrinæ excellentiam non ex Positivo, quod est Bonum, nobis autem Italis Bene, sed ex Superlativo, quod nempe est Optimum, nomen meruisse. Grammaticum scilicet grammatice, hoc est, inepte admodum laudat. Verum & Iselio, & editori Basileensi aliqua venia danda est, Germanis hominibus, qui cum vocabuli ejus Bene vim non intelligerent, alter in eo Bernhardum, alter Benedictum sibi videre visus est. Ac certe, ne quid dubii supersit, perantiqui Codices Mss. Barberinus, & Chisianus, hoc ipsum nomen nitide expressum habent, non solum in indiculo epistolarum ad calcem cujuscumque libri, sed etiam in ipso epistolæ titulo in hunc modum: *Compossionis litera universis scholaribus de morte magistri Bene*. Summis porro laudibus hunc Professorem extollit Petrus de Vineis, hortaturque Scholares omnes, ut ejus funeri intersint, *orantes pro illo mirabili doctore, qui a mane usque ad vesperas clamavit sicut pullus hirundinis, & ut columba meditatus est, ponendo animam pro scholaribus, & docendo desiit, & docuit desinendo*. Ita epistolam absolvit Petrus de Vineis: unde liquet, Magistrum Bene non aliquo in Nosocomio post varios errores, & rerum discrimina abjectum & inopem, ut de Boncompagno accepimus, sed in ipsa, ut ita dicam, palæstra, atque in ipso scholastico munere vivere simul & docere desiisse. Atque hunc esse puto, qui aliquando Episcopi Bononiensis ab epistolis fuit, (a) cujus mentio est in actis publicis Civitatis ad annum MCCXXVI., ejusque filius esse potuit Matthæus ille, qui scribendis interfuit codicillis Caravitæ Denarii, qui Patruus fuit Odofredi Denarii celeberrimi Legum Doctoris (b).

BERTOLUTIUS.

DElibatum jam aliquid de hoc Grammatico ad Philosophiæ Professores, ubi conjectando diximus, fortasse eundem ipsum esse, qui tractatum de Sphæra composuit. Ipsius certe sunt Flores Grammatici, qui inediti extant apud Cl. Trombellum, amicum optimum; quod etiam monuimus. Oportet, ipsum magni nominis fuisse in Grammatica tradenda; ad calcem enim Codicis hæc adnotata videmus. *Expliciunt flores veritotis gramatice compositi o mãgto Bertolutio fratre mãgti Guiczardi bbnoniensis qui in partibus omnibus Lombardie quam Tuscie doctor doctorum in gramatica reputatur*. Sed revera nihil habent suavitatis hi flores; & in hac literarum luce puderet quemque, vel primis grammaticis rudimentis imbutum, tam male de ipsa aut scribendo, aut docendo mereri. Excerpta aliqua ejusdem Codicis dabimus in Appendice, ut de Auctoris, & temporum illorum infelicitate in his studiis excolendis quisque judicare possit.

GUI-

(a) *An. MCCXXVI. die IX. exeunt. Dec. Henricus Episcopus Bonon. concessit prætori Bonon. ut sacellum in palatio haberet, in quo sacrum fieri posset*. Actum in palatio D. Episcopi presentibus mag. Bene scriba D. Episcopi D. Jacobo D. Balduini D. Semprebono Legum Doctoribus D. Accursio Legum Doctore ec. *Extat. in Archivo Com. Bonon. in libro, qui inscribitur Reg. gross. p. 561.*

(b) *Extant Caravitæ codicilli in Archivo Fratrum Minorum Bonon. lib. 4. A. n. 5. In iis cum aliis testibus nominatur Matthæus filius Magistri Bene.*

FR. GUIDOTTUS.

Hujus nominis familia cumprimis nobilis Bononiæ antiquos habet lares; & fuerunt, qui Guidottum hunc ex eadem progenitum existimarunt. Sed nescio equidem, quibus nitatur fundamentis hæc opinio; quam tamen refellere neque velim, neque vero ausim, etsi certo sciam, nihil de Familiæ dignitate & splendore detractum iri, si hoc ornamento, cum jam tot aliis abundet, eadem privetur. Jacobus Echard vidit Florentiæ ad D. Annuntiatæ Codicem, qui continet versionem M. Tullii de Rhetorica librorum, & subdubitavit, utrum Dominicanis suis Guidottum adscriberet, quem ante annum MD. floruisse indicavit. Sed revera multo ante eum vixisse constat; æqualis enim fuit temporum Brunetti Latini, & opus suum inscripsit Manfredo Siciliæ Regi, Lancea nuncupato, adeoque pertinet ad sæculum XIII. Quo vero ad familiam, cui nomen dederit Guidottus, certi nihil statui posse arbitror. Cl. Laurentius Mehus in Ambrosii vita affirmat, in prima litera illius Codicis Guidottum exhiberi tunica alba indutum, ornatum pallio cinericii coloris. Si ita res se habet, profecto Dominicanis accenseri non poterit; cum in comperto sit, vestium colorem, qui nunc est, eumdem plane fuisse in ipsis Dominicanæ familiæ exordiis, quemadmodum Cl. Mamacchius pluribus ostendit Tom. I. Ann. Ord. Prædic. Num vero Guidottus hic militibus S. Mariæ, quos Gaudentes vocabant, fuerit adscriptus, quod sine ullo errandi metu Mehus affirmavit, viderint alii.

Tom. I. Partis I. Finis.

INDEX ALPHABETICUS

Professorum in hac Prima Parte laudatorum per nomina.

 Galli-

Mes-

N

O

P

R

S

T

V

Z

IN-

INDEX ALPHABETICUS

Professorum in hac Prima Parte laudatorum per cognomina.

Fra-

Sali-

REDDIT
COLORES
REBUS
LUX ALMA

Vidit D. Johannes Maria Vidarius Clericus Regularis Sancti Pauli, & in Ecclesia Metropolitana Bononiæ Pœnitentiarius pro Eminentissimo, ac Reverendissimo Domino D. VINCENTIO CARDINALI MALVETIO Archiepiscopo Bononiæ, & Sacri Romani Imperii Principe.

Die 14. Februarii 1769.

Videat, & referat pro S. Officio Adm. R. D. Carolus Barbieri Sacerdos Oratorii Sancti Philippi Nerii.

F. Petrus Paulus Salvatori Inquisitor Generalis Sancti Officii Bononiæ.

LIbrum, qui inscribitur, *De Claris Archigymnasii Bononiensis Professoribus a Sæculo XI. usque ad Sæculum XIV. Tomi I. Pars I.*, jubente Reverendissimo P. Inquisitore, diligenter perlegi; nec in eo quidquam aut a Catholica Fide, aut a bonis moribus alienum comperi. Eum ergo in lucem edi posse judico; atque adeo & Litteris, & Academiæ nostræ peropportunum id fore existimo. Summa enim cum animi voluptate, præter singularem dicendi vim, facilitatem, atque elegantiam, omnigenæ Eruditionis, & exquisitioris Critices exempla in eo offendi præclarissima; res verò ipsas ejusmodi omnes, ex quibus cum magna ad Litterariam Rempublicam utilitas, tum maxima ad percelebre hocce Archigymnasium gloria promanare debeat.

Bononiæ ex Ædibus S. Mariæ de Galeria die 16. Aprilis 1769.

Carolus Barbieri Congregationis Oratorii Presbyter.

Die 19. Aprilis 1769.

Attenta præfata attestatione

IMPRIMATUR.

F. Petrus Paulus Salvatori Inquisitor Generalis Sancti Officii Bononiæ.